

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE
DIN MOLDOVA

ASOCIAȚIA DE DREPT INTERNAȚIONAL
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Drept Internațional public

Ediția a III-a
(revăzută și adăugită)

Chișinău 2009

CZU 341.1/.8 (075.8)
D 82

Recomandată pentru publicare de către Senatul Universității de Stat din Moldova și Senatul Universității de Studii Europene din Moldova

Recenzenți:

Dumitra POPESCU, doctor în drept, profesor universitar (România)

Anatolii KAPUSTIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Rusia)

Leonid TIMCENCO, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)

Redactor-coordonator de ediție:

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Lucrarea a fost elaborată:

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar (capitolele III, XII, XIII, XV, XVI, XVII, XXIV);

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (capitolele II, VII, IX, XIX, XX);

Natalia SUCEVEANU, doctor în drept, conferențiar universitar (capitolele III, IV, V, VIII);

Diana SÂRCU, doctor în drept, conferențiar universitar (capitolele X, XIV, XXI);

Nicolae OSMOCHESCU, doctor în drept, profesor universitar (capitolele VI, XI);

Olga DORUL, doctor în drept (capitolele I, XXII);

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor cercetător (capitolul XVIII);

Vitalie GAMURARI, doctor în drept, conferențiar universitar (capitolul XXIII).

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Drept internațional public. / Univ. De Stat din Moldova; Univ. de Studii Europene din Moldova; Asoc. de Drept Int. din Rep. Moldova; elab.: Alexandru Burian, Oleg Balan, Natalia Suceveanu [et.al.]; red. -coord. Alexandru Burian - Ed. a 3-a (rev. și adăug.). - Ch.: S.n., 2009 (Tipogr. „Elena-V.I.” SRL). - 650 p

Bibliogr. La sfârșitul cap. - 500 ex.

ISBN 978-9975-106-43-6

341.1/.8 (075.8)

Copyright © Alexandru BURIAN, Oleg BALAN,
Natalia SUCEVEANU, Diana SÂRCU,
Nicolae OSMOCHESCU, Olga DORUL, V
ictoria ARHILIUC, Vitalie GAMURARI,
2009.

All rights reserved

ISBN 978-9975-106-43-6

<https://doi.org/10.61753/ISBN978-9975-106-43-6>

CUPRINS

Prefață	9
Lista abrevierilor	11
Capitolul I	
NOȚIUNEA DE DREPT INTERNAȚIONAL	
§ 1. Societatea internațională, relațiile internaționale și dreptul internațional	13
§ 2. Particularitățile dreptului internațional în raport cu cel intern	18
§ 3. Normele de drept internațional și clasificarea lor	20
§ 4. Sistemul dreptului internațional	23
§ 5. Dreptul internațional și alte norme sociale ce acționează în societatea internațională	26
Capitolul II	
DREPTUL INTERNAȚIONAL ȘI EVOLUȚIA SA ISTORICĂ	
§ 1. Considerații generale	33
§ 2. Dreptul internațional în antichitate	34
§ 3. Dreptul internațional în Evul mediu	35
§ 4. Dreptul internațional în epoca modernă	37
§ 5. Dreptul internațional în epoca contemporană	39
§ 6. Republica Moldova în cadrul relațiilor internaționale	41
Capitolul III	
IZVOARELE DREPTULUI INTERNAȚIONAL	
§ 1. Noțiuni generale privind izvoarele dreptului internațional	45
§ 2. Tratatul internațional	47
§ 3. Cutuma internațională	49
§ 4. Principiile generale de drept	51
§ 5. Mijloacele auxiliare de determinare a normelor de drept internațional	52
§ 6. Alte posibile izvoare ale dreptului internațional	53
§ 7. Codificarea dreptului internațional	56
Capitolul IV	
PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI INTERNAȚIONAL	
§ 1. Evoluția istorică și afirmarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional	59
§ 2. Noțiunea și elementele de bază ale principiilor fundamentale ale dreptului internațional	62
§ 3. Conținutul juridic al principiilor fundamentale ale dreptului internațional	64
Capitolul V	
RAPORTUL DINTRE DREPTUL INTERNAȚIONAL ȘI DREPTUL INTERN	
§ 1. Natura juridică a ordinii juridice internaționale	91
§ 2. Raporturile între dreptul internațional și dreptul intern	93
§ 3. Corelația dintre dreptul comunitar, dreptul intern al statelor membre și dreptul internațional.	103

Capitolul VI

SUBIEȚII DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC

§ 1. Noțiunea de subiect al dreptului internațional public	107
§ 2. Sistemul și categoriile de subiecți ai dreptului internațional public contemporan: doctrină și practică	112
§ 3. Statul suveran – subiect clasic de bază al dreptului internațional public: trăsături caracteristice, particularități	116
§ 4. Recunoașterea statelor	125
§ 5. Organizațiile Internaționale – subiect derivat și secundar de drept internațional public: specific și particularități	133
§ 6. Națiunile care luptă pentru eliberarea națională	142
§ 7. Statutul juridic al individului în dreptul internațional public	145
§ 8. Probleme ale calității de subiect de drept al altor entități internaționale	148
§ 9. Republica Moldova ca subiect de drept internațional public contemporan	154

Capitolul VII

TERITORIUL ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

§ 1. Considerațiuni generale	161
§ 2. Teritoriul de stat	164
§ 3. Frontierele de stat și regimul de frontieră	167
§ 4. Problema modificărilor teritoriale	169
§ 5. Regimul juridic al fluviilor internaționale	171
§ 6. Regimul juridic al Dunării	173
§ 7. Teritorii cu regimuri juridice internaționale speciale	175
§ 8. Regimul juridic al zonelor polare	177

Capitolul VIII

POPULAȚIA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

§ 1. Considerații generale asupra populației în dreptul internațional public	179
§ 2. Cetățenia în dreptul internațional	186
§ 3. Conflicte de cetățenie	190
§ 4. Condiția juridică a străinului	192
§ 5. Principiile regimului juridic al străinilor	193
§ 6. Regimul juridic al refugiaților în dreptul internațional și dreptul la azil	196

Capitolul IX

DREPTUL TRATATELOR

§ 1. Dreptul tratatelor și definiția tratatului	205
§ 2. Clasificarea și denumirea tratatelor	208
§ 3. Elementele tratatelor	211
§ 4. Încheierea tratatelor	211
§ 5. Forma și structura tratatelor	219
§ 6. Rezervele la tratate	221
§ 7. Condițiile de validitate și de nulitate a tratatelor	223
§ 8. Efectele tratatelor. Aplicarea lor în spațiu și în timp	225
§ 9. Încetarea și suspendarea efectelor tratatelor	229
§ 10. Interpretarea tratatelor	231

Capitolul X

DREPTUL INTERNAȚIONAL AL DREPTURILOR OMULUI

§ 1. Drepturile omului ca ramură a dreptului internațional	233
§ 2. Carta internațională a drepturilor omului	240
§ 3. Cooperarea regională în materia drepturilor omului	243

§ 4. Mecanismul european de protecție a drepturilor omului	252
Capitolul XI	
DREPTUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE	
§ 1. Organizațiile internaționale: scurt istoric	255
§ 2. Organizațiile internaționale. Definiție, trăsături esențiale, clasificare	264
§ 3. Organizațiile internaționale și dreptul internațional contemporan	271
§ 4. Noțiunea de drept al organizațiilor internaționale. Natură, izvoare, structură	273
§ 5. Personalitatea juridică a organizației internaționale și statutul ei special	278
§ 6. Competențele și răspunderea internațională a organizației internaționale	286
§ 7. Funcțiile, puterile și actele organizațiilor internaționale	289
Capitolul XII	
DREPTUL DIPLOMATIC	
§ 1. Noțiunea de drept diplomatic	287
§ 2. Izvoarele dreptului diplomatic	297
§ 3. Interacțiunea dintre diplomație, politica externă, dreptul diplomatic și morala internațională	300
§ 4. Activitatea diplomatică exercitată de organele statale interne și externe	302
§ 5. Stabilirea relațiilor diplomatice și înființarea misiunii diplomatice	306
§ 6. Personalul misiunilor diplomatice	309
§ 7. Privilegiile și imunitățile diplomatice	310
§ 8. Azilul diplomatic	313
§ 9. Diplomația <i>ad-hoc</i>	315
§ 10. Diplomația prin organizații internaționale (diplomația multilaterală)	319
§ 11. Diplomația prin conferințe internaționale	325
§ 12. Diplomația moldovenească și caracteristica ei	329
Capitolul XIII	
DREPTUL CONSULAR	
§ 1. Noțiunea și caracteristicile dreptului consular	335
§ 2. Izvoarele dreptului consular	344
§ 3. Stabilirea și încetarea relațiilor consulare	345
§ 4. Exercițarea funcțiilor consulare	346
§ 5. Personalul posturilor consulare	348
§ 6. Funcționarii consulari de carieră și funcționarii consulari onorifici	349
§ 7. Drepturi, facilități, privilegii și imunități consulare	350
§ 8. Aplicarea drepturilor, facilităților, imunităților și privilegiilor consulare	353
§ 9. Activitatea consulară în Republica Moldova	355
Capitolul XIV	
DREPTUL INTERNAȚIONAL MARITIM	
§ 1. Noțiunea, principiile și izvoarele dreptului mării	357
§ 2. Spații maritime supuse jurisdicției naționale	368
§ 3. Spații maritime cu regim mixt	375
§ 4. Spații maritime nesupuse jurisdicției naționale	385
§ 5. Modalități de soluționare a diferendelor maritime	390
Capitolul XV	
DREPTUL INTERNAȚIONAL AERIAN	
§ 1. Noțiuni introductive	391
§ 2. Principiile dreptului internațional aerian	401
§ 3. Naționalitatea aeronavelor și înmatricularea lor	403
§ 4. Reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile	404
§ 5. Organizațiile internaționale în domeniul aviației civile	406

Capitolul XVI

DREPTUL INTERNAȚIONAL COSMIC (SPAȚIAL)

§ 1. Noțiuni introductive	401
§ 2. Definiția, subiectele și izvoarele dreptului internațional cosmic	411
§ 3. Principiile de bază ale dreptului internațional cosmic	412
§ 4. Statutul astronauților, salvarea și reîntoarcerea lor și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic	415
§ 5. Răspunderea internațională pentru daune cauzate de obiecte lansate în spațiul cosmic	416
§ 6. Regimul juridic al corpurilor cerești	417
§ 7. Principiile privind teledetecția prin sateliți	420
§ 8. Organizațiile internaționale și dreptul internațional cosmic	421
§ 9. Dreptul național privind spațiul cosmic	421

Capitolul XVII

DREPTUL INTERNAȚIONAL AL MEDIULUI

§ 1. Noțiuni introductive	417
§ 2. Obiectul dreptului internațional al mediului	427
§ 3. Izvoarele dreptului internațional al mediului	429
§ 4. Principiile dreptului internațional al mediului	434
§ 5. Răspunderea internațională pentru daunele aduse mediului	436
§ 6. Regimul juridic privind transportul deșeurilor	440
§ 7. Regimul juridic al poluării transfrontaliere	443
§ 8. Protecția mediului în activitatea de exploatare a atmosferei și cosmosului	446
§ 9. Cooperarea internațională în domeniul protecției mediului	449

Capitolul XVIII

DREPTUL INTERNAȚIONAL ECONOMIC

§ 1. Noțiunea, izvoarele și principiile dreptului internațional economic	449
§ 2. Participanții la relațiile economice internaționale	461
§ 3. Soluționarea diferendelor economice internaționale	464
§ 4. Dreptul internațional comercial	466
§ 5. Dreptul internațional financiar	470
§ 6. Dreptul internațional investițional	475

Capitolul XIX

DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR

§ 1. Noțiunea și izvoarele dreptului internațional umanitar.	471
§ 2. Începerea ostilităților și instituirea stării de război.	485
§ 3. Persoane autorizate să comită acte de ostilitate. Combatanții.	489
§ 4. Protecția populației civile și a persoanelor civile în caz de conflict armat.	499
§ 5. Statutul prizonierilor de război.	502
§ 6. Protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat.	511
§ 7. Protecția civilă	515
§ 8. Încetarea ostilităților	517
§ 9. Încetarea stării de beligeranță și restabilirea păcii	519
§ 10. Reprimarea infracțiunilor la normele dreptului internațional umanitar.	520

Capitolul XX

DREPTUL INTERNAȚIONAL PENAL

§ 1. Noțiunea, izvoarele și principiile dreptului internațional penal	515
§ 2. Infracțiunile internaționale	532
§ 3. Tribunalele penale internaționale	560

Capitolul XXI

DREPTUL CONTENCIOSULUI INTERNAȚIONAL

§ 1. Noțiunea dreptului contenciosului internațional	563
§ 2. Normele și izvoarele dreptului contenciosului internațional	577
§ 3. Tipologia organelor juridictionale internaționale	580
§ 4. Competența juridictională internațională	586
§ 5. Procedura juridictională internațională	589
§ 6. Actul juridictional	590

Capitolul XXII

DREPTUL SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE

§ 1. Noțiunea, scopurile și principiile dreptului securității internaționale.	585
§ 2. Securitatea colectivă a statelor.	602
§ 3. Acorduri regionale de menținere a păcii.	606
§ 4. Operațiunile de menținere a păcii.	612
§ 5. Dezarmarea statelor.	615
§ 6. Reducerea și controlul armamentelor	616

Capitolul XXIII

DREPTUL RĂSPUNDERII INTERNAȚIONALE

§ 1. Răspunderea în dreptul internațional.	607
a) Noțiunea de răspundere internațională;	619
b) Atribuirea răspunderii unui subiect de drept internațional:	622
§ 2. Formele răspunderii internaționale a statelor	627
a) Răspunderea politică a statelor	627
b) Răspunderea materială a statelor	631
§ 3. Clauzele ce exclud răspunderea internațională a statului.	633

Capitolul XXIV

SOLUȚIONAREA PAȘNICĂ A DIFERENDELOR INTERNAȚIONALE

§ 1. Noțiune, surse, categorii	629
§ 2. Mijloacele politico-diplomatice	630
§ 3. Mijloacele juridictionale	632
§ 4. Soluționarea diferendelor în cadrul organizațiilor internaționale	634
§ 5. Mijloacele bazate pe constrângere	636

Cuprins (în limba engleză)	639
Cuprins (în limba rusă)	645

LISTA ABREVIERILOR

AFDI	Annuaire Français de Droit International
AIDI	Annuaire de l'Institut de Droit International
AIEA	Agenția Internațională pentru Energia Atomică
AV	Archiv. des Völkerrechts
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BDI	Bibliothèque de Droit International
BIRD	Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BYBIL	British Year Book of International Law
CAER	Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CDI	Comisia de Drept Internațional
C(E)E	Comunitatea (Economică) Europeană
CEEA	Comunitatea Europeană pentru Energia Atomică
CEMN	Cooperarea Economică la Marea Neagră
CIJ	Curtea Internațională de Justiție
CICR	Comitetul Internațional al Crucii Roșii
CJCE	Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CPJI	Curtea Permanentă de Justiție Internațională
CSCE	Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa
CSI	Comunitatea Statelor Independente
ECOSOC	Consiliul Economic și Social
<i>ev. ns.</i>	evidențierea noastră
FAO	Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație
FMI	Fondul Monetar Internațional
GATT	General Agreement for Tariffs and Trade (Acordul General pentru Tarife și Comerț)
JDI	Journal de Droit International
ICLQ	International and Comparative Law Quarterly
IDI	Institutul de Drept Internațional
ILA	International Law Association
ÎCNUR	Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați
LSA	Liga Statelor Arabe
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
<i>n. ns.</i>	nota noastră
OACI	Organizația Aviației Civile Internaționale
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
OEP	Organizația pentru Eliberarea Palestinei
OIM	Organizația Internațională a Muncii
OMC	Organizația Mondială a Comerțului
OMI	Organizația Maritimă Internațională
OMM	Organizația Meteorologică Mondială
OMS	Organizația Mondială a Sănătății

ONU	Organizația Națiunilor Unite
ONUDI	Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială
OPEC	Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol
OSA	Organizația Statelor Americane
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare din Europa
OUA	Organizația Unității Africane
UA	Uniunea Africană
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
<i>pr. ns.</i>	precizarea noastră
RAU	Republica Arabă Unită
RBDI	Revue Belge de Droit International
RCADI	Recueil des cours de l'Académie de Droit International de La Haye
<i>Rec.</i>	Recueil (annuel) des arrêts, avis consultatifs et ordonnances (cu referire la CIJ)
<i>Recueil</i>	Recueil de la Jurisprudence de la Cour des Communautés (cu referire la CJCE)
RDG	Republica Democrată Germană
RGDIP	Revue Générale de Droit International Public
RFG	Republica Federală Germania
RJIA	Romanian Journal of International Affairs
RRD	Revista Română de Drept
RRSI	Revista Română de Studii Internaționale
RTDE	Revue Trimestrielle de Droit Européen
SDR	Sdudii de Drept Românesc
SFI	Societatea Financiară Internațională
SWAPO	South West African People's Organisation
TACIS	Technical Assistance for Community of Independent States
TANU	Tribunalul Administrativ al Națiunilor Unite
TAOIT	Tribunalul Administrativ al Organizației Internaționale a Muncii
UE	Uniunea Europeană
UIT	Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor
UNCITRAL	Comisia Națiunilor Unite pentru Dreptul Comercial Internațional
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNICEF	Fondul Națiunilor Unite pentru Copii
UPU	Uniunea Poștală Universală
USM	Universitatea de Stat din Moldova
YBILC	Year Book of the International Law
Commission Док.	Документы (cu referire la ONU)
МЖМП	Московский Журнал Международного Права

PREFAȚĂ

Ediția a treia, revăzută și adăugită, a manualului de Drept internațional public, apărut în 2001¹ și 2003² (prima ediție) și 2005³ (a doua ediție), reprezintă o tentativă de a reacționa în mod operativ la transformările și schimbările în cadrul normativ din domeniul respectiv, care au avut loc pe parcursul ultimilor ani atât la nivel internațional cât și național, în scopul completării cursului cu noi date și informații privind reglementarea juridică a relațiilor internaționale.

Structural lucrarea a cunoscut o reorganizare de formă datorită reghândirii și reasezării materialului normativ și informațional comparativ cu primele ediții. Plus la aceasta, în lucrare au fost cercetate ramurile dreptului internațional public care nu erau expuse în edițiile precedente. Astfel, cursul conține șase noi capitole în care sunt prezentate noi date și informații privitor la dreptul mării, dreptul răspunderii internaționale, dreptul securității internaționale, dreptul organizațiilor internaționale, dreptul internațional economic și dreptul contenciosului internațional.

Un bloc important al cursului îl constituie capitolele care se referă la corelația dintre dreptul internațional și legislația internă a Republicii Moldova, încercându-se a se acoperi în ele lacunele primelor ediții, unde materialul la tema respectivă era prezentat schematic.

Cursul se adresează studenților, masteranzilor și doctoranzilor facultăților de drept și facultăților de relații internaționale a universităților din țară în scopul acordării unui suport practic procesului de instruire a tinerei generații. Publicația poate servi și în calitate de îndrumar în activitatea practică a specialiștilor în domeniul dreptului și al relațiilor externe din instituțiile statale și nonguvernamentale.

Sperăm că și această ediție va constitui, la fel ca și primele, un instrument modern și eficient, destinat pregătirii tinerilor specialiști în domeniul jurisprudenței și relațiilor internaționale, care să răspundă atât exigențelor didactice, cât și celor științifice și practice.

Colectivul de autori
Septembrie 2009

1 Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, volumul I, Chișinău, Tipografia Centrală, 2001.

2 Balan O., Burian Al., *Drept Internațional Public*, volumul II, Chișinău, Tipografia Centrală, 2003.

3 Burian Al., Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, ediția a II-a, Chișinău, CEP USM, 2005.

Capitolul I

NOTIUNEA DE DREPT INTERNAȚIONAL

§ 1. *Societatea internațională, relațiile internaționale și dreptul internațional*

§ 2. *Particularitățile dreptului internațional în raport cu cel intern*

§ 3. *Normele de drept internațional și clasificarea lor*

§ 4. *Sistemul dreptului internațional*

§ 5. *Dreptul internațional și alte norme sociale ce acționează în societatea internațională*

§ 1. Societatea internațională, relațiile internaționale și dreptul internațional

Dreptul internațional ca fenomen social există și acționează în legătură cu alte fenomene sociale, este influențat de acestea și la rândul său își răspîndește acțiunea asupra lor. Examinarea legăturii dreptului internațional cu alte fenomene sociale cum sunt relațiile internaționale și societatea internațională va contribui spre o înțelegere mai profundă a dreptului internațional.⁴ Or, societatea internațională, relațiile internaționale și dreptul internațional sunt elementele sistemului internațional, care constituie, la rândul său, obiectul de studiu al disciplinei drept internațional public.⁵

Orice societate umană este guvernată de reguli de natură și complexitate foarte diferite. În interiorul unui stat membrii societății se supun unor norme de conduită socială în cadrul carora normele juridice stabilite de organele abilitate ale statului ocupă un loc central, dreptul avînd un important rol normativ de regulator al raporturilor sociale. Dacă în cadrul intern al unui stat situația se prezintă relativ simplă, statul ca putere unică avînd dreptul de a edicta normele de conduită ale cetățenilor săi, a caror aplicare se asigură la nevoie prin forța de constrîngere instituționalizată a aparatului de stat, problema raporturilor dintre diferitele entități ale societății internaționale se pune în termeni relativ diferiți.⁶

Societatea internațională poate fi definită drept ansamblul statelor și altor entități angajate în raporturi internaționale, reglementate de normele dreptului internațional public. La rândul său, dreptul internațional public *lato sensu* poate fi definit ca ansamblul de norme juridice care guvernează funcționarea societății internaționale într-o anumită etapă istorică.⁷ Această definiție delimitează sferile de aplicare a dreptului internațional și a dreptului intern. Ea confirmă, în final, legătura sociologică inerentă între drept și societate. Oricare societate are nevoie de un drept și orice drept este un produs social. *Ubi societas, ibi jus* (unde este societate este și drept) este o maximă verificată în timp.

⁴ Vezi: Alexandru Burian, *Teoria relațiilor internaționale* (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită) - Chișinău., CEP USM, 2008. - 624 p.

⁵ Международное публичное право под редакцией К.А. Бекяшева, «Проспект», Москва, 2000, p. 6.

⁶ V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 18.

⁷ B. Onica-Jarka, C. Brumar, D.-A. Deteșeanu „Drept internațional public. Caiet de seminar”. Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 1.

Societatea internațională diferă prin structură și subiecte de societatea constituită în cadrul entităților statale. Suplimentar, specific societății internaționale este caracterul descentralizat care are în vedere:

1. lipsa unui organ suprastatal cu atribuții legislative;
2. lipsa unor organe cu atribuții de urmărire a executării normelor juridice;
3. lipsa unui sistem de organe judecătorești.

Din acest motiv, atunci când se vorbește despre societatea internațională, din punct de vedere a dreptului internațional public, ea este caracterizată ca un sistem juridic structurat pe orizontală. Urmare a acestui fapt, dreptul internațional public este considerat, la rândul său, un drept de coordonare. Prin urmare, trebuie reținut faptul că ordinea juridică internațională prezintă o serie de trăsături specifice, de particularități, fiind diferită de ordinea juridică internă⁸ și presupune procesul de elaborare și de aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul societății internaționale.

Dreptul societății internaționale, adică dreptul internațional, este deseori prezentat ca dreptul „comunității internaționale”, însă la momentul în care nimeni nu contestă termenul de societate internațională, cel de comunitate internațională este pus sub semnul de întrebare. Aceasta se datorează argumentului precum că eterogenitatea extremă a statelor dispersate pe glob este incompatibilă cu existența unei comunități internaționale considerate drept comunitate universală. Diferențele de rasă, cultură, civilizație separă și nu unesc popoarele. Astăzi, la fel ca și în trecut, conflictele ideologice sau doar politice dintre state persistă în calitate de factori de divizare. Dezechilibrul crescător ale nivelurilor de dezvoltare lărgește ruptura între țările bogate și cele sărace. Expresia „lumea a treia” este o dovadă elocventă a divizării lumii. Bineînțeles, statele au interese comune *materiale* care provin din legături pe care civilizația tehnică le-a călît. Însă o comunitate trebuie de asemenea să se stabilească pe o bază spirituală care astăzi lipsește. O legătură comunitară nu va putea naște decît din raporturi între statele care prezintă asemănări suficient de profunde pentru a favoriza respectarea acestui element *subiectiv* necesar. În ce privește comunitatea universală a statelor, aceasta va rămîne o utopie pură.⁹

Totodată nu putem neglija faptul că în literatura de specialitate contemporană expresiile „comunitate internațională” și „societate internațională” sunt aplicate concomitent. În acest context, expresia „comunitate internațională” pune accentul pe solidaritatea internațională de care noi suntem astăzi tot mai conștienți și care nu încetează să progreseze în fapte. De asemenea, se apreciază că fenomenul mondializării, care ușurează propagarea emoțiilor colective, va duce, în timp la crearea unei veritabile rețele de interdependență planetară, care va sfîrși prin apariția comunității umane internaționale, a „statului mondial”.¹⁰

Dreptul internațional interacționează cu relațiile internaționale. Deseori între ele nu pot fi vizualizate careva deosebiri și aceste categorii sunt confundate. Totuși aceste fenomene sociale deși sunt interdependente, sunt diferite.¹¹ Pentru a le deosebi, vom determina noțiunea relațiilor internaționale.

8 B. Onica-Jarka, C. Brumar, D.-A. Deteșeanu „Drept internațional public. Caiet de seminar”. Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 1.

9 Nguyen Quoc Dinh, *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 38.

10 A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ediția a 2-a revăzută și adăugită, Editura ALL BECK, București, 2000, p. 2.

11 Alexandru Burian, *Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții*. (Ed. a 3-a, rev. și adăug.). - Chișinău., CEP USM, 2008. - 416 p.

Relațiile internaționale sunt legăturile concrete apărute între actorii societății internaționale cu privire la schimbul de valori materiale și spirituale. Aceste legături pot fi de natură politică, economică, comercială, tehnico-științifică etc.

Relațiile internaționale există și se dezvoltă în afara limitelor teritoriale, jurisdicțiilor și competențelor unor anumite state suverane. Ele pot constitui un interes comun pentru două, câteva sau toate statele lumii, pentru două, câteva sau majoritatea organizațiilor internaționale interguvernamentale, precum și pentru națiunile și popoarele care luptă pentru eliberare, independență și crearea propriei statalități.¹²

Relațiile internaționale nu formează în totalitatea lor, obiectul de reglementare al dreptului internațional public. Pot exista, astfel, relații politice care să nu fi dobândit un caracter juridic, negăsindu-și încă o expresie în norme de drept internațional elaborate prin acordul dintre state, după cum statele pot să participe la relații internaționale cu caracter juridic nu în calitate de purtătoare ale puterii de stat, ci ca subiecte de drept civil (în contracte, de exemplu, pe care să le încheie cu persoane fizice în deplina egalitate, cu drepturi și obligații corelative). Se poate face astfel o distincție între:

- relațiile internaționale, care pot avea caracter politic, juridic, economic, cultural, sau de altă natură ;

- relațiile juridice internaționale, în cadrul cărora părțile dobândesc obligații și drepturi reciproce, care pot fi de drept internațional sau de drept intern (de exemplu, un tratat economic cuprinde norme de drept internațional public, dar unele acorduri, aranjamente concrete sau contracte se încheie pe baza unor reguli de drept intern);

- relațiile de drept internațional, în care statele apar ca purtătoare ale suveranității.¹³ Relațiile internaționale pot cuprinde în același timp toate domeniile de cooperare ale subiecților de drept internațional, fie anumite domenii, de exemplu relațiile economice internaționale, relațiile din domeniul protecției mediului înconjurător, relațiile din domeniul protecției drepturilor și libertăților omului etc. În final, relațiile internaționale pot fi realizate pe bază bilaterală sau multilaterală, să aibă caracter universal (global) sau regional (de exemplu relațiile dintre statele africane, între statele membre ale Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, între statele membre ale Comunității Statelor Independente etc.).¹⁴

Prin urmare, pe de o parte există o totalitate de norme juridice, care reglementează relațiile dintre state - dreptul internațional, iar pe de altă parte există legăturile zilnice dintre state - relațiile internaționale. După cum putem observa, comun acestor două fenomene sociale sunt subiecții. Schimbul de valori spirituale și materiale operat între acești subiecți este reglementat de anumite reguli de conduită, printre care se află în esență normele de drept internațional. În acest mod dreptul internațional reglementează relațiile internaționale.

Normele dreptului internațional sunt create prin acordul dintre state. Acordul este posibil atunci când cel puțin două state intră în anumite raporturi, cu alte cuvinte acordul este realizat în cadrul relațiilor internaționale. Prin urmare, relațiile sociale formează acel mediu unde sunt create și aplicate normele dreptului internațional. Din cele indicate putem trage concluzia că dreptul internațional și relațiile internaționale sunt interdependente.

12 Международное публичное право под редакцией К.А. Бекяшева, «Перспектив», Москва, 2000, p. 6.

13 V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 19.

14 Международное публичное право под редакцией К.А. Бекяшева, «Перспектив», Москва, 2000, p. 6.

În consecință, pentru a fi guvernate de normele dreptului internațional public relațiile dintre state trebuie să fie, în ce privește conținutul lor, relații în care statele să fie purtătoare ale suveranității. Alături de relațiile dintre state, dreptul internațional public mai are drept obiect de reglementare și relațiile care se creează între state și alte subiecte de drept internațional (organizațiile internaționale, de exemplu, sau relațiile dintre acestea din urmă).¹⁵

Relațiile internaționale de la sfârșitul sec. XX – începutul secolului XXI au devenit mai universale, variate, obligatorii în egală măsură pentru toți subiecții dreptului internațional, inclusiv pentru state indiferent de forma de guvernare (monarhie sau republică), structura de stat (stat unitar sau federație) și regimul politic (democratic sau nedemocratic). Problemele globale contemporane apărute în fața omenirii (securitatea ecologică și alimentară, creșterea populației și migrației, neajunsul de apă potabilă etc.) necesită o extindere a cooperării internaționale a tuturor statelor și unirea eforturilor lor în baza normelor de drept internațional.¹⁶

Determinând legătura organică dintre componentele sistemului internațional

tripartit, vom purcede la definirea ultimului element - dreptului internațional public. Numit de la bun început „dreptul ginților” (gințile având sensul de „națiune, popor”), dreptul internațional reglementa relațiile dintre state. Odată cu apariția statelor moderne în Europa în secolele XV-XVI dreptul internațional era limitat la trei domenii esențiale: relațiile diplomatice, dreptul mării și dreptul războiului. Acest câmp îngust reflecta nivelul slab al relațiilor internaționale. Paralel, odată cu evoluția societății internaționale și apariția noilor actori (individul, organizațiile nonguvernamentale) aplicarea dreptului internațional s-a lărgit spre alți actori. Astăzi el cuprinde întreaga viață internațională.¹⁷

Denumirea „drept internațional” este cea mai des folosită pentru a desemna dreptul societății internaționale. Această denumire reprezintă traducerea expresiei „*International Law*” a cărei paternitate revine lui *Bentham*, care a utilizat-o în cartea sa din 1780 „*An Introduction to the Principles of Moral and Legislation*” ca fiind contrară conceptelor de „*National Law*” sau „*Municipal Law*”. În lucrarea sa „*Pacea perpetuă*” publicată în anul 1795, Kant a înlocuit termenul de „națiune” cu cel de „stat”, astfel dreptul internațional devenind drept sinonim al dreptului care reglementează relațiile dintre state, sau drept interstatal. Paralel, societatea internațională, reglementată de dreptul interstatal, este de asemenea, „societatea interstatală” sau „societate a statelor”. La ora actuală, drept urmare a evoluției continue care a condus spre o anumită recunoaștere a individului în ansamblu cu crearea, apoi creșterea numărului de organizații internaționale, societatea internațională încetează să mai fie exclusiv interstatală. Totodată termenul „dreptul internațional” rămâne adânc înrădăcinat în vocabularul juridic.¹⁸

Până la apariția lucrării lui *Bentham*, doctrina opera cu denumirea „dreptul ginților”. Aceasta reprezenta traducerea expresiei *jus gentium* a romanilor. Până la momentul de față această denumire n-a dispărut, fiind conservată în vocabularul juriștilor contemporani. Dacă în trecut exista o concurență reală între aceste două denumiri, astăzi chestiunea este într-un totuși soluționată. Deși termenul „dreptul internațional” este utilizat mai des, totuși acesta și *jus gentium* se consideră ca fiind sinonime. Totodată denumirile

15 V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 20.

16 Международное публичное право под редакцией К.А. Бекяшева, «Проспект», Москва, 2000, p. 7.

17 P. Boniface, *Dictionnaire des relations internationales*, HATIER, Paris, 1996 p. 110.

18 Nguyen Quoc Dinh, *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 35-36.

indicate nu sunt identice. Termenul „drept internațional” este aproape de ideea unui drept între națiuni, pe când „dreptul ginților” evocă perspectiva mai largă a unui drept comun „ginților” (colectivități organizate).¹⁹

În literatura de specialitate pot fi întâlnite următoarele definiții ale dreptului internațional public:

a) Dreptul internațional public constituie un ansamblu de norme juridice care guvernează raporturile ce se stabilesc în cadrul societății internaționale. Lato sensu, dreptul internațional public poate fi definit ca o totalitate de norme juridice care reglementează relațiile dintre state. Din această definiție rezultă că subiecții dreptului internațional sunt statele, iar obiectul de reglementare îl constituie relațiile internaționale. Această noțiune nu reflectă întreg specificul dreptului internațional. Astfel, statele nu sunt unicii subiecți de drept internațional contemporan, însă sunt subiecții de bază. Pe măsura acumulării cunoștințelor despre dreptul internațional, această definiție va fi completată. Totodată, este necesar să notăm faptul că o definiție nu poate să conțină toate trăsăturile caracteristice ale unui fenomen, prin urmare, orice noțiune este, de regulă, una relativă.

b) Dreptul internațional este un sistem de norme juridice creat și dezvoltat în baza acordului de voință a statelor, chemat să reglementeze relațiile internaționale cu scopul de a asigura coexistența pașnică a statelor și autodeterminarea popoarelor.²⁰

c) Dreptul internațional este un sistem de norme juridice care reglementează relațiile dintre state și alți subiecți ai acestui sistem de drept.²¹ Din definiția prezentată mai sus rezultă că obiectul dreptului internațional public îl constituie reglementarea raporturilor dintre state, precum și între acestea și alte subiecte de drept internațional (organizații interguvernamentale, mișcări de eliberare națională, entități cu caracter statal contestat etc.) și stabilirea competențelor, a drepturilor și obligațiilor subiectelor dreptului internațional public în relațiile internaționale.

d) Dreptul internațional este o totalitate de norme juridice, create de către state cu scopul de a reglementa relațiile lor reciproce, precum și alte relații din sfera intereselor comune.²²

e) Dreptul internațional poate fi definit ca un sistem aparte de drept, o totalitate de norme internaționale și principii, create de subiecții dreptului internațional, ce reglementează relațiile dintre state, popoarele ce luptă pentru autodeterminare, organizațiile internaționale, entitățile cu caracter statal contestat, precum și în anumite cazuri, raporturile cu participarea persoanelor fizice și juridice.

f) Dreptul internațional public est un sistem de principii și norme juridice ce reglementează relațiile internaționale care exprimă acordul de voință al statelor, condiționată de legitatea relațiilor internaționale la o anumită etapă de dezvoltare a civilizației.²³

g) Dreptul internațional public reprezintă un sistem de norme internaționale convenționale și cutumiare, create de către state și alți subiecți de drept internațional avînd drept scop menținerea păcii și securității internaționale, stabilirea și dezvoltarea cooperării multilaterale internaționale, care sunt asigurate prin executarea cu bună credință a obligațiilor internaționale de către subiecții de drept internațional, iar la necesitate prin

19 Nguyen Quoc Dinh, *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 36.

20 Курс международного права: В 6 т. М., 1967. Т. 1. С. 38.

21 Курс международного права: В 7 т. М., 1989. Т. 1. С. 9

22 Международное право: Учебник / Под ред. Г.В. Игнатенко. М., 1995. С. 22.

23 Международное право под редакцией Ю.М. Колосова, Э.С. Кривчиковой, «Международные отношения», Москва 2003, p. 15.

aplicarea forței coercitive, realizată de state în mod individual sau colectiv în concordanță cu normele dreptului internațional.²⁴

h) Dreptul internațional public este totalitatea normelor juridice create de state și de celelalte subiecte de drept internațional, pe baza acordului liber exprimat de acestea prin tratate și alte izvoare de drept, în vederea reglementării raporturilor dintre ele, norme a căror aducere la îndeplinire este asigurată prin respectarea lor de bună voie, iar în caz de necesitate prin măsuri de constrângere aplicate de către state în mod individual sau colectiv.²⁵

Din cele expuse mai sus putem deduce concluzia că dreptul internațional poate fi definit în mai multe modalități. Dacă pînă la sfîrșitul secolului XIX dreptul internațional putea fi considerat ca un drept care reglementează raporturile interstatale, astăzi o definiție nouă va ține cont atît de subiecți, cît și de obiect. Astfel, statul nu este astăzi subiectul exclusiv de drept internațional. Suplimentar, dreptul internațional nu reglementează doar raporturile apărute între state. Dacă astăzi dorim să enunțăm trăsătura specifică a dreptului internațional, aceasta va ține cont de modalitatea de creare a acestui drept. Dreptul internațional rezultă din voința exprimată a statelor și din comportamentul lor rațional.²⁶

Dreptul internațional contemporan suferă modificări considerabile, dictate de procesele ce au loc în cadrul ordinii juridice internaționale, care pot fi rezumate la următoarele:

- schimbarea configurației subiectelor dreptului internațional public, prin dispariția vechilor „actori” (federații etc.) și apariția altor noi (state independente, confederații, organizații guvernamentale);
- apariția unor noi norme ale dreptului internațional public, ca urmare a încheierii, în aceasta perioadă, a unui mare număr de tratate internaționale;
- formarea unor noi reguli cutumiare, ca rezultat al practicii recente a statelor în cadrul relațiilor internaționale;
- conturarea unor noi ramuri ale dreptului internațional public, concretizare a intereselor statelor fata de domenii de actualitate: dreptul păcii, dreptul mediului, dreptul dezvoltării, dreptul spațial, dreptul internațional al drepturilor omului etc.

Rezultă, în consecință, că societatea internațională, relațiile internaționale și corolarul lor, dreptul internațional public, se află într-o corelație intrinsecă cu caracter evolutiv și intercondiționare reciprocă, aserțiuni generale care urmează a fi demonstrate în prezenta lucrare.²⁷

§ 2. Particularitățile dreptului internațional public

În prezent în lume există două tipuri de sisteme de drept: dreptul internațional și dreptul intern al statelor. Aceste sisteme de drept au o serie de trăsături comune. Astfel, dreptului internațional public îi sunt caracteristice trăsăturile de bază ale sistemelor naționale de drept:

²⁴ Международное публичное право под редакцией К.А. Бекашева, «Проспект», Москва, 2000, p. 7.

²⁵ V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 18.

²⁶ S. Laghmani, *Droit international et droits internes: vers un renouveau du jus gentium? în Droit international et droits internes, développements récents. Colloque des 16-17-18 avril 1998*, Editions A. PEDONE, Paris, 1998, p.23.

²⁷ Pivniceru M.-M., *Drept internațional public*, ediția a 2-a, volumul 1, Editura Hamangiu, București, 2006, p. 2.

- reprezintă un sistem de norme juridice și principii ce reglementează relațiile sociale. Respectarea acestor norme este asigurată în anumite situații prin aplicarea forței;
- atât dreptul național cât și dreptul internațional posedă o structură asemănătoare: în aceste sisteme de drept există principii fundamentale, care stau la baza întregului sistem; sistemele au în componență ramuri, subramuri, instituții, norme;
- statele sunt creatoare atât ale normelor de drept internațional, cât și ale normelor de drept intern, și tot statele sunt cele care veghează la aplicarea lor atât în ordinea internațională, cât și în ordinea internă. Prin acceptarea de către stat, pe baza liberului acord de voință, a normelor de drept internațional, acestea devin obligatorii și urmează a fi aplicate pe întregul său teritoriu și pentru toată populația sa. Normele dreptului internațional dobîndesc astfel valoare juridică egală cu aceea a normelor de drept intern al statelor.²⁸

- la fel ca și dreptul intern, cel internațional prevede posibilitatea aplicării de către state a forței pentru asigurarea respectării normelor internaționale. Însă această constrîngere este realizată de către înseși subiecții dreptului internațional – de către state în mod individual sau colectiv, de către organizațiile internaționale, în baza acordului dintre state, precum și de către mișcările de eliberare națională.²⁹

Totodată dreptul internațional public prezintă anumite particularități în raport cu dreptul național.

Subiecții dreptului intern sunt statul, organele de stat, subiectele federației, persoanele fizice, persoanele juridice, asociațiile obștești etc. Subiecte ale dreptului internațional public sunt statele suverane, subiecte primare de drept internațional public, avînd cel mai mare volum de drepturi și obligații subiective pe plan internațional. Suveranitatea subiecților principali de drept internațional (statele) determină și alte particularități a dreptului internațional. Prin suveranitate subînțelegem supremația puterii de stat în cadrul teritoriului de stat și independența statului în relațiile internaționale. Alți subiecți de drept internațional sunt organizațiile internaționale interguvernamentale; mișcările de eliberare națională; entitățile cu caracter statal contestat (Vaticanul, orașele libere etc.) Specificul dreptului internațional în calitate de sistem de drept constă în faptul că subiecții săi cumulează calitățile de destinatar și autor al normelor sale juridice.

Suplimentar, dreptul internațional contemporan conferă personalitate juridică limitată în raporturile internaționale următoarelor categorii de participanți la relațiile internaționale: persoanelor fizice, societăților transnaționale, umanității etc. Astfel, în anumite situații normele dreptului internațional reglementează activitatea subiecților de drept intern, însă personalitatea juridică internațională a acestor categorii de participanți la relațiile internaționale este conferită prin voința subiecților de drept internațional, care au adoptat normele juridice repective, prin urmare ei nu sunt subiecți ai dreptului tratatelor și nu pot fi precăuțați în calitate de subiecți de drept internațional.

Dreptul internațional are un obiect de reglementare diferit de cel al dreptului național. Astfel, dacă dreptul național reglementează raporturile juridice apărute între subiecții dreptului intern, localizate în limitele frontierelor anumitui stat, dreptul internațional public reglementează raporturile juridice ce apar în procesul coexistenței, conlucrării și cooperării dintre subiecți dreptului internațional în vederea realizării unor scopuri comune.

²⁸ V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 24.

²⁹ Международное право под редакцией Тункина Г.И., «Юридическая литература», Москва, 1982, p. 9.

Izvoarele dreptului intern sunt Constituția, legile organice, legile ordinare și actele normative subordonate legii, iar sursele dreptului internațional sunt tratatul și cutuma, în calitate de izvoare principale, precum și doctrina, hotărârile judecătorești, principiile generale de drept, actele conferințelor, organizațiilor internaționale și actele unilaterale ale statelor.

Sub aspectul modului de elaborare a normelor, în societatea internațională nu există un for legislativ unic, similar parlamentului din dreptul intern și supraordonat statelor, care să elaboreze o legislație internațională. Totodată nu vom atribui acestei trăsături o interpretare restrictivă. Existența unui organ specializat în edictarea normelor juridice este caracteristică oricărei ordini juridice și cea internațională nu face excepție cu o singură deosebire, statele sunt cele care creează normele internaționale, prin acordul lor de voință, exprimat în mod liber și concretizat în tratate și cutumă și tot statele sunt și destinatarele acestor norme. Statele acceptă să își conformeze comportamentul lor pe plan extern, în funcție de normele dreptului internațional public.

În societatea internațională nu există organe executive, asemănătoare guvernului, care să asigure aplicarea normelor dreptului internațional public în raporturile dintre subiectele acestuia. Aceasta atribuție revine tot statelor în virtutea principiului *pacta sunt servanda bona fidae* (tratatele trebuie respectate cu bună credință).

În comunitatea internațională, nu există organe judecătorești cu competență generală și obligatorie, care să intervină din oficiu instituind sancțiuni, atunci când normele de drept nu sunt respectate. Aceasta nu înseamnă că nu ar exista organisme internaționale cu funcții jurisdicționale, competența acestora fiind condiționată de exprimarea acordului expres al statelor aflate în cauză. Pentru ca un stat să poată figura în calitate de parte în fața Curții Internaționale de Justiție, este necesar consimțământul acestuia. În alte cazuri, pentru ca un stat să poată fi tras la răspundere în fața unei instanțe jurisdicționale, acesta trebuie să fie parte la tratatul care a instituit acea instanță (de exemplu Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană de Justiție).

Normele dreptului internațional public nu prevăd în mod expres sancțiuni pentru cazul nerespectării lor, spre deosebire de dreptul intern al statelor, ceea ce nu înseamnă că aceste norme ar fi facultative. Dar, întrucât statele sunt cele care creează normele internaționale, prin tratate sau cutuma, se prezumă buna-credința acestora în a le respecta. Deci, respectarea normelor dreptului internațional public nu se bazează în principiu pe constrângere, deși aceasta nu este exclusă în anumite cazuri.

Mai mult ca atât, în plan teoretic s-a afirmat teza conform căreia aplicarea sancțiunii este condiția eficacității dreptului și nu condiția existenței acestei ramuri de drept. Anumite ramuri de drept intern, în special dreptul constituțional, sunt deseori lipsite de sancțiuni, totodată nimeni nu le contestă caracterul veritabil juridic. Prin urmare, nu existența sancțiunii este condiția inerentă ramurii de drept, ci sentimentul de obligativitate existent la destinatarii regulilor de conduită.³⁰

În societatea internațională, poziția statelor este cea de egalitate juridică. Inegalitățile care apar în mod firesc între state nu determină, din punct de vedere al dreptului internațional public, relații de subordonare între state, fiecare dintre ele beneficiind de calitatea de stat suveran și egal în drepturi cu celelalte. De aici, teza că dreptul internațional public este un drept de coordonare și nu un drept de subordonare, cum este dreptul intern al statelor. Cu alte cuvinte, în societatea internațională nu există o ierarhie care să situeze un stat de-asupra altora, ele fiind considerate – din punct de vedere juridic – egale în drepturi.

30 Nguyen Quoc Dinh. Droit international public; «L.G.D.J.». Paris, 1999. p.91-92.

Putem conchide că, dincolo de absența ori lipsa de identitate între elementele specifice orinilor juridice interne față de cea internațională, marcate în primul rînd de descentralizarea normativă cu repercursiuni asupra sancțiunilor, dreptul internațional, cu toată dificultatea coordonării normative a suveranităților, este permeabil tuturor relațiilor internaționale sau interetactice prin natură. Prin urmare, regulile sale, prin originea și statutul lor juridic, au vocație egală de aplicare relațiilor diplomatice ori consulare, modului de formare a angajamentelor internaționale, conduitei statelor în caz de conflict ori drepturilor omului, circulației persoanelor, a informației, condițiilor de exercitare a unei profesii sau navigației în spațiul maritim și protecția mediului înconjurător etc.³¹

§ 3 Normele de drept internațional și clasificarea lor

La fel ca și orice sistem de drept, dreptul internațional public este alcătuit din norme juridice. Norma de drept internațional poate fi definită drept o regulă de conduită generală, creată de subiecții dreptului internațional, ce reglementează relațiile dintre aceștia și este recunoscută ca fiind obligatorie.

Conținutul normelor dreptului internațional îl formează drepturile și obligațiile cu care sunt învestite statele și alți subiecți de drept internațional. Colaborînd, subiecții dreptului internațional își realizează drepturile și respectă obligațiile stabilite de normele dreptului internațional. Relațiile internaționale reglementate de normele de drept internațional public devin raporturi juridice de drept internațional. Intrînd în astfel de raporturi, subiecții de drept internațional își realizează drepturile și obligațiile.³²

Norma de drept internațional comportă o serie de particularități:

1. structură atipică. Majoritatea normelor conțin doar dispoziția, iar sancțiunile sînt determinate de un sistem (subsistem) special de norme cu privire la răspunderea internațională a subiecților relațiilor internaționale, mai exact – cu privire la răspunderea statelor pentru acțiunile internaționale ilicite.³³

2. norma juridică internațională este creată exclusiv prin acordul de voință a statelor. Doar subiecții dreptului internațional acordă anumitor reguli caracterul obligatoriu, cu alte cuvinte subiecții își exprimă acordul cu privire la obligativitatea juridică a acestor reguli de conduită. Acordul poate fi exprimat în mod expres (tratatul) sau tăcit (cutuma). Corespunzător, normele aflate în tratat poartă denumirea de norme convenționale, iar cele exprimate în cutumă se numesc norme cutumiare.³⁴

Crearea normei convenționale de drept internațional este un proces care are loc în sistemul interstatal, este o parte componentă a funcționării sale. Acest proces are loc în conformitate cu normele dreptului internațional, care reglementează modul de formare a normelor de drept. Subiecții acestui proces sunt statele și organizațiile internaționale, totodată este necesar să notăm că rolul principal în crearea normelor de drept internațional aparține statelor, deoarece ele elaborează și adoptă cel mai mare număr de norme de drept internațional.³⁵ Majoritatea normelor de drept internațional sunt create în două etape:

31 Pivniceru M.-M., *Drept internațional public*, ediția a 2-a, volumul 1, Editura Hamangiu, București, 2006, p. 40.

32 Международное право под редакцией Ю.М. Колосова, Э.С. Кривчиковой, «Международные отношения», Москва 2003, p. 39.

33 Ушаков Н.А., *Международное право*, «Юристъ», Москва, 2000, p. 10.

34 Международное право под редакцией Ю.М. Колосова, Э.С. Кривчиковой, «Международные отношения», Москва 2003, p. 39.

35 Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.И., *Международное право*, издательство Эксмо, Москва, 2004, p. 16.

1. realizarea acordului de voință a subiecților de drept internațional cu referire la regula de conduită;

2. exprimarea consimțământului subiecților de drept internațional cu privire la obligativitatea juridică a regulii de conduită.

Uneori aceste două etape pot să coincidă în timp, de exemplu atunci când tratatul internațional intră în vigoare din momentul semnării sale. În acest caz semnarea tratatului semnifică acordarea definitivă a textului tratatului și atribuirea acestuia forței juridice de normă internațională convențională.

De asemenea există norme internaționale, create în trei etape. Acesta este cazul normelor imperative (*normele jus cogens*). Normele imperative au o forță juridică superioară față de celelalte norme de drept internațional; toate normele noi apărute în dreptul internațional trebuie să fie în strictă corespundere cu cele imperative. Procesul de creare a normei imperative poate fi prezentat în felul următor:

1. realizarea acordului de voință a subiecților de drept internațional cu referire la regula de conduită;

2. realizarea acordului de voință a acestor subiecți privind atribuirea acestei reguli a forței juridice supreme în sistemul de drept internațional;

3. exprimarea consimțământului subiecților de drept cu privire la obligativitatea regulii de conduită.

3. norma de drept internațional este respectată de către subiecții de drept în baza principiului *pacta sunt servanda*

4. un șir de norme de drept internațional public poartă denumirea de principii, reieșind din importanța lor juridică, de exemplu principiul neagresiunii, principiul soluționării diferendelor pe cale pașnică etc.

Clasificarea normelor de drept internațional public comportă un interes deosebit teoretic, în doctrină fiind propuse următoarele criterii de clasificare:

1. în dependență de acțiunea față de cercul de participanți la raporturile de drept internațional public pot fi deosebite:

- *norme universale*, care reglementează raporturile dintre toți subiecții de drept internațional. Aceste norme, fiind reguli de conduită obligatorii adresate unui cerc nedeterminat de subiecți de drept internațional, formează dreptul internațional comun.

- *norme regionale* ce acționează doar față de un număr limitat de participanți. Astfel, prin norme regionale sunt reglementate raporturile juridice dintre subiecții aparținând unei anumite regiuni geografice, fie raporturile juridice apărute între subiecții dreptului internațional localizați în diferite părți ale lumii, însă cu referire la un obiect comun de reglementare.

- *norme locale* sunt acele norme care reglementează raporturile juridice dintre doi sau câțiva subiecți de drept internațional. Normele locale pot fi atât personificate cât și nepersonificate. De exemplu, normele unui tratat internațional în care participă cinci sau zece state de regulă sunt adresate nu personal unui stat, ci tuturor statelor. În practică există situații când normele tratatelor bilaterale sunt adresate unei părți.

2. în dependență de locul și rolul normelor în sistemul de drept:

- *norme materiale* conțin drepturile și obligațiile subiecților dreptului internațional

- *norme procesuale* pot fi definite în două accepțiuni. *Lato sensu*, norme procesuale sunt considerate normele care reglementează procesul de creare și realizare a dreptului. *Stricto sensu*, normele procesuale sunt acele norme care reglementează procesul de realizare a dreptului. Normele procesuale posedă sancțiuni specifice.³⁶

³⁶ Лукашук И.И., *Международное право. Общая часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 147.

3. în dependență de metoda de reglementare juridică, normele de drept internațional se împart în:

- *norme dispozitive* sunt acele norme, de la care statele pot face abatere de comun acord, dacă aceasta nu prejudiciază interesele legitime ale altor state.³⁷

- *norme imperative*, care prescriu un model concret de conduită juridică, de la care nu este permisă nicio abatere. Subiecții dreptului internațional din propria dorință nu pot modifica volumul și conținutul drepturilor și obligațiilor stabilite de normele imperative.

Practica internațională a secolului XX se caracterizează prin faptul că printre normele imperative au început să se evidențieze principiile fundamentale de drept internațional, numite norme *jus cogens*. Conform articolului 53 din Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din anul 1969, normă a dreptului internațional comun este o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei, drept normă de la care nu este permisă nici o derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având același caracter.

Normele *jus cogens* se deosebesc de alte norme imperative ale dreptului internațional prin efectele pe care le produc în caz de nerespectare a lor. Orice abatere de la norma *jus cogens* provoacă nulitatea acțiunilor subiecților de drept internațional.

În ierarhia normelor de drept internațional public, normele *jus cogens* au o forță juridică supremă, iar celelalte norme nu trebuie să le contravină.

Un grup de norme de drept internațional public sunt denumite principii datorită importanței precum și rolului în reglementarea juridică internațională. În dependență de valorile protejate, principiile se clasifică în principii fundamentale și principii specifice. Principiile fundamentale de drept internațional public apară cele mai importante valori caracteristice societății internaționale la o anumită istorică de dezvoltare. Valorile fundamentale caracteristice începutului secolului XXI sunt pacea și securitatea internațională, cooperarea internațională, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, protecția mediului înconjurător. La rândul lor, principiile specifice sunt caracteristice domeniilor concrete de cooperare a subiecților dreptului internațional, de exemplu în cadrul protecției internaționale a drepturilor omului există principiul nediscriminării, principiul protecției speciale a femeilor și copiilor etc.

Totodată, deosebirea dintre normele imperative și normele dispozitive ale dreptului internațional nu constă în faptul că unele sunt obligatorii, iar altele nu sunt obligatorii pentru state. Toate normele de drept internațional sunt obligatorii, însă în cazul normelor dispozitive, statele interesate pot încheia tratate, care stabilesc alte norme, pot acționa în conformitate cu ele și aceasta nu va constitui o încălcare de drept, dacă nu aduce atingere drepturilor și intereselor legitime ale altor state. Astfel, în conformitate cu dreptul internațional, apele teritoriale sunt parte a teritoriului de stat și pescuitul navelor maritime străine în ele este interzisă. Totodată două state pot încheia un acord prin care un stat permite pescuitul în apele sale teritoriale navelor altui stat. În cazul normelor imperative, de exemplu cu referire la principiul neaplicării forței în relațiile internaționale, atunci dacă un tratat internațional permite aplicarea forței armate de către un stat, împotriva altui, acesta va fi declarat nul.³⁸

4. în dependență de forma de exprimare a normelor de drept internațional, deosebim:

37 Международное право под редакцией Тункина Г.И., «Юридическая литература», Москва, 1982, p. 60.

38 Каламарян Р.А., Мигачев Ю.И., *Международное право*, издательство Эксмо, Москва, 2004, p. 9.

- *norme convenționale* create prin acordul expres exprimat al subiecților de drept internațional. În viața internațională contemporană multe aspecte sunt reglementate prin tratate. Tratatul internațional a devenit izvorul de bază a dreptului internațional.

- *norme cutumiare* sunt acele reguli de conduită, care nu au un conținut fixat expres, sunt apărute în urma aplicării repetate în situații omogene, și recunoscute de către subiecții de drept internațional ca fiind obligatorii.

§ 4. Sistemul dreptului internațional

În accepțiunea sistemică, dreptul internațional poate fi definit ca o totalitate și un sistem de norme ce reglementează relațiile internaționale. Dreptul internațional ne apare ca o totalitate de elemente care îl formează – normele internaționale, între care există anumite raporturi și legături. Doar în calitatea sa de tot întreg dreptul internațional capătă anumite calități integraționiste de regulare a relațiilor sociale internaționale. O normă luată în parte, în afara legăturii cu alte norme, nu va poseda astfel de trăsături.

Printre normele internaționale pot fi evidențiate normele dreptului internațional comun și norme locale, norme convenționale și norme cutumiare, norme generale (prevăzute pentru aplicare repetată) și norme individuale (preconizate pentru aplicare în situații concrete), norme imperative și norme dispozitive. În totalitatea lor aceste norme formează conținutul dreptului internațional.

Sistemul dreptului internațional reprezintă o totalitate de elemente interdependente, obiectiv existente și anume: principii de drept fundamentale și speciale, norme convenționale și cutumiare, instituții și ramuri de drept internațional. Astfel, sistemul dreptului internațional nu presupune doar un conglomerat de norme internaționale, ci un sistem bine organizat, datorită legăturii existente între aceste norme. Conținutul fiecărei norme trebuie examinat în contextul întregului sistem al dreptului internațional public.³⁹

În calitate de element al sistemului dreptului internațional, norma de drept internațional poate fi definită ca o regulă de conduită, creată și recunoscută de subiecții dreptului internațional ca fiind obligatorie.

Principiul fundamental de drept internațional este acea regulă de conduită generală, abstractă, impersonală, posedând cel mai înalt grad de imperativitate, care apără valorile vitale caracteristice unei anumite etape istorice de dezvoltare a civilizației umane.

Instituția dreptului internațional poate fi definită drept un ansamblu de norme juridice internaționale, ce reglementează un domeniu restrâns al relațiilor internaționale, și anume, determină regimul juridic internațional al unui anumit spațiu (de exemplu instituția dreptului de trecere inofensivă prin marea teritorială) sau se referă la un obiect determinat de reglementare juridică (de exemplu instituția privilegiilor și imunităților consulare, instituția drepturilor minorităților, instituția recunoașterii statelor etc.).

Instituțiile, la rândul lor se împart în instituții ramurale și instituții interraturale. Sunt considerate instituții interraturale acele instituții compuse din norme juridice care intră în componența a două sau mai multe ramuri (de exemplu instituția răspunderii juridice internaționale, instituția succesiunii). Normele instituției juridice ramurale se creează în cadrul unei ramuri concrete și cuprind anumite compartimente ale lor (de exemplu în dreptul internațional maritim pot fi evidențiate grupe de norme care reglementează regimul juridic al mării teritoriale, a zonei economice exclusive, platoului continental, regimul juridic al mării libere etc.)

³⁹ Международное право под редакцией Тункина Г.И., «Юридическая литература», Москва, 1982, p. 8.

Ramura dreptului internațional reprezintă o totalitate de norme juridice convenționale și cutumiare, ce reglementează raporturile de un anumit tip apărute între subiecții dreptului internațional în cadrul unui domeniu mai larg de cooperare internațională, ce constituie obiect de reglementare a dreptului internațional public și are un grad înalt de codificare universală, caracterizată prin existența principiilor aplicabile acestui domeniu concret al relațiilor internaționale. Sunt considerate ramuri de drept internațional public dreptul securității internaționale, dreptul cosmic, dreptul organizațiilor internaționale, dreptul tratatelor, dreptul mării, dreptul aerian, dreptul diplomatic și consular etc.

Elementele sistemului dreptului internațional public pot fi structurate sub forma unei piramide juridice la care vârful constituie elementul cel mai important. Acestea sunt normele *jus cogens*.

Factorul material al sistemului dreptului internațional îl constituie sistemul de relații internaționale, pe care dreptul internațional este chemat să-l servească, iar factorii moral-politici care formează sistemul dreptului internațional îi constituie scopurile și principiile dreptului internațional. Sistemului dreptului internațional îi este caracteristică structura specifică. Prin structură subînțelegem organizarea internă a sistemului, amplasarea și legătura elementelor sale, gradul lor de interdependență. Complexul de principii fundamentale a dreptului internațional a unit și a organizat grupele de norme anterior dispersate. A apărut încă un semn al sistemului - ierarhia normelor, stabilirea gradării forței lor juridice. Cu timpul apare dreptul internațional procesual, iar acesta este o trăsătură certă a maturității sistemului de drept. Cu alte cuvinte, condițiile de bază a sistemului de drept internațional public sunt:

a) prezența normelor de drept internațional comun care reglementează relațiile dintre toți subiecții săi; acestor norme trebuie să le corespundă toate normele locale și individuale;

b) prezența în calitate de norme de drept internațional comun a principiilor sale fundamentale, avînd caracterul de norme *jus cogens*; acestor norme trebuie să le corespundă atît celelalte norme de drept internațional comun precum și normele individuale și cele locale; Astfel, în conformitate cu articolul 53 din Convenția de la Viena cu privire la tratatele internaționale din 1969, este nul orice tratat, care la momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general.

c) prezența în dreptul internațional (precum și în dreptul intern) a regulilor de bază consfințite expres sau subînțelese cu referire la interdependența și legătura dintre norme: cerințele de corespundere a normelor internaționale normelor imperative de drept internațional, în special principiilor fundamentale de drept internațional; regulile referitoare la condițiile de validitate a normelor, de neretroactivitate a normelor, despre modificare a normei sau anulare a acesteia printr-o normă ulterioară cu conținut analogic, despre forța superioară a normei speciale față de norma generală.⁴⁰

Sistemul dreptului internațional public la etapa de azi s-a modificat considerabil și continuă să-și schimbe conținutul datorită apariției și dezvoltării noilor domenii ale relațiilor internaționale (sfera investițională, informațională etc.), precum și datorită diversității opiniilor despre sistemul dreptului internațional, întîlnite în literatura de specialitate, precum și datorită aspirațiilor multor savanți de a recunoaște noi domenii ale relațiilor internaționale drept obiect de reglementare a dreptului internațional.

Lista instituțiilor și ramurilor de drept internațional nu este exhaustivă, ele aflînduse în permanentă dezvoltare și completare. Totodată conținutul și denumire

40 Ушаков Н.А., *Проблемы теории международного права*, «Наука», Москва, 1988, p. 55.

anumitor ramuri și instituții pot varia de la un stat la altul. Unele ramuri și instituții de drept internațional au apărut multe secole în urmă (de exemplu dreptul tratatelor, dreptul conflictelor armate, un număr considerabil de instituții ale dreptului diplomatic, dreptului mării etc.).⁴¹ Alte instituții și ramuri au apărut în secolul XX (de exemplu dreptul aerian, dreptul cosmic, dreptul securității internaționale, dreptul internațional ecologic, instituția platoului continental, instituția zonei economice exclusive, instituția asigurării securității navigației aeriene, instituția repatrierii astronauților). Al treilea grup de instituții și ramuri sunt astăzi în proces de devenire (de exemplu dreptul internațional nuclear, dreptul internațional ecologic etc.) Or, în opinia profesorului Kohen o nouă ramură de drept internațional apare atunci când sunt întrunite următoarele criterii:

▶ criteriul normativ : o totalitate de principii fundamentale, cum sunt interzicerea utilizării forței, dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, egalitatea suverană a statelor, neintervenția în afacerile interne ale unui stat ;

▶ criteriul instituțional : modalitatea în care sunt exercitate pe plan internațional funcțiile « legislativă », « executivă » și reglementarea diferendelor ;

▶ criteriul subiectiv : determinarea creatorilor și destinatarilor regulilor e conduită.⁴²

În final, sistemul dreptului internațional public nu trebuie confundat cu sistemul științei dreptului internațional. Primul este o realitate socială obiectiv existentă, iar cel de-al doilea este produsul gândirii științifice a juriștilor aparte sau a colectivelor de juriști din domeniul dreptului internațional, este un drept internațional în înțelegerea și expunerea subiectivă.⁴³

§ 5. Dreptul internațional și alte norme sociale care acționează în societatea internațională

Diversitatea crescândă a relațiilor internaționale provoacă și o varietate de norme ce le reglementează. Normele dreptului internațional au un caracter imperativ. Obligativitatea juridică a normelor de drept internațional este trăsătura specifică a normelor de drept. Obligativitatea juridică a normelor de drept internațional este acea particularitate esențială care le deosebește de alte norme ce acționează în sistemul internațional.⁴⁴ Totodată, sistemul internațional se aplică pe larg normele nejuridice, care sunt extrem de variate. Aceste norme interacționează cu normele de drept internațional în reglementarea relațiilor internaționale. În această ordine de idei pot fi deosebite următoarele tipuri de norme lipsite de caracter juridic: norme religioase, politice, morale.

Dreptul internațional și religia. Vechile popoare (babilonienii, egiptenii, romanii etc.) au făcut o "confuzie între drept și morală...". Dar "spre deosebire însă de celelalte popoare, romanii au depășit această confuzie, dovada că, încă din epoca veche normele de drept erau desemnate prin intermediul de Jus, iar cele religioase prin termenul de Fas".

În primul rând, trebuie precizat că - la vremea respectivă - nu se facea distincție între normele religioase și cele juridice, fiindcă ambele erau considerate a fi rezultatul

41 Международное публичное право под редакцией К.А. Бекашева, «Проспект», Москва, 2000, p. 27-28.

42 KOHEN Marcelo G, Internationalisme et mondialisation, in : Le droit saisi par la mondialisation, sous direction de Charles-Albert Morand, Bruylant et Helbing & Lichtenhahn, Bruxelles, Bruylant, 2001, p. 112.

43 Международное право под редакцией Ю.М. Колосова, Э.С. Кривчиковой, «Международные отношения», Москва 2003, p. 15.

44 Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.И., *Международное право*, издательство Эксмо, Москва, 2004, p. 8-9.

aceleiași voințe divine, iar conținutul lor nu facea altceva decât să exprime în precepte moral-religioase această "voluntas Dei", impusă ca "lex vitae" (norma de viață). Apoi, trebuie reținut faptul că, în epoca veche, la romani, legile au îmbracat un veșmînt religios atît ca expresie lingvistică, cît și în privința conținutului lor. Inițial, și dreptul internațional (*jus gentium*) a avut un caracter religios. Se stie, de exemplu, că la romani, problemele internaționale intrau în competența senatului și a unui colegiu sacerdotal (colegiul fețialilor), condus de un "pater patratus", "care avea un rol deosebit în tranșarea diferendelor, declanșarea războiului, încheierea păcii, a tratatelor de alianță, după un anumit ritual. Fețialii aplicau normele cuprinse într-un cod cu caracter religios, denumit *jus fetiale*, cuprinzînd primii germeni ai dreptului internațional".⁴⁵

În manualele destinate studenților facultăților de drept se menționează că cel care a contribuit "la desprinderea dreptului internațional de morală și teologie" a fost juristul italian A. Gentilis, profesor de drept la Oxford (1552-1608), care a publicat o lucrare privind dreptul diplomatic ("Despre legații"). Apoi, Hugo Grotius (1503-1645), considerat părintele științei dreptului internațional, a eliminat "elementele teologice și de morală" din dreptul internațional, făcînd "să decurgă dreptul natural din rațiunea umană,...". Or, prin pacea de la Westfalia (1648) se stabilea principiul "cujus regio ejus religio" (cui îi aparține domnia îi aparține și religia), afirmîndu-se astfel încă pe o anumită vreme starea de coabitare a dreptului internațional cu morală religioasă.⁴⁶

În relațiile internaționale contemporane factorul religios cel mai pronunțat se manifestă în legătură cu participarea directă în politica mondială a diferitor asociații și organizații religioase. În esență, acestea aparțin religiilor mondiale – creștinismului, islamului și budismului.

După cum o demonstrează practica, potențialul religios, moral și juridic a religiilor mondiale este în stare să influențeze considerabil procesele politice și sociale din cadrul unui stat, precum și relațiile internaționale atît la scară globală cît și în diferite regiuni ale lumii. În condițiile grăbirii globalizării proceselor mondiale și creșterii tendințelor de cooperare și interdependență în relațiile internaționale, factorul religios se manifestă de asemenea în calitate de mijloc important de identificare a anumitor state, alianțelor și uniunilor interstatale.

Valorile creștine au fost luate în considerație la crearea comunităților europene, precum și la elaborarea Actului final al CSCE. Principiile religioase ale solidarității islamice sunt fundamentul multor asociații ale statelor islamice, iar reprezentările budiste își găsesc reflectare în activitatea statelor Asiei și bazinului Oceanului Pacific.

Influența doctrinelor religioase se exprimă prin depășirea abordărilor exclusiv statale ale dreptului internațional și relațiilor internaționale și înaintarea pe locul principal a problemei omului, protecției drepturilor și libertăților sale.

Principiile morale și religioase ale religiilor mondiale (egalitatea credincioșilor în fața lui Dumnezeu indiferent de apartenența socială sau etnică, iubirea de pace, negarea violenței, conceptul binelui comun) obiectiv fortifică tendința de universalizare a dreptului internațional contemporan, în special funcția sa de coordonare și de reglementare.

Partea negativă a activizării factorului religios sunt acele efecte negative ca fundamentalismul religios, netoleranța, expansiunea religioasă (prozelitismul), care pot încălca, în special la nivel regional stabilitatea internațională.

45 N. V. Dura, *Dreptul și Religia. Norme juridice și norme religios-morale*; Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative, 2003, nr. 1, p. 15.

46 N. V. Dura, *Dreptul și Religia. Norme juridice și norme religios-morale*; Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative, 2003, nr. 1, p. 24.

Încercările de reglementare juridică internațională a activității religioase și bisericești au fost întreprinse practic din momentul apariției dreptului internațional contemporan. Astfel, în Tratatul de pace de la Westfalia din 24 octombrie 1648 era garantată egalitatea a trei confesiuni: calvinistă, catolică și luterană, precum și se conțineau norme juridice despre organizarea bisericească și împărțirea proprietății bisericești.

Dispoziții referitoare la asigurarea libertății activității religioase erau incluse și în Tratatul de pace de la Paris (1856), Tratatul de la Berlin (1878), Tratatul de pace de la Versailles (1919) etc. La baza reglementării internaționale a participării organizațiilor religioase în relațiile internaționale în final stau drepturile la libertatea religiei și activitatea religioasă, fixate în formă de obligații internaționale sau recomandări în așa documente internaționale cum sunt Carta ONU (1945), Declarația universală a drepturilor omului (1948), Convenția europeană a drepturilor și libertăților fundamentale (1950), Pactul internațional al drepturilor civile și politice (1966), Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (1975).

Organizațiile internaționale religioase în dependență de particularitățile structurale interne sau

în dependență de modul de formare și sfera teritorială de acțiune pot fi divizate în trei categorii de bază:

– confesiuni religioase (biserici) aparte, care prezintă prin sine un sistem integru cu structură ierarhică proprie, purtând caracter internațional, suprastatal. La acestea referim: Biserica Ortodoxă Rusă, Bisericele orientale, Biserica Catolică de la Roma.

– organizații internaționale interbisericești, fondate de către biserici aparte, purtând atât caracter național cât și caracter supranațional, de exemplu Uniunea baptistă internațională, Conferința bisericilor europene etc.

– uniuni ale grupurilor religioase, asociații, ordine religioase în scopul efectuării de acțiuni comune pe arena internațională. Astăzi sunt înregistrate în jur de 600 de astfel de organizații.

În legătură cu participarea unui număr crescând de organizații religioase în viața internațională, în dreptul internațional contemporan începe să se constituie un grup aparte de norme de drept, care reglementează modul lor de creare și funcționare, relațiile cu alte organizații internaționale și state. În legătură cu acest fapt apare o întrebare destul de delicată cu privire la raportul dintre trei diferite sisteme de drept, fiecare dintre care în mod aparte reglementează activitatea organizațiilor religioase în sfera relațiilor internaționale: dreptul internațional, dreptul intern, precum și normele dreptului canonic (bisericesc).

Dreptul internațional și morala

Spre deosebire de drept - care asigură respectarea normelor juridice, înscrise în legi, prin forța de constrângere - morala asigură respectarea normelor conviețuirii umane, de obicei nescrise, prin obicei, prin tradiții seculare. Or, tocmai prin acest obicei au fost statuate și relațiile morale dintre oameni, care au găsit în credința lor religioasă suportul și criteriul judecării faptelor lor. Totuși, normele morale, neavând valoare juridică, au un caracter obligatoriu pînă și în dreptul internațional, fiind adeseori respectate sub presiunea opiniei publice. De exemplu, "morală internațională" - indiferent de ce principii religioase ar fi ea strabătută (mozaice, budiste, creștine, islamice etc.) - "influențează dreptul internațional, în sensul că tot mai multe reguli ale moralei și echității, fiind respectate de state, au îmbogățit dreptul internațional, transformîndu-se în reguli ale sale. Încalcarea regulilor moralei și echității exercită, dimpotrivă, o acțiune negativă asupra dreptului internațional. Invers, respectarea dreptului internațional - scrie profesorul I. Diaconu -

asigură promovarea unui element de moralitate în relațiile dintre state, în care și valorile morale, chiar neprotejate prin norme de drept, sunt respectate".⁴⁷

Între dreptul internațional și morala internațională există raporturi similare cu cele dintre drept și morală în general. Normele de drept internațional stabilesc drepturi și obligații susceptibile a fi aplicate prin măsuri obligatorii. Regulile moralei internaționale prescriu un anumit comportament fără a da naștere la drepturi și obligații juridice. Ele fac apel la conștiința morală și nu pot fi impuse prin forța de constrângere a unei autorități exterioare individului sau colectivității. Reflectând ceea ce este comun în conștiința popoarelor, morala internațională exprimă atât valori umane comune, cât și reguli de comportare între națiuni independente și suverane destinate să promoveze respectul reciproc și înțelegerea între popoare, interesul întregii omeniri.⁴⁸

Între morală și dreptul internațional există legături de interdependență, de influențare reciprocă. O sumă de reguli de drept sunt în același timp și reguli de morală, o mare parte dintre principiile și normele dreptului internațional avîndu-și originea în normele morale, unele tratate internaționale făcînd trimitere în cuprinsul lor la exigențele omeniei, la principiile umanitare sau la regulile aplicabile în cadrul societăților civilizate, care au în mare parte un caracter moral. Întregul drept internațional are, de altfel, un caracter moral, moralitatea internațională avînd astăzi un rol important în procesul relațiilor internaționale, ca și în aplicarea în cazuri concrete a normelor dreptului internațional, încălcarea regulilor moralei exercitînd o acțiune negativă asupra dreptului internațional. În regulile moralei poate fi încadrată și curtuazia internațională (*comitas gentium*), care cuprinde o sumă de reguli izvorîte din necesitățile practice sau care semnifică bunăvoința și respect reciproc, ori prin care se dorește să se transmită anumite bune intenții, simpatie, solidaritate. Aplicarea regulilor de curtoazie ramîne la libera apreciere a statelor, nedecurgînd din îndeplinirea unei obligații juridice. Încalcarea acestor reguli, deși nu se sancționează prin mijloace juridice, poate constitui însă un act grav în relațiile internaționale, influențînd în mod defavorabil raporturile stabilite. O mare parte din regulile de curtoazie au fost astăzi incorporate în dreptul internațional, cu deosebire în dreptul diplomatic (privilegiile și imunitățile diplomatice și consulare, ceremonialul de stat etc.).⁴⁹ Există cazuri cînd o normă de curtoazie internațională, ca urmare a atribuirii forței juridice, devine normă juridică internațională și invers, norma de drept se transformă în normă de curtoazie.

Lipsa forței juridice la normele de curtoazie internațională deseori este arătată în calitate de neajuns. Totodată practica atestă că în această trăsătură caracteristică este necesar să vedem sensul existenței normelor de curtoazie. Datorită acestei calități normele sunt capabile să reglementeze acele relații, pe care nu le poate reglementa dreptul internațional. Curtoazia are importanță la realizarea relațiilor juridice, de exemplu acordarea asistenței juridice în lipsa tratatelor respective.⁵⁰

Legătura dintre dreptul internațional și morală nu se limitează la faptul că aceste două categorii posedă principii fundamentale de conduită ale actorilor societății internaționale. La baza acestei legături se află unitatea lor genetică, cu alte cuvinte unitatea

47 N. V. Dura, *Dreptul și Religia. Norme juridice și norme religios-morale*; Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative, 2003, nr. 1, p. 16.

48 V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 21.

49 V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p. 22.

50 Лукашук И.И., *Международное право. Общая часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, p. 198.

fundamentelor sociale de apariție a lor, condiționată de un anumit gen de relații sociale.⁵¹ Atît dreptul cît și morale presupun reguli de conduită obligatorii, care capătă rolul unei datorii juridice sau spirituale, ce reflectă nivelul existent de dezvoltare a sistemului internațional, a civilizației umane în întregime. Totodată aceste două categorii nu sunt identice. În unele principii prevalează elementele juridice (de exemplu în principiul egalității suverane a statelor), în altele prevalează elementele morale (de exemplu în principiul cooperării). Deosebirea dintre normele dreptului internațional și normele morale pot fi reduse la următoarele:

1. normele juridice au un caracter fixat, ele sunt înscrise în statute, acorduri, tratate internaționale etc. De acest fapt este strîns legat și caracterul instituțional al dreptului internațional.⁵² În același timp normele morale nu posedă o astfel de trăsătură.

2. Morala internațională și dreptul internațional diferă după sferile de acțiune: normele morale poartă un caracter atotcuprinzător, pe cînd dreptul internațional are o sferă limitată de acțiune în timp și spațiu. Totodată există multe situații cînd relațiile internaționale sunt reglementate în același timp atît de normele juridice cît și de normele morale. De exemplu, agresiunea militară este o încălcare a normelor juridice unanim recunoscute, precum și o infracțiune morală. Într-adevăr normele morale și cele juridice sunt legate printr-un sistem de valori, caracteristice unei anumite comunități sociale și care determină cumulul de mijloace capabile să-i asigure necesitățile și interesele. Pentru ca aceste mijloace să fie adecvate și să garanteze atingerea scopurilor propuse, ele trebuie să fie în conformitate cu modelele obligatorii existente în sistemul relațiilor internaționale, cu alte cuvinte, cu acele modalități de conduită, care sunt recunoscute ca fiind normale și acceptabile într-o anumită împrejurare.

3. Dreptul internațional și morala internațională se deosebesc după formele, metodele, mijloacele și posibilitățile de influență asupra conduitei actorului internațional, în consecință – prin posibilitățile de reglementare a sistemului de relații internaționale. Reglementarea juridică presupune utilizarea mijloacelor de constrîngere (Curtea Internațională de Justiție, sancțiuni militare, economice și politice, excluderea din organizațiilor interguvernamentale, ruperea relațiilor diplomatice etc.) Regulatorul de bază în respectarea normelor morale de conduită internațională este opinia publică mondială, iar influența sa asupra participantului la relațiile internaționale poate în anumite situații să fie mai efectivă decît acțiunea dreptului internațional.⁵³

Dreptul internațional și normele politice.

În zilele noastre normele politice au căpătat o largă răspîndire în practica statelor. Dacă în trecut statele preferau să se abțină de determinarea strictă a obligațiilor lor în calitate de obligații politice, cu scopul de a evita subminarea importanței lor, astăzi în actele respective există indicații directe că aceste dispoziții sunt politic obligatorii.⁵⁴

Relațiile internaționale poartă un caracter preponderent politic, reieșind din acest fapt reglementarea lor trebuie să fie una politică. Toate tipurile de norme, ce reglementează relațiile dintre state, într-o măsură oarecare comportă un caracter politic, prin urmare astăzi există un grup aparte de norme în dreptul internațional, norme politice, care posedă un mecanism de acțiune special și mijloace de reglementare specifice. După natura lor normele politice reprezintă acordul de voință a statelor. De normele dreptului internațional, normele politice se deosebesc prin faptul că, conturînd conținutul regulii

51 Цыганков П.А., *Международные отношения*, «Новая школа», Москва, 1996, p. 220-221.

52 Цыганков П.А., *Международные отношения*, «Новая школа», Москва, 1996, p. 221.

53 Цыганков П.А., *Международные отношения*, «Новая школа», Москва, 1996, p. 222.

54 Лукашук И.И., *Международное право. Общая часть*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, p. 178.

prin acordul de voință al statelor, acestea îi acordă o forță nu juridică, ci politică. Normele politice există în formă expresă, fiind înscrise de exemplu în declarații, declarații comune, comunicate, rezoluții ale organizațiilor internaționale, precum și în formă nescrisă. Sancțiunile, în caz de nerespectare a normelor politice presupun reacția negativă a statului și a organizațiilor internaționale cu privire la nerespectarea acestor norme.⁵⁵

În calitate de norme și principii universale politice sunt invocate principiul bunei vecinătăți, principiul respectării reciproce a intereselor vitale, principiul neprejudicierii uneia dintre părți etc.

Legătura dintre normele politice și cele juridice este una bilaterală. Normele politice sunt create și realizate fără a intra în contradicție cu dreptul internațional. Pe de altă parte, normele juridice sunt create și realizate ținând cont de normele politice existente.⁵⁶

În literatura de specialitate sunt calificate drept surse de drept internațional deciziile congreselor internaționale, calificate ca fiind decizii politice, care trebuie adoptate cu acordul tuturor statelor interesate. La fel sunt făcute tentative de a clasifica tratatele internaționale în tratate juridice și tratate politice. Tratatele politice sunt cele care au drept scop de a determina interesele politice ale statului.

Deseori în practica diplomatică și în politologie se folosește termenul „reguli de joc”, care presupune norme politice nescrise. Uneori ele sunt numit norme elementare. Se consideră că anume aceste norme reglementau relațiile dintre URSS și SUA în perioada „războiului rece”.

În caz de nerespectare a normei de drept internațional este pus în acțiune mecanismul juridic de protecție, de asemenea poate fi aplicat și mecanismul politic, iar în caz de nerespectare a normei politice acționează doar mecanismul politic. Cauzele care stimulează aplicarea mecanismelor politice sunt multiple. Actele juridice deseori necesită timp îndelungat pentru primirea numărului necesar de ratificări, prin urmare, pentru intrarea în vigoare. În consecință dispozițiile lor rămân în urmă de realitățile vieții politice. Cu toate acestea un număr tot mai mare de probleme internaționale au nevoie de reglementare la moment. Actele politice și într-un caz și în altul oferă mai multe posibilități.⁵⁷

Bibliografie:

B. Onica-Jarka, C. Brumar, D.-A. Deteseanu, *Drept internațional public. Caiet de seminar*, Editura C.H. Beck, București, 2006; KOHEN Marcelo G, *Internationalisme et mondialisation*, în : *Le droit saisi par la mondialisation*, sous direction de Charles-Albert Morand, Bruylant et Helbing & Lichtenhahn, Bruxelles, Bruylant, 2001; Nguyen Quoc Dinh, *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999; P. Boniface, *Dictionnaire des relations internationales*, HATIER, Paris, 1996; S. Laghmani, *Droit international et droits internes: vers un renouveau du jus gentium?* în *Droit international et droits internes, développements récents. Colloque des 16-17-18 avril 1998*, Editions A. PEDONE, Paris, 1998, pp. 23-46; N. V. Dura, *Dreptul și Religia. Norme juridice și norme religio-morale*; *Analele Universității Ovidius*. Seria: *Drept și Științe Administrative*, 2003, nr. 1, p. 15-24; V. Crețu, *Drept internațional public*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Fundației

55 Лукашук И.И, *Международное право. Общая часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 181-182.

56 Лукашук И.И, *Международное право. Общая часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 182.

57 Лукашук И.И, *Международное право. Общая часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 182.

România de Măine, București, 2006 ; Pivniceru M.-M., *Drept internațional public*, ediția a 2-a, volumul 1, Editura Hamangiu, București, 2006; A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ediția a 2-a revăzută și adăugită, Editura ALL BECK, București, 2000;

Бекяшев К.А., *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000; Колосов Ю.М., Кривчикова Э.С., *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003; Тункин Г. И., *Международное право*, Издательство «Юридическая литература», Москва, 1982; Ушаков Н.А., *Проблемы теории международного права*, «Наука», Москва, 1988; Цыганков П.А., *Международные отношения*, «Новая школа», Москва, 1996; Лукашук И.И., *Международное право. Общая часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005; Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.И., *Международное право*, издательство Эксмо, Москва, 2004; *Курс международного права в шести томах*, «Наука», Москва, 1967; *Курс международного права в семи томах*, «Наука», Москва, 1989; Игнатенко Г.В., *Международное право*, «Высшая школа», Москва, 1995; Ушаков Н.А., *Международное право*, «Юристъ», Москва, 2000.

Capitolul II

DREPTUL INTERNAȚIONAL ȘI EVOLUȚIA SA ISTORICĂ

§ 1. *Considerații generale*

§ 2. *Dreptul internațional în antichitate*

§ 3. *Dreptul internațional în Evul mediu*

§ 4. *Dreptul internațional în epoca modernă*

§ 5. *Dreptul internațional în epoca contemporană*

§ 6. *Republica Moldova în cadrul relațiilor internaționale*

§ 1. Considerații generale

În literatura juridică de drept internațional există păreri controversate cu privire la istoria apariției acestui drept. Într-un șir de lucrări se menționează faptul că dreptul internațional a apărut și s-a dezvoltat o dată cu apariția statelor. Cunoscutul autor L. Oppenheim (1858-1919) afirmă că dreptul internațional este “un produs al civilizației creștine care există de 400 de ani”.

Dacă considerăm aceste afirmații corecte, atunci putem concluziona că omenirea câteva mii de ani a trăit în afara normelor de drept internațional, afirmație cu care nu putem fi de acord.

În alte lucrări de specialitate se consideră că originea normelor de drept internațional poate fi constatată din cele mai vechi timpuri.⁵⁸ De la apariția unor reguli fragmentate însă până la apariția unor norme și instituții de drept internațional s-a scurs o perioadă îndelungată de timp.

Pe măsura evoluției istorice, relațiile internaționale s-au dezvoltat și diversificat, un important rol în acest proces revenind statelor.⁵⁹ Nu putem însă vorbi despre apariția normelor de drept internațional o dată cu apariția statelor, întrucât unii germeni ai unor instituții și reguli care prefigurează norme de drept internațional modern au apărut în perioada antică a dezvoltării societății.

Cu timpul, relațiile internaționale au cuprins toate domeniile în care interesele statelor sunt în cauză. În prezent acestea au aspecte economice, politice, militare, sociale, culturale, științifice etc.

Evoluția principiilor și normelor de drept internațional a avut loc într-un proces istoric îndelungat și a fost un rezultat firesc al dezvoltării statelor și relațiilor dintre ele.

Din punct de vedere istoric, dreptul internațional a apărut o dată cu statele și cu apariția raporturilor dintre ele, iar conținutul și structura sa au evoluat, purtând amprenta sistemelor socio-politice care s-au succedat, de-a lungul istoriei.⁶⁰

⁵⁸ Geamănu G., *Drept internațional public*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, p. 7-14.

⁵⁹ Burian A., *Relațiile internaționale, politica externă și diplomația* (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită) - Chișinău., CEP USM, 2007. - 448 p.

⁶⁰ Popescu D., Năstase A., *Drept internațional public*, București, Casa de Editură și Presă “Șansa” S.R.L., 1997, p.14.

Dreptul internațional capătă noi dimensiuni o dată cu apariția și manifestarea unor noi entități pe scena relațiilor internaționale, respectiv a organizațiilor internaționale și a națiunilor și popoarelor care luptă pentru eliberarea și formarea statului lor propriu.

§ 2. Dreptul internațional în antichitate

Apariția și evoluția normelor și instituțiilor dreptului internațional au luat naștere o dată cu descompunerea comunei primitive, cu împărțirea societății în clase antagoniste, cu apariția statelor și a relațiilor dintre ele.

Necesitățile specifice ale acelei perioade legate mai ales de activitatea de purtare a războiului, dobândirea de sclavi, cucerirea de noi teritorii, încheierea unor alianțe militare, a unor tratate de pace au determinat dezvoltarea unor reguli și instituții de purtare a războiului și de rezolvare a diferendelor.

Izvoarele istorice ale dreptului internațional își iau începuturile în China, India, Egipt și alte state ale Orientului antic.

Astfel, în sec. al VI-lea î. H., statele Chinei antice încheie un tratat privind renunțarea la război și soluționarea diferendelor prin arbitraj; literatura filozofică face distincție între războaiele drepte și nedrepte, respectarea tratatelor și aplicarea sancțiunilor internaționale. China antică a cunoscut și instituția diplomației.

Monumentele legislative din India antică, de asemenea, atestă o bogată practică de drept internațional. Legile lui Manu, elaborate în sec. al V-lea î. H., consemnează existența unor misiuni diplomatice *ad hoc*. Tratatul încheiat în India antică erau considerate sacre și se încheiau cu pronunțarea unui jurământ religios, iar executarea se garanta prin predarea unor ostatici. Erau dezvoltate regulile de război, care făceau distincție între combatanți și necombatanți și interziceau uciderea prizonierilor.

Un rol deosebit în dezvoltarea relațiilor internaționale l-a jucat Egiptul antic, care întreținea legături comerciale și politice cu toate țările Orientului. Tablele de la Tell-Amarna (360 de tăblițe de lut ars) atestă existența unei corespondențe diplomatice a Egiptului din sec. XVII-XV î. H. cu Babilonul și alte state din Orient. Corespondența descoperită tratează probleme de război și pace.

Cel mai vechi tratat internațional, conceput și redactat asemănător cu cele de astăzi, este acela încheiat la 1296 î. H. între Ramses al II-lea, faraonul Egiptului, și Hattusil al III-lea, regele hitiților. Tratatul este compus din introducere, din textul propriu-zis și din formule religioase. Prin tratatul dat s-a instituit o alianță între cele două state, care se obligau să trăiască în pace și să-și acorde ajutor în eventualitatea unui atac din partea unui stat terț, să-și acorde ajutor mutual pentru înăbușirea răscoalelor sclavilor, să-și extrădeze fugarii.

Instituții ale dreptului internațional au reglementat și relațiile dintre cetățile grecești. În sec. VI-V î. H. în relațiile externe ale statelor-cetăți grecești au apărut și s-au dezvoltat o serie de reguli de drept internațional referitoare la soli, negocieri, tratate religioase, tratate de pace, de alianță militară, de neagresiune și ajutor reciproc, tratate comerciale, reguli cu privire la rezolvarea pașnică a diferendelor, la statutul și apărarea străinilor, la declararea și ducerea războiului.

Statele grecești antice foloseau arbitrajul și mediațiunea pentru soluționarea diferendelor dintre ele. În acea perioadă o răspândire destul de mare a dobândit ideea unor asociații între statele-cetăți de tip federal, cu înființarea unor organe de conducere comună. Printre acestea, un rol important l-au jucat *amfitioniile*, având ca scop protecția

sanctuarelor religioase și asigurarea respectării regulilor cu caracter religios, adoptate de consiliul amfictioniei, care era competent să judece și încălcările lor.⁶¹

Războaiele duse de greci erau precedate de o declarație de război și de anumite forme solemne. În timpul ostilităților anumite categorii de persoane erau ocrotite, de exemplu preoții, persoanele refugiate, iar solii se bucurau de inviolabilitate, de asemenea se mai bucurau de ocrotire și localurile sfinte. În operele unor distinse personalități ale acelor timpuri cum au fost Herodot, Platon, Aristotel ș. a. se fac referiri la războaiele legitime și cele nelegitime și la obiceiurile războiului.

O puternică influență asupra evoluției dreptului internațional a avut-o Imperiul Roman.

Problemele relațiilor internaționale intrau în competența senatului și a unui colegiu sacerdotal (*colegiul fetialilor*) care avea un rol deosebit în tranșarea diferendelor, în declararea războiului, în încheierea păcii, tratatelor de alianță etc.

Cu cei pe care îi considerau egali, romanii încheiau tratate de prietenie sau neutralitate (*amicitia*), sau de alianță (*foedera*). Alte tratate consacrau diferite forme de dependență (*deditio in fidem, clientela*). Dar de fapt romanii nu încheiau tratate de pace, războaiele se terminau prin armistițiu sau prin distrugerea inamicului (*debellatio*) și capitularea sa necondiționată (*deditio*).

Tratatele la romani trebuiau respectate cu bună-credință (*pacta sunt servanda*), iar în relațiile lor diplomatice erau folosiți ambasadorii. Persoana solilor era considerată inviolabilă.

O dată cu extinderea relațiilor statului roman peste limitele Italiei s-au format *jus gentium*, care reglementa atât unele probleme de drept internațional, cât și raporturi de drept privat între cetățenii romani și cei străini.

În afară de contribuția adusă de romani la dezvoltarea instituțiilor de drept internațional, trebuie apreciat aportul filozofilor și juris-consultilor romani care au fost preocupați de definirea noțiunii de *jus gentium*, considerat de Cicero drept natural care guverna întreaga omenire.

Din cele expuse rezultă că în perioada sclavagistă au apărut și s-au dezvoltat anumite norme și instituții ale dreptului internațional. Influențate de rituri religioase, ele sunt legate și poartă amprenta războaielor de expansiune și de subjugare a altor popoare, exprimând interesele clasei dominante și ale stăpânilor de sclavi.⁶²

§ 3. Dreptul internațional în Evul mediu

Dezvoltarea dreptului internațional în Evul mediu este influențată de condițiile și cerințele specifice raporturilor dintre statele feudale în diferite etape de dezvoltare a acestora.

În urma destrămării Imperiului Roman, care a avut loc în anul 476 și formarea pe ruinele acestuia a unor state noi, ca de exemplu Imperiul Bizantin, statele feudale germane, statele slave de răsărit, statele românești pe teritoriul fostei Dacii etc., dreptul internațional cunoaște mai degrabă o stagnare decât un progres.

În acea perioadă se cristalizează expresia *fiicare senior este stăpân în senioria sa*. Feudalii dețineau deplina putere care se manifesta prin baterea monedei, conducerea războaielor, perceperea impozitelor, aveau putere discreționară în administrarea justiției și a teritoriului. Fundamentul sistemului feudal îl constituiau legăturile de suzeranitate. Regele se găsea în vârful piramidei sociale, iar toți seniorii, ca vasali, trebuiau să-i fie

⁶¹ Geamănu G., *op.cit.supra*, nota 20, p.10.

⁶² *Ibidem*, p. 13.

credincioși, să-i presteze anumite servicii. Caracteristic acestei perioade sunt războaiele private, nesupuse nici unei reguli umanitare.

În scopul reducerii efectelor devastatoare ale războiului, biserica catolică adoptă unele hotărâri, astfel reușind a impune așa-numitele "armistiții ale lui Dumnezeu", prin care se stabileau anumite zile în care războiul era oprit. De asemenea, biserica reușește prin Conciliul de la Latran din 1139 să interzică folosirea arbaletelor, arcurilor și transformarea în sclavi a prizonierilor creștini.

În acea perioadă a Evului mediu, ia o deosebită amploare practica încheierii tratatelor, mai ales în probleme de purtare a războaielor. Caracteristic acestor tratate este garantarea lor prin jurământ, darea în gaj a unor castele, bijuterii sau alte bunuri de valoare sau prin predarea de ostatici. Practicarea garantării tratatelor demonstrează faptul că acestea erau încălcate frecvent. Tot în acea perioadă se încheie tratate comerciale.⁶³ Aceste tratate creau privilegiile economice și comerciale, interziceau pirateria, iar în unele cazuri aplicau jurisdicția consulară.

Începerea procesului de centralizare statală în Europa în sec. XII-XIII și desăvârșirea lui în sec. al XV-lea prin formarea unor state centralizate ca Spania, Franța, Portugalia, Austria, Rusia, țările scandinave duce la dezvoltarea relațiilor dintre acestea și apariția condițiilor pentru perfecționarea în continuare a dreptului internațional și extinderea sferei de aplicare a acestuia, precum și la apariția unor principii și instituții noi.⁶⁴

Intensificarea comerțului maritim duce la codificarea, prin legi interne, a unor obiceiuri internaționale în domeniu. Una dintre aceste codificări o constituie *Legile Oleronului* referitoare la regulile de navigație în porturile europene; cealaltă – *Consolato del Mare* – reprezintă o codificare a normelor dreptului cutumiar, în care se enunță pentru prima oară principiul libertății de navigație în timp de război, pentru vasele neutre.⁶⁵

În sec. XIII-XV în relațiile internaționale se afirmă statele feudale române, constituite în Transilvania, Țara Românească și Moldova. Principala formă a acestei activități o constituia solia. Prin soli se încheiau tratate cu un caracter preponderent politic.⁶⁶ Activitatea politicii externe a Principatelor Dunărene în acea perioadă era îndreptată spre consolidarea independenței lor.

Ca urmare a descoperirilor geografice și declanșării expansiunii coloniale în relațiile dintre state apar anumite practici negative, cum ar fi, de exemplu, împărțirea pământurilor din lumea nouă, descoperite sau care vor fi descoperite în viitor, împărțire consfințită prin bula Papei Alexandru al VI-lea din 1493 și Tratatul de la Tordesillas dintre Spania și Portugalia din 1494,⁶⁷ sau îngăduirea pirateriei, care era o practică oficială în războiul maritim ce se caracteriza prin folosirea corsarilor.⁶⁸

63 Tratatul din 1171 prin care Ferrara se obligă față de Veneția, Bologna, Mantova, Milano, Madena și Ravenna să asigure libertatea tranzitului pe fluviul Pad (Sereni A. P., *Diritto internazionale*, vol. I, Milano, 1956, p. 13).

64 Burian A., *Geopolitica lumii contemporane: curs de lectii. (Ed. a 3-a, rev. și adăug.)*. - Chișinău., CEP USM, 2008. - 416 p.

65 Popescu D., Năstase A., *op. cit. supra*, nota 21, p. 18.

66 Geamănu G., *op. cit. supra*, nota 20, p. 18.

67 Geamănu G., *op. cit. supra*, nota 20, p. 18.

68 Până la mijlocul sec. XIX, statele beligerante puteau să autorizeze, prin scrisori de cursă, înarmarea unor nave particulare, denumite nave-corsar, cu scopul de a le folosi împotriva inamicilor pe mare. Navele-corsar aveau dreptul să jefuiască navele comerciale inamice în profitul armatorului (*Dicționar diplomatic*, București, Editura Politică, 1979, p. 310).

Un moment de semnificație specială pentru dezvoltarea dreptului internațional îl reprezintă Tratatul de pace de la Westfalia din 1648, prin care s-a pus capăt Războiului de 30 de ani. Pacea de la Westfalia contribuie la afirmarea suveranității și egalității în drepturi a statelor, constituind piatra unghiulară a dreptului internațional. Negocierile păcii Westfalice reunesc statele europene fără deosebire de regim politic ori credință religioasă.⁶⁹

În această perioadă are loc formarea și dezvoltarea dreptului internațional ca știință juridică de sine stătătoare. O importantă contribuție în această materie este adusă de Școala din Salamanca, formată din teologi catolici spanioli în frunte cu Francisco de Vitoria (1480-1546), urmat de Francisco Suarez (1548-1617).

Cel mai important doctrinar al acelei perioade a fost olandezul Hugo Grotius (1583-1645), considerat părintele științei dreptului internațional. Prin operele sale *Mare Liberum* (Marea Liberă, 1605) și *De Jure Belli ac Pacis* (Despre dreptul războiului și al păcii, 1625), el face prima expunere de ansamblu în dreptul internațional; el a afirmat principiul libertății mărilor care a fost acceptat ulterior ca un principiu de bază al dreptului internațional și a dezvoltat concepția războiului just. Grotius a elaborat conceptul de extraterritorialitate în dreptul diplomatic ca fundament al imunităților diplomatice. De asemenea, lui Grotius îi aparține teoria recunoașterii drepturilor și libertăților fundamentale ale indivizilor, distincția între războiul drept și nedrept, doctrina neutralității calificate etc.

După Grotius, în știința dreptului internațional se conturează trei curente:

a) școala dreptului natural, care a fost reprezentată de S. Puffendorf (1632-1694) și J. Barbeyrac (1674-1744), care fundamentează dreptul internațional pe "natura omului";

b) școala dreptului pozitiv, care a fost reprezentată de Rachel (1628-1691) și Moser (1702-1785), admitea dreptul internațional convențional și cutumiar, bazat pe acordul dintre state;

c) școala "sintetică" reprezentată de R. Zouche (1590-1660), Emerich de Vattel (1714-1767), Georg Friederich Martens (1756-1821), care era o îmbinare de concepții atât de drept natural, cât și de drept pozitiv.

F. Martens inițiază o culegere de tratate, publicată sub denumirea de *Cod al diplomației și dreptului internațional*.

O deosebită influență asupra dezvoltării concepțiilor dreptului internațional, mai ales în problemele umanizării războiului, au avut-o lucrările cunoscuților gânditori ai sec. XVII și XVIII T. Hobbes, Ch. Montesquieu, J.-J. Rousseau și alții.

§ 4. Dreptul internațional în epoca modernă

Dreptul internațional sub influența factorilor politici, sociali și economici suferă anumite schimbări cantitative și calitative, purtând amprenta ascensiunii burgheze și a tendinței puterii feudale de a-și păstra pozițiile și privilegiile.

Printre evenimentele care definesc caracterul societății internaționale și care au influențat dezvoltarea progresivă a dreptului internațional se situează transformarea monarhiilor europene în state moderne, noile descoperiri geografice, dobândirea independenței SUA, Revoluția franceză din 1789 etc.

Eliberarea coloniilor din America de Nord și adoptarea Declarației de Independență a SUA în 1776 reprezintă prima afirmare a dreptului popoarelor de a-și hotărî singure soarta - un viitor principiu important al dreptului internațional cu o deosebită semnificație.

69 Popescu D., Năstase A., *op. cit. supra*, nota 21, p. 19.

O contribuție esențială la dezvoltarea instituțiilor dreptului internațional o aduc Revoluția franceză din 1789 și revoluțiile burgheze ulterioare. Sub influența acestor revoluții, în dreptul internațional în plină formă sunt încorporate idei umaniste de mare valoare, principiul suveranității capătă o recunoaștere deplină, cu corolarul său respectul integrității teritoriale și neamestecul în treburile interne ale statelor.⁷⁰

Principiile și ideile de justiție, egalitatea tuturor oamenilor în fața legii, libertatea conștiinței, abolirea sclavajului, libertatea individuală a cetățeanului proclamate de Revoluția franceză au devenit patrimoniul comun al întregii omeniri.

Pe măsura consolidării statelor burgheze, principiile revoluționare încep a fi uitate, iar în timpul cârmuirii lui Napoleon Franța este antrenată într-un șir de războaie de cotropire, abuzează de măsuri represive, impunându-i Marii Britanii blocusul continental, încălcând astfel normele dreptului internațional în ceea ce privește comerțul neutrilor.⁷¹

O importanță deosebită pentru dezvoltarea dreptului internațional a avut-o Actul final de la Viena din 1815. Acest document pune capăt războaielor lui Napoleon și instituie un sistem politic, economic și de cooperare în Europa. Rolul conducător printre statele reprezentate la Congresul de la Viena l-au avut Anglia, Rusia, Prusia și Austria, care urmăreau restabilirea rânduiei politice perimate, împărțirea teritoriilor statelor mici ale Europei, înfăptuirea "directoratului" marilor puteri. Prin Actul final al Congresului s-a recunoscut statutul de stat federal și neutralitate permanentă Elveției,⁷² s-a realizat codificarea parțială a dreptului diplomatic, condamnarea sclaviei, proclamarea libertății de navigație pe fluviile internaționale.

De asemenea, pentru apărarea noii configurații politice europene și în scopul reprimării luptei revoluționare și a mișcărilor de eliberare națională, Austria, Rusia și Prusia au semnat la 26 septembrie 1815 Actul de constituire a Sfintei Alianțe, la care s-a decis posibilitatea intervenției armate împotriva mișcărilor de eliberare națională atât pe continent, cât și în coloniile spaniole și portugheze de pe continentele americane. Ulterior, sub presiunea revoluțiilor din Franța și Țările de Jos din 1830, apoi din 1848-1849, Sfânta Alianță se va dizolva.

Un alt eveniment remarcabil pentru dezvoltarea dreptului internațional a fost Congresul de la Paris din 1856, care a constatat înfrângerea Rusiei în războiul din Crimeea. La Congres au participat Franța, Austria, Rusia, Anglia, Turcia, Sardinia și Prusia. Conform deciziilor Congresului de la Viena, Marea Neagră devine neutralizată, Rusia este obligată să-și distrugă atât flota de război, cât și fortificațiile de pe coastele Mării Negre, strâmtoarele Bosfor și Dardanele sunt închise pentru vasele de război ale tuturor statelor. Cele mai importante decizii ale Congresului vizează codificarea parțială a războiului maritim și reglementarea regimului de navigație pe Dunăre, ca fluviu internațional.

Regimul de neutralitate a Mării Negre și restricțiile impuse Rusiei au durat până în 1871, când au fost ridicate prin Tratatul de la Londra. S-au menținut doar restricțiile trecerii prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele a navelor militare.

Tratatul de la Paris din 1856 conține și unele dispoziții cu privire la Țările Române, cărora li se recunosc drepturi proprii în relațiile comerciale internaționale, iar în relațiile cu

70 Ecobescu N., Duculescu V., *Drept internațional public*, București, Editura Hyperion XXI, 1993, p. 31.

71 *Le Petit Larousse*, Nouvelle édition, Paris, 1995, p. 1186. Blocus continental – ansamblu de măsuri luate între 1806-1808 de către Napoleon Bonaparte pentru a închide comerțul din Marea Britanie, porturile continentului și a ruina marina. Aplicarea acestor măsuri a generat un sentiment antifrancez și a făcut ca Europa să se opună lui Napoleon.

72 *Dicționar diplomatic*, București, Editura Politică, 1979, p. 266.

Poarta regimul de vasalitate este înlocuit, păstrându-se doar o dependență cu caracter politic.

Tot în această perioadă se instituie și încep a se manifesta în planul relațiilor internaționale organizațiile internaționale: Uniunea Telegrafică Universală (1865), Uniunea Poștală (1874), Uniunea Metrică (1875), Uniunea pentru Protecția Proprietății Industriale (1883) etc.

De asemenea, în această perioadă se încheie primele convenții multilaterale în materia legilor și obiceiurilor războiului. Printre primele standarde consacrate în dreptul pozitiv s-au numărat cele referitoare la interzicerea unor mijloace și metode de război. Prin convenții speciale au fost interzise folosirea oricărui proiectil cu greutatea mai mică de 400 de grame, care ar fi explozibil sau încărcat cu materii fulminante sau inflamabile (Declarația de la Sankt-Petersburg din 11 decembrie 1868).⁷³

Procesul de elaborare a regulilor internaționale de purtare a războiului continuă cu adoptarea Convențiilor internaționale de la Haga din 1899 și 1907. La lucrările Conferinței din 1899 au participat 26 de state, care au adoptat reglementări ce interziceau lansarea proiectilelor și materialelor explozive din înaltul baloanelor, folosirea proiectilelor care au drept scop răspândirea gazelor asfixiante sau vătămătoare, utilizarea gloanțelor care se lătesc sau se turtesc ușor în corpul omenească; de asemenea la Conferință s-au codificat legile și obiceiurile de purtare a războiului terestru, precum și s-a decis adaptarea la războiul maritim a principiilor Convenției de la Geneva din 1864 cu privire la îmbunătățirea soartei militarilor răniți în campanie.

La lucrările Conferinței din 1907 au participat 44 de state, care au confirmat scopul și sarcinile adoptate în 1899 și au fost adoptate alte 10 convenții noi. Convențiile din 1907 făceau referire la regulile de purtare a războiului maritim, la regimul de neutralitate și la problema creării unei Curți internaționale de prize maritime.

Dezvoltarea relațiilor comerciale internaționale a creat necesitatea asigurării unor căi de comunicație mondială. În acest scop s-au încheiat convenții internaționale cu privire la regimul juridic al canalelor maritime internaționale, în 1888 privitor la Canalul de Suez și în 1903 și 1904 privitor la Canalul Panama. Aceste canale au fost neutralizate și deschise pentru navigația tuturor navelor comerciale.

De asemenea, la sfârșitul sec. XIX apar o serie de lucrări și tratate de drept internațional care, datorită conținutului bogat, nu și-au pierdut actualitatea nici astăzi: W. Hall, *Tratat de Drept Internațional* (1880); F. F. Martens, *Dreptul internațional contemporan al popoarelor civilizate* (1883); F. Holtzendorff, *Manual de drept internațional* (1889); P. Pradiez Fodéré, *Tratat de drept internațional public european și american* (1896); L. Oppenheim, *Drept internațional* (1912) etc.

§ 5. Dreptul internațional în epoca contemporană

Un moment important în dezvoltarea dreptului internațional este marcat de Tratatul de pace de la Paris din 1919 prin care s-a instituit "sistemul de la Versailles" și care a marcat apariția unor noi state independente pe harta Europei, ca Austria, Ungaria, Iugoslavia, Polonia și Cehoslovacia.

De asemenea, prin Tratatul de la Paris a fost fondată prima organizație internațională cu caracter general, Liga Națiunilor. Unul din scopurile principale ale acestei Organizații a fost menținerea păcii și îngrădirea recurgerii la război, precum și respectarea dreptului internațional.⁷⁴

⁷³ Cloșcă I., Suceavă I., *Tratat de drept internațional umanitar*, București, 2000, p. 36.

⁷⁴ Pactul Ligii Națiunilor a intrat în vigoare la 10 ianuarie 1920 și a fost semnat de 31 de state fondatoare. Organele principale ale Ligii Națiunilor au fost: Adunarea, Consiliul și Secretariatul, condus

Scopurile prevăzute de Pactul Ligii Națiunilor nu au fost atinse, însă experiența acumulată de această organizație a fost utilă pentru fondarea ulterioară a Organizației Națiunilor Unite.

Un eveniment deosebit de important pentru dezvoltarea dreptului internațional și punerea lui în serviciul păcii l-a constituit încheierea la 27 august 1928 a Pactului de la Paris, mai denumit și Pactul Briand-Kellog.⁷⁵ Prin prevederile Pactului, statele părți își asumau obligația să renunțe la război ca instrument al politicii lor naționale. Conform prevederilor art. 1, părțile contractante condamnau solemn, în numele popoarelor respective, recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor internaționale și renunțau la el ca instrument de politică în relațiile lor mutuale.

Pactul Briand-Kellog a fost primul document internațional care a consacrat principiul reglementării pașnice a diferendelor dintre state. Ulterior, în 1945, prevederile Pactului au fost invocate în motivarea sentinței de condamnare a principalilor criminali de război naziști de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg. La semnarea Pactului au participat 15 state, iar în 1933 părți la tratat erau deja 63 de state, printre care Germania, Italia și Japonia.

Alt moment important în legătură cu interzicerea războiului de agresiune îl are definirea agresiunii, care a fost adoptată în cadrul Conferinței economice mondiale de la Londra din 1933.

Ca urmare a politicii imperialiste de la sfârșitul anilor '30 ai sec. al XX-lea dreptul internațional a întâmpinat serioase dificultăți și insuccese, care au culminat cu dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial, pe parcursul căruia s-au săvârșit o multitudine de încălcări ale normelor dreptului internațional: crime contra păcii, crime contra umanității, crime de război. Aceste încălcări grave au dus la necesitatea convocării unui șir de conferințe internaționale care au avut drept scop condamnarea acestor acte (Conferințele de la Moscova din 1943, de la Teheran din 1943, de la Dumbarton Oaks din 1944 ș. a.). După cel de-al doilea război mondial, procesul de reînnoire a dreptului internațional ia proporții de amploare.

Prin Acordul privind urmărirea și pedepsirea principalilor criminali de război ai puterilor europene ale Axei, semnat la 8 august 1945 de către URSS, SUA, Marea Britanie și Franța, a fost creat Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, iar la Conferința de la Moscova din 16-26 decembrie 1945, la care au participat URSS, SUA și Marea Britanie urmând ca ulterior să adere și China, s-a decis crearea unei Comisii pentru Extremul Orient, abilitată să judece și să-i pedepsească pe criminalii de război japonezi. Prin Proclamația din 19 ianuarie 1946 a fost instituit Tribunalul Militar Internațional pentru urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război din Extremul Orient.

Statutul acestor Tribunale Militare Internaționale a servit ulterior ca model pentru Tribunalul penal internațional de la Haga pentru fosta Iugoslavie și Tribunalul penal internațional pentru Rwanda.

De asemenea, sub influența atrocităților care au avut loc în perioada celui de-al doilea război mondial, statele coaliției antihitleriste au semnat la 26 iunie 1945 la San Francisco *Carta Națiunilor Unite*, tratat internațional intrat în vigoare la 24 octombrie 1945.

de un Secretar general. Organele auxiliare erau Curtea Permanentă de Justiție Internațională, Organizația Internațională a Muncii ș. a. Sediul principalelor organe a fost la Geneva. Liga Națiunilor a încetat să funcționeze o dată cu începutul celui de-al doilea război mondial, juridic organizația s-a autodizolvat la 18 aprilie 1946 (*Dicționar politic*, București, Editura Politică, 1979, p. 331).

⁷⁵ Pactul Briand-Kellog este astfel denumit după numele inițiatorilor semnatari: Briand Aristide (1862-1932), ministrul afacerilor externe al Franței, și Kellog Franck (1856-1937), secretar de stat al SUA (vezi Бекяшев К. А., *op. cit. supra*, nota 6, c. 46).

Adoptarea Cartei ONU a constituit un important eveniment în dezvoltarea dreptului internațional. În Cartă sunt stipulate principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Un moment important a fost fixarea în Carta ONU a interzicerii agresiunii și stabilirea unui mecanism de sancționare împotriva statelor agresoare. Prin art. 2 din Cartă membrii ONU și-au asumat obligația de a se abține de la amenințarea cu forța sau de la folosirea forței în relațiile dintre ele.

În prevederile Cartei ONU a fost consacrat dreptul fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta. Sub egida ONU s-a elaborat o serie de documente care au avut un puternic impact asupra dezvoltării dreptului internațional: Declarația cu privire la lichidarea colonialismului, convențiile referitoare la prohibirea oricăror discriminări față de femei, a discriminării rasiale, convenția împotriva torturii, trata-mentelor inumane sau degradante, convenția de codificare a dreptului tratatelor ș. a.

Totodată ONU devine un important instrument în promovarea relațiilor de cooperare internațională. Sub egida ONU se adoptă un șir de convenții internaționale, care devin principalul izvor al dreptului internațional.

Alături de menținerea păcii și securității internaționale, unul din scopurile principale ale ONU, stabilit chiar prin art. 1 din Cartă, este „realizarea cooperării internaționale în rezolvarea problemelor inter-naționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”.⁷⁶

Pentru atingerea acestor scopuri, în cadrul ONU au fost înființate o serie de instituții specializate, care potrivit statutelor lor au largi atribuții internaționale în domeniul economic, social, cultural, al învățământului, sănătății și în alte domenii conexe, de exemplu: Fondul Monetar Internațional, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, Organizația Mondială a Sănătății, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială ș. a.

În etapa contemporană, dreptul internațional se caracterizează printr-o dezvoltare rapidă a normelor sale, prin sporirea numărului de organizații internaționale ca subiecte de drept internațional, tinzând astfel ca de la un drept de coordonare în perioada dezvoltării clasice, să fie investit cu un rol crescând în promovarea intereselor pe termen lung ale întregii comunități internaționale.

§ 6. Republica Moldova în cadrul relațiilor internaționale

Apariția Republicii Moldova în cadrul comunității internaționale este legată de Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991.

Declarația Independenței, reprezentând un punct culminant al mișcării de emancipare politică și națională, a însemnat o deschidere a Republicii Moldova către marea familie a statelor europene și întreaga civilizație, oferind societății și elitelor politice moldovene noi orizonturi și înainte de toate perspectiva unor contacte multidimensi-onale benefice cu lumea liberă, pentru care Republica Moldova rămânea o adevărată terra incognita.⁷⁷

Etapa inițială în dobândirea statalității și a calității de subiect de drept internațional a Republicii Moldova este legată de primii pași în vederea obținerii unor

⁷⁶ Miga-Besteliu R., *Organizațiile internaționale interguvernamentale*, București, Editura All Beck, 2000, p. 203.

⁷⁷ Cojocaru Gh., *Politica externă a Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Civitas, 1999, p. 14.

atribute de stat de fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească din cadrul URSS - decretarea limbii de stat și reintroducerea alfabetului latin la 31 august 1989, aprobarea drapelului și a stemei de stat (27 aprilie și, respectiv, 3 noiembrie 1990), adoptarea Declarației de Suveranitate a Republicii la 23 iunie 1990 și schimbarea denumirii oficiale a statului la 23 mai 1991.

Pe parcursul anilor următori Moldova desfășoară o activitate intensă de afirmare pe plan internațional prin aderarea la un șir de organizații internaționale: la 30 ianuarie 1992 la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa; la 2 martie 1992 Republica Moldova devine membru al Organizației Națiunilor Unite; la 4 mai 1992 devine membru al Organizației Mondiale a Sănătății; al Fondului Monetar Internațional; al Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare; la 12 august 1992 al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

La 25 iunie 1992 Republica Moldova participă împreună cu alte state în calitate de membru fondator la instituirea organizației regionale Cooperarea Economică la Marea Neagră. În vederea includerii în circuitul internațional cultural Republica a aderat la UNESCO la 27 mai 1992 și la Uniunea Latină la 12 decembrie 1992.

Concomitent cu eforturile de integrare în organizațiile și structurile internaționale, pe parcursul anilor 1992-1993 s-au extins relațiile bilaterale. Spre sfârșitul anului 1993, Republica Moldova era recunoscută de peste 120 de state, având relații diplomatice cu peste 80 de țări. Au fost deschise primele ambasade ale Republicii Moldova peste hotare la: București (24 februarie 1992), Moscova (16 octombrie 1992), Kiev (26 mai 1993), Bruxelles (21 iunie 1993), Minsk (6 octombrie 1993), Washington (9 decembrie 1993); la 5 iunie 1992 a început să funcționeze Reprezentanța permanentă a Republicii Moldo-va pe lângă ONU. Totodată la Chișinău au fost deschise primele ambasade străine ale: României (24 ianuarie 1992), SUA (29 martie 1992), Ucrainei (martie 1992), Federației Ruse (iunie 1992), RFG (noiembrie 1992) ș. a.

Importante momente în afirmarea statalității Republicii Moldova și a calității de subiect de drept internațional le-au constituit alegerile parlamentare pe bază de pluripartitism, care au avut loc la 27 februarie 1994 și elaborarea noii Constituții care intră în vigoare la 27 august 1994. Constituția Republicii Moldova devine astfel cadrul juridic al relațiilor bilaterale și al colaborării multilaterale cu alte state.

Primele luni ale anului 1994 au coincis cu începutul unei noi etape în politica externă a statului, etapă, pe parcursul căreia, o dată cu extinderea relațiilor bilaterale, datorită creării bazei legislative a acestora, a început diversificarea și aprofundarea lor. În această perioadă Republica Moldova aderă la noi organizații internaționale, consolidându-și totodată pozițiile în organizațiile cu care colaborarea se stabilise în perioada precedentă.

Un moment important pentru Moldova îl constituie ratificarea la 8 aprilie 1994 de către Parlament a documentelor de constituire a CSI. Republica Moldova a aderat la Uniunea Economică a CSI, menținând colaborarea comercial-economică și abținându-se de la participarea la acordurile militare.

În 1994 a început colaborarea reală a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, îndeosebi după semnarea la 28 noiembrie 1994 a Acordului de Parteneriat și Cooperare, care este ratificat de Parlament la 3 noiembrie 1995 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998.

Ținând cont de prevederile Constituției cu privire la neutralitatea permanentă a statului, s-au stabilit relații cu NATO, accentul punându-se în primul rând pe colaborarea în cadrul Programului *Parteneriatul pentru Pace*. După semnarea în martie 1994 de către președintele Republicii a Documentului-cadru al acestui program, a fost elaborat Programul *individual* al Parteneriatului pentru Republica Moldova.

O deosebită atenție a fost acordată dezvoltării relațiilor cu Consiliul Europei. Inițial Republica Moldova a avut statut de invitat special al Adunării Parlamentare a acestei organizații și în această calitate a semnat Convenția europeană privind protecția mediului sălbatic și a habitatelor naturale și Convenția culturală europeană, fapt ce a constituit o condiție statutară pentru aderarea la Consiliul Europei. Aceasta se întâmplă la 13 iulie 1995, când Republica Moldova este admisă ca membru cu drepturi depline al Consiliului Europei. La momentul aderării Republica Moldova a semnat Convenția europeană a drepturilor omului și protocoalele adiționale la aceasta, precum și Convenția-cadru privind protecția minorităților naționale.

O atenție specială s-a acordat dezvoltării relațiilor cu țările occidentale, care puteau sprijini procesele democratice din Republica Moldova, cursul reformei economice și integrarea în structurile euro-atlantice. În această direcție de colaborare s-a luat în considerație faptul că SUA, Marea Britanie și Franța sunt membre ale Consiliului de Securitate al ONU și membri influenți ai majorității organizațiilor internaționale. Din aceste motive Republica Moldova a depus eforturi pentru intensificarea extinderii dialogului politic cu țările occidentale.

Consolidarea relațiilor cu Statele Unite ale Americii a constituit o constantă a politicii externe a Republicii Moldova. Administrația Americană și Congresul SUA și-au exprimat în permanență atitudinea favorabilă față de Republica Moldova, sprijinind consecvent republica în cadrul relațiilor internaționale în problema soluționării conflictului transnistrean și retragerii contingentului militar rus din stânga Nistrului. Este necesară constatarea faptului că astăzi Republica Moldova este recunoscută de majoritatea absolută a statelor lumii, întreține relații diplomatice cu peste 110 state, este semnatară și a ratificat peste 200 de convenții internaționale, a semnat peste 700 de acorduri bilaterale. În străinătate activează 21 de misiuni diplomatice și consulare ale Republicii Moldova, interesele statului sunt reprezentate datorită acreditării prin cumul în peste 50 de state, iar în Moldova sunt acreditați peste 70 de ambasadori dintre care 12 cu sediul la Chișinău, 17 cu sediul la București, 17 la Moscova, 12 la Kiev, câțiva la Budapesta, Sofia, Praga și Atena. La Chișinău funcționează reprezentanțele și oficiile mai multor organizații inter-naționale: Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați, Misiunea OSCE, reprezentanța permanentă a Fondului Monetar Internațional, reprezentanța permanentă a Băncii Mondiale, UNICEF, UNESCO ș. a.

Bibliografie:

Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, volumul I, Chișinău, Tipografia Centrală, 2001; Burian Al., Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, ediția a II-a, Chișinău, CEP USM, 2005; Cojocaru Gh., *Politica externă a Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Civitas, 1999; *Dicționar de drept internațional public* / Coordonator Cloșcă I., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982; *Dicționar diplomatic*, Editura Politică, București, 1979; Ecobescu N., Duculescu V., *Drept internațional public*, București, Editura Hyperion XXI, 1993; Geamănu G., *Drept internațional public*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981; Miga-Bestelie R., *Organizațiile internaționale interguvernamentale*, București, Editura All Beck, 2000; Popescu D., Năstase A., *Drept internațional public*, București, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., 1997; Cloșcă I., Suceavă I., *Tratat de drept internațional umanitar*, București, 2000; De Lacharrière G., *La politique juridique extérieure*, Paris, Economica, 1983; *Grotius et l'ordre juridique international* / Travaux du colloque Hugo Grotius, Lausanne, 1985; *Encyclopedia of Public International Law*, 17 vol., Oxford, 1984; Nussbaum A., *A Concise History of the Law of Nations*, New York, 1954.

Баскин Ю. И., Фельдман Д. И., *История международного права*, Москва, 1990; *Международное публичное право*. Учебник / Под ред. Бекяшева К. А., Москва, Издательство "Проспект", 1998; Левин Д. Б., *История междуна-родного права*, Москва, 1982; Маргенс Ф. Ф., *Современное международное право цивилизованных народов*, т. 1-2, Москва, 1996.

Capitolul III

IZVOARELE DREPTULUI INTERNAȚIONAL

§ 1. *Noțiuni generale privind izvoarele dreptului internațional*

§ 2. *Tratatul internațional*

§ 3. *Cutuma internațională*

§ 4. *Principiile generale de drept*

§ 5. *Mijloacele auxiliare de determinare a normelor de drept internațional*

§ 6. *Alte posibile izvoare ale dreptului internațional*

§ 7. *Codificarea dreptului internațional*

§ 1. Noțiuni generale privind izvoarele dreptului internațional

Prin izvoarele dreptului internațional public se înțeleg acele mijloace de determinare a normelor de drept rezultate din acordul de voință al statelor. Izvorul de drept internațional public poate fi definit ca fiind un instrument juridic (tratatul sau cutuma internațională), care dau formă exterioară normelor juridice internaționale, prin acordul de voință al subiecților dreptului internațional public, în primul rând statele. Cunoaștem deja că în relațiile internaționale nu există vre-o autoritate internațională care ar crea norme de drept internațional pentru a fi impuse statelor. Statele sunt creatoarele acestor norme, exprimându-le într-o formă adecvată.

În teoria generală a statului și dreptului, prin noțiunea de *izvor al dreptului* sunt desemnate modalitățile specifice de exprimare a conținutului unei norme juridice. Doctrina mai veche a dreptului internațional (G. Scelle, Ch. de Visscher, M. Bourquin) făcea distincție între izvoarele materiale și cele formale.⁷⁸

Izvoarele materiale desemnează condițiile sociale care duc la apariția unor norme de drept, cum ar fi opinia publică, conștiința colectivă, noțiunile de dreptate și justiție, solidaritatea socială, convingerile juridice ș. a. Datorită însă caracterului lor extrajuridic, izvoarele materiale fac obiectul unor astfel de științe ca sociologia juridică, filozofia sau istoria dreptului.

Izvoarele formale sunt cele cu caracter juridic, din categoria acestora făcând parte și izvoarele dreptului internațional. Acestea din urmă reprezintă formele (mijloacele) juridice prin care sunt exprimate normele de drept internațional, create prin acordul de voință a două sau mai multe subiecte ale sale.

În ordinea juridică internă, sarcina de a determina izvoarele dreptului revine, de regulă, constituției statului, care totodată stabilește o anumită ierarhie între acestea.

Dreptul internațional, datorită particularităților sale, nu cunoaște existența unei structuri de organe și a actelor de natură constituțională. Înseși statele, organizațiile internaționale, iar în anumite cazuri și alți participanți la raporturile juridice internaționale, prin concilierea intereselor lor, determină nu numai conținutul normelor de drept internațional, dar și forma exterioară a existenței acestora. Atât practica entităților

⁷⁸ Vezi: Serbenco, Eduard. *Izvoarele dreptului internațional*. // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, *Drept internațional public, Ediția a II-a* - Chișinău, CEP USM, 2005, -608 p., pag. 47-70.

menționate, cât și doctrina dreptului internațional recunosc în unanimitate în calitate de izvoare ale dreptului internațional *tratatul* și *cutuma* internațională.

Totodată, acestea nu sunt unicele izvoare de drept internațional. Astfel, Carta ONU, în preambul exprimă hotărârea popoarelor Națiunilor Unite de a "...crea condițiile necesare menținerii justiției și a respectării obligațiilor decurgând din tratate și *alte izvoare* ale dreptului internațional".

Până în prezent, dezbaterile doctrinare referitoare la izvoarele dreptului internațional public sunt axate în jurul articolului 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție (CIJ), unii acceptându-le, alții din contra, respingându-le, ca având valoare de codificare a izvoarelor dreptului internațional public. Ce prevede articolul 38 al Statutului CIJ?

„1. Curtea, a cărei misiune este de a soluționa conform dreptului internațional diferendele care îi sunt supuse va aplica:

a. Convențiile internaționale, generale sau speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu;

b. Cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept;

c. Principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate;

d. Sub rezerva art.59, hotărârile judecătorești și doctrina celor mai calificați specialiști în drept public ai diferitor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept.

2. Prezenta dispoziție nu aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză *ex aequo et bono*, dacă părțile sunt de acord cu aceasta".

Dacă analizăm textul prezentului articol, constatăm că el stabilește sursele pe care CIJ le poate utiliza pentru soluționarea diferendelor dintre state, dar, doar în cazul în care statele supun spre reglementare Curții aceste diferende. Din dispozițiile acestui articol observăm că art.38 nu are o valoare de codificare a izvoarelor dreptului internațional public, însă, cu toate acestea, el poate reprezenta un reper considerabil în determinarea lor.

Putem face trimitere și la proiectul de articole privind răspunderea statelor, elaborat de CDI a ONU, și care în art. 17 alin. 1 stipulează că este ilicită acea faptă internațională care constituie o violare a unei obligații internaționale "independent de originea cutumiară, convențională sau *alta* a acestei obligații".

Deci, dreptul internațional nu oferă o "listă" a mijloacelor prin care se exprimă normele sale, făcută o dată și pentru totdeauna. Aceasta ne permite să afirmăm că în urma proliferării și diversificării relațiilor internaționale nu este exclusă posibilitatea apariției unor noi izvoare de drept internațional.

În doctrina dreptului internațional art. 38 nu se află la adăpostul oricărei critici. Și acest lucru nu este deloc întâmplător, dacă avem în vedere faptul că el a fost formulat după primul război mondial pentru Curtea Permanentă de Justiție Internațională. Materialul normativ de la acea epocă nu era prea bogat. De unde vine și indicarea la posibilitatea aplicării principiilor generale ale dreptului, deciziilor judiciare, doctrinei specialiștilor. Ce-i drept, art. 38 specifică cu ce titlu trebuie aplicate deciziile judiciare și doctrina, care nicidecum nu pot fi considerate documente normative. Acestea sunt calificate ca "mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept". Nu poate să nu ridice anumite obiecții și formularea utilizată la desemnarea principiilor generale de drept ca fiind cele "recunoscute de națiunile civilizate". Este o situație de mult depășită de evoluția istorică, termenii utilizați căzând în desuetudine.⁷⁹

79 Serbenco, Eduard, *op. cit.*, p. 49.

Având în vedere starea actuală a dreptului internațional, la enumerarea cuprinsă în art. 38 al Statutului CIJ ar trebui adăugate și *rezoluțiile* organizațiilor internaționale, chiar dacă actele în cauză rareori servesc ca izvoare nemijlocite de drept internațional. Calitatea respectivă a acestora o împrumută în principal în cadrul organizațiilor internaționale suprastatale, drept unică ilustrare până la ora actuală fiind Comunitățile Europene. În majoritatea cazurilor rezoluțiile organizațiilor internaționale joacă un rol important în procesul de creare a normelor de drept internațional, rezultatele finale ale cărora îmbracă forma cutumei sau tratatului internațional.

Dacă tratatul și cutuma sunt considerate *izvoare universale*, a căror forță juridică decurge din dreptul internațional general, atunci deciziile normative ale organizațiilor internaționale sunt *izvoare speciale*, forța lor juridică fiind determinată de actul constitutiv al organizației în cauză.⁸⁰ În același timp, fără a avea caracteristicile unor izvoare ale dreptului internațional și deci fără a fi considerate ca atare, trebuie observată influența pe care o au asupra procesului de reglementare juridică pe plan internațional principiile generale ale dreptului, doctrina, hotărârile instanțelor jurisdicționale internaționale, legislația națională a statelor, echitatea etc.

§ 2. Tratatul internațional

Începând cu perioada interbelică și în special după cel de-al doilea război mondial, tratatul internațional reglementează majoritatea domeniilor vieții internaționale.

Tratatul internațional reprezintă un izvor principal al dreptului internațional public și, așa cum apreciază majoritatea autorilor și cum rezultă din unele documente internaționale, este cel mai important în reglementarea relațiilor dintre subiectele dreptului internațional.

O primă consacrare juridică a valorii incomensurabile pe care tratatele internaționale o au în calitate de izvoare principale ale dreptului internațional o putem remarca în Convenția de la Viena din anul 1969 cu privire la dreptul tratatelor, care a recunoscut „rolul fundamental al tratatelor în istoria relațiilor internaționale și ... importanța din ce în ce mai mare a tratatelor ca izvor al dreptului internațional și ca modalitate de dezvoltare a cooperării pașnice între națiuni, oricare ar fi regimurile lor constituționale”.

Convenția de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor în art. 2 pct.1 lit. a) prin termenul de tratat înțelege „un acord internațional, încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară”. Prezenta convenție reglementează procedurile de încheiere, executare, încetare a tratatelor internaționale încheiate între state. Tratatelor încheiate între state și organizații internaționale sau dintre organizații internaționale sunt guvernate de prevederile Convenției de la Viena din 1986.

Tratatul internațional îmbracă anumite particularități definitorii:

a. este un acord scris, ceea ce determină siguranța deplină privind conținutul reglementării;

b. identifică precis părțile care-și asumă obligații, indiferent dacă sunt tratate multilaterale, universale sau regionale, ori bilaterale, întrucât tratatele sunt opozabile doar în măsura în care ele sunt acceptate;

c. oferă o reglementare clară și ușor de dovedit a acordului de voință al statelor;

d. determină exact regulile de comportament convenite de părțile contractante;

80 Vezi Лукашук И. И., *Функционирование международного права*, Москва, 1992, с. 8.

- e. stabilește în mod precis drepturile și obligațiile părților contractante;
- f. principalul procedeu de codificare a dreptului internațional.

Vom constata, că nu orice tratat internațional poate constitui un izvor al dreptului internațional public. În această privință trebuie să facem distincția între tratatele licite și ilicite. Numai tratatele licite reprezintă izvoare ale acestui drept. Pentru a constitui izvor al dreptului internațional tratatul internațional trebuie să întrunească următoarele condiții:

1. să fie adoptat cu îndeplinirea procedurilor prevăzute de dreptul internațional, dar în egală măsură, conform procedurilor stabilite de legea internă, în special în privința autorităților competente să încheie tratate internaționale sau să-și exprime consimțământul de a fi legat prin tratat etc.;

2. să respecte principiile și normele imperative(*jus cogens*) ale dreptului internațional în vigoare la data încheierii lor;

3. să nu fie lovit de nulitate ca urmare a unor vicii de consimțământ sau pentru că intră în conflict cu o nouă normă de *jus cogens* a dreptului internațional general;

4. să fie în vigoare.

Calitatea de izvor al dreptului internațional public a unui tratat internațional nu depinde în nici un caz de numărul părților contractante. Calitatea de izvor de drept internațional al tratatului nu este afectată de categoria tratatului (fie că este vorba de un tratat multilateral, bilateral, universal sau regional).

Actele constitutive ale organizațiilor internaționale constituie și ele izvoare de drept internațional. Unul din cele mai importante este Carta ONU prin care a fost creată această organizație mondială, la care în prezent sunt părți circa 190 de state.

Convenția de la Viena (1969) prevede posibilitatea încheierii tratatelor între state și alte subiecte ale dreptului internațional sau între aceste alte subiecte ale dreptului internațional, de unde rezultă că părți la tratatele internaționale pot fi și altele decât statele și organizațiile internaționale. Acel fapt că tratatele în cauză nu intră în sfera de aplicare a Convenției nu aduce vreo careva atingere forței juridice a acestora.

Convenția de la Viena (1969) nu exclude nici posibilitatea încheierii tratatelor în "formă nescrisă", adică orală (așa-numitele *gentlemen's agreements*). Acestea însă țin mai degrabă de domeniul trecutului decât de prezent.

Tratatul internațional, după cum prevede și Convenția din 1969, poate fi consemnat într-un instrument unic, în două sau mai multe instrumente conexe. Dispoziția în cauză ne lasă să înțelegem că trata-tul de bază ar putea fi completat prin unele protocoale sau anexe, acestea devenind părți integrante ale sale.

Tratatului internațional i se recunoaște calitatea de izvor principal al dreptului internațional, în mare parte, datorită următoarelor circumstanțe:

- forma convențională permite ca drepturile și obligațiile părților să fie formulate cu destulă precizie, fapt ce înlesnește interpretarea și aplicarea normelor convenționale;

- actualmente reglementării convenționale îi sunt supuse practic toate domeniile relațiilor internaționale, statele substituind în mod treptat *cutuma* prin tratate;

- tratatele în cel mai reușit mod contribuie la stabilirea concordanței și interacțiunii dintre normele de drept internațional și cele de drept intern.

Menționăm, că o importanță deosebită au căpătat-o tratatele multilaterale generale, chemate să reglementeze relațiile ce prezintă interes pentru comunitatea internațională a statelor în ansamblu. Eficacitatea autentică a acestor tratate constă în consacrarea dreptului de participa-re la ele a tuturor statelor fără vreo careva discriminare. La categoria acestor tratate sunt atribuite: Carta ONU din 1945, Pactele drepturilor omului din 1966, Convenția pentru prevenirea și reprima-rea crimei de genocid din 1948, Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și folosirea

spațiului cosmic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești din 1967, Convenția ONU asupra dreptului mării din 1982 ș. a.

§ 3. Cutuma internațională

Cutuma este izvorul cel mai vechi al dreptului internațional. Ea constă dintr-o practică generală relativ îndelungată, repetată în raporturile dintre state, acceptată de către acestea drept regulă obligatorie în relațiile dintre ele.

Materii întregi ale dreptului internațional s-au format pe cale cutumiară (dreptul diplomatic, dreptul mării, legile și obiceiurile de purtare a războiului). Pe măsura codificării dreptului internațional și a creșterii numărului tratatelor internaționale, cutuma pierde din importanța pe care a avut-o în trecut.

Articolul 38 al Statului Curții Internaționale de Justiție se referă la cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale acceptate de state ca drept (*opinio juris*). Nu orice practică a statelor poate constitui cutumă internațională, ci numai aceea care are un element faptic, material, concretizat în comportamentul statelor, în practica lor, și un element psihologic, manifestat prin convingerea statelor că o anumită regulă respectată în mod repetat în practica lor, are forța unei norme juridice obligatorii. În măsura în care, în raporturile dintre state, o practică deși repetată și continuă, nu este acceptată de state ca drept, această practică a statelor rămâne o simplă uzanță, fiind guvernată nu de normele de drept, ci de normele moralei, ori curtoaziei internaționale, așa cum este de pildă protocolul diplomatic.

Procesul cutumiar este unul complex, iar doctrina a încercat să identifice mecanismul și fundamentul acestui proces. Unii doctrinari susțin că cutuma s-a format în baza acordului tacit al statelor. Alții spun că cutuma reprezintă o conștientizare colectivă a regulii cutumiare, în absența unui mecanism formal bine determinat. Și în sfârșit, există doctrinari care afirmă că cutuma este bazată pe repetarea unei atitudini determinate a statelor.

Examinând elementul material al cutumei internaționale, respectiv conduita statelor exprimată în diverse forme (practica legislativă, guvernamentală, judecătorească, unele acte eminate de la state sau de la organizații internaționale) putem evidenția anumite caracteristici.

În primul rând, și după cum rezultă expres și din articolul 38 al Statutului CIJ, practica trebuie să fie generală, adică să fie regăsită în conduita tuturor statelor cărora cutuma le este opozabilă. Este necesar, însă, de menționat, că o practică identică la nivel universal nu este necesară. Practica opozabilă unui grup mai restrâns de state poate da naștere cutumelor regionale sau locale, ori chiar bilaterale.

Practica trebuie să fie constantă prin repetarea conduitei în cadrul aceluiași parametri substanțiali.

Și în sfârșit, practica trebuie să fie îndelungată. Elementul timp nu are însă un caracter absolut întrucât durata în timp a manifestării aceluiași compartiment al statelor implicate în procesul cutumiar trebuie să fie apreciate prin repetare la domeniul concret de relații internaționale pe care le reglementează. În ultimii ani procesul de formare a cutumei s-a accelerat grație creșterii exponențiale a complexității relațiilor internaționale. Astăzi, însă, când ritmul evoluției relațiilor internaționale s-a intensificat, și necesitățile reglementării juridice devin adesea imperios necesare, elementul timp și-a pierdut din importanță în procesul creării unei cutume. Astfel, într-un timp relativ scurt s-au format o serie de norme cutumiare în dreptul aerian, cum ar fi de pildă libertatea de trecere a obiectelor spațiale prin spațiul aerian al altor state, sau în dreptul maritim cât privește platoul continental, zona economică exclusivă a mării, libertatea cercetărilor științifice, care în dreptul mării au fost ulterior codificate prin Convenția de la Montego Bay cu privire la

dreptul mării din 1982. Iată de ce cerința ca practica să fie îndelungată, nu mai reprezintă o condiție atât de importantă pentru procesul cutumiar.

Elementul psihologic constă în atitudinea de acceptare de către state a caracterului juridic a regulii definite prin practica generală și relativ îndelungată dintre ele. Determinarea elementului subiectiv sau psihologic este greu de făcut, întrucât, recunoașterea caracterului juridic al regulii cutumiare se face pe cale tacită. În cazul când este o recunoaștere expresă printr-un tratat internațional, ea devine o regulă convențională.

Cutumă, alături de tratatul internațional, reprezintă o formă juridică de exprimare a acordului de voință al statelor, însă, în mod tacit, ci nu expres ca în cazul tratatului, constituie un izvor principal de formare și dezvoltare a normelor dreptului internațional.

O problemă cu privire la cutumă privește câmpul său de aplicare, distingându-se cutume generale și regionale sau locale. Referitor la cutumele regionale sau locale care leagă un grup de state sau chiar numai două state, participarea statelor la aceste tipuri de cutumă este mai strictă decât în cazul cutumelor generale. Însă, diferența esențială între cutumele generale și cele speciale, regionale sau locale, rezidă în faptul că cutumele speciale nu pot fi aplicate decât statelor care participă efectiv la formarea lor.

Sfera de aplicare a unei cutume poate varia prin aria sa de întindere în spațiu. Din acest punct de vedere atât practica, cât și jurisprudența internațională au relevat posibilitatea existenței cutumelor generale, regionale și locale. Pentru a fi valabilă în calitate de cutumă generală, regula nescrisă trebuie să fie recunoscută de majoritatea statelor, ceea ce însă deloc nu presupune totalitatea statelor care formează comunitatea internațională la un moment dat. În ce privește cutumele regionale⁸¹ și locale⁸², ele nu leagă decât statele dintr-o anumită regiune geografică în cazul celor dintâi și două sau trei state în cazul celor din urmă;

- *elementul subiectiv*, zis și psihologic, constă în credința, con-vingerea formată la subiectele dreptului că, acționând într-un anumit mod, ele se conformează nu unei simple uzanțe (cum este, spre exemplu, protocolul diplomatic),⁸³ ci unei veritabile reguli juridice. După cum a precizat și Curtea de la Haga în hotărârea sa citată din 20 februarie 1969: "statele interesate trebuie deci să aibă sentimentul că se conformează unei obligații juridice".

Elementul subiectiv (*opinio juris*) ne oferă și răspunsul la întrebarea: din ce moment ne putem considera în prezența unei norme cutumiare - din momentul din care fiecare dintre subiectele de drept internațional poate conta pe faptul că celelalte se vor conforma acelei conduite ce formează obiectul respectivei reguli.

Un fenomen nou în legătură cu formarea cutumei rezidă în participarea organizațiilor internaționale la procesul cutumiar. Această participare se manifestă prin acte care deși emană de la organele organizațiilor internaționale, reprezintă în ultimă

81 Spre exemplu, regula azilului diplomatic practică de statele latinoamericane. Asupra acestei reguli CIJ a indicat în hotărârea sa din 20 noiembrie 1950, emisă în *Cauza dreptului de azil (Columbia împotriva Peru)*. Vezi *Droit international public. Recueil de textes: vol. II / Sous la rédaction de Condorelli L., Université de Genève, Faculté de Droit, 1997-1998, p. 43.*

82 Spre exemplu, dreptul de trecere al unui stat spre teritoriul său enclavat în teritoriul altui stat. Asupra unei asemenea norme cutumiare s-a indicat în hotărârea CIJ emisă la 12 aprilie 1960 în *Cauza dreptului de trecere prin teritoriul indian (Portugalia împotriva Indiei)*. Pentru textul hotărârii, vezi *Droit international public. Recueil de textes: vol. II / Sous la rédaction de Condorelli L., Université de Genève, Faculté de Droit, 1997-1998, p. 72.*

83 Uzanțele (uzajele) sau obiceiurile nu presupun în sarcina destinatarilor lor o obligație juridică, ele fiind doar expresia unei practici oarecare ce n-a obținut încă o recunoaștere juridică.

instanță poziția adoptată de statele membre. Este vorba deci de o nouă cale de manifestare a consimțământului statelor care îmbogățește considerabil procesul cutumiar.

Ca exemplu de rezoluții ale Adunării Generale ale ONU care au influențat mult procesul cutumiar pot fi enumerate următoarele:

a. Declarația universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948;

b. Declarația cu privire la declararea independenței țărilor și popoarelor coloniale din 1960;

c. Declarația relativă la eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 1963 etc.

Astfel, dacă tratatul internațional apare ca rezultat al manifestării exprese a acordului de voință a statelor, cutuma, dimpotrivă, se formează printr-o manifestare tacită a consimțământului lor. În afară de aceasta, cutuma are un neajuns, ce constă în dificultatea dovedirii existenței acesteia, adică a dovedirii conținutului ei. Pentru a facilita stabilirea elementelor unei norme cutumiare ar putea fi luate în considerare: actele normative interne ale statelor (legi, hotărâri ale guvernului, acte ale administrației publice locale etc.); orice acte ale organelor statului cu puteri în planul relațiilor internaționale (acte ale unor ministere, note diplomatice, declarații de politică externă, corespondența diplomatică etc.), precum și hotărâri ale instanțelor de judecată, cu incidență în materia dreptului internațional; opiniile exprimate de delegațiile statelor în cadrul unor conferințe internaționale sau în cadrul unor organe ale organizațiilor internaționale; dispozițiile unor tratate internaționale, care pot fi invocate ca norme cutumiare nu între statele părți, ci în raporturile dintre state terțe sau între acestea și statele părți.

În concluzie, putem constata că cutuma internațională își menține și în prezent o însemnătate normativă determinată.

§ 4. Principiile generale de drept

Răspunsul la întrebarea dacă principiile generale de drept sunt sau nu izvoare ale dreptului internațional public nu este uniform în doctrina dreptului internațional. În lipsa unei codificări a însușirii izvoarelor dreptului internațional public, opiniile specialiștilor sunt extrem de diferite, chiar uneori contradictorii. Principiile generale de drept menționate în art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție ca putând fi aplicate în soluționarea unor diferende aduse în fața Curții sunt considerate de către o parte a doctrinei dreptului internațional ca un izvor al acestuia.

Formularea din Statutul CIJ este ambiguă și lacunară și pune mai multe semne de întrebare, nefiind precizată natura juridică a acestor principii generale, sunt ele principii de drept internațional public (așa cum opinează academicianul Korețkii), sunt principii de drept intern (idee susținută de autorul elvețian P.Guggenheim), ori comune ambelor sisteme de drept, cuprinzând atât dreptul internațional cât și dreptul intern? (păreră afirmată de autorul francez Ch. Rousseau). Putem considera totuși acceptabilă părerea bazată și pe practica Curții, care s-a referit cu titlul complementar sau supletiv la aceste principii, potrivit căreia este vorba de principii cogenerate din diverse sisteme de drept intern și transpuse în ordinea internațională. Dacă e să ne referim la practica Curții de Justiție a Comunităților Europene, ea reiese din aceea că principiile generale ale dreptului nu sunt numai principiile comune dreptului intern al statelor membre, dar și principiile dreptului internațional public. În egală măsură, în statutul CIJ lipsește precizarea care sunt acele națiuni civilizate competente să le recunoască. În acest sens, mult mai clar se prezintă Statutul Curții Penale Internaționale din 1998, care stabilește în calitate de drept aplicabil „dacă este nevoie ..., principiile și regulile de drept internațional”, precum și „principiile generale de drept reținute de Curte din legile naționale, reprezentând diferite sisteme ale lumii... dacă nu sunt incompatibile cu Statutul Curții, cu dreptul internațional ori cu

regulile internaționale recunoscute”. Este necesar de menționat că acest document renunță la expresia „națiuni civilizate”, sintagmă depășită deja în timp.

În doctrină, una dintre chestiunile principale care se ridică față de principiile generale de drept este de a determina dacă ele sunt sau nu sunt surse ale dreptului internațional public. În opinia lui Oppenheim-Lauterpacht, principiile generale de drept constituie izvoare distincte ale dreptului internațional public. Un punct de vedere opus celui anterior îi aparține unor așa doctrinari ca G. Scelle și G. Tunkin, care refuză categoric să vadă în principiile generale de drept un al treilea izvor distinct al dreptului internațional, distinct de tratat și cutumă. Alți autori, cum ar fi bunăoară, G. Schwarzenberger atribuie principiile generale de drept la categoria celor subsidiare.

Independent însă de felul în care sunt concepute aceste principii generale, în ceea ce privește natura lor juridică, ele nu au calitatea de mijloace de exprimare a acordului de voință al statelor, adică de izvoare de drept internațional. Aceste principii, sunt ele însele norme ale dreptului internațional, apărute și consacrate pe cale cutumiară, sau convențională. Din aceste considerente, opinăm că principiile generale de drept nu pot fi considerate ca izvor în sens formal al dreptului internațional public.

§ 5. Mijloacele auxiliare de determinare a normelor de drept internațional

În art. 38 al Statutului CIJ sunt indicate *hotărârile judecătorești* ca un “mijloc de determinare a regulilor de drept”.

Hotărârile instanțelor internaționale (ale CIJ și ale instanțelor arbitrale internaționale) nu constituie un izvor formal al dreptului internațional public, ci reprezintă niște mijloace auxiliare pentru determinarea și interpretarea normelor de drept internațional public. Prin aceste hotărâri se aplică dreptul internațional, ci nu se crează. Hotărârile judecătorești internaționale contribuie la interpretarea și precizarea normelor de drept internațional și prin ele se constată existența acestor norme.

Sintagma “hotărârile judecătorești...” de la art. 38 pct. 1 lit. d) cuprinde deciziile pronunțate de judecătorul sau arbitrul internațional cu ocazia soluționării unor diferende supuse lor. La categoria deciziilor judiciare este atribuită în special jurisprudența celor două Curți internaționale de justiție (CPJI și succesoarea ei, CIJ). Hotărârile instanțelor respective sunt deseori preluate și pot fi invocate ca mijloace auxiliare de precizare a conținutului normelor aplicabile în litigii cu elemente identice sau asemănătoare. Același lucru poate fi spus și în privința jurisprudenței arbitrale, chiar dacă autoritatea celei din urmă este puțin inferioară jurisprudenței celor două Curți de la Haga. Anumite principii importante, cum ar fi principiile generale ale neutralității în timp de război (sentința Alabama din 1872), caracterul general al competenței teritoriale (sentința în Cauza Insulei Palmas, 1928) sau principiul proporționalității drept una din condițiile ripostei la un act ilicit (sentința Naulilaa, 1928), au constituit, printre alte exemple, niște precedente incontestabile la care practica internațională continuă să se refere.

Totodată, nici judecătorul și nici arbitrul internațional nu sunt legați din punct de vedere formal prin asemenea precedente. La aceasta indică însuși Statutul CIJ, care în art. 59 stabilește: “Decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează”. Cu titlu de principiu general de drept, aprecierea dată este valabilă și în privința sentințelor arbitrale. Considerentele invocate însă nu constituie un obstacol influenței exercitate în practică de deciziile justiției internaționale asupra interpretării, dar și asupra evoluției dreptului internațional.

Diferența existentă între justiția internațională în persoana CIJ și tribunalele arbitrale internaționale ține de caracterul *ad hoc* al arbitrajului, spre deosebire de natura instituțională, permanentă a CIJ.

Statutul CIJ precizează în art. 59, că hotărârile Curții au forță obligatorie numai pentru statele părți la diferend și doar pentru cauza soluționată prin această hotărâre. Aceste hotărâri nu constituie niște precedente de natură să determine apariția de noi norme ale dreptului internațional public. Astfel, jurisprudența internațională constituie o sursă de inspirație în procesul de codificare a dreptului internațional public.

Doctrina celor mai calificați specialiști în dreptul public al diferitelor națiuni, reținută în art. 38 al Statului CIJ” nu este un izvor formal al dreptului internațional public, nu este o sursă obligatorie, și nici factor creator de drept”, idee susținută de Nicolae Ecobescu și Victor Duculescu, precum și de majoritatea specialiștilor de drept internațional public.

Doctrina de drept internațional public cuprinde opiniile celor mai calificați specialiști în această materie, a căror competență este recunoscută pe plan internațional și care pot să explice și să interpreteze conținutul unor norme de drept internațional. Doctrina cuprinde și opiniile exprimate în documentele unor asociații științifice internaționale cum ar fi de pildă Asociația de drept internațional sau Institutul de drept internațional. Această doctrină nu crează dreptul internațional, ci constată existența unor principii, norme și instituții ale dreptului internațional, precizând conținutul acestora.

O deosebită importanță o au opiniile individuale sau separate ale judecătorilor CIJ, cuprinzând analize și aprecieri asupra unor norme de drept internațional public, în legătură cu un caz sau altul, care a constituit obiect de reglementare în fața Curții.

Importanța doctrinei pentru cunoașterea și, în special, interpretarea normei de drept este cu atât mai pronunțată cu cât opera de codificare este mai slabă, și cu cât ramura de drept respectivă este mai puțin perfectă. Din aceste considerente renumitul autor Calvo afirma că “doctrina este fără îndoială izvorul cel mai abundent de drept internațional”, iar Oppenheim preciza că “doctrina are un loc mai mare în dreptul internațional decât în orice altă știință”. Doctrina de drept internațional contribuie la individualizarea și precizarea normelor sale cutumiare, iar în cadrul ei adesea se fac propuneri de *lege ferenda*, care nu au o valoare juridică obligatorie pentru subiectele dreptului internațional public.

§ 6. Alte posibile izvoare ale dreptului internațional

Rezoluțiile organizațiilor internaționale.

În realizarea scopurilor și exercitarea funcțiilor prevăzute în actul sale de constituire, orice organizație internațională are competența de a adopta hotărâri, denumite rezoluții. Adoptată în baza actului constitutiv, rezoluția nu are o forță juridică proprie și nici nu cuprinde de regulă obligații directe pentru statele membre ale ei, ca și pentru alți destinatari cărora le este adresată. De aceea, rezoluțiile organizațiilor internaționale au fost denumite recomandări internaționale, acte ce recomandă, fără însă să genereze efecte juridice pentru destinatarii lor. O mare însemnătate pentru procesul normativ general prezintă rezoluțiile Adunării Generale a ONU și ale Consiliului de Securitate al ONU, care formulează în textul lor, principii și norme generale ale relațiilor dintre state. În textul Cartei ONU termenul de recomandare desemnează atât rezoluții cu efecte politice, fără valoare juridică, cât și rezoluții care generează efecte juridice, având o forță obligatorie pentru destinatari. Astfel, în problemele interne ale organizației (admiterea de noi membri, suspendarea sau excluderea din organizație, aprobarea bugetului), Adunarea Generală adoptă hotărâri ce au valoare obligatorie. Hotărârile Consiliului de Securitate al ONU privind exercitarea funcțiilor sale de apărare și restabilire a păcii și securității internaționale în limitele cap. 7 al Cartei ONU, au forță obligatorie pentru statele membre (potrivit art. 25 al Cartei). Din categoria celor obligatorii mai fac parte și actele unor organizații internaționale de integrare în folosul cărora statele membre operează un transfer de drepturi suverane, după cum este exemplul celor trei Comunități Europene, reunite în prezent în cadrul UE (CE, CECO, CEEA). Astfel, în conformitate cu art. 249 al

Tratatului de la Roma, Consiliul de Miniștri, Parlamentul European, Comisia Europeană, adoptă regulamente, directive, decizii care au o forță obligatorie atât pentru statele membre, cât și pentru persoanele lor fizice și juridice.

Este adevărat că Adunarea Generală a ONU a adoptat o serie de declarații importante, care prin conținut și structură se aseamănă frecvent cu tratatele internaționale, ca de pildă: Declarația universală a drepturilor omului, Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, Declarația asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială etc., care prin conținutul lor nu fac decât să reafirme poziția ONU. În general, aceste declarații au doar o valoare de recomandare către statele membre, însă, pentru transformarea acestor recomandări în obligații internaționale pentru membrii ONU, Adunarea Generală a stabilit practica de transpunere a lor în tratate internaționale elaborate sub egida ei. Astfel, majoritatea declarațiilor Adunării Generale a ONU, în domenii importante ale relațiilor internaționale au fost concretizate în texte convenționale. De exemplu, prevederile Declarației universale a drepturilor omului, din 10 decembrie 1948 au fost incluse în două pacte internaționale cu privire la drepturile omului din 1966, rezoluția din 23 noiembrie 1963, prin care s-a adoptat Declarația Națiunilor Unite asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială, și rezoluția din 21 decembrie 1965, prin care s-a adoptat și deschis pentru semnare și ratificare Convenția internațională cu același obiect etc. Astfel, Rezoluțiile Adunării Generale a ONU și declarațiile sale contribuie la precizarea și dezvoltarea conținutului normelor și principiilor dreptului internațional, precum și la pregătirea adoptării de noi norme ale acestui drept, ceea ce în doctrină poartă denumirea de predrept.

Legislația națională a statelor și hotărârile instanțelor naționale.

Legea națională poate exercita sub diferite aspecte o influență asupra procesului normativ internațional. Astfel, prin actele legislative se poate stabili conduita generală a statului în relațiile sale internaționale, inclusiv poziția sa față de dreptul internațional și de procesul formării sale. Legislația națională a statelor și hotărârile naționale nu constituie izvoare formale și independente ale dreptului internațional, ele însă, pot constitui elemente ale procesului cutumiar de formare a unor norme, atunci când mai multe state adoptă legi similare referitoare la mai multe instituții sau relații internaționale, ca de pildă, în domeniul dreptului consular, dreptului de azil etc., sau când instanțele de judecată din diferite state adoptă soluții identice, în mod repetat cu privire la aceeași cauză.

Echitatea este prevăzută în Statutul CIJ ca un drept al ei de a soluționa o cauză *ex aequo et bono* dacă părțile sunt de acord cu aceasta. Pentru cei care admit acest drept al Curții, echitatea ar juca un triplu rol: fie cu scopul de a atenua aplicarea riguroasă a dreptului, ci pe baza bunului simț și spiritului de dreptate al judecătorului, fie pentru a o aplica în domenii ale dreptului internațional în care nu există reguli precise, fie de a înlătura aplicarea dreptului pentru obținerea unei soluții contra legii (*contra legem*).

Independent de modul în care conepem echitatea, ea nu reprezintă un izvor al dreptului internațional, ci o posibilitate acordată de părțile într-un diferend judecătorului internațional, de a soluționa acel diferend fără a recurge propriu zis la lege ci în baza echității, sau cu alte cuvinte echitatea reprezintă un sistem de soluționare a diferendelor internaționale. Echitatea mai apare în dreptul internațional și ca un principiu general al său. În conformitate cu acest principiu toate normele și prevederile acestui drept sunt opozabile în mod egal față de subiectele dreptului internațional public.

În practica actuală a statelor se utilizează *instrumente unilaterale*, al căror număr este în continuă creștere, cum sunt declarațiile, notele, luările de cuvânt ale persoanelor cu cele mai înalte funcții în stat, și în baza cărora statele se angajează să procedeze și să se comporte într-un fel sau altul în relațiile internaționale. Multe dintre actele unilaterale ale

statelor joacă un rol esențial și în raporturile convenționale dintre ele. Astfel, actul unilateral de ratificare se referă la procesul de formare a tratatului internațional, iar cel de retragere sau denunțare, se atribuie la stingerea tratatului. În această ordine de idei, actele unilaterale ale statelor reprezintă elementele unui proces de formare, modificare sau stingere a normelor internaționale convenționale sau cutumiare, fără a constitui însă izvoare formale ale acestui drept. Ele dau naștere la drepturi și obligații internaționale, și nicidecum la reguli noi de drept internațional public.

Actele unilaterale, pot stabili de asemenea angajamente privind extinderea colaborării bilaterale sau multilaterale, întreprinderea de acțiuni împreună, în scopul atingerii unor obiective politice majore, spre a contribui la soluționarea problemelor de importanță incomensurabilă ale vieții contemporane, de care depinde pacea și progresul tuturor popoarelor.

Din categoria actelor unilaterale cu efecte internaționale fac parte: promisiunea, declarațiile, recunoașterea, renunțarea, protestul etc.

Promisiunea este actul unilateral prin care un stat își asumă o anumită conduită în raporturile cu alte subiecte de drept internațional.

Declarația este actul unilateral în baza căruia statele își asumă un anumit comportament față de alte subiecte de drept internațional. Un exemplu de declarație este acceptarea jurisdicției obligatorii a CIJ, potrivit art. 36 pct. 2 din statutul acesteia, declarația de rupere a relațiilor diplomatice, declarația de război sau de neutralitate față de un conflict armat etc.

Recunoașterea este un act prin care un stat recunoaște situația internațională, sau un act juridic al altui subiect de drept, cum ar fi de pildă apariția unui nou stat în cadrul comunității internaționale, modificarea *de facto* a frontierelor de stat etc.

Protestul este actul unilateral prin care un stat se ridică împotriva unei stări de fapt sau de drept din relațiile internaționale, pe care le apreciază ca fiind ilegale, ca de pildă, protestul împotriva ocupării prin forță a teritoriului unui stat de către un alt stat.

Renunțarea reprezintă actul unilateral prin care un stat renunță de bună voie la un drept al său, la o pretenție sau la o competență a sa, care din acest moment încetează să existe (de pildă, renunțarea la obiecția formulată față de rezerva altui stat la un tratat internațional etc.).

Actele unilaterale ale statelor deși pot fi imputate numai statelor de la care emană, pot genera și anumite efecte juridice în relațiile internaționale. Actele unilaterale care emană de la state, ca și tratatele internaționale și cutumele internaționale, sunt bazate pe bună credință. De exemplu, o promisiune care a fost făcută printr-un act unilateral urmează a fi respectată în baza principiului bune credințe, dar și în baza libertății statelor, ceea ce presupune că statele au tot dreptul să renunțe la ea, atunci când aceasta dăunează intereselor sale naționale. Putem conchide că actele unilaterale ale statelor, pentru că produc efecte juridice în relațiile dintre ele și sunt incidente dreptului internațional public, pot fi calificate drept izvoare subsidiare ale dreptului internațional public.

Actele unilaterale ale organizațiilor internaționale, alături de regulamentele interioare ale organizațiilor internaționale, regulamentele de funcționare ale organelor organizațiilor internaționale, regulamentele instanțelor de judecată internaționale (de pildă regulamentul Curții Internaționale de Justiție sau Regulamentul de procedură și probă a Curții Penale Internaționale), precum și alte instrumente care guvernează funcționarea și activitatea lor internă, sunt calificate de doctrină ca izvoare subsidiare, derivate ale dreptului internațional public. Cu toate acestea, ținem să menționăm că aceste acte nu vor fi confundate cu actele prin care sunt constituite organizațiile internaționale, cum ar fi de

pildă Carta ONU, Statutul Consiliului Europei etc., acestea fiind izvoare principale de drept internațional.

§ 7. Codificarea dreptului internațional

Prin codificarea dreptului internațional se înțelege operațiunea prin care se realizează sistematizarea normelor sale pe anumite ramuri cum ar fi dreptul diplomatic, dreptul mării, dreptul tratatelor etc. De asemenea, codificarea contribuie la precizarea conținutului normelor dreptului internațional public, în primul rând, al normelor cutumiare. Prin codificare se urmărește cu prisosință transpunerea normelor cutumiare în norme convenționale, fiind consemnate în tratate internaționale. Codificarea dreptului internațional public contribuie la adaptarea acestui drept la noile realități din comunitatea internațională.

Activitatea de codificare a dreptului internațional se desfășoară în două forme principale: codificarea neoficială și oficială.

Codificarea neoficială se realizează sub forma numeroaselor proiecte individuale elaborate de unii doctrinari, specialiști în domeniul dreptului internațional public, sau de către unele instituții și organizații științifice interne sau internaționale cum ar fi Institutul de drept internațional, Asociația de drept internațional, Institutul american de drept internațional ș.a.

Codificarea neoficială a dreptului internațional nu are o forță obligatorie pentru subiectele sale, însă cu toate acestea ea poate fi luată în considerație atât în cadrul codificărilor oficiale, cât și în practica statelor precum și în jurisprudența internațională.

Codificarea oficială este realizată de către state, având o forță obligatorie pentru subiectele dreptului internațional, în măsura în care acestea recunosc și acceptă caracterul obligatoriu al actelor de codificare, devenind părți contractante la tratatele de codificare. Codificarea oficială a dreptului internațional a fost realizată până în prezent mai mult pe ramuri, decât codificarea lui generală. În același timp, există o codificare a normelor sale cu caracter de universalitate și o codificare a normelor regionale.

O primă încercare de sistematizare a normelor de drept internațional public, dar nu pe ramuri, ci pe domenii mari, a fost realizată de timpuriu. Hugo Grotius identifică astfel două domenii: dreptul păcii și dreptul războiului, dihotomie pe care o întâlnim și astăzi în unele lucrări de specialitate; dreptul internațional public este, de altfel, identificat astăzi cu un veritabil drept al păcii.

Activitatea de codificare a dreptului internațional public începe în secolul 19. Congresul de la Viena din 1815 este considerat primul forum internațional care codifică, deși parțial, normele dreptului internațional referitoare la regimul de navigație pe anumite fluvii internaționale, normele referitoare la dreptul diplomatic. Un alt moment esențial în procesul de codificare a dreptului internațional îl reprezintă cele două Conferințe de la Haga din 1899 și 1907, care codifică parțial legile și obiceiurile de purtare a războiului și respectiv normele dreptului internațional referitoare la unele modalități pașnice de reglementare a diferendelor internaționale.

Acțiunile de codificare a dreptului internațional continuă și sub egida Ligii Națiunilor, la inițiativa căreia în anul 1930 este convocată Conferința internațională de codificare de la Haga. Deși considerată de unii doctrinari un eșec, în cadrul ei sunt adoptate așa instrumente ca: Convenția asupra unor chestiuni privind conflictele de legi în domeniul cetățeniei; Protocolul relativ la obligațiile militare în anumite cazuri de dublă cetățenie; Protocolul privind apatridia; Protocolul special relativ la apatridie.

Activitatea de codificare a dreptului internațional se intensifică după cel de-al doilea război mondial sub egida ONU. Adunarea Generală a ONU crează în anul 1947 Comisia de drept internațional în calitate de organ subsidiar al său, cu misiunea de a

pregăti actele internaționale de codificare a dreptului internațional, de a formula cu precizie și sistematic regulile dreptului internațional, în domeniile în care există o practică juridică considerabilă, precedente sau opinii doctrinare.

Ca urmare a acestei activități, Comisia de drept internațional a elaborat proiecte a mai multor convenții de codificare a dreptului internațional, care ulterior au fost semnate și ratificate de către state. Acestea sunt patru convenții de la Geneva asupra dreptului mării din anul 1958, Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din anul 1961, Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963, Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din anul 1969, Convenția de la Viena cu privire la misiunile speciale din anul 1969, Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter de universalitate din 1975, Convenția de la Viena cu privire la succesiunea statelor în materie de tratate din 1978, Convenția de la Viena cu privire la succesiunea statelor în materie de bunuri, arhive datorii de stat din 1983, Convenția de la Montego-Bay cu privire la dreptul mării din 1982, Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor încheiate între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale din 1986 etc.

În prezent, Comisia de drept internațional se preocupă de codificarea unor așa domenii cum ar fi: răspunderea internațională a statelor, imunitatea de jurisdicție a statelor și a bunurilor acestora, statutul curierului diplomatic și a valizei diplomatice, reglementarea relațiilor dintre state și organizațiile internaționale, codificarea crimelor împotriva păcii și securității omenirii.

Bibliografie:

Serbenco, Eduard. *Izvoarele dreptului internațional*. // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, *Drept internațional public, Ediția a II-a - Chișinău*, CEP USM, 2005, -608 p., pag. 47-70; Moca Gh., *În legătură cu forța juridică a hotărârilor Adunării Generale a ONU* // *Analele Universității București*, 1962, nr. 24; V. Degan, *L'équité et le droit international*, Haga, 1970; Barberis J. A., *Réflexions sur la coutume internationale* // AFDI, 1990; Guggenheim P., *Contributions à l'histoire des sources du droit international* // RCADI, 1958-II, vol. 94; Oraison A., *Réflexions sur "la doctrine des publicistes les plus qualifiés des différentes nations"* // RBDI, 1991 (2), vol. XXIV; De Visscher Ch., *De l'équité dans le règlement arbitral et judiciaire des litiges en droit international public*, Paris, Pédone, 1972; Pellet A., *Recherche sur les principes généraux de droit en droit international public*, Thèse droit Paris II, 1974; Reuter P., *Quelques réflexions sur l'équité en droit international public* // RBDI, 1980; Rolin H., *Les principes de droit international public* // RCADI, 1950-II, vol. 77; Scelle G., *Essai sur les sources formelles du droit international* // *Recueil sur les sources du droit en l'honneur de F. Gény* (Paris, Sirey, 1935, 3 vol.), vol. 3: "Les sources des diverses branches du droit"; Sicault J.-D., *Du caractère obligatoire des engagements unilatéraux en droit international public* // RGDIP, 1979/3; E. Suy, *Les actes juridiques unilatéraux en droit international public*, Paris 1962; M. Virally, *Le rôle des principes dans le développement du droit international*, 1976; Vitanyi B., *Les positions doctrinales concernant le sens de la notion de principes généraux de droit reconnus par les Nations civilisées* // RGDIP, 1982; A. Verdross, *Les principes généraux de droit comme source du droit de gens*, *Annuaire de l'Institut de droit international*, Paris, 1932; Ch. de Visscher, *De l'équité dans le règlement arbitral et judiciaire des litiges en droit international public*, Paris, 1972; Heere W. P., *International Law and its Sources*, The Hague, 1989; P. Guggenheim, *Contributions à l'histoire des sources du droit international*, RCDI, 1958-II, vol.94; H. Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, London, 1958; A. Năstase, *The place of the Treaty among the Sources of International Law*, RRSI, 1988, nr.2; A. Năstase, *The Influence of the Doctrines on International Law. The Case of Natural Law*, RRSI, nr.2, 1989.

Даниленко Г. М., *Обычай в современном международном праве*, Москва, 1988; Лукашук И. И., *Функционирование международного права*, Москва, 1992; Тункин Г. И.,

Международное право, Издательство «Юридическая литература», Москва, 1982; *Курс международного права в шести томах*, «Наука», Москва, 1967; *Курс международного права в семи томах*, «Наука», Москва, 1989; Игнатенко Г.В., *Международное право*, «Высшая школа», Москва, 1995; Ушаков Н.А., *Международное право*, «Юрист», Москва, 2000; Колосов Ю.М., Кривчикова Э.С., *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003.

Capitolul IV

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC

§ 1. Evoluția istorică și afirmarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional

§ 2. Noțiunea și elementele de bază ale principiilor fundamentale ale dreptului internațional

§ 3. Conținutul juridic al principiilor fundamentale ale dreptului internațional

§ 1. Evoluția istorică și afirmarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional

În prezent, în cadrul comunității internaționale statele întrețin între ele o gamă variată de relații economice, politice, militare, culturale, științifice etc., raporturi în cadrul cărora ele participă în calitate de entități independente, subiecte principale ale dreptului internațional. Desfășurarea acestor relații în condiții de stabilitate și corectitudine este condiționată de respectarea ordinii juridice internaționale, ordine ce se fundamentează pe existența anumitor principii diriguitoare.

La definirea dreptului internațional public, am realizat că acesta este alcătuit din norme juridice stabilite în baza acordului de voință al statelor și organizațiilor interguvernamentale cu personalitate juridică internațională, având ca obiect de reglementare raporturile dintre acestea și alte subiecte ale dreptului internațional. În dreptul internațional există o categorie de norme-principii care sunt niște reguli juridice internaționale și care au ca obiect cele mai importante raporturi dintre subiectele dreptului internațional, unele având un caracter fundamental, pentru că guvernează dreptul internațional general în ansamblul său, iar altele sunt principii specifice fiecărei ramuri a dreptului internațional public, aplicându-se doar raporturilor din domenii mai restrânse.

Este necesar, însă, de menționat că principiile fundamentale se detașează din totalitatea normelor – principii, reprezentând nucleul de bază al dreptului internațional public, întrucât toate celelalte principii și norme adoptate, fie pe cale convențională, fie pe cale cutumiară, trebuie să se conformeze principiilor fundamentale ale dreptului internațional.

Importanța respectării sub aspect universal a principiilor fundamentale de drept internațional a fost reiterată în numeroase lucrări de specialitate, fiind în același timp evidențiată într-o serie de declarații și documente bilaterale și multilaterale. În această ordine de idei, se prezintă ca remarcabilă faimoasa Declarație cu privire la principiile fundamentale și necesitatea aplicării lor universale în relațiile internaționale, decarație care a fost formulată de o personalitate distinsă, Secretarul de Stat al SUA, Cordell Hull, la 16 iulie 1937, în care au fost proclamate o mare parte a principiilor de drept internațional, astăzi în vigoare. În continuare vom cita unele din rațiunile și motivațiile guvernului american la acea vreme: „... omenirea va putea progresa doar atunci când libertatea umană este asigurată; atunci când toate guvernele acceptă dreptul fiecăruia din ele de a-și stabili și guverna în mod liber și fără nici o ingerință exterioară problemele lor interne; când în relațiile dintre națiuni se respectă cu bună credință cuvântul dat; atunci când există convingerea de abținere de la utilizarea forței armate în promovarea politicii externe și atunci când există dorința de a soluționa toate divergențele exclusiv prin modalități

pașnice; atunci când relațiile economice se fundamentează pe beneficiul mutual, egalitate de tratament și corectitudine”.⁸⁴

Până în prezent, principiile fundamentale ale dreptului internațional public au fost codificate parțial. Activitatea de enumerare, precizare și sistematizare a lor a fost realizată prin: Carta ONU, Carta Organizației Statelor Americane, semnată la Bogota la 30 aprilie 1948, Declarația Adunării Generale asupra principiilor de drept internațional ale relațiilor prietenești și de colaborare dintre state, în conformitate cu Carta ONU, din 1970, Carta Drepturilor și Îndatoririlor Economice ale Statelor adoptată în anul 1974, Actul Final al Conferinței pentru Cooperare și Securitate în Europa, de la Helsinki, din 1975, Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 1990 etc.

Trebuie să menționăm faptul, că principiile fundamentale ale dreptului internațional au început să fie creionate încă din antichitate. Chiar dacă unele principii considerate astăzi fundamentale pentru dreptul internațional au apărut de foarte mult timp, o veritabilă operă de sistematizare a acestora începe abia după cel de-al doilea război mondial, operă care este astăzi în plină desfășurare. Astfel, principiul respectării cu bună credință a obligațiilor asumate, sau principiul *pacta sunt servanda*, constituie una dintre pietrele de temelie ale apariției și dezvoltării dreptului internațional contemporan.

Prin urmare, principiile fundamentale de drept internațional reprezintă rezultatul unei îndelungate evoluții istorice, impunându-se în condițiile intinsificării luptei pentru independență, împotriva tendințelor autoritare, a politicii de forță în toate formele de manifestare ale acesteia, afirmarea principiilor fiind avântată de apariția și afirmarea unor semnificativi factori în sfera relațiilor interstatale.⁸⁵

Printre marile victorii ale reflecțiilor revoluționare și democratice în domeniul dreptului internațional se prezintă a fi reliefată mai cu seamă afirmarea conținutului și particularităților importanțelor principii de drept internațional, precum egalitatea suverană a statelor, neintervenția în afacerile interne ale statelor, care formează substanța acestui drept. În pofida faptului că evoluția și afirmarea acestor principii a parcurs un drum anevoios și complex, și, mai cu seamă, în ultimii ani, tendințe și dezvoltări noi, enunțarea lor, a marcat un moment de referință pe calea impunerii principiilor de drept internațional în calitate de reguli de comportament internațional. Întrucât, statele mari priveau principiile de drept internațional ca un instrument și o protecție a intereselor statelor mici, diplomația statelor mari și influente au încercat să minimalizeze valoarea acestor principii, să le slăbească conținutul și natura lor juridică și aria de aplicare. Astfel, pe parcursul afirmării și dezvoltării acestor principii, apar tot felul de doctrine și idei care au căutat să justifice limitarea suveranității statale, să creeze anumite excepții de la principiul neimixtiunii în afacerile interne ale unui stat etc.

Odată cu crearea Societății Națiunilor se produce o schimbare substanțială în dreptul internațional, acesta se transformă gradual și de o manieră lentă dintr-un drept al războiului într-un drept al păcii. Pactul de la Paris (Pactul Briand-Kellog) din 27 august 1928, prin incriminarea și scoaterea în afara legii a războiului de agresiune, dar și prin obligația sancționării prin mijloace pașnice a disputelor dintre state, se prezintă ca o mare izbândă pentru fortificarea ordinii juridice internaționale.

Un moment crucial în vederea dezvoltării mai ample a dreptului internațional, l-au avut

⁸⁴ Whiteman, Digest of International Law, vol.5, Department of State publication 7873, Washington, D.C., US. Government Printing Office, 1965, p. 5-6.

⁸⁵ Vezi pentru dezvoltări ale ideilor, Grigore Geamănu, Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan, București 1967, Gheorghe Moca, Sistemul principiilor dreptului internațional, București, 1986.

Carta ONU și Declarația Adunării Generale a ONU privind principiile de drept internațional ale relațiilor prietenești și de cooperare între state, în conformitate cu Carta ONU din 1970. Carta ONU enunță șapte principii fundamentale ale dreptului internațional:

1. principiul nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța în relațiile internaționale sau principiul neagresiunii;
2. principiul reglementării pe cale pașnică a diferendelor internaționale;
1. principiul neamestecului în treburile interne ale altui stat sau principiul neingerinței;
2. obligațiunea statelor de a coopera unele cu altele în conformitate cu Carta ONU;
3. principiul egalității popoarelor și dreptul lor de a dispune de ele însele;
4. principiul egalității suverane a statelor;
5. principiul îndeplinirii cu bună credință de către state a obligațiilor asumate în conformitate cu Carta ONU.

Dorința statelor de a plasa ca fundament al relațiilor lor principiile de drept internațional și voința lor sinceră de a le respecta fără vre-o abatere și cu bună credință a fost proclamată într-o serie de documente internaționale din perioada postbelică. Diversificarea comunității internaționale, apariția unui număr considerabil de state, ca urmare a lichidării colonialismului, extrem de eterogene din punct de vedere politic, economic, geografic, au impus, în același timp și necesitatea diversificării principiilor fundamentale și dezvoltarea conținutului acestora și afirmarea lor în calitate de norme de conduită internaționale. Prin urmare, cu prilejul afirmării suveranității politice a statelor, se dezvoltă și conceptul de suveranitate a statelor asupra tuturor bogățiilor sale naturale. Fără a pretinde în enumerarea tuturor documentelor internaționale cu relevanță în domeniul de referință, considerăm oportună prezentarea unora dintre ele care au fost adevărate jaloane în abordarea contemporană a principiilor fundamentale ale dreptului internațional.

Carta OSA, semnată la Bogota, la 30 aprilie 1948, dispune la art.5:

„Statele americane reafirmă următoarele principii:

- dreptul internațional reprezintă standardul de conduită al statelor în relațiile lor mutuale;
- buna credință va governa relațiile dintre state;
- înaltele scopuri pe care le promovează statele americane reclamă organizarea politică a acestor state pe baza exercitării efective a democrației reprezentative;
- condamnă războiul de agresiune;
- un act de agresiune contra unui stat american reprezintă un act de agresiune contra tuturor celorlalte state americane;
- disputele cu caracter internațional care se ivesc între două sau mai multe state americane vor fi soluționate prin mijloace pașnice;
- cooperarea economică este fundamentală pentru prosperitatea continentului american;
- statele americane proclamă drepturile fundamentale ale individului fără distincție de rasă, sex, religie, credință etc.

Pe parcursul anilor, aceste principii au cunoscut o dezvoltare și îmbogățire continuă.

Unele documente au enunțat un număr mai mic de principii, mai cu seamă Declarația de la Bandung din 1955, dedicată sprijinirii păcii generale și colaborării, sau mai mare de principii, cu prilejul semnării unor declarații bilaterale de diverse state. Astfel, momente mai semnificative ale procesului de cristalizare a principiilor fundamentale au

fost: Conferința de la Cairo din 1957 de solidaritate a țărilor din Asia și Africa; Conferința de la Accra din 1958 a țărilor africane; Conferința de la Addis-Abeba din 1963 a țărilor africane; Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, care a adoptat în 1975 Actul Final, document de cea mai deosebită importanță pentru stabilirea unor relații de respect mutual între statele continentului european; negocierea și adoptarea unor importante documente de către Adunarea Generală a ONU.

Este un fapt îndeosebi recunoscut că un moment de mare importanță în acest proces de codificare a principiilor de drept internațional l-a constituit negocierea mai mult timp, și adoptarea la 24 octombrie 1970, a Declarației privind principiile de drept internațional ale relațiilor de prietenie și cooperare dintre state, document ce a constituit un prilej important pentru afirmarea și precizarea conținutului unor principii care au fost doar enunțate și enumerate în Carta ONU, fără însă a preciza conținutul lor juridic. Textul acestei declarații a fost elaborat pe parcursul mai multor ani, începînd din 1964, în cadrul lucrărilor unui comitet special format din 31 de state. Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor din 1974, este următorul document, care desăvîrșește opera din 1970, afirmînd cu mai mare intensitate necesitatea respectării ferme a principiilor de drept internațional, mai cu seamă cele care guvernează relațiile economice dintre state.

Declarația privind principiile care guvernează relațiile dintre statele participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa din 1975 enunță și dezvoltă zece principii fundamentale. La cele expuse în Carta ONU și Declarația Adunării Generale din 1970 au mai fost reținute încă trei:

1. principiul inviolabilității frontierelor;
2. principiul integrității teritoriale a statelor;
3. principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pe aceeași undă de preocupări și tendințe, Carta de la Paris pentru o nouă Europă, din 21 noiembrie 1990 avea să reitereze importanța celor zece principii reținute în Actul final de la Helsinki menționînd că ...”înfăptuirea deplină a tuturor angajamentelor CSCE trebuie să reprezinte temelia inițiativelor statelor europene, pentru ca națiunile și popoarele de pe continentul european să trăiască potrivit aspirațiilor lor”.

În ultimii ani, în cadrul ONU se examinează dezvoltarea și codificarea unor principii importante ale dreptului internațional. Datorită importanței lor covîrșitoare în menținerea păcii și securității internaționale, procesul de afirmare și dezvoltare a principiilor de drept internațional nu este unul desăvîrșit. În prezent, are loc consacrarea și formarea unor noi principii fundamentale ale dreptului internațional ca cel al dezarmării, protecției mediului înconjurător, securității colective, coexistenței pașnice.

Perspectivile înfăptuirii cooperării în Europa, în contextul documentelor de la Helsinki, Paris, etc., impune luarea în considerare a intereselor tuturor statelor, interese ce solicită soluții acceptabile pentru toți și adoptate cu consimțămîntul tuturor.

Concluzia pe care o putem formula în raport cu evoluția și afirmarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional este aceea că, pe măsura creșterii complexității societății internaționale și a dezvoltării dreptului internațional public, se conturează noi principii care, afirmate larg de comunitatea internațională, *pot* deveni fundamentale.

§ 2. Noțiunea și elementele de bază ale principiilor fundamentale ale dreptului internațional.

Prin urmare, aceste principii fundamentale ale dreptului internațional, care domină întreaga sa materie, reprezintă niște reguli de conduită cele mai generale, ale căror respectare este indispensabilă pentru dezvoltarea relațiilor prietenești și de cooperare între state, pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Principiile fundamentale ale dreptului internațional constituie partea esențială a sistemului de norme de drept internațional. Ele sunt niște reguli de conduită de maximă generalitate, universal valabile, juridic obligatorii pentru subiectele de drept internațional, care au fost create în baza acordului de voință al statelor. Astfel, dicționarul de drept internațional public definește principiile fundamentale ale dreptului internațional ca fiind „reguli de maximă generalitate, recunoscute tacit sau expres de toate statele lumii ca obligatorii pentru acestea în relațiile de cooperare dintre ele”. O altă definiție consacrată principiilor fundamentale ar conține după părerea noastră mai multe elemente definitorii ale acestora. Astfel, prin principiu fundamental de drept internațional înțelegem „o prescripție normativă ce se caracterizează printr-un înalt nivel de abstractizare, dând expresie unei valori internaționale universal acceptată și care guvernează conduita subiectelor de drept internațional”.

Deosebita importanță a principiilor, ca norme de bază ale relațiilor interstatale, în societatea contemporană este marcată în particular de următoarele caracteristici, elemente, care scot în relief caracterul, valoarea lor perenă, actualitatea lor în viața internațională.

Principiile fundamentale ale dreptului internațional constituie normele cele mai importante de drept internațional, servind ca bază pentru întregul sistem de drept internațional. Ele au caracter de o *maximă generalitate*, atât din punct de vedere al substanței, acoperind toate domeniile ale raporturilor pe care dreptul internațional le reglementează, cât și prin aplicarea lor în relațiile interstatale. În raport cu alte principii ale dreptului internațional, specifice unor ramuri distincte ale acestuia, ele reprezintă elementul esențial al sistemului de drept internațional. Drepturile și obligațiile care decurg din conținutul raporturilor reglementate de acestea au, de asemenea, un caracter foarte general. Afară de aceasta, ele se aplică tuturor domeniilor de cooperare dintre state, fiind denumite și *universale*. Vocația universală a principiilor fundamentale ale dreptului internațional public se manifestă prin faptul că ele se aplică raporturilor juridice internaționale în universalitatea lor. Considerăm, că aceste principii realizează într-un fel o sinteză a ansamblului normelor de drept internațional, generalizarea maximă a acestora, stabilind cu cea mai mare autoritate drepturi și îndatoriri cu caracter universal, menite să asigure protecția acelor valori fundamentale, cărora toate statele le acordă o deosebită importanță.

Afară de aceasta, participanții la raporturile juridice internaționale trebuie să-și conformeze comportamentul lor indiferent de locul unde aceștia acționează. Principiile fundamentale au și un *caracter juridic*. Iar faptul că ele au fost afirmate și consfințite în cele mai importante documente internaționale ale contemporaneității accentuează și mul mult acest caracter. Ele sunt obligatorii pentru întreaga comunitate internațională a statelor. Astfel, art. 2 pct. 6 din Carta ONU prevede că „Organizația va asigura ca statele care nu sunt membre ale Națiunilor Unite să acționeze în conformitate cu aceste principii, în măsura necesară menținerii păcii și securității internaționale”.

Afară de aceasta, putem evidenția *caracterul politic* al principiilor de drept internațional. În literatura de specialitate dar și în practica internațională a statelor s-a insistat, dar și se insistă asupra faptului că statele sunt tentate să recurgă în mod prioritar la modalități politice de soluționare a conflictelor. Astfel, politica poate determina afinități temporare sau de lungă durată în relațiile dintre state, la fel de bine după cum poate cauza ostilități de durată, dictate de rivalități ce nu pot fi conciliate cu ușurință, și care influențează cu siguranță întregul climat internațional. Un exemplu îl constituie rivalitățile dintre SUA și ex-URSS, antagonismul dintre cele două alianțe create de aceste puteri, care au guvernat puternic relațiile dintre state, relațiile internaționale în general, pe

parcursul a 45 ani.⁸⁶ Principiile de drept internațional, ele însele principii politice care au avut o îndelungată evoluție și afirmare și au sfârșit prin a fi cuprinse în documente internaționale importante, au toate șansele să devină norme de conduită, general acceptabile, atât din punct de vedere politic cât și juridic. Și ceea ce individualizează principiile politice de cele juridice este aceea că încălcarea principiilor juridice atrage responsabilitatea internațională a statelor, cu sancțiunile ei specifice.⁸⁷

Principiile fundamentale ale dreptului internațional *apără cele mai importante valori* pentru societatea internațională, pentru participanții la raporturile juridice internaționale și în general, pentru toată omenirea în ansamblul său. Valori cum ar fi pacea și securitatea internațională, colaborarea dintre state, egalitatea suverană a statelor dar, în special, ființa umană care constituie obiect al preocupărilor societății internaționale contemporane, reprezintă valori protejate de principiile fundamentale ale dreptului internațional, valori care reprezintă esența, miezul dreptului internațional.

Principiile fundamentale au o *valoare juridică egală*, ne fiind supuse unei ierarhizări. Astfel, toate aceste principii au aceeași forță juridică, ne putând fi invocată prioritatea unuia față de altul. Unii le consideră mai mult niște imperative morale, decât norme de *ius cogens*, încercând chiar să minimalizeze rolul lor ca norme de comportament, considerându-le ca simple indicații orientative, iar nu reguli concrete, practice aplicabile în relațiile interstatale. Faptul că principiile fundamentale sunt enunțate într-o serie de documente internaționale denotă valoarea și caracterul lor obligatoriu. Chiar și în condițiile în care comunitatea internațională se diversifică profund, acceptă forme tot mai variate de cooperare, fie în baza metodelor clasice de colaborare, fie în baza metodelor de integrare, considerăm că principiile fundamentale rămân a fi niște reguli esențiale de conduită, fără de care coabitarea statelor ni se pare imposibilă.

O altă caracteristică importantă ține de *interdependența principiilor fundamentale*. Deoarece fiecare dintre principiile fundamentale se afirmă prin celelalte principii. Mai mult decât atât, un principiu nu va putea fi privit, conceput, interpretat și aplicat decât în contextul întregului sistem de principii fundamentale ale dreptului internațional. Această interdependență postulează înțelegerea dezideratului aplicării lor unitare în viața internațională a statelor, fără nici un fel de rezerve, condiționare sau discriminare. Principiile fac parte din *categoria normelor jus cogens* de drept internațional, chintesența regulilor de morală și de a celor de drept internațional, norme de la care nu se admite nici o derogare, și care proiectează pe locul de frunte al raporturilor dintre națiuni valorile fundamentale pentru ordinea juridică internațională cum ar fi pacea și securitatea internațională. Principiile de drept internațional au un caracter *dinamic*, ca urmare a tendinței afirmării permanente a unor noi laturi ale principiilor fundamentale, dar și apariția unor principii noi, cu prilejul desprinderii unor noi norme de conduită internaționale. Principiile direcționează comportamentele statelor în relațiile lor mutuale, și asigură în baza principiului echității armonizarea intereselor fiecărui stat cu interesele întregii comunități internaționale. Considerăm că respectarea lor reprezintă o condiție *sine qua non* pentru evitarea stărilor conflictuale dintre state.

§ 3. Conținutul juridic al principiilor fundamentale ale dreptului internațional

În continuare vom face o analiză a principiilor fundamentale ale dreptului internațional, supunându-le unui examen minuțios, în funcție de conținutul lor juridic, pornind anume de la egalitatea juridică a principiilor fundamentale.

⁸⁶ Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, *Drept internațional public*, București 1993, p.154.

⁸⁷ Alexandru Bolintineanu, *Sistemul principiilor de drept internațional*, București 1986, p.127.

Principiul neagresiunii

În virtutea acestui principiu, în prezent războiul este considerat cea mai gravă crimă internațională. Primul act care consacră acest principiu este Pactul General de renunțare la război ca instrument al politicii naționale a statelor din 27 august 1928, cunoscut și sub denumirea de Pactul Briand-Kellogg. Acest pact condamnă războiul ca mijloc de reglementare a diferendelor internaționale și renunțare la război ca instrument de politică națională în relațiile reciproce dintre state (art.1). Astfel, războiul de agresiune este scos în afara legii internaționale, iar dreptul internațional se transformă dintr-un drept al războiului într-un drept al păcii.

Astfel, primele încercări de limitare a recurgerii la forță în relațiile internaționale și de reglementare pașnică a diferendelor internaționale au apărut în a doua jumătate a sec. XIX-lea, dar fără prea mari incidențe asupra statelor. Unele acțiuni de scoatere a războiului în afara legii au avut loc abia în perioada interbelică sub egida Societății Națiunilor. Pactul Societății Națiunilor institua obligația de neagresiune, însă, în același timp, lăsa la dispoziția statelor dreptul de a începe război după epuizarea mijloacelor pașnice de reglementare a diferendelor. Cu alte cuvinte, războiul nu a fost scos în afara legii ci doar limitat.

Un moment crucial în evoluția dreptului internațional o are semnarea la Paris a Pactului Briand-Kellogg.

După Pactul Briand Kellogg mai putem aminti un alt instrument juridic internațional care condamnă agresiunea și anume Tratatul de neagresiune și conciliere, semnat la Rio de Janeiro, la 10 octombrie 1933, denumit și Pactul Saavedra Lamas, după numele ministrului de externe argentinian.

Carta ONU definește în art. 2, principiul neagresiunii astfel: „Toți membrii organizației se vor abține, în relațiile internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau folosirea ei, atât împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, cât și în alt mod incompatibil cu scopurile ONU”.

Actul Final de la Helsinki, din anul 1975, precizează conținutul acestui principiu și prevede o serie de garanții juridice pentru realizarea în practică a acestui principiu cum ar fi abținerea de la orice act care constituie o amenințare cu forța sau o folosire directă sau indirectă a forței împotriva altui stat, abținerea de la orice act de constrângere economică față de un alt stat, realizarea dezarmării generale a statelor, crearea unui climat de încredere și respect între popoare și state și respectarea principiului că toate diferendele internaționale trebuie soluționate numai prin mijloace pașnice.

Din prevederile Cartei ONU, a Declarației din 1970, ale Actului Final de la Helsinki din 1975 și a altor acte internaționale rezultă că prin termenul de forță trebuie să se înțeleagă nu doar forța armată, ci orice act de constrângere economică, politică sau de altă natură exercitat de un stat împotriva altui stat, și care aduce atingeri grave independenței statului respectiv, păcii și securității internaționale. Prin urmare, agresiunea economică și cea ideologică, pot crea pericole la fel de mari pentru independența, și înăși existența a statelor amenințate și atacate, ca și cea militară.

Cerința adoptării unei definiții a agresiunii cu caracter de universalitate a fost realizată sub auspiciile ONU, fiind definită agresiunea armată, care ne având calitate de izvor de drept, nu produce efecte juridice. Vom dezvolta imediat conținutul rezoluției, important este însă să constatăm că deocamdată nu există o definiție convențională a agresiunii. Acesta este motivul pentru care crima de agresiune nici nu a fost reținută, decât într-un mod enumerativ de Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma, la 17 iulie 1998, precizându-se că ea va intra în competența Curții doar atunci când se adopta o definiție convențională.

Astfel, definiția agresiunii, adoptată de Adunarea Generală în 1974, arată că prin agresiunea armată se înțelege folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității teritoriale sau independenței politice a altui stat, sau în orice altă manieră incompatibilă cu Carta ONU, după cum se prevede în prezenta definiție” (art.1). Pentru calificarea agresorului se aplică regula priorității în timp ,adică cine a comis primul actele de agresiune este considerat agresor”. Definiția din 1974 enumeră anumite acte, care săvârșite cu prioritate în timp constituie acte de agresiune. Această enumerare nu are caracter exhaustiv ci doar unul explicativ, lăsând în sarcina Consiliului de Securitate al ONU să completeze lista actelor concrete de agresiune enumerate de ea.

Actele prevăzute de definiția agresiunii din 1974 sunt următoarele:

a. invadarea sau atacarea teritoriului unui stat de către forțele armate ale altui stat, sau orice ocupație militară, chiar temporară, rezultând dintr-o astfel de invazie sau un astfel de atac, sau orice anexare prin folosirea forței a teritoriului unui stat sau a unei părți din teritoriul său;

b. bombardarea de către forțele armate ale unui stat a teritoriului altui stat, sau folosirea oricăror arme de către un stat împotriva teritoriului altui stat;

c. blocada navală a porturilor și coastelor unui stat de către forțele armate ale altui stat;

d. atacarea de către forțele armate ale unui stat a forțelor armate terestre, navale, sau aeriene ale altui stat sau a marinei ori aviației civile a acestuia;

e. folosirea forțelor armate ale unui stat, care sunt staționate pe teritoriul altui stat, cu acordul acestuia, contrar condițiilor prevăzute în acord sau orice prelungire a șederii acestor forțe armate pe teritoriul statului după expirarea acordului;

f. fapta unui stat de a admite ca teritoriul său, pe care l-a pus la dispoziția altui stat, să fie folosit de către acesta din urmă pentru a comite un act de agresiune împotriva unui stat terț;

g. trimiterea de către un stat sau în numele său de bande sau grupuri înarmate, de forțe neregulate de mercenari pentru a se deda la acte de violență împotriva altui stat, de o gravitate asemănătoare cu a actelor enumerate mai sus sau faptul de a se angaja în mod substanțial, la o astfel de acțiune (art.3).

Definiția agresiunii precizează că nici un considerent de orice natură ar fi el, politică, economică, militară, nu poate justifica agresiunea.

Dreptul internațional actual, admite în mod cu totul excepțional trei cazuri când se poate recurge la forță în relațiile internaționale:

1. dreptul la autoapărare individuală sau colectivă. În cazul în care un stat agresor atacă un alt stat, acesta din urmă are dreptul inerent la legitima apărare, în virtutea art. 51 al Cartei ONU- acest drept se exercită până când Consiliul de Securitate va lua măsuri necesare pentru restabilirea păcii și securității internaționale;

2. măsuri colective de constrângere. Atunci când se constată o amenințare la adresa păcii, o încălcare a păcii, sau un act de agresiune, Consiliul de Securitate în virtutea unei Rezoluții, poate dispune crearea forțelor multinaționale care să lupte împotriva celor care periclitează pacea și securitatea internațională;

3. dreptul popoarelor aflate sub dominație colonială, de a lupta pentru dobândirea independenței. Acest drept a fost reflectat în Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, din 1960.

În perioada de pînă la adoptarea Cartei Națiunilor Unite în 1945 existau patru surse semnificative de controversă în aplicarea regimului juridic al obligației de ne recurgere la forță sau la amenințarea cu forța.

Sursele controverselor erau după cum urmează:

- (a) Dreptul pretins al intervenției prin forță pentru a proteja cetățenii.
- (b) Intervenția hegemonială în temeiul acordurilor regionale în absența autorizației exprese a Consiliului de Securitate.
- (c) Intervenția prin forță într-un stat în temeiul acordului suveranității teritoriale și
- (d) Intervenția prin forță sub forma asistenței mișcărilor naționale pentru emancipare, dirijând conflicte armate pentru atingerea independenței.

Protecția cetățenilor a fost una dintre justificările invocate de Statele Unite în legătură cu recurgerea la forță împotriva Panamei în 1989.⁸⁸ În examinarea practicii de către Dr. Christine Gray, aceasta observă că puține state acceptă un drept legal de a proteja cetățenii săi peste hotare.⁸⁹ Unii autori privesc dreptul de a proteja cetățenii prin recurgerea la forță ca un aspect al dreptului de autoapărare ce ține de dreptul vamal.⁹⁰

A doua sursă a controversei implicate ține de intervenția hegemonială în temeiul acordurilor regionale, în absența autorizației exprese a Consiliului de Securitate, în concordanță cu art. 52 și 54 ale Cartei (exemple de acest gen servind acțiunile întreprinse de OSA în criza bombardării din Cuba, 1962; rolul Pactului de la Varșovia în contextul invaziei sovietice asupra Cehoslovaciei, 1968 etc.).

A treia sursă a controversei este frecvența intervenției întemeiată pe acordul suveranității teritoriale.⁹¹ Titlul unei asemenea intervenții este clar: acordul statelor. Problema este, bineînțeles, faptul că în multe cazuri statutul guvernului care își dă acordul este problematic. Scenariul, în cel mai rău caz, este situația în care guverne *de facto* concurente organizează intervenția străină.

A patra sursă a controversei, în perioada dintre 1945-1990, era existența unor mișcări naționale liberale recunoscute și legalitatea asistenței externe acordate unor asemenea mișcări.⁹² În 1974 Adunarea Generală a Națiunilor Unite a admis ca Observatori acele mișcări liberale care au fost recunoscute de organizațiile regionale la acel timp. O asemenea recunoaștere a fost acordată mișcărilor din Angola, Mozambic, mișcării Palestiniene și Rhodesiene.

Este necesar de a continua examinarea altor surse de controversă începând cu 1990. Prima sursă particulară de problemă în această perioadă este autorizarea de către Consiliul de Securitate a recurgerii la forță de către state individual, sau de un grup de state, prin intermediul acțiunilor de constrângere delegată.⁹³ Acțiunea din 1950 din Coreea a fost precursorul acestui fenomen. Un caz major de delegare a urmat după invazia Kuwaitului de către Irak în 1991. În Rezoluția 678, Consiliul de Securitate a autorizat recurgerea la

⁸⁸ Vezi Wedgwood, *Columbia Journal of Trans. Law*, Vol. 29, 609, Chesterman in *Essays in Honour of Ian Brownlie* (1999), 57-94.

⁸⁹ *International law and the use of force* (2000, 108).

⁹⁰ Vezi Bowett, *Self-defence in International Law* (1958); Waldock, Hague Academy, *Recueil des Cours*, Vol. 81, 451, 466-7; Dinstein, *War, Aggression and Self-defence* (3rd edn., 2001), 203-7. Vezi de asemenea Bowett in Cassese (ed.), *the Current Legal Regulation of the Use of Force* (1986), 39-55; și Franck, *Recourse to Force* (2002), 76-96.

⁹¹ Vezi Brownlie, op. Cit., 317-27.

⁹² Vezi Abi/Saab, Hague Academy, *Recueil des Cours*, Vol. 165, 371-2; vol 207, 410-16; Cassese, *Self-determination of Peoples* (1995), 150-5; Gray, *International Law and the Use of Force* (2000), 45-50; Shaw, *International Law* (4th edn., 1997), 173-5.

⁹³ Blokker, *Europ. Journ.*, vol. 11, 541-68; Dinstein, *War, aggression and Self-defence* (3rd edn., 2001), 256-73; Sarooshi, *The United Nations and the Development of Collective Security* (1999); Gray, *International Law and the Use of Force* (2000), 165-99; Sicilianos, 106 REDIP (2002), 5-50.

forță împotriva Irakului de către un grup de state asistând Kuwaitul și acționând prin mijlocul autoapărării colective în concordanță cu art. 51 al Cartei.⁹⁴

O asemenea acțiune are un temelie legal independent în art. 59 al Cartei și este justificabilă, în particular, în absența forțelor de apărare ale Națiunilor Unite. Oricum, acordarea de puteri delegate de către Consiliul de Securitate poate și uneori chiar determină conferirea unei pseudo-legitimități operațiunilor militare care au obiective politice nelegate de menținerea păcii adevărate sau acțiunilor de constrângere.

Atrocitățile din New York și Washington în septembrie 2001, așa înspăimântătoare cum au fost, au implicat un fenomen deja familiar pentru o serie de state (Marea Britanie, Israel, Nicaragua etc.) – terorismul internațional. Nu există nici o categorie a „dreptului terorismului” și problemele trebuie să fie caracterizate în concordanță cu domeniile aplicabile ale dreptului internațional public: jurisdicție, justiție criminală internațională, responsabilitatea statului și așa mai departe. Actuala concentrare are ca obiect forța, în absența unui consimțământ al suveranității teritoriale, de către state individuale, pentru a exclude sau a înlătura sursele de terorism.

În principiu, se aplică criteriul obișnuit. Dacă atacul terorist implică responsabilitatea unui stat, poate, în dependență de circumstanțe, constitui un atac armat și prin urmare poate justifica acțiunea sub formă de autoapărare.

Prima rezoluție a Consiliului de Securitate adoptată după evenimentele din 11 septembrie 2001 se referă expres la dreptul inerent la autoapărare individuală sau colectivă în conformitate cu Carta.⁹⁵ Ca răspuns la atacurile individuale sau de către diferite popoare (nu cel afganez) Statele Unite au adoptat viziunea că guvernarea *de facto* a Afganistanului era complicită și s-a recurs la forță militară pentru a înlătura guvernarea și pentru a extirpa organizația responsabilă de atacurile în New York și Washington și a susținătorilor afganezi. Într-o viziune a datelor de evidență, operațiunile americane erau parțial un răspuns la un atac armat, responsabilitate atașată guvernării afganeze *de facto* și parțial acțiune prin intermediul unei autoapărări anticipate pentru a exclude sursele de terorism pentru viitor.

Problemele aproape fără soluție ale politicii apar. Este dificil de a aduce schimbări regimului de forță în contextul conceptului autoapărării sau principiului autodeterminării popoarelor.

În 1999 zece state membre ale NATO au montat o campanie de bombardare împotriva Iugoslaviei fără autorizația Consiliului de Securitate și în absența oricărei alte justificări fondate pe prevederile Cartei Națiunilor Unite. Cel puțin unele state au implicat necesitatea susținută și urgentă pentru intervenție umanitară. Ultima problemă în asemenea crize, precum criza legată de Irak în 2003, nu este dacă folosirea forței poate fi justificată prin cazurile prevăzute de Cartă, dar cine face determinarea că o asemenea acțiune este necesară. Sistemul de securitate bazat pe rolul primar al Consiliului de Securitate nu este o schemă abstractă, dar reflectă consensul internațional că statele individuale sau un grup de state nu pot recurge la forță (pentru alte scopuri decât autoapărarea) cu excepția autorizației exprese a Națiunilor Unite.

În concluzie, este necesar să reamintim contextele legale diverse în care apar determinările folosirii sau amenințării cu forță. Principalele sunt următoarele:

a) Incidența responsabilității statului pentru actele ilegale sau omisiuni și obligația rezultată de a plăti reparații

⁹⁴ De fapt autorizația Consiliului de Securitate nu este necesară în cazuri de autoapărare: vezi Kaikobad, 63 BY (1992), 299-366.

⁹⁵ Vezi Rezoluția 1368 (2001), 12 septembrie 2001; și Rezoluția 1373 (2001), 28 septembrie 2001.

b) Responsabilitatea criminală a persoanelor pentru actele de agresiune: o asemenea responsabilitate a fost impusă de Tribunalele Internaționale la Nuremberg și Tokyo după cel de-al doilea război mondial.

c) Există, de asemenea, problema (încă nerezolvată) a responsabilității criminale a statelor pentru actele de agresiune.

d) Aplicarea Cartei Națiunilor Unite de către organele politice și, în particular, exercitarea de către Consiliul de Securitate a competenței sale conform Capitolului VII al Cartei vizînd „orice amenințare la adresa păcii, încălcare a păcii sau act de agresiune”.

e) Aplicarea prevederilor convențiilor multilaterale privind autoapărarea colectivă și/sau menținerea păcii regionale.

f) Aplicarea prevederilor tratatelor bilaterale de asistență reciprocă sau cooperare, comerț și navigare.⁹⁶ Asemenea tratate pot prevedea o clauză jurisdicțională referitoare la Curtea Internațională în cazurile în care statele răspunzătoare nu au acceptat altfel jurisdicția Curții.

Principiul egalității suverane a statelor

Încă din secolul al 16-lea, ca o reacție la inegalitatea practică și la arbitriul marilor puteri s-a arătat necesitatea recunoașterii egalității în drepturi a statelor. Hugo Grotius releva că principiul egalității între indivizi își găsește expresie și relațiile dintre state, iar Pufendorf avea să sublinieze că egalitatea statelor este o expresie a suveranității lor.⁹⁷

În ultimele decenii s-a dezvoltat o literatură bogată despre egalitatea suverană a statelor,⁹⁸ accentuîndu-se semnificația pe care o are acesta în promovarea unor relații de înțelegere între state.

Dreptul la suveranitate și independență a fost mult teoretizat de juriști de prestigiu. În opinia profesorului George Plăstara „dreptul de suveranitate consistă în aceea că statul este stăpîn de a hotărî așa cum crede de cuviință asupra intereselor sale și de a găsi el însuși mijloace pentru a înlăptui ceea ce consideră că este conform acelor interese”.⁹⁹

În cadrul sistemului principiilor de drept internațional un loc aparte îl deține principiul egalității suverane ale statelor.

Suveranitatea de stat reprezintă un principiu atât al dreptului intern cât și al dreptului internațional. Suveranitatea reprezintă dreptul unui stat de a rezolva liber și după propria sa apreciere problemele sale atât în plan intern cât și extern, fără a transgresa în nici un fel drepturile altor state și nici principiile fundamentale ale dreptului internațional. Suveranitatea statului este unitară și presupune respectarea suveranității altor state. În ceea ce privește caracteristicile suveranității de stat, aceasta implică independența deplină politică și economică a statului, dreptul acestuia de a fundamenta și a realiza după cum am menționat propria sa politică externă și internă. Suveranitatea se caracterizează prin exclusivitate, în sensul că pe teritoriul unui stat nu pot coexista, în principiu două suveranități, ci doar una singură.

⁹⁶ Vezi cazul *Oil Platforms* (Iran v. Statele Unite) (Obiecții preliminare) Rapoartele CIJ (1996), 803 și cazul *Nicaragua* (Nicaragua v. Statele Unite) Rapoartele CIJ (1986), 14, 115-17, 135-42.

⁹⁷ Dumitru Mazilu, *Drept internațional public*, Volumul I, București 2005, pag. 209.

⁹⁸ Vezi Grigore Geamănu, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, București 1973, pag. 90-91; Boutros Ghali, *Le principe de l'égalité des Etats et les organisations internationales*, în R.C., II, 1960 etc.

⁹⁹ George Plăstara, *Manual de drept internațional public*, București, 1927, p.163, citat după Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, op. cit., p. 120.

Una din consecințele principale ale egalității suverane o reprezintă inalienabilitatea și indivizibilitatea teritoriului de stat. Inalienabilitatea semnifică ca prerogativele esențiale ale suveranității nu pot fi cedate sau transferate, iar prin indivizibilitate se înțelege că atributele suveranității nu pot fi fragmentate, nu pot aparține mai multor titulari, cu alte cuvinte inadmisibilitatea oricărei atingeri aduse teritoriului unui stat prin acte de agresiune sau a unor acțiuni de alipire cu forța, de dezmembrare a unui teritoriu sau de modificare prin constrângere a frontierelor unui stat. Legătura puternică a suveranității cu toate celelalte principii este reliefată de faptul că din suveranitate decurg direct o serie de consecințe juridice precum: suveranitatea permanentă asupra bogățiilor și resurselor naturale, dreptul de liberă alegere a regimului social-politic, integritatea frontierelor statului, dreptul de a stabili relații oficiale, de a participa la viața internațională, de a adopta orice măsuri necesare pentru conducerea vieții interne și externe a poporului respectiv.¹⁰⁰

Egalitatea statelor este unul din principiile cele mai familiare și cel mai frecvent reiterate în dreptul internațional modern.¹⁰¹

Principiul egalității în drepturi a statelor a fost acceptat gradual și recunoscut prin numeroase tratate și convenții internaționale, deși de foarte multe ori discrepanțele de putere politică, economică, militară a făcut ca el să nu se poată aplica în integritatea lui. În multe situații, marile puteri au nesocotit prevederile acestui principiu, acționând cu disprețul acestuia, astfel, la reuniunile de la Berlin, în anul 1878, Versailles 1919, și Yalta 1945, statele mari aveau să decidă singure asupra chestiunilor care interesau statele mici, fără consultarea acestora din urmă.

Dreptul la egalitate este o consecință directă a dreptului la suveranitate și independență, care postulează că toate statele se bucură de drepturi și obligații egale, în calitatea lor de membri ai comunității internaționale. Egalitatea în drepturi a statelor se afirmă astăzi ca un principiu esențial al dreptului internațional, fiind geru de conceput astăzi nesocotirea lui în cadrul relațiilor internaționale.

Conținutul principiului egalității suverane a statelor este format din anumite drepturi și obligații care le revin. Din acest principiu decurg următoarele drepturi ale statelor: dreptul lor la personalitate internațională, dreptul statului de a i se respecta integritatea teritorială, dreptul inerent la legitimă apărare, dreptul de a-și stabili singur sistemul său economic, cultural și normativ, dreptul de a defini și conduce în mod liber relațiile sale cu alte state conform dreptului internațional, dreptul de a aparține sau nu organizațiilor internaționale, de a fi sau nu parte la tratate bi sau multilaterale, dreptul de participa la conferințe internaționale, dreptul de legăție activă și pasivă etc. Acest principiu mai prevede însă și unele obligații pentru state cum ar fi respectarea suveranității altor state, să respecte personalitatea internațională a celorlalte state și să îndeplinească cu bună credință obligațiile sale internaționale.

Afară de aceasta, acest principiu mai presupune că toate statele indiferent de factorii geopolitici au aceleași drepturi și obligații fundamentale așa cum rezultă din dreptul internațional cum ar fi egalitate de capacitate juridică a statelor de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații pe plan internațional, participarea statelor în condiții de egalitate la crearea dreptului internațional, la conferințe internaționale, la organizații internaționale precum și aplicarea în mod egal a dreptului internațional tuturor statelor. Astfel, este necesar să precizăm că egalitatea în drepturi ca principiu care decurge din cel al suveranității statelor, nu presupune egalitatea *de facto* între state, ci doar capacitatea

100 Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, *Drept internațional public*, București 1993, pag. 157.

101 Philip C. Jessup, *The equality of states as dogma and reality: I. Introduction*, *Political Scientific Quarterly*, 1945, p.527-531, citat după *Whiteman's Digest of international law*, vol.5, p.144.

egală din punct de vedere juridic de a dobândi drepturi și obligații în relațiile internaționale. De fapt, inegalitățile care există între state reprezintă niște realități care nu pot fi schimbate prin drept. Egalitatea în drepturi, însă, semnifică altceva, adică egalitatea statutului lor juridic în relațiile internaționale.

Fiind o pare integrantă a dreptului internațional, principiul egalității în drepturi a statelor implică nulitatea tratatelor inegale impuse de statele puternice unui stat mai slab prin utilizarea inegalității de fapt existente între părțile contractante. Tocmai de aceea se impune respectarea de către toți și față de toți a principiului egalității în drepturi a statelor, mari, mijlocii, mici, se cere luarea de poziții decisive împotriva oricărei încălcări a drepturilor popoarelor, condamnarea agresiunii sub orice formă, repudierea forței, pentru primatul dreptului în relațiile internaționale, respectarea egalității în relațiile dintre state.¹⁰² Este indiscutabil faptul că principiul egalității în drepturi a statelor reprezintă o condiție indispensabilă a cooperării între toate statele lumii. Nesocotirea acestor consecințe evidente ale egalității în drepturi, *de iure* și *de facto*, denotă o lipsă de realism, precum și lipsă de fundament moral, politic, normativ al oricărei încercări de a nega statelor, indiferent de poziție geografică, putere, influență, vre-unul din drepturile ce decurg din principiile general recunoscute ale dreptului internațional. În virtutea egalității în drepturi, absolute sau funcționale, fiecare stat dispune de un drept egal să-și manifeste, în mod expres sau tacit, consimțământul în procesul de elaborare a normelor de drept internațional, statele neputând crea norme de drept, pe care le-ar impune minorității, potrivit dezideratului că nici un stat nu este obligat să dea curs unei reguli contrare voinței sale.¹⁰³ Acest fapt denotă importanța particulară a egalității efective în drepturi ca o cerință a colaborării statelor, a relațiilor dintre ele, ceea ce constituie o garanție pentru asigurarea păcii și buneii conviețuiri în lume.

Strâns legate de principiul egalității suverane a statelor sunt *principiul integrității teritoriale* și *principiul inviolabilității frontierei de stat*.

Dreptul la integritate teritorială și la inviolabilitatea frontierelor este un corolar al suveranității și independenței naționale. După cum a fost menționat în hotărârea Curții Internaționale de Justiție din 9 aprilie 1949, în cauza Strîmtorii Corfu¹⁰⁴, „între statele independente, respectarea suveranității teritoriale este una din bazele esențiale ale raporturilor internaționale”. Teritoriul fiecărui stat este intangibil, inalienabil, și el nu poate constitui obiectul vre-unei apropiieri, sau ocupațiuni militare, sau al altor acte de forță din partea vre-unui stat sau grup de state, el nu va putea constitui obiectul unei dobândiri de către un alt stat sau grup de state, ca urmare a utilizării forței sau a amenințării cu forța, atare acte nu vor putea fi niciodată considerate ca fiind licite.

Evidențiind rolul principiilor fundamentale în cooperarea internațională și noile abordări de asigurare a securității printr-o politică de deschidere, care postulau „imperativitatea schimbărilor pe cale pașnică în Europa”, Actul final de la Helsinki din anul 1975 avea să enunțe și să dezvolte încă trei principii, pe lângă cele șapte principii fundamentale din Carta ONU., statuând în mod distinct principiile inviolabilității frontierelor de stat, principiul integrității teritoriale, alături de principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Anumite reguli, cu valoare de principii în raporturile juridice internaționale, consacrate ulterior în dreptul internațional ca principii fundamentale, s-au aplicat în

102 Aureliu Cristescu, Egalitatea în drepturi - normă de bază a vieții internaționale, în „Lumea”, 1971, nr. 2, p. 8-9, citat după Dumitru Mazilu, op.cit., pag. 210.

103 Vezi Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor, București, 1976, pag. 54-55.

104 Vezi CIJ., Recueil 1949, p. 35.

relațiile interstatale în procesul complex al evoluției de la societatea etatică la cea internațională. Până la consacrarea în dreptul internațional în calitate de principii fundamentale, respectarea integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor au fost statuate ca drepturi și îndatoriri fundamentale ale statelor, prin tratatele de pace după primul război mondial, unde au fost stipulate drepturile statelor la integritate teritorială și dreptul la respectarea frontierelor precum și obligațiile de a nu aduce atingere acestor drepturi. Prin adoptarea Cartei ONU., deși principiul integrității teritoriale nu a fost stipulat într-un mod distinct, fiind inclus în articolul 2, a fost statuat cu o sferă de aplicare universală și obligația respectării lui de state în ansamblul relațiilor internaționale.

Principiul integrității teritoriale presupune dreptul statului de a exercita supremația sa deplină pe teritoriul său, delimitat prin frontiere de stat, supremație ce-și găsește expresie în organizarea politico-administrativă a teritoriului, în stabilirea regimului juridic al persoanelor ce se află pe teritoriul său, în folosirea liberă a resurselor sale naturale. Principiul menționat presupune, totodată, interzicerea oricăror tentative de a urmări ruperea parțială sau totală a unității naționale, manifestările de forță îndreptate împotriva teritoriului unui anumit stat. Cu prilejul acestui principiu, statelor le revine obligația de a nu viola teritoriul altui stat, de a nu anexa cu forța teritoriului unui stat, precum și de a nu exercita puterea sa pe teritoriului unui stat. De fapt, Carta ONU, definind principiul neagresiunii, face trimitere la integritatea teritorială, în sensul că nu se poate recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței împotriva integrității teritoriale a unui stat, independenței sale politice etc. Actul Final de la Helsinki din 1975 indică că statele trebuie să se abțină de la orice acțiuni incompatibile cu scopurile principiile Cartei ONU, împotriva integrității teritoriale, independenței politice a oricărui stat contractant. O consecință a acestui principiu este inadmisibilitatea recunoașterii ca legală a oricărei achiziții teritoriale efectuată prin forță, precum și a oricăror tendințe sau practici care urmăresc să lipsească un stat de o parte din teritoriul său național. Astfel, dreptul internațional interzice mișcările secesioniste, care au drept scop transgresarea acestui principiu și nesocotirea sferei sale de aplicare. Recunoașterea integrității teritoriale a statului presupune, însă acceptarea dreptului de „pasaj inofensiv”, dreptului de tranzit, fie el aerian, feroviar, sau maritim, dar numai în virtutea și limitele stabilite în convențiile internaționale de reglementare a transporturilor terestre, aeriene, navale, maritime etc., tranzitul potrivit unor asemenea acte internaționale nu poate fi considerat o știrbire a caracterului exclusiv al suveranității și integrității teritoriale.¹⁰⁵

Referitor însă la principiul inviolabilității frontierei de stat Actul Final de la Helsinki prevede: „Statele participante consideră inviolabile, fiecare, toate frontierele celuilalt, precum și frontierele tuturor statelor din Europa..., ele se vor abține acum și în viitor de la orice atentat împotriva acestor frontiere, precum și de la orice act de acaparare a întregului sau a unei părți a teritoriului unui stat”. Dreptul internațional actual admite modificarea frontierelor dintre state numai prin mijloace pașnice, pe baza unui acord intervenit între statele interesate și pe bază de plebiscit. Potrivit normelor și principiilor dreptului internațional, frontierele fiecărui stat vor trebui să fie respectate de toate celelalte state, de unde decurge caracterul ilicit al oricăror manifestări sau demonstrații de forță în apropierea acestor frontiere, a oricăror acte de violare a hotarelor naționale. Modificările teritoriale, și implicit ale frontierelor de stat prin aplicarea principiului autodeterminării, se realizează doar după exprimarea liberă a voinței poporului, prin intermediul unui plebiscit, de a intra sau a ieși din componența unui stat. Soluționarea diferendelor și situațiilor de frontieră prin modalități pașnice și acorduri, în spiritul principiilor și

105 Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, op.cit., pp.157-158.

normelor de drept internațional, încheierea tratatelor de frontieră și promovarea principiului buneii vecinătăți, reprezintă o preocupare majoră a statelor cu frontiere comune, contribuind, astfel, la prevenirea modificărilor ilicite și dezvoltarea cooperării transfrontaliere, rezolvarea disputelor și conflictelor teritoriale dintre statele vecine.

Prin urmare, examinând Declarația principiilor care guvernează relațiile reciproce dintre statele participante la Actul Final de la Helsinki, desprindem două concluzii: prima ar fi că sub aspectul conținutului, principiile dezvoltate sunt în concordanță cu Carta ONU., iar o altă concluzie ține de continuitatea lor, ce rezultă din voința comună a statelor de a acționa, în aplicațiunea acestor principii, socotind prevederile Cartei ONU. După cum am menționat, aceste două principii interacționează cu drepturile și îndatoririle fundamentale de care se călăuzesc statele pentru prezervarea lor; iar Declarația ONU din 1970, avea să afirme și să dezvolte dreptul la integritate teritorială și inviolabilitate a frontierelor și obligația respectării lor, fiind o condiție *sine qua non* a suveranității și independenței statelor, promovării unor relații de bună vecinătate și cooperării dintre ele. Iar după destrămarea blocului comunist, statele, dar mai cu seamă cele din Europa centrală și de est aveau să stabilească practica menționării exprese în tratatele bilaterale și multilaterale, a necesității și obligativității prezervării principiilor fundamentale, prin excelență a integrității teritoriale și inviolabilității teritoriale, contribuind în așa fel la consolidarea și fortificarea suveranității teritoriale, promovarea unor relații de înțelegere și bună conviețuire dintre statele vecine.

Pe cale de consecință, dorim să precizăm, că prin consacrarea acestor principii în calitate de principii fundamentale ale dreptului internațional public, fiecare stat, indiferent de sistemul său politic economic, nivel de dezvoltare etc., se bucură de conținutul juridic al acestora, de protecția lor, prin simplu fapt că el există ca entitate cu personalitate juridică internațională, adică în calitatea lui de subiect de drept internațional.

Principiul soluționării pe cale pașnică a diferendelor internaționale

„A declara război este una din manifestările cele mai înalte ale suveranității”, afirma secretarul de stat american Lansing, în august 1919, adresându-se președintelui Wilson. Prin intermediul inumanului război statele își asigurau respectarea propriilor drepturi și își impuneau propriile concepții, ca reguli de drept internațional. Natura relațiilor interstatale era dată de raportul de forțe. Până în secolul 19, cea mai mare parte a tratatelor clasice de drept fac referire la reglementarea căilor de ducere a războiului, și nu la acele reguli de drept care definesc și guvernează relațiile pașnice dintre națiuni. Ca exemplu putem da următoarele tratate: Lignano, „*De bello*”, 1360; Francisco de Vitoria „*De jure belli*”, 1557; Alberto Gentili, „*De jure belli*”, 1589; Hugo Grotius „*De jure belli ac pacis*”, 1625 etc.

Ideea interzicerii războiului ca modalitate de desfășurare a relațiilor internaționale o găsim exprimată pentru prima dată în istoria omenirii, în lucrarea lui Thomas Morus, „*Utopia*”, apărută în 1516. În capitolul despre război se menționează: „*Utopienii urăsc războiul cu toată tăria, ca pe o pornire de fiară, deși la nici un soi de sălbăticiune nu este atît de obișnuită ca la om. Împotriva obiceiului primit de aproape toate neamurile, în Utopia nimic nu este socotit, pe drept cuvînt, mai nevrednic de slavă decît slava dobîndirii în război*”.¹⁰⁶

Între scoaterea războiului în afara legii și reglementarea pașnică a diferendelor există o legătură logică și, în același timp, istorică. În momentul în care în ordinea internațională au început căutările pentru obținerea păcii prin drept, a fost abordată și problema scoaterii războiului în afara legii.

106 Thomas Morus, *Utopia*, Louvain, 1516, pag. 81.

Primele încercări de eliminare a războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor dintre state și de impunere a mijloacelor pașnice a avut loc la finele secolului al 19-lea. Conferințele de la Haga din anul 1899 și 1907 reunite sub auspiciile „Păcii, dezarmării și arbitrajului”, au reușit doar în privința perfecționării procedurilor diplomatice de reglementare a diferendelor, au consacrat în categoria mijloacelor pașnice arbitrajul și au obținut instituționalizarea jurisdicției internaționale, lăsând, însă, pe mai departe, la latitudinea statelor, în privința stingerii conflictelor, alegerea între căile pașnice și cele nepașnice.

În planul normativ al unor instituții ale dreptului internațional, ideea interzicerii războiului ca mijloc de desfășurare a relațiilor internaționale, a apărut pentru prima dată, în Pactul Societății Națiunilor, care își propunea printre principalele sale scopuri, și pe acela de a veghea la menținerea păcii și de a oferi cadrul instituțional al unei organizații, în vederea evitării războaielor, astfel, aducându-se importante limitări ale competenței statelor de a recurge la război.

Perioada istorică relativ scurtă în cursul căreia schimbările fundamentale intervenite în Europa după primul război mondial, ce au condus atît de curînd la un al doilea război mondial, a fost marcată de o activitate diplomatică specifică, bogate în proiecte și acțiuni destinate să garanteze stabilitatea păcii, deci suveranitatea statelor în cadrul frontierelor consacrate prin tratate încheiate la finele primei conflagrații mondiale. Societatea Națiunilor, reflectînd ecurile acestei confruntări, a depus eforturi susținute pentru ameliorarea situației internaționale, asigurînd înlesnirea apropierei, cunoașterea și colaborarea dintre poapoare, prin statornicirea de noi principii și norme ale dreptului internațional contemporan, de a asigura pacea și securitatea în lume. Ea a grupat, după cum s-a observat, cu dreptate, întreaga elită cugetătoare a lumii întregi în acea perioadă: F.Nansen, Albert Einstein, M.Litvinov, Aristide Briand, G. Stressemann, N.Titulescu etc. Nicolae Titulescu a fost cea mai prestigioasă prezență romînească la Geneva, iar activitatea neobișnuită pentru cauza păcii, și-au găsit recunoaștere pe plan mondial atunci cînd este ales de două ori consecutiv, în 1930 și 1931, președinte al Societății Națiunilor. Formulînd și aplicînd principiul cu privire la rolul activ al statelor mijlocii și mici în viața internațională, N. Titulescu definește importanța principului solidarității statelor în reglementarea conflictelor potențiale, invocînd dreptul egal al tuturor statelor la securitate și pace. Prin urmare, potrivit acestei concepții această distinsă personalitate este unul din principalii susținători ai Pactului Briand-Kellog din 1928, cu privire la renunțarea la război ca instrument de promovare a politicii naționale a statelor, care prevede: „Înaltele părți contractante recunosc că reglementarea sau soluționarea oricăror diferende de orice natură sau orice origine ar putea avea ele, care ar putea să se ivească între ele, nu va fi trebui niciodată să fie rezolvate decît prin mijloace pașnice”.

Prin urmare, revine Cartei ONU și altor documente internaționale, adoptate în baza acesteia, meritul de a fi completat Pactul Ligii Națiunilor, cît și Tratatul multilateral pentru renunțare la război ca instrument al politicii naționale a statelor, cunoscut sub denumirea de Briand-Kellog, și de a afirma și proclama nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța și reglementarea pașnică a diferendelor internaționale, în calitate de principii fundamentale ale dreptului internațional contemporan.

În afirmarea principiului soluționării pașnice a diferendelor, semnarea la San Francisco la 26 iunie 1945 a Cartei ONU și a Statutului Curții Internaționale de Justiție la închierea Conferinței Internaționale pentru Organizația Internațională, și intrarea acesteia în vigoare la 24 octombrie 1945, a reprezentat prin caracterul său de tratat internațional un moment crucial. Chiar în primul articol al Cartei, care definește scopurile Organizației Națiunile Unite își propun „să înfăptuiască, prin mijloace pașnice, și în conformitate cu

principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii”.

Art.2 alin.3 al Cartei, care definește principiile în conformitate cu care atît organizația cît și statele membre trebuie să acționeze prevede: „Toți membrii Organizației, vor rezolva diferendele lor internaționale prin modalități pașnice, în așa fel încît pacea și securitatea internațională, precum și justiția să nu fie puse în primejdie”. Dacă art.2 al cartei consacră rezolvarea pașnică a diferendelor ca un principiu fundamental al dreptului internațional, cap.VI intitulat „Reglementarea pașnică a diferendelor”, enumeră în art.33 principalele modalități de implementare a acestui principiu (tratative, anchetă, mediațiunea, concilierea, arbitrajul, jurisdicția internațională, recurgerea la organizații și alte acorduri regionale sau alte modalități pașnice, la alegerea statelor) și stabilește rolul Consiliului de Securitate al ONU în desfășurarea acestui proces, precum și natura raporturilor acestuia cu statele membre și Adunarea Generală a ONU, în ceea ce privește reglementarea diferendelor (art.34-38).

Cu prilejul codificării dreptului internațional, principiul soluționării pașnice a disputelor internaționale a cunoscut importante dezvoltări, în acest context reținem Declarația Adunării Generale a ONU asupra principiilor de drept internațional din 1970, citată deja anterior și Declarația de la Manilla cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor internaționale, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 15 noiembrie 1982.

Dezvoltând prezentul principiu, Declarația Adunării Generale a ONU asupra principiilor de drept internațional din 1970 indică următoarele:

- obligația statelor de a căuta rapid o soluție echitabilă a diferendelor internaționale și atunci când nu ajung la o soluție printr-unul din mijloacele reținute în Cartă, să continue să caute o reglementare a diferendului prin alte mijloace pașnice pe care le vor conveni;
- statele părți la un diferend, precum și alte state trebuie să se abțină de la orice act susceptibil să agraveze situația, astfel încât să nu pună în pericol pacea și securitatea internațională;
- diferendele internaționale vor fi soluționate pe baza egalității suverane a statelor și în baza principiului liberei alegeri a mijlocului de reglementare etc.

În anul 1982 Adunarea Generală a ONU adoptă Declarația cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor internaționale care prevede obligația statelor de a acționa cu bună credință în relațiile dintre ele pentru a evita ivirea de diferende, urmărind să trăiască în pace și ca buni vecini și să contribuie la consolidarea păcii și securității internaționale, obligația de a nu înceta procesul de soluționare a diferendelor numai prin mijloace pașnice, posibilitatea de încheia tratate speciale cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor care se pot ivi între ele. Prezenta Declarație mai prevede că statele părți contractante ale unor tratate regionale sau fac parte din diverse organizații regionale, sunt obligate să reglementeze diferendele dintre ele în primul rând prin aceste mijloace regionale, iar în caz de eșec al acestora, ele trebuie să se adreseze Consiliului de Securitate al ONU.

Ca o primă exigență legată de reglementarea pașnică a diferendelor este obligația statelor de a soluționa acest litigiu exclusiv prin modalități pașnice. Prin urmare, în legătură cu acest principiu, ne aflăm, de fapt, în fața unei obligații generale ce privește toate categoriile de litigii între state, economice, politice, militare, juridice etc., nici o categorie de litigii nefiind susceptibilă a fi rezolvată altfel decît pe calea pașnică.¹⁰⁷ Pe de altă parte, statele dispun de principiul libertății de alegere a modalităților pașnice acestei

107 N. Ecobescu, V. Duculescu, op.cit., pag. 170.

reglementări. Părțile la un diferend au dreptul de a lege în mod liber, în baza consimțământului lor mutual, mijloacele de reglementare pașnică, care se potrivesc cel mai reușit împrejurărilor și naturii diferendului. În afară de aceasta, trebuie să menționăm faptul că recurgerea la o procedură sau alta de reglementare, dar și acceptarea acestei reglementări este una voluntară. Statele părți la litigiu nu sunt constrinse la această procedură fără consimțământul prealabil. Prin urmare, un stat parte la un diferend nu-l poate supune în mod unilateral unei instanțe de reglementare, cum nici cealaltă parte nu este obligată să se prezinte în fața unei asemenea instanțe, fără asentimentul său.¹⁰⁸ Mai mult, în cursul procedurii de reglementare pașnică, statele părți la diferend, precum și toate statele vor fi ținute să se abțină de la orice acte de natură să agraveze situația internațională.¹⁰⁹

Dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta

Principiul autodeterminării este un principiu nou al dreptului internațional, care a cunoscut o consacrare și o dezvoltare mai accentuată odată cu intensificarea luptei de eliberare națională și creșterea dorinței popoarelor și națiunilor la independență, găsindu-și inițial expresia în principiul naționalităților. În virtutea acestui principiu, toate popoarele și națiunile au dreptul de a determina în mod liber statutul lor politic, economic social și cultural.

Principiul autodeterminării a fost fundamentat în declarația președintelui W.Wilson, din 22 ianuarie 1917, în care se menționa că o pace trainică nu se poate edifica decât pe consimțământul popoarelor. Ceva mai târziu, tot el avea să menționeze că autodeterminarea nu este un simplu fapt, ci un principiu imperativ.¹¹⁰

Trebuie să menționăm, că în virtutea obiectului și conținutului acestui principiu au dreptul la autodeterminare doar națiunile și popoarele, nu și minoritățile naționale. Afară de aceasta, profesorul Gr. Geamănu menționa că trebuie relevată legătura indisolubilă dintre dreptul la autodeterminare și egalitatea popoarelor, ceea ce înseamnă că toate popoarele sunt egale în drepturi, neexistând națiuni privilegiate.¹¹¹

Dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta este consacrat în primul rând în Carta ONU, în Rezoluția Adunării Generale a ONU din 1960 referitoare la acordarea independenței țărilor și popoarelor din colonii, în Declarația din 1970, în Actul Final de la Helsinki, în Pactele internaționale cu privire la drepturile civile și politice din 1966, precum și în alte documente internaționale.

Pactele privind drepturile omului din 1966, art.1, consacră dreptul la autodeterminare al popoarelor, stabilind că „supunerea popoarelor la o subjugare, dominație și exploatare străine constituie o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului, este contrară Cartei ONU și compromite cauza păcii și cooperării mondiale” și că „Toate popoarele au dreptul de a dispune în mod liber de ele însele etc.”.

Potrivit Actului Final de la Helsinki din 1975, potrivit căruia popoarele „au dreptul în deplină libertate de a determina, așa cum doresc, statutul lor politic intern și extern, fără nici un amestec din afară și de a înfăptui conform voinței lor dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală”.

Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 1949 pentru protecția victimelor în conflictele armate internaționale, adoptat la Geneva, în anul 1977, recunoaște legalitatea luptei împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva

108 Raluca Miga Beșteliu, *Introducere în drept internațional public*, București 1998, pag. 302.

109 Vezi Hotărîrea CIJ privind activitățile militare și paramilitare în Nicaragua și contra acesteia, din 10 mai 1984, CIJ Reports, 1984, pag.187.

110 Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, *op.cit.* pag.160.

111 Grigore Geamănu, *op.cit.* pag 87.

regimurilor rasiste, în exercitarea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, consacrat de Carta ONU.

Analizând documentele internaționale care consacră acest principiu putem spune că pe de o parte, popoarele ca subiecte ale dreptului la autodeterminare, se bucură de un conglomerat de drepturi, având și anumite obligații specifice, iar pe de altă parte, comunității internaționale în ansamblul ei, în egală măsură îi revine anumite obligații prin care dreptul internațional garantează exercitarea dreptului la autodeterminare.

Astfel, dreptul popoarelor de a dispune de ele însele implică următoarele drepturi fundamentale ale lor:

- a. dreptul popoarelor asuprite de a se constitui în stat propriu și independent;
- b. dreptul popoarelor asuprite de a lupta împotriva dominației străine și caracterul legal al acestei lupte;
- c. dreptul de a beneficia de protecția dreptului internațional;
- d. dreptul de a stabili relații oficiale cu state și de a participa la organizații internaționale, de regulă cu statut de observator;
- e. dreptul de a-și alege și dezvolta în mod liber sistemul lor economic, politic și social;
- f. dreptul la libera exploatare a resurselor și bogățiilor sale minerale etc.

Iar, cele mai importante obligații care le revin statelor în vederea respectării dreptului popoarelor de a dispune de ele însele sunt următoarele:

- obligația statelor de a respecta acest drept în conformitate cu dispozițiile Cartei ONU;
- statele sunt obligate să acorde ajutor ONU în vederea achitării acestora de răspunderile pe care i le conferă Carta ONU în privința aplicării acestui principiu;
- obligația statelor de a se abține de la orice măsură de constrângere care ar priva popoarele de acest drept.

În opinia publică a prins rădăcini percepția că autodeterminarea are legătură cu independența. Se crede că în Carta ONU autodeterminarea este tratată drept un drept decisiv spre independență. Dar, de fapt, aceasta nu corespunde adevărului. Conceptul de autodeterminare nu se referea atunci la dreptul de independență al popoarelor dependente. Autodeterminarea avea inițial un înțeles relativ limitat și se referea doar la state. Începând cu anii 50 ea a ajuns o problemă morală odată cu creșterea numărului de membri afro-asiatici în deceniul șase. Autodeterminarea a devenit din ce în ce mai des invocată ca un drept al popoarelor dependente, deși la început, multe din popoarele coloniale s-au împotrivit ideii că ar exista un drept legal la autodeterminare. Evoluția principiului autodeterminării a făcut să se accepte că dreptul la autodeterminare era aplicabil nu numai popoarelor aflate sub dominație colonială, ci tuturor popoarelor supuse unei dominații străine, lucru exprimat în Declarația AG a ONU asupra relațiilor de prietenie din 1970. Cine anume au dreptul la autodeterminare. Din documentele internaționale ale epocii rezultă că toate popoarele sunt îndreptățite la autodeterminare. Cum trebuie de înțeles acest lucru, ar exista două posibilități: aceea că „popoare” semnifică întreaga populație a unui stat, și aceea că prin „popoare” trebuie de înțeles toate persoanele aparținând diferitelor grupuri rasiale, etnice, religioase etc. Accentul pus în toate instrumentele internaționale și în practica statelor asupra importanței integrității teritoriale, semnifică faptul că „popoarele” trebuie înțeles ca totalitate a popoarelor unui teritoriu. Desigur, toți membrii unui grup minoritar distinct sunt parte a popoarelor unui teritoriu. În acest sens, ei sunt ca indivizi posesori ai dreptului la autodeterminare. Dar, minoritățile ca atare nu au dreptul la autodeterminare, aceasta semnifică, într-adevăr că ei nu au dreptul nici la ascensiune, la independență sau de a se uni cu un grup similar din

alt stat. Minoritățile trebuie să fie protejate, prin garantarea drepturilor umane la care este îndreptățit fiecare individ, și în special, prin prevederea de drepturi ale minorităților, incluse în tratate interbelice și contemporane asupra minorităților (art.27 Pactul internațional privind drepturile civile și politice), dar și în verdictele și opiniile jurisdicțiilor internaționale.

Dacă scopul autodeterminării este extinderea domeniului drepturilor omului și afirmarea mai deplină a regulilor democrației, atunci nu poate fi indiferentă nici modalitatea de aplicare a acestui principiu. Un proces de autodeterminare ar trebui să coreleze în mod ideal trei puncte de vedere: procedura decizională trebuie exprimată în așa fel încât să poată fi exprimată în mod liber, fără nici o presiune din afară și să exprime voința reală a majorității numerice de pe teritoriul vizat; trebuie să fie prezent în decizie și interesul celorlalte părți vizate; procedeul nu trebuie să aducă atingere pe cât posibil drepturilor universale ale omului și cetățeanului, ci din contra să le întărească. În practică, însă, se întâmplă rar ca punctele de vedere amintite să se sincronizeze de la sine sau să ajungă la armonie pur și simplu prin negocierile directe ale părților interesate.

Așadar, considerăm că autodeterminarea nu este un drept care autorizează regiunea transnistreană să se despartă de Republica Moldova. Cu alte cuvinte, poporul transnistrean, nu poate fi definit ca popor, în sensul în care acesta are calitatea de subiect titular de drepturi și obligații, și nu poate revendica dreptul la autodeterminare în baza art.1 al Cartei ONU.

Principiul neamestecului în treburile interne ale unui stat

Principiul neintervenției statelor în afacerile interne ale altor state este un principiu fundamental al dreptului internațional contemporan. El este recunoscut a fi unul din mijloacele de limitare și consacrare, în dreptul internațional și în relațiile internaționale, a suveranității și independenței participanților la relațiile internaționale.

Intervenția a existat ca un drept recunoscut și obișnuit de-a lungul secolelor antichității și evului mediu, când principii și conducători victorioși au cucerit popoare libere pentru a le supune controlului lor.¹¹² În doctrina de drept internațional public principiul neamestecului în treburile interne ale altui stat a fost afirmat în sec. XVII-lea, de Hugo Grotius, în lucrarea *“De jure belli ac pacis”*.¹¹³

Revoluția franceză, aflându-se în fața unei amenințări cu intervenția armată contrarevoluționară din partea statelor europene, a declarat principiul neintervenției în afacerile interne ale statelor – națiuni. Constituția din 1791 prevedea că *“Națiunea franceză nu recunoaște intervenția prin intermediul războaielor cuceritoare și nici într-un caz nu va îndrepta forțele sale armate împotriva libertății oricărui popor”*.¹¹⁴

Amenințarea cu intervenția armată venită din partea statelor europene și îndreptată spre statele Americii Latine a dus la împotrivirea statelor americane față de încercările de intervenție în afacerile lor interne. Împotriva acestui fapt s-au pronunțat cu promptitudine SUA în persoana președintelui D. Monroe.¹¹⁵

Președintele SUA Monroe în mesajul său adresat Congresului la 2 decembrie 1823 formulează principiul neintervenției (statelor europene în afacerile statelor americane).

Doctrina Monroe se sprijină pe trei teze:

1. SUA se vor împotrivi oricărei încercări din partea vreunei puteri europene de a interveni în afacerile interne ale statelor continentului american și de a coloniza.

112 Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *“Sistemul principiilor dreptului internațional”*, București, 1997, p. 67.

113 Marțian Niciu, *“Drept internațional public”*, București, 2001, vol.I, p. 107.

114 Ibidem, p. 5.

115 Ibidem, p.7-8.

2. SUA nu vor interveni în afacerile interne ale statelor europene.

3. SUA nu vor permite răspândire sistemului politic a puterilor europene (era vorba de monarhie) pe continentul american.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, unele state ale Americii Latine dependente economic și financiar, având datorii mari față de alte state nu au fost în stare să le achite. În acest

Caz, statele creditoare recurg destul de des la măsuri militare de război pentru a obliga statele debitoare să-și achite datoriile lor. Ca răspuns la aceasta, juristul argentinian Calvo proclamă în 1868 principiul inadmisibilității intervenției diplomatice sau armate a statelor pentru încasarea datoriilor internaționale a cetățenilor statelor respective.

Calvo arată că guvernul statului nu poate să răspundă pentru pagubele și despăgubirile pricinuite străinilor în urma războiului civil sau a loviturilor de stat, cu excepția dacă pagubele sunt pricinuite din activitatea guvernului.¹¹⁶

Doctrina Drago cu care s-a prezentat în 1902 ministrul afacerilor externe al Argentinei în legătură cu acțiunile armate ale Marii Britanii și Germaniei, întreprinse împotriva Venezuelei cu scopul de a obliga să plătească datoriile avute față de aceste state. Astfel, Drago a făcut o adresare către Washington referitoare la inadmisibilitatea intervenției armate ca modalitate de recuperare a datoriilor în relațiile dintre statele europene și americane.

Problema ridicată de declarația lui Drago a fost discutată la cea de-a III-a Conferință pan-americană, care a avut loc la Rio-de-Janeiro în 1906 ce a stabilit să-l transmită celei de-a II-a Conferințe a Păcii de la Haga din 1907. Aceasta din urmă a adoptat Convenția despre limitarea utilizării forței pentru recuperarea datoriilor ce reies din obligațiile contractuale.¹¹⁷

La cea de-a VII-a Conferință americană care a avut loc la Montevideo, la 26 decembrie 1933, a fost semnată o Convenție a drepturilor și obligațiilor statelor. Art.8 al acestei convenții, proclamând principiul neintervenției, stipulează că : "Nici un stat nu are dreptul de a interveni în afacerile interne și externe ale altor state."

Principiul neintervenției interzice amestecul statelor în treburile interne și externe ale altor state. Trebuie de menționat că în cazul unei intervenții se încalcă atât egalitatea suverană a statelor cât și dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta. Respectarea cu strictețe a principiului neamestecului reprezintă însăși garanția dezvoltării libere și independente a fiecărui popor. Acest principiu apără direct valorile suveranității, independenței, dezvoltării pașnice a popoarelor, condamnând orice fel de imixțiuni în treburile lor.

Neamestecul în treburile altor state este o obligație centrală a cărei respectare este de natură să protejuiască personalitatea și individualitatea fiecărui stat, să apere suveranitatea, independența și libertatea sa, precum și toate celelalte drepturi fundamentale ale sale.

Ca o consecință majoră a intervenției în treburile interne ale altui stat este pericolul la adresa păcii și securității internaționale. Intervenția presupune pe de o parte intervenția armată, care până la un punct este sinonimă cu agresiunea, doar că prin agresiune se urmărește cucerirea sau anexarea unui teritoriu străin iar pe de altă parte este o intervenție diplomatică prin presiuni diplomatice, sau intervenție economică. Astfel, indiferent de faptul dacă intervenția este politică, economică, militară sau diplomatică, ea își păstrează același caracter de ilegalitate față de dreptul internațional, nesocotind și

116 Ibidem, p.148.

117 Ibidem, p.39.

încălcând în mod grosolan prerogativele fundamentale ale statului, dreptul său la independență, suveranitate, integritate teritorială, dreptul de a-și stabili în mod liber sistemul politic, economic, social, cultural etc.

Acest principiu este consacrat în art. 15 din Pactul Ligii Națiunilor, dar numai ca regulă de procedură limitată la aplicarea în activitatea Consiliului Ligii, cu privire la reglementarea diferendelor dintre state. Convenția de la Montevideo asupra drepturilor și obligațiilor statelor din 1933 a consacrat și ea principiul neintervenției, iar un protocol adițional la această convenție, semnat la Buenos Aires în 1937, a precizat chiar că este inadmisibilă orice formă de intervenție, directă indirectă și indiferent de motivul invocat. După cel de-al doilea război mondial acest principiu a fost consacrat în art.2. p.7 al Cartei ONU, precum și în statutele altor organizații internaționale cum ar fi Pactul Ligii Arabe, Carta OSA, Carta OUA, Convențiile de la Viena din 1961 cu privire la relațiile diplomatice și din 1963 cu privire la relațiile consulare.

Prin hotărârea din aprilie 1948, în speța Corfu, Curtea Internațională de Justiție a subliniat cu deosebită vigoare caracterul absolut și necondiționat al obligației neintervenției: „Pretinsul drept de intervenție nu poate fi considerat de către Curte decât ca o manifestare a politicii de forță, politică, ce în trecut, a dat naștere celor mai grave abuzuri și care nu trebuie, oricare ar fi deficiențele prezentate ale organizației internaționale, să-și găsească nici un loc în dreptul internațional”.¹¹⁸

Carta ONU prevede că” nici o dispoziție din Cartă nu va autoriza ONU să intervină în chestiuni care aparțin esențial de treburile interne ale unui stat”. În pofida acestui fapt Carta totuși admite măsuri de constrângere în cazul amenințării la adresa păcii, încălcării păcii și a unui act de agresiune. Carta ONU nu precizează care sunt aceste chestiuni care țin de competența națională a statelor, însă, se consideră că astfel de chestiuni țin de competența națională a statelor, adică decurg din politica internă și externă a statelor.

Declarația Adunării Generale a ONU din 1970 și Actul Final de la Helsinki din 1975 prevăd că statele trebuie să se abțină de la sprijinirea directă sau indirectă, a activităților teroriste sau subversive, îndreptate spre răsturnarea regimului altui stat să intervină în luptele interne dintr-un stat, ceea ce constituie o gravă încălcare a principiului neamestecului în treburile altui stat. În anul 1981 Adunarea Generală a ONU adoptă Declarația asupra neadmiterii intervenției și amestecului în afacerile interne ale statelor, care afirmă obligația statelor de a nu consolida blocuri militare, de a nu crea noi blocuri militare pe teritoriul altor state, interzice folosirea drepturilor omului ca mijloc de amestec în treburile altui stat și a terorismului ca politică de stat împotriva altuia.

Forma în care se produce actul de intervenție, în mod direct sau indirect, deschis sau mai puțin deschis, domeniul în care acționează (economic, politic, social-umanitar) nu modifică cu nimic caracterul său ilicit.

Principiul neintervenției semnifică obligația statelor de a nu se amesteca în afacerile interne și externe ale statelor și popoarelor, de a nu le impune regimul său de stat și ideologia sa. Acest principiu include interdicția intervenției sub orice formă și cu orice mijloace: armată, economică, diplomatică, ideologică, prin intermediul spionajului, deschisă sau mai puțin deschisă, directă sau indirectă, din partea unui stat, mai multor state sau sub acoperirea unei organizații internaționale, în afacerile interne sau externe, aparținând competenței altor state și popoare.¹¹⁹

118 CIJ., Recueil, 1949, p.35, după Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu., op.cit., pag 132.

119 A.N.Talalaev, “*Helisinki: printîpî i realnosti*”, Moscva, 1998, p.122.

Ce este intervenția? Intervenția – amestec al unui sau mai multor state în afacerile altui stat sau popor.¹²⁰ Există diferite tipuri de intervenție: armată, economică, diplomatică, secretă, ideologică, etc.

Intervenția poate fi *individuală*, atunci când ea este realizată de un singur stat și colectivă, atunci când este realizată de mai multe state. Intervenția poate fi directă și indirectă. În ultimul caz, intervenția deseori se realizează prin intermediul “altor mâini”, adică cu ajutorul altor state, care formal nu participă la intervenție. În practică, formele intervenției se transformă din una în alta.

O formă periculoasă de intervenție este *intervenția armată*. Ea începe, de obicei, fără declararea războiului și ignorează total regulile internaționale și cutuma războiului.¹²¹ Nu este neapărat ca intervenția armată să fie legată de introducerea pe un teritoriu străin a trupelor militare. Ea se poate realiza și prin organizarea unui război civil în stat, trimiterea de bande armate, etc.

Nu este mai puțin periculoasă nici *intervenția economică*. Arma acestui tip de intervenție constă în diversele pârghii economice: “ajutor” financiar și alt tip de “ajutor” economic cu impunerea anumitor condiții politice, blocarea economică, contracte neechitabile, care deschid capitalului străin posibilități largi de intervenție în economia și politica unui stat străin.¹²²

Intervenția diplomatică este amestecul în afacerile interne ale unui stat străin prin intermediul aparatului diplomatic, în primul rând, prin intermediul ambasadurilor ce se află pe teritoriul aceluia stat. Cu toate că ambasadurilor străine, diplomaților și consulilor le este strict interzis de către dreptul internațional amestecul în viața internă a statului în care se află; această interdicție deseori se încalcă. Se recurge la presiune asupra conducerii statului, susținerea opoziției, amenințarea cu consecințele nefaste care ar surveni în cazul în care statul respectiv nu se va conforma politicii dictate atât pe plan intern, cât și extern. Forme ale intervenției diplomatice sunt și refuzul de a recunoaște un stat sau o conducere nouă, protestele corpului diplomatic, etc.¹²³

Intervenția ideologică Arma intervenției ideologice este considerată a fi mijloacele de informare în masă: radioul, presa, televiziunea, filmul. Formele ei sunt: propaganda contrarevoluționară, îndemnul de a răsturna conducerea statului, propaganda războiului, a priorității rasiale sau naționale.¹²⁴

Vorbind despre intervenția ideologică trebuie să ne referim și la noțiunea de “război psihologic”. În sens larg, prin “război psihologic”, înțelegem totalitatea acțiunilor îndeplinite în legătură cu utilizarea minciunii și demagogiei, presiunea economică, diplomatică, provocări, manevre militare și operațiuni armate locale.¹²⁵

Deși principiul neintervenției a fost afirmat încă din secolul XVIII, istoria a reținut anumite situații când acesta a fost violat. Justificările sunt de natură diferită: ca de pildă consimțământul statului în care au avut loc intervenții, asigurarea respectării dreptului internațional, sau din considerente umanitare. În jurul problemei umanitare se duc discuții aprinse până în prezent. Prima intervenție din istorie pe considerente umanitare a avut loc în Somalia, în baza autorizării Consiliului de Securitate al ONU în 1992. De altfel, această

120 Ibidem ,p.125.

121 Ibidem ,p.125.

122 Ibidem, p.125.

123 Ibidem, p.126.

124 Ibidem, p.127.

125 Ibidem, p.129-130.

intervenție s-a încheiat cu un mare eșec iar Națiunile Unite ca consecință au fost nevoite să retragă întregul personal în martie 1995.

Vorbind despre excepțiile de la principiul neamestecului în treburile interne ale unui stat, trebuie de menționat că practica internațională a cunoscut două motive de justificare a intervenției: intervenția solicitată - care se produce la cererea guvernului legal, adică instaurat în conformitate cu prevederile constituționale, și asistența umanitară armată - care își are originea în rezoluția Consiliului de Securitate din 3 decembrie 1992 relativ la fosta Iugoslavie. Constatând dificultatea desfășurării operațiunilor umanitare în Bosnia - Herțegovina, Consiliul de Securitate autoriza statele membre să utilizeze mijloace militare pentru a asigura securitatea operațiunilor de asistență umanitară întreprinse sub egida ONU.

În doctrina dreptului internațional, precum și în practica statelor, au existat încercări frecvente de a justifica intervenția în treburile interne ale statelor, susținând ideea că ea este posibilă dacă statul în cauză consimte la aceasta, ori dacă sunt în discuție probleme umanitare, situație în care aspectele privind drepturile omului ar trebui să prevaleze față de respectul suveranității și neintervenției. În ce privește prima aserțiune, este evident că nici un stat nu va renunța în mod benevol la prerogativele suveranității sale și, în consecință nu va permite altor state să intervină în propriile probleme. Cât privește cea de-a doua situație privind drepturile omului, prezenta situație comportă o complexitate incomensurabilă, dat fiind faptul că problematică drepturilor omului capătă o amploare din ce în ce mai mare iar comunitatea internațională se implică tot mai activ în procesul de afirmare a drepturilor omului.

Dintr-un punct de vedere juridic am putea spune că nu există nici o justificare legală pentru state de a viola drepturile omului. Sub aspect politic, statul care încalcă în mod arbitrar aceste drepturi s-ar plasa într-un câmp ilegal, devenind practic izolat de întreaga comunitate internațională. Cu toate acestea, considerăm că utilizarea forței pentru imixtiunea în afacerile interne ale unui stat, chiar și din motive umanitare, nu constituie o soluție legală de reglementare a acestor probleme. Problemele legate de încălcarea drepturilor omului trebuie să fie soluționate doar în baza acțiunii comune a comunității internaționale, prin aplicarea forței coercitive împotriva statului care violează legile internaționale, dar nu prin măsuri care sunt îndereptate împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a aceluia stat.

Este necesar de reținut că principiul neintervenției, ca toate celelalte principii fundamentale ale dreptului internațional reprezintă o normă de *jus cogens* de la care umanitatea nu poate renunța. Și este greșit să spunem că principiile fundamentale ale dreptului internațional sunt erodate, ci mecanismele de aplicare a lor trebuie regândite și perfecționate pentru a deveni eficiente.

Încercarea regimului transnistrean de a obține așa-zisa independență în septembrie 2006, prin denaturarea consimțământului populației este nelegitimă și neconstituțională, contrară normelor și principiilor fundamentale ale dreptului internațional, nefiind recunoscută de statul moldovean și comunitatea internațională. Încălcare principiilor neintervenției și neamestecului în treburile interne și externe ale statelor, prin menținerea unor forțe de ocupație sau ocupării teritoriilor altor state, afectează pacea și securitatea internațională, suveranitatea, independența politică și integritatea teritorială.

Principiul cooperării internaționale

Un principiu care a cunoscut o afirmare pronunțată este acela al cooperării internaționale. Cooperarea dintre state a devenit tot mai mult o necesitate obiectivă a desfășurării relațiilor interstatale. Penetrarea persoanei umane în medii inaccesibile cum ar

fi de pildă spațiul extraatmosferic, sau regiunile submarine, folosirea acestor spații precum și a descoperirilor efectuate în urma exploatării și exploarării lor în interesul întregii omeniri scot în relief în mod pregnant importanța pe care o are cooperarea internațională în calitate de principiu nou al relațiilor interstatale, în condițiile sciității internaționale contemporane. Dreptul de cooperare rezultă nemijlocit din dreptul statelor la existență, suveranitate, independență, securitate etc. Potrivit acestui temei legal fiecare stat are dreptul de a stabili raporturi de cooperare bilaterală cu ceilalți membri ai comunității internaționale, de a participa la proiecte, inițiative de cooperare, instituționalizată sau temporară, pe plan regional, continental, sau mondial. Pentru a fi licită, însă cooperarea trebuie să fie în permanență sub auspiciul normelor de drept internațional, să aducă beneficii tuturor partenerilor, să dea siguranța reciprocității avantajelor, și în nici un caz să promoveze interesele unora în detrimentul altora.¹²⁶ Mai mult, dezvoltarea cooperării internaționale reprezintă o obligație ce se concretizează în mai multe domenii. În domeniul economic, aceasta reprezintă obligația tuturor statelor de a contribui la dezvoltarea armonioasă a comerțului internațional, fără bariere sau discriminări. Cooperarea statelor în domeniul politic este chemată să canalizeze eforturile tuturor statelor în contextul adoptării de măsuri și acte juridice cu valoare coercitivă menite să garanteze menținerea păcii și securității internaționale, să contribuie în mod eficient la preîntâmpinarea crizelor și regelementarea disputelor prin modalități pașnice, să asigure colaborarea tuturor statelor în combaterea și prevenirea fenomenului infracționalității internaționale, terorismului internațional etc. În domeniul tehnico-științific se impune o cooperare fructuoasă a statelor în vederea asigurării accesului tuturor popoarelor la descoperirile și inovațiile științei contemporane, evitându-se în acest context, barierele și practicile discriminatorii care stau în calea asigurării libertății de circulație a valorilor tehnico-științifice. Sunt total incompatibile cu principiul cooperării internaționale a statelor avantajele unilaterale, în favoarea unor anumiți parteneri, acțiuni și măsuri care sub imperiul unei cooperări au tendința de a secătui bogățiile naturale ale națiunilor mai puțin dezvoltate, să le pună la dispoziția unor factori de decizie străine, precum și impunerea prin forță a unor soluții de cooperare benefice numai pentru statele puternice, nesocotind statele mai mici sau mai puțin dezvoltate.¹²⁷

Este important, în acest sens, de lua în considerare dreptul statelor, ale căror interese ar putea fi afectate de anumite tratate internaționale, de a participa în mod direct la elaborarea și încheierea lor, dar și de a participa la lucrările conferințelor internaționale sau a organizațiilor internaționale, care prin actul lor de constituire sunt chemate să se ocupe de probleme internaționale de interes pentru întreaga comunitate internațională. Se cunoaște că cu prilejul acestor teze, în cadrul sesiunii Comitetului special al ONU pentru codificarea principiilor de drept internațional al relațiilor prietenești și de cooperare între state a fost lansată propunerea ca în fruntea codificării principiului cooperării să fie consemnat și că „toate statele, mari sau mici, au dreptul și obligația de a coopera unele cu celelalte, fără deosebire de sistemele lor politice, economice...”, pe baza respectării cu strictețe al suveranității și integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, pentru menținerea păcii și securității internaționale, promovarea și progresul economic internațional, precum și bunăstarea generală a națiunilor”.¹²⁸ Dorim să menționăm că această inițiativă a fost formulată de către delegația română în cadrul Comitetului, care a reiterat importanța semnificativă a acestei norme pentru menținerea

126 Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, op.cit., pag 125-126.

127 Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, op.cit., pag 171.

128 Doc. A/6799, nr.122, p. 69, după Dumitru Mazilu, op.cit., pag. 219.

păcii și securității internaționale. Profesorul Edwin Glaser avea să menționeze că această propunere tindea să îmbogățească versiunea inițială a proiectului prezentat Comitetului special prin proclamarea dreptului și nu doar a obligației de a coopera cu toate statele; dar și concretizarea faptului că nu orice fel de cooperare reprezintă un drept și o obligație pentru state, ci doar acea cooperare care este fundamentată pe principiile legalității internaționale contemporane.¹²⁹

Acest principiu a fost înscris printre principiile de bază ale Cartei ONU, în care se precizează că trebuie să se realizeze cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, precum și în încurajarea și promovarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, fără deosebire de rasă, sex, limbă ori religie. Formularea cooperării internaționale ca scop al Națiunilor Unite i-a făcut pe unii autori să considere că în Carta ONU nu s-ar regăsi acest principiu. Noi însă, considerăm că, dacă în Cartă cooperarea internațională este considerată un scop al Națiunilor Unite, cu atât mai mult ea trebuie acceptată și ca un principiu fundamental. De altfel, documentele internaționale care au precedat Carta ONU vin să confirme această realitate.

Astfel, Declarația Adunării Generale din 1970 prevede: „Statele, oricare ar fi deosebirile existente între sistemele lor politice, economice și sociale, au obligația de a coopera unele cu altele în diversele domenii ale relațiilor internaționale.”

Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor din 1974 consideră cooperarea reală dintre state, bazată pe luarea în considerare împreună a problemelor economice internaționale și acțiunea comună în scopul soluționării lor ca fiind indispensabilă pentru îndeplinirea dorinței întregii comunități internaționale de a realiza o dezvoltare justă și rațională a tuturor regiunilor lumii.

Actul Final de la Helsinki precum și Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 1990 consacră acest principiu în termenii relații mai sus, iar cel din urmă document afirmă dorința semnatarilor de a coopera pentru întărirea încrederii dintre state și promovarea controlului asupra înarmării și dezarmării.

Analizând natura juridică a principiului cooperării internaționale putem evidenția principalele aspecte ale acestuia:

- statele sunt obligate să coopereze între ele în vederea menținerii păcii și securității internaționale;

- statele trebuie să coopereze pentru a asigura respectarea universală și aplicarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, precum și eliminarea discriminării rasiale și intoleranței religioase sub toate formele lor;

- în relațiile lor internaționale statele trebuie să se conducă în domeniile economic, social, cultural, tehnic și comercial în conformitate cu principiile egalității suverane și neimixtiunii;

- statele membre ale ONU sunt obligate să acționeze atât împreună, cât și individual, în cooperare cu ONU, conform dispozițiilor pertinente ale Cartei;

- statele membre ale ONU sunt chemate să coopereze în domeniul economic, social cultural, ca și în cel al științei și tehnicii, favorizând progresele culturii și învățământului în lume;

- statele au datoria de a-și unii eforturile pentru a promova dezvoltarea economică și ridicarea nivelului de viață, în toate țările lumii, și în mod particular în țările în curs de dezvoltare;

129 Edwin Glaser, Codificarea principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și de cooperare între state, Studii și Cercetări Juridice, 1968, pag 318-319.

- cooperarea statelor pentru eliminarea progresivă a obstacolelor din calea comerțului mondial, pentru promovarea unei expansiuni stabile și a unei liberalizări crescânde a acestuia;

- cooperarea în domeniul dezarmării generale și complete etc.

Dacă în trecut cooperarea era facultativă, în prezent ea este o datorie a statelor, impusă de procesul de adaptare a dreptului internațional la structurile și la cerințele actuale ale relațiilor internaționale.

Fiecare stat are dreptul de a participa la relații de cooperare cu celelalte state ale comunității internaționale, pe baze bi sau multilaterale și în orice domeniu de interes reciproc. Statul de asemenea este liber să-și aleagă formele de cooperare și modul în care își organizează relațiile sale de cooperare internațională.

În schimb statele sunt obligate să coopereze între ele pentru asigurarea păcii și securității internaționale și precum pentru asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale omului.

O serie de probleme ale omenirii în domeniul securității colective, dezvoltării economice, alimentației, sănătății sunt în mare parte ne soluționate astăzi. Iată de ce acțiunea comună de a evita și depăși aceste dificultăți cu care se confruntă întreaga omenire constituie o prioritate unanim acceptată de către toate statele, precum și de către numeroase organizații internaționale.

Prin urmare, practica arată, că cooperarea internațională în calitate de principiu de dezvoltare a vieții internaționale contemporane implică subiecte active și egale în drepturi și obligații pe plan internațional. Acțiunile lor cu prilejul relațiilor internaționale trebuie să se afle sub imperiul principiului bunei credințe. Practica internațională a statelor demonstrează că nu este vorba de o cooperare de moment, și excepțională, pentru un caz ad-hoc, ci necesitatea ca ansamblul relațiilor internaționale să se fundamenteze pe o cooperare și colaborare cu implicarea tuturor statelor, fără deosebiri, excepții și practici discriminatorii.¹³⁰

Bineînțeles, satisfacerea acestor deziderate este posibilă doar prin negocieri, încheierea, interpretarea și implementarea tratatelor internaționale, care constituie instrumente de seamă ale cooperării internaționale.¹³¹

În prezent devine destul de dificil de contestat purul adevăr că domeniile în care statele trebuie să coopereze devin din ce în ce mai numeroase și complexe. Ele incumbă statelor responsabilitatea sporită în participarea la măsurile de cooperare, iar în cadrul procesului concret al cooperării urmează a fi respectate celelalte principii fundamentale de drept internațional.

Principiul pacta sunt servanda

Pacta sunt servanda este un principiu care își are sorgintea încă în antichitate și este foarte important deoarece relațiile de vecinătate dintre state nu pot fi viabile fără respectarea întocmai a prevederilor tratatelor internaționale. Statul care nu respectă acest principiu violează dreptul internațional. Experiența arată, că ori de câte ori aceste norme sunt încălcate s-au produs stări de tensiune internațională, care au pus în pericol pacea și securitatea omenirii. Acest principiu trebuie înțeles prin faptul că statele sunt obligate să îndeplinească cu bună credință și pe deplin tratatele internaționale. Acest principiu postulează în esența respectul cuvântului dat, executarea cu bună credință a înțelegerilor internaționale, o atitudine constructivă în îndeplinirea angajamentelor internaționale care au fost asumate de către state. Îndeplinirea cu scrupulozitate a prevederilor tratatului

130 Renewal of the dialogue on Strengthening international economic cooperation for development through partnership, A/52/628/Add. 1 din 18 decembrie 1997.

131 Grigore Geamănu, op.cit., pag. 218-219.

internațional apare ca precondiție a traducerii în viață și implementării celorlalte norme și principii ale dreptului internațional. Buna credință este o cerință elementară a dreptului și echității, ea trebuie să călăuzească în mod constant comportamentul statelor în relațiile lor mutuale, în interpretarea dar și în executarea obligațiilor care le revin potrivit dreptului internațional. În exercitarea drepturilor lor suverane, mai cu seamă a dreptului de a-și stabili în mod liber legile și reglementările interne, statele sunt ținute să se conformeze acelor obligații care le incumbă în virtutea dreptului internațional. Corelativ acestei îndatoriri se prezintă și executarea cu bună credință a tratatelor internaționale, cunoscută sub denumirea *pacta sunt servanda*, ceea ce exprimă în planul dreptului, regula morală generală care impune respectarea cuvântului dat.¹³² Principiul bunei credințe conține regula *pacta sunt servanda*, însă, nu coincide integral cu ea, în sensul că această regulă poate fi privită ca o aplicare a principiului.¹³³

Dacă în epocile istorice îndepărtate respectarea angajamentelor asumate se fundamenta pe percepțe religioase, încheierea tratatelor era însoțită de anumite ritualuri religioase, cu anii, forța obligatorie începe să rezulte din ideea de bună credință, ca o obligație de onestitate, ca o îndatorire de onoare, de respectare a cuvântului dat. Nicolae Titulescu avea să arate că „tratatele trebuie considerate ca sfinte de către state, acestea constituind un imperativ al păcii și securității, iar violarea obligațiilor asumate în mod liber constituie o violare a dreptului ginților, o manifestare a disprețului față de cuvântul dat, față de sanctitatea tratatelor”.¹³⁴

Diversificarea relațiilor internaționale, schimbarea tot mai accentuată a valorilor materiale și morale, extinderea și aprofundarea cooperării popoarelor cu prilejul accentuării interdependențelor contemporane, pun în lumină cu o acuratețe deosebită necesitatea respectării cu sfințenie a angajamentelor asumate prin tratate, acorduri, sau înțelegeri stabilite dintre state.¹³⁵

Deși, acest principiu este foarte vechi, el a fost relativ recent consacrat în preambulul Pactului Ligii Națiunilor și în preambulul Cartei ONU care subliniază obligațiunea statelor membre de a îndeplini cu bună-credință obligațiile asumate potrivit Cartei ONU. O etapă importantă în creionarea acestui principiu a constituit-o Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 1969, care stipulează: „orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie executat de ele cu bună credință”.

Declarația principiilor din 1970, prevede respectarea cu bună-credință a obligațiilor asumate conform Cartei ONU, urmează apoi obligațiile ce decurg din principiile și regulile general recunoscute ale dreptului internațional, apoi cele asumate prin acorduri internaționale în conformitate cu aceste principii și reguli.

Actul Final de la Helsinki precizează că statele „în exercitarea drepturilor lor suverane, inclusiv drepturile de a-și stabili legile și reglementările, trebuie să se conformeze obligațiilor juridice care le revin în virtutea dreptului internațional...”.

Cât despre legislația RM acest principiu este consacrat în Legea privind tratatele internaționale ale RM, art. 19 care prevede: „Tratatele internaționale se execută cu bună-credință, în conformitate cu principiul *pacta sunt servanda*. Republica Moldova nu poate

132 Grigore Geamănu, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, București, 1967, p.280.

133 Charles Chaumont, *Cours general de droit international public*, în RCADI, 1970, vol.129, pag.361.

134 Vezi Dumitru Mazilu, op.cit., pag. 231.

135 Grigore Geamănu, op. cit., pag.285-286.

invoca prevederile legislației sale interne ca justificare a neexecutării unui tratat la care este parte”.¹³⁶

Este necesar de precizat că statele au obligația de a respecta cu bună-credință doar tratatele legale, licite sau juste din punct de vedere al dreptului internațional, respectiv în conformitate cu normele *jus cogens*. Astfel, incidența acestui principiu în relațiile internaționale nu are nimic comun cu tratatele ilegale, sau cu acordurile impuse prin forță. Bineînțeles, unele tratate internaționale pot cunoaște situații în care dispozițiile lor devin depășite, sau inacceptabile de către una sau unele părți. În astfel de situații, procedura de rupere a angajamentelor asumate prin tratat este guvernată de dreptul internațional.

Prin urmare, considerăm că din punct de vedere al legalității internaționale, codificarea drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor are menirea de a fortifica valențele de justiție și echitate, ridicând acest concept la un rang net superior, dezvoltându-i conținutul și contribuind în așa fel la o mai bună percepere și aplicare a elementelor sale. Astfel, acest principiu are menirea să garanteze respectul intereselor naționale ale tuturor statelor. Practica internațională, însă demonstrează ca singura și unica cale pentru menținerea unor relații sănătoase, de cooperare și înțelegere dintre state o reprezintă respectarea cu strictețe și întocmai a aserțiunilor și prevederilor universal valabile ale dreptului internațional.

În concluzie, trebuie să menționăm că prin conținutul și finalitatea sa, principiul *pacta sunt servanda* prezintă o importanță deosebită, în special în contextul relațiilor internaționale actuale, pentru realizarea și dezvoltarea unor raporturi normale între toate statele, membre ale comunității internaționale.

Principiul respectării drepturilor omului

Principiul respectării drepturilor omului este relativ nou, căpătând valențe deosebite după adoptarea Declarației universale a drepturilor omului. Prima consacrare oficială a drepturilor omului apare în SUA, la 12 iunie 1776, în Declarația drepturilor, care consfințește dreptul omului la viață și la libertate. Carta ONU conține și ea unele dispoziții care denotă preocuparea societății internaționale în respectarea și garantarea drepturilor omului. Reafirmând în preambulul său „credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor”, Carta ONU consfințește în mod expres la art. 56 obligațiile statelor privind respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, religie, limbă etc. Cu toate acestea, ea nu vorbește decât sporadic despre aceste drepturi. În anii care urmează de la data intrării în vigoare a Cartei ONU, în cadrul Națiunilor Unite au fost elaborate numeroase instrumente politico-juridice internaționale, care au dat expresie preocupărilor pentru atingerea unui standard minim de protecție a drepturilor omului, atributelor fundamentale ale personalității individului, drepturile și obligațiile care-i revin în raport cu semenii săi și societatea din care fac parte.

Dintre documentele cele mai reprezentative care au fundamentat existența principiului respectării drepturilor omului ca principiu de drept internațional este necesar de menționat Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948; cele două Pacte internaționale cu privire la drepturile omului, sociale și culturale și cu privire la drepturile civile și politice, adoptate de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966; Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului adoptată la Bogota în 1948; Convenția pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 în cadrul Consiliului Europei; Actul final al Conferinței pentru

136 Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.24-26 din 2 martie 2000.

Securitate și Cooperare în Europa, semnat la Helsinki la 1 august 1975, precum și documentele ulterioare adoptate în procesul CSCE la Madrid, Viena, Copenhaga și Paris.

Carta de la Paris pentru o nouă Europă, semnată la nivelul cel mai înalt, la 21 noiembrie 1990, conține esențiale dezvoltări ale principiului respectării drepturilor omului, corelând aplicarea acestui principiu de înfăptuire a democrației și edificarea statului de drept. După cum arată acest important document, șefii de state participanți la Reuniunea de la Paris: „Astăzi ne revine să înfăptuim speranțele și așteptările pe care popoarele noastre le-au nutrit timp de decenii, o angajare nestrămutată în favoarea democrației bazate pe drepturile omului și libertățile fundamentale, prosperitate prin libertate economică și echitate socială, securitate egală pentru toate statele noastre...”¹³⁷

În cadrul ONU, însă, organele sale principale au preocupări tot mai pregnante în protecția drepturilor omului, creându-și mai multe organe subsidiare în domeniu. Ca de pildă, ECOSOC - ul își creează în 1946 Comisia pentru drepturile omului, precum și comitetele speciale de experți, iar Secretariatul - Centrul pentru drepturile omului. Afară de aceasta, instituțiile specializate ale ONU desfășoară o activitate asiduă în vederea garantării respectării drepturilor omului. Dintre acestea putem enumera:

- a. Organizația internațională a muncii;
- b. Organizația națiunilor unite pentru cultură educație și știință;
- c. Organizația națiunilor unite pentru alimentație și agricultură;
- d. Organizația mondială a sănătății;
- e. Organizația aviație civile internaționale etc.

Organizațiile regionale în egală măsură depun o activitate intensă în vederea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Consiliul Europei, creat la 5 mai 1949 creează două organe subsidiare: Comisia europeană pentru drepturile omului și Curtea europeană a drepturilor omului.

În America în 1948 ia naștere Organizația Statelor americane, care-și creează două organe subsidiare, Comisia interamericană pentru drepturile omului și Curtea Interamericană a drepturilor omului.

În anul 1963, în Africa la Addis - Abeba, miniștrii de externe din 30 de state africane adoptă Carta organizației unității africane (astăzi Uniunea Africană) în cadrul căreia este creată Comisia africană pentru drepturile omului și popoarelor.

Activitatea tuturor acestor organizații s-a concretizat și s-a materializat prin elaborarea de instrumente juridice internaționale. Sub egida ONU au fost elaborate mai multe documente importante printre care pot fi enumerate:

- a. Declarația universală a drepturilor omului
- b. Pactele internaționale din 1966 cu privire la drepturile omului
- c. Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială
- d. Declarația drepturilor copilului
- e. Convenția cu privire la statutul refugiaților etc.

În schimb, sub egida Consiliului Europei la 4 noiembrie 1950 este semnată Convenția Europeană a Drepturilor omului care intră în vigoare la 3 septembrie 1953, iar în 1961 la Torino este semnată Carta socială a drepturilor omului. Sub auspiciile OSA este adoptată Convenția Americană privind drepturile omului în 1969 și care intră în vigoare în 1978. Pe continentul american în 1986 este adoptată Carta Africană a drepturilor omului și popoarelor. În cele din urmă este important să menționăm că toate aceste instrumente conțin prin excelență mecanismele de garantare necesare. Iată câteva din aceste drepturi și

137 Vezi Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, op.cit., pag.162.

libertăți fundamentale ale omului care sunt oglindite în aproximativ toate instrumentele enumerate:

1. Dreptul la viață;
2. Dreptul la libertate;
3. Libertatea de gândire, conștiință și religie;
4. Dreptul la muncă;
5. Egalitatea femeii cu bărbatul;
6. Drepturi politice etc.

Statele introduc în legislația lor internă aceste prevederi internaționale cum de altfel a procedat și Republica Moldova inserându-le în Constituția RM.

Referitor la comunitățile Europene, Uniunea Europeană, dorim să menționăm ca domeniul drepturilor omului a constituit timp îndelungat o problemă a Comunităților, și anume aceea a lipsei unui catalog de drepturi fundamentale, întrucât tratatele constitutive apăreau ca o constituție care a renunțat la consacrarea drepturilor și libertăților fundamentale. Integrarea europeană, cu obiective preponderent economice, sectoriale, inițial cel puțin, la început nu a pus un accent deosebit de profund pe problematica ancorării drepturilor fundamentale în tratatele de înființare. Protecția drepturilor fundamentale ale omului, deși nu și-a găsit încă o recunoaștere în dreptul pozitiv timp îndelungat, a fost asigurată de Curtea Europeană de Justiție, de la Luxemburg, pe baza principiilor generale existente în dreptul național, în patrimoniul juridic european comun, pe baza convențiilor internaționale în domeniu la care statele sunt părți, Convenția Europeană a Drepturilor Omului etc. În această situație CEJ a trebuit să asigure protecția drepturilor omului în așa fel încât să nu afecteze principiul primordialității dreptului comunitar, prin transformarea constituțiilor naționale în izvor de drept comunitar sau prin recunoașterea superiorității acestora (menționăm că dreptul comunitar este o ramură de drept *sui generis*, autonomă, care s-a desprins din dreptul internațional, dar și din dreptul intern, și este o creație specială, diferită, nemiintilnită până acum).¹³⁸

Respectarea drepturilor omului are un caracter universal și capătă din ce în ce mai mult un caracter de generalitate, impunându-se celor mai diverse domenii ale raporturilor dintre state. În înțelegerile la care ajung statele în domenii cum sunt dezarmarea, energia nucleară, mediul ambiant, relațiile economice, dreptul maritim, dreptul cosmic etc., statele nu mai pot adopta soluții care ar ignora sau nesocoti drepturile și libertățile fundamentale ale omului.¹³⁹

De fapt, în virtutea acestui principiu statelor le revin și o serie de obligații de drept internațional cum ar fi de pildă:

- obligația statelor de a respecta standardele internaționale privind drepturile omului;
- obligația de a nu permite nici un fel de încălcare a drepturilor omului, creând mijloace judiciare la îndemâna celor ale căror drepturi au fost încălcate;
- să se preocupe de asigurarea pentru toți oamenii a unui nivel de viață corespunzător asigurării sănătății și bunăstării lor, preocupându-se de adoptarea măsurilor sociale necesare;
- să asigure minorităților naționale dreptul de a se asocia, de a duce împreună o viață spirituală și de a-și prezerva identitatea etnică, lingvistică și religioasă;
- obligația de a informa cu bună credință forumurile internaționale în legătură cu modul în care statele respectă și aplică convențiile internaționale privind drepturile

138 Gyula Fabian, *Drept instituțional comunitar*, pp.88-89.

139 Ion Diaconu, *Manual de Drept internațional public*, ed.II, București, 2007, pp. 300-301.

omului, manifestând o receptivitate față de sugestiile și propunerile altor state, față de recomandările organizațiilor internaționale.

În concluzie, este necesar de reținut că între principiul drepturilor omului și principiile egalității suverane și neintervenției nu trebuie să existe raporturi de incompatibilitate. Măsurile prin care sunt traduse în viață reglementările internaționale privind drepturile omului sunt în esență măsuri interne adoptate de state în virtutea suveranității lor. Afară de aceasta, este necesar de menționat că documentele internaționale creează doar un anumit cadru juridic general legat de protecția drepturilor omului, pe când concretizarea acestor prevederi se efectuează în ultimă instanță prin actul suveran al statului, prin reglementări interne, și în general prin contribuția organelor interne ale statului care veghează respectarea necondiționată a drepturilor omului în fiecare stat.

Bibliografie:

Serbenco, Eduard. *Principiile fundamentale ale dreptului internațional* // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, *Drept internațional public, Ediția a II-a - Chișinău*, CEP USM, 2005, - 608 p., pag. 71-108; Grigore Geamănu, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, București 1967, Gheorghe Moca, *Sistemul principiilor dreptului internațional*, București, 1986 Boutros Ghali, *Le principe de l'egalite des Etats et les organisations internationales*, în R.C., II, 1960 Vezi Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, *Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor*, București, 1976, Edwin Glaser, *Codificarea principiilor de drept internațional privind relațiile prietenesti și de cooperare între state*, Studii și Cercetări Juridice, 1968, Nicolae Ecobescu, Victor Duculescu, *Drept internațional public*, București 1993, Dumitru Mazilu, *Drept internațional public*, vol.I, București 2005; Alexandru Bolintineanu, *Sistemul principiilor de drept internațional*, București 1986; Deaconu Ștefan, *Principiul bunei vecinătăți în dreptul românesc*, București 2005; Bianca Selejan - Gușan, Laura - Maria Crăciunean, *Drept internațional public*, București 2008; Dragoș Chilea, *Drept internațional public*, București 2007; Mona - Maria Pivniceru, *Drept internațional public*, București 2007; Ion Diaconu, *Manual de Drept internațional public ed. II*, București 2007.

Capitolul V

RAPORTUL DINTRE DREPTUL INTERNAȚIONAL ȘI DREPTUL INTERN

§ 1. *Natura juridică a ordinii juridice internaționale*

§ 2. *Raporturile între dreptul internațional și dreptul intern*

§ 3. *Corelația dintre dreptul comunitar, dreptul intern al statelor membre și dreptul internațional.*

§ 1. Natura juridică a ordinii juridice internaționale

Dacă în privința naturii juridice a dreptului intern, disputele doctrinare au dispărut practic complet, în ceea ce privește natura juridică a dreptului internațional, aceasta reprezintă obiectul confruntărilor pasionante între școli și curente opuse.

Deși dreptul internațional și dreptul național reprezintă două categorii juridice distincte, ele coexistă: pe de o parte o pluralitate de drepturi naționale, sisteme și reflecții ce emană de la societăți puternic integrate și strâns ierarhizate, iar pe de altă parte dreptul internațional care se adresează înainte de toate entităților suverane.

Această concurență de suveranități egale conferă dreptului internațional caractere foarte specifice care i-l fac net deosebit de drepturile naționale, fapt care ridică discuții controversate în privința naturii sale juridice.

Conceptul negării dreptului internațional. Curentul negator al dreptului internațional a existat în toate epocile. El reunește filozofi și juriști de renume. Persistența războaielor și frecvența violărilor acestui drept sunt elemente ce au alimentat dubii în privința naturii juridice, adică în privința existenței acestuia în calitate de corp de reguli obligatorii.

Negatorii dreptului internațional contestă existența acestui drept în numele unei definiții „abuzive” după părerea noastră și exigente a „dreptului”. Ridicând principiul potrivit căruia nu există drept decât dacă el prezintă aceleași caractere și aceeași structură ca și dreptul intern, ei constată că aceasta nu este valabil și pentru dreptul internațional: și deci el nu reprezintă o ordine juridică veritabilă.

La drept vorbind, el există, însă este altul, în ceea ce privește elaborarea regulilor și aplicarea lor, sau, mai exact, el reprezintă, din aceste puncte de vedere caractere care nu sunt necunoscute în dreptul intern, însă care nu au aceeași intensitate, sau care nu se produce cu aceeași frecvență statistică. În realitate, el evoluează potrivit logicii interne și găsește în noțiunea de suveranitate un factor esențial de diferențiere.¹⁴⁰

Obiecțiile comune dirijate contra dreptului internațional derivă dintr-o concepție generală asupra dreptului. Astfel, dreptul reprezintă un sistem de reguli obligatorii. Însă, pentru a fi una completă, o definiție a dreptului ar trebui să indice, printre altele, modalitatea de a face aceste reguli efectiv obligatorii. Astfel, societatea unde guvernează dreptul trebuie să posedă o organizare și o structură compusă din autorități superioare: un legislator care stabilește regula de drept, un judecător care tranșează diferendele privind aplicarea acestei reguli și un jandarm care sancționează violările acestei reguli, iar în caz de necesitate, aplicând constrângerea materială. Existența acestor instituții superioare,

¹⁴⁰ J. Combacau, „Le droit international, bric a brac au systeme?”, „Archives de philosophie du droit”, 1986 p 85-105.

precum și cea a constrângerii materiale joacă un rol atât de decisiv în viața dreptului, încât ele se inserează în definiția dreptului, făcând parte integrantă a acesteia. Prin urmare, în interiorul Statului dreptul național este „drept”, deoarece statul este o societate instituționalizată, dotată cu o organizație juridică superioară indivizilor și distinctă de ei.

Din cele menționate mai sus, tragem concluzia că existența dreptului internațional este condiționată de existența unei organizații superioare societății internaționale. Or, o atare organizație este total incompatibilă cu conceptul de suveranitate a statului. Nu poate exista, și de fapt, nu există în societatea internațională legislator, judecător și jandarm. De altfel, această trinitate prezentându-se a fi una necesară, dreptul internațional rămâne a fi un mit.¹⁴¹

Un loc particular va fi rezervat unei alte categorii de negatori. În raport cu cei precedenți, aceștea recunosc că relațiile internaționale sunt guvernate de reguli juridice. Doar că, în loc să constituie un drept internațional propriu zis, aceste reguli fac parte integrantă din dreptul statului, în calitate de drept public aplicat relațiilor sale externe. Dreptul public statal se divizează, astfel, în două ramuri: dreptul public intern și dreptul public extern, acesta din urmă, constituind de fapt dreptul internațional. Această concepție emană de la o mare linie de juriști germani, integral atașați la ideile lui Heghel, pentru care, nu poate exista decât un drept public extern, creat însăși de stat, întrucât nimic nu poate fi mai superior decât statul. Acești autori aparțin unei școli care se numește Școala de la Bon, avându-i ca adepți pe : Seydel, Zorn tatăl și fiul, Jauffmann, Wendel.

S-a precizat, afară de aceasta, că acest drept public extern al statului nu este altceva decât un aspect al dreptului său constituțional. De fapt, anume acest drept determină autoritățile etice cu competențe pentru reprezentarea statului în relațiile cu alte state. În egală măsură dreptul constituțional intern este cel care conține dispoziții pertinente care desemnează statului atribuții în domeniul încheierii tratatelor internaționale și fixează procedurile de urmat pentru transformarea lor într-un corp de reguli obligatorii (ratificarea). Astfel, potrivit lui Albert Zorn, „dreptul ginților nu este din punct de vedere juridic un drept, decât în măsura în care el devine un drept constituțional”.

Prin urmare, potrivit acestui curent, vor exista atâtea drepturi publice externe câte State există, ceea ce echivalează, evident cu negarea dreptului internațional, în calitate de drept autonom și distinct de dreptul național.

Conceptul existenței dreptului internațional. Dovada cea mai evidentă și, probabil cea mai convingătoare a existenței dreptului internațional este furnizată prin observarea, chiar și superficială a vieții internaționale și a relațiilor internaționale: dreptul internațional există, întrucât statele, oamenii politici, mișcările de opinie, organizațiile interguvernamentale și nonguvernamentale îl recunosc și îl invocă. În particular guvernele, țin cont din ce în ce mai mult de dreptul internațional – aceasta însă nu semnifică în mod obligator și respectarea lui; dar aceasta este o altă problemă, care va fi ridicată în această lucrare. Așa cum avea să remarce G. Lacharriere, Statele au o Politică juridică exterioară, de altfel, dispunând de o politică exterioară în materie militară, economică sau culturală, adică „ o politică referitoare la drept, și nu neapărat determinată de drept”.¹⁴²

Modalitățile prin care statele recunosc și se supun dreptului internațional cutumiar și convențional sunt diferite:

Recunoașterea prin intermediul constituțiilor statale. Practic toate constituțiile elaborate după finele celui de-al Doilea război mondial au purces la o atare recunoaștere:

141 J. Combacau, op.cit. p.40.

142 J. Combacau, RCDIP, 1984 p. 980- 989.

Constituția Republicii Franceze din 4 octombrie 1958 – preambulul constituției „Republica franceză, fidelă tradițiilor sale, se conformează regulilor de drept internațional”. Constituția Republicii italiene din 27 decembrie 1947 – articolul 10 : „ Ordinea juridică italiană se conformează regulilor de drept internațional general recunoscute”.

Într-o manieră generală, în cursul dezbaterilor diplomatice, statele încearcă mereu să-și consolideze pozițiile, bazându-se pe acele argumente care-și găsesc fundament eminent în regulile de drept internațional public.

Participarea în cadrul organizațiilor internaționale; în acest context, dorim să amintim obligația fundamentală, potrivit căreia toate organizațiile internaționale impun membrilor săi obligația de a respecta dreptul internațional.¹⁴³

Analizând conceptul existenței dreptului internațional putem de acum încolo formula o concluzie de baza în privința dezbaterilor care au divizat doctrina. Chiar dacă această pozitivitate nu a dezarmat integral curentul negativist din punct de vedere juridic, ea a risipit practic definitiv toate obiecțiile acestora.

§ 2. Raporturile între dreptul internațional și dreptul intern

Raportul drept internațional public – drept intern reprezintă problema influențelor reciproce al acestor două sisteme de drept, ca obiect al dezbaterilor doctrinare, dar și al condiționărilor practice dintre cele două sisteme de drept. Problema coraportului dintre dreptul internațional și dreptul intern constituie astăzi una dintre cele mai importante și complexe probleme ale jurisprudenței.

Cu toate particularitățile și deosebirile care există în dreptul internațional și dreptul intern, între ele se stabilesc raporturi de condiționare și influențare reciprocă. Astfel, există norme juridice internaționale, în particular acele ce se conțin în textele tratatelor internaționale, în virtutea cărora statele care-și exprimă consimțământul de a fi legate de ele, au obligația de întreprinde acțiuni pertinente în plan legislativ pentru executarea obligațiilor asumate prin aceste tratate și, respectiv, implementarea corespunzătoare a prevederilor internaționale. În această privință, putem menționa că prin acceptarea de către un stat în baza acordului său de voință a normelor de drept internațional, acestea devin obligatorii și urmează a fi aplicate pe întregul său teritoriu și pentru populația care locuiește pe acest teritoriu. Normele acestui drept dobândesc o valoare juridică egală cu cea a normelor de drept intern, fără a mai fi de obicei necesară încorporarea lor în dreptul intern al statelor. Există tratate care pot aduce modificări în legea internă sau pot prevedea obligația statelor de a adopta anumite reglementări interne, dar există, de asemenea, și o serie de reglementări naționale, care vizează direct relațiile internaționale ale statului. Printre acestea putem menționa: numirea și funcțiile misiunilor diplomatice, competența organelor statale care reprezintă statul în relațiile internaționale și care au dreptul de a încheia tratate, problemele legate de cetățenie, regimul juridic al străinilor etc.

Această corelație dintre cele două ordini juridice au ridicat problema raporturilor dintre ele și determinarea unei eventuale ascendențe a uneia asupra alteia. Poziția adoptată în această chestiune determină modul în care se soluționează în practică următoarele două probleme: 1) modalitățile prin care se aplică normele de drept internațional în ordinea juridică internă a diverselor state; 2) soluția care se va da în cazul unui eventual conflict între normele juridice interne și cele internaționale.¹⁴⁴ Pentru unii, dreptul internațional are aceeași natură juridică ca și dreptul intern: între ele nu există

143 Patrick Daillet, Allain Pellet, Droit international public, LGDJ, Paris 1999, p. 89.

144 Raluca Miga-Besteliu, Introducere în drept internațional, București 1997, pag.18.

decât o diferență de grad; în mod indiscutabil evidente sunt imperfecțiunile tehnice ale dreptului internațional în raport cu drepturile naționale ale statelor. Lumea juridică este puternic unitară, căci dreptul este unul: o dublă definiție a dreptului este inconceptibilă. Partizanii acestei teze sunt calificați în mod tradițional moniști.

Partizanii dualismului își fondează convingerile lor pe diferențe fundamentale decelează dreptul internațional și dreptul intern, diferențe care le fac ireductibili unul față de celălalt. Într-o perspectivă externă este vorba de două ordini juridice indiferente una față de alta, care, afară de responsabilitatea internațională, nu au puncte comune de tangență.

Doctrină și teorii ale raportului

Cu privire la raporturile dintre dreptul intern și dreptul internațional, în doctrina dreptului internațional s-au formulat mai multe doctrine și teorii ale raportului:

1. Potrivit partizanilor *dualismului*, nu va putea exista conflicte între norme care iau naștere din dreptul intern, pe de o parte, și din dreptul internațional, pe de altă parte.¹⁴⁵ Aceste norme nu au același obiect, și ele nu reglementează aceleași raporturi sociale. O atare situație nu este nici imposibilă, nici alogică, nici șocantă, întrucât norma internă se aplică în mod exclusiv în cadrul statului și nu penetrează, în calitate de normă, în ordinea juridică internațională.¹⁴⁶ De aici nu trebuie să deducem că conduita contradictorie a Statului nu va avea consecințe internaționale. Prin participarea la crearea unei norme internaționale, care contravine unei norme interne, statul se angajează din punct de vedere juridic, el face o promisiune altor subiecte de drept internațional. Adoptând o normă contrară el comite o omisiune și trebuie să reparare prejudiciile care prin atitudinea lui pot fi cauzate altor subiecte. Cu toate acestea, norma internă „internațional contrară” nu este și una „ilegală”, ea nu poate fi decât un fapt cauzator de prejudicii.¹⁴⁷ În al doilea rând, comunicările între cele două ordini juridice, nu se pot face decât în virtutea procedurilor proprii fiecărei ordini juridice și prin transformarea unei norme caracteristice unei ordini juridice într-o altă normă caracteristică altei ordini juridice. Astfel, potrivit abordărilor dualiste, aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică a statelor nu se poate face decât ca urmare a transformării dreptului internațional în dreptul intern, prin adoptarea unor legi interne, care reproduc normele de drept internațional, conferindu-le o forță juridică pe teritoriul statului în cauză. Deși statul este nu numai subiect de drept internațional ci și creator al acestui drept, fiind obligat să-și alinieze dreptul său intern celui internațional, dreptul intern s-ar aplica întotdeauna și indiferent dacă este sau nu în concordanță cu dreptul internațional. Pentru o parte a doctrinei contemporane, cuvântul „dualism” semnifică în mod pragmatic diversitatea sistemelor juridice existente: în realitate existând nu două, ci o pluralitate de ordini juridice.¹⁴⁸ Dacă există o singură ordine juridică internațională, atunci ordini juridice naționale sunt atâtea, câte state există. În plus, putem considera că fiecare organizație internațională dă naștere propriului său drept, legat de ordinea juridică internațională, însă distinct de el, aceasta, însă, nu se referă și la dreptul comunitar, „noua ordine juridică izvorâtă din dreptul internațional” CJCE., hot 26/62, 5 februarie 1962, Van Gend en Loos,, Hot. p.3., hot. 6/64, Costa Einel, 15 iulie 1964, Hot., p.1161 – în această ultimă hotărâre, Curtea, abandonând orice referință la dreptul internațional afirmă că „Tratatul instituind Comunitatea Economică Europeană a instituit o ordine juridică proprie, integrată în

145 H. Triepel, „Les rapports entre le droit international et le droit interne”, RCADI., 1923, vol. I, p.73-121.

146 Ibid.

147 D. Anzilotti, Cours de droit international, Sirey, 1929, p.49-65.

148 Santi Romano

dreptul statelor membre”.¹⁴⁹ (Acest aspect va fi tratat mai detaliat în ultimul subiect al acestui capitol).

2. Teoria **monistă** susține că dreptul internațional se aplică în mod direct în ordinea juridică a statelor, întrucât raporturile lor sunt niște raporturi de interpenetrare. Ținând cont de aceste postulate, nimic nu se opune faptului că dreptul internațional guvernează raporturile juridice dintre indivizi. În egală măsură este inutil, cel puțin ambiguu, de a stabili proceduri proprii dreptului intern pentru a asigura aplicarea normelor internaționale în ordinea juridică internă: partizanii monismului recuză orice tip de „recepție” formală a normelor internaționale în ordinea juridică internă. Afară de aceasta, întrucât există un singur sistem juridic, conflictele între norme care pot apărea vor fi tranșate în mod uniform, în baza principiilor unice. În mod logic, problema ierarhiei între normele interne și cele internaționale nu va fi ridicată, numai dacă admitem teza unității celor două ordini juridice. Pentru dualiști, chestiunea raporturilor dintre norme, aparținând ordinilor juridice diferite nu se pune: în ordinea internă numai normele interne își găsesc aplicare; în ordinea internațională, numai regulile internaționale sunt cele care se aplică. Cu toate acestea, nici o tendință nu poate face abstracție de la realitatea conflictelor de norme și, dacă în trecut, doar câțiva teoreticieni suaușineau superioritatea dreptului intern, astăzi, cvasi-totalitatea autorilor postulează primatul normelor internaționale, cel puțin din perspectiva dreptului internațional. Partizanii monismului s-au divizat în funcție de opiniile controversate pe care le-au avut referitoare la raportul de ierarhie între dreptul internațional și dreptul intern. Teoriile astăzi abandonate de marea majoritate a doctrinei, care reduceau dreptul internațional la „dreptul public extern al Statului” afirmă superioritatea dreptului intern asupra celui internațional. O atare soluție conduce la negarea dreptului internațional și dacă ea adesea se aplică de regimurile naționaliste, ea nu-și găsește nici o susținere nici în jurisprudența internațională, nici chiar în practica interstatală. Urmând ideile lui Hegel, o serie de juriști germani au formulat concepția primatului dreptului național, care răspundea întru totul intereselor politicii externe a Germaniei, care se pregătea pentru o nouă reorganizare a lumii. La timpul său, juristul rus A. Vâșinskii susținea teoria primatului dreptului național. Formula lui Zorn a fost cuvânt în cuvânt reproducă de către juristul israelian A. Levontin.¹⁵⁰ **Pentru fondatorii „teoriei pure a dreptului”**,¹⁵¹ problema nu are o soluție imperativă: în principiu, este posibil de a lua drept punct de pornire atât postulatul superiorității dreptului intern cât și a celui internațional. Dacă chiar el se realizează la cel de-al doilea postulat, o face doar din considerente pragmatice, în vederea garantării pozitivității dreptului internațional. Totodată, doi autori importanți, care s-au aliniat la aceeași școală „Școala vieneză”, Verdross și Kunz, s-au revoltat împotriva indiferenței inițiale manifestată de Kelsen. După ei, punctul de pornire este incontestabil principiul primatului dreptului internațional, întrucât, diversele colectivități statale nu posedă suveranitatea în sensul deplin al termenului. În construcția juridică universală, dreptul internațional se suprapune, în mod natural diverselor drepturi interne. Astăzi, tot mai mulți autori consideră că în numele păcii și securității internaționale comunitatea internațională trebuie să recunoască primatul dreptului internațional, cel puțin atunci când există neconcordanțe între normele interne și reglementările internaționale.

Ambele teorii trebuie respinse întrucât nu există un primat al dreptului intern sau al dreptului internațional și nici un dualism care le-ar separa artificial.

149 A. Pellet, „Les fondements juridiques internationaux du droit communautaire”, RCADE, 1994-2, vol. V, p. 193-271.

150 Oleg Balan, E. Serbenco Drept internațional public vol.I, 2001, p.120.

151 H. Kelsen

3. **Doctrina socialistă** - Părinții doctrinei socialiste critică de asemenea dualismul, primatul dreptului intern sau al dreptului internațional, se vorbea de fapt despre corelația între dreptul internațional și dreptul intern, recunoscând influențele reciproce dintre ele, deși sunt considerate ca ordini distincte de drept, ne subordonate una celeilalte.¹⁵²

4. **Dualismul dialectic** - pornește de la ideea că dreptul național și cel internațional sunt două sisteme de drept, independente unul față de altul, strâns legate și care interacționează.¹⁵³

5. **Abordare pragmatică.** În doctrina contemporană, fiind remarcată natura infructuoasă a dezbaterilor care tind să arate superioritatea unei ordini juridice față de cealaltă, se optează pentru o abordare empirică a problemei raportului dintre dreptul intern și cel internațional. În loc să se elaboreze anumite „modele” apriorice, care nu pot cuprinde diversitatea situațiilor ce apar în practică, se propune analiza diverselor dispoziții din constituțiile sau din alte legi ale statelor ca și din practica instanțelor, pentru a se determina în fiecare situație concretă, dacă și în ce măsură prevalează un sistem asupra celuilalt.¹⁵⁴ Unii autori consideră că disputa doctrinară este în mare parte lipsită de consecințe logice, întrucât la problemele principale care apar – în ce mod statele aplică normele de drept internațional în cadrul ordinii juridice interne și cum ele rezolvă un eventual conflict între o normă de drept internațional li se răspunde nefăcând referință la doctrină, ci prin analizarea și evaluarea dispozițiilor din diverse acte normative interne, ori ale normelor de drept internațional.¹⁵⁵ Alți autori contemporani, evitând să evoce pozițiile doctrinare tradiționale în problema raportului dintre dreptul intern și cel internațional și să aducă posibilele argumente în favoarea unei sau altei doctrine, enunță superioritatea dreptului internațional în raport cu cel intern, în ceea ce privește jurisprudența și practica internațională. Totodată, în ordinea juridică a diverselor state s-a constatat că o atare supremație nu este unanim recunoscută.¹⁵⁶ Pe cale de consecință, în problema raporturilor dintre dreptul internațional și dreptul intern se prezintă oportun să se adopte o abordare pragmatică, practică și cazuistică, fără însă a încerca o ierarhizare și postularea vreunui primat privitor la unul din cele două sisteme de drept sau o izolare a lor, căutând în practică soluții care să le armonizeze, printr-o aplicare pertinentă și corespunzătoare, ținând seama atât de situația faptică, cât și de cea juridică, în cazul în care cele două ordini juridice se întâlnesc.

Astfel, considerăm că este greșită formula: care primat, al dreptului internațional sau al celui intern? Iată de ce atenția prioritară va fi concentrată asupra influenței reciproce a acestor două ramuri de drept.

Un număr sporit de juriști doresc să evite dihotomia monismului și a dualismului, susținând că consecințele logice ale ambelor teorii sunt în contradicție cu modul în care funcționează organele și tribunalele internaționale și naționale. Astfel, Gerald Fitzmaurice¹⁵⁷ pune sub semnul întrebării premisa adoptată de moniști și dualiști că

152 vezi Grigore Geamănu.

153 de ex.: Constituția Federației Ruse, art 15 - Principiile general recunoscute ale dreptului internațional și tratatele internaționale ale Federației ruse fac parte din sistemul său de drept. Dacă un tratat internațional al Federației Ruse stabilește alte norme decât cele prevăzute de lege, atunci se aplică normele tratatului internațional.

154 R. M. Beșteliu, *Introducere în dreptul internațional public*, București 1997, p.20-21.

155 Oppenheim, *International Law*, 1992, p. 54.

156 D. Carreau, *Droit international*, Paris, 1988, p. 42.

157 Hague *Recueil* (1957, II), 68-94. În particular, acest autor supune criticii doctrina monistă în raport cu rolul statului. În viziunea sa, statul nu poate fi privit numai ca o asociație de persoane. La pag. 77 el afirmă că „conceptul de stat sau națiune ca o entitate invizibilă, posedând o personalitate proprie și

dreptul internațional și cel municipal au o sferă comună de acțiune. Cele două sisteme nu vin în conflict ca sisteme, întrucât ele operează în diferite domenii. Fiecare dintre ele e suprem în domeniul propriu. Oricum, poate exista un conflict de obligații, o incapacitate a unui stat de a acționa pe plan intern în modul cerut de dreptul internațional: consecința acestui fapt nu va fi nevalabilitatea dreptului intern, ci răspunderea statului pe plan internațional.¹⁵⁸ Rousseau¹⁵⁹ a propus viziuni similare, caracterizând dreptul internațional ca un drept al coordonării care nu prevede abrogarea automată a reglementărilor interne care sunt în contradicție cu obligațiile pe plan internațional. Aceștia și alți autori își exprimă preferința față de practică în raport cu teoria, și în prezent atenția se va redirecționa spre practică.

Fără a vorbi de superioritatea unei sau alteia din aceste ramuri ale dreptului, trebuie să menționăm coordonarea lor, constituțiile statelor inserând în multe cazuri aplicarea tratatelor încheiate între state sau aplicarea acestora în unele cazuri când dreptul intern diferă de ele.

Dezvoltarea dreptului internațional, precum și intensificarea procesului de interpenetrare a lui cu dreptul național este determinată de internaționalizarea vieții sociale. Ca rezultat, astăzi, din ce în ce mai aprig este ridicată nu problema primatului unui sau a altui drept, ci doar problematica armonizării lor. Armonizarea contribuie la perfecționarea dreptului național și asigură eficiența dreptului internațional. Iată de ce realizarea unei armonizări reprezintă una din direcțiile esențiale ale consolidării și perfecționării sistemului de drept național. Totuși, trebuie să menționăm că noțiunea de armonizare are o semnificație puțin diferită în ordinea juridică comunitară, drept care a luat naștere din dreptul internațional. Conceptul de armonizare a legislației utilizat în legislația comunitară este susceptibil de diferite definiții și interpretări, alături de cel de aliniere, apropiere, coordonare, unificare (a legislațiilor). Totodată, se consideră că termenii sus menționați au fost utilizați ca noțiuni sinonime de către autorii Tratatului de la Roma privind instituirea Comunității Economice Europene în anul 1957. Termenul de armonizare se regăsește în tratatele ulterioare Tratatului de la Roma, spre ex. în Art. 51 al Tratatului de la Maastricht din 1992, conform căruia „Liberalizarea serviciilor bancare și de asigurări care sunt legate de mișcările de capital trebuie să fie realizate prin armonizare cu liberalizarea circulației de capital” sau în Art. 93 „Consiliul, statuând în unanimitate pe baza propunerilor Comisiei...adoaptă dispozițiile privind armonizarea legislațiilor relativ la cifra de afaceri, la accize și la alte impozite indirecte, în măsura în care această armonizare este necesară pentru asigurarea instituirii și funcționării pieței interne.” Armonizarea legislației naționale cu acquis-ul comunitar este un proces continuu care are drept scop asigurarea unei compatibilități depline ale normelor de drept intern cu legislația comunitară, prin modificarea sau completarea actelor normative naționale ajustându-le la cerințele acquis-ul comunitar, după care normele juridice comunitare devin parte componentă a dreptului național. Politica de stat în domeniul armonizării legislației naționale cu acquis-ul comunitar urmează să constituie o parte componentă a reformei juridice de stat (este vorba de statele membre ale UE și cele candidate), având drept obiectiv asigurarea unei abordări unice în procesul creației legislative, pornind de la cerințele UE privind procedura de elaborare a unui act normativ (transpunere), implementarea acestuia și crearea condițiilor corespunzătoare în vederea acordării suportului instituțional, științific, tehnic, legislativ și

distinctă, este o ipoteză inițială necesară, care trebuie făcută înainte de a fi posibil să se discute semnificativ despre drept internațional în cele din urmă”. Vezi, de asemenea, Charles Rousseau, *Droit international public*, Paris (1953), pp.37-48.

158 Dionisio Anzilotti, *Cours de droit international*, (1929), Paris, Sirey p. 57.

159 Charles Rousseau, *Droit international public*, Paris (1953), pp.10-12.

financiar necesar procesului de ajustare a legislației (implementare). În consecință, abilitatea de a transpune și aplica *acquis*-ul comunitar în totalitatea sa reprezintă o *pre* condiție de aderare la UE, cerință consfințită expres în Tratatul instituind UE.

Revenind la raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern și aplicarea tratatelor internaționale în ordinea juridică internă a statelor este necesar să amintim că, la conferința de la Dumbarton Oaks, cu prilejul elaborării Cartei ONU, s-au pus în discuție și aceste probleme în cadrul Comitetului IV/2.¹⁶⁰ Astfel, propunerea care viza înscrierea expresă a principiului că dreptul internațional ar avea o valoare obligatorie pentru state a fost respinsă de către majoritatea membrilor comitetului. S-a convenit, totuși, ca problema să fie reținută pentru a fi discutată în cadrul ulterioarelor măsuri de codificare a dreptului internațional.¹⁶¹

Comisia de drept internațional în anul 1949, elaborează proiectul Declarației cu privire la drepturile și îndatoririle statelor, și înscrie în art. 14 principiul potrivit căruia fiecare stat are obligația de a-și conduce relațiile sale cu alte state potrivit dreptului internațional și conform principiului că suveranitatea fiecărui stat este supusă supremației dreptului internațional. Două distinse personalități, membri ai comisiei de drept internațional în acea perioadă, doctorul Alfaro și profesorul Scelle, aveau să aducă cu prilejul discuțiilor pe marginea acestui text anumite precizări și comentarii. Dr. Alfaro a susținut principiul superiorității dreptului internațional asupra dreptului intern „ar trebui să fie stabilit în mod formal într-o declarație asupra drepturilor și îndatoririlor statelor, chiar numai pentru efectul sau psihologic asupra opiniei mondiale”. Susținând poziția lui Alfaro, profesorul Georges Scelle avea să precizeze că „a fost întotdeauna folositor a se spune că suveranitatea este supusă limitărilor dreptului internațional”.¹⁶²

Cu referire la relațiile dintre dreptul internațional și dreptul intern, menționăm că potrivit dreptului și jurisprudenței anglo-saxone (SUA, Marea Britanie), dreptul internațional devine parte a dreptului intern numai ca urmare a adoptării Actului Parlamentului de conferire a forței juridice pentru acesta. Cu toate acestea, prevederile unui act ulterior al Parlamentului, vor prevala asupra dispozițiilor unui tratat internațional anterior în caz de contradicție între acestea.¹⁶³

Tot în ceea ce privește relațiile dintre dreptul internațional și cel intern, o instanță indiană avea să decidă că în cazul unui conflict între aceste două drepturi, instanțele vor trebui „să asculte de legile care au fost adoptate de legislativul statului față de care ei au obligația de fidelitate”.¹⁶⁴

Curtea Permanentă de Justiție Internațională (CPJI), în afacerea privind Decretele de naționalitate în Tunis și Maroc avea să decidă că „problema dacă o anumită materie se găsește sau nu în mod exclusiv în cadrul jurisdicției unui stat este o chestiune relativă, depinzând în mare parte de dezvoltarea relațiilor internaționale”. Într-o altă afacere *Nottebohm*, în care se punea problema unei naționalități fictive, CPJI a făcut referință la conceptul de naționalitate adoptat în relațiile internaționale.¹⁶⁵

Astfel, jurisprudența internațională a recunoscut în numeroase reprize superioritatea dreptului internațional asupra dreptului național, cele două Curți de la

160 N. Ecobescu, V. Duculescu. *Drept internațional public*. București 1993, p.55.

161 UNICO, Doc. 527/IV/2/27, May 23, 1945.

162 N. Ecobescu, V. Duculescu. *Drept internațional public*. București 1993, p.56.

163 Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, 2003, p.44.

164 *The Indian Yearbook of International Affairs*, 1954, p.393 Decizia Curții supreme din Calcuta în speța *Shri Krishna Sharma versus State of West Bengal*.

165 Majorie Whiteman, *Digest of international law*, vol.I, Washington, 1963, p.109-110.

Haga aveau să se pronunțe frecvent în acest sens.¹⁶⁶ Interesantă s-a dovedit a fi și evoluția constituțiilor naționale. Acestea, de fapt, au grijă astăzi să determine și să precizeze locul și rolul pe care, potrivit lor dreptul internațional – tratatele sau cutumele, tratatele și cutumele – trebuie să-l ocupe în ordinea internă, în cazul unui conflict cu o normă care a luat naștere din dreptul intern. Or, constituțiile naționale aderă din ce în ce mai mult la monismul cu primatul dreptului internațional. Aceste răspunsuri constituționale prezintă, printre altele, avantajul de a deschide calea pentru un judecător național – adesea reticent în privința superiorității normelor de drept internațional. În definitivă, astăzi în numeroase state dreptul internațional beneficiază de un statut demn de invidiat, eminent în raporturile sale cu legea internă.¹⁶⁷ Mai mult decât atât, sunt reguli – principii pe care le întâlnim în legislația internă a mai multor state, unele mergând până la recunoașterea supremației dreptului internațional în raport cu întregul sistem de drept național. Iată câteva exemple, care confirmă cele enunțate mai sus:

„Acordurile internaționale au întâietate față de normele legislației interne care sunt în contradicție cu ele”. Constituția Bulgariei, art.5 alin. 4.

„Ordinea juridică italiană se conformează regulilor de drept internațional recunoscute în general”. Constituția Italiei, art.10.

„Regulile generale ale dreptului internațional public fac parte din dreptul federal. Ele sunt superioare legilor și creează direct drepturi și obligații pentru locuitorii teritoriului federal”. Constituția Germaniei, art.10.

„Tratatele sau acordurile ratificate sau aprobate regulat, au după publicare, o autoritate superioară față de cea a legilor, sub rezerva că fiecare acord sau tratat va fi aplicat de către cealaltă parte”. Constituția Franței, art. 55.¹⁶⁸

În virtutea principiului egalității suverane a statelor fiecare stat este liber să-și aleagă sistemul său juridic și, prin urmare își determină în mod liber ordinea interacțiunii dreptului său național cu cel internațional. Cu toate acestea, principiul egalității suverane presupune obligația statelor de a îndeplini întocmai și cu bună credință obligațiile sale internaționale.

În conformitate cu principiul respectării cu bună credință a obligațiilor internaționale, în contextul realizării drepturilor lor suverane, inclusiv dreptul de a-și stabili în mod liber legile și regulamentele sale, statul este obligat să se conformeze obligațiilor sale juridico-internaționale care rezultă din dispozițiile dreptului internațional. Potrivit dreptului internațional, în cazul neconcordanței între obligațiile internaționale asumate și dreptul său intern, statul nu va putea invoca drept justificare a neexecutării unui tratat la care este parte, prevederile legislației sale naționale. În dreptul internațional există o regulă unanim acceptată conform căreia dreptul internațional atribuie statului obligația internațională, iar ordinea realizării acesteia în interiorul statului este determinată de dreptul național, dacă norma de drept internațional nu dispune altceva. Într-o rezoluție a Institutului de drept internațional se spunea: „...în principiu, anume sistemul de drept al fiecărui stat determină căile și mijloacele cele mai potrivite pentru realizare a ceea ce noi numim transpunerea dreptului internațional în ordinea juridică internă”.

¹⁶⁶ CPJI, 25 mai 1926, Culegere de hotărâri CPJI seria A nr.7; CIJ aviz 8 aprilie 1988, Acord de sediu al ONU Culegere CIJ p.34.

¹⁶⁷ C. Blumann, I. Dubouis, *Droit institutionnel de l'Union Europeenne*, Paris, 2007, pag. 582.

¹⁶⁸ Natalia Suceveanu, *Prioritatea dreptului internațional în raport cu dreptul intern*, în textele constituționale în domeniul drepturilor omului, *Materiale ale conferinței internaționale științifice din 22-23 septembrie 2004*, mun. Bălți „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală”, Chișinău 2004, pag. 1002-1006.

Astfel, statul este obligat să-și creeze sistemul de drept în așa fel, încât să asigure îndeplinirea obligațiilor sale internaționale. Pacea și ordinea juridică internațională pot fi asigurate doar cu condiția că în stat va fi consolidată o guvernare democratică, fundamentată pe respectul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și supremația legii. Democrația și legalitatea în viața internațională nu sunt posibile fără o democrație și legalitate în interiorul statului.

Dacă pornim de la regula consacrată de Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969, conform căreia „un stat nu poate invoca dreptul său intern pentru neexecutarea unui tratat internațional”, din ce în ce mai mult statele stabilesc chiar prin legile lor fundamentale regula conformității legilor interne cu tratatele internaționale. Astfel, toate statele Uniunii Europene consacră expres prioritatea dreptului internațional public în raport cu legile lor interne.

Dreptul intern acordă o atenție sporită soluționării problemei influenței acestuia cu dreptul internațional. În acest sens el rezultă din faptul că determinarea metodelor de realizare a obligațiilor internaționale la nivel național ține de competența statelor.

Bazele influenței acestor două sisteme de drept sunt stabilite de dreptul constituțional. Analiza acestui drept, și practica aplicării lui ne demonstrează că mecanismul de acțiune a dreptului național nu este capabil să reglementeze relațiile internaționale, la fel cum și dreptul internațional nu este în stare să reglementeze relațiile sociale interne. Iată de ce expresia „acțiunea directă a normelor dreptului internațional” în sistemul de drept al statului poartă un caracter limitat, însemnând că regulile care se conțin în aceste norme urmează a fi aplicate direct doar în urma investirii acestora cu o forță juridică de către dreptul intern. Există opinii precum că constituțiile unor state, ca de pildă cea a Franței au recunoscut primatul și acțiunea directă a dreptului internațional. Credem că nu este chiar așa. De fapt, constituțiile nu au recunoscut primatul dreptului internațional care există, dar nemijlocit l-au stabilit. Cu alte cuvinte soluționarea acestei probleme reprezintă o chestiune de ordin intern. Pentru a fi capabile să reglementeze relații cu participarea persoanelor fizice și juridice, regulile care se conțin în dreptul internațional trebuie să-și facă apariția în sistemul de drept al statului în forma și modalitatea stabilită de el. Acest proces este denumit ca regulă, transformare. Astfel, integrarea normelor de drept internațional în ordinea juridică internă a statului se numește implementare, adică transpunerea normei de drept internațional într-o altă ordine juridică, adică în ordinea juridică internă, căpătând, astfel, statut de normă de drept intern. Există mai multe modalități de implementare a normelor de drept internațional în ordinea juridică internă a statelor. Una din aceste modalități este trimiterea. Constituțiile unor state, ca de pildă ale Federației Ruse, SUA, Spaniei, proclamă tratatele internaționale ca parte componentă a dreptului intern al statului. Sunt întâlnite frecvent și trimiterile la acte fără caracter juridic, care produc doar efecte politice, cum ar fi de pildă rezoluțiile organizațiilor internaționale. Ca consecință, prevederile acestor acte dobândesc o forță juridică obligatorie.¹⁶⁹ O altă formă este încorporarea, care constă în adoptarea actului de ratificare, sau a oricărui act de aprobare a tratatului internațional. Și în cele din urmă, o altă modalitate este recepția, care constă în adoptarea unui act normativ intern care ar reproduce mai mult sau mai puțin textul tratatului internațional ratificat.

¹⁶⁹ de pildă, art.4 pct.1 din Constituția Republicii Moldova care prevede că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

În general, se poate afirma că guvernele și juriștii sunt, în ultimul timp, mai conștienți de necesitatea stabilirii unei relații constructive între dreptul național și sistemul dreptului internațional. Oricum, subiectul-problemă este complicat prin emiterea de legi constituționale specifice anumitor state și îndeosebi, de distribuția de putere într-o structură federală. Sistemele legale rareori aderă la o formă pură de încorporare. În Italia, să luăm un exemplu deja citat, instanțele judecătorești au reținut că art. 10 al Constituției nu afectează valabilitatea legislației adoptate înainte de intrarea în vigoare a Constituției. În majoritatea statelor, regula reținută este ca dreptul internațional să lase loc legislației naționale. O importantă considerare este faptul că multe reguli din categoria cutumelor de drept internațional nu prevăd o călăuzire exactă în aplicarea lor pe plan național. Sarcina principală rămâne aceea a creării unei relații sensibile de colaborare între cele două sisteme în cadrul jurisdicției statului în particular, mai mult o ajustare între ele decât atingerea unei „armonii” formale sau „primatul” dreptului internațional. Problemele devin și mai neclare, dacă sunt plasate în contextul divergenței dintre moniști și dualiști.¹⁷⁰

Aceste considerații se aplică cu o forță și mai pronunțată în contextul rolului tratatelor în cadrul tribunalelor naționale. Un număr de țări aderă la principiul că tratatele încheiate în concordanță cu Constituția obligă instanțele judecătorești fără orice act specific de încorporare. De fapt, în asemenea state principiul este adesea aplicat cu semnificative modificări. Astfel, în Statele Unite, un act legislativ federal ulterior, este superior unui tratat. Mai mult decât atât, un tratat cu caracter direct executoriu (self-executing) poate să nu obțină forță juridică internă până la publicarea acestuia, și controlul asupra publicării corespunzătoare introduce elemente de constituționalitate formală. Ceea ce este probabil, principiul cel mai acceptat în general solicită o încorporare legislativă specifică, ca o condiție a forței juridice interne.

De asemenea, apare categoria tratatelor „cu caracter direct executoriu”. Termenul „direct executoriu” poate fi folosit pentru a stabili un principiu al sistemului de drept național particular și anume că anumite reguli ale dreptului internațional nu trebuie să fie încorporate pentru a avea efecte în ordinea internă.

Oricum, termenul este de asemenea utilizat pentru a descrie caracterul de reguli în sine. Astfel, o instanță internațională poate susține că, ca un subiect de interpretare, o obligație derivând dintr-un tratat n-ar putea fi aplicabilă pe plan intern fără legislația locală specifică. Ambele sensuri ale termenului apar în deciziile tribunalelor americane. În cel de-al doilea sens descris, termenul apare în *FUII v. Statul California*. În acest caz, Curtea Supremă din California a susținut că art. 55 și 56 ale Cartei Națiunilor Unite, vizând drepturile omului, nu aveau caracter direct executoriu și nu puteau fi aplicate cu privire la persoane fizice în absența legislației pertinente. Subiectul permite în întregime generalizarea, iar practica statelor reflectă caracteristicile Constituției în plan particular. Tratatul încheiat de Comunitatea Europeană pot fi avea caracter direct executoriu, în sensul că acestea sunt obligatorii în sistemele legale interne fără o încorporare formală în această privință.¹⁷¹

Soluția oferită de Constituția Republicii Moldova

Constituția RM detaliază într-un text aparte relația dintre dreptul internațional și dreptul intern, în ce privește tratatele internaționale privitoare la drepturile omului.

Art. 4 p.2 din Constituție stabilește: „dacă există neconcordanță între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care RM este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale”.

170 Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, 2003, p.47-48.

171 Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, 2003, p.48.

Din modul în care este redactat textul celui de-al doilea punct al art.4 rezultă clar acceptarea priorităților reglementărilor internaționale, dar numai în ceea ce privește problematica drepturilor omului. Acceptarea primatului reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului se datorează, cu bună seamă dorinței de a răspunde exigențelor unui stat de drept, și nu în ultimul rând dorinței de a garanta tuturor cetățenilor statului că drepturile și libertățile fundamentale vor fi absolut aceleași, pe care statele le-au convenit în cadrul ordinii democratice, ne admițându-se careva excepții sau derogări de la acestea.

Prin urmare, abordarea constituțională¹⁷² ne conduce să afirmăm că în domeniul drepturilor omului, normele de drept internațional au superioritate asupra normelor constituționale. Însă, **soluția oferită** de către Curtea Constituțională a RM în hotărârea nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția RM. este una diferită. Hotărârea menționată prevede: „Dispoziția constituțională despre prioritatea reglementărilor internaționale privind drepturile omului are incidență asupra legilor și asupra altor acte normative interne. Această dispoziție vizează toate legile, indiferent de data adoptării lor. De altfel, tratatele internaționale au prioritate numai asupra legilor interne, dar nu și asupra normelor constituționale”. Mai mult decât atât, art. 22 al Legii cu privire la tratatele internaționale ale RM prevede că „tratatele internaționale la care RM este parte, recunoscute de Curtea Constituțională ca incompatibile cu Constituția RM nu sunt puse în vigoare și nu sunt aplicate”.

Deși practica Curții Constituționale, în aceeași hotărâre stabilește că „principiile și nomele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care RM a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al RM și devin norme ale dreptului ei intern”, această prevedere, nu este, după părerea noastră susceptibilă a satisface pe deplin exigențele clarificării raportului dintre cele două ordini juridice. Spre deosebire de sistemul american, unde judecătorul aplică în mod direct tratatele internaționale, în statul nostru, ca și de altfel în alte state europene, el nu aplică decât legile interne ale statului. Astfel, mecanismul de recepționare, preconizat de teoria monistă este pe deplin valabil.

În definitivă, chiar dacă și este adevărat că un anumit număr de texte constituționale mai vechi sau mai recente comportă în preambulurile și dispozițiile lor introductive dispoziții de tipul „ angajamentul de a se conforma regulilor general recunoscute ale dreptului internațional”¹⁷³ sau „... dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii conform principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional”¹⁷⁴, acestea rămân ambigue în ceea ce privește poziția dreptului internațional, emnamente a celui convențional, în raport cu normele juridice naționale.

Este evident, deci, că simpla enunțare a principiului primatului reglementărilor internaționale nu este deloc suficientă, întrucât aplicarea acestuia în practică presupune studierea și elaborarea unor proceduri și modalități eficiente, care ar asigura o concordanță dintre legile și angajamentele asumate pe plan internațional.

§ 3. Corelația dintre dreptul comunitar, dreptul intern al statelor membre și dreptul internațional.

Problematica raporturilor între dreptul comunitar, dreptul intern și cel internațional este o prelungire a disputelor existente pe marginea raporturilor dintre

172 art. 4 p. 2 al Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994..

173 art. 10 din Constituția Italiei din 27 decembrie 1947.

174 alin 7 din Preambulul Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994.

dreptul intern și dreptul internațional. Ea, însă, nu se prezintă ca o simplă reluare a reflecțiilor și soluțiilor izvorâte din dreptul internațional, căci în dreptul Uniunii Europene problema se ridică în termeni relativ originali, iar soluțiile nu au neapărat o natură identică. Câteva elemente par să mai marcheze o anumită diferență cu dreptul internațional. În primul rând, vocația supranațională a Comunităților Europene. Astfel, dreptul comunitar se aseamănă din acest punct de vedere cu o structură de tip federal, în care evident, dreptul federal prevalează asupra dreptului statelor federate, exemplul cel mai elocvent îl constituie Constituția Germaniei, unde potrivit unei formule excelente de la art.31 se spune: Dreptul federal prevalează asupra dreptului Landurilor.

În al doilea rând, ipotezele conflictului dintre dreptul comunitar și dreptul intern sunt cu mult numeroase celor existente între dreptul intern și dreptul internațional. Acesta din urmă, guvernează domenii, care în principiu, nu au nimic în comun cu dreptul național. În accepțiunea sa clasică, dreptul internațional este esențialmente cel al războiului și păcii, al reglementării conflictelor internaționale. Intercalările cu dreptul național se dovedesc a fi puțin frecvente, deși, ele tind să se multiplice, ca rezultat al extinderii activităților guvernate de dreptul internațional (drepturi fundamentale, schimburile economice etc.). Dreptul comunitar, la rândul său, are vocația de a governa raporturi sau situații identice celor existente în dreptul național. Domenii întregi ale vieții economice, sociale, politice cad astăzi sub incidența acestui drept. Aplicabilitatea în ordinea juridică internă se prezintă ca o condiție care vine, de altfel, să traducă *de facto* noțiunea efectului direct. Prin urmare, și pentru aceleași rațiuni indicate mai sus, dreptul comunitar va putea exista ca un drept autonom, „sui generis”, doar cu condiția că el va prevala asupra drepturilor naționale ale statelor membre. Există aici o necesitate consubstanțială, care pare să depășească viziunea teoretică asupra raporturilor dintre aceste sisteme de drept.

Prin urmare, dacă dreptul național se poate limita la o superioritate imperfectă, prin intermediul mecanismelor subtile care îl caracterizează și care-i permit găsirea adaptărilor pertinente (negocieri diplomatice, excepție de *non* executare etc.), primatul dreptului comunitar pare a fi dificil de negociat.¹⁷⁵

Spre deosebire de dreptul internațional, dreptului comunitar european nu-i este indiferentă natura relațiilor ce trebuie să se stabilească între dreptul comunitar și dreptul național.¹⁷⁶

Monismul decurge din însăși natura Comunităților Europene, din ansamblul sistemului tratatului, după cum avea să sublinieze Curtea Europeană de Justiție. Sistemul comunitar nu poate funcționa decât în monism, singurul principiu compatibil cu ideea unui sistem de integrare: prin instituirea unei comunități cu durată ne determinată, investită cu atribuții proprii, cu personalitate, cu capacitate juridică..., și mai cu seamă, cu puteri reale, rezultate dintr-o limitare a competenței sau dintr-un transfer de suveranitate, creând astfel un drept aplicabil resortisanților lor și lor înșile. Afirmția este cât se poate de evidentă: „diferit de tratatele internaționale obținute, Tratatul CEE a instituit o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor membre de la intrarea în vigoare a tratatului și care se impune jurisdicțiilor acestora”.¹⁷⁷

Prin urmare, dreptul comunitar este aplicabil ordinii juridice interne în felul în care el este adoptat, fără a mai fi necesară asimilarea sau transformarea acestuia în drept

175 C. Bloumann, op.cit, p.583.

176 Filipescu Ion, Fuerea Augustin, „Drept instituțional comunitar european”, ediția I, II, III, IV, V, București 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, pag.54.

177 Augustin Fuerea, Manualul Uniunii Europene, București 2006, pag. 164.

național. Deci, statele membre nu au posibilitatea de a opta între concepția monistă sau dualistă, prima avînd prioritate și fiind obligatorie.

Prin urmare, în relațiile Comunități – state membre, dualismul este înlăturat, iar dreptul comunitar primar, sau derivat, este imediat aplicabil în ordinea juridică internă a statelor membre, sau potrivit Curții de la Luxembourg, el face parte integrantă din ordinea juridică aplicabilă pe teritoriul fiecăruia dintre statele membre. Acest fapt are mai multe consecințe: dreptul comunitar este integrat în mod firesc în ordinea juridică internă a statelor, fără a fi nevoie de o formulă particulară de introducere; normele comunitare își ocupă locul în ordinea juridică internă; judecătorii comunitari au obligația de a aplica dreptul comunitar.¹⁷⁸

Dreptul comunitar se deosebește de **dreptul internațional public** prin următoarele:

1. Are aplicabilitate directă, aplicându-se nu numai statelor sau organizațiilor internaționale, dar și resortisanților statelor membre, adică persoanelor fizice și juridice care nu au calitatea de subiect de drept internațional;
2. Dispune de un sistem coercitiv-execuțional mixt internațional și național;
3. Dispune de un sistem jurisdicțional permanent și cu o competență obligatorie;
4. Normele juridice comunitare devin aplicabile de cele mai multe ori, fără a fi ratificate;
5. Normele juridice comunitare sunt preponderent de drept derivat și nu convenționale, majoritatea fiind adoptate de instituțiile comunitare;
6. Are funcție de integrare și nu doar de cooperare.

Față de **dreptul național**, dreptul comunitar se deosebește prin următoarele:

1. Se aplică și relațiilor interstatale;
2. Nu reglementează toate domeniile vieții sociale.

Statele sunt față de sursele de drept internațional într-o situație de autonomie din punct de vedere al efectelor în dreptul intern și asupra resortisanților lor. Ele pot utiliza un sistem dualist, care stabilește o separare radicală între ordinea juridică internațională și ordinea juridică internă, avînd ca principiu că o sursă de drept internațional nu poate fi prin ea însăși o sursă de drept intern. De aceea, pentru a avea efecte în dreptul intern o sursă de drept internațional trebuie să fie supusă unei proceduri particulare de introducere sau de transformare. Statele pot opta de asemenea pentru monism și să admită efectul juridic direct în dreptul intern al unei surse de drept internațional. Chiar și în acest caz, ele conservă o deplină autonomie pentru a defini condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o sursă de drept internațional pentru a avea un efect direct în dreptul intern. Această funcție este desigur de competența instanțelor judecătorești. Această autonomie dispăre total când este vorba despre dreptul comunitar.

Referindu-ne, la nivel general, la instituția raportului dintre dreptul internațional public și dreptul intern al unui stat, desigur că abordăm teoria dualistă și teoria monistă. Anume acest început trebuie să stea la baza analizei principiului supremației dreptului Uniunii Europene asupra dreptului intern al Statelor Membre. Or, după cum s-a făcut evident, Comunitatea Europeană a derivat esențial de la cadrul dreptului internațional, argumentând prin implicarea popoarelor și indivizilor, dar și a instituțiilor comunitare. Dezvoltarea dreptului internațional public se află într-un proces continuu, la fel ca și lărgirea noțiunii sale. Dacă privim în istorie, vedem o definiție restrânsă a dreptului internațional public. Astfel, savantul român George Plastara, în calitate de primă noțiune la originea dreptului internațional, concepe ideea de sociabilitate a statelor sau de

¹⁷⁸ Augustin Fuerea, Manualul Uniunii Europene, București 2006, pag. 165.

comunitate internațională ce trebuie să domine existența statelor. Odată cu dezvoltarea și aprofundarea relațiilor din cadrul societății internaționale, doctrina vine cu noi teorii, pe lângă cele ale monismului și dualismului, în special cea a coordonării dintre dreptul internațional și dreptul intern al statelor și fuziunii conștiente a potențialului celor două sisteme în scopul protecției valențelor civilizației. O concluzie care se cristalizează în urma dezvoltării practicii internaționale și utilizării noilor pârgii în relațiile dintre state, a apariției noilor valențe ce țin de dreptul popoarelor, precum și cele ale ființei umane, este cea a imposibilității stabilirii primatului sistemului de drept internațional față de cel intern ori viceversa, cert fiind că dreptul internațional are o acțiune tot mai puternică. Acest fapt se explică, *inter alia*, prin influența politicii externe a statelor asupra codificării dreptului internațional, dar și cu certitudine și la obligațiile asumate de către state în onorarea *bona fide* a normelor internaționale.

În măsura în care suportă paralela cu dreptul internațional, se poate constata că ordinea de drept comunitară este organizată, fără echivoc, monist. Altfel decât în dreptul internațional, în dreptul comunitar principiul priorității nu include, totuși, numai obligația statelor membre de a aduce dreptul lor național în concordanță cu dreptul comunitar prioritar, ci pretinde, în afară de aceasta, ca, în legătură cu principiul efectului direct, toate autoritățile și instanțele statale să lase neaplicat dreptul național contrar, în cadrul proceselor în curs de soluționare la ele.

Această ultimă idee nu era nouă. Întâietatea dreptului internațional clasic se oprea la porțile ordinii de drept naționale; dualismul împiedica acțiunea acestuia asupra raporturilor de drept din interiorul sferei juridice naționale și intervenția lui asupra fiecărui cetățean. Dimpotrivă, efectul util al dreptului comunitar implică faptul că dreptul comunitar prioritar acționează direct în ordinele de drept naționale, trebuind să fie luat în considerare de către toate instituțiile statutului respectiv.

Astfel, esența supremației dreptului Uniunii Europene se bazează, pe lângă premisele analizate, și pe unele premise de ordin intern, care reflectă ordinea constituțională a Statelor Membre. Acceptarea principiului primordialității din partea sistemelor juridice ale statelor membre ale Uniunii Europene diferă de la stat la stat, în timp ce în țările BENELUX sau Irlanda, constituțiile consacră primordialitate dreptului comunitar față de cel național, în alte țări, acceptarea a fost mai dificilă și anevoioasă. De pildă, în Germania art. 24 din Constituția federală prevede că legislativul federal este împuternicit să cedeze, în anumite domenii, monopolul lui de a crea dreptul în favoarea unor organizații internaționale. Potrivit art.23 din constituție: Republica Federală Germania, în vederea înființării unei Europe unite, cooperează în dezvoltarea Uniunii Europene care respectă principiul democrației, al statului de drept, social și federative, precum și principiul subsidiarității și care asigură drepturilor fundamentale ale omului o protecție comparabilă cu cea acordată de legea fundamentală.

Din cauza unui șir de puteri concurente dintre Comunitatea Europeană și Statele Membre este important de a stabili care drept va avea supremație în cazul unui conflict, mai ales că aplicarea extinsă de către Curte a principiului efectului direct și a scopului Tratatului CE, cuprinzând domenii de competență națională, au ghidat spre o situație inevitabilă de conflict dintre dreptul Uniunii Europene și cel național al Statelor Membre. Această cerință este valabilă pentru orice federație. În caz dacă legile în vigoare ale autorităților centrale și ale celor regionale sunt în contradicție, una dintre ele trebuie să fie superioară. În cazurile în care Tratatul nu conține o normă imperativă ce stabilește supremația dreptului comunitar, Curtea de Justiție a derivat acest principiu din obligația de a asigura aplicarea dreptului comunitar stipulată în art. 10 CE (fostul art. 5). Cazul Van Gend en Loos (nr. 26/1962), a declarat Comunitatea drept o ordine legală, independentă

de Statele Membre. Or, într-un alt caz - COSTA v. ENEL (nr.6/1964) - Curtea de Justiție a introdus doctrina supremației. Decizia Curții a definit relația dintre dreptul comunitar și dreptul național al statelor membre, arătând că dreptul comunitar este o ordine juridică independentă, care are prioritate de aplicare chiar și în fața dreptului național ulterior. Astfel, principiul specific dreptului intern și dreptului internațional public "lex posteriori derogat priori" nu-și găsește aplicare în relațiile dintre dreptul comunitar și cel intern. Deși ordinea juridică comunitară a luat naștere pe tărâmul dreptului internațional public și s-a bazat pe acordul de voință al statelor membre, s-a născut ca o ordine juridică autonomă.

Pe cale de consecință, conchidem că în ciuda specificului sistemelor de drept intern, iar pe această cale și a controlului exercitat de state în privința raportului dintre dreptul național și cel internațional, în practica acestora treptat se afirmă principiul unei atitudini binevoitoare față de dreptul internațional atât în procesul de elaborare a normelor interne, cât și la interpretarea celor existente, ele pornesc mai întâi de toate de la principiile și normele de drept internațional.

În ceea ce privește relația dintre dreptul comunitar și național al statelor membre, doresc să mai remarc un lucru. Statele, prin faptul că ele, conform prevederilor Tratatelor de bază și celor de modificare, au rezervat reglementării prin ordinea de drept comunitară drepturi și obligații, care se supuneau, până atunci, propriilor ordini interne de drept, au provocat o restângere a drepturilor lor de suveranitate, care nu mai poate fi revocată ulterior prin măsuri unilaterale.

Fiecare stat care aspiră la integrare europeană trebuie să fie conștient că aderarea la Uniunea Europeană semnifică transferarea unor atribuții către instituțiile comunitare, precum și exercitarea în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute. Fără îndoială, transferul de competențe implică delegarea de suveranitate din partea statelor, în realitate însă, statele membre ale Uniunii Europene sunt cele care au decis să exercite în comun anumite atribuții care, în mod tradițional, țin de domeniul suveranității naționale.¹⁷⁹

Bibliografie:

Serbenco, Eduard. *Raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern* // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, *Drept internațional public, Ediția a II-a - Chișinău*, CEP USM, 2005, - 608 p., pag. 107-120; J. Combacau, „*Le droit international, bric a brac au systeme?*”, „*Archives de philosophie du droit*”, 1986; Patrick Daillet, Allain Pellet, *Droit international public*, LGDJ, Paris 1999; Raluca Miga-Besteliu, *Introducere în drept internațional*, București 1997; H. Triepel, „*Les rapports entre le droit international et le droit interne*”, RCADI., 1923, vol.I; D. Anzilotti, *Cours de droit international*, Sirey, 1929; A. Pellet, „*Les fondements juridiques internationaux du droit communautaire*”, RCADE, 1994-2, vol.V; Oleg Balan, E. Serbenco *Drept internațional public*, vol.I, Chișinău 2001; Oppenheim, *International Law*, 1992; D. Carreau, *Droit international*, 1988; N. Ecobescu, V. Duculescu. *Drept internațional public*. București 1993; C. Blumann, I. Dubouis, *Droit institutionnel de l'Union Europeenne*, Paris, 2007; Ian Brownlie, *Principles of Puplic International Law*, Oxford, 2003; Natalia Suceveanu, *Prioritatea dreptului internațional în raport cu dreptul intern, în textele constituționale în domeniul drepturilor omului*, Materiale ale conferinței internaționale științifice din 22-23 septembrie 2004, mun. Bălți „*Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală*”, Chișinău 2004; Natalia Suceveanu, *Corelația dintre dreptul comunitar, dreptul intern al statelor membre și dreptul internațional*, Colecții, Universitatea Petre Andrei, Iași 2008, Tom XIV, Drept, a 13 Conferință științifică anuală cu participare internațională, tradiție și reformă în dreptul românesc.

¹⁷⁹ Natalia Suceveanu, *Corelația dintre dreptul comunitar, dreptul intern al statelor membre și dreptul internațional*, Colecții, Universitatea Petre Andrei, Iași 2008, Tom XIV, Drept, a 13 Conferință științifică anuală cu participare internațională, tradiție și reformă în dreptul românesc, pag.436-422.

Capitolul VI

SUBIEȚII DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC CONTEMPORAN

- § 1. *Noțiunea de subiect al dreptului internațional public*
- § 2. *Sistemul și categoriile de subiecți ai dreptului internațional public contemporan: doctrină și practică*
- § 3. *Statul suveran – subiect clasic de bază al dreptului internațional public: trăsături caracteristice, particularități*
- § 4. *Recunoașterea statelor*
- § 5. *Organizațiile Internaționale – subiect derivat și secundar de drept internațional public: specific și particularități*
- § 6. *Națiunile care luptă pentru eliberarea națională*
- § 7. *Statutul juridic al individului în dreptul internațional public*
- § 8. *Probleme ale calității de subiect de drept al altor entități internaționale*
- § 9. *Republica Moldova ca subiect de drept internațional public contemporan*

§ 1. Noțiunea de subiect al dreptului internațional public

Noțiunea de subiect de drept internațional reprezintă particularități esențiale în comparație cu dreptul intern. Aceste particularități, ce se referă la natura, temeiul, conținutul juridic și sfera de aplicare, determină principalele deosebiri dintre conceptele subiectului de drept internațional și cel de drept intern.

Faptul că relațiile internaționale se desfășoară cu participarea directă a statelor ca entități suverane și independente egale în drepturi exclude existența în acest domeniu a unui „organ suprastatal” sau a unui „guvern” care să determine, să reglementeze sau să atribuie calitatea de subiect de drept internațional. Această calitate aparține, înainte de toate, statului în virtutea suveranității sale. Ea poate aparține și altor entități (popoare care luptă pentru eliberare, organizații internaționale guvernamentale și neguvernamentale, societăți transnaționale ș.a.) în măsura și în limitele determinate de statele membre ale comunității internaționale.

Calitatea de subiect al dreptului internațional definește, înainte de toate, situația juridică a unei entități ca titular de drepturi și obligații internaționale. Aceasta nu constituie însă doar o tendință, o capacitate juridică abstractă și nu poate fi definită în afara realității raporturilor de drept internațional în cadrul cărora se manifestă și se exercită. Dimpotrivă, ea există pentru state sau alte entități prin participarea directă a acestora ca subiecți ai unor raporturi în care își exercită drepturile și își îndeplinesc obligațiile asumate¹⁸⁰.

Relațiile la care participă statele și alte entități cu personalitate juridică internațională sunt reglementate de normele dreptului internațional, căpătând, astfel, caracterul unor raporturi de drept internațional, analizate prin conceptele juridice clasice de: subiect, conținut juridic (drepturi și obligații) și obiect. Caracteristicile acestor raporturi

¹⁸⁰ În acest sens, apare incompletă definiția dată de G.Schwarzenberger, potrivit căreia „personalitate internațională înseamnă doar capacitatea de a fi purtător (bearer) de drepturi și obligații în dreptul internațional”; SCHWARZENBERGER, G. *International law and order*. – London: Stevens, 1971, p.53.

sunt determinate însă de situația juridică a subiecților participanți, de poziția lor față de dreptul internațional. Din acest punct de vedere, statul – subiect principal, primar și originar, fundamental – posedă această calitate nu în temeiul dreptului internațional, ci în virtutea suveranității sale, în baza căreia participă, prin acord de voință cu alte state, la procesul normativ, la formarea raporturilor internaționale și la determinarea situației juridice a altor entități pe plan internațional. De aceea noțiunea generală a subiectului de drept internațional nu poate fi redusă la formula „destinatarilor normelor juridice internaționale”, la faptul că „dreptul internațional îi recunoaște aptitudinea de a fi titular de drepturi și a fi ținut de obligații” sau „îi atribuie capacitate juridică”.¹⁸¹ Specificul și dinamica subiecților dreptului internațional infirmă asemenea susțineri care nu fac decât să transpună automat conceptele dreptului intern în sfera dreptului internațional, fără a ține seamă de specificul acestuia din urmă.

Personalitatea juridică aparține statului ca entitate suverană. Suveranitatea conferă statului personalitate juridică internațională, aptitudinea de a acționa în cadrul comunității internaționale, prin exercitarea drepturilor și asumarea obligațiilor. Dreptul internațional nu constituie, un determinant aprioric al personalității juridice a statelor, dimpotrivă, el însuși este creat de acestea; dreptul internațional este expresia și rezultatul acordului de voință al statelor privind drepturile și obligațiile lor, al altor subiecți, precum și cadrul juridic al relațiilor dintre entitățile participante la viața internațională.

Pentru identificarea unui subiect de drept internațional este necesar să se constate dacă acesta posedă personalitate juridică în cadrul ordinii juridice internaționale, dacă are, capacitate juridică de a acționa pe plan internațional.

Într-un concept general, subiectul de drept internațional este titularul de drepturi și obligații internaționale, participant la relațiile reglementate de normele dreptului internațional.

În doctrina juridică, subiectul de drept internațional face obiectul unor definiții care, deși diferite, cuprind și unele elemente comune... „Subiecți ai dreptului internațional sunt acele entități care au capacitatea de a participa la raporturile juridice reglementate de dreptul internațional”.¹⁸²

„Subiecții dreptului internațional, se arată în „Курс международного права”,¹⁸³ „sunt entitățile care participă sau pot participa la relațiile reglementate de normele dreptului internațional”.

Prin altă definiție se susține că subiecți ai dreptului internațional sunt entitățile participante la viața internațională, cu drepturi și obligații directe. Sintagma „viața internațională” nu-i cea mai potrivită, ea putând include și domenii nereglementate de dreptul internațional public, cum ar fi, spre exemplu, relațiile comerciale internaționale.

Juristul african N.Mugerwa indică trei elemente esențiale ale „calității de subiect al unui sistem de drept”:

- 1) subiectul să aibă obligații;
- 2) să fie capabil a reclama beneficiul drepturilor sale;
- 3) să aibă capacitatea de a intra în raporturi juridice cu alte persoane juridice recunoscute de sistemul particular de drept.¹⁸⁴

181 MOSLER, H. Reflexion sur la personalite juridique en droit international public. – Paris: Pedone, „Melanges a H. Rolin. Problemes des droit des gens”, 1964, p.237-238.

182 DIACONU, I. Tratat de drept internațional public. – București: Editura LEX, vol. I, 2002, p.78.

183 КУДРЯВЦЕВ, А.Н. Курс международного права, в семи томах. – Москва: Издательство „Наука”, т.1, 1989, p.159.

Autorul nu ia însă în considerare particularitățile subiectului de drept internațional în sensul că acesta există ca atare în temeiul unui criteriu obiectiv, al unei însușiri esențiale fie inerentă subiectului respectiv – suveranitatea pentru state, dreptul la autodeterminare pentru națiuni – fie atribuită acestuia prin acordul statelor, de pildă, organizațiile internaționale.¹⁸⁵

Autorul englez D.W.Greig afirmă „în dreptul internațional, statul este persoană juridică tipică, iar alte entități pot fi considerate ca „subiecți” ai dreptului internațional în măsura în care pot intra în raporturi juridice pe plan internațional”.¹⁸⁶

Un alt mod de definire este acela că subiect al dreptului internațional este cel cărui i se adresează regulile de drept internațional pentru a-i impune direct obligații sau a i se atribui drepturi. Subiectul dreptului internațional este dependent direct de dreptul internațional, este apt să fie titular de drepturi internaționale, să fie legat de obligații internaționale și să aibă acces la proceduri internaționale.

Paul Reuter propune „pentru a recunoaște unei entități calitatea de subiect al dreptului internațional se cere o dublă cerință să fie titulară de drepturi și obligații stabilite și sancționate direct de acest drept”.¹⁸⁷

Din definițiile expuse mai sus, rezultă doar unul din elementele caracteristice ale subiectului dreptului internațional public, și anume acela de a fi titular de drepturi și obligații internaționale în mod direct, adică de a avea personalitate internațională (aptitudinea de a fi titular de drepturi și obligații potrivit dreptului internațional), trăsătură considerată esențială și de mulți alți autori.¹⁸⁸

Aceeași opinie o găsim și în doctrina franceză „pentru a fi considerat drept subiect activ al unei ordini juridice, o entitate trebuie, în primul rând, să fie investită de această ordine cu drepturi și obligații definite în mod clar”.¹⁸⁹

Calitatea de subiect al dreptului internațional trebuie abordată în contextul particularităților pe care le reprezintă acest sistem de drept. În dreptul internațional important este nu numai aptitudinea de a avea drepturi și obligații, ci și posibilitatea practică de a le exercita, aspect în care, de fapt, se concretizează finalitatea principiilor și normelor sale.

Posibilitatea de a avea drepturi și obligații presupune obținerea drepturilor și obligațiilor internaționale prin participarea la raporturile juridice internaționale.

G.Tunkin, definește subiecții dreptului internațional ca fiind participanții la relațiile internaționale, posesorii drepturilor și obligațiilor internaționale, ce le realizează în baza dreptului internațional și care, în cazurile necesare, poartă răspundere

184 MUGERWA, N. *Subjects of International Law. Manual of Public International Law*. Red. M. Sorensen. – New York: St. Martin's Press, 1968, p.249.

185 Ideea unui criteriu obiectiv este susținută de L.A.Modjorian care limitează însă sfera subiecților doar la stat și la națiuni luptătoare- МОДЖОРЯН, Л.А. *Основные права и обязанности государств*. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1965, p.10; în acest sens, afirmă și Greig: „atributul personalității trebuie să fie rezervat pentru acele entități, înainte de toate, statele anumite organizații internaționale, care au în mod obiectiv și independent capacitatea de a se manifesta pe plan internațional” - GREIG, D. W. *International Law*. – London: 1970, p.91.

186 GREIG, D. W. *International Law*. – London: 1970, p.73.

187 REUTER, P. *Principes de droit international publique*. – Paris: Presse Universitaires de France, 1980, p.175.

188 POPESCU, D., NĂSTASE, AD. *Drept internațional public*. – București: Editura Șansa SRL, 1997, p.119-120; *Международное право*. Под ред. КОЛОЦОВА, Ю.М., КУЗНЕЦОВА, А.И. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1995, p.57.

189 ROUSSEAU, Ch. *Droit International Public*. – Paris: Dalloz, 1987, p.402.

internațională.¹⁹⁰ În această definiție apare un nou accent „realizarea drepturilor și obligațiilor internaționale”, adică, participarea nemijlocită la raporturile juridice reglementate de dreptul internațional public. În aceeași definiție întâlnim și un element specific, esențial, după părerea noastră, și anume „răspunderea internațională a subiecților dreptului internațional public”.

Unul din semnele subiecților dreptului internațional este faptul că ei nu numai că pot fi supuși răspunderii internaționale, dar și dispun de capacitatea de a acționa în mod direct prin proceduri adecvate ale dreptului internațional, pentru a-și face efectivă respectarea drepturilor sale în aceste relații, deci, capacitatea „de a avea acces direct la procedurile internaționale pentru a-și apăra drepturile (fie în fața unor instanțe judiciare internaționale, fie în cadrul unor organizații internaționale)”.

În literatura de specialitate întâlnim și alte caracteristici ale subiecților de drept internațional public:

- capacitatea de a participa la crearea dreptului internațional;
- capacitatea de a cere respectarea normelor dreptului internațional de către subiecți;

- capacitatea juridică de a încheia tratate internaționale etc.; caracteristici care, după părerea noastră, nu necesită a fi menționate aparte, ele incluzându-se în capacitatea de a participa la raporturile juridice internaționale.

Toate definițiile analizate reflectă opiniile autorilor. În linii mari, ele nu pot fi contestate, ci doar perfecționate.

Efectuând o sinteză a definițiilor analizate, putem concluziona că o entitate poate fi subiect de drept internațional, dacă întrunește următoarele condiții:

- este destinatarul nemijlocit al normelor dreptului internațional și, ca atare, este titularul direct de drepturi și obligații internaționale;
- participă în mod nemijlocit la raporturile juridice internaționale și are acces direct la procedurile internaționale pentru a-și apăra drepturile.

Pornind de la cele menționate, propunem o definiție a noțiunii de „subiecți ai dreptului internațional public”, care, după părerea noastră, are un caracter mai generalizator:

Subiecții dreptului internațional public sunt entitățile care participă direct la raporturile internaționale reglementate de dreptul internațional public, care, prin acțiunile lor volitive, obțin drepturi și își asumă obligații internaționale, iar în cazul încălcării acestora poartă răspundere internațională.

§ 2. Sistemul și categoriile de subiecți ai dreptului internațional public contemporan: doctrină și practică

Concepțiile cu privire la subiecții dreptului internațional au evoluat în decursul timpului. Într-o concepție considerată tradițională, clasică, autori reputați ca M.Bluntskli, P.Fiore ș.a. au susținut că statele sunt unicii subiecți ai dreptului internațional.¹⁹¹ Această teză s-a menținut până la sfârșitul primului război mondial, recunoscându-li-se și altor entități ca Vaticanul, Comisia Europeană a Dunării sau Confederația de state personalitatea juridică parțială și „netipică”.

¹⁹⁰ ТУНКИН, Г. И. Международное право. – Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1982, p.85.

¹⁹¹ M.Bluntschli, de pildă, afirma: „Statele sunt persoanele dreptului internațional” – BLUHNITSLI, M. Le droit International codifié. – Paris: Librairie Guillaumin, 1881, p.64; „în calitatea sa de persoană care acționează, statul se manifestă în relațiile cu supușii săi și cu alte state” – КОМАРОВСКИЙ, Л. А. Право и мир в международных отношениях. – Москва: 1899. p.27.

În perioada interbelică, această concepție, a fost amplu argumentată de cunoscuți doctrinari ca H.Triepel, D.Anzilotti, W.G.F.Phillimore ș.a.¹⁹² Ei au respins, totodată, teoria formulată de juriști ca G.Scelle sau N.Politis care atribuiau și indivizilor această calitate. După primul război mondial li se atribuie și unor organizații internaționale (ca Liga Națiunilor sau Organizația Internațională a Muncii) prerogativele subiecților de drept internațional. Astfel, în doctrina juridică românească dintre cele două războaie mondiale, unii autori ca G.Sofronie¹⁹³ sau G.Plastara¹⁹⁴ recunoșteau această calitate atât statelor, cât și altor entități considerate însă „persoane artificiale” ca Vaticanul și Liga Națiunilor. P.Negulesco le atribuia și indivizilor, alături de state, personalitate juridică internațională, limitată și specială.¹⁹⁵

În perioada postbelică, evoluția relațiilor internaționale a generat necesitatea unei noi concepții care să recunoască și altor entități, alături de state, calitatea de subiecți de drept internațional.

Concepția predominantă din zilele noastre este teoria pluralității subiecților de drept internațional, potrivit căreia există, în dreptul internațional, alături de state, și alți subiecți de drept internațional, cum ar fi: organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberarea națională ș.a. Aceasta nu înseamnă însă că toate entitățile având personalitate internațională sunt identice. În avizul său consultativ din 1949, cu privire la „Repararea daunelor suferite în serviciul Națiunilor Unite”, CIJ subliniază: „Subiecții de drept, într-un sistem juridic, nu sunt în mod necesar identici în ce privește natura sau întinderea drepturilor lor; natura lor depinde de nevoile comunității”.¹⁹⁶

Sistemul subiecților de drept internațional cuprinde, în afară de state, națiunile care luptă pentru eliberare, organizațiile internaționale determinate ca atare prin acordul statelor membre și Vaticanul.

Referindu-ne la importanța generală a clasificării subiecților dreptului internațional, putem susține că, în baza acestei clasificări, evidențiem legătura lor, în diferite relații internaționale, reflectând caracteristica generală a anumitor tipuri de subiecți, cât și statutul juridic individual al fiecărui subiect. Subiecții dreptului internațional se deosebesc unul de altul după modul de apariție (formare), scopurile sale, toate având trăsături individuale, neexistând o identitate între natura și întinderea drepturilor și obligațiilor lor, deci, a personalității lor internaționale.

În literatura de specialitate există mai multe modalități de clasificare a subiecților dreptului internațional.

D.Feldman și G.Kurdiukov clasifică subiecții dreptului internațional după modul de manifestare a capacității juridice internaționale în:

192 „Statele coordonate sunt unicii subiecți ai dreptului internațional” - TRIEPEL, H. Les rapports entre le droit interne et le droit international. - RCADI, vol. I, 1923, p.82; în același sens, D.Anzilotti susținea „principiul după care numai statele sunt subiecți ai dreptului internațional” - ANZILOTTI, D. Cours de Droit international. Premier volume: Introduction - Théories générales. - Paris: Sirey, 1929, p.123; a se vedea, în acest sens, și W.G.F.Phillimore- PHILLIMORE, W. G. F. Droit et devoirs fondamentaux des Etats. - RCADI, vol. I, 1923, p.33.

193 SOFRONIE, G. Cours de droit internațional public. - Cluj: R. Cioflec, 1936, p.63, 69, 112.

194 PLASTARA, G. Manual de Drept internațional public.(cuprinzând și o expunerea conflictelor de legi. Drept internațional privat. Îngrijită de Popa V.V.) - București: Editura All Beck. 2004, p.53, 108.

195 NEGULESCO, P. Principes du droit international administratif. - Paris: 1935, p.26.

196 Avizul consultativ cu privire la repararea daunelor suferite în serviciul Națiunilor Unite. 1949 (site specializat //www.un.org); C.I.J. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1949, p.178.

- subiecți universali (tipici) – statele care dispun de toate drepturile și obligațiile internaționale;

- subiecți speciali (derivați) – organizațiile internaționale care au capacitatea juridică internațională limitată prin voința statelor.¹⁹⁷

Bazându-se pe criteriul suveranității, aceiași savanți propun și o altă clasificare a subiecților dreptului internațional: „...suveranitatea este unicul criteriu obiectiv pentru clasificarea subiecților de drept internațional, care se împart în subiecți de bază (originari) și secundari, suverani și nesuverani”. Susținem această idee.

În acest sens, se propune următoarea clasificare:

- subiecți suverani (primari), din care fac parte statele și popoarele ce luptă pentru independență;

- subiecți nesuverani (secundari) - organizațiile internaționale.

O clasificare specifică a subiecților dreptului internațional întâlnim în cursul academic de drept internațional (în șapte volume), unul din cele mai importante cursuri de drept internațional al secolului XX. Autorul compartimentului respectiv R.Miullerson propune clasificarea subiecților dreptului internațional în:

- subiecți ce dispun de drepturi și obligații ce se deduc direct din normele dreptului internațional și care participă direct la crearea acestor norme și veghează respectarea lor. Aceștia sunt statele, popoarele ce luptă pentru independență și organizațiile internaționale guvernamentale;

- subiecți ce dispun de un anumit volum de drepturi și obligații internaționale, destul de limitat, și care nu participă direct la procesul de creare a normelor dreptului internațional. Aceștia sunt indivizii, organizațiile internaționale neguvernamentale, organele internaționale (comisii, comitete, organe judiciare și arbitrale).¹⁹⁸

În doctrina rusă actuală de drept internațional, care se formează în condiții geopolitice noi determinate de dispariția URSS ca subiect unic de drept internațional, se observă o modificare esențială a conceptului de subiect de drept internațional.

În una din cele mai recente lucrări din domeniul dreptului internațional – „Precedentele în dreptul internațional public și privat” – cunoscuții savanți ruși I.Blișenko și G.Doria acordă acestei probleme – subiecții dreptului internațional – o atenție deosebită, tratând problema într-un mod deosebit și specific în comparație cu conceptul cunoscut și acceptat. Autorii afirmă că, în condițiile actuale, calitatea de subiect de drept internațional public urmează să fie recunoscută:

a. – poporului;

b. – statelor;

c. – organizațiilor interstatale;

d. – națiunilor care luptă pentru eliberarea națională reprezentante prin organele eliberării naționale.

Toți acești subiecți sunt primari, în opinia autorilor, calitatea de subiect având-o și:

a. – corporațiile transnaționale;

b. – persoanele fizice și persoanele juridice, care participă la circuitul internațional economic;

c. – organizațiile interstatale neguvernamentale.

197 ФЕЛЬДМАН, Д.И., КУРДЮКОВ, Г.И. Основные тенденции развития международной правосубъектности. – Казань: Издательство Казанского Университета, 1974, p.48.

198 КУДРЯВЦЕВ, А.Н. Курс международного права, в семи томах. – Москва: Издательство „Наука”, т.1, 1989, p.181.

Revenirea autorilor menționați la conceptul de popor ca subiect de drept internațional este, în opinia noastră, firească. Anume poporul este purtătorul drepturilor și obligațiilor suverane, exercitându-și drepturile și executându-și obligațiile sale suverane direct sau prin organele sale reprezentative (art.2, Constituția Republicii Moldova).

După părerea noastră, o clasificare reușită a subiecților dreptului internațional se face în raport de drepturile pe care le pot dobândi și obligațiile pe care și le pot asuma, clasificare ce cuprinde două categorii de subiecți, și anume:

- subiecți primari, originari, direcți și cu capacitate deplină;
- subiecți derivați și cu capacitate limitată.

Subiecții primari, originari sunt statele. Ele sunt creatoarele și destinatările principale ale normelor și principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Statele mai sunt definite ca subiecți direcți cu capacitate deplină, având predilecția „de a fi parte în orice raport juridic internațional”.

Subiecții derivați sunt acele entități implicate în raporturile juridice internaționale, cărora statele le conferă statutul, prin acordul lor de voință. În această categorie intră organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberare, la care se adaugă Vaticanul.

În doctrina actuală se susține diversificarea entităților ce ar urma să fie incluse în ordinea juridică internațională ca subiecți distincți, alături de state, organizațiile guvernamentale și popoarele ce luptă pentru independență, corporațiile multinaționale, organizațiile internaționale neguvernamentale, persoanele fizice, persoanele juridice și chiar omenirea în întregul ei. Autorii I.Blișenko și G.Doria, clasifică subiecții dreptului internațional nu numai în categorii, dar și în trei niveluri¹⁹⁹:

Nivelul unu: poporul, statele și națiunile care luptă pentru eliberarea națională, organizațiile internaționale interstatale. Toți acești subiecți, direct sau indirect, participă la crearea normelor de drept internațional, sunt posesori și purtători ai drepturilor și obligațiilor ce decurg din tratate și acorduri internaționale.

Nivelul doi și trei: persoanele fizice, persoanele juridice, corporațiile transnaționale, organizațiile internaționale neguvernamentale, participanți la relațiile internaționale, care prin acțiunile lor participă, direct sau indirect, la formarea normelor de drept internațional, însă influența lor nu este decisivă ca în cazul subiecților de nivelul unu.

Considerăm această opinie oportună și argumentată, care corespunde realităților actuale ale relațiilor internaționale și dreptului internațional.

Dar nici una din aceste entități nu dispune de o reală capacitate juridică, care, în cazul statelor, se bazează pe suveranitatea de care ele se bucură, iar în cel al organizațiilor guvernamentale – pe forța juridică conferită prin statute de către statele membre, în virtutea suveranității lor.

În sistemul subiecților de drept internațional statul constituie un subiect fundamental, având această calitate în virtutea situației sale de entitate politică suverană, care, prin acordul de voință, creează dreptul internațional și determină statutul juridic al altor participanți la relațiile internaționale. Statul este considerat subiectul primordial, originar în raport cu alte entități având personalitate de drept internațional recunoscută de alte state și, totodată, subiect universal în sensul că își exercită drepturile și își asumă obligații în orice domeniu al relațiilor interstatale. Sub acest aspect, unii autori mai numesc statul subiect tipic,²⁰⁰ normal²⁰¹ al dreptului internațional spre deosebire de alți subiecți netipici, „de creație artificială” sau derivați.

199 БЛИЩЕНКО, И. П., ДОРИА, Ж.. Прецеденты в международном публичном праве. – Москва: Издательство МНИМП, 1999, p.23.

200 SCHWARZENBERGER, G. International law and order. – London: Stevens, 1971, p.55.

Întrucât a devenit pluralistă, societatea internațională actuală nu cuprinde în mod exclusiv numai statele, ci mai cuprinde:

- membrii neregulați (neobișnuiți), adică cei lipsiți de bază teritorială și care nu se bucură decât de o competență limitată – este cazul entităților extrastatale – Vaticanul;
- membrii derivați (creați), adică aceia ale căror existență și competență (întotdeauna, numai una specială) depind de un act de voință al statelor, iar acestea sunt entități interstatale – asociațiile de state și organizațiile internaționale.

Considerăm că, în perioada actuală, în condițiile dinamice ale relațiilor internaționale și ale globalizării sistemul subiecților de drept internațional cuprinde:

Subiecți de nivelul unu, categorie din care fac parte subiecții unanim recunoscuți:

- statul suveran – subiect originar și primar;
- organizația internațională – subiect derivat și secundar;
- popoarele care luptă pentru eliberarea națională – subiect provizoriu;
- formațiunea de tip statal – subiect specific.

În categoria subiecților de nivelul doi se includ subiecții recunoscuți în doctrină și practică drept subiecți cu competență limitată:

- persoanele fizice;
- persoanele juridice;
- corporațiile transnaționale;
- organizațiile internaționale neguvernamentale.

§ 3. Statul suveran – subiect clasic de bază al dreptului internațional public: trăsături caracteristice, particularități

Caracteristicile personalității internaționale a statului

Statul este un fenomen istoric, politic și juridic. Statul este definit ca o colectivitate umană, instalată permanent pe un anumit teritoriu și având o structură de organe ale puterii care se bucură de suveranitate.

Statul, fiind odată organizat, are un scop anume și funcții bine determinate. În acest sens, avea perfectă dreptate Hegel când spunea: „dacă cetățenilor nu le merge bine, dacă scopul lor subiectiv nu este satisfăcut, dacă ei nu găsesc că mijlocirea acestei satisfaceri constituie statul însuși, ca atare, atunci statul stă pe picioare slabe”.²⁰²

Statul, de regulă, este caracterizat drept:

- a. o organizație politică a societății cu ajutorul căreia se realizează conducerea socială;*
- b. o organizație, care deține monopolul creării și aplicării dreptului;*
- c. o organizație, care exercită puterea pe un teritoriu determinat al unei comunități umane;*
- d. o organizație politică a deținătorilor puterii de stat care, în exclusivitate poate obliga executarea voinței generale, aplicând, în caz de necesitate, forța de constrângere.*²⁰³

Crearea unui stat independent trebuie să fie bazată pe principiul egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele.

Noile state se bucură de calitatea de subiect de drept internațional din momentul apariției, celelalte state trebuind să respecte drepturile suverane ale acestora. Considerația statului, ca subiect de drept internațional, se exprimă prin totalitatea de drepturi și

201 CAVARÉ, L. Le droit international public positif. – Paris: Pedone, 1961, p.468.

202 HEGEL, G. Principiile filosofiei dreptului. – București: Editura IRI, 1996, p.291.

203 NEGRU, B., NEGRU, A. Teoria generală a dreptului și statului [curs universitar]. – Chișinău: Bons Offices, 2006, p.76-79.

obligații care rezultă din apartenența la comunitatea internațională și obligația benevolă de a le respecta.

Numai statele posedă totalitatea drepturilor și obligațiilor cu caracter internațional. Statele nu sunt numai subiecți ai dreptului internațional, ci și creatori ai acestui drept. Calitatea de personalitate juridică internațională a statului se caracterizează prin elemente intrinseci ale ei: prin suveranitatea sa asupra teritoriului său și persoanelor care se află pe acest teritoriu.

În scopul de a califica o anumită entitate ca stat având personalitate juridică internațională se cer luate în considerare anumite criterii.

Practica internațională se referă, în general, la criteriile „clasice” dezvoltate de dreptul constituțional, care au în vedere trei elemente fundamentale ale existenței statului: două de ordin sociologic – *populația și teritoriul* –, iar al treilea – un element juridic – *existența unui guvern*.

Fiind o colectivitate organizată, suverană și independentă situată pe un anumit spațiu, statul are calitatea de subiect de drept atât în raport cu ordinea internă cât și cu cea internațională. Ceea ce îi conferă această dublă calitate este caracterul suveran al puterii sale. În baza acestei puteri, statul are dreptul de a governa societatea în interior și de a stabili raporturi cu alte state în exterior, în condiții de deplină egalitate. Dacă latura internă a suveranității statului privește puterea sa de comandă în interior, concretizată în elaborarea unor norme cu caracter general și în urmărirea aplicării acestora în practica socială (realizarea ordinii de drept), latura externă privește comportamentul statului în societatea internațională, raporturile sale cu celelalte state. Astfel, suveranitatea este baza politică și juridică a calității statului de subiect de drept internațional și determină aria de manifestare a acestei calități.

Cea mai completă definiție a noțiunii de stat a fost dată de Convenția de la Montevideo, care este acceptată ca reflectând, în termeni generali, condițiile statalității în dreptul internațional cutumiar.

Potrivit acestei convenții, „Statul ca personalitate internațională trebuie să întrunească următoarele condiții:

- teritoriu determinat;
- populație permanentă;
- guvern;
- capacitatea de a intra în relații cu alte state”²⁰⁴

Teritoriul

Elementul principal al statului îl constituie teritoriul, prin care înțelegem cadrul spațial în care este stabilită o anumită colectivitate umană.

Astfel, teritoriul de stat reprezintă spațiul geografic alcătuit din suprafețe terestre, acvatice și marine, din solul, subsolul și spațiul aerian asupra căruia statul își exercită suveranitatea sa deplină și exclusivă.

Împreună cu populația și cu sistemul organelor puterii de stat, teritoriul reprezintă una din premisele materiale naturale care condiționează existența și stabilitatea statului ca subiect originar al dreptului internațional. Teritoriul definește limitele spațiale ale existenței și organizării statale suverane constituind astfel o noțiune juridico-politică.

Fără acest element, un ansamblu de ființe umane, oricât de numeroase ar fi, nu ar putea constitui un stat. Cu alte cuvinte, delimitarea teritorială, stabilirea exactă a spațiului

²⁰⁴ Convenția asupra drepturilor și îndatoririlor statelor. Semnată la Montevideo, la 26 decembrie 1933, în vigoare de la 26.12.1934. Source: U.S., Department of State, Publication 1983, *Peace and War: United States Foreign Policy, 1931-1941* (Washington, D.C.: U.S., Government Printing Office, 1943, p. 198-203, art.1.

geografic asupra căruia se exercită puterea de stat (suveranitatea) apare ca o caracteristică esențială a statului.

Suveranitatea teritorială a statului se caracterizează, pe de o parte, prin exclusivitate, în sensul că asupra unui teritoriu nu se poate exercita decât autoritatea unui singur stat. Numai statul, prin organele sale proprii, poate exercita puterea legislativă, executivă și judecătorească. Exercițarea suveranității mai multor state asupra aceluiași teritoriu ar contrazice însuși conceptul de suveranitate.

Pe de altă parte, suveranitatea teritorială este caracterizată prin plenitudinea exercițiului acesteia, în sensul că statul este singurul în măsură să determine întinderea și natura competențelor pe care le exercită în limitele teritoriului de stat.²⁰⁵

Pentru a determina natura juridică a teritoriului în dreptul internațional, este necesar să pornim de la faptul că teritoriul constituie:

- spațiul exercitării puterii suverane exclusive a statului;
- spațiul înfăptuirii dreptului poporului la autodeterminare;
- obiectul suveranității permanente asupra resurselor și bogățiilor naționale.

O națiune, un popor nu pot exista fără teritoriu. Acesta apare ca expresie materială a supremației, independenței și inviolabilității statului și poporului care îl locuiește.²⁰⁶

Teritoriul de stat are două caracteristici bine determinate:

- este stabil, în sensul că populația care se află pe el este așezată în mod permanent, sedentar (*homo vagens*, adică fixându-se pentru a-și trăi întreaga viață);
- are un caracter delimitat, are limite precise și fixe, în cadrul cărora se exercită activitatea de guvernare, iar frontiera marchează punctul de unde încetează competența teritorială.

Aceasta nu înseamnă că un stat exprimându-și în mod liber voința, nu poate acorda altor state, prin convenții internaționale, unele drepturi de a folosi teritoriul său, în limitele bine definite și, de obicei, pe bază de reciprocitate. Ne referim, în special, la dreptul de tranzit (feroviar, rutier, aerian etc.). La anumite activități, cum ar fi neproliferarea armelor nucleare sau chimice, anumite reglementări interne privind, spre exemplu, combaterea poluării sau incriminarea uniformă a anumitor infracțiuni.

Teritoriul statelor este delimitat prin frontiere în interiorul cărora statul își exercită deplina sa suveranitate și acționează în vederea realizării sarcinilor și funcțiilor sale. Frontierele de stat sunt inviolabile. În virtutea suveranității, statul, prin normele sale interne, stabilește regimul frontierelor de stat și ia măsuri pentru paza și supravegherea acestora. Statele lumii reglementează această problemă în Constituțiile sale. Pentru Republica Moldova aceste prevederi sunt stipulate prin art.3 - *Teritoriul* - din Constituție și Legea privind frontierele de stat ale Republicii Moldova.²⁰⁷

205 Din punctul de vedere al sferelor de manifestare, competența teritorială a statului este practic nelimitată. Statul este în măsură să decidă reglementarea celor mai diverse domenii, în cele mai mici detalii, de la organizarea constituțională până la reglementări referitoare la păstrarea ordinii publice, de la domeniul economiei ori al apărării, până la acela al acordării cetățeniei, culegerii de date statistice etc. Din punctul de vedere al persoanelor, competența statului se exercită asupra tuturor persoanelor care se găsesc pe teritoriul său, atât persoane fizice cât și juridice.

206 În acest sens, Constituția Republicii Moldova stabilește, prin art.3, că teritoriul este un element constitutiv al statului, precizând că acesta este inalienabil, fără a putea fi înstrăinat. Inalienabilitatea presupune, de asemenea, că pe teritoriul Republicii Moldova nu se pot autodetermina alte etnii, nu se pot constitui state sau, altfel spus, republica nu poate fi federalizată sub nici un aspect - **Constituția Republicii Moldova**. Adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 1994.

207 Legea privind frontierele de stat ale Republicii Moldova nr. 108-XIII din 17.05.1994. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 012/107 din 03.11.1994.

Teritoriul de stat a fost și este un element esențial în formarea și existența popoarelor (națiunilor), în procesul dezvoltării statelor naționale în conformitate cu principiile autodeterminării. Analizând problema teritoriului ca element constitutiv al statului este necesar să menționăm că integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor de stat nu sunt norme simple de drept internațional. Statele înseși le-au atribuit acestor norme un caracter imperativ consacrat în documente de drept internațional în calitate de principii fundamentale ale dreptului internațional public contemporan.

Populația

Dimensiunea umană reprezintă unul din elementele constitutive ale statului și este un criteriu pentru definirea acestui concept.²⁰⁸

Statul reprezintă o colectivitate umană și el nu poate exista fără populație, așa cum nu poate exista fără teritoriu sau guvern.

Ipotetic, dispariția totală a populației unui stat – prin emigrare sau datorită altor cauze – duce la dispariția aceluia stat.

Populația unui stat este definită ca totalitatea locuitorilor aceluia stat. Dacă acceptăm sensul larg al acestei definiții, înțelegem că populația unui stat cuprinde toți indivizii care locuiesc pe teritoriul său. Dar, din punct de vedere juridic, această definiție prezintă un dublu inconvenient:

- este prea largă pentru că include și străinii domiciliați într-un stat, dar care n-au renunțat la cetățenia de origine și care nu pot fi considerați ca „elemente constitutive” ale statului;

- exclude cetățenii proprii, instalați în alte țări, dar care continuă să participe la viața politică a statului de origine.²⁰⁹

Ca element constitutiv al statului, populația este alcătuită din totalitatea indivizilor legați de stat prin cetățenie.²¹⁰ Majoritatea lor locuiesc pe teritoriul aceluia stat, o parte dintre ei se află în alte state. Pe teritoriul unui stat, alături de cetățenii proprii se pot afla și străini, fie pe o bază, în general, permanentă (cetățeni ai altor state dar cu domiciliul de bază în statul de reședință, persoane fără cetățenie și refugiate), fie în mod temporar (turiști, oameni de afaceri etc.).

Populația aflată în granițele unui stat, indiferent dacă este legată permanent (cetățeni) sau numai temporar de acesta (străini), este supusă dreptului intern al statului respectiv, în baza suveranității acestuia. Statutul juridic al fiecărei categorii de persoane ce formează populația este stabilit prin legile statului cu excepția anumitor categorii, asupra cărora jurisdicția statului este limitată (spre exemplu, persoanele cu statut diplomatic). Unele probleme privind populația fac obiectul cooperării internaționale (drepturile omului, protecția diplomatică, statutul juridic al apatrizilor și bipatrizilor, regimul juridic al refugiaților etc.). Deși exclusivă și discreționară, exercitarea acestei atribuții se realizează cu luarea în considerare a două postulate:

- regimul propriilor cetățeni să nu aducă atingeri ireversibile drepturilor fundamentale ale omului, iar

- regimul străinilor să nu prejudicieze interesele acestora sau ale statului lor de origine și să nu fie discriminatoriu.

208 ANGHEL, I. M. Subiectele de drept internațional. – București: Editura Lumina-Lex, 1998, p.66.

209 NGUEN QUOCH DINH, ALAIN PELLET, PATRICK DAILLIER. Droit international public. – Paris: Edition LGDJ, 1987, p.374.

210 Legea Republicii Moldova cu privire la cetățenia Republicii Moldova nr.1024-XIV din 02.06.2000. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 98-101/709 din 10.08.2000.

În același timp, orice stat urmărește asigurarea unui regim cât mai favorabil cetățenilor săi aflați permanent sau temporar pe teritoriul altor state.

Orice stat, din punctul de vedere al exercitării competențelor sale asupra populației, se află într-o dublă postură: ca stat de origine și ca stat de primire. De aici decurge necesitatea compatibilității diferitelor regimuri naționale privind populația.

Așa dar, populația reprezintă elementul fundamental al statului. Ea nu poate fi supusă unor schimbări din exterior și este independentă în existența sa.

Guvernul

Cel de-al treilea element, care condiționează existența statului îl constituie guvernul.

Statul fiind un organism politico-social nu poate fi alcătuit numai din populație și din teritoriu, ci trebuie, ca pe acest teritoriu, să existe o organizare politică care să controleze teritoriul și căreia să-i fie supusă, în mod efectiv, populația care-l locuiește.

În acest sens, un stat presupune reunirea elementelor sale constitutive – teritoriu și populație în cadrul unei societăți organizate cu un guvern capabil să asigure funcțiile externe și interne, precum și stabilirea unei ordini juridice și materiale efective. Astfel, cel de-al treilea element îl constituie existența unui mecanism guvernamental, a unui sistem de organe care își exercită autoritatea în entitatea respectivă, o organizează și o reprezintă în relațiile internaționale.

Pentru ca acest element să se considere întrunit, în planul raporturilor internaționale, se cere ca exercițiul acestei autorități să fie:

- *exclusiv*, în sensul inexistenței unei alte autorități căreia să-i fie supusă aceeași populație și același teritoriu;

- *efectiv*, în sensul realizării în mod real a puterii asupra celorlalte două elemente.

Guvernul constituie elementul care dă forma și caracterul propriu statului, asigurând integritatea teritorială și politică a acestuia.

Când analizăm puterea executivă trebuie să menționăm că în această sintagmă persistă noțiunea de putere, ceea ce înseamnă capacitatea de a impune un comportament.

Întru executarea legilor este nevoie de organizarea executării lor, pregătirii cadrului material-financiar, organizațional și metodic. În acest scop, guvernului îi revine funcția cu caracter de putere ale cărei dispoziții sunt obligatorii pentru toți subiecții de drept.²¹¹

Suveranitatea

Aceste elemente caracterizează statul din punct de vedere politic și social, dar în doctrină se arată că drept criteriu al existenței statului ar trebui să fie luat un element de ordin juridic – suveranitatea. Astfel, suveranitatea constituie elementul definitoriu al existenței statului (o trăsătură esențială a puterii de stat).

În literatura de specialitate, suveranitatea a fost definită ca fiind „supremația unică, deplină și indivizibilă a puterii de stat în limitele frontierelor teritoriale și independența acesteia în raport cu orice altă putere”.²¹²

Suveranitatea este caracteristica de bază a statului, fundament în egală măsură politic și juridic al calității statului de subiect de drept internațional.

211 Conform art. 96 al Constituției Republicii Moldova, Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Prin aceasta înțelegem că Guvernul este parte integrantă a puterii executive, iar asigurarea politicii interne și externe a statului se realizează prin organizarea executării legilor, deoarece Parlamentul stabilește direcțiile principale ale politicii interne și externe a statului - art.66 lit. d.

212 ANGHEL, I. M. Subiectele de drept internațional. – București: Editura Lumina-Lex, 1998, p.107.

În calitatea sa de concept juridic, suveranitatea aparține atât dreptului intern (dreptului constituțional), cât și dreptului internațional public. Ea se definește prin două componente esențiale:

- suveranitatea externă sau independența; și
- suveranitatea internă sau supremația puterii de stat.

Astfel, independența ar fi calitatea sau prerogativa statului ce se concretizează în libertatea de a decide în mod exclusiv, fără vreo influență exterioară, asupra comportamentului statului în relațiile sale cu alți subiecți de drept internațional, natura, conținutul și modalitățile acestui comportament fiind stabilite numai potrivit voinței sale. În același timp, supremația s-ar defini ca fiind acea calitate a puterii de stat de a decide asupra teritoriului și a populației, de a stabili și asigura realizarea ordinii de drept, precum și direcțiile și modalitățile de realizare a politicii interne conform intereselor sale, fără nici o îngrădire din partea vreunei alte puteri sociale, în toate aspectele ce țin de guvernarea statală.

Cele două laturi ale suveranității constituie un tot unitar, dând expresia legăturii indisolubile dintre politica internă și cea externă a statului.

Suveranitatea are următoarele trăsături esențiale:

- exclusivitate,
- caracter originar și plenar,
- indivizibilitate,
- inalienabilitate.

Exclusivitatea se manifestă prin faptul că teritoriul unui stat nu poate fi supus decât unei singure suveranități.²¹³

Caracterul originar și plenar este determinat de faptul că *suveranitatea aparține statului și nu îi este atribuită din afară*, iar prerogativele puterii de stat cuprind totalitatea domeniilor de activitate: politic, economic, social etc. Suveranitatea națională aparține poporului din Republica Moldova stipulează art.2 din Constituția Republicii Moldova.

Prin caracterul indivizibil al suveranității se înțelege că ea nu poate fi fragmentată, atributele ei neputând aparține într-un stat mai multor titulari, titularul fiind poporul.²¹⁴

Inalienabilitatea desemnează faptul că suveranitatea nu poate fi abandonată sau cedată altor state sau organizații internaționale. Exercitarea atributelor suveranității de către autoritățile naționale competente în procesul colaborării și cooperării internaționale în vederea satisfacerii intereselor naționale nu trebuie confundată cu încălcarea unuia sau altuia dintre aceste atribute. Suveranitatea este pe deplin compatibilă, chiar reclamă participarea statelor la conferințe și organizații internaționale, la tratate, în baza cărora statele își asumă în mod liber drepturi și obligații, la promovarea și dezvoltarea cooperării și conlucrării, a menținerii păcii și securității internaționale.

În exercitarea suveranității sale, statul se comportă ca un membru integrat în societatea internațională și trebuie să respecte principiile și normele dreptului internațional.

213 Curtea Permanentă de Justiție Internațională în hotărârea dată în speța Lotus (1927) constata: „Prima și cea mai importantă interdicție impusă de dreptul internațional unui stat este că, în lipsa unei reguli de permisie contrare, să nu-și exercite puterea, sub nici o formă, pe teritoriul unui alt stat. În acest sens, jurisdicția este, desigur, teritorială și nu poate fi exercitată de un stat în afara teritoriului, cu excepția unei reguli de permisie decurgând din cutuma internațională ori dintr-o convenție” - ANGHEL, I. M. Dreptul tratatelor. - București: Editura Lumina-Lex, vol.1. 1993, p.267 și urm.

214 Astfel, art.2 din Constituția Republicii Moldova stipulează conceptul potrivit căruia suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova care o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum.

Respectul reciproc al suveranității și independenței naționale în raporturile dintre state, în procesul de colaborare și conlucrare dintre ele, constituie condiția *sine qua non* a unor raporturi normale viabile, a unui climat de pace și înțelegere între națiuni.

Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor

De esența calității de subiect de drept internațional al statelor ține capacitatea acestora de a fi titulare ale ansamblului de drepturi și obligații internaționale. În acest context, un loc central îl ocupă drepturile și obligațiile fundamentale care sunt intrinseci personalității internaționale a acestor state.

Rezultate din îndelungata evoluție istorică, drepturile și obligațiile fundamentale constituie chintesența conștiinței juridice a popoarelor, a spiritului de justiție și echitate internațională.

„Drepturile fundamentale sunt inerente oricărui stat”. Drepturile fundamentale sunt sacre, inalienabile, intangibile și indivizibile, neputând fi susceptibile de nici o alienare sau alterare. Toate statele beneficiază în egală măsură de aceste drepturi, ceea ce exclude situațiile privilegiate pentru unele dintre ele în dauna celorlalte. Nici un stat nu poate renunța la aceste drepturi, după cum nu se poate dezice de datoriile ce-i revin. Orice lezare a drepturilor fundamentale ar periclita existența statelor și ar pune în pericol pacea și securitatea internațională.²¹⁵

La rândul lor, obligațiile fundamentale sunt consacrate prin normele imperative ale dreptului internațional și constituie temelia indispensabilă pentru desfășurarea normală a relațiilor dintre state, a conviețuirii lor pașnice. Obligațiile fundamentale nu pot fi eludate și nu se poate deroga de la ele.

Între drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor există o indestructibilă unitate dialectică, ele aflându-se într-un raport de inseparabilitate, interdependență și condiționare reciprocă. Promovarea și ocrotirea drepturilor nu sunt posibile fără îndeplinirea obligațiilor. Pe cale de consecință, orice abatere de la obligații afectează realizarea drepturilor. Violarea drepturilor constituie și o încălcare simultană a obligațiilor, o atingere gravă adusă înseși bazelor legalității internaționale.

Împreună, drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor definesc și delimitează sfera licitului și ilicitului în dreptul internațional sau altfel spus - ceea ce le este permis statelor și ceea ce le este interzis.

Teoria drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor a cunoscut o dezvoltare continuă,²¹⁶ ajungându-se ca, în 1933, să se încheie Convenția de la Montevideo, asupra drepturilor și îndatoririlor statelor.

215 Spre exemplu, în perioada ocupării Kuweitului de către Irak, care a dat naștere unui război.

216 Semnificația acordată acestei materii rezultă și din faptul că, începând cu secolul al XVIII-lea, au fost elaborate în cadrul codificării neoficiale a dreptului internațional, declarații referitoare la drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor: Declarația dreptului ginților, prezentată de abatele Baptiste-Henri Gregoire Convenției Naționale a Republicii Franceze în 1793; proiectul lui Jeremin Bentham elaborat în 1827 și publicat în 1895 sub forma unei Declarații conținând opt articole, cuprinsă în „Introducere la un Cod Internațional”; proiectul privind „Principiile dreptului internațional” adoptat de cel de-al VII-lea Congres universal al păcii din 1896; proiectul „Drepturile fundamentale ale statelor” alcătuit de Jerome Internoscia în 1910; capitolul despre „Drepturile și obligațiile internaționale ale statelor” din proiectul de codificare a dreptului internațional întocmit de Pasquale Fiore în perioada 1890-1914; „Declarația drepturilor și îndatoririlor națiunilor” adoptată în 1916 de Institutul American de Drept Internațional; proiectul de „Declarație a drepturilor și obligațiilor naționale” adoptat de Uniunea Juridică Internațională de la Paris în 1919; proiectul de declarație a drepturilor și îndatoririlor națiunilor prezentat de Albert Geouffre de Lapradelle la sesiunile de la Roma (1921) și de la Haga (1925) ale Institutului de Drept Internațional; Declarația drepturilor și îndatoririlor statelor, adoptată de cea de-a XXV-a Conferință a Uniunii Interparlamentare (1928). Aceste proiecte nu și-au găsit, însă, finalizarea în documente general-obligatorii, acceptate de toate statele datorită imperfecțiunilor pe care le prezentau și care erau inerente

Comisia de Drept Internațional,²¹⁷ ONU a elaborat un proiect de Declarație asupra drepturilor și îndatoririlor statelor, proiect care nu a fost însă finalizat. Deși nu s-a reușit o codificare a drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale statelor, acestea sunt cuprinse într-o serie de rezoluții ale Adunării Generale a ONU, cum sunt: Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale;²¹⁸ Declarația asupra inadmisibilității intervenției în treburile interne ale statelor și protecția independenței și suveranității; Declarația privind interzicerea amenințării cu forța și a folosirii ei în relațiile internaționale și a dreptului popoarelor la autodeterminare;²¹⁹ Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie și cooperarea între state; Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor; Declarația cu privire la soluționarea diferendelor internaționale;²²⁰ Declarația cu privire la dreptul popoarelor la pace;²²¹ Convenția internațională privind lichidarea tuturor formelor de discriminare rasială²²² ș.a..²²³

Menționăm că nu au fost formulate criteriile unitare pentru a se stabili o clasificare generală și uniformă a drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor.

Astfel, juristul englez W.Phillimore, evidențiază două grupuri de drepturi internaționale ale statului:

- drepturi ce rezultă din însăși existența statelor;
- drepturi ce rezultă din tratatele încheiate între state.

El afirmă că „toate drepturile din prima categorie pot fi reduse la un fapt – dreptul de a trăi, ...dar aceasta înseamnă de a ocroti interesele supușilor săi și de a se dezvolta fără obstacole din partea statelor vecine, dar și fără a le prejudicia pe acestea din urmă”.²²⁴

D.Levin, evidențiază trei categorii de drepturi și obligații ale statului în calitate de subiect de drept internațional:

- drepturi și obligații fundamentale ce derivă din principiile fundamentale ale dreptului internațional;
- drepturi și obligații ale statului ce rezultă din normele dreptului internațional cu caracter general, dar care pot fi modificate de state prin tratate internaționale;
- drepturi și obligații ale statului ce se conțin doar în tratatele internaționale

epocii respective.

217 <http://www.daccessdds.un.org>

218 Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale. Rezoluția 1514/XV Adunării Generale ONU din 14.12.1960. Ședința plenară nr. 947. Buletinul Oficial al Sovietului Suprem și Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. 1990. Nr. 8, art.192.

219 Declarația privind interzicerea amenințării cu forța și a folosirii ei în relațiile internaționale și a dreptului popoarelor la autodeterminare, <http://www.un.org/>

220 Declarația privind soluționarea diferendelor internaționale de la Manila. Rezoluția 37/10 a Adunării Generale ONU din 15.11.1982. – NĂSTASE, AD., AURESCU, B. Drept internațional contemporan. Acte esențiale. – București: Regia Autonomă „Monitorul oficial”, 2000. p.886-890.

221 Declarația cu privire la dreptul popoarelor la pace. Rezoluția 39/11 a Adunării Generale ONU din 8.11.1984. Materialele Adunării Generale, p. 29.

222 Convenția internațională privind lichidarea tuturor formelor de discriminare rasială. Rezoluția Adunării Generale nr.2106/XX din 21.12.1965. În vigoare din 4.01.1969. United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 240.

223 Действующее международное право. В трёх томах. Составители КОЛОСОВ, Ю.М., КРИВЧИКОВА, Э.С. – Москва: Издательство Московского независимого института международного права, т.1, 1996, p.738-775.

224 PHILLIMORE, W. G. F. Droit et devoirs fondamentaux des Etats. – RCADI, vol. I, 1923, p.33-46.

încheiate între state.²²⁵

Faptul că nu s-a ajuns la o clasificare unitară a drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor se explică prin evoluția continuă a relațiilor internaționale, a dreptului internațional.

În temeiul documentelor internaționale în vigoare, enunțate mai sus, evocăm următoarele drepturi fundamentale ale statelor:

Dreptul la existență este un drept primordial care condiționează existența tuturor celorlalte drepturi. Acest drept presupune existența de sine stătătoare a popoarelor, adică eliberarea lor de sub orice aservire și asuprire, precum și lichidarea oricăror forme de subjugare, dominație și exploatare străină.

Dreptul la suveranitate și independență conferă fiecărui stat organizarea vieții politice, economice și sociale potrivit voinței și intereselor sale fără amestecuri din afară; stabilirea propriei politici externe; exercitarea controlului și jurisdicției asupra teritoriului său; facultatea de a purta tratative internaționale; de a-și apăra și promova interesele pe plan extern etc.

Dreptul la egalitate suverană presupune că toate statele se bucură de egalitate suverană, având drepturi și obligații egale, în calitatea lor de membri egali ai comunității mondiale, indiferent de orientările social-politice și posibilitățile materiale.

Dreptul de a participa la soluționarea problemelor internaționale conferă dreptul fiecărui stat de a lua parte la soluționarea problemelor, la procesul de negociere și de adoptare a deciziilor, precum și la mecanismele create pentru realizarea măsurilor stabilite.

Dreptul la cooperare presupune amplificarea colaborării între state, facilitează apropierea și înțelegerea între popoare, promovează relațiile lor de prietenie și bună vecinătate, contribuie la ameliorarea continuă a climatului politic internațional.

Dreptul la pace și securitate constă în promovarea și salvagardarea valorilor materiale și spirituale, morale și juridice ale umanității, în garantarea dreptului fiecărui stat la existența liberă, la suveranitate și independență națională, la progres și bunăstare.

Dreptul la dezvoltare și progres constă în lichidarea subdezvoltării și apropierea nivelului de dezvoltare al diferitelor state, asigurând fiecărei națiuni condiții pentru valorificarea întregului potențial-material și uman în scopul propriei propășiri.

Dreptul la integritatea teritoriului și la inviolabilitatea frontierelor – suveranitatea și independența fiecărui popor – implică, în mod firesc, integritatea și inviolabilitatea teritorială asupra căreia își exercită autoritatea statul național.

Dreptul la autoapărare derivă nemijlocit din dreptul statului la existență și presupune că orice stat are dreptul de a exista și de a se apăra împotriva agresiunii atunci când existența îi este periclitată de actele de forță comise de un alt stat sau grup de state. Statul atacat este în drept să recurgă la toate mijloacele, inclusiv cele militare, pentru respingerea agresiunii, iar autoapărarea poate fi individuală sau colectivă.

Dreptul asupra resurselor naturale. În virtutea acestui drept, statul este îndreptățit să-și exercite în mod liber suveranitatea permanentă, deplină, inclusiv proprietatea asupra tuturor resurselor naturale și activităților economice.

Dreptul de a face comerț conferă statelor dreptul de a participa la comerțul internațional și la alte forme de cooperare economică, indiferent de deosebirile dintre sistemele lor politice, economice și sociale.

225 ЛЕВИН, Д.Б. Актуальные проблемы теории международного права. – Москва: Издательство „Наука”, 1989, p.71-75.

Dreptul de acces la cuceririle științei și tehnicii presupune accesul la cuceririle științei și tehnologiei moderne și reprezintă o condiție indispensabilă pentru lichidarea subdezvoltării, diminuarea și eliminarea decalajelor economice dintre ele.

Dreptul de a face parte din organizațiile internaționale presupune acordarea și recunoașterea unor drepturi egale pentru fiecare stat, mare sau mic: spre exemplu, dreptul de a fi invitat la reuniunile de constituire și participarea la elaborarea statutelor organizațiilor internaționale guvernamentale, de a fi admis, de a se asocia ulterior și de a se retrage din acestea, de a fi reprezentat în organisme create.

Dreptul de a participa la tratatele internaționale presupune dreptul statelor de a încheia tratate, în condiții de deplină egalitate, și de a participa la tratatele internaționale de interes general.

Dreptul la un tratament nediscriminatoriu presupune acordarea unui tratament egal tuturor statelor fără nici o excepție. Întru lichidarea măsurilor discriminatorii ce le-ar afecta grav interesele, acest drept se impune în vederea consolidării independenței și suveranității naționale.

În ceea ce privește **obligațiile fundamentale**, menționăm că acestea sunt, de regulă, corelative drepturilor. Dintre acestea fac parte:

- obligația de a nu recurge la forță și la amenințarea cu forța;
- obligația de a respecta inviolabilitatea frontierelor și integritatea teritorială a fiecărui stat;
- obligația de a respecta personalitatea statelor;
- obligația de a respecta suveranitatea și independența statelor;
- obligația de a nu interveni în treburile interne ale altor state;
- obligația de a contribui la menținerea păcii și securității internaționale;
- obligația de a nu recurge la propagandă în favoarea războiului;
- obligația de a respecta drepturile omului și libertățile fundamentale;
- obligația de a acționa pentru eliminarea discriminării rasiale;
- obligația de a dezvolta colaborarea internațională;
- nediscriminarea;
- obligația de a respecta drepturile și interesele celorlalte state;
- obligația de a proteja și conserva mediul înconjurător;
- obligația de a respecta suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale;
- obligația de a îndeplini cu bună-credință obligațiile asumate.²²⁶

Sub aspectul corelării drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor cu principiile fundamentale ale dreptului internațional se impune necesitatea consacării juridice și a precizării acestor drepturi și obligații prin interpretare și codificare cu ajutorul unor acte internaționale având valoare universală.

§ 4. Recunoașterea statelor

Una din noțiunile de drept internațional cel mai greu de definit este recunoașterea. Datorită diversității practicilor statelor, în acest domeniu, nu s-au putut desprinde reguli cutumiare clare. Deseori recunoașterea a fost utilizată de anumite state ca instrument de politică externă pentru a-și exprima aprobarea sau dezaprobarea față de noile situații care se produc în viața internațională.

În doctrina dreptului internațional există două teorii a recunoașterii: *constitutivă* și *declarativă*. Prima teorie a fost formulată de Ministrul Afacerilor Externe al Ecuadorului la 15 martie 1907 și s-a afirmat cu numele „Doctrina Tobar”. Însemnătatea decisivă se

²²⁶ ECOBESCU, N., DUCULESCU, V. Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor. - București: 1976, p.118-142.

acordă actului de recunoaștere în procesul constituirii noului stat ca subiect de drept internațional. În conformitate cu această teorie, este actul de recunoaștere – este și noul subiect de drept internațional, nu există asemenea act – nu este nici noul subiect.²²⁷

Teoria declarativă confirmă că, prin actul de recunoaștere, nu se creează noul subiect de drept internațional, acest act este o declarație constatatoare a apariției unui subiect de drept internațional.²²⁸

În dreptul internațional, prin recunoaștere se înțelege un act unilateral, prin care un stat constată existența anumitor fapte sau acte, care pot avea consecințe asupra drepturilor și obligațiilor sale sau asupra intereselor sale politice, și declară expres sau admite implicit că acestea constituie elemente pe care se vor baza relațiile sale juridice viitoare în raport cu noua entitate sau situație.²²⁹

Recunoașterea a mai fost definită ca fiind „procedul prin care un subiect de drept internațional, în mod special un stat, care nu a participat la nașterea unei situații sau la adoptarea unui act, acceptă ca acea situație sau act să-i fie opozabile; adică admite ca efectele juridice ale acestora să i se aplice”.

Astfel, situațiile noi care pot influența raporturile juridice dintre state și care pun problema recunoașterii sunt: crearea unui stat nou, instalarea unui nou guvern într-un stat existent, o modificare teritorială, statutul de neutralitate al unui anumit stat sau teritoriu, apariția unei stări insurecționale.

Pentru a fi recunoscută ca stat, o nouă entitate trebuie să întrunească trăsăturile caracteristice necesare existenței statului, dar pentru ca această existență să fie opozabilă unui alt stat, trebuie ca statul în cauză să aibă această existență recunoscută.

Prin această prismă putem defini recunoașterea unui nou stat ca un act juridico-politic unilateral prin care unul sau mai multe state admit, explicit sau tacit, că ele consideră o nouă entitate juridică ca stat și că, în consecință, îi recunosc acestuia personalitatea juridică internațională, respectiv capacitatea de a obține drepturi și de a contracta obligații internaționale.

Fiind un act unilateral, recunoașterea poate lua forma unor note diplomatice sau a unei notificări directe care se face către statul recunoscut; dar, poate îmbrăca și forma unor comunicări publice – mesaje, telegrame, declarații oficiale. De asemenea, recunoașterea poate fi cuprinsă în textul unor tratate bilaterale sau multilaterale, în care se precizează natura și conținutul relațiilor ce se stabilesc, după cum ea poate proveni din partea unui stat sau a unui grup de state în baza unui tratat multilateral.²³⁰

În dreptul internațional cutumiar nu există obligația de a recunoaște un stat nou. Recunoașterea are un caracter facultativ și decurge din suveranitatea de stat. Statele au dreptul, nu și obligația de a recunoaște noua entitate. Ca atare, recunoașterea constituie un

227 Dicționar de Drept Internațional Public, coordonator I.CLOȘCA. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p.119.

228 ТИМЧЕНКО, Л.Д. Международное право. – Харьков: Издательство „КОНСУМ”, 2004, p.35.

229 Burian, A., *Drept diplomatic și consular. Ediția a II-a, revăzută și adăugită* (Monografie) - Chișinău, „Cuant”, F. E.-P. „Combinatul Poligrafic”, 2003, - 332 p.

230 Spre exemplu, prin Tratatul de la Berlin din 1878 a fost recunoscută independența României, Serbiei, Bulgariei și Muntenegrului; sau Tratatul de la Versailles din 1919, prin care s-a legiferat recunoașterea Cehoslovaciei și a Poloniei. În legătură cu aceste tratate, s-a emis și opinia unei recunoașteri condiționate, deoarece Tratatul din 1878 recunoștea independența sub condiția respectării libertății de conștiință și a celei religioase pentru minoritățile din acele țări, iar cel din 1919 subordona pentru minoritățile lor naționale regimul prevăzut în tratatele referitoare la protecția minorităților. Drept exemplu de recunoaștere colectivă poate fi menționată recunoașterea de către Comunitatea Economică Europeană, la 15 ianuarie 1992, a Sloveniei și Croației.

act discreționar, deoarece statele pot refuza recunoașterea atunci când constată că un teritoriu a fost obținut în mod ilegal. Atât recunoașterea, cât și refuzul acesteia trebuie să se producă în conformitate cu principiile de drept internațional. Practica de nerecunoaștere a unor state poate fi considerată ca neamicală, creând obstacole în calea normalizării relațiilor dintre state și favorizând factorii care se opun evoluției în societatea internațională.

Recunoașterea este un act declarativ și nu constitutiv, în sensul că, prin acest act, se constată existența unui stat nou, care există ca efect al creării sale, și nu ca rezultat al actului de recunoaștere. Astfel statul devine subiect de drept internațional, prin însăși existența sa, și actul de recunoaștere nu poartă amprenta decisivă la calitatea de subiect de drept internațional.

Recunoașterea nu conferă personalitate internațională statului nou-recunoscut, dar ajută la dezvoltarea și promovarea relațiilor de drept internațional de către statul în cauză. Statul, din momentul creării sale și independent de actul recunoașterii, beneficiază de drepturi și obligații internaționale, în virtutea calității de subiect de drept internațional, putând participa la încheierea tratatelor, la conferințe și organizații internaționale etc.

Recunoașterea poate îmbrăca două forme, și anume:

- recunoașterea expresă;
- recunoașterea tacită.

Recunoașterea expresă se face printr-un act special al organului de stat competent – declarație sau notificare formală – adresată noului stat, prin care se exprimă în mod cert intenția de a-l recunoaște.²³¹

Recunoașterea tacită este cea care se poate deduce din faptele concludente ale unui stat, cum ar fi stabilirea de relații diplomatice, încheierea unui tratat bilateral, care reglementează problema generală, fără a enunța rezerve în privința recunoașterii, și este practică de statele latino-americe.²³²

Din punctul de vedere al efectelor pe care le produce, recunoașterea este:

- *de jure* și
- *de facto*.

Atât recunoașterea *de jure*, cât și recunoașterea *de facto*, se exprimă prin actul oficial al statului de la care emană recunoașterea. Deosebirea dintre aceste forme constă, în general, în întinderea efectelor juridice ale recunoașterii.

În cazul recunoașterii *de facto*, relațiile dintre statul care recunoaște și cel recunoscut sunt mai restrânse ca întindere, având un caracter nestabil și provizoriu, în sensul că ea operează în domeniile consimțite de către statul care o acordă (cooperare economică internațională).

Recunoașterea *de facto* este incompletă, constituind o fază premergătoare pentru recunoașterea *de jure*. Nefiind definitivă, recunoașterea *de facto* poate fi revocată.

231 Un exemplu relativ recent de recunoaștere expresă poate servi Declarația Guvernului României de recunoaștere a Republicii Moldova, din 27 august 1991 prin care se ia act de Declarația de Independență a Republicii Moldova în aceeași zi, se salută „proclamarea unui stat românesc independent pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor stabilite prin Pactul Ribbentrop-Molotov”, se „recunoaște independența Republicii Moldova” și „se declară disponibilitatea stabilirii de relații diplomatice, de acordare a sprijinului necesar autorităților din Republica Moldova pentru consolidarea independenței” și „pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățească dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului”.

232 Drept exemplu de recunoaștere tacită îl constituie votul exprimat de Marea Britanie, cu această semnificație, în favoarea admiterii ca membru al ONU, a fostei Republici Iugoslave Macedonia, la 8 aprilie 1993. În februarie 2000, acceptarea de către regimul taliban de la Kabul a deschiderii unei ambasade a „Republicii Cecenia” în Afganistan este un alt astfel de exemplu.

Un stat poate acorda această formă de recunoaștere, dacă dorește ca, pentru anumite motive, să amâne recunoașterea deplină și definitivă. Cum ar fi, îndoiele despre viabilitatea noului stat, ori reținere din partea noului stat de a accepta obligații în baza dreptului internațional sau refuzul acestuia de a rezolva probleme proeminente.

Recunoașterea *de jure* a unui stat este completă și definitivă. Ea este irevocabilă, deoarece efectele ei se sting numai odată cu încetarea calității de subiect de drept al statului recunoscut.

Această formă are ca efect recunoașterea deplină a personalității juridice a noului stat, a tot ceea ce rezultă din exercitarea suveranității acestuia, precum și stabilirea de relații internaționale în diferite domenii, în mod special a relațiilor diplomatice și consulare, încheierea de tratate bilaterale etc.

În materia recunoașterii, doctrina și practica stipulează că participarea unui stat nerecunoscut la conferințe internaționale sau admiterea acestuia într-o organizație internațională nu echivalează cu recunoașterea individuală sau colectivă a statului în cauză de către alte state. De asemenea, nu constituie recunoaștere de către alte state faptul că un stat devine parte la un tratat multilateral general.

Raporturile juridice între state se stabilesc numai după ce a intervenit actul de recunoaștere în sensul stabilirii de relații diplomatice, cu toate implicațiile lor, dezvoltarea raporturilor convenționale bilaterale, protecția diplomatică a cetățenilor, adresarea în mod direct a reclamațiilor în cazul provocării de daune etc. Ca atare, recunoașterea este un mijloc de înlăturare a exercitării drepturilor suverane de către statele recunoscute, a participării lor la viața internațională.

O problemă deosebit de actuală a devenit problema statutului juridic al statelor autoproclamate apărute în special în spațiul postsovietic (Abhazia, Osetia, Transnistria, Karabahul de Munte) și postiugoslav (Cosovo). Evenimentele de ultimă oră demonstrează că practica și doctrina tratează această problemă în mod diferit - de la cererea de recunoaștere de către comunitatea internațională, la negarea absolută a legalității acestor formațiuni statale.

Putem afirma că instituția „*Recunoașterii*” în dreptul internațional este o instituție complexă. Majoritatea normelor juridice sunt din domeniul dreptului calității de subiect de DIP, însă norme referitor la calitatea de subiect de drept internațional sunt și în dreptul tratatelor internaționale, dreptul organizațiilor internaționale ș.a. Din punct de vedere a dreptului internațional actul de recunoaștere este un fapt juridic care este temelia stabilirii, modificării s-au încetării relațiilor internaționale interstatale.

Aspecte ale calității de subiect de drept internațional al statelor cu structură complexă

Din punctul de vedere al dreptului internațional, statele se clasifică în funcție de structura lor, precum și în funcție de atribuțiile pe care le au organele care le reprezintă în relațiile internaționale:²³³

- state unitare, (predominantă în organizarea statelor europene) și
- state compuse (reprezintă asocierea între două sau mai multe state).²³⁴

Statul unitar reprezintă o unitate statală simplă, cu o autoritate publică unică și competență integrală. El se caracterizează prin existența unui singur sistem de organe supreme ale puterii, administrației și justiției. Chiar dacă un stat unitar este împărțit în unități teritoriale, sau dacă acestea cunosc un grad mai mare sau mai mic de autonomie

233 Dacă, în cazul federației, politica externă este de competența organelor federale, în cazul confederației, statele membre își mențin calitatea de subiect al raporturilor juridice internaționale.

234 A se vedea: Burian A., *Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. (Ed. a 3-a, rev. și adăug.).* - Chișinău., CEP USM, 2008. - 416 p.

locală, acestea nu sunt de natură să producă schimbări în structura acestuia. Marea majoritate a statelor lumii sunt organizate ca state unitare (Republica Moldova, România, Bulgaria, Ungaria, Polonia etc.). În relațiile internaționale, statul unitar apare ca subiect unic de drept internațional.

Statele compuse reprezintă asocieri între două sau mai multe state. De-a lungul istoriei, statele compuse au cunoscut o varietate de forme de asociere, începând cu forme simple sau tradiționale: „uniuni personale” și „uniuni reale” și continuând cu federații și confederații.

Din punctul de vedere al dreptului internațional, nu există diferențe între state ca subiecți ai acestui drept, fie ele state unitare sau compuse. Indiferent de structura pe care o au, statele sunt subiecți de drept internațional și sunt egale în drepturi. Însă, în cazul unui stat compus se pot ridica probleme în privința determinării subiectului de drept internațional și a capacității juridice a acestuia. Astfel, trebuie să se stabilească, dacă numai statul compus are calitatea de subiect de drept internațional sau această calitate aparține, de asemenea, și statelor ce alcătuiesc acest stat, precum și limitele capacității acestora.

Pentru a înțelege mai bine conceptul actual al noțiunii de stat, considerăm necesară enunțarea următoarelor forme ale statelor compuse, și anume:

- uniunea personală,
- uniunea reală,
- confederația și
- federația.

Uniunea personală constă în asocierea dintre două state având ca șef de stat sau monarh aceeași persoană.

Acest fel de uniune a constituit o asociere dintre două state suverane care continuau să rămână complet autonome, dar care erau conduse de un singur monarh.

Uniunea personală se referă la situația internațională a două state care, deși, în mod teoretic, erau distincte unul de altul, se întâmpla să aibă, în fapt, același suveran.

Această uniune de state se caracteriza prin „unitatea pe care o asigură monarhul” și nu implica „unitatea de structură” a statelor componente. Statele rămân, din punct de vedere juridic, subiecți distincți de drept internațional. Astfel de uniuni au fost create, în trecut, atunci când suveranul unui stat a devenit în același timp și suveranul altui stat, prin alegere²³⁵ sau joc al succesiunii.²³⁶

Fiecare stat component al uniunii își păstrează personalitatea juridică internațională, menținându-și propria sa legislație, administrație și justiție, încheind tratate în numele său, având reprezentanțe diplomatice proprii.

Uniunea personală de state nu implică nici o fuziune a activității internaționale a statelor asociate. În consecință, raporturile juridice care se stabilesc între cele două state sunt raporturi de drept internațional și pot fi reglementate prin tratat.

235 Spre exemplu, uniunile personale dintre: Polonia și Lituania (1386-1569), în cadrul cărora suveranul comun era ales de fiecare dată de dieta poloneză ținând seama de legile succesoriale ale Lituaniei; Uniunea dintre Țările de Jos și Luxemburg (1815-1890) a fost creată pe baza unei hotărâri a Congresului de la Viena din 1815 - MAZILU, D. Dreptul internațional public. 2 vol. - București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 2001, p.133-134. De asemenea, uniunea dintre Spania și Germania, când regele Spaniei, Carol I, a fost și împăratul Germaniei - 1519-1556 - MIHĂILĂ, M. Elemente de drept internațional public și privat. - București: Editura ALL BECK, 2001.

236 Spre exemplu, uniunea dintre Aragon și Castilia în 1474 prin căsătoria dintre Ferdinand al V-lea și Izabela; uniunea Burgundiei și Țărilor de Jos cu Austria realizată în 1479 ca urmare a căsătoriei dintre Maria, fiica lui Carol Temerarul, cu Maximilian de Habsburg - GEAMĂNU, GR. Drept Internațional contemporan. - București: Editura Didactica și Pedagogica, 1995, p.288.

Uniunea personală nu devine un stat, fiecare stat este distinct și rămâne independent unul față de altul, conservându-și politica sa proprie, alianțele și tratatele sale distincte.

În istoria poporului român, o uniune personală a fost creată în anul 1600 prin unirea politică a celor trei țări Românești – Transilvania, Moldova și Țara Românească – sub un singur domnitor: Mihai Vodă Viteazul. De asemenea, în ianuarie 1859, s-a realizat o uniune personală, prin unirea Țării Românești și a Moldovei, sub un singur domnitor – A.I.Cuza –, cu denumirea de „Principatele Unite”. Această uniune personală avea ca instituții comune: Comisia centrală de la Focșani cu atribuții legislative și o Curte de casație.²³⁷ Țările române păstrau însă două guverne și două parlamente, existau două armate, organizate similar pentru a se putea unifica la nevoie.²³⁸

Instituția uniunii personale, devenită în prezent curiozitate istorică, a fost cunoscută sub forma aplicației ei tradiționale până în secolul al XIX-lea. **Uniunea reală** reprezintă asocierea a două sau mai multe state, având același monarh, precum și organe comune de reprezentare în sfera relațiilor internaționale și în alte domenii de interes general (economic, finanțe etc.).²³⁹

Din punct de vedere constituțional, legislativ și administrativ, fiecare dintre statele membre ale uniunii constituie o unitate distinctă. În mod esențial, uniunea reală se caracterizează prin organizarea politico-juridică paralelă a două state. Aceasta se afirmă mai ales în domeniul exterior, ajungându-se, în mod practic, la o politică externă unitară.

Într-o asemenea uniune, personalitatea internațională atât a uniunii, cât și a statelor componente, depinde în întregime de aranjamentele interne ale statelor membre și de atitudinea statelor terțe față de ea.

Chiar dacă uniunea reală are unele trăsături comune cu uniunea personală,²⁴⁰ trăsăturile proprii o definesc ca o instituție distinctă. Uniunea reală reprezintă o uniune dorită și hotărâtă, și nu numai una ocazională. La originea acesteia se află întotdeauna un act juridic explicit (tratat sau lege internă) prin care statele asociate convin să exercite activități în comun.

Uniunea reală reprezintă o comunitate stipulată. Regimurile constituționale din cele două state trebuie să fie asemănătoare. Uniunea reală presupune existența unuia sau mai multor organe comune – șef de guvern, delegații mixte în parlament, comisii de apărare – care au în sarcină administrarea afacerilor comune.

Domeniile în care organele uniunii reale au în funcție administrarea afacerilor comune (apărare, finanțe, politică externă) sunt într-un număr restrâns, pentru celelalte domenii fiecare stat își păstrează competența proprie.

Uniunea reală are calitatea de subiect de drept internațional. Ea are o competență, creată prin voința statelor membre, care este derivată și modificabilă și nicidecum originară.

Raporturile dintre statele membre sunt raporturi de drept internațional și fiecare dintre ele constituie un subiect distinct de drept internațional.

237 Culegerea „Relațiile României în documente” (1368-1900). – București: Editura Politică, 1971, p.331.

238 Unirea din 1859 a fost realizată în baza Convenției de la Paris, din 19 august 1858, încheiată de șapte mari puteri europene cu privire la organizarea „Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei” – Ibidem, p.331 și urm.

239 MAZILU, D. Dreptul internațional public. 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 2001, p.134.

240 Spre exemplu, identitatea fizică a șefului de stat, uniunea a două state etc.

Printre aplicațiunile pe care le-a avut această instituție, putem menționa: Uniunea dintre Suedia și Norvegia (1815-1905) creată în baza unui tratat, Uniunea dintre Austria și Ungaria (1867-1918) creată în temeiul unui act de compromis și două legi adaptate în cele două state, Uniunea dintre Danemarca și Islanda (1818-1944) creată printr-o lege daneză, în care fiecare stat component a continuat să-și exercite calitatea de subiect al dreptului internațional în domenii de interes propriu și în limitele teritoriului său, cu excepția acelor probleme care au intrat în competența uniunii.²⁴¹

În această formă de uniune reală, s-a aflat Moldova și Muntenia în perioada 1861-1862, când, în afara existenței unui singur șef de stat – domnitorul A.I.Cuza –, s-au format și organe comune: un guvern și o Adunare a deputaților. Uniunea astfel creată devine unic subiect de drept internațional, iar cele două entități componente rămân provincii cu autonomie administrativă.²⁴²

Confederația este o asociere a două sau mai multe state, în care statele își păstrează independența și calitatea de subiect de drept internațional, creând totodată organe comune cu atribuții limitate în domenii de interes general.

Confederația de state se constituie în baza unui tratat în care sunt stipulate prerogativele comune, de regulă, în domeniul apărării, în cel financiar și al politicii externe. Repartizarea competențelor se face prin acest pact federal, care este în mod obișnuit, inegală. Astfel, competențele esențiale rămân statelor componente, în timp ce Confederația are competența limitată la administrarea intereselor, declarate în mod expres comune. În caz de nesiguranță, competența statelor confederate se consideră prezumată.

Statele care se asociază în confederație își creează un organ comun, denumit dietă sau congres. Dieta reprezintă singurul mecanism central, care se prezintă sub forma unei adunări deliberative de tip diplomatic. Guvernele dau reprezentanților lor niște instrucțiuni imperative după care se votează. Fiecare delegație dispune de un vot sau de același număr de voturi. Adoptarea deciziilor se face în condițiile unei majorități stricte sau chiar cu unanimitatea membrilor confederației, sub rezerva aprobării ulterioare de către statele confederate.

În Confederație nu are loc o specializare funcțională, Dieta exercitând, în același timp, competența legislativă și atribuțiile centrale de ordin executiv.

Dietei îi sunt conferite mai multe atribuții în baza acordului încheiat între statele membre. Astfel, confederația participă la relațiile internaționale putând declara război, încheia tratate de pace, precum și de a primi și acredita agenți diplomatici. Deși nu constituie un stat, în accepțiunea uzuală a termenului, confederația are și ea calitatea de subiect distinct de drept internațional datorită acestor împuterniciri.

Statele confederate trebuie să respecte anumite obligații:

- să nu cauzeze daune Confederației;
- să supună diferendele dintre ele procedurilor prevăzute în pactul confederal;
- să nu declare război între ele;
- să execute deciziile organului central.

²⁴¹ Suedia și Norvegia cu un rege comun și o politică externă comună, aveau totodată constituții și armate proprii, steaguri și frontiere vamale proprii, putând încheia separat tratate internaționale; Uniunea austro-ungară avea ca organe comune: șeful statului, ministerele afacerilor externe, de finanțe și război, delegație legislativă formată pe bază paritară din deputați numiți din cele două parlamente, în rest, fiecare stat exercitând atribute interne și externe ale suveranității; Uniunea danezo-islandeză avea un șef de stat și o reprezentare externă comune, cele două state păstrând însă calitatea de subiecți ai dreptului internațional, îndeosebi în ce privește încheierea tratatelor – ROUSSEAU, Ch. Droit international public. (Lessubjets de Droit). – Paris: Sirey, t.II, 1974, p.121-137.

²⁴² Acordul marilor puteri din 4 decembrie 1861 prevedea păstrarea frontierelor între cele două țări românești și crearea în fiecare dintre ele a unui consiliu provincial pentru problemele locale.

Din punctul de vedere al organizării, confederația rămâne o grupare de state care își păstrează în cea mai mare parte competențele.²⁴³ Astfel, competența atribuită confederației este limitată numai asupra statelor nu și asupra cetățenilor lor.

Printre principalele aplicațiuni ale instituției Confederației putem menționa: Confederația Statelor Unite ale Americii de Nord (1778-1787); Confederația Elvețiană (1291-1798 și 1815-1848); Confederația Țărilor de Jos (1579-1795); Confederația Germanică (1815-1866).

Menționăm că fenomenul de confederație a rezultat dintr-o reacție de a asigura apărarea comună a statelor asociate și menținerea păcii între ele. Prezentând multiple deficiențe, atât structurale cât și funcționale, confederațiile de state aparțin trecutului. Această formă statală a constituit o fază intermediară, în unele cazuri, spre statul federal. Cele mai importante confederații s-au transformat în state federale.²⁴⁴

Federația reprezintă o structură complexă constituită din mai multe state care nu au calitatea de stat, în sensul dreptului internațional, ci numai statul federal are calitatea de subiect de drept internațional.²⁴⁵

Spre deosebire de confederație, statul federal funcționează pe baza unei constituții proprii ca act intern. Raporturile dintre statele federale sunt raporturi de drept intern, și nu raporturi de drept internațional, ca în cazul confederației. Statul federal dispune de organe de stat federale, care exprimă voința și competența sa proprie, fapt ce-l impune drept autoritate care se suprapune statelor componente.

Organizarea constituțională a statului federal este supusă unor constante în ceea ce privește structura organelor statale și repartizarea competențelor statale. Astfel, organele legislative și jurisdicționale au un caracter predeterminat. Organul legislativ este bicameral, Camera inferioară reprezintă populația locală, iar Camera superioară asigură statelor o reprezentare egalitară. În privința organului jurisdicțional, trebuie să menționăm că, în toate statele federale, există un Tribunal Suprem (Curte Supremă) care soluționează eventualele diferende dintre statul federal și statele membre sau dintre înseși statele membre.

În Constituție sunt definite competențele organelor federale și cele ale statelor membre. Astfel, organele federale au competențe generale (relații externe, cetățenie, probleme militare și economice, menținerea ordinii publice), care se exercită și asupra cetățenilor statelor componente. Statele componente ale federației își mențin, însă, o organizare proprie, dar competența lor se limitează la problemele locale și nu depășește raza lor teritorială, având în general dreptul de a participa la decizii privind problemele de interes comun.

Menționăm că o asemenea structură a statului federal are ca rezultat faptul că – subiect de drept internațional cu capacitate deplină este *statul federal*, și nu statele componente. În mod normal, cel care exercită în totalitate capacitatea de a încheia tratate este statul federal. Constituțiile unor state federale rezervă statului federal întreaga

243 Într-o Confederație ca Elveția, din 1815 până în 1848, personalitatea internațională era deținută de fiecare dintre membrii care o compuneau.

244 Confederațiile sunt, de regulă, forme de asociere premergătoare creării federațiilor sau chiar constituirii unor state unitare. Astfel, confederația elvețiană creată în 1291 s-a organizat în 1848 în stat federal; confederația Statelor Unite ale Americii de Nord, creată în 1778, s-a transformat prin Constituția de la Philadelphia, în 1787, într-un stat federal; iar confederația Țărilor de Jos, creată în 1579, s-a transformat în 1795 în stat unitar .

245 Ca exemplu de state federale menționăm: Argentina, Austria, Australia, Belgia, Brazilia, Canada, Germania, Elveția, India, Malaysia, Mexic, S.U.A., Federația Rusă, în trecut URSS etc.

competență în materie de încheiere a tratatelor.²⁴⁶ Însă, în funcție de prevederile constituționale, statele membre pot avea dreptul de a participa direct la relații internaționale, și anume – dreptul de a încheia tratate.

Nu dreptul internațional este acela care stabilește competența federației și subiecților federației în materia relațiilor internaționale, ci dreptul intern. Competența organelor federale și a organelor subiecților federației este reglementată prin actele interne ale statelor – constituție, acorduri de delimitare a competențelor.

Practica actuală demonstrează că, statele federale delegă unele din competențele sale exclusive subiectelor federației. Așa, conform art.32 din Constituția RFG, landurile, cu consimțământul guvernului federal, pot încheia acorduri cu alte state.²⁴⁷

O practică aparte există în Federația Rusă formată din republici, ținuturi, regiuni și orașe federale, regiuni autonome și districte autonome – subiecți egali ai federației. Conform Legii federale „Cu privire la coordonarea relațiilor internaționale și economice externe a subiecților Federației Ruse” din 4 ianuarie 1999, subiecții Federației Ruse, în limita competenței constituționale, legilor federale și acordurilor semnate cu organele federale, au dreptul de a întreține relații internaționale, relații economice externe cu subiecții statelor străine și de a participa în activitatea organizațiilor internaționale.²⁴⁸

În constituțiile Tatarstanului și Bașkortostanului a fost stipulată calitatea de subiect de drept internațional a acestora. Curtea Constituțională a Federației Ruse, prin Hotărârea sa din 13 martie 1992 „Cazul Tatarstan”, a declarat neconstituționale aceste prevederi, constatând că o asemenea prevedere în esența sa constituie o afirmare că republica nu are calitatea unui subiect al Federației Ruse, fapt incompatibil cu statutul constituțional-juridic al republicii ca subiect în componența Federației Ruse.²⁴⁹

Așadar, subiecții Federației Ruse, conform Legii menționate, au dreptul la exercitarea relațiilor internaționale, relațiilor economice externe, în domeniul științei, culturii, sportului etc., cu excepția celor ce țin de competența exclusivă a organelor federale (tratate și acorduri interguvernamentale cu alte state, schimb de reprezentanțe diplomatice și consulare, calitate de membru al organizațiilor internaționale). Republicile pot încheia acorduri cu subiecții federațiilor străine, unitățile administrativ-teritoriale ale altor state, dar numai în limita competențelor sale.

Toate acestea ne conving că acordurile încheiate de subiecții Federației Ruse au un caracter secundar și derivat, scopul final fiind asigurarea tratatelor respective ale Federației Ruse.²⁵⁰

246 Art.I sec. 10 din Constituția SUA - <http://www.academia.brooklin.cuny.edu> ; <http://www.glin.gov> , prevede: „Nici un stat nu va participa la nici un tratat, alianță sau confederație”. ИГНАТЕНКО, Г. В., ТИУНОВ, О. И. Международное право. – Москва: Издательство „Норма”, 2004, p.73.

247 **Constituția R.F.G.** - site specializat: <http://www.bundesregierung.de>

248 Закон „О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации”. – art. 1, p.1. // www.garant.ru

249 Конституция Российской Федерации 1993 года.; Постановление Конституционного Суда РФ от 13 марта 1992 года № 3-П: „По делу о проверке конституционности Декларации о государственном суверенитете Татарской ССР” от 30 августа 1990 года; Закона Татарской ССР от 18 апреля 1991 года „Об изменениях и дополнениях Конституции (Основного Закона) Татарской ССР”; Закона Татарской ССР от 29 ноября 1991 года „О референдуме Татарской ССР”; постановления Верховного Совета Республики Татарстан от 21 февраля 1992 года „О проведении референдума Республики Татарстан по вопросу о государственном статусе Республики Татарстан”. – 10 лет Конституции России. – Москва: Система ГАРАНТ. 2003. // www.constitution.garant.ru

250 АНУФРИЕВА, Л.П., БЕКЯШЕВ, Д.К., БЕКЯШЕВ, К.А. Международное публичное право. – Москва: Издательство „Проспект”, 2004, p.153.

În final menționăm că, existența diferitor forme de stat nu ține numai de trecut, și în prezent există state în care sunt elemente ale „uniunii reale” în spațiul ex-iugoslav. Un interes deosebit în acest sens îl poate prezenta viitorul uniunii Rusia-Belarus, care poate deveni un caz inedit în materia calității de subiect de drept internațional.

§ 5. Organizațiile internaționale - subiect derivat și secundar de drept internațional public: specific și particularități

În epoca contemporană, organizațiile internaționale reprezintă o formă de armonizare a eforturilor statelor în direcția unei colaborări internaționale, pentru realizarea căreia statele au creat un cadru juridico-organizatoric (instituțional) - o organizare cu caracter permanent. Organizațiile internaționale reprezintă un fenomen caracteristic al relațiilor mondiale actuale, fiind chemate să contribuie la dezvoltarea înțelegerii și colaborării dintre state, la asigurarea păcii și securității în lume.²⁵¹ Calitatea de subiect de drept al organizațiilor internaționale guvernamentale este exprimată prin posesia de drepturi și aptitudinea de a dobândi și îndeplini atribuțiile în baza statutului sau altor acte constitutive. Astfel, statele nu pot renunța la aceste instrumente de securitate colectivă, de cooperare economică și tehnică, de unificare a eforturilor colective pentru soluționarea unor probleme actuale și acute de interes comun, care sunt mai necesare ca oricând sau chiar indispensabile în condițiile globalizării.

Unele organizații internaționale guvernamentale participă la relațiile internaționale în nume propriu, ca subiecți derivați și limitați ai dreptului internațional public.²⁵²

Eficiența activității organizațiilor internaționale guvernamentale depinde de modul în care participă la ea statele membre.

Examinarea sub raport static și dinamic a acestei instituții, pornind de la cauzele politice, economice și sociale care au stat la baza înființării ei, permite desprinderea caracteristicilor definitorii ale organizațiilor internaționale.

O primă caracteristică a organizațiilor internaționale se referă la faptul că membrii acestora sunt statele suverane. Organizațiile internaționale guvernamentale, au la baza creării lor un tratat încheiat între două sau mai multe state. Această trăsătură a organizațiilor internaționale este una dintre cele esențiale, ea evidențiind de la început că în cadrul organizațiilor internaționale sunt prezente state suverane și egale în drepturi, care au consimțit liber să adere la activitatea organizațiilor respective printr-un act de voință proprie. Pornind de la aceasta, apare cu claritate că organizațiile internaționale au un rol de coordonare a voinței și eforturilor statelor, și nu un rol de subordonare.

Un aspect nou apărut în sistemul organizațiilor internaționale guvernamentale este prezența unor organizații cu caracter suprastatal, cum este Uniunea Europeană.

Pentru ca activitatea lor să se desfășoare în conformitate cu dreptul internațional contemporan, organizațiile internaționale trebuie să se călăuzească, în acțiunile lor, după următoarele criterii principale:

251 **Carta Națiunilor Unite**, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.5-36Art,54.

252 Acest fapt și-a găsit consacrară în jurisprudența internațională, Curtea Internațională de Justiție în Avizul ei consultativ din 11 aprilie 1949, precizează: „Dezvoltarea dreptului internațional, în cursul istoriei sale, a fost influențată de exigențele vieții internaționale, iar creșterea activităților colective ale statelor au făcut să apară cazuri de acțiuni pe plan internațional din partea unor entități, care nu sunt state”- NICIU, M.I. Organizații Internaționale Guvernamentale. - Iași: Editura. Fundației Chemarea, 1994, p. 4.

a. Organizațiile internaționale nu trebuie să încalce suveranitatea statelor membre.

b. Capacitatea juridică pe care o au organizațiile internaționale, ca subiecți derivați de drept internațional, este dependentă de voința statelor care le-au creat și este limitată de prevederile tratatelor prin care au luat naștere.²⁵³ Statele au dreptul să participe în mod egal în organizațiile internaționale la desfășurarea lucrărilor și adoptarea hotărârilor acestora.

c. Deciziile și recomandările organizațiilor internaționale nu au, în principiu, un caracter juridic obligatoriu. Ele devin obligatorii numai în măsura în care sunt acceptate de către statele membre.

Sublinierea faptului că organizațiile internaționale au drept caracteristică primordială apartenența la acestea a unor state suverane și egale are, în consecință, o deosebită valoare practică și principială în epoca contemporană.

O *a doua* caracteristică a organizațiilor internaționale se referă la modul în care acestea au luat naștere. Un element comun tuturor organizațiilor internaționale este faptul că asupra înființării lor s-a convenit în cadrul uneia sau mai multor întâlniri sau conferințe la care au participat un anumit număr de state. La conferințele de constituire sunt stabilite o serie de reguli și norme referitoare la scopurile și obiectivele organizației, membrii și competențele acesteia, tipurile și formele de activitate, modul de formare și funcționare a secretariatului și diverselor organe ale organizației, încetarea activității etc.

Din aceasta derivă o *a treia* caracteristică a organizației internaționale, și anume, permanența instituției astfel constituite. Caracterul de permanență se referă, în special, la aspectul continuu, fără întreruperi al activității organizației. Această trăsătură deosebește organizațiile de conferințele internaționale, care sunt entități distincte, cu caracter temporar.²⁵⁴

Specifică organizațiilor internaționale este și unitatea lor, exprimată prin faptul că ele au voință proprie, care își găsește expresia în personalitatea juridică a organizațiilor internaționale.²⁵⁵ În unele situații, voința proprie a organizațiilor internaționale nu coincide cu voința tuturor membrilor lor, deci, este autonomă.

O *altă* caracteristică a organizațiilor internaționale este aceea că ele dispun de organe proprii permanente, care asigură realizarea acțiunilor prevăzute prin programul stabilit de către statele membre și îndeplinesc diferite funcții tehnico-administrative.

²⁵³ Conform opiniei unui impunător număr de specialiști în dreptul internațional public și unor avize consultative ale Curții Internaționale de Justiție, în timp ce un stat se bucură de totalitatea drepturilor și obligațiilor internaționale pe care le recunoaște dreptul internațional, organizațiile internaționale au drepturi și obligații care depind de scopurile și funcțiile înscrise în documentele constitutive sau care decurg din interpretarea acestora și pot acționa în limita acestor acte constitutive.

²⁵⁴ Conferințele internaționale sunt reuniuni ale delegaților statelor, convocate pentru examinarea unor probleme de interes comun. Ele au un caracter temporar, obiective limitate și organe ad-hoc (nepermanente) în raport cu organizațiile internaționale. Conferințele internaționale se află, pe diferite planuri, în strânsă legătură cu conceptul de organizație internațională. Astfel conferințele internaționale au reprezentat formele incipiente ale organizațiilor internaționale, o prefigurare și o primă treaptă a creării instituțiilor permanente. În al doilea rând, la baza creării unei organizații internaționale stă întotdeauna o conferință internațională. Legătura dintre conferință și organizația internațională este subliniată și de faptul că, în zilele noastre, unele conferințe internaționale au devenit organizații internaționale, cum este cazul Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare din 1964, care s-a instituționalizat, precum și cazul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa care s-a instituționalizat în 1995 în OSCE.

²⁵⁵ ШРЕПЛЕП, Х.А. Международные организации. Справочник. Перевод Тюпаевой С.А. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1995, p.8-11.

În sfârșit o *ultimă* caracteristică este aceea că organizațiile internaționale și funcționarii acestora se bucură pe teritoriul statelor membre de privilegii și imunități.

În ultima jumătate a secolului XX, organizațiile internaționale s-au proliferat și extins considerabil, constituindu-se, astfel, un complex de organizații. Datorită numărului extins de organizații internaționale și a varietății lor, s-a impus necesitatea clasificării lor după anumite criterii²⁵⁶, și anume:

1. Din punctul de vedere al vocației lor, se disting:

- organizații cu caracter universal,
- organizații cu caracter regional,
- organizații cu caracter subregional.

Organizația *cu caracter universal*, conform statutului, este deschisă tuturor statelor, indiferent de situarea geografică a acestora, chiar dacă nu toate statele lumii participă la ea. Aceste organizații sunt impuse de imperativele globalizării, astfel că unele probleme nu pot fi abordate decât la scară globală. Singurul exemplu, în acest sens, este cel al Organizației Națiunilor Unite și al organizațiilor din sistemul său - instituțiile specializate.²⁵⁷

Organizațiile *cu caracter regional*²⁵⁸ sunt compuse din state care fac parte din aceeași regiune, liantul constituindu-l apropierea geografică sau interesul comun de cooperare economică. Spre exemplu, Organizația Statelor Americane, Consiliul Europei, Organizația Unității Africane, Liga Statelor Arabe etc.

Fenomenele politice care au avut loc după anul 1989 au favorizat intensificarea cooperării în diverse forme, inclusiv prin organizații internaționale *la nivel subregional* (cu caracter tehnic, economic, dar și politic), cum ar fi Cooperarea Economică a Mării Negre, Comisia Dunării ș.a.

2. După calitatea membrilor, organizațiile internaționale se împart în:

- organizații guvernamentale; și
- organizații neguvernamentale.

Atunci când vorbim despre organizații internaționale, ca subiecți de drept internațional, avem în vedere organizațiile internaționale guvernamentale, cele cu caracter statal, în măsura în care este înființată printr-un acord dintre state.

Organizațiile neguvernamentale sunt constituite din persoane fizice sau persoane juridice neguvernamentale, chiar dacă acestea îndeplinesc sarcini guvernamentale de importanță. Spre exemplu, INTERPOL îndeplinește funcții guvernamentale importante, iar Comitetul Internațional al Crucii Roșii își desfășoară activitățile în relație cu statele și în cadrul dreptului internațional, dar, cu toate acestea, ele sunt organizații neguvernamentale.²⁵⁹

3. După competența organizațiilor internaționale în domeniul relațiilor internaționale, distingem:

- organizații cu competență generală sau cu vocație de universalitate; și
- organizații cu competență specială.

Organizațiile cu competență generală, cum este ONU, se pot ocupa de orice problemă (politică, economică, socială, culturală), deoarece nu au limite de competență.

256 МОРОЗОВ, Г.И. Международные организации. Некоторые вопросы теории. – Москва: Издательство „Мысль”, 1974, p.57.

257 În sistemul actual al ONU există 19 instituții specializate, dintre care 17 acționează *de jure*, fiind fondate conform art. 63 din Cartă, precum FMI; OMS; UNESCO; OIM etc.

258 Carta Națiunilor Unite, art.52

259 Yearbook of International Organizations conține o listă de circa 5000 organizații neguvernamentale, în cele mai variate domenii: cultură, știință, religie, tineret, femei etc.

Organizațiile din această categorie pot atrage atenția comunității asupra unor probleme, le pot examina și face recomandări, dar deciziile lor au, de obicei, caracter de recomandare, exceptând caracterul obligatoriu al Rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU în problema amenințării păcii și actelor de agresiune.²⁶⁰

Organizațiile cu competență specială se preocupă de colaborarea statelor membre într-un domeniu limitat al relațiilor internaționale - telecomunicații, sănătate, știință, cultură. Spre exemplu, instituțiile specializate ale ONU. În literatura de specialitate, organizațiile cu competență specială se clasifică în: economice, financiare, umanitare.

Personalitatea juridică a organizației internaționale și statutul ei special

Personalitatea juridică a organizației internaționale guvernamentale este expresia autonomiei ei funcționale și a calității ei de subiect de drept internațional public. De asemenea, ea îi conferă organizației o existență obiectivă în raport cu ceilalți participanți la relațiile internaționale.²⁶¹

Personalitatea juridică a organizațiilor internaționale guvernamentale are un dublu aspect:

- organizația are *personalitate juridică internă*, respectiv în ordinea juridică internă a statelor membre; și
- *personalitate juridică internațională*, care reprezintă aspectul cel mai important al personalității sale juridice.

Personalitatea juridică a organizațiilor internaționale în ordinea juridică a statelor este consacrată nu numai în legislația națională a statelor membre ale organizației, ci și în statutele lor și în acordurile de sediu încheiate de ele cu statul de reședință. Carta ONU precizează că „Organizația se va bucura pe teritoriul fiecăruia din membrii săi de capacitatea juridică care îi este necesară pentru exercitarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale”.²⁶²

Trebuie să menționăm că personalitatea juridică internațională a organizației internaționale este esențială pentru funcționarea corespunzătoare a acesteia, iar actele constitutive ale multor organizații internaționale prevăd drepturi și obligații care confirmă că le conferă cel puțin un grad limitat de personalitate internațională. Chiar dacă ONU nu folosește expresia *in terminis*, atunci când art.104 din Carta ONU vorbește despre „capacitatea juridică necesară pentru exercitarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale”, se are în vedere calitatea de subiect de drept internațional.

În opinia Curții Internaționale de Justiție,²⁶³ a existat intenția ca Organizația să exercite funcții și drepturi care nu pot fi explicate decât pe baza posedării într-o largă

260 **Carta Națiunilor Unite** - art.39-51.

261 NICIU, M.I. **Organizații Internaționale Guvernamentale**. - Iași: Editura. Fundației Chemarea, 1994, p.17.

262 Această dispoziție se regăsește și în Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO)- **Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură**. Adoptată la 16.11.1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 27.05.1992. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 2, 1999. p.232-244, art.12; în Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene, din 1957 - **Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene**. 25.03.1957. Relații internaționale în acte și documente. Coordonator Zorin Zamfir. - București: Editura Didactică și pedagogică, 1983. p.146-148, art.211; sau în Pactul Atlanticului de Nord - **Pactul Organizației Atlanticului de Nord**. Adoptat - 4.04.1949, în vigoare - 24.08.1949. **NATO Basic Documents: The North Atlantic Treaty**, art.4; **Carta Națiunilor Unite**, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.5-36, art.104.

263 C.I.J. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1949; ELIAN, G. Curtea Internațională de Justiție. - București: Editura Științifică, 1970, p.13-29.

măsură a personalității juridice internaționale și a capacității de a acționa pe plan internațional, în calitate de entitate separată de statele fondatoare și ca subiect de drept internațional distinct. S-a ajuns la concluzia că Organizația este o persoană juridică internațională.²⁶⁴ În afară de ONU, și alte organizații internaționale în baza actelor lor constitutive, care le conferă drepturi și obligații, au o personalitate juridică internațională, fiind subiecți de drept internațional cu caracter derivat, secundar, limitat.²⁶⁵

În prezent calitatea de subiect de drept internațional public a organizațiilor internaționale guvernamentale este unanim recunoscută și acceptată. Această recunoaștere și-a găsit consacrarea expresă în Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, din 1982, care precizează: „Autoritatea Internațională posedă personalitate juridică internațională și are capacitatea juridică care îi este necesară pentru exercitarea funcțiilor sale și realizarea scopurilor sale”.

Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale nu se poate stabili *a priori* și nu este identică, prin conținutul său pentru toate organizațiile, ci depinde de domeniul de activitate și întinderea competenței fiecărei organizații internaționale.

Pentru ca organizațiile internaționale să-și poată atinge scopurile pentru care au fost create, trebuie ca acestea să poată încheia acte juridice spre a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în conformitate cu dreptul internațional, să poată sta în justiție spre a-și valorifica eventualele pretenții și să aibă un anumit statut juridic care le subliniază poziția lor internațională, beneficiind de anumite imunități și privilegii. Pe lângă aceste capacități fundamentale legate de personalitatea juridică internațională s-a mai adăugat și aceea de a întreține relații diplomatice.²⁶⁶

Datorită unei strânse legături între personalitatea juridică și capacitatea de a-și angaja responsabilitatea, capacitatea organizației internaționale corespunde capacității limitate de a acționa în dreptul internațional.²⁶⁷

Sintetizând practica internațională actuală, reținem că unei organizații internaționale i se recunoaște îndeosebi:

- personalitatea de drept internațional;
- inviolabilitatea sediului și libertatea de comunicare oficială;
- imunitatea de jurisdicție locală, precum și scutiri fiscale și vamale.

Statutul juridic al unei organizații internaționale nu constituie încă un principiu de drept internațional, ci există numai ca soluție de speță, fiind conferit în fiecare caz în parte prin tratatul de constituire, care este atributiv de personalitate juridică internațională, inclusiv de tot ceea ce cuprinde statutul.

264 Ar fi o arhisimplificare să considerăm ONU doar ca un loc de întâlnire a statelor, un instrument de negocieri diplomatice, un fel de conferință diplomatică.

265 ТУНКИН, Г.И. Теория международного права. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1970, p.407.

266 A se vedea în acest sens Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale - **Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale**. Materialele Comisiei pentru dreptul internațional. A/CONF.129/15, p. 398; precum și Convenția de la Viena din 14 martie 1975 cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal - Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal. 14 martie 1975. Materialele Comisiei pentru dreptul internațional p.324. Convenția din 1975 dă definiția organizației internaționale guvernamentale, în care se precizează că prin organizație internațională se înțelege „o asociație de state constituită printr-un tratat, dotată cu o constituție și organe comune și având personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre - art.1, lit. A.

267 ШИБАЕВА, Е.А. Право международных организаций. – Москва: Издательство „Международные отношения”, 1986, p.32-33.

Imunitatea de jurisdicție este enunțată în actele constitutive ale organizațiilor internaționale, cel mai adesea conținând doar o dispoziție sumară, altele actele constitutive conținând dispozițiile care reglementează propriu-zis imunitatea, fără a mai fi nevoie să trimită la alte tratate încheiate în acest scop.

De regulă, în cazul mai multor organizații, atât universale, cât și regionale de mai mare importanță, se încheie convenții multilaterale pentru reglementarea imunităților și privilegiilor. Scopul acestor tratate multilaterale este acela de a dezvolta dispozițiile adesea laconice din constituțiile organizațiilor și de a-i asigura organizației un statut unitar în toate statele membre.

De asemenea, imunitatea de jurisdicție este reglementată prin acorduri bilaterale,²⁶⁸ cât și prin legislația națională a unor state.²⁶⁹

Imunitatea de jurisdicție a unei organizații internaționale nu poate viza decât sfera jurisdicției civile. În privința jurisdicției penale trebuie să reamintim adagiul „*societates delinquere non possunt*”, adică nu putem ridica problema imunității de vreme ce nu există o răspundere penală în cazul organizației.

În anumite cazuri este posibilă renunțarea la imunitatea de jurisdicție, aceasta fiind o chestiune de oportunitate. În lipsa unei mențiuni exprese, organul competent este în mod normal Secretarul General sau Directorul General al organizației. În Convențiile generale,²⁷⁰ se prevede și dispoziția prin care se consacră acordarea imunității de jurisdicție, afară de situația în care organizația însăși renunță în mod expres la imunitate într-un anumit caz, spre exemplu, art.2, sec.2 din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite.

Pe lângă imunitatea de jurisdicție și cea de executare organizația internațională beneficiază și de inviolabilitatea sediului, principiu care-l găsim înscris în toate acordurile în materie. Inviolabilitatea apare ca un principiu de sine stătător, fără a fi legat în mod necesar de acela al imunității de jurisdicție.

În cazul ONU, problema inviolabilității sediului este reglementată de Convenția generală, precum și de Acordul de Sedi, în care sunt expuse detaliile problemei.²⁷¹

În privința inviolabilității sediului organizației, să precizăm, că aceasta are același conținut ca și în cazul misiunii diplomatice.

Tot o practică normală o constituie scutirea fiscală a unei organizații internaționale. Această scutire are o factură similară cu cea recunoscută în cazul unei misiuni diplomatice. Organizația se bucură, de asemenea, de scutiri vamale, precum și de facilități de comunicații, având un tratament similar celui acordat misiunii diplomatice în ceea ce privește prioritățile, tarifele și taxele în folosirea mijloacelor de comunicare,

268 Spre exemplu, acordurile de sediu, acorduri referitoare la birouri și sedii ale organizațiilor internaționale sau la reuniuni și conferințe, acorduri de tip operațional - asistență tehnică, misiuni de experți etc.

269 Spre exemplu, în SUA - International Organizations Immunities Act din 1945 asigură organizațiilor internaționale aceeași imunitate de jurisdicție ca și guvernelor străine.

270 **Convenția asupra privilegiilor și imunităților instituțiilor specializate.** Rezoluția Adunării Generale ale ONU, 179/II din 21.11.1947, ședința plenară nr. 123. Materialele Adunării Generale p. 62; **Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite.** Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte.* - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117.

271 **Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite.** Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte.* - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117-128; SERRES, J. *Manuel pratique de protocoles.* - Paris: 1992. pct.633, p.346-350.

precum și dreptul de a primi și trimite corespondența prin curieri sau valize care se vor bucura de aceleași privilegii și imunități ca și curierii și valizele diplomatice.

Evoluția organizațiilor internaționale după cel de-al doilea război mondial a condus la creșterea spectaculoasă a numărului persoanelor în serviciul acestor organizații, în prezent numărul funcționarilor internaționali constituie circa 75000 de persoane.

Pentru garantarea independenței, față de statul de origine, funcționarii internaționali beneficiază de imunitate fiscală și jurisdicțională, având propriul sistem de securitate socială și de pensii. Statutul juridic al funcționarilor internaționali este cuprins de regulamentele organizațiilor.

Competențele și răspunderea internațională a organizației internaționale

De regulă, competențele organizațiilor internaționale sunt stabilite prin dispozițiile statutelor lor. Spre deosebire de state care au o competență absolută și exclusivă în domeniul relațiilor internaționale, organizațiile internaționale au competențe limitate. De asemenea, competențele organizațiilor internaționale sunt de natură funcțională, fiind determinate de scopurile pentru care au fost create și limitate la prevederile statutelor lor.

Organizațiile internaționale au competențe numeroase, care diferă de la o organizație la alta și care pot fi grupate în trei mari categorii:²⁷²

1. **Competența normativă a organizațiilor internaționale.** Această competență constă în posibilitatea organizației de a crea norme juridice care se adresează unor destinatari diferiți (statele membre, organele organizației sau chiar altor organizații) și care să fie în concordanță cu normele dreptului internațional și principiile de bază ale organizației.

Tot un aspect al acestei competențe este și faptul că multe organizații internaționale guvernamentale constituie cadrul de elaborare și adoptare a unor convenții internaționale, normele lor constituind o legislație internațională în materia respectivă.²⁷³

Competența normativă a organizațiilor internaționale guvernamentale se manifestă și prin actele normative adoptate de organele lor. Aceste acte sunt expresia puterii de autoreglare a organizației internaționale. De obicei, această putere a organizației este prevăzută în statutul constitutiv. În temeiul ei, organele organizației au dreptul să adopte regulamentele lor de funcționare, prin care se precizează și se dezvoltă dispozițiile statutare în această materie.

2. **Competența operațională a organizațiilor internaționale guvernamentale.** Această competență constă în puterile de acțiune ale organizațiilor internaționale, altele decât cele normative. Aceste puteri constau din acțiunile organizațiilor de a acorda asistență economică, financiară, administrativă și în unele cazuri și asistență militară statelor membre.

În virtutea faptului că aceste acțiuni se desfășoară pe teritoriul statelor membre, realizarea lor este condiționată de acordul statelor în cauză. Acest fapt este concretizat în acordul încheiat între organizația internațională care acordă asistența și statul vizat de ea.

Competența operațională a organizațiilor internaționale diferă de la o organizație

272 ЛУКАШУК, И. И. Право международной ответственности. – Москва: Издательство Волгерс Клувер, 2004, p.24; МОРАВЕЦКИЙ, В. Функции международной организации. Перевод Морозова Г.И. – Москва: Издательство „Прогресс”, 1976, p.90-92.

273 Spre exemplu, convențiile elaborate și adoptate în cadrul ONU cu privire la drepturile omului, dreptul tratatelor, dreptul mării, dreptul spațial etc. sau cele adoptate în cadrul Organizației Internaționale a Muncii (OIM), sau de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS). **Convenția asupra răspunderii internaționale pentru daunele provocate de obiectele spațiale.** Rezoluția Adunării Generale nr.2777/XXVI ale ONU. Ședința plenară 1998 din 29.11.1971. Materialele Adunării Generale p. 27.

la alta. Ea este reglementată prin statutul organizației și actele ei interne.

Raporturi juridice funcționale pot fi și între organizațiile internaționale și un stat membru. Un stat membru al organizației poate fi în raport cu organizația:

- încheia acorduri internaționale;
- să se adreseze organizației ca depozitar a convențiilor internaționale;
- să utilizeze reguli și norme tehnice internaționale elaborate;
- să stabilească relații cu organizația, în legătură cu exercitarea funcțiilor sale de către organizație.

În toate aceste situații organizația se manifestă ca subiect de drept care posedă drepturi și obligații internaționale. Înseși faptul stabilizării raporturilor juridice bilaterale concrete este posibil datorită recunoașterii acestei organizații de către statul nemembru în calitate de subiect de drept internațional.

3. Competența de control și de sancțiune a organizațiilor internaționale

Competențele de control și de sancțiune sunt în legătură cu competența normativă. Aceste competențe indică în ce măsură organizațiile internaționale pot controla modul în care statele membre îndeplinesc obligațiile ce le revin din calitatea de membru al organizației și pot aplica sancțiuni împotriva membrilor care nu le respectă.

Sancțiunea de excludere a unui membru dintr-o organizație internațională este reglementată de statutul acesteia. Carta ONU prevede că un membru al organizației poate fi exclus dacă a încălcat, în mod persistent, principiile ei. Hotărârea de excludere este adoptată de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate (art.6). Statutele organizațiilor internaționale prevăd și alte sancțiuni.²⁷⁴

Organizațiile internaționale devin titulare de drepturi, prin efectul personalității juridice internaționale, care incumbă acestora și obligații. Întrucât organizațiile internaționale sunt subiecți secundari, derivați de drept internațional, nu au calitatea de suveranitate, nu au teritoriu și populație, ceea ce reduce esențial sfera posibilelor încălcări și temeiurilor pentru răspundere.

Răspunderea organizației internaționale este una din cele mai actuale și puțin studiate probleme în doctrina dreptului internațional. Cu excepția profesorului E.Șibaeva, nimeni nu a abordat special acest aspect al organizației internaționale ca subiect de drept internațional.²⁷⁵

Doctrina dreptului internațional public recunoaște preceptul general al organizațiilor internaționale de a răspunde pentru faptele lor contrare:

1. Principilor și normelor unanim recunoscute de drept internațional;
2. Normelor stipulate în actul de constituire;
3. Normelor de drept intern al organizației;
4. Acordurilor încheiate de organizație cu alți subiecți de drept internațional;
5. Normelor de drept național al statelor.

Considerăm că una din formele de răspundere a organizației internaționale regionale sau specializate poate fi interzicerea activității organizației internaționale, de către ONU, când acordul, sau organele create prin el și, respectiv, activitatea acestora sunt

274 Spre exemplu: Statutul Organizației Aviației Civile Internaționale prevede sancțiunea suspendării dreptului de vot al membrilor (art.88); Statutul Organizației Internaționale a Muncii prevede aceeași sancțiune (art.134); Statutul Fondului Monetar Internațional prevede ca sancțiune suspendarea serviciilor sale furnizate membrilor săi (art.XXIII), iar Statutul Agenției Internaționale pentru Energie Atomică stipulează sancțiunea de suspendare a drepturilor și privilegiilor inerente calității de membru al organizației (art.XIX; B).

275 ШИБАЕВА, Е.А., ПОТОЧНЫЙ, М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций. – Москва: Издательство МГУ, 1980, p.62-65.

incompatibile cu Scopul și Principiile ONU (art.52).

În dreptul internațional se disting două forme de răspundere: *politică și materială*. Răspunderea materială a subiecților de drept internațional constă în despăgubirea materială. Această formă de răspundere e specifică pentru organizațiile internaționale. Ca exemplu, poate servi cazul UNESCO, care a plătit o sumă corespunzătoare funcționarilor eliberați nelegitim din Secretariatul UNESCO.

Răspunderea politică, îmbracă diferite forme: scuze, lipsire a organizației internaționale de drepturile și obligațiile sale, cum ar fi, pierderea calității de depozitar al tratatului internațional. În prezent însă aspectele politice de răspundere nu sunt determinate suficient. Organizația internațională nu poate fi limitată în suveranitate și teritoriu, din simplul motiv că nu posedă aceste atribute.

Organizația internațională poate fi și subiect de drept internațional privat, ori subiect de drept intern și, în această calitate, posedă capacitate juridică ce vizează:

- încheierea de acorduri și contracte de muncă;
- procurarea și dispunerea de proprietăți imobile și mobile;
- încheierea de contracte de arendă;
- intentarea de dosare în instanța de judecată.

Este incontestabil că într-o perioadă scurtă istorică organizațiile internaționale au parcurs drumul de la un subiect secundar în relațiile internaționale până la un subiect calitativ și cantitativ extrem de important, element integrant al comunității și relațiilor internaționale contemporane.

§ 6. Națiunile care luptă pentru eliberarea națională

Din punct de vedere istoric, apariția națiunilor care luptă pentru eliberare – drept categorie juridică specifică, supusă unui regim juridic ce implică drepturi și obligații – este de dată relativ recentă. Ea se regăsește în perioada luptei anticolonialiste. După cel de-al doilea război mondial, mișcărilor de eliberare națională²⁷⁶ li s-a recunoscut calitatea de subiecți de drept internațional în relațiile cu alți subiecți de drept internațional.²⁷⁷ O asemenea recunoaștere a avut loc, pe lângă ONU, și în cadrul Organizației Unității Africane, odată cu afirmarea principiului politic privind autodeterminarea popoarelor ca unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Documentul care a marcat atât procesul politic de decolonizare cât și reflectarea sa în plan normativ a fost Declarația Adunării Generale a ONU pentru acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, adoptată prin Rezoluția 1514/XV din 1960 (art.192). Ulterior, Declarația Adunării Generale referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state, adoptată prin Rezoluția 2625/XXV din 1970,²⁷⁸ consacră „Principiul egalității în drepturi al popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele” ca unul dintre cele șapte principii ale dreptului internațional contemporan. Dacă celelalte principii fundamentale ale dreptului

276 Mișcarea de eliberare națională reprezintă un ansamblu de acțiuni (sociale, politice, diplomatice, militare ș.a.) organizate de popoarele și națiunile din colonii și semicolonii, îndreptate împotriva dominației colonialiste și neocolonialiste pentru cucerirea independenței și suveranității de stat. Mișcarea de eliberare a condus la prăbușirea sistemului colonialist al imperialismului, la apariția unui număr impunător de state independente și suverane.

277 **Carta Națiunilor Unite**, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, art.1, 55.

278 **Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie și cooperarea între state**. Adoptată prin Rezoluția 2526/XXV jubiliară din 1970 a Adunării Generale ONU. – NĂSTASE, AD., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan. Acte esențiale*. – București: Regia Autonomă „Monitorul oficial”, 2000, p.167.

internațional se referă la state, ca subiecți ai dreptului internațional, dreptul la autodeterminare este recunoscut popoarelor. În legătură cu recunoașterea acestui principiu, în documentele ONU au fost stabilite o serie de criterii pentru clarificarea conceptului de „popor”, și anume:

- să fie o entitate determinată prin caracteristici proprii;
- să aibă legătură cu un teritoriu;
- un popor nu se confundă cu minoritățile etnice, religioase sau lingvistice.²⁷⁹

Ca titulari ai dreptului de a-și hotărî ele însele soarta, națiunile care luptă pentru eliberare pot obține recunoașterea acestui statut²⁸⁰ atunci când lupta și împrejurările în care se desfășoară permit să se constate că se găsesc într-o situație tranzitorie, care reprezintă o etapă premergătoare constituirii unui stat independent, cu personalitate juridică deplină.

De regulă, calitatea de subiect de drept internațional se dobândește din momentul în care națiunea care luptă pentru eliberare întrunește anumite condiții, între care:

- crearea organelor proprii (armată sau organe de rezistență);
- exercitarea funcțiilor de putere publică;
- controlul unei însemnate părți a teritoriului viitorului stat.

Ca și în cazul statelor, calitatea de subiect de drept internațional a națiunilor care luptă pentru eliberare nu depinde de recunoașterea lor, ea aparține în mod egal tuturor națiunilor care întrunesc aceste criterii, în virtutea dreptului lor la autodeterminare, care reprezintă temeiul politic și juridic al personalității lor internaționale. În baza dreptului de a-și hotărî independent soarta, fiecare națiune este titulară de drepturi și obligații internaționale și se bucură nemijlocit de protecția normelor dreptului internațional. Națiunilor care luptă pentru eliberare li se aplică principiul neintervenției în treburile interne, respectarea integrității lor teritoriale, dreptul la autoapărare, iar forțelor lor armate li se aplică regulile dreptului internațional umanitar.

Capacitatea juridică a națiunii care luptă pentru eliberare se manifestă prin exercitarea unor drepturi, cum ar fi:

- dreptul de participare prin reprezentanți cu statut de observator la lucrările ONU și la alte organizații internaționale; Statutul de observator acordă reprezentanților acestor entități dreptul de a participa la lucrările organelor unei organizații, fără drept de vot. Astfel, începând cu anul 1974, Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) participă, cu statut de observator, la lucrările Adunării Generale a ONU, iar din 1976 este admisă să participe și la dezbaterile Consiliului de Securitate privitoare la problema palestiniană. De asemenea, prin Rezoluția 3280/XXIX s-a soluționat problema participării regulate a reprezentanților națiunilor, în calitate de observatori, la toate lucrările ONU pentru mișcările de eliberare națională recunoscute de OUA. Admiterea la lucrările ONU, alături de statele membre, constituie o recunoaștere a legitimității luptei națiunilor pentru eliberare;

- dreptul de participare ca membru asociat la acele organizații internaționale ale căror acte constitutive cuprind dispoziții în acest sens (spre exemplu, cazul Organizației

²⁷⁹ Existența și drepturile acestora, în mijlocul unui popor, sunt recunoscute prin articolul 27 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice - art. 27 din **Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice**. Adoptat la 16.12.1966, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol.1, 1998. p.30-51.

²⁸⁰ Pe măsură ce națiunile care luptă pentru eliberare s-au consolidat pe plan național „și implicarea lor în viața politică internațională a devenit mai puternică, ele au obținut numeroase recunoașteri internaționale” ECOBESCU, N., DUCULESCU, V. Drepturile și obligațiile fundamentale ale statelor. - București: 1976, p.191.

Mondiale a Sănătății, Uniunii Poștale Universale, Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură);

- dreptul de reprezentare diplomatică, activă și pasivă, în condițiile stabilite cu statele sau organizațiile internaționale care le recunosc acest statut. Recunoașterea unui drept de legăție națiunilor care luptă pentru eliberare constituie un pas important în viața internațională. Mișcările de eliberare obișnuiau să aibă reprezentanțe în anumite capitale, precum și la unele organizații internaționale, numite birouri sau oficii, trimișii lor bucurându-se de un anumit grad de imunitate, deși nu erau recunoscuți în calitate de agenți diplomatici. Datorită reprezentării acestor entități într-un număr tot mai mare de state, s-a trecut de la oficii și birouri la adevărate misiuni diplomatice, iar trimișii acestora au primit, nu numai numele, ci și tratamentul acordat ambasadorilor statelor suverane;²⁸¹

- dreptul de a beneficia de asistența ONU, a instituțiilor sale specializate și a altor membri ai comunității internaționale;

- dreptul de a se bucura de protecția legilor și obiceiurilor războiului și obligația de a le respecta. Unitățile de combatanți trebuie să fie organizate după modelul armatelor regulate, având în conducerea lor o persoană responsabilă;

- dreptul de a încheia tratate internaționale; În cazul în care o mișcare de eliberare națională ajunge să se constituie într-un stat nou, de cele mai multe ori se încheie un acord cu statul pe seama căruia statul respectiv își dobândește independența.²⁸² Trebuie să relevăm că în cazul tratatelor multilaterale, spre exemplu, în Protocolul I la Convențiile de la Geneva din 1949, se prevede că acceptarea acestui text se poate face printr-o declarație a reprezentantului mișcării adresată statului depozitar. Asemenea prevedere găsim și în Convenția din 10 octombrie 1980 (art.7, par.4) privind interdicția și limitarea folosirii anumitor arme clasice.²⁸³ Conferința privind dreptul mării a invitat mișcări de eliberare națională (OEP, *South West African People Organization* (SWAPO) ca observatori și le-a recunoscut dreptul de a semna Actul Final. În acest caz, situația Namibiei a fost reglementată printr-o prevedere specială,²⁸⁴ care dispunea că este în drept să semneze prin intermediul Consiliului ONU pentru Namibia. La Conferința de la Viena din 1986 pentru codificarea dreptului tratatelor între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale,²⁸⁵ în baza Rezoluției 39/86 a Adunării Generale a ONU, au fost invitate și mișcări de eliberare națională ca OEP, SWAPO și altele.

Separatismul este o tendință de separare de la un întreg.²⁸⁶ Sub aspect politic, se exprimă prin revendicarea suveranității și independenței pentru o parte din teritoriu.

281 **Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice.** Adoptată 18.04.1961, în vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 4, 1998. p.37.

282 Spre exemplu, tratatul anglo-irlandez, din 1921, care a intervenit în urma luptei armate; Acordurile de la Evian, încheiate între Franța și Frontul Eliberării Naționale din 1962, care prevedeau consultarea populară asupra destinului politic al Algeriei; Portugalia a încheiat tratate cu mișcările de eliberare din fostele colonii africane, prin care se fixa data pentru declararea independenței, se forma un guvern pentru perioada de tranziție și se stabileau bazele cooperării.

283 Действующее международное право. В трёх томах. Составители КОЛОСОВ Ю.М., КРИВЧИКОВА Э.С. - Москва: Издательство Московского независимого института международного права, т.2, 1997, p.592.

284 **Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor.** Adoptată 23.05.1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 4, 1998, art.305.

285 **Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale.** Materialele Comisiei pentru dreptul internațional. A/CONF.129/15, p. 398-437.

286 Dicționar Enciclopedic. - Chișinău: Editura „Cartier”, 2001, p.266.

Separatismul contemporan se bazează pe aplicarea exagerată a principiului de autodeterminare, pretinzând că fiecare comunitate etnică sau națiune trebuie să dețină un teritoriu organizat în formă de stat. În primul rând, de dreptul la autodeterminare dispun doar popoarele caracteristicile cărora corespund celor ale națiunii (teritoriu comun, tradiție istorică comună, identitate etnică, omogenitate culturală, conștiință și voință de a fi identificat ca popor) și care, după cum am menționat, se află sub dominație străină. Minoritățile etnice în cadrul unui stat nu au acest drept, odată ce există deja un stat național al etniei respective. Dreptul la autodeterminare, de care dispun minoritățile, presupune doar recunoașterea specificului etnic și dreptul la un anumit grad de autonomie culturală și administrativă în cadrul unui stat. În al doilea rând, în lumea contemporană respectarea drepturilor minorităților etnice este garantată de dreptul internațional, punând la dispoziție diverse mijloace pentru apărarea lor.²⁸⁷

Astfel, separatismul, reprezentând în esență o problemă internă, nu se manifestă doar în această calitate, regiunea separatistă creând contradicții (directe sau indirecte) între două sau mai multe state. Violarea dreptului internațional, mai ales în cazul utilizării forței militare sau a metodelor teroriste de luptă, implică în procesul reglementării conflictelor, apărute în baza separatismului, comunitatea internațională.

Analizând spațiul postsovietic, am putea spune că există mai multe varietăți și tipologii de conflicte calificate în diferite feluri. Drept efect, se tensionează relațiile interetnice, apar conflicte cu substrat etnic, manifestări de separatism, de aici, mereu se află sub pericol integrarea teritorială a noilor state. În spațiul postsovietic în fața unor astfel de probleme s-au pomenit, într-o măsură sau alta, Azerbaidjanul, Armenia, Georgia, Kazahstanul, Moldova, Rusia, Tadjikistanul, Ucraina. Deja către finele anului 1990 URSS era practic descompusă în câteva areale geopolitice, cu diferit potențial de evoluție politică:

- *grupul baltic*, stabilindu-și cursul spre o distanțare constantă și integrare insistentă în bazinul țărilor scandinave, profitând din plin de tratamentul special al Occidentului;

- *grupul caucazian*, distingându-se prin constituirea unor suveranități etnocentriste și persistența premiselor pentru conflictele locale (ex.: Rusia – conflictul din Cecenia, Ingușetia și Daghestan; Georgia – conflictele din Abhazia și Osetia de Sud; Azerbaidjanul și Armenia – conflictul din Nagorno Karabah);

- *grupul de țări musulmane* ale Asiei Mijlocii caracterizat prin conectarea neîntârziată a comunităților musulmane la vectorii lumii islamice: fundamentalismul iranian și reformismul laic turcesc din regiune;

- *Rusia*, sfâșiata de contradicțiile sale structurale și specifice, euroasiatice;

- *grupul republicilor ex-sovietice europene* Ucraina (problema flotei Mării Negre, încărcăturile nucleare), Moldova (separatismul din regiunea transnistreană – conflict geopolitic), reprezentând cursul spre cimentarea independenței recunoscute.²⁸⁸

Concluzionând cele expuse, menționăm că ansamblul atributelor enunțate definește calitatea de subiect al dreptului internațional a națiunilor care luptă pentru eliberare. Evident este faptul, că în cazul națiunilor care luptă pentru eliberare calitatea de subiect de drept internațional are un caracter limitat și tranzitoriu, atât prin conținutul ei, cât și prin sfera de exercitare. Ca sferă de acțiune, aceasta se manifestă numai în anumite domenii, iar în timp se exercită până la dobândirea independenței, a creării statului nou, care va beneficia de personalitate juridică internațională deplină, în sensul că va putea să

²⁸⁷ *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. II. – Amsterdam – Lausanne – New-York – Oxford – Shannon – Singapore – Tokyo: 1997, p.861.

²⁸⁸ КРЕМНЕВ, П.П. Распад СССР – международно-правовые проблемы. – Москва: Издательство „Зерцало – М”, 2005, p.187.

dobândească drepturi și să-și asume obligații în toate domeniile vieții internaționale.

§ 7. Statutul juridic al individului în dreptul internațional public

Astăzi, una dintre problemele cele mai controversate se referă la faptul dacă individului i se poate atribui sau nu calitatea de subiect de drept internațional, problemă care se ridică cu o acuitate din ce în ce mai mare în teoria și practica dreptului internațional. Problema individului, ca subiect de drept internațional, a fost plasată în centrul preocupărilor doctrinarilor dreptului internațional pe măsură ce raportul individ-stat a evoluat de-a lungul istoriei relațiilor internaționale.

Pe măsură ce societatea omenească a evoluat, conflictul între cele două legitimități: a statului și a individului, la început latent, a devenit din ce în ce mai evident.

Deși sunt resortisanți ai statelor sub suveranitatea cărora se găsesc, indivizii au anumite tangențe cu ordinea juridică internațională. Astfel, normele de drept internațional, acceptate de către un stat, sunt obligatorii pe întreg teritoriul său, pentru toate persoanele, organele de stat și instituțiile care-i aparțin. Din cele enunțate putem trage concluzia că, prin aplicarea dreptului internațional, indivizii devin titulari de drepturi și obligații internaționale, dar dobândesc ei o astfel de personalitate juridică internațională?

Trebuie să excludem de la început cazurile în care persoanele fizice acționează în calitate de organe de stat, organe ale organizațiilor internaționale sau reprezentanți ai altor subiecți de drept internațional, căci, în aceste cazuri, persoanele respective acționează în calitate de organe ale subiecților de drept respective, și nu în nume propriu. De asemenea, nu poate fi luată în considerare protecția diplomatică acordată de stat pentru protecția unui drept al unui cetățean al său, sau de organizația internațională pentru funcționarii săi. În aceste cazuri statul, organizația internațională acționează în virtutea unui drept propriu, și anume, cel de a asigura respectarea drepturilor cetățenilor și funcționarilor săi de către alte state.

În doctrina juridică opiniile sunt împărțite. Adepții concepției „solidariste” admit teza că doar indivizii sunt subiecți de drept internațional (spre exemplu: Georges Scelle, Leon Duguit, Nicolas Politis), teză rămasă minoritară. Mulți autori conferă indivizilor o asemenea calitate alături de state și organizațiile internaționale (M.Sibert, H.Kelsen, Ph.Jessup).²⁸⁹ Însă marea majoritate a autorilor²⁹⁰ nu-i recunosc individului personalitatea internațională, reducând dimensiunile situației sale juridice la cea reală de subiect de drept intern.

În dreptul internațional public contemporan, reglementările privitoare la persoana fizică cunosc două tendințe principale:

Prima tendință o reprezintă reglementările dreptului internațional referitoare la reprimarea unor fapte săvârșite de persoane fizice și calificate drept infracțiuni internaționale.

În argumentarea tezei că persoana fizică este subiect de drept internațional, se pornește de la ideea că individul este recunoscut ca subiect al răspunderii penale în dreptul internațional. Persoanele fizice poartă răspundere penală atât pentru fapte considerate infracțiuni în convențiile internaționale, prin care statele se obligă să le incrimineze și să le pedepsească prin legea internă,²⁹¹ cât și pentru crime de război, crime

289 KELSEN, H. Doctrina pură a dreptului. – București: Editura Humanitas, 2000, p.324.

290 GREIG, D. W. International Law. – London: 1970, p.93-94; ROUSSEAU, Ch. Droit International Public. – Paris: Dalloz, 1987, p.697; SORENSEN, M. Principes de droit international public. Academie de droit international. Recueil des cours. – RCADI, III, 1960, p. p.144.

291 Spre exemplu: pirateria, traficul de stupefiante, genocidul, violarea legilor și obiceiurilor de purtare a războiului etc.

împotriva umanității și păcii, care au un caracter internațional.

În ceea ce privește răspunderea penală pentru infracțiunile prevăzute în convențiile internaționale, trebuie să remarcăm că această constatare nu reprezintă un argument real, deoarece persoanele fizice răspund pentru faptele care sunt calificate drept infracțiuni în convențiile internaționale, dar nu aceste convenții stabilesc, ca atare, răspunderea infractorilor. Persoanele fizice care comit asemenea infracțiuni sunt pedepsite în temeiul legilor penale interne, pe care statele le adoptă conform obligațiilor asumate prin convenții. Astfel, persoanele fizice răspund ca subiecți de drept intern, după legile interne și în fața autorităților unui stat. Potrivit sistemului juridic al statelor, acest lucru este valabil și pentru ipoteza în care exprimarea consimțământului de a deveni parte la un tratat conduce la asimilarea dispozițiilor din tratat cu cele din legea internă, și care pot fi aplicate în mod direct individului.

Prin urmare, în acest caz nu s-ar putea demonstra că persoana fizică nu rămâne în continuare sub jurisdicția statului și a legii sale interne.

Nici calitatea de criminali de război nu constituie un temei pentru a susține că li s-ar fi conferit calitatea de subiect de drept internațional. În cazul crimelor de război, crimelor contra păcii și umanității, răspunderea penală a persoanelor fizice este o consecință a răspunderii statelor cărora li se impută actele ilicite săvârșite. Ca atare, persoanele fizice răspund în calitate de organe ale statului, iar judecata se face de instanțe internaționale.²⁹²

A doua tendință actuală de dezvoltare a reglementărilor dreptului internațional public privind persoana fizică este mai recentă și urmărește instituirea unui sistem internațional de norme de protecție a persoanei fizice.

Situația este oarecum similară și în cazul convențiilor cu privire la drepturile omului – cele două pacte din 1966 cu privire la drepturile civile și politice, economice, sociale și culturale, Declarația universală a drepturilor omului etc., precum și a unor convenții din domeniul dreptului umanitar. În toate convențiile, se înscrie angajamentul statelor de a lua măsuri imediate și urgente pentru recunoașterea drepturilor omului și încetarea încălcării lor, precum și pentru promovarea acestora. Examinând mai atent aceste situații constatăm că, în toate cazurile, valorificarea de către indivizi a drepturilor menționate este posibilă numai prin intermediul statelor.

În sistemul regional, Convenția europeană a drepturilor omului (1950) ca și cea interamericană (1968), conferă cetățenilor statelor părți dreptul la petiție care pot, în mod direct sau prin intermediul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, transmite cererea Curții Europene a Drepturilor Omului și apar astfel în fața instanței, atât statele, cât și persoanele fizice. Astfel, accesul individului la ordinea juridică internațională își are suportul legal în participarea statelor la tratatele internaționale care reglementează, cu titlu de excepție, un asemenea acces. Dacă, la un moment dat, statul ar decide să denunțe o anumită convenție internațională, care se referă la asemenea drepturi acordate persoanei fizice, ori dacă ne-am situa analiza în perioada anterioară momentului în care statul devine parte la o asemenea convenție, individul ar fi lipsit de orice calitate juridică în fața unor asemenea instanțe ori organe internaționale, fără acoperirea unei participări a statului.

În acest sens, I. Brownlie susține că: „Nu există o regulă generală în sensul că individul nu ar putea fi subiect de drept internațional și, într-un anumit context, el apare ca având personalitate juridică pe plan internațional. În același timp însă, a califica individul ca subiect al acestui drept nu este de nici un folos, de vreme ce aceasta pare să implice anumite prerogative care nu există și nici nu elimină dificila sarcină de a distinge

292 Cum au fost Tribunalele de la Nürnberg și Tokio prin care au fost condamnați criminali de război sau persoane care au comis crime împotriva umanității.

între individ și alte tipuri de subiecți”²⁹³.

D.Carreau consideră că, în stadiul actual al evoluției dreptului internațional contemporan, individului, ca și societăților transnaționale, li se poate atribui calitatea de actori în relațiile internaționale, subliniind că recunoașterea individului ca subiect derivat de drept internațional a cunoscut o deschidere după cel de-al doilea război mondial, dar, pe plan universal, concepția tradițională continuă să se aplice.²⁹⁴

Concluzionând cele expuse, menționăm că dreptul internațional, prin natura sa consensuală, interstatală, exclude un raport direct între normele sale și persoana fizică. Astfel, individul nu apare decât ca beneficiarul mediat al unor norme și nu ca subiect activ. Ca atare, individul nu participă la procesul normativ internațional, la raporturile juridice interstatale, decât în calitate de organ sau reprezentant al statului. Totodată, individul nu este nici destinatar direct al normelor juridice interstatale.

Chiar dacă, în anumite cazuri, persoana fizică poate fi titulara unor drepturi și obligații în raporturi juridice directe cu anumiți subiecți de drept internațional, nu este suficient pentru a-l califica subiect al acestei ramuri de drept.

În consecință, având în vedere modul în care persoana fizică apare și acționează în anumite situații, în funcție de dispozițiile unor tratate internaționale, putem afirma că, dacă individul nu are personalitate juridică internațională, el beneficiază totuși de un anumit statut în dreptul internațional.

Se poate conchide că, deși individul nu are personalitate internațională el beneficiază de un anumit statut în dreptul internațional, ca urmare a disponibilității statelor de a colabora între ele și a se angaja să promoveze drepturile omului. Dar calitatea lui de destinatar nu o implică pe cea de subiect de drept internațional, deoarece individul ar trebui să fie concomitent, nu doar destinatar, dar și creator al normei, rol nerecunoscut individului.

Individului însă nu i se poate ignora, așadar, beneficiul unui statut anumit, deoarece, prin intermediul statului, indivizii participă și la crearea dreptului internațional. Nu pot fi ignorate evoluțiile de la nivelul dreptului comunitar, în care persoana fizică este recunoscută ca subiect de drept alături de state și alte persoane juridice, precum și evoluțiile legate de crearea noii Curți Penale Internaționale cu caracter permanent.

§ 8. Probleme ale calității de subiect de drept al altor entități internaționale

În literatura de specialitate este foarte discutată problema dacă alte entități din cadrul societății internaționale sunt subiecți de drept internațional sau nu. Alături de state, ca subiecți originari de drept internațional, în viața socială apar și alți actori ai vieții internaționale. Aceste entități sunt subiecți derivați de drept. De cele mai multe ori se face referire la formațiunile de tip statal, organizațiile internaționale neguvernamentale și societățile transnaționale.²⁹⁵ Considerarea acestora, prin prisma calității de subiect de drept internațional public, va constitui obiectul acestui paragraf.

Formațiunile de tip statal

Vaticanul. Bolinteanu A. și Năstase A. susțin că statutul internațional al Vaticanului reprezintă cazul acceptării ca subiect de drept internațional a unei entități care nu este totuși un stat și despre care putem spune că marchează, de fapt, trecerea de la

²⁹³ BROWNLIE, I. Principles of Public International Law. – Oxford: Clarendon University Press, 2003, p.67.

²⁹⁴ CARREAU, D. Droit international. – Paris: A. Pedone, 7-e édition, 2001, p.24-31.

²⁹⁵ BURIAN A. *Drept diplomatic și consular. Ediția a II-a, revăzută și adăugită* (Monografie) - Chișinău, „Cuant”, F. E.-P. „Combinatul Poligrafic”, 2003, - 332 p

categoria subiecților de drept internațional cu o organizare esențialmente teritorială, la cele cu un caracter diferit.

Astfel, în perioada evului mediu și până spre sfârșitul secolului al XIX-lea Papa, ca șef al bisericii catolice, și-a exercitat suveranitatea asupra statelor pontificale al căror teritoriu a variat în timp. Dacă până în 1870 Vaticanul a existat ca stat, după această dată el a fost desființat, fiind inclus în cadrul statului italian. Guvernul italian s-a arătat dispus să-i stabilească un statut juridic special, dar legea²⁹⁶ adoptată de Parlamentul italian în acest scop nu a fost acceptată de către Papă și de succesorii acestuia. De la această dată și până în 1929, când s-au încheiat între Italia și Vatican acordurile de la Lateran²⁹⁷, statutul juridic al Vaticanului a fost incert. După dificile negocieri, instrumentele juridice semnate la Roma în 1929 cuprind:

- *un tratat politic* care rezolvă și elimină problema romană;
- *un concordat* prin care este reglementată condiția juridică a bisericii catolice în Italia;
- *o convenție financiară* prin care se reglementează, într-un mod foarte favorabil pentru guvernul italian, obligații financiare asumate de acesta; acest set convențional a fost completat cu o serie de documente încheiate ulterior (1929-1948) în domenii diferite – servicii telegrafice, circulația automobilelor, monetare, administrarea gării Vaticanului, delimitarea de noi zone teritoriale ș.a.

Tratatul de la Lateran conține 27 de articole și reglementează în mod esențial raporturile dintre Vatican și statul italian. În baza acestui tratat, statul italian a recunoscut proprietatea exclusivă și jurisdicția suverană a Vaticanului asupra unui spațiu teritorial din orașul Roma, caracterul neutru și inviolabil al acestui teritoriu (Anexa nr.5), dreptul de reprezentare în străinătate etc..

Analizând prevederile formulate în tratatul de la Lateran și situația Vaticanului în raport cu statul italian și cu alte state, conchidem că Vaticanul nu întrunește toate elementele constitutive ale unui stat, și anume:

- Vaticanul nu exercită o suveranitate reală, ci drepturi speciale și o jurisdicție în limitele admise de statul italian;
- nu există o putere politică organizată, organizarea administrativă funcționează cu privire la problemele religioase, serviciile publice revenindu-i guvernului italian;²⁹⁸
- folosește moneda europeană pe teritoriul său de la 1 ianuarie 2002. Are propria bancă, *Banca Vatican*;
- cetățenia Vaticanului este specială și funcțională, dobândindu-se în condiții determinate de rang și domiciliu și pierzându-se o dată cu dispariția acestor condiții, fără ca cetățenia originară a persoanei respective să fie afectată în vreun fel.

Unele clauze din tratat se referă la scutirile (scutiri de ordin militar, fiscal și vamal) și imunitățile acordate demnitarilor Bisericii și persoanelor aparținând Curții pontificale, precum și edificiilor pontificale.

În pofida acestora, Vaticanul constituie o entitate ce se manifestă pe planul relațiilor internaționale, care devine, prin exercitarea atributelor recunoscute de state, subiect al raporturilor de drept internațional, al drepturilor și obligațiilor internaționale în sfere limitate de activitate.

²⁹⁶ Legea de garanție din 13 mai 1871, prin care se garantau Papei suveranitatea și libera exercitare a autorității sale spirituale.

²⁹⁷ Acordurile de la Lateran încheiate în 1929, au fost reconfirmate prin art.7 al Constituției italiene din 26 martie 1947.

²⁹⁸ Spre exemplu, autorul atentatului, din 13 mai 1981, la adresa Papei Ioan Paul al II-lea a fost judecat de instanțele judecătorești italiene după propriile proceduri.

Astfel, raporturile diplomatice dintre Vatican și statele străine s-au dezvoltat considerabil. Dacă în 1929 existau 30 de state care întrețineau relații cu Vaticanul, în 1975, numărul acestora era de 83, iar în prezent Vaticanul este considerat ca fiind membru originar al societății internaționale. Sfântul Scaun menține relații diplomatice formale cu 174 de state suverane, Uniunea Europeană și Ordinul din Malta; 69 dintre acestea mențin misiuni diplomatice rezidente permanente pe lângă Sfântul Scaun. Restul au misiuni cu acreditare în afara Italiei pentru că Sfântul Scaun nu acceptă acreditare duală cu o ambasadă localizată în Italia. Are de asemenea relații de natură specială cu Rusia (misiune cu un ambasador) și Organizația pentru eliberarea Palestinei (birou cu un director). Sfântul Scaun menține 179 de misiuni diplomatice permanente în afară (dintre care 106 sunt acreditate în state suverane). Activitățile diplomatice ale Sfântului Scaun sunt întreținute de Secretariatul de Stat (Vatican) (condus de către un Cardinal Secretar de Stat) prin intermediul secției pentru relațiile cu statele.

Printre altele, Convenția de la Viena din 1961, cu privire la relațiile diplomatice, cuprinde reglementări privind dreptul de legăție al Vaticanului, confirmându-i încă o dată calitatea de subiect de drept internațional.²⁹⁹

În 1984 între Sfântul Scaun și Italia este semnat un nou *concordat*, care s-a substituit celui din 1929. *Concordatul* este în vigoare până în prezent.

Vaticanul are capacitatea de a încheia tratate cu statele care sunt denumite concordate (cel mai vechi datează din anul 1122, încheiat între Papa Calixt al II-lea și împăratul Henric al V-lea) – ce reprezintă o varietate a tratatului internațional și care reglementează probleme cu caracter religios.³⁰⁰

Vaticanul este membru al numeroaselor organizații internaționale și este reprezentat în calitate de observator în activitățile ONU și ale altor organizații internaționale (are relații diplomatice cu Uniunea Europeană (UE) la Bruxelles). Participă la conferințe³⁰¹ și congrese internaționale.

Astfel, totalitatea acestor atribute definește situația Vaticanului ca subiect special, derivat și limitat al dreptului internațional contemporan.

În concluzie, menționăm că personalitatea internațională a Vaticanului se întemeiază, ca geneză și sferă de manifestare, pe acordul de voință al statelor, iar exercitarea ei în raporturile cu statele se realizează în limitele determinate de consimțământul acestora.

Cavalerii Ordinului de Malta. Ordinul de Malta, a cărui denumire oficială este Ordinul Suveran Militar și Ospitalier de Malta al Sfântului Ioan Botezătorul din Ierusalim, de Rhodes și de Malta, este considerat cel mai vechi dintre toate ordinele de cavalerie. A fost întemeiat în scopul acordării îngrijirii medicale celor săraci, constituind un model pentru ulterioare instituții internaționale de caritate, cum sunt Crucea Roșie și Semiluna Roșie. Crucea Malteză (însemnul Ordinului), cu patru brațe și opt terminații, reprezintă următoarele opt țări și provincii care au trimis voluntari pe insula Malta: Franța, Provence, Auvergne, Aragon, Castilia, Italia, Anglia, Germania.³⁰²

299 Spre exemplu, art.16 se referă la „precăderea reprezentantului Vaticanului”.

300 În comentariul făcut de Comisia de Drept Internațional la proiectul de articole privind dreptul tratatelor, termenul de concordat este desemnat ca o denumire a tratatelor internaționale. ANGHEL, I. M. Dreptul tratatelor. – București: Editura Lumina-Lex, vol.1. 1993, p.252.

301 Vaticanul a participat la conferințele internaționale asupra dreptului diplomatic (1961), dreptului tratatelor (1968-1969), Securității și Cooperării în Europa (1975), la cea de-a III-a Conferință ONU privind dreptul mării ș.a.

302 M. de PIERREDON. Histoire politique de l'Ordre souveraine de Saint-Jean de Jerusalem. – Ordre de Malte: vol. 2, (1956-1963). p.57-86.

Actele sale de caritate sunt realizate atât pe timp de război, cât și pe timp de pace. Într-adevăr terenurile sale filantropice erau recunoscute pe timp de cel de-al II-lea război mondial ca o proprietate neutră, iar confiscarea lor în Italia de către autoritățile militare germane au condus la protestele ulterioare din partea Comitetului Internațional al Crucii Roșii. Pe timp de pace, Ordinul a organizat corpuri ambulatorii dotate cu echipament medical mobil care activează în mai multe țări, acordând servicii în situații extremale (spre exemplu, în caz de calamități naturale).

Programul vast al activităților sale de caritate este transpus prin intermediul unei rețele internaționale de dispensare și centre de cercetare medicală specializate în peste 54 de state ale lumii.

Încă din secolul al XV-lea Ordinul este privit deja ca subiect de drept internațional, oferindu-i-se și capacitatea internațională, rămânând și în continuare acceptat în această calitate, în pofida faptului că era lipsit de teritoriu.

În prezent, Ordinul de Malta este un subiect suveran de drept internațional care dispune de propria Constituție, emite pașapoarte, deține ștampile proprii și instituie diferite instituții publice. Conducătorul Ordinului de Malta poartă denumirea de Marele Meșter, dl Andrew Bertie – ales pe viață în anul 1988. Ordinul întreține relații diplomatice, prin intermediul ambasadelor și legațiilor, cu 94 de state, majoritatea cărora sunt state necatolice (inclusiv și cu Republica Moldova prin semnarea în anul 2000, la Moscova a Protocolului cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Moldova și Ordinul Militar Suveran al Maltei), fiind reprezentat de către delegați permanenți (Agenții Diplomatice și Misiuni) pe lângă un număr impunător de organizații internaționale. Delegații Ordinului sunt de asemenea acreditați la foarte multe alte organizații internaționale, inclusiv la Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură, Comisia Înalță a Națiunilor Unite pentru Refugiați, Organizația Mondială a Sănătății, Comitetul Internațional al Crucii Roșii și la Consiliul Europei. Dreptul pasiv al legatului este complicat de faptul că Ordinul nu are teritoriu propriu, dar un mijloc de evitare a acestei dificultăți în practică ar fi acreditarea ambasadorului țării pentru Pământul Sfânt, la fel și pentru Ordin.³⁰³

Aparte de dreptul său de legat pasiv și activ, Ordinul (deși, bineînțeles cu un grad redus în practică) exercită *jus contrahendi*, încheind tratate cu diferite State pe picior de egalitate. Eliberează, după cum am menționat, pașapoarte care sunt recunoscute chiar și de statele cu care nu au relații diplomatice, precum și conferă decorații recunoscute de multe state ca fiind valabile oferite cetățenilor lor. Marele Maestru și reședința sa oficială au un statut suveran. Statutul Ordinului în calitate de subiect al dreptului internațional a fost confirmat de numeroase decizii ale curților italiene, începând cu una veche, dar autoritară a Curții de Casație din 1935 până la una recentă emisă de aceeași Curte.

Organizația internațională neguvernamentală. Organizația internațională neguvernamentală reprezintă o asociație internațională, persoană juridică, creată din inițiativă privată sau mixtă, grupând persoane fizice sau juridice, de naționalități diferite, asociație care nu urmărește scopuri lucrative. Fiind create și administrate de persoane fizice sau juridice, pentru recunoașterea personalității juridice, ele trebuie constituite potrivit legilor unui anumit stat, legea sediului fiind aplicabilă oricărei ONG.

Având o importanță deosebită, în cadrul Consiliului Europei în anul 1986 a fost adoptată Convenția privind recunoașterea personalității juridice a organizației internaționale neguvernamentale, stabilindu-se condițiile recunoașterii: să aibă un scop nelucrativ de utilitate internațională, să fie create printr-un act de drept intern al unei părți

303 CANASACCHI, G. La sovranita dell'Ordine di Malta. – Relazioni internazionali, Vol. 39 (1957). p.204-205.

și să aibă sediul statutar pe teritoriul acesteia (art.1).

Statutul juridic al organizațiilor internaționale neguvernamentale poate fi abordat din două puncte de vedere, și anume:

- Al raporturilor cu alte state. În această situație, în cea mai mare parte a cazurilor, organizațiile neguvernamentale sunt considerate de state ca simple asociații interne supuse propriilor legislații, susceptibile de a fi modificate sau abrogate.

- Al relațiilor cu organizațiile internaționale interguvernamentale. În privința acestor raporturi putem observa că, în ultima perioadă de timp, o serie de organizații internaționale neguvernamentale sunt invitate să ia parte sau li se admit cererile de participare la activitățile unor organizații interguvernamentale, cu condiția ca statutul acestora din urmă să prevadă o asemenea participare. Această practică este întâlnită în special în cazul unor organe sau organizații interguvernamentale din sistemul ONU.

În conformitate cu dreptul internațional, toate organizațiile înființate de persoane fizice sunt plasate ca neguvernamentale, deși unele organizații neguvernamentale, cum sunt Organizația Internațională a Poliției Criminale sau Comitetul Internațional al Crucii Roșii colaborează cu guvernele statelor, potrivit normelor actuale de drept internațional, acestor organizații neguvernamentale nu li se recunoaște calitatea de subiect de drept internațional.

Apărute încă în sec. XIX, acum numărul ONG-urilor este de circa 8000.³⁰⁴ În ultimii ani ONG-urile au un rol activ în viața internațională, și mai mult, în unele domenii sunt lideri. Spre exemplu, Asociația Dreptului Internațional (constituită în 1873) coordonează toate cercetările științifice în problemele actuale ale dreptului internațional public și privat. G.I.Tunkin constată că actele juridice ale ONG-urilor „ocupă în relațiile de constituire a normelor de drept același loc ca și doctrina dreptului internațional”. Actele prezentate de organizația internațională neguvernamentală „Asociația Dreptului Internațional” prezintă un interes mai mare decât opiniile unor cercetători individuali. Organizația ecologică „Greenpeace” contribuie la păstrarea siguranței ecologice pe glob. Sferele de influență ale organizațiilor neguvernamentale se largesc continuu.

Activitatea organizațiilor neguvernamentale acordă o anumită influență legăturilor de colaborare interstatală în domenii speciale, cum ar fi, problemele drepturile omului, drepturilor copiilor, minorităților naționale, femeilor, ocrotirii sănătății, cercetării, culturii și informațiilor ș.a.

Multe ONG-uri colaborează activ cu organizațiile interguvernamentale, sunt invitate cu statut consultativ să participe la activitățile acestora. Spre exemplu, la Summit-ul de la Rio de Janeiro privind protecția mediului au participat circa 1400 de organizații neguvernamentale. Relațiile cu organizațiile neguvernamentale sunt reglementate de rezoluțiile Consiliului Economic și Social al ONU. Prin Rezoluția 1296 ONG-urile au fost divizate în trei categorii:

- după obiectul activității, aceste ONG-uri prezintă interesul cel mai mare pentru activitățile Consiliului Economic și Social al ONU, fiindcă activitățile ONG-urilor respective coincide cu activitățile Consiliului;

- după competența specială, adică obiectivul funcțional al ONG-urilor din această categorie coincide parțial cu anumite activități ale Consiliului;

- după participare, adică unele ONG-uri pot participa permanent în colaborarea cu organizațiile interguvernamentale, altele pot participa ocazional la lucrările Consiliului, în vederea unor consultări speciale.

În funcție de categorie, ONG-urilor li se acordă unele facilități în raporturile cu

304 Yearbook of International Organizations. – Bruxelles: 1998.

organele din sistemul ONU. Majoritatea instituțiilor specializate ale ONU (în afară de UPU și instituțiile cu caracter financiar) acordă statut consultativ ONG-urilor. Unele organizații neguvernamentale au un rol important în viața internațională: în sfera drepturilor omului, socială, dezvoltării și protecției mediului, în dezbaterile privind intervenția umanitară („Médecins sans frontières”).

Cu toate că, în anumite limite, unele dintre organizațiile neguvernamentale contribuie la formarea dreptului internațional ele nu sunt dotate cu un veritabil statut juridic internațional.

Rolul crescând în activitatea ONG-urilor pe arena internațională impune o reglementare mai concretă a statutului și activităților acestora în relațiile internaționale.

Societățile transnaționale care intră în raporturi cu statele străine. Una dintre cele mai dificile și controversate probleme ale dreptului internațional contemporan o constituie determinarea locului și statutului juridic al societăților transnaționale în cadrul societății internaționale. Problema raporturilor societăților transnaționale și dreptul internațional e deschisă.³⁰⁵

Orice definiție a societăților transnaționale nu ar trebui să scape din vedere scopul final al activității, care este unul lucrativ – profitabil – deosebindu-le, astfel, de organizațiile internaționale neguvernamentale. În anul 1977, Institutul de Drept Internațional definea societățile transnaționale (STN) ca fiind „întreprinderi formate dintr-un centru de decizie localizat într-o țară și centre de activitate, cu sau fără personalitate juridică proprie, situate în una sau mai multe state”.

În doctrina juridică persistă și termenul „persoană juridică internațională” care se atribuie doar persoanelor constituite în baza unui acord, cum ar fi BIRD, FMI etc.

Luând în considerare forța economică, diversitatea activităților pe care le desfășoară *societățile transnaționale* (în domeniul comerțului, transporturi, extracția materiei prime, bănci, asigurări, reasigurări), dar mai ales faptul că activitatea lor se extinde în numeroase state cu care, în multe cazuri, se încheie *contracte de stat* (cu privire la furnizarea de bunuri, servicii, concesiunea în vederea exploatarea unor bogății ale statului, împrumuturi), unii autori le atribuie acestor societăți calitatea de subiect de drept internațional.

Astfel, societățile transnaționale sunt holdinguri de cea mai mare importanță în societatea internațională,³⁰⁶ fiind în același timp subiecți de drept internațional în contextul în care intră în relații cu alți subiecți de drept internațional, mai ales cu statele. Acestea recurg la toate modurile de reglementare a diferendelor existente în dreptul internațional și contribuie la formarea și punerea în aplicare a dreptului internațional.³⁰⁷

Există și alte păreri exprimate de specialiștii dreptului internațional conform cărora societățile transnaționale nu pot avea calitatea de subiect al dreptului internațional, întrucât atât în statul de origine, cât și în statele în care au filiale, personalitatea juridică a acestor instituții decurge din aplicarea dreptului intern al statelor respective.

Privit în mod global, constatăm că fenomenul transnaționalizării a scăpat, până în prezent, reglementărilor interstatuale.

Dreptul internațional contemporan, dominat încă de conceptele dreptului internațional clasic, nu poate recunoaște ca subiecți ai dreptului internațional public decât entitățile publice, nu și pe cele private. El pune accentul pe autorul actului juridic, pe

305 CARREAU, D. Droit international. – Paris: A. Pedone, 7-e édition, 2001, p.242.

306 ЧЕШИР, Дж. НОПТ, П. Международное частное право. – Москва: Издательство „Прогресс”, 1982, p.87.

307 МАЛАНЧУК, П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. – Харків: Издательство „КОНСУМ”, 2000, p.155-157.

forma acestuia și mai puțin pe conținutul acestui act. Din acest punct de vedere, societățile transnaționale sunt destinate ale unor reguli de drept internațional numai pe cale mediată, prin intermediul unei ordini juridice statale.

Conform celor expuse, societățile transnaționale nu sunt subiecți nici cvasisubiecți ai dreptului internațional, ele constituindu-se conform dreptului intern al statului de origine și fiind supuse regulilor juridice ale acestui stat sau celor ale mai multor state.

Puterea economică pe care au dobândit-o unele societăți transnaționale și capacitatea lor de a negocia, adesea de pe poziții de forță, cu multe state, nu le poate conferi calitatea de subiect de drept internațional.

Textul proiectului de cod de conduită a societăților transnaționale, elaborat în cadrul ONU de Comisia pentru Societăți Transnaționale a Consiliului Economic și Social și propus *ad referendum* nu lasă nici o îndoială asupra calității de subiect de drept internațional a acestora. Nu s-a pus în discuție problema de a le recunoaște alt statut. Desigur, este un document elaborat pentru a fi adoptat ca rezoluție, dar exprimă opinia majorității statelor care au participat la elaborarea lui.

Așadar, calitatea de subiect de drept internațional se dobândește și se determină, potrivit normelor de drept internațional, fie convenționale, fie cutumiare. Numai aceste norme, create în contextul practicii internaționale, confirmă calitatea de subiect de drept internațional. Conform acestor norme, în prezent, doar statele, organizațiile internaționale interguvernamentale, națiunile care luptă pentru eliberarea națională au calitatea de subiect de drept internațional.

Persoanele juridice, individul rămân a fi subiecți de drept intern, pot fi destinatari ai unor norme de drept internațional, fără ca, prin aceasta, să dobândească personalitate internațională.

Din cele enunțate pe parcursul acestui capitol, putem trasa următoarea concluzie: subiecții de drept internațional sunt diferiți; dacă statele au capacitate deplină, organizațiile internaționale interguvernamentale au capacitate specială și funcțională, națiunile care luptă pentru eliberarea națională au capacitate limitată în măsura în care ele participă la raporturi internaționale.

Calitatea de subiect de drept internațional nu este un concept cantitativ de drepturi și obligații; elementul esențial este capacitatea de a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în mod direct în ordinea juridică internațională. Dacă acceptăm că ordinea juridică internațională este ansamblul de norme care reglementează conduita subiecților de drept internațional, constatăm că acești subiecți se caracterizează prin diferit grad de participare la relațiile internaționale, la formarea și aplicarea normelor de drept internațional.

§ 9. Republica Moldova ca subiect de drept internațional public contemporan

Statalitatea Republicii Moldova este o temă mult discutată de specialiștii în domeniu,³⁰⁸ dar ceea ce trebuie să remarcăm este faptul că astăzi Republica Moldova este o realitate, un stat suveran și independent, apărut pe harta lumii drept consecință a destrămării imperiului sovietic, fapt care îi justifică apariția.

Constituirea fundamentelor statului Republica Moldova și ale societății democratice a fost efectuată cu participarea activă a populației și a trecut prin două etape relativ distincte.

Prima - fiind calificată ca etapă confuză, contradictorie și de scurtă durată - începe în 1990, odată cu desfășurarea primelor alegeri libere care au marcat un pas important în

308 Vezi: V.Stepaniuc, Statalitatea poporului moldovenesc: aspecte istorice, politico-juridice. Chișinău, Tipografia centrală, Ministerul culturii și turismului, - 2005.

procesul de democratizare a societății (deși încă sovietice) și de edificare a statului moldovenesc. La 5 ani de la anunțarea cursului de „Perestroika”, s-au desfășurat alegerile în ultimul Soviet Suprem al R.S.S. Moldovenești. Legea privind alegerile deputaților poporului din R.S.S.M., din 23 noiembrie 1989, introducea elemente noi, imposibil de imaginat în practica alegerilor anterioare din Uniunea Sovietică.³⁰⁹

Un pas important în democratizarea vieții politice din Republică l-a constituit alegerile parlamentare din 25 februarie 1990, apreciate ca primele alegeri democratice. Deși alegerile nu s-au desfășurat în condițiile unui pluralism politic real, totuși candidații au avut posibilitatea să participe în condiții egale la campania electorală, prezentându-și platformele în fața electoratului.

În urma scrutinului, în Sovietul Suprem au fost aleși 380 de deputați, majoritatea dintre ei fiind înaintați și susținuți de noile formațiuni politice în componența forului legislativ suprem al republicii au intrat reprezentanții mai multor formațiuni politice cu programe diverse.³¹⁰

Pornind de la realitate și fiind ghidați de conjunctura internă și externă, într-o perioadă relativ scurtă, Sovietul Suprem a elaborat și a aprobat un set de legi și hotărâri, care au creat baza juridică și au trasat direcțiile principale de dezvoltare a noului stat, Republica Moldova.

Analizând activitatea Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a XII-a, vom observa că începând cu aprilie 1990 s-a mers pas cu pas spre declararea Independenței la 27 august 1991.³¹¹

Chiar la prima ședință a Sovietului Suprem, exprimând voința poporului, a fost confirmată hotărârea revenirii la vechile atribute ale statalității moldovenești, adoptându-se un nou Drapel de Stat, Tricolorul – albastru, galben, roșu – simbol oficial al suveranității. Pe parcursul următoarelor ședințe au fost adoptate un șir de documente de o importanță excepțională pentru constituirea și consolidarea statului.

La sesiunea întâi a noului Parlament au fost, de asemenea, create organele abilitate cu realizarea politicii externe. Astfel, Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova i-a fost pusă sarcina de a promova politica externă a Republicii cu alte state și organizații internaționale și negocierea sau participarea la negocierea tratatelor și acordurilor internaționale.

Cu toate că Republica Moldova nu dobândise independența și nu avea calitatea de subiect al raporturilor de drept internațional, pe data de 31 mai 1990, prin Hotărârea nr.63-XII, Parlamentul recunoaște necondiționat independența Republicii Lituania declarată la 11 martie 1990 și confirmă dorința de a stabili relații diplomatice cu această țară.

Exprimând voința poporului, la 23 iunie 1990, prin adoptarea Declarației Suveranității, Sovietul Suprem proclamă Republica Sovietică Socialistă Moldova stat suveran. În conformitate cu Declarația Suveranității, Moldova își „exprimă adeziunea față de principiile și normele dreptului internațional unanim recunoscute, respectă Statutul Organizației Națiunilor Unite și declară voința de a conviețui în pace cu toate țările și popoarele, de a nu admite confruntări în relațiile internaționale, interstatale și interetnice”.

309 **Legi, Hotărâri și alte Acte.** Adoptate la sesiunea întâi a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a doisprezecea, Ediție a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești. – Chișinău: „Universitas”, 1990.

310 **Moldova. Departamentul de Stat pentru statistica al Republicii Moldova.** Anuar statistic: Economia Națională a Republicii Moldova, 1990. Chișinău: Universitas, 1991. p.14; <http://www.parlament.md>.

311 **Declarația de Independență a Republicii Moldova** de la 27 august 1991. Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 11-12, art.103, 118 din 27.08.1991.

În continuare se menționează că „RSSM în calitate de subiect cu drepturi egale al contractelor (relațiilor) internaționale se declară o zonă demilitarizată”.

Analizând principiile pe baza cărora a fost emisă, menționăm că Declarația Suveranității Republicii Moldova a fost primul pas important spre autodeterminare.

În scopul consolidării suveranității, la 27 august 1991, în baza hotărârii Marii Adunări Naționale, Parlamentul, prin majoritate absolută de voturi, a adoptat Declarația de Independență a Republicii Moldova.

Înaltul organ legislativ al republicii, în ceasul responsabilității supreme, săvârșind un act de justiție în concordanță cu istoria neamului, cu normele de morală și de drept internațional, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi **a proclamat solemn** că:

1. Republica Moldova este stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale.

2. În calitate de stat suveran și independent, Republica Moldova solicită tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale, proclamată de Parlamentul liber ales al Republicii, și își exprimă dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu țările europene, cu toate statele lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea.

Proclamarea independenței a pus doar începutul procesului creării bazei juridice a unui stat nou, numit Republica Moldova. Evoluția ulterioară a evenimentelor a demonstrat cu prisosință că realizarea suveranității și independenței *de facto* constituie o problemă extrem de dificilă și de lungă durată. Acest lucru nu poate fi grăbit sau minimalizat, deoarece suveranitatea și independența reală a țării se constituie doar în urma unor transformări radicale în societate. Aceste transformări prevedeau trecerea societății:

- de la regimul politic totalitar la cel democratic;
- de la sistemul administrativ centralizat de comandă la relațiile de piață în toate sferile vieții sociale;
- de la o parte a statului centralizat la constituirea unui stat suveran și independent.

Noua situație a Republicii Moldova crea condiții mai favorabile pentru activitatea de politică externă, însă pentru aceasta statutul de stat suveran și de subiect al relațiilor internaționale trebuia să fie recunoscut.

În calitate de stat suveran și independent, Moldova „solicită tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale și își exprimă dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu toate țările lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practicii existente în lume”.

Prima țară care a recunoscut independența Republicii Moldova a fost România. În aceeași zi a fost anunțată Declarația Guvernului României prin care se recunoștea independența Republicii Moldova și se declara pregătirea să se procedeze la stabilirea de relații diplomatice și acordarea sprijinului necesar pentru consolidarea independenței statului nou, menționându-se că „această hotărâre de importanță capitală se înscrie în mod logic în procesul de înnoiri democratice, de destrămarea structurilor totalitare, care au loc în URSS”.³¹²

312 **Declarația Guvernului României de recunoaștere a Republicii Moldova**, din 27 august 1991 - BOLINTINEANU, A., NĂSTASE, AD., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan*. Editura a 2-a. BECK. București, 2000. p.358.

Acest proces al recunoașterii a evoluat foarte rapid, ajungându-se astăzi ca Republica Moldova să fie recunoscută de toate statele ONU.³¹³

În șirul evenimentelor importante ce s-au derulat în republică după proclamarea independenței, se înscrie și adoptarea la 29 iulie 1994 a noii Constituții. Articolul 1 al Constituției Republicii Moldova stabilește suveranitatea și independența, iar articolul 2 prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. Republica Moldova se obligă, prin articolul 8, să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional.³¹⁴

Exercitarea de către Republica Moldova a calității de subiect de drept internațional public: realizări, evoluții și perspective

Exercitarea de către Republica Moldova a calității de subiect de drept internațional public se realizează prin:

- încheierea tratatelor internaționale și aderarea la cele existente;
- aderarea la organizațiile internaționale cu caracter universal, regional, subregional, locale sau specializate în calitate de membru;
- stabilirea relațiilor diplomatice cu alte state.

După proclamarea independenței, situația Republicii Moldova, în calitate de subiect al relațiilor internaționale, obține noi caracteristici, determinate primordial de recunoașterea Republicii Moldova de către comunitatea internațională. De la proclamarea independenței Republicii Moldova, la 27 august 1991, politica externă a statului nostru a trecut prin mai multe perioade de maturizare. De la formalizarea juridică a suveranității și independenței, la stabilirea relațiilor diplomatice cu statele lumii și, la plasarea țării în sistemul relațiilor internaționale.

Recunoașterea și afirmarea RM ca stat, integrarea sa în circuitul internațional în calitate de actor cu drepturi depline este rezultatul unor eforturi reale pe plan extern al țării noastre. Pe parcursul a 18 ani de la proclamarea independenței sale, RM a fost recunoscută de toate statele membre ale ONU și întreține relații diplomatice cu mai mult de 124 din ele. Până în prezent Republica Moldova a încheiat peste 1532 de tratate și acorduri bilaterale cu alte state și circa 910 de Convenții internaționale multilaterale, de asemenea, participă în cadrul a peste 115-119 de organizații internaționale.

Tipurile tratatelor bilaterale încheiate de Republica Moldova se referă la: dubla impunere,³¹⁵ comerțul și cooperarea economică,³¹⁶ asistența umanitară și cooperarea

313 <http://www.mfa.md>

314 Din momentul intrării în vigoare a Constituției, Declarațiile de Suveranitate și de Independență au rămas în vigoare, dar numai sub aspect istoric – ca bază a suveranității și independenței republicii.

315 **Convenție între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Canadei pentru evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit** (anexat un protocol). Semnat la Chișinău la 04.07.2002. Termen – nelimitat. Publicat – 01.05.2005. În vigoare – 13.12.2002. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 31, 2005. p.3.

316 **Acord privind comerțul și cooperarea economică între Republica Moldova și Confederația Elvețiană**, (și Declarație comună privind semnarea Acordului privind comerțul și cooperarea economică între Republica Moldova și Confederația Elvețiană.). Semnat la Chișinău la 30.11.1995. Termen – nelimitat. Documentul de ratificare – Legea de ratificare nr. 820-XIII din 26.04.1996. În vigoare – 01.09.1996. Publicat – 31.12.1999. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 18, 1999. p.355.

tehnică,³¹⁷ de stabilire a relațiilor diplomatice,³¹⁸ călătorii reciproce, readmisia,³¹⁹ militar etc..³²⁰

Conducerea Republicii caută să stabilească relații diplomatice cu mai multe țări, adoptându-se și cadrul legislativ respectiv. Astfel, în anul 1992, Republica Moldova aderă la:

- Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961;
- Convenția de la Viena privind relațiile consulare din 1963;
- Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 1969;
- Convenția de la Viena cu privire la tratatele încheiate între state și organizațiile internaționale sau între organizațiile internaționale din 1986.

În același an au fost adoptate:

- Legea cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în alte state;³²¹

- Legea cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova,³²² mai târziu: - Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova;³²³

- Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic.³²⁴

Deși nu sunt lipsite de lacune, faptul că aceste legi au fost adoptate și funcționează reprezintă un început bun pentru un stat tânăr.

Vorbind despre relațiile internaționale ale statului nostru, nu ezităm să menționăm succesele Republicii Moldova după 18ani de independență. Fiindcă numai astfel poate fi

317 Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Confederației Elvețiene privind asistența umanitară și cooperarea tehnică. Semnat la Chișinău la 20.09.2001. Termen - fără termen. Documentul de ratificare. Legea nr. 789-XV din 28.12.2001. Publicat 31.12.2002. În vigoare - 30.01.2002. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 29, 2002. p.127.

318 Acord privind abolirea regimului de vize pentru titularii pașapoartelor diplomatice și de serviciu între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Cipru. Semnat la Chișinău la 18.02.2000. Termen - nelimitat. Documentul de ratificare - Hotărârea Guvernului nr. 858 din 21.08.2000. Publicat 01.05.2005. În vigoare - 19.06.2004. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 31, 2005. p.512; **Acord prin schimb de note privind stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Moldova și Republica Bosnia și Herțegovina.** Semnat la Chișinău la 18.11.1993. Termen -fără termen. În vigoare din 18.11.1993. (arhiva MAE, nepublicat).

319 Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Ceha privind readmisia persoanelor la frontierele de stat. Semnat - la Praga la 07.08.2003. Termen - nelimitat. Documentul de ratificare - Hotărârea Guvernului nr. 1392 din 24.11.2003. Publicat - 31.12.2005. În vigoare - 09.09.2004. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 31, 2005. p.448.

320 Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse cu privire la transmiterea reciproca a armamentului, tehnicii militare și patrimoniului militar-tehnic. Semnat - la Moscova la 21.12.1993. Termen - până la semnarea actului de primire-predare. Publicat 31.12.1999. În vigoare - 21.12.1993. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 21, 1999. p.100.

321 Legea Republicii Moldova „Cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în alte state” nr. 1133-XII adoptată la 4.08.1992. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 008/195 din 30.08.1992.

322 Legea Republicii Moldova „Cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova”, nr. 1134-XII adoptată la 4.08.1992. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 008/195 din 30.08.1992.

323 Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova adoptată la 24.09.1999. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 24-26/137 din 02.03.2000.

324 Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic nr. 761 adoptată la data de 27.12.2001. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr. 20/ 80 din 02.02.2002.

calificat traseul parcurs în relațiile externe de la indicatorul aproape zero – la data proclamării independenței țării – până în prezent, când Republica Moldova este recunoscută de majoritatea statelor lumii. Grație activităților întreprinse, la etapa actuală Republica Moldova a stabilit relații diplomatice cu mai multe state, precum: România, Ucraina, Belarus, Bulgaria, Franța, Ungaria, Turcia, China, Rusia, SUA etc. Republica Moldova și-a înființat misiuni diplomatice în multe dintre aceste state. Astfel, numărul total al misiunilor noastre în străinătate a ajuns la 31, dintre care: 24 sunt Ambasade și 0 Misiune pe lângă Comunitățile Europene, 3 – Reprezentanțe Permanente pe lângă organizațiile internaționale, 3 Consulate Generale și un Consulat. Dintre aceștia 13 ambasadori sunt acreditați prin cumul în alte 40 de state și 14 organizații internaționale – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și UNESCO.

În Republica Moldova sunt acreditați ambasadori ai mai multor state cu care Republica Moldova are stabilite relații diplomatice, dintre care 27 – cu sediul la Chișinău, 26 – la București, 16 – la Moscova, 20 – la Kiev, 1 – la Vienna, 1 – la Atena, 2 – la Budapesta, 2 – la Sofia, 1 – la Praga, 1 – la Varșovia, 2 – la Ankara, 1 – la Talin. La Chișinău funcționează reprezentanțele și oficiile mai multor organizații internaționale, precum: Reprezentanța Specială a UE, Delegația Comisiei Europene pentru Republica Moldova, Misiunea de Asistență a UE la frontiera moldo-ucraineană, Centrul de Informare și Documentare al ONU, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Comitetul Național pentru UNESCO, Reprezentanța Consiliului Europei, a OSCE etc.

Un eveniment de mare importanță în afirmarea Republicii Moldova pe arena internațională a fost admiterea ei, prin vot unanim, în ziua de 2 martie 1992, ca membru cu drepturi depline al Organizației Națiunilor Unite. În prezent activitatea în cadrul ONU este foarte importantă, fapt ce a condus la dinamizarea prezenței statului nostru în viața internațională, dezvoltarea și extinderea relațiilor de prietenie și cooperare cu membrii comunității internaționale precum și crearea în continuare a unui climat favorabil obținerii pe linia ONU de asistență tehnico-financiară pentru procesul reformelor din țară. Republica Moldova continuă să-și intensifice raporturile cu instituțiile specializate din sistemul ONU, în primul rând cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Mondială a Sănătății, Organizația Internațională a Aviației Civile etc. În februarie 1993, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare și-a înființat la Chișinău o reprezentanță, care reprezintă un sprijin real pentru Moldova. Promovarea relațiilor strânse cu ONU va constitui și pe viitor o preocupare majoră a politicii externe, Moldova pronunțându-se și în continuare în favoarea creșterii rolului Organizației Națiunilor Unite și armonizării intereselor statelor membre din perspectiva valorilor și practicilor democrației occidentale.³²⁵

Poate fi apreciată ca fructuoasă colaborarea Moldovei cu organizația regională OSCE membră a cărei a devenit la 31 ianuarie 1992. Problemele cu care se confruntă RM, fiind susținute corect de acest organism, beneficiind astfel de un sprijin permanent, în special, în acțiunile autorităților moldovenești orientate spre soluționarea conflictului transnistrean și urgentarea finalizării retragerii de pe teritoriul său a formațiunilor militare ruse prin implementarea angajamentelor asumate de către Federația Rusă în conformitate cu deciziile Summit-ului OSCE de la Istanbul din 1999. Au urmat apoi noi pași – de integrare în alte organizații internaționale, de stabilire și dezvoltare a relațiilor cu țările lumii.

325 <http://www.mfa.md>; <http://www.moldpres.md/default.asp?Lang=en&HTMid=41>.

La 25 iunie 1992, la Istanbul, a fost semnată declarația de constituire a Organizației Cooperării Economice în bazinul Mării Negre (OCEMN). Moldova este una din statele fondatoare ale acestei organizații internaționale regionale, în care sunt prezente 11 țări din zona Mării Negre. Activitatea acestui organism regional, la care este parte Republica Moldova, urmărește ideea de a transforma regiunea Mării Negre într-o zonă a păcii, a progresului și a unei cooperări eficiente ce ar corespunde întru totul intereselor vitale ale popoarelor din această regiune.

La 27 iulie 1995, în cadrul Sesiunii sale, Adunarea Parlamentară a CoE s-a pronunțat în unanimitate pentru admiterea Republicii Moldova la acest for internațional. Moldova a fost cel de-al 35-lea stat din Europa, care a devenit membru al CoE. În perioada mai-noiembrie 2003, Republica Moldova a deținut cu succes președinția la Comitetul de Miniștri al CoE.

Aderând, în anul 1994, la Parteneriatul pentru Pace al Alianței Nord-Atlantice, Moldova a demonstrat că politica sa este perfect compatibilă cu constituirea noilor legături prietenești cu alte țări și organisme internaționale.

Participarea la Programul NATO „Parteneriat pentru Pace”, din martie 1994 și până în prezent, a adus Republicii Moldova numeroase beneficii politice, economice și de securitate și a determinat apropierea dintre țara noastră și Alianța.

La 21 decembrie 1991, la Alma-Ata, a fost semnat Protocolul de constituire a Comunității Statelor Independente, Republica Moldova rezervându-și dreptul de colaborare economică în cadrul acestei Comunități.

Republica Moldova devine membru al CSI în anul 1994. Aderarea Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente a fost condiționată de un șir de cauze obiective, printre care necesitatea escaladării tensiunii interetnice, precum și dependența totală față de Rusia și Ucraina în ceea ce privește materia primă și carburanții. Aderând la structurile CSI, Moldova a refuzat să participe la consolidarea „spațiului militar strategic comun” al Comunității, precum și să participe la lucrările de consolidare a „structurilor politice supranaționale” în cadrul CSI.

Un obiectiv strategic, prioritar și ireversibil al politicii externe a Republicii Moldova este integrarea în Uniunea Europeană, „deoarece pentru RM nu există altă cale de afirmare decât integrarea deplină în lumea civilizată contemporană”. În acest context, la 24 martie 2005, Parlamentul Republicii Moldova, în prima sa ședință după alegerile parlamentare din 6 martie 2005, a adoptat în unanimitate o declarație comună cu privire la parteneriatul politic între toate partidele parlamentare în vederea realizării obiectivelor de integrare în UE.

Dialogul politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost instituit oficial prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare la 28 noiembrie 1994, iar lansarea dialogului – după intrarea în vigoare a Acordului de Parteneriat și Cooperare la 1 iulie 1998. După lansarea de către Uniunea Europeană a Politicii Europene de Vecinătate și semnarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană–Republica Moldova cadrul instituțional al dialogului politic a rămas neschimbat, fiindcă în continuare baza juridică a cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a rămas, conform deciziei unilaterale a Uniunii Europene, același Acord de Parteneriat și Cooperare.

Astfel, la etapa actuală, baza juridică formală pentru relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și, respectiv, pentru menținerea dialogului politic rămâne a fi PA Moldova-UE (valabil până în februarie 2008) și APC (valabil până la 1 iulie 2008). Este adevărat că Politica Europeană de Vecinătate a extins dialogul politic, incluzând astfel de subiecte ca soluționarea conflictului transnistrean, cooperarea în Europa de Sud-Est etc., dar colaborarea în aceste domenii la nivel formal nu are o bază juridică și depinde de

starea relațiilor dintre părți, iar în cazul conflictului transnistrean – inclusiv de starea și evoluția relațiilor dintre Uniunea Europeană-Rusia și Uniunea Europeană-Ucraina.

În acest context, se poate afirma că implementarea, fie și foarte bună, a Planului de Acțiuni în următorii 2-3 ani nu va conduce la un asemenea grad de dezvoltare a relațiilor bilaterale care să includă problematica aderării țării la UE. Această situație impune două obiective importante:

- pentru autoritățile de stat – intensificarea dialogului politic cu Uniunea Europeană pe toate căile, acordând o atenție deosebită dimensiunii parlamentare și contactelor cu capitalele europene;
- pentru societatea civilă – mobilizarea tuturor forțelor pe plan intern pentru a suplimenta activitățile guvernării îndreptate spre promovarea reală a politicii de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Evaluarea activității Republicii Moldova pe plan extern demonstrează că pozițiile internaționale ale țării noastre au continuat să se consolideze. Au fost extinse considerabil relațiile diplomatice, s-au aprofundat și diversificat relațiile bilaterale și multilaterale, s-a consolidat baza juridică a colaborării internaționale [96] a Republicii Moldova prin încheierea unui șir de acorduri bilaterale și aderarea la numeroase convenții multilaterale generale.

Realizările politicii externe moldovenești circumscriu efortului comun al întregii societăți în vederea consolidării independenței și suveranității țării, edificării statului de drept, depășirii crizei economice și creării unei economii de piață, care să corespundă cerințelor de îmbunătățire a vieții cetățenilor. În această ordine de idei, MAE IE consideră că o primă etapă importantă, care ar putea fi calificată drept *cantitativă*, de stabilire și diversificare a relațiilor bilaterale și de afirmare în cadrul principalelor organizații internaționale, a fost depășită în general cu rezultate pozitive. În continuare, se conturează sarcinile pentru etapa următoare, *calitativă*, în care activitatea pe plan bilateral și multilateral trebuie să asigure printr-un randament maximal obiectivele reformelor din țara noastră.

Realizările Republicii Moldova, activitățile actuale ale statului la nivel universal, regional și subregional, apreciate pozitiv de comunitatea internațională, principalele organizații internaționale – ONU, OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană, OTAN și altele –, demonstrează cu lux de amănunte că formarea Republicii Moldova ca stat suveran, independent, subiect de drept internațional public este un fapt împlinit.

Bibliografia:

Serbenco, Eduard. *Subiectele dreptului internațional* // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, *Drept internațional public, Ediția a II-a* - Chișinău, CEP USM, 2005, - 608 p., pag. 121-170; ANGHEL, I.M. Subiectele de drept internațional. – București: Editura Lumina-Lex, 1998.–391 p.; BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*. – Oxford: Clarendon University Press, 2003. – 794 p.; KELSEN, H. *Doctrina pură a dreptului*. – București: Editura Humanitas, 2000. – 424 p.; MAZILU, D. *Dreptul internațional public*, 2 vol. – București: Editura Lumina-Lex, vol. II, 2002. – 600 p.; PREDA-MĂTĂȘARU, A. *Tratat de drept internațional public*. – București: Editura Lumina-Lex, 2002. – 450 p.;

БЛИЩЕНКО, И. П., ДОРИА, Ж.. *Прецеденты в международном публичном праве*. – Москва: Издательство МНИМП, 1999. – 472 с.; ЛУКАШУК, И. И. *Международное право. Общая часть*. – Москва: Издательство БЕК, 2000. – 432 с.; ТУНКИН, Г.И. *Теория международного права*. – Москва: Издательство „Зерцало”, 2009. – 396 с.; ФЕЛЬДМАН, Д.И., КУРДЮКОВ, Г.И. *Основные тенденции развития международной правосубъектности*. – Казань: Издательство Казанского Университета, 1974. –132 с.

Capitolul VII

TERITORIUL ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

§ 1. *Considerațiuni generale*

§ 2. *Teritoriul de stat*

§ 3. *Frontierele de stat și regimul de frontieră*

§ 4. *Problema modificărilor teritoriale*

§ 5. *Regimul juridic al fluviilor internaționale*

§ 6. *Regimul juridic al Dunării*

§ 7. *Teritorii cu regimuri juridice internaționale speciale*

§ 8. *Regimul juridic al zonelor polare*

§ 1. Considerațiuni generale

Teritoriul, din punctul de vedere al regimului juridic, se împarte în trei categorii:

- a) teritoriul statelor care se află sub suveranitatea lor;
- b) teritorii cu regim internațional nesupuse suveranității statelor;
- c) teritorii cu regimuri juridice combinate.

Teritoriul de stat reprezintă spațiul geografic în ale cărui limite sta-tul își exercită suveranitatea deplină și exclusivă și este alcătuit din suprafețe terestre, acvatice și marine, din solul, subsolul și spațiul aerian.

Teritoriul de stat reprezintă una din premisele materiale naturale de existență a statului ca subiect principal al dreptului internațional. Regimul juridic al teritoriului de stat este reglementat prin legislația națională a fiecărui stat, în temeiul suveranității sale, cu luarea în considerare și a prevederilor dreptului internațional.

Teritoriile cu regimuri internaționale nesupuse suveranității state-lor includ: zona internațională a spațiilor submarine, spațiul cosmic și corpurile cerești, marea liberă și Antarctica.

Regimul juridic al acestor spații este reglementat de principii și norme de drept internațional. La baza acestui regim stă conceptul de *res communis omnium*, ceea ce înseamnă patrimoniu comun al întregii omeniri. Aceste spații sunt deschise folosirii de către toate statele și popoarele, în condiții de egalitate și numai în scopuri pașnice.

Teritoriile cu regimuri juridice combinate sunt acele spații asupra cărora acționează în același timp normele dreptului internațional și normele dreptului intern. Aceste teritorii cuprind:

- a) zona contiguă;
- b) zona economică exclusivă;
- c) platoul continental.

Zona contiguă reprezintă fâșia adiacentă mării teritoriale, care se întinde în largul mării până la distanța de 24 de mile marine, măsurate de la liniile de bază ale mării teritoriale.

Zona economică exclusivă este fâșia adiacentă mării teritoriale, care se întinde în largul mării pe o distanță de până la 200 de mile marine de la liniile de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale.

Platoul continental reprezintă, din punct de vedere geologic, prelungirea naturală a țărmului care coboară în pantă ușoară sub apele mării până la marginea continentală, unde

adâncimea este de 150-200 m, dincolo de care începe panta continentală și marile adâncimi. Din punct de vedere juridic, platoul continental reprezintă fundul mărilor și oceanelor și subsolul acestuia, dincolo de limita exterioară a mării teritoriale, în larg, până la o distanță, de regulă, de 200 de mile, măsurate de la linia de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale.

În cadrul teritoriilor de stat și ale teritoriilor cu regimuri internaționale nesupuse suveranității statelor există anumite regimuri juridice, cum ar fi condominiul, servituțile internaționale și cesiunea temporară de teritoriu.

§ 2. Teritoriul de stat

Teritoriul de stat cuprinde spațiul terestru, spațiul acvatic și spațiul aerian.

Spațiul terestru cuprinde partea de uscat (solul și subsolul) și poate fi format dintr-o singură întindere terestră sau din mai multe insule despărțite de ape maritime, care formează un stat arhipelag (de exemplu Indonezia, Filipine).

Deși în privința subsolului s-a admis principiul că nu există limite în exercitarea suveranității teritoriale, în practică au apărut anumite probleme în legătură cu concesiunile acordate unor străini pentru a exploata bogățiile minerale. De asemenea, s-au ivit probleme legate de delimitarea și demarcarea frontierei în subteran, în special în acele situații în care anumite zăcăminte, ce urmau să fie exploatare, se extindeau dincolo de limita subterană a teritoriului unui stat. Probleme legate de minerit în regiunea frontieră au format, în anumite cazuri, obiectul unor înțelegeri internaționale. Se citează cazul minelor de cărbune olandeze din partea de sud a provinciei Limburg, care se întind departe în răsărit, sub teritoriul german. De aceea, au fost introduse prevederi speciale încă în Tratatul de frontieră dintre Olanda și Prusia din 26 iunie 1816, garantându-se exploatarea netulburată a acestor mine.³²⁶

Spațiul acvatic al statului se compune din apele interioare și marea teritorială.

Apele interioare cuprind râurile, fluviile, canalele, lacurile și mări-le care se află în întregime pe teritoriul aceluiași stat. În afara celor situate în întregime pe teritoriul unui stat, există și cursuri de apă care formează frontiera de stat dintre două sau mai multe state (care mai sunt denumite și contigue) și cursuri care traversează teritoriile a două sau mai multe state (care mai sunt denumite și succesive).

Din apele interioare ale statului mai fac parte și apele situate între țărm și linia de la care se măsoară marea teritorială și care cuprind golfurile și băile interioare, precum și apele porturilor.

Apele golfurilor și băilor sunt considerate ape interioare ale unui stat până la linia de demarcație trasă la intrarea sau în interiorul băii, acolo unde distanța dintre țărmurile opuse nu depășește 24 de mile marine. De la această regulă se exceptează golfurile și băile "istorice", adică acele băi și golfuri declarate de state ape interioare - deși prin suprafața lor ar trebui să aibă regim de mare teritorială sau de mare liberă - pe considerațiuni de ordin istoric, bazate și pe importanța lor pentru economia națională și securitatea statului riveran. Din a doua categorie fac parte: golful Hudson, care aparține Canadei, golful Bristol, care aparține Angliei, golful Granville, care aparține Franței.³²⁷

În cazul în care țărmul golfurilor sau albiilor aparțin unui singur stat, regimul lor juridic este stabilit prin legislația statului respectiv. Dacă țărmul golfului sau băii aparține la două state, regimul lor este stabilit pe bază de acord încheiat între statele riverane.

³²⁶ Ecobescu N., Duculescu V., *op. cit. supra*, nota 30, p. 222.

³²⁷ Bolintineanu A., *Marea teritorială*, București, Editura Științifică, 1960, p. 145.

Apele porturilor sunt considerate ape maritime interioare până la linia care unește instalațiile permanente făcând parte integrantă din sistemul portuar și care înaintază cel mai mult în larg.³²⁸

Apele porturilor sunt supuse suveranității statului riveran, care de asemenea stabilește regulile de intrare și ieșire a navelor străine, condițiile privind accesul, staționarea și activitatea acestora în apa portului, precum și instituie anumite restricții. Statul riveran stabilește care dintre porturile sale sunt deschise sau închise pentru navele străine. De obicei, statele închid porturile lor militare și cele care servesc cabotajului.

Statutul navelor și echipajelor lor în apele porturilor străine se stabilește, de regulă, prin legile și regulamentele statului riveran. Acest statut diferă după cum nava străină este militară, comercială sau de stat destinată unor scopuri necomerciale.

Navele militare, conform Convenției din 1982 de la Montego-Bay asupra dreptului mării, fac parte din forțele armate ale unui stat și poartă semnele exterioare distincte ale acestui stat, se află sub comanda unui ofițer de marină, înscris pe lista ofițerilor, și ale căror echipaje sunt supuse regulilor disciplinei militare a acestui stat.

Navele militare aflate într-un port străin se bucură de imunitate de jurisdicție penală și civilă. Ele nu pot fi percheziționate, sechestrate sau confiscate de autoritățile statului riveran. În cazul în care un membru al echipajului navei militare săvârșește o infracțiune la bordul ei și se refugiază pe uscat, autoritățile portuare au obligația să-l predea comandamentului navei militare. Dacă însă un cetățean al statului riveran, urmărit pentru săvârșirea unei infracțiuni, se refugiază la bordul unei nave militare străine, el trebuie să fie predat autorităților statului riveran.

Navele comerciale aparțin fie unui stat, fie unor resortisanți, persoane juridice sau fizice, care efectuează transporturi de mărfuri sau de pasageri ori exploatează resurse maritime.

Navele comerciale aflate într-un port străin sunt supuse unei duble jurisdicții: a statului de pavilion și a statului riveran. În cazul unei infracțiuni săvârșite între membrii echipajului, se va aplica jurisdicția statului de pavilion. În cazul în care la bordul navei s-a săvârșit o infracțiune de către sau împotriva unei persoane care nu este membru al echipajului sau în cazul în care membrii echipajului săvârșesc o infracțiune pe uscat, căpitanul acesteia solicită sprijinul autorităților locale, asupra lor extinzându-se jurisdicția statului riveran. Autoritățile statului riveran pot, de asemenea, să percheziționeze nava comercială străină, acest fapt fiind adus la cunoștință consulatului statului al cărui pavilion îl arborează nava.

Navele de stat destinate unor scopuri necomerciale sunt navele de cercetare științifică, de poștă, de control sanitar, de control vamal, pentru salvarea naufragiaților etc. Această categorie de nave, când se află într-un port străin, se bucură de imunitate de jurisdicție penală și civilă.

În caz de forță majoră, accesul în porturi este admis tuturor categoriilor de nave, fără autorizație prealabilă.

Teritoriul statului cuprinde și spațiile maritime care au regim juridic de mare teritorială.

Marea teritorială este partea din apele mării sau oceanului, de-a lungul țărmului unui stat, cuprinsă între linia de bază și linia exterioară a ei și care se află sub suveranitatea statului riveran. De aceea, această porțiune din mare face parte din teritoriul statului riveran.³²⁹

328 Năstase A., Jura Cr., Aurescu B., *Drept internațional public. Sinteze pentru examen*, ed. 2, București, Editura All Beck, 2000, p. 149.

329 Niciu I. M., *Drept internațional public*, vol. II, Iași, Editura "Chemarea", 1993, p. 103.

Conform Convenției de la Montego-Bay (1982) asupra dreptului mării, fiecare stat are dreptul să stabilească lățimea mării sale teritoriale până la o limită care să nu depășească 12 mile marine, măsurate de la liniile de bază, determinate în conformitate cu această convenție.

Evoluția regimului juridic al mării teritoriale a fost determinată de influența unor numeroși factori de ordin economic, politic și militar care s-au afirmat de-a lungul timpului.

Lățimea mării teritoriale de-a lungul istoriei a fost cuprinsă între 3 și 200 de mile și numai în 1982 la a treia Conferință asupra dreptului mării a fost stabilită la 12 mile marine.

În limitele mării sale teritoriale, statul riveran exercită toate atribuțiile care decurg din deplină sa suveranitate cu privire la dreptul de pescuit, de exploatare a tuturor resurselor naturale existente, reglementarea navigației, aplicarea măsurilor de garantare a securității teritoriului sau dreptul de control vamal și sanitar, de cercetare științifică, de protecție a mediului înconjurător, de exercitare a jurisdicției naționale.³³⁰

Spațiul aerian al statului este constituit din coloana de aer situată deasupra solului și a spațiului acvatic al statului, fiind delimitat orizontal prin frontierele terestre, fluviale sau maritime, iar vertical până la limita inferioară a spațiului cosmic.³³¹

În doctrina juridică s-au conturat două teorii referitoare la regimul spațiului aerian al statelor. Prima teorie a fost adoptată de Institutul de Drept Internațional în cadrul sesiunilor sale de la Gand (1906) și de la Madrid (1911) care lansau principiul "libertății aerului". A doua teorie a fost consacrată de Convenția internațională asupra navigației aeriene de la Paris din 1919. Convenția a proclamat suveranitatea absolută asupra spațiului atmosferic deasupra teritoriului statului respectiv.

Convenția de la Paris, deși consacră suveranitatea deplină a statelor asupra spațiului aerian, impunea recunoașterea a două libertăți: "libertatea de trecere a aeronavelor civile străine prin spațiul aerian al unui stat" și "libertatea traficului aerian" cu respectarea principiului egalității de tratament, excluzând orice practică discriminatorie.

O dată cu progresul tehnic apare necesitatea semnării unei noi convenții.

În scopul codificării dreptului internațional aerian, un moment important l-a marcat Conferința internațională de la Chicago (1944), în cadrul căreia s-a adoptat Convenția referitoare la aviația internațională, care recunoaște statelor suveranitatea completă și exclusivă asupra spațiului aerian de deasupra teritoriului lor.

Partea a II-a a Convenției de la Chicago prevede înființarea Organizației Aviației Civile Internaționale, care va deveni instituție specializată a ONU. Una din funcțiile OACI este interpretarea și aplicarea prevederilor convenției și a altor acorduri privind aeronavigația internațională.

În doctrina de drept internațional cu privire la natura juridică a teritoriului de stat s-au conturat patru teorii:

- *teritoriul este un element constitutiv al statului*. Această teorie se întemeiază pe o confuzie între conceptele de "condiție" și cel de "element", fiind incapabilă să explice, în mod satisfăcător, numeroase fenomene sau situații care afectează teritoriul de stat, în dreptul internațional, cum sunt cesiunea teritorială sau împărțirea de competențe teritoriale;³³²

- *teritoriul-obiect*. Teorie apărută în prima jumătate a sec. al XIX-lea, conform căreia teritoriul este obiect de proprietate al statului sau al puterii supreme a acestuia;

330 Moca Gh., *Dreptul internațional public*, vol. I, București, 1989, p. 233.

331 A se vedea capitolul XV.

332 Rousseau Ch., *Droit international public*, 11 éd., Paris, Dalloz, 1987, p. 138.

- *teritoriul-limită*. Teorie apărută în a doua jumătate a sec. al XIX-lea ca reacție la teoria teritoriului-obiect. Conform acestei teorii, teritoriul de stat este considerat spațiul în interiorul căruia se exercită puterea suverană a statului și nu obiect al puterii statale. Această teorie se apropie mai mult de elementele reale ale naturii juridice a teritoriului de stat;

- spre sfârșitul sec. al XX-lea apare *teoria competenței*, potrivit căreia teritoriul ar desemna "sfera de validitate în spațiu" a ordinii juridice naționale, sferă în care suveranitatea statului s-ar reduce la o competență locală, stabilită de dreptul internațional,³³³ valabilă și astăzi.

Competența teritorială, sau suveranitatea teritorială, a statului este exclusivă, deplină și se extinde asupra tuturor persoanelor și asupra tuturor bunurilor aflate pe acest teritoriu. Suveranitatea teritorială este un ansamblu de puteri juridice ale statului care îi permit să exercite funcțiile statale, legislative, executive și jurisdicționale.

În doctrina dreptului internațional există anumite excepții de la caracterul exclusiv al suveranității teritoriale, unele aparțin unor epoci istorice, altele subzistă și în prezent.

Condominiul este o formă de exercitare a suveranității în comun de către două sau mai multe state. Particularitățile condominiului constau în aceea că teritoriul respectiv aparține concomitent la două sau mai multe state. Corespunzător, însă, fiecare dintre aceste state în limitele condominiului își realizează suveranitatea sa, în baza unui acord dintre ele.³³⁴

Condominiile de obicei au fost instituite prin tratate de pace și au avut un caracter temporar: condominiul germano-belgian asupra teritoriului Moresnet, între anii 1816-1920; condominiul ruso-japonez asupra insulei Sahalin, între anii 1835-1875; condominiul anglo-egiptean asupra Sudanului, între anii 1899-1935. În prezent este cu-noscute condominiul franco-spaniol instituit în 1278 asupra Andorrei.

Altă excepție de la caracterul exclusiv al suveranității era considerată *servitutea internațională*.

Servitutea este o stare instituită prin tratate potrivit cărora o parte sau întregul teritoriu de stat este destinat să servească unor scopuri sau interese ale altui stat.

Existența servituților în dreptul internațional este o problemă controversată. Ele au fost concepute pornind de la servituțiile de drept civil. În dreptul internațional însă nu se poate accepta că există un fond dominant și unul aservit. Prin urmare, ceea ce s-a denumit servitute sunt anumite drepturi pe care un stat suveran le acordă pe teritoriul său altui stat, de regulă în condiții de reciprocitate.

§ 3. Frontierele de stat și regimul de frontieră

Frontiera de stat este linia ce desparte pe uscat și pe apă teritoriul de stat de teritoriile statelor vecine, iar în plan vertical delimitează spațiul aerian și subsolul de spațiul aerian și subsolul statelor vecine.³³⁵

Conceptul de frontieră privit în perspectivă istorică a apărut o dată cu conceptul modern de stat. Stabilirea limitelor teritoriale nu era necesară în perioada Evului mediu, care se caracteriza printr-un sistem de obligații personale între suveran și vasali. La aceste incertitudini contribuiau și frecvențele modificări ale teritoriilor statelor ca urmare a conflictelor militare.

333 Diaconu I., *op. cit. supra*, nota 66, p. 120.

334 Додонов В. Н., Панов В. П., Румянцев О. Г., *Международное право. Словарь-справочник*, Москва, Издательство ИНФРА - М, 1998, с. 102.

335 Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova nr. 108-XIII din 17 mai 1994, art. 1 (vezi Anexe).

Procesul de formare a statelor naționale, precum și concentrarea tuturor prerogativelor guvernării în mâinile unui conducător, au dus la necesitatea de a delimita teritorial autoritatea acestora. Astfel, conceptul actual de frontieră apare la sfârșitul Evului mediu, dar capătă o largă utilizare doar la începutul sec. al XIX-lea

Frontiera de stat determină limitele exercitării suveranității teritori-ale a statului și dreptului poporului de a-și hotărî singur soarta. Inviolabilitatea frontierelor constituie o condiție de bază a dezvoltării fiecărui stat și popor. Respectul reciproc al frontierelor și obligația statelor de a rezolva pe cale pașnică litigiile privind frontierele constituie un element esențial al principiului integrității teritoriale consacrat în dreptul internațional într-o serie de tratate internaționale. De exemplu, Declarația privind principiile dreptului internațional din 1970 a Adunării Generale a ONU prevede că "orice stat are obligația să se abțină de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței pentru a viola frontierele internaționale existente ale unui stat, sau ca mijloc de rezolvare a diferendelor internaționale, inclusiv a diferende-lor teritoriale și a problemelor referitoare la frontierele statelor"; sau Actul final al CSCE de la Helsinki din 1975 care introduce această normă printre principiile de bază ale raporturilor dintre statele sale semnatare.

Frontierele de stat se clasifică:

A. După natura lor, în:

a) *naturale*, care se stabilesc ținându-se seama de anumite particularități geografice, cum ar fi albia unor râuri sau fluvii, munți, văi, litoralul mării;

b) *geometrice* sau *convenționale*, care sunt linii mai mult sau mai puțin drepte, care despart teritoriile statelor;³³⁶

c) *astronomice*, la stabilirea cărora sunt folosite paralelele sau meridianele.³³⁷

B. După elementele componente ale teritoriului, în:

a) *terestre*, care despart uscatul dintre două sau mai multe state. În funcție de particularitățile terenului ea poate urma linia creștelor munților, mijlocul văilor sau poate fi stabilită, în linie dreaptă, geometric sau astronomic;³³⁸

b) *fluviale*, separă în două părți apele unui fluviu situat între teritoriile a două state. Frontierele fluviale se stabilesc în funcție de particularitățile apelor de frontieră. În cazul fluviilor nenavigabile, frontierele se stabilesc pe linia mediană a fluviului. În cazul fluviilor navigabile, linia de frontieră se consideră linia de navigație (*farwatter*) sau linia celor mai mari adâncimi (*thalweg*), linii care de fapt în cele mai multe situații coincid. În cazul în care fluviul are mai multe brațe, frontiera se stabilește pe brațul principal.

În situația în care fluviul își schimbă treptat cursul, frontiera se stabilește pe talvegul noului curs. Dacă fluviul își schimbă albia, frontiera rămâne pe albia veche, fluviul devenind apă interioară a statului pe teritoriul căruia se găsește noua albie. Pe podurile care leagă două state frontiera se stabilește pe mijlocul podului, dacă între cele două state nu există o altă înțelegere. Aceeași regulă se aplică și în cazul unor baraje de apă de frontieră.

În situațiile în care între teritoriile statelor se află lacuri sau mări închise, frontiera se fixează pe linia care unește punctele de uscat cele mai avansate ale frontierelor comune sau pe mijlocul lacurilor sau mărilor.

336 Frontiera dintre SUA și Mexic, în lungime de 800 de km, constă dintr-o linie dreaptă trasată între El Paso și Oceanul Pacific.

337 Frontiera stabilită între Republica Populară Democrată Coreeană și Coreea de Sud pe paralela 38 latitudine nordică.

338 Raluca Miga-Beșteliu R., *op. cit. supra*, nota 1, 1997, p. 212.

Un regim juridic special îl au mările interioare adiacente mai multor state. Un exemplu unical îl servește astăzi Marea Caspică, al cărei litoral este împărțit între Federația Rusă, Kazahstan, Iran, Azerbaidjan și Turkmenistan;³³⁹

c) *maritime*, reprezintă liniile exterioare ale mării teritoriale, stabilite de state, prin acte unilaterale sau pe baza convențională cu statele vecine;

d) *aeriene*, separă spațiile aeriene ale statelor prin linii perpendiculare care pornesc de la frontierele terestre sau acvatice în sus până la limita interioară a spațiului cosmic (aproximativ la distanța de 100-110 km deasupra nivelului mării).

În plan juridic, frontierele se stabilesc prin acorduri încheiate între statele vecine. Fixarea frontierelor însă practic se face prin două operațiuni distincte: delimitarea și demarcarea.

Delimitarea este o operațiune politică și juridică care constă în identificarea direcției principale și descrierea amănunțită în cuprinsul tratatului încheiat în scopul stabilirii frontierei, a traseului acesteia.

Demarcarea este operațiunea propriu-zisă de stabilire pe teren a celor convenite în textul tratatului. Această etapă se realizează de comisii mixte formate de reprezentanții statelor părți la tratat și au ca atribuții stabilirea traseului frontierei și fixarea semnelor de demarcare, întocmirea documentelor ce consemnează înfăptuirea acestei operațiuni, rezolvarea unor probleme legate de întreținerea frontierei, a drumurilor de acces etc.

Regimul de frontieră se stabilește prin legi interne și cuprinde totalitatea de norme juridice și măsuri privind paza și supravegherea frontierei, controlul pentru trecerea frontierei, activitățile desfășurate în zona de frontieră, căile și condițiile de acces, intrare, ieșire, ședere, activitatea într-o zonă determinată a teritoriului său de la frontieră ș. a.

Regimul juridic al frontierei de stat a Republicii Moldova este stabilit prin Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova, adoptată la 17 mai 1994, care reglementează:

- a) modul de trasare și de marcarea a frontierei de stat;
- b) paza frontierei de stat;
- c) zona de frontieră (stabilită cu o lățime de 2 km);
- d) condițiile în care se face trecerea peste frontieră a persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și a altor bunuri;
- e) condițiile în care se pot practica anumite activități (pescuitul, recoltarea produselor lemnoase și accesorii ale pădurii);
- f) împuternicirile organelor puterii de stat și administrației de stat în domeniul pazei frontierei de stat.

Prin tratate bilaterale încheiate cu statele vecine urmează să fie reglementate problemele comune de frontieră privind întreținerea frontierei, soluționarea litigiilor de frontieră etc.

§ 4. Problema modificărilor teritoriale

Modificarea teritoriului statelor este admisă de dreptul internațional contemporan în baza respectării principiului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele și numai prin mijloace pașnice. Conform Actului final al CSCE de la Helsinki (1975), statele semnatare consideră "că frontierele lor pot fi modificate în conformitate cu dreptul internațional, prin mijloace pașnice și prin acord".

Anterior, modificările teritoriului de stat erau concepute în contextul expansiunii și al cuceririlor dominante în raporturile internaționale sau erau bazate pe transpunerea în

339 *Международное право* / Под ред. Колосова Ю. М. и Кривчикова Э. С., Москва, Издательство "Международные отношения", 2000, с. 117.

dreptul internațional a unor instituții de drept ce facilitau transmiterile de teritoriu prin vânzare-cumpărare, donații,arendă sau ipotecare și cesiunea făcută de un stat altui stat etc. Ulterior, modurile de dobândire consacrate în practica statelor și pe plan juridic s-au bazat pe acaparare și cucerire de teritorii ce erau considerate ca fiind legale.

Astfel, este vorba de *ocupația originară* de teritorii, care se referă la așa-zisele "teritorii fără stăpân" (*terrae nullius*), fiind o modalitate prin care teritorii din America, Africa, Asia etc. erau alipite la imperiile coloniale. Aceste teritorii erau ocupate ignorându-se existența și drepturile populației autohtone.³⁴⁰

Când aria teritoriilor "fără stăpân" s-a restrâns considerabil, a fost recunoscută *ocupația efectivă*, care presupunea exercitarea dreptului de posesiune asupra teritoriului în cauză prin manifestări efective, ca, de exemplu, înființarea unor organe administrative sau notificarea ocupației către celelalte state prin localizarea și delimitarea teritoriului respectiv.

A fost recunoscută, de asemenea, *ocuparea teritoriilor așa-zise abandonate* (*res derelictus*), teritorii care fuseseră sub suveranitatea unui stat și care, chipurile, odată părăsite, puteau fi ocupate de alte state. Cum era și firesc, asemenea situații au generat uneori diferende între statele în cauză. Diferendul dintre Marea Britanie și Argentina referitor la insulele Malvine (Falkland) își are sorgintea în raporturi de acest gen.³⁴¹

*Cesiunea de teritoriu*³⁴² desemnează acțiunea de trecere a unui teritoriu aflat sub suveranitatea statului care îl cedează sub suveranitatea statului care îl primește. Cesiunea de teritorii s-a realizat în trecut prin vânzări, prin tehnica arendării, prin schimb, prin înzestrare ș. a. Dreptul internațional contemporan nu admite cesiunea de teritoriu decât în măsura în care aceasta este conformă cu dreptul inalienabil și imprescriptibil al popoarelor la autodeterminare și este efectuată în cadrul și ca efect al unor înțelegeri pașnice dintre state.³⁴³

În aceste cazuri suntem în prezența unor violări ale principiului suveranității și integrității teritoriale, și nu al unor "excepții" de la caracterul exclusiv al acestei suveranități. Faptul că aceste încălcări aparțin în general istoriei este o dovadă în plus a incompatibilității lor cu dreptul internațional contemporan.³⁴⁴

În decursul istoriei deosebit de frecvent dobândirea unui teritoriu avea loc în urma unui război. În dreptul internațional mult timp această situație a fost considerată legală. Analizând cele descrise mai sus, putem concluziona că modalitățile date sunt caracteristice perioadelor anterioare, când raporturile internaționale se bazau pe forță. În prezent modificările teritoriului de stat sunt admise în contextul respectării principiilor fundamentale ale dreptului internațional.

După primul război mondial, dar mai ales în a doua jumătate a sec. al XX-lea, au avut loc numeroase modificări teritoriale ca urmare a procesului de decolonizare și a exercitării dreptului popoarelor la auto-determinare. Astfel, modificările teritoriale pot

340 Ocupația originară s-a realizat în sec. XV-XVI, prin atribuirea teritoriilor nou descoperite prin bule pontificale. Drept exemplu poate fi bula papală din 4 mai 1493 a papei Alexandru al VI-lea Borgia, prin care teritoriile descoperite erau împărțite între Spania și Portugalia.

341 Andronovici C., *op. cit. supra*, nota 77, p. 203.

342 Cesiunea de teritorii a fost practică în relațiile internaționale, fie cu titlu gratuit, cum ar fi de exemplu, situația cedării unor teritorii prin tratatul de pace de la Versailles, prin care Germania a cedat Franței, Alsacia și Lorena, Belgiei districtele Eupen și Malmedy, Poloniei orașul Poznan și Prusia apuseană, fie ca o recompensă pentru o atitudine de sprijin în anumite situații ca, de exemplu, cedarea Nișei și Savoiei de către Sardinia Franței, fie cu titlu oneros ca, de exemplu, cedarea de către Rusia în 1897, SUA, a peninsulei Alasca, pentru suma de 7,2 mln. dolari americani.

343 Vezi *Dicționarul* citat la nota 129, p. 51.

344 Geamănu G., *op. cit. supra*, nota 20, p. 409.

avea loc prin desprinderea unei părți de teritoriu de la un stat și formarea unui nou stat,³⁴⁵ reuniunea mai multor state într-un singur stat, prin fuziune sau absorbție,³⁴⁶ dezmembrarea unui stat în două sau mai multe state³⁴⁷ și transferul de teritoriu de la un stat la altul.

Consimțământul populației care locuiește pe un teritoriu ce urmează să facă obiectul unor modificări teritoriale poate fi exprimat sub mai multe forme:

a) printr-o hotărâre a organului legislativ suprem, în asemenea cazuri considerându-se că această hotărâre reprezintă expresia mediată, indirectă, a voinței populației respective;³⁴⁸

b) prin consultarea directă a populației, în special prin intermediul referendumului (plebiscit).³⁴⁹

Pentru asigurarea desfășurării corecte a plebiscitului este necesară respectarea anumitor reguli de organizare, de exemplu, organizarea acestuia înaintea cedării teritoriului, organizarea pe baza votului secret și sub un control internațional, realizat fie de un stat neutru, fie prin observatori internaționali.

§ 5. Regimul juridic al fluviilor internaționale

Fluviile internaționale sunt cursurile de apă care separă sau traversează teritoriile mai multor state și care sunt navigabile până la vărsarea lor în mare sau ocean.

Fluviile prezintă interes atât pentru comunicațiile dintre state, cât și pentru folosirea apelor lor în scopuri industriale, pentru agricultură și în domeniul energetic. Fiind interesate, statele, în decursul deceniilor, au dezvoltat colaborarea între ele exploataând fluviile cu regim internațional.

Până în prezent, nu au fost create reglementări internaționale generale care să stabilească principii și norme aplicabile navigației și folosirii tuturor fluviilor internaționale. De regulă, regimul juridic al acestor cursuri de apă este reglementat prin convenții bi- sau multilaterale ale statelor riverane, evoluția și conținutul acestor convenții fiind influențate și determinate de raporturile dintre țările în cauză și de contextul politic din zonă.

În Evul mediu se considera că fiecare stat suveran avea drepturi absolute asupra porțiunii de fluviu de pe teritoriu său. Ulterior, în sec. XVIII-XIX, o dată cu intensificarea comerțului internațional și sub influența ideilor capitalismului liberal, prinde contur și se cristalizează principiul libertății de navigație pe fluviile internaționale.³⁵⁰

Primele declarații privind libertatea de navigație pe fluviile internaționale, recunoscută ulterior ca un principiu, au fost proclamate de guvernul revoluționar francez încă în 1792. Principiul în cauză este consacrat prin Actul final al Congresului de la Viena (1815), la care pentru prima dată s-a formulat și noțiunea de fluviu internațional. Principiile stabilite de Congresul de la Viena au fost aplicate, prin convenții speciale, fluviilor Elba, Escaut, Meusa și Rin.

345 Desprinderea Norvegiei de la Suedia în 1905, desprinderea Pakistanului de la India în 1947 etc.

346 Fuziunea dintre Egipt și Siria din 1958 și unirea în 1990 a celor două state germane într-un singur stat federal.

347 În cazul Austro-Ungariei în 1919 sau al URSS în 1991.

348 De exemplu, unirea Basarabiei cu România în 1918 ori a celor două state germane în 1990.

349 Miga-Beșteliu R., *op. cit. supra*, nota 1, p. 210.

350 *Ibidem*, p. 214.

Congresul de la Berlin (1885) a extins principiul libertății de navigație asupra fluviilor africane Niger și Congo, iar în America, prin tratate și acte interne, s-a stabilit libertatea de navigație pe Amazon.

Un moment important pentru evoluția dreptului internațional fluvial l-a constituit Conferința de la Barcelona din 1921 care a adoptat Convenția privind regimul căilor de navigație de interes internațional.³⁵¹

Din reglementările adoptate prin convenție decurg următoarele reguli:

a) fiecare stat este suveran asupra porțiunii din aceste fluviu care se află pe teritoriul său, fie că este vorba de fluviile care traversează teritoriul, fie de cele care formează frontiera fluvială; traseul frontierei se face în albia cea mai adâncă a fluviului;

b) în privința navigației se aplică principiul libertății navigației;

c) în virtutea suveranității, numai statele riverane, prin acordul lor, reglementează navigația pe fluviile internaționale fără vreun amestec din partea altor state;

d) în timp de pace, navele comerciale ale tuturor țărilor – în conformitate cu reglementările internaționale – se bucură de deplină libertate de navigație pe fluviile internaționale, fără nici un fel de discriminare; navele militare, cele vamale și de poliție ale statelor neriverane nu au acces pe fluviile internaționale, iar cele ale statelor riverane pot naviga numai în sectoarele lor, pentru sectoarele altor state, fiind necesară autorizarea;

e) statele riverane au obligația de a menține fluviul în stare de navigație, au dreptul de a percepe taxe în cuantumul necesar efectuării lucrărilor de întreținere și amenajare, de supraveghere, de poliție fluvială, controlul vamal și sanitar se exercită de statul riveran;

f) în principiu, pentru fluviile internaționale se formează comisii internaționale alcătuite din reprezentanții țărilor riverane pentru co-ordonarea activității acestor țări în vederea asigurării libertății de navigație, și/sau a utilizării acestor ape în alte scopuri decât navigația, producerea de energie electrică, pescuit.³⁵²

După cel de-al doilea război mondial au apărut noi concepții și teorii cu privire la utilizarea fluviilor internaționale.

Una dintre aceste teorii este și cea a “utilizării echitabile”, care a fost dezvoltată de Asociația de Drept Internațional în *Regulile de la Helsinki* din 1966. Conform acestor reguli, statele riverane au dreptul de navigație pe tot fluviul și pot acorda acest drept și navelor statelor neriverane. Regulile poartă un caracter convențional și nu sunt obligatorii pentru state, dar prevederile acestora reprezintă o tendință de dezvoltare a dreptului internațional fluvial.³⁵³

Având în vedere lipsa unor principii generale și diversitatea regimului diferitelor fluviu internaționale, precum și diversitatea utilizării lor în alte scopuri decât navigația, Adunarea Generală a ONU prin rezoluția nr. 3281/1974 a recomandat CDI elaborarea unui acord-cadru referitor la “dreptul aplicabil utilizării fluviilor internaționale în alte scopuri decât navigația”. Lucrările de codificare ale Comisiei au început în 1974. În procesul codificării s-a avut în vedere practica statelor, opinia guvernelor, tezele și ideile exprimate la forurile științifice internaționale în legătură cu folosirea apei în alte scopuri decât navigația, cum ar fi: producerea de energie electrică, irigații, alte scopuri economice și comerciale.

351 Convenția a fost semnată de 26 de state, din 42 participante la Conferința internațională, și a fost ratificată de 9 state.

352 Popescu D., Năstese A., *op.cit. supra*, nota 21, p.161

353 *Международное право* / Под ред. Колосова Ю. М. и Кузнецова В. И., Москва, Издательство “Международные отношения”, 1998, с. 104.

Comisia de Drept Internațional și-a finalizat lucrările prin elaborarea unui proiect de convenție, care a fost adoptată la New York la 21 mai 1997. Convenția privind dreptul utilizării cursurilor de apă internaționale în alte scopuri decât navigația este deschisă spre semnare, dar încă nu este în vigoare.

În Convenție sunt formulate un șir de norme și principii, printre care utilizarea și împărțirea echitabilă și rezonabilă a cursului de apă (art. 5), obligația de a nu cauza pagube importante altor state (art. 7), obligația generală de a coopera (art. 8) și de a face un schimb regulat de date și de informații privind starea cursului de apă în domeniul hidrologic, meteorologic, hidrogeologic și ecologic (art. 9) și legătura dintre diferite moduri de utilizare (art. 10). În text sunt prevăzute și măsuri privind protecția ecosistemelor, prevenirea, reducerea și controlul poluării și administrarea cursurilor de apă internaționale în timp de pace, stare excepțională sau conflict armat.³⁵⁴

§ 6. Regimul juridic al Dunării

Republica Moldova este un stat riveran Dunării, de aceea pentru noi prezintă interes studierea regimului juridic al unuia din cele mai mari fluvii europene.

Regimul navigației pe Dunăre a prezentat în toate timpurile o însemnătate deosebită pentru statele riverane în scopul participării acestora la comerțul și cooperarea internațională. Ca fluviu navigabil, care străbate mai multe țări din centrul și sud-estul Europei, Dunărea în decursul istoriei a constituit un obiect de expansiune și dominație din partea marilor puteri, confruntările dintre ele provocând daune suveranității și drepturilor legitime ale statelor riverane.

În sec. XVIII și XIX, ca urmare a ciocnirilor de interese între marile puteri implicate, a luat naștere așa-numita “problemă dunăreană”, care a dus la instituirea unui regim internațional de navigație, impus de puterile europene.

La Congresul de la Viena (1815), Dunărea a fost recunoscută drept fluviu internațional, însă, în urma victoriei Rusiei asupra Turciei, prin Tratatul de pace de la Adrianopole (1829), Rusia preia controlul asupra gurilor Dunării, asigurându-și deplina libertate de navigație.

Pentru prima dată un regim general internațional de navigație pe Dunăre a fost stabilit prin Tratatul de la Paris (1856). Conform prevederilor tratatului, a fost instituit principiul libertății de navigație, precum și Comisia Europeană a Dunării, formată preponderent din state neriverane.³⁵⁵

La început Comisia a avut doar sarcini tehnice, apoi a preluat și alte atribuții: elaborarea regulamentului de navigație și poliție fluvială, stabilirea și perceperea taxelor de la vasele în trecere pe Dunăre pentru acoperirea cheltuielilor de amenajare și întreținere a fluviului, sancționarea contravențiilor săvârșite pe Dunăre. Comisia avea pavilion propriu, iar personalul său tehnic și administrativ se bucura de imunitate. Comisia, de asemenea, în timp de pace și de război se bucura de neutralitate, precum și de imunitate fiscală. Astfel, Comisia Europeană a Dunării era absolut independentă față de statul român, pe teritoriul căruia activa.

O nouă etapă în stabilirea regimului juridic al navigației pe Dunăre a fost marcată de adoptarea Convenției Dunării în cadrul Conferinței de la Paris finalizată în iulie 1921 care prevedea o internaționalizare a navigației fluviale pe tot cursul Dunării. Libertatea de navigație era asigurată cu obligația statelor de a acorda egalitate de tratament pentru toate

354 Bolintineanu A., Năstase A., Aurescu B., *Drept internațional contemporan*, București, Editura All Beck, 2000, p.243.

355 Comisia Europeană a Dunării era formată din patru state neriverane: Anglia, Franța, Prusia și Sardinia și doar trei state riverane: Rusia, Turcia și Austria.

navele. De asemenea, vasele străine puteau face chiar cabotaj³⁵⁶ în porturile dunărene, cu autorizația organelor acestora. Prin Convenție au fost înființate două organe: Comisia Europeană a Dunării, care era formată din reprezentanții Franței, Angliei, Italiei și României, competentă pentru porțiunea Dunării maritime, și Comisia Internațională a Dunării, formată din reprezentanții Franței, Angliei, Italiei și țărilor riverane, pentru Dunărea fluvială, adică de la Ulm până la Brăila. Ulterior acest regim a fost modificat prin prevederile Convenției de la Sinaia din 1938, prin care s-a recunoscut României o serie de drepturi, printre care perceperea de taxe, competența judecătorească în soluționarea cauzelor în legătura cu navigația, întreținerea etc.

Regimul actual al navigației pe Dunăre este reglementat prin Convenția de la Belgrad din 18 august 1948, încheiată de către statele riverane și intrată în vigoare la 11 mai 1949.³⁵⁷

Prevederile Convenției se aplică porțiunii navigabile a Dunării de la Ulm (RFG) până la Marea Neagră, prin canalul Sulina (România).

Navigația pe Dunăre este liberă pentru cetățenii, navele comerciale și mărfurile tuturor statelor în condiții de egalitate. Navele aflate pe Dunăre au dreptul să intre în porturi, să procedeze acolo la operațiuni de încărcare și descărcare, să imbarce și să debarce călători și să se aprovizioneze cu combustibil și alimente.

Navele militare ale statelor riverane au dreptul de a naviga numai pe porțiunea de fluviu cuprinsă în granițele proprii, iar în afara acestora, numai pe bază de înțelegere între statele interesate. Navelor militare ale statelor neriverane le este interzisă navigația pe Dunăre.

Stabilirea regulilor de navigație pe Dunăre, supravegherea fluvială, sanitară și polițienească, precum și efectuarea lucrărilor hidrotehnice necesare menținerii fluviului în stare de navigație intră în competența statelor riverane.

Convenția de la Belgrad stabilește și o serie de obligații pentru statele riverane, printre care: întreținerea navigabilității fluviului, în sectorul lor național, îmbunătățirea condițiilor de navigație, coopera-rea cu Comisia Dunării în aceste domenii etc.

În vederea coordonării activității privind navigația pe Dunăre, precum și altor activități, Convenția de la Belgrad a prevăzut înființarea a două tipuri de organe internaționale: Comisia Dunării, organ cu competență generală asupra întregului fluviu și Administrațiile fluviale speciale, organe cu competență limitată la anumite sectoare de pe fluviu.

Administrații fluviale speciale au fost instituite pentru sectorul Dunărea de Jos, formată din reprezentanții României și ai fostei Uniunii Sovietice și pentru sectorul Porților de Fier, formată din reprezentanții României și ai Iugoslaviei.

Administrațiile fluviale speciale au misiunea de a executa lucrări hidrotehnice pentru îmbunătățirea navigabilității Dunării în anumite sectoare și de a reglementa navigația în aceste sectoare.

Administrația fluvială pentru sectorul Dunărea de Jos, adică de la Brăila la Marea Neagră, prin canalul Sulina, în urma demersurilor întreprinse de România, a fost

356 Cabotaj, transportul de pasageri și/sau de mărfuri de la un punct la altul al teritoriului aceluiași stat cu mijloace maritime, fluviale sau aeriene. În principiu cabotajul este rezervat resortisanților și organelor statului despre teritoriul căruia este vorba (*Dicționar de drept internațional public* / Coordonator Cloșcă I., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 45).

357 Republica Moldova a aderat la Convenția privind regimul de navigație pe Dunăre din 1948 prin Protocolul adițional din 26 martie 1998, ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 86-XIV din 10 iulie 1998, intrat în vigoare la 1 aprilie 1999.

desființată în 1957, iar cea pentru sectorul Porților de Fier continuă să funcționeze și în prezent.

Comisia Dunării, alcătuită din reprezentanții statelor riverane, câte unul din partea fiecărui stat, a avut inițial sediul în orașul Galați (România), iar din 1957 sediul acesteia a fost stabilit la Budapesta.

Atribuțiile Comisiei Dunării sunt în general de coordonare și recomandare, de consultare și uniformizare. Astfel, Comisia, în baza propunerilor și proiectelor statelor riverane, stabilește planul general al lucrărilor în interesul navigației, desfășoară studii de uniformizare a regulilor de navigație și supraveghere fluvială, face recomandări statelor și transmite materialul documentar necesar pentru elaborarea de către fiecare stat riveran a regulamentului de navigație, coordonează serviciile hidrometeorologice pe Dunăre, publică pentru nevoile navigației hărți și atlase etc.

În conformitate cu legislația statului pe al cărui teritoriu își are sediul, Comisia Dunării se bucură de personalitate juridică, membrii ei - de imunități diplomatice, iar localurile Comisiei, arhivele și documentele ei sunt inviolabile.

Utilizarea apelor Dunării în alte scopuri decât navigația este reglementată prin acorduri încheiate între statele riverane. Drept exemplu, putem aduce Acordul dintre România și Iugoslavia privind sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier 1, încheiat în 1963, și Porțile de Fier 2, încheiat în 1976.

În 1985, la București, a fost adoptată "Declarația statelor dunărene în materie de gospodărire și protecția apelor fluviului contra poluării". Această declarație are drept scop prevenirea poluării și folosirea rațională a apelor fluviului.³⁵⁸

În iunie 1994, la Sofia, a fost semnată Convenția privind coopera-rea pentru protecția și utilizarea durabilă a fluviului Dunărea. Această convenție prevede gospodărirea durabilă și echitabilă a apelor fluviului, măsuri de reducere a poluării, protecția mediului acvatic, utilizarea durabilă pentru alimentarea cu apă potabilă, industrială și pentru irigații, conservare și construcția ecosistemelor. Convenția a intrat în vigoare în octombrie 1998. Părți la convenție sunt statele bazinului Dunării și Uniunea Europeană. În baza Convenției a fost creată Comisia Internațională pentru protecția Dunării cu sediul la Viena.³⁵⁹

§ 7. Teritorii cu regimuri juridice internaționale speciale

Practica internațională a statelor cunoaște numeroase tratate internaționale prin care ele au stabilit anumite statute speciale (regimuri internaționale) pentru anumite zone teritoriale. Aceste statute speciale sunt aplicate unor zone spațiale aflate sub suveranitatea statelor sau care nu se află sub această suveranitate.³⁶⁰

Regimurile juridice internaționale ale acestor zone au caracter diferit: de demilitarizare, de neutralizare și denuclearizare.

Zonele demilitarizate și neutralizate s-au cristalizat în dreptul internațional și în practica statelor cu scopul de a preveni declanșarea unui război sau extinderea operațiunilor militare pe un teritoriu determinat. În condițiile actuale, când menținerea păcii și securității internaționale presupune înfăptuirea unor măsuri concrete de dezangajare militară și dezarmare, aceste instituții juridice au căpătat noi aspecte și semnificații ce depășesc interesul pur militar, conferindu-le o însemnătate sporită. Crearea

358 Тимченко Л. Д., *Международное право*, Харьков, Издательство "Консум", 1999, с. 298.

359 Convenția privind cooperarea pentru protecția și utilizarea durabilă a fluviului Dunărea, semnată în 1994 la Sofia, a fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 323-XIV din 17 martie 1999, intrată în vigoare la 29 august 1999.

360 Niciu I. M., *op. cit. supra*, nota 87, p. 301.

unor zone cu regimuri juridice de folosire exclusiv în scopuri pașnice de demilitarizare – lipsite de armament clasic și/sau nuclear – scoase în afara oricăror operațiuni militare (neutralizate) se situează în cadrul măsurilor de dezangajare militară și de întărire a încrederii, importante pentru pacea și securitatea statelor, pentru procesul creării unor relații noi între state, a unei noi ordini internaționale.³⁶¹

Demilitarizarea este regimul juridic potrivit căruia pe un teritoriu sunt distruse toate instalațiile militare, existând obligația de a nu mai fi menținute și de a nu se mai construi instalații noi, singura forță permisă pentru păstrarea ordinii pe asemenea teritorii fiind forțele polițienesti.

Din punctul de vedere al ariei teritoriului asupra căruia se extinde, demilitarizarea poate fi totală sau parțială. Zona demilitarizată poate cuprinde teritorii întregi ale statelor, părți ale teritoriului unui stat sau spații terestre, maritime ș. a. în afara suveranității naționale.

Regimul de demilitarizare este cunoscut încă din sec. XVII-XVIII. Astfel, prin Tratatul de pace de la Münster din 24 octombrie 1648 au fost demolate fortificațiile de la Rheinan și Benfeld din Alsacia Inferioară; prin Tratatul de pace ruso-turc de la Prut din 21 iulie 1711 au fost distruse unele fortărețe de pe malul de nord al Mării Negre; prin Tratatul de la Utrecht din 11 aprilie 1713 Franța s-a obligat să-și distrugă fortificațiile din regiunea Dunkergue, prin Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 Rusia a fost obligată să-și demilitarizeze malurile Mării Negre; Tratatul de la Versailles din 1919 obliga Germania să demilitarizeze ambele maluri ale Rinului și o porțiune de 50 km lățime pe malul drept; Tratatul de pace din 1947 a prevăzut demilitarizarea frontierelor Italiei cu Franța și Iugoslavia, demilitarizarea parțială a Sardiniei și Siciliei.

O serie de teritorii au fost demilitarizate în întregime. Astfel, prin Tratatul din 1940 încheiat de URSS cu Finlanda au fost demilitarizate total insulele Aaland; prin Tratatul din 1920 privind insulele Spitzberg Norvegia se obligă să nu construiască baze militare și fortificații, precum și să nu folosească arhipelagul în scopuri militare.

Prin Acordul de la Potsdam din 1945 s-a hotărât demilitarizarea totală a Germaniei. Este demilitarizată Antarctica, în prezent, prin Tratatul de la Washington din 1959, o serie de strâmtori maritime,³⁶² precum și canalele maritime internaționale Panama și Suez.

În urma conflictului armat din Balcani s-a recurs la o zonă de demilitarizare pentru partajarea fostei republici iugoslave Bosnia și Herțegovina în Federația Croato-Musulmană și Republica Serpska. Aceste două entități din martie 1996 sunt separate de o zonă demilitarizată pe o lungime de 1030 km și o lățime de 4 km.

Neutralizarea reprezintă un regim juridic, instituit într-un anumit spațiu geografic pe cale convențională, cu scopul de a interzice desfășurarea de operațiuni militare pe acel teritoriu sau de a-l transforma într-o bază militară ori în teatru de război.

Neutralizarea poate fi permanentă, atât pe timp de pace, cât și de război, și temporară, numai în timpul unui conflict armat.

Regimul de neutralizare de-a lungul timpului a fost însoțit de demilitarizare, însă se cunosc cazuri de instituire separată a lor. Astfel, prin Actul final al Congresului de la Viena din 1815 au fost neutralizate unele porțiuni de frontieră dintre Elveția și Franța.

Neutralizarea permanentă este aplicată în special unor căi maritime internaționale, cum ar fi canalele maritime internaționale și strâmtorile maritime cu regim internațional.

361 Moca Gh., *op. cit. supra*, nota 183, p. 268.

362 Strâmtoarea Magelan este permanent neutralizată prin tratatul încheiat la 1881 între Argentina și Chile.

Neutralizarea temporară este dispusă prin prevederile Convenției de la Geneva (1949) referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război (art. 14, 15).

Denuclearizarea este o instituție nouă a dreptului internațional ce caracterizează tendința statelor de eliminare a armelor nucleare.

Regimul juridic al zonelor fără arme nucleare este aplicabil unor spații mai întinse care cuprind fie teritoriul mai multor state, fie continente întregi, stabilit în baza unor convenții internaționale, în temeiul căruia statele respective au obligația de a nu produce, achiziționa, deține, utiliza sau experimenta arme nucleare, iar celelalte state au obligația de a nu amplasa ori introduce sub orice fel arme nucleare în zona respectivă și de a nu ataca sau amenința cu atacarea cu asemenea arme.

În practica statelor regimul de zonă denuclearizată a fost instituit pe două căi:

- includerea unui asemenea regim în cuprinsul unor tratate care stabilesc regimul general al unor teritorii;³⁶³

- încheierea unor tratate speciale de interzicere a amplasării armelor nucleare.³⁶⁴

În practica internațională s-au formulat anumite principii cu privire la crearea zonelor denuclearizate:

- inițiativa creării unei zone libere de arme nucleare trebuie să emane de la statele din regiunea interesată, iar participarea să se facă pe bază voluntară;

- aranjamentele referitoare la zonele denuclearizate trebuie să asigure că acestea vor rămâne efectiv libere de arme nucleare;

- obligația privind stabilirea zonei poate fi asumată de grupuri mai mari de state sau de grupuri mai restrânse.

Statele care fac parte din zona denuclearizată au o serie de obligațiuni, de exemplu: să nu experimenteze, să nu producă și să nu dezvolte arme nucleare, să nu achiziționeze și să nu posedă arma nucleară, să interzică instalarea, stocarea, tranzitul armelor nucleare prin zonă.

Statele din afara zonei care posedă armă nucleară de asemenea au obligația să respecte statutul acestei zone libere de a nu instala, amplasa sau stoca arma nucleară, de a nu furniza statelor din zonă nici un fel de ajutor pentru dezvoltarea, fabricarea sau achiziționarea de arme nucleare, precum și, dacă au baze militare în zonă, să dea asigurări și să probeze că acestea nu conțin arme nucleare.

Totodată statele din zonă au dreptul să folosească energia nucleară în scopuri pașnice, precum și dreptul de a efectua explozii nucleare pașnice, având obligația de a le notifica AIEA.

§ 8. Regimul juridic al zonelor polare

Arctica este teritoriul în jurul Polului Nord, cu o suprafață totală de 27 mln. km², format din 2/3 suprafață acvatică și 1/3 suprafață terestră.

Arctica prezintă interes atât din punct de vedere științific, cât și din punct de vedere strategic, întrucât este bogată în resurse naturale.

Regimul juridic al Arcticii s-a format într-o perioadă îndelungată și continuă și în prezent.

Acest regim este determinat de reglementările internaționale și legislația statelor riverane Oceanului Înghețat de Nord. Pentru delimitarea zonelor polare în Arctica a fost

³⁶³ Tratatul de la Washington din 1959 privind Antarctica stabilește și regimul de denuclearizare; Tratatul privind folosirea în scopuri pașnice a spațiului extraatmosferic, inclusiv Luna și alte corpuri cerești din 1967, prevede, de asemenea, și regimul de denuclearizare.

³⁶⁴ Tratatul de la Tlatelolco din 1967 privind interzicerea armelor nucleare în America Latină; Tratatul de la Raratonga din 1985, care declară Pacificul de Sud zonă denuclearizată.

aplicată teoria sectoarelor, dezvoltată de juristul rus V. Lakhtin încă în 1918. Conform acestei teorii, statele riverane Oceanului Înghețat de Nord și-ar putea extinde suveranitatea teritorială asupra sectoarelor arctice din dreptul litoralului lor până la Pol.

Astfel, suveranitatea asupra sectoarelor care se formează între meridianele care pleacă din Polul Nord și trec prin extremitățile estice și vestice ale litoralului lor, le-ar reveni Statelor Unite ale Americii, Rusiei, Canadei, Danemarcei și Norvegiei.

Împărțirea Arcticii conform teoriei sectoarelor nu este însă unanim recunoscută nici între cele cinci state și nici prin raport cu alte state. Îndeosebi au refuzat să ia în considerare acest criteriu de împărțire a zonei SUA. Cu toate acestea, este semnificativ de reținut că, la inițiativa Canadei, în Convenția asupra dreptului mării din 1982 (art. 234) s-a recunoscut dreptul statelor riverane zonelor acoperite de ghețuri de a lua pe distanțe de până la 200 mile – măsuri de protecție și control al poluării maritime și pentru conservarea echilibrului ecologic, considerat deosebit de fragil în aceste zone.³⁶⁵

În ultima perioadă capătă confirmare teza conform căreia Arctica este un teritoriu care necesită o reglementare internațională. În acest scop în septembrie 1996, 8 state – Danemarca, Islanda, Canada, Norvegia, Rusia, SUA, Finlanda și Suedia – au semnat la Ottawa Declarația despre formarea unui Consiliu Arctic, o nouă organizație regională, care are scopul de a realiza colaborarea și a coordona activitățile statelor în regiunea dată, de a efectua controlul și coordona programele ecologice și a răspândi informații despre Arctica.

Antarctica este regiunea polară de sud, cu o suprafață de 14 mln. km², situată între Africa de Sud, America de Sud, Australia și Noua Zeelandă.

Pentru prima oară continentul a fost descoperit de expediția rusă condusă de F. F. Belenghausen și M. P. Lazarev.

Ca urmare a descoperirii zăcămintelor în subsolul noului continent, interesul față de Antarctica a crescut spre sfârșitul secolului al XIX-lea, mai ales după primul război mondial. Primele încercări de a-și atribui unele părți din acesta au fost efectuate de Anglia (1908-1933), apoi Franța (1924), Norvegia (1931-1939), Chile și Argentina (1940), iar SUA (1939) și-au rezervat dreptul de a repartiza pământurile antarctice. În 1950, URSS le-au cerut SUA, Angliei, Franței, Norvegiei, Australiei, Argentinei și Noii Zeelande să inițieze o discuție pe plan internațional pentru a se ajunge la un acord care să satisfacă pretențiile legitime ale tuturor statelor interesate. Ca urmare, la 1 decembrie 1959, la Washington a fost încheiat Tratatul cu privire la Antarctica.

Conform Tratatului din 1959, principiul de bază al regimului inter-național al Antarcticii este folosirea ei numai în scopuri pașnice. Astfel, au fost interzise: crearea de baze militare, construirea de fortificații sau desfășurarea manevrelor militare și experimentarea oricărui tip de arme.

Prin Tratatul cu privire la Antarctica s-a instituit o zonă cu statut de totală demilitarizare, neutralizare și denuclearizare.

Totodată, Tratatul prevede libertatea cercetărilor științifice și modalitățile de colaborare a statelor în acest domeniu, stabilește posibilitatea schimbului de informații privind programele lor științifice, schimbului de personal între expedițiile statelor și între stațiunile lor științifice din Antarctica, precum și schimbului de observații și rezultate științifice.

Tratatul nu se pronunță asupra pretențiilor de suveranitate teritorială în Antarctica, însă atâta timp cât Tratatul este în vigoare, nici un stat nu are dreptul de a înainta noi pretenții asupra Antarcticii.

365 Miga-Beșteliu R., *op. cit. supra*, nota 1, p. 247.

În vederea respectării Tratatului s-a creat un nou sistem de control și inspecție reciprocă, care se realizează prin observatorii desemnați de reprezentanții celor 12 state părți la Tratat.

De la încheierea Tratatului și până în prezent, activitatea statelor a generat o serie de probleme juridice și cu privire la protecția mediului și la regimul resurselor minerale din zonă.

În acest scop a fost adoptată, în iunie 1988, Convenția privind reglementarea activităților asupra resurselor minerale din Antarctica. Obiectivul acestei convenții este interzicerea acelor activități care ar cauza daune mediului sau ecosistemelor antarctice sau ar afecta clima-tul la nivel global sau regional.

În octombrie 1991 statele părți la Tratatul cu privire la Antarctica au semnat la Madrid Protocolul asupra protecției mediului în această zonă, protocol care, între altele, interzice prospectarea și minieritul în Antarctica pe o perioadă de 50 ani. De altfel, problema Antarcticii figurează din anul 1983 pe ordinea de zi și a Adunării Generale a ONU, iar prin rezoluția nr. 46/41 a Adunării Generale a ONU din 16 decembrie 1991, acest forum mondial lansează teza potrivit căreia elaborarea unei convenții care să stabilească o rezervație naturală și ecosistemele sale asociate trebuie negociată cu participarea întregii comunități internaționale.³⁶⁶

Bibliografie:

Andronovici C., *Drept internațional public*, Iași, Editura "Graphix", 1993; Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, vol. I, Chișinău, Tipografia Centrală, 2001; Burian AL., Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, ediția a II-a, Chișinău, CEP USM, 2005; Bolintineanu A., *Marea teritorială*, București, Editura Științifică, 1960; Bolintineanu A., Năstase A., Aurescu B., *Drept internațional contemporan*, București, Editura All Beck, 2000; *Dicționar de drept internațional public / Coordanotor Cloșcă I.*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982; Diaconu I., *Curs de drept internațional public*, București, Casa de Editură și Presă "Șansa", 1993; Ecobescu N., Duculescu V., *Drept internațional public*, vol. I, București, Editura Hyperion XXI, 1993; Geamănu G., *Drept internațional public*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981; Miga-Beșteliu R., *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, București, Editura All Educational, 1997; Moca Gh., *Dreptul internațional public*, vol. I, București, 1989; Niciu M. I., *Drept internațional public*, vol. II, Iași, Editura "Chemarea", 1993; de același autor: *Drept internațional public*, Arad, Editura Servo-Sat, 1999; Năstase A., Jura Cr., Aurescu B., *Drept internațional public. Sinteze pentru examen*, București, Editura All Beck, 2000; Dupuy P.- M., *Droit international public*, Paris, Dalloz, 1992; Rousseau Ch., *Droit international public*, 11 éd., Paris, Dalloz, 1987; Ruzié V. D., *Droit international public*, Paris, Mémentos Dalloz, 1991; Shaw M. N., *International Law*, Cambridge, 1991; Baxter A. H., *The Law of the International Waterways. Interoceanic Canals*, 1960; Brubaker D. Marine, *Pollution and International Law. Principles and Practice*, London, 1993.

Додонов В. Н., Панов В. П., Румянцев О. Г., *Международное право. Словарь-справочник*, Издательство ИНФРА - М, 1998; *Междуна-родное право / Под ред. Колосова Ю. М. и Кузнецова В. И.*, 2-е изд., Москва, Издательство "Международные отношения", 1998; *Международное право / Под ред. Колосова Ю. М. и Кривчикова Э. С.*, Москва, Издательство "Международные отношения", 2000; Тимченко Л. Д., *Международное право*, Харьков, Издательство "Консум", 1999.

366 Năstase A., Jura Cr., Aurescu B., *op. cit. supra*, nota 181, p. 162.

Capitolul VIII

POPULAȚIA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

§ 1. *Considerații generale asupra populației în dreptul internațional public.*

§ 2. *Cetățenia în dreptul internațional*

§ 3. *Conflicte de cetățenie*

§ 4. *Condiția juridică a străinului*

§ 5. *Principiile regimului juridic al străinilor*

§ 6. *Regimul juridic al refugiaților în dreptul internațional și dreptul la azil*

§ 1. Considerații generale asupra populației în dreptul internațional public.

Apreciată ca o condiție esențială a existenței statului, vezi Tratatul de la Montevideo privind drepturile și obligațiile statelor din 1933, populația acestuia constituie totalitatea persoanelor existente la un moment dat pe teritoriul lui. Ca rezultat al principiului suveranității, statul dispune în planul relațiilor interne competența deplină și exclusivă de a stabili regimul juridic al populației sale, al diferitelor categorii de persoane care o alcătuiesc: cetățenii proprii, cetățenii străini, refugiații, persoanele migrante etc. Astfel, nu doar cetățenii proprii sunt supuși jurisdicției statului, ci orice persoană care se află pe teritoriul acestuia, exceptând anumite situații care vizează regimul special acordat anumitor categorii de străini (de pildă imunitățile și privilegiile diplomatice).

Un stat este mai întâi de toate o colectivitate umană. El nu poate exista fără populație. Regula potrivit căreia „nu există populație nu există stat” ne conduce în mod logic să admitem că statul dispăre în cazul dispariției sau emigrării ansamblului populației. Această situație se aseamănă cu ipoteza școlii în lumea contemporană: diaspora poporului evreu este un fenomen unic în istoria statelor.

1. În sens larg, populația unui stat cuprinde toți locuitorii care trăiesc și muncesc pe teritoriul lor. Este o noțiune geografică și demografică, și în același timp, una foarte largă și foarte restrânsă din punct de vedere juridic. Foarte largă, deoarece ea include străinii domiciliați în stat sau care posedă aici domiciliul principal și care nu au renunțat la cetățenia lor de origine; această alegere nu justifică pe deplin includerea lor în unul din elementele constitutive ale statului. Dar, după cum am menționat, este în egală măsură și o concepție foarte restrictivă, prin faptul că ea neglijează naționalii instalați în străinătate și care continuă să participe la viața politică a statului lor de origine.

2. În calitate de element constitutiv al statului, populația este mai degrabă privită ca o masă de indivizi legați în mod stabil de stat printr-o legătură juridică de cetățenie, ea reprezintă ansamblul naționalilor. Cetățenia creează o alegație personală a individului față de statul național; ea dă naștere competenței personale a statului, competență care îl autorizează să-și exercite anumite atribuții asupra naționalilor săi, oriunde aceștia nu s-ar afla. Importanța simbolică și politică a legăturii prin cetățenie este aceea că statele frânează apariția regulilor internaționale generale la acest capitol. Funcția dreptului internațional se limitează la reglementarea și prevenirea conflictelor de cetățenie.

3. Prin populație se desemnează adesea colectivitatea resortisanților săi. Or, acest termen utilizat în contexte foarte variate de către tratate, nu este interpretat într-o manieră uniformă. Uneori, termenul de „resortisant” și „național (cetățean)”, vor privi ca sinonime. „... termenul de resortisant ... are legătură cu persoanele fizice ale căror statut

juridic este determinat prin legătura personală de cetățenie care i-i unește de Stat”.³⁶⁷ Alteori, termenul de resortisant are un sens mai larg decât noțiunea de cetățean și vizează persoanele asimilate naționalilor, de exemplu subiecții unui stat protejat. „.... expresia „resortisant” care figurează în art. 297 al Tratatului de la Versailles nu este una restrictivă și nu se atribuie doar naționalilor unui stat, însă, cuprinde, în egală măsură, pe toți cei care prin anumite raporturi juridice, altele decât cele de cetățenie – aparțin statului”.³⁶⁸

Prin urmare, doar prima noțiune este una pertinentă în ceea ce privește elementele constitutive ale statului. Astfel, nici o regulă de drept internațional nu va impune ca fiecărui stat să-i corespundă o „națiune” și numai una singură. Cu siguranță, dreptul internațional nu va interzice ca un stat să înglobeze mai multe națiuni, ale căror membri au aceeași cetățenie, în sensul atribuit de dreptul internațional.

Dreptul internațional public contemporan, ca și doctrina juridică, asociază statul, ca subiect de drept internațional, cu populația sau națiunea, deși nu există o suprapunere între populația statului și popor sau națiune. Identificarea poporului sau națiunii (ca grup uman organizat politic) cu statul poate fi acceptată într-un sens foarte larg dar imprecis, pentru că, într-o abordare mai profundă, ea nu explică existența și poziția pe teritoriul statului a străinilor sau a unor grupuri umane minoritare cu altă identitate.

Popoarele sau națiunile sunt privite de dreptul internațional public mai ales din perspectiva egalității lor în drepturi și a dreptului lor de a dispune de ele însele - dreptul la autodeterminare - ceea ce a dus la recunoașterea calității lor ca subiecte de drept internațional atunci când îl exercită.

Populația statelor reprezintă pentru dreptul internațional public doar o condiție a existenței statului, foarte generală și ambiguă la o analiză mai atentă. De altfel, dreptul internațional public este orientat tot mai mult în ultimul timp spre entități concrete, precum ființa umană în individualitatea ei, și mai puțin spre entități generale, precum statul sau națiunea. De aceea, strâns legat de populația statelor, ca ansamblu de ființe umane socotite ca valori supreme, s-a conturat o ramură distinctă a dreptului internațional public - *dreptul internațional al drepturilor omului* - care reprezintă astăzi o realitate și o preocupare dintre cele mai importante, formulată chiar ca principiu fundamental.

Atât poporul, cât și națiunea, deși nu coincid cu populația statelor, sunt forme de comunitate umană care interesează societatea internațională și dreptul internațional din perspectiva dreptului lor de a se constitui ca state suverane. Mai mult, existența pe lângă popor sau națiune a unor grupuri minoritare cu altă identitate etnică interesează, de asemenea, dreptul internațional public din punct de vedere al statutului juridic al persoanelor care le alcătuiesc, deci ca regim juridic individual și nu de grup.

Națiunea este considerată *o formă de comunitate umană caracterizată prin unitate istorică, lingvistică, culturală, economică, dar și politică dacă este constituită ca stat* (titulară a suveranității).

În procesul constituirii lor ca state, națiunile au cunoscut evoluții istorice diferite, fie ca state naționale, fie ca state multinaționale, fie ca națiuni fără state. La aceste situații care scot în evidență aspecte ale populației în contextul procesului de constituire statală, putem adăuga și statele fără națiune.

Statul național s-a consacrat în istoria comunității internaționale prin modelul francez și modelul german. Modelul francez pornește de la apartenența voluntară pe baza cetățeniei la o colectivitate și se realizează prin omogenizare culturală a diferitelor populații. Modelul german pune accent pe aspecte de ordin obiectiv, respectiv etnice, ceea

367 CPJI, Hot. 1926, Interesele germane în Haute-Silesie poloneză, Seria A, nr.7, pag. 70.

368 Decizia din 30 decembrie 1927 al tribunalului arbitral mixt franco-german, Culegere TAM, vol. VII, p. 655.

ce a și dus, prin exacerbare, la ideologia și practica rasistă de la jumătatea sec. al XX-lea. Prin urmare, națiunea franceză este produsul statului, pe când cea germană este preexistentă statului, ea putând să existe și fără stat (ceea ce a și demonstrat). Modelul din urmă, fundamentat pe singularități etnice și culturale, alimentează revendicările contemporane și permite formarea de noi state. De altfel, consacarea principiului naționalităților prin Tratatul de la Versailles, din anul 1918, ca drept al națiunilor imperiului de a se constitui ca state independente, se pare că înregistrează astăzi o resurgență (de exemplu, divizarea U.R.S.S. sau separarea mai multor state din Iugoslavia, ori chiar divizarea Cehoslovaciei, dar și unificarea Germaniei), în același timp, principiul a fost contestat în perioada interbelică de pangermanism, care, în faza lui paroxistică, a dus la nazism, ceea ce a favorizat distrugerea Tratatului de la Versailles,³⁶⁹ iată de ce, astăzi, minoritățile naționale, excluse inițial din jocul principiului naționalităților, văd în acesta un posibil instrument de realizare a dorinței lor de a li se recunoaște un statut internațional (ca protecție) și, prin urmare, o posibilă exercitare a dreptului la autodeterminare.

Minoritățile sunt entități dificil de definit. Au existat mai multe încercări de definire a minorităților în cadrul O.N.U., dar care nu au cunoscut o consacrare convențională. De exemplu, în anul 1992, într-o lucrare a O.N.U., minoritatea este definită ca un grup național, etnic, religios sau lingvistic deosebit de alte grupuri din interiorul unui stat suveran. Cel puțin două elemente ar fi necesare pentru determinarea minorității: sentimentul de identitate proprie în cadrul unui grup mai mare, prin elemente culturale, și legătura cu un teritoriu determinat (teritoriul statului în care există). Prin urmare, minoritățile nu trebuie confundate nici cu fenomenul migrării, nici cu cel al diasporei.

În funcție de sentimentul lor identitar, există mai multe categorii de minorități: unele doar cu revendicări de limbă și educație, altele cu revendicări regionaliste (de autonomie mai mult sau mai puțin accentuată în cadrul statului), altele care doresc o protecție internațională în sensul recunoașterii unui drept colectiv la autodeterminare.

Este evident că legăturile dintre minoritățile naționale și națiune sunt complexe, deseori contradictorii, dar o minoritate nu este ea însăși o națiune prin care să-și revendice dreptul de a se constitui ca stat, pentru că, altfel, națiunea s-ar multiplica ea însăși, ceea ce pare neverosimil.

Statele multinaționale sunt state care reunesc în cadrul lor mai multe grupuri naționale distincte, în forma lor istorică - imperiile - au cunoscut acțiunea dizolvantă a principiului naționalităților. Astăzi, ele sunt realizate prin asociere voluntară, mai ales prin federalizare. Soluția nu este perfectă, pentru că uneori a fost utilizată pentru dominație (de exemplu, U.R.S.S.) și, ca și statele naționale, statele multinaționale se pot confrunta cu problema minorităților (de exemplu, Anglia, Canada sau Belgia). De asemenea, federalizarea nu înseamnă automat multinațional; sunt state federale care nu sunt multinaționale, precum Germania sau SUA, și state multinaționale care nu sunt federale, precum Anglia.

Statele fără națiuni sunt cele care nu s-au format pe o bază națională preexistentă, ci printr-un proces asemănător modelului francez. Sunt statele care au apărut ca urmare a decolonizării (mai ales) și persistă în căutarea soluțiilor de formare a unei națiuni (unele au reușit, de exemplu, în America Latină, dar și aici există minoritățile amerindiene).

Națiunile fără state corespund istoric dominației exercitate în cadrul imperiilor. Astăzi, situațiile sunt din ce în ce mai puține. De exemplu, kurzii, separați între mai multe state (Turcia, Iran, Irak, Siria), pot fi caracterizați ca având un sentiment național. Deși li s-a promis prin Tratatul de la Sevre, din anul 1920, un teritoriu propriu și dreptul de a se

369 Scăunaș Stelian, *Drept internațional public*, București 2002, p. 126.

constitui ca stat, kurzii rămân astăzi un ansamblu de minorități care reclamă o identitate comună.

Populația statelor, din perspectiva abordărilor de mai sus, rămâne o problemă a dreptului internațional public (care nu este doar una tradițională), din perspectiva idealului pacificării societății internaționale, a stabilității și echilibrului în relațiile dintre state ca principale subiecte ale dreptului internațional.

Reglementările de drept internațional public privind populația statelor urmăresc crearea unui cadru juridic internațional adecvat pentru garantarea anumitor drepturi acestor entități. Totodată prin aceste reglementări iau naștere și unele obligații pe seama statelor în domeniul respectiv.

Atât statele cât și organizațiile internaționale au adoptat numeroase acte internaționale cu privire la protecția internațională a drepturilor unor grupuri sociale etnice, naționale și religioase, cât și a drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Colaborarea statelor în acest domeniu a condus la apariția unor reglementări de drept internațional privind regimul juridic al persoanelor fără cetățenie, al persoanelor cu dublă cetățenie, persoanelor refugiate sau strămutate, precum și în domeniul statutului străinilor. De asemenea, dreptul internațional cuprinde principii și norme referitoare la expulzarea unor persoane, extrădarea lor și în materia dreptului de azil.

Populația unui stat cuprinde în primul rând cetățenii statului, numiți și resortisanți, precum și celelalte persoane aflate pe teritoriul său și sub jurisdicția sa.

Regula generală în materia populației statelor ar fi că statul își exercită jurisdicția asupra tuturor oamenilor aflați pe teritoriul său. De la această regulă după cum am menționat *supra* fac excepție diplomații, personalul consular al statelor străine precum și funcționarii internaționali care se bucură de un statut special internațional. Datorită acestui statut, persoanele în cauză sunt scoase de sub jurisdicția statului pe a cărui teritoriu beneficiază de statutul respectiv.

Cetățenia este supusă în principiu unui regim de reglementare internă, statele având o competență exclusivă în a stabili în cadrul legislației proprii atât modurile de dobândire și de pierdere a cetățeniei, cât și toate drepturile și obligațiile care decurg din legătura politică și juridică a apartenenței la un stat. De regulă, numai cetățenii unui stat se bucură de drepturile politice și pot avea acces la funcțiile publice, civile sau militare.³⁷⁰

Dreptul internațional nu limitează libertatea statelor de a stabili prin legislația internă regimul juridic al propriilor cetățeni, dar poate determina condițiile în care regimul juridic stabilit este opozabil altor state.

Dacă celelalte state nu pot nega dreptul exclusiv de reglementare al unui stat anume, ele pot, însă, să nu recunoască sau să nu accepte consecințele pe care regimul astfel stabilit le-ar avea în plan internațional, în cazul în care sunt încălcate principii generale sau norme de drept internațional. Astfel, o lege de obținere a cetățeniei bazată pe criterii de discriminare rasială, religioasă sau politică, ori prin încălcarea unor drepturi fundamentale ale omului, va putea fi considerată ilicită din punct de vedere al regulilor de drept internațional și neopozabilă altor state, după cum acordarea în mod abuziv a cetățeniei de complezență, fictivă, unor indivizi care nu au o legătură efectivă cu statul respectiv, este considerată, potrivit unei hotărâri a Curții Internaționale de Justiție din 1955 dată într-o speță celebră (Cazul Nottebohm) ca încălcând un principiu fundamental în materie de cetățenie (efectivitatea).³⁷¹

370 Crețu Vasile, *Drept internațional public*, București 2001, p. 69

371 Crețu Vasile, *op. cit.*, p. 70.

Astfel, cetățenii unei țări sînt persoane legate printr-un raport *juridic de statul* pe teritoriul căruia trăiesc, sau din care sînt originari. Ea nu este o simplă legătură politică sau juridică între individ și colectivitatea politicește organizată, ci este o integrare angajată în sînul acestei colectivități.

Cetățenia implică o legătură de loialitate, determinată în cea mai mare măsură prin afinitate etnică, religioasă, culturală a tuturor indivizilor care alcătuiesc o anumită națiune. Așa cum se cunoaște, pe parcursul evoluției istorice, indivizi aparținînd unui anumit grup etnic s-au asociat, de cele mai multe ori, în *state naționale*, în care majoritatea etnică covârșitoare aparține grupului respectiv. Nu este mai puțin adevărat, pe de altă parte, că în condițiile atît de complexe ale dezvoltării istorice, pe teritoriul unor state s-au stabilit, în decursul timpului, datorită unor cauze dintre cele mai variate (războaie, transferuri de populații, deplasări, colonizări etc.) și persoane aparținînd unor naționalități, altele decît națiunea dominantă (majoritară). În condițiile societății moderne este înșă normal ca nici un stat să nu facă discriminări între cetățenii săi pe motive de naționalitate. Membrii grupului majoritar și cei aparținînd grupurilor minoritare trebuie să trăiască în condiții de deplină egalitate și respect, interzicîndu-se posibilitatea unor jigniri la adresa demnității unor oameni în rațiunea originii sau a religiei, ca și orice fel de discriminări sau manifestări de șovinism sau rasism, străine spiritului democrației. Noțiunea de "*cetățenie*" este aplicabilă tuturor cetățenilor țării, pe care un stat are obligația, indiferent de originea lor etnică, să îi ocrotească în egală măsură, să-i protejeze și să le asigure un anumit număr de drepturi. "*Cetățenia*" nu se confundă cu "*naționalitatea*", aceasta din urmă indicînd apartenența unei persoane la grupul național. Ea este relevantă în ceea ce privește statistica, problemele demografice etc., dar *nu poate avea nici o relevanță pe planul dreptului*, unde "*cetățenii*", indiferent cărui grup ar aparține, trebuie să se bucure de aceleași drepturi.

Spre deosebire de cetățeni, pe teritoriul unui stat pot locui -vremelnic sau pentru perioade mai îndelungate - persoane avînd cetățenia unor *state străine*, sau *persoane ce n-au nici un fel de cetățenie*. Standardele internaționale impun ca și acestor categorii să li se asigure anumite drepturi, general recunoscute prin convențiile internaționale, *în nici un stat, străinii sau apatrizii nu se bucură de absolut aceleași drepturi cu cetățenii*. De pildă, drepturile politice sînt recunoscute prin excelență numai persoanelor care au cetățenia țării respective. Străinii pot fi angajați în anumite servicii, pot desfășura activități economice, dar nu pot ocupa posturi ministeriale sau funcții de răspundere cu caracter militar, de securitate națională etc. În unele sisteme juridice, străinilor le este limitată posibilitatea de a dobîndi proprietăți imobiliare, tocmai spre a se evita subordonarea economiei unei țări unor interese străine etc.

Astfel, făcînd o analiză a celor expuse, putem spune că fiecare persoană are, din punct de vedere legal, anumite datorii față de un anumit stat și totodată dreptul de a fi protejat de către stat. Un dublu statut este dobîndit de fiecare individ începînd de la naștere: pe de o parte, este statutul politic, adică acela în virtutea căruia persoana, individul, devine subiect al unei anumite țări și statutul civil, pe de altă parte, care-i conferă anumite drepturi și-i impune anumite obligații ca cetățean. Statutul politic este determinat de cetățenie.

Este unanim acceptată ideea că cetățenia aparține dreptului intern al fiecărui stat dar, în același timp este un concept de drept internațional. Determinînd cetățenia unei persoane nu înseamnă doar a distinge care sunt naționali, ci și care sunt non-naționali. Așadar, acest lucru implică stabilirea statutului internațional al non-naționaliilor pe de o parte, și competența cu privire la subiectele comunității internaționale a autorităților

guvernamentale străine, înțelesul conceptului de naționalitate putând fi desprins din dreptul intern.³⁷²

Dacă naționali unui stat sunt persoanele al căror statut este deplin, în conformitate cu drepturile și obligațiile ce decurg din raporturile de cetățenie, non-naționali, adică străinii, cetățeni ai altui stat (altor state), beneficiază de un statut juridic stabilit de legislația internă, cât și de convențiile internaționale, încheiate pe bază de reciprocitate, statut care, ca regulă, este inferior celui de cetățean. De asemenea, pe lângă străini, în categoria non-naționalilor se includ și persoanele care nu au cetățenia altui stat, de fapt nu au nici o cetățenie, adică apatrizii, dar și persoanele care posedă două cetățenii.

Astfel, din punct de vedere al statutului lor juridic persoanele aflate pe teritoriul unui stat se împart în următoarele categorii:

1. cetățenii, naționali sau resortisanții săi. Față de această categorie de persoane statul își exercită jurisdicția sa deplină, precum și protecția sa diplomatică, atunci când ei se află în străinătate;

2. străinii, persoanele care au cetățenia altor state;

3. bипatrizii sau pluripatrizii, persoanele care au cetățenia a două sau mai multe state;

4. apatrizii, persoanele nu au cetățenia nici unui stat;

5. refugiați sau persoane strămutate, persoane care aparțin unor minorități etnice, religioase sau lingvistice și care sunt cetățeni ai statului respectiv, dar care beneficiază de o anumită protecție internațională referitoare la drepturile fundamentale ale omului.

Statutul juridic al populației unui stat este stabilit prin excelență prin legislația sa națională, în virtutea suveranității sale. Însă, în reglementarea statutului în acest domeniu statul va ține să respecte dreptul internațional și dispozițiile tratatelor internaționale prin care sunt reglementate drepturile omului, la care statul este parte contractantă.

§ 2. Cetățenia în dreptul internațional

Problema cetățeniei persoanelor ilustrează perfect ambiguitatea situației lor juridice în dreptul internațional, soluțiile care sunt aduse traduc o dublă preocupare. Mai întâi, a permite unei colectivități politice, Statului, de a domina, tempera compoziția populației sale și de a-și extinde competența sa personală. Dar, de asemenea, de a recunoaște fiecărui individ o anumită libertate de alegere, pentru a evita atingerile care pot fi aduse ireversibilității drepturilor sale fundamentale.

Cetățenia reprezintă legătura specifică dintre o persoană și un stat determinat, concretizată în plenitudinea drepturilor și obligațiilor persoanei în raport cu statul său. Problemele cetățeniei țin de competența exclusivă a fiecărui stat, care stabilește prin legislația sa internă modalitățile de pierdere, schimbare, dobândire, drepturile, obligațiile cetățeanului etc., luând în considerație eventualele obligații ce le revin.

O încercare de definire a cetățeniei cu o valoare doctrinară de drept internațional a fost efectuată de CIJ în cazul Nottebhom, dată în anul 1955, care preciza că prin cetățenie (naționalitate) se înțelege legătura juridică între o persoană și statul ei, pe baza unui fapt social de atașare, de solidaritate efectivă, de existență, interese și sentimente, care presupune drepturi și obligații reciproce (acest caz desemnează un diferend dintre Guatemala și Liechtenstein, supus spre reglementare CIJ cu privire la confiscarea averii cetățeanului german Nottebhom de către Guatemala. În 1905 acesta se stabilește în Guatemala păstrând relațiile de familie și de afaceri cu Germania. În 1939 el obține cetățenia Liechtensteinului. După război în 1949 Guatemala confiscă averea acestuia,

372 Ciucă Aurora, *Drept internațional public*, Iași 2000, p.126.

susținând că el era cetățean german la data când Guatemala se afla în război cu Germania. În 1955 Liechtenstein cere CIJ restituirea averii lui Nottebhom și reparația prejudiciului pentru măsurile luate de Guatemala. Însă, prin decizia sa din 1955 CIJ respinge cererea, considerând că Nottebhom nu era suficient legat și efectiv de Liechtenstein pentru ca această situație să producă efecte în dreptul internațional public și să i se acorde protecție diplomatică, ceea ce înseamnă că principiul efectivității este esențial în definirea cetățeniei).

Cu alte cuvinte, cetățenia reprezintă legătura politică și juridică permanentă dintre o persoană fizică și un anumit stat. Ea exprimă totalitatea drepturilor și obligațiilor reciproce dintre o persoană și statul al cărei cetățean este. Cetățenia este deci o legătură juridică specială păstrată și prelungită oriunde s-ar găsi persoana în cauză: în statul de origine, în alt stat, pe mare, în aer sau în spațiul cosmic.³⁷³

În lumina noțiunii de cetățenie, putem defini cetățenii, sau resortisanții (cetățeanul este un membru al statului considerat din punct de vedere al obligațiilor și drepturilor sale civile și politice, și deseori, în dreptul internațional public, se utilizează noțiunea de naționalitate, respectiv național sau resortisant, pentru a desemna această situație juridică), ca fiind acea categorie de persoane a căror legătură juridică cu un stat exprimă apartenența persoanei la respectivul stat caracterizată, pe de o parte, prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor garantate sau impuse de constituția și legile acelui stat și, pe de altă parte, prin caracterul său de permanență, în principiu, statul are competența exclusivă în edictarea legilor și reglementărilor privind cetățenia, în ordinea internațională numai statului, ca subiect primar de drept internațional, i se recunoaște o asemenea competență. Acest principiu, confirmat de dreptul cutumiar internațional, este larg materializat în practica internațională, atât convențională cât și jurisdicțională.³⁷⁴

Cetățenia este deci, în exclusivitate, o chestiune de drept intern. Statul determină, de sine stătător, criteriile și modalitățile de obținere sau pierdere a cetățeniei sale, precum și drepturile și obligațiile ce revin cetățenilor săi în baza acestei calități. Dreptul internațional public privește cetățenia doar din perspectiva raporturilor internaționale sub incidența cărora ar fi persoana în cauză. Astfel, instrumentele juridice internaționale actuale pornesc de la regula potrivit căreia fiecare om are dreptul la o cetățenie, ca un drept fundamental al său, fără de care persoana ar fi lipsită de protecția statului și de exercițiul unor drepturi și libertăți proprii numai cetățeanului.³⁷⁵

Declarația Universală a Drepturilor Omului, din 10 decembrie 1948 prevede: „Orice om are dreptul la o cetățenie. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia”. Pactul internațional din 1966 stabilește are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea sa juridică și că orice copil are dreptul de a dobândi o cetățenie. În egală măsură Convenția asupra cetățeniei femeii căsătorite din anul 1955 stabilește reguli potrivit cărora încheierea și desfacerea căsătoriei între resortisanți și străini sau schimbarea cetățeniei soțului nu poate avea efect *ipso facto* asupra cetățeniei soției, dar nici dobândirea sau renunțarea la cetățenie de către soț nu poate împiedica soția să-și păstreze cetățenia sa. Iar Convenția asupra drepturilor copilului din anul 1989 stabilește că, imediat după nașterea sa, copilul este înregistrat și are de la această dată dreptul la un nume, dreptul de a dobândi o cetățenie.

Dincolo de faptul că dreptul internațional public actual consideră dreptul la o cetățenie ca drept fundamental al omului, cetățenia este obiect al reglementărilor

373 Bolintineanu Alexandru, Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Drept internațional contemporan, București 2000, p.74.

374 Barbalet J.M., Cetățenia, București 2001, p.25.

375 Scăunaș Stelian, p.138.

internaționale și atunci când o persoană se află în străinătate, ori în spații care nu sunt supuse jurisdicției statelor, sau atunci când au loc transferuri de populații sau teritorii dintr-un stat în altul, în cazul deplasării unei populații, membrii acesteia dobândesc cetățenia statului primitor. Dacă au loc transferuri de teritorii, persoanele au un drept de opțiune între cetățenia statului care a cedat teritoriul sau a statului care l-a primit.

Dreptul internațional public este interesat și de situațiile mai delicate care apar în legătură cu cetățenia. Este vorba de împrejurările în care o persoană, fie are două sau mai multe cetățenii (bipatridie sau pluricetățenie), fie este lipsită de cetățenie (apatridie). Ambele situații presupun un statut juridic al persoanei care duce la complicații în raporturile dintre state și acea persoană, motiv pentru care în dreptul internațional public s-au adoptat o serie de reglementări pentru evitarea acestora.³⁷⁶ La acestea putem adăuga preocupările de reglementare a statutului unor persoane care se găsesc în împrejurări deosebite, precum străinii, refugiații, persoanele migrante etc.

Deci, principial, dreptul internațional nu limitează libertatea statului în a acorda sau refuza cetățenia sa, sau în a-i stabili conținutul juridic, dar poate determina condițiile opozabilității cetățeniei sale altor state. Dacă alte state, subiecte de drept internațional, nu pot contesta unui alt subiect de drept internațional dreptul de a stabili legi și reguli proprii privind cetățenia, ele nu sunt însă obligate de a recunoaște și accepta consecințele unor asemenea reguli.³⁷⁷ Așadar, nu se contestă competența normativă a unui stat în materie de cetățenie dar pot fi respinse efectele exercitării acesteia, în cazul în care sunt nesocotite principiile generale sau norme de drept internațional, în acest sens s-a pronunțat Curtea Internațională de Justiție care, confruntată cu o situație de dublă cetățenie în cazul *Nottebohm*, a formulat criteriul efectivității cetățeniei în următorii termeni: ³⁷⁸

"Un stat nu poate pretinde ca regulile astfel stabilite de el să fie recunoscute de un alt stat, decât dacă acestea sunt conforme cu scopul general de a face să concorde legătura juridică a cetățeniei cu legătură efectivă a individului cu statul respectiv".³⁷⁹

Dreptul internațional refuză astfel orice opozabilitate cetățeniilor de complezență, fictive, acordate abuziv de unele state unor indivizi care nu le sunt efectiv și afectiv atașați, în același timp, o legislație de obținere a cetățeniei care ar putea fi bazată pe criterii rasiale, religioase sau politice va fi considerată ilicită din punct de vedere al regulilor de drept internațional privind drepturile omului și, în consecință, nu ar putea fi opozabilă altor state.

Astfel, majoritatea populației din cele mai multe state o reprezintă cetățenii proprii, în mod obișnuit prin cetățenie se înțelege legătura politică și juridică permanentă dintre o persoană fizică și un stat, legătură care generează "drepturi și obligații reciproce între stat și persoană. Iar statul, ținând "cont de obligațiunile sale internaționale, determină cercul de drepturi de care se bucură cetățenii săi și obligațiunile la care sunt ținuți aceștia în raport cu statutul lor național. Totodată, statul are atât obligațiuni, cât și drepturi în privința propriilor săi cetățeni."³⁸⁰

Legătura dintre stat și cetățean este stabilă în timp și spațiu. Aceasta înseamnă că ea nu poate fi întreruptă o dată cu scurgerea unei anumite perioade de timp sau în caz de aflare a cetățeanului pe teritoriul unui stat străin, pe mare, în aer sau în cosmos. Potrivit art. 3 alin. 2 din Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024-XIV din 2 iunie 2000:

376 Scăunaș Stelian, p.139

377 Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Jura Cristian, *Drept internațional public*, București 2000, p.149

378 Barbalet J.M, p.47

379 Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în cazul *Nottebohm*, I.C.J. Reports, 1955, p. 23

380 Balan Oleg, Serbenco Eduard, *Drept internațional public*, vol.I, Chișinău, p.213

"Cetățenia Republicii Moldova este păstrată atât pe teritoriul Republicii Moldova, cit și în alte state, precum și în spațiul în care nu se exercită suveranitatea nici a unui stat".

Problemele cetățeniei, inclusiv dobândirea și pierderea ei, se reglementează, în principal, prin legislația națională a statelor, desigur cu luarea în considerare a eventualelor obligații internaționale care le revin. Deoarece în acest domeniu fiecare stat acționează de sine stătător, sunt inevitabile conflicte între actele legislative cu privire la cetățenie ale diferitelor state. Aceste conflicte ar putea da naștere la neînțelegeri și diferende cu caracter internațional. Pentru lichidarea unor asemenea situații sau pentru prevenirea lor, statele procedează la încheierea de tratate internaționale, adică la crearea unor norme respective de drept internațional.

Fiecare stat este liber, sub rezerva respectării reglementărilor internaționale să definească criteriile de dobândire a cetățeniei cu titlu originar, sau pe calea naturalizării. Opțiunile implementate în practică variază în funcție de particularitățile demografice și politice ale statelor; nu e de mirare să remarcăm o foarte mare diversitate de soluții și adesea chiar variații sensibile de timp pentru unul și același stat.

Într-o manieră generală, statele utilizează separat, sau în combinație criteriul sângelui „*ius sanguinis*”, determinat prin cetățenia părinților, și cel al locului nașterii „*ius soli*”, făcând abstracție de la cetățenia părinților. Naturalizarea rezultă cel mai frecvent din mariajul individului cu un național, sau din șederea sa prelungită pe teritoriul unui alt stat decât cel de origine. Această procedură va cere, în principiu, o manifestare a voinței exprese a interesatului, căci este vorba de o posibilitate oferită străinului, și nu o obligație care îi incumbă.

Mai mult, problema cetățeniei devine obiect al unor reglementări de drept internațional și în cazurile de transferuri de populații sau transferuri de teritorii. Dacă au loc transferuri de teritorii se pune problema cetățeniei persoanelor fizice care locuiesc în zona teritorială respectivă. În această situație se aplică instituția opțiunii, alegerii, adică persoanele au dreptul de a opta între cetățenia statului care a cedat teritoriul sau a statului care l-a primit. În cazul deplasării unei populații, ca regulă membrii acesteia dobândesc cetățenia statului primitor. Astfel, în mod excepțional, individul poate vedea în dreptul de opțiune, garantat convențional sau stabilit unilateral, o relativă libertate de alegere în fața presiunilor statelor.

Însă opțiunea nu întotdeauna reprezintă un mijloc de dobândire a cetățeniei. De exemplu, posibilitatea opțiunii este prevăzută în convențiile cu privire la dubla cetățenie. Dacă cetățeanul unui stat deține în același timp și o cetățenie străină, acestuia i se poate acorda dreptul de a alege una din ele, renunțând astfel la cea de-a doua. În acest caz, el nu dobândește cetățenie, deoarece opțiunea atrage după sine pierderea uneia din cetățenii. Totodată, în alte cazuri, opțiunea servește drept mijloc independent de dobândire a cetățeniei. Un astfel de rol ea l-a jucat, spre exemplu, în conformitate cu acordul sovieto-polonez privind repatrierea din 25 martie 1957, potrivit condițiilor căruia repatrianții din URSS și Republica Populară Polonia din momentul trecerii frontierei de stat sovieto-poloneze pierdeau cetățenia URSS și o dobândeau pe cea a Republicii Populare Polonia și invers.³⁸¹

Însă, ceea ce statele sunt libere să facă, ele sunt libere să rezilieze. Retragerea „pierderea cetățeniei”, reprezintă în egală măsură o competență a statelor.

Problemele pierderii cetățeniei sunt reglementate ca regulă de legislația națională a statelor, însă anumite dispoziții referitoare la acest subiect sunt oglindite în tratate bilaterale.

381 Balan Oleg, Eduard Serbenco, p.217

Astfel, și pierderea cetățeniei poate avea loc în mai multe moduri:

- renunțarea la cetățenie, este voluntară și se efectuează la cerere potrivit unei proceduri prevăzute în legislația internă;

- retragerea³⁸² cetățeniei, având caracter de sancțiune, în general statele stabilesc în legislația lor națională regula potrivit căreia cetățenia dobândită ca efect al nașterii nu poate fi retrasă. Retragerea se realizează la inițiativa autorităților statelor și ca regulă în privința persoanelor care au comis fapte grave împotriva statului de origine sau au dobândit-o în mod fraudulos;

- dobândirea altei cetățenii, dacă aceasta este condiționată de renunțarea la cetățenia anterioară, ne îndeplinirea unui act obligatoriu, va fi, de pildă, refuzul de a reveni în țară pentru serviciul militar.³⁸³ Retragerea apare tot ca o sancțiune, dar intervine automat, fără vre-un act juridic al unei autorități interne.

Potrivit Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, nimeni nu poate fi privat în mod arbitrar de cetățenia sa. Pentru a limita cazurile de retragere a cetățeniei, Convenția privind reducerea cazurilor de apatridie din 1961 prevede drept motive de retragere, care nu sunt considerate arbitrare: prestarea jurământului de credință față de un alt stat; repudierea, sau dovada dorinței de a repudia fidelitatea față de statul său; efectuarea de servicii față de un alt stat, mai cu seamă în domeniul spionajului; o conduită care provoacă prejudicii grave intereselor vitale ale statului.

§ 3. Conflicte de cetățenie

Un individ poate intra în posesia a mai multe cetățenii, sau poate fi lipsit de orice cetățenie prin jocul combinat al regulilor naționale în materie, în absența oricărei violări de drept – vorbim, astfel de conflicte de cetățenie. Ambele aceste situații presupun un statut juridic al persoanei care duce la complicații în raporturile dintre state și acea persoană, motiv pentru care în dreptul internațional au fost adoptate o serie de reglementări în vederea evitării acestor situații.

Un conflict de cetățenie pozitiv dă naștere pluricetățeniei, ilustrarea cea mai frecventă o constituie dubla cetățenie. Ipoteză frecventă, în particular, datorită faptului că numeroase legislații naționale prevăd dreptul soției de a dobândi cetățenia soțului, în timp ce alte legislații autorizează dreptul de a conserva cetățenia de origine în urma căsătoriei cu un străin, sau întrucât anumite legislații nu dispun pierderea cetățeniei de origine pentru resortisanții care dobândesc o altă cetățenie prin naturalizare. Conflictele pozitive de cetățenie pot fi reglementate de către judecător sau arbitru, dând preferință cetățeniei celei mai reale; testul cel mai frecvent utilizat rămâne a fi domiciliul sau reședința obișnuită. Cazurile de bipatridie sunt de natură să creeze complicații în relațiile dintre state. Bipatridia a generat unele complicații în privința exercitării drepturilor și obligațiilor persoanei în cauză, în raport cu unul sau altul din statele al căror cetățean este. În cazul protecției diplomatice se ridică problema de a ști care din cele două state o exercită; încercându-se identificarea așa numitei „cetățenii dominante”, idee respinsă, ca urmare a consecințelor pe care le-ar avea punerea ei în practică. De aceea, s-a încercat reglementarea cazurilor de conflicte ale legilor asupra cetățeniei; s-a încercat încheierea unor convenții cu caracter multilateral, dar fără rezultate, datorită ciocnirii de interese între țările de emigrație și cele de imigrație. S-au încheiat o serie de convenții bilaterale, prin care se stabilesc unele norme privind evitarea dublei cetățenii. Asemenea convenții sunt repuse în discuție și astăzi, întrucât fiecare stat este preocupat să-și apropie emigrația din afară.

382 A. Bonneau, *Le retrait de la nationalite en droit des gens*, *Revue generale de droit international public*, 1948, p.50.

383 N.A. Maryan Green, *International Law*, London 1987, p.110

Comisia de drept internațional al ONU a dezbătut două proiecte de convenții pentru restrângerea și eliminarea dublei cetățenii, dar nu a fost posibilă atingerea la un acord, datorită punctelor de vedere divergente și în special, intereselor diferite implicate.

Conflictul negativ de cetățenie rezultă din contradicțiile existente în legislațiile naționale care nu permit unui individ să intre în sfera de aplicare a unei dintre ele: este vorba în acest caz de „apatridie instituțională”, a nu se confunda cu situația de apatridie, rezultată din retragerea cetățeniei de origine, neurmată imediat de o naturalizare (apatridie „conjunctuală”, adesea datorată voinței interesaților, de pildă refugiații politici care nu vor să recunoască retragerea cetățeniei lor de către statul de origine).³⁸⁴

Prin urmare, obiectivul esențial este de a reduce la maximum cazurile de apatridie, printr-o consacrare mai fermă a dreptului individului la o cetățenie. Principalul element al dreptului pozitiv, este constituit, afară de câteva convenții bilaterale din Convenția referitoare la statutul apatrizilor din 1954 și Convenția de la New York asupra reducerii cazurilor de apatridie din 1961. Acest text prevede că orice stat parte contractantă, pe de o parte, este obligat să atribuie cetățenia sa oricărui individ născut pe teritoriul său, iar pe de altă parte, obligația de a nu lipsi persoanele de cetățenia lor, dacă prin aceasta ele devin apatrizi. Convenția de la New York intră în vigoare tocmai în anul 1975, datorită reticențelor aprige ale statelor de pierdere a competențelor în acest domeniu. Convențiile respective au prevăzut crearea unui tribunal al ONU pentru judecarea conflictelor de cetățenie, prevederi ce denotă faptul angajării unui număr mic de țări care au aderat la ele.

Republica Moldova nu este parte la nici una dintre aceste două Convenții. Cu toate acestea, Republica Moldova în 30 noiembrie 1999 devine parte la Convenția Consiliului Europei cu privire la cetățenie din 1997 și la 30 decembrie 2007, devinute parte contractantă la o altă Convenție a Consiliului Europei cu privire la combaterea apatridiei în raporturile de succesiune ale statelor din 2006.

O situație deosebită o au cetățenii statelor membre ale uniunii Europene, care au și cetățenia UE. Aceasta nu reprezintă o situație clasică de bipatridie și nu este supusă restricțiilor consacrate de dreptul internațional. Conceptul de cetățenie europeană se înscrie în tratatul asupra Uniunii Europene, în dreptul primar al UE și vine să umple vidul la compartimentul drepturilor fundamentale ale cetățenilor UE, printr-o serie de tendințe, care deși limitate pentru moment nu pot fi neglijate.

În termenii art.17 TCE „este cetățean al UE orice persoană având cetățenia unui stat membru”. Această recunoaștere se caracterizează printr-un particularism necesar de evocat.

1. dacă cetățenia unui stat membru este singurul criteriu suficient recunoașterii acestei noi calități, statele rămân în schimb stăpâni pe criteriile de dobândire a calității de cetățean al statului;

2. cetățenia Uniunii se completează cu cetățenia etatică, ea se suprapune, însă nu o înlocuște (art. 17 TCE).

Cetățenia UE încorporează în sine și alte prerogative cum ar fi dreptul la libera circulație și dreptul de ședere, sau dreptul de protecție diplomatică din partea tuturor membrilor Uniunii. Sub unghiul strict al drepturilor de participare, afirmarea statutului de cetățean al Uniunii cunoaște o dublă realizare. În primul rând este recunoscut dreptul de vot activ și pasiv (electorat și eligibilitate) la alegerea Parlamentului european și alegerile municipale în orice stat membru de reședință, și aceasta are loc în aceleași condiții ca și resortisanții aceluși stat; și în al doilea rând a fost afirmat dreptul de petiție în fața

384 Patrick Dailler, Allain Pellet, p.492.

Parlamentului European și dreptul de recurs la un mediator european competent să examineze cazuri de proastă administrare imputabile instituțiilor și organelor comunitare.

Prin urmare, cetățenia Uniunii europene nu se substituie cetățeniei pe care resortisanții celor 27 state membre o conservează integral, dar se completează la cetățenia de origine.

§ 4. Condiția juridică a străinului

Reglementarea regimului juridic al străinilor, a condițiilor de intrare, ședere și ieșire a constituit o preocupare constantă a statelor lumii, încă de la apariția primelor tratate internaționale.

Potrivit Dicționarului politic „străinul este privit în sensul larg al termenului (cel de persoană fizică), el fiind definit ca: orice individ ce nu posedă naționalitatea statului în care se găsește. Această definiție condiționează caracterul de extraneitate al persoanei în funcție de teritoriul pe care se află, precum și de criteriul cetățeniei pe care o deține respectiva persoană”.³⁸⁵

Examinând legislațiile naționale ale diferitelor state, ajungem la concluzia că nu a fost dată o definiție general acceptată noțiunii de străin.

Ordonanța franceză nr. 45-2658 din 2 noiembrie 1945 precizează în art.1 că sunt considerați străini, în înțelesul ordonanței toate persoanele care nu au naționalitatea franceză, fie că au naționalitate străină, fie că n-au nici o naționalitate. În Grecia, potrivit Legii nr. 1975/1991 privind regimul juridic al străinilor prin străin se înțelege orice persoană care nu are cetățenia greacă sau persoană fără cetățenie. Art. 2 din legea străinilor din Polonia, din 13 ianuarie 2003 definiția noțiunii de străin ca fiind orice persoană care nu are cetățenia poloneză.

Legea cu privire la regimul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor, art. 1 prevede că „se consideră cetățean străin persoana care nu are cetățenia Republicii Moldova, dar are dovada apartenenței sale la un alt stat”.³⁸⁶ Sunt străini potrivit proiectului legii cu privire la regimul străinilor, art.3 lit. a) – persoanele care nu dețin cetățenia RM fie că sunt apatrizi.

Pentru prima dată o definiție comună a noțiunii de străin o întâlnim în Dreptul Uniunii Europene. Statele Europene membre ale Acordului Shengen din 14 iunie 1985 au convenit în art.1 al Convenției de aplicare a Acordului Shengen, semnat la 19 iunie 1990 că prin străin se înțelege orice persoană, alta decât cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene.

Astfel, străinul care se găsește la un moment dat pe teritoriul unui stat poate avea statutul de apatrid, refugiat sau persoană străină. Însă, noțiunea de străin poate fi pusă mai bine în evidență raportând-o la cea de cetățean, aceasta fiind persoana care beneficiază de cetățenie. Faptul că o persoană nu are cetățenia unui stat este considerat ca probă a situației sale de străin.

Spre deosebire de străin ca persoană fizică, legislațiile statelor cunosc ca subiect de drept și străinul persoană juridică (elementul de extraneitate fiind dat în acest caz de existența sediului în alt stat, precum și de altă naționalitate).

Intr-o opinie, condiția juridică este privită *lato sensu* (cuprinzând toate normele specifice aplicabile străinilor) și *stricto sensu* (folosită spre a delimita o altă instituție, cea a

³⁸⁵ S. Tamaș, Dicționar politic, Instituțiile democrației și cultura civică, editura Academiei Române, București 1993.

³⁸⁶ Monitorul Oficial al RM nr. 20/234 din 29 decembrie 1994.

conflictului de legi, care reglementează legea după care să se exercite drepturile și obligațiile străinului).³⁸⁷

Condiția juridică a străinului desemnează ansamblul normelor juridice ce instituie drepturile și obligațiile acestuia într-un anumit stat. Ca o regulă generală, în majoritatea statelor lumii, intrarea, șederea și ieșirea străinilor fac obiectul legilor speciale privind regimul străinilor. Drepturile și obligațiile străinului sunt prevăzute de diferite acte normative interne și înțelegeri internaționale semnate de statul de reședință. Fiecare stat reglementează intrarea, șederea și ieșirea străinilor de pe teritoriul său într-un mod uniform, indiferent dacă este vorba de un stat federal sau unitar. În privința volumului de drepturi și obligații ale statului pe perioada șederii pot apărea diferențe, în funcție de reglementările locale din acel stat. Astfel, în Marea Britanie, stat unitar există diferențe între legile din Anglia, Scoția și Irlanda de Nord; sau în SUA - există diferențe între drepturile și obligațiile acordate străinilor prin legile Statelor din California sau din Texas.

§ 5. Principiile regimului juridic al străinilor.

În practica și teoria dreptului internațional se întâlnesc 4 forme principale ale condiției juridice a străinului.

1. **regimul național** - potrivit acestui principiu, străinii, în condițiile legii dispun de drepturi civile și fundamentale, extrem de rar și de drepturi politice. Regimul național este stabilit și străinilor din țara noastră (art.19 din Constituția RM). În practică, sunt extrem de rare cazurile când străinilor li se acordă totalitatea drepturilor fundamentale, inclusiv drepturile politice cum este dreptul de a alege și de a fi ales. De exemplu, în Columbia, cetățenii spanioli au dreptul de a se prezenta la urne, însă nu au dreptul de a candida la alegerile de primar. Mai mult, programul de Guvernare al Guvernului spaniol, propunându-și să faciliteze integrarea imigranților în societatea spaniolă, a prevăzut acordarea străinilor care locuiesc pe teritoriul Spaniei dreptului de vot la alegerile comunale și chiar dreptul de a candida la postul de primar sau consilier local. Întrucât, potrivit principiului reciprocității, spaniolii ar trebui să beneficieze de aceste drepturi în țările de origine ale statelor, ar putea exista un pericol de discriminare a străinilor în funcție de țara lor de origine. Este evident, că fiind un domeniu care ține de competența statului - cu unele state se va putea ajunge la un acord, cu altele mai lent, iar cu unele de loc. Astfel, consecința ar fi, în asemenea situații ca străinii să fie discriminați în funcție de țările lor de origine, unii vor avea chiar dreptul de a candida, în timp ce alții nici măcar dreptul să voteze.

2. **regimul special** - prin care străinilor li se acordă numai acele drepturi prevăzute în mod expres în legi interne sau tratate internaționale. De exemplu, dreptul de a intra liber într-o țară fără vize și fără pașaport; drepturile și privilegiile diplomaților străini, ale funcționarilor internaționali.

3. **regimul clauzei națiunii celei mai favorizate** - este consacrat de regulă în tratate bilaterale. În acest regim, statul acordă străinilor aflați pe teritoriul său drepturi conferite cetățenilor unui stat terț, considerat favorizat. Domeniile ce pot face obiectul clauzei sunt: tarife vamale, tranzit, importuri și exporturi, regimul persoanelor fizice și juridice, drepturi de autor, regimul misiunilor diplomatice și consulare etc. Potrivit altei definiții, principiul clauzei națiunii celei mai favorizate prevede că orice facilitate acordată de un stat membru al Organizației Mondiale a Comerțului, în favoarea altui stat membru, se extinde obligatoriu tuturor statelor membre - acesta fiind principiul ne discriminării în comerțul internațional. De exemplu, Uniunea Europeană a încheiat cu țările terțe acorduri

³⁸⁷ Virginia Marcu, Nicolae Diaconu, Regimul juridic al străinilor în România, București 2003, pag.2.

comerciale prin care se acordă reciproc clauza națiunii celei mai favorizate. Astfel de acorduri au fost semnate cu țările arabe exportatoare de petrol și cu cele din Pactul Andin (1984), cu China 1984, cu statele ASEAN 1980 etc. Cu Republica Moldova, Uniunea Europeană a încheiat un acord ne preferențial – numit Acord de Parteneriat și Cooperare cu UE la 28 noiembrie 1994, care, până la încheierea unui nou acord cu Uniunea Europeană, astăzi reprezintă baza legală a relațiilor cu UE.

4. **regimul reciprocității** – reciprocitatea implică situații când străinii dispune de anumite drepturi sub condiția ca aceste drepturi să fie acordate și cetățenilor proprii în țările cărora aparțin străinii în cauză. Reciprocitatea poate fi legislativă, diplomatică sau *de facto*.

5. în istorie a fost cunoscut, ca regim juridic al străinilor, cel al **capitulațiilor**, stabilit prin convenții internaționale, în virtutea cărora, străinii, cetățeni ai unor mari puteri erau scoși de sub jurisdicția statului în care se aflau. Ca regulă, litigiile acestor străini nu erau soluționate de autoritățile locale competente, ci de către consulii străini. În esență, aceste capitulații, stabileau, în favoarea străinilor, regimuri de extraterritorialitate, de scoatere de sub jurisdicție locală, de inviolabilitate a persoanei și bunurilor, ca avantaje speciale în materie de comerț, impozite, taxe etc. Acest regim reprezenta, de fapt, un tratament de inegalitate și o violare a independenței statelor. Asemenea regimuri au fost impuse de exemplu, Turciei în secolul 18, în cursul secolului 19, Chinei, Japoniei, Egiptului, Coreei. Ultimele capitulații aveau să dispară după primul război mondial.

Un regim special îl reprezintă regimul personalului diplomatic și consular. Intrarea, șederea și ieșirea străinului, membru al personalului diplomatic și consular, a personalului tehnico-administrativ și membrii lor de familie cunoaște un regim special, la fel ca și în cazul reprezentanților sau funcționarilor unor organizații internaționale. Principalele norme aplicabile sunt conținute în Convenția de la Viena din 18 aprilie 1961 cu privire la relațiile diplomatice, Convenția de la Viena din 24 aprilie 1963 cu privire la relațiile consulare și Convenția asupra reprezentării statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter de universalitate din 14 martie 1975.

De asemenea, regimul juridic al personalului diplomatic și consular este reglementat prin statutele și protocoalele de înființare și funcționare a organizațiilor regionale și subregionale, precum și înțelegerile bilaterale dintre state.

Astăzi, în majoritatea statelor lumii, regimul juridic al străinilor este parțial național, coraportat la proprii cetățeni, și per ansamblu unul nediscriminatoriu, coraportat cu străinii, cetățeni ai altor state.

Autorii francezi consideră că asimilare totală a unui străin cu un național în ceea ce privește beneficiul drepturilor, prezintă riscul unor inconveniente grave: de exemplu, importul de mână de lucru străină de care are nevoie economia unui stat, nu se face simțită cu aceeași intensitate în toate sectoarele economice, străinii care intră în statul-gazdă ne fiind întotdeauna cei de care au nevoie acele sectoare deficitare în privința factorului uman.³⁸⁸

Politica foarte favorabilă acordată străinilor duce la o aglomerare a unor ramuri economice deja foarte solicitate, precum și la crearea unei concurențe suplimentare pentru naționali.³⁸⁹

Soluția propusă este de a efectua o selecție a străinilor veniți în statul gazdă, pentru a elimina persoanele indezirabile și a canaliza imigrații către ramuri economice în care utilitatea lor poate deveni reală.

388 V. Marcu, N.Diaconu, op.cit pag.2.

389 V. Marcu, N.Diaconu, op.cit pag.2.

Bineînțeles, această doctrină nu este tocmai potrivită în cazul Republicii Moldova, care este o țară de emigrație, spre deosebire de Franța, care constituie o țară de imigrație; premisele de la care pornim în aprecierea acestei opinii sunt fundamental diferite, căci nevoia Republicii Moldova de mână de lucru străină în economie se reflectă pregnant în sectorul privat, unde prioritară este atragerea investiției străine.

Autorii străini se tem că, prin crearea unei situații prea grele străinilor, li se suprimă acestora, implicit dorința de a stabili în Franța, în condițiile în care toate statele sunt interesate să atragă mână de lucru străină, acordându-le în acest scop un tratament destul de favorabil.³⁹⁰

Creându-le străinilor un statut diferit de naționali, ei nu s-ar mai putea integra în patria de adopție și nici asimila naționalilor, contribuind astfel la formarea unor minorități destul de stânjenitoare pentru autoritățile statului-gazdă.³⁹¹ Ori, prin discriminarea străinilor față de naționali, se tinde spre riscul de reciprocitate (statele străine să adopte aceleași măsuri discriminatorii *vis-a-vis* de cetățenii statului-gazdă, ajunși pe teritoriile lor).³⁹²

Avantajul unei discriminări excesive a străinilor în statul-gazdă ar fi posibilitatea de exercitare a unui control universal și strict, atingând cele mai detaliate aspecte juridice care li se aplică străinilor prin instituția condiției lor juridice.³⁹³

Cum la ora actuală Republica Moldova este interesată să capteze interesul străinilor spre a-și revigora în special sectorul economic, este imperios să refuze sistemul unei restricționări drastice cu privire la străini.

Acordându-le străinilor facilități în anumite domenii, recunoscându-le pe de o parte aceleași drepturi ca și naționalilor, legea RM îi situează pe o poziție aproximativ egală cu naționalul. Beneficiul acestei situații este evident, căci duce la interesul străinilor de a intra pe teritoriul statului nostru și chiar de a se stabili aici, la implicarea lor activă în sectorul privat îndeosebi. Beneficiul este parțial, deoarece Republica Moldova nu recunoaște străinilor accesul la viața publică a statului, în sensul ne găsirii posibilității lor de a fi aleși în funcții publice sau de a vota pe teritoriul Republicii Moldova. Străinii nu pot deține în proprietate terenuri situate în Republica Moldova, aceasta fiind o prohibiție constituțională expresă.

Tratând străinul de pe poziția unui național, cu unele distincții inerente calității de străin (ne acordarea drepturilor politice, posibilitatea de expulzare individuală sau de extrădare, încadrarea cu permis de muncă, etc.), Republica Moldova poate pretinde din partea statelor străine, îndeplinirea unei condiții reciproce cu privire la proprii cetățeni aflați în străinătate.

În prezent, regimul străinilor în RM este reglementat de Legea cu privire la regimul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor din 10 noiembrie 1994. În cadrul procesului de integrare europeană a RM, autoritățile RM și-au asumat o serie de sarcini în ceea ce privește alinierea legislației naționale la *acquis-ul* comunitar în domeniul migrației. Acest proces complex de armonizare legislativă aflat în plină desfășurare, precum și identificarea unor soluții viabile de rezolvare a unor disfuncționalități apărute în implementarea cadrului legislativ actual în domeniul regimului străinilor, au condus la necesitatea elaborării unui nou proiect de lege privind regimul străinilor. Modificarea legislației privind regimul străinilor s-a regăsit ca obiectiv principal în aplicarea Programului național de acțiuni în domeniul migrației și azilului, cât și a Planului de

390 V.Marcu, N. Diaconu, op.cit., pag.4

391 V.Marcu, N. Diaconu, op.cit., pag.4

392 V.Marcu, N. Diaconu, op.cit., pag.4

393 V.Marcu, N. Diaconu, op.cit., pag.4

Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană, Agenda de integrare europeană pentru 2008, implementarea fără întârziere a acestora reprezentând unul dintre angajamentele asumate față de Comisia Europeană. Elaborarea proiectului legii cu privire la regimul străinilor a fost motivat prin necesitatea unui sistem unic automatizat de evidență a persoanelor care intră și ies din țară, a persoanelor străine și a apatrizilor, pe teritoriul țării, în contextul procesului de integrare europeană și dezvoltare calitativă a raporturilor interstatale.

Dezvoltarea unei politici comune în materia regimului juridic al străinilor în Uniunea Europeană reprezintă o sursă de inspirație pentru toate statele lumii, inclusiv pentru RM, preocupate de controlul imigrărilor, în special de natura economică și de o mai bună gestionare a frontierelor.

Analiza instituției străinului în dreptul internațional ne conduce la concluzia că dreptul moldovenesc tinde să se apropie în privința regulilor comune, procedurilor instituțiilor, tinzând să intre în marea familie de drept cu reguli uniforme și foarte similare în domeniul reglementării statutului străinului.

§ 6. Regimul juridic al refugiaților în dreptul internațional și dreptul la azil

Refugiații reprezintă o categorie distinctă de străini existenți, la un moment dat, pe teritoriul unui stat.

În mod obișnuit, țara de origine acordă cetățenilor săi protecție, în raport cu alte state, în cazurile în care se consideră că drepturile acestora sunt încălcate de statele străine. Principala caracteristică a refugiaților constă tocmai în faptul că aceștia nu pot să beneficieze de protecția țării de origine sau nu doresc această protecție.³⁹⁴

Inițial, termenul de refugiați era folosit pentru desemnarea persoanelor deplasate în interiorul unei țări, ca urmare a unor calamități naturale, sau alte situații, cum a fost, în Rusia, revoluția bolșevică. Potrivit clarificărilor ulterioare, acest termen indică numai persoanele aflate în afara țării de origine.

În urma primului război mondial au avut loc mari deplasări de persoane dincolo de granițele statelor lor de origine, situație care a generat, pentru prima dată, preocupări în plan internațional privitoare la statutul juridic al acestei categorii de persoane. În anul 1921, în cadrul Societății Națiunilor ia ființă Comitetul pentru refugiați, prezidat de cunoscutul explorator norvegian F. Nansen. Protecția acestui Comitet a fost direcționată inițial refugiaților ruși și armeni, pentru ca în 1928 aceasta să preia în sarcina sa și refugiații din Orientul Mijlociu, iar în 1933 refugiații germani.

În perioada interbelică, în cadrul Societății Națiunilor, protecția internațională a refugiaților a fost abordată cu luarea în considerare a unor grupuri distincte de persoane persecutate. Protecția acestora era asigurată numai în măsura în care refugiații puteau fi încadrați într-un asemenea grup distinct, în raport cu o anumită țară de proveniență. Instrumentele internaționale adoptate în această perioadă, reflectă o asemenea orientare conceptuală.³⁹⁵ Acestea au fost: Aranjamentul cu privire la refugiații ruși și armeni din 1926; Aranjamentul cu privire la refugiații asirieni, asiro-caldeeni și asimilații, precum și la refugiații turci; Convenția din 1933 relativă la Statutul internațional al refugiaților; Rezoluția Consiliului Societății Națiunilor nr. 3593 din 24 mai 1935 cu privire la situația refugiaților din Saar; Convenția din 1938 cu privire la refugiații care provin din Germania; Rezoluția Consiliului Societății Națiunilor nr. 4119 din 17 ianuarie 1939 privitoare la

394 Adrian Nastase, Aureșcu Bogdan, Jura Cristian, *Drept internațional public. Sinteze pentru examen*. Ediția a II -a, Editura ALL Beck, - București, 2000, p.156

395 Adrian Năstase, Aureșcu Bogdan., *op.cit*, p.157

refugiații din teritoriul sudaților (de naționalitate cehoslovacă); Protocolul din 14 septembrie 1939 referitor la refugiații austrieci (victime ale persecuției naziste).

Cel de al Doilea Război Mondial a dus la deportarea a milioane de oameni din țările ocupate de Germania. Aceștia au fost numiți **persoane strămutate** (*displaced persons*). Pentru repatrierea acestora s-au încheiat convenții între U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A., pe de o parte și între U.R.S.S. și Franța pe de altă parte (1945). Cum, mai mult de un milion dintre persoanele strămutate au refuzat să se întoarcă în țările de origine, pentru a-i ajuta să se stabilească în alte țări, a luat ființă, în 1946, Organizația Internațională a Refugiaților (O.I.R.), ca organ special al O.N.U., înlocuită în 1950 prin Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, care funcționează și în prezent.

De la sfârșitul ultimului război mondial până în prezent, fluxul de refugiați, din cauza conflictelor locale și altor fenomene ținând cont de natura regimurilor politice din diverse țări, a devenit un fenomen permanent, îmbrăcând uneori caracterul unui exod în masă al populației, în această privință au creat probleme, de exemplu, evenimentele din Ungaria (1956), Cehoslovacia (1968), Chile, Cambodgia, Uganda, Ciad, Vietnam, Iran, Liban, Etiopia, Angola și mai recent, din Somalia, Ruanda și Iugoslavia.

În termeni generali, prin refugiat se înțelege o persoană care caută să se sustragă unor condiții sau împrejurări din țara sa de origine, pe care le consideră insuportabile, și să găsească adăpost și protecție în altă țară. Motivele părăsirii țării de origine pot fi: opresiune; persecuție; amenințarea vieții sau libertății; sărăcie chinuitoare; război sau lupte civile; dezastre naturale (cutremure, inundații, secetă foamete).³⁹⁶

Continuându-se preocupările Societății Națiunilor privind protecția refugiaților, sub egida O.N.U. s-a adoptat, în 1951, Convenția referitoare la statutul refugiaților, intrată în vigoare în 1954. Această convenție a fost completată cu un Protocol adițional, în octombrie 1967.

Atât Convenția din 1951, în art.1, aliniatul a (2), cât și Protocolul din 1967, în art. 1.2, definesc refugiatul ca orice "persoană care în urma unor temeri justificate de a fi persecutată, pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se găsește în afara țării sale de origine și nu poate, sau din cauza acestor temeri, nu dorește să revină în această țară".

Cu prilejul acestei definiții, poate fi sesizată în cadrul O.N.U. abordarea conceptual diferită a categoriei de refugiat, prin raport cu sistemul de protecție al refugiaților, inițiat sub auspiciile Societății Națiunilor. Prin Convenția din 1951 statutul de refugiat este astfel acordat pe baza individuală și nu pentru grupuri de persoană în funcție de țările de proveniență.³⁹⁷

În legătură cu definirea noțiunii de refugiat, se impune evidențierea relației dintre Convenția din 1951 și Protocolul său adițional din 1967. Conform articolului 1, aliniatul A(2) al Convenției din 1951, prevederile acestei convenții se aplicau numai persoanelor care dobândiseră calitatea de refugiat înainte de 1 ianuarie 1951. Protocolul privind statutul refugiaților din 1967, înlătură această limitare în timp, în ceea ce privește dobândirea calității de refugiat, și extinde prevederile Convenției din 1951 la toate categoriile de persoane care îndeplinesc condițiile prevăzute de articolul 1, aliniatul A(2) al acestei convenții (potrivit definiției mai sus enunțate), indiferent de perioada în care a intervenit refugiatul.³⁹⁸

396 Nicolas Blake, Statutul juridic al refugiaților și al solicitanților de azil și Convenția Europeană a drepturilor omului, Chișinău, 2001, p.55

397 V., I. Cloșcă, Refugiații: Noi probleme, noi abordări, în "Revista Română de Drept Umanitar" nr. 1/1996, p. 20

398 Adrian Nastase, Aurescu Bogdan.,op.cit. p.158

Subliniind că definiția Convenției din 1951 a fost reținută de dreptul internațional, observăm totuși că ea nu acoperă categorii importante de persoane care își părăsesc țara și care constituie, în ultima vreme, cele mai numeroase grupuri de persoane ce poartă denumirea generică de refugiați, în câmpul de aplicare al Convenției și Protocolului, care asigură refugiaților protecție și asistență, nu intră persoanele ce sunt considerate că reprezintă „refugiații economici” și nici acelea ajunse în această situație în urma unor conflicte armate, internaționale sau interne. S-a considerat că soluția pentru "refugiații economici" urmează să fie găsită mai degrabă prin dezvoltare economică și ajutor internațional în țara de origine, decât prin acordarea de azil și că protecția categoriei de persoane care își părăsesc țara în urma conflictelor armate este asigurată prin alte instrumente internaționale, în special Convenția de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor războiului și Protocolul adițional din 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale. Așadar, cele două documente privind statutul refugiaților (Convenția din 1951 și Protocolul din 1967) oferă protecție refugiaților, pe o bază individuală, în cazul în care aceasta este motivată prin oprinare, persecuție sau amenințare a vieții și libertății în țara de origine.

Convenția din 1951 stabilește în primul rând obligația refugiaților de a se conforma legilor, regulamentelor și măsurilor pentru menținerea ordinii publice din statul pe teritoriul căruia s-au refugiat (art. 2). În ceea ce privește drepturile, refugiații beneficiază de același tratament acordat, în general, străinilor.

Din analiza dispozițiilor Convenției din 1951 cu privire la statutul refugiaților, rezultă că statele-părți urmează să acorde acestora un statut încadrat, în linii generale, de următorii parametri:

- statutul personal al refugiatului va fi cârmuit de legea statului unde își are domiciliul, sau dacă nu are domiciliu, legea statului unde își are reședința;
- egalitate între refugiați și străini, în ceea ce privește dobândirea de bunuri mobile și imobile;
- protecția dreptului de autor, a proprietății industriale, a invențiilor, desenelor, modelelor, mărcilor de fabrică etc., acordată în mod egal, prin raport cu cetățenii statului de reședință;
- accesul la instanțele judecătorești pe teritoriul tuturor statelor-părți la Convenție, beneficiind de același tratament ca orice cetățean, inclusiv asistență juridică și scutirea de *cautio judicatum solvi*.

Cauțiunea *judicatum solvi* reprezintă suma de bani pe care străinii, în calitate de reclamanți într-un proces, erau obligați, în conformitate cu legile unor state, să o depună ca o garanție pentru cazul în care acțiunea le-ar fi fost respinsă și ei ar fi fost obligați la cheltuieli de judecată și alte daune.³⁹⁹ Cauțiunea *judicatum solvi* se întemeia pe ideea că dreptul de a introduce o acțiune în justiție era garantat numai propriilor cetățeni nu și străinilor. În ultimul timp, mai ales prin tratatele de asistență juridică, statele renunță la această cauțiune, aplicând străinilor, în ceea ce privește accesul la instanțele judecătorești, un tratament egal cu cel aplicat propriilor cetățeni.

- un statut egal cu cetățenii statului pe teritoriul căruia se află refugiații și în ce privește exercitarea unor profesii remunerate, dreptul la o locuință, la învățământul primar, aplicarea legislației muncii și asigurărilor sociale ca și diverse măsuri administrative.

Unul dintre cele mai importante drepturi de care se pot bucura refugiații, în înțelesul dat acestei noțiuni de Convenția din 1951, se referă la nereturnarea acestora

399 Blake Nicholas., op.cit, p.59

("non-refoulement"). Așa cum este definit în art. 33 al Convenției, principiul nereturnării oprește statele să returneze un refugiat "într-o țară în care viața sau libertatea sa ar fi amenințate pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un grup social sau opinii politice" ori într-o țară unde refugiatul nu ar fi protejat împotriva unei asemenea returnări. În doctrină, principiul nereturnării este astăzi considerat de unii autori ca având valoarea unei norme cutumiare, constituind astfel o obligație generală, opozabilă tuturor statelor.⁴⁰⁰

Așa cum am văzut, în ultima vreme, în urma unor evenimente ca lovituri de stat, războaie civile ori conflicte interstatale, tensiuni sau conflicte interetnice etc., un număr tot mai mare de persoane sunt "împinse" dincolo de frontierele naționale. Dintre acestea, din punctul de vedere al protecției, numai un număr limitat poate beneficia de statutul instituit prin Convenția și Protocolul privind refugiații: cei persecutați pe motive de rasă, religie, naționalitate sau convingeri politice. În cazurile unui influx larg de refugiați, statele nu se arată însă dispuse să aplice principiul nereturnării, pe o bază permanentă, în această situație, pentru refugiații care nu cad sub incidența regimului de protecție al Convenției din 1951, practica de până acum a statelor relevă două orientări care încearcă să îmbine, în mod flexibil, criteriul protecției pe considerente umanitare și comandamentele politice ori economice sau îngrădirile legislative ale diverselor state. Este vorba despre "admiterea refugiaților pe o bază temporară" și cooperarea dintre state în suportarea poverii influxului masiv de refugiați. De altfel, din moment ce un segment important al masei refugiaților îl reprezintă persoanele care și-au părăsit țara ca urmare a unor conflicte armate, care, logic, nu pot dura la infinit, este de presupus că, odată cu încheierea conflictelor respective, aceste persoane se vor întoarce în țara de origine.

Admiterea refugiaților "pe o bază temporară" înseamnă acordarea unui statut de "refugiat temporar", care poate fi apreciat ca o formulă intermediară între celelalte două soluții extreme: nereturnare și acordarea de azil ori neadmiterea la graniță și repatrierea sau reșezarea într-o altă țară. Conceput astfel, refugiul cu caracter temporar a fost avut în vedere și de Comitetul Executiv al Înalțului Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați, care, în Concluziile sale privind protecția internațională a refugiaților din 1977, precizează că "în cazul afluxului de persoane la scară largă, cele care solicită azil trebuie să primească, în orice caz, cel puțin refugiul cu caracter temporar".

După cum remarcă J.G. Starke, conceptul de "refugiat temporar", presupunând limitarea în timp a șederii unui refugiat într-o altă țară, contribuie la clarificarea posibilelor confuzii cu instituția azilului, care implică permanență.

Înaltul Comisariat al O.N.U. pentru Refugiați (I.C.N.U.R. -U.N.H.C.R.) a fost creat prin Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. 428(V) din 14 decembrie 1950 și a început să funcționeze de la 1 ianuarie 1951. Potrivit statutului său, acest organ îndeplinește, în principal, două funcții - asigură protecție internațională refugiaților și caută soluții imediate sau permanente problemelor acestora. În privința asigurării protecției internaționale a refugiaților, I.C.N.U.R. promovează încheierea și ratificarea unor convenții internaționale pentru protecția refugiaților, urmărind aplicarea acestora, ca și adoptarea, prin acorduri speciale între guvernele statelor, a unor măsuri pentru îmbunătățirea situației refugiaților și pentru reducerea numărului persoanelor care au nevoie de protecție.

În categoria măsurilor cu caracter imediat, destinate îmbunătățirii soartei refugiaților, I.C.N.U.R. acordă statelor asistență, constând în ajutoare alimentare, medicale, condiții de adăpost etc. I.C.N.U.R. sprijină, de asemenea, eforturile pentru transferarea

400 Adrian Năstase, Aurescu Bogdan., op.cit., p.160

bunurilor refugiaților, în special a celor necesare reșezării lor. Sprijinul pe termen lung se concretizează în trei categorii de măsuri privind:⁴⁰¹

- a) eventuala repatriere voluntară, dacă condițiile în țara de origine o permit;
- b) naturalizarea în prima țară de refugiu;
- c) reșezarea într-o altă țară, dacă prima țară de refugiu nu are posibilități de asimilare.

Din punctul de vedere al statelor pe teritoriul cărora se găsesc refugiați, acestea pot solicita I.C.N.U.R. sprijin financiar și logistic pentru desfășurarea unor programe de asistență destinate refugiaților.

Programele de asistență ale I.C.N.U.R. sunt finanțate, în principal, prin contribuții voluntare ale unor guverne, organizații interguvernamentale sau neguvernamentale ori ale unor persoane particulare.

Cooperarea autorităților naționale cu I.C.N.U.R. este reglementată și prin art. II al Protocolului privind statutul refugiaților din 1967, în baza căreia statele se angajează să furnizeze date și informații care să faciliteze sarcina I.C.N.U.R. privind supravegherea și aplicarea dispozițiilor Protocolului. Pe baza datelor furnizate de state, I.C.N.U.R. elaborează și înaintează organelor O.N.U. și statelor părți rapoarte privitoare la condiția refugiaților, aplicarea Protocolului, legile, regulamentele și decretele adoptate de statele-părți referitor la refugiați și căile de soluționare a diferendelor privind interpretarea sau aplicarea Protocolului, care dacă nu pot fi soluționate pe altă cale, vor fi supuse Curții Internaționale de Justiție, la cererea oricăreia dintre părțile la diferend.

Referitor la dreptul la azil, pentru prima dată acesta a fost fixat în Constituția Franței din anul 1793, în conformitate cu care țara acorda "azil străinilor izgoniți din patria lor pentru cauza libertății". Dezvoltarea de mai departe a acestei instituții s-a făcut atât prin prevederile dreptului intern al statelor, cât și în cadrul cooperării internaționale pe calea încheierii, în principal, a tratatelor bilaterale și adoptării de declarații.

Dreptul la azil, de regulă, este fixat în constituțiile statelor. De pildă, în art.10 din Constituția Italiei, în preambulul Constituției Republicii Franceze. Potrivit art. 19 alin. 2 din Constituția Republicii Moldova, "Dreptul la azil se acordă și se retrage în condițiile legii, cu respectarea tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte". Un articol cu un conținut similar ca cel din Constituția Republicii Moldova îl găsim și în Constituția României din anul 1991 (art. 18 pct. 2).

La nivel universal, dreptul de azil este reglementat, în primul rând, prin Declarația Universală a Drepturilor Omului. Conform art.14 din aceasta „În cazul persecuției, orice persoană are dreptul să caute azil și să beneficieze de azil în alte țări. Acest drept nu poate fi invocat în cazul unor urmăriri penale bazate pe comiterea unei crime de drept comun sau pe acțiuni contrare scopurilor și principiilor Națiunilor Unite".

De asemenea, dreptul de azil mai este reglementat, la acest nivel și prin Declarația ONU privind azilul teritorial adoptată de Adunarea Generală a ONU la 14 decembrie 1967 prin Rezoluția nr.2312(XXII). Această Declarație a avut la bază rezoluțiile nr. 183(XVII) din 19 decembrie 1962, nr. 2100(XX) din 20 decembrie 1965 și nr. 2203(XXI) din 16 decembrie 1966, toate privitoare la dreptul de azil și exigența codificării regulilor referitoare la acest drept.

La nivel regional au fost adoptate o serie de convenții privind dreptul de azil. Astfel, Conferința Statelor Americane a adoptat trei convenții în acest sens și anume:

- a) Convenția privind azilul, semnată la Havana, la 20 februarie 1928 și intrată în vigoare pe 21 mai 1929.

401 Blake Nicholas p.62

b) Convenția asupra azilului politic, semnată la Montevideo, la 26 decembrie 1933 și intrată în vigoare la 28 martie 1935.

c) Convenția privind azilul teritorial, semnată la Caracas, la 28 martie 1954 și intrată în vigoare pe 29 decembrie 1954.

d) Convenția privind azilul diplomatic, semnată la Caracas, la 28 martie 1954 și intrată în vigoare pe 29 decembrie 1954.

La cel de-al II-lea Congres Sud American de Drept Privat Internațional a fost adoptat Tratatul privind azilul politic și refugiații, semnat la Montevideo, la 4 august 1939 și intrat în vigoare după ratificarea sa.

La nivel european, Consiliul Europei a adoptat, prin intermediul structurilor sale competente, două documente referitoare la azilul politic. Primul este Raportul Adunării Parlamentare din 12 septembrie 1991 asupra sosirii solicitanților de azil pe aeroporturile europene, iar al doilea, Recomandarea Nr. R (94)5 din 4 iunie 1992 a Comitetului de Miniștri, privind liniile directe care să inspire pentru statele membre ale Consiliului Europei practici referitoare la sosirea solicitanților de azil pe aeroporturi.

Prin urmare, Declarația Organizației Națiunilor Unite privind azilul teritorial în cele 4 articole ale sale, precizări îndrumătorii pentru sistemele legislative naționale, cu privire la dreptul de azil. Sunt stabilite persoanele care pot beneficia de azil, și anume, cele care îl solicită și care sunt subiecte ale unor persecuții, fără să se definească această ultimă noțiune.

Dreptul de azil nu poate fi invocat în cazul urmărilor penale îndreptate în mod concret împotriva delictelor fără caracter politic sau împotriva actelor contrare scopurilor ori principiilor Organizației Națiunilor Unite.⁴⁰²

Acordarea azilului, se subliniază în continuare în Declarație, este „un act pașnic și umanitar, ne putând fi considerat un act inamic față de nici un alt stat”, care să atragă măsuri de retorsiune din partea acestuia.

Declarația recomandă ca statele să își fundamenteze practicile referitoare la azilul teritorial pe următoarele principii:

a) dreptul de azil se acordă de un stat în virtutea suveranității sale și trebuie respectat de celelalte state;

b) persoanele care pot fi solicitanți de azil sunt cele care luptă împotriva colonialismului și nu poate fi invocat de cele față de care există motive serioase că au săvârșit crime contra păcii sau umanității ori crime de război, așa cum aceste fapte grave sunt definite în instrumentele internaționale;

c) statele sunt cele care evaluează temeiurile pentru acordarea dreptului de azil, iar acordarea sa este la latitudinea statului în cauză;

d) situația solicitanților de azil sau azilanților este în sarcina comunității internaționale (de aceea există un sistem organizat al Organizației Națiunilor Unite referitor la azilanți). Desigur că, acest regim nu poate aduce atingere suveranității statului sau scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite;

e) când statul de primire întâmpină dificultăți în acordarea sau continuarea acordării dreptului de azil, celelalte state, în mod individual sau prin intermediul Organizației Națiunilor Unite, vor stabili, în spiritul solidarității internaționale, măsurile necesare pentru a facilita îndeplinirea obligației statului de primire.

Nici un solicitant de azil nu trebuie să fie supus măsurilor de respingere la frontieră sau, în cazul în care a intrat deja pe teritoriul statului în care caută azil, acesta nu poate fi supus expulzării sau întoarcerii silite într-un stat, în care poate suferi persecuții.

⁴⁰² Iancu Gheorghe, Dreptul de azil. Privire comparativă cu statutul juridic al refugiatului, Editura ALL Beck, București, 2002, p.44

Pot fi admise excepții numai pentru motive excepționale de siguranță națională sau pentru protecția populației ori în cazul unei masive migrări de persoane;⁴⁰³

g) statele pot acorda dreptul de azil provizoriu, în condițiile prevăzute de Declarație;

h) statele care acordă dreptul de azil nu vor permite azilanților implicarea în activități contrare scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite;

i) statele vor implementa practici democratice în acordarea dreptului de azil permanent sau cel temporar, solicitanților care au sosit direct pe teritoriul lor.

Singura Convenție care privește dreptul de azil, în general, fără să se refere în concret la cel teritorial sau diplomatic, este Convenția privind azilul, adoptată de Organizația Statelor Americane, în anul 1928, la Havana.⁴⁰⁴

Această convenție interzice, de principiu, acordarea dreptului de azil pentru persoanele care au intrat în legații, pe nave de război, în unități militare sau de aviație sau dacă solicitanții de azil sunt acuzați sau condamnați pentru crime de drept comun, ori au dezertat din armată sau marină.

Dacă totuși persoana în cauză a pătruns pe teritoriul statului străin, predarea sa statului de unde provine acesta se va face prin extrădare, pentru că persoana respectivă nu este nici solicitant de azil și nici azilant.

Dreptul de azil, în condițiile acestei Convenții, se acordă „infractorilor politici”, ca un „drept sau prin tolerarea umanitară, stabilită de uzanțe, convenții sau legile țării care l-a acordat.”

Convenția prevede o serie de principii, care trebuie respectate în vederea acordării dreptului de azil, și anume:

a) dreptul de azil se poate acorda de misiuni diplomatice, pe nave de război, în tabere sau în avioane militare, dar numai infractorilor politici;

b) dreptul de azil se poate acorda doar în cazuri urgente și doar temporar, „pe o perioadă de timp strict necesară persoanelor, care au cerut azil pentru a-și asigura într-un fel securitatea”;

c) dreptul de azil poate fi acordat de un agent diplomatic, comandant de navă de război, al unei tabere ori avion militar, dar acesta va raporta Ministerului de Externe al statului său sau autorității administrației locale, după caz. Din Convenție rezultă că toți aceștia acționează în numele statului lor;

d) statul care a acordat dreptul de azil, prin intermediul agenților săi diplomați sau militari, poate cere ca azilantul să fie trimis în afara teritoriului, pe care se găsește acel agent, în acest caz cerându-se garanțiile necesare pentru „respectarea inviolabilității persoanei”;

e) azilanții nu pot fi lăsați într-o localitate prea aproape de frontieră;

f) pe timpul azilului nu se permite comiterea de acte contrare liniștii publice;

g) suportarea cheltuielilor necesare acordării dreptului de azil sunt, de regulă, în sarcina statului care l-a acordat.

Convenția asupra azilului politic, semnată la Montevideo, la 26 decembrie 1933, la a 7-a Conferință Internațională a Statelor Americane reglementează o serie de principii pentru acordarea dreptului de azil, și anume:

a) „judecarea delictelor politice revine statului care acordă azilul”;

b) azilul politic este „o instituție de natură umanitară și nu este subiect de reciprocitate”;

403 Ciucă Aurora, *Drept internațional public*. Editura Cugetarea, Iași 2000, p.141

404 Burian Alexandru, *Drept diplomatic și consular. Ediția a II-a, revăzută și adăugită* (Monografie) - Chișinău, „Cuant”, F. E.-P. „Combinatul Poligrafic”, 2003, - 332 p.

c) acordarea dreptului de azil se va face fără discriminări de naționalitate și fără a se aduce atingere obligațiilor acceptate de statul, de care aparține solicitantul de azil.

O serie de reguli privind azilul se regăsesc și în convenția asupra azilului teritorial. Aceste reguli sunt următoarele: ⁴⁰⁵

a) statele au dreptul, în exercitarea suveranității lor, de a admite străini pe teritoriul lor, fără ca prin aceasta să cauzeze nemulțumirea altui stat;

b) pot fi admise pe teritoriul unui stat persoane persecutate pentru credințele, opiniile sau apartenența lor politică și cele care au săvârșit infracțiuni politice în statul lor de origine; regimul acordat de statul de primire trebuie să fie cel național, egal cu cel al celorlalți locuitori;

c) azilanții teritoriali nu pot fi expulzați sau extrădați de statul de primire, dacă au fost persecutați, sunt infractori politici sau cercetați pentru infracțiuni politice, în statul de origine; au săvârșit infracțiuni de drept comun, în scopuri politice ori dacă extrădarea este solicitată pentru motive predominant politice;

d) aplicarea Convenției se va face și dacă persoana în cauză a intrat „clandestin sau ilegal” pe teritoriul statului de primire și fierec, dacă sunt îndeplinite condițiile din acest instrument juridic internațional;

e) nu există deosebiri de regim juridic între azilanți și refugiați politici;

f) azilanții se bucură de libertatea de exprimare a gândurilor și a opiniilor exprimate public împotriva unui stat, cu condiția ca aceasta să nu constituie o propagandă sistematică, prin care se incită la folosirea forței sau a violenței contra statului reclamat;

g) statul de primire are dreptul de a restrânge exercitarea libertății întrunirilor și a dreptului de asociere (dacă întrunirea sau asocierea are drept scop instigarea la folosirea violenței sau a forței împotriva guvernului unui stat), precum și a dreptului la liberă circulație (prin supravegherea sau obligarea azilantului de a-și stabili reședința la o distanță rezonabilă de frontieră, pentru cei recunoscuți drept conducători ai unor mișcări subversive și pentru complicii lor);

h) plecarea azilanților de pe teritoriul statului, în care s-a acordat dreptul de azil, trebuie să se facă cu anunțarea acestuia și cu condiția de a nu pleca în țara din care a venit;

g) statul, care acordă dreptul de azil, apreciază motivele cererii formulate de un solicitant de azil.

Convenția asupra azilului diplomatic reglementează dreptul de azil acordat în legații, pe vase de război, în tabere sau avioane militare, cu excepția navelor de război sau a avioanelor militare, care se află temporar în docuri, arsenale sau ateliere de reparații și prevede o serie de importante reguli, și anume:

a) solicitanții de azil trebuie să fie persoane cercetate din motive sau pentru delict politice;

b) dreptul de azil acordat trebuie respectat de către celelalte state;

c) statul care a refuzat acordarea dreptului de azil nu este obligat să declare motivele pentru care nu a făcut-o;

d) persoanele care nu au drept de azil și care pătrund în locuri de azil sunt invitate să-l părăsească sau, după caz, vor fi predate autorităților locale, acestea fiind obligate să le trimită în judecată pentru infracțiuni politice săvârșite anterior predării;

e) dreptul de azil se acordă de stat, în cazuri urgente și pe o perioadă de timp strict necesară ca azilantul să poată pleca, astfel încât viața, libertatea sau integritatea să nu fie puse în pericol, iar siguranța să îi poată fi asigurată, în orice mod. Convenția este singura care definește ce se înțelege prin „cazuri urgente”, în art. 6 arătând că sunt cele în care

405 Iancu Gheorghe, op.cit., p.47

solicitantul de azil este urmărit de către alte persoane sau grupuri asupra cărora autoritățile au pierdut controlul sau chiar de către autorități, este în pericol de a-și pierde viața sau libertatea din cauza persecuțiilor politice și nu poate să își asigure, fără riscuri, securitatea, în orice mod. Gradul de urgență este determinat de statul de primire;⁴⁰⁶

f) statul pe teritoriul căruia se acordă dreptul de azil poate permite azilantului să plece într-un alt stat;

g) statul pe teritoriul căruia se acordă dreptul de azil nu trebuie să permită azilantului săvârșirea unor acte contrare ordinii publice sau implicarea în problemele politice ale unui stat;

h) azilul diplomatic nu este supus reciprocității, iar azilantul este protejat, indiferent de naționalitatea sa.

Din reglementările internaționale rezultă că azilul este politic, teritorial și diplomatic, ceea ce creează unele nedumeriri, dar și necesitatea de a construi o clasificare bazată pe un criteriu obiectiv și științific.

O primă problemă ar fi aceea dacă există un azil politic separat de cel teritorial și cel diplomatic sau dacă azilul are un caracter politic, motiv pentru care nu ar mai exista de clasificat decât azilul teritorial și diplomatic.

În toată literatura de specialitate se recunoaște caracterul politic al azilului, fără însă să se facă vreo clasificare a sa.

Astfel, în doctrină se arată că „azilul se acordă numai celor urmăriți pentru activități politice (se mai numește și azil politic) și nu pentru fapte de drept comun”.

O asemenea opinie este conformă cu Declarația ONU din 1967, din care rezultă caracterul politic al azilului, dar cu precădere din cele două convenții privitoare la azilul teritorial și la cel diplomatic.

Pe cale de consecință, azilul are un caracter politic și poate fi clasificat în azilul politic teritorial și azilul politic diplomatic.

Cele două categorii de azil politic sunt reglementate, în mod detaliat, în două convenții adoptate de Organizația Statelor Americane, în anul 1954.

Criteriul științific de clasificare este teritoriul de jurisdicție, care este spațiul ce stabilește limitele, între care azilantul (solicitantul de azil) poate cere acordarea dreptului de azil.

Acest spațiu este teritoriul, ca element component al unui stat ori prelungirea teritoriului unui stat format din reprezentanțe diplomatice, vase de război, unități militare sau avioane și nu orice prelungire teritorială.

Diferența dintre azilul politic teritorial și cel diplomatic se referă, în principal, la teritoriul de jurisdicție.

Astfel, azilul politic teritorial se acordă persoanelor care au intrat în mod legal, pe teritoriul statului căruia i se solicită azilul și numai dacă sunt persecutate pentru credința, opiniile ori pentru afilierea lor politică sau pentru acte care pot fi considerate ca ofense politice.

Într-o asemenea situație, statul solicitat nu are obligația de a preda sau expulza de pe propriul teritoriu de jurisdicție persoana solicitantă de azil și persecutată politic, iar aceasta are dreptul de a nu fi extrădată, dacă extrădarea este solicitată pentru ofense politice, ori pentru cele de drept comun săvârșite în scopuri politice sau dacă extrădarea este solicitată pentru motive predominant politice.

Sub regimul convenției privind azilul teritorial, teritoriul de jurisdicție este propriul teritoriu al statului solicitat.

406 Iancu Gheorghe, op.cit., p.49

Prin acordarea azilului teritorial statul de primire poate prevedea următoarele drepturi specifice pentru azilant:

- a) dreptul de acces pe teritoriu;
- b) dreptul de rămânere pe teritoriu;
- c) dreptul de a nu fi expulzat;
- d) dreptul de a nu fi extrădat;
- e) dreptul de a nu fi judecat, pedepsit și de a nu i se restrânge exercitarea libertății.

Acest tip de azil se acordă, de regulă, solicitanților care se prezintă la frontieră, pentru a fi protejați împotriva statului de origine.

În ceea ce privește azilul politic diplomatic, acesta este acordat și este garantat persoanelor, care intră în „legații”, pe vase de război, în unitățile militare sau în avioane, pentru motive politice sau pentru ofense politice și este cunoscut sub denumirea de „azil extrateritorial”.

Sub regimul convenției privind azilul diplomatic, care prevede aproape aceleași reguli ca și cele prevăzute în Convenția privind azilul teritorial, teritoriul de jurisdicție este format din prelungirile teritoriului statului solicitat format din reprezentanțe diplomatice, vase de război, unități militare sau avioane și nu oricare prelungire teritorială.⁴⁰⁷

Fișec, convenția stabilește câteva reguli specifice, cu toate că procedura de acordare a celor două categorii de azil (teritorial și diplomatic) este aproape aceeași.

În doctrina de specialitate s-a arătat că „această formă de azil a căzut în desuetudine în cele mai multe țări, în prezent acordându-se doar în unele țări din America Latină”.

Spre deosebire de azilul teritorial, care poate fi acordat de stat, în mod discreționar, azilul diplomatic se acordă numai în baza unei convenții încheiate în acest sens, datorită faptului că acesta se acordă în locuri aflate juridic sub controlul statului primitor, dar situate în afara teritoriului asupra căruia își exercită suveranitatea sa.

Azilul diplomatic apare astfel ca o limitare a suveranității statului, pe teritoriul căruia se află locul unde se acordă azilul și o extindere juridică a suveranității statului care îl acordă. Deci, în esență, o derogare de la suveranitatea de stat.

În cazul când locul în care se acordă azilul diplomatic nu se află pe teritoriul statului de primire, acesta va avea ca fundament legal inviolabilitatea spațiului concret unde se acordă azilul.

În cazul inexistenței unei convenții referitoare la azilul diplomatic, un stat nu ar putea acorda azil diplomatic într-o misiune diplomatică sau într-un alt loc, controlat de autoritățile sale și aflat pe teritoriul altui stat, dacă statul, pe care se află locul de azil, protestează și cere predarea solicitantului de azil.

În anul 1997 în Republica Moldova este deschisă Reprezentanța Înalțului Comisariat al ONU pentru refugiați (ICNUR), agenție specializată a ONU, care a fost responsabilă pentru procesarea cererilor de azil depuse pe teritoriul statului nostru. Urmând recomandările ICNUR RM a aderat prin legea nr.677 - XV din 23.11.2001 la Convenția privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951 și Protocolul său adițional din 31 ianuarie 1967. Convenția a intrat în vigoare pentru RM la 01.05.2002, iar Protocolul la 31.01.2002, reprezentând prin sine fundamentul dreptului internațional al refugiaților, definind noțiunea de refugiat și normele minime pentru tratamentul persoanelor cărora li se acordă acest statut. Ulterior a fost adoptată legea nr.1268-XV din 25.07.2002 cu privire la statutul refugiaților, care stabilește cadrul juridic, economic, social și organizatoric de acordare a azilului în Republica Moldova și, odată cu intrarea în vigoare a prezentei legi, la

407 Iancu Gheorghe, op.cit., p.52

1 ianuarie 2003, Guvernul RM a preluat de la ICNUR competențe în domeniul procesării cererilor de azil, administrării și soluționării problemelor persoanelor care solicită azil pe teritoriul Republicii Moldova.

Însă, în condițiile unei evoluții continue a fenomenului migrației, standardele internaționale și europene în domeniul azilului au evoluat și, în prezent legea în vigoare nu reglementează suficient toate situațiile care pot apărea în practică. Pe parcursul implementării legii cu privire la regimul juridic al refugiaților au fost evidențiate mai multe lacune care complică procesul decizional, mai cu seamă: denumirea legii nu corespunde conținutului legii, deoarece începând cu 2005 în sistemul de azil există mai multe forme de protecție: statut de refugiat, protecție temporară, protecție umanitară și azilul politic; procedura de examinare a cererii nu este concretizată în lege, fapt ce complică procedura atât la etapa administrativă, cât și la cea judecătorească.

În contextul alinierii la standardele europene și armonizării legislației interne în domeniul migrației și azilului, în anul 2007 este elaborat un nou proiect de lege privind azilul în Republica Moldova care transpune parțial cele 5 directive europene în domeniul azilului și cele mai bune practici internaționale. Obiectul de reglementare al proiectului de lege privind azilul îl constituie statutul juridic al străinilor care solicită o formă de protecție în țara noastră, procedura de acordare, încetare și anulare a unei forme de protecție în Republica Moldova.

Bibliografie:

Serbenco, Eduard. *Populația în dreptul internațional* // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, *Drept internațional public, Ediția a II-a* - Chișinău, CEP USM, 2005, - 608 p., pag. 195-208; Crețu Vasile, *Drept internațional public*, București 2001; Ciucă Aurora, *Drept internațional public*, Iași 2000; Bolintineanu Alexandru, Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, *Drept internațional contemporan*, București 2000; Barbalet J.M., *Cetățenia*, București 2001; *Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în cazul Nottebohm*, I.C.J. Reports, 1955; A. Bonneau, *Le retrait de la nationalite en droit des des gens*, Revue generale de droit international public, 1948 ; N.A. Maryan Green, *International Law*, London 1987, p.110 ; Virginia Marcu, Nicolae Diaconu, *Regimul juridic al străinilor în România*, București 2003; Adrian Nastase, Aurescu Bogdan, Jura Cristian, *Drept internațional public. Sinteze pentru examen*, Ediția a II -a, Editura ALL Beck, - București, 2000; Nicolas Blake, *Statutul juridic al refugiaților și al solicitanților de azil și Convenția Europeană a drepturilor omului*, Chișinău, 2001; V., I. Cloșcă, *Refugiații: Noi probleme, noi abordări*, în "Revista Română de Drept Umanitar" nr. 1/1996.

Capitolul IX

DREPTUL TRATATELOR

§ 1. *Dreptul tratatelor și definiția tratatului*

§ 2. *Clasificarea și denumirea tratatelor*

§ 3. *Elementele tratatelor*

§ 4. *Încheierea tratatelor*

§ 5. *Forma și structura tratatelor*

§ 6. *Rezervele la tratate*

§ 7. *Condițiile de validitate și de nulitate a tratatelor*

§ 8. *Efectele tratatelor. Aplicarea lor în spațiu și în timp*

§ 9. *Încetarea și suspendarea efectelor tratatelor*

§ 10. *Interpretarea tratatelor*

§ 1. Dreptul tratatelor și definiția tratatului

Dreptul tratatelor ca ramură a dreptului internațional reprezintă totalitatea normelor convenționale și cutumiare, ce reglementează ordinea de încheiere, acțiune și încetare a tratatelor internaționale. Aceasta este una dintre cele mai vechi și mai importante ramuri ale dreptului internațional.

Principalele izvoare ale dreptului tratatelor sunt: Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969⁴⁰⁸ (care se referă numai la tratatele încheiate între state) și Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor încheiate între state și organizații internaționale sau între organizații internaționale din 21 martie 1986. Ambele convenții constată totodată menținerea cutumei în calitate de izvor al dreptului tratatelor, confirmând că problemele ce nu și-au găsit rezolvare prin dispozițiile acestor convenții, vor continua să fie guvernate de dreptul internațional cutumiar.

Un rol important în procesul creării normelor dreptului tratatelor îl joacă și legislația națională a statelor. În constituții, dar mai ales în actele normative speciale cu privire la tratatele internaționale, sunt reglementate în mod detaliat ordinea de inițiere, negociere, semnare, ratificare, intrare în vigoare, aplicare, încetare și suspendare a efectelor tratatelor, care organe și în ce cazuri au dreptul să încheie tratate internaționale, consecutivitatea îndeplinirii acțiunilor amintite etc. Un asemenea act legislativ special în Republica Moldova este Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595-XIV din 24 septembrie 1999.

În ce privește tratatele care sunt încheiate de organizațiile internaționale, un rol echivalent legislației interne a statelor în domeniul tratatelor internaționale, îl joacă actele constitutive și practica de încheiere și aplicare a tratatelor de către entitățile amintite.

Definiția juridică a "tratatului" este dată în Convenția de la Viena (1969), care prin această noțiune înțelege "un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un singur instrument unic, fie în două sau

⁴⁰⁸ Vezi: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, Ediție Oficială, vol. IV, Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Chișinău, 1999, p. 53.

mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară” (art. 2 pct. 1 lit. a). După cum vedem, această definiție are mai degrabă un caracter funcțional, procedural, fără însă a se raporta la conținutul și trăsăturile de fond ale acestui act juridic internațional. Ceea ce nu putem spune despre numeroasele definiții date tratatelor internaționale în literatura de specialitate. Bunăoară, profesorul francez Ch. Rousseau consideră că denumirea de tratat poate fi recunoscută oricărui “acord încheiat între membrii comunității internaționale și destinat să producă anumite efecte de drept”.⁴⁰⁹ La rândul său, lordul McNair precizează că termenul de “tratat” denotă “un acord scris prin care două sau mai multe state sau organizații internaționale creează ori intenționează să creeze o relație între ele operând în sfera dreptului internațional”.⁴¹⁰ “Tratatul internațional – în opinia lui Ion M. Anghel – înseamnă orice fel de angajament consensual făcut în baza dreptului internațional și constituie unul din mijloacele prin care subiectele de drept internațional dobândesc drepturi și își asumă, unul față de altul, obligații prin care se leagă în conformitate cu dreptul internațional”.⁴¹¹

Așadar, tratatul este un act juridic ce exprimă acordul de voință a două sau mai multe subiecte de drept internațional în vederea creării, modificării sau stingerii raporturilor juridice internaționale.

Pornind de la cele spuse, tratatul internațional are următoarele semne definitorii:

- este un act juridic;
- se încheie între subiecte de drept internațional;
- se încheie cu scopul de a crea efecte juridice într-un domeniu anumit al relațiilor dintre ele;
- este supus dreptului internațional.

§ 2. Clasificarea și denumirea tratatelor

În doctrina de drept internațional s-a ridicat problema clasificării tratatelor, abordare care nu și-a găsit însă reflectare în Convenția de la Viena (1969). La baza unei asemenea clasificări stă o diversitate de criterii, cum ar fi: obiectul tratatelor, sfera de aplicare, participanți, durată, formă etc. Trebuie însă din capul locului să subliniem că încercările de clasificare făcute în doctrină sunt de multe ori pur convenționale și nu creează ierarhii sau diferențe de valoare între tratate. Din punctul de vedere al obiectului, bunăoară, multe tratate cuprind prevederi din diverse domenii, fapt ce face dificilă atribuirea lor la o categorie sau alta de instrumente. Fără a proceda la o expunere detaliată, ne vom opri la unele din criteriile de clasificare a tratatelor internaționale.

A. După *obiectul* pe care îl reglementează:

- *tratate politice* (reglementează relații esențialmente politice) – tratate de pace și tratate privind relațiile diplomatice; tratate de alianță;⁴¹² tratate de prietenie și bună vecinătate; tratate de garanție; tratate pentru soluționarea pe cale pașnică a diferendelor internaționale; tratate pentru limitarea armamentelor; tratate pentru delimitarea frontierelor; tratate privind cedarea de teritorii (cu titlu de schimb, vânzare sau compensare) și tratate prin care se creează în favoarea unui stat drepturi speciale referitor la teritorii (cesiune în administrare, cesiune în arendă, cedarea cu titlu de sancțiune sau garanție); tratate prin care se creează obligații internaționale care rămân strict legate de

p. 63. 409 Rousseau Ch., *Droit international public*, t. I, *Introduction et sources*, Paris, Éditions Sirey, 1970,

410 Lord McNair A., *The Law of Treaties*, Oxford, Clarendon Press, 1961, p. 3-4.

411 Anghel I. M., *Dreptul tratatelor*, vol. I, București, Editura Lumina Lex, 1993, p. 3.

412 De pildă, Tratatul Organizației Atlanticului de Nord din 1949, Tratatul de la Varșovia din 1955.

teritoriu – neutralizarea unor anumite teritorii sau instituirea unei servituți internaționale; tratate prin care se creează drepturi în favoarea cetățenilor proprii (referitor la minorități, drepturile omului);

- *tratate economice* - tratate de comerț; acorduri comerciale; tratate de navigație; acorduri de navigație aeriană; acorduri de colaborare și cooperare economică; acorduri financiare, de plăți și de credit; acorduri de asistență tehnică;

- *tratate speciale* – acorduri în domeniul transporturilor (feroviar, maritim, fluvial, aerian și de tranzit); acorduri în domeniul comunicațiilor (telegraf, telefonie, poștale, privind poșta diplomatică și serviciul de curieri etc.); acorduri în domeniul ocrotirii sănătății; acorduri culturale și de colaborare tehnico-științifică (acorduri de colaborare culturală și schimburi culturale, acorduri privind deschiderea de centre culturale, biblioteci, institute etc., acorduri privind schimburi de specialiști); acorduri în materie juridică (convenții consulare, acorduri privind asistența juridică în materie civilă, familială și penală, acorduri privind recunoașterea hotărârilor judecătorești, transmitere de acte, extrădare, acorduri de cooperare în domeniul social etc.).

B. După *numărul de participanți*:

- *tratate bilaterale* (încheiate de două state sau organizații internaționale);

- *tratate colective* sau *multilaterale* (la care participă mai mult de două subiecte de drept internațional). Tratatele multilaterale, la rândul lor, se împart în: tratate multilaterale *restrânse* și tratate multilaterale *generale*. În Actul final al Conferinței de la Viena (1969) cu privire la dreptul tratatelor, care a finalizat lucrările asupra Convenției cu același nume, tratatele multilaterale generale sunt definite ca tratate care se referă la codificarea și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și ale căror obiect și scop interesează comunitatea internațională a statelor în întreg ansamblul său. Asemenea tratate trebuie să fie deschise participării tuturor statelor. Tratatele colective sau multilaterale mai pot fi *închise* (participarea la ele fiind de la bun început determinată în mod riguros, considerându-se că pentru atingerea scopului tratatului nu este necesară aderarea ulterioară a altor state) și *semiînchise*, la care pot adera și alte state, cu consimțământul participanților inițiali la acesta.

C. Din punctul de vedere al *conținutului lor material*:

- *tratate legi*, sau *tratate normative*, al căror obiect constă în a stabili o regulă de drept obiectiv valabilă. În cazul lor voințele părților nu sunt opuse, diferite, din contra, ele sunt atât de asemănătoare, uniforme, încât uneori se constată un conținut identic al voințelor participanților;⁴¹³

- *tratate contracte* (tratate de alianță; de comerț; de delimitare și cesiune teritorială etc.) ce vizează realizarea unor operațiuni juridice constând în prestații reciproce între părțile contractante, fiecare dintre ele urmărind totodată obiective diferite.

Întrucât nu există un regim juridic propriu fiecăreia dintre aceste două categorii de tratate, distincția dintre ele prezintă mai mult un interes istoric și sociologic decât unul practic.

D. După *calitatea părților*:

- tratate internaționale încheiate între state;

- tratate internaționale încheiate între state și organizații internaționale;

- tratate încheiate între organizații internaționale;

- tratate încheiate între alte subiecte ale dreptului internațional.

E. După *durată*:

- tratate *cu termen* (5, 10, 20 de ani etc.);

⁴¹³ Am putea cita, în acest sens, Convențiile de codificare a legilor și obiceiurilor de purtare a războiului de la Haga din anii 1899 și 1907; Pactul Ligii Națiunilor din 1919; Carta ONU din 1945 etc.

- tratate *fără termen* (de regulă, tratatele de pace, tratatele de delimitare teritorială, convențiile universale și regionale privind codificarea și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional, tratatele de dezarmare);⁴¹⁴

- tratate *cu termen*, însă cu posibilitatea prelungirii lor automate prin *tacită reconducțiune*, dacă o parte nu îl denunță într-un termen stabilit prin acesta.

F. Din punctul de vedere al *procedurii de încheiere*:

- tratate *formale* (sau propriu-zise);

- tratate *în formă simplificată*. Originea acestor tratate se trage din practica americană de încheiere a așa-numitelor *executive agreements*. Tratatele în formă simplificată vizează acele acorduri internaționale care nu urmează întreaga desfășurare a fazelor de încheiere a lor, cum ar fi ratificarea, schimbul instrumentelor de ratificare etc. Potrivit Legii privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova din 24 septembrie 1999, prin tratat în formă simplificată se înțelege acel tratat internațional la care Republica Moldova a devenit parte prin simplul fapt al semnării.⁴¹⁵

G. În dependență de *nivelul încheierii*:

- tratate interstatale;

- tratate interguvernamentale;

- tratate interdepartamentale.

În conformitate cu Convenția de la Viena (1969), denumirea generică de "tratată" se utilizează pentru a desemna totalitatea actelor juridice din această categorie, indiferent de denumirile particulare pe care acestea le pot primi într-un caz sau altul. Varietatea de denumiri ale tratatelor nu reflectă deosebiri în ceea ce privește natura lor juridică, neavând deci nici o influență asupra forței juridice a acestora. Totuși, practica convențională este de acord asupra următoarelor semnificații ale unor tipuri de tratate internaționale:

a) *tratatul*, fiind un termen generic, este folosit pentru desemnarea unei înțelegeri solemne, precum sunt tratatele de pace, de alianță, de neutralitate sau de arbitraj etc.;

b) *acordul* este o expresie la care se recurge de foarte multe ori, el are o semnificație generală și adesea un pronunțat caracter tehnic;

c) *convenția* este un termen folosit pentru a desemna în special instrumentele juridice multilaterale prin care se creează norme de drept internațional cu valabilitate generală;⁴¹⁶

d) *protocolul* reprezintă o noțiune care se aplică celor mai variate acte de natură să reitereze reguli preexistente, să stabilească altele noi, să interpreteze, să completeze, să modifice sau să prelungească un tratat sau acord al cărui accesoriu este. Totodată protocolul poate fi și un tratat de sine stătător;⁴¹⁷

e) *pactul* este o denumire utilizată pentru anumite înțelegeri solemne, cum au fost Pactul Ligii Națiunilor (1919) sau Pactul Briand-Kellog (1928);

414 De exemplu, Tratatul cu privire la forțele armate convenționale din Europa din 19 noiembrie 1990 sau Convenția privind interzicerea dezvoltării, produ-cerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora din 13 ianuarie 1993 etc.

415 Vezi art. 2 alin. 16.

416 Ca, de pildă, Convenția încheiată în 1926 în cadrul Ligii Națiunilor cu privire la sclavaj; Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 cu privire la protecția victimelor de război; Convențiile Organizației Internaționale a Muncii ș. a.

417 De exemplu, Protocolul între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării Naționale al României privind colaborarea în domeniul învățământului militar din 3 martie 2000 sau Protocolul de colaborare între Ministerul Educației și Științei al Republicii Moldova și Ministerul Învățământului și Științei al Republicii Bulgaria din 3 noiembrie 2000.

f) *carta* reprezintă o denumire folosită pentru a identifica un tratat cuprinzând domenii fundamentale ale colaborării statelor. În cazul ONU Carta are semnificația unui statut;

g) *statutul* poate desemna uneori actul constitutiv al unei organizații internaționale sau se referă la stabilirea unui anumit regim juridic.⁴¹⁸

Printre alte denumiri ale tratatelor internaționale folosite în practica internațională, am mai putea menționa: *schimbul de note*, prin care se reglementează mai rapid anumite relații dintre state; *modus vivendi* care asigură o soluționare provizorie a unor probleme, până la intervenirea ulterioară a unui acord pe o durată mai îndelungată; *gentlemen's agreement* este o denumire care consemnează acorduri în formă orală; *compromisul* este tratatul prin care două sau mai multe state transmit unei instanțe arbitrale sau judiciare internaționale soluționarea unor diferende dintre ele; *avenantul* este acordul prin care se modifică instrumente anterioare având un caracter comercial; *înțelegera*; *articolele adiționale*; *agrementul*; *aranjamentul*; *memo-randumul de înțelegere*; *răspunsul la scrisori* etc.

§ 3. Elementele tratatelor

Elementele tratatelor internaționale se împart în esențiale și accesorii. Elementele *esențiale*, la rândul lor, sunt: părțile contractante; acordul de voință al părților; obiectul și scopul tratatului.

Părțile contractante ale tratatului trebuie să fie, în toate cazurile, state, organizații internaționale interguvernamentale sau alte entități cărora le este caracteristică calitatea de subiect de drept internațional.

Acordul de voință a părților trebuie să fie rezultatul voinței lor liber exprimată, neafectată prin vicii de consimțământ.

Obiectul tratatului îl reprezintă drepturile și obligațiile părților create prin normele stabilite de tratat. Obiectul trebuie să fie *licit* din punctul de vedere al dreptului internațional și *realizabil*. Pentru a fi licit, este necesar ca obiectul unui tratat să nu vină în contradicție cu o normă imperativă de drept internațional, adică cu o normă de la care nu se admite nici o derogare. În strânsă legătură cu obiectul se află *scopul* tratatului, care reprezintă obiectivele urmărite de părțile contractante prin încheierea tratatului (de pildă, soluționarea pașnică a unui diferend, obținerea unei asistențe economice, suprimarea unor taxe vamale la import sau export, reprimarea unor crime internaționale etc.).

Elementele *accesorii* ale tratatului sunt termenul și condiția.

Termenul este un eveniment viitor și sigur, de care depinde intrarea în vigoare sau încetarea efectelor unui tratat. Termenul la împlinirea căruia un tratat intră în vigoare se numește *suspensiv*, iar la împlinirea căruia tratatul își stinge efectele se numește *rezolutoriu*.

Condiția este un eveniment viitor și nesigur de care depinde începerea sau încetarea executării obligațiilor prevăzute de tratat. Condiția la fel poate fi suspensivă sau rezolutorie.

§ 4. Încheierea tratatelor

Dreptul de a încheia tratate internaționale este unul din elementele fundamentale ale personalității juridice internaționale, semn caracteristic subiectelor dreptului internațional. Fiecare stat dispune de capacitate juridică de a încheia tratate internaționale. Capacitatea juridică a organizațiilor internaționale interguvernamentale de a încheia tratate internaționale este guvernată de regulile proprii ale organizației respective.

⁴¹⁸ Statutul Consiliului Europei din 1949; Statutul CSI din 1993; Statutul Curții Internaționale de Justiție a ONU din 1945; Statutul Dunării din 1921; Statutul de la Geneva din 1923 privind regimul internațional al porturilor maritime etc.

Încheierea⁴¹⁹ unui tratat internațional reprezintă un proces complex, ce se desfășoară pe parcursul mai multor faze succesive, principalele din ele fiind: 1) elaborarea textului tratatului internațional; și 2) exprimarea consimțământului părților contractante de a fi legate prin tratat. Acestea, la rândul lor, sunt alcătuite din mai multe subfaze. Nu este absolut necesar ca fiecare tratat să treacă prin toate subfazele, însă fiecare tratat parcurge faza de elaborare a textului său și o modalitate sau alta de exprimare a consimțământului statului sau organizației internaționale de a se lega prin tratat. Particularitățile ordinii și fazelor de încheiere a tratatelor internaționale sunt determinate atât de conținutul fiecărui tratat, cât și de calitatea participanților la acesta. Astfel, în privința organizațiilor internaționale nu se aplică procedura ratificării.

Statele încheie tratate internaționale în persoana autorităților lor publice abilitate prin constituții și alte acte normative interne. De fapt, actele autorităților publice nu sunt altceva decât actele unor reprezentanți special împuterniciți ai statului în vederea încheierii unui tratat internațional. Această abilitare trebuie să rezulte din documentele care emană de la autoritățile competente ale fiecărui stat, în conformitate cu dispozițiile constituționale sau cu alte legi interne. Documentele respective poartă denumirea de *depline puteri*. Ultimele, reprezentând de fapt o autorizație, sunt eliberate, de regulă, de acea autoritate a statului în numele căreia se încheie tratatul. În deplinele puteri sunt consemnate împuternicirile unuia sau mai multor persoane pentru a negocia, pentru a negocia și semna, pentru a semna tratatul ori pentru a efectua oricare alt act cu privire la tratat. Potrivit Convenției de la Viena (1969), prin expresia “depline puteri” se înțelege un document emanând de la autoritatea competentă a unui stat și desemnând una sau mai multe persoane împuternicite să reprezinte statul pentru negocierea, adoptarea sau autentificarea textului unui tratat, pentru a exprima consimțământul statului de a fi legat printr-un tratat sau pentru a îndeplini oricare alt act cu privire la un tratat” [art. 2 pct. 1 lit. c)].

Pe lângă persoanele special investite cu depline puteri, există o categorie care, în virtutea funcțiilor pe care le îndeplinesc în stat, nu au nevoie să prezinte, pentru negocierea și încheierea tratatelor, depline puteri. Acestea sunt:

- a) șeful statului, șeful guvernului și ministrul de externe;
- b) șefii misiunilor diplomatice, dar numai pentru negocierea și încheierea tratatelor bilaterale, între statul acreditant (de trimitere) și statul acreditat (gazdă);
- c) reprezentanții acreditați ai statelor la o conferință internațională sau pe lângă o organizație internațională ori pe lângă un organ al acesteia, pentru adoptarea textului unui tratat la această conferință, organizație sau organ.⁴²⁰

Organizațiile internaționale, la rândul lor, încheie tratate internaționale prin intermediul organelor lor competente, care sunt determinate în actele constitutive sau în alte acte normative. Eliberarea deplinelor puteri funcționarilor organizațiilor internaționale este reglementată de dreptul intern al fiecărei organizații. Este scutit de prezentarea deplinelor puteri acel funcționar al organizației internaționale, care în virtutea regulilor acesteia are calitatea de a reprezenta organizația.

La încheierea tratatelor internaționale bilaterale reprezentanții statelor fac schimb de depline puteri, în timp ce la încheierea tratatelor internaționale multilaterale se creează organe speciale pentru verificarea autenticității acestora. Reprezentanții statelor la

419 În conformitate cu Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, prin noțiunea de “încheiere” a unui tratat se înțelege acel proces, în urma căruia tratatul internațional devine obligatoriu pentru Republica Moldova (art. 2 alin. 10).

420 Vezi art. 7 pct. 2 din Convenția de la Viena din 1969.

încheierea tratatelor internaționale trebuie să acționeze în baza și în limitele deplinelor puteri, în caz contrar acțiunile lor nu vor avea valoare juridică.

Prima fază obligatorie la încheierea tratatelor internaționale este *elaborarea textului*. În această fază în calitate de subfaze intră: a) convenirea textului tratatului în cazul tratatelor bilaterale și adoptarea textului tratatului în cazul tratatelor multilaterale; b) autentificarea textului tratatului.

Metoda principală în vederea elaborării textului unui tratat internațional sunt negocierile⁴²¹ între reprezentanții statelor care încheie tratatul. Negocierile pot avea loc:

- pe căi diplomatice obișnuite, respectiv prin ministerele de externe și misiunile diplomatice (de regulă, la elaborarea tratatelor bilaterale, mai rar a celor multilaterale);
- prin persoane sau delegații special împuternicite să negocieze tratatul;
- la conferințe și în cadrul organizațiilor internaționale (la elaborarea tratatelor multilaterale). Totodată acestea din urmă mai pot și ele însele elabora proiectele unor tratate multilaterale (de exemplu, ONU, Consiliul Europei, CSI ș. a.).

În cazul tratatelor bilaterale negocierile se încheie cu convenirea unanimă a celor două părți asupra textului tratatului. În mod unanim se convine și asupra textului tratatelor multilaterale restrânse. În ceea ce privește tratatele multilaterale, în cazul lor negocierile se încheie cu adoptarea textului acestora, care se exprimă printr-o procedură specială de votare în cadrul căreia reprezentanții statelor își expun pozițiile lor vizavi de textul tratatului în ansamblul său sau în parte pe articole. În trecut regula generală care se aplica la adoptarea textelor tratatelor multilaterale era cea a votului unanim al statelor participante. Convenția de la Viena (1969) consacră însă o tendință, manifestă deja în practică, că pentru tratatele multilaterale care se negociază la o conferință internațională, majoritatea de 2/3 a statelor prezente și votante este suficientă pentru adoptarea textului negociat. O regulă care se mai întâlnește este cea a consensului, când nu sunt obiecții din partea vreunui stat.

O dată cu convenirea asupra textului tratatului sau adoptarea acestuia, este necesară certificarea faptului că textul elaborat este definitiv și nu poate fi modificat. Această procedură se numește *autentificarea textului* tratatului. Procedura de autentificare se stabilește fie în însuși conținutul tratatului, fie pe calea acordului dintre părțile contractante. Practica cunoaște mai multe mijloace de autentificare a textelor tratatelor internaționale:

- *parafarea*, care constă în înscrierea inițialelor numelui împuterniciților statelor pe textul negociat. Această modalitate se aplică în privința autentificării textului tratatelor bilaterale și celor cu un număr restrâns de participanți;

- semnarea *ad referendum* (sau provizorie) a textului tratatului, cu confirmarea ulterioară din partea executivului sau altei autorități abilitate a statului. Confirmarea în acest caz se referă exclusiv la semnătură, neavând semnificația confirmării tratatului;⁴²²

- *semnarea definitivă* este la fel o modalitate de autentificare a textului tratatului, atunci când tratatul în continuare urmează să fie ratificat sau aprobat;

- *semnarea actului final* al unei conferințe internaționale în care este consemnat textul tratatului (în cazul tratatelor multilaterale);

⁴²¹ Legea tratatelor internaționale ale Republicii Moldova distinge "negocieri-le" în calitate de fază distinctă a încheierii tratatelor, înțelegând prin acestea o fază a procesului de încheiere a tratatului internațional, pe parcursul căreia părțile purced la discutarea elementelor de fond și de formă ale acestuia în vederea elaborării textului final (art. 2 alin. 5).

⁴²² Deosebirea dintre semnarea *ad referendum* și *parafare* este că după con-firmare prima devine definitivă, în timp ce după parafare, de regulă, este ne-cesară semnarea definitivă.

- *adoptarea unei rezoluții speciale* a organizației internaționale în care este consemnat textul tratatului, cum ar fi, spre exemplu, rezoluțiile care deschid pentru semnare tratatele internaționale (în cazul tratatelor multilaterale).

Acțiunile statelor enumerate de noi în cadrul fazei de elaborare a textului tratatului, încă nu semnifică acordul lor sau al organizațiilor internaționale de a fi legate prin tratat. Din momentul în care textul tratatului a devenit autentic și definitiv, statele semnatare urmează să-și exprime consimțământul de a deveni părți la tratat prin recurgerea la mijloacele juridice prevăzute în legislația lor internă. De regulă, acestea sunt următoarele: semnarea, schimbul instrumentelor care constituie un tratat, ratificarea, aprobarea, acceptarea și aderarea.⁴²³

Semnarea. Așa cum am arătat mai sus, semnarea tratatului are, de regulă, ca efect autentificarea tratatului elaborat prin negocieri. Însă în cazurile în care tratatele nu urmează să fie ratificate sau aprobate, semnarea echivalează cu exprimarea consimțământului de a fi legat prin tratat. Semnarea va avea acest efect dacă sunt întrunite cumulativ următoarele două condiții:

1) tratatul prevede expres acest lucru sau s-a stabilit, în alt fel, că statele negociatoare au convenit că semnătura va avea acest efect;

2) intenția statului de a da acest efect semnăturii rezultă din deplinele puteri ale reprezentantului său ori a fost exprimată în timpul negocierii [art. 12 pct. 1 din Convenția de la Viena (1969)].

În trecut semnarea era însoțită de aplicarea pe textul tratatului a sigiliului de stat, acum însă este suficientă doar semnătura.

La semnarea tratatelor bilaterale este urmată regula *alternatului*. Aceasta este o formă specifică de exprimare a principiului egalității suverane a statelor. Potrivit acestei reguli, în cuprinsul exemplarului de tratat care trebuie să-i rămână, fiecare stat este primul (la enumerarea părților, așezarea semnăturilor, amplasarea textului etc.). La așezarea semnăturilor locul întâi se consideră partea din stânga sub textul tratatului (pentru textele în limba arabă – partea dreaptă). Semnăturile se fac pe ultima filă a textului. La semnarea tratatelor multilaterale principiul alternatului nu se aplică, succesiunea semnăturilor fiind determinată de ordinea alfabetică a denumirii statelor, de regulă, în ordinea alfabetului francez. Tratamentele multilaterale, de obicei, rămân deschise pentru semnare până la o anumită dată sau până la intrarea lor în vigoare. O dată cu expirarea acestui termen statele pot deveni participante la tratat pe calea aderării.

Schimbul instrumentelor care constituie un tratat la fel reprezintă o modalitate de exprimare a consimțământului statelor de a se angaja printr-un tratat internațional, atunci când: a) instrumentele prevăd că schimbul lor va avea acest efect; sau b) este stabilit pe altă cale că aceste state conveniseră ca schimbul instrumentelor să aibă acest efect [art. 13 din Convenția de la Viena (1969)]. După cum reiese din conținutul acestui articol, nici el, dar nici convenția în întregime, nu determină care sunt acele documente prin care statele fac schimb în scopul încheierii unui tratat internațional. La general, acestea sunt înglobate în categoria așa-numitelor acorduri în formă simplificată, introdusă în dreptul tratatelor de CDI a ONU. În lucrările acesteia din urmă, conceptul de “tratate în formă simplificată” înseamnă un tratat încheiat prin schimb de note, schimb de scrisori, minută convenită, memorandum de înțelegere, declarație comună sau alt instrument încheiat prin orice altă

⁴²³ Vezi art. 11 din Convenția de la Viena (1969) și art. 4 alin. 1 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova.

procedură.⁴²⁴ Putem deci conchide că denumirea documentelor cu care fac schimb statele în vederea încheierii unui tratat internațional nu are nici o relevanță juridică. Important este ca în urma unui asemenea schimb să se realizeze acordul de voință dintre părți. De cele mai multe ori, voința este consacrată în documentele respective care sunt schimbate prin folosirea anumitor cuvinte rituale de stil diplomatic: "Dacă Excelența Voastră este de acord cu cele de mai sus, prezenta scrisoare și cea pe care Excelența Voastră mi-o veți trimite ca răspuns, vor constitui acordul între guvernul meu și cel al Excelenței Voastre" (în acest mod, de exemplu, după ce a fost expus conținutul acordului, se încheie o scrisoare). Scrisoarea de răspuns va conține o frază de răspuns, formu-lată în același sens.⁴²⁵

Cel mai adesea, sub forma schimbului de instrumente se încheie tratatele bilaterale, însă nu este exclusă nici posibilitatea încheierii pe o asemenea cale și a tratatelor multilaterale. Din punctul de vedere al obiectului lor, tratatele sub forma schimbului de instrumente reprezintă mai mult niște acorduri tehnice decât politice.

Ratificarea. Aceasta constituie actul juridic prin care un stat își exprimă consimțământul, prin intermediul autorităților sale competente, de a fi legat printr-un tratat internațional, semnat de reprezentanții săi. Ratificarea se materializează în exterior sub forma unor acte de drept intern (lege, decret, hotărâre) și de drept internațional (instrumente de ratificare).

Convenția de la Viena (1969) prevede următoarele cazuri când un stat își exprimă consimțământul de a fi legat printr-un tratat prin ratificare:

- a) când tratatul prevede că acest consimțământ se exprimă prin ratificare;
- b) când este stabilit, pe altă cale, că statele participante la negocieri conveniseră asupra cerinței ratificării;
- c) când reprezentantul acestui stat a semnat tratatul sub rezerva ratificării; sau
- d) când intenția statului de a semna tratatul sub rezerva ratificării rezultă din deplinele puteri ale reprezentantului său ori a fost exprimată în cursul negocierii (art. 14 pct. 1).

Ordinea ratificării și autoritatea competentă pentru a efectua ratificarea este determinată de dreptul intern al fiecărui stat. În sistemele constituționale mai vechi ratificarea ținea de competența executivului. Pot fi citate, de pildă, Franța în timpul celui de-al doilea imperiu și în timpul Guvernului de Vichy (1940-1944), Italia în perioada anilor 1922-1943, Germania în perioada dintre 1933-1945, Polonia între 1935-1939 etc.

O a doua categorie de țări sunt acelea care fac din ratificare o operațiune ce ține de competența exclusivă a legislativului. Acest sistem a fost aplicat, de pildă, de Turcia între anii 1924-1960.

În cele din urmă, o a treia modalitate este cea a împărțirii competenței între executiv și legislativ, situație întâlnită în majoritatea țărilor cu regimuri parlamentare și prezidențiale.

Dreptul internațional nu stabilește care tratat internațional necesită să fie ratificat. Acest lucru este determinat atât de dispozițiile tratatului, cât și de dreptul intern al statelor. Potrivit art. 11 alin. 1 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, Parlamentul decide asupra ratificării, acceptării, aprobării sau aderării Republicii Moldova la: a) tratatele internaționale încheiate în numele Republicii Moldova; b) tratatele internaționale care sînt semnate la nivel de guvern și se încadrează în una din

424 E de remarcat că definiția în cauză nu este una limitativă, în calitate de de-numiri mai putând figura și acord, convenție, protocol, proces-verbal, aranja-ment etc. Vezi Anghel I. M., *op. cit. supra*, nota 227, p. 451.

425 *Ibidem*, p. 444-445.

următoarele categorii: tratate de pace; tratate politice sau care implică un angajament politic; tratate cu caracter militar, care vizează capacitatea de apărare a Republicii Moldova, problemele dezarmării sau ale controlului internațional asupra armamentului, asigurarea păcii și securității; tratate cu privire la teritoriu; tratate care fac necesară adoptarea unor legi noi sau revizuirea legilor în vigoare; tratate care vizează participarea Republicii Moldova în organizațiile internaționale; tratate care implică un angajament financiar; tratate care vizează statutul persoanelor, drepturile și libertățile fundamentale ale omului; orice tratate a căror ratificare este specificată în dispozițiile acestora.

Drept documente ce confirmă efectuarea ratificării servesc *instru-mentele de ratificare*. Acestea, de regulă, cuprind trei părți: a) introductivă, în care se indică autoritatea statului care a ratificat tratatul; b) dispozitivă (sau principală), unde este reprodus textul tratatului cu enumerarea eventuală a rezervelor ei și declarațiilor interpretative, făcute de statul respectiv față de unele din articolele tratatului; c) par-tea finală, care conține angajamentul statului de a respecta și aplica cu bună-credință tratatul. Instrumentele de ratificare sunt semnate de președintele statului, investite cu sigiliul statului și contrasemnate de ministrul afacerilor externe.

Dreptul tratatelor nu cunoaște un termen până la care părțile contractante ale unui tratat trebuie să-l ratifice. Oricum, statele trebuie să-și acorde termene rezonabile. De obicei, termenul pentru ratificare depinde în mare măsură de natura tratatului, existând tratate ratificate după mai mulți ani de zile. Totodată, în practica internațională, multe tratate n-au intrat în vigoare din cauza că n-au fost ratificate de părțile contractante.

De la regula că ratificarea tratatului internațional nu este condiționată în timp, prin termen, fac excepție acordurile sau convențiile încheiate în cadrul unor organizații internaționale (de exemplu, OMS sau OIM). Acordurile încheiate în cadrul OMS trebuie ratificate de statele membre ale organizației în termen de 18 luni de la semnarea lor. Convențiile adoptate în cadrul OIM trebuie ratificate de statele membre în termen de un an de la adoptarea lor.⁴²⁶

În cazul încheierii tratatelor internaționale bilaterale are loc schimbul instrumentelor de ratificare, iar în cazul celor multilaterale, acestea sunt depuse la depozitar, determinat de participanții la tratat. Depozitarul tratatului este acel stat, grup de state, organizație internațională sau funcționarul administrativ cel mai înalt al organizației (de pildă, Secretarul general al ONU, Secretarul general al Consiliului Europei), căruia îi revine sarcina păstrării originalului textului tratatului internațional și a documentelor inerente acestuia (declarații, rezerve, instrumente de ratificare, documente de aderare, denunțare etc.).

Printre funcțiile depozitarilor tratatelor internaționale, consemnate la art. 77 pct. 1 din Convenția de la Viena (1969), am putea numi următoarele: a) asigură păstrarea textului original al tratatului și a deplinelor puteri care i s-ar fi încredințat; b) întocmește copii certificate conforme cu textul original și orice alte texte în alte limbi, care pot fi cerute prin tratat, și le comunică părților la tratat, precum și statelor având calitatea de a deveni părți; c) primește toate semnăturile tratatului, primește și păstrează toate instrumentele, notificările și comunicările relative la tratat; d) examinează dacă o semnătură, un instrument, o notificare sau o comunicare referitoare la tratat este în bună și convenită formă și, după caz, atrage asupra chestiunii atenția statului în cauză; e) informează părțile la tratat și statele având calitatea de a deveni părți asupra actelor, notificărilor și comunicărilor referitoare la tratat; f) informează statele având calitate de a deveni părți la tratat despre data la care a fost primit sau depus numărul de semnături sau de instrumente

⁴²⁶ Vom sublinia că convențiile OIM sunt ratificate de state, fără a fi semnate de reprezentanții lor.

de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare cerute pentru intrarea în vigoare a tratatului; g) asigură înregistrarea tratatului la Secretariatul ONU etc.

Aprobarea (sau **acceptarea**) reprezintă o modalitate de exprimare a consimțământului statului de a fi parte la acele tratate care nu necesită să fie ratificate, dar care prevăd aprobarea lor. În general, aprobarea sau acceptarea tratatelor internaționale ține mai mult de competența guvernului. Pe această cale se realizează o examinare mai expeditivă a dispozițiilor unor tratate și se evită procedura mai lungă și anevoioasă a ratificării parlamentare.

Potrivit reglementărilor interne ale fiecărui stat, sunt supuse aprobării sau acceptării de către guvern, tratatele care nu implică angajamente politice majore sau nu se referă la domenii esențiale ale exercitării suveranității de stat.⁴²⁷

Prin intermediul aprobării o organizație internațională își exprimă consimțământul de a fi angajată printr-un tratat, dacă ea participă la acesta. Împuternicirea respectivă, de obicei, revine organelor supreme ale organizațiilor internaționale. Astfel, Adunarea Generală a ONU aprobă acordurile ONU cu instituțiile specializate.

Aderarea (sau **accesiunea**) la un tratat este actul unilateral de drept intern al unui stat prin care el își exprimă consimțământul de a deveni parte la un tratat pe care nu l-a semnat. Aderarea se referă numai la tratatele multilaterale și produce aceleași efecte ca și ratificarea unui tratat. În funcție de natura tratatului, aderarea se realizează, de regulă, prin procedurile de ratificare sau aprobare. Actul de aderare a unui stat la un tratat internațional poate îmbrăca forma *instrumentelor de aderare* (cea mai des folosită), instrumentelor de ratificare, a unei declarații de aderare sau a unei note de aderare.

Aderarea este posibilă numai dacă această procedură de a deveni parte la un tratat este prevăzută expres în textul tratatului sau dacă aceasta rezultă din intenția părților de a permite aderarea ulterioară a altor state.

În cazul tratatelor multilaterale restrânse, aderarea altor state este permisă, de regulă, numai cu acordul tuturor părților contractante. În acest caz aderarea intervine numai după intrarea în vigoare a tratatului, ceea ce nu este cazul tratatelor multilaterale generale, aderarea la care poate interveni oricând, de îndată ce tratatul nu mai este deschis pentru semnare.

Momentul din care tratatul internațional devine obligatoriu pentru părțile contractante poartă denumirea de *intrare în vigoare* a tratatului. Anume din acest moment tratatul internațional începe să-și producă efectele, el obținând astfel valoarea unui act juridic. Intrarea în vigoare a tratatelor are loc, de regulă, conform modalităților și termenelor stabilite în tratat sau prin acordul părților contractante.

Tratatele care nu necesită ratificarea sau aprobarea lor, intră în vigoare:

- a) la momentul semnării;
- b) la scurgerea unui anumit termen după semnare;
- c) de la data indicată în tratat.

Ordinea intrării în vigoare a tratatelor ce urmează să fie supuse ratificării este determinată de caracterul lor. Tratatele bilaterale intră în vigoare:

- a) la data schimbului instrumentelor de ratificare;

⁴²⁷ De exemplu, Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Acordului din 4 iunie 1999 cu privire la principiile și formele de interacțiune a statelor membre ale CSI în domeniul utilizării informației de arhivă nr. 1249 din 14 decembrie 2000 sau Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Acordului din 21 septembrie 2000 între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Socialiste Vietnam cu privire la colaborarea comercial-economică nr. 1254 din 14 decembrie 2000.

b) la scurgerea unui anumit termen de la data efectuării schimbului instrumentelor de ratificare.⁴²⁸

Tratatele multilaterale intră în vigoare:

a) la data acumulării la depozitar a unui anumit număr de instrumente de ratificare;

b) la scurgerea unui anumit termen de la data acumulării la depozitar a unui număr determinat de instrumente de ratificare;⁴²⁹

c) la data transmiterii la depozitar a unui număr determinat de instrumente de ratificare cu indicarea concretă a statelor ale căror instrumente de ratificare necesită să fie depuse în mod obligatoriu.⁴³⁰ Desigur că exemplele aduse nu sunt exhaustive, fiind posibil ca tratatele să mai prevadă și alte condiții speciale de intrare a lor în vigoare.

În conformitate cu art. 80 pct. 1 din Convenția de la Viena (1969): "După intrarea lor în vigoare, tratatele sunt trimise Secretariatului Organizației Națiunilor Unite spre înregistrare sau clasare sau înscrierea în repertoriu, după caz, precum și spre publicare". Regula înregistrării și publicării tratatelor internaționale a fost stabilită, pentru prima dată, în Pactul Ligii Națiunilor în scopul de a crea anumite garanții internaționale împotriva politicii tratatelor secrete care fusese folosită cu o deosebită intensitate atât în ajunul, cât și în timpul primului război mondial. Articolul 18 din Pact a prevăzut atât înregistrarea tratatelor într-un registru special, cât și publicarea lor prin grija Secretarului general al organizației. Regula a fost reconduasă în Carta ONU care la art. 102 pct. 1 prevede obligația statelor membre ale organizației de a înregistra tratatele internaționale încheiate de ele la Secretariatul ONU în vederea publicării lor. Pentru cazurile de neînregistrare este prevăzută sancțiunea în conformitate cu care părțile unui asemenea tratat nu-l pot invoca în fața vreunui organ al Națiunilor Unite (art. 102 pct. 2). Cu alte cuvinte, pentru ONU un tratat neînregistrat din punct de vedere juridic nu există. Cu toate acestea, neînregistrarea unui tratat deloc nu afectează validitatea acestuia. Deoarece Carta ONU nu indică asupra ordinii concrete de înregistrare a tratatelor internaționale, Adunarea Generală printr-o rezoluție a sa din 14 decembrie 1946 a aprobat Regulile de înregistrare și publicare a tratatelor internaționale.⁴³¹

Culegerea de tratate în care sunt publicate tratatele înregistrate de Secretariatul ONU se numește "United Nations Treaty Series". În perioada dintre anii 1947-1997 Secretariatul ONU a publicat mai mult de 1500 de volume ale unei asemenea culegeri, cuprinzând mai mult de 26 mii de tratate și acorduri internaționale. În cadrul Consiliului Europei convențiile adoptate sunt publicate în culegerea numită "European Treaty Series".

Publicarea și înregistrarea oficială a tratatelor internaționale are loc și la nivel național. Din punct de vedere practic publicarea tratatelor internaționale are o importanță deosebită, deoarece începând cu acest moment tratatele sunt integrate în ordinea juridică internă, ele urmând astfel să fie aplicate de către toate autoritățile etatice. În conformitate

428 Articolul 96 pct. 1 din Tratatul între Republica Moldova și Ucraina pri-vind asistența juridică și relațiile juridice în materie civilă și penală din 13 de-cembrie 1993 prevede: "Prezentul Tratat urmează a fi ratificat și intră în vigoare la expirarea a 60 de zile de la data schimbării instrumentelor de ratifi-care".

429 În conformitate cu art. 36 pct. 1 din Convenția asupra diversității biologice din 5 iunie 1992: "Prezenta Convenție va intra în vigoare în cea de-a nouăze-cea zi după data depunerii la depozitar a celui de-al treizecilea instrument de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare".

430 Potrivit art. 110 pct. 3 din Carta ONU: "Prezenta Cartă va intra în vigoare după depunerea instrumentelor de ratificare de către Republica China, Franța, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii și de către majoritatea celor-lalte state semnatare".

431 Vezi *Действующее международное право*. В 3-х томах, т. 1 / Отв. ред. Колосов Ю. М. и Кривчикова Э. С., Москва, 1996, с. 428.

cu art. 30 alin. 1 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova: “Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova, în termen ce nu depășește 15 zile, va prezenta spre publicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova textele tratatelor internaționale care au intrat în vigoare, textele integrale ale anexelor sau altor documente aferente, rezervele sau declarațiile Republicii Moldova făcute la momentul semnării, ratificării, acceptării, aprobării sau aderării, precum și actele referitoare la suspendarea, denunțarea sau stingerea tratatelor cu participarea Republicii Moldova”.⁴³² Același articol în continuare la alin. 2 precizează: “În cazurile în care tratatul internațional nu conține un text autentic în limba de stat, se prezintă spre publicare textul autentic al acestuia într-o limbă străină și traducerea oficială în limba de stat, autentificată de Ministerul Afacerilor Externe”. În Republica Moldova se ține un sistem unic de stat al înregistrării tratatelor internaționale, sub formă de registru de stat și care se află în administrarea Ministerului Afacerilor Externe.⁴³³

§ 5. Forma și structura tratatelor

Dreptul internațional nu prescrie ce formă exactă trebuie să îmbrace unul sau altul din tratatele internaționale. Alegerea acesteia rămâne la latitudinea părților – statelor și altor subiecte de drept internațional. În orice caz, forma în care este încheiat un tratat internațional nu afectează deloc validitatea acestuia. Există două forme principale: *scrisă* și *orală* (sau *verbală*). Datorită priorităților sale, forma scrisă a devenit dominantă în practica internațională. Multe tratate conțin dispoziții detaliate, uneori cu utilizarea unor indici numerici, formule, hărți etc. Ar părea de neconceput bunăoară încheierea unui tratat de delimitare a frontierelor dintre două state într-o altă formă decât cea scrisă.

Cu toate acestea, nici acordurile încheiate în formă orală n-au dispărut din practica statelor. Aceasta din urmă arată că acordurile orale au fost utilizate fie pentru a schimba rangul unei misiuni diplomatice din legăție în ambasadă, fie pentru stabilirea relațiilor diplomatice. S-a recurs la acordurile orale și în vederea reglementării altor domenii de colaborare dintre state. Am putea aduce ca exemplu înțelegerea privind acordarea de asistență mutuală, încheiată între URSS și Mongolia în anul 1934. La fel am mai putea cita și înțelegerea orală intervenită în 1946 între URSS, SUA, Marea Britanie, Franța și China referitor la principiul repartiției echitabile a locurilor la alegerea membrilor nepermanenți ai Consiliului de Securitate al ONU. Din aceeași categorie mai face parte și înțelegerea orală dintre SUA și Japonia din 1960 și în virtutea căreia navele maritime și aeriene americane, purtătoare de arme nucleare, puteau staționa pe teritoriul Japoniei.

Denumirea acordurilor orale este *gentlemen's agreements*. Doctrina de drept internațional nu este deloc unanimă atunci când se ia în discuție natura juridică a acestora: unii le consideră tratate (cu aceeași valoare juridică, ca și tratatele scrise),⁴³⁴ alții dimpotrivă le neagă acest caracter.⁴³⁵ Bunăoară, doctrina anglo-saxonă consideră

⁴³² Vezi și art. 1 alin. 1, 5, 6 din Legea privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale nr. 173-XIII din 6 iulie 1994 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1, august 1994) în redacția Legii nr. 103-XIV din 23 iulie 1998 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 75-76, 13 august 1998).

⁴³³ Vezi art. 27 alin. 2 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova.

⁴³⁴ Vezi Geamănu G., *op. cit. supra*, nota 20, p. 467.

⁴³⁵ Vezi Anghel I. M., *op. cit. supra*, nota 227, p. 6, 46, 58. În opinia acestuia *gentlemen's agreements* sunt “...acorduri care marchează voința părților de a urma o anumită politică, fără a stabili obligații precise de acțiune în vreun fel” (p. 6), “...prin care se asumă obligații pur morale” (p. 46) și “...lipsite de efecte juridice obligatorii” (p. 58). Drept exemple de asemenea acorduri acest autor aduce: Carta Atlanticului, semnată de Roosevelt și Churchill în august 1941, cuprinzând un program politic pentru ducerea războiului și restabilirea păcii; Declarația de la Moscova din 30 octombrie 1943, făcută în numele URSS, Regatului Unit, Statelor Unite și Chinei și care formula, mai ales, intenția de a avea o organizație

gentlemen's agreements ca angajamente de onoare necomportând nici o obligație juridică directă pentru părți, deși le leagă din punct de vedere moral (opinia Institutului american de drept).⁴³⁶ În ce ne privește, suntem de părerea că acordurile în formă orală sunt la fel de obligatorii ca și tratatele în formă scrisă.

Ținând cont de diferențele înregistrate în procedura de încheiere a tratatelor orale și scrise, Convențiile de la Viena (1969, 1986) se referă doar la cele din urmă. Aceeași cale este urmată și de Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova.⁴³⁷ Cu toate acestea Convențiile de la Viena în materie de tratate nu neagă forța juridică a acordurilor orale. Articolul 3 al Convenției din 1969 stabilește: "Faptul că prezenta Convenție nu se aplică ... acordurilor internaționale, care nu au fost încheiate în formă scrisă, nu aduce vreo atingere: a) valorii juridice a unor asemenea acorduri; b) aplicării în privința acestor acorduri a tuturor regulilor enunțate în prezenta Convenție, cărora ar fi supuse în temeiul dreptului internațional..."

Tratatul reprezintă un sistem unic de norme strâns legate între ele. De aceea el trebuie privit ca un tot întreg, în care toate dispozițiile lui sunt obligatorii pentru părți. De regulă, structura tratatului este alcătuită din următoarele părți:

1) *preambulul* (sau *introducerea*), în care se indică părțile contractante ale tratatului, motivele care au determinat încheierea lui, scopul și obiectul. Din preambul face parte și *titlul* tratatului. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova distinge titlul tratatului internațional într-un element aparte al textului tratatului, care conține denumirea documentului și, de regulă, părțile și obiectul reglementării, într-o formulă concisă;⁴³⁸

2) *partea principală* sau *dispozitivul* tratatului, în care sunt cu-prinse articolele (care pot fi grupate în secțiuni, capitole, părți etc.) și care constituie conținutul de bază al prevederilor sale. Articolele tratatului poartă uneori scurte denumiri, cum ar fi, de pildă, "conținutul și forma cererii de acordare a asistenței juridice", "cheltuieli legate de acordarea asistenței juridice" (în cazul acordurilor de asistență juridică și relațiile juridice în materie civilă, penală și familială etc.). Aceasta facilitează folosirea textului, mai ales atunci când el are un obiect de reglementare complicat sau este voluminos ca conținut;

3) *partea finală* sau *clauzele finale* precizează data și locul semnării, limba sau limbile în care a fost redactat textul, modalitățile de intrare în vigoare a tratatului, durata de valabilitate etc. Această parte este obligatorie chiar până la intrarea în vigoare a tratatului.

mondială; Declarația Guvernelor SUA, Marii Britanii și Canadei din 15 noiembrie 1945, prin care se enunța programul pe care ele înțelegeau să-l urmeze în folosirea energiei nucleare. În ordinea dată de exemple s-ar mai putea înscrie și alte texte, adoptate pe marginea întrunirilor șefilor de state și de guverne și vizând cele mai variate obiective (de pildă, declarațiile adoptate la nivelul G 7, devenit între timp G 8 cu ocazia alăturării la acestea a Federației Ruse). Cu alte cuvinte, este vorba despre niște declarații sau comunicate comune semnate cu ocazia vizitelor la cel mai înalt nivel. La întrebarea dacă sunt aceste documente tratate internaționale, nu putem să fim atât de categorici ca și I. Anghel, care le neagă acest caracter. Pentru a identifica care din aceste texte variate ar putea pretinde la calificativul adevărat de tratat, vom recurge la criteriile enunțate de CIJ în hotărârea sa emisă la 19 decembrie 1978 în *Cauza platoului continental al Mării Egee*. Potrivit Curții "în dreptul internațional nu există nici o regulă care ar interzice ca un comunicat comun să constituie un acord internațional". Pentru a-i determina această natură, se cuvine "de ținut cont mai întâi de toate de termenii utilizați și de circumstanțele în care acest comunicat a fost elaborat" (pentru detalii, vezi *Droit international public. Recueil de textes: vol. II / Sous la rédaction de Condorelli L., Université de Genève, Faculté de Droit, 1997-1998, p. 129*).

436 Vezi Лукашук И. И., *Международное право. Особенная часть*, Москва, Издательство БЕК, 1997, c. 74.

437 Vezi art. 2 alin. 2 din Legea nominalizată.

438 Vezi art. 6 alin. 1 din Legea menționată.

O răspândire tot mai largă în practică o capătă *anexele* la unele tratate. Ele apar astfel ca o parte distinctă a textului tratatului. Prin utilizarea acestora se urmărește completarea, detalizarea și interpreta-rea conținutului tratatelor. Însă pentru ca anexele să aibă aceeași valoare juridică ca și tratatul, este necesar ca acesta din urmă sau însăși anexa să cuprindă o mențiune specială despre faptul dat. În caz contrar asemenea acte nu vor putea fi calificate ca parte a tratatului.

În strânsă legătură cu forma tratatelor se află și *limba* sau limbile în care acestea se încheie, ea reprezentând acel element principal prin intermediul căruia voința subiecților de drept internațional se materializează în exterior. Anume prin formulele lingvistice utilizate în textul său se manifestă realitatea voinței participanților la relațiile juridice internaționale și se profilează acordul de voință a părților contractante. Vom aminti că una din deosebirile principale ale tratatu-lui internațional față de cutuma internațională este tocmai aceea că primul există doar ca un acord exprimat în cuvinte și îmbinate într-un text.

Ca regulă generală tratatele bilaterale sunt perfectate în limbile ambelor părți contractante. Fiecare din textele tratatului este autentic, adică sunt egale ca valoare juridică. Cu toate acestea părțile, în procesul de executare a tratatului se conduc de textul perfectat în propria lor limbă.

Sunt cazuri însă când părțile, în scopuri de utilitate practică, se abat de la regula generală. Tratatul de arbitraj dintre SUA și China, din anul 1930, a fost redactat în trei limbi: engleză, chineză și franceză. Toate textele erau autentice. Însă în caz de divergențe și pentru rezolvarea acestora prin interpretare, se recurgea la textul în limba franceză.

De obicei, tratatele multilaterale cu caracter universal se perfectează în limbile oficiale ale ONU: engleza, spaniola, chineza, araba, rusa și franceza sau în unele dintre acestea într-un singur exemplar. Originalul este transmis spre păstrare depozitarului, iar acesta din urmă le expediază participanților copii certificate de pe textul tratatului.

§ 6. Rezervele la tratate

Potrivit Convenției de la Viena (1969) *rezerva* este o declarație unilaterală, oricare ar fi conținutul sau denumirea sa, făcută de un stat atunci când semnează, ratifică, acceptă sau aprobă un tratat, ori aderă la acesta, prin care urmărește să excludă sau să modifice efectul juridic al unor dispoziții din tratat cu privire la aplicarea lor față de statul respectiv.⁴³⁹ Cu alte cuvinte, rezerva este un mijloc ce permite statelor care nu sunt de acord cu toate prevederile unui tratat să devină totuși părți la acesta.

Instituția rezervei este caracteristică doar tratatelor multilaterale, deoarece o rezervă făcută în cazul unui tratat bilateral echivalează cu o revenire asupra textului tratatului convenit deja între cele două părți și deci cu o inițiativă implicită de a relua negocierile.

Articolul 23 al Convenției din 1969 înaintea următoarelor cerințe față de formularea rezervelor:

1) rezervele trebuie să fie formulate în scris și comunicate statelor contractante și altor state care au calitatea să devină părți la tratat. Retragerea rezervelor trebuie, de asemenea, făcută în scris;

2) rezervele pot fi formulate cu ocazia semnării tratatului, ratificării, aprobării sau acceptării sale, ori în momentul aderării. În cazul în care rezerva a fost formulată la semnarea tratatului, supus ulterior ratificării, acceptării sau aprobării, această rezervă trebuie să fie reconfirmată în mod formal de statul rezervatar, atunci când acesta își exprimă consimțământul de a fi legat prin tratat;

⁴³⁹ Vezi art. 2 pct. 1 lit. d) din Convenție.

3) oricare state părți la tratat pot fie accepta rezervele care le-au fost notificate, fie formula obiecții față de acestea. Acceptarea rezervelor poate fi expresă sau tacită. Neformularea de obiecții față de o rezervă, timp de 12 luni de la notificarea acesteia, este considerată drept acceptare tacită. Retragerea obiecției la o rezervă necesită formularea ei în scris.

Deși rezerva este un act de suveranitate al statelor, tratatele pot limita dreptul acestora de a face rezerve la ele. Condițiile în care poate fi admisă formularea unei rezerve la un tratat internațional sunt următoarele:

1) rezerva să nu fie interzisă de tratat;⁴⁴⁰

2) rezervele să nu se refere la acele dispoziții ale tratatului, la care în mod expres este exclusă posibilitatea formulării de rezerve;⁴⁴¹

3) rezervele să se refere la acele dispoziții ale tratatului, la care în mod expres este prevăzută posibilitatea formulării de rezerve;⁴⁴²

4) rezervele să nu fie incompatibile cu obiectul și scopul tratatului.⁴⁴³

În funcție de atitudinea adoptată față de statul rezervatar din partea celorlalte state părți ale unui tratat internațional, se stabilesc următoarele grupuri de raporturi convenționale:

1) între statul care a formulat una sau mai multe rezerve și statele care le-au acceptat continuă să acționeze tratatul, cu precizarea că în ceea ce privește articolele față de care au fost formulate rezerve, dispozițiile care leagă aceste state sunt cele modificate conform rezervelor;

2) între statul rezervatar și statele care au formulat obiecții la rezerve, în dependență de atitudinea diferită a acestora din urmă, se pot crea două posibile grupuri de raporturi:

a) statele care au formulat obiecții la rezerve pot accepta ca restul dispozițiilor tratatului, neafectate prin rezerve, să se aplice între ele și statul rezervatar;

b) aceleași state pot însă, ca prin obiecțiile lor la rezerve, să refuze aplicarea în întregime a tratatului în raporturile dintre ele și statul autor al rezervelor.

Tratatul internațional, la care s-au făcut rezerve, se aplică în întregime, între părțile contractante care n-au formulat rezerve.

De regulă, o rezervă autorizată în mod expres de un tratat nu are nevoie să fie acceptată ulterior de celelalte state contractante, cu excepția cazurilor când tratatul

440 De exemplu, art 32 alin. 1 din Tratatul privind înființarea Uniunii Economice a statelor CSI din 24 septembrie 1993 dispune: "Formularea de rezerve la prezentul Tratat nu este admisă". Iar art. 22 din Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora din 13 ianuarie 1993 dispune: "Articolele prezentei Con-venții nu oferă loc rezervelor. Anexele sale nu oferă loc la acele rezerve ce sunt incompatibile cu obiectul și scopul său".

441 Spre exemplu, la art. 8 pct. 1 din Convenția privind cetățenia femeii măritate din 20 februarie 1957 este stabilit: "Orice stat la momentul semnării, ratificării sau aderării poate formula rezerve față de orice articol al prezentei Convenții, cu excepția articolelor 1 și 2". Sau art. 42 pct. 1 din Convenția cu privire la statutul refugiaților din 28 iulie 1951 prevede: "Orice stat la momentul semnării, ratificării sau aderării poate face rezerve la articolele Convenției, cu excepția articolelor 1, 3 și 4, art. 16 pct. 1, articolele 33 și 36-46 inclusiv".

442 Am putea cita, ca exemplu, Convenția ONU asupra dreptului mării din 10 decembrie 1982, care la art. 309 prevede: "Convenția nu admite nici rezerve, nici excepții, în afară de cele pe care ea le autorizează în mod expres în alte articole" sau Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984, care la art. 28 pct. 1 dispune: "Orice stat la momentul semnării sau ratificării prezentei Convenții, ori aderării la ea poate declara despre aceea că el nu recunoaște competența Comitetului, determinată la articolul 20".

443 De pildă, art. 51 pct. 2 din Convenția cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989 stabilește: "Nu este admisă rezerva, ce este incompatibilă cu obiectul și scopul prezentei Convenții".

prevede aceasta. Însă în cazul în care din numărul restrâns de state care au participat la negocieri ori din rațiunea obiectului și scopului tratatului ar rezulta că aplicarea tratatului în întregime de toate părțile este o condiție esențială a con-simțământului fiecăruia dintre ele de a fi legată prin tratat, rezerva trebuie să fie acceptată de toate părțile. În situația în care tratatul este actul constitutiv al unei organizații internaționale și documentele nu dispun altfel, rezerva trebuie să fie aprobată de organul competent al acestei organizații.

Convenția de la Viena (1969) prevede că dacă tratatul nu dispune altfel, atât o rezervă, cât și o obiecție la rezervă pot fi oricând retrase, fără a fi nevoie de consimțământul statului care a acceptat rezerva sau a formulat obiecții față de rezervă pentru retragerea acestora.

Statele pot formula nu numai rezerve la un tratat internațional, dar și *declarații interpretative* față de unele din prevederile acestuia.⁴⁴⁴ Spre deosebire de rezerve, care urmăresc modificarea unor raporturi juridice create prin tratat, declarațiile interpretative se limitează să precizeze numai anumite poziții de principiu ale statelor în cauză față de tratatul multilateral sau față de unele clauze ale acestuia.

§ 7. Condițiile de validitate și de nulitate a tratatelor

Un tratat, pentru a fi valabil, trebuie să fie licit atât din punctul de vedere al regulilor sale de încheiere, cât și din punctul de vedere al conținutului, obiectului și scopului său. Aceasta, printre altele, presu-pune ca tratatul:

- să fie încheiat în modul convenit de către subiectele de drept inter-național;
- să reprezinte rezultatul unei înțelegeri autentice dintre părți, ceea ce înseamnă că acordul de voință al părților să nu fie afectat prin vicii de consimțământ;
- să nu contravină în întregime sau în parte principiilor fundamentale și normelor imperative ale dreptului internațional.

Dreptul tratatelor se întemeiază pe principiul prezumției validității tratatelor internaționale,⁴⁴⁵ ceea ce înseamnă că un tratat internațional se consideră valabil atâta timp cât nu este dovedit contrariul. Validitatea unui tratat nu poate fi contestată decât în baza prevederilor dreptului internațional.

În cazurile în care condițiile specificate mai sus nu sunt întrunite, se ajunge la nulitatea tratatelor, care în dependență de gradul de ilegalitate al tratatului internațional, este de două tipuri: relativă și absolută.

Este în drept să invoce nulitatea relativă a unui tratat internațional numai acel stat al cărui consimțământ a fost viciat. Sunt sancționate cu nulitate relativă viciile de consimțământ, rezultând din:

- a) *violarea vădită a unei norme de importanță fundamentală a dreptului intern privitoare la competența de a încheia tratate* (de exemplu, o normă constituțională privind ratificarea (aprobarea) tratatelor sau privind autoritățile competente să încheie tratate, procedura de urmat, deplinele puteri). Violarea poartă un caracter vădit, dacă ea este evidentă pentru orice stat;

444 O astfel de declarație interpretativă este prevăzută în art. 1 pct. 5 din Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție nr. 1298-XIII din 24 iulie 1997: "Republica Moldova interpretează dispozițiile celei de-a doua propoziții din articolul 2 al primului Protocol adițional la convenție ca neimpunând obligații financiare suplimentare statului referitoare la stabilimentele școlare de ori-entare filozofică sau religioasă, altele decât cele prevăzute de legislația inter-nă". Vezi Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55 din 21 august 1997.

445 Regulă consfințită la art. 42 din ambele Convenții de la Viena cu privire la dreptul tratatelor.

b) *eroarea*, dacă aceasta:

- poartă asupra unui fapt sau situații;

- constituia o bază esențială a consimțământului unui stat de a fi legat prin tratat;

- statul care o invocă nu a contribuit prin conduita sa la producerea erorii.⁴⁴⁶ În practica internațională a statelor eroarea a fost invocată, în special, în jurisprudență în legătură cu inexactitatea hărților anexate la unele tratate teritoriale;⁴⁴⁷

c) *dolul* care constă în conduita frauduloasă a unei părți contractante, prin care se urmărește determinarea altei părți contractante să-și dea consimțământul pentru încheierea tratatului.⁴⁴⁸ Dolul poate îmbrăca forma unor declarații false, a reprezentării false sau consta din alte procedee înșelătoare;

d) *coruperea reprezentantului unui stat participant la negocierea încheierii tratatului*,⁴⁴⁹ pentru a accepta încheierea lui în anumite condiții. Actele de corupere trebuie să fie evidente și în măsură să exercite o influență considerabilă asupra voinței acestui reprezentant.

Prin nulitate absolută se sancționează viciile de consimțământ rezultând din:

a) *constrângerea exercitată asupra reprezentantului unui stat*, prin acte sau amenințări îndreptate împotriva libertății sau integrității fizice a acestuia, reputației sale, persoanelor dragi lui etc. Tratatul încheiat în aceste condiții este lipsit de orice efect juridic.⁴⁵⁰

b) *constrângerea exercitată asupra unui stat participant* la încheierea unui tratat internațional prin amenințarea cu forța sau folosirea forței, cu violarea principiilor de drept internațional încorporate în Carta ONU.⁴⁵¹

De nulitate absolută sunt lovite și tratatele care contravin normelor imperative ale dreptului internațional, atât cele în vigoare în momentul încheierii lor, cât și cele apărute mai târziu, pe parcursul aplicării acestora.⁴⁵²

Nulitatea absolută poate fi invocată de orice stat parte la tratat, nu neapărat de statul victimă, precum și din oficiu, de către o instanță internațională. Nulitatea absolută afectează validitatea tratatului din momentul încheierii sale (*ab initio*).

Dispozițiile unui tratat nul nu au forță juridică. O dată cu stabilirea nulității unui tratat, oricare parte este în drept să ceară oricărei alte părți restabilirea, pe cât se va putea, în relațiile lor reciproce a situației care ar fi existat dacă aceste acte nu ar fi fost îndeplinite.⁴⁵³ Dacă tratatul este lovit de nulitate în virtutea contradicției sale cu o normă imperativă de drept internațional, părțile lui sunt obligate să elimine, în măsura posibilului, consecințele oricărui act îndeplinit pe baza unui asemenea tratat.⁴⁵⁴

446 Vezi art. 48 din Convenția de la Viena (1969).

447 Vezi, de exemplu, *Affaire du temple de Préah Vihear (Cambodge c. Thaïlande)*, Arrêt du 15 juin 1962, în: *Droit international public. Recueil de textes: vol. II / Sous la rédaction de Condorelli L., Université de Genève, Faculté de Droit, 1997-1998, p. 75.*

448 Convenția de la Viena (1969), art. 49.

449 *Ibidem*, art. 50.

450 *Ibidem*, art. 51.

451 De exemplu, tratatul de la München din 29 septembrie 1938 prin care Cehoslovacia prin constrângerea militară a Germaniei, însă și cu participarea Franței, Marii Britanii și Italiei, i-a cedat acesteia regiunea Sudeților. Tratatul în cauză a fost ulterior declarat nul: de către Franța și Marea Britanie în 1942, de Italia în 1944, de RFG în 1966.

452 Convenția de la Viena (1969), art. 53, 64. Bunăoară, la 24 decembrie 1989 Congresul deputaților poporului ai URSS a recunoscut nule și neavenite din momentul încheierii lor protocoalele secrete încheiate de Uniunea Sovietică cu Germania în anii 1939-1940 privind delimitarea "sferelor de interes" în Europa.

453 Convenția de la Viena (1969), art. 69 pct. 2 lit. a).

454 *Ibidem*, art. 71 pct. 1 lit. a).

§ 8. Efectele tratatelor. Aplicarea lor în spațiu și în timp

Încheierea unui tratat internațional constă în crearea unor situații juridice noi, fie că se nasc drepturi și obligații, fie că se modifică sau se sting anumite drepturi și obligații existente deja. Într-un cuvânt, rațiunea încheierii unui tratat este tocmai crearea de efecte juridice, adică angajarea părților la o anumită conduită obligatorie.

Un tratat își produce efectele sale față de părțile acestuia în conformitate cu principiul de origine latină *pacta sunt servanda*, care, potrivit art. 26 din Convenția de la Viena (1969), este formulat în felul următor: "Orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie executat de ele cu bună-credință".

Regula *pacta sunt servanda* este un principiu bine încetățenit în practica internațională. În virtutea acesteia, fiecare stat participant la un tratat este obligat:

- să respecte și să execute întocmai obligațiile sale decurgând din tratat;
- să nu încheie tratate ce-ar contraveni obiectului și scopului tratatelor sale încheiate anterior;
- să nu facă abuz de drepturile născute pentru el din tratatul încheiat, adică să nu folosească aceste drepturi în dauna drepturilor și intereselor legitime ale altor state părți;
- renunțarea la tratat poate avea loc numai în conformitate cu prevederile dreptului internațional;
- neexecutarea unui tratat nu poate fi justificată prin invocarea dispozițiilor de drept intern al statelor părți.⁴⁵⁵

În ce privește înseși efectele tratatelor, doctrina diferențiază în general efectele tratatelor față de statele părți și efectele tratatelor față de statele terțe.⁴⁵⁶

A. *Efectele tratatelor față de statele părți* comportă următoarele două situații juridice:

- 1) efectele tratatelor față de guvernanți;
- 2) efectele tratatelor față de cei guvernați.

Efectele tratatelor față de guvernanți implică trei categorii de situații:

- a) efectele tratatelor față de puterea executivă;
- b) efectele tratatelor față de puterea legislativă;
- c) efectele tratatelor față de puterea judiciară.

Privitor la efectele tratatelor față de puterea executivă, acestea determină obligația executivului de a lua măsuri pentru aplicarea tratatelor în ordinea juridică internă. Pe lângă aceasta, executivul mai are și obligația de a publica tratatele, pentru ca ele să fie cunoscute de cetățeni și de opinia publică.

Efectele tratatelor față de puterea legislativă apar în special în situațiile în care este necesară adoptarea unor legi pentru ca tratatul să-și poată produce efectele în ordinea juridică internă.

În ce privește efectele tratatelor față de organele judiciare, acestea, pe de o parte, pot aplica prevederile lor, după ce-au fost ratificate și publicate, iar pe de altă parte, ele pot interpreta prevederile tratatelor la care statul este parte.

Referitor la efectele tratatelor față de guvernați, în dreptul internațional prevalează ideea că tratatele nu produc efecte directe față de particulari. O dată însă cu încheierea în 1951 și 1957 a tratatelor de instituire a Comunităților Europene, precum și prin elaborarea unor instrumente internaționale ce recunosc în favoarea indivizilor, persoane fizice, dreptul de acces în fața unor organe de anchetă sau judiciare internaționale, în cazul încălcării drepturilor omului prevăzute de aceste instrumente, conceptul respectiv a suferit modificări esențiale. Cu toate acestea, situațiile specificate nu reprezintă o tendință

⁴⁵⁵ Regula prevăzută la art. 27 din Convenția de la Viena (1969).

⁴⁵⁶ Vezi, bunăoară, Ecobescu N., Duculescu V., *Dreptul tratatelor*, București, Editura Continent XXI, 1995, p. 70 și urm.

generală de natură să altereze esența însăși a dreptului internațional, ca drept ce reglementează preponderent raporturi între state suverane.

B. Un grup însemnat de probleme juridice îl reprezintă și *efectele tratatelor asupra statelor terțe*. Potrivit art. 2 pct. 1 lit. h) din Convenția de la Viena (1969) prin noțiunea de "stat terț" se înțelege un stat care nu este parte la tratat. În general, în acest domeniu prevalează principiul efectului relativ al tratatelor, împrumutat din dreptul privat intern sub forma regulii de drept roman *res inter alios acta nec nocere prodesse potest*, ceea ce înseamnă că față de terți tratatele nu produc nici obligații și nici drepturi. În dreptul internațional, excluderea terților din sfera efectelor tratatelor internaționale decurge direct din principiul egalității suverane a statelor, în temeiul căruia acordul liber exprimat al fiecărui stat constituie unicul temei legal de dobândire a anumitor drepturi și de asumare a anumitor obligații în raporturile sale cu alte state.

Totodată, chestiunea esențială care se pune este aceea de a ști dacă tratatele internaționale produc sau nu efecte față de statele terțe. De altfel, chiar prin formularea principiului efectului relativ al tratatelor internaționale, dată la art. 34 din Convenția de la Viena (1969), se întrevide o asemenea posibilitate: "Un tratat nu creează nici obligații nici drepturi pentru un stat terț fără consimțământul său".

Articolul 36 din Convenția de la Viena (1969) stabilește două condiții la întrunirea cărora statele terțe pot dobândi drepturi în virtutea unui tratat:

- 1) dacă părțile la tratat înțeleg, prin asemenea dispoziții, să confere acest drept, fie statului terț sau unui grup de state căruia acesta îi aparține, fie tuturor statelor;
- 2) dacă statul terț consimte.

Din formularea articolului de mai sus rezultă că consimțământul statului terț poate fi și tacit. De exemplu, Carta ONU conferă anumite drepturi pentru statele terțe. În conformitate cu art. 35 din Cartă, unui stat care nu este membru al ONU i se acordă dreptul de a sesiza Consiliul de Securitate sau Adunarea Generală în legătură cu un diferend la care este parte, cu condiția acceptării din partea acestuia, în privința aceluși diferend, a obligațiilor de rezolvare pașnică a diferendelor prevăzute de Cartă.

În anumite condiții, statele terțe își pot asuma obligații prin dispozițiile unui tratat, la care nu sunt părți. Pentru aceasta art. 35 al Convenției de la Viena (1969) stabilește două condiții:

- 1) părțile la tratat să se fi înțeles să creeze o asemenea obligație prin dispozițiile tratatului;
- 2) statul terț să accepte în mod expres și în scris această obligație.

Expresie a unor derogări de la principiul efectului relativ al tratatelor, practica convențională consacră existența unor înțelegeri internaționale care creează regimuri juridice general aplicabile, obiective, în interesul comunității internaționale în întreg ansamblul său. Prin aceste tratate sunt stabilite drepturi și obligații valabile și pentru statele neparticipante la acestea:

- tratatele multilaterale care stabilesc anumite regimuri teritoriale, cum sunt acelea privind neutralitatea unor țări sau instituirea unor regimuri juridice speciale pentru unele regiuni și localități sau pentru anumite arii geografice mai largi (de exemplu, Actul final al Congresului de la Viena din 1815, prin care s-a stabilit statutul de neutralitate permanentă a Elveției sau Tratatul de stat cu Austria din 1955, precum și cele referitoare la statutul de orașe libere, ca de pildă Cracovia (1815) sau orașul liber Danzing (1919), ori Tratatul de la Washington asupra Antarcticii din 1959, Convenția prin care au fost neutralizate insulele Aaland din Marea Baltică din 1856);

- tratatele ce stabilesc un anumit regim juridic pentru căile de comunicație internaționale, cum ar fi cele care stabilesc regimul de navigație pe fluviile internaționale

(Dunăre, Rin, Congo, Senegal) sau canalele internaționale (Convenția de la Constantinopol relativă la Canalul de Suez (1888), clauzele Tratatului de la Versailles (1919) privind canalul Kiel).

În literatura de drept internațional sunt menționate, de asemenea, tratatele multilaterale prin care se instituie o organizație internațională în calitate de subiect nou de drept internațional. O dată ce o atare entitate este constituită, organelor sale le revine obligația să respecte dispozițiile actului constitutiv, chiar dacă însăși organizația nu are calitatea de *parte* la acesta, ci doar de *obiect* al tratatului în cauză.

Alta este însă situația statelor terțe vizavi de actele de constituire a organizațiilor internaționale. Acestea din urmă în funcție de specificul fiecăreia, nu beneficiază de unul și același grad de opozabilitate față de statele terțe. Dacă existența "obiectivă" a ONU sau a instituțiilor specializate ale ONU nu este astăzi pusă de către nimeni la îndoială, ea nu poate fi însă extinsă și asupra organizațiilor regionale. Exemplul cel mai elocvent în acest sens îl reprezintă cazul fostului CAER și CEE, care abia printr-un acord intervenit în iunie 1988 s-au văzut recunoscute în mod reciproc.

Unele tratate internaționale cuprind stipulații speciale în favoarea terților. Este vorba în special de tratatele comerciale care prevăd clauza națiunii celei mai favorizate. În virtutea acesteia un stat A se angajează față de un stat B să-i acorde tratamentul cel mai favorabil pe care îl va fi acordat sau îl va acorda oricărui stat terț C. Cu alte cuvinte, se stabilește o legătură între regimul creat printr-un tratat (A-B) cu un alt regim, mai favorabil, prevăzut de un alt tratat, purtând asupra aceluiași obiect, însă încheiat cu un alt stat (A-C).

Tratatele internaționale se aplică în spațiu și în timp. Regula generală care acționează la aplicarea tratatelor în spațiu constă în răsfrângerea efectelor acestora asupra ansamblului teritoriului statelor părți. De regulă, între sfera de aplicare în spațiu a unui tratat și întinderea teritorială a statelor părți la acesta, există o coincidență perfectă. Convenția de la Viena (1969) în art. 29 stabilește: "Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilită pe altă cale, un tratat leagă fiecare din părți cu privire la întregul său teritoriu".

De la această regulă fac excepție așa-numitele *tratate localizate*, care își produc efectele numai într-o anumită zonă teritorială a statului.⁴⁵⁷ Din categoria unor asemenea tratate fac parte acordurile de stabilire a frontierelor, acordurile de creare a unor servituți asemănătoare celor din dreptul civil, prin care se acordă drepturi de tranzit prin teritoriul statului, de utilizare a apelor sau a pășunilor.

O serie de tratate stabilesc regimuri juridice aplicabile unor anumite zone geografice sau spații precis identificate, situate dincolo de limitele suveranității statelor părți la acestea (de pildă, Tratatul de la Washington asupra Antarcticii (1959), Acordul privind activitatea statelor pe Lună sau alte corpuri cerești (1979), Tratatul privind interzicerea plasării de arme nucleare și alte arme de distrugere în masă în zona internațională a spațiilor submarine (1970) etc.).

Încă o excepție de la regula aplicării teritoriale a tratatelor internaționale este și aceea prin care se creează o organizație internațională. Dispozițiile acestor tratate nu se aplică pe teritoriul statelor participante la organizație.

În ceea ce privește aplicarea în timp a tratatelor, este în general admis principiul că tratatele sunt obligatorii pentru părți din momentul în care angajamentele statelor au fost

⁴⁵⁷ Tratatele *localizate* al căror obiect se referă la însuși teritoriul statului mai poartă denumirea de tratate *reale*. Cele *nelocalizate*, sau *personale*, cuprind tratatele de alianță, de asistență mutuală, de garanție, de arbitraj, precum și alte tratate cu caracter politic.

legal perfectate și până când tratatul, în condițiile prevăzute de dreptul internațional, încetează să-și producă efectele.

Tratatul internațional, la fel ca și legea în dreptul intern, n-are *forță retroactivă*. Potrivit art. 28 din Convenția de la Viena: “Dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau aceasta nu este stabilită pe altă cale, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ce privește un act sau fapt anterior datei intrării în vigoare a acestui tratat față de această parte sau în ce privește o situație care încetase să existe la acea dată”.

După cum reiese și din formularea de mai sus, nimic nu împiedică statele părți la un tratat să deroge de la regula neretroactivității, cu condiția ca această derogare să rezulte din clauzele tratatului.⁴⁵⁸ Cea mai cunoscută excepție de la principiul neretroactivității o constituie Tratatul de la Washington din 8 mai 1871, prin care, în *Cauza Alabama*, SUA și Marea Britanie au convenit să supună arbitrajului fapte care se produsese în timpul războiului de secesiune din SUA din anii 1862-1865.

Un aspect special al aplicării tratatelor în timp este cel al *tratatelor concurente* (sau *successive în timp*), ce impune examinarea situațiilor de conflict între dispozițiile unor tratate, cu același obiect, intervenite succesiv între aceleași părți. Regulile destinate rezolvării acestor dificultăți fac obiectul art. 30 al Convenției de la Viena (1969), care s-a lăsat inspirat de soluțiile reținute de practica convențională internațională:

a) în primul rând, în virtutea principiului autonomiei de voință, părțile unui tratat pot indica că acesta este subordonat unui alt tratat, anterior sau posterior, astfel încât dispozițiile celui din urmă se vor aplica cu precădere (art. 30 pct. 2);

b) în al doilea rând, fiind în situația a două tratate cu un obiect identic și în cazul în care nu toate părțile contractante ale tratatului anterior ar fi părți și la tratatul posterior prin aplicarea principiului efectului relativ al tratatelor, fiecare din părți nu va fi legată vizavi de cealaltă decât prin intermediul tratatului la care ambele sunt părți. În aceste condiții va exista o pluralitate de comunități contractuale, prima fiind alcătuită din statele părți la ambele tratate, cea de-a doua fiind constituită din statele legate prin intermediul primului tratat, iar cea de-a treia nefiind legată decât în baza tratatului posterior (art. 30 pct. 4);

c) în virtutea bine cunoscute reguli *lex posterior derogat priori*, atunci când toate părțile contractante la tratatul posterior sunt de asemenea părți la tratatul anterior, acesta din urmă va continua să se aplice doar în măsura în care dispozițiile sale sunt compatibile cu cele ale primului (art. 30 pct. 2).

Soluții diferite de la această regulă s-au dat în cazul unor tratate bilaterale intervenite între statele care, în același timp, sunt părți și la un tratat multilateral asupra aceleiași materii. Este, de pildă, cazul Convenției de la Viena (1963) cu privire la relațiile consulare, care prin art. 73 stabilește că dispozițiile particulare din tratatele bilaterale (convențiile consulare) se aplică în locul prevederilor generale ale convenției, indiferent dacă acordurile respective au intervenit înainte sau după încheierea acesteia.

O situație similară a fost adoptată și în cazul Acordului General pentru Tarife și Comerț din 30 octombrie 1947, prin ale cărui dispoziții de la regimul general al clauzei națiunii celei mai favorizate stabilită de Acord sunt exceptate uniunile vamale, zonele de liber schimb și convențiile bilaterale privind micul trafic de frontieră.

În privința gradului diferit de autoritate care se poate stabili între dispozițiile unor tratate successive, Carta ONU stabilește prioritatea sa asupra oricăror tratate încheiate între membrii organizației (art. 103).

⁴⁵⁸ Bunăoară, în virtutea art. 25 din Convenția CSI privind asistența juridică și raporturile de drept în procesele civile, familiale și penale din 22 ianuarie 1993, este stabilit: “Acțiunea Convenției în cauză se extinde și asupra relațiilor de drept ce au apărut până la intrarea ei în vigoare”.

§ 9. Încetarea și suspendarea efectelor tratatelor

Prin *încetarea* unui tratat internațional se înțelege că acesta și-a pierdut forța sa juridică în raporturile dintre participanții săi, el nemaiproducând în continuare drepturi și obligații pentru părți. Încetarea valabilității unui tratat internațional totodată nu aduce atingere drepturilor, obligațiilor sau situațiilor juridice create prin executarea lui, cu excepția cazurilor, când aceste drepturi sau situații n-au fost abrogate ulterior prin alte tratate sau o nouă normă imperativă de drept internațional. Tratatelor internaționale își pot înceta efectele lor prin mai multe modalități:

A. *Denunțarea*. Cu privire la efectele denunțării trebuie făcută o diferențiere între tratatele bilaterale, situație în care denunțarea pune capăt unui tratat, și tratatele multilaterale, când denunțarea capătă caracterul unei *retrageri*, care, fără a pune capăt tratatului în cauză, face pur și simplu ca statul ce denunță tratatul să iasă din regimul juridic stabilit de tratat. Potrivit art. 56 din Convenția de la Viena (1969), un tratat care nu conține dispoziții cu privire la stingerea și denunțarea sa sau la retragerea din el nu poate fi obiectul unei denunțări sau retrageri. De la această regulă sunt două excepții:

- atunci când poate fi stabilită intenția părților de a admite posibilitatea denunțării sau retragerii;

- atunci când dreptul la denunțare sau retragere poate fi dedus din natura tratatului. În acest caz notificarea privind intenția de a denunța sau de a se retrage din tratat trebuie făcută celeilalte părți cu cel puțin 12 luni înainte.

Organul competent pentru a denunța un tratat este prevăzut de dispozițiile constituționale ale fiecărei părți, în mod firesc el fiind acela căruia îi aparține competența de a angaja statul pe plan internațional. În temeiul art. 24 alin. 4 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova “deciziile cu privire la suspendarea, denunțarea sau stingerea tratatului internațional se adoptă de către autoritatea care a luat decizia cu privire la consimțământul Republicii Moldova de a fi legată prin tratatul în cauză”.

B. *Abrogarea* este un caz de stingere a tratatelor internaționale care solicită voința unanimă a părților.⁴⁵⁹ Abrogarea poate fi *expresă*, când rezultă dintr-un tratat special, dar ea poate fi și *tacită*, în cazul a două tratate succesive care reglementează în mod diferit aceeași materie, situație când tratatul posterior prevalează asupra celui anterior.

C. *Anularea* tratatului internațional. Este o modalitate de renunțare unilaterală a unui stat de la tratatul încheiat de acesta. Potrivit dreptului internațional, anularea unui tratat internațional poate avea loc în cazuri strict determinate, cum ar fi:

- violarea substanțială a tratatului de către una din părțile sale. Printr-o violare substanțială a tratatului, în conformitate cu art. 60 pct. 3 din Convenția de la Viena (1969), se înțelege o respingere a tratatului neautorizată de prezenta Convenție sau violarea unei dispoziții esențiale pentru realizarea obiectului și scopului tratatului;

- apariția unei noi norme imperative de drept internațional cu care tratatul nu este în concordanță;

- schimbarea fundamentală a împrejurărilor în care a fost încheiat tratatul (clauza *rebus sic stantibus*). Potrivit acesteia, un tratat internațional rămâne valabil atâta timp cât împrejurările în care el a fost încheiat rămân aceleași. Invocarea clauzei *rebus sic stantibus* poate interveni atunci când numai una din părți consideră că noile împrejurări sunt de natură să conducă la încetarea tratatului. Convenția de la Viena (1969) admite invocarea schimbării împrejurărilor pentru ieșirea dintr-un tratat numai în cazul în care este vorba

⁴⁵⁹ Bunăoară, la 1 iulie 1991 statele participante la Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia din 1955, prin semnarea unui protocol, au pus capăt valabilității acestui tratat, precum și al protocolului de prelungire al acestuia.

despre o "schimbare fundamentală", care afectează radical executarea lui (art. 62). Totodată ea condiționează invocarea acestei modalități prin îndeplinirea următoarelor condiții:

- a) ca împrejurările care au suferit schimbări să fi constituit baza esențială a consimțământului părților de a se lega prin tratat;
- b) ca schimbarea să fi transformat radical natura obligațiilor;
- c) schimbarea să vizeze împrejurările care au existat în momentul încheierii tratatului respectiv.

Invocarea schimbării fundamentale a împrejurărilor este interzisă în cazul tratatelor care stabilesc frontierele dintre state și atunci când această schimbare rezultă dintr-o violare a tratatului tocmai de către partea care cere ieșirea din tratat (art. 62 pct. 2 din Convenția din 1969);

- intervenția unei imposibilități subsecvente de executare a tratatului, atunci când a dispărut sau s-a distrus un obiect indispensabil executării tratatului (de pildă, dispariția unei insule care a constituit obiectul tratatului sau secarea unui fluviu cu regim internațional de navigație, ori secarea unui fluviu în legătură cu care exista un tratat pentru construirea unui baraj, pierderea teritoriului necesar executării tratatului sau că tratatul are un obiect irealizabil).

D. Dispariția uneia din părțile contractante ale tratatului - ca subiect de drept internațional.

E. Expirarea termenului de valabilitate a tratatului.

F. Executarea completă a prevederilor tratatului.

G. Survenirea unei condiții rezolutorii expres prevăzută în cuprinsul tratatului.⁴⁶⁰

H. Reducerea numărului de participanți la tratatul multilateral sub numărul necesar pentru intrarea în vigoare a acestuia.⁴⁶¹

I. Drept urmare a constatării nulității tratatului internațional.

K. Drept urmare a adoptării unor decizii obligatorii din partea anumitor organizații internaționale. Astfel, rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU în privința Irakului conțineau cerința adresată state-lor membre ale organizației de a întreprinde anumite măsuri, indiferent de existența în raporturile dintre acestea a unor drepturi și obligații conferite sau impuse prin orice acord internațional.⁴⁶² Sau în cadrul Consiliului Europei, Comitetul de Miniștri este în drept să înceteze calitatea de membru al unui stat participant la organizație. Iar în conformitate cu art. 58 alin. 3 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului din 4 noiembrie 1950, încetarea calității de membru al Consiliului Europei conduce în mod automat la încetarea calității de Parte la prezenta Convenție.

O situație intermediară în raport cu încetarea definitivă a tratatului o constituie *suspendarea* acestuia, adică încetarea provizorie a aplicării tratatului sub influența diferitelor împrejurări. Suspendarea este admisă dacă tratatul o prevede expres și părțile contractante sunt de acord cu ea. Consecințele pe care le implică suspendarea unui tratat internațional, sub rezerva ca părțile să nu fi convenit într-un alt mod, sunt următoarele:

460 De exemplu, art. 4 din Tratatul de la Varșovia din 1955 prevedea că acesta își va înceta efectele sale la intrarea în vigoare a unui tratat general european de securitate colectivă.

461 Cu titlu de exemplu am putea cita Convenția cu privire la prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948, care în art. 15 prevede că aceasta își va înceta valabilitatea dacă numărul de participanți la ea va deveni mai mic de șaisprezece.

462 Vezi în particular pct. 3 al rezoluției nr. 670 (1990) din 25 septembrie 1990, în: Droit international public. Recueil de textes: vol. I / Sous la rédaction de Condorelli L., Université de Genève, Faculté de Droit, 1997-1998, p. 196.

a) eliberează părțile între care aplicarea tratatului este suspendată de obligațiile executării tratatului în relațiile lor reciproce pe timpul perioadei de suspendare;

b) nu afectează celelalte relații juridice stabilite de tratat între părți [art. 72 pct. 1 din Convenția de la Viena (1969)].

Părțile contractante au datoria ca în timpul perioadei de suspendare să se abțină de la orice acte de natură să împiedice reluarea aplicării tratatului.

Pe lângă suspendarea integrală a clauzelor tratatului, este admisă și suspendarea parțială a acestora în cazul în care: a) ea este prevăzută de tratat; și b) clauzele care urmează să fie suspendate să poată fi separate de restul prevederilor tratatului. Totodată, mai este necesar ca clauzele care se suspendă să nu constituie baza consimțământului părților contractante, care a condus la încheierea aceluși tratat. În practică, cele mai frecvente clauze exprese de suspendare se găsesc în tratatele economice multilaterale și se referă la suspendarea anumitor dispoziții din tratat și nu la ansamblul acestuia. Este vorba de așa-numitele "clauze de salvagardare" care permit unui stat, în caz de dificultăți economice, să suspendeze temporar aplicarea acestora (de pildă, art. XVI din Statutul FMI sau art. XIX din Acordul GATT).⁴⁶³

În ceea ce privește anumite tratate, o imposibilitate de executare care poate conduce la încetarea acestora o constituie izbucnirea războiului între părți, precum și ruperea relațiilor diplomatice și consulare, cu toate că această rupere nu conduce în mod automat la încetarea tratatelor dintre statele în cauză, cu excepția tratatelor, a căror executare implică existența unor asemenea relații între părți.

În cazul conflictelor armate se pot crea împrejurări care să afecteze nu numai aplicarea tratatelor dintre statele beligerante, ci și între alte state. Tratatele bilaterale dintre beligeranți în majoritatea lor își încetează aplicarea. Tratatele multilaterale sunt suspendate în raporturile dintre beligeranți și rămân în vigoare în raporturile dintre nebeligeranți, precum și în raporturile dintre beligeranți și nebeligeranți. În raporturile dintre beligeranți continuă, însă, să acționeze tratatele (atât bilaterale, cât și multilaterale) care au fost încheiate în mod special pentru cazurile de război, de pildă, convențiile privind regimul prizonierilor de război, răniților și bolnavilor, protecția populației civile etc. Unele din tratatele încetate sau suspendate cu ocazia războiului pot să-și preia acțiunea îndată după terminarea acestuia, fie în mod automat, fie prin acordul părților în tratatele de pace sau în tratatele încheiate în mod special cu acest scop.

Mutațiile teritoriale influențează asupra efectelor tratatelor internaționale în conformitate cu regulile succesiunii statelor.

§ 10. Interpretarea tratatelor

Interpretarea unui tratat reprezintă operațiunea intelectuală prin care se determină sensul unui cuvânt sau al unei expresii, se lămuresc exprimările ambigue sau obscure ale unei dispoziții. Obiectul interpretării unui tratat internațional este limpezirea clauzelor sale neclare, iar scopul ei este de a stabili "voința comună" a părților contractante cu privire la dispozițiile tratatului la momentul redactării textului. Convenția de la Viena (1969) consacră interpretării tratatelor trei articole: 31, 32 și 33.

În legătură cu operațiunea de interpretare, au relevanță aspectele referitoare la: A. Modul de interpretare; B. Regulile de interpretare; C. Mijloacele complementare de interpretare.

A. Din punctul de vedere al *modurilor de interpretare*, distingem: a) interpretarea internațională; și b) interpretarea internă.

⁴⁶³ Acesta permite părților contractante să nu aplice articolele sale referitoare la "clauza națiunii celei mai favorizate".

a) *Interpretarea internațională* în dependență de autoritatea competentă pentru interpretarea unui tratat internațional, poate fi:

- interpretarea făcută de părțile contractante ale tratatului;
- interpretarea jurisdicțională, care este efectuată de tribunalele arbitrale sau instanțele de judecată internaționale (de pildă, CIJ, CJCE);
- interpretarea făcută de către organizațiile internaționale.

Interpretarea făcută *de părțile contractante* are o forță deosebită în raport cu celelalte interpretări. Ea poartă denumirea de interpretare *autentică*. Interpretarea autentică îmbracă două forme: 1) interpretarea *expresă*, care este făcută de părțile contractante la momentul încheierii tratatului; se poate face prin clauze interpretative înscrise în însuși cuprinsul tratatului, conținând definiția unor termeni folosiți, prin acte adiționale sau scrisori interpretative semnate în același timp cu tratatul și pe calea unor acorduri interpretative încheiate concomitent cu actul interpretat sau ulterioare acestuia. La toate acestea se mai adaugă și situația când prin anumite înțelegeri internaționale se constituie un organ special, de pildă, o comisie mixtă, care va avea ca scop rezolva-rea problemelor legate de interpretarea unui tratat; și 2) interpretarea *tacită*, adică cea care decurge din practica concordantă a statelor în aplicarea prevederilor unui tratat internațional.

Interpretarea unui tratat făcută printr-un act internațional se impune părților cu aceeași forță juridică precum însuși tratatul.

Interpretarea *jurisdicțională*. Dacă părțile nu se pot pune de acord asupra interpretării tratatului internațional, ele pot supune diferendul arbitrajului internațional sau CIJ. Interpretarea dată de un tribunal arbitral internațional sau de CIJ are forță obligatorie numai pentru părțile în diferend și privește numai cauza supusă reglementării.

Organizațiile internaționale sunt în drept să interpreteze dispozițiile actelor lor constitutive, tratatele la care organizația este parte, precum și tratatele în legătură cu care se pot pronunța, în temeiul atribuțiilor lor specifice. În ceea ce privește interpretarea de către organizațiile internaționale, trebuie ținut seama totodată de lipsa caracterului obligatoriu al actelor (rezoluțiilor) de interpretare ale acestora.

b) Interpretarea *internă* a tratatelor poate consta dintr-o interpretare *guvernamentală* internă, făcută de autoritățile publice guvernamentale, de regulă, competente în domeniul relațiilor externe (ministerele de externe ale statelor părți) sau dintr-o interpretare *jurisdicțională* internă, efectuată de către instanțele de judecată ale statelor părți. Interpretarea internă nu se impune decât organelor statului în cauză și nu altor state părți la tratat.

B. Regulile de interpretare. Convenția de la Viena (1969) a codificat principalele reguli de interpretare a tratatelor internaționale. Astfel, în conformitate cu art. 31 pct. 1 "Un tratat trebuie să fie interpretat cu bună-credință potrivit sensului obișnuit ce urmează a fi atribuit termenilor tratatului în contextul lor și în lumina obiectului și scopului său".

După cum reiese din dispoziția articolului citat, regulile de interpretare ale unui tratat internațional cuprind următoarele principii esențiale:

- principiul *bunei-credințe*, care cere ca interpretarea să aibă în vedere ceea ce părțile au avut de gând să spună în realitate;

- principiul *sensului obișnuit al termenilor tratatului*, ceea ce înseamnă că la interpretare trebuie reținută semnificația uzuală a cuvintelor, afară de cazurile când acestea, după cum precizează art. 31 pct. 4, sunt utilizate într-un sens special;

- interpretarea termenilor tratatului trebuie să se facă în *contextul* lor. Aceasta înseamnă că la interpretarea unui tratat trebuie avută în vedere *fraza* în care figurează termenul respectiv, *alineatul* în care se găsește termenul în cauză, *o anumită parte* a textului tratatului sau chiar textul tratatului *în întregul* său. Textul tratatului, după cum știm,

cuprinde atât *preambulul* acestuia, cât și eventualele sale *anexe*. Totodată, după cum precizează art. 31 pct. 2 din Convenția de la Viena (1969), textul unui tratat nu poate fi disociat de *contextul* său, care cuprinde orice alte acorduri, intervenite între toate părțile unui tratat ori între unele din acestea, cu prilejul încheierii tratatului sau având legătură cu tratatul. O dată cu contextul, se va ține seama, de asemenea, de eventualele acorduri intervenite ulterior între părți cu privire la interpretarea tratatului sau la aplicarea dispozițiilor sale, de orice practică urmată ulterior în aplicarea tratatului prin care este stabilit acordul părților în privința interpretării tratatului, precum și de alte reguli pertinente de drept internațional, aplicabile relațiilor dintre părți (Convenția din 1969, art. 31 pct. 3);

- interpretarea tratatului *în lumina obiectului și scopului său*. Aceasta presupune raportarea interpretării la sensurile și scopurile pe care părțile le-au avut în vedere la încheierea tratatului în cauză. Nu se admite o interpretare contrară obiectului și scopului tratatului.

Aceste reguli de interpretare au un caracter general și se aplică tuturor tratatelor internaționale.

Pe lângă regulile generale de interpretare, codificate de Convenția de la Viena (1969), practica convențională internațională mai cunoaște și alte reguli de interpretare, principalele din ele fiind:

- regula *sensului clar*, care înseamnă că nu trebuie interpretate dispozițiile unui tratat care au un sens clar. Scopul interpretării este de a lămuri ceea ce nu este clar, însă nu ceea ce este clar;

- regula *neadmiterii interpretării termenilor tratatului în sens absurd sau nerațional*, adică interpretarea lui în contradicție atât cu contextul tratatului, cât și cu obiectul și scopul acestuia;

- regula *efectului util*. Ea cere ca interpretarea oricărui termen sau a oricărei dispoziții a tratatului să se facă astfel încât să producă un efect util asupra aplicării tratatului, dar nu să-l facă fără efect, adică nul. Cunoscutul savant Emerich de Vattel considera că "interpretarea care ar face un act inutil și fără obiect nu poate să fie admisă".⁴⁶⁴

C. În cazurile în care interpretarea dată conform regulilor generale de interpretare, prevăzute la art. 31 din Convenția de la Viena (1969), lasă sensul ambiguu sau obscur, ori conduce la un rezultat vădit absurd sau nerațional, se poate face apel la *mijloacele complementare de interpretare*, prevăzute la art. 32 din Convenție (1969), cum ar fi: a) lucrările pregătitoare; și b) împrejurările în care a fost încheiat tratatul.

a) în categoria "lucrărilor pregătitoare" intră proiectele de text prezentate de părți în cursul negocierilor, intervențiile orale sau scrise ale participanților, diverse amendamente propuse sau respinse etc.;

b) în ceea ce privește determinarea "împrejurărilor în care a fost încheiat tratatul", acestea pot prezenta uneori dificultăți serioase. Dacă uneori aceste împrejurări au fost luate în considerare de CIJ (bunăoară, în Cauza privind Africa de Sud-Vest, pentru interpretarea mandatului Africii de Sud, Curtea a considerat că trebuie să se țină cont exclusiv de situația existentă în 1920, evoluția ulterioară fiind "fără relevanță"),⁴⁶⁵ în alte împrejurări aceeași instanță a statuat că "orice instrument internațional trebuie să fie interpretat și

464 Emerich de Vattel, *Le droit des gens* (Nouvelle édition), t. II, Paris, 1983, p. 265; cit. după Niciu I. M., *op. cit. supra*, nota 87, p. 51.

465 Vezi *Rec.*, 1966, p. 23.

aplicat în cadrul ansamblului sistemului juridic în vigoare în momentul în care interpretarea a avut loc”.⁴⁶⁶

Dacă ne referim la interpretarea unor tratate care sunt redactate în două sau mai multe limbi, prima cerință înaintată față de acestea este stabilirea statutului diferitelor texte ale acestor tratate. De obicei, se face distincția între texte cu *autoritate inegală* și texte care au *valoare egală*. În cazul textelor care au autoritate inegală, prevalează textul având o *valoare superioară*.

Textele tratatelor internaționale pot fi *autentice, oficiale*,⁴⁶⁷ precum și pot cuprinde *traducerile lor oficiale*, ultimele fiind făcute fie de autoritățile guvernamentale ale părților contractante, fie de către o organizație interguvernamentală.

Pentru interpretarea tratatului internațional redactat în două sau mai multe limbi are importanță *textul* (textele) *său autentic*. Este *autentic* acel text al tratatului, în care acesta a fost autenticat. Textele autentice ale unui tratat internațional redactat în două sau mai multe limbi sunt egale ca valoare juridică, cu excepția cazurilor în care însuși tratatul dispune sau părțile au convenit pe altă cale că, în caz de divergențe, unul din texte are precădere [art. 33 pct. 1 din Convenția de la Viena (1969)]. În practică, compararea textelor poate duce la apariția unor sensuri diferite ale termenilor echivalenți în diverse limbi, fapt ce ridică probleme de interpretare. În acest caz se va adopta: sensul care, ținându-se seama de obiectul și scopul tratatului, împacă (conciliază) cel mai bine aceste texte (Convenția din 1969, art. 33 pct. 4); sensul termenilor în limba în care s-a negociat și redactat textul tratatului; se va da preferință textului *clar* în detrimentul textului *obscur*; se va face referire la lucrările pregătitoare; se va lua în considerare uneori textul favorabil părții care este obligată etc.

Bibliografie:

Anghel I. M., *Dreptul tratatelor*, 2 vol., București, Editura Lumina Lex, 1993; Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, vol. I, Chișinău, Tipografia Centrală, 2001; Burian Al., Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, ediția a II-a, Chișinău, CEP USM, 2005; Bolintineanu A., Popescu D., *Mijloacele juridice prin care statele devin părți la tratate*, București, Editura Academiei, 1967; Ecobescu N., Duculescu V., *Dreptul tratatelor*, București, Editura Continent XXI, 1995; Glaser E., *Rezervele la tratatele internaționale*, București, Editura Academiei, 1971; Molea M., *Viciile de consimțământ în dreptul internațional public*, București, Editura Științifică, 1973; Năstase A., *Adoptarea textului tratatelor internaționale* // RRSI, 1986, nr. 6; de același autor: *Aderarea ca mijloc de participare la tratatele internaționale* // RRSI, 1988, nr. 6; Popescu D., *Încetarea aplicării tratatelor, cu specială referință la denunțare* // SDR, 1990; Ago R., *Le droit des traités à la lumière de la convention de Vienne. Introduction* // RCADI, 1971-III, vol. 134; Capotorti F., *L'extinction et la suspension des traités* // RCADI, 1971-III, vol. 134; Weckel Ph., *La concurrence des traités dans l'ordre international* // BDI, vol. n 3, Paris, LGDJ, 1991; McNair (Lord A. D.), *The Law of Treaties*, Oxford, Clarendon Press, 1961.

Талалаев А. Н., *Право международных договоров. Общие вопросы*, Москва, 1980; de același autor: *Действие и применение договоров*, Москва, 1985; de același autor: *Договоры с участием международных организаций*, Москва, 1989; de același autor: *Венская конвенция о праве международных договоров. Комментарий*, Москва, Юридическая литература, 1997.

466 Vezi Consecințele juridice pentru state ale continuării prezenței Africii de Sud în Namibia (Sud-Vestul african) prin încălcarea rezoluției nr. 276 (1970) a Consiliului de Securitate, Aviz consultativ al CIJ din 21 iunie 1971, în: *Rec.*, 1971, p. 31-32).

467 Bunăoară, Tratatul de pace cu România din 1947 sau cel încheiat cu Italia în același an prevăd că textele lor în limbile rusă, engleză și franceză sunt autentice, iar textul în limba română și respectiv cel în italiană sunt texte oficiale (art. 40 și respectiv art. 90).

Capitolul X

DREPTUL INTERNAȚIONAL AL DREPTURILOR OMULUI

§ 1. *Noțiunea și particularitățile dreptului internațional al drepturilor omului*

§ 2. *Izvoarele dreptului internațional al drepturilor omului*

§ 3. *Mecanisme internaționale universale de protecție a drepturilor omului.*

§ 4. *Mecanismul european de protecție a drepturilor omului*

§ 1. Noțiunea și particularitățile dreptului internațional al drepturilor omului

Recunoașterea universală a drepturilor, departe de a fi o întâmplare fericită, este rodul evoluției umanității, a unui demers care se găsește în diferite măsuri, mai clar sau mai puțin clar exprimate, în toate curente de gândire, în toate religiile și în toate revoluțiile.

Dreptul internațional al drepturilor omului este o ramură relativ recentă a dreptului internațional public, care s-a dezvoltat în special în procesul conturării și afirmării principiului fundamental al respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau convingere, astfel cum a fost înscris în Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa din 1975.⁴⁶⁸

Dreptul internațional contemporan al drepturilor omului diferă în mod substanțial de precedentele sale istorice prin aceea că astăzi oamenii sunt considerați a avea drepturi garantate internațional ca persoane individuale și nu numai ca cetățeni ai unui anumit stat. Drepturile omului și protecția lor a parcurs un itinerar lung al istoriei. De la condiția de sclav din epoca antică și medievală se evoluează până la participant al relațiilor internaționale în condiții procedurale egale cu statul, subiect originar și deplin în drepturi, în fața unei jurisdicții internaționale în obiectivul căreia intră protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.⁴⁶⁹ Totuși, această evoluție nu ne permite să oferim persoanei fizice statutul de subiect al dreptului internațional public, atât timp cât aceasta nu este titular de drepturi și obligații de drept internațional public și nu are competență să creeze norme de drept internațional.

Acum există un număr impunător de instituții internaționale în a căror jurisdicție intră protecția persoanelor fizice împotriva încălcărilor săvârșite de statele ai căror cetățeni sunt, precum și de oricare alte state. Această evoluție a generat un climat politic în cadrul căruia protecția drepturilor omului a devenit unul dintre cele mai importante subiecte ale discursului politic internațional contemporan, implicând guverne, organizații interguvernamentale și o vastă rețea internațională de organizații neguvernamentale.

În acest moment suntem martorii unei revoluții în domeniul drepturilor omului în curs de desfășurare. Se înregistrează multe rezultate pozitive, care însă rămân a fi consolidate. Societatea internațională se poate lăuda astăzi cu un corp serios de reglementări internaționale în domeniul drepturilor omului și instituțiile chemate să le

⁴⁶⁸ Publicat în: Năstase A., *Documente fundamentale ale dreptului internațional și ale relațiilor internaționale*, București: Asociația Română pentru Educație Democratică. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1997, pp.129-134.

⁴⁶⁹ A se vedea Sârcu D., *Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate*, Chișinău, Centrul de Drept, 2001, p. 13.

pună în aplicare sunt în permanentă fortificare.⁴⁷⁰ Pentru aceste motive, putem afirma cu toată certitudinea că instituția protecției internaționale a drepturilor și libertăților a atins astăzi maturitatea unei ramuri a dreptului internațional public, distinctă prin particularitățile, subiectele, izvoarele și principiile sale.

Prin urmare, *dreptul internațional al drepturilor omului* (DIDO) constituie un ansamblu de norme și principii de natură convențională și/sau cutumiară care reglementează conduita statelor pentru asigurarea respectării și protecției drepturilor și libertăților fundamentale fără discriminare atât pe timp de pace, cât și pe timp de război, precum și care stabilesc răspunderea pentru încălcarea acestora. Este evident că conținutul acestor norme și principii îl formează obligația statelor, fundamentată în Carta ONU,⁴⁷¹ de a respecta drepturile omului și libertățile fundamentale ale tuturor persoanelor fără distincție de rasă, sex, limbă și religie. În plus, o serie de *particularități* caracterizează și îi conferă individualitate acestei ramuri:

1. *Preponderența normelor imperative*. DIDO este o ramură constituită preponderent din norme imperative care stabilesc obligații fundamentale opozabile *erga omnes* pentru întreaga comunitate internațională. Astfel ele devin obligatorii pentru toate statele, inclusiv pentru cele care nu și-au exprimat în acest scop acordul formal. Această particularitate denotă convergența acestei ramuri cu dreptul internațional umanitar care în mod similar instituie obligații imperative pentru toate statele, având același scop principal – protecția ființei umane. Caracterul imperativ al normelor DIDO rezultă și din acceptarea lor de către majoritatea statelor, ceea ce explică numărul mare de semnări, ratificări, aderări la convențiile internaționale în materia drepturilor omului.

2. *Formularea unor standarde în domeniul drepturilor omului*. DIDO se caracterizează prin aceea că pe plan internațional sunt elaborate atât standardele drepturilor și libertăților omului pe care statele se obligă să le introducă în ordinele lor juridice naționale, cât și sunt instituite proceduri de control asupra respectării acestora și soluționării diferendelor apărute din încălcarea de către state a obligațiilor lor internaționale asumate în domeniul respectiv.

3. *Superioritatea normelor dreptului internațional al drepturilor omului față de prevederile dreptului național*. Această regulă rezultă din articolul 4, par.2, al Constituției Republicii Moldova, potrivit căruia dacă există neconcordanțe între tratatele internaționale cu privire la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Cu toate acestea, este interesantă interpretarea dată de Curtea Constituțională a Republicii Moldova acestui articol constituțional, potrivit căreia „tratatele internaționale au prioritate numai asupra legilor interne, dar nu și asupra normelor constituționale.”⁴⁷²

4. *Efectul direct al normelor DIDO în dreptul intern*. Majoritatea normele DIDO au fost codificate în tratate internaționale care prin natura lor sunt de aplicabilitate directă, deoarece vizează destinatari concreți – persoane particulare, fizice sau juridice, și pentru a fi aplicate în ordinea juridică internă a statelor care le-au acceptat nu necesită vreun act de implementare sau transpunere.⁴⁷³ În acest sens, articolul 1 din Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale din 1950 (CEDO) prevede că Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și

470 Buergethal Th., Weber R., *Dreptul internațional al drepturilor omului*, București, Ed. Beck, 1996, p.14.

471 Art.1, par.3.

472 Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova, nr. 55 din 14.10.99.

473 A se vedea Capitolul V.

libertățile definite în titlul I al acestei convenții. În plus, Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova recomandă instanțelor de judecată naționale la examinarea cauzelor „să verifice dacă legea sau actul, care urmează a fi aplicat și care reglementează drepturi și libertăți garantate de CEDO, sunt compatibile cu prevederile acesteia, iar în caz de incompatibilitate instanța va aplica *direct* prevederile CEDO, menționând acest fapt în hotărârea sa”.⁴⁷⁴ În același spirit, dacă „legea națională nu prevede dreptul la recurs efectiv în privința încălcării unui anumit drept prevăzut de Convenție, instanța de judecată urmează să primească plângerea respectivă și să soluționeze cauza conform procedurii civile sau penale, aplicând *direct* prevederile CEDO”.⁴⁷⁵

5. *Interzicerea sau condiționarea rezervelor.* În materia drepturilor omului rezervele la tratatele internaționale trebuie să se aplice cu o strictețe deosebită, deoarece ele pot cauza prejudiciu însuși principiului protecției drepturilor omului pe bază nediscriminatorie, iar potrivit Convenției asupra dreptului tratatelor din 1969 „rezervele nu sunt admise în cazul în care ele sunt incompatibile cu obiectul și scopurile tratatelor”.⁴⁷⁶ Chiar și dacă unele tratate admit rezerve, aplicarea lor este substanțial subordonată unor condiții. De exemplu, articolul 57 al CEDO autorizează statele să formuleze o rezervă doar dacă:

1. este formulată în momentul semnării Convenției sau depunerii instrumentului de ratificare,
2. ea se referă la o anumită dispoziție din Convenție,
3. există o lege în vigoare pe teritoriul statului care nu este conformă cu acea dispoziție convențională,
4. statul prezintă o scurtă expunere a legii în cauză,
5. rezerva nu este generală.

6. *Prezența clauzelor facultative la instrumentele internaționale în domeniul drepturilor omului.* Cu scopul măririi maxime a numărului de participanți la convențiile internaționale, în ele se conțin articole facultative sau sunt adoptate protocoale facultative pe marginea celor mai discutabile chestiuni politico-juridice. Respectiv statele acceptă fără dificultăți și rezerve textul de bază al convenției și își rezervă facultatea de a accepta în orice moment ulterior clauzele sensibile care au constituit obiectul ezitărilor sale anterioare. În acest context se înscriu cele două Protocoale facultative la Pactul cu privire la drepturile civile și politice, respectiv din 1966 și 1989, Protocolul facultativ la Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 2002, Protocolul facultativ la Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 1999, cele două Protocoale facultative la Convenția cu privire la drepturile copilului, privind implicarea copiilor în conflictele armate din 2000 și privind traficul de copii, prostituția și pornografia infantilă din 2000, Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile persoanelor handicapate din 2006, Protocolul facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 2008 sau cele 14 Protocoale facultative la Convenția europeană a drepturilor omului.

7. *Aplicarea pe termen nelimitat a convențiilor internaționale în domeniul drepturilor omului.* Multe convenții în materia drepturilor omului sunt fără termen și în anumite convenții nu se conțin articole cu privire la denunțare. Aceasta se explică prin faptul că drepturile și libertățile fundamentale ale omului trebuie să fie respectate necondiționat, inclusiv în perioada conflictelor militare sau în circumstanțe extraordinare.

474 Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanțe a drepturilor omului și libertăților fundamentale, nr.17 din 19.06.2000.

475 *Ibidem.*

476 Art.19.

8. *Prezența mecanismelor instituționalizate de monitorizare a respectării normelor DIDO.*

Practic majoritatea convențiilor în materia drepturilor omului prevăd norme care instituie un control asupra aplicării sau respectării conforme a normelor consacrate fie pe calea prezentării și examinării rapoartelor periodice din partea statelor-părți, fie pe calea examinării plângerilor din partea particularilor care se pretind victime ale unor încălcări, fie pe cale deplasărilor pe teren. De cele mai dese ori aceste mecanisme sunt de natură convențională, ca de exemplu Comitetul ONU a drepturilor omului, creat prin Pactul cu privire la drepturile civile și politice din 1966, Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale, creat prin Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială din 1965, Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei, creat prin Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 1979, Comitetul pentru drepturile copilului, creat prin Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989, Comitetul împotriva torturii, creat prin Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 1984, Curtea europeană a drepturilor omului, creată prin Convenția europeană a drepturilor omului din 1950 ș.a.

9. *Subsidiaritatea mecanismelor internaționale de control asupra aplicării din partea statelor a instrumentelor internaționale.* Această particularitate rezultă din faptul că garantarea și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale recunoscute revine în primul rând autorităților statului și numai după ce acestea nu au luat măsurile prin care să asigure efectivitatea drepturilor și libertăților fundamentale sau nu au remediat situația victimelor, intervin mecanisme și organe jurisdicționale internaționale. În acest sens, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanțe a drepturilor omului și libertăților fundamentale, nr.17 din 19.06.2000 precizează că „sarcina primordială cu privire la aplicarea CEDO revine instanțelor naționale nu Curții Europene a Drepturilor Omului”, care în principiu intervine doar cu titlu subsidiar, în special, atunci când dreptul intern nu oferă recursuri efective contra situațiilor de încălcare a drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de Convenția europeană.

§ 2. Izvoarele dreptului internațional al drepturilor omului

Izvoarele dreptului internațional al drepturilor omului reprezintă manifestările normative ale cooperării instituționale ale statelor, consolidate sub forul organizațiilor interguvernamentale cu competențe în domeniul reglementării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Astfel dreptul internațional al drepturilor omului dispune de un sistem de izvoare, constituit dintr-un ansamblu preponderent de surse convenționale, dar și cutumiare, care reglementează întinderea drepturilor omului și libertăților fundamentale, obligația statelor de protecție, precum și mecanismele internaționale chemate să monitorizeze modul în care statele realizează această obligație. Această definiție conturează sursele tradiționale ale dreptului internațional public – tratatul și cutuma internațională. Prin urmare, **izvoarele convenționale** sunt formate din pacte, convenții, protocoale, tratate, acorduri sau alte instrumente juridice adoptate pe plan universal sau regional și ratificate de state pentru a garanta și asigura beneficiul unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului. Dreptul comun în materie este constituit de Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor, care reglementează modalitatea de asumare a angajamentelor de respectarea a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către state. De fapt, DIDO cuprinde norme și principii formate în marea lor majoritate pe calea încheierii tratatelor internaționale multilaterale cu caracter universal sau regional. Cele mai importante convenții internaționale cu caracter de universalitate în materia drepturilor omului sunt:

- Convenția pentru reprimarea și prevenirea crimei de genocid din 9 decembrie 1948,
- Convenția privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951,
- Convenția cu privire la egalitatea remunerării din 1951,
- Convenția privind drepturile politice a femeilor din 20 decembrie 1952,
- Convenția cu privire la lupta contra discriminării în domeniul învățământului din 14 decembrie 1960,
- Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966,
- Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966,
- Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965,
- Convenția privind reprimarea crimei de apartheid din 1973,
- Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 18 decembrie 1979,
- Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984,
- Convenția cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989,
- Convenția cu privire la popoarele indigene și tribale din 1989,
- Convenția cu privire la drepturile persoanelor handicapate din 13 decembrie 2006.

După cum a demonstrat evoluția progresivă a dreptului internațional, aceasta se datorează în cea mai mare parte eforturilor și voinței statelor exprimate în cadrul unor cooperări regionale, care presupune un cadru politic mai degajat și de mai mare încredere, susținut de o cunoaștere mai bună a peisajului local și a particularităților regionale. Un astfel de domeniu sensibil cum este protecția drepturilor și libertăților fundamentale, cooperarea regională oferă cele mai prompte și potrivite soluții. Unele dintre ele au fost materializate prin:

- Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950,
- Convenția americană a drepturilor omului din 22 noiembrie 1969,
- Convenția europeană pentru protecția persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal din 28 ianuarie 1981,
- Carta africană a drepturilor omului și popoarelor din 1981,
- Convenția europeană pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante din 26 noiembrie 1987
- Convenția-cadru europeană pentru protecția minorităților naționale din 10 noiembrie 1994.
- Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copiilor din 25 ianuarie 1996,
- Carta socială europeană (revizuită) din 5 mai 1996,
- Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicările biologiei și a medicinei: Convenția asupra drepturilor omului și a biomedicinii din 4 aprilie 1997,
- Convenția europeană cu privire la cetățenie din 6 noiembrie 1997,
- Convenția europeană cu privire la protecția copiilor contra exploatării și abuzurilor sexuale din 25 octombrie 2007 ș.a.

În afară de de criteriul de clasificare precitat (aria de aplicale) tratatele internaționale din acest domeniu mai pot fi grupate în dependență de vocația convențiilor

de a viza ansamblul drepturilor și libertăților fundamentale recunoscute sau protecția unor categorii de persoane (femei, copii, refugiați, minorități, persoane handicapate, persoane în vârstă) ori specificitatea protecției unei categorii de drepturi (politice, economice, sociale), sau în fine de a interzice o anumită conduită pusă în sarcina statelor (discriminare, tortură, tratamente, pedepse, crude, inumane, degradante, genocidul, apatheidul, expulzări colective).⁴⁷⁷

Izvoarele cutumiare ale dreptului internațional al drepturilor omului sunt conturate de o practică îndelungată (obiceiul juridic conștientizat), necontestată și neîntreruptă și acceptată de state ca fiind obligatorie (*opinio juris*). Drept exemplu pot servi practica egalității și nediscriminării sau principiul aplicării de soluții identice la situații identice, interdicția sclaviei, a muncii forțate etc. Cu toate acestea, în prezent rolul cutumei este nesemnificativ în reglementarea relațiilor internaționale în materie, deoarece ramura respectivă este codificată.

Pe de altă parte, specificul ramurii cercetate nu ne permite ignorarea altor surse, deși neobligatorii din punct de vedere al dreptului internațional public, dar importante prin substanța reglementării. Acestea sunt: izvoarele jurisprudențiale, actele unilaterale ale organizațiilor internaționale, legislația națională și principiile ramurale.

Izvoarele jurisprudențiale ale dreptului internațional al drepturilor omului sunt soluțiile judiciare determinate de aplicarea unui instrument juridic la cazuri concrete prin actul de jurisdicție al unei instanțe internaționale. Deosebit de importante, diverse și eficiente pentru protecția efectivă a drepturilor omului, aceste surse contribuie în mod determinant la definirea și interpretarea paletei de drepturi și libertăți consacrate în izvoarele juridice. Evident o hotărâre a unei jurisdicții internaționale nu are forță obligatorie⁴⁷⁸ decât pentru părțile în cauză și numai pentru cauza pe care o soluționează.⁴⁷⁹ Distingem două categorii de izvoare jurisprudențiale: prima reprezentată de practica judiciară a jurisdicțiilor specializate, cum este Curtea europeană a drepturilor omului de la Strasbourg, a doua – reprezentată de practica judiciară a jurisdicțiilor internaționale cu competență generală – Curtea Internațională de Justiție de la Haga.

Actele unilaterale ale organizațiilor internaționale. Acestea sunt instrumentele cu caracter cvasijuridic sau cu caracter exclusiv politic, prin natura lor acte de recomandare și deseori stau la baza tratatelor adoptate, care atribuie dispozițiilor respective caracterul de obligativitate. Ele sunt extrem de variate și reflectă viziunea comunității internaționale asupra anumitor chestiuni în materia drepturilor omului, concentrată sectorial în vectorii care sunt promovați de organizațiile internaționale cu competențe în materia drepturilor omului. Prin natura lor ele determină politica organizației emitente, iar statele-membre nu fac decât să o promoveze. Astfel la această categorie se referă rezoluțiile, declarațiile, recomandările organelor Organizației Națiunilor Unite, UNESCO, Consiliului Europei sau actele Confeințelor internaționale în materia drepturilor omului. Fără îndoială, cele mai numeroase și pertinente sunt actele Adunării Generale a ONU, prin care:

- Declarația asupra eliminării tuturor formelor de intoleranță și discriminare bazată pe religie sau convingere din 25 noiembrie 1981,
- Declarația asupra protecției femeilor și copiilor în perioada de urgență sau conflict armat din 14 decembrie 1974,
- Declarația asupra drepturilor persoanelor handicapate din 9 decembrie 1975,
- Declarația asupra rasei și prejudecăților rasiale din 27 noiembrie 1978,

477 Protocolul nr.4 la Convenția europeană a drepturilor omului din 16 septembrie 1963.

478 Pettiti L.E., Decaux E., Imbert P.H., *La Convention Européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*, Paris, 2-ème édition, Economica, 1999, pp.52-53.

479 A se vedea art. 59 din Carta ONU.

- Declarația drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice din 18 decembrie 1992,
- Declarația asupra eliminării violenței față de femei din 20 decembrie 1993,
- Declarația Mileniului din 8 septembrie 2000,
- Declarația asupra drepturilor popoarelor autohtone din 13 septembrie 2007 ș.a.

Legislația națională. După cum rezultă din subsidiaritatea mecanismelor internaționale de protecție a drepturilor omului, sarcina primordială de protecție a persoanelor, aflate sub jurisdicția sa, îi revine statului, care este obligat să asigure buna funcționare a autorităților sale, prin implementarea unei legislații eficiente și recursuri efective, orientate spre standardele internaționale de protecție și cele mai bune practici în domeniu. Prin urmare, reieșind din competența *ratione personae* statul în procesul de elaborare legislativă trebuie să țină cont nu numai de prevederile tratatelor în domeniul drepturilor omului la care este parte, dar și de cele mai recente evoluții în materie. Pe de altă parte, dispozițiile interne legislative se pot materializa într-o operă de codificare internațională care ar avea funcția de uniformizare a drepturilor intrne a statelor. Bunăoară practicile interne de nediscriminare pe motivul orientării sexuale, care în unele state au condus chiar la legalizarea căsătoriilor între persoane de același sex, au determinat codificarea clauzei generale de nediscriminare.⁴⁸⁰

Principiile dreptului internațional al drepturilor omului. Ansamblul normelor dreptului internațional al drepturilor omului constituie conținutul juridic al principiului fundamental al dreptului internațional public – cel al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului astfel cum a fost consacrat în Actul final al CSCE de la Helsinki din 1975. În măsura în care guvernează întregul sistem al dreptului internațional, celelalte principii fundamentale se regăsesc în aplicarea conformă a normelor acestei ramuri. Dar ca ramură distinctă, dreptul internațional al drepturilor omului dispune de *principii specifice proprii*:

1. Universalității drepturilor omului,
2. Nediscriminării în reglementarea și aplicarea drepturilor omului,
3. Egalității în drepturi a tuturor oamenilor,
4. Unității drepturilor omului,
5. Proportionalității imixtiunilor în exercitarea drepturilor omului,
6. Restricțiilor și derogărilor expres autorizate,
7. Răspunderii statelor pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului.

§ 3. Mecanisme internaționale universale de protecție a drepturilor omului.

În perioada imediat postbelică eforturile comunității internaționale au fost orientate spre crearea unui cadru normativ și instituțional universale de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale susceptibile să prevină orice prejudiciu adus exercitării de către ființa umană a drepturilor inerente condiției și dezvoltării sale. Ele au fost create în mare parte în cadrul sau sub egida Organizației Națiunilor Unite și instituțiilor sale specializate.

1. *Conținutul reglementărilor internaționale cu caracter universal în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*

Carta Organizației Națiunilor Unite. Acest document, semnat în 1945 este inedit după natura sa juridică: pe de o parte este actul constitutiv al ONU și se supune normelor dreptului organizațiilor internaționale, iar, pe de altă parte, este un tratat internațional care se supune dreptului comun al tratatelor internaționale, astfel cum a fost codificat prin

⁴⁸⁰ De exemplu, Protocolul 12 din 4 noiembrie 2000 la Convenția europeană a drepturilor omului din 1950 instituie o interdicție generală a nediscriminării.

Convenția de la Viena asupra dreptului tratatelor. Carta ONU nu definește drepturile și libertățile fundamentale ale omului, nici nu produce vreo listă a lor de care statele ar trebui să țină cont în codificările ulterioare. Cu toate acestea, acest instrument a servit drept pistă de lansare prin scopul atribuit organizației mondiale în curs de formare de „a realiza cooperarea internațională ... în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”.⁴⁸¹ În plus o serie de dispoziții din Cartă atribuie competență în materie organelor principale ale ONU, competențe la care ne vom referi în continuare.

Carta Internațională a Drepturilor Omului. Din punct de vedere formal nu există un astfel de document. Ceea ce numim noi astăzi Cartă Internațională a Drepturilor Omului este un ansamblu format din trei instrumente distincte: Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948, Pactul cu privire la drepturile civile și politice și Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, ambele din 1966.

Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale (AG) a ONU nr. 217/A/III din 10 decembrie 1948, a fost primul document internațional politic care enunță, în mod solemn, drepturile și libertățile fundamentale care trebuie garantate oricărei ființe umane, și conceput a fi “ un ideal comun atins pentru toate popoarele și toate națiunile”. Prin conținutul său și contextul epocii în care a fost elaborat, declarația a devenit un document de referință, utilizat pentru a determina măsura în care sunt respectate și aplicate normele referitoare la drepturile omului, recunoscute pe plan internațional. După natura sa, Declarația nu are o valoare obligatorie, exprimând doar un ideal pe care statele se angajează să-l consacre în practica lor politică și în deciziile interne. Ea nu este un tratat internațional și respectiv nu implică consecințe juridice, fiind un act complementar, interpretativ, care la timpul său a pregătit domeniul unei codificări, inclusiv sectoriale a drepturilor omului.

Textul Declarației consacră nouă *drepturi materiale civile*: dreptul la viață (art.3), dreptul la libertate (art.3), dreptul la inviolabilitatea persoanei (art.3), dreptul la viață privată și de familie (art.12), dreptul la inviolabilitatea locuinței (art.12), dreptul la secretul corespondenței (art.12), dreptul la onoare și demnitate (art.12), dreptul la libera circulație (art.13), dreptul la căsătorie și de a întemeia o familie (art.16); *trei drepturi politice*: dreptul la azil (art.14), dreptul la cetățenie (art.15), dreptul la alegeri (art.21); *două drepturi economice*: dreptul la proprietate (art.17), dreptul la o retribuție egală pentru muncă egală (art.23); *trei drepturi procedurale*: dreptul de a fi subiect de drept (art.6), dreptul la recurs efectiv (art.8), dreptul la un proces echitabil (art.10), *opt drepturi sociale*: dreptul la asigurări sociale (art.22), dreptul la muncă (art.23), dreptul de a înființa sindicate (art.23), dreptul la odihnă și timp liber (art.24), dreptul la un nivel de trai decent (art.25), dreptul la asigurare în caz de boală, șomaj, văduvie, bătrânețe (art.25), dreptul la învățământ (art.26), dreptul la a participa la viața culturală a societății (art.27); *cinci libertăți*: libertatea de gândire (art.18), libertatea de conștiință (art.18), libertatea de religie (art.18), libertatea de exprimare (art.19), libertatea de asociere (art.20). În plus, Declarația instituie *trei categorii de interdicții*: sclavia și aservirea (art.4), tortura sau tratamentele sau pedepsele crude, inumane sau degradante (art.5) și arestările, reținerile sau expulzările arbitrare (art.9); și proclamă *patru principii specifice*: egalității (art.1,7), nediscriminării (art.2,7), prezumției nevinovăției (art.11), nici o pedeapsă fără lege (art.11).

Prin impactul asupra reglementărilor ulterioare Declarației i se poate atribui un statut politico-moral și normativ special, pe care nici un alt document de asemenea

481 Art.1, par.3 din Carta ONU.

anvergură nu l-a dobândit, ea fiind punctul de plecare în edificarea unei ramuri distincte a dreptului internațional.

Pactul cu privire la drepturile civile și politice și Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, au fost adoptate de Adunarea Generală a ONU, în cadrul celei de-a XXI-a sesiuni, prin rezoluția 220/A/XXI, din 16 decembrie 1966 și au intrat în vigoare începând cu 3 ianuarie 1976 și, respectiv, 23 martie 1976. Ele au fost ratificate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 28 iulie 1990, nr.217-XII, în vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Din punct de vedere juridic, aceste două instrumente, spre deosebire de Declarația Universală a Drepturilor Omului, sunt tratate internaționale care instituie angajamente juridice opozabile pentru statele-părți, pasibile de răspundere pentru încălcarea lor potrivit principiului fundamental *pacta sunt servanda bonae fide*. În cadrul acestei abordări multilaterale a problemei sunt prezentate și protejate două grupuri de drepturi: drepturile economice, sociale și culturale, pe de o parte, și drepturile civile și politice, pe de altă parte.

În comparație cu Declarația, Pactul cu privire la drepturile civile și politice consacră două *drepturi colective*: dreptul popoarelor la autodeterminare (art.1) și dreptul minorităților de a avea viață culturală, religie și de a folosi propria limbă (art.27); zece *drepturi materiale civile*: dreptul la viață (art.6), dreptul la libertate și securitate (art.9), dreptul la întrunire pașnică (art.21), dreptul la viață privată și de familie (art.17), dreptul la inviolabilitatea domiciliului (art.17), dreptul la secretul corespondenței (art.17), dreptul la onoare și demnitate a deținuților (art.10), dreptul la libera circulație (art.12), dreptul la căsătorie și de a întemeia o familie (art.23), dreptul la onoare și reputație (art.17); două *drepturi politice*: dreptul la cetățenie a copilului (art.24) și dreptul la alegeri (art.25); patru *drepturi procedurale*: dreptul la personalitate juridică (art.16), dreptul la recurs efectiv (art.2), dreptul la un proces echitabil (art.14) și dreptul la un dublu nivel de jurisdicție (art.14); cinci *libertăți*: libertatea de gândire (art.18), libertatea de conștiință (art.18), libertatea de religie (art.18), libertatea de exprimare (art.19) și libertatea sindicală (art.22); interzice: sclavia și aservirea (art.8), tortura sau tratamentele sau pedepsele crude, inumane sau degradante (art.7), privarea de libertate pentru datorii (art.11), expulzarea străinilor (art.13), propaganda războiului (art.20), incitarea la ură națională, rasială sau religioasă (art.20). Pe lângă cele patru principii incluse în Declarație, Pactul mai înscrie două principii: restricțiilor și derogărilor expres autorizate (art.5) și *ne bis in idem* (art.14).

Pactul cu privire la drepturile civile și politice a fost completat prin două protocoale facultative. Primul Protocol a fost adoptat odată cu Pactul, la 16 decembrie 1966, fiind obligatoriu numai pentru statele-părți semnatare ale pactului, care își exprimă consimțământul de a se angaja prin el. Al doilea protocol facultativ, vizând abolirea pedepsei cu moartea, a fost adoptat la 15 decembrie 1989. Protocolul interzice executarea oricărei persoane aflate sub jurisdicția unui stat și obligă părțile contractante, să ia toate măsurile necesare pentru abolirea pedepsei cu moartea pe teritoriul aflat sub jurisdicția lor.

Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale oferă o protecție juridică drepturilor de a doua generație, printre care figurează unsprezece *drepturi sociale*: dreptul la securitatea socială și la asigurări sociale (art.9), dreptul la muncă (art.6), dreptul de a înființa sindicate (art.8), dreptul la odihnă și timp liber (art.7), dreptul la o existență decentă (art.7,10), dreptul de a fi protejat contra foamei (art.10), dreptul la educație (art.13), dreptul la condiții de muncă juste și prielnice (art.7), dreptul la securitate și igienă a muncii (art.7), dreptul la grevă (art.8), dreptul de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mentală (art.12); două *drepturi economice*: dreptul în vederea favorizării și ocrotirii intereselor sale economice (art.8), dreptul la un salariu echitabil (art.7); trei *drepturi*

culturale: dreptul de a participa la viața culturală (art.15), dreptul de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale (art.15) și dreptul autorului de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice producție științifică, literală sau artistică a sa (art.15); două *libertăți*: libertatea părinților de a alege pentru copii lor instituții de învățământ (art.18) și libertatea cercetării științifice și activităților creatoare (art.15). La fel ca și primul pact, cel de-al doilea reconfirmă în materia protejată trei *principii particulare*: egalității (art.3), nediscriminării (art.2) și restricțiilor și derogărilor expres autorizate (art.5)

În concluzie, putem afirma că diversitatea drepturilor consacrate, dar și tendința de a include și proteja un număr maxim de drepturi conferă acestor două instrumente un caracter general.

Alte instrumente internaționale. În perioada care a urmat constituirii ONU au fost adoptate numeroase documente internaționale remarcabile, care au dat expresie preocupărilor societății internaționale pentru apărarea, garantarea și respectul drepturilor omului. Acest proces de elaborare a înregistrat o spectaculoasă dezvoltare, ducând la afirmarea celor trei generații de drepturi. După cum precizează profesorul Victor Duculescu „între cele trei generații de drepturi ale omului se manifestă o strânsă și permanentă legătură, deoarece devine tot mai evident în actualele condiții ale evoluției societății internaționale că drepturile civile și politice nu pot fi garantate independent de cele ce privesc viața economică și socială, tot așa cum ambele categorii de drepturi se cer a fi asigurate eficient prin mecanismul drepturilor de solidaritate din generația a treia”.⁴⁸² Conținutul acestor drepturi a fost dezvoltat în instrumente internaționale care pot fi grupate după specificul reglementării:

- *Dreptul la autodeterminare*: Declarația AG a ONU cu privire la acordarea independenței statelor și popoarelor coloniale din 14 decembrie 1960, Rezoluția AG a ONU nr.1803 (XVII) cu privire la suveranitatea permanentă a resurselor naturale din 14 decembrie 1962.

- *Drepturile populației autohtone și minorităților*: Declarația AG a ONU asupra drepturilor popoarelor autohtone din 13 septembrie 2007, Convenția cu privire la popoarele indigene și tribale din 1989, Declarația drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice din 18 decembrie 1992.

- *Lupta contra discriminării*: Convenția cu privire la egalitatea remunerării din 1951, Convenția contra discriminării la angajare din 1958, Declarația AG a ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială din 20 noiembrie 1963, Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965, Convenția privind reprimarea crimei de apartheid din 1973, Declarația asupra rasei și prejudecăților rasiale din 27 noiembrie 1978, Convenția cu privire la lupta contra discriminării în domeniul învățământului din 14 decembrie 1960, Declarația asupra eliminării tuturor formelor de intoleranță și discriminare bazată pe religie sau convingere din 25 noiembrie 1981.

- *Lupta contra torturii tratamentelor sau pedepselor crude, inumane sau degradante*: Declarația AG a ONU asupra protejării tuturor persoanelor împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 9 decembrie 1975, Convenția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984.

- *Lupta contra sclaviei și muncii forțate*: Convenția referitoare la sclavie din 25 septembrie 1926, Convenția suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, traficului de sclavi

⁴⁸² Duculescu V. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Mijloace interne și internaționale. - București: Lumina LEX, 1994, pp.53-54.

și a instituțiilor și practicilor analogice din 7 septembrie 1956, Convenția cu privire la munca forțată din 28 iunie 1930, Convenția cu privire la abolirea muncii forțate din 25 iunie 1957, Convenția cu privire la reprimarea traficului de ființe umane și a exploatării și prostituției altuia din 2 decembrie 1949.

- *Drepturile femeii*: Convenția privind drepturile politice a femeilor din 20 decembrie 1952, Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 18 decembrie 1979, Declarația asupra protecției femeilor și copiilor în perioada de urgență sau conflict armat din 14 decembrie 1974, Declarația asupra eliminării violenței față de femei din 20 decembrie 1993.

- *Drepturile copilului*: Declarația AG a ONU asupra drepturilor copilului din 20 noiembrie 1959, Convenția cu privire la vârsta minimă de angajare din 1973, Convenția cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989, Convenția cu privire la cele mai rele condiții de muncă a copiilor din 1999.

- *Drepturile persoanelor în vârstă*: Principiile ONU pentru persoanele în vârstă din 16 decembrie 1991.

- *Drepturile persoanelor cu dizabilități*: Declarația drepturilor persoanelor cu deficiențe mintale din 20 decembrie 1971, Declarația asupra drepturilor persoanelor handicapate din 9 decembrie 1975, regulile adoptate prin Rezoluția ECOSOC nr. 37/53 din 1992 pentru egalizarea șanselor persoanelor handicapate, Convenția cu privire la drepturile persoanelor handicapate din 13 decembrie 2006.

- *Dreptul la bunăstare, progres și dezvoltare*: Declarația AG a ONU asupra progresului și dezvoltării în domeniul social din 11 decembrie 1969, Declarația universală pentru eliminarea definitivă a foamei și subnutriției din 16 noiembrie 1974, Declarația asupra utilizării progresului științei și tehnicii în interesul păcii și în folosul umanității din 10 noiembrie 1975, Declarația AG a ONU asupra drepturilor popoarelor la pace din 12 noiembrie 1984, Declarația AG a ONU asupra dreptului la dezvoltare din 4 decembrie 1986, Declarația universală a UNESCO asupra genomului uman și drepturilor omului din 11 noiembrie 1997.

2. Cooperarea instituțională cu caracter de universalitate

Organele ONU. Potrivit Cartei ONU, reieșind din obiectivul major al organizației de promovare și încurajare a respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale pentru toți fără discriminare, organele principale au achiziționat competențe, în doze diferite, pentru realizarea scopului propus.

Adunarea Generală. Ca organ reprezentativ al ONU, Adunarea Generală dispune de o competență generală, care printre altele include și pe aceea de a iniția studii și a face recomandări în scopul respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți.⁴⁸³ În acest sens Adunarea Generală poate examina orice chestiune care afectează exercitarea drepturilor omului în plan mondial și are dreptul să sensibilizeze conștiința internațională prin rezoluțiile pe care le emite în materie. De regulă, în cadrul sesiunilor sale, problemele privind drepturile omului sunt preluate din rapoartele Consiliului Economic și Social (art.62), din rezoluțiile anterioare ale Adunării Generale, fie sunt probleme propuse de către alte organisme ale O.N.U., de către un stat membru sau de Secretarul General.

Consiliul de Securitate. Deși nu are atribuții directe în ceea ce privește garantarea drepturilor omului, Consiliul de Securitate este abilitat să se ocupe de situațiile în care au loc încălcări grave ale drepturilor omului și care pot constitui un pericol pentru pacea și securitatea internațională, putând dispune de intervenția în statul respectiv în scopul

483 Art.13, par.1 lit. a din Carta ONU.

remedierii situației. Problematika drepturilor omului intră în competența Consiliului de Securitate în situațiile în care încălcările flagrante și permanente ale acestor drepturi constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale. În activitatea practică, Consiliul a intervenit deseori mai ales în ceea ce privește politica de apartheid și de discriminare rasială, care încălcând flagrant drepturile omului, reprezintă o sursă permanentă de tensiuni și tulburări și constituie amenințări directe la adresa păcii și securității internaționale, sau, de exemplu, dacă scurtăm rezoluțiile Consiliului de Securitate a ONU adoptate în 2008,⁴⁸⁴ ne convingem că Consiliul a trebuit să facă față provocărilor din Iraq, Burundi, Congo, Liberia, Somalia, Orientul Mijlociu, chestiunilor palestinienilor, Cipru, Bosnia-Herzegovina, Cote d'Ivoire, Sudan, Haïti, Georgia, Tchad, Afganistan, Sierra Leone, Rwanda, Erythrea, Etiopia, Sahara occidentală, Timor, pentru o finalitate, nu în ultimul rând, de protecție a victimelor conflictelor armate.

Curtea Internațională de Justiție (CIJ). Potrivit prevederilor art.92 din Cartă, Curtea Internațională de Justiție este organul judiciar principal al Națiunilor Unite. În raport cu jurisdicțiile specializate în materia drepturilor omului, competența Curții Internaționale de Justiție este una generală. *Ratione materiae*, Curtea este competentă să examineze toate diferendele de ordin juridic care au ca obiect interpretarea unui tratat sau orice problemă de drept internațional.⁴⁸⁵ Prin urmare, orice chestiune legată de protecția internațională a drepturilor omului este o chestiune de drept internațional și, în consecință, intră în sfera de competență a Curții. În plus, o serie de convenții internaționale referitoare la drepturile omului conțin dispoziții potrivit cărora orice diferend între părțile contractante cu privire la interpretarea textului convențional poate fi supus spre soluționare Curții Internaționale de Justiție. Cităm în acest sens Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948 (art.IX); Convenția referitoare la statutul refugiaților din 28 iulie 1951 (art.38); Convenția asupra reducerii cazurilor de apatridie din 30 august 1961 (art.14); Convenția asupra consimțământului la căsătorie, vârsta minimă pentru căsătorie și înregistrarea căsătoriilor din 7 noiembrie 1962 (art.8); Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965 (art.22) etc.

În practica sa Curtea a examinat totuși un număr redus de cauze, ele referindu-se în special la dreptul de azil, la drepturile persoanelor care nu sunt cetățeni ai țărilor în care trăiesc, la drepturile copilului, cea mai recentă hotărâre fiind *Avena și alți 54 cetățeni mexicani* din 31 martie 2004 în speța Mexic contra Statelor Unite ale Americii.⁴⁸⁶

Consiliul Economic și Social. Astfel cum prevede art.62 p.2 din Carta ONU, Consiliul Economic și Social poate întreprinde cercetări, face recomandări în scopul asigurării respectării efective a drepturilor omului și libertăților fundamentale. Este de asemenea abilitat să pregătească proiectele convențiilor care urmează să fie supuse spre adoptare Adunării Generale și să convoace conferințe internaționale în domeniul drepturilor omului. În plus, potrivit art.64 p.1 din Cartă acesta poate lua măsurile potrivite pentru obținerea rapoartelor periodice din partea instituțiilor specializate în vederea executării recomandărilor și poate comunica Adunării Generale observațiile proprii asupra acestor rapoarte. Iar conform art.68, este de competența lui să înființeze comisii pentru probleme economice, sociale și pentru promovarea drepturilor omului, alte comisii necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale.

Înaltul Comisariat pentru Drepturile Omului. Acest organism a fost creat în aplicarea

484 A se vedea <http://www.un.org/french/docs/sc/2008/cs2008.htm>

485 Art.36 din statutul CIJ.

486

Vezi:

<http://www.icj->

[org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=18&case=128&code=mus&p3=4](http://www.icj-organization.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=18&case=128&code=mus&p3=4)

Rezoluției 48/141 a Adunării Generale a ONU din 7 ianuarie 1994.⁴⁸⁷ Potrivit rezoluției, Înalțul Comisar pentru Drepturile Omului este “Înalțul funcționar al Națiunilor Unite, care are responsabilitatea principală pentru activitățile ONU în domeniul drepturilor omului, sub conducerea Secretarului General. În îndeplinirea atribuțiilor sale Înalțul Comisar acționează “în cadrul competenței, autorității și deciziilor generale ale Adunării Generale, Consiliului Economic și Social și Comisiei pentru drepturile omului.⁴⁸⁸ Printre diversele atribuții delegate Înalțului Comisar, cea mai însemnată este cea enunțată de paragraful 4 (f) al Rezoluției, care-l împuternicește “să joace un rol activ în depășirea obstacolelor actuale și înlăturarea piedicilor pentru deplina realizare a tuturor drepturilor omului și prevenirea comiterii în continuare a încălcării drepturilor omului în întreaga lume”. Înalțul Comisar are rangul de Subsecretar General al ONU, fiind însărcinat cu conducerea generală a “Centrului pentru drepturile omului”, de pe lângă oficiul Națiunilor Unite din Geneva, al cărui director general este. De asemenea el se ocupă de coordonarea activităților ONU în promovarea și protecția drepturilor omului. Înființarea funcției de Înalț Comisar pentru drepturile omului a marcat un important pas în lupta pentru consolidarea capacității ONU de a se ocupa de încălcarea drepturilor omului.

Consiliul pentru Drepturile Omului. Consiliul pentru Drepturile Omului este un organ interguvernamental, compus din reprezentanții ai 47 de state-membre ale ONU, în competența cărora intră responsabilitatea pentru promovarea și protecția drepturilor omului pe întreg glob pământesc. Consiliul a fost creat de către Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 60/251 din 15 martie 2006⁴⁸⁹ cu scopul primordial de a aborda situațiile de încălcare a drepturilor omului și de a emite recomandări în privința lor. După un an de la înființare, Consiliul și-a creat instituții pentru buna sa funcționare, printre care un mecanism universal de examinare periodică, care permite evaluarea situației drepturilor omului în fiecare dintre cele 192 state-membre ale ONU, un comitet consultativ care servește drept grup de reflecție și care-i furnizează expertize și asistență pe chestiuni tematice în domeniu, precum și un mecanism revizuit de examinare a plângerilor de încălcare a drepturilor omului din partea indivizilor și diverselor organisme.

*Înalțul Comisariat ONU pentru Refugiați (ICNUR).*⁴⁹⁰ Comisariatul a fost creat prin Rezoluția AG a ONU nr. 319/IV din 3 decembrie 1949.⁴⁹¹ Funcțiile și competențele sale au fost stabilite prin Statutul său adoptat prin Rezoluția AG a ONU nr. 428/V din 14 decembrie 1950.⁴⁹² Acest organism se preocupă de problemele specifice refugiaților, având ca principală sarcină urmărirea modului de aplicare a *Convenției privind statutul refugiaților* (1951) și a *Protocolului la Convenție* (1978). ICNUR are sediul la Geneva și reprezentanțe în regiunile sau țările unde există problemele specifice refugiaților.

Mecanismele convenționale. Majoritatea convențiilor internaționale multilaterale cu caracter de universalitate stabilesc propriile mecanisme de evaluare și monitorizare a gradului de respectare a dispozițiilor enunțate din partea statelor-contractante. Printre acestea se numără Comitetul pentru drepturile omului, Comitetul pentru drepturile

487 Publicată pe
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/012/57/PDF/N9401257.pdf?OpenElement>

488 Comisia a fost substituită din 2006 prin Consiliul pentru Drepturile Omului.

489 Publicată pe
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/502/67/IMG/N0550267.pdf?OpenElement>

490 Site-ul oficial - <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

491 Publicată pe
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/052/26/IMG/NR005226.pdf?OpenElement>

492 Publicată pe
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/061/48/IMG/NR006148.pdf?OpenElement>

economice, sociale și culturale, Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale, Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei, Comitetul contra torturii, Comitetul pentru drepturile copilului, Comitetul pentru drepturile persoanelor handicapate.

Comitetul ONU pentru drepturile omului. Comitetul a fost constituit în baza Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice (art.28). Comitetul este compus din 18 membri resortisanți ai statelor-părți, „care trebuie să fie personalități de înaltă moralitate și având o competență recunoscută în domeniul drepturilor omului (p.2, art.28), exercitând această funcție cu titlu individual (p.3, art.28), membrii Comitetului sunt aleși prin vot secret de către statele părți la Pact pentru un mandat de patru ani (art.32, p.1), fiind reeligibili dacă se propune repetat candidatura lor. Pentru alegerile în Comitet se va ține seama de o repartitie geografică echitabilă și de reprezentarea diferitelor forme de civilizație, precum și de principalele sisteme juridice (p.2, art.31).

Pactul instituie trei mecanisme de control cu incidențe diferite.⁴⁹³ În primul rând, Comitetul are nobila funcție de a examina rapoartele statelor asupra măsurilor pe care le-au adoptat și care transpun în viață drepturile recunoscute de Pact, precum și a progreselor realizate în folosința acestor drepturi. Aceste rapoarte se adresează Secretarului General al ONU, care le transmite Comitetului. Statele indică dacă e cazul factorii și dificultățile care afectează punerea în aplicare a dispozițiilor Pactului. Raportul se prezintă în termen de un an de la intrarea în vigoare a Pactului pentru statul interesat și ulterior, de fiecare dată la cererea Comitetului. După examinarea raportului, Comitetul înaintează statelor-părți propriile sale rapoarte, precum și orice observații generale pe care le consideră necesare. De asemenea, Comitetul poate să transmită Consiliului Economic și Social al ONU aceste observații, însoțite de copiile rapoartelor pe care le-a primit de la statele-părți. Acest mecanism este unul frecvent instituit de convențiile internaționale pertinente în materia drepturilor omului. El nu face decât să mobilizeze statele de a se conforma angajamentelor asumate și să monitorizeze eforturile și măsurile în domeniu, în cadrul unui dialog mai mult politic decât juridic.

În al doilea rând, Pactul atribuie în competența Comitetului facultatea de a examina comunicările interstatale potrivit articolului 41. Comunicările respective vor fi primite spre examinare de Comitet numai dacă ele emană de la un stat care a făcut în prealabil o declarație de recunoaștere a competenței Comitetului și numai contra aceluia stat care a făcut și el în prealabil o atare declarație. În asemenea circumstanțe, Comitetul are competența să primească și să examineze comunicări în care un stat poate pretinde că un alt stat nu-și îndeplinește obligațiile ce decurg din dispozițiile Pactului. Iar potrivit Protocolului facultativ la Pact, Comitetul poate să primească și să examineze comunicările emaneate de la particularii care se află sub jurisdicția statului care este parte la protocol și care se pretind victime ale unei încălcări din partea aceluia stat a drepturilor enunțate în Pact.

În ambele cazuri, Comitetul va examina comunicările după cercetarea condițiilor de admisibilitate în ședințe secrete și va întocmi un raport care în cazul comunicărilor interstatale se mărginește la o expunere a faptelor cu anexarea textelor observațiilor scrise și procesul-verbal al pledoariilor verbale, iar în cazul comunicărilor din partea particularilor include constatările sale, care sunt comunicate părților. Este de menționat că în ambele ipoteze raportul Comitetului nu are valoarea unei hotărâri judecătorești și

⁴⁹³ Sârcu D. *Incidența mecanismelor internaționale în domeniul protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale asupra ordinii juridice interne* // *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova.-Seria „Științe socioumanistice”*.-Ediție jubiliară.-Volumul I.-Chișinău-2006.- CEP-USM.-Pp. 247-250.

practic nu există mecanisme de sancționare. Comitetul are aici un rol cvasi-jurisdicțional, rapoartele sale limitându-se doar la o constatare a încălcărilor nu și la forme concrete de reparare a lor. Eventualele sancțiuni pentru state, în asemenea caz, sunt mai mult de natură morală și politică cu incidențe indirecte și minime în ordinea juridică internă

Instituțiile specializate ale ONU. Unele dintre instituțiile specializate ale ONU, prin natura activităților lor, contribuie la promovarea și asigurarea respectării drepturilor omului.

*Organizația Internațională a Muncii (OIM).*⁴⁹⁴ Aceasta este una dintre cele mai vechi instituții specializate, încă de la înființarea sa în 11 aprilie 1919 elaborând un impresionant număr de instrumente privind protecția dreptului la muncă, a dreptului la asociere sindicală, pentru eliminarea discriminărilor de orice fel în exercitarea dreptului la muncă. În cadrul organizației sunt instituite proceduri de promovare a aplicării convențiilor internaționale, care se realizează pe două căi: printr-un control permanent din partea OIM și prin posibilitatea declanșării, pe baza unor reguli convenite, a unor proceduri cvasijudiciare. Controlul permanent se realizează prin două proceduri distincte și anume: prin procedura rapoartelor transmise de către statele Directorului General al OIM și prin crearea unor organe speciale⁴⁹⁵ de examinare a rapoartelor. În plus, sistemul mecanismului internațional de asigurare a aplicării Convențiilor OIM, prevede două proceduri contencioase și anume: reclamațiile și plângerile. Astfel, orice stat membru al OIM, are dreptul să depună o plângere la Biroul Internațional al Muncii împotriva unui alt stat membru, care, după părerea lui, nu a asigurat respectarea efectivă a unei convenții ratificate de ambele state. Spre deosebire de plângere, o reclamație poate fi formulată numai de către o organizație profesională de muncitori sau patroni și trebuie să aibă ca obiect nerespectarea efectivă în limitele jurisdicției naționale a unei convenții la care statul este parte. Reclamația se adresează Consiliului de Administrație.

*Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO).*⁴⁹⁶ Această organizație, creată prin Actul său constitutiv la 16 noiembrie 1945, desfășoară o intensă activitate în domeniile care intră în sfera sa de preocupare: dreptul la educație, dreptul la cultură, emanciparea femeii, discriminarea rasială, iar în ultima perioadă și-a intensificat eforturile în direcția îmbunătățirii educației în domeniul drepturilor omului. În cadrul UNESCO a fost creat un mecanism de favorizare a aplicării dispozițiilor Convenției privind lupta contra discriminării în domeniul învățământului prin sistemul rapoartelor periodice, pe care statele-părți trebuie să le transmită Conferinței Generale UNESCO. O procedură specifică a fost consacrată prin Protocolul adoptat de Conferința Generală a UNESCO în 1962 privind constituirea Comisiei de conciliere și bune oficii, competentă să examineze diferendele care vor apărea între statele părți la Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului. Comisia de conciliere și bune oficii este compusă din 11 membri aleși de Conferința Generală, acționează în nume propriu, având o autoritate recunoscută în domeniul educației și dreptului. Din 1974 Comisia poate fi sesizată și cu diferende între statele care sunt părți la Convenție, dar nu sunt părți la protocol, dacă acestea acceptă competența Comisiei.

*Organizația Mondială a Sănătății (OMS).*⁴⁹⁷ Această instituție specializată, creată la

494 Site-ul oficial - http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/lang--fr/index.htm

495 Este vorba de Comisia pentru aplicarea convențiilor și recomandărilor, ca organ al Conferinței internaționale a muncii și Comisia de experți pentru aplicarea Convențiilor și recomandărilor OIM.

496 Site-ul oficial - http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=29009&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

497 Site-ul oficial - <http://www.who.int/fr/index.html>

22 iunie 1946, desfășoară activități importante pentru protecția drepturilor omului, în special legate de dreptul la sănătate, integritate fizică și mentală. Scopul central al organizației este promovarea celui mai înalt grad de sănătate al popoarelor. La cererea Consiliului executiv al OMS, fiecare stat-membru trebuie să transmită, în măsura posibilității, orice informații privind sănătatea populației sale.

§ 4. Mecanismul european de protecție a drepturilor omului

Ideea lansată că o Europă unită poate fi un factor de protecție a drepturilor omului grație unui text de drept internațional, având pentru state un caracter de constrângere, a luat naștere, pentru prima dată, la Congresul de la Haga, organizat de Mișcarea europeană în mai 1948. Congresul a decis că uniunea sau federația trebuie să rămână deschisă pentru toate națiunile din Europa, care trăiesc sub un regim democratic și care se vor angaja să respecte o cartă a drepturilor omului. Anume în cadrul Congresului de la Haga se va naște Consiliul Europei, Statutul căruia a fost semnat la Londra la 5 mai 1949 de 10 state europene.⁴⁹⁸

Statutul Consiliului Europei. Preambul actului prevede că noua organizație întrunește statele "ferm atașate valorilor morale și spirituale, care sunt patrimoniul comun al popoarelor lor și sursa reală a libertății individuale, libertății politice și a supremației dreptului, principii care formează baza oricărei democrații autentice". În articolul 1 al Statutului se enunță că scopul principal al Consiliului Europei⁴⁹⁹ este realizarea unei unități mai strânse între țările-membre în vederea salvărdării și promovării idealurilor și principiilor care constituie patrimoniul comun al lor și să favorizeze progresul economic și social al membrilor săi. Potrivit articolului 3 "*fiecare membru al Consiliului Europei trebuie să accepte principiile preeminenței dreptului și beneficiului drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toate persoanele aflate sub jurisdicția sa [...]*". Atunci când un stat-membru încalcă în mod grav prevederile acestui articol, calitatea sa de membru poate fi suspendată. De asemenea, Consiliul de Miniștri al Consiliului poate cere retragerea din organizație, în caz contrar acest stat poate fi exclus din organizație.⁵⁰⁰ Astăzi organizația numără 47 state-membre. Republica Moldova a ratificat Statutul Consiliului Europei prin Hotărârea Parlamentului nr.522-XIII la 12 iulie 1995, instrumentul de ratificare nr.62 din 12 iulie 1995 și este în vigoare pentru Republica Moldova din 13 iulie 1995.⁵⁰¹

Într-o perioadă de mai mult de jumătate de secol de existență și de funcționare, în cadrul Consiliului Europei au fost încheiate peste 200 de tratate internaționale regionale în cele mai diverse domenii, dar cele mai remarcabile, bineînțeles, fiind în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Sistemul drepturilor omului al Consiliului Europei își are izvorul juridic în două tratate principale: Convenția europeană a drepturilor omului și Carta socială europeană,⁵⁰² ambele fiind ulterior completate și modificate. Convenția garantează drepturi civile și politice de bază, iar Carta statuează un catalog de drepturi economice și sociale. Fiecare dintre aceste tratate stabilește propriul său cadru instituțional pentru supravegherea respectării obligațiilor asumate prin respectivul tratat.

498 Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda și Suedia.

499 Site-ul oficial al Consiliului Europei – www.coe.int

500 Art. 8 din Statut.

501 Pentru mai multe detalii a se vedea Sârcu D. *Consiliul Europei în contextul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului* // Revista națională de drept.-Nr.11.-2002.-Pp.54-56.

502 A fost semnată la 18 octombrie 1961 și a intrat în vigoare în februarie 1965.

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. Potrivit Statutului Consiliului Europei Adunarea Parlamentară este organul deliberativ competent să formuleze recomandări cu privire la orice chestiune ce intră în competența Consiliului, competență la care frecvent recurge pentru a se pronința asupra situației drepturilor omului în spațiul pan-european. În plus, ea este organul responsabil de alegerea judecătorilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. În virtutea articolului 13 al Statutului, Comitetul de Miniștri "este organul competent să acționeze în numele Consiliului Europei". Acest organ examinează măsurile adecvate pentru realizarea scopurilor organizației prin adoptarea politicilor comune inclusiv în materia drepturilor omului. De exemplu, Comitetul de Miniștri alege membrii Comitetului european pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Mai mult, Comitetul monitorizează executarea hotărârilor definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului de către state reclamate.

Secretarul General al Consiliului Europei. Secretarul General supraveghează, în plan administrativ și bugetar, funcționarea Curții Europene a Drepturilor Omului. În acest scop, el poate solicita statelor-părți la Convenția europeană a drepturilor omului explicații asupra modalității în care dreptul lor intern asigură implementarea efectivă a tuturor dispozițiilor acestei Convenții.

Comisarul European pentru Drepturile Omului. Ideea creării acestei instituții în plan europeană le aparține Șefilor de Stat și de Guvern cu ocazia celui de-al doilea Summit care a avut loc între 10-11 octombrie 1997. În consecință la 7 mai 1999 Comitetul de Miniștri a adoptat Rezoluția nr. (99) 50 prin care a instituit funcția comisarului și i-a definit mandatul. Potrivit rezoluției precitate, Comisarul European pentru Drepturile Omului are sarcina de a promova respectarea efectivă a drepturilor omului, de a asista statele-membre în implementarea normele Consiliului Europei în materie, de a promova instruirea și sensibilizarea în domeniul drepturilor omului în statele-membre, de a identifica eventuale curențe în legislația și practica din domeniu. Cu toate acestea, Comisarul nu poate fi sesizat cu plângeri individuale de încălcare a drepturilor omului, dar el poate formula concluzii și întreprinde inițiative pe baza informațiilor credibile referitoare la încălcările aduse drepturilor omului, a căror victime sunt persoanele particulare.

Convenția europeană a drepturilor omului (CEDO). Convenția a fost primul tratat internațional multilateral elaborat în cadrul Consiliului Europei și ea rămâne pentru acesta din urmă instrumentul, prin excelență, al protecției drepturilor omului, care constituie unul dintre obiectivele fundamentale ale organizației. După peste cincizeci de ani de la semnarea sa, ea rămâne, după mai multe adaptări și câteva completări, cel mai elaborat model de protecție internațională a drepturilor omului. Acest text se deosebește de fapt de majoritatea altor instrumente internaționale prin implementarea unui mecanism jurisdicțional de control a drepturilor garantate. Originalitatea textului nu decurge de fapt atât din natura drepturilor garantate, care într-un număr mare se găsesc în alte instrumente internaționale, cât din participarea individului la funcționarea mecanismului de garanție, care, la momentul inițial, a constituit o ruptură importantă de la concepțiile clasice ale dreptului internațional. Reformele rezultate din Protocolul nr. 9, apoi reforma generală a sistemului, instituită prin Protocolul nr. 11, nu au făcut decât să accentueze această particularitate.

CEDO nu a apărut dintr-un vid juridic: ea a fost precedată atât de Declarația Universală a Drepturilor Omului, cât și de Declarația americană a drepturilor și îndatoririlor omului. În sistemul Convenției fiecare noțiune face obiectul unei interpretări autonome, distincte de cea al dreptului intern. Această internaționalizare a definițiilor are

efecte majore asupra dezvoltării dreptului internațional al drepturilor omului, deoarece fiecare va integra dreptul intern al statelor, busculând astfel barierele tradiționale dintre dreptul internațional și dreptul intern. Sistemul, astfel pus în aplicare de Convenție, în orice caz, a dat naștere unei veritabile “ordini publice europene” în care statele au devenit debitori față de creditorii, care în același timp sunt alte state și indivizi în cadrul unei “Europe civice” exclusive de orice aspect sinalagmatic.⁵⁰³

Convenția garantează și protejează dreptul la viață (art.2), interzicerea torturii (art.3), interzicerea sclaviei și muncii forțate (art.4), dreptul la libertate și securitate (art.5), dreptul la un proces echitabil (art.6), dreptul la respectarea vieții private și familiale (art.8), libertatea de gândire, conștiință și religioasă (art.9), libertatea de exprimare (art.10), libertatea de întrunire și asociere (art.11), dreptul la căsătorie (art.12), dreptul la un recurs efectiv (art.13), interzicerea discriminării (art.14). Protocolul nr.1 prevede dreptul la proprietate (art.1), dreptul la instruire (art.2) și dreptul la alegeri libere (art.3). Protocolul nr.4 enunță interzicerea aplicării privațiunii de libertate pentru datorii (art.1), dreptul la libera circulație (art.2), interzicerea expulzării cetățenilor (art.3) și interzicerea expulzărilor colective (art.4). Protocolul nr.6 abolește pedeapsa capitală. Protocolul nr.7 prevede garanțiile procedurale în caz de expulzare a cetățenilor străini (art.1), dreptul la apel în materie penală (art.2), dreptul la indemnizare în cazuri de erori judiciare (art.3), dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de 2 ori (art.4) și egalitatea în drepturi dintre soți (art.5). Protocolul nr.12 prevede o clauză generală de nediscriminare și, în fine, Protocolul nr.13, prevede abolirea pedepsei capitale în orice circumstanțe.

Din punct de vedere tehnic, Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă un tratat internațional, un gen de contract în virtutea căruia statele își asumă anumite obligații juridice. CEDO are 59 de articole și a fost extinsă și amendată prin Protocoale adiționale, de toate 14 la număr. Primul Protocol adițional la Convenția Europeană a fost adoptat la 20 mai 1952 și a completat conținutul material al Convenției cu unele drepturi. Protocolul nr.2, atribuind Curții Europene a Drepturilor Omului competența de a da avize consultative, și Protocolul nr.3, modificând articolele 29, 30 și 34 ale Convenției au fost adoptate la 6 mai 1963, în același an fiind adoptat și Protocolul nr.4, recunoscând anumite drepturi și libertăți, altele decât cele deja înscrise în Convenție și în primul Protocol. Au urmat apoi Protocoalele nr.5 (20.01.1966), modificând art. 22 și 40 ale Convenției, nr.6 (28.04.1983), privind abolirea pedepsei capitale, nr.7 (22.11.1984), nr.8 (19.03.1985), nr. 9 (6.11.1990), nr.10 (23.03.1992) și nr.11 (11.05.1994), privind restructurarea mecanismului de control stabilit prin Convenție. Protocolul nr.12, a fost adoptat de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei pe data de 27 iunie 2000 și deschis spre semnare statelor-membre ale Consiliului Europei începând cu 4 noiembrie 2000, iar Protocolul 13 a fost adoptat la 3 mai 2002 și a intrat în vigoare la 1 iulie 2003. În ceea ce privește ultimul Protocol, al 14-lea, fiind semnat la 13 mai 2004, el va intra în vigoare atunci când toate statele-părți la Convenției își vor manifesta consimțământul de a fi legate prin Protocol. Importanța lui constă în optimizarea și eficientizarea procedurilor în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, promovând o reformă substanțială a mecanismului european de protecție a drepturilor omului.

În anumite țări, Convenția a fost integrată în dreptul național, în sensul că orice individ poate depune o plângere sau formula un apel la o instanță națională sau la o altă autoritate întemeindu-se direct pe dispozițiile sale. Dar chiar dacă o țară nu a integrat Convenția în dreptul său intern, acesta nu trebuie să fie în conflict cu conținutul Convenției. Pe de altă parte, Convenția nu este definită să înlocuiască sistemele naționale

503 Sârcu D. *Geneza și natura Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 // Revista națională de drept.-Nr.3.-2003.-Pp.54-56.*

de protecție a drepturilor omului, ci să reprezinte o garanție internațională ce se alătură dreptului de recurs în cadrul fiecărui stat. În același timp, Convenția recunoaște cu înțelepciune că cea mai mare parte a acestor drepturi nu ar putea fi nelimitate într-o societate democratică și că pot fi necesare restrângeri în numele siguranței publice sau al securității naționale, al interesului economic al țării, al sănătății publice și al moralei, al prevenirii dezordinii și delicvenței. Ea permite de asemenea statelor, în anumite condiții, ca obligațiile lor să se suspende în caz de război sau în alte situații de urgență. Dar nici un stat nu se poate sustrage obligației de a respecta dreptul la viață, nici interzicerii torturii, a pedepsei cu moartea, a sclaviei și a retroactivității legilor penale.⁵⁰⁴

Convenția Europeană a fost semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995 și ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997.⁵⁰⁵ Prin această hotărâre au fost ratificate și Protocoalele nr.1 adițional, nr.2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 11, instrumentul de ratificare nr.23/97 din 1 septembrie 1997. Este logic de a nu ratifica Protocoalele 9 și 10,⁵⁰⁶ deoarece odată cu intrarea în vigoare a Protocolului nr.11⁵⁰⁷ ele au fost abrogate. Convenția și Protocoalele ratificate sunt în vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost înființată în 1959 prin Convenția europeană a drepturilor omului cu scopul de a asigura respectarea obligațiilor care rezultă din această Convenție pentru statele-părți. După mai multe reforme, operate prin protocoalele adiționale actuala Curte se compune dintr-un număr de judecători egal celui al statelor-părți la Convenție. Judecătorii sunt aleși pentru o durată de șase ani și trebuie să se bucure de cea mai înaltă considerație morală și să întrunească condițiile cerute pentru exercitarea unei înalte funcțiuni judiciare sau să fie juriști având o competență recunoscută. Pentru asigurarea lucrărilor sale, Curtea dispune de o grefă ale cărei sarcini și organisme sunt stabilite prin Regulamentul Curții. Potrivit art.27 din Convenție pentru examinarea cauzelor aduse înaintea sa, Curtea se constituie în Comitete de trei judecători, în Camere de șapte judecători și într-o Mare Cameră de 17 judecători. În situația în care cauza adusă înaintea unei Camere ridică o problemă gravă privitoare la interpretarea Convenției sau a Protocoalelor sale sau dacă soluționarea unei probleme poate conduce la o contradicție cu o hotărâre emisă anterior de Curte, Camera poate, atât timp, cât ea nu a emis hotărârea sa, să se desesizeze în favoarea Marii Camere, în afara cazului în care una din părți nu se opune la aceasta.⁵⁰⁸

Competența Curții acoperă toate problemele privind interpretarea și aplicarea Convenției și a Protocoalelor sale. În competența sa intră examinarea cererilor interstatale și individuale. În caz de contestare a competenței, Curtea hotărăște. Potrivit articolului 34 al Convenției, Curtea poate fi sesizată printr-o cerere de către orice persoană fizică, orice organizație nonguvernamentală sau de orice grup de particulari care se pretinde victimă a unei încălcări comise de către una din Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în Convenție sau în Protocoalele sale. Curtea poate respinge orice cerere pe care o consideră inadmisibilă în orice stadiu al procedurii. Articolul 35 prevede 7 condiții de admisibilitate a cererii prezentate controlului european. Ele pot fi clasificate în 2 categorii. Patru țin de procedură și altele 3 de fond. Condițiile de admisibilitate ce țin de procedură sunt: epuizarea căilor de recurs interne, respectarea termenului de 6 luni de la data deciziei

504 *Consiliul Europei și apărarea Drepturilor Omului*, București, Editura ROMFEL, L.A.D.O., 1994, p.92.

505 Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.54-55 din 21 august 1997.

506 Prot. nr. 10 nu este și nici nu va mai intra în vigoare.

507 Prot. nr. 11 a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998.

508 Art.30, CEDO.

interne definitive, cererea să nu fie anonimă, cererea să nu fie în mod esențial aceeași cu o cerere examinată anterior de Curte sau deja supusă unei alte instanțe internaționale de anchetă sau de reglementare și dacă ea nu conține fapte noi. Condițiile de admisibilitate cu privire la fond sunt următoarele: cererea să nu fie incompatibilă cu dispozițiile Convenției, cererea să nu fie în mod vădit nefondată și cererea să nu fie abuzivă.⁵⁰⁹ În cazul în care Curtea declară o cerere admisibilă, ea continuă examinarea contradictorie a cauzei împreună cu reprezentanții părților și, dacă este cazul, procedează la o anchetă pentru a cărei conducere eficientă statele interesate vor furniza toate facilitățile necesare și totodată se pune la dispoziția celor interesați în vederea ajungerii la rezolvarea prin bună înțelegere a cauzei, care să se inspire din respectarea drepturilor omului astfel cum le recunoaște Convenția și Protocoalele sale. În cazul rezolvării amiabile a cauzei, Curtea scoate cauza de pe rol printr-o decizie care se limitează la o scurtă expunere a faptelor și a soluției adoptate. Procedura în cauză este confidențială.

Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Părților Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă. Hotărârea definitivă a Curții este transmisă Comitetului de Miniștri care supraveghează punerea ei în executare.

În ceea ce privește competența consultativă, Curtea poate, la cererea Comitetului de Miniștri, să dea avize consultative asupra problemelor juridice privind interpretarea Convenției și a Protocoalelor sale. Aceste avize nu se pot referi la probleme legate de conținutul sau de întinderea drepturilor și libertăților definite în Titlul I al Convenției și în protocoalele sale, nici asupra altor probleme de care Curtea sau Comitetul de Miniștri ar putea să ia cunoștință ca urmare a introducerii unui recurs prevăzut de Convenție. Decizia Comitetului de Miniștri de a cere un aviz Curții este luată prin votul majorității din reprezentanții care au dreptul de a face parte din Comitet. Avizul Curții trebuie să fie motivat. Dacă avizul nu exprimă în tot sau în parte opinia unanimă a judecătorilor, orice judecător are dreptul să alăture acestuia expunerea opiniei sale individuale. Avizul Curții este transmis Comitetului de Miniștri.

Alte mecanisme europene de protecție a drepturilor omului. Afară de aceste mecanisme europene, în cadrul Consiliului Europei au fost adoptate numeroase instrumente, cu organisme proprii de monitorizare a respectării a prevederilor lor.

Convenția europeană pentru protecția persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal din 28 ianuarie 1981. Întrată în vigoare la 1 octombrie 1985, convenția este primul instrument juridic internațional care are ca obiect și scop protejarea persoanelor contra utilizării abuzive a procesării automatizate a datelor cu caracter personal și care reglementează fluxul transfrontalier al datelor. Convenția prevede constituire unui comitet consultativ,⁵¹⁰ compus din câte un reprezentant al statelor-părți și un supleant, care este responsabil de funcționarea și aplicarea a convenției. La 8 noiembrie 2001, Convenția a fost completată printr-un Protocol adițional cu privire la autoritățile de control și fluxul transfrontier de date, care a intrat în vigoare începând cu 1 iulie 2004.

Convenția europeană pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante din 26 noiembrie 1987. Completată prin Protocoalele 1 și 2 ambele din 4 noiembrie 1993,⁵¹¹ aceasta prevede crearea și funcționarea unui comitet internațional -

⁵⁰⁹ Pentru detalii a se vedea Sârcu D. *Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate.* - Chișinău: Centrul de Drept, 2001, pp.35-81.

⁵¹⁰ Articolele 18-20.

⁵¹¹ Protocoalele au intrat în vigoare începând cu 1 martie 2003.

Comitetul european pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT), abilitat să viziteze orice loc de detenție a persoanelor private de libertate de către autoritățile publice. Comitetul este compus dintr-un număr de membri egal celui al statelor-părți, aleși de Comitetul de Miniștri al Consiliului European. CPT poate formula recomandări și sugera ameliorări în scopul îmbunătățirii, dacă e cazul, a protecției persoanelor vizitate contra practicilor de tortură sau tratamente inumane și degradante. Acest mecanism nejudiciar are un caracter preventiv și aduce un complement important sistemului de protecție instituit deja prin Convenția europeană a drepturilor omului.

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale din 1 februarie 1995. Intrată în vigoare la 1 februarie 1998, convenția este primul instrument juridic multilateral european consacrat protecției minorităților naționale. Ea are ca obiect protejarea însăși a existenței minorităților naționale pe teritoriul statelor-părți, prin promovarea unei egalități depline și efective a minorităților naționale, asigurând condiții proprii conservării și dezvoltării culturii lor și prezervării identității lor. Sarcina principală de supraveghere asupra respectării acestei convenții îi aparține Comitetului de Miniștri al Consiliului European, care potrivit art. 26 poate fi asistat de un comitet consultativ compus din membri care dispun de o competență recunoscută în domeniul protecției minorităților naționale.

Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copiilor din 25 ianuarie 1996. Această convenție, în vigoare din 1 iulie 2000, reflectă interesele superioare ale copiilor. Ea conține un ansamblu de măsuri procedurale care ar trebui să permită copiilor valorificarea drepturilor lor și prevede măsuri orientate spre promovarea drepturilor copiilor în cadrul procedurilor familiale, derulate în fața unui instanțe judiciare. Dispozițiile convenției (capitolul III) instituie un comitet permanent, compus din delegați ai statelor-părți la convenției, competent să examineze chestiunile pertinente referitoare la interpretarea și aplicarea convenției sub formă de recomandări. În plus, comitetul este abilitat să asiste autoritățile naționale în materia protejată de convenție.

Carta socială europeană revizuită din 5 mai 1996. Carta socială europeană revizuită reunește sub forma unui singur document drepturile garantate prin Carta din 1961 și Protocolul său adițional din 1988, precum și alte noi drepturi și amendamente aduse de statele-părți. Progresiv, ea a substituit tratatul inițial din 1961. Carta revizuită garantează drepturi economice și sociale fundamentale tuturor indivizilor exercitate în viața lor cotidiană. Ea a fost adaptată la evoluția societății europene de la 1961 încoace cu următoarele completări : dreptul la protecție contra sărăciei și excluderii sociale, dreptul la domiciliu, drept la protecție în caz de concediere, dreptul la protecție în caz de hărțuire sexuală și morală ș.a. În privința sistemului de control asupra respectării dispozițiilor cartei a fost menținut cel creat prin Carta din 1961 și anume – Comitetul de experți, compus din șapte membri, care are competența să examineze rapoartele statelor-părți referitoare la gradul de realizare a dispozițiilor cartei. Prin Protocolul adițional din 1995 a fost instituit sistemul reclamațiilor colective.

Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicările biologiei și a medicinei: Convenția asupra drepturilor omului și a biomedicinii din 4 aprilie 1997. Aceasta a intrat în vigoare la 1 decembrie 1999 și a fost completată prin patru protocoale adiționale: Protocolul privind interzicerea clonării ființei umane din 12 ianuarie 1998, în vigoare din 1 martie 2001, Protocolul adițional cu privire la transplantul organelor și al țesuturilor de origine umană din 24 ianuarie 2002, în vigoare din 1 mai 2006, Protocolul adițional referitor la cercetarea biomedicală din 25 ianuarie 2005, în vigoare din 1 septembrie 2007 și Protocolul adițional cu privire la testele genetice în scopuri medicale din 27 noiembrie 2008, care pentru intrarea în vigoare necesită cinci ratificări din partea semnatarilor. Convenția și instrumentele sale conexe sunt primele acte juridice internaționale în ceea ce privește protecția demnității, drepturilor și libertățile ființei

umane contra aplicării abuzive a progreselor biologice și medicale. Responsabil de aplicarea conformă a acestei convenții este Comitetul Director pentru Bioetică. În plus, la sesizarea acestuia, Curtea Europeană, potrivit art. 29 poate da avize consultative asupra chestiunilor juridice cu privire la interpretarea acestui tratat.

Convenția europeană cu privire la protecția copiilor contra exploatării și abuzurilor sexuale din 25 octombrie 2007. Semnată cu ocazia Conferinței miniștrilor de justiție ai statelor-membre ale Consiliului Europei care a avut loc între 24-26 octombrie 2007 la Lanzarote, acest instrument este primul care califică drept infracțiune penală abuzurile sexuale contra copiilor, indiferent de locul comiterii lor: domiciliu sau familie, utilizând forța, constrângerea sau amenințarea. Ca și precedentele, convenția instituie un control asupra respectării clauzelor sale printr-un comitet compus din câte un reprezentant al statelor-părți. Convenția urmează să intre în vigoare după cinci ratificări din partea statelor-semnatare.

Bibliografie:

Berger V., *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, București, Institutul Român pentru Drepturile Omului. 1998; Buergenthal Th., Weber R., *Dreptul internațional al drepturilor omului*, București, Ed. Beck, 1996; Charrier J. L., *Code de la Convention européenne des droits de l'homme*, Paris, Litec, 2000; Cloșcă I., Suceava I., *Tratat de drepturile omului*, București, Editura Europa Nova, 1995; Crețu V., *Drept Internațional Penal*, Ed. Societății Tempus România, 1996; Sârcu D., *Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate*, Chișinău, Centrul de Drept, 2001; Sârcu D., *Epuizarea căilor de recurs interne – condiție esențială pentru admisibilitatea cererilor prezentate Curții Europene a Drepturilor Omului // Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe socioumanistice”, Volumul I, Chișinău-2001, pp. 555-558; Sârcu D., Metode de interpretare a Convenției europene a drepturilor omului // Avocatul poporului, nr. 1-3, 2002, p. 24-25; Sârcu D., Consiliul Europei în contextul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului // Revista națională de drept, nr. 11, 2002, pp. 54-56; Sârcu D., Реформа механизма юрисдикционного контроля соблюдения прав человека учрежденная протоколом № 11 Европейской Конвенции Прав Человека от 4 ноября 1950 года // Закон и жизнь, nr.2, 2003, p.49-50; Sârcu D., Geneza și natura Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 // Revista națională de drept, nr. 3, 2003, p.54-56; Sârcu D., Noțiunea de victimă a unei încălcări a drepturilor și libertăților fundamentale, prevăzute de Convenția europeană a drepturilor omului // Analele științifice ale USM, Facultatea de Drept, Serie nouă, nr.6. –Chișinău 2002, p.43-47; Sârcu Diana, Noțiunea de cerere abuzivă prezentată Curții Europene a Drepturilor Omului // Revista națională de drept, nr. 12, 2003, p.14-17; Sârcu D., Protocolul 14 la Convenția europeană a drepturilor omului – o nouă reformă sau o soluție provizorie de remediere a dificultăților cu care se confruntă Curtea Europeană a Drepturilor Omului // Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe socioumanistice”, Volumul I, Chișinău-2005, CEP-USM, pp. 163-165; Sârcu D., Propuneri de îmbunătățire a mecanismului de control și aplicare a Convenției europene a drepturilor omului, Rezumatul comunicărilor la Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002, 30 septembrie – 6 octombrie 2003, Științe socioumanistice, Volumul I, CE USM, Chișinău-2003, pp. 129-130; Sârcu D., Noua Curte Europeană a drepturilor omului – o nouă jurisprudență? Materialele Conferinței internaționale teoretico-științifice din 22-23 septembrie 2004, Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală, Chișinău-2004, p.350-351; Sârcu D., Incidența mecanismelor internaționale în domeniul protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale asupra ordinii juridice interne // Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe socioumanistice”, Ediție jubiliară, Volumul I, Chișinău-2006, CEP-USM, pp. 247-250; Serbenco, Eduard. *Dreptul internațional al drepturilor omului // în: Alexandru Burian, Oleg Balan, Eduard Sebenco, Drept internațional public, Ediția a II-a - Chișinău, CEP USM, 2005, - 608 p., pag. 247-262; Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, Monitorul Oficial, Ediție specială, Moldpres, Chișinău, 1998, Volumul 1; *Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, Monitorul Oficial, Ediție specială, Moldpres, Chișinău, 1999, Volumul 9.*

Capitolul XI

DREPTUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE

§ 1. *Organizațiile internaționale: scurt istoric*

§ 2. *Organizațiile internaționale. Definiție, trăsături esențiale, clasificare*

§ 3. *Organizațiile internaționale și dreptul internațional contemporan*

§ 4. *Noțiunea de drept al organizațiilor internaționale. Natură, izvoare, structură*

§ 5. *Personalitatea juridică a organizației internaționale și statutul ei special*

§ 6. *Competențele și răspunderea internațională a organizației internaționale*

§ 7. *Funcțiile, puterile și actele organizațiilor internaționale*

§ 1. Organizațiile internaționale: scurt istoric

Organizațiile internaționale, așa cum există acum ca forme permanente de cooperare a statelor, au început să se cristalizeze încă în secolul al XIX-lea ca rezultat al dezvoltării vieții politice și social-economice a statelor și popoarelor, al întregii evoluții a relațiilor internaționale.

Formarea, în această perioadă, de noi state suverane, independente, îndeosebi în Europa și America, a dus la schimbări cantitative și calitative în relațiile internaționale, la multiplicarea și diversificarea mijloacelor și formelor juridice ale raporturilor interstatale. Progresul tehnico-științific a extins sfera raporturilor de cooperare internațională, generând noi probleme și necesitatea unor noi soluții, crearea unor mecanisme internaționale de coordonare permanentă a eforturilor de cooperare a statelor. Asemenea mecanisme internaționale de cooperare s-au adăugat mijloacelor și formelor existente în dreptul internațional și în practica statelor: tratate, reuniuni diplomatice, relații diplomatice ale statelor ș.a.

Organizațiile internaționale (interstatale) au apărut, ca o continuare și permanentizare a reuniunilor diplomatice temporare ale statelor - congresele și conferințele, căpătând însă caracterul unui fenomen nou al relațiilor internaționale și al dreptului internațional, cu trăsături caracteristice noi. La origine, organizațiile internaționale nu sunt decât o prelungire a conferințelor internaționale, convocate pentru încheierea unor tratate. „Din episodică, arată P. Reuter, conferința internațională devine periodică prin intermediul unui secretariat, capătă o anumită permanență.”⁵¹²

Primele organizații internaționale au fost create pe baza unor tratate multilaterale. Ele păstrează aspecte de continuitate cu instituțiile existente ale dreptului internațional, dar capătă trăsături noi care le configurează ca forme juridice permanente și specifice ale relațiilor interstatale, ca instituție nouă a dreptului internațional, ca ramură autonomă a acestuia.

Comisia centrală de navigație pe Rhin, prevăzută în actul final al Congresului de la Viena din 1815 și comisia Dunării creată prin tratatul de la Paris din 1856 - având caracter restrâns, special și semipermanent, pot fi considerate forme embrionare a viitoarelor organizații internaționale. Apariția organizațiilor internaționale în accepția actuală a termenului datează din anii 1865-1866 când conferința statelor în probleme noi ale cooperării privind comunicațiile telegrafice au creat un birou telegrafic (1865), la început temporar și apoi permanent, având atribuții de secretariat și coordonare tehnică. S-a format astfel Uniunea Telegrafică Internațională care a fost urmată de alte organizații ca Uniunea Poștală Universală (1874), Organizația Meteorologică Mondială (1878) ș.a. Sintetizând acest proces istoric de apariție, G. Abi-Saab subliniază: „Responsabil în fața conferințelor periodice ale părților... Organul permanent, numit de obicei „birou”, își asumă nu numai funcția de secretariat și de pregătire de la o conferință la

512 M.I.Niciu, *Organizații internaționale*. Editura Iași, 1994, p.8

alta, ci uneori și un rol de control și execuție în cadrul convențiilor. Acest element instituțional și permanent care este „secretariatul” sau „biroul” realizează trecerea de la tehnica conferinței la aceea a organizației”.⁵¹³

Conferințele internaționale, denumite până în secolul al XIX-lea și congrese, sunt reuniuni temporare ale reprezentanților diplomați ai statelor, pe când organizațiile internaționale apar ca forme permanente de cooperare, caracterizate prin continuitatea activității, asigurată prin existența unei structuri, a unui sistem de organe principale și auxiliare care formează un cadru permanent al coordonării acțiunilor statelor. Funcționarea organizației are loc după reguli de procedură care, preluate din practica conferințelor internaționale, capătă un caracter instituțional, fiind prevăzute în regulamente obligatorii și permanente adoptate de fiecare organ principal sau de lucru al organizației.

La baza organizării și funcționării unei organizații internaționale se află un tratat adoptat de o conferință diplomatică; un astfel de tratat capătă o funcție esențială nouă - de act constitutiv, de statut al organizației, având și trăsături proprii, distincte în comparație cu tratatele multilaterale obișnuite încheiate de state. Statutele organizațiilor internaționale formează astăzi o categorie distinctă de acte internaționale, prevăzute, sub aspectul regulilor juridice ce li se aplică, și de Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor (art 5).

Astfel, în dreptul internațional a apărut și s-a conturat treptat un domeniu distinct și o instituție nouă, formată dintr-un complex de reguli juridice create pe baza acordului de voință dintre state și constituind o ramură autonomă a acestui drept. Aceste reguli s-au dezvoltat și s-au îmbogățit odată cu evoluția organizațiilor internaționale care formează în prezent un sistem complex, de o mare diversitate prin scopurile și obiectul activității, prin modul de organizare și funcționare, prin componența și influența lor, reflectând dinamismul, diversificarea și complexitatea relațiilor internaționale contemporane.

Primele organizații internaționale au fost create în secolul al XIX-lea cu un caracter tehnic, special în domeniul restrâns al relațiilor tehnico-științifice dintre state (Uniunea Internațională de Telegrafie sau Uniunea Poștală Universală). În 1919, a fost creată Liga (Societatea) Națiunilor, prima Organizație politică internațională universală și Organizația Internațională a Muncii (O.I.M.) având o competență restrânsă și specială. În 1945 (24 octombrie) a intrat în vigoare Carta Națiunilor Unite, care a pus bazele Organizației Națiunilor Unite (O.N.U.), cu o competență generală și vocație universală. În perioada postbelică s-au format numeroase organizații internaționale în toate domeniile relațiilor dintre state - politice, economice, tehnico-științifice și culturale etc. -, cu caracter universal sau restrâns ca participare, cu competență generală sau specială, având ca membre state de pe toate continentele. La acestea se adaugă numeroasele organizații internaționale neguvernamentale, create cu participarea unor asociații naționale nestatale sau chiar persoane individuale din diferite țări.

Aceste organizații, în special cu caracter neguvernamental, au o activitate nesemnificativă fără vreo influență reală asupra relațiilor interstatale. Totuși, proliferarea în condițiile actuale a fenomenului organizațiilor internaționale, în special cu caracter interstatal, constituie o trăsătură caracteristică a relațiilor internaționale contemporane. Creșterea numărului statelor, multiplicarea problemelor și domeniilor lor de cooperare, au făcut posibilă și necesară crearea de numeroase organizații internaționale ca structuri cu activitate permanentă, menite să contribuie la soluționarea problemelor, să răspundă cerințelor de armonizare a acțiunilor statelor în cele mai diferite domenii.

În ce privește denumirea, termenul de organizație internațională, însemnând un fenomen nou al relațiilor internaționale și al dreptului internațional, a intrat mai târziu în practica internațională, fiind semnalat de doctrină în 1867, într-o comunicare făcută de juristul englez

513 Gh.Moca, *Dreptul organizațiilor internaționale*, Editura ERA, București, 2001, p.9

J.Lorimer, la Academia de Științe din Londra. Același termen este utilizat de acesta și pentru proiectatul său „guvern internațional”.⁵¹⁴ Primele organizații internaționale, create în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au avut, de regulă, denumiri ca: uniune, comisie, asociație, alianță ș.a. luate din terminologia diplomatică și juridică tradițională. Spre sfârșitul secolului trecut și începutul secolului XX, în practica internațională și în doctrină apare și termenul de organizație universală ca varietate a organizațiilor internaționale. Termenul de organizație internațională devine frecvent, generalizându-se și după crearea Organizației Națiunilor Unite în teoria și practica relațiilor internaționale. În zilele noastre, organizațiile internaționale pot avea și alte denumiri, cum ar fi Liga Statelor Arabe, Uniunea Europeană, Consiliul Europei, Comunitatea Statelor Independente ș.a., dar care desemnează forme permanente și instituționalizate de cooperare a statelor, având trăsături esențiale caracteristice conceptului generic de organizație internațională.

În prezent, asistăm la o transformare a societății internaționale, a statelor, într-o societate mai organizată și instituționalizată în domeniul relațiilor internaționale care cuprinde toate aspectele vieții internaționale.

Organizațiile internaționale guvernamentale (numărul lor constituie circa 500) constituie un cadru favorabil pentru dezvoltarea relațiilor dintre statele membre, pentru coordonarea activităților spre anumite scopuri. Funcția principală a organizațiilor internaționale este aceea de a oferi mijloacele și cadrul cel mai potrivit de cooperare între state în domenii în care acestea au interese comune.⁵¹⁵ Participarea, practic, a tuturor statelor membre ONU la multe dintre organizațiile internaționale atestă prestigiul de care ele se bucură și confirmă rolul jucat de acestea în organizarea cooperării dintre state în tot mai multe domenii.

În epoca contemporană, organizațiile internaționale reprezintă o formă de armonizare a eforturilor statelor în direcția unei colaborări internaționale, pentru realizarea căreia statele au creat un cadru juridico-organizatoric (instituțional) – o organizare cu caracter permanent. Organizațiile internaționale reprezintă un fenomen caracteristic al relațiilor mondiale actuale, fiind chemate să contribuie la dezvoltarea înțelegerii și colaborării dintre state, la asigurarea păcii și securității în lume.⁵¹⁶ Instituția organizației internaționale a apărut ca o necesitate a vieții internaționale și acest fenomen marchează un pas important în direcția democratizării ei. Rolul crescând pe care îl are instituția organizației internaționale reprezintă una dintre caracteristicile marcante ale relațiilor internaționale actuale. Statele nu pot renunța la aceste instrumente de securitate colectivă, de cooperare economică și tehnică, de unificare a eforturilor colective pentru soluționarea unor probleme actuale și acute de interes comun, care sunt mai necesare ca oricând sau chiar indispensabile în condițiile globalizării.

§ 2 Organizațiile internaționale. Definiție, trăsături esențiale, clasificare

Deși au apărut mai târziu decât statele, organizațiile internaționale au cunoscut o dezvoltare rapidă, atât sub raport numeric, cât și sub acela al perfecționării structurii, metodelor și mijloacelor necesare pentru desfășurarea activităților, proces care s-a produs sub presiunea unor cauze politice, economice și sociale. Simple la început în ceea ce privește structura și organizarea, ele au devenit din ce în ce mai complexe, pentru a putea acoperi multitudinea de aspecte ale cooperării internaționale.

514 Gh.Moca, Dreptul organizațiilor internaționale, Editura ERA, București, 2001, p.11.

515 MIGA-BEȘTELIU, R. Organizațiile internaționale interguvernamentale. – București: Editura ALL BECK, 2006, p.27.

516 Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.5-36Art,54.

În prezent, nu există o definiție unanim acceptată a organizației internaționale, iar conceptul de organizație internațională variază în raport cu interesele marilor grupuri de state și concepțiile filozofice ale autorilor. În doctrină se conturează, în general, un fond constant de elemente specifice, pe baza cărora se poate caracteriza sau chiar defini această instituție.

Examinarea sub raport static și dinamic a acestei instituții, pornind de la cauzele politice, economice și sociale care au stat la baza înființării ei, permite desprinderea caracteristicilor definitorii ale organizațiilor internaționale.

O *primă* caracteristică a organizațiilor internaționale se referă la faptul că membrii acestora sunt statele suverane.⁵¹⁷ Organizațiile internaționale guvernamentale, au la baza creării lor un tratat încheiat între două sau mai multe state.⁵¹⁸ Această trăsătură a organizațiilor internaționale este una dintre cele esențiale, ea evidențiind de la început că în cadrul organizațiilor internaționale sunt prezente state suverane, egale în drepturi, care au consimțit liber să adere la activitatea organizațiilor respective printr-un act de voință proprie. Chestiunea prezintă o importanță hotărâtoare pe plan politic și juridic, întrucât, pornind de la aceasta, apare cu claritate că organizațiile internaționale au un rol de coordonare a voinței și eforturilor statelor,⁵¹⁹ și nu un rol de subordonare.

Elaborarea unei definiții a organizației internaționale prezintă dificultăți incontestabile deoarece implică relevarea într-o formulă sintetică a trăsăturilor esențiale ale unui fenomen caracterizat printr-o mare diversitate, prin implicații deosebit de complexe pe planuri diferite care țin de relațiile dintre state și de interesele acestora de dreptul internațional. Aceste dificultăți explică și abținerea sau prudența unor autori de a defini noțiunea organizațiilor internaționale printr-o formulă succintă, chiar când au relevat necesitatea unei definiții. Existența unei organizații internaționale indiferent de obiectul său, de numărul participanților, de întinderea competenței sau a puterilor sale, implică prezența anumitor trăsături caracteristice și respectarea unor cerințe esențiale fără de care nu-și poate îndeplini finalitatea sa ca instrument de cooperare a statelor pe diferite planuri ale relațiilor dintre ele, ca instituție de drept internațional.

Orice organizație internațională este, înainte de toate, o formă de cooperare a statelor cu caracter permanent, bazată pe asocierea acestora ca entități suverane, ca subiecte de drept internațional în vederea îndeplinirii unor scopuri comune. În acest sens, majoritatea autorilor caracterizează organizația internațională ca o asociație de state. Asociindu-se ca entități suverane, statele creează organizații internaționale ca un cadru instituțional al exercitării drepturilor lor și al îndeplinirii obligațiilor internaționale asumate, participând astfel, prin eforturi comune, la soluționarea problemelor, la promovarea relațiilor de pace, securitate și cooperare internațională. În acest sens, organizația internațională constituie, prin finalitatea sa principală, un centru de armonizare și de stimulare a eforturilor statelor membre în rezolvarea unor probleme de interes comun.

Spre deosebire de alte forme juridice de asociere a statelor, cum sunt: tratatul și conferințele diplomatice, organizația internațională are un caracter permanent și instituțional, determinat de existența unei componențe, a unei structuri, competențe și funcționări permanente, stabilite printr-un tratat multilateral cu natură de act constitutiv. Totalitatea acestor elemente conferă activității organizației un aspect de continuitate, definind-o ca un cadru permanent, organizatoric a juridic al cooperării statelor.

Elementul caracteristic al formării și existenței unei organizații îl constituie structura acesteia, sistemul organelor principale și auxiliare, care prin îmbinarea lor, prin funcționarea lor

517 MOCA, Gh. Dreptului organizațiilor internaționale. – București: editura ERA, 2005, p.14-15.

518 ТУНКИН, Г.И. Теория международного права. – Москва: Издательство „Зерцало”, Серия «Русское юридическое наследие», 2009, p.304.

519 MIGA-BEȘTELIU, R. Organizațiile internaționale interguvernamentale. – București: Editura ALL BECK, 2006, p.45.

permanentă sau sesională, conferă acesteia caracterul instituțional, de permanență și continuitate a activităților coordonate ale statelor membre. Această structură este formată, de regulă, din trei categorii de organe principale: organe larg reprezentative cu atribuții generale, cu activitate sesională și cu caracter adesea de for suprem (Adunarea generală. Conferința etc.); organe principale cu competență restrânsă (Consiliu, Comitet etc.); organe de secretariat cu activitate permanentă, formate din funcționari internaționali, având atribuții tehnice și executive. Această structură se particularizează la fiecare organizație internațională, corespunzător funcțiilor sale și acordului de voință dintre statele membre.

La aceasta se adaugă și componența permanentă a organizației, prin reglementarea în actul constitutiv a calității de membru al organizației sub aspectul admiterii în organizație (și al suspendării sau excluderii), al drepturilor și obligațiilor fiecărui stat membru.

Un aspect nou apărut în sistemul organizațiilor internaționale guvernamentale este prezența unor organizații cu caracter suprastatal, cum este Uniunea Europeană.

Desfășurarea normală a colaborării dintre toate statele, indiferent de sistemul lor social și politic, presupune drept temelie juridică respectarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional și, în primul rând, a principiului suveranității.

În consecință, pentru ca activitatea lor să se desfășoare în conformitate cu dreptul internațional, organizațiile internaționale trebuie să se călăuzească, în acțiunile lor, după următoarele criterii principale:

d. Organizațiile internaționale nu trebuie să încalce suveranitatea statelor membre.

e. Capacitatea juridică pe care o au organizațiile internaționale, ca subiecți derivați de drept internațional, este dependentă de voința statelor care le-au creat și este limitată de prevederile tratatelor prin care au luat naștere. Unele organizații internaționale, precum Uniunea Europeană, Consiliul Europei, pot lua în discuție sau adopta hotărâri referitoare la problemele care sunt de competența internă a statelor. Statele au dreptul să participe în mod egal în organizațiile internaționale la desfășurarea lucrărilor și adoptarea hotărârilor acestora.⁵²⁰

f. Deciziile și recomandările organizațiilor internaționale nu au, în principiu, un caracter juridic obligatoriu. Ele devin obligatorii numai în măsura în care sunt acceptate de către statele membre.⁵²¹

Sublinierea faptului că organizațiile internaționale au drept caracteristică primordială apartenența la acestea a unor state suverane și egale are, în consecință, o deosebită valoare practică și principială în epoca contemporană.

O *a doua* caracteristică a organizațiilor internaționale se referă la modul în care acestea au luat naștere. Un element comun tuturor organizațiilor internaționale este faptul că asupra înființării lor s-a convenit în cadrul uneia sau mai multor conferințe la care au participat un anumit număr de state. La conferințele de constituire sunt stabilite reguli și norme referitoare la scopurile și obiectivele organizației, membrii și competențele acesteia, tipurile și formele de activitate, modul de formare și funcționare a secretariatului și diverselor organe ale organizației, încetarea activității.

520 Menționăm faptul că includerea unui număr relativ mic de state într-o serie de organe ale organizațiilor internaționale nu neagă dreptul statelor de a fi reprezentate în mod egal în organizațiile internaționale. Această situație se datorează răspunderii mai mari pe care o au unele state în promovarea păcii și cooperării internaționale în cadrul organizațiilor internaționale. Aceste state trebuie să acționeze în organele respective în conformitate cu normele dreptului internațional.

521 BOLINTINEANU, A., NĂSTASE, AD., AURESCU, B. *Drept internațional contemporan*. – București: Ediția a 2-a. BECK, 2000, p.84-85; GEAMĂNU, GR. *Drept Internațional Public*. 2 vol. – București: Editura Didactica și Pedagogica, vol. 1, 1981, p.171; MIGA-BEȘTELIU, R. *Drept internațional public*. – București: Editura ALL BECK, vol. 1, 2005, p.56.

Orice organizație internațională este creată de state prin acordul de voință, ceea ce își găsește expresia într-un act constitutiv, într-un Statut al organizației. Actul constitutiv care poate avea denumiri diferite (carta, constituție, convenție ș.a.)⁵²² are o dublă natură: de tratat multilateral și de Statut al organizației, cu trăsături și funcții specifice. El stă la baza creării, organizării și funcționării organizației, cuprinzând reguli juridice referitoare la scopurile și principiile, componența, structura, funcțiile și puterile acesteia. Dispozițiile sale se aplică relațiilor între statele membre în sfera organizației, relațiilor acesteia cu alte organizații, cu statele membre sau nemembre. Ca tratat multilateral, actul constitutiv intră în sfera de reglementare a dreptului internațional general în ce privește elaborarea, încheierea, intrarea în vigoare și aplicarea sa, constituind totodată un izvor principal al acestuia. Aceasta nu exclude ca unele aspecte, cum ar fi: intrarea în vigoare, aderarea statelor prin procedura admiterii, rezervele, revizuirea, interpretarea și aplicarea actului constitutiv ș.a. să fie reglementate prin reguli speciale ale organizației, derogatorii de la dreptul general al tratatelor. Prin aceasta se definesc natura și funcțiile specifice ale statutelor organizațiilor internaționale.

Statele membre stabilesc, prin actul constitutiv și prin alte acte adoptate în temeiul acestuia (tratate speciale, regulamente de procedură, rezoluții) norme juridice care reglementează organizarea și funcționarea organizației sub toate aspectele, cum ar fi: admiterea în organizație, participarea statelor membre în componența și la activitatea organelor principale și subsidiare, procedura de lucru pentru fiecare dintre ele, procedura de vot, delimitarea atribuțiilor lor în cadrul competenței generale a organizației, reprezentarea statelor, situația juridică a reprezentanților lor și a funcționarilor internaționali, resursele financiare etc.; totalitatea acestor norme juridice constituie dreptul organizațiilor internaționale, parte componentă a dreptului internațional contemporan.

Din aceasta derivă o *a treia* caracteristică a organizației internaționale, și anume, permanența instituției. Caracterul de permanență se referă, în special, la aspectul temporal, continuu, fără întreruperi al activității organizației. Această trăsătură deosebește organizațiile de conferințele internaționale, care sunt entități distincte, cu caracter temporar.

Creată ca asociație permanentă a statelor, având un sistem de organe colective cu competență proprie și funcții permanente, organizația internațională devine, totodată, o realitate distinctă și un participant al relațiilor internaționale, fund caracterizată prin autonomie funcțională. Determinată în conținutul, întinderea și exercitarea ei prin acordul de voință al statelor, această autonomie funcțională nu poate constitui o „voință juridică” a organizației, separată de voințele statelor lor membre, cum susțin unii autori.⁵²³ Dealtfel, ideea „voinței juridice” nu a fost reținută în Comisia de drept internațional, în anul 1968, când s-a discutat noțiunea organizației internaționale în legătură cu problema relațiilor dintre state și organizațiile internaționale.⁵²⁴ Ea nu este menționată nici în alte documente ulterioare ale O.N.U.

Constituind o organizație internațională, statele membre îi conferă, prin actul constitutiv și prin alte documente, atribute și puteri necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale: privilegiul și imunități diplomatice, dreptul de reprezentare, de a încheia acorduri, de a adopta hotărâri ș.a.; toate acestea dau expresie juridică autonomiei funcționale a organizației în raporturile sale cu alte organizații sau cu statele și definesc, totodată, calitatea de subiect de drept internațional a acesteia, personalitatea sa juridică internațională.

În doctrină și în lucrările Comisiei de drept internațional sunt formulate diferite trăsături caracteristice, definitorii pentru o organizație internațională.

522 De exemplu, Pactul Ligii Națiunilor, Carta O.N.U., Constituția O.I.M., Convenția poștală.

523 Unii includ expresia de "voință juridică proprie" în definiție (Korowicz, Meerch ș.a.), în timp ce alții o enumera doar printre trăsăturile caracteristice (M.Malița, N.Singh, P.Reuter ș.a.).

524 Rapport sur les relations entre les Etats et les organisations internationales. Doc. A/CN.4/203, 20mars 1968, p. 13, 14-19.

Astfel, în comentariul la proiectul de articole elaborat în 1968 de Comisia de drept internațional în problema „reprezentării statelor pe lângă organizațiile internaționale”, se arată: „organizația internațională definește o asociație de state, constituită printr-un tratat, dotată cu o constituție și organe comune și având o personalitate distinctă de aceea a statelor membre”, după G. van der Meersch, organizația internațională este „o formă de asociere stabilită prin tratat, având structuri instituționale cu caracter permanent”, P. Reuter distinge „caracterul permanent” și „voința juridică proprie”, în timp ce N. Singh indică zece trăsături caracteristice printre care: actul constitutiv și un sistem de organe, personalitatea juridică, dreptul de a adopta rezoluții și buget propriu etc. În doctrina românească sunt enunțate trăsăturile proprii unei organizații internaționale: asociație voluntară de state, cu activitate permanentă, organe proprii, atribuții și personalitate internațională necesară realizării scopurilor convenite” .

Sintetizând trăsăturile principale larg acceptate ale organizației internaționale, aceasta poate fi determinată ca o formă de asociere cu caracter permanent a statelor, pe baza unui act constitutiv care statua organizarea, funcționarea și puterile sale, autonomia sa funcțională în scopul îndeplinirii unor obiective comune, convenite privitor la pacea, securitatea și cooperarea internațională.

Specifică organizațiilor internaționale este și unitatea lor, exprimată prin faptul că ele au voință proprie, care își găsește expresia în personalitatea juridică a organizațiilor internaționale. În unele situații, voința proprie a organizațiilor internaționale nu coincide cu voința tuturor membrilor lor, deci, este autonomă.

Conceptiile progresiste în dreptul internațional contemporan pun în lumină necesitatea ca organizațiile internaționale să permită exprimarea pleneră a voinței statelor reprezentate, pentru ca rezultatele la care se ajunge și soluțiile preconizate să fie însușite de statele membre și de celelalte state, conform intereselor păcii, securității și cooperării internaționale.

O altă caracteristică a organizațiilor internaționale este aceea că ele dispun de organe proprii permanente, care asigură realizarea acțiunilor prevăzute prin programul stabilit de către statele membre și îndeplinesc diferite funcții tehnico-administrative.

În sfârșit *o ultimă* caracteristică este aceea că organizațiile internaționale și funcționarii acestora se bucură pe teritoriul statelor membre de privilegii și imunități.

Delimitarea elementelor caracteristice unei organizații internaționale permite formularea unei definiții a noțiunii de organizație internațională.

Într-o opinie, organizația internațională este definită ca fiind o entitate juridică creată de state (sau de organizații internaționale) într-un scop anumit, cu voință autonomă, exprimată prin organe proprii și permanente.⁵²⁵

Organizația internațională, are ca esențiale următoarele trăsături:

- asociere de state,
- având o bază convențională - constituția organizației,

525 În literatura de specialitate întâlnim numeroase definiții date organizațiilor internaționale, spre exemplu: „Colectivitate compusă din state sau alte colectivități, care nu aparțin aceluiași stat, urmărind un interes comun, prin intermediul organelor sale” - Dictionnaire de la terminologie du droit International, sub redacția lui J. Badevant. - Paris: Sirey, 1960, p.433; „Organizațiile internaționale reprezintă forme de coordonare a colaborării internaționale în diferite domenii, pentru care statele au creat un anumit cadru juridico-organizatoric (instituțional) prin adoptarea unui statut, elaborat de comun acord, în care se prevăd obiectul și scopurile organizației, organele și funcțiile lor, necesare realizării obiectivelor urmărite”- GEAMĂNU, GR. Drept Internațional contemporan. - București: Editura Didactica și Pedagogica, 1995, p.165; „Organizațiile internaționale reprezintă forme de realizare a colaborării multilaterale între state, în diferite domenii, într-un cadru instituționalizat, pentru înfăptuirea unor obiective stabilite și pe baza unor reguli înscrise în statute și alte documente ale acestora” - DIACONU, I. Drept internațional public. - București: Editura „Șansa” SRL, 1995 , p.227. CAHIER, Ph. Le droit diplomatique contemporain.- Geneve: editura Librairie E, Droz, 2-em edition, 1964, p.406.

- cu organe proprii și
- cu personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre care o compun - fiind astfel subiect de drept internațional.⁵²⁶

Prin urmare, termenul de organizație internațională redă ideea unei entități create în mod colectiv și într-un scop comun, de către mai multe state (sau mai multe organizații internaționale), prevăzută cu organe proprii și investită cu competențele necesare. Conceptul de organizație internațională vizează în mod intrinsec ansamblul formelor de realizare a principiului asociativ în societatea internațională. Acest principiu conduce esențialmente la crearea de organisme de cooperare între state: justiția internațională, garantarea drepturilor și intereselor statelor în sistemul de securitate colectivă, dezvoltarea și cooperarea în domeniul economic și social.

Menționăm că în ultima jumătate a secolului XX, organizațiile internaționale s-au proliferat și extins considerabil, constituindu-se, astfel, un sistem de organizații. Datorită numărului extins de organizații internaționale și a varietății lor, s-a impus necesitatea clasificării lor anumite criterii,⁵²⁷ și anume:

1. *Din punctul de vedere al vocației lor, se disting:*

- organizații cu caracter universal,
- organizații cu caracter regional,
- organizații cu caracter subregional.

Organizația *cu caracter universal*, conform statutului, este deschisă tuturor statelor, indiferent de situarea geografică a acestora, chiar dacă nu toate statele lumii participă la ea. Aceste organizații sunt impuse de imperativele globalizării, astfel că unele probleme nu pot fi abordate decât la scară globală. Singurul exemplu, în acest sens, este cel al Organizației Națiunilor Unite și al organizațiilor din sistemul său - instituțiile specializate.⁵²⁸

Organizațiile *cu caracter regional*⁵²⁹ sunt compuse din state care fac parte din aceeași regiune, liantul constituindu-l apropierea geografică sau interesul comun de cooperare economică. Spre exemplu, Organizația Statelor Americane, Consiliul European, Organizația Unității Africane, Liga Statelor Arabe etc.

Fenomenele politice care au avut loc după anul 1989 au favorizat intensificarea cooperării în diverse forme, inclusiv prin organizații internaționale *la nivel subregional* (cu caracter tehnic, economic, dar și politic), cum ar fi Cooperarea Economică a Mării Negre, ș.a.

2. *După calitatea membrilor, organizațiile internaționale se împart în:*

- organizații guvernamentale; și
- organizații neguvernamentale.

Atunci când vorbim despre organizații internaționale, ca subiecți de drept internațional, avem în vedere organizațiile internaționale guvernamentale, cele cu caracter statal. O organizație internațională poate fi caracterizată ca fiind guvernamentală, în măsura în care este înființată printr-un acord dintre state. Spre exemplu, Organizația Națiunilor Unite, Consiliul European, etc.

Organizațiile neguvernamentale sunt constituite din persoane fizice sau persoane juridice neguvernamentale, chiar dacă acestea îndeplinesc sarcini guvernamentale de importanță.

526 Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal - art.1, lit. a; 14 martie 1975. Materialele Comisiei pentru dreptul internațional. p.324-357; ANGHEL, I. M. Subiectele de drept internațional. - București: Editura Lumina-Lex, 1998, p.301.

527 МОРОЗОВ, Г.И., Международные организации. Некоторые вопросы теории. - Москва: Издательство „Мысль”, 1974, p.57.

528 În sistemul actual al ONU există 19 instituții specializate, dintre care 17 acționează *de jure*, fiind fondate conform art. 63 din Cartă, precum FMI; OMS; UNESCO; OIM etc.

529 Carta Națiunilor Unite, art.52

Spre exemplu, INTERPOL îndeplinește funcții guvernamentale importante, iar Comitetul Internațional al Crucii Roșii își desfășoară activitățile în relație cu statele și în cadrul dreptului internațional, dar, cu toate acestea, ele sunt organizații neguvernamentale.⁵³⁰

3. După competența organizațiilor internaționale în domeniul relațiilor internaționale, distingem:

- organizații cu competență generală sau cu vocație de universalitate; și
- organizații cu competență specială.

Organizațiile cu competență generală, cum este ONU, se pot ocupa de orice problemă (politică, economică, socială, culturală), deoarece nu au limite de competență. Organizațiile din această categorie pot atrage atenția comunității asupra unor probleme, le pot examina și face recomandări, dar deciziile lor au, de obicei, caracter de recomandare, exceptând caracterul obligatoriu al Rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU în problema amenințării păcii și actelor de agresiune.⁵³¹

Organizațiile cu competență specială se preocupă de colaborarea statelor membre într-un domeniu limitat al relațiilor internaționale - telecomunicații, sănătate, știință, cultură. Spre exemplu, instituțiile specializate ale ONU. În literatura de specialitate, organizațiile cu competență specială se clasifică în: economice, financiare, umanitare.

4. După posibilitatea de participare la organizațiile internaționale, acestea se împart în:

- organizații deschise participării tuturor statelor lumii și altor entități din relațiile internaționale;⁵³²

- organizații închise, la care participă numai statele fondatoare. Trăsătura acestor organizații o constituie caracterul lor omogen - participă state care au un interes similar.⁵³³

5. După obiectul de activitate al organizației internaționale, acestea se clasifică în:

- organizații economice, politice, comerciale, culturale, științifice, militare.

6. În funcție de activitatea organizației se face distincția între:

- organizații interstatale (preponderente);
- organizații suprastatale.⁵³⁴

Organizațiile interstatale au drept scop promovarea cooperării între state, care se ocupă de probleme la nivel statal. Acestor organizații nu li se transferă puteri suverane. Spre exemplu, ONU este o formă de delegare a unor funcții și competențe ale statului.

Organizațiile suprastatale nu se limitează numai la promovarea cooperării dintre state, ci concep chiar legislația aplicabilă pe teritoriul statelor care o compun. În cazul acestor organizații atributul de a governa, suveranitatea, a fost delegat de la statul membru la organizație. Prin urmare, acestea pot edita legi obligatorii pentru subiecții de drept ai statelor membre, fără intervenția guvernului național. În plus, aceste organizații pot lua decizii obligatorii cu majoritatea de voturi. Exemplul tipic de organizație suprastatală îl constituie Uniunea Europeană, care a fost instituită prin tratatul de la Maastricht, semnat la 7 februarie 1992, în vigoare din 1 noiembrie 1993.⁵³⁵ Tratatul precizează că Uniunea Europeană se bazează pe

530 Yearbook of International Organizations conține o listă de circa 5000 organizații neguvernamentale, în cele mai variate domenii: cultură, știință, religie, tineret, femei etc.

531 Carta Națiunilor Unite - art.39-51.

532 Spre exemplu ONU sau organizațiile cu vocație de universalitate.

533 Organizațiile închise grupează un număr limitat de state, cum ar fi cele care privesc statele de pe un continent sau zone ale acestuia ori o anumită categorie de state - OSA; OUA; Consiliul Europei - Statutul Consiliului Europei, p.190-207; OCDE .

534 NICIU, M.I. Organizații Internaționale Guvernamentale. - Iași: Editura. Fundației Chemarea, 1994, p. 11.

535 Organizațiile internaționale suprastatale sunt, întotdeauna, organizații cu competență specială, deoarece dacă ar exercita competențele supranaționale în toate domeniile sau în aproape toate, atunci ne-am afla în cazul unui stat federal.

Comunitățile Europene completate prin politicile (externă și de securitate comună) și formele de cooperare (în domeniul justiției și afacerilor interne) instaurate prin dispozițiile sale.

7. *Sub aspect structural*, putem distinge:

- organizații puternic structurate sau cu structură complexă (ONU; Uniunea Europeană); și

organizații mai puțin instituționalizate sau cu structură tripartită (NATO; OMC).

În doctrină sunt făcute și alte clasificări, cum ar fi: organizații închise și deschise, politice și judiciare, economice, tehnico-științifice și culturale etc. care nu au la bază însă criteriile principale și generale de clasificare sau nu permit deosebiri clare între diferitele categorii de organizații internaționale.

În ce privește însemnătatea lor, organizațiile internaționale sunt menite să îndeplinească un rol stimulator în procesul complex al dezvoltării cooperării internaționale, al menținerii păcii și securității internaționale, cu participarea și în beneficiul statelor interesate. Pe un plan mai larg, organizațiile internaționale ca destinație și subiecte ale dreptului internațional trebuie să promoveze principiile și normele acestuia în toate sferile raporturilor dintre state, consolidând astfel legalitatea internațională, cadrul juridic general al colaborării internaționale.

Constituind un cadru permanent de consultări și negocieri, de elaborare și adoptare a unor soluții ce devin norme de drept internațional, organizațiile internaționale pot desfășura o activitate eficientă prin participarea tuturor statelor la rezolvarea problemelor de interes comun. Fără a avea un rol creator în procesul normativ internațional, organizațiile internaționale au o deosebită însemnătate ca mecanism tehnic, instituțional al realizării acordului de voință dintre state cu privire la formarea, dezvoltarea și precizarea principiilor și normelor de drept internațional, sistematizarea și codificarea acestuia.

În concluzie, menționăm că este greu de realizat o clasificare satisfăcătoare a organizațiilor internaționale, datorită diversității actelor constitutive, suprapunerii sarcinilor, întinderii diferite a responsabilității juridice internaționale sau modalităților particulare de aderare a statelor, în calitate de membri.

§ 3. Organizațiile internaționale și dreptul internațional contemporan

Formă permanentă de asociere voluntară și de cooperare a statelor, organizațiile internaționale reprezintă totodată un domeniu de aplicare a unor reguli - principii și norme de drept internațional atât cu caracter general, cât și special, create de state pentru a reglementa raporturile complexe care apar în legătură cu organizarea și funcționării organizației.

Formarea unei organizații este expresia relațiilor dintre statele fondatoare, care cad de acord și încheie un tratat constitutiv în acest scop; desfășurarea activității sale se întemeiază pe contribuția și raporturile statelor membre, pe funcționarea organelor principale și subsidiare în cadrul normelor juridice stabilite prin actul constitutiv; în exercitarea funcțiilor și puterilor sale apar relații specifice ale organizației cu alte Organizații internaționale, cu statele membre sau nemembre, relații care formează un alt domeniu de aplicare a dreptului internațional. Totalitatea principiilor și normelor generale sau specifice care reglementează aceste relații constituie dreptul organizațiilor internaționale, parte componentă a dreptului internațional contemporan.

Dreptul organizațiilor internaționale a început a se forma odată cu cristalizarea organizațiilor internaționale în relațiile internaționale și în dreptul internațional. Evoluția numărului și însemnătății organizațiilor internaționale, îndeosebi după cel de al doilea război mondial, îmbogățirea practicii lor în ce privește organizarea, funcționarea și participarea autonomă în relațiile de cooperare interstatală au relevat tot mai mult necesitatea de a da atenție analizei normelor juridice aplicabile în acest domeniu și, în legătură cu aceasta, abordării unor noi probleme de drept internațional. Printre aceste probleme s-au impus, în mod însemnat, aspecte ca: noțiunea și trăsăturile caracteristice ale organizațiilor internaționale, personalitatea juridică a

organizațiilor internaționale, dreptul de a încheia tratate și practica lor convențională, situația lor juridică (reprezentarea, imunități diplomatice ș.a), actele adoptate și consecințele lor juridice, responsabilitatea lor internațională etc.

Organizația internațională nu este o simplă sumă a statelor membre, ci, creată pe baza acordului de voință al acestora, ea capătă o autonomie funcțională care o transformă într-o entitate internațională cu trăsături proprii. Pe plan juridic, o organizație internațională este subiect de drept internațional numai în măsura în care statele membre îi conferă această calitate, prin atribute ce-i permit să intre în raporturi de drept internațional cu statele sau cu alte organizații internaționale, exercitând drepturi și asumându-și obligații internaționale. Personalitatea internațională nu constituie deci o trăsătură esențială, inerentă oricărei organizații internaționale, proprie acesteia prin chiar faptul existenței sale. Depinde de vreaa statelor membre ca o organizație internațională să dispună sau nu de o astfel de capacitate. Natura personalității internaționale a unei organizații interstatale nu este determinată de dreptul internațional, în afara voinței statelor membre; ea este determinată de acestea, care stabilesc prin actul constitutiv și prin alte acte cu valoare de tratate internaționale atributele organizației, dreptul ei ca, în exercitarea funcțiilor sale, să intre în raporturi juridice cu alte subiecte de drept internațional.

După al doilea război mondial, această problemă s-a pus, pentru prima dată, în legătură cu O.N.U. În avizul consultativ din 1949 în problema „Reparații daunelor suferite în serviciul O.N.U.” C.I.J. constata că: *„Organizația a fost destinată să exercite și să, posede, și în fapt exercită și posedă funcții și drepturi care nu pot fi explicate decât prin aceia că ea dispune într-o largă măsură de personalitate internațională și de capacitatea de a acționa pe plan internațional... Curtea conchide din aceasta că organizația ... este subiect de drept internațional, capabil de a avea drepturi și obligații internaționale și are capacitatea de a-și exercita aceste drepturi prin prezentarea de reclamații internaționale”*. Creșterea numărului și rolului organizațiilor internaționale explică faptul că, în afară de O.N.U., alte organizații internaționale (instituțiile specializate, alte organizații cu vocație universală și regională, cu caracter politic, economic etc.) dispun în baza actului constitutiv, stabilit de statele membre, de drepturi și funcții care le conferă personalitate juridică internațională. Întinderea acestor drepturi și funcții, sfera de manifestare este variabilă de la organizație la organizație, depinzând de caracterul și întinderea scopurilor și competenței atribuite fiecărei organizații în parte.⁵³⁶ Personalitatea organizației internaționale nu se poate deduce apriori din chiar faptul existenței sale; aceasta se poate stabili numai pe baza statutului organizației.

Dreptul de reprezentare, de legație este un aspect important al personalității internaționale a unei organizații. El se manifestă prin puțința organizației internaționale de a stabili raporturi juridice cu statele membre și nemembre, cu alte organizații cu ajutorul unor instituții de drept diplomatic, cum sunt: misiunile permanente și delegațiile statelor pe lângă organizații, delegațiile de observatori, funcționarii și alte persoane oficiate ale organizației, imunitățile și privilegiile diplomatice conferite de state organizației internaționale pentru îndeplinirea funcțiilor sale.⁵³⁷ În cadrul privilegiilor și imunităților sale, o organizație are și dreptul de protecție funcțională asupra reprezentanților săi, în situația în care statutul diplomatic al acestora a fost încălcat de către state.

Dreptul de a încheia tratate conferă unei organizații capacitatea de a deveni parte la tratatele internaționale, de a-și exercita drepturile și a-și asuma obligații în raporturile cu alte

536 În avizul din 1949 al C.U. în problema "Reparațiilor" se subliniază faptul că subiectele de drept "nu sunt în mod necesar identice în privința naturii și a întinderii drepturilor lor", CI J Recueii 1949, p. 179.

537 În acest domeniu a fost încheiată la Viena în 1975, Convenția asupra reprezentării statelor în relațiile cu organizațiile internaționale cu caracter universal. (Doc.A/Conf.67/16, 14 mai 1975).

organizații, cu statele membre. Exercițarea acestui drept este limitată la înlăptuirea scopurilor și funcțiilor organizației internaționale. O amplă practică a organizațiilor internaționale privind tratatele (acorduri de sediu și de colaborare cu statele, acorduri cu alte organizații etc.) a determinat ca O.N.U., prin Comisia de drept internațional, să treacă începând din anul 1970, la codificarea normelor de drept internațional în domeniul „tratatelor încheiate de organizațiile internaționale”. În 1986 a și fost adoptată o Convenție în acest sens.

În legătură cu exercițarea drepturilor și cu îndeplinirea obligațiilor asumate în cadrul raporturilor juridice la care devine parte, Organizația este subiect activ și pasiv al răspunderii internaționale; așa cum se arată în avizul C.I.J. din 1949 privind „Reparațiile”, ea poate reclama acoperirea prejudiciilor suferite în îndeplinirea funcțiilor sale, dar poate fi totodată ținută să acopere daunele cauzate prin activitățile organelor sale.

Toate acestea constituie elemente esențiale ale calității de subiect de drept internațional a unei organizații. Această calitate nu este similară ca natură, întindere și conținut acelei a statelor în comparație cu care organizația internațională are o personalitate juridică derivată în acordul statelor), limitată (la întinderea competenței sale) și funcțională (pentru îndeplinirea atribuțiilor conferite de actul constitutiv). Totodată, spre deosebire de state care creează dreptul internațional - organizațiile internaționale rămân numai destinatare ale acestuia; rezoluțiile adoptate de acestea sunt acte de interpretare și aplicare a prevederilor înscrise în actele constitutive, în unele cazuri, de pildă o serie de rezoluții ale Adunării Generale și ale Consiliului de Securității O.N.U., putând îndeplini un rol important în precizarea, confirmarea și aplicarea principiilor fundamentale și a normelor dreptului internațional. De asemenea, spre deosebire de state, personalitatea internațională a organizațiilor create de acestea nu are o opozabilitate absolută. Unii autori susțin existența unei „cutume internaționale în formare” în acest sens; în practică însă, personalitatea unei organizații internaționale este opozabilă doar statelor membre, în timp ce față de statele nemembre este nevoie de acordul tacit sau expres al acestora din urmă. Pe această bază, se manifestă tendința ca personalitatea internațională a unor organizații cu caracter universal, cum sunt: O.N.U sau instituțiile specializate să capete o opozabilitate *erga omnes*; extinderea acestei tendințe nu poate să se manifeste decât în temeiul acordului de voință al statelor, în condiții de egalitate și respect al suveranității acestora.

Deci, crearea și dezvoltarea organizațiilor internaționale au dus la îmbogățirea dreptului internațional atât prin formarea unui nou subiect ca adresant și susținător al acestuia, cât și prin constituirea unei ramuri noi: dreptul organizațiilor internaționale.

§ 4. Noțiunea de drept al organizațiilor internaționale. Natură, izvoare, structură

Natură. Dreptul organizațiilor internaționale a apărut și se dezvoltă în cadrul general al dreptului internațional, având natura și trăsăturile caracteristice ale acestuia: principiile și normele sale, create pe baza acordului de voință dintre state și exprimate prin tratate și prin alte izvoare, reglementează relațiile interstatale în sfera organizațiilor internaționale; aplicarea lor se realizează prin respectarea voluntară a statelor, iar în caz de nevoie prin sancțiuni prevăzute în actele constitutive.

Natura dreptului organizațiilor internaționale poate fi explicată având în vedere caracterul acestora ca formă specifică de cooperare a statelor și sferă de aplicare, totodată, a dreptului internațional contemporan. De aceea, regulile privitoare la organizațiile internaționale nu pot fi „particulare” prin aceea că ar fi opuse dreptului internațional, ci numai în sensul de a constitui o parte integrantă a acestuia, aplicarea sa într-un domeniu specific de cooperare. Este lipsită de fond orice încercare de a scoate regulile aplicabile organizațiilor internaționale în sfera dreptului internațional general, de a le „particulariza” în sensul de a le opune acestora; principiile și normele dreptului organizațiilor internaționale nu constituie o „ordine juridică” deosebită de dreptul internațional general, ci reprezintă o extindere și o dezvoltare a acestuia din urmă într-un

sector nou al relațiilor dintre state. Pe bună dreptate, P. Reuter, care vorbește de un „drept propriu organizației”, respinge ideea unui „drept intern”, în afara dreptului internațional și arată că acesta nu-i decât un drept care are „de o manieră generală caracterele structurale ale dreptului internațional public”.

În sfera organizațiilor internaționale, ca și în orice alt domeniu al cooperării, al relațiilor interstatale, sunt valabile și obligatorii pentru state principiile fundamentale ale dreptului internațional, care definesc cadrul juridic al formării și aplicării normelor ce formează dreptul organizațiilor internaționale. De aceea, coordonatele formării, dinamicii, validității și eficienței normelor din sfera organizațiilor internaționale sunt determinate de respectarea principiilor fundamentale ale relațiilor dintre state, de conformitatea cu acestea, constituind totodată, o ramură a dreptului internațional general similară altora, cum sunt: dreptul diplomatic, consular, al tratatelor etc.⁵³⁸

Totodată, dreptul organizațiilor internaționale prezintă particularități care, determinate de trăsăturile specifice ale organizațiilor internaționale, ale relațiilor care iau naștere în acest domeniu, se manifestă îndeosebi prin izvoare și procesul său de formare, prin structura sa deosebit de eterogenă.

Izvoare. Create pe baza acordului de voință dintre state, normele privitoare la organizațiile internaționale sunt exprimate în forme juridice adecvate care constituie izvoarele acestui drept. Izvoarele principale ale dreptului internațional - *tratatele și cutuma* - sunt izvoare de drept și în acest domeniu. Totodată, apar sub acest aspect și particularități determinate de caracterul deosebit de complex și de specificul procesului de formare, dezvoltare și aplicare a principiilor și normelor dreptului organizațiilor internaționale.

În cadrul diferitelor organizații, acordul de voință al statelor membre capătă diverse forme juridice, de la diverse categorii de tratate până la rezoluțiile adoptate. Unele creează norme (tratatele și cutuma), altele le confirmă sau le interpretează (rezoluțiile și declarațiile), exercită numai o influență indirectă asupra formării lor (legislația națională) sau pur și simplu constată existența lor și le interpretează (jurisprudența, doctrina, declarațiile oficiale ale reprezentanților organizației).

Tratatele, ca izvor tradițional principal de drept, prezintă unele particularități în ce privește caracterul și funcția lor normativă în sfera organizațiilor internaționale. Astfel, *actele constitutive*, o primă categorie de tratate existente în acest domeniu, cuprind norme privitoare la organizare și funcționare, întreaga activitate a organizațiilor trebuind să se desfășoare în strictă conformitate cu prevederile lor.

Numeroase tratate, de regulă, bilaterale cu denumiri diferite (acord, convenție, protocol ș.a.), încheiate de organizațiile internaționale în limitele actului lor constitutiv, cuprind dispoziții, care interpretează și aplică prevederile acestui act, precizând și uneori chiar lărgind sfera sa de valabilitate (acordurile de sediu, de asistență tehnică, financiară etc.).

Există și tratate internaționale multilaterale încheiate de state cu privire la ansamblul organizațiilor internaționale, la anumite categorii sau la unele dintre ele, determinând situația juridică a activității lor, a reprezentanților statelor, privilegiile și imunități ș.a.

Cutuma continuă să prezinte însemnătate în apariția și formarea normelor juridice privind organizațiile internaționale. Unele reguli și instituții s-au format sau sunt în curs de cristalizare ca norme generale pe cale cutumiară, în practica statelor și a diferitelor organizații, îndeosebi acelorora cu caracter universal. Pot fi date ca exemplu în acest sens: misiunile permanente ale statelor pe lângă organizațiile internaționale și situația lor juridică, statutul observatorilor statelor sau al organizațiilor, al funcționarilor internaționali, tratatele încheiate de organizații ș.a.

538 Шибаева Е., Право международных организаций. Москва, 1986, с.11.

Caracter cutumiar au și unele norme particulare, cum ar fi aceea privitoare la posibilitatea adoptării unei hotărâri în Consiliul de Securitate în probleme neprocedurale, chiar dacă un membru permanent se abține de la vot.

Regulamentele de procedură, adoptate ca acte juridice obligatorii în cadrul diferitelor organe principale sau subsidiare, cuprind norme privitoare la funcționarea acestora și adoptarea hotărârilor, constituind, de asemenea, izvoare ale dreptului organizațiilor internaționale.⁵³⁹

Rezoluțiile diferitelor organizații internaționale sunt, prin natura lor, acte care confirmă, interpretează, precizează sau aplică prevederile actului constitutiv în baza căruia se adoptă. Exceptând categoria largă a rezoluțiilor privitoare la relațiile dintre state, celelalte rezoluții adoptate de o organizație în „relațiile sale interne” privind componența, organizarea și funcționarea sa, cum ar fi: admiterea de noi membri, excluderea sau suspendarea din drepturi a unui stat membru, adoptarea bugetului, crearea și activitatea organelor subsidiare ș.a. prezintă o deosebită însemnătate pentru formarea acelor reguli care, după unii autori, formează așa numitul „drept intern” al organizației³ în fapt, parte componentă a dreptului organizațiilor internaționale.

Însemnătatea juridică concretă a fiecărei rezoluții depinde de voința statelor care o adoptă și de prevederile actului constitutiv, de raportul pe care acesta îl stabilește între autorul și destinatarul rezoluției, de conformitatea acesteia cu dispozițiile actului constitutiv, cu principiile fundamentale ale dreptului internațional. De exemplu, rezoluțiile sau „recomandările” Adunării Generale a O.N.U. sunt, potrivit Cartei Națiunilor Unite, obligatorii pentru Consiliul Economic și Social, în timp ce rezoluțiile acestuia din urmă sunt doar propuneri, el aflându-se, potrivit Cartei, sub autoritatea Adunării Generale. Rezoluțiile unui organ principal al organizației, adresate organelor sale subsidiare, au caracter obligatoriu, între acestea existând relații de subordonare.

Unele rezoluții ale organelor O.N.U., mai ales ale Adunării Generale prezintă însemnătatea juridică a unor acte care confirmă, pe baza acordului de voință al statelor care le-au adoptat, existența în practica organizației și a relațiilor dintre statele membre și organizație a unor norme, contribuind, prin generalizarea acestei practici, la formarea de norme cutumiare ale organizației. Altele, rezoluții ale Adunării Generale exprimă acordul statelor membre cu privire la recunoașterea existenței unei norme juridice cu caracter cutumiar. De exemplu, Rezoluția 257/A.III adoptată în unanimitate de Adunarea Generală a O.N.U. la 3 decembrie 1948 constată practica stabilirii de către state a unor misiuni permanente la sediul organizației, consideră necesară „generalizarea instituției” și precizează unele principii generale privitoare la asemenea misiuni. Rezoluția 257/III a contribuit astfel la desăvârșirea procesului de formare în practică a instituției misiunilor permanente, codificate mai târziu prin Convenția de la Viena din 1975.

Legislația națională a statelor exercită o influență importantă asupra interpretării și aplicării unor norme juridice în sfera organizațiilor internaționale, având astfel rolul unui mijloc auxiliar de determinare a dreptului.

Structura dreptului organizațiilor internaționale poate fi analizată sub mai multe aspecte. După caracterul lor, există reguli imperative pentru statele membre (privitoare la principii, la organizare și funcționare, la delimitarea competenței etc.) și reguli supletive, aplicabile numai dacă statele nu au hotărât altfel, cum ar fi procedura de rezolvare pașnică a diferendelor cu ajutorul O.N.U. sau al organizațiilor regionale, reguli de acordare a asistenței tehnice de către organizații economice internaționale ș.a.⁵⁴⁰

După sfera de aplicare, dreptul organizațiilor internaționale cuprinde: principii și norme generale, valabile pentru toate categoriile de organizații (principii de bază, norme privitoare la situația juridică a organizației și a reprezentanților statelor, de încheiere a tratatelor ș.a.); norme aplicabile doar unor categorii de organizații, de pildă, reguli de admitere în organizațiile

⁵³⁹ Burian Alexandru, *Diplomația prin organizații internaționale* // „Revista de Filosofie și Drept”, 2001, nr. 3, pag. 20-24.

⁵⁴⁰ Шибаева Е., *Право международных организаций*. Москва, 1986, с.21

universale sau regionale, normele care reglementează relațiile instituțiilor specializate sau organizațiilor regionale cu O.N.U. ș.a.; norme proprii unei organizații determinate, de exemplu, procedura de vot în Consiliul de Securitate al O.N.U. sau regula votului ponderat în B.I.R.D. și F.M.I.

După conținutul juridic al regulilor aplicabile se deosebesc principiile de bază ale organizațiilor internaționale și norme valabile pentru domenii speciale ale relațiilor dintre ele sau cu statele membre, cum sunt: relațiile diplomatice ale organizațiilor internaționale, încheierea tratatelor internaționale, responsabilitatea, succesiunea, statutul funcționarilor lor internaționali.

Organizațiile internaționale constituie, într-o accepție generală, un domeniu specific al aplicării principiilor fundamentale ale dreptului internațional, a căror recunoaștere este unanimă, caracterul lor imperativ și universal fiind astăzi vizibil.

În acest domeniu, principiile fundamentale se realizează ca principiu de bază ale organizațiilor internaționale, fiind particularizate în raport de scopurile, caracterul și funcțiile fiecărei organizații. Principiile de bază ale unei organizații sunt prevăzute, de regulă, în actul constitutiv și în alte acte ale organizației (de exemplu. Carta O.N.U., art.2); chiar dacă nu sunt prevăzute în actul constitutiv, în funcționarea organizației și în relațiile sale externe se aplică principiile fundamentale care determină eficiența și validitatea întregii sale activități.

În virtutea acestor principii, fiecare stat are dreptul egal de a participa la acele organizații internaționale care privesc interesele sale de a fi reprezentat și de a se manifesta pe baze egale. Cerințele principiilor fundamentale (egalitate suverană, neamestec etc.) se realizează sub forme specifice organizațiilor internaționale, în diferite aspecte privind organizarea, funcționarea și puterile acestora.

Astfel ele sunt recunoscute mai întâi în actul constitutiv ca principii de bază ale organizației; organizarea acesteia, mai ales admiterea statelor trebuie să fie reglementată în conformitate cu dreptul egal al statului de a intra într-o organizație la care este interesat să participe; pentru toate statele membre să fie asigurate condiții egale de participare și reprezentare la activitatea diferitelor organe ale organizației, iar procedura de vot să legifereze egalitatea în drepturi; competența organizației să fie stabilită și limitată prin actul constitutiv, în concordanță cu cerințele respectării suveranității statelor membre. Acestea sunt câteva din principalele forme juridice specifice ale înlăptuirii principiilor fundamentale ca principii de bază ale organizațiilor internaționale.

Dreptul organizațiilor internaționale cuprinde, totodată, norme juridice aplicabile diferitelor aspecte ale organizării și funcționării organizațiilor, cu caracter general sau particular, ale relațiilor lor cu alte organizații, cu statele membre sau nemembre. În evoluția organizațiilor internaționale, mai ales după al doilea război mondial, se observă tendința tot mai evidentă de înlocuire a normelor generale de drept internațional privitoare la situația juridică a reprezentanților statelor, la tratate, responsabilitate etc. prin norme speciale, derogatorii consacrate în acte (tratate speciale, decizii ș.a) adoptate de organele principale ale organizației sau încheiate de statele membre în aceste probleme. Astfel, s-au cristalizat în acest domeniu norme specifice de drept internațional, în legătură cu care s-a pus problema codificării încă din deceniul 1960-1970.⁵⁴¹

Normele care alcătuiesc dreptul diplomatic al organizațiilor internaționale s-au format succesiv, desprinzându-se din dreptul diplomatic general al statelor, îndeosebi după formarea O.N.U. și a unora dintre instituțiile specializate. Este vorba de reguli privitoare la situația juridică a organizației în relațiile cu statul gazdă, cu celelalte state (membre sau nemembre), la statutul funcționarilor organizației, al reprezentanților, al misiunilor permanente și observatorilor statelor pe lângă organizație. În anul 1975 a fost adoptat la Viena primul act de codificare în acest do-

⁵⁴¹ Încă din 1963 începe discutarea în Comisia de drept internațional a problemelor privind stabilitatea și succesiunea (A.E1 Erian, Rapport, Doc.A./CN.4/195din 1963,p.8).

meniu - Convenția asupra reprezentării statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale având caracter universal, referitoare la: misiunile statelor pe lângă organizațiile internaționale (compunere, funcții, acreditare etc.), privilegiile și imunitățile lor, delegații și observatorii lor pe lângă organele și conferințele internaționale, inclusiv privilegiile și imunitățile lor.

Spre deosebire de dreptul diplomatic al statelor, situația juridică a organizațiilor internaționale are un caracter funcțional, implicând privilegiile și imunitățile necesare pentru îndeplinirea funcțiilor organizației - „Statul gazdă - se arată în art. 20 al Convenției de la Viena din 1975 - acordă misiunii toate facilitățile necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale”; prevederi similare sunt cuprinse și în Convenția generală asupra privilegiilor și imunităților O.N.U. din 1946. La încheierea acordurilor speciale cu organizația statul gazdă are însă latitudinea de a recunoaște imunități similare celor conferite reprezentanților diplomați ai statelor .

Situația juridică a funcționarilor internaționali - statutul lor pe teritoriul statului gazdă, al altor state membre sau nemembre, privilegiile și imunitățile lor etc. - este reglementată prin norme speciale prevăzute în actele constitutive ale diferitelor organizații (exemplu, art. 105 al Cartei O.N.U.) și recunoscute de state prin convenții speciale, acorduri de sediu sau acte legislative interne.

Alt grup de norme se referă la tratatele încheiate de organizațiile internaționale. Încă în anul 1969, Conferința de la Viena asupra dreptului tratatelor a recomandat ca normele privind tratatele încheiate de organizațiile internaționale să facă obiectul unor lucrări viitoare separate de codificare în cadrul Comisiei de drept internațional. În 1972, Comisia a trecut la elaborarea proiectului de articole în această problemă, adoptat în 1986.

Tratatele încheiate de organizațiile internaționale (cu alte organizații sau cu statele) sunt, prin natura și valoarea lor juridică, similare acelor încheiate de state; au caracter obligatoriu pentru părți, creând drepturi și obligații în relațiile lor reciproce, iar valabilitatea lor este determinată de concordanța cu regulile imperative ale dreptului internațional.

Totodată, asemenea tratate prezintă și trăsături particulare, sub aspectul subiectelor, al capacității lor de a încheia tratate, al caracterului și întinderii drepturilor și obligațiilor prevăzute, al obiectului lor; aceasta reflectă situația organizațiilor internaționale ca entități cu o competență limitată și determină particularitățile normelor privitoare la încheierea și îndeplinirea fiecărui tratat în parte. Natura specifică a organizației internaționale impune ca tratatele încheiate de aceasta să respecte limitele competenței și funcțiilor prevăzute de actul constitutiv, în concordanță cu scopurile și principiile stabilite de acesta. Asemenea tratate sunt instrumente juridice de exercitare a funcțiilor organizației, constituind forma cea mai frecventă a relațiilor dintre organizațiile internaționale.

În sfera organizațiilor internaționale există, de asemenea, norme juridice specifice în legătură cu responsabilitatea acestora, cu succesiunea între organizații sau în relațiile cu statele membre, cu procedura de lucru, de vot și de adoptare prin consens a hotărârilor. Regulile privitoare la procedura de lucru și de adoptare a hotărârilor formează un ansamblu de norme care constituie un adevărat *drept procedural al organizațiilor internaționale*.

Analiza diferitelor categorii de organizații internaționale (politice, economice ș.a.) sau a unora din ele luate individual (de exemplu, O.N.U., NATO etc.) ne relevă și alte norme juridice specifice ca alte aspecte ale dreptului organizațiilor internaționale.

§ 5. Personalitatea juridică a organizației internaționale și statutul ei special

Personalitatea juridică a organizației internaționale guvernamentale este expresia autonomiei ei funcționale și a calității ei de subiect de drept internațional public. De asemenea, ea îi conferă organizației o existență obiectivă în raport cu ceilalți participanți la relațiile internaționale.

Personalitatea juridică a organizațiilor internaționale are un dublu aspect:

- organizația are *personalitate juridică internă*, respectiv în ordinea juridică internă a statelor membre; și

- *personalitate juridică internațională*, care reprezintă aspectul cel mai important al personalității sale juridice.

Personalitatea juridică a organizației internaționale guvernamentale are, în general, două caracteristici esențiale. În primul rând, ea se întemeiază pe principiul specialității, care înseamnă că organizația internațională își desfășoară activitatea și își exercită competențele sale în limitele prevederilor statutului ei. În al doilea rând, personalitatea juridică a acestor organizații este de natură funcțională.⁵⁴²

Organizațiile internaționale guvernamentale, ca și celelalte organizații internaționale, nu posedă un teritoriu propriu. De aceea, ele își desfășoară activitatea pe teritoriile statelor membre, în măsura în care aceste state le-au recunoscut în ordinea lor juridică oportunitatea corespunzătoare unei persoane juridice de drept intern al lor.

Personalitatea juridică a organizațiilor internaționale în ordinea juridică a statelor este consacrată nu numai în legislația națională a statelor membre ale organizației, ci și în statutele lor și în acordurile de sediu încheiate de ele cu statul de reședință. Carta ONU precizează că „Organizația se va bucura pe teritoriul fiecăruia din membrii săi de capacitatea juridică care îi este necesară pentru exercitarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale”.⁵⁴³

Prin acordurile de sediu încheiate de o organizație internațională cu statul ei gazdă, ca și prin legislația națională a statelor membre se precizează conținutul și modalitățile de exercitare a capacităților organizației, recunoscute în ordinea internă a statelor respective. Aceste capacități ale organizației se exercită, în special, în domeniul contractelor pe care ea le poate încheia cu persoane particulare aflate sub jurisdicția statelor membre.

Deși, de cele mai multe ori, personalitatea juridică internațională a organizațiilor nu este consacrată formal printr-un text, totuși nu există nici un dubiu asupra existenței ei. Această problemă pare a fi reglementată, de Avizul Consultativ dat de Curtea Internațională de Justiție din 11 aprilie 1949, nu numai pentru ONU, dar și pentru orice alte organizații internaționale.⁵⁴⁴

542 NICIU, M.I. *Organizații Internaționale Guvernamentale*. - Iași: Editura. Fundației Chemarea, 1994, p.17.

543 Această dispoziție se regăsește și în Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO)- Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură. Adoptată la 16.11.1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 27.05.1992. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. - Chișinău: Moldpres, vol. 2, 1999. p.232-244, art.12; în *Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene, din 1957 - Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene*. 25.03.1957. *Relații internaționale în acte și documente*. Coordonator Zorin Zamfir. - București: Editura Didactică și pedagogică, 1983. p.146-148, art.211; sau în *Pactul Atlanticului de Nord - Pactul Organizației Atlanticului de Nord*. Adoptat - 4.04.1949, în vigoare - 24.08.1949. *NATO Basic Documents: The North Atlantic Treaty*, art.4; *Carta Națiunilor Unite*, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. - Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.5-36, art.104.

544 Cel mai adesea, actul constitutiv al organizației tace în ceea ce privește personalitatea juridică internațională și în nici un act constitutiv sau convenție, privind statutul unei organizații, nu se prevede *in terminis* că organizația internațională respectivă este „subiect de drept internațional” (se spune doar că „are personalitate juridică internațională”, „este subiect de drept” sau „are capacitatea juridică necesară”); cu toate acestea, conceptul de personalitate juridică internațională ne apare ca definitiv stabilit chiar dacă este variabil. Prin actul constitutiv se înființează organizația, prevăzându-se scopurile și mecanismul funcționării ei, competența organelor ș.a. - ca ceva distinct de statele fondatoare. Întrucât organizațiile internaționale nu posedă nici suveranitate și nici jurisdicție teritorială, calitatea lor de subiect de drept internațional nu trebuie confundată însă cu aceea a statelor - subiecți de drept originari și primari; deși ambele categorii sunt actorii relațiilor internaționale. Organizațiile internaționale sunt subiecți de drept internațional derivați și secundari. Organizațiile internaționale pot avea personalitate juridică internațională de grad diferit, în funcție de ceea ce statele fondatoare au prevăzut în actele constitutive și

Trebuie să menționăm că personalitatea juridică internațională a organizației internaționale este esențială pentru funcționarea corespunzătoare a acesteia, iar actele constitutive ale multor organizații internaționale prevăd drepturi și obligații care confirmă că le conferă cel puțin un grad limitat de personalitate internațională. Chiar dacă ONU nu folosește expresia *in terminis*, atunci când art.104 din Carta ONU vorbește despre „capacitatea juridică necesară pentru exercitarea funcțiilor și realizarea scopurilor sale”, se are în vedere calitatea de subiect de drept internațional.

În opinia Curții Internaționale de Justiție,⁵⁴⁵ a existat intenția ca Organizația să exercite funcții și drepturi care nu pot fi explicate decât pe baza posedării într-o largă măsură a personalității juridice internaționale și a capacității de a acționa pe plan internațional, în calitate de entitate separată de statele fondatoare și ca subiect de drept internațional distinct. S-a ajuns la concluzia că Organizația este o persoană juridică internațională.⁵⁴⁶ În afară de ONU, și alte organizații internaționale în baza actelor lor constitutive, care le conferă drepturi și obligații, au o personalitate juridică internațională, fiind subiecți de drept internațional cu caracter derivat, secundar, limitat.

Această recunoaștere și-a găsit consacarea expresă în Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, din 1982, care precizează: „Autoritatea Internațională posedă personalitate juridică internațională și are capacitatea juridică care îi este necesară pentru exercitarea funcțiilor sale și realizarea scopurilor sale”.⁵⁴⁷

Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale nu se poate stabili *a priori* și nu este identică, prin conținutul său pentru toate organizațiile, ci depinde de domeniul de activitate și întinderea competenței fiecărei organizații internaționale.

Pentru ca organizațiile internaționale să-și poată atinge scopurile pentru care au fost create, trebuie ca acestea să poată încheia acte juridice spre a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în conformitate cu dreptul internațional, să poată sta în justiție spre a-și valorifica eventualele pretenții și să aibă un anumit statut juridic care le subliniază poziția lor internațională, beneficiind de anumite imunități și privilegii. Pe lângă aceste capacități fundamentale legate de personalitatea juridică internațională s-a mai adăugat și aceea de a întreține relații diplomatice.⁵⁴⁸

complementare încheiate în acest sens, iar dacă admitem că o organizație internațională are o personalitate *sui generis* de drept internațional (ca urmare a capacității ei juridice limitate), putem spune că acea organizație are și calitatea de subiect de drept internațional (ca urmare a capacității ei juridice limitate), putem spune că acea organizație are și calitatea de subiect de drept internațional (dar numai cu acest înțeles). ONU posedă cel mai ridicat grad de personalitate juridică internațională în comparație cu oricare alte organizații internaționale generale, iar celelalte organizații dispun, într-o măsură mai mare sau mai mică, de personalitate juridică internațională și pot să aibă sau nu calitatea de subiect de drept internațional [99, p.253].

545 C.I.J. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1949; ELIAN, G. Curtea Internațională de Justiție. - București: Editura Științifică, 1970, p.13-29.

546 Ar fi o arhisimplificare să considerăm ONU doar ca un loc de întâlnire a statelor, un instrument de negocieri diplomatice, un fel de conferință diplomatică.

547 Convenția asupra dreptului mării. Adoptată în 1982, în vigoare din noiembrie 1994, Rezoluția Adunării Generale ONU, docA/Conf. 62/122,art.176; ЛУКАШУК, И. И. Международное право. Особенная часть. - Москва: Издательство БЕК, 2001, p.106-107.

548 A se vedea în acest sens Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale - Convenția de la Viena din 1986 cu privire la tratatele încheiate de organizațiile internaționale. Materialele Comisiei pentru dreptul internațional. A/CONF.129/15, p. 398; precum și Convenția de la Viena din 14 martie 1975 cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal - Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal. 14 martie 1975. Materialele Comisiei pentru dreptul internațional p.324. Convenția din 1975 dă definiția organizației internaționale

Deși actele constitutive ale organizațiilor internaționale, de cele mai multe ori, nu conțin o permisiune expresă de a încheia tratate și nici nu presupun existența unui organ împuternicit să exercite o asemenea competență, totuși acestea încheie acorduri de sediu cu statele de reședință, precum și acorduri de cooperare cu alte organizații. Această capacitate a organizațiilor internaționale de a încheia tratate cu statele sau cu alte organizații derivă din calitatea lor de subiecți de drept internațional.

Putem menționa că există, totuși, acte constitutive ale organizațiilor internaționale care prevăd în mod expres capacitatea organizațiilor de a încheia tratate. Spre exemplu, în stabilirea statutului internațional al Consiliului Europei un loc deosebit îl ocupă „Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei”, semnat la 2 septembrie 1949. El proclamă personalitatea juridică internațională a Consiliului Europei. Astfel, Consiliul Europei are capacitatea de a contracta, de a achiziționa și aliena bunuri imobile sau mobile și de a sta în justiție.⁵⁴⁹

Personalitatea juridică internațională a Uniunii Europene rezultă din prevederile Tratatului Comunității Europene a Energiei Atomice,⁵⁵⁰ ale Tratatului privind Comunitatea Economică Europeană,⁵⁵¹ și din prevederile Tratatului de la Maastricht.⁵⁵² În relațiile internaționale, Uniunea are capacitatea de a exercita anumite drepturi precum: a încheia anumite tratate internaționale, cum sunt acordurile tarifare și comerciale, acordurile de asociere cu statele terțe, acorduri de pescuit, acorduri din domeniul transporturilor, al mediului înconjurător sau al energiei. Tratatul de la Maastricht din 1993, art. 206, prevede: „Comunitatea poate încheia cu unul sau mai multe state sau organizații internaționale acorduri, creând o asociație caracterizată prin drepturi și obligații reciproce, de acțiuni comune și de proceduri speciale”.

Totodată, drept urmare a evoluțiilor recente Uniunea Europeană poate fi caracterizată ca actor individualizat al scenei internaționale datorită puterii economice și rolului său geopolitic vital atât în plan european, cât și internațional, ca actor-cheie în acordurile comerciale internaționale și participant activ în economia mondială.

Consiliul European de la Nisa, din decembrie 2000, a ajuns la concluzia că, pentru a putea funcționa într-o formulă cu 25 + 2 de membri, UE trebuie să realizeze o reformă majoră a instituțiilor, politicilor și mecanismelor comunitare de decizie.⁵⁵³

Astfel, la 29 octombrie 2004 a fost semnat, la Roma, „Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa”, adoptat de către Consiliul European la Bruxelles, la 17-18 iunie 2004.⁵⁵⁴ După 54 de ani de la semnarea, la Paris, a Tratatului CECO din 24 octombrie 1950⁵⁵⁵ și 47 de ani de la

governamentale, în care se precizează că prin organizație internațională se înțelege „o asociație de state constituită printr-un tratat, dotată cu o constituție și organe comune și având personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre - art.1, lit. A.

549 Acordul general asupra privilegiilor și imunităților Consiliului Europei. Adoptată 02.09.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 02.10.1997. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 13, 1999, art.1, al.1.

550 Tratatul Comunității Europene a Energiei Atomice. Introducere, selecție și traducere Theodor Tudoroiu. - București: Editura Lucretius, 1999, art.184.

551 Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene. 25.03.1957. Relații internaționale în acte și documente. Coordonator Zorin Zamfir. - București: Editura Didactică și pedagogică, 1983, art.210.

552 Tratatul de la Maastricht. Semnat la 7.02.1992. În vigoare - 1.11.1993. Tratatetele UE. Jurnal oficial al CE. C 224 din 31.08.1993.

553 <http://www.newsmoldova.md/news.html?nws>

554 Convenția Europeană. Proiect de TRATAT DE INSTITUIRE A UNEI CONSTITUȚII PENTRU EUROPA. - Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Comunităților Europene, 2003, p.329.

555 Tratatul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului. Introducere, selecție și traducere Theodor Tudoroiu. - București: Editura Lucretius, 1999, p.204.

semnarea Tratatelor CEE⁵⁵⁶ și Euroatom⁵⁵⁷ semnate la Roma, 25 martie 1957, Uniunea Europeană a pășit, astfel, spre un nou statut, depășind formal încadrarea în categoria organizațiilor internaționale, deoarece noul Tratat conferă construcției comunitare cadrul juridic unitar pentru exercitarea unor competențe ce țin mai degrabă de esența statului federal: monedă unică, buget provenit și din resurse proprii (există, însă, și contribuții naționale), control integrat la frontiere, o serie de politici comune decise și gestionate direct de la Bruxelles, o politică externă comună (cu limitele ei), înființarea parchetului european, a jandarmeriei europene, a poliției europene de frontieră, precum și atribuții, deocamdată incert conturate, în domenii ca apărarea și securitatea. De altfel, întreaga evoluție a construcției comunitare a fost una de la interguvernamental spre integrat, chiar dacă, de-a lungul istoriei, Comunitatea Europeană (astăzi Uniunea Europeană) a cunoscut și perioade de recul și euroscepticism.

Atingerea unui compromis pe marginea Constituției UE este doar o parte a procesului de identificare a căii pentru viitorul Europei. Se înregistrează progrese evidente în domeniul cooperării politice. Este necesară o revizuire și o trasare clară a acțiunilor concrete privind viitoarele valori europene. UE intenționează stimularea dialogului și dezbaterilor la nivel național și al instituțiilor UE în vederea identificării subiectelor de îngrijorare și a vectorului viitoarei politici europene.⁵⁵⁸

Datorită unei strânse legături între personalitatea juridică și capacitatea de a-și angaja responsabilitatea, capacitatea organizației internaționale corespunde capacității limitate de a acționa în dreptul internațional.

Trebuie să menționăm și faptul că organizațiile internaționale au capacitatea de a formula pretenții, capacitate care depinde de existența personalității juridice și de interpretarea actului constitutiv în lumina scopurilor și funcțiilor unei anumite organizații.

Însă, pentru ca o organizație internațională să-și poată îndeplini în mod efectiv funcțiile, ea are nevoie de un minimum de libertate și securitate juridică pentru sediul și alte localuri ale sale, pentru bunurile sale, precum și pentru personalul său și reprezentanții statelor membre acreditați la organizație.

Elementul important al statutului organizației, relevant atât în raport cu ordinea juridică a statului gazdă, cât și a celorlalte state, îl constituie imunitățile și privilegiile diplomatice. Acestea sunt conferite printr-un instrument de drept internațional unei organizații care este titularul acestora și le poate reclama în raporturile sale cu statele.

Mai putem menționa și alte aspecte ale manifestării organizației internaționale ca subiect de drept internațional care pot fi reflectate în faptul că o organizație internațională poate fi membru al unei alte organizații internaționale sau în faptul că dispune de nave care se află sub pavilionul său.

Toate aceste aptitudini legate de personalitatea juridică internațională nu decurg din dreptul internațional general, ci trebuie să rezulte din actul constitutiv sau din voința statelor fondatoare ale organizației.

În final, trebuie să precizăm că personalitatea juridică internațională a organizațiilor se caracterizează prin:

- existența atributelor, adică drepturile și obligațiile la care este îndreptățită organizația față de state, și

556 Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene. 25.03.1957. Relații internaționale în acte și documente. Coordonator Zorin Zamfir. - București: Editura Didactică și pedagogică, 1983, p.146-148.

557 Tratatul Comunității Europene a Energiei Atomice. Introducere, selecție și traducere Theodor Tudoroiu. - București: Editura Lucretius, 1999, p.204.

558 <http://www.mfa.md>; <http://www.newsmoldova.md/news.html?nws>.

- existența de organe proprii cu ajutorul cărora ea realizează activitatea oficială ca subiect de drept internațional.

Astfel, numai printr-o organizare proprie, funcționare continuă și voință proprie, organizația poate să devină o entitate distinctă de statele care o compun. Numai în acest fel o organizație internațională poate fi subiect de drept internațional separat de statele care au înființat-o, cu drepturi și obligații distincte și răspundere proprie.⁵⁵⁹

Existența unei organizații internaționale care se bucură de personalitatea de drept internațional trebuie să fie garantată cu ajutorul regulilor convenționale care stabilesc anumite obligații pentru statele membre. O organizație internațională nu poate fi protejată și activitatea funcționarilor ei asigurată, decât prin dreptul internațional convențional.

Sintetizând practica internațională actuală, reținem că unei organizații internaționale i se recunoaște îndeosebi:

- personalitatea de drept internațional;
- inviolabilitatea sediului și libertatea de comunicare oficială;
- imunitatea de jurisdicție locală, precum și scutiri fiscale și vamale.

Statutul juridic al unei organizații internaționale nu constituie încă un principiu de drept internațional, ci există numai ca soluție de speță, fiind conferit în fiecare caz în parte prin tratatul de constituire, care este atributiv de personalitate juridică internațională, inclusiv de tot ceea ce cuprinde statutul.⁵⁶⁰

Înainte de al doilea război mondial era contestată existența regulii de drept cutumiar permițând organizațiilor internaționale să beneficieze de privilegii, scutiri și imunități. Însă, odată cu crearea ONU a fost încheiată, în 1946, în cadrul acestei organizații Convenția asupra privilegiilor și imunităților Națiunilor Unite.⁵⁶¹ Această Convenție este bazată pe articolele 104 și 105 din Carta ONU⁵⁶² și conține diverse articole care au devenit dispozițiile standard aplicabile numeroaselor organizații internaționale.

Imunitatea de jurisdicție este enunțată în actele constitutive ale organizațiilor internaționale, cel mai adesea conținând doar o dispoziție sumară, alături de actele constitutive conținând dispozițiile care reglementează propriu-zis imunitatea, fără a mai fi nevoie să trimită la alte tratate încheiate în acest scop.

De regulă, în cazul mai multor organizații, atât universale, cât și regionale de mai mare importanță, se încheie convenții multilaterale pentru reglementarea imunităților și privilegiilor.⁵⁶³

559 Spre exemplu, Uniunea Europeană răspunde pentru modul în care îndeplinește prevederile tratatelor internaționale la care este parte și pentru eventualele daune provocate altor subiecți de drept internațional. Ea are și o răspundere contractuală. În acest sens, Tratatul de la Maastricht prevede: „Răspunderea contractuală a Comunității este guvernată de legea aplicabilă contractului în cauză” [50, art.215, al.1]. În materia răspunderii extracontractuale, Comunitatea trebuie să răspundă conform principiilor generale, comune drepturilor statelor membre, pentru daunele provocate de organele sale sau de agenții săi în exercițiul funcțiilor lor [50, art.215, al.2].

560 SERRES, J. Manuel pratique de protocoles. - Paris: 1992, pct. 631, p. 344.

561 Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite. Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117.

562 Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.5-36

563 Spre exemplu, pentru ONU există Convenția generală asupra privilegiilor și imunităților ONU din 1946 - Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite. Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117; Convenția generală privind imunitățile și privilegiile instituțiilor specializate din 1947 - Convenția asupra privilegiilor și imunităților instituțiilor specializate. Rezoluția Adunării Generale ale ONU, 179/II din 21.11.1947, ședința plenară nr. 123.

Scopul acestor tratate multilaterale este acela de a dezvolta dispozițiile adesea laconice din constituțiile organizațiilor și de a-i asigura organizației un statut unitar în toate statele membre.

De asemenea, imunitatea de jurisdicție este reglementată prin acorduri bilaterale, cât și prin legislația națională a unor state.

Convenția generală (din 1946) prevede că ONU, bunurile și activul ei, oriunde s-ar găsi și oricine le-ar deține, beneficiază de imunitate de jurisdicție.⁵⁶⁴ O prevedere similară se găsește și în Convenția privind privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate ale ONU. Situația este cu totul diferită în cazul Comunităților Europene, datorită competenței pe care o are Curtea de Justiție. În principiu, cauzele în care Comunitatea însăși este parte nu sunt excluse pentru acest simplu motiv din competența instanțelor naționale.⁵⁶⁵ Curtea are însă jurisdicție exclusivă asupra oricărei chestiuni privind interpretarea tratatelor sau a validității actelor Comunității, astfel că o instanță națională este ținută să obțină o hotărâre a Curții înainte de a da o sentință finală. În consecință, proprietatea și bunurile Comunității nu pot constitui obiect al nici unei măsuri legale administrative sau de constrângere, fără autorizația Curții de Justiție.⁵⁶⁶

Imunitatea de jurisdicție a unei organizații internaționale nu poate viza decât sfera jurisdicției civile. În privința jurisdicției penale trebuie să reamintim adagiul „*societates delinquere non possunt*”, adică nu putem ridica problema imunității de vreme ce nu există o răspundere penală în cazul organizației.

Convenția generală, precum și celelalte acorduri similare prevăd că imunitatea de jurisdicție este deplină și se extinde la orice formă de procedură legală. Trebuie să mai adăugăm că imunitatea de jurisdicție acordată prin textele convenționale nu comportă, în afară de faptul dacă o excepție a fost expres stipulată, nici un fel de restricție - este deci absolută. Justificarea unei imunități depline are la bază, în primul rând, buna funcționare și realizarea competențelor (sarcinilor), precum și considerentul că nu este de dorit ca tribunalele din diferite țări să determine, posibil în diferite sensuri, legalitatea actelor organizației. De asemenea, ar putea fi nevoie ca în unele țări organizațiile să fie protejate împotriva prejudiciilor aduse de tribunalele naționale sau a acțiunilor neîntemeiate ale unor persoane.

Organizațiile internaționale beneficiind de imunitatea de jurisdicție au obligația de a reglementa diferendele cu terții, deoarece posibilitatea de a chema fără a putea fi ele chemate în justiție creează un dezechilibru. Datorită acestui fapt în numeroase acorduri se instituie obligația de a prevedea o procedură de reglementare a litigiilor cu terții. Spre exemplu, dispozițiile convenționale pot fi formulate în termeni generali⁵⁶⁷ sau în termeni specifici, în sensul de a prescrie în materie contractuală recursul la un arbitraj de drept privat (arbitraj supus legii

Materialele Adunării Generale, p.62. Pentru Consiliul Europei există Acordul general asupra privilegiilor și imunităților Consiliului Europei din 1949 - Acordul general asupra privilegiilor și imunităților Consiliului Europei. Adoptată 02.09.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 02.10.1997. Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 13, 1999. p.7.

564 Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite. Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999, Sec. 2.

565 Tratatul de constituire a Comunității Economice Europene. 25.03.1957. Relații internaționale în acte și documente. Coordonator Zorin Zamfir. - București: Editura Didactică și pedagogică, 1983, art.183, p.146.

566 STATUTUL Curții Internaționale de Justiție. Semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Anexa nr.1 la Carta ONU. Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001. p.36-52.

567 A se vedea în acest sens art.8 sec. 29 din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite din 1946 (p. 117), și art.9 sec. 31 din Convenția privind privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate ONU din 1947 (p.198; 282).

naționale). O atare reglementare se întâlnește în unele convenții multilaterale,⁵⁶⁸ precum și în acorduri bilaterale.⁵⁶⁹

În anumite cazuri este posibilă renunțarea la imunitatea de jurisdicție, aceasta fiind o chestiune de oportunitate. În lipsa unei mențiuni exprese, organul competent este în mod normal Secretarul General sau Directorul General al organizației. În Convențiile generale,⁵⁷⁰ se prevede și dispoziția prin care se consacră acordarea imunității de jurisdicție, afară de situația în care organizația însăși renunță în mod expres la imunitate într-un anumit caz, spre exemplu, art.2, sec.2 din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite.

Renunțarea la imunitatea de jurisdicție mai poate fi prevăzută și printr-un contract. Aceasta se întâmplă în cazul contractului încheiat de o organizație cu un tert, prin care se prevede competența unei instanțe ordinare, fapt ce apare ca o renunțare formală la imunitate, spre exemplu, art.5, al. 1 din Acordul de sediu al UIT, încheiat cu Elveția.

Renunțarea la imunitatea de jurisdicție poate rezulta din inițiativa organizației de a intenta ea însăși o acțiune în fața unei instanțe ordinare. Aceasta apare ca un caz de renunțare față de orice cerere reconvențională legată direct de cererea principală.

Necesitatea de a se acorda imunitate de la executarea silită este mai imperioasă chiar decât în cazul imunității de jurisdicție, întrucât atingerea liberei funcționări a unei organizații internaționale este mult mai gravă. Imunitatea de la executarea silită este mai generală decât imunitatea de jurisdicție, pentru că și organizațiile care nu beneficiază de aceasta din urmă sunt protejate împotriva măsurilor de executare care ar putea fi exercitate asupra bunurilor sale.⁵⁷¹

Imunitatea de executare are o valoare proprie, subzistând și în cazul în care a avut loc o renunțare la imunitatea de jurisdicție.

Putem afirma că acordarea convențională a imunității de executare constituie o practică generală și este greu de găsit o organizație interstatală care să nu beneficieze de ea, fie în virtutea instrumentului său constitutiv, fie a unui acord multilateral, fie a unui acord de sediu (spre exemplu, aceasta este consacrată în Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite (art.2, sec.3); în Convenția generală pentru instituțiile specializate). Spre exemplu, în cazul convențiilor Comunității Europene deși nu s-a prevăzut imunitatea de jurisdicție, s-a prevăzut însă cea de executare, art.1 din Protocolul privind privilegiile și imunitățile Comunității Europene⁵⁷² care stabilește că bunurile acesteia nu pot fi obiect al unei măsuri de constrângere administrativă sau judiciară, fără autorizația Curții de Justiție.⁵⁷³

568 A se vedea art.25 din Protocolul privind privilegiile și imunitățile Organizației europene pentru producerea de obiecte spațiale, unde se stabilește ca în contractele scrise să se insereze o clauză de compromis ori să se încheie un acord special referitor la soluționarea diferendelor.

569 În special în acordurile privind operațiunile de menținere a păcii - Действующее международное право. В трёх томах. Составители КОЛОСОВ Ю.М., КРИВЧИКОВА Э.С. - Москва: Издательство Московского независимого института международного права, т.2, 1997, p.199-336.

570 Convenția asupra privilegiilor și imunităților instituțiilor specializate. Rezoluția Adunării Generale ale ONU, 179/II din 21.11.1947, ședința plenară nr. 123. Materialele Adunării Generale p. 62; Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite. Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117.

571 ШИБАЕВА, Е.А., ПОТОЧНЫЙ, М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций. - Москва: Издательство МГУ, 1980, p.58.

572 Protocolul privind privilegiile și imunitățile Comunității Europene. Semnat -6.11.1952. În vigoare - 7.11.1956.

573 Acordul general asupra privilegiilor și imunităților Consiliului Europei. Adoptată 02.09.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 02.10.1997. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 13, 1999, p.7.

Imunitatea de executare este absolută și nu comportă alte limitări decât cele prevăzute în mod expres în convențiile internaționale. Singurele excepții cunoscute sunt cele stipulate în cazul băncilor de dezvoltare sau cele care se referă la accidente de circulație și la executarea de sentințe arbitrale. Spre exemplu, acordul de constituire a Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare prevede că, bunurile acesteia nu pot fi supuse nici unei forme de sechestrul asigurătoriu ori executoriu sau oricărei alte măsuri de executare, decât dacă o hotărâre definitivă a fost dată de un tribunal competent, conform art.11, sec. 3.⁵⁷⁴

Pe lângă imunitatea de jurisdicție și cea de executare organizația internațională beneficiază și de inviolabilitatea sediului, principiu care-l găsim înscris în toate acordurile în materie. Inviolabilitatea apare ca un principiu de sine stătător, fără a fi legat în mod necesar de acela al imunității de jurisdicție.

În cazul ONU, problema inviolabilității sediului este reglementată de Convenția generală, precum și de Acordul de Sediul, în care sunt expuse detaliile problemei.⁵⁷⁵

Astfel, se prevede că localurile Organizației sunt inviolabile. Autoritățile americane competente vor lua toate măsurile necesare pentru ca Organizația să nu fie lipsită de folosința localurilor ei, iar funcționarii SUA nu vor pătrunde în sediu pentru a-și exercita funcțiile lor oficiale, decât cu consimțământul Secretarului General și în condițiile acceptate de acesta.⁵⁷⁶

În privința inviolabilității sediului organizației, să precizăm, că aceasta are același conținut ca și în cazul misiunii diplomatice.

De asemenea, inviolabilitatea cuprinde arhivele, bunurile și proprietățile (mașini oficiale, trenuri de serviciu, avioane etc.), precum și documentele oficiale ale unei organizații în orice loc s-ar afla ele, acestea fiind exceptate de la măsurile de poliție sau judiciare, precum și de la orice măsură de executare forțată, chiar dacă ar exista o renunțare la imunitatea de jurisdicție din partea organizației.⁵⁷⁷

Inviolabilitatea nu echivalează însă cu permisiunea ca sediul unei organizații internaționale să poată fi folosit într-un mod incompatibil cu scopul pentru care a fost acordată organizației. Ca atare, dreptul de azil trebuie exclus în cazul sediului organizației internaționale pentru aceleași rațiuni care sunt valabile și în cazul neadmiterii azilului diplomatic. În schimb, există un argument puternic în favoarea dreptului unei organizații de a acorda azil propriilor ei agenți împotriva măsurilor luate de autoritățile locale care constituie ele însele o violare a imunităților organizației și ale agenților ei.

Tot o practică normală o constituie scutirea fiscală a unei organizații internaționale. Această scutire are o factură similară cu cea recunoscută în cazul unei misiuni diplomatice.

574 Acord de creare a Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare. Semnat - 22.07.1944. În vigoare - 27.12.1945. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 2, 1998, p.102.

575 Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite. Adoptată 13.12.1946, în vigoare pentru Republica Moldova 12.04.1995. Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. - Chișinău: Moldpres, vol. 8, 1999. p.117-128; SERRES, J. Manuel pratique de protocoles. - Paris: 1992. pct.633, p.346-350.

576 A se vedea secțiunea a 3-a din Convenția generală privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite și secțiunile 3 și 9 din Acordul de sediu; În același sens sunt și prevederile Acordului general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei din 1949, art.4; prevederile Convenției asupra privilegiilor și imunităților Comisiei Dunării din 1963, art.2; NICIU, M.I., MARCU, V., ș.a. Culegere de documente de Drept Internațional Public. 2 vol. - București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 1997, p.117-124; NICIU, M.I., MARCU, V., etc. Culegere de documente de Drept Internațional Public. 2 vol. - București: Editura Lumina-Lex, vol. 2, 1997, p.35-39.

577 A se vedea în acest sens secțiunea 3, 4 din Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile ONU; secțiunea 4-6 din Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate ale ONU; art.5 din Acordul general privind privilegiile și imunitățile Consiliului Europei - p.7, iar din convențiile de sediu, Acordul dintre Italia și F.A.O. din 1950 (art.8, sec. 17-18).

Organizația, proprietățile, veniturile sale, precum și alte bunuri sunt scutite de orice impozit direct și i se va rambursa cuantumul tarifelor și taxelor incluse în prețul bunurilor mobiliare și imobiliare cumpărate pentru folosința sa oficială. Organizația se bucură, de asemenea, de scutiri vamale, precum și de facilități de comunicații, având un tratament similar celui acordat misiunii diplomatice în ceea ce privește prioritățile, tarifele și taxele în folosirea mijloacelor de comunicare, precum și dreptul de a primi și trimite corespondența prin curieri sau valize care se vor bucura de aceleași privilegii și imunități ca și curierii și valizele diplomatice.

Pentru garantarea independenței, față de statul de origine, funcționarii internaționali beneficiază de imunitate fiscală și jurisdicțională, având propriul sistem de securitate socială și de pensii. Statutul juridic al funcționarilor internaționali este cuprins de regulamentele organizațiilor.

În final, trebuie să precizăm că prevederile Convenției generale asupra privilegiilor și imunităților ONU au constituit modelul pentru o convenție similară privind instituțiile specializate ale ONU care, cu anumite variații existente în anexele speciale pentru fiecare instituție, se aplică acestor agenții. De asemenea, și alte convenții s-au înscris pe aceeași linie, dar cu modificări mai mult sau mai puțin importante.

§ 6. Competențele și răspunderea internațională a organizației internaționale

De regulă, competențele organizațiilor internaționale sunt stabilite prin dispozițiile statutelor lor. Spre deosebire de state care au o competență absolută și exclusivă în domeniul relațiilor internaționale, organizațiile internaționale au competențe limitate. De asemenea, competențele organizațiilor internaționale sunt de natură funcțională, fiind determinate de scopurile pentru care au fost create și limitate la prevederile statutelor lor.

Organizațiile internaționale au competențe numeroase, care diferă de la o organizație la alta și care pot fi grupate în trei mari categorii:⁵⁷⁸

1. Competența normativă a organizațiilor internaționale. Această competență constă în posibilitatea organizației de a crea norme juridice care se adresează unor destinatari diferiți (statele membre, organele organizației sau chiar altor organizații) și care să fie în concordanță cu normele dreptului internațional și principiile de bază ale organizației.

Tot un aspect al acestei competențe este și faptul că multe organizații internaționale guvernamentale constituie cadrul de elaborare și adoptare a unor convenții internaționale, normele lor constituind o legislație internațională în materia respectivă.⁵⁷⁹

Competența normativă a organizațiilor internaționale guvernamentale se manifestă și prin actele normative adoptate de organele lor.⁵⁸⁰ Aceste acte sunt expresia puterii de autoreglare a organizației internaționale. De obicei, această putere a organizației este prevăzută în statutul constitutiv. În temeiul ei, organele organizației au dreptul să adopte regulamentele lor de funcționare, prin care se precizează și se dezvoltă dispozițiile statutare în această materie.

De regulă, în cazul organizațiilor internaționale, un anumit organ principal al lor este competent să adopte acte normative cu aplicabilitate față de întreaga organizație, spre exemplu,

578 ЛУКАШУК, И. И. Право международной ответственности. – Москва: Издательство Волгтерс Клувер, 2004, p.24; МОРАВЕЦКИЙ, В. Функции международной организации. Перевод Морозова Г.И. – Москва: Издательство „Прогресс”, 1976, p.90-92.

579 Spre exemplu, convențiile elaborate și adoptate în cadrul ONU cu privire la drepturile omului, dreptul tratatelor, dreptul mării, dreptul spațial etc. sau cele adoptate în cadrul Organizației Internaționale a Muncii (OIM), sau de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS). Convenția asupra răspunderii internaționale pentru daunele provocate de obiectele spațiale. Rezoluția Adunării Generale nr.2777/XXVI ale ONU. Ședința plenară 1998 din 29.11.1971. Materialele Adunării Generale p. 27.

580 Ковалёва Т.М., Правотворчество международных организаций и его виды. Калининград, 1999.

în cazul ONU – Adunarea Generală adoptă bugetul organizației și stabilește cotele de contribuție ale statelor membre pentru realizarea lui.

Organizațiile internaționale guvernamentale cu caracter tehnic dispun de o anumită putere regulamentară, prin care ele contribuie la realizarea unui minimum de uniformizare a reglementărilor internaționale în anumite domenii. Aceste reglementări pot influența legislația națională a statelor membre. În mod special, această activitate este desfășurată de către instituțiile specializate ale ONU și constă în adoptarea unor standarde de referință, a nomenclatoarelor, a legislațiilor tip sau a unor coduri, care sunt chemate să constituie indicații pentru statele membre și celelalte state în activitatea lor, inclusiv legislativă.⁵⁸¹ Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie „*Codexul alimentarius*” adoptat de Organizația Mondială a Sănătății împreună cu Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, prin care se armonizează criteriile de igienă alimentară pe plan mondial.

2. Competența operațională a organizațiilor internaționale guvernamentale. Această competență constă în puterile de acțiune ale organizațiilor internaționale, altele decât cele normative. Aceste puteri constau din acțiunile organizațiilor de a acorda asistență economică, financiară, administrativă și în unele cazuri și asistență militară statelor membre.

În virtutea faptului că aceste acțiuni se desfășoară pe teritoriul statelor membre, realizarea lor este condiționată de acordul statelor în cauză. Acest fapt este concretizat în acordul încheiat între organizația internațională care acordă asistența și statul vizat de ea.

Competența operațională a organizațiilor internaționale diferă de la o organizație la alta. Ea este reglementată prin statutul organizației și actele ei interne.

Raporturi juridice funcționale pot fi și între organizațiile internaționale și un stat membru. Un stat membru al organizației poate fi în raport cu organizația:

- încheia acorduri internaționale;
- să se adreseze organizației ca depozitar a convențiilor internaționale;
- să utilizeze reguli și norme tehnice internaționale elaborate;
- să stabilească relații cu organizația, în legătură cu exercitarea funcțiilor sale de către organizație.

3. Competența de control și de sancțiune a organizațiilor internaționale

Competențele de control și de sancțiune sunt în legătură cu competența normativă. Aceste competențe indică în ce măsură organizațiile internaționale pot controla modul în care statele membre îndeplinesc obligațiile ce le revin din calitatea de membru al organizației și pot aplica sancțiuni împotriva membrilor care nu le respectă.

Competența de control a organizației internaționale constă din dreptul ei de a pretinde și primi rapoarte periodice din partea statelor membre asupra felului în care aceste state își îndeplinesc obligațiile statutare sau cele convenționale.

Competența de sancționare a organizațiilor internaționale este stabilită de statutele lor. Astfel, Carta ONU stabilește că organizația poate aplica statelor membre următoarele sancțiuni:

- de suspendare a lor din drepturile și privilegiile ce decurg din această calitate a lor;
- să-i excludă din organizație.

În cazul Organizației Națiunilor Unite suspendarea unui membru este hotărâtă de Adunarea Generală, dacă Consiliul de Securitate a întreprins o acțiune preventivă sau de constrângere împotriva aceluși stat. Adunarea Generală adoptă sancțiunea pe baza unei

⁵⁸¹ Agenția Internațională pentru Energie Atomică, Organizația Internațională a Muncii, Organizația Mondială a Sănătății și Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură desfășoară o activitate de acest gen.

recomandări a Consiliului de Securitate.⁵⁸² De asemenea, un membru al ONU poate fi sancționat cu suspendarea dreptului său de vot în Adunarea Generală a organizației, dacă a întârziat cu plata contribuțiilor sale financiare față de organizație(art.19).

Sancțiunea de excludere a unui membru dintr-o organizație internațională este reglementată de statutul acesteia. Carta ONU prevede că un membru al organizației poate fi exclus dacă a încălcat, în mod persistent, principiile ei. Hotărârea de excludere este adoptată de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate (art.6). Statutele organizațiilor internaționale prevăd și alte sancțiuni.⁵⁸³

Organizațiile internaționale devin titulare de drepturi, prin efectul personalității juridice internaționale, care incumbă acestora și obligații. Nerespectarea acestor obligații atrage răspunderea lor internațională, care le revine fie din statutele lor sau din alte acte internaționale la care ele sunt părți contractante. Organizațiile internaționale sunt obligate să respecte dreptul internațional și să-și desfășoare activitatea în conformitate cu normele acestuia. Respectul față de stat ca subiect de drept se exprimă prin dreptul de a deveni membru cu drepturi depline al organizațiilor internaționale.

Întrucât organizațiile internaționale sunt subiecți secundari, derivați de drept internațional, nu au calitatea de suveranitate, nu au teritoriu și populație, ceea ce reduce esențial sfera posibilelor încălcări și temeiurilor pentru răspundere.

Răspunderea organizației internaționale este una din cele mai actuale și puțin studiate probleme în doctrina dreptului internațional. Cu excepția profesorului E.Șibaeva, nimeni nu a abordat special acest aspect al organizației internaționale.⁵⁸⁴

Doctrina dreptului internațional public recunoaște preceptul general al organizațiilor internaționale de a răspunde pentru faptele lor contrare:

6. Principilor și normelor unanim recunoscute de drept internațional;
7. Normelor stipulate în actul de constituire;
8. Normelor de drept intern al organizației;
9. Acordurilor încheiate de organizație cu alți subiecți de drept internațional;
10. Normelor de drept național al statelor.

Așadar, organizația internațională va răspunde pentru acțiuni ce fac parte din crimele internaționale și reprezintă o amenințare asupra păcii și securității internaționale, spre exemplu, acte de agresiune, discriminare, propaganda războiului etc.

Considerăm că una din formele de răspundere a organizației internaționale regionale sau specializate poate fi interzicerea activității organizației internaționale, de către ONU, când acordul, sau organele create prin el și, respectiv, activitatea acestora sunt incompatibile cu Scopul și Principiile ONU (art.52).

În dreptul internațional se disting două forme de răspundere: *politică* și *materială*. Răspunderea materială a subiecților de drept internațional constă în despăgubirea materială. Această formă de răspundere e specifică pentru organizațiile internaționale. Ca exemplu, poate servi cazul UNESCO, care a plătit o sumă corespunzătoare funcționarilor eliberați nelegitim din

582 Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 2.03.1992. Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. – Chișinău: Moldpres, vol. 26, 2001, art. 5.

583 Spre exemplu: Statutul Organizației Aviației Civile Internaționale prevede sancțiunea suspendării dreptului de vot al membrilor (art.88); Statutul Organizației Internaționale a Muncii prevede aceeași sancțiune (art.134); Statutul Fondului Monetar Internațional prevede ca sancțiune suspendarea serviciilor sale furnizate membrilor săi (art.XXIII), iar Statutul Agenției Internaționale pentru Energie Atomică stipulează sancțiunea de suspendare a drepturilor și privilegiilor inerente calității de membru al organizației (art.XIX; B).

584 Шибаева Е.А., Поточный М., Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций. – Москва: Издательство МГУ, 1980, p.62-65.

Secretariatul UNESCO.

Răspunderea politică, îmbracă diferite forme: scuze, lipsire a organizației internaționale de drepturile și obligațiile sale, cum ar fi, pierderea calității de depozitar al tratatului internațional. În prezent însă aspectele politice de răspundere nu sunt determinate suficient. Organizația internațională nu poate fi limitată în suveranitate și teritoriu, din simplul motiv că nu posedă aceste atribute.

Organizația internațională poate fi și subiect de drept internațional privat, ori subiect de drept intern și, în această calitate, posedă capacitate juridică ce vizează:

- încheierea de acorduri și contracte de muncă;
- procurarea și dispunerea de proprietăți imobile și mobile;
- încheierea de contracte de arendă;
- intentarea de dosare în instanța de judecată.

Este incontestabil că într-o perioadă scurtă istorică organizațiile internaționale au parcurs drumul de la un subiect secundar în relațiile internaționale până la un subiect calitativ și cantitativ extrem de important, element integrant al comunității și relațiilor internaționale contemporane.

§ 7. Funcțiile, puterile și actele organizațiilor internaționale

Orice organizație internațională dispune de o competență determinată ca sferă generală a activității sale, fiind conturată și individualizată în scopurile înscrise în actul constitutiv.

Funcțiile și puterile organizațiilor internaționale Reprezentând direcții principale de activitate în îndeplinirea scopurilor și principiilor statutare, funcțiile sunt diferite de la o organizație la alta în raport de caracterul și obiectivele specifice prevăzute expres sau decurgând implicit din actul constitutiv. O.N.U., de exemplu, își exercită funcțiile prin organele sale principale în domenii privind: menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea cooperării internaționale politice, economice, juridice etc., promovarea principiilor generale ale relațiilor de cooperare între state în toate domeniile, funcții interne privind organizarea și funcționarea organizației.

Sub aspectul naturii și al finalității, funcțiile unor organizații iniei naționale sunt multiple. Astfel, ele pot fi: deliberative, operaționale, de elaborare a dreptului, judiciare, de studiu, informare și consultare, cu caracter intern.⁵⁸⁵

Astfel, dacă funcția deliberativă are în vedere dezbateră de către state a problemelor, „informarea reciprocă și analiza ideilor realizată în cadrul unei gândiri colective” în cadrul organizației, funcția operațională se exercită prin atribuții care reprezintă acțiuni practice ale organizației de asistență tehnică, financiară etc. în raport cu statele membre. Asemenea funcții sunt proprii O.N.U., instituțiilor specializate, organizațiilor economice internaționale, ultima funcție căpătând o pondere sporită îndeosebi în probleme ale cooperării și dezvoltării tehnice, științifice, economice etc. ale țărilor membre.⁵⁸⁶

Unor organizații internaționale le sunt atribuite și funcții judiciare, de aplicare a dreptului internațional pentru soluționarea unor diferende dintre statele membre. De exemplu, în structura O.N.U., Curtea internațională de Justiție este organul judiciar principal. În cadrul Uniunii Europene, Curtea de Justiție este principalul organ judiciar comunitar, având trăsături specifice referitoare la natura, competență și decizii.

Unii autori atribuie organizațiilor internaționale funcții normative sau *coasilegislative* privind crearea și dezvoltarea dreptului internațional. Dreptul internațional se creează și se dezvoltă de către state, pe baza acordului de voință, în formele cunoscute ale unor izvoare de

585 Gh.Moca, Dreptul organizațiilor internaționale, Editura ERA, București, 2001, p.53.

586 Ibidem

drept. Se poate recunoaște unor organizații internaționale o funcție normativă în sensul de a constitui un cadru tehnic instituțional de elaborare a dreptului sub forma unor tratate adoptate sau chiar încheiate de o organizație internațională. În cadrul Uniunii Europene sunt create norme de drept comunitar obligatorii pentru statele membre. Asemenea funcții sunt îndeplinite de o organizație internațională prin organele sale principale, care exercită atribuții determinate prin statut și alte acte ale organizației. Se realizează în practică principiul diviziunii funcționale în activitatea organelor principale ale unei organizații.

Funcțiile fiecărei organizații internaționale se exercită și se finalizează prin puterile organizației, reprezentând, după cum afirmă D. Ruzie, „mijloacele de acțiune, recunoscute organizațiilor internaționale pentru a le permite să-și îndeplinească funcțiile și să-și atingă scopurile ce le-au fost atribuite”.⁵⁸⁷

Puterile atribuite de statele membre unei organizații își găsesc consacrare prin actele organizației internaționale, având denumirea generală de rezoluții.

Rezoluțiile organizațiilor internaționale

Prin natura sa juridică, orice rezoluție adoptată de o organizație internațională este un act de interpretare și de confirmare a prevederilor cuprinse în tratatul de constituire a organizației respective. Adoptată în baza și în limitele actului constitutiv, rezoluția nu are o valoare juridică proprie și nici nu cuprinde, de regulă, obligații imediate și directe pentru statele membre ale organizației ca și pentru alți destinatari cărora le este adresată. Rezoluțiile organizațiilor internaționale au fost denumite de unii autori cu termenul generic de „recomandări internaționale” - acte care solicită, preconizează, fără a genera efecte juridice directe pentru destinatarii lor. În practică, statele membre stabilesc prin tratatul constitutiv al organizației efectele care decurg din rezoluțiile adoptate ceea ce face ca termenul de recomandare să desemneze acte de o mare varietate sub aspectul conținutului și al însemnătății juridice. În măsura în care reafirmă reguli juridice cuprinse în actul constitutiv al unei organizații, rezoluțiile adoptate pot avea însemnătatea unor mijloace auxiliare, de constatare a dreptului în vigoare în sfera organizației respective și în relațiile dintre statele membre.⁵⁸⁸

O însemnătate deosebită pentru procesul normativ general prezintă rezoluțiile Adunării Generale și ale Consiliului de Securitate al O.N.U. care exteriorizează în textul lor principii și norme generale ale relațiilor dintre state, și pot fi considerate izvoare de drept internațional.⁵⁸⁹

Termenul de „recomandare” prevăzut în Cartă nu acoperă întreaga varietate de acte adoptate în temeiul Cartei O.N.U., de cele două organe principale ale organizației mondiale.

În textul Cartei O.N.U., termenul de recomandare desemnează atât rezoluții cu valoare doar moral-politică, fără efecte juridice, cât și rezoluții care generează consecințe juridice, ce pot merge până la forță obligatorie pentru destinatar. Astfel, potrivit art. 4, alin. 2 al Cartei, admiterea unui stat ca membru al organizației se face „printr-o hotărâre a Adunării Generale, la recomandarea Consiliului de Securitate”. Recomandarea Consiliului de Securitate are în acest caz însemnătatea unui act prealabil necesar și obligatoriu pentru Adunarea Generală în adoptarea hotărârii sale de admitere. „Recomandările” Adunării Generale adresate Consiliului Economic și Social au pentru acesta caracterul unor acte obligatorii (art. 66, al. 1 al Cartei), în problemele interne ale organizației (admiterea de noi membri, aprobarea bugetului, suspendarea sau excluderea din organizație ș.a.). Adunarea Generală adoptă hotărâri care au caracter obligatoriu.

În problemele menținerii păcii și securității internaționale. Adunarea Generală și Consiliul de Securitate adoptă rezoluții care pot avea consecințe diferite. Astfel, hotărârile Consiliului de Securitate privind exercitarea funcțiilor sale de apărare și restabilire a păcii

587 Gh.Moca, *Dreptul organizațiilor internaționale*, Editura ERA, București, 2001, p.54.

588 *Ibidem*, p.55.

589 ТУНКИН, Г.И. Теория международного права. – Москва: Издательство „Зерцало”, Серия «Русское юридическое наследие», 2009, p.149.-151.

internaționale în limitele cap. VII al Cartei au, potrivit art. 25 al Cartei, forță obligatorie pentru statele membre care „sunt de acord să accepte și să execute hotărârile Consiliului de Securitate în conformitate cu prezenta Cartă”. De exemplu, Rezoluția nr. 338 din 22 octombrie 1973 cere tuturor părților participante la conflictul armat din Orientul Apropiat să înceteze focul, să înceapă imediat negocieri de pace și să aplice toate prevederile rezoluției nr. 242 a Consiliului din noiembrie 1967. Obligativitatea unor astfel de rezoluții ale Consiliului se întemeiază pe acordul anterior în acest sens al statelor membre ale O.N.U., consemnat în textul citat mai sus al art. 25 al Cartei. Rezoluția nr. 660 din 6 august 1990 a Consiliului condamnă agresiunea armată a Irakului și-i cere retragerea imediată și necondiționată a forțelor sale din Kuwait.

Consecințe juridice indirecte pot genera și rezoluții care prin caracterul lor sunt recomandări în sensul obișnuit al acestui termen, cum sunt acelea adoptate de Adunarea Generală sau Consiliul de Securitate în soluționarea pașnică a diferendelor dintre state, conform dispozițiilor cuprinse în cap. VI al Cartei. Neîndeplinirea unei astfel de recomandări poate duce la agravarea diferendului și la crearea unei amenințări pentru pacea internațională și, în acest caz, Consiliul de Securitate poate interveni invitând, recomandând sau chiar cerând părților printr-o rezoluție obligatorie îndeplinirea măsurilor și principiilor recomandate. Neîndeplinirea recomandărilor făcute justifică adoptarea de către Consiliul de Securitate a unor măsuri de constrângere, prevăzute în art. 41 și 42 ale Cartei, și adoptate prin acordul statelor membre.

Numeroase rezoluții ale Adunării Generale reafirmă, într-o formulare adesea mai precisă, principiile și obligațiile decurgând din Carta O.N.U. pentru statele membre, având astfel caracterul unor mijloace auxiliare de determinare a dreptului.⁵⁹⁰

Există însă alte rezoluții care interpretează, dezvoltă și concretizează principiile fundamentale ale dreptului internațional, prevăzute de Carta O.N.U. Printre acestea, un loc deosebit îl ocupă Declarațiile Adunării I Generale, acte care, prin conținutul și însemnătatea lor, au o funcție normativă. Astfel, dispozițiile Cartei O.N.U. referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului și-au găsit o interpretare și dezvoltare în Declarația asupra lichidării oricăror forme de discriminare rasială, din decembrie 1968; dreptul fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta a fost amplu dezvoltat în Declarația nr. 1514 din 1960 cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor din colonii; o interpretare sistematizată a principiilor fundamentale de drept internațional, cuprinse în Cartă, și a practicii statelor privind aplicarea lor este cuprinsă în Declarația sesiunii jubiliare a Adunării Generale a O.N.U., din 24 octombrie 1970. Principiul rezolvării pașnice este interpretat, precizat și dezvoltat în Declarația din 1982, adoptată de Adunare la propunerea României (și a altor state în calitate de coautoare).

Unele rezoluții ale Adunării Generale confirmă și extind valabilitatea principiilor generale ale Cartei, ale dreptului internațional în domenii noi ale cooperării statelor, cum ar fi Declarația din 17 decembrie 1970 cu privire la spațiile submarine aflate dincolo de limitele jurisdicției naționale sau din 13 decembrie 1963 (rezoluția nr. 1962) asupra principiilor privind cooperarea statelor în spațiul cosmic.

Din exemplele de mai sus reiese polivalența juridică a rezoluțiilor Adunării Generale a O.N.U., însemnătatea lor manifestată în diferite stadii ale procesului de formare a dreptului internațional. Unele dezvoltă principiile Cartei și sintetizează practica general acceptată de state în aplicarea acestor principii, constituind în cadrul procesului normativ acte complementare ale tratatului și cutumei; altele contribuie, într-o fază inițială, la procesul apariției unor noi instituții de drept internațional, înlesnind reglementarea lor convențională. Tocmai această varietate a consecințelor juridice ale rezoluțiilor Adunării Generale infirmă temeinicia opiniei cu privire la forța lor exclusiv moral-politică și la absența oricărei însemnătăți juridice.

590 Gh.Moca, Dreptul organizațiilor internaționale, Editura ERA, București, 2001, p.57.

Incontestabil, rezoluțiile Adunării Generale nu pot fi asimilate l ratatului internațional. Ele nu cuprind reguli noi ale dreptului internațional, consacrand principii și norme formulate în actul constitutiv - Carta O.N.U., cu scopul înfăptuirii acestora de către statele membre, iar forța juridică a prevederilor lor decurge din tratatul constitutiv. Totodată, se relevă faptul că orice rezoluție a Adunării Generale este adoptată prin vot sau consens, formă de exprimare directă a acordului de voință al statelor, deși mai puțin desăvârșită decât formele consimțământului la încheierea unui tratat. Votând pentru adoptarea unei rezoluții, statele își exprimă voința nu pentru a crea noi reglementări și norme juridice, ci pentru a realiza înfăptuirea normelor și obligațiilor cuprinse în actul constitutiv al organizației.⁵⁹¹

În practica Adunării Generale, statele au adoptat rezoluții în care confirmă rezoluții anterioare și obligația de a le înfăptui ceea ce relevă valabilitatea juridică a acestor din urmă rezoluții, decurgând din voința expres manifestată a statelor membre. Ele au un caracter derivat în raport cu tratatul constitutiv, dar și în sensul că pot deveni acte direct obligatorii pe baza acordului statelor, exprimat anterior sau ulterior adoptării rezoluției. Incorporarea unei rezoluții în textul unui tratat ca și practica cutumiară a statelor conferă acesteia forță obligatorie.

Bibliografie:

M.I.Niciu, Organizații internaționale. Editura Iași, 1994; Gh.Moca, Dreptul organizațiilor internaționale, Editura ERA, București, 2001; Gh.Moca, Dreptul organizațiilor internaționale, Editura ERA, București, 2001; MIGA-BEȘTELIU, R. Organizațiile internaționale interguvernamentale. - București: Editura ALL BECK, 2006; BOLINTINEANU, A., NĂSTASE, AD., AURESCU, B. Drept internațional contemporan. - București: Ediția a 2-a. BECK, 2000; GEAMĂNU, GR. Drept Internațional Public. 2 vol. - București: Editura Didactica și Pedagogica, vol. 1, 1981; MIGA-BEȘTELIU, R. Drept internațional public. - București: Editura ALL BECK, vol. 1, 2005; ANGHEL, I. M. Subiectele de drept internațional. - București: Editura Lumina-Lex, 1998; C.I.J. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. 1949; ELIAN, G. Curtea Internațională de Justiție. - București: Editura Științifică, 1970;

ТУНКИН, Г.И. Теория международного права. - Москва: Издательство „Зерцало”, Серия «Русское юридическое наследие», 2009; ЛУКАШУК, И. И. Международное право. Особенная часть. - Москва: Издательство БЕК, 2001; SERRES, J. Manuel pratique de protocoles. - Paris: 1992; ШИБАЕВА, Е.А., ПОТОЧНЫЙ, М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций. - Москва: Издательство МГУ, 1980; ЛУКАШУК, И. И. Право международной ответственности. - Москва: Издательство Волтерс Клувер, 2004; МОРОЗОВ, Г.И., Международные организации. Некоторые вопросы теории. - Москва: Издательство „Мысль”, 1974; ШИБАЕВА Е., Право международных организаций. Москва, 1986; МОРАВЕЦКИЙ, В. Функции международной организации. Перевод Морозова Г.И. - Москва: Издательство „Прогресс”, 1976; Ковалёва Т.М., Правотворчество международных организаций и его виды. Калининград, 1999.

591 Gh.Moca, Op. Citată, p. 59.

Capitolul XI

DREPTUL DIPLOMATIC

§ 1. *Noțiunea de drept diplomatic*

§ 2. *Izvoarele dreptului diplomatic*

§ 3. *Interacțiunea dintre diplomație, politica externă, dreptul diplomatic și morala internațională*

§ 4. *Activitatea diplomatică exercitată de organele statale interne și externe*

§ 5. *Stabilirea relațiilor diplomatice și înființarea misiunii diplomatice*

§ 6. *Personalul misiunilor diplomatice*

§ 7. *Privilegiile și imunitățile diplomatice*

§ 8. *Azilul diplomatic*

§ 9. *Diplomația ad-hoc*

§ 10. *Diplomația prin organizații internaționale (diplomația multilaterală)*

§ 11. *Diplomația prin conferințe internaționale*

§ 12. *Diplomația moldovenească și caracteristica ei*

§ 1. Noțiunea de drept diplomatic

Dreptul diplomatic cuprinde totalitatea normelor de drept internațional, care reglementează organizarea, sarcinile, competența și statutul organelor statului specializate pentru politica externă și care stabilesc obligații între subiectele de drept internațional.

Dreptul diplomatic este definit ca ramură a dreptului internațional public, care are ca obiect normele și practica ce reglementează relațiile externe ale statelor și ale altor subiecte ale dreptului internațional.⁵⁹²

Obiectul dreptului diplomatic îl constituie diferite ramuri ale activității diplomatice efectuate de către organele interne și externe ale statului (ministerul de externe și misiunile diplomatice permanente și temporare), precum și anumite ramuri ale activității organizațiilor internaționale și conferințelor diplomatice.

Subiectele dreptului diplomatic sînt statele, națiunile care luptă pentru independență și organizațiile internaționale. Există și *subiecte anormale* (cu caracteristici speciale) ale dreptului diplomatic.

Conform prevederilor Convenției de la Montevideo din 1933⁵⁹³ statele pot avea calitatea de subiecte de drept internațional doar în cazul cînd îndeplinesc următoarele condiții:

- a) au o populație permanentă;
- b) au un teritoriu determinat;
- c) au un guvern;
- d) au capacitatea de intra în relații cu alte state.

Națiunile care luptă pentru independență pot pretinde la calitatea de subiect de drept internațional în cazul dacă:

⁵⁹² *Vezi: Javier Perez de Cuellar, Manual de derecho diplomatico, Ediciones Peruanas, Lima, 1964, p.4.*

⁵⁹³ *Vezi: Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776-1949. Compiled under the direction of Charles I. Bevans LL.B. Assistant Legal Advisor Department of State, Volume 3, Multilateral 1931-1945. Department of State. Publication 8484. - Washington, DC : Government Printing Office, 1969.*

- a) și-au creat organe proprii;
- b) exercită funcții de putere publică;
- c) controlează un teritoriu determinat;
- d) au obținut recunoaștere internațională.

Un asemenea exemplu este cazul cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei, care a obținut recunoaștere internațională și întreține relații diplomatice cu mai multe state.

Un exemplu invers poate servi cazul cu insula Taiwan, entitate statală nerecunoscută de comunitatea internațională (indiferent de "recunoașterea" Washingtonului), care nu beneficiază pe deplin de statutul de subiect al dreptului internațional.

În mod similar nu beneficiază de statutul de subiect al dreptului internațional și autoproclamatele quazi-state din ex-URSS și ex-Iugoslavia: "republica albaneză Kosovo"⁵⁹⁴, "republica moldovenească transnistreană", "republica abhază",⁵⁹⁵ "republica din Crimeea",.

Organizațiile internaționale interguvernamentale au calitățile de subiect al dreptului internațional și, în această bază, pot trimite misiuni diplomatice atât pe lângă alte organizații internaționale, cât și pe lângă statele care nu sînt membre ale organizației respective. Spre exemplu, Uniunea Europeană are misiuni diplomatice la Tokio și Washington în baza unor acorduri cu guvernele Japoniei și SUA în care sînt determinate tipul, rangul, funcțiile și statutul acestor misiuni.

În calitate de *subiecte anormale* ale dreptului diplomatic, care prezintă caracteristici speciale cu privire la misiunile diplomatice pe care le trimit, pot fi calificate *Statul Papal* (*Sfântul Scaun*, sau *Vaticanul*), *Comitetul Internațional al Crucii Roșii* și *Ordinul de la Malta*.

Statul Papal (Vaticanul)⁵⁹⁶ a luat naștere în Evul Mediu și a durat pînă în 1870, când a fost încorporat regatului Italiei. În 1929 Statul Papal și-a recăpătat independența conform acordului de la Laterano și și-a confirmat pozițiile conform Concordatului cu Italia din 1984. Suveranitatea Statului Papal este exercitată pe o suprafață de 0,43 km². Șeful Statului Papal, Papa de la Roma, este concomitent și șeful spiritual al Bisericii Catolice. Statul Papal este parte a Convenției de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961 și acționează ca un subiect deplin în relațiile internaționale, trimițînd misiuni diplomatice permanente și temporare atât pe lângă state, cât și pe lângă organizații internaționale. Trimișii Statului Papal, *nunții* și *pronunții* papali, *legații* și *delegații apostolici* reprezintă în același timp și statul și Biserica Catholică. Statul Papal participă activ la conferințe internaționale și exercită misiuni diplomatice în interesul păcii.

*Comitetul Internațional al Crucii Roșii*⁵⁹⁷ nu este nici organizație internațională, nici stat, și are statutul de instituție independentă cu caracter privat.⁵⁹⁸ A fost înființat în anul

⁵⁹⁴ Vom menționa, ca în anul 2008 "Republica Kosovo" a fost recunoscută de către SUA și unele state din Europa (Marea Britanie, Polonia, Albania etc.), contrar prevederilor normelor de drept internațional, inițiind prin acest act apariția unui precedent ce duce în mod inevitabil la înăsprirea relațiilor internaționale. Republica Moldova, România, Spania și alte state n-au recunoscut această nouă formațiune quazi-statală.

⁵⁹⁵ În anul 2008 Rusia (Belarus, Nicaragua, Venezuela etc.), ca răspuns la recunoașterea Kosovo de către SUA, a recunoscut "Republica Abhază" și "Republica Osetia de Sud" în calitate de subiecți ai dreptului internațional. Republica Moldova, România, Spania și alte state nu a recunoscut aceste formațiuni quazi-statale.

⁵⁹⁶ Vezi: Santiago Benadava, *Derecho Internacional Publico, 6-a edicion*, Editorial Juridica ConoSur, Santiago de Chile, 1999, p. 111-115; Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, București, 1997, p. 44; А. Дебидур, *Дипломатическая история Европы, 1814-1878*, Т.2, Издательство «Феникс», Ростов-на-Дону, 1995, с. 333-335.

⁵⁹⁷ Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 45-46; Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Caterina Radu, *Enciclopedia statelor lumii, Ediția a 7-a*, Editura Meronia, București, 2000, p. 586.

1863 ca un comitet internațional pentru sprijinirea răniților. La momentul înființării Comitetul se compunea din 15-20 personalități elvețiene și era persoană juridică supusă legilor interne elvețiene.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii a contribuit la dezvoltarea dreptului umanitar, organizând în 1864 o conferință internațională la care a fost semnată Convenția pentru îmbunătățirea soartei militarilor răniți în campaniile militare.

Convențiile de Geneva din 12 august 1949 au atribuit Comitetului Internațional al Crucii Roșii statutul internațional și dreptul de a trimite delegați. Conform statutului acordat prin aceste convenții, delegații Comitetului, care sînt cetățeni elvețieni, au dreptul de deține pașapoarte diplomatice, se bucură de imunitate de jurisdicție și de inviolabilitate, au libertate de mișcare etc.

Începînd cu 1960 Comitetul a încheiat circa 20 de acorduri cu diferite state, pentru asigurarea unui statut aparte pentru delegații săi. În acordurile semnate cu Comitetul unele state au făcut referire la statutul diplomaților, stabilit prin Convenția de la Viena din 1961. La etapa actuală Comitetul Internațional al Crucii Roșii are circa 350 delegați în 45 de state.

Ordinul de la Malta,⁵⁹⁹ care se mai numește și "*Ordinul Ospitalierii Sf. Ioan*" sau "*Ordinul Ospitalierii Ioaniților*" este diferit de statul Malta și a fost înființat la Ierusalim în anul 1099 în timpul cruciadelor. Uniforma cavalerilor Ordinului era neagră, iar în timpul războaielor ei purtau mantie roșie cu cruce albă. În evul mediu Ordinul a avut titlul de Principat în cadrul Sfîntului Imperiu Roman de Origine Germană, statut care îi permitea de a întreține relații diplomatice.

Între anii 1309-1522 Ordinul și-a exercitat suveranitatea în insula Rhodos. Din anul 1523 s-a stabilit în Malta și a funcționat pînă în anul 1798, cînd insula a fost ocupată de Napoleon.

În 1836 Sfîntul Scaun i-a autorizat Ordinului de Malta un statut extraterritorial, în baza căruia Ordinul a inițiat din nou practica de a întreține relații diplomatice cu alte state. În prezent Ordinul de Malta întreține relații diplomatice cu 41 de state. Șeful Ordinului este Marele Maestru.

Există și o misiune a Ordinului de rit protestant, care acționează în Germania și are sediul la Hanovra.

§ 2. Izvoarele dreptului diplomatic

Izvoarele (sursele) dreptului diplomatic⁶⁰⁰ pot fi clasificate în *izvoare formale (juridice)* și *izvoare materiale (extrajuridice)*.

Izvoare materiale sînt anumite elemente nejuridice: opinia publică, interdependențele sociale, convingerile juridice etc.⁶⁰¹ Acești factori influențează apariția normelor de drept diplomatic, însă nu constituie izvoare propriu-zise de drept.

⁵⁹⁸ De nu confundat *Comitetul Internațional al Crucii Roșii* cu *Federația Internațională a Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie*, organizație internațională cu caracter umanitar care întrunește societățile naționale de Cruce Roșie și Semilună Roșie din peste 170 de țări.

⁵⁹⁹ Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 45.

⁶⁰⁰ Vezi: Dumitru Mazilu, *Diplomația. Drept diplomatic și consular*. - București, Lumina Lex, 2003; Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *Drept internațional public*, București, 1997, p. 41-51; Prof. Univ. Dr. Marțian Niciu, *Drept internațional public*, vol. I, Iași, 1996, p. 25-35; Ion Diaconu, *Drept internațional public*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., București, 1995, p. 48-65; Prof. Dr. Ion M. Anghel, *Dreptul diplomatic și consular*, București, 1996, p. 10-17; Aurel Bonciog, op. cit., p. 29-38.

⁶⁰¹ Dr. Felipe Tredinnic, *Derecho internacional publico y relaciones internacionales*, Tercera edicion, Editorial "Los amigos del libro", La Paz-Cochabamba, Bolivia, 1997, p. 13-27; Э. Хименес де Аречага, *Современное международное право*, Издательство «Прогресс», Москва, 1983, с. 31-37.

Izvoarele formale (juridice) se clasifică în *izvoare directe* sau *principale* și *izvoare auxiliare*.

Izvoarele directe sau *principale* sînt:

- 1) tratatul internațional;
- 2) cutuma internațională;
- 3) jurisprudența și doctrina;
- 4) principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Tratatul internațional este un izvor important al dreptului diplomatic. Se deosebesc tratatele bilaterale, care servesc ca izvoare ale dreptului diplomatic în anumite situații și tratatele multilaterale, care stabilesc domenii foarte largi de colaborare între state.

Tratatele bilaterale servesc ca izvoare ale dreptului diplomatic în următoarele situații: stabilirea relațiilor diplomatice între state, înființarea misiunii diplomatice permanente, stabilirea reciprocă a clasei căreia trebuie să aparțină șefii misiunii diplomatice, determinarea efectivului unei misiuni diplomatice etc.

Tratatele multilaterale stabilesc domenii ample de colaborare între state prin metoda de codificare a cutumelor existente și crearea de norme juridice noi.

Prima convenție internațională care a reglementat aspecte ale activității diplomatice a fost *Regulamentul de la Viena din 1815 cu privire la agenții diplomati*.⁶⁰² La 28 februarie 1928 la Conferința internațională panamericană de la Havana 14 state latino-americe au adoptat *Convenția cu privire la funcționarii diplomati*. La 18 aprilie 1961 Conferința de la Viena a adoptat *Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice*. În prezent părți la Convenție sînt 150 de state. Republica Moldova a aderat la Convenția menționată în 1993.⁶⁰³ În 1963 a fost adoptată *Convenția cu privire la relațiile consulare*. În prezent 117 state sînt părți la Convenție, inclusiv Republica Moldova din 1993.⁶⁰⁴ La 10 decembrie 1969 Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat *Convenția cu privire la misiunile speciale*, la care în prezent sînt parte 29 de state.

La 14 decembrie 1973 Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat Convenția cu privire la prevenirea și reprimarea ofenselor și protecția internațională a persoanelor, inclusiv a diplomaților, cunoscută sub denumirea "*Convenția de la New York din 1973*". Convenția a intrat în vigoare în 1977. În prezent 70 de state sînt părți la Convenție.

Pe parcursul a mai mulți ani au fost adoptate mai multe convenții internaționale care reglementează activitatea organizațiilor internaționale și, în special, privilegiile și imunitățile acestor organizații. Astfel, la 13 februarie 1946 a fost adoptată *Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite*.⁶⁰⁵ Republica Moldova a aderat la această Convenție în 1995. De menționat faptul că S.U.A., statul gazdă al O.N.U., nu a aderat la Convenția sus-numită.

La 21 noiembrie 1947 a fost adoptată Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Instituțiilor Specializate ale O.N.U., în care se prevăd, în principiu, aceleași imunități și privilegii ca și ale O.N.U. Este semnificativ faptul că Franța nu a aderat la această Convenție, dat fiind faptul că UNESCO, una din Instituțiile Specializate ale O.N.U., are sediul la Paris. În februarie-martie 1975 la Viena a avut loc Conferința internațională la care s-a făcut tentativa de a adopta *Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în*

602 Vezi: Ж. Серре, *Дипломатический протокол*, Издательство Института международных отношений, Москва, 1961.

603 Vezi: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, Ediție oficială, vol. 4, Chișinău, 1998.

604 Vezi: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 43-44, din 3 iulie 1997.

605 Vezi: Действующее международное право, в трех томах, Т. 1, Москва, 1996.

relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal. Convenția însă nu a intrat în vigoare. Problema-"cheie" care a dus la neratificarea și neaprobarea Convenției menționate de către multe state, inclusiv de statele-gazde ale organizațiilor internaționale, constă în faptul că nu se aprobă modalitatea de a acorda misiunilor permanente și delegațiilor statut egal cu cel al ambasadelor și, respectiv, al diplomaților.

Cutuma internațională este definită ca „o normă de drept deja stabilită” sau ca „o practică generală, relativ îndelungată și repetată a statelor, considerată de ele ca având forță juridică obligatorie (*opinio juris sive necessitatis*)”.⁶⁰⁶ Toate regulile privind inviolabilitatea agenților diplomatici, a sediului misiunii diplomatice și a reședinței agenților, exceptarea de la jurisdicția statului de reședință sînt elemente de reguli de drept diplomatic de natură cutumiară.⁶⁰⁷

După codificarea normelor de drept diplomatic efectuată în 1961 cutuma și-a pierdut din importanța sa ca izvor de drept, însă continuă să fie un izvor al dreptului diplomatic, reglementînd relațiile diplomatice dintre state în următoarele domenii: a) în materiile care n-au fost reglementate prin convenții multilaterale; b) în relațiile dintre statele care nu sînt părți la convențiile multilaterale.

Jurisprudența și doctrina sînt recunoscute ca izvoare de drept internațional prin art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție. Totuși, de menționat, că doctrina și jurisprudența nu sînt izvoare de drept diplomatic propriu-zis, ele avînd rolul de a identifica normele juridice existente, conținute în tratate sau cutume.⁶⁰⁸ De opiniile specialiștilor în dreptul internațional uneori se ține seama la elaborarea normelor dreptului internațional cît și la interpretarea lor. Această practică este utilizată de către Comisia de drept internațional a ONU.

Principiile fundamentale ale dreptului internațional sînt recunoscute ca izvoare de drept internațional prin art. 38 al. 1 al Statutului Curții Internaționale de Justiție,⁶⁰⁹ unde se indică că nici o normă juridică sau o acțiune diplomatică nu poate fi concepută ca încălcînd principiile fundamentale ale dreptului internațional.⁶¹⁰

Fără a fi izvoare propriu-zise ale dreptului diplomatic merită să fie menționate *analogia, practica internațională, curtoazia internațională* precum și *normele dreptului intern*.

Analogia (extinderea unor reguli deja existente la situații care nu se identifică cu cele pentru care regulile respective fuseseră făcute, dar prezintă puncte de asemănare între ele)⁶¹¹, îndeplinește o funcție specială în dreptul diplomatic, reglementînd cadrul juridic al unor structuri sau situații noi. Spre exemplu, reprezentanțele permanente ale statelor pe lângă organizațiile internaționale au utilizat, apelînd la procedeul *analogiei*, normele de drept diplomatic care reglementau regimul juridic al misiunilor diplomatice permanente.

Practica internațională (sistemul de precedente stabilite în timp) este utilizată în special în aprecierea regulilor de *ceremonial* diplomatic, în formarea normelor privind *stilul* diplomatic, cît și în determinarea regulilor privind *tehnica acțiunii* diplomatice.

Curtoazia diplomatică (*antica comitas gentium*) reprezintă o sursă de îndrumare care favorizează relațiile diplomatice, contribuind la stabilirea unor sentimente de colaborare amicală între state. Deși nerespectarea curtoaziei diplomatice nu constituie un fapt ilicit și

606 Vezi: Prof. Dr. Grigore Geamănu, *Dreptul internațional contemporan*, București, 1965, p. 29.

607 Vezi: Adolfo Maresca, *La missione diplomatica*, sec.ed., Milano, 1967, p. 406, citat de: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 11.

608 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 37.

609 Vezi: Ch. Rousseau, *Principes generaux du droit international public*, 4e edition, Dalloz, Paris, 1968, p. 903.

610 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 38.

611 Vezi: A. Maresca, *La missione diplomatica*, p. 32. citat de: Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 13.

nu angajează răspunderea statului, neutilizarea demonstrativă a normelor de curtoazie diplomatică poate servi ca un semnal de răcire a relațiilor dintre state.

Normele dreptului intern privind misiunea diplomatică pot fi permise (acceptate) sau indicate (cerute) de către ordinea juridică internațională. Intervenția normelor de drept intern în reglementarea relațiilor diplomatice se efectuează pe două căi: a) prin reguli juridice care adaptează ordinea juridică internă la ordinea juridică internațională; b) prin reguli juridice care reglementează situații pe care dreptul diplomatic nu le prevede, dar față de care statele trebuie să aibă un anumit comportament.⁶¹²

§ 3. Interacțiunea dintre diplomație, politica externă, dreptul diplomatic și morala internațională

Politica externă stabilește interesul extern al unui stat și fixează strategia de realizare a acesteia.⁶¹³ În contextul celor expuse mai sus se poate rezuma că politica externă determină gradul și structura instituțiilor statale abilitate să o promoveze. Spre exemplu, un interes politic major față de un stat sau față de un grup de state poate duce la o formă de colaborare și reprezentare corespunzătoare: statele Europei Occidentale au purces la formarea structurilor Uniunii Europene majorând la maximum reprezentativitatea sa în diferite structuri comunitare (Parlamentul European, Comisia Europeană, etc.). Un interes politic scăzut al unui stat față de altul poate duce, respectiv, la o formă de reprezentare inferioară: spre exemplu, Republica Federală Germania nu a deschis la Berlinul de Est (fosta R.D.G.) ambasada, ci doar o "reprezentanță permanentă".⁶¹⁴

Diplomația este chemată să aplice politica externă folosind metode specifice, bazate pe *normele de drept diplomatic*. În dependență de politica externă a statului diplomația poate înceta a activa. Spre exemplu, în cazul ruperii relațiilor diplomatice dintre două state politica externă a statului ce a inițiat această rupere de relații este folosită în anumite scopuri, fără a încredința sarcini și obiective concrete diplomației.

Dreptul diplomatic ca ramură a dreptului internațional public joacă un rol instrumental, în sensul ca el ajută la atingerea obiectivelor de politică externă și oferă modalitățile de stabilire și de ducere a relațiilor dintre state.⁶¹⁵ Rolul dreptului diplomatic, sub acest aspect, nu este însă identic cu cel al diplomației: în vreme ce diplomația constituie un instrument de realizare a politicii externe, dreptul diplomatic, prin însăși esența sa, reprezintă voința statelor și cuprinde normele de conduită general acceptate și aplicabile; el servește scopului general al comunității internaționale, neavând menirea să servească politica unui anumit stat și oferă cadrul necesar stabilirii și desfășurării relațiilor dintre state.⁶¹⁶

Diplomația și practica diplomatică sînt strîns legate de relațiile internaționale ale statelor și de procedura internațională. Este practic imposibil de conceput aceste categorii dispersându-le una de alta. Studiarea istoriei diplomației este într-o oarecare măsură și studiarea istoriei relațiilor internaționale. Studiind și analizând practica diplomatică a unui stat este necesar de conceput și de analizat structura, funcțiile și metodele de organizare și de activitate a serviciului diplomatic al acestui stat, metodele și procedeele de realizare a politicii sale externe. Cu alte cuvinte, practica diplomatică este activitatea de specialitate a

612 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 38.

613 Vezi: Alexandru Burian, *Relațiile internaționale, politica externă și diplomația* (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită) - Chișinău., CEP USM, 2007. - 448 p.

614 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 12-13.

615 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 9

616 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 9.

anumitor instituții statale abilitate în domeniul relațiilor externe și a anumitor funcționari publici care activează în aceste instituții statale.

Instituțiile statale implicate în realizarea politicii externe pot fi divizate în: a) instituții interne; b) instituții externe. Instituțiile statale interne la rândul lor se divizează în instituții care reprezintă statul în toate domeniile (șeful statului, parlamentul, guvernul, șeful guvernului, ministerul afacerilor externe) și instituții care reprezintă statul doar în un domeniu al relațiilor externe (ministerul comerțului exterior, în statele unde există asemenea ministere, și ministerele și departamentele de stat, în limitele determinate de legislația internă). Este necesar de menționat că noțiunea de *serviciu diplomatic* este utilizată doar referitor la instituția specializată în domeniul relațiilor externe - ministerul afacerilor externe și funcționarii de specialitate ai acestui minister (diplomații).

Instituțiile statale externe se divizează în instituții permanente (ambasadele și misiunile diplomatice, oficiile consulare, reprezentanțele permanente pe lângă organizațiile internaționale și reprezentanțele comerciale, în statele unde ele există) și în instituții temporare (misiuni speciale, delegații la conferințe internaționale și alte tipuri de misiuni temporare). Noțiunea de *serviciu diplomatic* este utilizată doar referitor la misiunile diplomatice (ambasade și reprezentanțe permanente pe lângă organizațiile internaționale).

Procedura internațională este totalitatea de reguli și standarde de comportare internațională unanim recunoscute. În mod tradițional procedura internațională este utilizată la conferințele internaționale la nivel înalt și în relațiile dintre organizațiile internaționale, în cazurile când cadrul juridic sau nu există sau nu este suficient determinat și participanții la relațiile internaționale se folosesc de metodele analogiei. În asemenea caz am putea afirma că procedura internațională servește ca sursă de drept internațional. Spre exemplu, la conferințele internaționale de la San Francisco, Dumbarton-Oaks, Geneva, Viena, Helsinki, etc., în cazurile când nu era determinată concret procedura sau ordinea diferitor acțiuni se utiliza fraza: "conform procedurii internaționale" și se indica precedentul, care mai apoi devenea regulă de comportament sau standard organizațional la conferința respectivă.⁶¹⁷

Morala internațională este o categorie neechivalentă cu dreptul diplomatic și dreptul internațional. Deosebirile dintre morala internațională și dreptul diplomatic sînt de aceeași natură ca și deosebirile dintre morală și dreptul intern. Normele dreptului diplomatic sînt acceptate ca obligatorii și susceptibile a fi aplicate prin măsuri de constrîngere, pe cînd regulile moralei internaționale nu sînt considerate ca avînd un caracter obligatoriu. Morala internațională influențează dreptul diplomatic și tot mai multe reguli de morală devin norme de drept internațional. Acest proces s-a făcut vizibil pe parcursul codificării normelor de drept diplomatic, cînd în convențiile multilaterale privind relațiile diplomatice au fost incluse noi norme de drept, baza cărora au servit reguli ale moralei.

De menționat însă, că pe lîngă regulile moralei internaționale bazate pe principiile simple ale moralei și dreptății, unanim recunoscute de către toate statele lumii, mai există și reguli ale „moralei internaționale de grup”, care reflectă viziunile anumitor grupări de state.⁶¹⁸ Exemple pot servi cazurile cu „morala internațională islamică” (devastarea ambasadei SUA la Teheran în 1979 și luarea ca ostateci a diplomaților americani de către studenții iranieni), „morala internațională de clasă” (promovată de către statele blocului socialist), „morala internațională a lumii libere” (promovată de către statele occidentale pe parcursul „războiului rece”), „morala internațională a statelor democratice” (promovată de

617 Vezi: Santiago Benadava, op.cit., p. 361-364.

618 Alexandru Burian, *Teoria relațiilor internaționale* (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită) - Chișinău., CEP USM, 2008. - 624 p.

către statele occidentale față de noile state independente și statele ex-socialiste) etc. Aceste „reguli ale moralei internaționale de grup” au exercitat și continuă să exercite o acțiune negativă asupra dreptului internațional și dreptului diplomatic.

§ 4. Activitatea diplomatică exercitată de organele statale interne și externe

Legea internă a diferitor țări stabilește competențele autorităților centrale și de specialitate în problemele internaționale. De obicei în majoritatea statelor aceste competenți sunt atribuite șefului statului (președinte, rege, monarh), puterii legislative (parlament, congres, senat, duma) și puterii executive (guvern, consiliu de stat, consiliu de miniștri, cabinet de miniștri). Competențele menționate sînt delimitate în funcție de forma de guvernare existentă în fiecare țară concretă.

Astfel, Constituția Statelor Unite ale Americii⁶¹⁹ prevede la art. II, secțiunea a doua, că Președintele S.U.A. la recomandarea și cu acordul Senatului are dreptul de a încheia acorduri internaționale în condițiile cînd ele vor fi aprobate de două treimi din senatorii care asistă la ședință. La recomandarea și cu acordul Senatului Președintele numește ambasadorii, consulii și alți reprezentanți oficiali.

Art. I, secțiunea a opta, a Constituției S.U.A. atribuie Congresului dreptul de a organiza apărarea Statelor Unite, de a obține credite, de a reglementa comerțul cu statele străine, de a identifica și a pedepsi actele de piraterie și alte delictе grave săvârșite în largul mării, de a pedepsi crimele comise împotriva drepturilor națiunilor, de a declara război.

Constituția Statelor Unite Mexicane⁶²⁰ prevede la art. 73 (XII) competențele Congresului în domeniul relațiilor internaționale: de a declara starea de război, de a emite legi privind statutul cetățenilor străini, de a emite legi privind organizarea serviciului diplomatic și consular al Mexicului, de a impune impozite comerțului exterior. Art. 76 al Constituției atribuie Senatului următoarele competențe în domeniul politicii externe: analiza politicii externe exercitată de puterea executivă; aprobarea tratatelor internaționale și acordurilor diplomatice încheiate de reprezentanții puterii executive; aprobarea ambasadorilor, reprezentanților diplomatici și consulilor generali numiți de către Președintele Federației; imputernicirea Președintelui de a trimite trupele militare naționale în afara teritoriului țării, a permite trupelor militare străine tranzitarea teritoriului mexican și flotelor militare maritime străine staționarea în apele teritoriale ale Mexicului pe un termen mai mare de o lună.

Președintele Mexicului are dreptul de a numi și a elibera din funcție, din proprie inițiativă, Secretarul de Stat al Ministerului Relațiilor Externe și de a rechema și revoca reprezentanții diplomatici (art. 89, II), numirea lor fiind efectuată cu acordul Senatului (art. 76). Președintele guvernează negocierile și încheie acorduri internaționale, prezentându-le Congresului pentru ratificare (art. 89, X).

În Republica Populară Chineză⁶²¹ atribuțiile în domeniul politicii externe sunt exercitate de către Comitetul Permanent al Congresului Național al Poporului (art. 67) care adoptă hotărâri privind ratificarea și abrogarea tratatelor internaționale și altor înțelegeri importante încheiate cu statele străine, adoptă hotărâri privind numirea și rechemarea reprezentanților plenipotențiarî în statele străine și acorda grade diplomatice și alte grade speciale.

619 Vezi: *Конституция Соединенных Штатов Америки*, Издание Конгресса США, Вашингтон, ДК, 1990.

620 Vezi: *Конституция и законодательные акты Мексиканских Соединенных Штатов*, Издательство «Прогресс», Москва, 1986.

621 Vezi: *Конституция и законодательные акты Китайской Народной Республики*, Издательство «Прогресс», Москва, 1994.

Puterea executivă, Consiliul de Stat al Chinei, dirijează cu treburile în domeniul relațiilor externe, încheie acorduri și înțelegeri cu statele străine (art. 89).

Constituția Argentinei⁶²² prevede la art. 67, p. 19 și p. 21, atribuțiile Congresului în domeniul relațiilor externe, care se determină în dreptul de a aproba sau a abroga tratatele încheiate cu statele străine, concordatele încheiate cu Sfântul Scaun și în dreptul de a împuternici Guvernul să declare starea de război și să încheie pace.

Președintele Argentinei conform prevederilor art. 86, p. 10 este în drept de a numi și rechema, conform recomandărilor Senatului, reprezentanții diplomați și a numi și demite, din proprie inițiativă, miniștrii, inclusiv Ministrul Afacerilor Externe, și consulii. Art. 86, p. 14 atribuie Președintelui dreptul de a încheia și semna tratate de pace, comerț, navigație, neutralitate și în privința frontierelor; încheie concordate și guvernează negocieri în scopul întreținerii bunelor relații cu statele străine; primește ambasadorii străini și admite consulii străini.

Constituția Ucrainei⁶²³ prevede la art. 106 că Președintele reprezintă statul în relațiile internaționale, este în drept de a negocia și încheia acorduri internaționale în numele Ucrainei, a adopta decizii privind recunoașterea statelor străine, a numi și rechema șefii misiunilor diplomatice ale Ucrainei în străinătate și reprezentanții pe lângă organizațiile internaționale, a primi scrisorile de acreditare ale șefilor misiunilor diplomatice străine.

Parlamentul Georgiei conform art. 65 al Constituției⁶²⁴ este în drept de a ratifica, abroga și anula tratatele internaționale și alte înțelegeri. Tratatele și acordurile interguvernamentale, care nu necesită procedura ratificării, sunt supuse ratificării de către Parlament în cazul dacă aceste acorduri reglementează următoarele problemele: aderarea Georgiei la organizații internaționale și uniuni interstatale; țin de caracter militar; se referă la integritatea teritorială și prevăd schimbarea frontierelor de stat; sunt legate de primirea sau eliberarea creditelor de stat; necesită efectuarea modificărilor în legislația internă în scopul îndeplinirii prevederilor tratatelor și acordurilor internaționale.

Președintelui Georgiei i se atribuie dreptul de a încheia tratate și acorduri internaționale, a negocia cu statele străine, a numi și rechema, cu acordul Parlamentului, ambasadorii și alți reprezentanți diplomați ai Georgiei. Pe lângă Președinte sînt acreditați ambasadorii și alți reprezentanți diplomați ai statelor străine și organizațiilor internaționale (art. 73).

Competențele Președintelui Turkmenistanului în domeniul relațiilor externe conform Constituției⁶²⁵ (art. 57) sunt următoarele: guvernarea exercitării politicii externe; reprezentarea Turkmenistanului în relațiile cu alte state; numirea și rechemarea ambasadorilor și reprezentanților diplomați ai Turkmenistanului în statele străine, pe lângă organizațiile interstatale și internaționale; primirea scrisorilor de acreditare și rechemare a reprezentanților diplomați ai statelor străine.

Consiliul Popular (organul suprem legislativ) al Turkmenistanului este în drept de a declara starea de război și pace și de a ratifica și abroga tratatele privind uniunile interstatale și alte blocuri și asociații de state.

622 Vezi: *Конституции государств американского континента*, В трех томах, Т. 1, Издательство Иностранной Литературы, Москва, 1957.

623 Vezi: *Конституция Украины*, Киев, 1996.

624 Vezi: *Конституция Грузии*, Тбилиси, 1995. - în: *Вестник Межпарламентской Ассамблеи*, № 2, Санкт-Петербург, 1996.

625 Vezi: *Конституция Туркменистана*, Ашгабат, 1992. - în: *Вестник Межпарламентской Ассамблеи*, № 4, Санкт-Петербург, 1994.

Constituția României⁶²⁶ prevede la art. 80 ca Președintele reprezintă statul român, încheie tratate internaționale, acreditează și recheamă reprezentanții diplomați ai României, aprobă înființarea, desființarea și schimbarea rangului misiunilor diplomatice (art. 91).

Parlamentul ratifică și denunță tratatele internaționale semnate în numele României și ratifică și denunță convențiile și înțelegerile internaționale, semnate la nivelul guvernului român, dacă acestea se referă la: a) colaborarea politică și militară a României cu alte state; b) convenții și înțelegeri care necesită adoptarea unor legi, revizuirea ori modificarea celor existente; c) angajamentele politice sau financiare; d) înțelegeri și acorduri internaționale care privesc regimul politic și teritorial al statului, drepturile și libertățile cetățenesti; e) participarea la organizații internaționale.

Guvernul României negociază și semnează acorduri și convenții la nivel guvernamental și aprobă încheierea de înțelegeri la nivel departamental. Guvernul propune Președintelui acreditarea și rechemarea reprezentanților diplomați ai României, care au gradul de ambasador sau ministru plenipotențiar și sunt numiți șefi de oficii.⁶²⁷

Ministerele Afacerilor Externe, indiferent de denumirea sa (Minister al Afacerilor Externe, Minister al Relațiilor Externe, Departament de Stat, Oficiu al Afacerilor Externe, etc.) acționează în numele șefului statului și al guvernului pentru inițierea, negocierea și semnarea tratatelor, acordurilor și altor înțelegeri internaționale.⁶²⁸

Componența ministerelor de externe variază de la țară la țară în dependență de tradiții, experiența, forma de guvernământ existentă și scopurile politicii externe ale statului respectiv la anumite perioade. Concomitent se poate menționa că în baza funcțiilor pe care le îndeplinesc ministerele de externe au, de regulă, următoarea structură:

Ministrul Afacerilor Externe (Secretarul de Stat, Secretarul de Stat pentru Afacerile Externe, Ministrul de Stat, Ministrul de Stat și al Afacerilor Externe, Cancelar de Stat, etc.) este responsabilul din guvern pentru relațiile cu alte state și organizații internaționale. Funcția executivă a ministrului este de a promova politica externă a guvernului său și de a administra relațiile internaționale ale acestuia. Această funcție ministrul o îndeplinește cu ajutorul personalului permanent din minister și din misiunile diplomatice din străinătate.

Ministrul are ca de obicei un adjunct (*Viceministru*, *Vicesecretar de Stat* sau *Vicecancelar*) și câțiva adjuncți ai viceministrului. Funcțiile adjuncților sunt repartizate conform priorităților politicii externe însă, de regulă, unul din adjuncți este responsabil pentru problemele politice și economice, iar alt adjunct este responsabil pentru problemele de administrare.

Aparatul central al ministerelor afacerilor externe este divizat în departamente, direcții, secții, grupe.

Grupul de *consilieri și ajutoari ai ministrului* este, de obicei, grupul principal de dirijare operativă a ministerului și este subdivizat în subgrupul operativ-teritorial, care dirijează cu departamentele și subdepartamentele respective și subgrupul funcțional, care dirijează cu departamentele funcționale.

Departamentele sunt divizate în departamente operativ-teritoriale, departamente funcționale și departamente administrativ-tehnice.⁶²⁹

626 Vezi: *Constituția României*, București, 1991.

627 Vezi: Aurel Bonciog, *op. cit.*, p. 21-22.

628 Vezi: Santiago Benadava, *op. cit.*, p. 282.

629 Vezi: R.G. Feltham, *Introducere în dreptul și practica diplomației*, Editura ALL, București, 1996, p. 11-12., В. А. Зорин, *Основы дипломатической службы*, Издательство «Международные отношения», Москва, 1977, с. 143-198.

Departamentul politic, de obicei este divizat în subdepartamente și secții regionale (Europa, America de Nord, America Latină, Asia, Africa, Răsăritul Apropiat, Australia și Oceania, etc.) și în subdepartamente și secții funcționale (Analiză și prognoză, Informație operativă, etc.).

Departamentul O.N.U., de obicei se divizează în subdepartamente și secții specializate (Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Instituțiile Specializate, etc.).

Departamentul organizației internaționale, de obicei se divizează în subdepartamente și secții specializate (Organizații interguvernamentale, Organizații nonguvernamentale, Organizații regionale, etc.).

Departamentul tratate internaționale, de obicei este divizat în subdepartamente și secții specializate (Drept internațional, Tratatate bilaterale, Convenții multilaterale, Acorduri interguvernamentale, etc.).

Departamentul juridic, de obicei este divizat în secții specializate (Drept intern, Drept internațional privat, Asistență legală, etc.).

Departamentul protocol, în unele state este divizat în secții specializate (Protocol și ceremonial, Ceremonii oficiale, Privilegii și imunități, etc.).

Departamentul relații economice și comerț, de obicei este divizat în subdepartamente și secții specializate și operativ-teritoriale (Relații economice externe, Comerț exterior, Uniunea Europeană, C.S.I., etc.).

Departamentul de presă și informații, de obicei este divizat în secții specializate (Acreditare, Mass-media, etc.).

Departamentul relații consulare, de obicei este divizat în subdepartamente și secții specializate (Drept consular, Asistență consulară, Pașapoarte, Vize și Acte civile, etc.).

Departamentul relații culturale.

Departamentul științific.

Departamentul personal.

Departamentul administrație, comunicație și securitate.

Departamentul finanțe și contabilitate.

Arhiva.

Biblioteca

Activitatea Ministerului Afacerilor Externe este strâns legată de funcțiile care îi sînt atribuite prin legislația internă. Aceste funcții diferă de la țară la țară, însă esența lor rămîne neschimbată: promovarea politicii externe a statului.

Misiunile diplomatice sînt reprezentanțele permanente ale statelor înființate prin consimțămînt mutual. Convenția de la Viena privind relațiile diplomatice din 1961⁶³⁰ a definit noțiunile de misiune și de personal diplomatic și a determinat funcțiile misiunilor diplomatice.

Articolul 1 al Convenției menționate precizează că:

a) prin expresia "șef de misiune" se înțelege persoana însărcinată de statul acreditant să acționeze în această calitate;

b) prin expresia "membrii misiunii" se înțelege șeful misiunii și membrii personalului misiunii;

c) prin expresia "membrii personalului misiunii" se înțelege membrii personalului diplomatic, ai personalului administrativ și tehnic și ai personalului de serviciu al misiunii;

d) prin expresia "membrii personalului diplomatic" se înțelege membrii personalului misiunii care au calitatea de diplomați;

630 Textul Convenției vezi: Alexandru Burian, *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională*. (Ed. a 2-a, rev. și adăug.) - Chișinău., CEP USM, 2008. - 464 p.

e) prin expresia "agent diplomatic" se înțelege șeful misiunii sau un membru al personalului diplomatic al misiunii;

f) prin expresia "membrii personalului administrativ și tehnic" se înțelege membrii personalului misiunii angajați în serviciul tehnico-administrativ al misiunii;

g) prin expresia "membrii personalului de serviciu" se înțelege membrii personalului misiunii angajați în serviciul casnic al misiunii;

h) prin expresia "om de serviciu particular" se înțelege persoanele folosite în serviciul casnic al unui membru al misiunii, care nu sunt angajați ai statului acreditant;

i) prin expresia "localuri ale misiunii" se înțelege clădirile sau părțile din clădiri și din terenul aferent care, indiferent de proprietar, sunt folosite pentru realizarea scopurilor misiunii, inclusiv reședința șefului misiunii.

Structura misiunilor diplomatice diferă de la țară la țară și de la misiune la misiune.

În articolul 3 al Convenției sunt determinate funcțiile misiunilor diplomatice, care constau în:

a) a reprezenta statul acreditant în statul acreditar;

b) a ocroti în statul acreditar interesele statului acreditant și ale cetățenilor săi, în limitele admise de dreptul internațional;

c) a duce tratative cu guvernul statului acreditar;

d) a se informa prin toate mijloacele licite despre condițiile și evoluția evenimentelor din statul acreditar și a raporta cu privire la aceasta guvernului statului acreditar;

e) a promova relații de prietenie și a dezvolta relațiile economice, culturale și științifice între statul acreditant și statul acreditar.

Șefii misiunilor diplomatice se împart în trei clase:

a) clasa ambasadorilor sau nunțiilor, care sînt acreditați pe lângă șefii de stat;

b) clasa trimișilor, miniștrilor sau internunțiilor, care sînt acreditați pe lângă șefii de stat;

c) clasa însărcinaților cu afaceri, care sînt acreditați pe lângă ministerele afacerilor externe.

§ 5. Stabilirea relațiilor diplomatice și înființarea misiunii diplomatice

Relațiile internaționale sînt raporturile dintre subiectele de drept internațional. Aceste raporturi pot fi de diferită natură: statele încheie alianțe politice, economice și militare, stabilesc relații bilaterale și multilaterale în diverse domenii, instituie organizații internaționale etc. Organizațiile internaționale, la rîndul său, în calitatea acestora de subiect de drept internațional, de asemenea încheie acorduri cu alte subiecte de drept internațional, înființează reprezentanțe permanente etc.

În doctrina de drept internațional relațiile diplomatice sînt definite ca "dirijarea prin intermediul organelor reprezentative și prin mijloace pașnice a relațiilor externe ale unui subiect de drept internațional cu oricare alt subiect de drept internațional".⁶³¹

Importanța relațiilor diplomatice este unanim recunoscută în practica statelor și în doctrina dreptului internațional. Bineînțeles, lipsa de relații diplomatice nu constituie un obstacol în ce privește posibilitatea încheierii unui acord internațional între două state sau colaborarea bilaterală în diverse domenii, sau colaborarea în cadrul unei organizații internaționale. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor prevede în art. 74 că "ruperea relațiilor diplomatice sau a relațiilor consulare ori lipsa unor asemenea relații

⁶³¹ Vezi: Michael Hardy, *Modern Diplomatic Law*, Manchester University Press, 1968, p. 1, citat de Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 22; Aurel Bonciog, op. cit., p. 39-40.

între două sau mai multe state nu împiedică încheierea tratatelor între aceste state". Totuși, relațiile între statele care se recunosc bilateral doar *de facto* nu sunt de așa factură, ca să permită schimbul de reprezentanțe diplomatice, cum se procedează în cazurile când relațiile dintre state poartă un caracter normal, bazându-se pe o recunoaștere reciprocă *de jure*.

Existența de relații diplomatice constituie o stare normală a raporturilor dintre două state. Aceste relații presupun, de regulă, existența unei stări de pace și reprezintă prin definiție, instrumente de pace între statele respective.⁶³² Fiind legate de însăși existența subiectelor de drept internațional, relațiile diplomatice au un caracter permanent, nu sunt stabilite pentru o oarecare perioadă și acționează nedefinit în timp.

Părți în relațiile diplomatice sînt statele ca subiect de drept internațional, Sfîntul Scaun, organizațiile internaționale interguvernamentale și, cu anumite rezerve, mișcările de eliberare națională și guvernele în refugiu.

Atît dreptul internațional, cît și dreptul intern nu reglementează și nu precizează condițiile care necesită să fie întrunite pentru stabilirea de relații diplomatice. Actele interne ale unor state prevăd doar în limita competențelor cărui organ este exercitarea prerogativei de a stabili relații diplomatice. Spre exemplu, Constituția Republicii Moldova⁶³³ atribuie această prerogativă Președintelui Republicii care, la propunerea Guvernului, "aprobă înființarea, desființarea sau schimbarea rangului misiunilor diplomatice" (art. 86).

Doctrina de drept internațional⁶³⁴ determină, în baza experienței și practicii existente, că stabilirea de relații diplomatice presupune îndeplinirea cumulativă a următoarelor trei condiții:

- a) subiectele între care se stabilesc relațiile diplomatice să aibă personalitate juridică internațională;
- b) statele sau guvernele între care se stabilesc relațiile diplomatice să se fi recunoscut reciproc;
- c) să existe un acord (o înțelegere) în acest sens între cele două state.

Personalitatea juridică internațională este o condiție indispensabilă în stabilirea de relații diplomatice. "Stabilirea de relații diplomatice este atributul numai al unui subiect de drept internațional".⁶³⁵ Concomitent, este necesar de menționat că relațiile diplomatice în sensul propriu și deplin al cuvîntului sînt specifice doar raporturilor dintre state. Relațiile dintre un stat și o organizație internațională sau dintre două organizații internaționale au un specific și unele particularități deosebite de relațiile diplomatice. Similar este și cazul cu relațiile dintre un stat și o mișcare de eliberare națională.

Recunoașterea reciprocă a statelor este acea condiție care, fiind îndeplinită, îi permite statului, ca subiect de drept internațional, să-și poată exercita dreptul de legăție. În acest sens stabilirea relațiilor diplomatice este o acțiune posibilă doar în cazul dacă ea a fost precedată de recunoașterea *de jure* a statului sau guvernului respectiv. Așadar, procedura de recunoaștere reciprocă *de jure* atribuie fiecărui stat în parte calitățile de personalitate juridică internațională. În cazul când recunoașterea reciprocă este doar *de facto*, subiectele între care a avut loc o asemenea recunoaștere pot întreține doar relații

632 Vezi: Adolfo Maresca, *Il diritto dei trattati*, Milano, 1971, p. 495, citat de Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 23.

633 Vezi: *Constituția Republicii Moldova*, Chișinău, 1994.

634 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 41; Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit. p.24.

635 Vezi: *Annuaire de la Commission du droit international*, vol. I, 1957, p.12 (referire făcută de Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 25).

economice și comerciale, efectuând un schimb de reprezentanți care nu au statutul de agenți diplomatici.

Actul de recunoaștere al unui stat sau al unui guvern nu constituie prin el însuși și o stabilire de relații diplomatice. Recunoașterea este un *act politico-juridic intern* și exprima voința politică a statului care efectuează această acțiune și care este realizată sub formă de act juridic unilateral (decret, hotărâre, ordonanță, etc.) transmis mai apoi statului recunoscut sub formă de declarație, comunicat, notă verbală, etc., pe când stabilirea de relații diplomatice este un *act politico-juridic internațional* care se bazează pe *consimțământul mutual* al statelor, fiind realizat sub formă de act juridic comun (acord, protocol, comunicat comun, etc.).

Recunoașterea, deci, este un *act juridic unilateral*, care nu poate duce *ipso facto* la stabilirea relațiilor diplomatice.⁶³⁶ Concomitent, în doctrină se afirmă că recunoașterea fiind un atribut necesar procedurii de stabilire a relațiilor diplomatice, nu duce în mod automat și obligatoriu la stabilirea lor.⁶³⁷ Stabilirea relațiilor diplomatice, în virtutea consimțământului mutual, este un *act juridic bilateral*.

Totuși, vom menționa că sînt cazuri cînd prin însuși actul de recunoaștere se exprimă dorința de a stabili relații diplomatice și chiar de a înființa misiuni diplomatice. Spre exemplu, în Comunicatul comun americano-chinez din 15 decembrie 1978 cu privire la recunoașterea Republicii Populare Chineze se indică, că "Statele Unite ale Americii și Republica Populară Chineză au căzut de acord să se recunoască una pe alta și să stabilească relații diplomatice începînd de la 1 ianuarie 1979". În Comunicat se prevede că ambele state "vor face schimb de ambasadori și vor înființa ambasade de la 1 martie 1979".⁶³⁸

Înființarea unei misiuni diplomatice se poate face numai în baza unui acord special. Stabilirea relațiilor diplomatice, după cum am văzut, este un act politico-juridic, care exprimă atitudinea unui stat față de altul, pe cînd înființarea misiunii diplomatice este un act de organizare a mijloacelor de *exercitare* a dialogului politic, economic etc. între două state.

Acordul privind trimiterea de misiuni diplomatice se bazează, de regulă, pe *principiul reciprocității*, atît sub aspectul deschiderii reprezentanței permanente, convenite mutual, cît și sub aspectul nivelului acesteia.⁶³⁹ Consimțământul de înființare a unei misiuni diplomatice este de obicei fixat printr-un *act scris* (tratată, acord, protocol, convenție, declarație, schimb de note etc.), care conține următoarele elemente ale înțelegerii:

- a) nivelul de reprezentare (ambasadă sau legăție);
- b) sediul misiunii (care nu totdeauna coincide cu capitala statului);
- c) structura misiunii (care poate avea birouri, făcînd parte din misiune, deschise în alte localități decît cea în care este stabilită misiunea);
- d) numărul personalului care urmează să fie acreditat (aceasta poate constitui un obiect aparte de reglementare bilaterală).

Este necesar de menționat, că decizia de trimitere a unei misiuni diplomatice este luată de autoritățile competente ale statului acreditant și în baza acestei decizii este semnat acordul bilateral cu privire la înființarea misiunii diplomatice. În acest context se poate afirma, că înființarea misiunii diplomatice este posibilă cu utilizarea procedurii interne și externe.

636 Vezi: Dr. Felipe Tredinnic, op. cit., p. 43.

637 Vezi: Броунли Я., *Международное право*, c. 484-485; Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 27.

638 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 26.

639 Vezi: Prof. Univ. Dr. Marțian I. Niciu, op. cit., p. 139.

Analizând regulile trimerii (înființării) unei misiuni diplomatice este necesar de studiat și posibilitățile încetării activității unei asemenea misiuni. Cauzele care pot duce la încetarea unei misiuni sunt diverse, unele din ele fiind obiective, bazate pe motive de ordin economic, politic, etc., însă în cadrul existenței relațiilor diplomatice. Spre exemplu, Polonia, Cehia, România au închis mai multe reprezentanțe diplomatice de importanță secundară din cauza dificultăților financiare, păstrând totodată relații diplomatice normale cu statele în care și-au încetat activitatea misiunile sale.

Ruperea relațiilor diplomatice este cazul specific, când misiunea nu poate exista grație lipsei de relații diplomatice. Cauzele ruperii relațiilor diplomatice pot fi diferite: apariția unor ostilități între cele două state, dispariția unui subiect al relațiilor, etc.⁶⁴⁰

Ruperea relațiilor diplomatice poate avea loc și în caz de război. Unii autori consideră că războiul întrerupe *ipso facto* relațiile diplomatice, reieșind din considerentele că relațiile dintre state trebuie să fie întotdeauna pașnice.⁶⁴¹ În realitate însă războiul nu duce automat la ruperea relațiilor diplomatice. Sînt cunoscute cazurile cu conflictul chino-japonez din anii 1931-1932 și indo-pachistanez din 1965, când au fost menținute relațiile diplomatice dintre părțile beligerante. Concomitent, se cunosc cazuri când nu există conflict armat direct, și nu este declarată starea de război, însă relațiile diplomatice sînt întrerupte.⁶⁴²

Un caz aparte poate fi socotit suspendarea misiunii diplomatice, situație ce nu coincide cu suspendarea relațiilor diplomatice și care rar se întîlnește în practica diplomatică. Exemplu poate servi cazul ocupării de către Germania fascistă a teritoriilor unor state europene, care și-au mutat guvernele în alte țări.⁶⁴³ Este necesar de menționat faptul, că suspendarea există numai în cazurile în care recunoașterea guvernelor este *formală*, practică ce nu este acceptată de majoritatea statelor, inclusiv de Republica Moldova. În acest context poate fi studiată practica Franței de recunoaștere automată a guvernelor indiferent de modalitatea de venire la putere (inclusiv prin acțiuni neconstituționale).⁶⁴⁴ Sînt cunoscute doctrinele *Estrada* (Mexic, 1930), *Tobar* (Ecuador, 1907), *Jefferson* (SUA, 1801), *Wilson* (SUA, 1912), care sunt similare doctrinei franceze.⁶⁴⁵

§ 6. Personalul misiunilor diplomatice

Convenția de la Viena din 1961 cu privire la relațiile diplomatice clasifică membrii misiunii diplomatice în trei categorii:

- a) șeful misiunii;
- b) membrii personalului misiunii.
- c) om de serviciu particular.

Membrii personalului misiunii diplomatice la rîndul său sînt clasificați în trei categorii:

- a) membrii personalului diplomatic;

640 În 1960 Nigeria a rupt relațiile diplomatice cu Franța motivînd această acțiune prin faptul că ultima a efectuat experiențe nucleare în Sahara; țările arabe au rupt relațiile diplomatice cu statele care au recunoscut Israelul; Republica Populară Chineză procedează în mod similar față de statele care recunosc Taiwanul.

641 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 50.

642 Între 1939-1945 au fost 63 de cazuri de rupere a relațiilor diplomatice cu statele membre ale Axei, fără nici o declarație de război.

643 Cazul Poloniei în 1939-1945, când guvernul acestei țări s-a aflat în refugiu la Londra.

644 În august 1991 Franța a recunoscut GKCP-ul de la Moscova, venit la putere ilegal pentru 2 zile în rezultatul "putciului" din 19-21 august.

645 Vezi: Dr. Felipe Tredinnic, op. cit., p. 46-47.

- b) membrii personalului administrativ și tehnic;
- c) membrii personalului de serviciu;⁶⁴⁶

Concomitent Convenția mai face o clasificare: calitatea de *agent diplomatic* este aplicabilă sau șefului misiunii sau unui membru al personalului diplomatic al misiunii ori, această calitate este aplicabilă și șefului misiunii și tuturor membrilor personalului diplomatic al misiunii.

La categoriile menționate mai sus ale membrilor misiunii este necesar de adăugat și categoria *membrilor de familie a membrilor misiunii*, cărora statul acreditat le acordă un statut special.

Din aceste clasificări poate fi făcută o deducție de generalizare: misiunea diplomatică este formată din:

- a) șeful misiunii diplomatice;
- b) personalul diplomatic al misiunii;
- c) personalul nediplomatic al misiunii (care include personalul administrativ și tehnic și personalul de serviciu);
- d) membrii familiei membrilor misiunii;
- e) personalul privat al misiunii ("om de serviciu particular" sau personalul care nu este angajat al statului acreditat și este folosit în serviciul casnic al unui membru al misiunii).

Statul acreditat poate limita numărul personalului trimis, dacă părțile nu au convenit, în prealabil, acest lucru încheind un acord special care ar reglementa efectivul misiunii.

Numirea, sosirea și plecarea definitivă a membrilor unei misiuni, cu excepția șefului misiunii, care urmează o procedură aparte, se face prin *notificarea* statului acreditat către statul acreditat.

§ 7. Privilegiile și imunitățile diplomatice

În literatura de specialitate se expune părerea că noțiunea de *imunitate diplomatică* înseamnă tratamentul pe care, în baza dreptului internațional, statele sînt obligate să-l acorde organelor diplomatice străine acreditate în aceste state⁶⁴⁷ sau, prin această expresie este desemnat întregul complex de garanții de care se bucură o misiune diplomatică și personalul acesteia din partea statului acreditat.⁶⁴⁸

În Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961 se indică că "o convenție internațională cu privire la relațiile, privilegiile și imunitățile diplomatice ar contribui la favorizarea relațiilor de prietenie dintre țări, oricare ar fi diversitatea regimurilor lor constituționale și sociale" și concomitent se precizează, că "scopul acestor privilegii și imunități este nu de a crea avantaje unor indivizi, ci de a asigura îndeplinirea eficace a funcțiilor misiunilor diplomatice ca organe de reprezentare a statelor".

Regimul juridic asigurat de dreptul diplomatic unei misiuni diplomatice și personalului acesteia este format din *imunități, inviolabilități, privilegii, drepturi, facilități și libertăți*:

I. Imunitățile diplomatice sînt o excepție care se aduce principiului general, potrivit căruia orice persoană este supusă jurisdicției locale. Imunitățile pot fi *absolute*,

646 Vezi: Alexandru Burian, *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională*.

647 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p.149-150; Prof. Univ. Dr. Marțian I. Niciu, op. cit., p. 144-146.

648 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 91; Dumitra Popescu, Adrian Năstase, op. cit., p.299; Prof. Dr. Grigore Geamănu, op. cit., p. 435; Блищенко И.П., *Дипломатическое право*, Москва, 1990, c. 76.

funcționale sau *relative*, în funcție de termenul și caracterul activității beneficiarului. Conform Convenției de la Viena principalele imunități diplomatice sînt:

- a) imunitatea de jurisdicție penală, civilă și administrativă (art. 31, p.1);
- b) imunitatea de a depune mărturie (art. 31, p. 2).

II. Inviolabilitățile, denumite și *imunități de constrîngere* sau *imunități de coerecțiune*, constituie cel mai vechi privilegiu diplomatic, esența cărora constă în faptul că statul acreditar nu poate exercita forța de constrîngere asupra sediului misiunii diplomatice, reședinței, corespondenței, valizei diplomatice, arhivelor și a personalului. Misiunea diplomatică și personalul ei se bucură de următoarele inviolabilități:

- a) inviolabilitatea localurilor misiunii (art. 22);
- b) inviolabilitatea documentelor și arhivelor (art. 24);
- c) inviolabilitatea corespondenței oficiale și a valizei diplomatice (art. 27, p. 2 și 3);
- d) inviolabilitatea personală a agenților diplomați, care este imunitatea de coerecțiune (art. 29, art. 31, p. 3).

III. Privilegiile diplomatice sînt *înlesniri*, sau *avantaje juridice* acordate de către statul acreditar misiunii diplomatice sau personalului acesteia. Misiunea diplomatică se bucură de următoarele privilegii:

- a) scutirea de impozite și taxe (art. 23);
- b) scutirea de taxe vamale pentru obiectele destinate uzului oficial al misiunii (art.

36);

- c) scutirea de orice impozite și taxe pentru drepturile și taxele percepute de misiune privind actele oficiale (art. 28).

Agenții diplomați se bucură de următoarele privilegii:

- a) scutirea de impozite și taxe (art. 34);
- b) scutirea de prestații personale (art. 35);
- c) scutirea de plata asigurărilor sociale (art. 33);
- d) scutirea de taxe și control vamal (art. 36).

IV. Drepturile sînt *permisiuni juridice* acordate de statul acreditar misiunilor diplomatice și agenților diplomați. Misiunilor diplomatice le sînt acordate următoarele drepturi speciale:

- a) dreptul de a arbora drapelul statului acreditar pe localurile misiunii, la reședința șefului de misiune și pe mijloacele de transport al acestuia (art. 20);
- b) dreptul de a comunica liber în orice scopuri oficiale (art. 27, p. 1);
- c) dreptul de a folosi toate mijloacele de comunicare potrivite, inclusiv curierii diplomați și mesajele în cod sau cifrate (art. 27, p. 1);
- d) dreptul de a încredința valiza diplomatică comandantului unei aeronave comerciale (art. 27, p. 7).

V. Facilitățile sînt *obligații generale* ale statului acreditar acordate misiunii diplomatice în scopul de a ușura desfășurarea activității acesteia. Misiunile diplomatice se bucură de următoarele facilități:

- a) înlesniri pentru procurarea de localuri (art. 21);
- b) facilitățile de sejur a agenților diplomați (art. 10);
- c) exceptarea de prestații obligatorii (art. 35).

VI. Libertățile sînt *obligațiuni generale* ale statului acreditar acordate misiunii diplomatice în scopul de a nu împiedica desfășurarea activității acesteia. Statul acreditar acordă următoarele libertăți misiunilor și agenților diplomați:

- a) libertatea de comunicare a misiunii diplomatice (art. 27);
- b) libertatea de deplasare și circulație a agenților diplomați (art. 26).

Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961 determină categoriile de persoane care beneficiază de privilegiile și imunitățile diplomatice personale.

Agenții diplomatici, cu excepția celor care sînt cetățeni sau rezidenți ai statului acreditar, se bucură de toate privilegiile și imunitățile sus-menționate.

Membrii familiei agentului diplomatic se bucură, în principiu, de aceleași privilegii și imunități, dacă ei fac menaj în comun ("*faire partie du menage*") și nu sînt cetățeni ai statului acreditar.

Membrii personalului administrativ și tehnic se bucură de inviolabilitatea persoanei și a locuinței, de imunitatea de jurisdicție funcțională, sînt scutiți de obligația de a plăti asigurări sociale, impozite și taxe și se bucură de exceptarea de la prestații personale.

Membrii personalului de serviciu se bucură de imunitatea de jurisdicție funcțională, ei sînt scutiți de impozite pe veniturile salariale și de plata asigurărilor sociale.

Oamenii de serviciu particular sînt scutiți de impozite și taxe pe veniturile salariale.

Cetățenii statului acreditar sau ai statelor terțe, numiți ca agenți diplomatici ai statului acreditar, se bucură de anumite imunități și privilegii, însă în această privință practica nu este unitară și în fiecare caz aparte statul acreditar decide despre acordarea sau neacordarea imunităților și privilegiilor reeșind din situații concrete. În general, cetățeanul statului acreditar, numit agent diplomatic al statului acreditar, se va bucura numai de imunitatea funcțională, privind actele săvîrșite în exercitarea funcțiilor sale și numai în calitate de agent diplomatic. Pentru celelalte categorii ale personalului misiunilor diplomatice, faptul de avea cetățenia statului acreditar duce la excluderea oricărui fel de imunitate.

Este necesar de menționat, că în prezent sînt foarte rare cazurile cînd statul acreditar numește ca agent diplomatic pe un cetățean al statului acreditar sau al unui stat terț. Motivele sînt diverse: prestigiul național, chestiunile legate de problema de încredere, responsabilitatea față de statul acreditar etc.

Curierii diplomatici nu au calitate de agenți diplomatici, însă în legătură cu faptul că ei sînt purtătorii sau însoțitorii corespondenței diplomatice lor li se acordă un anumit tratament, care exclude orice tentativă de constrîngere din partea statului acreditar. Cu alte cuvinte, inviolabilitatea de care se bucură agentul diplomatic se extinde și asupra curierului diplomatic.⁶⁴⁹

Inviolabilitatea personală a curierului diplomatic este absolută în sensul că nu se limitează numai la exercitarea funcțiilor sale, ci acoperă de asemenea și perioadele care există între două călătorii, incluzînd și perioada cînd curierul diplomatic nu se află efectiv în posesia valizei diplomatice.⁶⁵⁰

De aceleași garanții beneficiază și *curierul diplomatic ad-hoc*, însă doar pe timpul cît este purtătorul valizei diplomatice.

Valiza diplomatică poate fi încredințată și comandantului unei aeronave comerciale, care efectuează rute aeriene autorizate și va ateriza într-un punct de intrare autorizat de statul acreditar. Comandantul aeronavei căruia i s-a încredințat valiza diplomatică însă nu este considerat curier diplomatic și nu beneficiază de nici un fel de protecție pe acest motiv. Conform Convenției de la Viena cu privire la relațiile diplomatice (art. 27, p.7) misiunea diplomatică poate trimite pe unul din membrii săi să ia în posesie în mod direct și liber valiza diplomatică din mîinile comandantului aeronavei.⁶⁵¹

649 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 116-126.

650 Vezi: Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p.205.

651 Vezi: Alexandru Burian, *Drept diplomatic și consular*, p. 151.

Conform dispozițiilor art. 39 din Convenția de la Viena (1961) cu privire la relațiile diplomatice, orice persoană care are drept la privilegii și imunități beneficiază de ele de la data pătrunderii pe teritoriul statului acreditat, iar dacă se află deja pe acest teritoriu, de la data notificării misiunii sale la M.A.E. al statului acreditat.

O dificultate poate surveni în cazul în care agentul diplomatic locuia, înainte de numirea sa, pe teritoriul statului acreditat.⁶⁵²

Imunitățile și privilegiile diplomatice iau sfârșit la părăsirea teritoriului statului acreditat de către beneficiar, sau la expirarea unui termen acordat în acest scop, situație care privește declararea ei ca *persona non grata*. Art. 39, p.2 din Convenția de la Viena (1961) prevede că când funcțiile unei persoane care beneficiază de privilegii și imunități iau sfârșit, aceste privilegii și imunități încetează în mod normal în momentul în care această persoană părăsește țara, sau la expirarea unui termen potrivit, care îi va fi acordat în acest scop, dar ele continuă pînă în acest moment, chiar în caz de conflict armat.

Imunitatea agentului diplomatic în ceea ce privește actele îndeplinite în *exercitarea funcțiilor* sale continuă fără limită. Aceasta înseamnă că imunitatea pentru acte săvârșite în afara activității oficiale încetează la data părăsirii statului de reședință, fiind posibil ca, un diplomat plecat de la post, să fie chemat în judecată pentru *fapte penale sau civile* săvârșite în afara serviciului, chiar dacă a beneficiat de imunități cît a fost agent al unei misiuni diplomatice.⁶⁵³

Potrivit art. 39, p.3 din Convenția de la Viena (1961) în caz de deces al agentului diplomatic, statul acreditat va continua să acorde membrilor familiei acestuia tratamentul diplomatic în limita rațională de timp. În special, familia agentului diplomatic decedat este în drept să exporte toate bunurile agentului care, fiind dobîndite în țară, nu sînt prohibite la export și pentru ele nu se vor percepe taxe.

§ 8. Azilul diplomatic

Noțiunea de *azil* în dreptul internațional înseamnă dreptul unui stat suveran de a acorda intrarea și stabilirea pe teritoriul său a unor persoane străine, urmărite în țara lor pentru activitate politică, religioasă, științifică etc.⁶⁵⁴ Există două instituții distincte de azil: *azilul teritorial* și *azilul extra-teritorial* sau *azilul diplomatic*. Acordarea azilului teritorial, precum și a celui diplomatic, are la bază considerente de ordin umanitar.

Acordarea *azilului teritorial* unei persoane implică *ipso facto* refuzul extradării acesteia. De menționat, că atît acordarea azilului cît și neextradarea sînt acte suverane ale statului, și nu drepturi ale persoanelor cărora li se acordă aceste imunități. Cazuri de acordare a dreptului de azil, în special din motive religioase, au fost cunoscute încă în antichitate: Egiptul, India, Grecia, Roma. O dezvoltare pozitivă această instituție a obținut-o după Marea Revoluție Franceză, care a legalizat în mod practic azilul politic. Instituția azilului politic a jucat un rol pozitiv în perioada interbelică și mai ales în timpul celui de-al II-lea război mondial, cînd un număr enorm de persoane au fost supuse persecuțiilor din motive politice, confesionale, etnice, profesionale etc.

652 Vezi: diferendul dintre România și Elveția în legătură cu cazul **Vițianu** (*Annuarie de la Commission du droit international*, 1950, p. 146 și urm.), citat de Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 207.

653 Vezi: Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 127.

654 Vezi: Santiago Benadava, op.cit., p. 193-194; Dr. Felipe Teredinnick, op. cit., p. 213-222; Zarate L. C., *El asilo en el derecho internacional americano*, Bogota, 1958; Prof. Univ. Dr. Marțian I. Niciu, op. cit., vol. I, p. 285; Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 184-186; Prof., Dr. Grigore Geamănu, op. cit., p. 273-274; R.G.Feltham, op. cit., p. 142-144; Блищенко И.П., *Дипломатическое право*, 2-е издание, исправленное и дополненное, Москва, «Высшая школа», 1990, с. 71-75.

În 1967 Adunarea Generală a ONU a adoptat Declarația cu privire la azilul teritorial, în care se menționa că azilul este un act pașnic cu caracter umanitar, care nu poate fi considerat ca un act inamic al oricărui alt Stat.⁶⁵⁵ Concomitent vom menționa, că o „înflorire” și o „dezvoltare armonioasă” azilul politic a cunoscut-o pe parcursul „războiului rece”, când ambele superputeri utilizau această instituție în scopuri ideologice, adoptând decizii privind acordarea azilului politic anumitor persoane reeșind nu atât din considerente de ordin umanitar, cât din motive de concurență și de luptă politică.

Instituția de *azil diplomatic* a fost definită și reglementată în diverse convenții internaționale multilaterale încheiate între statele Americii Latine: *Tratatul de drept internațional penal*, semnat la Montevideo în 1889, *Convenția de la Havana privind dreptul de azil din 1928*, *Convenția de la Montevideo privind azilul politic din 1933*, *Tratatul de la Montevideo din 1939* și *Convenția de la Caracas privind azilul diplomatic din 1954*. În temeiul prevederilor convențiilor și tratatelor menționate, misiunile diplomatice ale statelor părți contractante pot acorda azil în sediile lor, persoanelor urmărite de către statul acreditat (statul de reședință a misiunii diplomatice).

Instituția azilului diplomatic este strâns legată de instituția inviolabilității localurilor misiunii diplomatice, fiind considerată a decurge din aceasta. Totuși, în doctrină predomină părerea că dreptul la azilul diplomatic rezultă doar din considerente de ordin umanitar și nu are la bază nici extrateritorialitatea, nici inviolabilitatea.

Curtea Internațională de Justiție a interpretat instituția azilului diplomatic într-un mod restrictiv, indicând că acordarea azilului implică o derogare de la suveranitatea statului dat fiind faptul că sustrage infractorul de la jurisdicția statului de reședință și constituie o intervenție în domenii care țin exclusiv de competența acestui stat. O asemenea derogare nu poate fi recunoscută decât, dacă baza ei legală este stabilită în fiecare caz separat. Chiar și atunci când azilul este legitim acordat (în baza unui acord interstatal bilateral sau multilateral) și în acest caz, el nu constituie o chestiune de drept, ci de acțiune umanitară.⁶⁵⁶

În Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961 nu au fost specificate norme privind instituția azilului diplomatic. Concomitent, art. 41, alineatul 3, al Convenției menționate nu exclude acordarea azilului în anumite cazuri. Unii autori chiar susțin că textul respectiv sugerează acest lucru.⁶⁵⁷

Practica statelor latino-americane privind azilul diplomatic poate fi rezumată în baza prevederilor Convenției de la Caracas cu privire la azilul diplomatic (1954):

1. Orice stat are dreptul de a acorda azil și de a determina singur natura și motivele pentru care persoana care cere azil este supusă persecuției.

2. În ce privește acordarea azilului, termenul de „legație” include nu numai sediul misiunii diplomatice permanente și reședința șefului misiunii, ci și orice alt local pus la dispoziția azilanților de către misiune când numărul lor depășește capacitatea normală a clădirii.

3. Azilul nu poate fi acordat decât în cazuri urgente și pentru perioada de timp strict necesară pentru azilant pentru a părăsi țara având acordate garanțiile guvernului local.

4. Cazurile urgente se înțeleg a fi acelea în care persoana este urmărită de persoane sau grupuri asupra cărora autoritățile au pierdut controlul, sau de autorități înseși, și se află în pericol de a-și pierde viața sau libertatea din cauza persecuțiilor politice nepuțin,

655 Vezi: Santiago Benavada, op. cit., p. 192.

656 I.C.J.: *Asylum Case*, Reports 1950, p. 266-274; Dr. Felipe Tredinnick, op. cit., p. 221-222; Santiago Benavada, op. cit., p. 193.

657 Vezi: Dr. Felipe Tredinnick, op. cit., p. 216.

fără riscuri, să-și asigure securitatea în orice alt mod. Rămîne la latitudinea statului ce acorsă azilul să determine gradul de urgență al cazului.

5. Nu este legal să se acorde azil persoanelor care, la data la care l-au solicitat, se află puse sub acuzație sau sînt judecate pentru infracțiuni de drept comun sau au fost condamnate de instanțele ordinare competente și nu și-au efectuat condamnarea; și nici dezertorilor din forțele armate terestre, navale sau aeriene, cu excepția cazurilor cînd actele care au dus la solicitarea azilului sînt în mod evident de natură politică.

6. Imediat după acordarea azilului, faptul trebuie adus la cunoștința Ministerului Afacerilor Externe al statului persoanei care a cerut azil, sau autorităților locale, dacă aceasta nu s-a întîmplat în capitala statului.

7. Guvernul statului are dreptul de a cere ca azilantul să fie expedit în afara teritoriului său național în cel mai scurt timp posibil; iar agentul diplomatic al țării care a acordat azilul are, de asemenea, dreptul de a cere ca azilantului să i se permită părăsirea teritoriului; iar, în ambele cazuri garanțiile necesare de liberă trecere și inviolabilitate vor trebui oferite.

8. Azilanții care se bucură de dreptul de liberă trecere nu se vor putea opri în nici un punct de pe teritoriul statului în care se aflau cînd au solicitat azilul.

9. În timpul cît se bucură de azil, refugiaților nu li se va permite să întreprindă acte contrare ordinii publice.

10. Dacă, ca urmare a ruperii relațiilor diplomatice, reprezentantul diplomatic care a acordat azilul trebuie să părăsească statul în care se află, trebuie să i se permită să-l părăsească împreună cu azilanții, sau, dacă aceasta nu e posibil, îi poate preda misiunii diplomatice a unui stat terț.

11. Faptul că Guvernul local nu este recunoscut de statul ce acordă azil nu prejudiciază aplicarea principiilor generale de mai sus; după cum nici aplicarea lor nu va putea fi considerată drept o recunoaștere a guvernului respectiv.

§ 9. Diplomația *ad-hoc*

Diplomația prin misiunile temporare are o istorie îndelungată, dat fiind faptul că ea s-a folosit încă pe parcursul primelor contacte între comunități sau state.⁶⁵⁸ Conform doctrinei, misiunile temporare se realizează prin intermediul *diplomației ad-hoc* și prin intermediul *misiunilor speciale*.

Termenul de *diplomație ad-hoc* a fost folosit pentru prima dată în anul 1960 de Comisia de Drept Internațional a O.N.U. în cadrul discuțiilor în Comisia a VI-a a Adunării Generale.⁶⁵⁹ Comisia a determinat trei categorii a diplomaților *ad-hoc*:

- a) delegații la conferințele internaționale;
- b) trimișii itineranți (delegați guvernamentali însărcinați cu o misiune în mai multe țări);
- c) misiuni speciale (misiuni temporare, având un caracter reprezentativ de stat, trimisă de un stat într-un alt stat cu consimțământul acestuia din urmă pentru a trata cu el chestiuni determinate sau pentru a îndeplini în acest stat o sarcină determinată).

Conform doctrinei de drept internațional,⁶⁶⁰ în categoria diplomaților *ad-hoc* intră orice delegat care nu face parte dintr-o misiune diplomatică permanentă. Aceștia pot fi:

- a) șefii de stat, șefii de guvern, miniștrii afacerilor externe și alți membri ai guvernelor care se află în vizită oficială în străinătate;
- b) ambasadorul sau trimisul itinerant;

658 Vezi: Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 129-131.

659 Vezi: Alexandru Burian, *Diplomația ad-hoc: noțiune, surse, categorii* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 4, pag. 25-27.

660 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, *op. cit.*, p. 211-215.

- c) diplomații ad-hoc care îndeplinesc o funcție în calitate de delegați sau membri ai unei misiuni speciale în ocaziile ceremoniale;
- d) diplomatul ad-hoc ca mesager;
- e) emisarii secreți;
- f) observatorii confidențiali;
- g) observatorii și delegații la conferințe și alte reuniuni internaționale;
- i) agenții executivi și agenții politici;
- k) suita șefului de stat.

Cazurile diplomației ad-hoc sunt studiate în mod esențial în doctrină, datorită faptului că în acest domeniu nu s-au format pînă în prezent reguli cutumiare bine conturate, și că nu există pînă acum nici cadrul juridic care ar reglementa această activitate, cu excepția doar a misiunilor speciale, care sînt o parte a diplomației ad-hoc.

Diplomația ad-hoc sub forma *delegațiilor care participă la congrese și conferințe internaționale* constituie cea mai frecventă modalitate de realizare a acestui tip de diplomație. Există diverse modele de exercitare a acestei forme, începînd cu faptul că în fruntea unei asemenea delegații poate fi chiar șeful statului și terminînd cu aceia, că delegația poate fi compusă din reprezentanții statului trimițător care deja se află acreditați în statul primitor în calitate de diplomați permanenți.

Diplomația sub forma delegațiilor care participă la ceremonii și alte acțiuni protocolare a constituit multă vreme cea mai frecventă modalitate de exercitare a diplomației ad-hoc și continuă să fie practică și astăzi de multe state. Acest gen de diplomație cîte odată mai poartă denumirea de *misiuni de curtoazie* datorită faptului că în majoritatea cazurilor este vorba de participarea la ceremonii extraordinare (încoronare, căsătorie, funeralii ale monarhilor sau moștenitorilor lor).

Ambasadorul itinerant ("at large") este o categorie specială de funcționari de înalt rang, care sînt desemnați pentru îndeplinirea permanentă a unor misiuni diplomatice ad-hoc. În S.U.A. acești diplomați au titlul de "ambassador at large", în Republica Moldova, Rusia și alte state - "ambasador cu misiuni speciale". În timpul îndeplinirii însărcinărilor pe teritoriul altor state *ambasadorilor itineranți* li se acordă același tratament ca și celorlalți ambasadori.

Diplomatul ad-hoc ca mesager este persoana însărcinată de șeful statului sau de guvernul său în misiune specială pentru a purta, prezenta sau comunica un mesaj unui înalt funcționar din țara în care se duce. Acești diplomați se bucură de o considerație politică specială și, de obicei, ocupa un post important în ierarhia politico-administrativă a țării sale. Din această categorie fac parte *reprezentanții personali ai șefilor de stat*, instituție ce se aprobă în ultimul timp tot mai frecvent.

Emisarul secret este persoana însărcinată de statul pe care-l reprezintă de a se pune în contact cu altă persoană a unui alt stat în scopul efectuării unor sondaje, transmiterii anumitei informații, studierii posibilităților de inițiere a negocierilor oficiale. Emisarii secreți sunt folosiți în cazurile în care guvernele nu doresc să divulge faptul că se întrețin asemenea raporturi între state. Aceasta este cea mai veche formă de diplomație ad-hoc.

Observatorii ca diplomați ad-hoc sunt persoanele care asistă la conferințe și întruniri internaționale la care statele lor sunt invitate, dar care nu participă la discuții și la luarea deciziilor.

Observatorii confidențiali sînt persoane care locuiesc pe teritoriul unui stat și sînt însărcinate cu misiunea secretă de a trimite, cu autorizația acestui stat, informații guvernelor lor. Misiunea acestor observatori este considerată ca temporară, cîtă vreme ei nu fac parte din misiunea diplomatică regulată, iar prezența lor este confidențială, adică nu se face publică.

Momentul important pentru categoria *observatorilor confidențiali* este faptul că statul de reședință recunoaște statutul lor de diplomați ad-hoc și a consimțit (de obicei prin consimțire tacită) să-i accepte, acordându-le pe teritoriul său posibilitatea de a executa o anumită acțiune, indiferent de specificul sarcinii concrete pe care o îndeplinesc (emisari secreți, negociatori secreți, observatori confidențiali, agenți secreți). Statul de reședință le asigură privilegiile și imunitățile care le sînt necesare pentru a-și îndeplini sarcinile care intră în competența lor.

Agenții politici sînt persoane care nu au caracter diplomatic, în virtutea circumstanțelor existente între statul al cărui reprezentant el este și statul primitor (nerecunoașterea *de jure* a statului trimițător sau a guvernului acestui stat), însă îndeplinesc o misiune politică temporară sau permanentă pe lângă alt stat sau guvern. Agenții politici sînt folosiți pe larg de către statele a căror suveranitate nu este recunoscută (quazi-state), de către guvernele *de fapt*, de către insurgenții recunoscuți ca parte beligerantă într-un război civil.

Agenții particulari ai șefilor de stat sînt persoane care îndeplinesc o însărcinare particulară din numele șefului statului sau în scopul de a negocia și stabili raporturi cu statul primitor în diverse domenii concrete. În S.U.A. există instituția de *trimiși personali ai președintelui S.U.A.*, care sînt egali diplomaților ad-hoc.

Suita șefului de stat este o categorie calificată de unii autori ca o misiune specială, membrilor căreia este necesar de recunoscut calitatea de diplomat ad-hoc.⁶⁶¹ În această categorie sînt incluși consilierii șefului de stat, membrii serviciului de securitate personală, echipajele mijloacelor de transport, etc. După părerea noastră, această afirmație este discutabilă reieșind din faptul că categoria menționată, cu excepția consilierilor șefului statului, este categoria personalului tehnico-administrativ, care nici în diplomația tradițională nu se bucură de privilegii și imunități diplomatice.

Un caz aparte de diplomație ad-hoc pot fi socotite *birourile (reprezentanțele) comerciale* ale unor state, care tind să obțină statutul de birou sau reprezentanță permanentă. Este vorba de o instituție existentă doar în statele unde era monopolizat comerțul exterior și care este distinctă de instituția atașatului comercial, existentă în majoritatea misiunilor diplomatice permanente. În absența vreunui tratat internațional, jurisprudența a refuzat să acorde imunități reprezentanțelor comerciale.

Misiunile speciale au constituit, de fapt, prima formă de relații diplomatice, precedînd cu mult practica schimbului de misiuni și trimiși permanenți.⁶⁶²

În art. 1 din Convenția privind misiunile speciale (1969), *misiunea specială* este definită ca fiind o „misiune temporară, avînd un caracter reprezentativ de stat, trimisă de un stat într-un alt stat cu consimțămîntul acestuia din urmă pentru a trata cu el chestiuni determinate sau pentru a îndeplini în acest stat o sarcină determinată”.

Condițiile de trimitere a unei misiuni speciale sînt limitate de consimțămîntul statului primitor. Modul în care statul primitor acceptă trimiterea unei misiuni speciale este mai puțin formal decît în cazurile acceptării unei misiuni permanente. În mod curent, ambasada statului trimițător trimite o notă verbală la ministerul afacerilor externe a statului primitor în care motivează necesitatea trimiterii unei misiuni speciale și indică tematica tratatelor ce urmează să ia loc, iar ministerul respectiv răspunde ambasadei cu o notă verbală similară în care exprimă acceptul de a primi misiunea specială solicitată. Concomitent, acceptul poate fi obținut nu numai decît printr-o notă verbală sau o scrisoare

661 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 214.

662 Vezi: M. Malița, *Diplomația. Școli și instituții*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 293-294, citat de Prof. Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 215.

de răspuns, ci și prin intermediul unei discuții cu un reprezentant al statului gazdă, împuternicit să anunțe consimțământul.

Determinarea sarcinilor și funcțiilor misiunii speciale este un moment important în vederea obținerii consimțământului din partea statului primitor. Din moment ce sarcina pe care o are misiunea nu este agreată de statul gazdă, această misiune nu poate fi realizată. Concomitent, funcțiile unei misiuni speciale sînt determinate prin consimțământul mutual al statului trimițător și al statului primitor.

Acceptarea misiunii speciale nu presupune și faptul că a fi fost dat consimțământul pentru o persoană determinată, care va îndeplini misiunea. Acordul trebuie să fie primit mai întii asupra primirii însăși a unei misiuni speciale și apoi asupra persoanelor care o compun. Pentru acceptarea componenței misiunii nu este necesară o cerere de agreement propriu-zisă, fiind suficientă notificarea numelui și prezentarea unui curriculum vitae a membrilor misiunii. Statul primitor este liber să refuze sau să accepte numirea într-un termen cît mai scurt.

Art. 10 din Convenția cu privire la misiunile speciale (1969) prevede, că reprezentanții statului trimițător în misiunea specială și membrii personalului diplomatic al acesteia vor avea, în principiu, cetățenia statului respectiv. Cetățenii statului primitor nu pot face parte din misiunea specială, decît cu consimțământul acestui stat, pe care-l poate retrage în orice moment.

În cazul misiunilor speciale operează același principiu ca și în cazul misiunilor permanente, conform căruia persoana trimisă trebuie să fie *persona grata* pentru statul primitor. Problema declarării *persona non grata* a unui membru al misiunii speciale este reglementată în Convenția privind misiunile speciale (art. 12) în aceiași termeni ca și în Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice (1961). Concomitent, este necesar de menționat faptul, că s-a încetățenit practica conform căreia procedura pentru *persona non grata* să nu se aplice șefului de stat sau de guvern sau ministrului afacerilor externe în cazul în care ei participă sau conduc misiuni speciale de nivel înalt.

Convenția privind misiunile speciale din 1969 (art. 9) stabilește, că misiunea specială este alcătuită din unul sau mai mulți reprezentanți ai statului trimițător, dintre care acesta poate desemna un șef. Misiunea poate cuprinde, în plus, personal diplomatic, personal administrativ și tehnic, precum și personal de serviciu. Referitor la efectiv, există o cutumă, potrivit căreia componența misiunii speciale trebuie să fie alcătuită dintr-un număr limitat de persoane, în funcție și de obiectul misiunii.

În Convenția privind misiunile speciale din 1969 (art. 17) se prevede că misiunea specială își are sediul în localitatea ce va fi fost convenită prin acordul comun între statele interesate, iar în lipsa unui asemenea acord misiunea specială își are sediul în localitatea unde se găsește ministerul afacerilor externe al statului primitor.

Inviolabilitatea arhivelor și documentelor misiunilor speciale este reglementată de Convenția privind misiunile speciale din 1969 (art. 26) la fel ca și în Convenția de la Viena (1961) cu privire la relațiile diplomatice (art. 24).

În art. 29 din Convenția privind misiunile speciale din 1969 se stabilește că „persoana reprezentanților statului trimițător în misiunea specială, precum și cea a membrilor personalului diplomatic al acesteia este inviolabilă. Ei nu pot fi supuși nici unei forme de arestare sau de detenție. Statul primitor îi tratează cu respectul care le este datorat și ia orice măsuri apropiate pentru a împiedica orice atingere adusă persoanei, libertății și demnității lor”.

Potruvit art. 30 din Convenția privind misiunile speciale din 1969 locuința personală a reprezentanților statului trimițător în misiune specială și a membrilor personalului diplomatic al acesteia se bucură de aceiași inviolabilitate și de aceiași

protecție ca și localurile misiunii speciale. Documentele lor, corespondența și, sub rezerva p. 4 din art. 31, bunurile lor se bucură, de asemenea, de inviolabilitate.

Membrii personalului administrativ și tehnic și cei ai personalului de serviciu al unei misiuni speciale beneficiază de același statut de care beneficiază categoriile corespondente de personal al misiunii diplomatice permanente în conformitate cu prevederile Convenției de la Viena (1961) cu privire la relațiile diplomatice.

Diferența dintre *diplomația ad-hoc* și *misiunile speciale* constă în regimul juridic diferit al acestora. Aurel Bonciog își exprimă părerea că diplomația ad-hoc se deosebește de misiunile diplomatice prin:

a) Pe când, potrivit art. 3 al Convenției privind misiunile speciale, funcțiile unei misiuni speciale trebuie să fie determinate prin consimțământ mutual între statul zrițițător și statul primitor, diplomația ad-hoc nu se realizează pe această cale. Astfel, consimțământul prealabil al statului primitor nu este necesar în cazul diplomației ad-hoc, cum ar fi trimiterea de delegații care participă la ceremonii și la unele acțiuni protocolare, fiind suficient consimțământul tacit al statului primitor. În mod similar, emisarii secreți, negociatorii secreți, observatorii confidențiali sînt acceptați tacit de către statul de reședință.

b) O altă deosebire este că, pe cînd misiunile speciale au un caracter reprezentativ de stat, ele acționînd în numele acestuia, diplomatul ad-hoc poate fi și un agent particular al șefului de stat, cum sînt emisarii președintelui SUA sau un observator la o conferință la care statul trimițător a fost invitat dar, din diferite motive, nu dorește să participe la negocieri. Suita șefului de stat poate fi considerată ca o diplomație ad-hoc.

Aceste două caracteristici au făcut ca diplomației ad-hoc să nu i se recunoască, de mulți autori, statutul egal cu al diplomației permanente.⁶⁶³

§ 10. Diplomația prin organizații internaționale (diplomația multilaterală)

Organizațiile internaționale sînt instrumentele noii diplomații multilaterale, care s-a confirmat după cel de-al II-lea Război mondial. Bazîndu-se pe un regim juridic complex, ele aplică principiul de solidaritate și cooperare între subiectele dreptului internațional, influențînd în mod specific politica mondială.

Raporturile dintre structurile interne ale organizațiilor internaționale sînt reglementate de normele de drept internațional, iar raporturile acestor organizații cu statele membre sau cu alte organizații sînt reglementate de normele dreptului diplomatic. Este necesar de menționat, că normele dreptului cutumiar nu reglementează instituția organizațiilor internaționale grație faptului că această instituție s-a format doar în a doua jumătate a secolului XX, coincidînd cu procesul de codificare a normelor de drept internațional și drept diplomatic.⁶⁶⁴

Organizația internațională a fost definită ca entitate juridică creată de state sau de organizații internaționale într-un scop anumit și care posedă o voință autonomă ce se exprimă prin intermediul organelor proprii și permanente.⁶⁶⁵ Prof. Dr. Ion M. Anghel rezumă că „prin acordul lor, statele convin asupra formei de colaborare, inclusiv asupra mecanismului creat în acest scop – organizația internațională, stabilind dacă această entitate – asociație de state – să fie prevăzută cu personalitate juridică și ce anume

663 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 130-131.

664 Vezi: Alexandru Burian, *Diplomația prin organizații internaționale* // „Revista de Filosofie și Drept”, 2001, nr. 3, pag. 20-24; Prof., Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 248-292; Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 133-139.

665 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 252.

competențe să-i revină; se convine crearea unui nou subiect de drept internațional avînd capacitatea juridică menită să asigure realizarea scopurilor pentru care a fost înființată”.⁶⁶⁶

Organizațiile internaționale sînt foarte variate și în mod arbitrar ar putea fi divizate în:

- a) organizații cu caracter universal sau regional;
- b) organizații cu profil general sau specializate;
- c) organizații permanente sau temporare;
- d) organizații interguvernamentale sau supranaționale;
- e) organizații confederale etc.

Organizațiile internaționale au o personalitate juridică internațională *funcțională*, ceea ce înseamnă că drepturile și obligațiile acestora nu sînt stabilite *a priori*, ci numai în legătură cu sarcinile ce urmează a le îndeplini.⁶⁶⁷ Reșind din personalitatea juridică internațională funcțională a organizațiilor internaționale, dreptul lor de *legație* este un drept limitat, ceea ce înseamnă că organizațiile internaționale pot trimite misiuni externe, numai în scopul îndeplinirii sarcinilor ce le revin, numai la anumite subiecte de drept internațional și numai în cazul dacă aceste subiecte de drept internațional le recunosc calitatea de avea personalitate juridică internațională.

Dreptul de *legație* al organizațiilor internaționale poate fi activ și pasiv. Dreptul activ de *legație* se realizează prin trimiterea misiunilor externe în anumite state, de regulă care nu sînt membre ale organizației respective. Dreptul pasiv de *legație* al organizațiilor internaționale este corelat cu dreptul activ de *legație* al statelor de a trimite *misiuni permanente, reprezentanțe, delegații și misiuni de observare*.

Creșterea numărului de state, multitudinea problemelor de ordin economic, politic, tehnic și militar, existente între aceste state și în general în in lume, dezvoltarea mijloacelor de comunicație și multe alte schimbări radicale ce sau produs pe parcursul ultimului secol au dus în mod inevitabil la modificarea structurală a comunității mondiale și la schimbarea configurației diplomației.

Organizațiile internaționale sînt rezultatul colaborării multilaterale ale statelor în diverse domenii.⁶⁶⁸ Apariția acestor instituții a dus la apariția unor noi forme și metode de activitate diplomatică, definită în doctrina de drept internațional ca diplomația multilaterală. Concomitent este necesar de menționat, că normele de drept care guvernează acest domeniu al diplomației sunt neuniforme și lipsite de rigoarea necesară, ansamblul normelor de drept diplomatic care reglementează noua diplomație fiind încă vag și confuz.⁶⁶⁹

Locul organizațiilor internaționale în dreptul diplomatic este calificat în mod diferit în literatura de specialitate. Autorul român Ion Anghel clasifică diplomația care se desfășoară în cadrul organizațiilor internaționale sub patru unghiuri de vedere:

a) *sub raportul poziției statelor fata de organizația internațională respectivă*. Acest raport se reflectă prin politica statelor față de o organizație internațională, exercitată prin două

666 Prof., Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 253.

667 Curtea Internațională de Justiție a avizat în anul 1949 în acest sens, citat după: Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 134.

668 Vezi: Dumitra Popescu, Adrian Năstase, op. cit., p. 254-289; Dr. Ion Diaconu, *Curs de Drept internațional public*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa de Editură și Presă “Șansa” SRL, București, 1995, p. 227-248; Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 133-139; Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 248-268; Dr. Felipe Tredinnic, op. cit., p. 85-93; Victoria Arhiliuc, *Diplomația preventivă și securitatea colectivă a statelor*, Tipografia “Reclama”, Chișinău, 1999.

669 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 250.

mijloace: trimiterea de reprezentanți la reuniunile organelor acestei organizații și crearea de misiuni permanente acreditate pe lângă organizația respectivă;

b) *sub raportul diplomației unui stat față de alte state în cadrul organizațiilor internaționale respective*. Acest raport se reflectă prin posibilitatea statelor de a folosi organizațiile internaționale, mai ales cele cu caracter politic (ca Organizația Națiunilor Unite), drept o tribună importantă pentru sine. Concomitent, organizațiile internaționale oferă posibilități de a efectua contacte bilaterale cu alți membri ai organizației respective;

c) *sub raportul diplomației organizațiilor internaționale față de statele membre sau statele terțe*. Acest raport se reflectă prin trimiterea de către organizația internațională a unor misiuni diplomatice (temporare sau permanente) într-un stat și, pe de altă parte, prin deciziile pe care organizația internațională le ia, care sînt obligatorii doar pentru statele care le acceptă;

d) *sub raportul diplomației organizațiilor internaționale față de alte organizații internaționale*. Acest raport se reflectă prin faptul că organizațiile internaționale urmăresc idealuri comune pentru statele care sunt membri ai organizației respective. Cu toate acestea, sînt cazuri când de unele și aceleași probleme se preocupă diferite organizații internaționale (spre exemplu, Asociația Europeană a Liberului Schimb / AELS/ și Acordul General asupra Tarifelor și Comerțului /GATT/), ce poate provoca rivalitate și conflict de competență. Cazul sensibil în aceasta situație îl constituie faptul că un stat poate fi membru al ambelor organizații internaționale care rivalizează între ele și rezultatele activității în aceste organizații pot fi diferite prin consecințele deciziilor adoptate.⁶⁷⁰

Organizațiile internaționale interguvernamentale au capacitate juridică civilă, ce le califică ca subiecte de drept internațional dotate cu calități de personalitate juridică internațională. Comisia de Drept internațional a O.N.U. a afirmat calitatea de subiect de drept internațional al organizațiilor internaționale. Totuși, datorită faptului că doctrina de drept internațional privește această problemă în mod divers, organizațiile internaționale fixează acest moment sau în actul constitutiv sau în alte acorduri și convenții. Spre exemplu, noțiunea de personalitate juridică internațională a Organizației Națiunilor Unite este fixată în art. I din Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile O.N.U.⁶⁷¹

Este necesar de precizat ca nu orice organizație internațională are calitatea de subiect de drept internațional. Cu alte cuvinte, simpla apariție a unei organizații internaționale nu înseamnă în mod obligatoriu apariția unui nou subiect de drept internațional.

Participarea la activitatea organizațiilor internaționale are loc prin reprezentanții statelor pe lângă o organizație internațională și prin funcționarii organizațiilor internaționale. Reprezentanții statelor pe lângă organizațiile internaționale pot fi, la rîndul lor, divizați în: a) reprezentanțe (misiuni) permanente ale statelor membre și b) delegații (reprezentanți) ai statelor membre.

Instituția reprezentanței (misiunii) permanente pe lângă organizațiile internaționale a apărut odată cu apariția însăși a organizațiilor internaționale și s-a materializat după primul război mondial în cadrul Ligii Națiunilor și în cadrul unor organizații internaționale universale cu caracter specializat (O.I.M.). Prima țară care a deschis în 1920 o reprezentanță permanentă pe lângă Liga Națiunilor a fost Polonia. Acest exemplu a fost urmat și de alte state și către 1922 existau deja 25 de misiuni permanente, iar către 1930 mai mult de 40.

670 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 250-251.

671 Vezi: *Действующее международное право*, в трех томах, Т. 1, Москва, 1996.

Reprezentanța (misiunea) permanentă este un organ de relații externe al unui stat, menită să-l reprezinte la o organizație internațională și, în linii generale, este similară misiunii diplomatice permanente care reprezintă statul acreditant în statul acreditat.

Codificarea normelor de drept care reglementează reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale a avut loc la Conferința de la Viena din 1975.

Proiectul care a fost examinat la Conferință a fost rezultatul unei activități imense în cadrul Comisiei de Drept internațional a O.N.U. Sarcina Conferinței a fost nu numai de a codifica normele existente, ci și de a stabili caracterul complementar al noii reglementări. Mandatul Conferinței era să elaboreze reguli menite să guverneze relațiile dintre state și organizațiile internaționale și să determine statutul reprezentanțelor statelor la organizațiile internaționale.

Prevederile Convenției au fost criticate de reprezentanții multor state și de specialiști în domeniul dreptului internațional. Esența criticilor a constat în faptul, că unele delegații au examinat problemele numai din punctul de vedere al statului trimițător, neluând în considerație interesele statului gazdă a organizației internaționale respective. O altă direcție a criticii a fost faptul, că la Conferința s-a folosit principiul majorității pentru a adopta un document neechilibrat, care creează un regim de imunități și privilegii mult mai mare decât sînt gata să-l acorde statele de sediu.

Ca rezultat, Convenția de la Viena cu privire la reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal din 14 martie 1975 nu a intrat în vigoare până în prezent, ne fiind ratificată de numărul necesar de state (35).

Funcțiile unei misiuni permanente pe lângă organizațiile internaționale⁶⁷² sînt, în mare măsură, asemănătoare cu funcțiile unei misiuni diplomatice permanente.

Funcțiile principale a reprezentanței (misiunii) permanente sunt:

- a) de a asigura legătura între statul său și organizația internațională respectivă;
- b) de a reprezenta statul trimițător;
- c) de a negocia cu organizația internațională;
- d) de a observa și a informa statul său despre ceea ce se întîmplă în cadrul organizației internaționale;
- e) de a pune la dispoziția organizației internaționale informații despre anumite evenimente care se desfășoară în statul trimițător.

Funcțiile specifice ale reprezentanțelor (misiunilor) permanente sunt:

- a) de a asigura participarea statului său la viața juridică și politică a organizației internaționale respective;
- b) de a contribui la realizarea scopurilor pentru care organizația internațională respectivă a fost creată.

Funcțiile tipice ale reprezentanțelor (misiunilor) permanente sunt:

- a) de a informa organizația internațională despre nevoile de ajutor pe care le are statul său;
- b) de a promova cooperarea internațională respectivă.

Înființarea reprezentanței (misiunii) permanente pe lângă organizația internațională poate fi efectuată numai în cazul dacă regulile organizației o permit.

Statul membru **nu** are nevoie de *permisiune* de la organizație pentru a înființa o reprezentanță (misiune) permanentă pe lângă ea și **nu** trebuie să obțină *agrementul* acesteia privind persoana pe care o desemnează pentru a-l reprezenta.

672 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 282-286; Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 137-139.

Statul de sediu al organizației nu se poate opune înființării unei reprezentanțe (misiuni) permanente al unui stat membru al organizației care se află pe teritoriul său. Organizația internațională este obligată să notifice statului de sediu înființarea unei misiuni permanente al unui stat membru, dar statul de sediu ia cunoștință fără a putea ridica obiecții în ce privește înființarea misiunii.

Structura reprezentanței (misiunii) permanente pe lângă organizațiile internaționale diferă de structura misiunii diplomatice permanente.

În primul rând, nu există o categorie a reprezentanțelor (misiunilor) permanente după rang. Oricare ar fi rangul șefului reprezentanței (ambasador sau ministru) misiunile au același statut și nu există între ele o ordine de precădere din acest punct de vedere.

În al doilea rând, structura și mărimea efectivului unei reprezentanțe (misiuni) permanente depinde de importanța pe care o acordă statul său organizației internaționale respective.

În ce privește structura personalului reprezentanței (misiunii) permanente, practica arată că sînt două categorii de personal: personal cu caracter *diplomatic* și personal cu caracter *administrativ-tehnic*.

Titlurile acordate personalului diplomatic al reprezentanței (cu excepția șefilor de reprezentanțe) nu diferă de titlurile acordate tradițional agenților diplomatici: consilier, secretar, atașat. Șefilor de reprezentanțe (misiuni) li se acordă titlul de "reprezentant permanent" sau "reprezentant permanent adjunct", indiferent de rangul pe care îl posedă (ambasador sau ministru). În caz de absență temporară șeful reprezentanței este înlocuit de persoana cu cel mai înalt grad după șeful misiunii, căruia i se acordă titlul de "însărcinat cu afaceri" (*charge d'affaires ad interim*).

Numirea membrilor și a personalului reprezentanței (misiunii) permanente este, de regulă, un act intern al statului trimițător și nu necesită obținerea agrementului organizației sau statului de sediu.⁶⁷³ Cu alte cuvinte, organizația nu are drept de control în numirea unui reprezentant permanent.

Deși nu are dreptul de a cere agrementul, statul de sediu are totuși posibilități de a obiecta la numirea unui reprezentant pe care nu-l agreează. În cazul când statul trimițător nu ține seama de obiecție, statul de sediu poate să-l expulzeze pe reprezentantul respectiv.

Doar șefii de stat, șefii de guvern și miniștrii de externe, în conformitate cu practica stabilită, nu au nevoie să facă dovadă împuternicirii de a reprezenta statele. Un reprezentant acreditat pe lângă o organizație internațională sau un trimis la o reuniune a unei organizații internaționale trebuie să prezinte un document (*scrisoare de acreditare* sau *depline puteri*) prin care să ateste că este abilitat să-și reprezinte țara. Procedura legitimării este necesară și pentru alți membri ai reprezentanței (misiunii) permanente care îndeplinesc funcții diplomatice. Aceste legitimări se fac prin notificare.

Șeful reprezentanței (misiunii) permanente trebuie să aibă scrisori de acreditare care sînt adresate organului executiv al organizației internaționale (Secretarului General sau Directorului General). Scrisorile de acreditare sînt semnate, conform legislației interne al fiecărui stat, de către șeful statului sau guvernului.

Relațiile unei organizații internaționale sînt stabilite și menținute cu statele membre și se desfășoară în țara în care se află sediul ei. De obicei o organizație internațională este reprezentată prin Secretariat, adică prin funcționarii săi care primesc o împuternicire în acest scop.

673 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 374; Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, p. 137.

Secretariatul unei organizații internaționale, ca organ tehnic, împreună cu organele deliberative (Adunarea Generală și Consiliul) formează mecanismul destinat să transpună în viață obiectivele organizației.

Așa cum reprezentanții permanenți ai statelor sînt purtătorii de cuvînt ai țărilor sale, la fel și funcționarii sînt purtători de cuvînt ai organizației internaționale.

Noțiunea *funcționar internațional* desemnează o persoană care are calitatea de agent sau de funcționar civil internațional al unei organizații internaționale.⁶⁷⁴ Alături de noțiunea de *funcționar internațional* există și noțiunea de *agent internațional*, o categorie mai largă și mai vagă decât prima. În această noțiune sînt incluși, în afară de funcționarii internaționali propriu-ziși, și alte categorii de membri ai personalului organizațiilor internaționale: membrii forțelor de menținere a păcii, parlamentarii internaționali, membrii adunărilor consultative, arbitrii, judecătorii, experții, mediatorii, consultanții, consilierii și tehnicienii tribunalelor internaționale.

Agenții internaționali beneficiază, în mod diferențiat, de imunități și privilegii, în funcție de poziția pe care o ocupă în ierarhia din cadrul Secretariatului și de locul unde își îndeplinesc misiunea. Unii din ei, spre exemplu *funcționarii internaționali*, beneficiază practic de aceleași imunități și privilegii ca diplomații tradiționali.

În ultimii ani în practica O.N.U. a început să se utilizeze încă o noțiune, cea de "*membri ai personalului*" ("*staff members*"), care cuprinde categoriile de funcționari, experți și, în general, toate persoanele care îndeplinesc funcții sau servicii în sistemul Națiunilor Unite. Este necesar de menționat că în cadrul Secretariatului O.N.U. activează circa 22.000 funcționari internaționali, iar în sistemul Națiunilor Unite, incluzând și instituțiile specializate ale O.N.U., mai mult de 35.000 de funcționari internaționali.

În conformitate cu regulile de recrutare, pe care fiecare organizație internațională le stabilește prin regulamentele sale, numirea funcționarului internațional este efectuată printr-un act de investitură emanând de la organele organizației. Întrarea în funcție a funcționarului internațional are loc pe baza unei proceduri speciale, *jurământului internațional*, care se aplică în cadrul organizației internaționale respective.

Funcționarii internaționali sînt de două categorii: funcționari internaționali angajați în serviciu în cadrul organizației internaționale respective și *funcționar onorific*, care nu este angajat în serviciu, însă se bucură de aceleași privilegii și imunități.⁶⁷⁵

Categoria *funcționarilor internaționali* diferă de aceia a *reprezentanților permanenți* sau *reprezentanților temporari* ai statelor membre. Activitatea funcționarului internațional este plasată în afara ordinii publice a unui stat oarecare și este exercitată în contextul ordinii publice internaționale, de unde rezultă, că ei nu sunt agenți naționali (*funcționari publici naționali*) ci agenți internaționali, servind direct scopurile organizației internaționale respective.

Funcționarii internaționali sînt persoane care n-au nici o legătură cu unul din statele membre ale organizației internaționale, ei aparținînd categoriei de persoane care sînt independente față de aceste state, inclusiv față de statele ai căror cetățeni sînt. Principiul independenței funcționarului internațional față de state este afirmat de către toate organizațiile internaționale.

În practica actuală a organizațiilor internaționale statutul funcționarului internațional este stabilit în mod unilateral de către organizație prin regulamentele personalului și nu poate fi negociat de persoana care urmează a fi funcționar internațional.

Personalul organizațiilor internaționale, de regulă, este împărțit în trei categorii:

674 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 294-299.

675 Vezi: Prof., Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 295, 303-310.

- a) secretarii (directorii) generali și funcționarii principali ai secretariatelor (personal politic);
- b) funcționarii profesionali (personal de carieră, recrutați internațional, sau așa zisa categorie P);
- c) funcționarii tehnici (personal de serviciu general, recrutați local, sau așa zisa categorie G).

Experții organizațiilor internaționale sînt persoane de o anumită competență din punct de vedere tehnic, chemate în mod temporar de o organizație pentru a lucra în numele și pe contul ei pe teritoriul statelor care au nevoie de asistența lor.

Din punctul de vedere al privilegiilor și imunităților de care ei beneficiază, funcționarii internaționali sunt împărțiți în trei categorii:

- a) personalul care beneficiază de privilegii și imunități diplomatice (funcționari cu privilegii și imunități similare cu ale șefilor misiunilor diplomatice și funcționari cu privilegii și imunități similare cu ale agenților care nu sunt șefi de misiuni diplomatice);
- b) personalul care beneficiază de privilegii și imunități limitate la exercițiul funcțiilor lor (similare cu privilegiile și imunitățile personalului administrativ și tehnic al misiunilor diplomatice);
- c) experții.

Privilegiile și imunitățile funcționarilor internaționali sînt reglementate de tratate internaționale. Un rol important în acest sens îl joacă Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile Organizației Națiunilor Unite din 13 februarie 1946⁶⁷⁶ și Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate din 21 noiembrie 1947.

Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile O.N.U. prevede, că funcționarii O.N.U.:

- a) se vor bucura de imunitatea de jurisdicție pentru toate actele îndeplinite de către ei în calitatea lor oficială (inclusiv pentru cele spuse sau scrise);
- b) vor fi scutiți de orice impozite asupra salariilor și plăților făcute de O.N.U.;
- c) vor fi scutiți de orice obligație relativă la serviciul național;
- d) nu vor fi supuși, nici ei și nici soții/soțiile și membrii familiei lor aflați în întreținerea lor, dispozițiilor limitând imigrarea și formalităților de înregistrare a străinilor;
- e) se vor bucura, în ce privește facilitățile de schimb, de aceleași privilegii ca și funcționarii de rang comparabil aparținând misiunilor diplomatice acreditate pe lângă guvernul respectiv;
- f) se vor bucura, ei, precum și soții/soțiile și membrii familiei lor aflați în întreținerea lor, de aceleași facilități de repatriere ca și trimișii diplomatici în perioada de criză internațională;
- g) se vor bucura de dreptul de a importa cu scutire de vamă mobilierul și efectele lor personale cu ocazia preluării primului post în țara respectivă.

Convenția cu privire la privilegiile și imunitățile instituțiilor specializate prevede ca funcționarii instituțiilor specializate se bucură de aceleași privilegii și imunități ca și funcționarii O.N.U.

§ 11. Diplomația prin conferințe internaționale

Conferințele (congresele) internaționale constituie forma tradițională a diplomației multilaterale și constau în reuniuni sau întîlniri a delegațiilor din diferite state, care au fost convocate în scopul examinării și soluționării unor probleme de interes comun.⁶⁷⁷ Pe parcursul ultimelor secole au avut loc multe conferințe și congrese internaționale la care au fost soluționate și aplanate situațiile de criză și conflict, existente la acea perioadă.

676 Vezi: *Действующее международное право*, в трех томах, Т. 1, Москва, 1996.

677 Vezi: Prof., Dr. Grigore Geamănu, op. cit., p.172.

Termenii de *congres internațional* și *conferință internațională* au fost pe timpuri folosiți și ca termeni distincți și ca termeni echivalenți, însă pe parcursul istoriei acești termeni se utilizează ca fiind identici. Ar fi cazul, totuși, să menționăm că inițial termenul congres se folosea în scopul clasificării reuniunilor de reprezentanți plenipotențari ai statelor, menite să încheie tratate de pace și să reîmpartă teritoriile. Așa au fost congresul de la Viena din 1814-1815, după terminarea războaielor napoleonice, congresul de la Paris (1856) după terminarea războiului din Crimeea, congresul de la Berlin (1878) după terminarea războiului ruso-turc. Uneori, însă, aceste reuniuni se numeau conferințe ca, spre exemplu, conferința de la Londra din 1830-1833 după proclamarea independenței de către Belgia, conferința de la Londra din 1912-1913 după războaiele balcanice, conferințele de pace de la Paris din 1919 și 1946-1947.

După congresul de la Viena din 1814-1815 tehnica diplomației multilaterale a devenit o procedură curentă. Experiența dobândită de state în cadrul congreselor și conferințelor internaționale a constituit un model folosit mai târziu la stabilirea structurii și funcționării organizațiilor internaționale.

Diplomația contemporană multilaterală se realizează tot mai mult prin intermediul organizațiilor internaționale și prin intermediul întâlnirilor la nivel înalt (șefilor de stat și șefilor de guvern). Ca rezultat, instituția conferinței internaționale a suferit schimbări în structură și procedee: convocarea conferințelor este simplificată din cauza periodicității; alcătuirea delegațiilor se bazează pe principiile democratice și reprezentative; pregătirea conferinței este efectuată prin comisii; alegerea organelor de lucru a conferinței și modul de votare a actelor finale sînt esențial modificate, etc.

Elementul principal care distinge conferința internațională de o simplă întrunire a oamenilor politici de diferit nivel îl constituie faptul că la conferință (congres) participă *delegați ai statelor* sau a organizațiilor internaționale, care au calitatea de *reprezentanți temporari*. Conferința, spre deosebire de simplele reuniuni, urmărește scopul realizării unui acord, negocierii unui tratat, sau ajungerii prin negocieri la un acord.⁶⁷⁸

Nefiind subiect de drept internațional conferința internațională nu are o personalitate juridică internațională și este doar o entitate temporară comună statelor care o compun. În acest context este necesar de menționat că Convenția de la Viena din 1975 atribuie conferinței internaționale așa competențe, drepturi, obligații juridice, etc., ce îi dă calitățile de *quazi* subiect de drept internațional temporar.

Conferințele internaționale pot fi clasificate după diverse criterii⁶⁷⁹ în funcție de scopul, obiectivele, sfera persoanelor participante, rangul persoanelor participante, scopul operativ, forma de organizare și desfășurare etc.

În funcție de scopul lor, conferințele internaționale pot fi *politice*, care urmăresc scopuri cu caracter general: instaurarea păcii în plan global sau regional în rezultatul unui conflict ce a fost deja depășit, crearea unei alianțe politico-militare sau politico-economice, formarea unei organizații internaționale mondiale sau regionale etc., și *tehnice*, specializate în anumite domenii de activitate: colaborarea în domeniul combaterii crimei organizate, colaborarea în domeniul ecologic, colaborarea în domeniul explorării cosmosului în scopuri pașnice etc.

În funcție de obiectivele lor, conferințele internaționale pot fi *deliberative* (fac recomandări neobligatorii guvernelor sau iau decizii care să ofere îndrumări sau instrucțiuni secretariatului unei organizații internaționale), *legislative* (negociază și adoptă

678 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 235.

679 Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 153-154; Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 235-236; Э. Caroy, *Руководство по дипломатической практике*, с. 298-300.

textul unui tratat internațional) și *informaționale* (să ofere cadrul pentru un schimb internațional de informații).

În funcție de forma de organizare și desfășurare, conferințele internaționale pot fi *bilaterale* sau *multilaterale*, având o *singură temă* sau mai *multe teme*, purtând calificativul de conferință *specială* (ad-hoc) sau obișnuită, etc.

În funcție de rangul participanților, conferințele internaționale pot fi la *cel mai înalt nivel* (șefii de state), la *nivel înalt* (șefii de guverne și miniștrii de externe), la *nivel mediu* (funcționari din M.A.E., experți, etc.).

În funcție de sfera persoanelor participante, conferințele internaționale pot fi *generale*, la care participă maximum de state sau *restrânse*, la care participă doar un grup determinat de state (spre exemplu, Grupul celor 7).

În funcție de scopul operativ, conferințele internaționale pot fi *diplomatice* sau de *plenipotențieri*, care iau decizii având relevanță internațională și imperative pentru statele participante și *preliminare* sau de *experți*, care nu iau decizii, ci doar formulează și alcătuiesc proiectul unui tratat sau unui act oficial internațional.

Practica și procedura conferințelor se referă la regulile de comun acord acceptate de către participanții la conferință. Regulile de procedură cu privire la organizarea și desfășurarea conferințelor internaționale au un caracter supletiv, de model ce este adesea urmat, și nu sînt unificate sau codificate în un document aparte, necătînd la faptul că există anumite practici repetate și generale, care au aplicare față de toate tipurile și categoriile de conferințe internaționale.

În doctrina de drept diplomatic se expune părerea că regulile și procedurile de organizare a conferințelor necesită să nu contrazică normele de drept internațional. "Oricum, această procedură - preluată sau elaborată - trebuie să fie în concordanță cu normele fundamentale ale dreptului internațional. Notăm, că aceste reguli tind să dobîndească un caracter de generalitate, alcătuiind acea parte de sine stătătoare a dreptului internațional numită *proceduri internaționale*".⁶⁸⁰

Ținem să accentuăm aici, că noțiunea de *procedură internațională* este mai largă decît noțiunea de reguli și proceduri privind organizarea conferințelor internaționale și cuprinde totalitatea de reguli, procedee și modele organizaționale și structurale din diverse domenii ale activității diplomatice, inclusiv și în ceia ce privește diplomația ad-hoc și diplomația prin conferințe internaționale.

Prima cerință a oricărei conferințe internaționale este un set de reguli scrise care să îndrume și să determine activitățile participanților și la care președintele conferinței se poate referi în caz de dubii sau dezacorduri. Acestea pot fi ori reguli permanente care sînt acceptate ca procedură standard de către sesiunile ulterioare, ori reguli care necesită să fie puse la vot și aprobate de către însăși conferința respectivă.⁶⁸¹

Regulile de procedură de obicei stabilesc data și locul conferinței, agenda, componența delegațiilor, acreditările, limbile oficiale și de lucru, drepturile participanților, modalitățile de discuții, de a înainta propuneri și luare a deciziilor, modalitățile de votare, chestiunile de protocol și precădere, formele și procedura de conducere a conferințelor.

Data și locul petrecerii conferinței de obicei se negociază din timp și se include în *agenda* conferinței, care listează problemele ce vor fi discutate la conferință.⁶⁸² Agenda provizorie sau agenda-proiect include subiectele și chestiunile care urmează să fie luate în discuție și ordinea în care vor fi luate în considerație fiecare. Agenda-proiect, de regulă,

680 E. Glaser, *Importanța problemelor de procedură în dreptul internațional contemporan*, în: "Studii și cercetări juridice", nr. 4, 1963, p. 586, citat de Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 237.

681 Vezi: R. G. Feltham, op. cit., p. 154.

682 Vezi: В.А. Зорин, *Основы дипломатической службы*, Москва, 1977, с. 324-329.

este pusă în circulație cu mult timp înaintea conferinței pentru a da posibilitate participanților să ia cunoștință cu aspectele problematice discutate.

Componența delegațiilor este stabilită prin negocieri preliminare și, de obicei, se determină numărul maximum al reprezentanților plenipotențari, reprezentanților supleanți, experților, consilierilor etc. O.N.U. limitează doar numărul reprezentanților (maximum cinci) și numărul reprezentanților supleanți (maximum cinci), dând posibilitate participanților de a determina singuri numărul necesar de experți, consilieri etc.

Procedura de acreditare este legată de statutul juridic al reprezentanților și necesită prezentarea de către ei a deplinelor puteri, care îi identifică și îi autorizează să acționeze în numele statului său. Acreditările trebuie să fie emise de autoritățile corespunzătoare ale fiecărui stat și sînt supuse, de regulă, unei verificări de către un comitet de acreditare a conferinței care raportează ședinței plenare rezultatele acreditării.

Regulile de procedură stabilesc limbile oficiale și limbile de lucru ale conferinței. Limbile oficiale sunt limbile în care se poartă discuțiile și se publică textele și rezoluțiile conferinței. Limbile de lucru sunt limbile în care se poartă discuțiile atât la ședințele plenare cît și la ședințele în comisii și comitete și din (în) care se asigură traducerea.

Drepturile participanților la conferință de obicei sînt specificate în regulile de procedură și constau în:

a) dreptul de a vorbi (a lua cuvîntul) o dată la ședința în plen în legătură cu fiecare chestiune pusă în discuție;

b) dreptul de a iniția o moțiune procedurală (se are în vedere felul cum este condusă ședința). Moțiunea procedurală se pune imediat la vot de către președintele ședinței;

c) dreptul la replică;

d) dreptul de a face un punct de ordine (se are în vedere dreptul de a obiecta la remarcile unui participant considerate de ne tolerat sau ofensatoare).

Modalitățile de a înainta propuneri și procedura luărilor de decizii sînt specificate în regulile de procedură și, de obicei, constau în aceea că deciziile sînt luate în baza unor propuneri în scris, supuse discuției de către participanți, care sînt formulate mai apoi ca rezoluție-proiect. Propunerile sub formă de amendament la rezoluțiile-proiect sînt înaintate înainte de procedura votării.

Votarea, de regulă, se face pe baza unei majorități simple sau calificate a reprezentanților statelor cu *drept de vot*. Regulile de procedură pot specifica modalitățile de votare în baza cărora se efectuează procedura propriu-zisă. Unele chestiuni pot fi votate cu o *majoritate simplă* din numărul de reprezentanți *prezenți* (spre exemplu, chestiunile de procedură), altele - cu o *majoritate simplă* din *numărul total* de membri ai conferinței, sau cu o *majoritate calificată*, de două treimi, din *numărul prezent* sau *total* al membrilor conferinței (spre exemplu, rezoluții pe marginea problemelor discutate și textul final al tratatului internațional).

În unele cazuri apare problema *votării proporționale*, când o țară-membru are un număr de voturi (în mod normal *un vot*), iar altă țară-membru dispune de alt număr de voturi (mai *multe voturi*), în funcție și în dependență de aportul și interesul financiar și practic al acestei țări în problema pusă în discuție (spre exemplu, S.U.A. are la Fondul Monetar Internațional mai multe voturi decît alte țări-membre).

Regulile de procedură prevăd și chestiunile legate de *quorum*, specificând numărul necesar (minimum) de membri care trebuie să fie prezenți pentru a începe lucrările conferinței și numărul minimum necesar pentru a efectua procedura de votare.

Chestiunile de protocol și ceremonial la congresele și conferințele internaționale erau precăutate în trecutul nu atât de îndepărtat cu foarte mare precauție și atenție.

Chestiunile de precădere, de exercitare a alternatului, modalitățile scrise și orale de negociere (*pro-memoria* și *viva voce*), modelele scrisorilor de acreditare și de puteri depline, problemele legate de titluri, ranguri și adresări etc.

În prezent chestiunile de protocol și ceremonial sau simplificat datorită faptului că procedura protocolară este mai mult sau mai puțin cunoscută și acceptată de majoritatea statelor. La conferințele bilaterale de obicei este respectat protocolul diplomatic tradițional. La conferințele multilaterale precăderea se bazează, de regulă, pe ordinea alfabetică a numelui țării (în limba engleză, franceză, sau în limba țării de reședință a conferinței internaționale).

Formele și procedura de conducere a conferințelor internaționale este la fel o chestiune ce se specifică în regulile de procedură. De obicei se indică organele *ad-hoc* alese ale conferinței, care sînt *președintele* și *secretariatul*.

Atribuțiile președintelui⁶⁸³ sînt de două categorii, procedurale și de conținut:

I. Atribuții procedurale:

- a) deschiderea, încheierea și amînarea ședințelor;
- b) acordarea cuvîntului reprezentanților;
- c) limitarea discursurilor, atunci cînd e cazul sau dacă așa cer regulile;
- d) să explice regulamentul, punctele de ordine și punctele de procedură;
- e) să le clarifice pe acestea atunci cînd e nevoie;
- f) să ceară ca remarcile irelevante să se înceteze;
- g) să se asigure că subiectele de discuție ale adunărilor sînt urmărite.

II. Atribuții de conținut:

- a) să îndeplinească atribuții *ad-hoc* pe care adunarea le lasă la libera decizie a președintelui adunării (spre exemplu numirea țărilor membre în noile comitete);
- b) să activeze ca mediator și să înlesnească luarea unei decizii de către conferință.

Această asistență poate îmbrăca următoarele forme:

- să acorde timp pentru discuții neoficiale;
- să promoveze consultări neoficiale la care el să nu participe;
- să promoveze consultări neoficiale la care el să participe;
- să discute în mod individual cu reprezentanții pentru a vedea dacă exista suficiente puncte de vedere comune pentru depășirea unui impas.⁶⁸⁴

Secretariatul conferinței conform regulilor de procedură se ocupă de pregătirea conferinței și de cadrul ei administrativ.

Îndată ce data și locul conferinței au fost stabilite, secretariatul se ocupă de invitații, de primirea reprezentanților, de protocol, de acreditare, de ținerea legăturilor cu autoritățile locale, de pregătirea și distribuirea agendei, de pregătirea și distribuirea proiectului regulilor de procedură, de pregătirea și distribuirea proiectelor și materialelor conferinței, de amenajarea sălii de ședințe a conferinței etc.

În timpul desfășurării conferinței secretariatul este responsabil de administrarea integrală a acesteia, de asigurarea traducerilor și publicațiilor respective etc.

Conferința se încheie, în caz de succes, cu adoptarea unor hotărâri în problemele care au constituit obiectul dezbaterilor, iar aceasta se concretizează în documentele ce se aproba de către participanți. Documentele conferinței se pot prezenta sub formă de tratate, declarații, protocoale, rezoluții, recomandări, moțiuni etc.⁶⁸⁵

683 Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 160.

684 Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 160

685 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 245-246.

§ 12. Diplomația moldovenească și caracteristica ei

Cadrul juridic al serviciului diplomatic al Republicii Moldova îl constituie Constituția Republicii Moldova,⁶⁸⁶ Legea cu privire la serviciul diplomatic,⁶⁸⁷ Statutul Consular,⁶⁸⁸ tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, inclusiv Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice, încheiată la 18 aprilie 1961⁶⁸⁹ și Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare, încheiată la 24 aprilie 1963⁶⁹⁰ și alte acte normative.

Serviciul diplomatic constituie activitatea instituțiilor diplomatice și consulare ale Republicii Moldova în ansamblul lor și a personalului angajat în aceste instituții, abilitate să promoveze politica externă, inclusiv relațiile economice externe ale Republicii Moldova și relațiile ei cu statele lumii și organisme internaționale, atât în cadrul frontierelor sale cât și în afara lor.⁶⁹¹

Serviciul diplomatic al Republicii Moldova are următoarele obiective generale:

- a) promovarea politicii externe în general și a relațiilor comerciale și economice externe în particular;
- b) reprezentarea și apărarea pe plan extern a intereselor naționale ale Republicii Moldova;
- c) realizarea drepturilor suverane ale Republicii Moldova în relațiile internaționale;
- d) protejarea drepturilor și intereselor naționale ale Republicii Moldova, cetățenilor și persoanelor ei fizice și juridice, potrivit practicii internaționale și în limitele admise de normele și principiile dreptului internațional;
- e) promovarea relațiilor bilaterale și multilaterale în domeniile vieții politice, economice, comerciale, culturale, științifice ale Republicii Moldova cu statele lumii, reglementarea eventualelor probleme politico-juridice cu aceste state;
- f) asigurarea capacităților diplomatice necesare pentru a anticipa, a acționa și a reacționa la evenimentele internaționale ce sînt în măsură să afecteze interesele naționale ale Republicii Moldova;
- g) menținerea coerenței și unității activităților Republicii Moldova pe plan extern;
- h) promovarea imaginii favorabile a Republicii Moldova peste hotare;
- i) respectarea și dezvoltarea în continuare a dreptului internațional;
- j) respectarea drepturilor omului ca bază a oricărei societăți umane;
- k) realizarea, prin metode și mijloace diplomatice, a activităților specifice în vederea asigurării păcii și securității mondiale și regionale.

686 Vezi: *Constituția Republicii Moldova*, Adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1).

687 Vezi: Legea nr. 761-XV din 27 decembrie 2001, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 20 (905) din 2 februarie 2002.

688 Vezi: Statutul Consular al Republicii Moldova, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 368 din 28 martie 2002 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 50-52, 11 aprilie 2002).

689 Textul Convenției vezi: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție Oficială. Volumul IV, *Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Chișinău, 1998, p. 37-52.

690 Textul Convenției vezi: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție Oficială. Volumul IV, *Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Chișinău, 1998, p. 7-36.

691 Vezi: Александр Бурьян, *Дипломатическая служба Республики Молдова* // «Московский журнал международного права», № 4, 2003 г., стр. 140-158.

Instituțiile serviciului diplomatic au următoarele funcții de bază:

- a) elaborarea și realizarea concepțiilor, strategiilor și direcțiilor de bază a politicii externe a statului,
- b) coordonarea în exclusivitate a activității autorităților centrale de specialitate și a altor autorități publice ale Republicii Moldova în vederea asigurării realizării unei politici unice în domeniul relațiilor internaționale,
- c) analiza situației politice și economice din lume, a politicilor externe și interne ale statelor străine, activității organizațiilor internaționale,
- d) informarea autorităților publice ale Republicii Moldova, potrivit competenței, despre evenimentele internaționale relevante pentru țară,
- e) acordarea de asistență și protecție cetățenilor Republicii Moldova, persoanelor ei fizice și juridice aflate peste hotare, în limitele prevăzute de dreptul internațional,
- f) reprezentarea Republicii Moldova în relațiile cu alte state și organisme internaționale,
- g) organizarea și participarea la negocieri în vederea încheierii tratatelor internaționale cu alte state și organisme internaționale,
- h) contribuirea la funcționarea liberă a misiunilor diplomatice și consulare străine pe teritoriul Republicii Moldova, precum și asigurarea controlului asupra respectării privilegiilor și imunităților diplomatice și consulare ale acestora,
- i) asigurarea depozitării, înregistrării, evidenței și păstrării tratatelor internaționale ale Republicii Moldova,
- j) asigurarea protocolului de stat,
- k) întreprinderea acțiunilor pentru respectarea, elaborarea și inițierea modificării legislației naționale vizând activitatea externă, generalizarea practicii aplicării ei,
- l) instruirea și perfecționarea profesională a personalului instituțiilor serviciului diplomatic,
- m) îndeplinirea altor funcții prevăzute de legislația în vigoare.

De menționat, că instituțiile serviciului diplomatic exercită și funcțiile consulare stipulate în Statutul Consular, aprobat de Guvernul Republicii Moldova.

Sistemul instituțiilor serviciului diplomatic în Republica Moldova este format din:

- a) Ministerul Afacerilor Externe, care are statut de instituție centrală,
- b) misiunile diplomatice, inclusiv reprezentanțele permanente pe lângă organizațiile internaționale, delegațiile și misiunile ad-hoc,
- c) oficiile consulare,
- d) alte unități create în scopul asigurării activității instituțiilor serviciului diplomatic, inclusiv pentru instruirea și reciclarea personalului acestora.

Aceste structuri alcătuiesc împreună sistemul unic al serviciului diplomatic condus de ministrul afacerilor externe, șef al diplomației Republicii Moldova.

Misiunilor diplomatice li se atribuie următoarele ranguri:

- rangul I - ambasadei, condusă de ambasador extraordinar și plenipotențiar, sau reprezentanței permanente, condusă de un reprezentant permanent;
- rangul II - misiunii, conduse de un trimis,
- rangul III - misiunii, conduse de un însărcinat cu afaceri (*en titre*).

Oficiilor consulare li se atribuie următoarele clase:

- clasa I consulatului general,
- clasa II consulatului,
- clasa III viceconsulatului,
- clasa IV agenției consulare.

Pentru asigurarea funcționării instituțiilor serviciului diplomatic, Guvernul aprobă structura și regulamentele de funcționare ale acestora, iar Ministerul Afacerilor Externe emite ordine, dispoziții și aprobă instrucțiuni și regulamente interne.

Misiunea diplomatică a Republicii Moldova este condusă de șeful acesteia: ambasadorul extraordinar și plenipotențiar sau reprezentant permanent sau delegat sau însărcinat cu afaceri *en titre* (permanent) sau *ad-interim*, care poartă răspundere pentru activitatea instituției ce o conduce

Oficiul consular al Republicii Moldova este condus de șeful acestuia: consulul general, consulul, viceconsulul, agent consular sau gerant interimar, care poartă răspundere pentru activitatea instituției ce o conduce.

Înființarea, desființarea și schimbarea rangului misiunilor diplomatice sînt inițiate de Ministerul Afacerilor Externe și aprobate de Președintele Republicii Moldova la propunerea Guvernului.

Înființarea, desființarea și schimbarea clasei oficiilor consulare ale Republicii Moldova sînt inițiate de Ministerul Afacerilor Externe și aprobate de Guvern.

În cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare pot fi deschise birouri speciale pentru reprezentarea și apărarea intereselor Republicii Moldova în statul de reședință în domeniul activității comerciale și economice.

Dotarea materială a instituțiilor serviciului diplomatic se raportează sistematic la sarcinile și necesitățile acestora. La propunerea Ministerului Afacerilor Externe Guvernul adoptă în acest scop hotărâri, prevăzând alocarea fondurilor bugetare necesare.

Instituțiile serviciului diplomatic dispun de o rețea proprie de comunicare, inclusiv de un cifru de transmisie, serviciu de curieri și de valiză diplomatică sau consulară, care permit transmiterea rapidă și în siguranță a informațiilor confidențiale, precum și a corespondenței diplomatice. Funcționarea sistemului de comunicare al instituției serviciului diplomatic se reglementează prin regulamente interne.

În cadrul serviciului diplomatic valiza diplomatică sau consulară constituie mijlocul de expediere al corespondenței oficiale, inclusiv cu caracter secret sau confidențial și necesită a fi protejată. Valiza diplomatică sau consulară, neînsoțită de curier, poate fi transmisă comandantului aeronavei sau al altui mijloc de transport cu destinație autorizată. Valiza diplomatică sau consulară nu are menirea de a se substitui serviciilor poștale naționale.

Serviciul diplomatic dispune de o arhivă care este compusă din arhiva generală și arhiva tratatelor, funcționarea cărora se reglementează prin regulamente interne. Instituțiile serviciului diplomatic desfășoară activități editoriale în conformitate cu legislația națională în vigoare.

Pentru verificarea modului în care misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova își îndeplinesc funcțiile, își organizează activitatea și utilizează echipamentele, precum și pentru a controla cum se respectă în cadrul acestora dispozițiile organizatorice, reglementările de serviciu, legislația muncii și alte acte normative, inclusiv cele privind condițiile de trai ale personalului lor, ministrul afacerilor externe poate dispune din oficiu sau la cererea Președintelui Republicii Moldova inspectarea misiunilor diplomatice și a oficiilor consulare ale Republicii Moldova, creând în acest scop o comisie specială.

I. Personalul instituțiilor serviciului diplomatic

În Republica Moldova personalul instituțiilor serviciului diplomatic este format din:

a) în cadrul Ministerului Afacerilor Externe - din funcționari publici în posturi diplomatice; funcționari publici care efectuează deservirea tehnică ce asigură aspectul tehnic al funcționării instituțiilor serviciului diplomatic (denumiți în continuare cu termenul generic de personal administrativ și tehnic și personal de serviciu);

b) membrii personalului diplomatic și consular al misiunilor diplomatice și oficiilor consulare (denumiți în continuare agenți diplomatici și, respectiv, agenți consulari);

c) membrii personalului administrativ și tehnic al misiunilor diplomatice și oficiilor consulare;

d) membrii personalului de serviciu al misiunilor diplomatice și oficiilor consulare.

În cadrul Ministerului Afacerilor Externe se instituie următoarele posturi diplomatice:

- a) ministru
- b) prim-vice ministru
- c) vice ministru
- d) secretar general
- e) ambasador cu misiuni speciale
- f) director de cabinet
- g) director general de direcție generală
- h) director general - adjunct de direcție generală
- i) director de direcție
- j) director - adjunct de direcție
- k) șef de secție
- l) consilier în cabinetul ministrului
- m) consilier
- n) secretar I
- o) secretar II
- p) secretar III
- q) atașat

Pentru personalul diplomatic și consular al misiunilor diplomatice și al oficiilor consulare se stabilesc următoarele posturi, în funcție de rangul misiunii diplomatice sau oficiului consular:

- a) Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar,
- b) Reprezentant Permanent sau Delegat al Republicii Moldova pe lângă un organism internațional,
- c) trimis
- d) Însărcinat cu afaceri *en titre* sau *ad-interim*,
- e) Consul General,
- f) Ministru - Consilier, Reprezentant Permanent - adjunct al statului pe lângă un organism internațional,
- g) Consilier,
- h) Secretar I,
- i) Consul,
- j) Secretar II,
- k) Viceconsul,
- l) Secretar III,
- m) Atașat,
- n) Agent consular,

o) Referent.

Echivalarea posturilor diplomatice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe și misiunile diplomatice sau oficiile consulare cu funcțiile publice se efectuează conform prevederilor legislației în vigoare.

Pentru a asigura repartizarea eficientă de personal, în condițiile speciale ale serviciului diplomatic, Ministerul Afacerilor Externe dispune de o rezervă de personal. Regulamentul cu privire la rezerva de personal se aprobă de către ministrul afacerilor externe.

II. Angajarea și rechemarea dintr-un post diplomatic

Într-un post diplomatic poate fi angajată doar persoana care întrunește următoarele condiții:

- a) are cetățenia Republicii Moldova;
- b) se bucură de toate drepturile politice și civile înscrise în Constituție;
- c) deține o diplomă de studii superioare (licență);
- d) cunoaște limba moldovenească și o limbă de comunicare internațională;
- e) dispune de aptitudinile fizice pe care le reclamă activitatea în domeniul relațiilor externe;
- f) nu are antecedente penale rezultate din infracțiuni intenționate;

Ambasadorii Plenipotențiar și Extraordinari, Reprezentanții Permanenți și Trimisii - șefi ai misiunilor diplomatice sînt numiți în post și rechemați de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Guvernului. Propunerile referitoare la numirea în aceste posturi sau rechemarea din ele sînt înaintate Guvernului de către Ministrul Afacerilor Externe după consultarea Parlamentului Republicii Moldova.

Consulul General este desemnat și rechemat de către Guvern la propunerea ministrului afacerilor externe. Șefii celorlalte posturi consulare sînt numiți în și revocați din funcție de către ministrul afacerilor externe.

În cadrul Birourilor specializate pentru reprezentarea și apărarea intereselor Republicii Moldova în statul de reședință în domeniul activității comerciale și economice pot fi transferați și alți funcționari de carieră din cadrul altor autorități publice de specialitate.

Angajarea în alte posturi diplomatice se efectuează prin ordinul ministrului afacerilor externe, la propunerea Comisiei de selectare a Ministerului Afacerilor Externe, care activează în baza regulamentului său, aprobat de ministrul afacerilor externe.

III. Ranguri diplomatice

În corespundere cu calificarea și pregătirea sa profesională, funcționarilor angajați în posturi diplomatice din instituțiile serviciului diplomatic li se conferă următoarele ranguri diplomatice:

- a. atașat
- b. secretar III
- c. secretar II
- d. secretar I
- e. consilier
- f. ministru-plenipotențiar
- g. ambasador

Rangurile diplomatice sînt acordate de către Președintele Republicii Moldova prin decret la propunerea Ministrului afacerilor externe, la recomandarea Comisiei de atestare a Ministerului Afacerilor Externe, în baza rezultatelor obținute la atestare. Comisia de

atestare se întrunește, cel puțin, o dată pe an. Regulamentul cu privire la Comisia de atestare este aprobat de ministrul afacerilor externe.

Rangurile diplomatice se acordă la expirarea termenului prevăzut de legislația în vigoare.

Rangul diplomatic de ambasador este conferit de către Președintele Republicii Moldova prin decret, la propunerea Ministrului Afacerilor Externe cu consultarea Primului - Ministru.

Rangurile diplomatice sînt irevocabile, cu excepția cazurilor prevăzute de art.14 al Legii cu privire la serviciul diplomatic.

La expirarea termenelor prevăzute în prezentul articol, în scopul obținerii rangului corespunzător, funcționarul angajat într-un post diplomatic, agentul diplomatic sau consular, în conformitate cu prevederile Regulamentului Comisiei de Atestare, se pot prezenta la atestare.

Se stabilesc următoarele termene minime necesare pentru avansarea de la un rang la altul:

1 an din data angajării în postul diplomatic - pentru rangul de atașat;

2 ani de la atașat, la secretar III;

2 ani de la secretar III, la secretar II;

3 ani de la secretar II, la secretar I;

3 ani de la secretar I, la consilier;

4 ani de la consilier, la ministru - plenipotențiar;

Pentru conferirea rangului de ambasador, pot fi propuși, ca regulă, funcționarii angajați în posturi diplomatice - titulari ai rangului diplomatic de ministru - plenipotențiar.

La calcularea termenului necesar pentru avansarea în rang diplomatic se ia în considerare:

a) perioada activității în Ministerul Afacerilor Externe;

b) perioada activității în misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova;

c) perioada activității în calitate de funcționari internaționali în cadrul organizațiilor internaționale guvernamentale, la care Republica Moldova este parte, sau al misiunilor diplomatice ale acestor organizații;

d) perioada aflării la studii postuniversitare sau diferite stagieri la recomandarea Ministerului Afacerilor Externe.

Pentru comiterea faptelor sancționate în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova sau a statului de acreditare, funcționarul angajat într-un post diplomatic și agentul diplomatic sau consular pot fi retrogradați sau lipsiți de rangurile lor diplomatice.

Retragerea rangului diplomatic sau retrogradarea funcționarului angajat în post diplomatic se efectuează conform aceleași proceduri ca și în cazul acordării rangului diplomatic.

Retragerea rangurilor diplomatice persoanelor care s-au concediat din instituțiile serviciului diplomatic se face prin hotărârea instanței judecătorești.

IV. Funcționarea instituțiilor serviciului diplomatic

Șefii misiunilor diplomatice și oficiilor consulare sînt numiți în post pe un termen de până la 4 ani. În cazul celorlalți agenți diplomatici și consulari, precum și a membrilor personalului administrativ și tehnic și al celui de serviciu, acest termen nu poate depăși 3 ani.

La expirarea termenului de aflare în misiune, agentul diplomatic sau consular este transferat într-un post diplomatic în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, cu condiția existenței posturilor vacante. În caz contrar el se transferă în rezerva Ministerului Afacerilor Externe

Membrii personalului administrativ și tehnic și ai personalului de serviciu trimiși în misiune din afara personalului instituției centrale, la expirarea termenului stabilit de aflare în misiune, pot fi angajați în cadrul Ministerului Afacerilor Externe în cazul când există posturi vacante.

În instituțiile serviciului diplomatic se aplică principiul rotației funcționarilor angajați în posturi diplomatice și a personalului administrativ și tehnic, în conformitate cu planul de rotație aprobat de ministrul afacerilor externe. În cadrul rotației, funcționarul angajat într-un post diplomatic în Ministerul Afacerilor Externe este transferat într-un post diplomatic sau consular, în misiunile diplomatice sau, respectiv, oficiile consulare ale Republicii Moldova, iar funcționarii angajați în posturi administrative și tehnice sau de serviciu, corespunzător în posturi administrative și tehnice sau de serviciu.

Transferurile personalului instituțiilor serviciului diplomatic sînt efectuate în funcție de necesitățile de serviciu, ținând cont de calificarea, pregătirea profesională și principiul rotației personalului.

Transferurile în posturi diplomatice sau consulare în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, precum și în misiunile diplomatice ori oficiile consulare sînt efectuate, din rîndul funcționarilor angajați în posturi diplomatice în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, precum și din cadrul instituțiilor specializate în relații internaționale ale autorităților publice centrale din Republica Moldova conform prevederilor Legii cu privire la serviciul diplomatic.

În cazul transferării în alte autorități de stat, membrii personalului instituțiilor serviciului diplomatic posesori ai rangurilor diplomatice sînt incluși în rezerva Ministerului Afacerilor Externe.

Termenul de activitate în posturile diplomatice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe dintre două perioade (consecutive) de activitate în misiunea diplomatică sau oficiul consular nu poate fi mai mic de un an.

Funcționarii din posturile diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe pot fi recomandați pentru a fi angajați în cadrul organismelor internaționale, la care participă Republica Moldova, sau în misiunile lor diplomatice, în conformitate cu regulamentele acestor organisme internaționale.

Funcționarii instituțiilor serviciului diplomatic nu pot ocupa un post aflat în subordine sau sub controlul postului deținut în sistemul instituțiilor serviciului diplomatic de rudele lor pe linie dreaptă sau de rudele lor prin căsătorie (alianță). În cazul în care sînt încălcate aceste restricții, funcționarul este transferat într-un post care exclude o atare subordonare, iar dacă transferul este imposibil, unul dintre acești funcționari este concediat.

Funcționarii instituțiilor serviciului diplomatic pot fi temporar delegați, cu acordul lor, în instituții de specializare din Republica Moldova sau din alte state pentru perfecționare profesională sau stagieri. În asemenea cazuri, acestora li se păstrează regimul de salarizare conform legislației în vigoare.

V. Drepturile și obligațiile persoanelor angajate în posturi diplomatice

Persoana angajată în post diplomatic are următoarele drepturi specifice:

a) de a deține și avansa în posturi în instituțiile serviciului diplomatic național, în funcție de pregătirea profesională, rangul diplomatic și vechimea în muncă în serviciul diplomatic;

b) de a i se acorda sprijinul și asistența pentru a desfășura activitatea cu onoare și demnitate, în afara presiunilor politice și altor încercări de natură să-i afecteze statutul de diplomat;

c) de a i se elibera pașaport diplomatic;

d) de a beneficia, în perioada activității în misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale Republicii Moldova, în organismele sau misiunile diplomatice ale organismelor internaționale, de privilegiile, imunitățile și facilitățile stabilite de normele dreptului internațional și tratatele la care Republica Moldova este parte ;

e) de a beneficia de formele de perfecționare profesională, organizate de Ministerul Afacerilor Externe.

Persoana angajată în post diplomatic este obligată:

a) să acționeze cu devotament și responsabilitate pentru promovarea politicii externe a Republicii Moldova;

b) să apere interesele de stat ale Republicii Moldova și ale cetățenilor ei în cadrul relațiilor externe;

c) să se abțină de la acțiuni și declarații care ar putea prejudicia imaginea Republicii Moldova, relațiile ei cu alte state sau organizații internaționale;

d) să respecte legislația Republicii Moldova, să păstreze secretul de stat și să asigure protecția datelor și informațiilor pe care le deține;

e) să reprezinte cu demnitate Republica Moldova, având în toate împrejurările un comportament demn, o ținută morală și vestimentară ireproșabilă;

f) să respecte, fără a se aduce atingere privilegiilor și imunităților lui, legile statului în teritoriul căruia își desfășoară activitatea și să nu se lase implicat în activități care ar prezenta un amestec în treburile interne ale acestui stat; față de organismele internaționale, la care participă Republica Moldova, să aibă o comportament conform cu îndatoririle funcției, ce rezultă din statutul recunoscut de Republica Moldova; să nu abuzeze de privilegiile și imunitățile de care beneficiază în virtutea calității lui de agent diplomatic sau consular;

g) să anunțe Ministerul Afacerilor Externe despre modificările importante, în ceea ce privește cetățenia și alte fapte care au relevanță pentru calitatea lui de diplomat.

Membrii personalului misiunilor diplomatice și oficiilor consulare ale Republicii Moldova, persoanele menționate în articolul 16 al prezentei Legi, precum și membrii familiilor lor, la revenirea în Republica Moldova după încheierea misiunii pot introduce în țară, cu scutire de taxa pentru valoarea adăugată, taxe vamale și alte taxe și accize de import, bunuri, procurate pentru uz personal în perioada aflării sale în misiune diplomatică.

Pentru exercitarea exemplară a atribuțiilor încredințate, spirit de inițiativă, muncă îndelungată și ireproșabilă, persoanele angajate în posturi diplomatice pot fi :

a) avansate în post;

b) avansate în rang diplomatic înainte de termenul stabilit;

c) premiate cu sume bănești;

d) stimulate în alt mod prevăzut de legislația în vigoare.

Pentru merite deosebite în activitate diplomatică, persoanele angajate în posturi diplomatice pot fi înaintate pentru acordarea distincțiilor de stat.

În cazul încălcării obligațiilor prevăzute de prezenta Lege, precum și al abaterilor disciplinare comise în exercițiul funcțiilor și în dependență de gravitatea acestora, față de personalul instituțiilor serviciului diplomatic pot fi aplicate de către ministrul afacerilor externe sau, după caz, de către Președintele Republicii Moldova, următoarele sancțiuni disciplinare:

- a) avertizare
- b) mustrare
- c) mustrare aspră
- d) retrogradare
- e) retragerea rangului diplomatic
- f) concediere.

Membrii personalului misiunii diplomatice sau oficiilor consulare pot fi rechemați înainte de termen din misiune, în interes de serviciu, cu un preaviz de cel puțin 3 luni de zile.

Pentru comiterea unor fapte ce implică răspunderea penală în conformitate cu legislația statului acreditat sau a Republicii Moldova, sau a unor acțiuni ce prejudiciază relațiile Republicii Moldova cu statul de reședință, organizația internațională sau alte state, membrul personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular poate fi rechemat din post înainte de termen, prin ordinul Ministrului Afacerilor Externe, Hotărâre de Guvern sau prin decretul Președintelui Republicii Moldova.

Un temei de rechemare înainte de termen a angajatului misiunii diplomatice sau al oficiului consular îl constituie și faptele comise de către membrii familiei acestuia aflați împreună cu el în misiune.

VI. Salarizarea și garanțiile sociale

Salarizarea personalului instituțiilor serviciului diplomatic se efectuează în condiții speciale și are menirea de a asigura condiții materiale corespunzătoare pentru exercitarea independentă și efectivă a atribuțiilor funcționale.

Personalul instituțiilor serviciului diplomatic este remunerat conform prevederilor legislației în vigoare, cu privire la salarizarea funcționarilor publici și a personalului care efectuează deservirea tehnică ce asigură funcționarea autorităților publice.

Pentru perioada de aflare în străinătate membrii personalului misiunilor diplomatice și oficiilor consulare primesc, pe lângă salariul în moneda Republicii Moldova, o indemnizație neimpozabilă în valută străină, precum și o indemnizație pentru întreținerea membrilor familiilor lor care i-au urmat în străinătate și domiciliază împreună cu ei. Cuantumul indemnizațiilor în valută străină se stabilește de către Guvern, pentru fiecare țară în parte. Membrii familiei sînt considerați soțul (soția) și copiii până la vârsta de 18 ani, precum și persoanele aflate la întreținerea detașatului în misiunea diplomatică, indiferent de vîrstă.

Indemnizația în valută nu are regim de salariu.

Plata indemnizației în valută se efectuează din data trecerii frontierei Republicii Moldova la plecarea în străinătate și pînă la data revenirii în țară din misiunea diplomatică.

La stabilirea cuantumului indemnizației în valută se va ține cont de post, coșul minim de consum din statul acreditat și condițiile climatice deosebite ale acestui stat. Coșul minim de consum, care include în mod obligatoriu costul poliței de asigurare medicală minimă, se calculează pentru fiecare stat acreditat, în conformitate cu prevederile instrucțiunii, aprobate de către Ministrul Afacerilor Externe și Ministrul Finanțelor.

În caz de necesitate, (dar cel puțin odată în cinci ani) se va efectua recalcularea coșului minim de consum pentru fiecare stat acreditat în scopul indexării cuantumului indemnizației în valută.

Activitatea în misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova nu trebuie să prejudicieze interesele angajaților și ale membrilor familiilor lor. În scopul protecției căsătoriei și familiei, se stimulează însoțirea de către soție (soț) și copii a membrului personalului instituțiilor serviciului diplomatic transferat în post într-o

misiune diplomatică sau consulară. Această condiție face parte din particularitățile serviciului diplomatic al Republicii Moldova.

La sosirea în misiune membrilor personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular, precum și membrilor familiilor lor, care locuiesc împreună cu ei, li se perfectează poliță de asigurare medicală în statul de reședință, în conformitate cu legislația în vigoare.

Membrilor personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular și membrilor familiei sale care locuiesc împreună cu ei li se asigură, o dată pe an, achitarea integrală a cheltuielilor de transport, indiferent de mijloacele de transport ce țin de întoarcerea în țară în concediu, precum și de plecarea și revenirea din misiune indiferent de mijloacele de transport utilizate. În cazul în care timpul necesar acestor deplasări depășește 24 ore se asigură diurna și cazarea. Achitarea cheltuielilor pentru întoarcerea în țară, menționate în prezentul alineat, este asigurată membrului personalului misiunii diplomatice sau consulare și în cazul decesului rudei sale de gradul I. Costul cheltuielilor nu trebuie să depășească costul unui bilet de avion la clasa economică.

Membrii personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular sînt asigurați în străinătate cu spațiu locativ în corespundere cu funcția de încadrare și numărul membrilor familiei care locuiesc împreună cu ei.

În scopul exercitării obligațiilor de serviciu, agentul diplomatic sau consular este asigurat cu un automobil de serviciu în funcție de postul pe care-l deține.

Persoanele angajate în posturi diplomatice în Ministerul Afacerilor Externe și agenții diplomatice sau consulare primesc indemnizații pentru acoperirea cheltuielilor legate de procurarea vestimentației protocolare. Cuantumul acestor indemnizații și modalitatea lor de calculare se stabilesc conform regulamentului aprobat de către Ministrul Afacerilor Externe și Ministrul Finanțelor.

În caz de conflicte militare, calamități naturale sau situații excepționale de altă natură, care pot pune în pericol securitatea personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular al Republicii Moldova, Ministerul Afacerilor Externe întreprinde toate măsurile necesare pentru protecția personalului acestor instituții ale serviciului diplomatic.

Prejudiciile cauzate unui membru al personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular sau membrilor familiei sale în timpul exercitării obligațiilor de serviciu sau a unor activități legate de aceste obligații, în perioada de aflare în misiune, sînt recompensate în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova.

În cazul decesului, precum și al mutilării sau al altui prejudiciu adus sănătății, în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu sau a unor activități legate de acestea, membrului personalului misiunii diplomatice sau oficiului consular (sau moștenitorului acestuia) i se plătește o compensație în mărimea stabilită de Guvern. Cheltuielile pentru înmormântarea membrului personalului misiunii diplomatice sau consulare care și-a pierdut viața în exercițiul funcțiunii, precum și cele legate de transportarea corpului acestuia în țară sînt acoperite din mijloace bugetare stabilite de Guvern.

Prevederile expuse mai sus nu se aplică personalului administrativ și tehnic și nici celui de serviciu angajat din statul de reședință.

La calcularea vechimii în muncă în structurile serviciului diplomatic se iau în considerare următoarele perioade :

- a) perioada de activitate în Ministerul Afacerilor Externe,
- b) perioada de activitate în instituțiile diplomatice și consulare ale Republicii Moldova,
- c) perioada de activitate în cadrul organismelor internaționale, în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova,

d) perioada de delegare la studii postuniversitare, în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova,

e) perioada de activitate în Ministerul Afacerilor Externe al fostei URSS pînă în 1991,

f) perioada de activitate în instituțiile diplomatice și consulare ale fostei URSS pînă în 1991.

g) în cadrul autorităților publice centrale.

Asigurarea cu pensii și protecția socială a personalului serviciului diplomatic se efectuează în modul stabilit de legislația în vigoare.

Soției (soțului) agentului diplomatic sau consular i se menține locul de muncă în cazul în care își însoțește soțul (soția) pe parcursul aflării acestuia (acesteia) în misiune. Perioada de aflare în misiune a soțului (soției) agentului diplomatic sau consular i se include în vechimea de muncă.

Misiunile diplomatice ale Republicii Moldova sînt plasate în statele cu care se întrețin relații prietenești și există o colaborare în domeniile economic, comercial, politic. Către 1 ianuarie 2003 Republica Moldova avea 17 misiuni diplomatice în diverse state ale lumii (Statele Unite ale Americii; Federația Rusă; Ucraina; Belarus; Kazahstan; România; Bulgaria; Ungaria; Polonia; Austria; Germania; Franța; Belgia; Italia; Turcia; Statul Israel; China) și patru reprezentanțe permanente pe lângă organizațiile internaționale (O.N.U., Consiliul Europei, O.S.C.E. și pe lângă organizațiile internaționale de la Geneva).

Structura misiunilor diplomatice este clasică. Misiunea este condusă de șeful misiunii în rang de ambasador. Fiecare misiune își are structura sa, care este determinată de specificul și tradițiile statului acreditar și de necesitățile funcționale ale misiunii. De obicei, în toate misiunile există cancelaria, organul principal al misiunii unde se elaborează actele ce țin de competența șefului misiunii. Problemele politice sînt în competența consilierului misiunii, problemele cooperării economice - în competența primului secretar. În misiuni există biroul de presă, sau secția mass-media și biroul atașatului cultural. Secția consulară a ambasadei se ocupă cu problemele în materie de pașapoarte și vize, asistență legală, legăturile cu diaspora moldovenească în statul acreditar.

Este necesar de menționat faptul că diplomația moldovenească s-a încadrat în mod operativ în realizarea direcțiilor principale ale politicii externe, care la etapa inițială constau în stabilirea relațiilor diplomatice cu diferite țări, înființarea misiunilor diplomatice în străinătate și consolidarea pozițiilor țării în organizațiile internaționale mondiale și regionale, obținând rezultate pozitive în acest domeniu. În prezent la ordinea de zi sînt problemele prioritare ale aderării la Uniunea Europeană și determinării strategice referitor la activitățile Moldovei în cadrul C.S.I.,⁶⁹² moment ce impune promovarea unei politici externe bine determinate și bine pronunțate.

Necesită o analiză serioasă și problema neutralității Republicii Moldova din punctul de vedere al rezultatelor reale care pot sau nu pot fi obținute. În acest context ar fi binevenită experiența acumulată de statele neutre (Elveția, Austria, Suedia, Costa-Rica etc.), care au format mecanismul de asigurare a neutralității sale, depășind cadrul declarativ.

Aceste, cît și multe alte probleme și sarcini care stau în fața diplomației moldovenești vor fi, să sperăm, rezolvate cu succes.

692 Vezi: Александр Буриан, *Молдавская экономика: Восток или Запад ? Внешнеэкономические перспективы Республики Молдова*, интервью газете «Независимая Молдова», 26.03.1999 г.

Bibliografie:

Burian, Alexandru. *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională*, Editura "Cartier", Chișinău, 2000; Burian, Alexandru. *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională, Ediția a 2-a*, Chișinău, CEP USM, 2008; Burian, Alexandru. *Drept diplomatic și consular*, Chișinău, Editura ARC, 2001; Burian, Alexandru. *Drept diplomatic și consular, Ediția a 2-a*, Chișinău, 2003; Burian, Alexandru. *Dreptul consular*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg, *Drept internațional public, Ediția a 2-a*. – Chișinău, CEP USM, 2005, p. 327-354; Burian, Alexandru. *Reglementarea juridică a relațiilor diplomatice* // "Administrarea publică", nr. 3, 2001; Burian, Alexandru. *Diplomația prin organizații internaționale* // "Revista de Filosofie și Drept", nr. 3, 2001; Burian, Alexandru. *Regimul juridic al diplomației ad hoc* // "Revista de Filosofie și Drept", nr. 1, 2002; Burian, Alexandru. *Diplomația prin conferințe internaționale*// "Revista Națională de Drept", nr. 12, 2001; Burian, Alexandru. *Privilegiile și imunitățile diplomatice*// "Revista Națională de Drept", nr. 1, 2002; Prof., Dr. Ion M. Anghel, *Dreptul diplomatic și consular*, Editura Lumina Lex, București, 1996; Aurel Bonciog, *Drept diplomatic*, Editura „Paideia”, București, 1997; Ion P. Filipescu, Augustin Fuerea, *Drept instituțional comunitar european*, Editura Actami, București, 2000; Augustin Fuerea. *Manualul Uniunii Europene*. - Ed. a 3-a , rev. si adaug. - Bucuresti : Universul Juridic, 2006. - 430 p.; Gheorghe Cojocaru, *Politica Externă a Republicii Moldova, Studii*, Editura „Civitas”, Chișinău, 1999; Feltham, R.G., *Introducere în dreptul și practica diplomației*, Editura ALL, București, 1996; Grigore Geamanu, *Drept Internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965; Grigoraș N., *Din istoria diplomației moldovenești*, Publicațiile Institutului de istorie națională "A. D. Xenopol", Iași, 1948; Niciu, Marțian, I., *Drept internațional public, Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată)*, Editura Fundației "Chemarea", Iași, 1995-1996; Dumitru Mazilu. *Drept Internațional Public* (2 vol.). – București, Lumina Lex, 2001-2002; Dumitru Mazilu. *Diplomația. Drept diplomatic și consular*. – București, Lumina Lex, 2003; Dumitru Mazilu. *Diplomație Europeană*. – București, Lumina Lex, 2008; Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *Drept internațional public*, Ediție revăzută și adăugită, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., București, 1997; Ion Diaconu, *Drept internațional public*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., București, 1995; Victoria Arhiliuc, *Diplomația preventivă și securitatea colectivă a statelor*, Tipografia "Reclama", Chișinău, 1999; Beniuc, V., Rusnac, Gh., *Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației*, Dicționar, Firma editorial-poligrafică "Tipografia Centrală", Chișinău, 1998; Javier Perez de Cuellar, *Manual de derecho diplomatico*, Ediciones Peruanas, Lima, 1964; Santiago Benadava, *Derecho Internacional Publico*, 6-a edicion, Editorial Juridica ConoSur, Santiago de Chile, 1999; Dr. Felipe Tredinnic, *Derecho internacional publico y relaciones internacionales*, Tercera edicion, Editorial "Los amigos del libro", La Paz-Cochabamba, Bolivia, 1997;

Хименес де Аречага, Э., *Современное международное право*, Издательство «Прогресс», Москва, 1983; Сатоу, Э., *Руководство по дипломатической практике*, Издательство Института Международных Отношений, Москва, 1961, с. 11; Блищенко И.П., Дурденевский В.Н., *Дипломатическое и консульское право*, Москва, ИМО, 1962; Блищенко И.П., *Дипломатическое право*, Москва, Высшая школа, 1990; Буриан А.Д., *Введение в дипломатическую практику*, Издательство ARC, Кишинев, 2001; Буриан А.Д., *Правовой режим дипломатических представительств* // «Закон и жизнь», № 1, 2002; Буриан А.Д., *Дипломатические и консульские привилегии и иммунитеты* // «Закон и жизнь», № 4, 2002; Буриан А.Д., *Международные конференции и дипломатия ad hoc* // «Закон и жизнь», № 5, 2002; Буриан А.Д., *Международные организации и дипломатическая деятельность* // «Закон и жизнь», № 6, 2002; Буриан А.Д., *Основные требования дипломатического протокола и церемониала*// «Закон и жизнь», № 7, 2002; Буриан А.Д., *Введение в дипломатическую практику*, Издание 2-е, Кишинев, 2008; Буриан А.Д., *Дипломатическое и консульское право*, Кишинев, 2008.

Capitolul XII

DREPTUL CONSULAR

- § 1. *Noțiunea și caracteristicile dreptului consular*
- § 2. *Izvoarele dreptului consular*
- § 3. *Stabilirea și încetarea relațiilor consulare*
- § 4. *Exercitarea funcțiilor consulare*
- § 5. *Personalul posturilor consulare*
- § 6. *Funcționarii consulari de carieră și funcționarii consulari onorifici*
- § 7. *Drepturi, facilități, privilegii și imunități consulare*
- § 8. *Aplicarea drepturilor, facilităților, imunităților și privilegiilor consulare*
- § 9. *Activitatea consulară în Republica Moldova*

§ 1. Noțiunea și caracteristicile dreptului consular

Dreptul consular este o ramură a dreptului internațional care cuprinde totalitatea normelor juridice destinate reglementării relațiilor dintre state în domeniul problemelor consulare. Dreptul consular stabilește statutul juridic al consulatelor, privilegiile și imunitățile consulare, numirea consulilor, recunoașterea lor, drepturile și obligațiile acestora etc.

În literatura de specialitate este dată o analiză detaliată atât noțiunii de drept consular, cât și practicii consulare din diverse țări.⁶⁹³

Prof. Dr. Ion M. Anghel definește dreptul consular ca „...o parte a dreptului internațional, ce reprezintă totalitatea normelor și regulilor care reglementează relațiile consulare, organizarea și funcționarea oficiilor consulare, statutul juridic al oficiilor consulare și a personalului acestora”.⁶⁹⁴

Aurel Bonciog consideră că „Dreptul consular este o ramură distinctă a dreptului internațional, care reglementează raporturile bilaterale ale statelor în vederea asigurării reciproce a intereselor lor, preponderent economice, dar și culturale, științifice și de tutelă juridică în exterior a propriilor cetățeni, prin folosirea instituțiilor specializate, care sînt oficiile consulare sau secțiile consulare ale ambasadelor; el stabilește limitele și domeniile de exercitare a funcțiilor consulare, garantează drepturile, imunitățile și privilegiile oficiilor consulare și personalului acestora”.⁶⁹⁵

Dreptul consular, ca o parte a dreptului internațional, are legături cu multe alte ramuri de drept: *dreptul public* stabilește statul ca subiect de drept intern, care poate numi

693 Vezi: Aurel Bonciog, *Drept consular*, Ediția a II-a, 1998, p. 13-18; Prof. Dr. Ion M. Anghel, *Dreptul diplomatic și consular*, București, 1996, p. 323-324; Alexandru Burian, *Drept diplomatic și consular*, Chișinău, 2001; Prof. Univ. Dr. Marțian I. Niciu, *Drept internațional public*, Vol. II, Iași, 1996, p. 151-159; Jose Torroba Sacristan, *Derecho Consular, Guia Practica de los Consulados de Espana*, Imprenta del Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1993, p. 14-17; Ramon Xilotl Ramirez, *Derecho Consular Mexicano*, Editorial Porrua S.A., Mexico, 1982, p. 4-6, 23-30; *Курс международного права*, В семи томах, Т. 4, Отрасли международного права, Издательство «Наука», Москва, 1990, с. 140-144; Блищенко И.П., Дурденевский В.Н., *Дипломатическое и консульское право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 1962, с. 7-31; Петренко Н.И., *Основы консульского права*, Издательство Университета дружбы народов, 1986, с. 7-14; Бобылев Г.В., Зубков Н.Г., *Основы консульской службы*, Издательство «Международные отношения», Москва, 1986, с. 6-30.

694 Prof. Dr. Ion M. Anghel, op.cit., p. 321.

695 Aurel Bonciog, *Drept consular*, p. 13.

sau accepta un consul, determină condiția cetățeniei, statutul juridic al apatrizilor, de care trebuie să țină seama consulul în activitatea sa; *dreptul administrativ* orânduiește ierarhia consulilor în sistemul administrației de stat și drepturile acestora în calitatea lor de funcționari de stat; *dreptul civil* reglementează condițiile de validitate ale actelor juridice, modul de naștere și de încetare a personalității juridice a persoanelor pe care le reprezintă și le apără funcționarul consular; *dreptul internațional privat* reglementează conflictele de legi cu privire la domiciliu, la căsătorii, la succesiuni; *dreptul comercial* trebuie avut în vedere la acordarea asistenței și protecției navelor; *dreptul financiar* reglementează obligațiile și modul de încasare a taxelor consulare pentru serviciile făcute; *dreptul notarial* reglementează forma în care se întocmesc anumite acte notariale; *dreptul penal* trebuie avut în vedere atunci când intervine consulul, atât pentru protecție, cât și în cazurile de extrădare; dreptul diplomatic stabilește ceremonialul consular.⁶⁹⁶

§ 2. Izvoarele dreptului consular

Relațiile consulare, fiind parte a relațiilor internaționale, sînt dirijate de către normele de drept internațional. Izvoarele principale ale dreptului consular, care este o ramură a dreptului internațional public, sînt *cutuma* și *tratatul*. Izvoare auxiliare sînt *doctrina* și *jurisprudența*. Diferența dintre izvoarele principale și cele auxiliare constă în faptul, că numai primele au efect juridic obligatoriu, ultimele fiind utilizate doar în calitate de instrumente de clarificare și interpretare a normelor de drept consular.

Cutuma a apărut și a jucat rol de prim ordin ca izvor al dreptului internațional încă în vremurile străvechi și continuă și pînă în prezent să fie un izvor de norme generale care reglementează anumite aspecte ale relațiilor consulare. Putem adăuga că, și în condițiile în care există o codificare a dreptului consular, cutumei iau rămas încă importante aspecte și ori de cîte ori există o lacună în reglementarea pe care o cuprinde aceasta convenție, se va face apel la soluțiile din dreptul cutumiar.⁶⁹⁷

Cutuma, de fapt, are un spațiu larg de aplicare guvernînd:

- a) relațiile dintre statele care nu sînt părți la Convenția de la Viena din 1963;
- b) relațiile dintre statele care nu sînt legate prin acorduri bilaterale;
- c) domeniile nereglementate convențional;
- d) relațiile dintre statele care au denunțat Convenția de la Viena din 1963 și nu au reglementări bilaterale în materie.⁶⁹⁸

Tratatele, atît cele bilaterale cît și cele multilaterale, constituie izvorul principal al dreptului consular. La etapa actuală există o convenție de codificare, numeroase convenții multilaterale cu caracter regional și un set enorm de acorduri bilaterale între statele care întrețin relații consulare.

Acordurile și convențiile internaționale încheiate în scopul reglementării unei anumite materii (spre exemplu, acordurile de comerț și navigație, convențiile de asistență juridică etc.), de asemenea pot servi ca izvor al dreptului consular în caz dacă ele conțin norme cu privire la atribuțiile și prerogativele consulilor.

Convențiile consulare bilaterale reglementează relațiile consulare dintre statele respective, prevăzînd regulile de înființare a posturilor consulare, statutul și condițiile de numire și acceptare a personalului acestora, imunitățile și privilegiile consulare, funcțiile consulare etc. Convențiile menționate crează un regim juridic special pentru statele respective dezvoltînd prevederile Convenției de la Viena din 1963 și creînd norme noi de drept consular.

696 Vezi: Aurel Bonciog, *Drept consular*, p. 11.

697 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, *op. cit.*, p. 323.

698 Vezi: Aurel Bonciog, *Drept consular*, p. 15.

Tratatele multilaterale sînt un izvor important al dreptului consular. Primul acord multilateral în domeniul relațiilor consulare a fost încheiat la Caracas în anul 1911 de către Bolivia, Columbia, Ecuador, Peru și Venezuela.

A urmat apoi *Convenția de la Havana din 1928 cu privire la agenții consulari*,⁶⁹⁹ care a fost ratificată de Brazilia, Columbia, Cuba, Republica Dominicană, Ecuador, Statele Unite ale Americii, Statele Unite Mexicane, Nicaragua, Panama, Peru, și Uruguay. Convenția reglementează relațiile consulare și regimul de drept al agentului consular în cazurile absenței unui acord special între state.

Procesul de unificare și codificare a normelor de drept consular a continuat și după al doilea război mondial, concentrîndu-se în cadrul Organizației Națiunilor Unite. La 18 decembrie 1961 Adunarea Generală a O.N.U., îndeplinind sarcina sa " de a încuraja dezvoltarea progresivă și codificarea dreptului internațional" prevăzută de Carta Națiunilor Unite (art. 13), a hotărît convocarea la Viena, pentru anul 1963, a unei conferințe a O.N.U. în scopul elaborării unei convenții privind relațiile consulare. Conferința plenipotențiarilor din 92 de state a avut loc la palatul Hofburg din Viena între 4 martie și 24 aprilie 1963. La Conferință a fost adoptată *Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare* din 24 aprilie 1963.⁷⁰⁰

Textul Convenției cuprinde un număr de 79 articole, precedat de un preambul, care sînt distribuite în 5 capitole. Au fost de asemenea adoptate două Protocoale adiționale, care reglementează jurisdicția obligatorie și, respectiv, cetățenia membrilor personalului consular.

În anul 1967 Consiliul Europei a adoptat Convenția Europeană cu privire la funcțiile consulare, care poate fi calificată ca o convenție multilaterală regională. Convenția reglementează funcțiile consulare în general și detaliază funcțiile de protecție consulară, funcția consulară, funcțiile în materie de navigație, stare civilă etc.

Un important izvor al dreptului consular este legislația internă a statelor în domeniul respectiv.⁷⁰¹

§ 3. Stabilirea și încetarea relațiilor consulare

Relațiile consulare se stabilesc între state suverane, ca subiecte ale raporturilor internaționale, prin *acordul mutual* al acestora, exprimat neechivoc.⁷⁰² Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 prevede în art. 2 că "stabilirea relațiilor consulare între state se face prin consimțămînt reciproc". Consimțămîntul poate fi exprimat *direct*, printr-un document juridic sub formă de acord bilateral sau sub formă de convenție consulară. Aceste acte juridice se încheie, de regulă, în numele statelor și nu a guvernelor. Consimțămîntul poate fi exprimat și *implicit*, atît prin stabilirea relațiilor diplomatice, dacă nu există o indicație contrară, cît și prin acceptul statului de reședință ca statul trimițător să înființeze posturi consulare pe teritoriul său.⁷⁰³

699 Vezi: Aurel Bonciog, *Drept consular*, București, 1998.

700 Republica Moldova este parte la Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare (1963) din 25 februarie 1993 (Ratificată de Parlamentul Republicii Moldova la 4 august 1993, nr. 1135-XII).

701 Vezi: *Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic*, Nr. 761-XV din 27 decembrie 2001, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 20 (905) din 2 februarie 2002; *Statutul Consular al Republicii Moldova*, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 368 din 28 martie 2002 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 50-52, 11 aprilie 2002).

702 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 339-340; Aurel Bonciog, op. cit., p. 31-35; Prof. Univ. Dr. Mațian I. Niciu, op. cit., p. 151-152; Ramon Xilotl Ramirez, op. cit., p. 31-34; Лукашук И.И. *Международное право. Особенная часть*. Издательство БЕК, Москва, 1997, с. 56-57.

703 Vezi: Aurel Bonciog, op.cit., p. 34-35; Prof. Univ. Dr. Mațian I. Niciu, op. cit., p. 153.

Sunt cazuri când acordul de stabilire a relațiilor consulare poate fi încheiat sub forma de schimb de note prin care părțile au convenit să trimită și să primească consuli.⁷⁰⁴

Stabilirea și încetarea relațiilor consulare poate fi o acțiune independentă de stabilirea și încetarea relațiilor diplomatice. În principiu, este posibil ca între două state să existe relații diplomatice, însă să nu existe (pentru o anumită perioadă) relații consulare.⁷⁰⁵ Concomitent, pot exista relații consulare între state în lipsa relațiilor diplomatice.⁷⁰⁶ Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 în art. 2 al. 3 stabilește că "ruperea relațiilor diplomatice nu atrage după sine *ipso facto* ruperea relațiilor consulare". Exemplu poate servi cazul ruperii relațiilor diplomatice între Uniunea Sovietică și Statul Israel în 1953, 1956, 1967 și existența relațiilor consulare între aceste state (în anumite perioade) pînă la restabilirea relațiilor diplomatice în 1991. Suspendarea relațiilor diplomatice în cazul nerecunoașterii guvernelor apărute la cîrma unui stat pe căi neconstituționale, nu are nici o relevanță asupra relațiilor consulare.⁷⁰⁷

Încetarea relațiilor consulare are loc prin aceleași procedeu prin care au fost stabilite, adică prin exprimarea consimțămîntului expres de către state. În cazul ruperii relațiilor diplomatice între două state relațiile consulare continuă să existe dacă nu a fost specificată direct ruperea lor.

Relațiile consulare pot înceta în cazul dispariției prin căi constituționale a statelor ca subiecte a relațiilor internaționale. Această dispariție poate fi produsă prin *divizare* (cazurile dispariției URSS, Iugoslaviei, Cehoslovaciei) sau prin *unire* (cazurile unirii Siriei cu Egiptul, între 1958-1961; Senegalului cu Gambia, între 1982-1989; Tanganikăi cu Zanzibarul, în 1964). Toate aceste cazuri au dus la încetarea relațiilor consulare cu subiectele dispărute și stabilirea relațiilor consulare cu noile subiecte.

Dacă unele subiecte de drept internațional dispar din cauza ocupării ilegale a acestora relațiile consulare pot fi menținute. Exemplu poate servi cazul cu Estonia, care în 1940 și-a păstrat consulatele la Los Angeles și New York în pofida pierderii statutului de subiect de drept internațional grație "alipirii" la fosta Uniune Sovietică. Un caz similar a avut loc în sec. al XIX-lea, cînd Statul Papal și-a menținut consulatele sale în SUA și după desființarea sa, prin ocuparea de către Regatul Italiei în 1870.

Închiderea posturilor consulare nu duce în mod automat la încetarea relațiilor consulare. Părțile pot conveni la alte modalități de a-și reprezenta interesele consulare, inclusiv prin delegarea împuternicirilor unei terțe țări.

§ 4. Exercitarea funcțiilor consulare

Activitatea consulară a statelor este reglementată de Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 care, printre altele, în articolul 1 dă definițiile terminologiei consulare. Acest moment este important din cauza utilizării incorecte în literatura de specialitate a unor termene consulare, spre exemplu termenul "ofițer consular"⁷⁰⁸ în loc de "funcționar consular", "oficiu consular"⁷⁰⁹ în loc de "post consular" după cum este definit în Convenția menționată:

a) prin expresia "post consular" se înțelege orice consulat general, consulat, viceconsulat sau agenție consulară;

704 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 339.

705 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 339-340.

706 Spre exemplu, România a deschis în 1964 la Frankfurt pe Main o reprezentanță consular-comercială în lipsa actului de recunoaștere a R.F.G.

707 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 38.

708 Vezi: R.G. Feltham, op. cit., p. 61, 62, 63.

709 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p.351; Aurel Bonciog, op. cit., p.39.

b) prin expresia "circumscripție consulară" se înțelege teritoriul atribuit unui post consular pentru exercitarea funcțiilor consulare;

c) prin expresia "șef de post consular" se înțelege persoana însărcinată să acționeze în această calitate;

d) prin expresia "funcționar consular" se înțelege orice persoană, inclusiv șeful de post consular, însărcinată în această calitate cu exercitarea funcțiilor consulare;

e) prin expresia "angajat consular" se înțelege orice persoană angajată în serviciile administrative sau tehnice ale unui post consular;

t) prin expresia "membru al personalului de serviciu" se înțelege orice persoană afectată serviciului casnic al unui post consular;

g) prin expresia "membrii postului consular" se înțelege funcționarii consulari, angajații consulari și membrii personalului de serviciu;

h) prin expresia "membrii personalului consular" se înțelege funcționarii consulari, cu excepția șefului postului consular, angajații consulari și membrii personalului de serviciu;

i) prin expresia "membru al personalului particular" se înțelege o persoană folosită în mod exclusiv în serviciul particular al unui membru al postului consular;

j) prin expresia "localuri consulare" se înțelege clădirile sau părțile de clădiri și terenul aferent care, indiferent în a cărui proprietate se află, sînt folosite exclusiv pentru postul consular.

k) expresia "arhive consulare" cuprinde toate hârtiile, documentele, corespondența, cărțile, filmele, benzile de magnetofon și registrele postului consular, precum și materialul de cifru, fișierele și mobilierul destinate să le protejeze și să le păstreze.

Funcțiile consulare sunt exercitate de către posturile consulare și, de asemenea, de către misiunile diplomatice și constau în:

a) a proteja în statul de reședință interesele statului trimițător și ale cetățenilor săi, persoane fizice sau juridice, în limitele admise de dreptul internațional;

b) a favoriza dezvoltarea relațiilor comerciale, economice, culturale și științifice între statul trimițător și statul de reședință și a promova în orice alt mod relații amicale între ele în cadrul dispozițiilor prezentei Convenții;

c) a se informa, prin toate mijloacele licite, despre condițiile și evoluția vieții comerciale, economice, culturale și științifice a statului de reședință, a face rapoarte în această privință către guvernul statului trimițător și a da informații persoanelor interesate;

d) a elibera pașapoarte și documente de călătorie cetățenilor statului trimițător, precum și vize și alte documente corespunzătoare persoanelor care doresc să meargă în statul trimițător;

e) a acorda ajutor și asistență cetățenilor, persoane fizice și juridice, ai statului trimițător;

f) a acționa în calitate de notar și de ofițer de stare civilă și a exercita funcții similare, ca și unele funcții de ordin administrativ, în măsura în care legile și regulamentele statului nu se opun la aceasta;

g) a apăra interesele cetățenilor statului trimițător, persoane fizice sau juridice, în succesiunile de pe teritoriul statului de reședință, în conformitate cu legile și regulamentele statului de reședință;

h) a apăra, în limitele fixate de legile și regulamentele statului de reședință, interesele minorilor și incapacibililor, cetățeni ai statului trimițător, mai ales atunci când este cerută instituirea unei tutele sau curatele cu privire la ei;

i) sub rezerva practicilor și procedurilor în vigoare în statul de reședință, a reprezenta pe cetățenii statului trimițător sau a lua măsuri în scopul asigurării reprezentării lor adecvate în fața tribunalelor sau a altor autorități ale statului de reședință pentru a cere, în conformitate cu legile și regulamentele statului de reședință, adoptare de măsuri provizorii în vederea apărării drepturilor și intereselor acestor cetățeni atunci când, datorită absenței lor sau din orice alte cauze, ei nu-și pot apăra în timp util drepturile și interesele;

j) a transmite acte judiciare și extrajudiciare sau a efectua comisii rogatorii în conformitate cu acordurile internaționale în vigoare sau, în lipsa unor asemenea acorduri, în orice mod compatibil cu legile și regulamentele statului de reședință; k) a exercita drepturile de control și de inspecție prevăzute de legile și regulamentele statului trimițător asupra navelor maritime și a navelor fluviale având naționalitatea statului trimițător și asupra aeronavelor înmatriculate în acest stat, ca și asupra echipajelor lor;

l) a acorda asistență navelor și aeronavelor menționate în alineatul k din prezentul articol, precum și echipajelor lor, a primi declarațiile asupra curselor acestor nave, a examina și a viza documentele de bord și, fără a prejudicia prerogativele autorităților statului de reședință, a face anchete privind incidentele survenite în cursul călătoriei și a reglementa, în măsura în care legile și regulamentele statului trimițător autoriză aceasta, divergențele de orice natură între căpitan, ofițeri și marinari;

m) a exercita orice alte funcții încredințate unui post consular de către statul trimițător, care nu sînt interzise de legile și regulamentele statului de reședință sau la care statul de reședință nu se opune, sau care sunt menționate în acordurile internaționale în vigoare între statul trimițător și statul de reședință.

§ 5. Personalul posturilor consulare

Posturile consulare diferă după rang și categorie. Rangul postului consular este în funcție de clasa șefului postului consular. Convenția de la Viena din 1963 stabilește patru clase ale șefilor posturilor consulare (art. 9):

- a) consuli generali;
- b) consuli;
- c) viceconsuli;
- d) agenți consulari.

Rangul postului consular este echivalent clasei șefului postului consular: consulatul general este condus de un consul general, consulatul este condus de un consul, viceconsulatul este condus de un viceconsul și o agenție consulară de sine stătătoare este condusă de un agent consular.

Doctrina de drept consular reiese, ca în funcție de natura sarcinilor care necesită să le îndeplinească și de gradul de participare la realizarea scopurilor activității consulare, membrii postului consular se împart în trei categorii: personalul consular, personalul tehnico-administrativ și personalul de serviciu.⁷¹⁰

Convenția de la Viena din 1963 (art. 1) distinge patru categorii de personal:

- a) șeful de post consular ("persoana însărcinată să activeze în această calitate");
- b) funcționarii consulari ("orice persoană, inclusiv șeful de post consular, însărcinată în această calitate cu exercitarea funcțiilor consulare");
- c) angajații consulari ("persoana angajată în serviciile administrative sau tehnice ale postului consular");

710 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 353; Aurel Bonciog, op. cit., p. 123-125.

d) membrii personalului de serviciu ("orice persoană afectată serviciului casnic al unui post consular").

Structura posturilor consulare diferă de la țară la țară și este în dependență de necesitatea îndeplinirii funcțiilor consulare, volumul de servicii acordate în limitele circumscripției consulare respective și posibilitățile financiare ale statului trimițător. De regulă, un post consular include: cancelaria, serviciul vize și pașapoarte, serviciul asistență consulară, serviciul economic, serviciul administrație, comunicații și securitate.

Numirea și admiterea unui șef de post consular este un act care are loc între două state. Atît numirea, cît și admiterea sînt *acte unilaterale*, însă prin specificul realizării lor, reieșind din scopul final al procedurii, ele devin *un act internațional bilateral*, care în dreptul internațional se numește "**raport de numire consulară**". *Raportul numirii consulare* este constituit din doua elemente: a) transmiterea *patentei consulare* și cererea de admitere a persoanei concrete la exercițiul funcțiilor consulare; b) hotărîrea statului de reședință de a-l admite pe consulul străin la exercitarea funcțiilor consulare, care poartă denumirea de *exequat*.

În cazul admitterii unui *diplomat* la exercitarea de funcții consulare există două modalități:

a) pentru admiterea *diplomatului* în calitate de *șef al cancelariei consulare* a misiunii diplomatice este necesară o *simplă notificare*, făcută la ministerul afacerilor externe al statului de reședință;

b) pentru admiterea *diplomatului* la conducerea temporară a unui post consular este necesar de obținut *geranța consulară*, care este eliberată în baza unei notificări la ministerul afacerilor externe al statului de reședință.

Numirea oricărui funcționar consular, în afară de șeful de post consular, necesită doar procedura *notificării* numirii. Statul de reședință este în drept să ceară statului trimițător ca notificarea să fie efectuată cu suficient timp pînă la numire și prezentarea la post.

Admiterea oricărui funcționar consular, în afară de șeful postului consular, este bazată în declararea funcționarului consular numit ca persoana acceptabilă de către statul de reședință. În cazul cînd statul de reședință declară explicit, sau lasă de înțeles, că funcționarul consular numit nu este **persona grata**, statul trimițător este obligat de a revoca numirea funcționarului respectiv. Declararea funcționarului consular ca persoană acceptabilă poate fi efectuată, în unele cazuri, sub formă de eliberare a vizelor de intrare în țara de reședință.

§ 6. Funcționarii consulari de carieră și funcționarii consulari onorifici

Există două categorii de funcționari consulari: funcționari consulari de carieră și funcționari consulari onorifici.⁷¹¹ În funcție de categoria funcționarilor consulari numiți în calitate de șef al postului consular este determinată și categoria posturilor consulare: un post consular de carieră este condus de un agent consular de carieră și un post consular onorific este condus de un agent consular onorific.

În unele state (spre exemplu în Germania) se consideră că există o legătură permanentă între șeful de post consular onorific și instituția ca atare (postul consular onorific), din ce reiese că consimțămîntul pentru înființarea unui consulat onorific este legat de acceptarea persoanei concrete în calitate de consul onorific. În caz de terminare a

711 Vezi: Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 451-453; Ramon Xilotl Ramirez, op. cit., p. 49-103; Jose Torroba Sacristan, op. cit., p. 87-96; Mariano Borrero Hidalgo, *Guia de Agentes Consulares Honorarios*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1990; Aurel Bonciog, op. cit., p. 123-125; Prof. Univ. Dr. Marțian I. Niciu, op. cit., p. 153.

misiunii consulului onorific (decedare, renunțare la serviciul său, retragerea patentei sau exequaturului etc.) nu se admite *geranța interimară* și procedura de numire a unui nou consul onorific este echivalentă cu procedura de înființare a unui nou consulat onorific.

În alte state (Spania, România) se consideră că stabilirea posturilor consulare onorifice este independentă de procedura numirii și admiterii șefului de post consular, din ce reiese că la un post consular onorific, odată înființat, va putea fi numit un alt șef de post consular, fără a relua întreaga procedură de înființare a postului consular onorific.⁷¹²

Convenția de la Viena din 1963 prevede că "fiecare stat este liber să hotărască dacă va numi sau va primi funcționari consulari onorifici" (art. 68). Această regulă cu caracter facultativ a fost fixată în convenție datorită faptului că unele state nu acceptă în general instituția consulului onorific. Momentul principal care dirijează ne-acceptul menționat este legat de determinarea statutului juridic al posturilor consulare conduce de consuli onorifici.

Concomitent, Convenția a determinat într-un capitol special (capitolul III) regulile ce stabilesc regimul aplicabil funcționarilor consulari onorifici și posturilor consulare conduse de ei. Astfel, în art. 58 se precizează că posturilor consulare conduse de consuli onorifici li se aplică dispozițiile articolelor 28 (înlesniri acordate postului consular), 29 (folosirea drapelului și a stemei naționale), 30 (obținerea de localuri), 34 (libertatea de deplasare), 35 (libertatea de comunicare), 36 (comunicarea cu cetățenii statului trimițător), 37 (informații în caz de deces, tutelă sau curatela, de naufragiu sau accident aerian), 39 (drepturi și taxe consulare), 54 (obligațiile statelor terțe), 55 (respectarea legilor și regulamentelor statului de reședință). În articolele 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67 se prevede protecția localurilor consulare, scutirea fiscală a localurilor consulare, inviolabilitatea arhivelor și documentelor consulare, scutirea vamală, procedura penală și protecția funcționarului consular onorific, scutirea de înmatriculare a străinilor și de permise de ședere, scutirea de prestații personale.

Articolul 58 (p.3) al Convenției de la Viena din 1963 dispune că "privilegiile și imunitățile prevăzute în prezenta convenție nu sînt acordate membrilor familiei unui funcționar consular onorific sau unui angajat consular care este angajat într-un post consular condus de un funcționar consular onorific".

Schimbul de valize consulare între două posturi consulare situate în țări diferite și conduse de funcționari consulari onorifici este admis numai sub rezerva consimțămîntului celor două state de reședință.

§ 7. Drepturi, facilități, privilegii și imunități consulare

Imunitățile și privilegiile consulare sînt acele drepturi, înlesniri și facilități acordate unui post consular și membrilor acestuia de către statul de reședință în scopul asigurării îndeplinirii eficiente a funcțiilor lor.

Potrivit prevederilor Convenției de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 imunitățile și privilegiile consulare pot fi clasificate în trei grupuri de norme juridice și anume:

- a) înlesniri, privilegii și imunități privind postul consular;
- b) facilități, privilegii și imunități privind funcționarii consulari de carieră și ceilalți membri ai postului consular;
- c) facilitățile, privilegiile și imunitățile aplicabile funcționarilor consulari onorifici și posturilor consulare conduse de ei.

712 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 125.

În literatura de specialitate⁷¹³ este dată clasificarea și specificarea imunităților, inviolabilităților, privilegiilor, drepturilor și facilităților consulare.

Imunitățile consulare sînt acele drepturi acordate unui post consular și membrilor acestuia de către statul de reședință, potrivit cărora aceștia sînt exceptați de la *jurisdicția locală*. Imunitatea acordată posturilor consulare poartă caracter *funcțional*, și este de drept procesual.

a) *Imunitatea de jurisdicție penală*. Spre deosebire de diplomați, care beneficiază de imunitatea de jurisdicție penală absolută a statului acreditar, funcționarii consulari și angajații consulari se bucură doar de *imunitatea de jurisdicție penală funcțională* și nu pot fi chemați în fața autorităților judiciare și administrative ale statului de reședință pentru *actele săvîrșite în exercitarea funcțiilor* (art. 43);

b) *Imunitatea de jurisdicție civilă*. Funcționarii consulari și angajații consulari se bucură de *imunitatea de jurisdicție civilă funcțională*, care este chiar mai mică decît cea acordată personalului administrativ și tehnic al misiunilor diplomatice (art. 43);

c) *Imunitatea de jurisdicție administrativă*. Funcționarii consulari și angajații consulari se bucură de *imunitatea de jurisdicție administrativă funcțională* în statul de reședință și **nu** beneficiază de *imunitate de jurisdicție administrativă într-un stat terț* (art. 54);

d) *Imunitatea de depunere a mărturiei*. Funcționarii consulari și angajații consulari beneficiază de *imunitatea funcțională de depunere a mărturiei*, care se bazează pe faptul că, deși ei *pot fi chemați să depună mărturie* în cursul procedurilor judiciare sau administrative din statul de reședință, ei *nu sînt obligați să depună mărturie asupra faptelor care au legătură cu exercitarea funcțiilor lor și nu sînt obligați să prezinte documentele oficiale*. (art. 44);

e) *Imunitatea de executare a hotărîrilor civile*. Imunitatea de executare a hotărîrilor civile sau administrative, oferă funcționarilor consulari și angajaților consulari o anumită *protecție a bunurilor lor*, care este limitată de sfera funcțională (art. 45).

Inviolabilitățile consulare sînt totalitatea drepturilor acordate unui post consular și personalului acestuia de normele dreptului internațional, potrivit cărora statul de reședință trebuie să *interzică* autorităților sale *de a dispune*, în situații anume determinate, luarea *măsurilor de constrîngere* față de sediul postului consular sau față de personalul consular, care ar afecta funcționalitatea postului sau *libertatea personală* a funcționarilor consulari sau care ar aduce atingere drepturilor personale, necesare îndeplinirii oficiale a funcțiilor.

a) *Inviolabilitatea personală* a funcționarului consular constă în faptul, că în cazurile cînd nu beneficiază de imunitatea de jurisdicție, el nu poate fi pus în stare de *arest sau detențiune preventivă*, doar decît în caz de *crimă gravă* și în urma unei *hotărîri* a autorității judiciare competente (art. 41). Angajații consulari **nu** beneficiază de *inviolabilitate*, întrucît Convenția de la Viena recunoaște inviolabilitatea doar *funcționarului consular*;

b) *Inviolabilitatea curierului consular* este *absolută*. Conform prevederilor Convenției de la Viena (art. 35 p.5) el **nu** poate fi supus nici unei forme de arest sau detențiune chiar în cazul săvîrșirii unei "*crime grave*", sau luării unei *hotărîri definitive* a autorității judiciare competente. Curierul consular nu se bucură de imunitate de jurisdicție.

În cazurile cînd *valiza consulară* este încredințată *comandantului navei sau aeronavei* statului trimițător, el nu este considerat curier consular. În caz de arestare a comandantului unei nave sau aeronave, *valiza consulară* este *inviolabilă*.

713 Vezi: Aurel Bonciog, op. cit., p. 145-149; Prof. Dr. Ion M. Anghel, op. cit., p. 414-450; Prof. Dr. Grigore Geamănu, op. cit., p. 453-454; Dumitra Popescu, Adrian Năstase, op. cit., p. 317-319; Prof. Univ. Dr. Marțian I. Niciu, op. cit., p. 158-159; Jose Torroba Sacristan, op. cit., p. 91-92; Mariano Borrero Hidalgo, op. cit., p. 34-37; Ramon Xilotl Ramirez, op. cit., p. 57-79; Бобылев Г.В., Зубков Н.Г., *Основы консульской службы*, с. 134-169.

c) *Inviolabilitatea sediului postului consular. Localurile consulare*, noțiune care include clădirile sau părțile de clădiri și terenul aferent, indiferent în a cărui proprietate se află, dar care sînt folosite *exclusiv* pentru postul consular, *sînt inviolabile* (art. 31).

Spre deosebire de locuința particulară a *agentului diplomatic*, care se bucură de aceeași ocrotire și de aceeași inviolabilitate ca și localurile misiunii diplomatice, *reședința șefului de post consular și locuințele angajaților consulari nu sînt inviolabile*.

d) *Inviolabilitatea bunurilor postului consular*. Mobilierul, bunurile și mijloacele de transport ale postului consular nu pot fi rechiziționate. (art. 31, p.4);

e) *Inviolabilitatea arhivelor și documentelor consulare este absolută*. Ele sînt inviolabile în orice moment și în orice loc s-ar găsi. (art. 33). Arhiva cuprinde toate hîrțile, documentele, corespondența, cărțile, filmele, benzile de magnetofon, registrele postului consular, cifrul, fișierele și mobilierul destinat să le protejeze sau să le păstreze (art. 1).

f) *Inviolabilitatea valizei consulare*. Valiza consulară nu trebuie să fie nici deschisă și nici reținută (art. 35, p. 3). Totuși, dacă autoritățile competente ale statului de reședință au motive serioase să creadă că valiza conține alte obiecte decît corespondența, ele pot cere ca valiza să fie deschisă în prezenta lor de către un reprezentant autorizat al statului trimițător. Dacă autoritățile statului trimițător refuză să satisfacă cererea, valiza este înapoiată la locul de origine.

Privilegiile consulare sînt înlesnirile sau *avantajele juridice* acordate de statul de reședință unui post consular sau personalului acestuia și constau în posibilitatea juridică de a se bucura de anumite beneficii și de a primi anumite onoruri. În categoria privilegiilor se încadrează scutirea de taxe și impozite, scutirea de taxe vamale, dreptul de a folosi comunicarea prin cifru, dreptul de a se servi de curieri speciali și de valiza consulară etc.

a) *Privilegiile fiscale* sînt exprimate sub formă de scutiri de impozite și taxe. Beneficiază de aceste privilegii atît localurile consulare, cît și funcționarii consulari și angajații consulari (art. 32).

b) *Privilegiile vamale* sînt desemnate sub forma scutirii de control și taxe vamale. De aceste privilegii beneficiază postul consular și funcționarii consulari. Angajații consulari nu sînt scutiți de taxe și control vamal, decît cu ocazia primei instalări (art. 50).

c) *Scutirea de înmatriculare* a străinilor și de permisul de ședere este un privilegiu de care se bucură funcționarii consulari și angajații consulari (art. 46). Scutirea de înmatriculare nu înseamnă scutirea de obligația de a obține viza, în statele unde există această procedură, și nici dreptul de a rămîne pe teritoriul statului de reședință fără a fi notificați ministerului afacerilor externe al statului de reședință. Funcționarilor consulari și angajaților consulari li se eliberează, de regulă, carte de identitate care identifică statutul lor și dau dreptul de ședere în țara de reședință.

d) *Scutirea de permise de muncă* este un privilegiu acordat tuturor membrilor postului consular. Acest privilegiu nu înseamnă altceva decît faptul, că nu este necesar de a obține autorizație pentru a desfășura activitate la postul consular.

Unele state eliberează permise de muncă membrilor familiei funcționarilor consulari și angajaților consulari, în caz dacă aceștea doresc să lucreze pe teritoriul statului de reședință. În aceste cazuri, persoanele care au primit permise de muncă nu beneficiază de imunitatea de jurisdicție civilă și administrativă.

e) *Scutirea de prestații personale* și de orice serviciu de interes public (art. 52) și de obligația de asigurare socială (art. 48).

Drepturile consulare sînt permisiuni juridice acordate de statul de reședință unui post consular sau personalului consular, care constau în *garantarea exercitării unor acțiuni*, prevăzute de legea statului trimițător, dar care produc efecte juridice fie în statul de reședință, fie în statul trimițător.

a) Dreptul la arborarea drapelului național și așezarea scutului cu stema de stat pe clădirea ocupată de către postul consular și pe mijloacele de transport ale postului consular, atunci când acestea sînt folosite în interes de serviciu (art. 29);

b) Dreptul de a încasa taxe consulare stabilite de către statul trimițător (art. 39);

c) Dreptul de a exporta fără taxe bunurile succesoriale, în caz de deces al unui membru al postului consular (art. 51).

Facilitățile consulare sunt acele garanții și obligațiuni generale pe care le acordă statul de reședință posturilor consulare și personalului consular în scopul susținerii și înlesnirii desfășurării activității care le este proprie în condiții cât mai bune.

În categoria facilităților se încadrează obligațiunea statului de reședință de a facilita postul consular dobândirea de terenuri sau clădiri sau procurarea lor în alt mod (art. 30 al Convenției de la Viena).

§ 8. Aplicarea drepturilor, facilităților, imunităților și privilegiilor consulare

Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 determină beneficiarii privilegiilor și imunităților consulare.

Postul consular este principalul beneficiar al imunităților și privilegiilor consulare, indiferent de rangul acestuia: consulat general, consulat, viceconsulat, agenție consulară.

Șeful de post consular nu are imunități și privilegii speciale. El beneficiază doar de două privilegii:

a) dreptul de precădere în cadrul corpului consular și

b) dreptul de a arbora drapelul național al statului trimițător pe clădirea reședinței sale și pe mijloacele de transport cu ocazia folosirii lor oficial.

Toate categoriile de personal consular beneficiază de următoarele imunități și privilegii:

a) imunitatea de a depune mărturie, care este legată de faptele oficiale;

b) scutirea de permise de muncă;

c) scutirea de regimul de securitate socială;

d) scutirea de prestații personale.

Funcționarii consulari beneficiază în plus de inviolabilitate;

Funcționarii consulari și angajații consulari beneficiază în plus de:

a) imunitățile de jurisdicție;

b) scutirea de înmatriculare a străinilor și de permis de ședere;

c) scutiri fiscale;

d) scutirea de taxe vamale și de control vamal.

Angajații consulari beneficiază în plus de scutirea de taxe vamale și de control vamal numai cu ocazia primei lor instalări.

Membrii de familie, care locuiesc împreună cu funcționarii consulari beneficiază numai de privilegiile următoare:

a) scutirea de impozite și taxe fiscale;

b) scutirea de taxe vamale și control vamal;

c) scutirea de regimul de securitate socială;

d) scutirea de prestații sociale;

e) scutirea de înmatriculare a străinilor și de permisele de ședere.

Membrii de familie care exercită în statul de reședință o activitate particulară cu caracter lucrativ, precum și titularii care exercită ei înșiși în statul de reședință o asemenea activitate, nu vor beneficia de privilegiu și imunități.

Persoanele folosite exclusiv în serviciul particular al unui membru al postului consular, în caz dacă el nu este cetățean al statului de reședință, beneficiază de:

- a) scutirea de permis de munca;
- b) scutirea de obligațiile privind asigurarea securității sociale.

Membrii misiunilor diplomatice în cazul exercitării funcțiilor consulare ale misiunii își păstrează statutul lor, iar privilegiile și imunitățile continuă să fie determinate de regulile dreptului internațional privind relațiile diplomatice.

În cazul cînd un *membru al personalului diplomatic* al misiunii diplomatice a statului trimițător în statul de reședință este numit *gerant interimar*, el continuă să se bucure de privilegiile și imunitățile diplomatice, dacă statul de reședință nu se opune la aceasta.

Gerantului interimar, numit în funcție dintre *funcționarii consulari*, îi sînt aplicabile dispozițiile Convenției de la Viena din 1963 cu privire la relațiile consulare în aceeași măsură ca și șefului de post consular în cauză.

Totuși, în Convenție se precizează: "Statul de reședință **nu** este obligat să acorde unui *gerant interimar* înlesnirile, privilegiile și imunitățile de care șeful de post consular se bucura numai în baza unor condiții pe care gerantul interimar nu le îndeplinește" (art. 15, p. 3).

Postul consular condus de un funcționar consular onorific beneficiază de următoarele înlesniri, privilegii și imunități, de care se bucură și posturile consulare de carieră:

- a) înlesniri acordate postului consular pentru activitatea sa (art. 28);
- b) Folosirea drapelului și stemei naționale (art.29);
- c) obținerea de localuri (art. 30);
- d) libertatea de deplasare (art. 34);
- e) libertatea de comunicare (art.35);
- f) comunicarea cu cetățenii statului trimițător (art. 36);
- g) accesul la informații în caz de deces, tutelă sau curatelă, de naufragiu și de accident aerian (art. 37);
- h) comunicarea cu autoritățile statului de reședință (38);
- i) perceperea de drepturi și taxe consulare (art. 39);
- k) libertatea mijloacelor de comunicare, inclusiv a curierilor speciali și a cifrului (art.54);

Posturile consulare conduse de funcționari consulari onorifici beneficiază în plus de:

- a) dreptul la protecție pentru localurile consulare (art. 59);
- b) scutirea fiscală a localurilor consulare (art. 60);
- c) inviolabilitatea arhivelor (art.61);
- d) scutiri vamale (art. 62);

Funcționarii consulari onorifici se bucură de înlesniri, privilegii și imunități de care beneficiază și funcționarii consulari de carieră:

- a) notificarea cazurilor de arestare, detențiune sau urmărire (art. 42);
- b) imunitatea funcțională de jurisdicție (art. 43);
- c) imunitatea de a depune ca martor (art. 44);
- d) renunțarea la privilegii și imunități (art. 45);

Funcționarii consulari onorifici beneficiază în plus de:

- a) protecția din partea statului de reședință (art. 64);
- b) scutirea de înmatriculare a străinilor și de permis de ședere (art. 65);
- c) scutiri fiscale (art. 66);
- d) scutirea de prestații personale (art. 67).

Funcționarii consulari onorifici sînt obligați să respecte legile și regulamentele statului de reședință (art. 55).

Potrivit prevederilor Convenției de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 pentru ca o persoană să nu fie exclusă din beneficiul privilegiilor și imunităților consulare, trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

1. Sa aibă calitatea de cetățean al statului trimițător.
2. Sa nu aibă domiciliu pe teritoriul statului de reședință.
3. Sa nu exercite o ocupație privată cu caracter lucrativ în statul de reședință.
4. Sa nu fie consul onorific.

Conform art. 53 al Convenției de la Viena cu privire la relațiile consulare din 1963 *orice membru al postului consular* beneficiază de privilegiile și imunitățile respective de la intrarea sa pe teritoriul statului de reședință pentru a ajunge la post sau, dacă se găsește deja pe acest teritoriu, din momentul intrării sale în funcție la postul consular.

Membrii familiei unui membru al postului consular care locuiesc împreună cu el, precum și membrii personalului său particular, beneficiază de privilegiile și imunitățile respective, începînd cu una din datele următoare:

- aceea de cînd membrul respectiv al postului consular se bucură de privilegiile și imunitățile prevăzute de Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare;
- aceea a înțrării lor pe teritoriul statului de reședință;
- aceea la care ei au devenit membri ai acestei familii sau ai personalului particular respectiv.

Imunitățile și privilegiile încetează în momentul în care persoana în cauză părăsește teritoriul statului de reședință sau, după caz, din momentul încetării calității de membru al familiei.

Actele oficiale, săvîrșite de un funcționar consular sau un angajat consular în exercitarea funcțiilor sale, se bucură de imunitatea de jurisdicție fără limită de timp.

În cazul declarării unui funcționar consular *persona non grata* sau ca *persoana inacceptabilă*, sau în caz de conflict armat, statul de reședință acordă un termen rezonabil, la finele căruia încetează privilegiile și imunitățile.

În caz de deces al unui membru al postului consular, membrii familiei sale care locuiau împreună cu el continuă să se bucure de privilegiile și imunitățile de care beneficiază, pînă la prima din datele următoare:

- aceea la care ei părăsesc teritoriul statului de reședință;
- la expirarea unui termen rezonabil care le va fi fost acordat în acest scop.

§ 9. Activitatea consulară în Republica Moldova

Activitatea consulară a Republicii Moldova este exercitată în principiu de către misiunile diplomatice permanente, care au secții sau cancelarii consulare, în care activează funcționari consulari de carieră. Modalitățile de numire și admitere a funcționarilor consulari de carieră sunt efectuate conform înțelegerilor bilaterale și au ca bază prevederile Convenției de la Viena din 1963,⁷¹⁴ cât și prevederile legislației naționale.⁷¹⁵

I. Stabilirea și încetarea relațiilor consulare

Activitatea consulară se realizează de misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, în baza legislației naționale și tratatelor internaționale la care

⁷¹⁴ Republica Moldova este parte la Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare (1963) din 25 februarie 1993 (Ratificată de Parlamentul Republicii Moldova la 4 august 1993, nr. 1135-XII).

⁷¹⁵ *Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic*, nr. 761-XV din 27 decembrie 2001, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 20 (905) din 2 februarie 2002 și *Statutul Consular al Republicii Moldova*, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 368 din 28 martie 2002 (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 50-52, 11 aprilie 2002).

Republica Moldova este parte, respectându-se principiul reciprocității dreptului internațional.

Conform prevederilor art. 6 al Statutului consular Republica Moldova poate înființa și desființa un oficiu consular sau schimba clasa acestuia numai cu consimțământul prealabil al statului de reședință.

În lipsa unor tratate internaționale de stabilire a relațiilor consulare stabilirea relațiilor diplomatice presupune și stabilirea relațiilor consulare.

Ruperea relațiilor diplomatice nu atrage după sine ruperea relațiilor consulare sau încetarea activității Oficiului Consular în statul de reședință.

Sediul Oficiului Consular și circumscripția consulară sînt stabilite de Ministerul Afacerilor Externe care solicită, prin canale diplomatice, acordul expres al autorităților statului de reședință cu privire la înființarea Oficiului Consular, sediul, rangul și circumscripția sa consulară sau modificarea acestora (art. 10).

Oficiile consulare își au sediul în localuri consulare, proprietatea Republicii Moldova sau închiriate de aceasta. Oficiul Consular dispune de ștampila cu Stema de Stat a Republicii Moldova și denumirea Oficiului Consular în limba de stat a Republicii Moldova și a statului de reședință. Oficiul Consular este obligat să amplaseze pe localul sediului său scutul cu Stema de Stat și inscripția cu denumirea oficiului în limba de stat a Republicii Moldova și cea a statului de reședință.

Oficiul Consular arborează drapelul de stat pe localul său, reședința șefului oficiului și mijloacele de transport folosite în interes de serviciu, în conformitate cu practica și regulile statului de reședință.

Agenții diplomatici și funcționarii consulari pot fi delegați pentru exercitarea funcțiilor consulare în cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare conform prevederilor legislației în vigoare, însă durata deplasării nu poate depăși termenul de 3 ani. (art. 85, 86). Termenul de activitate în funcții consulare din cadrul Ministerului Afacerilor Externe dintre două perioade de activitate în misiunea diplomatică sau Oficiului Consular nu poate fi mai mic de un an.

Activitatea funcționarului consular încetează în următoarele cazuri:

a) rechemarea funcționarului după expirarea termenului stabilit prin articolul 15 al Legii cu privire la serviciul diplomatic;

b) retragerea exequaturului;

c) revocarea patentei consulare;

d) închiderea Oficiului Consular;

e) încetarea relațiilor consulare (art. 88).

Rechemarea înainte de termen a funcționarului consular se efectuează în cazurile prevăzute de articolul 25 al Legii cu privire la serviciul diplomatic.

II. Clasele și personalul oficiilor consulare

Înființarea și desființarea Oficiului Consular sau schimbarea clasei acestuia sînt inițiate de Ministerul Afacerilor Externe și aprobate prin hotărâre de Guvern.

Oficiilor consulare li se atribuie următoarele clase:

a) clasa I - consulat general;

b) clasa II - consulat;

c) clasa III - viceconsulat;

d) clasa IV - agenție consulară (art. 8).

Oficiile consulare sînt conduse, în funcție de clasa pe care o deține, de consul general, consul, viceconsul, agent consular, agent diplomatic, împuternicit cu funcții

consulare sau gerant - care poartă răspundere pentru activitatea instituției pe care o conduce.

Consulul general este desemnat și rechemat din funcție prin hotărâre de Guvern, la propunerea ministrului afacerilor externe. Șefii celorlalte oficii consulare, la propunerea Direcției Generale Consulare, sînt numiri și rechemați din funcție prin ordinul ministrului afacerilor externe.

Pentru funcționarii consulari se stabilesc următoarele posturi:

- a) consul general;
- b) consul;
- c) viceconsul;
- d) agent consular (art. 17).

Personalul Oficiului Consular este format din:

- funcționarii consulari sau agenții diplomatici împuterniciți cu funcții consulare, care sînt angajați permanent la Ministerul Afacerilor Externe;

- angajații consulari, care sînt membri ai personalului consular și care nu sînt responsabili de exercitarea funcțiilor consulare, dar care sînt angajați pentru a îndeplini atribuții administrative și tehnice;

- personalul de serviciu, care pot fi și cetățeni ai statului de reședință.

Acordul prealabil al statului de reședință privind numirea șefului oficiului, dacă prin tratatele internaționale la care Republica Moldova și statul de reședință sînt parte, nu se prevede altfel, este solicitat, prin canale diplomatice, de Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova.

După obținerea acordului statului de reședință, Ministrul Afacerilor Externe semnează *patenta consulară*, prin care atestă numele și prenumele șefului Oficiului Consular, categoria și rangul său, circumscripția consulară și sediul Oficiului Consular, punând sigiliul de stat și o transmite, prin canale diplomatice, Ministerului Afacerilor Externe al statului în care a fost numit șeful Oficiului Consular în vederea obținerii *exequaturului*.

Șeful Oficiului Consular este admis să-și exercite funcțiile printr-o autorizație numită *exequatur*, emisă de către autoritățile statului de reședință (art. 22).

În cazul în care șeful Oficiului Consular nu poate să-și exercite funcțiile sau dacă postul de șef al Oficiului Consular a devenit vacant, Ministerul Afacerilor Externe numește un gerant care va activa, cu titlu provizoriu, în calitate de șef al oficiului. Ca gerant poate fi numit un funcționar consular al Oficiului Consular respectiv, un agent diplomatic de la misiunea diplomatică a Republicii Moldova din același stat sau un funcționar public angajat în funcție diplomatică din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova. Ministerul Afacerilor Externe întreprinde măsurile necesare ca numele și prenumele gerantului să fie notificate Ministerului Afacerilor Externe al statului de reședință.

Misiunea diplomatică a Republicii Moldova notifică Ministerul Afacerilor Externe al statului de reședință despre:

a) numirea membrilor Oficiului Consular, sosirea lor la Oficiul Consular, plecarea definitivă sau încetarea funcțiilor lor, precum și orice alte schimbări privind statutul acestora care pot interveni pe parcursul activității lor la Oficiul Consular;

b) sosirea și plecarea definitivă a unui membru al familiei funcționarului consular sau dacă o persoană devine sau încetează de a fi membru al familiei acestuia;

c) sosirea și plecarea definitivă a personalului particular;

d) angajarea și concedierea persoanelor care își au domiciliul în statul de reședință.

În cazul în care Republica Moldova nu are în statul de reședință o misiune diplomatică, notificările menționate sunt efectuate de către Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova.

Direcția Generală Consulară a Ministerului Afacerilor Externe monitorizează activitatea consulară a misiunilor diplomatice și oficiilor consulare.

Activitatea funcționarilor consulari este desfășurată în conformitate cu prevederile legislației Republicii Moldova, precum și ale ordinelor Ministrului Afacerilor Externe și instrucțiunilor Direcției Generale Consulare, emise în vederea aplicării acestor norme.

Misiunile diplomatice și oficiile consulare prezintă sistematic Direcției Generale Consulare rapoarte privind activitatea sa în domeniul consular, în conformitate cu prevederile art. 28 al Statutului consular.

III. Exercițarea funcțiilor consulare

Funcțiile consulare sînt exercitate de către:

a) funcționarii consulari în cadrul oficiilor consulare;

b) diplomații cu funcții consulare din cadrul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova.

Pe teritoriul Republicii Moldova funcțiile consulare se exercită de către Direcția Generală Consulară a Ministerului Afacerilor Externe.

Funcțiile consulare se exercită în cadrul circumscripției consulare. În cazuri excepționale, funcționarul consular poate, cu consimțămîntul statului de reședință, să-și exercite atribuțiile și în afara circumscripției sale consulare.

Republica Moldova, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe, după notificarea de către statele interesate și dacă nici unul dintre ele nu se opune în mod expres la aceasta, împuternicește o misiune diplomatică sau un oficiu consular stabilit într-un stat să-și asume exercitarea funcțiilor consulare și în alt stat. De asemenea, dacă după recepționarea notificării statul de reședință nu are obiecții, o misiune diplomatică sau un Oficiu Consular poate exercita funcții consulare în statul de reședință în numele unui stat terț.

Misiunile diplomatice exercită funcții consulare prin secțiile consulare sau prin diplomații desemnați în acest scop. Misiunea diplomatică nu poate exercita atribuții consulare pe întreg teritoriul statului de acreditare dacă în acest stat există un Oficiu Consular cu circumscripție stabilită.

Cu consimțămîntul statului de reședință, oficiile consulare nu vor soluționa cererile persoanelor domiciliat în alte circumscripții consulare decât în cazuri deosebit de urgente.

Funcționarii consulari, în exercitarea funcțiilor sale, pot să se adreseze cu demersuri autorităților locale competente din cadrul circumscripției consulare. Ei se pot adresa autorităților centrale competente ale statului de reședință numai dacă acest lucru este admis de legislația statului de reședință sau de tratatele internaționale la care Republica Moldova și respectivul stat sînt parte. În caz contrar, se pot adresa autorităților centrale ale statului de reședință prin intermediul misiunii diplomatice.

Dacă în statul de reședință nu există o misiune diplomatică a Republicii Moldova și dacă interesele sale nu sînt reprezentate de o misiune diplomatică a sa dintr-un stat terț, sau a unui stat terț, Oficiul Consular, cu consimțămîntul statului de reședință, poate îndeplini acțiuni diplomatice și implicit, se pot adresa direct autorităților centrale. Îndeplinirea acestor acțiuni de către un Oficiu Consular nu-i conferă nici un drept la privilegiile și imunitățile diplomatice, decât în cazurile prevăzute de Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare.

Funcționarii consulari sînt obligați să sprijine dezvoltarea relațiilor de prietenie între Republica Moldova și statul de reședință și să favorizeze dezvoltarea relațiilor bilaterale în domeniul economic, comercial, cultural, științific. Funcționarii consulari vor apăra și promova drepturile și interesele Republicii Moldova și ale cetățenilor Republicii Moldova în statul de reședință.

În exercitarea funcțiilor lor funcționarii consulari se vor conforma prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova și statul de reședință sînt parte. Îndeplinirea funcțiilor consulare se efectuează cu respectarea legislației statului de reședință.

Activitatea de informare consulară are drept scop promovarea și apărarea intereselor naționale, realizarea obiectivelor politicii externe și interne a statului, precum și favorizarea participării Republicii Moldova la viața internațională. Activitatea de informare consulară trebuie să contribuie la lărgirea cadrului juridic bilateral și multilateral, la asigurarea dreptului cetățenilor moldoveni, la tratament egal cu cetățenii altor state.

În cadrul circumscripției consulare, funcționarii consulari sprijină dezvoltarea relațiilor comerciale, economice, culturale, științifice și turistice cu statul de reședință, cu respectarea prevederilor tratatelor internaționale în vigoare.

Funcționarul consular sprijină comerțul și cooperarea economică prin acțiuni de prospectare, propagandă și promovare în mediile de afaceri sau mas-media a intereselor Republicii Moldova, asigurând condiții favorabile atât agenților economici ai Republicii Moldova, cît și dezvoltării ansamblului relațiilor cu statul de reședință.

În activitatea sa funcționarul consular sprijină agenții de afaceri, firmele și companiile străine să facă investiții de capital în Republica Moldova, să înființeze reprezentanțe, firme sau birouri ale acestora, să încurajeze exporturile de produse ale Republicii Moldova, să dezvolte cooperarea economică și tehnico-științifică.

În domeniile cultural-științific și de presă, funcționarul consular sprijină derularea acordurilor culturale, programele de aplicare a lor, cunoașterea și prezentarea valorilor culturii, științei și învățămîntului, participarea la manifestări în statul de reședință - festivaluri, congrese, reuniuni, expoziții, târguri de cărți etc.

Funcționarul consular acordă, în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional, asistență în protecția drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova, care nu posedă cetățenia statului de reședință, în calitatea sa oficială de organ al statului investit și recunoscut cu astfel de funcții.

Asistența și protecția respectivă se acordă în caz de îmbolnăviri grave, urgențe medicale, decese, accidente de circulație, pierdere, furt sau deteriorarea pașaportului, permiselor de conducere și certificatelor de înmatriculare a vehiculelor, rețineri, arestări, limitarea în orice alt mod a libertății personale în statul de reședință și în alte situații.

Funcționarul consular este obligat să intervină la autoritățile statului de reședință pentru instituirea tutelei sau curatelei în favoarea minorilor și persoanelor cu handicap, cetățeni ai Republicii Moldova aflați în statul de reședință.

Funcționarul consular are dreptul de a comunica cu cetățenii Republicii Moldova privați de libertate, cu respectarea tratatelor internaționale și a legislației statului de reședință. El are dreptul să intervină la autorități pentru numirea de avocați din oficiu și de interpreți și pentru ca aceștia să se bucure de drepturile procesuale prevăzute de legislația statului de reședință.

Funcționarul consular este obligat să acționeze pentru apărarea drepturilor și intereselor patrimoniale ale Republicii Moldova și ale cetățenilor săi, cu respectarea legilor și procedurilor în vigoare ale statului de reședință și a prevederilor tratatelor

internaționale. În acest scop, el va interveni pe lângă autoritățile statului de reședință în vederea luării măsurilor de conservare și administrare a bunurilor, stabilirea regimului lor juridic, intabulare a dreptului de proprietate în registrele de la locul situării lor. În caz de litigii el va recomanda avocați și va sprijini pregătirea apărării, procurarea de documente oficiale, efectuarea de traduceri, legalizări etc.

Activitatea notarială a misiunilor diplomatice și a oficiilor consulare ale Republicii Moldova se desfășoară conform legislației Republicii Moldova și tratatelor internaționale la care ea este parte, precum și potrivit uzanțelor internaționale.

La cererea persoanelor fizice, având cetățenia Republicii Moldova, precum și a persoanelor ei juridice, misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova îndeplinesc următoarele acte notariale:

- a) redactarea actelor și a proceselor-verbale în vederea autentificării sau legalizării semnăturii;
- b) autentificarea actelor;
- c) legalizarea semnăturilor;
- d) certificarea datei de prezentare a actelor de către părți;
- e) certificarea unor fapte;
- f) legalizarea de copii de pe documente;
- g) efectuarea și legalizarea traducerilor;
- h) primirea la păstrare a actelor și documentelor prezentate de părți;
- i) eliberarea de copii de pe actele notariale întocmite de misiunile diplomatice sau oficiile consulare;
- j) alte acte prevăzute de lege.

Legalizarea semnăturilor, legalizarea de copii de pe documente și efectuarea și legalizarea traducerilor pot fi îndeplinite de către misiunile diplomatice și oficiile consulare și la cererea persoanelor fizice sau juridice străine, dacă aceste acțiuni nu contravin legislației statului de reședință.

Actele notariale se perfectează la sediile misiunilor diplomatice sau ale oficiilor consulare, la bordul navelor și aeronavelor sub pavilionul Republicii Moldova, care acționează în raza de activitate a acestor organe, precum și, în cazuri excepționale, la domiciliul cetățeanului Republicii Moldova ori în alt loc dacă acest lucru este permis de tratatele internaționale la care Republica Moldova și statul de reședință sînt parte sau dacă legislația acesteia permite.

Funcționarii consulari sînt oblugați să perfecteze acte de stare civilă în baza legislației Republicii Moldova, tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, iar în lipsa reglementărilor respective doar în măsura în care legislația statului de reședință permite acest lucru.

În conformitate cu prevederile Legii privind actele de stare Civilă nr. 100-XV din 26 aprilie 2001, funcționarul consular va înregistra actele de stare civilă privind cetățenii Republicii Moldova, produse în străinătate și va elibera acte de stare civilă, după caz, de naștere, de căsătorie, de schimbare a numelui, prenumelui, de divorț sau de deces.

Funcționarul consular are dreptul de a încheia, în temeiul legii, căsătorii între doi cetățeni ai Republicii Moldova sau între un cetățean moldovean și un cetățean străin, dacă tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte prevăd aceasta, iar legislația statului de reședință permite.

Funcționarul consular are dreptul de a îndeplini funcții în materie de cetățenie, în temeiul legislației Republicii Moldova și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

În temeiul legii funcționarii consulari sînt obligați să primească spre examinare:

a) cereri de redobândire a cetățeniei Republicii Moldova de la foștii cetățeni moldoveni;

b) cereri de renunțare la cetățenia Republicii Moldova de la persoane care deja au dobândit cetățenia unui alt stat sau prezintă garanția dobândirii cetățeniei unui alt stat, dovedite cu acte oficiale și care îndeplinesc celelalte cerințe legale;

c) cerere de acordare a cetățeniei Republicii Moldova.

Aceste cereri sînt transmise în țară spre a fi soluționate de către autoritățile abilitate prin lege.

Persoanele care, la cerere, au redobândit cetățenia Republicii Moldova, în condițiile legii, cu păstrarea domiciliului în străinătate, vor depune jurămîntul de credință în fața șefului misiunii diplomatice sau a Oficiului Consular al Republicii Moldova din țara în care domiciliază.

Funcționarii consulari au dreptul de a elibera, la cerere, în caz de necesitate, certificatele privind apartenența sau neapartenența la cetățenia Republicii Moldova pentru cetățenii moldoveni sau foștii cetățeni ai țării noastre aflați în străinătate.

Atribuțiile privind procurarea și transmiterea de acte judiciare și extrajudiciare se îndeplinesc în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova și tratatelor internaționale.

Actele judiciare se transmit pe cale diplomatică, cu excepția cazului în care, prin tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, s-a stabilit un alt mod de transmitere în străinătate a unor acte, precum: citații, copii sau extrase de pe acțiuni, comisii rogatorii în materie civilă sau penală, cereri de extrădare și altele.

Funcționarul consular are dreptul de a înmîna direct sau de a transmite prin poștă cetățenilor Republicii Moldova, domiciliați în statul de reședință, citațiile și copiile de pe acțiunile primite de la instanțele judecătorești ale Republicii Moldova, dacă legislația statului de reședință permite. De asemenea, funcționarul consular poate înmîna citațiile și copiile de pe acțiuni, membrilor misiunilor diplomatice și a oficiilor consulare ale Republicii Moldova, funcționarilor moldoveni la organizațiile internaționale, precum și membrilor familiilor acestora care locuiesc împreună cu ei.

Funcționarul consular, la cererea cetățenilor Republicii Moldova și a foștilor cetățeni moldoveni aflați în statul de reședință, pot primi și transmite în țară, spre soluționare, cererile privind procurarea actelor de stare civilă, de vechime în muncă, de studii, certificate de cazier judiciar și altele. De asemenea, funcționarul consular poate primi astfel de cereri și de la alte persoane, dacă legislația statului de reședință permite.

Atribuțiile funcționarului consular în problemele de transport naval, aerian, rutier și feroviar sînt exercitate în conformitate cu legislația Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

În materie de navigație aeriană funcționarul consular poate obține, pe cale diplomatică, de la autoritățile statului de reședință autorizații prelabile pentru survolarea spațiului aerian sau pentru a ateriza pe teritoriul acestuia, în cazul aeronavelor moldovenești care execută zboruri ne comerciale sau prezidențiale, parlamentare, guvernamentale, transporturi de trupe, tehnică militară, armament și altele asemănătoare. De asemenea, funcționarul consular acordă asistență și protecție aeronavelor, echipajului și pasagerilor ori de câte ori împrejurările o cer.

Funcționarul consular este obligat să sprijine personalul, pasagerii și încărcătura în transporturile internaționale feroviare și rutiere de mărfuri și de călători. În caz de accidente de circulație va interveni la autoritățile statului de reședință pentru a acorda primul ajutor în funcție de situațiile în care se află.

Funcționarul consular poate elibera, în condițiile legii, cetățenilor Republicii Moldova și apatrizilor domiciliați în țară pașapoarte, vor prelungi valabilitatea acestora, precum și în cazul pierderii, furtului sau deteriorării lor va elibera documente de întoarcere în țară (titluri de călătorie).

Funcționarul consular poate elibera vize de intrare-ieșire, în conformitate cu legislația în vigoare, cetățenilor străini care se deplasează în teritoriul Republicii Moldova în interes oficial, de afaceri, particular, turistic, la studii sau pentru desfășurarea de activități lucrative.

Funcționarul consular, cu respectarea normelor stabilite, poate negocia cu autoritățile statului de reședință posibilitatea încheierii tratatelor internaționale bilaterale privind facilitarea călătoriilor reciproce a cetățenilor ambelor state și abolirea regimului de vize.

În scopul unei cunoașteri mai bune a realităților existente, a culturii și tradițiilor statului de reședință, stabilirii nemijlocite a contactelor cu cetățenii Republicii Moldova, precum și cu persoanele fizice și juridice ale statului de reședință, funcționarii consulari au dreptul de a întreprinde, cel puțin o dată pe an, tururi ale circumscripției consulare.

Funcționarul consular are dreptul de a îndeplini orice altă funcție, dată prin lege, dacă nu se contravine reglementărilor statului de reședință sau tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Pentru efectuarea acțiunilor consulare se percep taxe consulare stabilite prin actele normative ale Republicii Moldova. În cazurile respective se percep și plăți pentru restituirea unor cheltuieli aferente exercitării acțiunilor consulare. Modul de determinare, încasare, decontare, evidență și utilizare a acestor sume bănești se stabilește în conformitate cu Regulamentul aprobat de Ministerul Afacerilor Externe, în comun cu Ministerul Finanțelor.

IV. Funcționarii consulari onorifici

Conform prevederilor art. 81 al Statutului consular Republica Moldova recunoaște institutul funcționarilor consulari onorifici.

Ministerul Afacerilor Externe, cu acordul autorităților competente ale Statului de reședință, poate împuternici un funcționar consular onorific cu exercitarea funcțiilor consulare stipulate în Capitolul III al Statutului consular al Republicii Moldova. În cadrul Oficiului Consular onorific al Republicii Moldova, în cazul în care este recepționat acordul prealabil al statului de reședință, pentru efectuarea atribuțiilor consulare poate fi delegat un funcționar consular din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

Toate rechizitele unui oficiu consular onorific, perfectate de către un funcționar consular onorific, înainte de a fi utilizate urmează să fie coordonate cu Direcția Generală Consulară a Ministerului Afacerilor Externe.

Numirea și activitatea funcționarilor consulari onorifici ai Republicii Moldova este reglementată de Regulamentul Ministerului Afacerilor Externe privind Consulul Onorific al Republicii Moldova.⁷¹⁶

Bibliografie:

Burian, Alexandru. *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională*, Editura "Cartier", Chișinău, 2000; Burian, Alexandru. *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională, Ediția a -2*, Chișinău, CEP USM, 2008; Burian, Alexandru. *Drept diplomatic și consular*, Chișinău, Editura ARC, 2001; Burian, Alexandru. *Drept diplomatic și consular, Ediția a 2-a*, Chișinău, 2003; Burian, Alexandru. *Dreptul consular*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg, *Drept internațional*

⁷¹⁶ Regulamentul despre Consulul Onorific al Republicii Moldova, Chișinău, 1993.

public, Ediția a 2-a. – Chișinău, CEP USM, 2005, p. 327-354; Burian, Alexandru. *Reglementarea juridică a relațiilor consulare* // „Administrarea publică”, nr. 1, 2002; Burian, Alexandru. *Privilegiile și imunitățile consulare* // „Administrarea publică”, nr. 2, 2002; Burian, Alexandru. *Regimul de drept al relațiilor consulare* // „Revista Națională de Drept”, nr. 5, 2002; Burian, Alexandru. *Acțiunea în spațiu și timp a privilegiilor și imunităților consulare* // „Revista Națională de Drept”, nr. 7, 2002; Burian, Alexandru. *Subiectele relațiilor internaționale contemporane* // „Administrarea Publică”, nr.1, 2000, p. 111-128; Aurel Bonciog, *Drept consular*, Ediția a II-a, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1998; Prof. Dr. Ion M. Anghel, *Dreptul diplomatic și consular*, București, Editura Lumina LEX, 1995; Marțian I. Nicu, *Drept internațional public, Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată)*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1995-1996; Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *Drept internațional public, Ediție revizuită și adăugită*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1997; Ion Diaconu, *Drept internațional public, Ediția a II-a revizuită și adăugită*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1995; Valentin Beniuc, Gheorghe Rusnac, *Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației, Dicționar*, Firma editorial-poligrafică “Tipografia Centrală”, Chișinău, 1998; *Regulamentul despre Consulul Onorific al Republicii Moldova*, Chișinău, 1993.; Jose Torroba Sacristan, *Derecho Consular, Guia Practica de los Consulados de Espana*, Imprenta del Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1993; Ramon Xilotl Ramirez, *Derecho Consular Mexicano*, Editorial Porrúa S.A., Mexico, 1982; Mariano Borrero Hidalgo, *Guia de Agentes Consulares Honorarios*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1990;

Блищенко И.П., Дурденевский В.Н., *Дипломатическое и консульское право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 1962; *Курс международного права*, В семи томах, Т. 4, Отрасли международного права, Издательство «Наука», Москва, 1990; Буриан, Александр. *Введение в дипломатическую практику*, Издательство ARC, Кишинев, 2001; Буриан, Александр. *Правовой режим консульских учреждений* // «Закон и жизнь», № 3, 2002; Буриан, Александр. *Введение в дипломатическую практику, Издание 2-е*, Кишинев, 2008; Буриан, Александр. *Дипломатическое и консульское право*, Кишинев, 2008; Буриан, Александр. *Дипломатические и консульские привилегии и иммунитеты* // «Закон и жизнь», № 4, 2002; Петренко Н.И., *Основы консульского права*, Издательство Университета дружбы народов, Москва, 1986; Бобылев Г.В., Зубков Н.Г., *Основы консульской службы*, Издательство «Международные отношения», Москва, 1986; Лукашук И.И. *Международное право. Особенная часть*. Издательство БЕК, Москва, 1997.

Capitolul XIV

DREPTUL INTERNAȚIONAL MARITIM

§ 1. Noțiunea, principiile și izvoarele dreptului mării

§ 2. Spații maritime supuse jurisdicției naționale

§ 3. Spații maritime cu regim mixt

§ 4. Spații maritime nesupuse jurisdicției naționale

§ 5. Modalități de soluționare a diferendelor maritime

§ 1. Noțiunea, principiile și izvoarele dreptului mării

Dreptul internațional maritim poate fi definit ca un ansamblu de norme de natură cutumiară sau convențională care reglementează regimul juridic al zonelor maritime, cooperarea statelor în domeniul utilizării acestor zone și protecției mediului marin.

Dreptul internațional maritim este una dintre cele mai vechi ramuri ale dreptului internațional public. Aceasta se explică prin interesul timpuriu manifestat de state pentru reglementarea relațiilor dintre ele cu privire la utilizarea spațiilor maritime, spații care cuprind cca 70% din suprafața globului pământesc. Contestații asupra partajului mărilor au existat încă din Evul Mediu, când Spania și Portugalia împărțeau apele oceanelor Atlantic, Pacific și Indian potrivit Bulei emise la 4 mai 1493 de Papa Alexandru al VI-lea.⁷¹⁷ Apele oceanice au fost timp îndelungat supuse principiului libertății mării, enunțat încă în secolul XVII de notabilul doctrinar Hugo Grotius în lucrarea sa *Mare liberum*, publicată în 1609. De fapt, lucrarea nu este decât capitolul 12 din *De jure praedae* (dreptul prizelor), făcută la comanda guvernului olandez. În acest capitol, Grotius invocă argumente inspirate din natura mării: mobilitate, fluiditate, imposibilitate de fixare, caracterul inepuizabil al resurselor sale; și din dreptul natural, precum că dreptul la comerțul liber internațional este un drept fundamental al statelor și mărilor sunt mijloace naturale în serviciul acestui drept, că se poate naviga în orice parte în dependență de direcția vântului, că, prin urmare, libertatea mărilor este un complement necesar libertății comerțului, comunicațiilor și schimburilor.⁷¹⁸

Ca reacție la această lucrare, Marea Britanie, care promova suveranitatea britanică și ideea de proprietar asupra Mării Nordului și enormelor porțiuni ale Atlanticului de Nord, a favorizat apariția în 1635 a operei lui John Selden *Mare clausum* (Mare închisă). Cu toate acestea, începând cu 1689 Marea Britanie recunoaște libertatea mării, confirmând astfel principiul doctrinar enunțat de Grotius, ceea ce a condus ulterior la o veritabilă consacrare cutumiară.

Această situație a dominat până în secolul XX în pofida faptului că statele în mod constant și-au manifestat pretențiile asupra resurselor maritime, preocupate de prejudiciile aduse de către flotele de cursă lungă de pescuit stocurilor de pește din apropierea fărmlui, precum și de riscurile de poluare prin deșeurile provenite de la navele de

⁷¹⁷ A se vedea lucrarea lui Patey Jacques. *Aspects actuels du probleme de la fixation de la largeur de la mer territoriale*. Publicată pe

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/polit_0032-342x_1958_num_23_6_2424

⁷¹⁸ Daillier Patrick, Pellet Alain, Nguyen Quoc Dinh. *Droit international public*. – Paris: L.G.D.J., 7-ème édition, 2002, p.1195.

transport și petroliere pline de încărcături nocive, care străbăteau rutele maritime de pe glob. Spre exemplu, în 1945 sub presiunea intereselor magnaților petrolieri americani, președintele Truman a decis în mod unilateral să extindă jurisdicția SUA asupra tuturor resurselor naturale ale platoului continental al SUA. Exemplul a fost urmat în 1946 de către Argentina care a revendicat platoul său continental și apele de asupra. Au urmat apoi Chile și Peru în 1947, Ecuador în 1950, care și-au arogat drepturi suverane pe o porțiune de 200 mile maritime. Mai târziu, Indonezia, stat arhipelag, a declarat un drept de dominație pe ansamblul apelor care separau cele 13 000 insule. Exemplul a fost urmat de Filipine, iar în 1970 Canada și-a revendicat dreptul de reglementare a navigației pe o zonă adiacentă țărmului până la 100 mile marine în scopul protecției apelor sale arctice contra poluării.

Prin urmare, dezvoltarea noilor tehnologii de explorare și exploatare a solului și subsolului marin, precum și presiunile tot mai accentuate ale puterilor maritime – toate constituiau un indice cert că spațiul maritim urma să se convertească într-o veritabilă zonă de conflict și instabilitate. În asemenea conjunctură se impunea o necesitate de codificare a instituțiilor dreptului internațional maritim.

Evoluția de codificare oficială a debutat cu Conferința de la Haga din 1930, care din păcate nu a reușit consolidarea pozițiilor statelor participante în degajarea unei voințe comune de definire, cel puțin, a mării teritoriale. Cu toate acestea, anume în cadrul acestui for pentru prima dată a fost abordată noțiunea de zonă contiguă. Conferința de Haga a lansat discuția despre o eventuală codificare care s-a dovedit posibilă abia după cel de-al doilea război mondial.

Între anii 1958-60 la Geneva au fost convocate următoarele două conferințe de codificare a dreptului internațional maritim. Succesul primei Conferințe de la Geneva a fost materializat în patru convenții de codificare adoptate la 29 aprilie 1958: Convenția cu privire la marea teritorială și zona contiguă,⁷¹⁹ Convenția cu privire la platoul continental,⁷²⁰ Convenția cu privire la marea liberă,⁷²¹ Convenția cu privire la pescuit și protejarea resurselor biologice ale mării libere.⁷²² Cu toate acestea, dilema mării teritoriale nu a fost soluționată. Cea de-a doua Conferință de la Geneva special convocată în acest sens în 1960 nu a produs nici un element de codificare, fapt care a servit imbold pentru convocarea celei de-a patra Conferință pentru codificarea dreptului maritim, de data aceasta sub auspiciile ONU.

Conferința și-a deschis lucrările la New-York în 1973 și după nouă ani de negocieri intense, purtate între reprezentanții a peste 160 de state, s-a încheiat cu adoptarea unei veritabile constituții maritime, semnate la Motego Bay la 10 decembrie 1982 – **Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării**.⁷²³ Convenția a intrat în vigoare la 16 noiembrie 1994, după un an de la aderarea Guyane, celui de-al 60-lea stat semnatar.⁷²⁴ Potrivit Secretarului General al ONU, din acea perioadă, Boutros Boutros-Ghali, ea constituie cel

719 În vigoare din 10 septembrie 1964, publicată pe http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/francais/traites/8_1_1958_mer_territoriale_francais.pdf

720 În vigoare din 10 iunie 1964, publicată pe http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/francais/traites/8_1_1958_plateau_continental_francais.pdf

721 În vigoare din 30 septembrie 1962, publicată pe http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/francais/traites/8_1_1958_haute_mer_francais.pdf

722 În vigoare din 20 martie 1966, publicată pe http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/francais/traites/8_1_1958_peche_francais.pdf

723 Publicată în Niciu M. *Culegere de documente de drept internațional public*. Volumul I. – București: Lumina Lex, 1997, pp.152-311.

724 Republica Moldova a aderat la acest instrument prin Legea nr. 395-XVI din 14 decembrie 2006, publicată în Monitorul Oficial nr. 203-/977 din 31 decembrie 2006.

mai important instrument juridic al secolului. Convenția numără 320 de articole și are 9 anexe, fapt pentru care este considerat un veritabil Cod internațional maritim. În plus, la 28 iulie 1994 a fost semnat la New-York Acordul referitor la aplicarea părții a XI-a a Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării, iar la 4 decembrie 1995 a fost deschis spre semnare Acordul cu privire la aplicarea dispozițiilor Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării referitoare la conservarea și gestionarea stocurilor de pește care se deplasează în interiorul și dincolo de zonele economice exclusive, precum și marile stocuri de pești migratori.⁷²⁵

Convenția de la Montego-Bay pe lângă meritul de *lege lata*, prin faptul că în sfârșit a codificat o serie de instituții de drept internațional maritim cutumiare cum ar fi marea teritorială, pasajul inofensiv, zona contiguă, platoul continental, marea liberă, strâmtorile internaționale, apele arhipelagice, mai are și funcția de *lege ferenda* prin codificarea noilor instituții ale dreptului internațional maritim: zona economică exclusivă, zona internațională a spațiilor submarine, cercetarea științifică marină, protecția mediului marin, soluționarea diferendelor maritime. În principiu, prin complexitatea sa, Convenția din 1982 a absorbit cele patru convenții din 1958 de la Geneva.

Pe lângă această sursă de bază, constituie izvoare ale dreptului internațional maritim, în măsura în care ele reglementează instituții ale acestei ramuri, Tratatul cu privire la denuclearizarea Pacificului de Sud, semnat la Rarotonga la 6 august 1985,⁷²⁶ Tratatul cu privire la canalul Panama și Tratatul cu privire la neutralitatea permanentă a canalului Panama, ambele semnate la 7 septembrie 1977,⁷²⁷ Tratatul asupra Antarcticii, semnat la Washington la 1 decembrie 1959,⁷²⁸ Convenția cu privire la prevenirea poluării apelor maritime cu hidrocarburi, semnată la Londra la 12 mai 1954,⁷²⁹ Convenția privind regimul strâmtorilor Mării Negre, semnată la Montreux la 20 iulie 1936,⁷³⁰ Convenția cu privire la asigurarea liberei navigații pe canalul de Suez, semnată la Constantinopol 29 octombrie 1888.⁷³¹

În exercitarea drepturilor și obligațiilor cu privire la activităților lor maritime, statele trebuie să respecte principiile fundamentale ale dreptului internațional public astfel ca principiul cooperării internaționale, principiul neagresiunii, principiul egalității suverane, integrității teritoriale, inviolabilității frontierelor de stat, soluționării pașnice a diferendelor internaționale. Cu toate acestea, dreptul internațional maritim dispune de proprii principii care fie sunt o derivație specifică a celor fundamentale, fie cele care guvernează regimul juridic particular al unor instituții juridice maritime cum ar fi principiul neinterzicerii dreptului de pasaj inofensiv, principiul libertății mării libere, neapropriațiunii mării libere, utilizării mării libere doar în scopuri pașnice, principiul nepoluării apelor mării, principiul cooperării statelor pentru reprimarea infracțiunilor

725 Publicat pe <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/274/68/PDF/N9527468.pdf?OpenElement>

726 În vigoare din 11 decembrie 1986, publicat pe <http://www.fas.org/nuke/control/spnfz/text/spnfz.htm>

727 Publicate pe <http://www.czbrats.com/treaty77/trtext.htm>

728 În vigoare din 23 iunie 1962, publicat în Niciu M. *Culegere de documente de drept internațional public*. Volumul I. - București: Lumina Lex, 1997, pp.146-151.

729 În vigoare din 12 aprilie 1966, publicată pe http://www.admin.ch/ch/f/rs/0_814_288_1/index.html

730 Publicată în Niciu M. *Culegere de documente de drept internațional public*. Volumul I. - București: Lumina Lex, 1997, pp.100-113.

731 Publicată în Niciu M. *Culegere de documente de drept internațional public*. Volumul I. - București: Lumina Lex, 1997, pp.114-116.

comise în marea liberă, principiul repartiției echitabile a resurselor mării, principiul conservării și protecției resurselor biologice ale mării etc.

Prin urmare, astăzi de confruntăm cu o ramură bine conturată, constituită dintr-o multitudine de instituții juridice, care reglementează cvazitotalitatea relațiilor internaționale în legătură cu utilizarea spațiilor maritime de către state și organizații internaționale. Aceasta este una dintre cele mai complexe ramuri ale dreptului internațional prin faptul convertirii unor noțiuni la origine pur geografice în noțiuni strict juridice, astfel conciliind opiniile și divergențele care au împiedicat mai multe decenii codificare sa.

În prezent, dreptul internațional maritim reglementează regimul juridic și statutul spațiilor maritime supuse jurisdicției naționale (p.2), spațiilor cu regim mixt (p.3), teritoriilor nesupuse suveranității statelor (p.4) și procedura de soluționare a diferendelor maritime (p.5).

§ 2. Spații maritime supuse jurisdicției naționale

Deși principiul libertății mărilor s-a impus către finele secolului 17, un pic mai târziu se conturează ideea de suveranitate a statului riveran asupra unei fâșii maritime de-a lungul coastelor sale pentru motive de securitate și sub rezerva unui control efectiv de pe țarm.

Apele maritime supuse jurisdicției naționale constituie elementul acvatic al teritoriului de stat. Ele se supun jurisdicției teritoriale a statului și asupra lor statul își răsfrânge plenitudinea competenței *ratione loci* cu toate consecințele pe care le implică suveranitatea teritorială. În acest sens, potrivit doctrinei dreptului internațional, criteriul salinității apei nu este suficient pentru a distinge apele maritime de celelalte spații acvatice: este necesar ca marea să fie în comunicare liberă și naturală pe toată întinderea globului pământesc. În plus, dreptul internațional maritim reglementează nu numai regimul juridic al apelor propriu-zise, dar și solul lor și subsolul aferent, iar în unele cazuri chiar și spațiul aerian de asupra acestor ape.⁷³² Pe de altă parte, unele „mări” ca Marea Moartă, Caspică în pofida caracterului sărat, nu sunt considerate mări în sensul dreptului internațional, chiar dacă unele (Caspică) se supun obiectului de reglementare a dreptului internațional, pentru că scaldă teritoriul mai multor state, și sunt considerate ca mări „private”.⁷³³ Apele maritime supuse jurisdicției naționale se împart în două mari categorii:

1. ape maritime interioare,
2. marea teritorială.

Deși constituie teritoriul unui stat, prin faptul că limita mării teritoriale este reglementată de dreptul internațional, iar navele maritime străine au unele drepturi (dreptul de pasaj inofensiv) care pot fi exercitate în aceste spații, regimul juridic al acestor ape nu este afectat de caracterul absolut al suveranității. Prin urmare, este vorba de o suveranitate reglementată de normele dreptului internațional.

Chiar dacă consecutivitatea geografică dictează examinarea inițială a regimului juridic al apelor interioare maritime, definirea juridică a unor termeni impune, în primul rând, cercetarea aspectelor legate de marea teritorială, iar apoi cele aferente apelor maritime interioare.

Marea teritorială. Dacă e vorba de o localizare geografică, marea teritorială este zona maritimă adiacentă apelor interioare sau eventual apelor arhipelagice, asupra căreia

⁷³² A se vedea în continuare, de exemplul, dreptul de trecere în tranzit prin apele arhipelagice sau strămtorile internaționale.

⁷³³ Daillier P., Pellet A., Nguyen Q. D. *op. cit.*, p.1141.

se extinde suveranitatea statului. Din punct de vedere juridic, marea teritorială este acea parte din apele mării sau oceanului, cuprinsă între linia sa de bază și linia exterioară, care se află sub jurisdicția statului riveran.

Celebra formulă a lui *Bynkershoek* potrivit căreia puterea unui stat se termină acolo unde se termină forța armelor sale, a condus la fixarea lățimii mării teritoriale până la o distanță echivalentă unei împușcături de tun. În 1782, *Galiani* a propus de a fixa lățimea mării teritoriale egală cu 3 mile marine, ceea ce corespundea atunci unei împușcături medii de tun. Marile puteri maritime au acceptat această idee, fără totuși ca ea să constituie unanimitate, ceea ce a produs eșecul Conferinței de codificare de la Haga din 1930. De exemplu, statele scandinave și-au fixat lățimea mării teritoriale la o distanță de 4 mile maritime, fără ca această practică să fie foarte clară. Rusia a demonstrat foarte devreme preferința sa pentru o distanță de 12 mile.⁷³⁴

În 1951, Curtea Internațională de Justiție în afacerea *Pescarii norvegieni* a confirmat că „solul conferă statului riveran un drept asupra apelor care scaldă țărmlul”.⁷³⁵ Începând cu această perioadă această regulă a constituit obiectul unei contestări îndeosebi a unor state latino-americane din considerente nu atât strategice cât economice, care și-au extins marea teritorială până la 200 mile maritime.⁷³⁶ Alte state s-au mulțumit cu limita de 12 mile maritime, dar revendicând dincolo o zonă de pescuit exclusiv. Conferința din 1960 a formulat compromisul „6+6” – 6 mile lățimea mării teritoriale și 6 mile zona de pescuit exclusiv, dar neacceptat.

Compromisul acceptat a fost formulat de Convenția din 1982 la art. 3 care prevede o delimitare unilaterală a mării teritoriale. În acest sens, Convenția autorizează limita maximă de **12 mile marine**, statelor revenindu-le două metode alternative de delimitare, utilizând linia de bază normală sau linia de bază dreaptă.

Linia de bază normală este linia refluxului de-a lungul țărmlului, astfel cum aceasta este indicată pe hărțile marine la scară mare recunoscute oficial de statul riveran. *Linia de bază dreaptă* este o linie imaginară utilizată de statele al căror țărml prezintă creștături și tăieturi sau dacă există de-a lungul țărmlului un șir de insule în imediata apropiere a acestuia. În acest caz, linia de bază dreaptă va uni punctele cele mai avansate în mare, luându-se în considerație cel mai avansat reflux. Traseul liniilor de bază drepte nu trebuie să se îndepărteze într-un mod sensibil de la direcția generală a țărmlului, iar întinderile de mare situate spre țărml trebuie să fie suficient legate de domeniul terestru pentru a fi supuse regimului apelor interioare. Aceste linii nu trebuie să fie trasate spre ridicăturile fundului mării ce rămân descoperite în timpul refluxului sau să pornească de la acestea decât în cazul în care pe ele sunt amplasate faruri sau instalații similare, care se află în permanență deasupra nivelului mării sau în cazul în care traseul unor asemenea linii de bază drepte a făcut obiectul unei recunoașteri internaționale generale.⁷³⁷ În cazul în care fundurile marine descoperite se află la o distanță de continent sau o insulă mai mică de 12 mile marine, linia refluxului al acestora poate fi considerată linie de bază pentru delimitarea mării teritoriale.⁷³⁸

734 Ibidem, p.1164.

735 Cauza Marea Britanie contra Norvegiei, hotărârea din 18 decembrie 1951, p.21, publicată pe <http://www.icj-cij.org/docket/files/5/1808.pdf>

736 Limita zonei bogată în pește grație curentului Humbolt, situat în partea de Est al continentului american.

737 Articolul 7 din Convenția din 1982.

738 Articolul 13 din Convenția din 1982.

Metoda liniilor de bază drepte nu poate fi aplicată de către un stat în așa fel încât să taie legătura dintre marea teritorială a altui stat cu largul mării sau cu zona sa economică exclusivă.

Dacă un fluviu se revărsă în mare fără a forma un estuar,⁷³⁹ linia de bază este o linie dreaptă de-a curmezișul gurii fluviului între punctele limite ale refluxului pe țărmuri.

Linia de bază a mării teritoriale, indiferent de modalitatea delimitării ei, este o instituție importantă a dreptului internațional maritim, deoarece ea determină ulterioarele delimitări ale zonei contigue, zonei economice exclusive și al platoului continental.

Linia exterioară a mării teritoriale este o linie imaginară paralelă liniei de bază a mării teritoriale, la o distanță egală cu lățimea mării teritoriale. Potrivit art.4 din Convenția din 1982, linia exterioară a mării teritoriale formează o linie având fiecare punct la o distanță egală cu lățimea mării teritoriale, din punctul cel mai apropiat al liniei de bază. Pe de altă parte, dacă țărmurile a două state sunt adiacente sau situate față în față, linia exterioară va coincide cu linia mediană ale cărei puncte sunt la distanțe egale de punctele cele mai apropiate ale liniilor de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale a fiecăruia dintre cele două state. Totuși regula nu este aplicabilă dacă între cele două state:

- există un acord contrar încheiat,
- există unele titluri istorice,
- există unele împrejurări speciale.⁷⁴⁰

Limita exterioară a mării teritoriale constituie frontiera acvatică care delimitează teritoriul statului riveran de alte spații.

După cum am precizat *supra* de la caracterul suveran al teritoriului de stat, dreptul internațional maritim autorizează excepții, printre care figurează pasajul inofensiv al navelor străine în marea teritorială a unui stat riveran.

Pasajul inofensiv este trecerea navelor străine prin marea teritorială a unui stat, respectând condițiile cerute de Convenția din 1982. Potrivit art.18 prin „trecere” se înțelege faptul de a naviga în marea teritorială în scopul:

1. de a o traversa fără a intra în apele interioare ori a face escală într-o radă sau o instalație portuară situată în afara apelor interioare sau
2. de a intra în apele interioare sau de a le părăsi, sau de a face escală într-o asemenea radă sau instalație portuară sau de a o părăsi.

Această trecere trebuie să fie continuă și rapidă, cu excepția a trei situații expres autorizate:

1. dacă oprirea și ancorarea constituie incidente obișnuite ale navigației,
2. dacă ele se impun ca urmare a unui caz de forță majoră sau de avarie,
3. dacă se recurge la ele în scopul acordării ajutorului persoanelor, navelor sau aeronavelor aflate în pericol sau avariere.

Cu referire la calificativul „inofensivă”, articolul 19 din Convenție face trimitere la principiul neagresiunii al dreptului internațional și o consideră ofensivă orice trecere a unei nave dacă ea aduce atingere păcii, ordinii sau securității statului riveran în marea sa teritorială prin următoarele activități:

1. amenințarea sau folosirea forței împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a statului riveran sau în orice alt mod contrar principiilor dreptului internațional enunțate în Carta ONU;
2. exercițiu sau manevră cu arme de orice fel;
3. culegerea de informații în detrimentul apărării sau securității statului riveran;

⁷³⁹ Estuarul este o porțiune din zona de vărsare a unui fluviu, lărgită și adâncită pe țărmurile afectate puternic de maree.

⁷⁴⁰ Articolul 15 din Convenția din 1982.

4. propaganda vizând prejudicierea apărării sau securității statului riveran;
5. lansarea, aterizarea pe nave sau îmbarcarea de aeronave;
6. lansarea, debarcarea sau îmbarcarea de tehnică militară;
7. îmbarcarea sau debarcarea de mărfuri, fonduri bănești sau persoane contrar legilor și reglementărilor vamale, fiscale, sanitare sau de imigrare ale statului riveran;
8. poluarea deliberată și gravă, cu încălcarea Convenției din 1982;
9. pescuitul;
10. cercetări sau ridicări hidrografice;
11. perturbarea funcționării oricărui sistem de comunicare sau a oricărui alt echipament sau instalație ale statului riveran;
12. orice altă activitate care nu are o legătură directă cu trecerea.

În plus, statul riveran dispune de următoarele drepturi de protecție cu privire la exercitarea dreptului de pasaj inofensiv din partea navelor maritime străine în marea sa teritorială:

1. să adopte legi și reglementări cu privire la pasajul inofensiv în marea sa teritorială privind securitatea navigației, reglementarea traficului maritim, protecția echipamentelor și a sistemelor de asigurare a navigației, protecția cablurilor și a conductelor submarine, conservarea resurselor biologice ale mării, prevenirea pescuitului ilegal ș.a.;⁷⁴¹

2. când securitatea navigației o impune, să pretindă navelor străine care-și exercită dreptul de trecere inofensivă în marea sa teritorială să utilizeze căile de navigație desemnate de el și să respecte dispozitivele de separare a traficului prescrise de el pentru reglementarea trecerii navelor. Statul riveran trebuie să indice în mod clar asemenea căi de navigație și dispozitive de separare a traficului pe hărți maritime cărora le asigură publicitatea necesară;⁷⁴²

3. să ia, în marea sa teritorială, măsurile necesare pentru a împiedica orice trecere care nu este inofensivă;⁷⁴³

4. să ia măsurile necesare pentru a preveni orice încălcare a condițiilor de intrare în apele interioare sau instalațiile portuare;

5. fără a stabili vreo discriminare de drept sau de fapt între navele străine, să suspende temporar, în anumite zone ale mării sale teritoriale, exercitarea dreptului de pasaj inofensiv a navelor străine dacă această suspendare este indispensabilă pentru asigurarea securității sale, între altele, pentru a putea executa exerciții militare. Suspendarea nu va avea efect decât după publicarea ei în modul cuvenit.

Cu toate acestea, statul riveran are și unele obligații în marea sa teritorială. Astfel el este obligat:

1. să nu împiedice trecerea inofensivă a navelor străine în marea teritorială, în afară de cazurile prevăzute de Convenție;

2. să nu impună navelor străine obligații care să aibă drept urmare împiedicarea sau restrângerea exercitării dreptului de pasaj inofensiv al acestor nave;

3. să nu exercite o discriminare de drept sau de fapt împotriva navelor unui anumit stat sau a navelor care transportă mărfuri dintr-un anumit stat sau cu destinația spre un anumit stat sau în numele unui anumit stat;

4. să semnaleze printr-o publicitate adecvată orice pericol pentru navigație în marea sa teritorială, de care are cunoștință;⁷⁴⁴

741 Articolul 21 din Convenția din 1982.

742 Articolul 22 din Convenția din 1982.

743 Articolul 25 din Convenția din 1982.

744 Articolul 24 din Convenția din 1982.

5. să nu perceapă taxe de la navele străine pentru simpla lor trecere în mare teritorială, decât pentru remunerarea unor servicii determinate prestate acestei nave.

Convenția de la Montego Bay reglementează pasajul inofensiv recunoscut pentru șase categorii de nave maritime străine fără a indica vreo interdicție expresă pentru vreuna din ele, dar supunând unele categorii unor condiții suplimentare pe parcursul realizării pasajului. Primele două categorii include navele comerciale (I) și navele de stat utilizate în scopuri comerciale (II) care de regulă sunt nave ce asigură transportul bunurilor, mărfurilor și călătorilor. Asupra lor nu se răsfrâng condiții particulare cu referire la pasajul lor în marea teritorială a unui stat și, în principiu, ele îl practică cel mai frecvent. Dacă printre ele figurează cea de-a treia categorie - navele cu propulsie nucleară și cele care transportă substanțe radioactive sau nocive (III) - atunci articolul 23 din Convenție le cere în momentul când își exercită dreptul de trecere inofensivă în marea teritorială să aibă asupra lor documentele și să ia măsuri speciale de precauție prevăzute de acordurile internaționale.

Potrivit regulii generale aceste categorii de nave beneficiază de imunitate relativă de jurisdicție penală și civilă când se află în marea teritorială străină. Astfel, statul riveran poate să-și exercite *jurisdicția penală* la bordul unei nave străine care trece în marea teritorială, pentru a proceda la arestarea unor persoane sau la efectuarea unor acte de cercetare penală ca urmare a unei infracțiuni comise la bordul acestei nave în timpul trecerii, numai în următoarele cazuri:

1. dacă consecințele infracțiunii se extind asupra statului riveran,
2. dacă infracțiunea este de natură să tulbure pacea țării sau ordinea în marea teritorială,
3. dacă asistența autorităților locale a fost cerută de căpitanul navei ori de un agent diplomatic sau un funcționar consular al statului de pavilion, sau
4. dacă aceste măsuri sunt necesare pentru reprimarea traficului ilicit de stupefiante sau de substanțe psihotrope.⁷⁴⁵

De fapt, statul riveran are dreptul de a lua toate măsurile prevăzute de dreptul său intern, în scopul de a proceda la arestări sau la acte de cercetare penală la bordul unei nave străine care trece în marea teritorială după ce a părăsit apele interioare. În toate aceste cazuri, statul riveran trebuie, la cererea căpitanului, să notifice, în prealabil, orice măsură preconizată unui agent diplomatic sau funcționar consular al statului de pavilion și trebuie să faciliteze contactul între acest funcționar și echipajul navei. În caz de urgență, această notificare poate fi făcută în timp ce măsurile sunt în curs de executare.

Statul riveran nu poate lua, cu unele excepții, nici o măsură la bordul unei nave străine care trece în marea teritorială, în scopul de a proceda la o arestare sau la acte de cercetare penală pentru o infracțiune comisă înainte de intrarea navei în marea teritorială, dacă nava, venind dintr-un port străin, nu face decât să treacă în marea teritorială fără să intre în apele interioare.

Dacă e să ne referim la imunitatea de *jurisdicție civilă*, ea este mai largă, în sensul că statul riveran are dreptul de a lua măsuri de executare sau măsuri conservatorii în materie civilă, prevăzute de dreptul său intern, față de o navă străină, numai pentru obligații contractate sau responsabilități asumate de nava respectivă în timpul sau în vederea trecerii prin apele statului riveran, și numai față de o navă străină care staționează în marea teritorială sau care trece în marea teritorială după ce a părăsit apele interioare.

Următoarele trei categorii de nave maritime au un regim similar. *Navele de război* (IV) sunt navele care fac parte din forțele armate ale unui stat și poartă semnele exterioare distinctive ale navelor militare ale naționalității sale, care sunt plasate sub comanda unui

745 Articolul 27 din Convenția din 1982.

ofițer de marină aflat în serviciul acestui stat și înscris pe lista ofițerilor sau pe un document echivalent și al căror echipaj este supus regulilor disciplinei militare. Convenția din 1982 nu interzice pasajul inofensiv al navelor militare în marea teritorială a unui stat și nici nu-l supune unei autorizări speciale exprese, eliberate de organele statului riveran străin. Convenția se limitează doar la prescripția pentru cazul când o navă de război nu respectă legile și reglementările statului riveran privind trecerea în marea teritorială și nu ține cont de invitația care i-a fost adresată de a se conforma lor, precizând doar posibilitatea pentru statul riveran de a cere ca nava respectivă să părăsească imediat marea sa teritorială.⁷⁴⁶ *Navele de stat utilizate în scopuri necomerciale* (V) sunt navele de salvare, de control vamal, de poliție, pentru cercetări științifice. O variație a ultimelor două pot fi *submarinele și alte vehicule submersibile* (VI) care sunt obligate în marea teritorială a unui stat străin să navigheze la suprafață și să arboreze pavilionul lor.

Potrivit Convenției aceste trei categorii de nave se bucură de imunitate absolută de jurisdicție atunci când realizează pasajul inofensiv. Pe de altă parte, statul de pavilion poartă răspundere internațională pentru orice pierdere sau daună cauzată statului riveran ca urmare a nerespectării de către o navă de război sau orice altă navă de stat utilizată în scopuri necomerciale, a legilor și reglementărilor statului riveran privind trecerea în marea teritorială sau a dispozițiilor Convenției din 1982 sau a altor reguli de drept internațional.

Apele maritime interioare. Acestea sunt suprafețe acvatice maritime sau oceanice situate între țărmul unui stat și linia de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale. Astfel ele constituie apele golfulor, radelor, apele portuare, apele arhipelagice. Cu referire la apele interioare, articolul 8 din Convenția din 1982 prevede că în cazul în care traseul liniei de bază drepte are ca rezultat includerea în apele interioare a unor spații acvatice care nu erau mai înainte considerate ca atare, asupra lor se va aplica dreptul de trecere inofensivă.

Golful este o parte a unui ocean, a unui lac sau a unei mări, care pătrunde în uscat printr-o deschizătură largă. În sensul dreptului internațional prin golf se înțelege o creastă bine marcată a cărei pătrundere în uscat, în raport cu lărgimea gurii sale, este astfel încât apele pe care le include sunt înconjurate de țărm – constituind mai mult decât o simplă curbură a țărmului. Totuși, o creastă nu este considerată golf decât dacă suprafața sa este cel puțin egală unui semicerc, care are ca diametru linia dreaptă trasa de-a curmezișul intrării creștăturii. Atunci când distanța dintre limitele refluxului la punctele de intrare naturale ale unui golf nu depășește 24 mile marine, între aceste două limite ale refluxului poate fi trasată o linie de delimitare, iar apele astfel închise de această linie se vor considera ape interioare. În cazul în care această distanță depășește 24 mile marine, se va trasa o linie de bază dreaptă de 24 mile marine în interiorul golfului în așa fel încât să închidă o suprafață de apă maximă.⁷⁴⁷ Aceste reguli nu se referă decât la golfulurile la care un singur stat este riveran și nu se aplică golfulurilor numite „istorice”, ca de exemplu, Golful Mexic (Mexic), Hudson (Canada), Petru I (Rusia)⁷⁴⁸ și atunci când se aplică metoda liniilor de bază drepte.

Rada este o porțiune de apă în vecinătatea unui port, apărată de valuri și de curenți (în mod natural sau prin diguri), în care pot ancora și staționa nave. De regulă, dacă ele servesc în mod obișnuit încărcării, descărcării și ancorării navelor, radele care în mod

746 Articolele 29-30 din Convenția din 1982.

747 Articolul 10 din Convenția din 1982.

748 Колосов Ю.М., Кривчикова Э.С. *Международное право*. – Москва: Международные отношения, 2003, pp.524-525.

normal s-ar afla în întregime sau parțial dincolo de limita exterioară a mării teritoriale sunt considerate că fac parte din marea teritorială.⁷⁴⁹

Apele portuare sunt apele maritime cuprinse între linia țărmului și linia care unește cele mai avansate instalații portuare. Instalațiile permanente care fac parte integrantă dintr-un sistem portuar și care înaintea cel mai mult spre larg sunt considerate că fac parte din țărm. În sensul Convenției de la Montego Bay instalațiile de-a lungul țărmului și ale insulelor artificiale nu sunt considerate ca instalații portuare permanente.

Apele arhipelagice formează spațiul maritim inclus în interiorul unui perimetru stabilit de către un stat arhipelag. A patra conferință de codificare a dreptului mării⁷⁵⁰ a avut grijă să reglementeze această noțiune, obiectul unei mai vechi revendicări a statelor arhipelagice, în special Indonezia și Filipine, fapt nerealizat de conferințele precedente. Astfel Convenția din 1982 a codificat noțiunea de stat arhipelag, arhipelag și dreptul de trecere prin apele arhipelagice.

Prin *stat arhipelag* se înțelege un stat constituit în întregime din unul sau mai multe arhipelaguri și eventual alte insule. Prin *arhipelag* se înțelege un ansamblu de insule, inclusiv părți de insule, apele înconjurătoare și celelalte elemente naturale care au unele cu altele raporturi atât de strânse, încât ele formează în mod intrinsec o entitate geografică, economică și politică sau care sunt istoricește considerate ca atare.

Apele arhipelagice sunt apele interioare situate în interiorul *liniilor de bază arhipelagice*, care la rândul său sunt linii drepte imaginare care leagă punctele extreme ale insulelor cele mai îndepărtate și ale recifelor descoperite ale arhipelagului, cu condiția ca traseul acestor linii de bază să înglobeze insulele principale și să definească o zonă în care raportul între suprafața apelor și cea de uscat, inclusiv atolilor,⁷⁵¹ să fie între 1 la 1 și 9 la 1. Lungimea acestor linii de bază nu trebuie să depășească 100 mile marine. Cu toate acestea, cel mult 3% din numărul total al liniilor de bază ce înconjoară un arhipelag pot avea o lungime superioară, fără a depăși 125 mile marine, și traseul acestor linii de bază nu trebuie să se îndepărteze în mod sensibil de conturul general al arhipelagului.

Făcând parte din teritoriul de stat, asupra apelor arhipelagice se extinde suveranitatea statului arhipelag, indiferent de adâncimea lor sau de distanța dintre ele și țărm. Această suveranitate se extinde asupra spațiului aerian de asupra apelor arhipelagice, asupra fundului acestor ape și a subsolului corespunzător, precum și asupra resurselor pe care le conțin. În pofida suveranității sale, statul arhipelag are două obligații principale pe care trebuie să le respecte în apele sale arhipelagice:

1. să respecte acordurile existente încheiate cu alte state și să recunoască drepturile de pescuit tradiționale și activitățile legitime exercitate de statele limitrofe în anumite zone care fac parte din apele arhipelagice. Aceste drepturi nu pot face obiectul vreunui transfer sau partaj în beneficiul statelor terțe sau al cetățenilor lor.

2. să respecte cablurile submarine existente care au fost puse de alte state și care trec prin apele sale fără să atingă țărmul. El va autoriza întreținerea și înlocuirea acestor cabluri, după ce va fi informat despre amplasarea lor și despre lucrările de reparație sau de înlocuire a lor.

De la liniile de bază arhipelagice, statul arhipelag măsoară și delimitează marea sa teritorială, zona contiguă, zona economică exclusivă și platoul continental. În cazul golfurilor, guriile fluviilor la revărsare în mare sau a apelor portuare, statul arhipelag poate

⁷⁴⁹ Articolul 12 din Convenția din 1982.

⁷⁵⁰ A se vedea articolele 46-54 din Convenția din 1982.

⁷⁵¹ Atol este o insulă în formă de inel, al cărui diametru poate ajunge până la 50 km, alcătuită din schelete de corali.

trasa linii de închidere pentru a delimita „apele sale interioare”.⁷⁵² În aceste circumstanțe, grație caracterului particular al statului arhipelag, suntem în prezența unor ape interioare (clasice) în cadrul altor ape interioare (arhipelagice). Aceiași particularitate a determinat două modalități de navigație prin apele arhipelagice a navelor străine:

1. pasajul inofensiv, care se aplică *mutatis mutandis* celui din marea teritorială și
2. dreptul de trecere prin apele arhipelagice.

Prin *trecere prin apele arhipelagice* se înțelege exercitarea de către nave și aeronave, potrivit modului lor general de navigație și fără obstacole, a drepturilor de navigație și de survol, numai în scopul de a asigura un tranzit continuu și rapid între un punct din marea liberă sau dintr-o zonă economică exclusivă și un alt punct din marea liberă sau dintr-o zonă economică exclusivă. În apele arhipelagice și marea sa teritorială adiacentă, statul arhipelag poate desemna căi de navigație și, în spațiul aerian de asupra acestor căi, rute aeriene care să permită trecerea continuă și rapidă a navelor și aeronavelor străine. Toate navele și aeronavele se bucură de dreptul de trecere prin apele arhipelagice, pe aceste căi de navigație și rute aeriene. Aceste căi de navigație și rute aeriene trebuie să cuprindă toate rutele și șenalele care servesc în mod normal navigației internaționale în apele arhipelagice și spațiul aerian deasupra. Aceste căi trebuie să fie definite printr-o serie de linii axiale continue unind punctele lor de intrare și de ieșire. În timpul trecerii, navele și aeronavele nu trebuie să se îndepărteze cu mai mult de 25 mile marine de aceste linii axiale. De asemenea, navele străine nu au dreptul să navigheze la o distanță față de țărm inferioară unei zecimi din distanța care separă punctele cele mai apropiate ale insulelor care mărginesc o cale de navigație. Atunci când statul arhipelag desemnează căile de navigație, el poate să prescrie dispozitive de separare a traficului pentru a asigura securitatea trecerii navelor care merg pe șenalele înguste în interiorul acestor căi. Dacă statul arhipelag nu a stabilit căile de navigație sau rutele aeriene, dreptul de trecere prin apele arhipelagice se poate exercita folosindu-se căile și rutele care servesc în mod normal navigației internaționale.

§ 3. Spații maritime cu regim mixt

Spațiile maritime cu regim mixt sunt teritorii acvatice care beneficiază de un dublu regim juridic. Suntem în prezența fie a unui teritoriu liber în care statele riverane adiacente au anumite drepturi suverane exclusive în raport cu alte state, cum ar fi zona contiguă, zona economică exclusivă sau platoul continental, fie a unui teritoriu de stat cu un puternic grad de internaționalizare, de exemplu strâmtorile și canalele internaționale. Regimul juridic al unor astfel de spații maritime este reglementat în egală măsură de dreptul național al statului riveran și de dreptul internațional maritim.

Zona contiguă. Ideea de zonă contiguă datează odată cu *Hovering laws* stabilite în Anglia în secolul 18 și care permiteau, făcând excepție de la libertatea mării libere, navelor acestei țări de a exercita un control vamal asupra navelor străine ce traversau apele teritoriale engleze. Cutuma a luat ceva timp pentru a sancționa acest precedent. Acest proces a fost reanimat de *liquor treaties*, încheiate de Statele Unite ale Americii pentru a facilita implementarea prohibiției alcoolului între anii 1919-1933, și de doctrină.⁷⁵³

Conceptul a fost recunoscut în timpul Conferinței din 1930 și confirmat în Convenția de la Geneva cu privire la platoul continental din 1958. Necesitatea stabilizării unei astfel de zone se explică prin faptul că într-o porțiune de mare adiacentă mării teritoriale, statul riveran ar trebui să păstreze unele competențe exclusive, dar limitate.

⁷⁵² Articolul 50 din Convenția din 1982.

⁷⁵³ Daillier P., Pellet A., Nguyen Q. D. *op. cit.*, p.1174.

Zona contiguă apare astfel ca o zonă de tranziție, funcția căreia constă în atenuarea contrastului dintre regimul mării libere și cel al mării teritoriale.

Ca și marea teritorială, zona contiguă este stabilită printr-o delimitare unilaterală a statului riveran. Articolul 24, par.2 al Convenției din 1958 interzicea statelor de a o extinde „dincolo de 12 mile marine măsurate de la linia de bază”, ceea ce ar fi antrenat dispariția ei în toate cazurile când lățimea mării teritoriale ar fi de 12 mile marine. Pentru a evita aceasta, articolul 33, par.2 al Convenției din 1982 stabilește lățimea maximă de **24 mile marine** a zonei contigue măsurate de la linia de bază a mării teritoriale.

Potrivit Convenției din 1982, statul riveran poate exercita în zona sa contiguă patru tipuri de control: vamal, fiscal, sanitar, asupra imigrării. În acest scop statul riveran este în dreptul în această zonă de a lua măsuri pentru:

1. a preveni încălcările legilor și reglementărilor sale vamale, fiscale, sanitare sau de imigrare pe teritoriul său sau în marea sa teritorială,
2. a reprimă încălcările acestor legi și reglementări comise pe teritoriul său sau în marea sa teritorială.

Zona economică exclusivă. Zona economică exclusivă este o instituție cu un regim mixt deoarece, pe de o parte, statul riveran nu-și exercită suveranitatea asupra ei, iar, pe de altă parte, statului riveran dispune de unele drepturi exclusive în această zonă. Noțiunea este consacrată în a cincea parte a Convenției din 1982, potrivit căreia ea este o zonă situată dincolo de marea teritorială și adiacentă ei, supusă unui regim juridic special stabilit de Convenție.

Apariția sa a fost determinată de o interesantă evoluție a pretențiilor maritime ale statelor riverane. În spiritul Proclamației Truman din 1945, prin care Statele Unite ale Americii își rezerva dreptul de a reglementa pescuitul pe o porțiune din marea liberă adiacentă țărmului, unele state latino-americane au revendicat din 1947 o zonă de pescuit exclusiv, extinzându-se până la 200 mile marine de la țărmurile lor. Obiectivul principal era de a rezerva resortisanților săi exploatarea resurselor marine a acestei zone în special cele de pește. Aceste revendicări s-au generalizat și extins sub influența a cel puțin 3 factori. Pe de o parte ameliorarea tehnicilor de pescuit risca să antreneze în unele regiuni epuizarea stocurilor de pește. Pe de altă parte, grație progresului tehnic, resursele ne biologice (minerale și energetice) au devenit exploatabile. În fine, aceste revendicări se înscriu în cadrul unei ideologii de dezvoltare susținute de statele lumii a treia care deveneau tot mai multe ca consecință a decolonizării.

De la început, un mare număr de state au proclamat unilateral existența de-a lungul țărmului a unei zone de pescuit exclusiv cu o întindere variabilă, aducând astfel adeseori atingere intereselor pescarilor străini obișnuiți să pescuiască în aceste locuri. Apoi conceptul de zonă economică exclusivă a căpătat, grație practicii statelor, o valoare cutumiară, codificată într-un sfârșit în Convenția din 1982.

Astfel, potrivit articolului 57, zona economică exclusivă nu se întinde dincolo de **200 mile marine** măsurate de la liniile de bază ale mării teritoriale. În această zonă se includ apele maritime, solul și subsolul. Dar, potrivit articolului 56, par.3, drepturile cu privire la fundul mării și subsolul acestuia sunt exercitate de statul riveran în conformitate cu partea VI a Convenției – platoul continental, la care ne vom referi în continuare.

În zona sa economică exclusivă statul riveran dispune de drepturi suverane și exclusive cu privire la exploatarea și explorarea, conservarea și gestionarea resurselor naturale, biologice sau ne biologice, ale fundului mării, ale subsolului acestuia și ale apelor de deasupra, precum și la celelalte activități de explorare și exploatare a zonei în scopuri economice, cum ar fi producerea de energie cu ajutorul apei, curenților și vântului. În plus, statul riveran menține în această zonă jurisdicția asupra:

1. amplasării și folosirii insulelor artificiale, instalațiilor și lucrărilor,
2. cercetării științifice marine,
3. protecției și conservării mediului marin.

În aceste scopuri el stabilește volumul autorizat al capturilor în ce privește resursele biologice în zona sa economică exclusivă. Ținând seama de datele științifice cele mai sigure de care dispune, statul riveran este obligat să ia măsuri adecvate de conservare și de gestiune a resurselor biologice din zona sa economică exclusivă pentru a nu le periclita de supraexploatare. Statul riveran este cel care determină capacitatea sa de explorare a resurselor biologice din zonă. Dacă această capacitate de exploatare este inferioară volumului total autorizat al capturilor, el poate permite altor state pe bază de acorduri să exploateze excedentul volumului autorizat. Atunci când acordă altor state accesul la zona sa economică exclusivă, statul riveran trebuie să ia în considerație toți factorii relevanți, printre care:

1. importanța pe care o prezintă resursele biologice ale zonei pentru economia lor și pentru celelalte interese naționale ale lor,
2. dreptul statelor fără litoral și cele dezavantajate geografic,
3. nevoile statelor în curs de dezvoltare din regiune sau subregiune,
4. necesitatea de a reduce la minimum perturbațiile economice în statele ai căror cetățeni practică în mod obișnuit pescuitul în zonă sau care au contribuit în mod deosebit la cercetarea și identificarea stocurilor.

Statele dezvoltate fără litoral nu au dreptul să participe la exploatarea resurselor biologice decât în zonele economice exclusive ale statelor riverane dezvoltate din aceeași regiune sau subregiune. Prin *state dezavantajate din punct de vedere geografic* se înțeleg statele riverane, inclusiv statele riverane la o mare închisă sau semiînchisă, pe care situația lor geografică le face să depindă de exploatarea resurselor biologice ale zonelor economice exclusive ale altor state din regiune sau subregiune, pentru o aprovizionare suficientă cu pește destinată nevoilor alimentare ale populației lor sau ale unei părți din populație, precum și statele riverane care nu pot pretinde o zonă economică exclusivă proprie.

În vederea exercitării drepturilor sale exclusive economice în zonă, statul riveran dispune de o largă competență legislativă cu privire la:

- eliberarea de permise pescarilor sau pentru vasele și uneltele de pescuit, inclusiv plata de taxe și orice alte compensații,
- determinarea speciilor ale căror pescuit este autorizat și stabilirea de cote, fie pentru stocurile sau grupurile de stocuri deosebite sau pentru capturile pe fiecare navă pentru o anumită perioadă de timp, fie pentru capturile cetățenilor unui stat în timpul unei perioade date,
- reglementarea campaniilor și zonelor de pescuit, a tipului, mărimii și numărului instrumentelor, ca și a tipului, mărimii și numărul navelor de pescuit care pot fi utilizate,
- stabilirea vârstei și mărimii peștilor și a altor specii care pot fi pescuite,
- obligația de a executa, cu autorizarea și controlul statului riveran, programe de cercetare determinate în domeniul pescuitului și reglementarea efectuării acestor cercetări, inclusiv luarea de eșantioane din capturi,
- plasarea, de către statul riveran, de observatori sau stagiați la bordul vaselor respective,
- descărcarea tuturor capturilor sau a unei părți din capturile acestor nave în porturile statului riveran ș.a.

După cum am menționat, în zona sa economică exclusivă statul riveran are dreptul exclusiv de a construi, autoriza și reglementa construirea, exploatarea și utilizarea

insulelor artificiale, instalațiilor și lucrărilor în scopuri economice sau științifice.⁷⁵⁴ Statul riveran deține jurisdicția exclusivă asupra acestor insule artificiale, inclusiv în materie de reglementare vamală, fiscală, sanitară, de securitate și de imigrare. După regimul lor juridic, insulele artificiale se deosebesc de cele naturale prin faptul că nu au mare teritorială care să le fie proprie, iar prezența lor nu are incidență asupra delimitării mării teritoriale, a zonei economice exclusive sau a platoului continental.

Statul riveran poate, dacă e necesar, să stabilească în jurul acestor insule artificiale zone de securitate de dimensiuni rezonabile, care să nu depășească o distanță de 500 m în jurul lor, măsurată de la fiecare punct al marginii lor exterioare. Aceste zone de securitate trebuie concepute astfel încât să răspundă în mod convenabil naturii și funcțiilor insulelor, instalațiilor și lucrărilor. Toate navele trebuie să respecte aceste zone de securitate și să se conformeze normelor internaționale general acceptate privind navigația în vecinătatea insulelor.

Cu toate acestea, statul riveran are unele obligații în ceea ce privește amplasarea și modul de utilizare a insulelor artificiale cum ar fi:

- să nu le amplaseze pe căile de navigație recunoscute ca esențiale pentru navigația internațională,
- să notifice în mod corespunzător construcția lor,
- să semnaleze prin mijloace pertinente prezența lor,
- să ridice toate instalațiile sau toate lucrările abandonate sau dezafectate în scopul asigurării securității navigației, ținând seama de normele internaționale general acceptate.
- să facă o publicitate adecvată în ceea ce privește poziția, dimensiunile și adâncimea elementelor care vor rămâne dintr-o instalație sau lucrare care nu a fost complet ridicată.

În exercitarea drepturilor și obligațiilor sale, statul riveran trebuie să țină cont de drepturile și obligațiile celorlalte state în zona sa economică exclusivă. Reieșind din faptul, că din punct de vedere juridic zona economică exclusivă totuși este un teritoriu liber, toate statele, potrivit articolului 58, fie că sunt sau nu riverane, se bucură de:

1. libertatea de navigație,
2. libertatea de survol,
3. libertatea de a pune cabluri și conducte și conducte submarine,
4. libertatea de a folosi marea în alte scopuri licite pe plan internațional, legate de exercitarea acestor libertăți.

La rândul lor, alte statele atunci când recurg la aceste libertăți în zona economică exclusivă al unui stat, trebuie să țină cont în mod corespunzător de drepturile și obligațiile acestuia și trebuie să respecte legile și reglementările adoptate de el.

Platoul continental. La origine platoul continental nu e decât o noțiune geografică. El desemnează platforma care se întinde sub apă de-a lungul continentului, înclinându-se într-o pantă mică până la locul unde apele de asupra ating o adâncime de aproximativ 200 metri. Dincolo de această limită ea cade brusc spre marile adâncimi oceanice. Astfel definit, el este extins neuniform de-a lungul continentelor. El se poate prelungi la câteva sute de kilometri, ca în fața platformei Guyanes, iar în alte cazuri să fie destul de sumar cuprinzând unul sau două kilometri sau chiar să lipsească cu totul.⁷⁵⁵ Totuși lipsa platoului este extrem de rară. De fapt, există și platouri „insulare” de-a lungul insulelor. Acolo unde marea nu este adâncă, fundul său constituie un platou continental continuu care leagă între ele insulele și suprafețele continentale ale unei regiuni.

754 Articolul 60 din Convenția din 1982.

755 Coasta occidentală a Corsicei, a Alpilor maritimi, coastele andine.

Prin urmare, articolul 76 din Convenția din 1982, definind platoul continental al unui stat riveran, a pornit de la natura sa geografică. În această optică, el cuprinde fundul mării și subsolul regiunilor submarine, situate dincolo de marea sa teritorială, pe toată întinderea prelungirii naturale a scoarței terestre a acestui stat, până la limita externă a marginii continentale. Marginea continentală este prelungirea sub apă a masei terestre a statului riveran, care este constituită din fundul mării corespunzător platoului, pantei și povârnișului, precum și din subsolul acestora. Ea nu cuprinde nici marile funduri oceanice cu dorsalele lor, nici subsolul lor.

Totuși, după cum caracterul său geografic nu a putut satisface toate statele riverane, convenția a prevăzut cu înțelepciune și alte tehnici de delimitare, astfel transformându-l într-o noțiune juridică. Astfel el se poate întinde de exemplu:

1. până la o distanță de 200 mile marine de la liniile de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale, atunci când limita exterioară a marginii continentale este inferioară celor 200 mile marine,

2. până la o distanță de 350 mile marine de la liniile de bază de la care se măsoară lățimea mării teritoriale, atunci când limita exterioară a marginii continentale se întinde dincolo de 200 mile marine de la liniile de bază a mării teritoriale,

3. în aceleași condiții, până la o distanță de 100 mile marine de la izobata de 2500 m, care este linia care leagă punctele de 2500 m adâncime.

În cazurile când platoul continental al statului riveran se extinde dincolo de 200 mile marine de la liniile de bază a mării teritoriale, el va comunica aceste informații *Comisiei pentru limitele platoului continental*,⁷⁵⁶ care la rândul ei poate adresa statelor riverane recomandări asupra problemelor referitoare la fixarea limitelor exterioare ale platourilor lor continentale.

Odată delimitat, statul riveran exercită *drepturi suverane* în scopul explorării și exploatării resurselor sale naturale. Potrivit convenției, resursele naturale ale platoului cuprind resursele minerale și alte resurse ne biologice ale fundului mării și subsolului acestuia, ca și organismele vii care aparțin speciilor sedentare, adică organismele care, în stadiul în care pot fi pescuite, sunt fie imobile pe solul mării sau în subsol, fie incapabile de a se deplasa altfel decât dacă rămân în mod constant în contact cu solul mării sau cu subsolul acesteia.

Drepturile de care dispune statul riveran asupra platoului sunt exclusive, ceea ce înseamnă că dacă el nu explorează platoul continental sau nu-i exploatează resursele naturale, nimeni nu poate să întreprindă astfel de activități fără consimțământul său expres. Drepturile statului riveran asupra platoului nu depind de ocupația acestuia, efectivă sau fictivă, sau de vreo declarație expresă în acest sens. În competența exclusivă a statului riveran se include și dreptul de a autoriza și reglementa forajele pe platoul său continental oricare ar fi scopurile acestora.⁷⁵⁷ În schimb, după primii cinci ani de exploatare dintr-un loc anumit, statul riveran trebuie să plătească anual contribuții în bani sau natură pentru explorarea resurselor ne biologice ale platoului continental dincolo de 200 mile marine.

Drepturile statului riveran asupra platoului continental nu aduc atingere regimului juridic al apelor de supra, care se supun regimului juridic fie al zonei economice exclusive, fie al mării libere, în dependență de configurația geografică a platoului continental și tehnica de delimitare utilizată de statul riveran. Din aceasta rezultă că statul riveran are următoarele *obligații* față de alte state:

756 A se vedea site-ul oficial al Comisiei:
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/clcs_home.htm

757 Articolul 80 din Convenția din 1982.

1. să nu aducă atingere navigației sau altor drepturi și libertăți recunoscute altor state și nici să limiteze în mod nejustificat exercitarea acestora,
2. să nu împiedice amplasarea cablurilor și conductelor submarine străine pe platoul său continental,
3. să nu împiedice întreținerea unor asemenea cabluri sau conducte,

Totuși, în privința amplasării și întreținerii cablurilor și conductelor submarine, statul riveran poate deroga de la obligațiile sale numai în vederea luării unor măsuri raționale pentru explorarea platoului continental, pentru exploatarea resurselor sale naturale și pentru prevenirea, reducerea și controlul poluării prin conducte. Traseul conductelor puse pe platoul continental trebuie coordonat cu autoritățile statului riveran.

Strâmtoarele internaționale. Din punct de vedere geografic, strâmtoarea internațională este definită ca o porțiune de mare strânsă între două spații terestre care pune în comunicare două alte mări. Din punct de vedere juridic, strâmtoarele nu sunt luate în considerație de dreptul internațional decât dacă ele „servesc navigației internaționale. Astfel articolul 37 din Convenția din 1982 fixează două criterii cumulative pe care se fundamentează definiția:

1. strâmtoarea pune în comunicare o zonă maritimă unde navigația este liberă – mare liberă sau zona economică exclusivă și o altă zonă având același caracter,
2. strâmtoarea trebuie să servească navigației internaționale.

În afacerea *Strâmtoarii Corfu*,⁷⁵⁸ Curtea Internațională de Justiție a estimat că este suficient pentru aceasta ca să fie „o rută utilă traficului internațional”, fără a lua în considerare densitatea traficului sau importanța mai mult sau mai puțin pe care o are strâmtoarea pentru navigația internațională, nici caracterul necesar sau facultativ al pasajului. Convenția din 1982 exclude din câmpul său de aplicare strâmtoarele care servesc navigației internaționale, dacă este posibil să fie traversate pe o rută de mare liberă sau pe o rută trecând printr-o zonă economică exclusivă la fel de comodă din punct de vedere al navigației și al caracteristicilor hidrografice.⁷⁵⁹

De fapt, strâmtoarele internaționale interesează dreptul internațional nu din considerente geografice, dar numai în măsura în care ele creează o soluție de continuitate pe o rută maritimă internațională, strâmtoarea propriu-zisă interpunând porțiuni ale mării teritoriale între două porțiuni ale mării libere. Dreptul internațional nu reglementează strâmtoarea însăși, deoarece apele care o compun aparțin mării teritoriale, dar spațiul care servește navigației internaționale și subsecvent modalitățile pasajului prin strâmtoarele internaționale.

În acest context, convenția stabilește două moduri distincte de trecere prin strâmtoarele internaționale:

1. dreptul de trecere în tranzit și
2. pasajul inofensiv.

Prin *trecere în tranzit* se înțelege exercitarea libertății de navigație și de survol numai în scopul unui tranzit continuu și rapid prin strâmtoare, între o parte a mării libere sau o zonă economică exclusivă și o altă parte a mării libere sau zonă economică exclusivă. Dreptul de trecere în tranzit este recunoscut navelor și aeronavelor tuturor statelor fără piedici, cu restricția că acest drept nu se extinde asupra strâmtoarelor formate între teritoriul continental al unui stat și o insulă aparținând acestui stat, dacă există de-a lungul insulei o rută prin marea liberă sau o zonă economică exclusivă de comoditate comparabilă. În acest caz, cerința continuității și a rapidității tranzitului, totuși, nu interzice trecerea prin

⁷⁵⁸ Cauza Marea Britanie contra Albaniei, hotărârea din 9 aprilie 1949, pp.28-29, publicată pe <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1644.pdf>

⁷⁵⁹ Articolul 36.

strâmtoare pentru a ajunge la teritoriul unui stat riveran, a-l părăsi sau a ieși de acolo, sub rezerva condițiilor de intrare pe teritoriul acestui stat.

Pasajul inofensiv se aplică strâmtoarelor folosite pentru navigația internațională, dar care leagă marea teritorială a unui stat și o parte a mării libere sau o zonă economică exclusivă a altui stat sau care sunt formate între teritoriul continental al unui stat și o insulă aparținând acestui stat, dacă există de-a lungul insulei o rută prin marea liberă sau o zonă economică exclusivă de comoditate comparabilă. Exercițarea dreptului de trecere inofensivă prin aceste strâmtoare nu poate fi suspendată.

În cazul strâmtoarelor internaționale dreptul de trecere în tranzit se deosebește de pasajul inofensiv în principal prin recunoașterea libertății de survol și facultatea pentru submarine de a trece sub apă, ceea ce-l aseamănă mult cu dreptul de trecere prin apele arhipelagice. Dat fiind importanța strâmtoarelor pentru navigația internațională, regimul juridic al majoritatea a fost totuși reglementat prin convenții speciale.

Strâmtoarea Gibraltar. Această strâmtoare, numită de romani antichi *Fretum Herculeum*,⁷⁶⁰ pune în comunicare Oceanul Atlantic și Marea Mediterană. Lățimea extremității occidentale este de aproximativ 24 mile marine, iar în partea de est - de 13 mile marine. Porțiunea cea mai îngustă a strâmtoării cuprinsă între liniile celui mai avansat reflux din partea de nord (Spania) și sud-est (Maroc) este de 7,5 mile marine. Evident, în acest loc lățimea strâmtoării nu depășește cele două porțiuni ale mării teritoriale ale celor două state riverane. În consecință, navele maritime care traversează strâmtoarea sunt obligate să treacă prin marea teritorială a Spaniei sau a Marocului.

Strâmtoarea Gibraltar a jucat un rol important în viața internațională începând cu secolul XI î.Ch., fiind utilizată de fenicieni atunci când se deplasau spre colonia lor, situată pe coasta occidentală a Africii de Nord. În 1780, navigația prin strâmtoare a fost supusă unei reglementări elaborate de Spania în Ordonanța cu privire la navigația neutră, care totuși prevedea libertatea pasajului. Cu toate acestea, Spania cerea arborarea pavilionului ori de câte ori o navă comercială trecea prin strâmtoare. Această practică a fost abolită în 1865 printr-o declarație oficială semnată la Madrid, urmare a unui incident produs în 1864, când o navă engleză a suportat prejudicii, pe motivul că nu a fost deslușit pavilionul său și autoritățile de la Ceuta au deschis focul de arme.

Libertatea de trecere prin strâmtoare a fost reafirmată prin *Acordul franco-britanic din 8 aprilie 1904* și *Convenția franco-spaniolă asupra Marocului din 27 noiembrie 1912*. Prin aceste acte internaționale este recunoscut regimul de liberă trecere prin această strâmtoare pentru toate tipurile de nave ale tuturor statelor, indiferent de pavilion, în timp de pace și război. Aceste instrumente interzic fortificarea malului meridional al strâmtoării, cu excepția posesiunilor spaniole. Este de precizat că cele două tratate nu demilitarizează și neutralizează strâmtoarea, dar interzic doar construcția fortificațiilor și altor lucrări strategice. Pe de altă parte, Marocul a acceptat expres prin *Acordul bilateral de la Rabat*, încheiat cu Franța la 20 mai 1956, obligațiile rezultate din tratatele internaționale asumate de Franța în numele Marocului, ceea ce implică înseamnă recunoașterea clauzelor convenției din 1912. Într-un alt context, controversile care opun în prezent Marea Britanie și Spania cu referire la teritoriul Gibraltarului nu privesc direct regimul propriu-zis al strâmtoării.

Strâmtoarea Magelan separă insula Tierra del Fuego de restul continentului Americii de Sud și pune în comunicare Oceanul Pacific și cel Atlantic. Șenalul a fost descoperit în 1520 de către căpitanul Fernão de Magalhães, portughez, aflat în serviciul regelui Spaniei Carol al V-lea. Strâmtoarea are o lungime de cca 310 mile, iar lățimea sa

760 Coloanele lui Hercule.

variază între 22 mile și 1-2 mile. În partea estică intrarea în strâmtoare se face între capul des Vierges și capul Espiritu Santo, iar intrarea vestică este situată între capul Deseado, fiind punctul occidental al insulei Desolación, și stâncile los Evanjelistas. Strâmtoarea se află integral sub jurisdicția Chili, dar intrarea sa orientală este scaldată de apele teritoriale argentinene.

Regimul juridic al strâmtoării Magelan a fost stabilit prin *Tratatul dintre Argentina și Chile din 1881* și *Tratatul de pace și prietenie dintre Argentina și Chili, încheiat la 29 noiembrie 1984*.⁷⁶¹ Aceste tratate prevăd libera trecere prin strâmtoare a tuturor navelor indiferent de pavilion, inclusiv demilitarizarea ei.

Strâmtoarele turcești. Prin strâmtoarele turcești se înțeleg strâmtoarele Bosfor și Dardanele, prima având în lungime 28 km și în lățime între 600 m și 3,3 km, iar cea de-a doua – 65 km în lungime și între 2-5 km în lățime. Strâmtoarea Bosfor leagă Marea Neagră de Marea Marmara, care la rândul ei comunică cu Marea Egee prin strâmtoarea Dardanele, astfel cele două strâmtoări punând în comunicare Marea Neagră și Marea Mediterană. Ambele strâmtoări se află sub jurisdicția Turciei.

Prima reglementare internațională cu privire la regimul de navigație în Marea Neagră și implicit prin strâmtoări datează odată cu *Tratatul de pace de la Kuciuk-Kanardji din 1774*, încheiat între Rusia și Turcia, când Rusia devine co-riverană la Marea Neagră. Prin acest tratat, Turcia recunoaște pasajul liber al navelor comerciale rusești. Ulterior, prin *Tratatul de la Adrianopol din 1829*, această libertate se extinde asupra tuturor navelor comerciale indiferent de pavilion, care gradual se extinde și asupra navelor militare rusești prin *Tratatul ruso-turc de la Unkiar-Skelessi din 1833*, ca apoi să fie interzisă pentru toate navele militare, cu excepția celor turcești, prin *Tratatul multilateral de la Londra din 1871*.

După primul război mondial, regimul juridic de navigație prin strâmtoări a fost reglementat prin *Tratatul de la Lausanne din 1923*, dispozițiile cărui au fost revizuite și înlocuite prin *Convenția de la Montreux din 20 iulie 1936*. Aceasta din urmă este în vigoare și în prezent. Cu ocazia Conferinței de la Postdam din august 1946, URSS a cerut, fără succes, revizuirea acestui tratat.

Convenția de la Montreux recunoaște de principiu libertatea de navigație și trecere prin strâmtoări, dar o condiționează pentru anumite situații: timp de pace sau de război, ziua sau noaptea, nave comerciale sau de război, nave ale statelor riverane la Marea Neagră sau ne-riverane.

În timp de pace, navele comerciale se bucură de o libertate deplină de trecere prin strâmtoări, ziua și noaptea, oricare ar fi pavilionul și încărcătura lor, fără nici o formalitate, cu excepția controlului sanitar, stabilit prin regulamentele turcești la intrare în strâmtoări.

Regimul juridic de trecere a navelor de război depinde de categoria și tonajul lor. Navele ușoare de suprafață, navele mici și cele auxiliare, oricare ar fi pavilionul lor se bucură de dreptul de trecere prin strâmtoări, dar numai ziua și cu un preaviz dat guvernului turc pe cale diplomatică cu 8 zile înainte, dacă e vorba de navele statelor riverane, și cu 15 zile înainte pentru navele statelor ne-riverane. În preaviz trebuie să fie specificate denumirea, tipul, numărul navelor, destinația, data trecerii și întoarcerii, dacă e cazul. Tonajul global maxim al tuturor forțelor navale străine, aflate în trecere prin strâmtoări, nu trebuie să depășească, cu unele excepții, 15.000 tone, cuprinse în cel mult două nave. Această restricție nu se răsfrânge asupra navelor militare aflate în avariere în timpul trecerii, care se supun, în asemenea circumstanțe, măsurilor speciale de siguranță dictate de guvernul turc. Navele militare de linie cu un tonaj superior al statelor riverane au accesul prin strâmtoări cu condiția trecerii unul câte unul, însoțite de cel mult două

761 Publicat pe <http://www.dipublico.com.ar/instrumentos/32.html>

torpiloare. În nici un caz, navele de război nu vor putea folosi, pe durata tranzitului strâmtorilor, aeronavele pe care le au la bord. Submarinele militare pot trece prin strâmtori doar ziua, în mod izolat și să navigheze la suprafață.

În timp de război, în situația când Turcia nu este parte beligerantă, navele comerciale beneficiază de dreptul de trecere în aceleași condiții ca și în timp de pace, iar navelor militare ale statelor beligerante, cu unele excepții, le este închis accesul în strâmtori. Celelalte nave militare se bucură de libertatea de trecere în condițiile similare stării de pace.

În cazul în care Turcia devine beligerantă, trecerea navelor militare este lăsată total la discreția guvernului acestei țări, iar navele comerciale ale statelor care nu sunt în război contra Turciei se vor bucura de libertatea de trecere și navigație prin strâmtori, cu condiția că nu vor ajuta în nici un mod inamicul și vor naviga doar ziua pe șenalul indicat de autoritățile turcești. Același regim de trecere se menține atunci când Turcia se consideră amenințată de un pericol iminent de război.

Canalele internaționale. Ca și strâmtorile internaționale, canalele sunt căi de comunicație maritimă și internațională care leagă două mări libere. Ele mai sunt denumite canale interoceanice. Dacă strâmtoarea este calea naturală, atunci canalul este o cale artificială săpată pe teritoriul unui stat. Deoarece el este săpat în întregime pe spațiul terestru al acestui stat, canalul este supus suveranității sale teritoriale exclusive. Asupra canalului nu se aplică automat norma cutumiară de libertate a comunicărilor internaționale. Internaționalizarea lui depinde numai de consimțământul statului pe teritoriul căruia a fost construit, care trebuie exprimat printr-o convenție specială, încheiată cu alte state interesate. De aceea regimul juridic de navigație prin canalele internaționale nu este reglementat de Convenția asupra dreptului mării din 1982.

În prezent, se bucură de statutul juridic de canal internațional, fiind reglementate prin convenții speciale, trei canale internaționale: de Suez, Panama și Kiel.

Canalul de Suez. Canalul de Suez a fost săpat pe istmul de Suez și asigură legătura dintre Marea Mediterană și Marea Roșie, fiind inaugurat la 17 noiembrie 1869.

Ideea construcției canalului aparține francezilor, care prin anii 1850 au confirmat posibilitatea unei atare antreprize după ce au verificat nivelul ambelor mări care urmau să le facă legătura. În acea perioadă, Egiptul fiind sub suzeranitatea Turciei, fostul consul în Egipt, Ferdinand de Lesseps, obține autorizația viceregelui Egiptului, Mohammed Said Pașa, pentru constituirea „Companiei universale a canalului maritim de Suez pentru săparea istmului de Suez”. Cea de-a doua autorizație din 5 ianuarie 1856 a confirmat această concesiune, care devine definitivă peste 10 ani după aprobarea ei din partea sultanului la 19 martie 1966.

Canalul de Suez a fost internaționalizat prin *Convenția de la Constantinopol din 29 octombrie 1888*,⁷⁶² semnată de 9 state: Germania, Austro-Ungaria, Spania, Franța, Marea-Britanie, Italia, Olanda, Rusia și Turcia. Potrivit convenției, canalul este liber și deschis în timp de pace și război pentru toate navele comerciale și militare fără deosebire de pavilion. Între altele, Convenția proclamă trei principii cu privire la regimul de navigație prin canal: egalitatea de tratament al tuturor navelor, libertatea de acces în canal și neutralizarea canalului. În termenii convenției, Egiptul și Turcii în calitate de suverani teritoriali erau competenți să garanteze respectarea acestor principii prin mijloace proprii.

Prin Declarația anglo-franceză din 8 aprilie 1904, Anglia recunoaște interesele Franței în Maroc în schimbul acceptării din partea Franței a prezenței forțelor engleze în zona canalului pentru garantarea pasajului liber prin canal. În 1936, după obținerea

⁷⁶² Publicată în Niciu M. *Culegere de documente de drept internațional public*. Volumul I. - București: Lumina Lex, 1997, pp.114-116.

independenței, la 26 august, Egiptul semnează cu Anglia un tratat prin care autorizează menținerea trupelor engleze pentru 20 de ani în zona canalului în scopul asigurării, în colaborare cu autoritățile egiptene, apărării canalului. În principiu, tratatul a fost respectat și la 13 iunie 1956 ultimele contingente engleze au părăsit regiunea.

După cel de-al doilea război mondial și în special după apariția statului Israel, Egiptul cu diverse ocazii a creat impedimente interzise de Convenția de la Constantinopol în ceea ce privește trecerea liberă prin canal. La 26 iulie 1956 printr-un decret unilateral, Egiptul naționalizează canalul, care amintim, se afla în gestiunea Companiei universale franceze. Reacția a fost promptă: în vara aceluiași an, forțele anglo-franceze au intervenit în regiune, ceea ce s-a soldat cu blocarea canalului din partea forțelor egiptene. Pentru ameliorarea situației a fost necesară intervenția Consiliului de Securitate al ONU, care prin Rezoluția nr.118 din 13 octombrie 1956⁷⁶³ a impus respectarea libertății de trecere prin canal, suveranității Egiptului, a interzis orice intervenție politică în gestiunea canalului, a propus fixarea taxelor de trecere prin acorduri bilaterale între Egipt și utilizatori, afectarea unor părți din redevențe întreținerii canalului și, în fine, reglementarea pe cale arbitrală a contenciosului dintre autoritățile egiptene și Compania universală.

Printr-o altă declarație unilaterală din 24 aprilie 1957, guvernul egiptean recunoaște validitatea Convenției de la Constantinopol, iar la 18 iulie, același an, recunoaște jurisdicția obligatorie a Curții Internaționale de Justiție cu privire la orice diferend rezultat din aplicarea declarației sale din aprilie și Convenției din 1888.

Canalul Panama. Canalul Panama, având 81 km în lungime, construit pe istmul Panamez, făcând legătura între Oceanul Atlantic și cel Pacific, a fost inaugurat în 1914.

Ideea construcției canalului datează din 19 aprilie 1850, atunci când Anglia semnează cu Statele Unite ale Americii tratatul Clayton-Bulwer, prin care își rezervă toate drepturile asupra viitorului canal, care urma să fie construit atunci pe teritoriul Columbiei. Cu toate acestea, guvernul columbian acordă permisiunea de construcție a canalului în 1882 la fel unei Companii franceze, consiliată de același Ferdinand de Lesseps. După 7 ani de lucrări, compania falimentează. La 18 noiembrie 1901 este semnat tratatul anglo-american, prin care Anglia recunoaște guvernului Statelor Unite dreptul de administrare, gestiune și apărare a canalului în schimbul libertății de navigație pentru toate navele în timp de pace și război, în pofida refuzului Columbiei de a transfera permisiunea de construcție guvernului american.

Cu suportul flotei marine americane, la 6 noiembrie 1903 Republica Panama devine stat independent față de Columbia și peste 12 zile de la eveniment este semnat tratatul americano-panamez, denumit *Tratatul Hay-Bunau-Varilla*. Acest tratat a confirmat regimul de navigație prin canal, astfel cum a fost definit în tratatul anglo-american, și a atribuit drepturi specifice în favoarea Statelor Unite, printre care: dreptul de ocupație și control a unui teritoriu de 10 mile de-a lungul istmului Panamez, cu excluderea jurisdicției Panamei, dreptul de monopol asupra construcției și gestiunii canalului și a oricărui altor căi de comunicare de-a lungul istmului, dreptul de apărare militară a canalului, dreptul de a fortifica canalul în caz de necesitate și chiar dreptul de a interveni militar pentru a asigura independența Panamei. În schimbul acestor beneficii, Statele Unite s-au angajat să plătească suma de 10 milioane de dolari și o rentă anuală de 250 000 dolari.

După inaugurarea canalului, guvernul Panamei a solicitat în mai multe reprize modificarea clauzelor tratatului din 1903, reușind abia în anii 70, odată cu semnarea tratatelor din 7 septembrie 1977 la sediul Organizației Statelor Americane. Este vorba de *Tratatul cu privire la canalul Panama* și *Tratatul cu privire la neutralitatea permanentă a*

canalului Panama. Primul tratat a desființat zona canalului, teritoriu aflat sub jurisdicția americană, și a asigurat transferul gradual într-o perioadă de 20 de ani a gestiunii canalului autorităților panameze. Tratatul a ajuns la scadență la 31 decembrie 1999. La această dată, Panama a reluat integral administrarea canalului. Acest tratat este considerat a fi un exemplu de soluționare pașnică a diferendelor internaționale și de transfer de tehnologie în beneficiul statelor în curs de dezvoltare.

Al doilea tratat este încă în vigoare, fiind încheiat pentru o perioadă nedeterminată. El reglementează regimul de navigație prin canalul Panama, prin care statul panamez se obligă să respecte libertatea de trecere în orice timp. Cu toate acestea, potrivit tratatului, SUA beneficiază de această libertate în mod prioritar în caz de urgență și își rezervă dreptul de a recurge la forță, inclusiv contra Panamei, pentru a asigura liberul pasaj sau securitatea canalului. Prin acest tratat, Panama a autorizat o recurgere eventuală, nelimitată în timp și unilaterală la forță din partea altui stat pe teritoriul său, ceea ce în opinia doctrinarului Richard Perruchaud constituie o „automutilare și flagelare ... de neconceput pentru sfârșitul secolului XX”.⁷⁶⁴

Canalul Kiel. Acest canal mai este numit canalul imperatorului Guillaume și a fost construit de Germania între anii 1885-1895. Are o lungime de 98 km și leagă Marea Baltică cu Marea Nordului. Până în 1919 utilizarea și gestionarea canalului ținneau în exclusivitate de reglementările interne germane. În 1919 după înfrângerea Germaniei în I război mondial, canalul a fost internaționalizat prin articolele 380-386 ale Tratatului de la Versailles.⁷⁶⁵ În virtutea acestei internaționalizări, Germania și-a luat angajamentul de a deschide canalul în condiții de egalitate tuturor navelor militare sau de comerț ale tuturor statelor cu care este în relații de pace. Totuși Germania își păstra dreptul de a lua măsurile de reglementare în materie polițienească, vamală, de protecție sanitară, de import și export al mărfurilor. În schimb, potrivit articolului 385, Germania era obligată să ia măsurile convenite pentru înlăturarea obstacolelor sau pericolelor existente pentru navigație și să asigure menținerea condițiilor bune de navigație. Pentru a garanta libertatea de trecere prin canal, articolul 195 al Tratatului de la Versailles a obligat Germania să distrugă fortificațiile existente în zona canalului. În 1936 Germania denunță regimul internațional al canalului impus de Tratatul de la Versailles pentru a fi restabilit în 1945.

§ 4. Spații maritime nesupuse jurisdicției naționale

Spațiile maritime nesupuse jurisdicției naționale sunt teritoriile acvatice și implicit solul și subsolul lor, numite *res communis* de care toți se pot bucura fără a le apropria, fiind deci spații cu regim internațional, reglementate exclusiv de dreptul internațional. Din această categorii de spații fac parte marea liberă și zona internațională a teritoriilor submarine.

Marea liberă. Marea liberă este una dintre cele mai vechi instituții ale dreptului mării. Înainte de marile descoperiri, marea era considerată a fi un obiect al suveranității statelor riverane, persistând pretențiile hegemonice ale Spaniei, Portugaliei sau Angliei. Totuși odată cu dezvoltarea comerțului maritim statele afirmă ideea de libertate a mării.

Prin urmare, *marea liberă* este spațiul maritim situat dincolo de marea teritorială a statelor riverane nesupus suveranității lor. Este de precizat că articolul 86 din Convenția din 1982 nu definește marea liberă, el se referă doar la sfera de aplicare a Părții a VII, precizând că dispozițiile acestei părți se aplică tuturor părților mării care nu sunt cuprinse nici în zona economică exclusivă, în marea teritorială sau în apele interioare ale unui stat, nici în apele arhipelagice ale unui stat arhipelag. Potrivit convenției, instituția

⁷⁶⁴ Perruchoud R. Le régime de neutralité du Canal de Panama. – Paris: PUF, 1983, pp. 270-271.

⁷⁶⁵ Publicat pe <http://www.scribd.com/doc/11553826/Traite-de-Versailles-1919>

mării libere este privită ca un regim aplicabil unei zone maritime situată dincolo de zona economică exclusivă și nu ca un concept de delimitare geografică, deoarece din punct de vedere juridic marea liberă se situează dincolo de marea teritorială, unde de fapt devine operabil principiul libertății de navigație - elementul caracteristic naturii juridice a mării libere.

Regimul juridic al mării libere este guvernat de trei principii importante ale dreptului internațional maritim, codificate în Convenția din 1982: principiul libertății mării, principiul folosirii mării în scopuri pașnice, principiul neapropriațiunii mării libere.

Prin *principiul libertății mării*, reglementat prin articolul 87 din Convenție, se înțelege că marea liberă este deschisă tuturor statelor, fie ele riverane sau fără litoral. Această libertate presupune:

1. libertatea de navigație,
2. libertatea de survol,
3. libertatea de a pune cabluri și conducte submarine,
4. libertatea de a construi insule artificiale și alte instalații autorizate de dreptul internațional,
5. libertatea pescuitului,
6. libertatea cercetărilor științifice.

Potrivit *principiului folosirii mării în scopuri pașnice*,⁷⁶⁶ statele riverane sunt obligate să se abțină în exercitarea drepturilor și realizarea obligațiilor rezultate din activitățile maritime de la recurgerea la forță sau amenințarea cu forța, incompatibile cu principiile fundamentale ale dreptului internațional public.

Principiul neapropriațiunii mării libere interzice statelor să pretindă vreun drept de proprietate asupra mării libere sau să supună o parte din ea suveranității sale. Cu toate acestea, principiul în cauză, nu afectează jurisdicția unui stat la bordul unei nave, care poartă pavilionul său, atunci când ea se află în mare liberă.

Pavilionul unei nave nu este altceva decât naționalitatea navei, care atestă legătura substanțială între stat și navă. În acest sens, fiecare stat stabilește condițiile potrivit cărora el acordă navelor naționalitatea sa, condițiile de înmatriculare a navelor pe teritoriul său și condițiile cerute pentru ca acestea să aibă dreptul de a purta pavilionul său. Prin urmare, navele au naționalitatea statului care le-a autorizat să poarte pavilionul său. În această privință, Convenția din 1982 stabilește unele restricții referitoare la modalitatea în care navele se pot prevala de un pavilion. Potrivit articolului 92 navele pot naviga doar sub pavilionul unui singur stat și sunt supuse jurisdicției exclusive a acestuia în marea liberă. În cursul unei călătorii sau escale, în afară de transfer real al proprietății sau de schimbare a înmatriculării, nu poate interveni nici o schimbare de pavilion. O navă ce navighează sub pavilioanele mai multor state, de care se folosește după cum dorește, nu se poate prevala, față de orice stat terț, de nici una din aceste naționalități și poate să fie asimilată unei nave fără naționalitate. De asemenea, convenția autorizează navele maritime să navigheze în marea liberă sub pavilionul ONU și instituțiilor sale specializate.

De la principiul imunității de jurisdicție la bordul unei nave aflate în marea liberă sunt două excepții, autorizate expres de convenție:

1. dreptul de vizită,
2. dreptul de urmărire.

Dreptul de vizită nu este altceva decât dreptul de control efectuat de o navă de război sau o navă afectată unui serviciu public asupra unei nave comerciale sau asimilată acesteia, atunci când are motive serioase de a bănui că această navă:

766 Articolele 88 și 301 din Convenția din 1982.

1. practică pirateria,
2. practică transportul de sclavi,
3. servește unor emisiuni neautorizate, iar statul de pavilion al navei de război are drept de jurisdicție,
4. este fără naționalitate,
5. este în realitate o navă de aceeași naționalitate cu nava de război, deși poartă un pavilion străin sau refuză să-l arboreze.

Dacă bănuielile se dovedesc neîntemeiate, nava supusă controlului trebuie despăgubită pentru orice eventuală pierdere sau pagubă, cu condiția ca ea să nu fi comis nici un act care să o facă suspectă.

Dreptul de urmărire poate fi exercitat numai de navele de război sau de aeronavele militare, sau de alte nave sau aeronave purtând semne exterioare care să indice clar că sunt afectate unui serviciu public și că sunt autorizate în acest scop. Urmărirea nu poate fi începută decât după emiterea unui semnal de oprire, vizual sau sonor, dat la o distanță care să permită navei în cauză să-l perceapă. Urmărirea unei nave străine poate fi întreprinsă dacă autoritățile competente ale statului riveran au motive întemeiate să creadă că această navă a contravenit legilor și reglementărilor acestui stat. Această urmărire trebuie să înceapă când nava străină sau una din ambarcațiunile sale se află în apele interioare, în apele arhipelagice, în marea teritorială sau în zona contiguă a statului care întreprinde urmărirea și nu poate să fie continuată dincolo de limitele mării teritoriale sau zonei contigue decât cu condiția să nu fi fost întreruptă. Dreptul de urmărire se aplică *mutatis mutandis* încălcărilor legilor și reglementărilor statului riveran aplicabile zonei economice exclusive sau platoului continental, inclusiv zonelor de securitate care înconjoară instalațiile situate pe platoul continental, dacă aceste încălcări au fost comise în zonele menționate. Dreptul de urmărire încetează din moment ce nava intră în marea teritorială a propriului stat sau a unui alt stat. O navă care a fost oprită sau reținută în afara mării teritoriale, în împrejurimi care nu justifică exercitarea dreptului de urmărire, trebuie să fie despăgubită pentru orice eventuală pierdere sau pagubă.

În marea liberă, statele au patru obligații fundamentale:

1. *Exercitarea unei jurisdicții efective asupra navelor sale.* În acest sens, statele au obligația de a exercita în mod efectiv jurisdicția și controlul său în domeniile administrativ, tehnic și social asupra navelor care poartă pavilionul său.

2. *Acordarea ajutorului în caz de pericol sau avariere.* Orice stat trebuie să ceară căpitanului navei care navighează sub pavilionul său, în măsura în care este posibil, fără a se pune în primejdie serioasă nava, echipajul sau pasagerii, să acorde asistență oricărei persoane aflate în pericol pe mare. În acest scop, statul trebuie să ceară navei sale să se îndrepte cu toată viteza posibilă în ajutorul persoanelor în primejdie, dacă este informat că ele au nevoie de ajutor. În caz de abordaj, nava sa trebuie să acorde asistență celeilalte nave, echipajului sau pasagerilor săi. De asemenea, statele sunt obligate de a favoriza crearea și funcționarea unui serviciu permanent de căutare și salvare adecvat și eficace pentru asigurarea securității maritime și aeriene și, dacă este cazul, de a colabora în acest scop cu vecinii lor în cadrul unor aranjamente regionale.

3. *Prevenirea și reprimarea infracțiunilor internaționale.* Statele sunt obligate de a lua măsuri eficace pentru a preveni și reprima infracțiunile internaționale comise în marea liberă. Sunt considerate ca infracțiuni comise în mare liberă transportul de sclavi, traficul ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, pirateria maritimă și emisiunile neautorizate difuzate din marea liberă.⁷⁶⁷ Dacă primele două tipuri sunt la origine infracțiuni de drept

767 Articolele 99-109 din Convenția din 1982.

comun și internaționalizate după locul comiterii infracțiunii, atunci ultimele două sunt infracțiuni specifice dreptului internațional maritim, deoarece locul comiterii lor (mare liberă) este determinant pentru calificare.

Potrivit articolului 101 din convenție, prin piraterie se înțelege:

a. orice act ilicit de violență sau de detenție sau orice jefuire, comise de echipajul sau pasagerii unei nave particulare sau ai unei aeronave particulare, acționând în scopuri personale, și îndreptate împotriva unei alte nave sau aeronave sau împotriva persoanelor sau bunurilor de la bordul acestora, în marea liberă sau într-un loc care nu se află sub jurisdicția vreunui stat;

b. orice act de participare voluntară la folosirea unei nave sau aeronave când autorul are cunoștință de fapte din care rezultă că această navă sau aeronavă este o navă sau aeronavă pirat;

c. orice act comis cu intenția de a le facilita.

Prin emisiuni neautorizate difuzate din marea liberă se înțeleg emisiunile de radio sau de televiziune destinate a fi recepționate de marele public, difuzate de pe o navă sau o instalație din marea liberă, cu încălcarea reglementărilor internaționale, cu excepția transmiterii apelurilor de salvare. Orice persoană care difuzează emisiuni neautorizate poate fi urmărită în justiție de:

d. statul sub pavilionul căruia se află nava emițătoare,

e. statul de înmatriculare a instalației,

f. statul al cărui cetățean este persoana în cauză,

g. orice stat în care pot fi captate emisiunile,

h. orice stat ale cărui comunicații radio autorizate sunt bruiate de aceste emisiuni.

4. *Conservarea și gestionarea resurselor biologice în marea liberă.* În marea liberă statele sunt obligate să coopereze pentru conservarea și gestionarea resurselor biologice. În acest sens, ele trebuie să adopte măsuri aplicabile cetățenilor lor, care pot să fie necesare pentru conservarea resurselor biologice ale mării libere sau să coopereze cu alte state pentru adoptarea unor asemenea măsuri. Informațiile științifice disponibile, statisticile referitoare la capturi și la efortul de pescuit și celelalte date privind conservarea stocurilor de pește trebuie să fie difuzate și schimbate cu regularitate prin intermediul organizațiilor internaționale competente subregionale, regionale sau mondiale, după caz, și cu participarea tuturor statelor interesate. Cu toate acestea, statelor le aparține obligația de supraveghere ca măsurile de conservare și aplicarea lor să nu antreneze nici o discriminare de drept sau de fapt împotriva vreunui pescar, oricare ar fi statul al cărui cetățean este.

Zona internațională a spațiilor submarine. Zona internațională a teritoriilor submarine este o instituție nouă a dreptului mării, care a apărut ca urmare a dezvoltării mijloacelor de explorare și exploatare a marilor adâncimi subacvatice. De teritoriile submarine, aflate dincolo de jurisdicția națională a statelor, s-a preocupat Adunarea Generală a ONU, care a adoptat la 17 decembrie 1970 Declarația asupra principiilor privind fundul mărilor și oceanelor și subsolul lor, dincolo de limitele jurisdicției naționale.⁷⁶⁸

Pentru prima dată această zonă a fost codificată prin Convenția de la Bontego Bay din 1982, care la articolul 1 o definește ca fiind fundurile mărilor și oceanelor și subsolul lor dincolo de limitele jurisdicției naționale.

Inovația cea mai mare legată de instituirea zonei constă în disocierea operată între solul și subsolul maritim, pe de o parte, și apele de supra, pe de altă parte. Aceasta se

⁷⁶⁸ Adoptată prin Rezoluția AG a ONU nr.2749 (XXV), publicată pe [http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/2749\(XXV\)&Lang=F](http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/2749(XXV)&Lang=F)

datorează nu numai faptului că ele au regimuri juridice distincte, deoarece potrivit articolului 135 din convenție regimul juridic aplicabil zonei nu afectează regimul juridic al apelor de asupra zonei sau al spațiului aerian situat deasupra acestor ape, dar și faptului că limitele lor nu întotdeauna coincid, după cum nici dimensiunile zonei economice exclusive și platoului continental nu sunt aceleași.

Regimul juridic aplicabil zonei internaționale a spațiilor submarine este guvernat de următoarele principii:

1. *Principiul inadmisibilității revendicărilor de suveranitate și apropiatăunii zonei.* Potrivit acestui principiu nici un stat nu poate să revendice sau să exercite suveranitate sau drepturi suverane asupra unei părți oarecare a zonei sau asupra resurselor sale. Nici un stat și nici o persoană fizică sau juridică nu poate să-și însușească vreo parte oarecare a zonei sau a resurselor sale. Astfel, nu vor fi recunoscute din punct de vedere juridic și vor fi considerate ilegale orice asemenea revendicări, exercitare a suveranității sau a unor drepturi suverane sau vreun act de apropiere. Resursele zonei sunt inalienabile. Cu toate acestea, mineralele extrase din zonă pot fi totuși înstrăinate, însă numai în conformitate cu Convenția din 1982 și cu regulile, reglementările și procedurile adoptate de Autoritatea internațională a teritoriilor submarine.

2. *Principiul explorării și exploatării zonei în interesul întregii umanități.* Zona și resursele sale sunt considerate patrimoniu comun al umanității. În consecință, activitățile din zonă vor fi desfășurate în interesul întregii umanități, independent de situația geografică a statelor, fie că e vorba de state riverane sau state fără litoral și ținând seama în mod particular de interesele și necesitățile statelor în curs de dezvoltare. Potrivit principiului, toate drepturile asupra resurselor zonei aparțin întregii umanități, în numele căreia poate acționa Autoritatea internațională a teritoriilor submarine, care trebuie să asigure împărțirea echitabilă, pe baze nediscriminatorii, a avantajelor financiare și altor avantaje economice rezultate din activitățile desfășurate în zonă. Pe de altă parte, toate obiectele cu caracter arheologic sau istoric găsite în zonă sunt păstrate sau cedate în interesul întregii umanități, ținându-se seama în mod deosebit de drepturile preferențiale ale statului de origine culturală, istorică sau arheologică.

3. *Principiul utilizării zonei în scopuri exclusiv pașnice.* Zona este deschisă utilizării în scopuri exclusiv pașnice fără discriminări de către toate statele, fie că este vorba de state riverane sau de state fără litoral.

4. *Principiul răspunderii internaționale pentru daunele rezultate în urma nerespectării statutului juridic al zonei.* Un stat sau o organizație internațională poartă răspundere pentru daunele provocate zonei internaționale a teritoriilor submarine, rezultate în urma nerespectării obligațiilor care le revin în conformitate cu clauzele convenționale. Statele sau organizațiile care acționează împreună își asumă această răspundere împreună și solidar.

5. *Principiul protecției mediului marin.* Potrivit principiului, pentru desfășurarea tuturor activităților din zonă, trebuie luate măsuri necesare în scopul asigurării unei protecții eficace a mediului marin împotriva efectelor dăunătoare care pot rezulta din aceste activități.

Fiind o zonă nesupusă jurisdicției naționale, toate statele, referindu-ne la zona internațională a teritoriilor submarine, au următoarele drepturi:

1. dreptul la cercetări științifice,
2. dreptul de a participa pe baze echitabile la distribuirea resurselor zonei,
3. dreptul de a pune cabluri și conducte submarine.

Pentru asigurarea regimului juridic al zonei internaționale a spațiilor submarine, prin Convenția din 1982 s-a creat o *Autoritate internațională a teritoriilor submarine*,⁷⁶⁹ care este o organizație internațională, având sediul în Jamaica. Toate statele-părți la convenție sunt *ipso facto* membre ale Autorității. Autoritatea este organizația prin intermediul căreia statele-părți organizează și controlează activitățile desfășurate în zonă, în special în vederea administrării acesteia. Pentru realizarea sarcinilor sale, Autoritatea dispune de organe proprii: o Adunare, un Consiliul, două comisii: comisia de planificare economică și comisia juridică și tehnică, un Secretariat și Întreprinderea, competențele cărora sunt reglementate de convenție.

§ 5. Modalități de soluționare a diferendelor maritime.

Principiul soluționării pe cale pașnică a diferendelor maritime, apărut odată cu folosirea resurselor mării sau resurselor acvatice, are o importanță politico-juridică în reglementarea relațiilor internaționale, în așa sferă a activității statelor, cum este folosirea Oceanului Planetar. Acest principiu nu este altceva decât o aplicare ramurală a principiului fundamental al dreptului internațional public potrivit căruia toate diferendele internaționale trebuie rezolvate exclusiv prin mijloace pașnice. A crea o astfel de obligație în procesul explorării și exploatării Oceanului Planetar, de fapt, ar conveni intereselor statelor și, în consecință, ar contribui la reducerea conflictelor care pot apărea în această activitate.⁷⁷⁰

Acțiunile unilaterale ale unor state în orice regiune maritimă, neluând în considerare interesele altor subiecți ai dreptului internațional, pot prejudicia interesele comunității mondiale. De exemplu, mărirea jurisdicției naționale asupra unui spațiu maritim alăturat aduce prejudicii intereselor altor state, deoarece micșorează marea liberă și zona internațională a spațiilor submarine, care sunt deschise pentru folosirea liberă și rațională.

Interesele umanității pot fi încălcate și prin folosirea excesivă a resurselor maritime de către un stat în limitele jurisdicției sale sau daunele pot fi cauzate altor state în legătură cu poluarea mediului maritim.

Cum arată practica internațională, diferendele maritime apar cel mai des prin realizarea următoarelor acțiuni:

- stabilirea hotarelor mării teritoriale,
- determinarea hotarelor platoului continental,
- demarcarea zonelor economice exclusive,
- extragerea de către mai multe state a unor și acelorași resurse acvatice sau a resurselor diferite, dar în una și aceeași regiune,
- exercitarea navigației libere în regiunile, ce se află sub jurisdicția altui stat,
- poluării mărilor.

Prin urmare, putem menționa că prin *diferend maritim internațional* se înțelege acea confruntare obiectivă de interese între subiecții dreptului internațional în legătură cu folosirea Oceanului Planetar, care opune contestații de ordin juridic între părțile implicate.

Pentru prima dată mijloacele de soluționare pașnică a diferendelor maritime au fost prevăzute de Convenția asupra dreptului mării de la Montego Bay din 1982, fiindu-le consacrată o parte specială și anume - Partea XV, care face trimiteri punctuale la alte articole, secțiuni, părți și anexe ale convenției.

⁷⁶⁹ A se vedea site-ul oficial al Autorității: <http://www.isa.org.jm/fr/home>

⁷⁷⁰ Мовчан А.П. *Мировой океан и международное право. Основы современного правопорядка в Мировом океане.* - Москва: Наука, 1986, с. 223.

Astfel convenția la articolul 279 reafirmă principiul fundamental al dreptului internațional public, potrivit căruia statelor le revine obligația de a rezolva orice diferend, care ar putea să apară între ele în legătură cu interpretarea sau aplicarea acesteia, prin mijloace pașnice, conform Cartei ONU. În consecință, ea oferă mai multe mijloace diplomatice și jurisdicționale de soluționare a diferendelor maritime, pe care statele sunt libere să le aleagă pe cele mai potrivite pentru diferendul lor.

Mijloacele diplomatice. Astfel dintre mijloacele politico-diplomatice convenția recomandă negocierea și concilierea.

Negocierea. Potrivit articolelor 283-284 atunci când apare un diferend între statele părți în legătură cu interpretarea sau aplicarea convenției, părțile în litigiu vor proceda imediat la un schimb de păreri privind rezolvarea diferendului prin negocieri sau orice stat parte poate invita cealaltă sau celelalte părți să supună diferendul unei concilieri după o procedură specială. Această procedură este prevăzută la anexa V la convenție.

Concilierea. Dacă invitația unei părți de a supune diferendul maritim unei proceduri de conciliere a fost acceptată de cealaltă parte, procedura de conciliere se declanșează printr-o notificare scrisă. Comisia de conciliere se compune din cinci conciliatori desemnați de pe o listă întocmită de Secretarul General al ONU,⁷⁷¹ pentru întocmirea căreia fiecare stat-parte la convenție este abilitat să desemneze patru conciliatori, care se bucură de cea mai înaltă reputație de imparțialitate, de competență și de integritate. Numele unui conciliator va rămâne pe listă până când acesta este retras de către statul-parte care l-a desemnat.

Partea care declanșează procedura concilierii numește doi conciliatori, care se aleg de pe lista enunțată din care unul poate să fie dintre cetățenii săi. Aceste numiri trebuie să fie menționate în notificare. Cealaltă parte la diferend va numi în același mod doi conciliatori în termen de 21 de zile de la primirea notificării. Dacă numirile nu sunt făcute în termenul prevăzut, partea care a declanșat procedura poate, în săptămâna care urmează după expirarea acestui termen, fie să pună capăt procedurii printr-o notificare adresată celeilalte părți, fie să ceară Secretarului General al ONU să efectueze aceste numiri. Secretarul General al ONU va efectua numirile necesare, alegând, cu consultarea părților la diferend, persoane care figurează pe lista conciliatorilor, în termen de 30 de zile de la primirea unei astfel de cerere.

Într-un termen de 30 de zile de la data ultimei numiri, cei patru conciliatori desemnați vor numi un al cincilea de pe lista de conciliatori, care va fi președinte. Dacă numirea nu este făcută în termenul prevăzut, fiecare parte poate, în săptămâna care urmează după expirarea acestui termen, să ceară Secretarului General al ONU să efectueze această numire conform aceleiași procedurii. Dacă părțile nu convin altfel, comisia de conciliere își stabilește singură procedura.

În termen de 12 luni de la constituirea sa comisia trebuie să prezinte raportul său. Pentru întocmirea lui, ea poate, cu consimțământul părților la diferend, să invite orice stat parte să-i prezinte punctul de vedere, verbal sau scris. Hotărârile de procedură, recomandările și raportul comisiei vor fi adoptate cu majoritatea membrilor săi. Comisia poate supune atenției părților orice măsură susceptibilă de a facilita rezolvarea pe cale amiabilă a diferendului. Comisia ascultă părțile, examinează pretențiile și obiecțiile lor și le face propuneri în scopul de a le ajuta să ajungă la o rezolvare a diferendului pe cale amiabilă. Raportul va conține eventualul acord intervenit sau, în lipsa acestuia, concluziile sale asupra tuturor problemelor de fapt sau de drept referitoare la obiectul diferendului, precum și recomandările pe care le consideră potrivite în scopul unei rezolvări amiabile.

771 Lista conciliatorilor este publicată pe http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/conciliators_arbitrators.htm

Raportul se depune la Secretarul General al ONU și se transmite părților în diferend. Acest raport, inclusiv toate concluziile sau recomandările conținute, nu este obligatoriu pentru părțile în diferend.

Procedura de conciliere este încheiată în următoarele cazuri:

1. atunci când diferendul a fost rezolvat,
2. când părțile au acceptat sau o parte a respins recomandările din raport printr-o notificare scrisă adresată Secretarului General al ONU,
3. la expirarea unei perioade de 3 luni de la data comunicării raportului părților.

Onorariile și cheltuielile comisiei vor fi suportate de către părțile la diferend. Printr-un acord aplicabil numai diferendului respectiv, părțile la diferend pot conveni să deroge de la acesta procedură.

Modalități jurisdicționale de soluționare a diferendelor maritime. Cu unele excepții, orice diferend referitor la interpretarea sau aplicarea convenției, care nu a fost rezolvat prin negociere sau conciliere, va fi supus, la cererea uneia din părți la diferend, mijloacelor jurisdicționale prevăzute de articolul 287 al convenției. În acest sens, atunci când semnează sau ratifică convenția, ori aderă la aceasta, sau în orice moment după aceea, un stat va fi liber să aleagă, printr-o declarație scrisă, unul sau mai multe dintre următoarele mijloace de rezolvare a diferendelor:

1. Curtea Internațională de Justiție,
2. Tribunalul internațional pentru dreptul mării, inclusiv Camera pentru rezolvarea diferendelor referitoare la teritoriile submarine,
3. Tribunalul arbitral,
4. Tribunalul arbitral special.

Primul mijloc jurisdicțional, Curtea Internațională de Justiție, este o jurisdicție cu o competență materială generală în rezolvarea diferendelor internaționale, prin urmare studiul ei este consacrat în cadrul unei alte instituții a dreptului internațional.⁷⁷² Celelalte mijloace dispun de o competență specială, limitându-se numai la diferendele apărute din activitățile maritime.

*Tribunalul internațional pentru dreptul mării (TIM).*⁷⁷³ Tribunalul internațional pentru dreptul mării este o jurisdicție internațională care funcționează în baza Convenției din 1982 și a Statutului său, care constituie Anexa a VI-a la convenție. Plus la aceasta, Tribunalul și-a stabilit printr-un regulament propriu modul în care își exercită atribuțiile și își adoptă regulile de procedură.⁷⁷⁴ Tribunalul își are sediul în orașul Hamburg.

TIM este compus din 21 membri independenți, aleși dintre persoanele care se bucură de cea mai înaltă reputație de echitate și integritate și care posedă o competență recunoscută în domeniul dreptului mării. La constituirea tribunalului trebuie să se asigure reprezentarea principalelor sisteme juridice din lume și o repartitie geografică echitabilă. Tribunalul nu poate avea în componența sa mai mult de un cetățean al aceluiași stat și mai puțin de trei membri din fiecare grup geografic definit de către Adunarea Generală a ONU. Fiecare stat poate desemna cel mult două persoane.

Membrii Tribunalului sunt aleși prin vot secret în cadrul unei reuniuni a statelor-părți, convocată de către Secretarul General al ONU (la prima alegere) și după procedura fixată de către statele-părți (la alegerile ulterioare), de pe o listă a candidaților. Membrii TIM sunt aleși pentru 9 ani și sunt reeligibili. Membrii TIM nu pot exercita nici o funcție politică sau administrativă, nici să fie asociați în mod activ sau să aibă interese financiare

⁷⁷² A se vedea următorul capitol XVI - Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale.

⁷⁷³ A se vedea site-ul oficial al Tribunalului: http://www.itlos.org/start2_fr.html

⁷⁷⁴ Regulamentul, cu ultimele amendamente din 17 martie 2009, este publicat pe site-ul Tribunalului.

în nici una din operațiunile unei întreprinderi care se ocupă de explorarea sau exploatarea resurselor mării sau ale fundurilor marine sau altă utilizare comercială a mării sau a fundurilor marine. Membrii Tribunalului nu pot exercita în nici un proces funcțiile de agent, consilier sau avocat.

Tribunalul își alege, pentru trei ani, președintele și vicepreședintele care sunt reeligibili. De asemenea, TIM își numește grefierul și alți funcționari care îi sunt necesari. Tribunalul poate să constituie, după cum va considera necesar, camere compuse din cel puțin trei membri pentru soluționarea anumitor categorii de diferende. În vederea soluționării cu promptitudine a cauzelor, Tribunalul va constitui în fiecare an o cameră compusă din 5 membri, care va statua după o procedură sumară. Cheltuielile TIM sunt suportate de către statele-părți și de către Autoritatea internațională a teritoriilor submarine.

Ratione materiae competența Tribunalului se întinde asupra tuturor diferendelor și cererilor care îi sunt supuse potrivit convenției, precum și asupra tuturor chestiunilor prevăzute în mod special în orice alt acord, care conferă competență Tribunalului. *Ratione personae* au calitatea de a se prezenta în fața Tribunalului statele-părți la convenție, precum și entitățile, altele decât statele-părți, în toate cazurile prevăzute în partea a XI („Zona”) a convenției sau pentru orice diferend supus în conformitate cu orice alt acord care conferă competență Tribunalului și este acceptat de toate părțile la diferend.

La examinarea unui diferend supus lui, Tribunalul va aplica dispozițiile convenției și celelalte reguli de drept internațional care nu sunt incompatibile cu aceasta. Aceasta nu aduce atingere facultății pe care o are Tribunalul de a statua *ex aequo et bono* dacă părțile în diferend sunt de acord.

Diferendele pot fi aduse în fața TIM, după caz, fie prin notificarea oricărui compromis, fie printr-o cerere adresată grefierului. În ambele cazuri în notificare trebuie să se indice obiectul diferendului și părțile. Din momentul primirii compromisului sau cererii, grefierul le va comunica imediat tuturor celor interesați, precum și tuturor statelor-părți. Pe durata procedurii, Tribunalul poate ordona măsuri conservatorii. Tribunalul va emite ordonanțe pentru conducerea procesului și stabilirea formelor și termenilor în care fiecare parte trebuie să-și prezinte concluziile. El va lua toate măsurile referitoare la administrarea probelor.

Audierile vor fi conduse de către președinte și, în lipsa acestuia, de către vicepreședinte. Ele sunt publice, în afara cazului când Tribunalul va hotărî altfel sau dacă părțile ar cere ca ședințele să fie închise. Atunci când una dintre părți la diferend nu se prezintă în fața Tribunalului sau nu face uz de mijloacele pe care le are la dispoziție, cealaltă parte poate cere Tribunalului continuarea procedurii și luarea unei hotărâri. Absența uneia din părți sau faptul că una dintre părți nu face uz de mijloacele pe care le are la dispoziție, nu pot constitui un obstacol pentru desfășurarea procedurii.

Atunci când într-un diferend un stat-parte consideră că are un interes de ordin juridic, acesta se poate adresa Tribunalului cu o cerere pentru intervenție în proces. Dacă Tribunalul admite cererea de intervenție, hotărârea sa privind diferendul va fi obligatorie pentru statul care a intervenit, dar numai în măsura în care se referă la aspectele care au făcut obiectul intervenției. Tribunalul, înainte de a lua hotărârea, trebuie să se asigure nu numai că are competența de a soluționa diferendul, ci și că cererea este întemeiată în fapt și în drept.

Hotărârile TIM se iau cu majoritatea membrilor prezenți. În caz de egalitate a voturilor, votul președintelui sau al celui care îl înlocuiește va fi preponderent. Hotărârea trebuie să fie motivată, menționând numele membrilor Tribunalului care au participat la luarea ei. Dacă hotărârea nu exprimă, în tot sau în parte, opinia unanimă a membrilor

Tribunalului, orice membru are dreptul să anexeze opinia sa separată. Hotărârea se va semna de către președinte și grefier. Ea va fi citită în ședință publică, fiind notificate părțile la diferend. Hotărârea Tribunalului este definitivă și toate părțile trebuie să i se conformeze. Ea nu este obligatorie decât pentru părțile în litigiu și numai pentru cauza rezolvată. La cererea oricărei dintre părți, în caz de contestație privind sensul și cuprinsul hotărârii, Tribunalul este competent să o interpreteze.

Camera pentru reglementarea diferendelor referitoare la teritoriile submarine a Tribunalului internațional pentru dreptul mării. În cadrul TIM, pentru soluționarea unei categorii aparte de diferende, legate de teritoriile submarine se constituie o Cameră, compusă din 11 membri aleși de către TIM dintre membrii săi, cu majoritatea voturilor acestora. În alegerea membrilor Camerei trebuie să se asigure reprezentarea principalelor sisteme juridice din lume și o repartizare geografică echitabilă. Membrii camerei vor fi aleși din trei în trei ani, iar mandatul lor nu va putea fi reînnoit decât o dată. Pentru a constitui Camera este necesar un cvorum de 7 din membrii aleși de Tribunal.

Camera astfel constituită are competență să soluționeze următoarele categorii de diferende rezultate din activitățile desfășurate în zona internațională a spațiilor submarine, cum ar fi: diferendele între statele-părți referitoare la interpretarea sau aplicarea convenției în partea ce ține de regimul juridic al zonei, diferendele între un stat parte și Autoritatea internațională a teritoriilor submarine, diferendele cu privire la răspunderea Autorității ș.a.⁷⁷⁵

Tribunalul arbitral. În principiu, orice stat-parte la Convenția din 1982 este liber să aleagă printr-o declarație scrisă mijloacele jurisdicționale de rezolvare a eventualelor diferende maritime. Un stat, care nu a făcut o atare declarație, în situația apariției unui diferend în care este implicat, este considerat că a acceptat jurisdicția tribunalului arbitral, constituit potrivit anexei a VII la Convenția din 1982. De asemenea, tribunalul arbitral va fi competent să soluționeze diferendul și în situația când părțile în litigiu nu au acceptat aceeași procedură de soluționare, sub rezerva unei decizii contrare a părților implicate. În condițiile enunțate, orice parte la un diferend poate să-l supună procedurii de arbitraj prevăzute în anexă, printr-o notificare adresată celeilalte sau celorlalte părți la diferend. Această notificare va fi însoțită de o prezentare a concluziilor și a motivelor pe care acestea se sprijină.

Membrii tribunalului arbitral se desemnează de pe o listă de arbitri, întocmită de Secretarul General al ONU.⁷⁷⁶ Pentru întocmirea listei fiecare stat-parte la convenție poate să desemneze patru arbitri care au experiență în problemele maritime și care se bucură de o perfectă reputație în ceea ce privește imparțialitatea, competența și integritatea. Numele unui arbitru va rămâne pe listă până când este retras de către statul parte care l-a desemnat, înțelegându-se că arbitrul menționat va continua să-și exercite funcțiile până la rezolvarea cauzelor aflate în fața oricărui tribunal arbitral în care el a fost numit.

Tribunalul arbitral se compune din cinci membri după următoarea procedură. Partea care declanșează procedura va numi un membru care este ales, de preferință, de pe lista arbitrilor și care poate să fie dintre cetățenii săi. Numele membrului astfel numit va figura în notificarea adresată celeilalte părți. Cealaltă parte la diferend, la rândul său, va numi, în termen de 30 de zile, calculat de la primirea notificării, un membru, care este ales, de preferință, de pe listă și care poate să fie dintre cetățenii săi. Dacă numirea nu intervine în acest termen, partea care a declanșat procedura poate, într-un interval de două

775 A se vedea lista categoriilor de diferende oferită de articolul 187 din Convenția din 1982.

776 Lista arbitrilor este publicată pe http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/conciliators_arbitrators.htm

săptămâni de la expirarea acestui termen, să ceară ca această numire să fie făcută de președintele Tribunalului Internațional al Dreptului Mării.

Ceilalți trei membri vor fi numiți de comun acord de către părți. Ei vor fi aleși, de preferință, de pe listă și vor fi cetățeni ai unor state terțe, dacă părțile nu convin altfel. Apoi părțile la diferend vor numi pe președintele tribunalului arbitral dintre acești trei membri. Dacă, în termen de 60 de zile de la data primirii notificării de inițiere a procedurii, părțile nu ajung la un acord asupra numirii unuia sau mai multor membri ai tribunalului arbitral, care urmau să fie desemnați de comun acord sau asupra numirii președintelui, orice parte la diferend poate, în termen de 2 săptămâni, cere ca această numire să fie făcută de președintele Tribunalului Internațional al Dreptului Mării.

În ambele situații, dacă președintele TIM nu este în măsură să efectueze aceste numiri sau dacă el este cetățean al uneia dintre părțile la diferend, numirea se va efectua de către membrul cel mai vechi al tribunalului, care este disponibil și care nu este cetățean al nici uneia dintre părți. Numirile se vor efectua prin desemnarea unor persoane de pe lista arbitrilor în termen de 30 de zile de la primirea cererii și cu consultarea părților. Membrii astfel numiți trebuie să fie de naționalități diferite și să nu fie în serviciul nici uneia dintre părțile la diferend. Ei nu trebuie să aibă domiciliul pe teritoriul vreuneia dintre ele și nici să fie cetățeni ai vreuneia dintre ele.

Un tribunal arbitral astfel constituit își stabilește el însuși procedura, dând fiecărei părți posibilitatea de a fi ascultată și de a-și susține cauza. Părțile la diferend trebuie să faciliteze sarcina tribunalului arbitral și, în special, conform legislației lor și prin toate mijloacele aflate la dispoziția lor:

- să furnizeze tribunalului arbitral toate documentele, facilitățile și informațiile pertinente,

- să permită, atunci când acest lucru este necesar, să citeze și să audieze martori sau experți și să se deplaseze la fața locului.

Dacă tribunalul arbitral nu decide altfel, datorită circumstanțelor speciale ale speței, cheltuielile acestuia, inclusiv remunerarea membrilor săi vor fi suportate în părți egale de către părțile la diferend.

Hotărârile tribunalului arbitral vor fi luate cu majoritatea membrilor săi. Absența sau abținerea a mai puțin de jumătate din numărul membrilor săi nu va împiedica tribunalul arbitral să statueze. În caz de vot egal, votul președintelui va fi preponderent.

Ca și în cazul TIM, dacă una dintre părțile la diferend nu se prezintă sau nu face uz de mijloacele pe care le are la dispoziție, cealaltă parte poate să ceară tribunalului arbitral să continue procedura și să dea o hotărâre. Absența uneia dintre părți sau faptul că una dintre părți nu face uz de mijloacele pe care le are la dispoziție nu poate constitui un obstacol pentru desfășurarea procedurii. Înainte de a da sentința, tribunalul arbitral trebuie să se asigure nu numai că are competența de a soluționa diferendul, ci și că cererea este fondată în fapt și în drept.

Sentința tribunalului arbitral trebuie să conțină obiectul diferendului, să fie motivată, să menționeze numele membrilor tribunalului arbitral, care au participat, și data la care a fost pronunțată. Orice membru al tribunalului arbitral poate alătura la hotărâre o expunere a opiniei sale separate.

Sentința este definitivă și fără apel, în afara cazului în care părțile la diferend au convenit dinainte asupra unei proceduri de apel. Toate părțile la diferend trebuie să se conformeze acesteia. Orice neînțelegere care ar putea apărea între părțile la diferend în ceea ce privește interpretarea sau modul de executare a sentinței poate fi supusă de către una din părți, spre a decide, tribunalului arbitral care a pronunțat sentința. În acest scop,

locurile vacante se vor completa după metoda urmată pentru numirea inițială a membrilor tribunalului.

Dacă toate părțile la diferend sunt de acord, orice contestație de acest gen poate fi supusă unei alte curți sau unui alt tribunal, competente pentru soluționarea diferendelor maritime potrivit convenției.

Tribunal arbitral special. Pe lângă procedura obișnuită de arbitraj, convenția prevede în anexa nr. VIII constituirea unui tribunal arbitral special.

Pornindu-se de la diversitatea problematicii maritime, precum și de la amploarea raporturilor existente în domeniile pescuitului, protecției mediului marin, cercetării științifice marine, navigației, s-a conturat opinia că orice parte la un diferend în sfera acestor probleme poate să-l supună unei proceduri speciale de arbitraj printr-o notificare adresată celeilalte sau celorlalte părți la diferend.

Instituirea procedurilor speciale are o mare importanță practică, deoarece nivelul tehnic ridicat al problemelor examinate și consecințele soluțiilor adoptate implică folosirea cunoștințelor particulare ale unor experți de înaltă calificare.⁷⁷⁷

Prin urmare tribunalul arbitral special este competent să examineze orice diferend referitor la interpretarea sau aplicarea articolelor convenției privind:

1. pescuitul;
2. protecția și conservarea mediului marin;
3. cercetarea științifică marină; sau
4. navigația, inclusiv poluarea cauzată de nave sau prin imersiune,

Pentru fiecare dintre aceste domenii se va întocmi și se va ține câte o listă de experți. În domeniul pescuitului, lista experților va fi întocmită și păstrată de către Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, în domeniul protecției și conservării mediului marin – de către Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător, în domeniul cercetării științifice marine – de către Comisia Oceanografică Interguvernamentală, în domeniul navigației, inclusiv poluarea cauzată de nave sau prin imersiune – de către Organizația Maritimă Internațională sau, în fiecare caz, de către organul subsidiar corespunzător căruia organizația, programul sau comisia în cauză i-au delegat această funcție.

Fiecare stat-parte poate desemna, în fiecare dintre aceste domenii, doi experți ai căror competență juridică, științifică sau tehnică în materie este stabilită și general recunoscută și care se bucură de o perfectă reputație de imparțialitate și integritate. În acest sens, pentru fiecare domeniu, se constituie câte o listă aparte.⁷⁷⁸ Numele unui expert va rămâne pe listă până ce va fi retras de către statul parte care l-a desemnat, înțelegându-se că acest expert va continua să-și exercite funcțiile în cadrul unui tribunal arbitral special în care a fost numit, până la încheierea procedurii în fața acestuia.

Modalitate declanșării procedurii este similară tribunalului arbitral. Ca și tribunalul arbitral, cel special se compune din cinci membri. Partea care declanșează procedura va numi doi membri, dintre care unul poate să fie dintre cetățenii săi, aleși de preferință din listele de experți în domeniul obiectului litigiului și numele lor vor figura în notificarea adresată celeilalte părți. Cealaltă parte la diferend va numi, în termen de 30 de zile, calculat de la primirea notificării, și ea doi membri care sunt aleși de preferință din listă sau liste, și dintre care unul poate să fie dintre cetățenii săi. Dacă numirea nu are loc în acest termen, partea care a declanșat procedura poate, într-un interval de două săptămâni

⁷⁷⁷ Mazilu D. *Dreptul Mării. Tendințe și orientări contemporane.* – București: 1980, pp.190-191.

⁷⁷⁸ Lista este publicată pe

http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/experts_special_arb.htm

de la expirarea acestui termen, să ceară efectuarea acestei numiri Secretarului General al ONU.

Apoi, părțile la diferend vor numi de comun acord pe președintele tribunalului arbitral special, care va fi ales de preferință din listele corespunzătoare și va fi cetățean al unui stat terț, dacă părțile nu convin altfel. Dacă, în termen de 30 de zile de la data primirii notificării, părțile nu au putut ajunge la un acord cu privire la numirea președintelui, atunci în termen de două săptămâni ele pot încredința această sarcină unei persoane sau unui stat terț ales de ele, în caz contrar, Secretarul General al ONU va efectua aceste numiri la cererea lor, în termen de 30 de zile. Aceste numiri vor fi efectuate din lista sau listele de experți cu consultarea părților la diferend și a organizației internaționale corespunzătoare. Membrii astfel numiți trebuie să fie de naționalități diferite și să nu fie în serviciul vreuneia dintre părțile la diferend. Ei, de asemenea, nu trebuie să aibă domiciliul pe teritoriul vreuneia dintre părți și nici să fie cetățeni ai vreuneia dintre ele.

Procedura de examinare a cauzei supuse tribunalului arbitral special este similară procedurii tribunalului arbitral.

Bibliografie :

Daillier Patrick, Pellet Alain, Nguyen Quoc Dinh. *Droit international public*. – Paris: L.G.D.J., 7-ème édition, 2002; Mazilu, D. *Dreptul Mării. Tendințe și orientări contemporane*. – București: 1980; Mazilu D. *Dreptul mării*. – București: Ed. Academiei, 1989; Mouldi Marsit Mohamed. *Le Tribunal du droit de la mer*. – Paris: Ed. Pedone, 1999; Niciu M. *Culegere de documente de drept internațional public*. Volumul I. – București: Lumina Lex, 1997; Hess Ph.J., Beurier J.P. ș.a. *Droit de la mer*: Juris Service, 1995; Lucchini L., Voelckel M. *Droit de la mer*. – Paris: Ed. Pedone, 1990; Hill Ch. *Le régime international des détroits maritimes*: R.C.A.D.I., 1993; Pancraccio Jean-Paul. *Droit international des espaces*. – Paris: Ed. Armand Colin, 1997; Patey Jacques. *Aspects actuels du probleme de la fixation de la largeur de la mer territoriale*. Publicat pe http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/polit_0032-342x_1958_num_23_6_2424; Perruchoud R. *Le régime de neutralité du Canal de Panama*. – Paris: PUF, 1983; Preda A., Bărbulescu N. *Curtea Internațională de Justiție și Dreptul Mării*: Ed. Finmedia, 1999; Sârcu D. Unele reflecții asupra platoului continental // *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*.-Seria „Științe socioumanistice”.-Volumul I.-Chișinău: CEP-USM.-2005.-Pp. 166-168; Siegfried A. *Les canaux internationaux et les grandes voies maritimes mondiales*: R.C.A.D.I., 1949;

Колосов Ю.М., Кривчикова Э.С. *Международное право*. – Москва: Международные отношения, 2003; Мовчан А.П. *Мировой океан и международное право. Основы современного правопорядка в Мировом океане*. – Москва: Наука, 1986; Молодцов С.В. *Международное морское право*. – Москва, 1987; Яковлев И.И. *Международный орган по морскому дну*. – Москва: 1985; *Мировой океан и международное право*. В пяти книгах. – Москва: 1987; *Словарь международного морского права*. – Москва, 1985; Молодцов С.В. *Международное морское право*. – Москва, 1987.

Capitolul XIV

DREPTUL INTERNAȚIONAL AERIAN

§ 1. Noțiuni introductive

§ 2. Principiile dreptului internațional aerian

§ 3. Naționalitatea aeronavelor și înmatricularea lor.

§ 4. Reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile

§ 5. Organizațiile internaționale în domeniul aviației civile

§ 1. Noțiuni introductive

Dreptul internațional aerian este o ramură a dreptului internațional public și constituie un ansamblu de norme juridice și principii de drept destinate reglementării relațiilor dintre subiecții sale, relații care iau naștere ca urmare a explorării și folosirii spațiului aerian de către aviația civilă.⁷⁷⁹

O altă definiție a acestei ramuri de drept: dreptului internațional aerian cuprinde normele juridice care reglementează folosirea de către oameni a spațiului aerian, statutul juridic al aeronavelor și regulile referitoare la circulația aeriană.⁷⁸⁰

Dreptul aerian a început să se dezvolte doar începând cu secolul XX, când, ca urmare a progreselor rapide în domeniul aviației, a apărut necesitatea reglementării navigației aeriene, a creării unor norme de drept internațional, care să guverneze activitatea statelor în aer.

De menționat, că unele reguli juridice, cu privire la spațiul aerian au fost formulate înaintea apariției și a dezvoltării aviației. Dreptul roman, spre exemplu, privea spațiul aerian ca *res communis omnium* (lucru care aparține tuturor). În evul mediu, spațiul aerian era privit ca aparținând proprietarului pământului.

Problema suveranității asupra spațiului aerian a căpătat o însemnătate practică abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, o dată cu apariția și dezvoltarea navigației aeriene, care a stârnit o luptă îndârjită între state pentru dominația aerului. Existau la acea etapă două teorii privind spațiul aerian: *libertatea aerului* și *suveranitatea asupra spațiului aerian*. Astfel, la sesiunea de la Grand Institutului de Drept Internațional în 1906, se formula teza "L'air est libre", statul având numai drepturi strict necesare autoapărării. La Congresul de la Verona, din 1910, se considera că atmosfera deasupra spațiului terestru este supusă suveranității statului, iar cea de deasupra mării libere constituie spațiu deschis.⁷⁸¹

După primul război mondial, lupta dintre cele două principii s-a terminat cu triumful definitiv al principiului suveranității statului asupra spațiului aerian. Potrivit

779 Vezi: Курс международного права. В 7 т. Т. 5. Отрасли международного права / В.С.Верещетин, С.В.Виноградов, Г.М.Даниленко. – Москва, «Наука», 1992, с. 124.

780 Vezi: Dictionnaire de la terminologie du droit international, Sirey, Paris, 1960, p. 226 ; Louis Cartou, Droit aeriene, Presse Universitaires de France, Paris, 1963, p. 2.

781 Vezi: Geamanu, Grigore, Drept Internațional contemporan, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 385.

acestui principiu, statul este suveran asupra coloanei de aer cuprinsă în limitele frontierelor sale, cuprinzând și spațiul aerian de deasupra mării teritoriale.

Principiul suveranității statului asupra spațiului aerian a fost consacrat într-o serie de convenții internaționale, cum ar fi Convenția de la Paris din 1919, Convenția de la Havana din 1928, Convenția de la Chicago din 1944.

Convenția de la Paris din 1919 a intrat în vigoare în 1922, fiind ratificată până în 1939 de 39 de state, cu excepția SUA, URSS și Chinei.

Prin Convenția de la Paris din 1919, „înaltele părți contractante recunosc că fiecare putere are suveranitatea completă și exclusivă asupra spațiului aerian de deasupra teritoriului său”. Spațiul aerian de deasupra largului mării este liber. Statele contractante admit însă, în relațiile dintre ele, în condiții de egalitate și reciprocitate, *libertatea de trecere*, pe baza căreia fiecare stat se obligă să acorde în timp de pace — și fără o autorizație specială — aeronavelor civile ale celorlalte părți contractante libertatea de trecere pașnică pe deasupra teritoriului său, în condițiile stabilite de convenție.

Convenția de la Paris cere ca fiecare avion să aibă o naționalitate, care este determinată de înmatricularea sa într-un stat, și de naționalitatea proprietarului aeronavei. În baza prevederilor Convenției de la Paris a fost înființată „Comisia internațională pentru navigația aeriană”, cu funcția de a asigura aplicarea prevederilor convenției.⁷⁸²

Convenția de la Paris nu se aplica decât în timp de pace. În caz de război, ea se mărginește să proclame «libertatea de acțiune» a statelor beligerante.

Convenția de la Havana din 1928 conține numeroase dispoziții care coincid cu prevederile Convenției de la Paris.

După cel de-al doilea război mondial a fost convocată la Chicago, în 1944, o conferință care a adoptat mai multe convenții privind spațiul aerian.

Prima convenție, *Convenția cu privire la aviația civilă internațională*, a înlocuit regimul Convenției din 1919. Această convenție proclamă și ea suveranitatea deplină și exclusivă a statului asupra spațiului aerian de deasupra teritoriului său. Potrivit convenției, aeronavele civile, proprietate particulară și care nu sînt folosite pentru servicii aeriene internaționale regulate au dreptul de a zbura peste teritoriul celorlalte părți contractante, precum și dreptul de a face escale în scopuri necomerciale, fără a avea nevoie de o autorizație prealabilă. Acest drept este subordonat însă unor restricții legate de securitatea zborului. Statele contractante au dreptul ca, pentru asemenea rațiuni, să le ceară să urmeze anumite itinerarii prescrise de ele sau să obțină o autorizație specială.

Prin această convenție se înființează și Organizația Aviației Civile Internaționale (I.C.A.O.), instituție specializată a O.N.U., care are 3 funcții principale:

- a) funcția de reglementare și administrare;
- b) funcția legislativă, de studiere și pregătire a proiectelor de convenții internaționale privind aeronavigația internațională;
- c) funcția jurisdicțională și de arbitraj, care revine Consiliului organizației, în soluționarea diferendelor ivite în activitatea statelor membre în domeniul aeronavigației, precum și cele referitoare la interpretarea și aplicarea convenției și a altor acorduri privind aeronavigația internațională.

O altă convenție adoptată la Chicago, *Convenția cu privire la tranzitul serviciilor aeriene internaționale* (convenția celor „două libertăți”) prevede că statele contractante recunosc dreptul de *survol* fără escale, aeronavelor civile folosite în servicii aeriene internaționale regulate, precum și escale în scopuri necomerciale (alimentare cu combustibili, reparații etc.).

782 Vezi: Bolintineanu, Alexandru; Năstase, Adrian; Aurescu, Bogdan, *Drept internațional contemporan*, București, Editura ALL BECK, 2000, p. 244.

A treia convenție, *Convenția cu privire la transportul aerian internațional* (denumită convenția celor „cinci libertăți”), prin care se urmărește facilitarea aeronavigației internaționale.⁷⁸³ Aceste libertăți ale aerului sînt :

1) dreptul de survol al aeronavelor străine prin spațiul aerian al statelor, ceea ce înseamnă trecerea lor inofensivă prin acest spațiu, fără să aterizeze ;

2) dreptul aeronavelor străine de escală tehnică pe teritoriul unui stat, în vederea aprovizionării cu carburanți sau pentru reparații ;

3) dreptul aeronavelor străine de a debarca pasageri, corespondență și mărfuri provenind din statul a cărui naționalitate o are aeronava, pe teritoriul oricărei părți contractante la convenție ;

4) dreptul unei aeronave străine de a îmbarca pasageri, corespondență și mărfuri cu destinația statului ei de înmatriculare ;

5) dreptul aeronavei străine de a debarca și îmbarca pasageri, corespondență și mărfuri pe teritoriul oricărui stat parte contractantă a convenției.

Regimul juridic instituit prin Convenția de la Chicago din 1944, nu exclude încheierea de acorduri bilaterale între state cu privire la aeronavigația internațională.

În domeniul navigației aeriene civile au fost încheiate și alte convenții multilaterale:

Convenția pentru unificarea unor reguli privitoare la transportul aerian internațional, Varșovia, 1929, completată și modificată prin Convenția de la Haga din 1955 și Convenția de la Guadalajara, Mexic, 1961; Convenția pentru unificarea anumitor reguli privind sechestrul asigurător asupra aeronavelor, Roma, 1933.

De menționat, că în afară de convențiile multilaterale menționate există numeroase convenții *bilaterale* privind navigația și transporturile aeriene, în care statele contractante stabilesc condițiile în care aeronavele civile pot survola teritoriile lor, efectua transportul de pasageri și mărfuri etc.

Cât privește aeronavele militare, față de ele se aplică regimul autorizării prealabile.

§ 2. Principiile dreptului internațional aerian

Principiul suveranității complete și exclusive a statelor în spațiul său aerian este unul din principiile de bază ale dreptului internațional aerian. Acest principiu este stabilit atât prin prevederile Convenției de la Chicago din 1944, cât și de către legislația internă a fiecărui stat.⁷⁸⁴

Convenția referitoare la aviația internațională de la Chicago, din 1944, recunoaște statului suveranitatea completă și exclusivă asupra spațiului aerian de deasupra teritoriului său (art. 1). Prin „teritoriu”, Convenția înțelege „regiunile terestre și apele teritoriale adiacente aflate sub suveranitatea, suzeranitatea, protecția sau mandatul aceluiași stat” (art. 2).

În baza acestei suveranități, „nici o aeronavă a unui stat contractant nu va putea survola teritoriul altui stat sau ateriza pe acest teritoriu, fără a fi obținut o autorizație printr-un acord special sau în vreun alt fel, și conform condițiilor stabilite” (art. 3).

Nu este nevoie de o autorizație prealabilă pentru aeronave ce nu sînt folosite pentru servicii aeriene internaționale regulate și care tranzitează, fără escală sau cu escală

⁷⁸³ Vezi: Diaconu, Ion, *Drept internațional public*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1995, p. 138-139.

⁷⁸⁴ Vezi: Niciu, Marțian, I., *Drept internațional public, Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată)*, Vol. II, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1996, p. 80-82; Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть*, Москва, Издательство БЕК, 1997, с. 145-146.

necomercială, spațiul aerian al unui stat. Totuși, fiecare stat contractant își rezervă dreptul de a cere, din motive de securitate a zborului, ca aeronavele care doresc să survoleze „regiuni inaccesibile sau care nu sînt prevăzute cu instalații adecvate navigației aeriene, să urmeze itinerarii prescrise sau să obțină o autorizație specială” (art. 5).

Convenția face distincție între „servicii aeriene neregulare” și „servicii aeriene regulate” (art. 6), serviciile regulate desfășurându-se pe baza unei autorizații prealabile din partea statului survolat, beneficiind de regularitatea orarelor, rutelor, programelor, frecvențelor.

În virtutea suveranității sale, statul: poate stabili prin legislația sa internă regimul de zbor și desfășurarea activităților naționale și internaționale în spațiul aerian, având dreptul de a crea (în scopul apărării și securității) zone aeriene interzise; reglementează regimul intrării, ieșirii, navigației în spațiul său aerian; își exercită dreptul de jurisdicție asupra aeronavelor civile aflate între frontierele sale, cu excepțiile prevăzute în acordurile internaționale; fixează rutele aeriene; are dreptul de control sanitar și vamal, indicând și aeroporturile deschise traficului aerian internațional; reglementează utilizarea instalațiilor necesare navigației aeriene, inclusiv a serviciilor radioelectrice și meteorologice (art. 9, 11, 12, 13).

Convenția interzice cabotajul (transportul de poștă, de mărfuri și de călători între două puncte situate pe teritoriul statului pentru aeronavele altor state (art. 7).

În afară de aceasta, aplicând principiul suveranității statelor asupra spațiului aerian de deasupra teritoriului său, Convenția de la Chicago din 1944 prevede că avioanele trebuie înmatriculate într-un singur stat și că aceasta se efectuează în conformitate cu legile acelui stat. Orice aeronavă are naționalitatea statului în care este înmatriculată și ea trebuie să poarte semnele naționalității și pe cele de înmatriculare care îi sînt proprii.

De menționat, că în privința spațiului aerian al fiecărui stat, regimul său juridic este stabilit prin acte legislative interne. În afară de aceasta, în legătură cu activitățile spațiale care și-au luat startul la 4 octombrie 1957 prin lansarea primului satelit artificial al Pământului, a apărut problema delimitării spațiului aerian de spațiul cosmic. În doctrină există părerea, că această delimitare ar putea fi recunoscută în mod convențional la înălțimea de 100-110 km de la suprafața mării.⁷⁸⁵

Principiul libertății zborurilor aeronavelor în spațiul aerian internațional. Acest principiu stabilește regimul de drept al spațiului aerian de deasupra mării libere și de deasupra Antarcticii. Spațiul menționat se află în folosința comună a tuturor statelor și în doctrina juridică poartă denumirea de *spațiu aerian internațional*⁷⁸⁶ sau *spațiu aerian liber*.⁷⁸⁷

Pe parcursul aflării sale în spațiul aerian internațional toate aeronavele sînt supuse jurisdicției statului de înmatriculare. Totuși, libertatea zborurilor aeronavelor în spațiul aerian internațional deloc nu înseamnă libertatea absolută a zborurilor și negarea anumitor reguli și cerințe prevăzute de convenții internaționale sau de Regulamentele ICAO.

Conform prevederilor Convenției de la Chicago din 1944, în spațiul aerian de deasupra mării libere sînt valabile regulile de zbor ale aeronavelor stabilite de Convenție (Anexa nr. 2). Statele-contractante ale Convenției sînt obligate să îndeplinească regulile

785 Vezi: Burian, Alexandru, *Regimul de drept al spațiului cosmic și reglementarea activităților spațiale* // „Revista Națională de Drept”, nr. 6, 2002, p. 41-47.

786 Vezi: Бордунов В.Д., Копылов М.Н., *Правовой режим международного воздушного пространства* // Вопросы международного морского и воздушного права, Москва, ИППАН СССР, 1979, с. 117.

787 Vezi: Малеев Ю.Н., *Международное воздушное право: Вопросы теории и практики*, Москва, «Международные отношения», 1986, с. 66-71.

menționate și să asigure o respectare strictă a regulilor de zbor în spațiul aerian de deasupra mării libere de către aeronavele sale.

În spațiul aerian de deasupra mării libere aeronavele, în mod formal, nu sînt obligate să urmeze anumite rute sau trasee. Totuși, din necesități de asigurare a securității zborurilor, s-a format o practică cutumiară de a efectua zborurile în spațiul aerian internațional conform traseelor și rutelor unanim coordonate în cadrul conferințelor regionale ale ICAO.

De menționat, că cerințele și regulile de zbor stabilite de către Convenție și Regulamentul ICAO sînt obligatorii doar pentru aeronavele aviației civile, dar nu și pentru aeronavele care au apartenență de stat (aeronavele militare). Acestor aparate de zbor (aeronavelor militare) li se *recomandă* de a se conduce de aceleași reguli și cerințe în timpul efectuării zborurilor în spațiul aerian internațional.

Principiul asigurării securității zborurilor în aviația civilă internațională este un principiu relativ nou, care obligă statele:

a) de a asigura garanțiile tehnice ale aeronavelor, aerogărilor, serviciilor de asigurare a zborurilor și securitatea rutelor aeriene;

b) de a combate actele ilicite de amestec în activitățile aviației civile.

Dezvoltarea aviației civile internaționale este imposibilă fără asigurarea din partea statelor a securității zborurilor. Convenția de la Chicago din 1944 a stabilit cerințele privind tehnica securității aeronavigației internaționale, care sînt prevăzute atât în Convenție, cît și în 18 Anexe la Convenție. Cerințele menționate necesită o perfecționare și renovare permanentă, funcție ce este îndeplinită de către ICAO. În cadrul ICAO sînt adoptate regulamente, reguli, standarde, recomandări etc., privind cerințele tehnice față de aeronave, calificarea personalului, înmatricularea aeronavelor, sistemele de telecomunicații, hărțile aeriene, caracteristicile aeroporturilor, regulile de zbor și multe alte probleme privind eficacitatea aeronavigației.

În legătură cu cazurile de terorism privind aeronavele, ICAO a perfectat noi cerințe privind asigurarea securității pasagerilor, a echipajelor, a personalului aerogărilor (Anexa nr. 17 la Convenția de la Chicago).

Problemele legate de asigurarea securității aeronavelor sînt reglementate și în convențiile bilaterale privind colaborarea în domeniul aviației civile.

§ 3. Naționalitatea aeronavelor și înmatricularea lor.

Orice aeronavă are naționalitatea statului în ale cărui registre speciale este înscrisă. Cerințele de bază privind înmatricularea oricărei aeronave reiese din necesitatea exercitării unui control efectiv asupra acesteia de către statul sub al cărui pavilion navighează. Controlul menționat se referă la standardele tehnice privind securitatea navigației bazate pe datele fixate în certificatele de navigabilitate ale aparatelor de zbor și dosarele privind aptitudinile tehnice și profesionale ale echipajului.

Sunt distinse două tipuri de aeronave: *aeronave de stat* și *aeronave civile*. Distincția dată nu este efectuată în baza criteriului proprietății ci în dependență de funcțiile pe care le îndeplinesc aeronavele. Aeronave de stat sunt considerate cele aparate de zbor, care îndeplinesc funcții de apărare, vamale, de poliție și servicii poștale. Prin eliminare, toate celelalte aeronave sunt considerate civile.⁷⁸⁸

În temeiul Convențiilor de la Chicago pentru reglementarea traficului aerian internațional au fost stabilite *cinci categorii de aeronave*, cărora li se acordă, în mod diferențiat, cinci libertăți ale aerului:

⁷⁸⁸ Vezi: Raluca Miga-Beșteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, București, Editura ALL, 1997, pag. 250.

1) Aeronave civile care nu efectuează un serviciu de transport pe baze comerciale. Acest tip de aeronave nu transportă pasageri, mărfuri sau corespondență și lor li se asigură: (a) *libertatea de survol fără escală* și (b) *libertatea de escală tehnică*. Escala tehnică presupune dreptul de a ateriza, fără însă a putea îmbarca sau debarca pasageri, mărfuri ori corespondență.

2) Aeronave civile care efectuează servicii comerciale regulate. Acestor tip de aeronave li se recunosc un grup de trei „libertăți de trafic” sau „libertăți comerciale” și anume: (c) *libertatea de a debarca mărfuri, pasageri și corespondență pe teritoriul statului a cărui naționalitate o are aeronava*; (d) *libertatea de a îmbarca mărfuri, pasageri și corespondență, cu destinația pe teritoriul statului a cărui naționalitate o are aeronava*; (e) *libertatea de a îmbarca sau debarca mărfuri, pasageri și corespondență provenind sau având destinația pe teritoriul unui alt stat contractant*.

3) Aeronave civile care efectuează servicii comerciale întâmplătoare. Acestea li se recunosc libertățile (a) și (b), dar care nu pot beneficia de cele trei libertăți comerciale decât în condițiile impuse de statul pe teritoriul căruia are loc escala.

Principiul de bază stabilit prin Convenția de la Chicago este că fiecare libertate face obiectul negocierilor și acordurilor separate, în special bilaterale, care se încheie între statele părți la Convenția generală. În practică însă, libertățile (a) și (b) se recunosc tuturor aeronavelor civile ale statelor părți la Convenția de la Chicago. Cele trei libertăți comerciale fac însă obiectul unor foarte intense negocieri, în care sunt luate în considerare interesele specifice ale fiecărei părți, capacitatea flotei sale aeriene, poziția geografică, politica comercială și structura traficului, nivelul concurenței etc.

4) Aeronave care efectuează servicii de cabotaj. Acest tip de aeronave efectuează servicii comerciale prin zboruri interioare între aeroporturile aceluiași stat. Momentul esențial constă în aceea, că asemenea aeronave trebuie să aibă naționalitatea statului respectiv. Cabotajul cu aeronave străine impune autorizarea expresă a statului pe teritoriul căruia urmează să se desfășoare.

5) Aeronave de stat. Acest tip de aeronave nu beneficiază de regimul juridic mai sus menționat. Ele nu pot survola teritoriul altui stat decât cu autorizarea expresă a acestuia, solicitată în condițiile stabilite de legislația sa internă.⁷⁸⁹

§ 4. Reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile

Primele acte ilicite îndreptate împotriva aeronavelor și personalului acestora au avut loc la începutul secolului XX, însă ele erau calificate ca acte criminale și erau reglementate de legislația penală a statelor.

Noțiunea de „act ilicit de amestec în activitățile aviației civile” s-a format în anii 70 ai secolului XX.

În 1963, la Tokio, a fost adoptată Convenția referitoare la infracțiuni și alte acte săvârșite la bordul aeronavelor. În această Convenție pentru prima dată a fost determinată noțiunea de *capturare a aeronavei civile*. Capturarea aeronavei civile este situația „când persoana, care se află la bordul aeronavei, prin intermediul forței sau amenințării cu forța, a săvârșit un act de amestec, capturare sau alt tip de acțiune ilicită cu scopul de a efectua controlul aeronavei în timpul zborului”.⁷⁹⁰ Concomitent, Convenția reglementează și alte infracțiuni penale, care pot avea loc la bordul aeronavelor: furtul, omorul, transportarea drogurilor etc.

Menționăm, că Convenția, totuși, nu califică capturarea aeronavei ca o crimă și, în legătura cu aceasta, rolul ei în combaterea terorismului aerian a fost limitat.

⁷⁸⁹ Ibidem, pag. 250-251.

⁷⁹⁰ Doc. ICAO, 8665, Art. XI.

Sfârșitul anilor 60 s-a soldat cu o creștere considerabilă a numărului actelor ilicite în aviația civilă internațională. Aceasta a dus la o activizare a Comunității internaționale în lupta cu terorismul aerian. Astfel, Adunarea Generală a ONU prin hotărârile sale 2551 (XXIV) din 12 decembrie 1969 și 2645 (XXV) din 25 noiembrie 1970 a chemat statele lumii să întreprindă măsurile necesare în scopul de a nu permite actele ilicite de amestec în activitățile aviației civile și de a persecuta persoanele care săvârșesc aceste acte.

În 1970, la Haga, a fost adoptată Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a aeronavelor,⁷⁹¹ iar în 1971, la Montreal, Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile.⁷⁹²

Conform prevederilor art. 1 al Convenției de la Haga din 1970 privind reprimarea capturării ilicite a aeronavelor, „Orice persoană, aflată la bordul aeronavei în zbor, care:

a) ilicit, prin aplicarea forței sau amenințarea cu forța, sau prin oricare altă formă de amenințare, capturează această aeronavă sau efectuează controlul asupra ei, sau intenționează să săvârșească asemenea acțiuni, sau

b) este complice a persoanei, care a săvârșit sau intenționează să săvârșească asemenea acțiuni,

comite un delict (infrafracțiune de drept comun)”.

Art. 2 al Convenției menționate obligă statele-contractante să aplice pentru infrafracțiunile indicate cele mai severe sancțiuni.

Conform prevederilor art. 1 al Convenției de la Montreal din 1971 privind reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile, „orice persoană comite delict, în caz dacă ea în mod ilicit și premeditat:

a) comite un act de violență față de o persoană care se află la bordul aeronavei în zbor, în cazurile când acest act poate prezenta pericol pentru securitatea aeronavei; sau

b) distruge aeronava, care se află în exploatare, sau cauzează deteriorări aeronavei, care o scot din uz sau care pot prezenta pericol pentru ea în zbor; sau

c) plasează, sau comite acțiuni care duc la plasarea pe aeronava aflată în exploatare, sau prin oricare alt tip de acțiuni, dispozitive sau substanțe, care pot distruge această aeronavă sau i-i pot provoca deteriorări, sau cauzează deteriorări care o scot din uz, sau cauzează deteriorări care pot prezenta pericol pentru aeronavă în timpul zborului; sau

d) distruge și deteriorează utilajul aeronavigațional sau se amestecă în procesul de exploatare a acestui utilaj, dacă aceste acte pot prezenta pericol pentru securitatea aeronavelor în zbor; sau

e) comunică date minciunoase învederate, creând prin aceasta pericol pentru securitatea acestei aeronave în zbor.”

Art. 3 al acestei Convenții obligă statele-contractante să sancționeze în cel mai sever mod persoanele care vor comite infrafracțiunile menționate.

De menționat, că un rol important în lupta cu combaterea terorismului aerian îl joacă convențiile bilaterale.

§ 5. Organizațiile internaționale în domeniul aviației civile

În dezvoltarea progresivă a dreptului internațional aerian un rol important îl joacă organizațiile internaționale în domeniul aviației civile, numărul cărora este aproximativ de 40 instituții interguvernamentale.⁷⁹³

791 Doc. ICAO, 8920.

792 Doc. ICAO, 8966.

793 Vezi: *Курс международного права. В 7 т. Т. 5. Отрасли международного права*/В.С.Верещетин, С.В.Виноградов, Г.М.Даниленко, Москва, «Наука», 1992, pag. 159.

Organizația Aviației Civile Internaționale (ICAO) a fost constituită prin Partea a II-a a Convenției de la Chicago din 1944 privind aviația civilă internațională. Ea și-a început activitatea în 1947, an în care a dobândit și statutul de instituție specializată a O.N.U. ICAO are o serie de importante atribuții urmărind dezvoltarea continuă a transporturilor aeriene internaționale, în special, prin uniformizarea normelor și procedurilor care să asigure securitatea navigației aeriene.

Din punct de vedere instituțional, ICAO este organizată după structura clasică a organizațiilor internaționale, având trei organe principale: *Adunarea*, care reunește reprezentanții tuturor statelor membre, cu atribuții administrative și instituționale; *Consiliul*, format din 30 de membri, aleși pe perioade de câte trei ani, care asigură reprezentarea în acest organ a statelor cu cel mai întins trafic aerian, a celor mai active în acordarea de facilități pentru navigația aeriană, precum și a principalelor regiuni geografice. ICAO dispune și de un *Secretariat*, cu sediul actual la Ottawa.

OACI cuprinde 183 de state membre și își are sediul la Montreal (Canada), dispunând și de 7 oficii regionale.

În articolul 44 al Convenției de la Chicago se stipulează că ICAO are ca obiective esențiale dezvoltarea principiilor și a tehnicii navigației aeriene internaționale, precum și siguranța și extinderea transporturilor aeriene internaționale. Pentru realizarea acestor obiective, ICAO trebuie:

- să asigure dezvoltarea ordonată și sigură a aviației civile internaționale în lumea întreagă;

- să încurajeze în scopuri pașnice tehnica construcției și exploatării aeronavelor;

- să încurajeze dezvoltarea căilor aeriene, aeroporturilor și instalațiilor de navigație aeriană pentru folosirea aviației civile internaționale;

- să pună la dispoziție popoarelor lumii transporturile aeriene sigure, regulate, eficiente și economice de care au nevoie acestea;

- să asigure ca drepturile statelor contractante să fie integral respectate și ca fiecare stat contractant să aibă o posibilitate echitabilă de a exploata întreprinderi de transport aerian internațional;

- să evite orice discriminare între statele contractante;

- să îmbunătățească siguranța zborului în navigația aeriană internațională;

- să favorizeze, în general, dezvoltarea aeronauticii civile internaționale sub toate aspectele sale.

În ansamblul activităților ICAO, rolul cel mai activ revine *Consiliului* întrucât acesta: are competența de a încheia acorduri, cu state sau alte organizații internaționale, pentru gestiunea unor servicii sau a unor instalații necesare asigurării securității zborurilor internaționale. Concomitent, Consiliul are largi atribuții de tip jurisdicțional, pentru soluționarea diferendelor ce pot apărea între statele membre ale ICAO. Consiliul, în afară de aceasta, elaborează și controlează aplicarea a numeroase "stan-darde" și "metode", care, prin continua actualizare a Anexelor Convenției de la Chicago, vizează să asigure uniformizarea și optimizarea regulilor după care se desfășoară transporturile aeriene internaționale.⁷⁹⁴

În anul 1955, din inițiativa Consiliului Europei și cu sprijinul activ al ICAO, a fost organizată *Conferința Europeană a Aviației Civile*, care are drept scop abordarea complexă a problemelor aviației civile internaționale. Sediul organizației este orașul Strasbourg. Organele principale ale Conferinței Europene a Aviației Civile sunt: Comisia plenară, Consiliul coordonator și Comitetele permanente. Comisia plenară se adună în sesiune o

794 Vezi: Raluca Miga-Bestelie, op. cit., pag. 252.

dată în an și aprobă programul de activitate și bugetul organizației, alege președintele Conferinței (pentru o perioadă de trei ani), vicepreședintele și președinții comitetelor permanente.

În 1960, în baza Convenției internaționale EUROCONTROL privind cooperarea pentru siguranța navigației aeriene, a fost creată *Organizația Europeană pentru Siguranța Navigației Aeriene* (EUROCONTROL). Sediul organizației este la Bruxelles. Principalul obiectiv al acestei organizații este realizarea unui sistem european sigur și ordonat de control al traficului aerian.

Organul suprem al Organizația Europeană pentru Siguranța Navigației Aeriene este Comisia permanentă pentru asigurarea securității navigației aeriene din care fac parte miniștrii aviației civile și miniștrii apărării ale statelor membre la EUROCONTROL.

În Africa există *Comisia Africană pentru Aviația Civilă* (CAAC), constituită în 1969, la Adis-Abeba, de către 32 de state membre a Organizației Unității Africane și *Agenția pentru Siguranța Navigației Aeriene în Africa și Madagascar* (ASNAAM), constituită în 1959, la San-Lui (Senegal), de către 12 state membre a Uniunii Franceze.

Sediul CAAC este la Adis-Abeba (Etiopia). Organul suprem al organizației este Sesiunea plenară, care se reunește o dată în doi ani. Sesiunea alege președintele și vicepreședintele CAAC și adoptă programul de activitate și bugetul organizației.

Sediul ASNAAM este la Dacar (Senegal). Organul suprem al Agenției este Consiliul administrativ, care se reunește odată în trei luni. Hotărârile Consiliului administrativ sunt obligatorii pentru toții membrii Agenției și sunt adoptate cu o majoritate simplă de voturi, cu excepția hotărârilor pe probleme speciale, care se adoptă cu două treimi de voturi.

În America Latină există două organizații regionale în domeniul aviației civile: *Comisia Latinoamericană pentru Aviația Civilă* (CLAAC) și *Corporația Central-Americană pentru deservirea Navigației Aeriene* (CCANA).

CLAAC a fost fondată în 1973, sediul avându-l la Mexico (Mexico). Membri ai organizației sunt toate statele Americii de Sud și din Zona Caraibilor. Organul suprem al CLAAC este Assamblaia, care se reunește odată în doi ani și Comitetul executiv, care dirigează activitatea cotidiană a organizației.

CCANA a fost fondată în 1960, sediul avându-l la Tegusigalpa (Honduras). Membri ai CCANA sunt cinci state: Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua și Salvador. Organul suprem al CCANA este Consiliul administrativ. Este unica organizație internațională care efectuează activități de deservire a navigației aeriene.

În Orientul Mijlociu există *Consiliul pentru Aviația Civilă a Statelor Arabe* (CACSA), fondat în 1967 în baza rezoluției Ligii Statelor Arabe din 21 martie 1965.

Un rol important în dezvoltarea aviației civile și stabilirii regimului juridic al aviației civile îl joacă organizațiile internaționale neguvernamentale, cum ar fi: Asociația Internațională a Transportatorilor Aeriene (IATA), Organizația Internațională a Aeroporturilor Civile (OACI), Federația Internațională a Asociațiilor Dispecerilor Navigației Aeriene (FIADNA), Federația Internațională a Asociațiilor Piloților (FIAP), Federația Internațională a Astronauticii (FIA), Federația Internațională a Transportului Aerian Privat (FITAP).

Bibliografie:

Burian, Alexandru, *Regimul de drept al spațiului aerian* // "Revista Națională de Drept", 2002, nr. 12, pag. 22-26; Burian, Alexandru, *Unele aspecte privind reglementarea relațiilor interstatale în domeniul aviației civile* // „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, nr. 4, 2008; Burian, Alexandru, *Dreptul internațional aerian*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg, *Drept internațional public, Ediția a 2-a*. - Chișinău, CEP USM, 2005, p. 375-388; Bolintineanu, Alexandru;

Năstase, Adrian; Aurescu, Bogdan, *Drept internațional contemporan*, București, Editura ALL BECK, 2000; Cartou, Louis, *Droit aeriene*, Paris, Presse Universitaires de France, 1963; Cooper, J.C., *Exploration in aerospace law*, Montreal, 1968; Matte, M.N., *Traite de droit aerien-aeronautique*, Montreal, 1980; Diaconu, Ion, *Drept internațional public*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., București, 1995; *Dictionnaire de la terminologie du droit international*, Sirey, Paris, 1960; Geamanu, Grigore, *Drept Internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965; Popescu, Dumitru; Năstase, Adrian, *Drept internațional public*, Ediție revăzută și adăugită, Casa de editură și presă "Șansa" S.R.L., București, 1997; Popescu, Dumitru, *Forme și instrumente juridice de cooperare în aviația civilă internațională*, București, Edit. Academiei, 1976; Niciu, Marțian, I., *Drept internațional public, Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată)*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1995-1996;

Бордунов В.Д., Котов А.И., Малеев Ю.Н., *Правовое регулирование международных полетов гражданских воздушных судов*, Москва, «Наука», 1988; Бордунов В.Д. Международное воздушное право. Учебное пособие. - М.: НОУ ВКШ "Авиабизнес"; изд-во "Научная книга", 2007; Бордунов В.Д. Международное воздушное право/ Международное право: Учебник // Под ред. В.И. Кузнецова. М., 2001; Верещагин А.Н., *Международное воздушное право*, Москва, «Международные отношения», 1966; Верещагин А.Н., *Международная организация гражданской авиации (ИКАО)*, Москва, РИО МГА, 1969; Дежкин В.Н., *Правовое регулирование международных воздушных сообщений*, Москва, «Юридическая литература», 1987; Сапрыкин Ф.И. Международно-правовые проблемы использования воздушного пространства государств-участников СНГ//Московский журнал международного права. 1993. № 4. С. 14-22; Малеев Ю.Н., *Международное воздушное право: Вопросы теории и практики*, Москва, «Международные отношения», 1986; *Курс международного права. В 7 т. Т. 5. Отрасли международного права*/В.С.Верещетин, С.В.Виноградов, Г.М.Даниленко, Москва, «Наука», 1992; *Словарь международного воздушного права*, Москва, «Международные отношения», 1988.

Capitolul XIII

DREPTUL INTERNAȚIONAL COSMIC (SPAȚIAL)

§ 1. Noțiuni introductive

§ 2. Definiția, subiectele și izvoarele dreptului internațional cosmic

§ 3. Principiile de bază ale dreptului internațional cosmic

§ 4. Statutul astronautilor, salvarea și reîntoarcerea lor
și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic

§ 5. Răspunderea internațională pentru daune cauzate de obiecte lansate în spațiul cosmic

§ 6. Regimul juridic al corpurilor cerești

§ 7. Principiile privind teledetecția prin sateliți

§ 8. Organizațiile internaționale și dreptul internațional cosmic

§ 9. Dreptul național privind spațiul cosmic

§ 1. Noțiuni introductive

Primele explorări și investigații ale spațiului cosmic, care s-au inițiat la 4 octombrie 1957 prin lansarea primului satelit artificial al Pământului, au evidențiat necesitatea elaborării unor principii și norme juridice, care să reglementeze relațiile dintre state în privința spațiului cosmic și activităților spațiale.

În apariția și dezvoltarea dreptului internațional al spațiului cosmic rolul principal l-a avut O.N.U., în cadrul căreia în 1958 s-a înființat Comitetul pentru utilizarea pașnică a spațiului cosmic, divizat în două subcomitete – Subcomitetul pentru problemele tehnico-științifice și Subcomitetul pentru problemele juridice.⁷⁹⁵

Pe parcursul a mai mult de 30 de ani în cadrul acestui Comitet au fost elaborate principalele acte normative internaționale care au format cadrul legal al Dreptului internațional al spațiului cosmic. Această activitate este reglementată și în legislațiile naționale ale statelor care participă la explorarea și utilizarea cosmosului și a corpurilor cerești.

De menționat, că în literatura de specialitate din domeniul respectiv există unele neînțelegeri și confuzii privind terminologia utilizată. Spre exemplu, pentru a specifica denumirea a însăși ramurii de drept internațional public, care reglementează regimul juridic al spațiului respectiv, cât și relațiile dintre subiectele care participă la explorarea și utilizarea cosmosului, unii autori români (D. Popescu, A. Năstase)⁷⁹⁶ folosesc termenul „dreptul spațiului extraatmosferic”, alții (D. Mazilu)⁷⁹⁷ preferă termenul „dreptul spațial”, terții (G. Geamănu, M.I.Niciu, A. Bolinteanu, I. Diaconu, R. Miga-Beșteliu)⁷⁹⁸ utilizează

795 Vezi: Жуков Г.П., *Космическое право*, Москва, «Международные отношения», 1966, с. 7-12; Grigore Geamănu, *Dreptul internațional contemporan*, București, 1965, p. 380-397.

796 Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *Drept internațional public*, București, 1997, P. 183-192.

797 Dumitru Mazilu, *Dreptul internațional public, Vol. I*, București, ALL, 2001, P. 502-503.

798 Grigore Geamănu, op. cit., p. 380-397; Marțian I. Niciu, *Drept internațional public, Vol. II, Ediția a II-a (revizuită și completată)*, Iași, 1996, p. 113-125; Alexandru Bolinteanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept internațional contemporan*, București, 2000, p. 248-253; Ion Diaconu, *Curs de drept internațional public, Ediția a II-a, revăzută și adăugită*, București, 1995, p. 139-141; Raluca Miga-Beșteliu, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, București, ALL, 1997, P. 253-260.

atît termenul „dreptul spațial” cît și termenele „dreptul cosmic”, „dreptul internațional cosmic” sau „reglementarea juridică a spațiului cosmic”.

În opinia noastră, termenul „dreptul spațiului extraatmosferic” este nereușit pentru a nominaliza ramura respectivă a dreptului internațional public, dat fiind faptul că activitățile spațiale pot fi efectuate atît în spațiul cosmic cît și în afara lui, inclusiv în atmosferă (spre exemplu, zborurile navelor cosmice „Shuttle” și „Buran”)⁷⁹⁹ și chiar pe Pămînt (lansarea obiectelor cosmice și întoarcerea lor), iar problema limitelor reale ale atmosferei este absolut nedeterminată (molecule de aer au fost fixate la distanțe de zeci de mii de kilometri de la globul pămîntesc).⁸⁰⁰ Deci, unde-i acest spațiu, „extraatmosferic”, și care activități pot fi calificate doar ca „activități extraatmosferice”?

La fel de nereușită este și tentativa de a utiliza termenele „dreptul spațiului ultraterestru”⁸⁰¹ sau „dreptul aerospațial”⁸⁰² pentru a determina zonele de acțiune a activităților cosmice și a nominaliza ramura respectivă a dreptului internațional. Evident, că *spațiul ultraterestru* include în sine atît *spațiul aerian* cît și *spațiul cosmic*, regimul juridic al cărora este distinct. Cu atît mai mult, că pînă în prezent nu este rezolvată *problema delimitării spațiului aerian de spațiul cosmic*, chestie care „încurcă ițele” la infinit dat fiind faptul că asupra spațiului aerian se răspîndește principiul suveranității naționale a statului, pe cînd spațiul cosmic nu este supus acestui principiu.

Referitor la termenul „drept spațial” menționăm, că în dreptul internațional public există deja noțiunile de „spații extrateritoriale” și „spații de folosință internațională” care cuprind *spațiul maritim*, *spațiul aerian* și *spațiul cosmic* în sensul utilizării lor în regim de *domeniu public internațional* (în engleză „*international commons*”). Însă, în asemenea caz, utilizînd termenul „dreptul spațial” doar în sensul *dreptului internațional al spațiului cosmic* riscăm, totuși, să comitem anumite confundări a noțiunilor de *spațiu* din toate aceste trei domenii distincte ale dreptului internațional public, care, după cum am indicat mai sus, au regimuri juridice diferite.

Pe de altă parte, credem că este o cale incorectă de a utiliza termene traduse *mot a mot* din franceză, spre exemplu, „*droit de l'espace*” și „*droit de l'espace extraatmosferique*”, cu atît mai mult că francezii utilizează în paralel și termenul „*droit international cosmique*”.⁸⁰³

În afară de aceasta, luînd în considerație faptul că pioneri ai activităților cosmice au fost rușii și americanii, dar nu francezii, terminologia cea mai corectă este utilizată în limbile rusă și engleză, francezii utilizînd doar termeni traduși din aceste limbi, și, pare-se, nu totdeauna atît de reușit.

În engleză, pentru a se evita aceste posibile confundări și inexactități, nu se utilizează termenul „*law of space*”, ci „*law of outer space*” („dreptul extraspațiului” sau „dreptul unui alt spațiu”, distinct de noțiunea de *spațiu* la general și, bineînțeles, de cel al

799 Бурьян А.Д., Проблема толкования действующих принципов и норм международного права, ограничивающих военное использование космоса // «Проблемы космического права». - Москва, ИИЕТ АН СССР, 1986.

800 Жуков Г.П., *Космическое право*, Москва, «Международные отношения», 1966.

801 Silvia Maureen Williams, *Derecho Internacional Contemporaneo: La utilizacion del Espacio Ultraterrestre*, Abeledo-Perrot, Buenos Aires, 1990.

802 Vezi : N.Mateesco-Matte, *Aerospace Law*, Toronto, Paris, 1977.

803 Vezi: Nicolas Mateesco-Matte, *Droit aerospațial*, Paris, Edition: A. Pedone, 1969; Marco G. Marcoff, *Traite de Droit international public de l'espace*, Fribourg, Edition Universitaire, 1973; R. Quadri, *Droit international cosmique*, „*Recueil des Cours*”, Paris, 1960.

spațiului aerian). Acest moment indică clar și fără echivoc, că termenul menționat se referă doar la spațiul cosmic.⁸⁰⁴

La fel se procedează și în rusă, care utilizează termenul concret - „международное космическое право” („dreptul internațional cosmic”), evitând astfel explicațiile inutile pentru a preciza despre ce spațiu sau ce domeniu de reglementare juridică este vorba.⁸⁰⁵

Posibil, că ar fi binevenit să introducem și noi în uzanță un termen mai concret și mai bine conturat, care ar defini prin însăși denumirea sa atât limitele spațiale ale cosmosului și ale corpurilor cerești cât și a activităților cosmice propriu zise și a relațiilor dintre subiectele care participă la ele. În viziunea noastră acest termen ar putea fi „dreptul internațional al spațiului cosmic” sau „dreptul internațional cosmic”.

§ 2. Definiția, subiectele și izvoarele dreptului internațional cosmic

Dreptul internațional cosmic este o ramură a dreptului internațional public și constituie un ansamblu de norme juridice și principii de drept destinate reglementării relațiilor dintre subiectele sale, relații care iau naștere ca urmare a explorării și folosirii spațiului cosmic și a corpurilor cerești, și determinării regimului juridic al însăși spațiului cosmic propriu zis unde au loc aceste relații.⁸⁰⁶

Subiectele dreptului internațional cosmic sunt, în general, cele ale dreptului internațional public, cu excepția poporului care luptă pentru independență. Principalul subiect este *statul*, care este nu numai principalul purtător de drepturi și obligații, ci și creatorul și apărătorul dreptului internațional.

Subiecte ale dreptului internațional cosmic sînt și *organizațiile internaționale guvernamentale*, care desfășoară activități spațiale. Ele sînt subiecte derivate și limitate. Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în materia de exploatare și utilizare a spațiului cosmic, inclusiv al Lunii și altor corpuri cerești, din 27 ianuarie 1967 precizează că statele sînt competente să rezolve probleme practice ivite în legătură cu activitățile spațiale ale organizațiilor internaționale (art. XIII, pct. 2) și ele răspund pentru activitatea acestor organizații.

Un alt subiect al dreptului internațional cosmic este *omenirea (umanitatea)*, în întregul ei. Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 stipulează că activitatea spațială trebuie desfășurată spre binele și în interesul tuturor țărilor, iar spațiul cosmic și corpurile cerești sînt „patrimoniul comun al umanității” (art. I, pct. 1). Omenirea (umanitatea) apare în dreptul internațional cosmic numai ca subiect de drepturi, și nu ca participant la raporturi juridice concrete.

Izvoarele dreptului internațional cosmic sunt, în general, cele ale dreptului internațional public.⁸⁰⁷ Principalul izvor este tratatul internațional. Un loc deosebit îl ocupă în dezvoltarea dreptului internațional al spațiului cosmic tratatele multilaterale, care consacră normele de bază ale dreptului internațional cosmic și care se aplică atât statelor, cât și organizațiilor internaționale.

Principalele tratate internaționale multilaterale ale dreptului internațional cosmic sunt:

804 Vezi: Christol Carl, Q., *The Modern International Law of Outer Space*, Pergamon Press, New York, 1982; Zhukov G., Kolosov Y., *International Space Law*, Praeger Publ., New York, 1984.

805 Vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. А.С. Пирадов, Москва, «Международные отношения», 1985.*

806 Vezi: Constantin Andronovici, *Dreptul internațional și cosmosul*, Iași, Edit. Junimea, 1981.

807 Vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. Г.П. Жуков. - Москва, «Международные отношения», 1999.*

– „Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în materia de exploatare și utilizare a spațiului cosmic, inclusiv al Lunei și altor corpuri cerești”, din 27 ianuarie 1967 (în vigoare din 10 octombrie 1967, denumit pe scurt „Tratatul cu privire la spațiul cosmic” din 1967);⁸⁰⁸

– „Acordul cu privire la salvarea astronauților, reîntoarcerea lor și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic”, din 22 aprilie 1968 (în vigoare din 3 decembrie 1968, denumit pe scurt – „Acordul cu privire la salvarea astronauților din 1968”);⁸⁰⁹

– „Convenția cu privire la răspunderea internațională pentru daunele provocate de obiectele spațiale”, din 29 martie 1972 (în vigoare din 1 septembrie 1972, denumită pe scurt – „Convenția cu privire la răspunderea internațională din 1972”);⁸¹⁰

– „Convenția asupra înregistrării obiectelor lansate în spațiul cosmic”, din 14 ianuarie 1975 (în vigoare din 15 septembrie 1975, denumită pe scurt – „Convenția cu privire la înregistrarea obiectelor cosmice din 1975”);

– „Acordul cu privire la guvernarea activităților statelor pe Lună și celelalte corpuri cerești”, din 18 decembrie 1979 (în vigoare din 11 iulie 1984, denumit pe scurt – „Acordul cu privire la activitatea pe Lună și celelalte corpuri cerești din 1979”).

Statele au încheiat și alte tratate internaționale cu caracter special, prin care se reglementează fie anumite activități spațiale concrete (de exemplu: telecomunicațiile spațiale), fie au fost create organizații internaționale pentru activitatea spațială (de exemplu: „Convenția pentru înființarea Agenției Spațiale Europene” adoptată la Paris, la 30 mai 1975). De asemenea, au fost încheiate și tratate bilaterale de colaborare în activitatea spațială.

Un alt izvor al dreptului internațional al spațiului cosmic este cutuma internațională, care, în anumite condiții, îndeplinește un rol secundar în sistemul izvoarelor acestui drept.

Un rol special în spectrul izvoarelor de drept îl au rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U. Ele sînt izvoare secundare ale dreptului internațional cosmic.

Dreptul internațional cosmic prezintă și anumite particularități. De la început, el a avut un pronunțat caracter de universalitate, fiind aplicabil tuturor statelor și celorlalte subiecte ale sale.

O altă particularitate a sa este caracterul său profund umanist și pașnic. De la bun început, chiar de la perioada inițială, dreptul internațional cosmic s-a constituit, fără echivoc, ca un drept al păcii și colaborării internaționale, în folosul întregii omeniri.

De menționat, că dreptul internațional cosmic este un domeniu original și autonom în cadrul dreptului internațional public. El nu este o simplă „extindere mecanică” a principiilor, normelor și instituțiilor dreptului internațional public asupra activității cosmice. El s-a dezvoltat ca un drept original, ceea ce îi conferă și autonomia pe care o are.

§ 3. Principiile de bază ale dreptului internațional cosmic

Principiile de bază ale dreptului internațional cosmic au fost consacrate și reglementate în Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967.⁸¹¹ Ele stau la baza

808 Textul Tratatului vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. Г.П. Жуков. - Москва, «Международные отношения», 1999.*

809 Textul Acordului vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. Г.П. Жуков. - Москва, «Международные отношения», 1999.*

810 Textul Convenției vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. Г.П. Жуков. - Москва, «Международные отношения», 1999.*

811 Vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. А.С. Пирадов, Москва, «Международные отношения», 1985.*

regimului juridic al activității spațiale a statelor și organizațiilor internaționale, cât și a spațiului cosmic și al corpurilor cerești. Acest principii are un caracter imperativ și este criteriul principal al legalității activității cosmice și spațiale.

Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 s-a limitat doar la enunțarea acestor principii. El nu a precizat conținutul lor și nu definește anumite noțiuni de bază ale dreptului cosmic, importante pentru interpretarea și aplicarea corectă a principiilor de bază. Astfel, nu sînt definite în Tratat noțiunile de activitate cosmică (spațială), delimitarea spațiului cosmic de spațiul aerian, delimitarea obiectelor cosmice (spațiale) civile de cele militare etc.

Aspectul general și lacunar al reglementărilor din Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 a fost recunoscut de Adunarea Generală a O.N.U. care a cerut elaborarea și adoptarea de noi tratate privind activitățile cosmice și spațiale, care să concretizeze prevederile Tratatului menționat și să-l completeze.

Principiile de bază ale dreptului internațional cosmic sînt :

a) *Principiul folosirii cosmosului (a spațiului cosmic și a corpurilor cerești) exclusiv în scopuri pașnice.* El este prevăzut în mai multe articole ale Tratatului cu privire la spațiul cosmic din 1967. Astfel, articolul III al Tratatului stabilește obligația statelor de a desfășura activități cosmice (spațiale) în interesul menținerii păcii, iar în articolul IX se proclamă „explorarea și folosirea pașnică a spațiului cosmic, inclusiv al Lunei și celorlalte corpuri cerești”. Acest principiu este reafirmat și în alte tratate de drept cosmic, cât și în rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U. (Spre exemplu, rezoluția intitulată „Folosirea spațiului cosmic în scopuri exclusiv pașnice, în folosul umanității”, din anul 1983. În ea se prevede: „Adunarea Generală declară că excluderea spațiului cosmic din domeniul cursei înarmărilor trebuie să devină o normă obligatorie...”.)

b) *Principiul explorării și folosirii cosmosului spre binele și în interesul tuturor țărilor, al întregii omeniri.* Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 stipulează : „Explorarea și folosirea spațiului cosmic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești, trebuie făcute spre binele și în interesul tuturor țărilor, indiferent de gradul lor de dezvoltare economică sau științifică” (art. I).

Din acest principiu rezultă obligația statelor de a se asigura că de rezultatele activității cosmice vor beneficia toate țările și popoarele. Realizarea acestui principiu implică o colaborare cât mai strânsă între state în activitatea lor spațială, colaborare care trebuie să îmbrace o formă instituționalizată, printr-o organizație internațională cu caracter de universalitate și cu competențele precise, în acest domeniu.

c) *Principiul libertății de explorare și folosire a cosmosului (a spațiului cosmic și a corpurilor cerești) de către toate statele (principiul libertății cosmosului).* Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 îl formulează astfel : „Spațiul cosmic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești, poate fi explorat și folosit în mod liber de către toate statele, fără nici o discriminare, în condiții de egalitate și în conformitate cu dreptul internațional, toate regiunile corpurilor cerești trebuie să fie liber accesibile (art. I, al. 2). Din acest principiu decurg următoarele drepturi pentru state și organizațiile internaționale: dreptul de a desfășura activități pașnice în cosmos; dreptul lor de acces, în condiții de egalitate, în spațiul cosmic și pe corpurile cerești, dreptul lor la libera explorare și folosire a cosmosului; dreptul tuturor țărilor de a avea acces la rezultatele activității științifice spațiale; libertatea de acces la instalațiile, stațiile, și vehiculele spațiale ale altor state, de pe corpurile cerești.

Exercitarea acestui drept de acces la stațiile sau instalațiile spațiale ale altui stat, de pe corpurile cerești, este condiționată de notificarea prealabilă a vizitei statului care este

proprietarul obiectului spațial respectiv, iar vizita nu trebuie să stânjenească activitatea obiectului respectiv. La baza acestor vizite stă principiul reciprocității (art. XII).

d) *Principiul neadmiterii apropiatăunii cosmosului.* Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 prevede că spațiul cosmic și corpurile cerești nu pot face obiectul apropiatăunii naționale din partea statelor, prin proclamarea suveranității lor, prin folosință, sau prin alt mijloc (art. II). Acest principiu instituie interdicția și, totodată, obligația pentru state să nu-și extindă suveranitatea lor asupra spațiului cosmic și corpurile cerești (sau asupra unor zone ale lor). De asemenea, se interzice oricărei altei entități (persoană fizică sau juridică) de a pretinde drepturi de proprietate sau suveranitate în cosmos, cu excepția *omenirii*.

Din actualele reglementări ale dreptului internațional cosmic rezultă că omenirea are față de spațiul cosmic și corpurile cerești doar un drept real de folosință, în temeiul căruia ea poate folosi cosmosul în propriul ei interes, ca patrimoniul ei comun.

Principiile libertății cosmosului, al neapropiatăunii naționale a spațiului cosmic și a corpurilor cerești, ca și principiul folosirii cosmosului numai în scopuri pașnice și în folosul tuturor țărilor determină un regim juridic internațional al cosmosului, deosebit calitativ de regimul juridic al spațiului aerian al statelor. Datorită acestei situații a apărut și s-a impus chestiunea delimitării celor două spații.

Problema delimitării celor două spații este una dintre chestiunile care se discută de mai mult timp, în doctrina de drept cosmic, ca și în cadrul lucrărilor Subcomitetului juridic al Comitetului O.N.U. pentru folosirea spațiului cosmic în scopuri pașnice.

Dezbaterile referitoare la această problemă au caracter controversat, ceea ce a dus la conturarea a două poziții principale. Una este cea a „*teoriei spațiale*”, care susține necesitatea stabilirii unei „frontiere”, de natură convențională și artificială, între cele două spații. Se propune ca această frontieră să se situeze la o înălțime între 100 – 110 de km., limita aproximativă a zonei de atracție a Pământului care influențează asupra modalităților de utilizare a aparatelor cosmice. Prin *frontiera convențională* menționată, s-ar stabili de unde începe spațiul cosmic și se aplică dreptul internațional cosmic.

A doua poziție este „*teoria funcțională*”, care consideră că nu este neapărat nevoie de a delimita cele două spații, aerian și cosmic, ci de a determina regimul juridic al activităților concrete în dependență de funcțiile aparatului (obiectului) de zbor. Apariția însă a aparatelor cosmice de tipul „Shuttle” și „Buran”, care funcționează atât în spațiul cosmic cât și în spațiul aerian, au pus punctul pe „i” în discuție, revenind la prioritatea primei poziții bazate pe principiul trasării frontierei convenționale.

e) *Principiul păstrării jurisdicției și proprietății statului de lansare asupra obiectelor cosmice și a echipajelor lor.* Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 precizează : „Statul – parte în a cărui registru este înscris obiectul lansat în spațiul cosmic va păstra jurisdicția și controlul asupra unui asemenea obiect și asupra personalului lui, cât timp este în spațiul cosmic sau pe un corp ceresc” (ari VIII). Aceste drepturi ale statului de lansare se exercită și în cazul unui accident sau aterizare forțată a obiectului spațial, în alt loc decât unde era așteptat.

Pentru ca un stat să-și exercite dreptul de proprietate și jurisdicția asupra unui obiect spațial este necesar ca obiectul respectiv să fie înregistrat în registrul aceluia stat. Convenția cu privire la înregistrarea obiectelor cosmice din 1975, stabilește obligația statelor, care desfășoară activitate spațială, de a înmatricula obiectele cosmice lansate de ele în registrul lor național („înmatricularea națională”), precum și în registrul Secretarului general al O.N.U. („înmatricularea internațională”).

f) *Principiul cooperării internaționale în activitatea cosmică,* în preambulul Tratatului cu privire la spațiul cosmic din 1967 se arată că „lărgirea cooperării internaționale, atât în

ce privește aspectele științifice, precum și cele juridice ale explorării și folosirii spațiului cosmic în scopuri pașnice „va contribui la dezvoltarea înțelegerii mutuale și ia consolidarea relațiilor de prietenie dintre state și popoare” (al. 5 și 6). De asemenea, Tratatul stipulează obligația statelor de a facilita și încuraja cooperarea internațională în domeniul cercetărilor științifice din cosmos (art. I, pct. 3).

Tratatul mai cere statelor ca în activitatea lor spațială să ia în considerare „interesele corespunzătoare ale tuturor celorlalte state părți la tratat” (art. IX), și să facă schimb de informații între ele, care să fie comunicate prin intermediul Secretarului general al O.N.U. publicului și comunității științifice internaționale (art. XI).

g) *Principiul interzicerii contaminării cosmosului și de a produce schimbări nocive în mediul terestru.* Statele sînt datoare ca în activitatea lor cosmică să evite contaminarea dăunătoare a spațiului cosmic și a corpurilor cerești, precum și schimbările nocive în mediul terestru, ca urmare a introducerii de substanțe extraterestre (art. IX).

h) *Principiul răspunderii internaționale a statelor pentru întreaga activitate spațială.* Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 precizează că statele poartă responsabilitatea internațională pentru activitățile naționale în cosmos, indiferent dacă ele sînt desfășurate de organe guvernamentale sau neguvernamentale (art. VI). Statul care lansează un obiect cosmic sau asigură lansarea lui, sau statul pe a cărui teritoriu sau instalații a fost lansat obiectul poartă răspunderea internațională pentru daunele provocate de acel obiect sau elemente componente ale sale, pe pământ, în atmosferă sau în cosmos (art. VII).

i) *Principiul considerării astronautilor ca trimiși ai omenirii.* Din acest principiu rezultă obligația principală pentru state de a proteja și ajuta astronautii, în caz că se află în primejdie, au aterizat forțat pe teritoriul altui stat decât cel de lansare, sau au amerizat forțat în altă zonă a oceanului, decât unde erau așteptați.

§ 4. Statutul astronautilor, salvarea și reîntoarcerea lor și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic

Potrivit *Tratatului cu privire la spațiul cosmic* din 1967 (art. V), astronautii trebuie considerați ca trimiși ai omenirii în spațiul cosmic, iar statele sînt obligate să le acorde asistență și protecție în caz de accident, de pericol sau de aterizare forțată pe teritoriul unui alt stat sau de amerizare în marea liberă.⁸¹²

Salvarea astronautilor și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic sînt reglementate prin *Acordul cu privire la salvarea astronautilor* din 1968.⁸¹³ El este primul tratat internațional prin care s-a urmărit dezvoltarea și precizarea unor prevederi ale *Tratatului cu privire la spațiul cosmic* din 1967, în special prevederile cuprinse în articolele V, al. I și VIII.

Acordul cu privire la salvarea astronautilor din 1968 stabilește obligațiile care revin statelor părți referitoare la salvarea astronautilor, reîntoarcerea lor și restituirea obiectelor cosmice.

Referitor la *salvarea astronautilor și reîntoarcerea lor la statul de lansare*, acordul stabilește trei categorii de obligații. Prima o constituie obligația de informare a statului de lansare și a Secretariatului general al O.N.U. despre echipajul aflat în pericol. A doua obligație este cea de salvare a astronautilor. Îndeplinirea ei depinde de situația dacă ei au ajuns pe teritoriul unui stat sau într-un spațiu nesupus jurisdicției vreunui stat.

812 Верещетин В.С., *Международное сотрудничество в космосе. Правовые вопросы.* - Москва, «Наука», 1977; Bauza Araujo A., *Principios de Derecho Espacial*, Montevideo, Editorial M.B.A., 1977.

813 Textul Acordului vezi: *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. Г.П. Жуков.* - Москва, «Международные отношения», 1999.

Dacă astronautii au ajuns pe teritoriul unui stat, altul decât cel de lansare a lor, statul respectiv trebuie să le acorde tot ajutorul posibil și să informeze statul de lansare (autoritatea de lansare) și pe Secretarul general al O.N.U. despre măsurile luate (art. 2). La acțiunea de salvare a astronautilor poate participa și statul de lansare, sub conducerea statului pe a cărui teritoriu au ajuns astronautii.

În cazul când astronautii au ajuns într-un loc nesupus jurisdicției vreunui stat, toate statele, care pot să le acorde ajutor, trebuie să acționeze și să informeze despre acțiunile lor statul de lansare a astronautilor și pe Secretarul general al O.N.U.

A treia obligație care revine statelor părți la acord este să asigure reîntoarcerea astronautilor la statul de lansare. Acordul precizează că reîntoarcerea astronautilor trebuie făcută imediat și în condiții de securitate pentru ei (art. 4).

Referitor la *recuperarea și restituirea obiectelor spațiale sau a unor elemente ale lor*, acordul stabilește tot trei obligații principale, care revin statelor părți.

Prima obligație este de informare a statului de lansare a obiectului spațial și a Secretarului general al O.N.U. (art. 5). A doua obligație este de recuperare a obiectului spațial. Pentru realizarea ei, statul de lansare a obiectului spațial trebuie să comunice statului care îl deține date pentru identificarea faptului că îi aparține acel obiect (art. 5). A treia obligație este de restituire a obiectului spațial. Cheltuielile de recuperare sînt suportate de statul care a lansat acel obiect spațial.

Restituirea obiectelor spațiale se face numai la cererea statului de lansare a obiectului, în cazul când obiectul spațial prezintă un pericol deosebit (de exemplu are la bord o sursă de energie nucleară). La acțiunea de recuperare a obiectului cosmic trebuie să participe și statul de lansare, pentru, eliminarea pericolului (art. 5, al. 4).

§ 5. Răspunderea internațională pentru daune cauzate de obiecte lansate în spațiul cosmic

Din principiul jurisdicției și controlului statului de lansare rezultă și principiul răspunderii. În acest sens, Tratatul cu privire la spațiul cosmic din 1967 prevede, în art. VII, că statele sînt responsabile pe plan internațional pentru daune cauzate unui alt stat sau persoanelor fizice sau juridice, de obiecte lansate în spațiul cosmic de ele sau de părțile lor componente, indiferent dacă aceste daune se produc pe pămînt, în aer sau în spațiul cosmic.⁸¹⁴

Convenția cu privire la răspunderea internațională din 1972 stabilește reglementări detaliate privind răspunderea pentru daune cauzate de obiectele lansate în spațiul cosmic. Menționăm îndeosebi faptul că prin convenție se introduce răspunderea obiectivă absolută a statului de lansare pentru daunele cauzate de obiectul său spațial la sol sau aeronavelor în zbor și răspunderea bazată pe culpă pentru daunele cauzate în orice alt loc decât la sol unui obiect spațial al unui stat de lansare sau persoanelor ori bunurilor aflate la bordul unui obiect spațial de către un obiect spațial al unui alt stat de lansare.⁸¹⁵

În legătură cu problema răspunderii pentru daune cauzate pe teritoriul altui stat, menționăm cazul satelitelui sovietic „Cosmos – 954”, care, în 1978 s-a dezintegrat în spațiu și unele părți (resturi radioactive) ale acestuia au căzut pe teritoriul Canadei. Cazul a fost soluționat pe cale amiabilă, în cadrul diplomatic și fosta URSS a plătit compensații Canadei în valoare de 3 milioane dolari canadieni pentru pagubele cauzate în legătură cu investigațiile pentru găsirea resturilor satelitelui, precum și pentru decontaminarea zonei.

⁸¹⁴ Vezi: Dumitra Popescu, *Răspunderea internațională în domeniul dreptului extraatmosferic*, în „Studii de drept românesc”, nr. 3, 1996, p. 217-224.

⁸¹⁵ Cocca A.A.: *Consolidacion del Derecho Espacial*, Astrea, Buenos Aires, 1971; Ferrer M.A., *Derecho Espacial*, Plus Ultra, Buenos Aires, 1976.

De menționat, că conținutul negocierilor canadiano-sovietice pentru soluționarea acestui caz nu au fost date publicității, însă în literatura de specialitate discuțiile cu privire la accidentul provocat de „Cosmos—954” s-au axat la două probleme : 1) dacă daunele cauzale, întrucât erau provocate de resturi radioactive, cad sau nu sub incidența art. I din Convenția privind răspunderea pentru daune cauzate de obiecte spațiale; 2) dacă acest caz a fost soluționat pe baza Convenției privind răspunderea sau și a Tratatului cu privire la spațiul cosmic din 1967 ori pe baza principiilor generale de drept internațional. Pentru ambele probleme s-au emis opinii atât negative cât și pozitive. Una dintre opiniile pozitive afirmă că nu poate să existe nici un dubiu asupra aplicabilității Convenției la soluționarea incidentului soviet o-canadian.

Dealtfel, incidente sau accidente s-au mai produs de-a lungul timpului, de exemplu, în octombrie 1995, o rachetă americană cu un satelit la bord a explodat la 45 de secunde de la lansarea de pe rampa NASA de la Wallops Island (Virginia), fără a produce victime, după cum au anunțat autoritățile americane, și fără a afecta teritoriul unui alt stat. În februarie 1996, la 20 de secunde după lansare, racheta chinezească de tip „Long March 3B” a explodat și s-a prăbușit. Autoritățile chineze nu au furnizat date, privind posibilele victime sau pagube.

§ 6. Regimul juridic al corpurilor cerești

În Acordul cu privire la activitatea pe Lună și celelalte corpuri cerești din 1979 se concretizează și se dezvoltă unele prevederi ale Tratatului cu privire la spațiul cosmic din 1967 și se contribuie la dezvoltarea dreptului internațional al spațiului cosmic.⁸¹⁶

Acordul din 1979 se aplică, în primul rând, Lunii, dar și celorlalte corpuri cerești din interiorul sistemului nostru solar, cu excepția Pământului. De asemenea, el nu se aplică materiei extraterestre care ajunge pe suprafața Pământului prin mijloace naturale (art. I, pct. 1 și 3).

Acordul reafirmă că toate activitățile statelor pe Lună și celelalte corpuri cerești trebuie să se facă „în interesul păcii și securității internaționale și pentru încurajarea cooperăției internaționale, cu luarea în considerare a intereselor respective ale tuturor statelor părți” (art. 2).

Acordul din 1979 aduce elemente noi în precizarea principiului folosirii cosmosului numai în scopuri pașnice, precizând că el implică nefolosirea forței sau amenințarea cu forța sau alte acte ostile pe Lună și celelalte corpuri cerești, sau împotriva Pământului, navelor cosmice, echipajelor lor sau împotriva altor obiecte spațiale (art. 3, pct. 2).

Acordul interzice statelor părți să „instaleze pe orbită circumlunară sau pe altă traiectorie în direcția Lunii sau în jurul ei obiecte purtătoare de arme nucleare sau a oricărui tip de arme de distrugere în masă, nici să plaseze sau să folosească astfel de arme pe suprafață sau în subsolul Lunii” (art. 3, pct. 3). Prin aceste prevederi ale sale, acordul stabilește un statut de *denuclearizare a Lumii și a celorlalte corpuri cerești*, interzicând toate armele de distrugere în masă, cum sînt : arma chimică, bacteriologică, etc. El prevede și *demilitarizarea Lunii și a celorlalte corpuri cerești*, interzicând statelor să amenajeze instalații militare pe ele, să construiască fortificații, să experimenteze diferite tipuri de arme și să desfășoare manevre militare pe corpurile cerești.

Cu privire la activitatea spațială a statelor pe corpurile cerești, acordul le cere să ia în considerare interesele generației actuale și ale generațiilor viitoare ale omenirii. De asemenea, statelor le revine obligația ca prin activitatea lor spațială, inclusiv pe corpurile

816 Vezi: Василевская Э. Г., *Правовой статус природных ресурсов Луны и планет* – Москва, «Наука», 1978.

cerești, să favorizeze ridicarea nivelului de viață și a condițiilor de progres și dezvoltarea economică și socială a omenirii" (art. 4, pct. 1). O altă cerință prevăzută în acord este ca statele și organizațiile internaționale, în activitatea lor pe corpurile cerești, să aplice principiul cooperării internaționale și al asistenței mutuale între ele (art. 4, pct. 2).

Acordul din 1979 cuprinde mai multe reguli referitoare la informarea care trebuie asigurată de state și de O.N.U. privind activitățile desfășurate pe corpurile cerești.

Statelor le revine obligația de a informa Secretarul general al O.N.U., publicul și comunitatea științifică internațională despre activitatea lor pe corpurile cerești. În cadrul acestei informări trebuie comunicate programul activităților lor pe corpurile cerești, ca și obiectele spațiale care urmează să ajungă pe ele și locul unde aceste obiecte își vor desfășura activitatea pe corpul ceresc, cât și durata misiunii lor. De asemenea, statele au datoria de a informa Secretarul general al O.N.U. și întreaga omenire despre rezultatele obținute de misiunile lor pe corpurile cerești, inclusiv în domeniul cercetărilor științifice. În desfășurarea acestor activități pe corpurile cerești este necesară evitarea suprapunerilor de activități ale diferitelor state, prin consultări între statele care desfășoară activități spațiale pe aceste corpuri.

Statelor le revine și obligația de a informa Secretarul general al O.N.U. și întreaga omenire despre orice fenomen descoperit pe Lună și celelalte corpuri cerești, sau în spațiul cosmic de natură să constituie un pericol pentru viața și sănătatea omului sau pentru orice altă formă de viață organică (art. 5).

Statele au și obligația de a informa Secretarul general al O.N.U. și celelalte state despre regiunile de pe corpurile cerești care prezintă un interes științific special pentru omenire (art. 7, pct. 3), precum și despre resursele naturale descoperite pe corpurile cerești (art. 11, pct. 6).

În general, tratatele de drept cosmic cuprind numeroase prevederi referitoare la informațiile pe care trebuie să le comunice statele și organizațiile internaționale ce desfășoară activități spațiale. Aceste dispoziții ale tratatelor se constituie într-un sistem care a dus la conturarea „*instanței informării*”, în dreptul internațional al spațiului cosmic. Această instituție exprimă dreptul întregii omeniri de a cunoaște activitatea spațială și rezultatele ei și de a beneficia de ea toate țările și popoarele.

Acordul din 1979 contribuie la precizarea principiului libertății cosmosului, prin aplicarea acestuia la corpurile cerești. El precizează libertatea tuturor statelor, fără nici o discriminare, de a desfășura cercetări științifice pe Lună și celelalte corpuri cerești (art. 6, pct. 1). În temeiul acestei libertăți, statele au dreptul de a culege, de a ridica eșantioane, minerale sau de altă natură de pe corpurile cerești. Eșantioanele ridicate rămân în păstrarea statelor care le-au ridicat și ele pot fi folosite în scopuri pașnice (art. 6, pct. 2). De asemenea, statele au dreptul de a folosi o „cantitate rezonabilă” din mineralele aflate pe corpurile cerești pentru susținerea activității lor științifice.

Statelor le revine obligația, ca în cadrul activității lor științifice pe corpurile cerești, să faciliteze schimburile de personal științific între ele, ca și de la alte persoane care lucrează în instalațiile existente pe corpurile cerești (art. 6, pct. 3).

Acordul din 1979 reglementează și „libertatea de deplasare” a obiectelor spațiale și a astronautilor pe corpurile cerești (art. 8). În temeiul acestei libertăți, statele au dreptul de a *aseliniza* obiecte spațiale și de a lansa astfel de obiecte de pe Lună, în alte direcții; dreptul să-și plaseze astronautii și obiectele spațiale, stații spațiale, instalații în orice loc de pe suprafața sau subsolul corpurilor cerești; dreptul astronautilor, vehiculelor, stațiilor spațiale, etc. de a se deplasa, în mod liber, pe corpurile cerești (art. 8, pct. 2).

Acordul din 1979 consacră o nouă instituție a dreptului internațional cosmic și anume aceea a „*rezervațiilor științifice internaționale*”, de pe corpurile cerești. Se are în

vedere acele regiuni ale corpurilor cerești care prezintă pentru omenire un interes științific special. Stabilirea acestor „rezervații științifice internaționale” se face prin acorduri încheiate de către state, pe baza cărora regiunile respective primesc un statut internațional, în vederea protejării lor (art. 7, pct. 3). Ele sînt patrimoniul comun al întregii omeniri și deschise accesului tuturor statelor.

În vederea desfășurării de activități pe corpurile cerești prezintă importanță instalarea pe ele, de către state, de „stații spațiale”. Acordul din 1979 stabilește dreptul fiecărui stat de a instala stații spațiale pe corpurile cerești (art. 9), care trebuie să ocupe numai suprafața necesară a corpului ceresc pentru „satisfacerea necesităților stației”. Statul care instalează o astfel de stație are obligația să informeze despre acest lucru Secretarul general al O.N.U., precizând locul unde a fost instalată stația, cu ce scopuri și să-i comunice periodic dacă ea continuă să funcționeze (art. 9, pct. 1).

Statului căruia îi aparține stația spațială îi revine numai o jurisdicție funcțională, asupra terenului unde a fost instalată stația. Această jurisdicție se menține numai atîta timp cît funcționează stația spațială. În amplasarea stației spațiale, statul respectiv trebuie să ia în considerare cerința de a nu împiedica exercitarea dreptului celorlalte state de a stabili stații spațiale pe acel corp ceresc (art. 9, pct. 2).

Ca regulă generală, acordul prevede că statele își păstrează jurisdicția și dreptul lor de proprietate asupra vehiculelor spațiale lansate de ele pe un corp ceresc, ca și asupra instalațiilor, echipamentelor și stațiilor spațiale instalate de ele, pe corpurile cerești.

Referitor la asigurarea vieții, sănătății persoanelor care lucrează în stații spațiale de pe corpurile cerești acordul din 1979 prevede următoarele: astronauții aflați în pericol pe un corp ceresc au dreptul să folosească materialele, vehiculele, instalațiile, echipamentul și rezervele de pe acel corp ceresc, care aparțin altor state. Acordul stipulează: „toate vehiculele, materialele, stațiile, instalațiile și echipamentul parțial aflat pe Lună sînt accesibile celorlalte state” (art. 15, pct. 1). De asemenea, statele au datoria de a lua toate măsurile posibile pentru salvarea astronauților aflați în pericol pe un corp ceresc (art. 10). Statelor le revine și obligația de a informa statul de lansare și Secretarul general al O.N.U. despre descoperirea unui obiect spațial sau a unor elemente constitutive, care au ajuns pe un corp ceresc (art. 13).

Acordul din 1979 declară Luna și celelalte corpuri cerești ca fiind *„patrimoniul comun al omenirii”* (art. 11, pct. 1). Din această natură juridică a corpurilor cerești decurg următoarele: a) corpurile cerești nu pot face obiectul unei apropriațiuni naționale, nici a proclamării suveranității statelor asupra lor, ca urmare a ocupării sau folosirii acestora, sau printr-un alt mijloc (art. 11, pct. 2); b) suprafața și subsolul corpurilor cerești nu pot deveni proprietatea statelor, organizațiilor internaționale guvernamentale sau neguvernamentale, sau a persoanelor fizice ori juridice (art. 11, pct. 3); c) instalarea pe suprafața sau în subsolul corpurilor cerești de personal, vehicule, instalații, stații sau echipament spațial, inclusiv realizarea de lucrări pe suprafața lor, nu creează un drept de proprietate a statului de lansare asupra zonei ocupată de aceste obiecte spațiale și de astronauți; d) statele au dreptul să exploreze și să folosească corpurile cerești în condiții de egalitate, fără nici o discriminare, în conformitate cu dreptul internațional și dispozițiile Acordului din 1979 (art. 11, pct. 4).

Acordul din 1979 stabilește unele dispoziții generale referitoare la explorarea și folosirea resurselor naturale ale corpurilor cerești, cerînd statelor să instituie un regim internațional pentru explorarea și folosirea resurselor naturale ale corpurilor cerești. Acest regim urmează să fie stabilit în momentul cînd statele vor trece la acțiuni sistematice de explorare și folosire a resurselor naturale ale corpurilor cerești (art. 11, pct. 5). Acest regim internațional al resurselor naturale ale corpurilor cerești trebuie să aibă următoarele

scopuri: să asigure punerea în valoare a acestor resurse, în mod sistematic și fără pericole; să fie asigurată administrarea lor rațională; să se asigure tuturor statelor posibilitatea de explorare și folosire a resurselor naturale ale corpurilor cerești, în folosul întregii omeniri; să se asigure o repartizare echitabilă a avantajelor obținute din exploatarea resurselor naturale ale corpurilor cerești tuturor statelor (art. 11, pct. 7).

Dispozițiile Acordului din 1979 se aplică și organizațiilor internaționale guvernamentale, care desfășoară activități spațiale.

Pentru nerespectarea dispozițiilor Acordului din 1979 răspund statele, ca și pentru eventualele accidente care se pot produce pe corpurile cerești și care produc daune obiectelor spațiale sau astronautilor altor state. Totodată, statele au dreptul de inspecție și control pentru a verifica legalitatea activității spațiale de pe corpurile cerești (art. 15, pct.).

Acordul din 1979 reglementează un drept de consultații între state atunci când unul dintre ele consideră că un alt stat parte la acord nu respectă obligațiile care îi revin din acest act internațional (art. 11 pct. 2).

§ 7. Principiile privind teledetecția prin sateliți

Teledetecția (*remote sensing*) este o metodă prin care se poate determina natura și starea resurselor naturale, elementelor naturale și elementelor mediului înconjurător al pământului prin observații și măsurători executate de pe obiecte lansate în spațiul cosmic.⁸¹⁷

Comitetul special al O.N.U pentru utilizarea pașnică a spațiului cosmic (COPOUS) a creat, în 1971, un grup de lucru special destinația căruia era de a perfecta cadrul juridic al teledetecției prin sateliți.

După lungi dezbateri, Subcomitetul juridic al COPOUS a elaborat 15 principii privind teledetecția, adoptate de Adunarea Generală a ONU, prin Rezoluția nr .14/65 din 11 decembrie 1986.

Cea mai importantă problemă în acest context este cea a rolului suveranității. Teledetecția se efectuează prin sateliții unui stat cu o tehnologie avansată asupra teritoriilor altor state care n-au posibilități să o efectueze și constă în stabilirea bogățiilor subsolului acelor state.

Principiul I a enunțat ca scopuri ale teledetecției îmbunătățirea folosirii resurselor naturale, utilizării pământurilor și protecției mediului. Principiul XIII obligă statul senztor să accepte consultații cu statul supus teledetecției, să înlesnească posibilitățile pentru participare și să sporească beneficiile comune.

Ca o reglementare generală, principiul XII a căutat să găsească o convergență între drepturile suverane ale statului pentru care s-a efectuat teledetecția și suveranitatea statului care o execută. Acest principiu recunoaște dreptul statului ce efectuează teledetecția de a culege informațiile respective și acordă statului pe teritoriul căruia s-a efectuat teledetecția accesul la informațiile obținute, afirmând dreptul suveran al celui stat asupra acestor informații.

Nevoile țărilor în curs de dezvoltare au fost afirmate expres în principiile II, IX și XII. Potrivit principiului XII, toate statele, indiferent dacă sunt în curs de dezvoltare sau avansate trebuie să aibă acces la produsul teledetecției, pe o bază nediscriminatorie și în condiții rezonabile de plată.

Se prevede astfel că statul supus teledetecției va avea acces la informația analizată privind teritoriul sub jurisdicția sa, informație aflată în posesia oricărui stat care participă, la activități de teledetecție, în condițiile egale, luând în mod special în considerare nevoile

⁸¹⁷ Бурьян А.Д., Программа «звездных войн»: Противоправность СОИ и толкование Договора по ПРО Соединенными Штатами Америки // „Коммунист Таджикистана”, № 11, 1987.

și interesele țărilor în curs de dezvoltare.

În același sens, nevoile speciale ale țărilor în curs de dezvoltare au fost afirmate expres în principiile II, IX, XV, iar statele ce efectuează teledetecția și-au asumat obligația să nu facă discriminări pe motive legate de condițiile de dezvoltare economică, socială, științifică și tehnologică ale statelor respective. Toate statele în curs de dezvoltare sau avansate urmează să aibă acces la rezultatul teledetecției pe o bază nediscriminatorie și în condiții rezonabile în ceea ce privește costurile.

În esență s-a căzut de acord ca suveranitatea națională să fie aplicată în așa fel încât să faciliteze cooperarea internațională și să contribuie la atingerea scopurilor comunității mondiale.

§ 8. Organizațiile internaționale și dreptul internațional cosmic

Unele organizații internaționale⁸¹⁸ și în primul rând Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.), Organizația Aviației Civile Internaționale (O.A.C.I.), Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (U.I.T.) și altele îndeplinesc un rol important în promovarea și dezvoltarea reglementărilor de drept internațional al spațiului cosmic. La acestea se adaugă și activitatea organizațiilor neguvernamentale (O.N.G.), cum sunt: Federația Internațională de Astronautică (I.F.A.), Institutul Internațional de Drept Cosmic (I.I.S.L.) și alte organizații.⁸¹⁹

În vederea desfășurării activităților comerciale spațiale s-au creat și organizații internaționale speciale, cu participare generală sau regională. Dintre cele cu participare generală, menționăm: Organizația Internațională de Telecomunicații prin Sateliți (INTELSAT), creată prin acordurile din 1971, la care participă peste 130 de state; INTERSPUTNIK, creată în 1971 de către fosta U.R.S.S. și alte state socialiste, organizație care s-a reorganizat și în prezent pretinde să-și reia activitățile; Organizația Internațională pentru Sateliți Maritimi (INMARSAT), creată în 1976 pentru activitatea sateliților care supraveghează navigația maritimă.

Referitor la sfera regională, ne referim la: Organizația Europeană pentru Sateliți de Telecomunicații (EUTELSAT), creată în 1976; Organizația în domeniul sateliților pentru statele arabe (ABABSAT), creată în 1977; Agenția Europeană Spațială (ESA), creată în 1972 și Organizația Europeană pentru Exploatarea Sateliților Meteorologici (EUMETSAT), creată în 1983.

§ 9. Dreptul național privind spațiul cosmic

Dezvoltarea dreptului internațional cosmic va fi, neîndoind, impulsionată și de legile naționale, în materie, existente în mai multe state și în primul rând în S.U.A., Rusia și statele Uniunii Europene.⁸²⁰

Dreptul național privind spațiul cosmic este un ansamblu de norme juridice destinate reglementării relațiilor dintre subiectele de drept național apărute în legătură și ca rezultat al activității acestora în domeniul explorării și utilizării spațiului cosmic.

Primele reglementări în domeniul dreptului cosmic în S.U.A. au apărut încă din 1958, când a fost adoptată Legea cu privire la activitatea în domeniul aeronauticii și spațiului cosmic, în baza căreia a fost mai apoi creată și Administrația Națională Spațială și

818 Vezi: Каменецкая Е. П., Космос и международные организации: международно-правовые проблемы, Москва, „Наука”, 1980.

819 Vezi: Mapelli E., *Trabajos de Derecho Aeronautico y del Espacio*, Coleccion Estudios Juridicos, Vol. II, Madrid, 1978.

820 Vezi: *Международное космическое право. Учебник.* / Отв. ред. Г.П. Жуков. - Москва, «Международные отношения», 1999.

de Aeronautică (N.A.S.A.). Aceste reglementări au fost extinse și consolidate în baza Legii cu privire la sateliții de telecomunicații din 1962, Legii cu privire la lansarea în spațiul cosmic a sateliților comerciali din 1984, rectificată în 1988, Legii cu privire la comercializarea teledetecției prin sateliți, modificată în 1992.

Astfel de legi au fost adoptate și în alte state ca Franța (Legea cu privire la organizarea Centrului Național de Cercetări Spațiale, din 1961), Suedia (Legea cu privire la activitatea spațială, din 1982), Marea Britanie (Legea cu privire la spațiul cosmic, din 1986), Italia (Legea cu privire la organizarea Agenției Naționale Spațiale, din 1988), Rusia (Legea cu privire la activitatea spațială, din 1993), Africa de Sud (Legea cu privire la spațiul cosmic, din 1993), Japonia, Brazilia, Argentina, India etc.

Bibliografie:

Andronovici, Constantin. *Dreptul internațional și cosmosul*. - Iasi : "Junimea", 1981, 173 p.; Bauza, Araujo, A., *Principios de Derecho Espacial*, Montevideo, Editorial M.B.A., 1977; Bolintineanu, Alexandru. *Considerații asupra regimului juridic al spațiului cosmic în lumina principiilor generale ale dreptului internațional* // „Studii juridice”, București, 1959, p. 537-558; Burian, Alexandru. *Regimul de drept al spațiului cosmic* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 3, p. 30-37; Burian, Alexandru. *Regimul de drept al spațiului cosmic și reglementarea activităților spațiale* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 6, p. 41-47; Burian, Alexandru. *Dreptul internațional cosmic (spațial)*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg, *Drept internațional public, Volumul II*. - Chișinău, CEP USM, 2003, p. 355-374; Burian, Alexandru. *Dreptul internațional cosmic (spațial)*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg; Serbenco, Eduard. *Drept internațional public, Ediția a 2-a*. - Chișinău, CEP USM, 2005, p. 355-374; Ceban, Cristina. *Protecția mediului în activitatea de exploatare a atmosferei și cosmosului* // „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, nr. 1-2, 2007; Christol, Carl, Q., *The Modern International Law of Outer Space*, Pergamon Press, New York, 1982; Cocca, A.A., *Consolidacion del Derecho Espacial*, Astrea, Buenos Aires, 1971; Ferrer, M.A., *Derecho Espacial*, Plus Ultra, Buenos Aires, 1976; Mapelli, E., *Trabajos de Derecho Aeronautico y del Espacio*, Coleccion Estudios Juridicos, Vol. II, Madrid, 1978; Marco, G. Marcoff, *Traite de Droit international public de l'espace*, Fribourg, Edition Universitaire, 1973; Mateesco-Matte, Nicolas. *Droit aerspatial*, Paris, Edition: A. Pedone, 1969; Miga-Beșteliu, Raluca. *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, București, ALL, 1997; Nicu, Marțian I. *Cucerirea cosmosului și progresul omenirii*, Cluj-Napoca, Edit. „Dacia”, 1978; Nicu, Marțian I. *Introducere în dreptul internațional spațial*, Craiova, 1992; Nicu, Marțian I. *Drept cosmic*, Iași, 1994; Popescu, Dumitra. *Răspunderea internațională în domeniul dreptului extraatmosferic* // „Studii de drept românesc”, nr. 3, 1996, p. 217-224; Zhukov G., Kolosov Y., *International Space Law*, Praeger Publ., New York, 1984; Williams, Silvia, Maureen. *Derecho Internacional Contemporaneo: La utilizacion del Espacio Ultraterrestre*, Abeledo-Perrot, Buenos Aires, 1990;

Бурьян, А.Д., *Проблема толкования действующих принципов и норм международного права, ограничивающих военное использование космоса* // «Проблемы космического права». - Москва, ИИЕТ АН СССР, 1986; Бурьян, А.Д., *Международно-правовые аспекты борьбы Советского Союза против гонки вооружений в космическом пространстве* // Автореферат дисс. канд. юрид. наук. - Москва, ИГПАН, 1987; Буриан, А., Барбу, В., *Правовой статус международной космической станции* // «Закон и жизнь», 2002, № 4; Буриан, А., Барбу, В., *Европейское космическое Агентство: цели, функции, правовой статус* // «Закон и жизнь», 2002, № 8; Верешетин, В.С., *Международное сотрудничество в космосе. Правовые вопросы*. - Москва, «Наука», 1977; Василевская, Э. Г., *Правовой статус природных ресурсов Луны и планет*, Москва, «Наука», 1978; Жуков, Г.П., *Космическое право*. - Москва, «Международные отношения», 1966; Жуков, Г.П., *ООН и проблема предотвращения милитаризации космического пространства* // ООН и международный правопорядок в глобализирующемся мире. Материалы международной научно-практической конференции, Москва, 24 октября 2000 г. - Москва, РУДН, 2001, с. 59-79; Жуков, Г.П., *Правовой статус международной космической станции* // Международное право - International Law: Январь - апрель. № 1 - - Москва, РУДН, 2000, с. 101-107; Жуков, Г.П., *Международно-правовые проблемы предотвращения размещения оружия в космосе* // Юрист-международник. Всероссийский журнал международного права. № 2. - Москва, Издательство «Современная экономика и право», 2003, с. 29-36; Жуков Г.П., *Специфические особенности международного космического права*

как отрасли общего международного права // Актуальные проблемы современного международного права. Материалы межвузовской научно-практической конференции. Москва, 20-21 апреля 2007 г. – Москва, РУДН, 2008, с. 26-31.; Каменецкая, Е. П., *Космос и международные организации: международно-правовые проблемы*, Москва, «Наука», 1980; Колосов, Ю.М. О понятии европейского международного права / Ю.М. Колосов // Российский ежегодник международного права. 2006. – СПб.: Социально-коммерческая фирма «Россия-Нева», 2007; Колосов Ю.М. Некоторые тенденции развития международного космического права : учеб. пособие / Ю. М. Колосов, И. Ю. Штодина ; МГИМО(У) МИД России, каф. междунар. права. - М. : МГИМО-Университет, 2006. - 95 с.; Малков, С.П. *Международное космическое право: Учебное пособие*. - СПб.: ГУАП, 2002. - 344 с.; Яковенко, А.В. Прогрессивное развитие международного космического права. Актуальные проблемы.- 1999.- 168 с.; Яковенко, А.В. Современные космические проекты: международно-правовые проблемы.- 2000. - 272 с.; *Космос на рубеже тысячелетий*. ЮНИСПЕЙС-Ш: Документы и материалы.- 2000. - 608с.; *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. А.С. Пирадов*, Москва, «Международные отношения», 1985; *Международное космическое право. Учебник./Отв. ред. Г.П. Жуков*. - Москва, «Международные отношения», 1999; *Правовые аспекты коммерциализации "Интерспутника"* // Юрист-международник. Всероссийский журнал международного права. № 3. – Москва, Издательство «Современная экономика и право», 2004, с. 19-22.

Capitolul XVII

DREPTUL INTERNAȚIONAL AL MEDIULUI⁸²¹

§ 1. *Noțiuni introductive*

§ 2. *Obiectul dreptului internațional al mediului*

§ 3. *Izvoarele dreptului internațional al mediului*

§ 4. *Principiile dreptului internațional al mediului*

§ 5. *Răspunderea internațională pentru daunele aduse mediului*

§ 6. *Regimul juridic privind transportul deșeurilor*

§ 7. *Regimul juridic al poluării transfrontaliere*

§ 8. *Protecția mediului în activitatea de exploatare a atmosferei și cosmosului*

§ 9. *Cooperarea internațională în domeniul protecției mediului*

§ 1. Noțiuni introductive

Problemele privind protecția mediului au preocupat omenirea încă din cele mai străvechi timpuri. Astfel, încă în Evul Mediu au fost adoptate unele măsuri legislative, inclusiv pe calea cooperării internaționale, referitoare, de exemplu, la diminuarea efectelor unor poluări, precum fumul, zgomotul, poluarea cursurilor de apă etc. Ele vizau acțiuni concrete, ocazionale și urmăreau cu precădere obiective economice ori de sănătate publică.⁸²²

În secolul al XIX-lea se înregistrează o serie de acorduri internaționale consacrate pescuitului, dar prevederile acestora se refereau doar la delimitarea zonelor de pescuit și mai rar la protecția peștelui ca resursă economică.⁸²³

Primul tratat internațional multilateral în materie de mediu este considerată o convenție din 1900 pentru prezervarea animalelor sălbatice, pasărilor și peștelui în Africa. Adoptarea documentului a fost impusă și motivată, în preambulul său, de dorința de a pune capăt masacrării diverselor specii de animale utile ori inofensive pentru om, dar nu descurajează distrugerea animalelor considerate păgubitoare pentru interesele umane precum: lei, leoparzii, crocodilii ori șerpii veninoși.

Au urmat *Convenția pentru protecția pasărilor utile agriculturii*, semnată la Paris la 19 martie 1902 și *Convenția relativă la prezervarea și la protecția focilor pentru blană*, semnată la Washington la 7 iulie 1911. Ele au fost determinate, în special, de necesitatea acceptării de practici comune, pentru a nu epuiza resursele vii din atmosfera și mare.

Ambele documente consacră o concepție utilitaristă, de ocrotire a factorilor de mediu în raport cu funcțiile economice ale acestora. Astfel, în cazul primului document este vorba de pasări utile, în special insectivore (art. 1), iar anexa nr.2 enumera printre pasările dăunătoare majoritatea rapacelor diurne, printre care vulturul și șoimul, specii strict protejate astăzi.

Tot în prima jumătate a secolului XX sunt adoptate și o serie de texte convenționale referitoare la utilizarea echitabilă și protecția apelor de frontieră împotriva

⁸²¹ *Coautori*: Alexandru Burian, doctor habilitat în drept, profesor universitar; Cristina Negru, doctor în drept, conferențiar cercetător; Carolina Țurcanu, doctor în drept.

⁸²² *Vezi*: Курс международного права. В 7 т. Т. 5. Отрасли международного права / В.С.Верещетин, С.В.Виноградов, Г.М.Даниленко, Москва, «Наука», 1992, с. 280-330; A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, București, 2000, p. 267-279.

⁸²³ I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, London, 1999, p. 283-288.

poluării. Printre cele mai cunoscute documente de acest gen se numără tratatul încheiat între SUA și Marea Britanie privind apele de frontieră dintre Statele Unite și Canada, semnat la 11 ianuarie 1909, care, de altfel, este și astăzi în vigoare, și două documente internaționale, respectiv Convenția de la Londra din 8 noiembrie 1933, relativă la conservarea florei și faunei în stare naturală și Convenția pentru protecția florei, faunei și frumuseților naturale ale țărilor Americii, semnată la Washington, la 12 octombrie 1940. Ele sunt considerate, pe drept cuvânt, precursorile concepției actuale asupra protecției și dezvoltării naturii.

După cel de-al II-lea război mondial s-a intensificat activitatea privitor la protecția apelor continentale. Astfel, la 8 aprilie 1950 Belgia, Franța și Luxemburg au semnat Protocolul privind crearea unei comisii permanente, tripartite, pentru apele poluate. În același spirit au fost încheiate și alte tratate ca, de exemplu, pentru Moselle (27 octombrie 1956), Lacul Constanța (27 octombrie 1960), Lacul Lemman (16 noiembrie 1962), Rhinul (29 aprilie 1963) etc., care, în afara diferențelor, în marea lor parte, stabilesc o comisie internațională însărcinată cu coordonarea măsurilor de protecție.

Anii 1950 sunt marcați și de apariția primelor tentative de luptă împotriva poluării mărilor. Sunt edificatoare, în acest sens, documente precum: Convenția de la Londra, din 12 mai 1954, pentru prevenirea poluării mării prin hidrocarburi (modificată ulterior în mai multe rânduri și apoi înlocuită în 1973 printr-o convenție mai elaborată și mai eficace), convențiile relative la dreptul marin, adoptate în cadrul Conferinței de codificare a reglementărilor în materie, de la Geneva, din 1958 (în special dispozițiile privind interdicția poluării mării prin hidrocarburi ori conducte petroliere, deșeuri radioactive și prevenirea deteriorărilor care pot fi cauzate mediului marin prin operațiunile de foraj pe platoul continental, precum și convenția consacrată pescuitului și conservării resurselor biologice în marea liberă) etc.

Apariția și dezvoltarea utilizării energiei atomice au determinat stabilirea unor reglementări pertinente în materie, începând cu Tratatul de la Moscova, din 5 august 1963, privind interzicerea experiențelor cu arme nucleare în atmosferă, spațiul cosmic și sub apă.⁸²⁴

Paralel, aspectele protecției mediului sunt înscrise între textele documentelor internaționale cu un caracter general. Este cazul, de pildă, al Tratatului asupra Antarcticii din 1 decembrie 1959 care interzice orice activitate nucleară din zonă și prevede, de asemenea, măsuri în vederea protecției mediului din 1991, Tratatului cu privire la explorarea cosmosului din 1967, potrivit căruia exploatarea spațiului cosmic trebuie să evite efectele prejudiciabile, contaminarea sa și modificarea nocivă a mediului terestru în urma introducerii de substanțe extraterestre.

Caracterul global și universal al problematicii protecției mediului a impus intervenția organizațiilor internaționale care și-au înscris preocupări în domeniu și în cadrul cărora aveau să se adopte numeroase documente în materie.

Anul 1968 constituie, din punct de vedere al formării dreptului internațional al mediului și cooperării internaționale, un moment hotărâtor, în acel an ONU și două organizații internaționale, respectiv Consiliul Europei și Organizația Unității Africane au declanșat activități sistematice în domeniu.

824 Vezi: Буриан А.Д., Проблема толкования действующих принципов и норм международного права, ограничивающих военное использование космоса // „Труды X научных чтений по космонавтике, посвященных памяти выдающихся советских ученых - пионеров освоения космического пространства (28-31 января 1986 г.). Проблемы космического права” / Отв. ред. В.С.Верещетин, Г.П.Жуков,, Москва, ИИЕТ АН СССР, 1986, стр. 41-58.

Astfel, Consiliul Europei a adoptat la începutul lui 1968 primele două texte în timp proclamate de o organizație internațională în materie de mediu: Declarația asupra luptei contra poluării aerului (8 martie 1968, Rezoluția nr. (68) 4 a Comitetului miniștrilor) și Carta europeană a apei (proclamată la 6 mai 1968).

În același an, organizația de la Strasbourg a adoptat și primul dintre tratatele europene în domeniul mediului. Respectiv Acordul european privind limitarea folosirii unor detergenți în produsele de spălare și curățire (semnat la 16 septembrie 1968).

În ce privește SUA, la 15 septembrie 1968 șefii de state și guverne a țărilor membre au semnat *Convenția africană asupra conservării naturii și resurselor naturale* (care a succedat Convenției de la Londra din 1933, intervenită, în principal, între țările colonizatoare).

Tot în anul 1968, Adunarea Generală a ONU a adoptat Rezoluția 2398 (XXIII), prin care se prevedea convocarea unei conferințe mondiale asupra "mediului uman", care a stat la baza pregătirii (de către organizațiile interguvernamentale, statelor membre etc.) a primei conferințe mondiale privind mediul (Stockholm, iunie 1972).

O importanță majoră pentru chestiunile legate de protecția mediului la nivel global îl are Declarația Mileniului, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 8 septembrie 2000, prin consens, cu participarea șefilor de state și de guverne ale țărilor membre ONU, care stabilește protecția mediului înconjurător ca unul dintre obiectivele cheie pentru relațiile internaționale ale secolului XXI. În termeni categorici se afirmă voința deplină a celor 189 de state membre ONU „de a depune toate eforturile pentru a scuti umanitatea, mai ales pe copiii și nepoții noștri, de pericolul de a trăi pe o planetă ruinată în mod iremediabil de activitățile oamenilor și ale cărei resurse nu vor mai fi suficiente pentru nevoile lor”.⁸²⁵

§ 2. Obiectul dreptului internațional al mediului

Spre deosebire de dreptul intern, care reglementează relațiile sociale în cadrul statelor, obiectul dreptului internațional îl formează, în principiu, relațiile dintre state, reprezentând domeniul cel mai cuprinzător al relațiilor internaționale.

Dreptul internațional contemporan, având un caracter universal, obiectul său îl constituie relațiile dintre toate statele, indiferent de mărimea lor sau regiunea în care sunt situate. În ceea ce privește organizațiile internaționale, acestea au calitatea de subiecte derivate, secundare, și doar în măsura în care statele le recunosc.

În ceea ce privește dreptul internațional al mediului ca urmare a transformărilor care au avut loc în cadrul raporturilor dintre om (societate) și mediu, au luat naștere și se dezvoltă continuu o categorie de relații sociale privind protecția, conservarea și dezvoltarea mediului ambiant, cu trăsături specifice, care nu constituie obiect de reglementare pentru nici una dintre ramurile tradiționale ale dreptului. Considerăm, astfel, că în circumscrierea grupului „norme ale dreptului” mediului trebuie să pornim de la precizarea noțiunii de mediu și a semnificațiilor sale în plan juridic, precum și a înțelesurilor legale ale noțiunilor de protecție, conservare și dezvoltare a acestuia.⁸²⁶

În documentele O.N.U., termenul de „mediu” nu este, de obicei, precis definit, iar sensul în care este utilizat este amplitu și de aceea ambiguu. În privința documentelor

⁸²⁵ *Declarația Mileniului*. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 55/2 din 8 septembrie 2000. Textul Declarației vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratat și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 48-59.

⁸²⁶ Vezi: Alexandru Burian, Cristina Negru, Carolina Pelipețchi, *Obiectul Dreptului Internațional al Mediului* // „Funcționarea Instituțiilor Democratice în Statul de Drept: Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale, 25-26 ianuarie 2003 (mun. Bălți)” / red.șt. Gh. Costachi, Chișinău, „Tipografia Centrală”, 2003, pag. 384-386.

internaționale, în absența unui tratat global, nu există o definiție clară a noțiunii de mediu. Totuși, de exemplu, **Convenția Benelux** în materie de conservare a naturii și protecția peisajelor (8 iunie 1982) consideră mediul natural ca fiind „Mediul natural al omului, cuprinzând elementele abiotice (nevii), precum rocile, apa și atmosfera și elementele biotice (vii) incluzând biocenozele naturale și seminaturale, inclusiv flora și fauna în stare sălbatică”.

La rândul său, **Convenția privind răspunderea civilă pentru daune rezultând din exercitarea de activități periculoase pentru mediu** (1993), îl definește în sensul că acesta cuprinde „resursele naturale abiotice și biotice, cele precum aerul, apa, solul, fauna și flora, și interacțiunea între aceiași factori; bunurile care compun moștenirea culturală și aspectele caracteristice ale peisajului”.

Legislațiile naționale conferă conceptului semnificații și dimensiuni specifice, diverse, de la simpla sa menționare în titlul actului normativ, fără a fi definit expres (de exemplu, în legea venezueleană în materie din anul 1976), la o definiție parțială, cu obiective legislative specifice (de pildă, legile din Belgia sau Columbia, 1974) și până la definiții globale, atotcuprinzătoare (legea malaesiană din 1974) sau identificarea mediului ambiant cu resursele poluabile (cazul Japoniei 1976 și Mexicului 1971). În unele situații, elementele mediului sunt enumerate fără a fi în cadrul unei definiții (Legea S.U.A. din 1969).

Legile naționale mai recente complică în loc să simplifice definiția. Așa, de pildă, Legea bulgară a mediului din 1991 consideră mediul „un ansamblu de factori și elemente naturale și antropogenice corelate, care afectează echilibrul ecologic, calitatea vieții și sănătatea umană, patrimoniul cultural și istoric și peisajul.” La rândul său, Legea portugheză a mediului din 1987 se aplică la quazi-totalitatea elementelor constitutive ale mediului natural și uman.

Noua lege a protecției mediului a Republicii Moldova, nr. 1515-XII/1993, definește „mediul” drept „ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul și subsolul, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv valorile materiale și spirituale”.

Așa cum afirma profesorul Michel Prieur, în ciuda dezvoltărilor din ultimele decenii, mediul constituie astăzi o „noțiune-cameleon”.⁸²⁷

Ca ramură distinctă a sistemului dreptului, dreptul mediului reglementează acele relații sociale care iau naștere în procesul de protecție, conservare și dezvoltare a calităților naturale ale mediului. Măsurile de conservare și protecție au apărut primele în timp. Ulterior, o dată cu diversificarea preocupărilor și conturarea unei concepții moderne în materie s-a trecut la instituirea unor sisteme care să favorizeze o gestionare și utilizare rațională a resurselor mediului și pe această cale chiar o dezvoltare a calităților lor naturale. De aceea, un rol deosebit îl ocupă, în precizarea dimensiunilor sale, relevarea semnificațiilor acestor elemente definitorii.

Ca domeniu specific al dreptului internațional, dreptul internațional al mediului are ca obiect reglementarea raporturilor de cooperare dintre state și alte entități internaționale, vizând protecția biosferei împotriva deteriorărilor majore și dezechilibrelor care ar putea să-i perturbe funcționarea normală.

Inițial (respectiv la începutul anilor 1960) s-a sugerat recunoașterea unei personalități juridice anumitor elemente ale mediului. Numai că, dominate de concepția clasică, sistemele juridice deși concepute pentru oameni acceptă cu greu o asemenea

827 Prieur, Michel, *Droit de environnement*, Dalloz, Paris, 1991, p. 2.

soluție, factorii naturali ne făcând obiectul măsurilor de protecție decât în funcție de importanța lor pentru omenire. Ca atare, biosfera a făcut obiectul ocrotirii juridice numai în înțelesul său de resurse naturale, explorate, exploatare și folosite de către societate. Este cazul tipic al **Declarației Conferinței ONU privind mediul și dezvoltarea umană**, de la Stockholm, din iunie 1972, care stabilește că „resursele naturale ale planetei, inclusiv aerul, apa, pământul, flora și fauna și, în particular, eșantioanele reprezentative ale ecosistemelor naturale vor trebui prezervate în interesul generațiilor prezente și viitoare printr-o planificare sau o gestiune atentă după necesități”.⁸²⁸

Treptat însă, și în anumite proporții, a început să se recunoască o valoare intrinsecă și componentelor mediului. Astfel, *Convenția de la Berna, privind conservarea vieții sălbatice și a mediului natural al Europei*, din 19 septembrie 1979, definea deja, în preambulul său, flora și fauna sălbatică drept „un patrimoniu natural de b valoare estetică, științifică, culturală, recreativă, economică intrinsecă, care este necesar a fi conservat și transmis generațiilor viitoare”.

La rândul său, **Carta Mondială a Naturii**, adoptată la 28 octombrie 1982 de Adunarea Generală a ONU a recunoscut că „orice formă de viață este unică și merită să fie respectată, oricare ar fi utilitatea sa pentru om, și, în scopul recunoașterii altor organisme vii a acestei valori intrinseci, omul trebuie să se ghideze după un cod moral de acțiune”.⁸²⁹

La douăzeci de ani de la prima Conferință mondială privind mediul (Stockholm, 1972), documentele adoptate la Forumul ecologic de la Rio de Janeiro au confirmat și dezvoltat o asemenea evoluție. Deși nu lipsită de (anumită viziune antropocentristă (principiul 1 stabilind că "ființele umane constituie centrul preocupărilor privind dezvoltarea durabilă"), Declarația de la Rio a recunoscut interesul tuturor de a "proteja integritatea sistemului ambiant și a dezvoltării mondiale. Conceptul **dezvoltării durabile**, având în centrul său cerința integrării dimensiunilor ecologice în toate aspectele dezvoltării sociale. cuprinde și importante semnificații juridice. Prezervarea mediului și a valorilor sale pentru generațiile prezente și viitoare dobândește concretețe și însemnate valențe în planul dreptului.

§ 3. Izvoarele dreptului internațional al mediului

Dreptul internațional al mediului este format în prezent din convenții internaționale, cutuma, principiile generale de drept internațional, rezoluții obligatorii ale unor organizații internaționale și unele texte ne obligatorii („soft-law”) care au un rol sporit în precizarea și afirmarea normelor juridice în materie.⁸³⁰ Li se adaugă cutuma, precum și unele „mijloace auxiliare”.

A. Convențiile Internaționale

Referindu-ne la izvoarele dreptului internațional al mediului, prima categorie este reprezentată de convențiile internaționale privind protecția și conservarea mediului. Asemenea textelor legislative interne, tratatele internaționale s-au multiplicat mai ales după 1970. În prezent numărul convențiilor interstatale care privesc mediul în mod exclusiv ori cuprind dispoziții în materie este de peste 300. Acestea li se adaugă cca 900

⁸²⁸ Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratat și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 60-67.

⁸²⁹ Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratat și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 73-78.

⁸³⁰ Vezi: Александр Буриан, Кристина Негру, *Источники международного права окружающей среды // "Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective: Materiale ale conf. teoretico-științifice internaționale, 26-27 februarie 2003" / red. șt. Gh. Costachi. - Chișinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, pag. 457-459.*

tratate bilaterale. Astfel, unele tratate internaționale cuprind numai câteva dispoziții privind mediul, precum Tratatul spațial din 27 ianuarie 1967 (numai art. IX conține o prevedere referitoare la protecția mediului terestru contra elementelor cosmice care ar putea polua și împotriva contaminării spațiului însuși), Acordul asupra Lunii din 1979 (art. VII) etc.

Există, de asemenea, un mare număr de tratate privind cursurile de apă de frontieră ale căror dispoziții vizează nu numai poluarea acestora.

În rândul acestei categorii de izvoare sunt, pe de o parte, tratate cu caracter general (precum Convenția privind dreptul mării din 1982. Primul protocol adițional al Convenției de la Geneva din 12 august 1949 relativ la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, care interzice utilizarea metodelor ori mijloacelor de război ce sunt concepute pentru a cauza pagube întinse, durabile și grave mediului natural), iar pe de altă parte tratatele speciale, frecvent elaborate și adoptate ca urmare a unei circumstanțe care a atras atenția asupra unui risc specific (ca, de exemplu, Convenția internațională pentru prevenirea poluării de către nave, de la Londra din 12.11.1973, modificată prin protocolul din 17.12.1978).

În prezent, reglementările cu vocație mondială privesc principalele sectoare „tradiționale” ale mediului marin, atmosferic, fauna și flora sălbatică.

Referitor la reglementările cu caracter regional (sau subregional) trebuie să subliniem, mai întâi, preocuparea de a concretiza și adopta aplicarea regională a unor convenții mondiale la particularitățile geonaturale din anumite zone.

Este semnificativă, în acest sens, activitatea Programului Națiunilor Unite pentru Mediu (PNUE) de a multiplica convențiile regionale pentru protecția diferitelor zone maritime contra poluării: Mediterana (Convenția de la Barcelona din 16 februarie 1976 pentru protecția Mării Mediterane contra poluării, însoțită de protocoale adiționale, două semnate în aceeași zi, unul privind operațiile de imersie efectuate de nave și aeronave, celălalt cooperarea în materie de luptă împotriva poluării Mării Mediterane prin hidrocarburi și alte substanțe, în caz de situație critică, Convenția privind protecția Mării Negre împotriva poluării etc. Aceste documente regionale se inspiră din aceleași principii și aplică soluții identice, fiind mai ales adaptări regionale ale unor instrumente internaționale (în unele cazuri acestea ne intrând încă în vigoare).

O serie importantă de documente de drept al mediului își găsesc elaborarea și aplicarea în cadrul continentului european sau al unor zone ale acestuia. O situație specială are, în acest context, Tratatul Cartei Energiei și Protocolul Cartei Energiei privind eficiența energetică și aspectele legate de mediu, încheiate la Lisabona la 17 decembrie 1994, documente cu vocație continentală și care privesc un sector important al conexiunii dintre activitatea economică și protecția mediului. Altele se referă cu precădere la protecția cursurilor de apă, lacurilor, atmosferei și unor mări (precum Marea Baltică, Marea Neagră) împotriva poluării.

Consiliul Europei și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) au jucat un rol de promotor în dezvoltarea dreptului convențional european al mediului. Se cuvin menționate, în acest context, Convenția relativă la conservarea vieții sălbatice și mediului natural în Europa, elaborată de Consiliul Europei și deschisă spre semnare la 19 septembrie 1979, la Berna (ca document cu vocație continentală),⁸³¹ ori Convenția nordică privind protecția mediului, semnată, la 19 februarie 1974, în cadrul Consiliului Nordic de Danemarca, Finlanda, pentru elaborarea regulilor referitoare la cooperarea transfrontalieră în acest domeniu).

⁸³¹ Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 565-604.

În ciuda diversităților, regulile convenționale ale dreptului mediului prezintă unele dimensiuni comune precum: importanța măsurilor de aplicare care trebuie luate de părțile contractante, instituirea mecanismelor de control asupra aplicării dispozițiilor, adoptarea de proceduri facile pentru modificarea tratatelor, crearea de mecanisme de cooperare ori utilizare a celor deja existente.

Tratatele referitoare la protecția mediului cuprind frecvent proceduri de amendare suplă și planuri de acțiune conținând măsuri complementare. Multe dintre ele sunt acorduri-cadru care trebuie completate în timp prin protocoale adiționale, iar în vederea aplicării trebuie să fie incorporate în dreptul național al statelor-părți prin măsuri legislative intente (non self - executing treaties)

B. Cutuma internațională⁸³² - constă dintr-o practică generală relativ îndelungată, repetată în raporturile dintre state, acceptată de către acestea drept regulă obligatorie în relațiile lor internaționale.

Nu orice practică a statelor poate constitui cutumă internațională, ci numai aceea care are un element faptic, concretizat în conduita, în practica statelor, și un element psihologic, manifestat tot prin convingerea statelor că o anumită regulă respectată în mod repetat în practica lor, are valoarea unei norme juridice obligatorii.

În această privință, art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție se referă la cutuma internațională, ca dovadă a unei practici generale acceptate ca drept (*opinio juris*). În măsura în care, în raporturile dintre state, o practică deși repetată și constantă, nu este acceptată de state ca reprezentând o normă juridică, această practică rămâne o simplă uzanță.

Cutumă este izvorul cel mai vechi al dreptului internațional. materii întregi ale acestuia s-au format pe cale cutumiară (dreptul diplomatic, dreptul mării, legile și obiceiurile războiului). Pe măsura codificării dreptului internațional și a creșterii numărului tratatelor internaționale, cutuma pierde din importanța pe care a avut-o în trecut, în formarea și evoluție istorică a acestui drept.

Crearea unei cutume necesită, mai ales în trecut, o practică îndelungată, constând din acte repetate și cu caracter de uniformitate, care să ducă la consolidarea cutumei. În prezent însă, când ritmul evoluției relațiilor internaționale s-a accelerat și nevoile reglementării juridice devin adesea urgente, elementul timp și-a diminuat însemnătatea în procesul formării unei cutume.

Într-un timp relativ scurt s-au format o serie de norme cutumiare în dreptul aerian și în dreptul spațial, cum ar fi libertatea de trecere a obiectelor spațiale prin spațiul aerian al altor state, admiterea sateliților de recunoaștere.⁸³³

Apariția unui număr mare de state noi are, firește, consecințe în ceea ce privește aplicarea cutumei existente, ele invocând o reexaminare și schimbare la care să participe.

Ca urmare, în cadru O.N.U. s-a procedat și continuă să se procedeze la o operă susținută de codificare a dreptului internațional prin convenții internaționale având ca obiect domenii importante ale acestuia.

Se pot reține astfel 4 convenții asupra dreptului mării adoptate în 1958, la Geneva, privind marea teritorială și zona contiguă, platoul continental, marea liberă, pescuitul și conservarea resurselor vii ale mării libere, înlocuite cu Convenția asupra dreptului mării, care cuprinde totalitatea aspectelor acestui drept, adoptată în 1982, Convenția asupra relațiilor diplomatice (1961) și cea asupra celor consulare (1963); Convenția asupra

832 Vezi: Gheorghe Moca, *Dreptul internațional public*, vol. I, Universitatea București, 1989, p. 17-67.

833 Vezi: Alexandru Burian, *Regimul de drept al spațiului cosmic* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 3, pag. 30-37.

reprezentării statelor la organizațiile internaționale (1975) și Convenția asupra succesiunii statelor la tratate (1978).

Deci, considerată tradițional, alături de tratatul internațional, o formă juridică de consacrare în mod tacit și nu expres ca în cazul tratatului, a acordului de voință, un izvor principal de formare și dezvoltare a normelor dreptului internațional, cutuma internațională își păstrează și în prezent o însemnătate normativă determinată.

Afacerea Cernobâl și urmările sale juridice, în primul rând, cele două Convenții de la Viena din 1986 asupra notificării rapide a accidentelor nucleare și, respectiv, asistenței în caz de accident nuclear ori de situație de urgență radiologică.⁸³⁴ Astfel, dispozițiile convenționale au codificat cu o rapiditate explicată de circumstanțe (un accident nuclear), o serie de reguli reieșite din practica statelor, în primul rând îndatorirea de a informa de urgență alte state susceptibile de a fi afectate de orice situație ori eveniment care ar putea cauza brusc efecte negative mediului lor.

Numeroase alte reguli cutumiare au reieșit din practică sau sunt în curs de constituire și afirmare, precum îndatorirea statului de a nu cauza sau permite acest lucru, pagube mediului altor state, rezultate din jurisprudența internațională și formulată de Declarația de la Stockholm (principiul 2), reluată și afirmată și de numeroase instrumente juridice europene în materie, îndatorirea de cooperare (enunțată de principiul 24 al Declarației de la Stockholm), cea de informare prealabilă și consultare între state, de evaluare a consecințelor care ar putea avea efecte nefaste asupra mediului, egalitatea de acces a resortisanților tuturor țărilor susceptibile de a fi afectate de o paguba ecologica la procedurile administrative și judiciare ale statului unde se situează originea deteriorării mediului (reală ori posibilă) etc. și la afirmarea cărora statele europene au contribuit substanțial.⁸³⁵

C. Principiile generale de drept menționate în art. 28 din Statutul Curții Internaționale de Justiție ca putând fi aplicate în soluționarea unor spețe deduse în fața Curții sunt considerate de o parte a doctrinei dreptului internațional ca izvor al acestuia.

Dincolo de dezbaterile doctrinale (desfășurate mai ales între cele două războaie mondiale și asupra unor concepte precum cel de "națiuni civilizate"), acest izvor de drept internațional al mediului de exprimă în principii juridice care se regăsesc în majoritatea sistemelor de drept ale statelor lumii. În condițiile în care, în prezent, se apreciază ca există peste 30.000 de acte normative în domeniul mediului - multe dintre acestea în europene - se pot desprinde o serie de principii generale. Dintre acestea, în literatura de specialitate se remarcă: prevenirea daunelor ecologice, repararea pagubelor aduse mediului, asigurarea supraviețuirii speciilor amenințate cu dispariția.

D. Noi izvoare de drept internațional al mediului

Apariția și multiplicarea organismelor internaționale cu atribuții în domeniul protecției mediului au condus la elaborarea unor documente în materie cu forță juridică diferită, de la simple recomandări, până la rezoluții obligatorii pentru statele membre.

Este vorba de un nou izvor de drept internațional neprevăzut Statutul Curții Internaționale de Justiție, ori cel puțin de o nouă tehnică de creare de norme juridice internaționale.

1. Rezoluțiile obligatorii ale organizațiilor internaționale.

Numărul organismelor internaționale care dispun de puterea de a adopta rezoluții care să fie obligatorii pentru statele membre ale acestora este scăzut, în domeniul mediului

⁸³⁴ Textul Convenției vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. III, București, ARTPRINT, 2002, pag. 171-178.

⁸³⁵ Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 60-67.

ne fiind decât trei. De o manieră deosebit de limitată, Consiliul de Securitate al ONU, în temeiul Convenției de la Geneva din 18 mai 1977 asupra interdicției de utilizare a tehnicilor de modificare a mediului în scopuri militare, ori oricare alte scopuri ostile, poate adopta rezoluții obligatorii. Potrivit art. 5 al documentului, orice stat parte care are motive să creadă că nu alt stat parte violează obligațiile convenției, poate să depună o plângere pe lângă Consiliul de Securitate. Acesta poate întreprinde o anchetă și poate decide că statul care a depus plângerea a fost lezat ori riscă să fie lezat ca urmare a unei violări a convenției (art. 3- 5). În privința conduitei Consiliului, acesta poate acționa conform art. 36-37 din Cartă.

În plan european, OCDE poate, în vederea atingerii obiectivelor sale, să ia decizii care, fără dispoziții diferite, leagă toate statele membre. Totuși, nu trebuie uitat că organizația celor 24 este înaintea de toate un cadru de studiu și consultări, ca atare ea recurge mai ales la procedura recomandărilor. Cele câteva decizii se referă mai ales la schimburile de informații asupra principalelor date statistice privind produsele chimice (decizia din 12 mai 1981, C(81) 30), sau la instituirea în cadrul agenției OCDE pentru Energie Nucleară a unui mecanism multilateral de consultare și de supraveghere pentru imersia deșeurilor radioactive în mare (decizia din 22 iulie 1977, C(77) 115) etc.

2. Rezoluțiile ne obligatorii pentru statele membre. Fiind rezultatul unor conferințe internaționale ori ale organizațiilor internaționale, aceste documente pot fi clasificate, după conținutul lor, în 3 categorii: recomandări directive, programe de acțiune și declarații de principii.

a) Recomandările directive reprezintă forma cea mai obișnuită pe care o îmbracă actele organismelor interguvernamentale (universale ori regionale) adresate statelor membre. Semnificațiile juridice ale acestora sunt reduse, rolul lor fiind acela de a indica statelor membre modul în care trebuie să-și îndeplinească angajamentele asumate prin aderarea la organizația respectivă.

Recomandările directive sunt frecvent adoptate în materie de mediu. Cu titlu de exemplu menționăm recomandările OCDE, precum cele ale raporturilor dintre mediu și economic, gestiunea resurselor naturale, deșeurile, produsele chimice, poluarea transfrontalieră, gestiunea zonelor de coastă, turismul etc.

De asemenea, Comisia Economică a ONU pentru Europa a adoptat recomandări privind poluarea apei și aerului, iar Consiliul Europei în domeniul protecției faunei și florei sălbatice și amenajării teritoriului.

b) Programele de acțiune. Experiențe și metode de lucru noi în practica convențională, programele de acțiune sunt acte având ca destinatar organizația care le-a adaptat, care prevăd acțiuni ce trebuie întreprinse într-o perioadă determinată.

Astfel, prima conferință mondială a ONU privind mediul (Stockholm, 1972) a adoptat „Planul de acțiune pentru mediu”, iar reuniunea de la Rio de Janeiro (1992) „Agenda 21”⁸³⁶ care au servit și servesc ca bază a acțiunii internaționale în domeniul mediului.

Este cazul, de exemplu, al „Declarației de la Stockholm” adoptată în iunie 1972 de la Conferința Națiunilor Unite privind mediul, ori al „Declarației de la Rio de Janeiro” din iunie 1992, texte fundamentale ale dreptului internațional al mediului.

În același sens pot fi menționate: Carta europeană a apei, proclamată de Consiliul Europei la 6 mai 1968, principiile relative la poluarea transfrontalieră proclamate de OCDE într-o recomandare adoptată la 14 noiembrie 1974 (C(74) 224), sau principiile de conduită în domeniul mediului, în materie de conservare și utilizare armonioasă a resurselor

836 Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratat și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 68-72.

naturale împărțite de două sau mai multe state, adoptate de Consiliul de administrație al PNUE la 19 mai 1978. Rolul auxiliar al acestor documente constă în faptul că principiile proclamate pot servi ca ghid în adoptarea de legislații uniforme, sau cel puțin, paralele în diverse state.

E. Doctrina, ca izvor al dreptului internațional al mediului, deși a cunoscut unele dezvoltări la nivelul dreptului internațional general, este încă săracă în planul dreptului internațional al mediului. O semnificație aparte o au, în acest context, principiile formulate de asociațiile științifice, precum rezoluția de la Atena a Institutului de drept internațional asupra poluării cursurilor de apă și lacurilor în dreptul internațional (12 septembrie 1979), celebrele reguli de la Helsinki asupra utilizării cursurilor de apă internaționale (1966), privind relațiile între apă, alte resurse naturale și mediu (Belgrad, 1980) etc. Un rol deosebit revine, de asemenea, Consiliului european de drept al mediului (organism științific mai restrâns), care are ca sarcina formularea soluțiilor juridice aplicabile pentru țările europene, plecând de la dreptul comparat.

§ 4. Principiile dreptului internațional al mediului

În dreptul internațional, alături de normele care reglementează conduita subiectelor de drept în anumite domenii, întâlnim și principiile generale, fundamentale, care constituie partea cea mai dinamică a dreptului internațional contemporan. Aceste principii sunt recunoscute de toate statele totodată, o forță juridică obligatorie. Încălcarea principiilor fundamentale primejduiește pacea și securitatea mondială.

Încercând să definim principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan precizăm că acestea sunt categorii istorice determinate de condițiile materiale de existență, care conțin cele mai generale reguli de conduită, a căror respectare este obligatorie.

Trebuie menționat faptul că principiile fundamentale ale dreptului internațional au început să fie creionate încă din antichitate. Astfel, principiul respectării cu bunăcredință a obligațiilor asumate (*pacta sunt servanda*), constituie una din pietrele de temelie ale apariției și dezvoltării a însuși dreptului internațional contemporan. În evul mediu apar principiile suveranității, al egalității în drepturi a statelor și neamestecul în treburile interne ale altor state. Astăzi ele sunt bine conturate și călăuzesc relațiile dintre state într-un mod cu totul nou. Principiile fundamentale le găsim consacrate pe de o parte în Carta O.N.U., iar pe de altă parte în alte numeroase documente internaționale (tratate internaționale, declarații adoptate de conferințe internaționale, rezoluții ale Adunării Generale a O.N.U.).

Pentru a se asigura o aplicare efectivă a acestor principii, s-a decis codificarea lor în cea de-a XVII-a Sesiune a O.N.U. din 1962 prin Rezoluția 1815 a Adunării Generale a O.N.U. Aici sunt enumerate și principiile care vor face obiectul codificării:

- principiul abținerii statelor în relațiile internaționale de la amenințarea cu forța și folosirea ei împotriva integrității teritoriale și a independenței politice a oricărui stat sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite;
- principiul rezolvării pe cale pașnică a diferendelor dintre state, în așa fel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția să nu fie primejduite;
- obligația de a nu interveni în problemele de competență internă a fiecărui stat;
- obligația statelor de a colabora între ele în conformitate cu Carta;
- principiul egalității în drepturi și dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta;
- principiul egalității suverane a statelor;

- principiul respectării cu bună-credință a obligațiilor asumate prin Cartă.⁸³⁷
Acțiune a de codificare a principiilor fundamentale ale dreptului internațional constituie și în prezent o prioritate în activitatea O.N.U.⁸³⁸

Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, adoptat la Helsinki, în 1975, stipulează și o serie de noi principii ca:

- principiul inviolabilității frontierelor;
- principiul integrității teritoriale;
- principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- principiul egalității în drepturi.⁸³⁹

În literatura de specialitate se vorbește și de alte principii cum ar fi:

- principiul dezarmării;
- principiul securității colective;
- principiul solidarității internaționale;
- principiul coexistenței pașnice.⁸⁴⁰

Nu putem încheia prezentarea generală a principiilor fundamentale ale dreptului internațional, fără să amintim de un principiu care câștigă tot mai mult teren și anume „protejarea mediului înconjurător”.

Analiza reglementărilor internaționale în materie de mediu evidențiază cristalizarea unor reguli cu caracter de principiu, aflate în diferite stadii de recunoaștere și afirmare ca norme juridice. Conceptul de principiu al dreptului internațional al mediului este imprecis. El este utilizat mai ales pentru a desemna o constantă evidentă, concluziile unei analize, norme obligatorii ori reguli juridice. Așa, de exemplu, Programul de acțiune „Agenda 21” se referă la „principii de acțiune”, în sensul de linii directoare ce pot fi urmate și, eventual, modalitățile de realizare a acestora. Dimpotrivă, în alte documente precum „Declarația de la Rio” (27 de principii) ori „Declarația de la Dublin asupra apei (4 principii) din 1992 principiile sunt formulate cu pretenții juridice, redactate în termeni normativi, deși nu dețin o putere obligatorie corespunzătoare. Unele dintre acestea constituie dezvoltări și semnificații specifice în domeniu ale unor principii generale (fundamentale) ale dreptului internațional, precum: buna vecinătate, cooperarea internațională în materie etc., iar altele tind să devină reguli generale specifice: principiul interzicerii poluării, obligația fiecărui stat de a proteja și conserva mediul, principiul poluatorul-plătește ș.a.

Impactul cu o tehnologie mai solicitată și multiplicarea haotică a activităților umane, explozia demografică, poluarea apelor, precipitațiile acide, dispariția unor specii de plante din flora spontană și de animale din fauna sălbatică au fost unele din motivele care au făcut ca omenirea să se îngrijoreze cu privire la păstrarea echilibrului ecologic pe planeta albastră. Astfel, la finele anilor '60 când, începe și „era ecologică”, sub presiunea mișcării opiniei publice internaționale, guvernele încep să se ocupe de starea generală a mediului.⁸⁴¹

În interiorul statelor, textele legislative destinate luptei împotriva poluării – ape continentale, mare, aer – și salvării unor tone se multiplică.

837 Grigore Geamănu, *Dreptul internațional public*, vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p.25.

838 Constantin Androvici, *Dreptul internațional public*, Iași, 1993, p. 74.

839 Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratat și Convenții internaționale*, vol. I, București, ARTPRINT, 2002, pag. 79-85.

840 Grigore Geamănu, op. cit., p. 330-356

841 Alexandre Kiss, *Droit international de l'environnement*, Paris, 1989, p. 6-7.

Începutul secolului XX deschide drum primelor convenții multilaterale referitoare la protejarea anumitor specii din fauna sălbatică: Convenția pentru protecția păsărilor utile agriculturii, semnată la Paris, la 19 martie 1902 și Convenția de la Washington din 7 iulie 1911, referitoare la păstrarea și protejarea animalelor vâdate pentru piele.

Două momente de referință pentru protejarea mediului înconjurător sunt Conferința de la Stockholm din 1972 finalizată printr-o Declarație intitulată Declarația Conferinței O.N.U. asupra mediului (compusă dintr-un preambul și 26 de principii) și Conferința Națiunilor Unite privind Mediul și adoptarea unor documente precum: Declarația de la Rio de Janeiro asupra mediului și dezvoltării, Agenda 21, Conferința asupra biodiversității, Acordul asupra climei etc.

Problema protecției mediului înconjurător, își face loc, treptat, printre preocupările fundamentale ale societății internaționale. Mai mult decât atât s-au stabilit responsabilități pentru repararea pagubelor mediului. Conform principiilor de drept internațional, violarea unei reguli juridice internaționale antrenează responsabilitatea subiectului de drept internațional, căruia această violare i se impută.

§ 5. Răspunderea internațională pentru daunele aduse mediului

A. Regimul juridic general al răspunderii internaționale pentru daune ecologice

Principiul potrivit căruia violarea unei reguli juridice internaționale antrenează răspunderea subiectului de drept internațional căruia îi este imputabilă această faptă, este aplicabil și în dreptul internațional al mediului. Acest principiu este aplicabil și în dreptul internațional al mediului, regula violată susceptibilă de a antrena nașterea responsabilității unui stat fiind de acum încolo regula de ne atingere a mediului, așa cum a fost formulată la 9 aprilie 1949 (afacerea Corfu). Aplicarea lui a fost confirmată, pentru prima dată, prin sentința din 11 martie 1941, pronunțată de tribunalul arbitrai în afacerea *Topitoriei Trail* în care SUA au fost opuse, Canadei. Această hotărâre are meritul de a fi stabilit responsabilitatea statului pentru actele de poluare avându-și originea pe teritoriul său și cauzând pagube pe teritoriul altor state, chiar dacă actele de poluare nu sunt imputabile statului ori organelor sale.

Ca atare, încălcarea unei obligații cu caracter internațional privind protecția ori conservarea mediului (de origine cutumiară, convențională sau principiul general de drept), va determina, în anumite condiții, răspunderea statelor.

O primă problemă care se ridică este aceea de a ști cine este titularul dreptului de a reclama responsabilitatea internațională a subiectului(lor) care au încălcat, cu vinovăție, normele dreptului internațional al mediului.

Astfel, în cazul unei poluări transfrontaliere, statul lezat va fi cel îndreptățit să ceară repararea pagubei pe care a suferit-o. În situația în care prejudiciul este cauzat mediului unui spațiu aflat în afara jurisdicției naționale - marea liberă, fundurile marine, spațiul cosmic, Antarctica - nu există nici un stat care ar putea prezenta o reclamație vorbind în numele umanității care este adevărată victimă a unei daune ecologice. O soluție a fost găsită, în acest sens, în dreptul mării, prin îndrituirea înaltei Autorități create prin convenția din 1982.

În afara acesteia, responsabilitatea pentru pagubele cauzate la *res communis* ori patrimoniul comun al umanității nu poate să fie antrenată decât pe o cale indirectă, în cazul în care există reguli convenționale care să protejeze mediul respectiv.

O altă problemă importantă în acest context este cea a măsurii în care statele sunt responsabile pentru actele particularilor aflați sub jurisdicția ori controlul lor. Intr-adevăr, marea majoritate a activităților care produc prejudicii mediului sunt desfășurate de către persoane private, în special întreprinderi (unități economice). Regula generală este aceea că statul al cărui teritoriu constituie suportul activităților prejudiciabile pentru mediu în afara

frontierelor sale, ori sub controlul căruia are loc actul prejudiciabil este cel care răspunde pentru pagubele astfel cauzate. Desigur, dreptul internațional reclamă ca să se probeze un act ori o emisiune din partea agenților statului, care decurge mai ales din generalizarea obligației de a obține o autorizare din partea autorităților publice pentru activitățile private care prezintă un risc pentru mediu.

Angajarea responsabilității internaționale presupune existența anumitor condiții, dificil de realizat mai ales în cazul poluării transfrontaliere respectiv stabilirea legăturii de cauzalitate între actul incriminat și pagubă, identificarea bazei juridice a răspunderii etc.

Stabilirea unui raport de cauzalitate între actul incriminat și paguba produsă. Din acest punct de vedere poluările ridică o serie de probleme datorită unor elemente precum: distanța care poate separa sursa de locul unde se produce paguba, evoluția în timp a (posibilelor) efecte, combinarea diferitelor forme de poluare și dificultatea distingerii contribuției fiecăruia, rolul circumstanțelor fizico-climatice în atenuarea sau amplificarea consecințelor etc.

Identificarea, în sens juridic, a autorului poluării. Este o operație care ridică o serie de dificultăți, mai ales în privința poluării la mare distanță.

Evaluarea prejudiciului este o altă problemă deosebit de dificilă, în această evaluare există o serie de necunoscute, întrucât, frecvent, elementele mediului nu sunt evaluabile în bani și, în consecință, rezultă imposibilitatea acordării unor despăgubiri corespunzătoare.

Baza juridică a responsabilității constă, în mod tradițional, în culpa imputabilă statului în cauză. De la această regulă nu există decât puține excepții. Prima rezultă dintr-un text convențional, respectiv Convenția din 22 martie 1972 privind responsabilitatea internațională pentru pagubele produse de către obiectele spațiale.⁸⁴² Potrivit art.2 al documentului, statul care a procedat sau procedează la lansarea unui obiect spațial ori statul al cărui teritoriu sau instalații servesc la lansarea unui obiect spațial, are o răspundere absolută de a repara daunele provocate de obiectul său la suprafața Terrei. De asemenea, răspunderea obiectivă, pentru risc, mai este acceptată în cazul pagubelor rezultate din utilizarea pașnică a energiei nucleare și, în sfârșit, în domeniul daunelor provocate de poluarea mărilor prin hidrocarburi, în sfârșit, Uniunea Europeană a făcut mai multe tentative pentru a introduce principiul răspunderii obiective în materia responsabilității producătorilor de deșeuri în ipoteza poluării transfrontaliere cauzate de către deșeuri. Este vorba de aplicarea teoriei răspunderii prin risc, care rezultă din simplul fapt al încălcării obligației internaționale a statelor. Imputabilitatea și, în consecință, obligația de despăgubire decurge aici din simplul raport de cauzalitate, indiferent de orice fundament subiectiv. Jurisprudența internațională a evitat cu unele rare excepții de a recunoaște și aplica răspunderea fără culpă a statelor în materie, preferând să recurgă la alte subterfugii juridice (de exemplu, la regula echității). Astfel, de exemplu, adesea se invocă faptul că, insuccesul statelor afectate de consecințele negative de a pretinde răspunderea guvernului sovietic pentru accidentul nuclear de la Cernobâl, sau a celui elvețian pentru incidentul de la uzinele Sandoz (1986) constituie dovada că răspunderea obiectivă, chiar în accidente grave, nu este acceptată cu ușurință. De altfel, în legătură cu aceasta, Comisia de drept internațional a ONU s-a orientat spre o soluție mai flexibilă, în sensul că răspunderea s-ar impune pentru toate daunele transfrontaliere grave, dar se lasă statelor interesate puțința de a decide asupra reparației, în fiecare caz concret, pe baza echității și echilibrului de interese.

842 Vezi: Alexandru Burian, *Regimul de drept al spațiului cosmic și reglementarea activităților spațiale* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 6, pag. 41-47.

B. Regimul juridic privind răspunderea internațională pentru daune nucleare

Sunt două noțiuni strâns legate între ele, definite similar în documentele internaționale în materie. Potrivit Convenției de la Viena privind securitatea nucleară, adoptată la 17 iunie 1994,⁸⁴³ accident nuclear înseamnă orice fapt sau orice succesiune de fapte având aceeași origine care cauzează o daună nucleară (art.1), iar aceasta din urmă, în mod enumerativ și limitativ ca: 1) decesul sau orice vătămare corporală a unei persoane, orice deteriorare a bunurilor care provin sau rezultă din proprietățile unui combustibil nuclear ale produselor sau deșeurilor radioactive care se află într-o instalație nucleară ori ale materialelor nucleare, 2) orice altă pierdere sau daună astfel provocate, în cazul și în măsura în care prevede legea tribunalului competent și 3) dacă legea statului pe teritoriul căruia se află instalația prevede orice dăunare a persoanei, orice pierdere sau dăunare a bunurilor, care provin ori rezultă din orice radiație ionizantă emisă de orice altă sursă de radiații aflată într-o instalație nucleară. Putem remarca că, potrivit acestor definiții, accidentul nuclear nu corespunde sensului clasic al termenului de accident, adică poate să nu întrunească întotdeauna un caracter accidental. Așa, de exemplu, contaminarea în urma unei scurgeri din circuit, ne percepută o anumită perioadă de timp, este o succesiune de fapte și nu are un caracter brusc.

Dar accidentul nuclear nu angajează regimul special de răspundere civilă decât când este vorba de combustibili nucleari, produse sau deșeuri radioactive deținute în instalație.

Folosirea pe scară tot mai largă și în tot mai multe state a energiei nucleare a pus probleme deosebite și în ce privește răspunderea, ceea ce a determinat instituirea unui regim special în materie.

Alături de stabilirea unor norme severe de securitate impuse în industria nucleară, gravitatea potențialelor pagube și dificultățile soluționării cererilor de reparare a lor (rezultate mai ales din imposibilitatea unei evaluări exacte a prejudiciilor și obținerea unei acoperiri a acestora printr-o asigurare corespunzătoare) au reclamat adoptarea unor reglementări adecvate în plan internațional și național.

În același timp, așa cum au demonstrat accidentele nucleare de până acum, în frunte cu cel de la Cernobîl, consecințele unui asemenea eveniment ignoră frontierele politico-militare. Ca atare, pentru a fi eficient, orice sistem special de răspundere civilă trebuie să fie internațional. În plus, pericolele ocazionate de transportul de materiale nucleare accentuează această idee. Nu este deci întâmplător faptul că regimul juridic al răspunderii civile pentru pagube nucleare a urmat mai întâi și cu prioritate calea reglementării internaționale.

Reglementările internaționale în domeniu. Primul document internațional în domeniu a fost Convenția de la Paris, semnată la 29 iulie 1960 (și intrată în vigoare la 1 aprilie 1968 sub auspiciile Agenției pentru Energie Nucleară a Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (AEN/OCDE), în scopul de a oferi un regim special uniform al responsabilității civile nucleare în Europa de Vest. Această Convenție a fost completată prin Convenția de la Bruxelles din 31 ianuarie 1963, care a prevăzut punerea la dispoziția victimelor unui accident nuclear a unei indemnizații adiționale prin intermediul fondurilor publice furnizate de părțile contractante .

La 29 aprilie 1963 a fost semnată la Viena, sub egida Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA), Convenția privind răspunderea civilă pentru daune nucleare (intrată în vigoare la 12 noiembrie 1977), care vizează stabilirea unui regim cu vocație mondială, bazat pe aceleași principii ca și Convenția de la Paris.

⁸⁴³ Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. III, București, ARTPRINT, 2002, pag. 140-156.

De asemenea, în 1962 a fost adoptată și Convenția asupra răspunderii civile a exploatanților de nave nucleare, cuprinzând dispoziții analoage celor ale convențiilor de la Paris și Viena, în scopul de a acoperi domeniul reactoarelor instalate ca mijloace de propulsie a navelor.

În domeniul răspunderii pentru transporturile maritime de materii nucleare, după unele dificultăți, în 1971 a fost adoptată Convenția referitoare la regulile juridice ale răspunderii civile aplicabile în caz de accident în timpul transportului de materii nucleare. Mai recent, în 1988, Convențiile de la Paris și Viena au fost legate între ele prin adoptarea, sub auspiciile AEN/OCDE și AEIA, a unui Protocol comun, ce reprezintă un pas important spre o mai bună integrare și uniformizare a regimurilor de răspundere civilă nucleară (intrat în vigoare la 27 aprilie 1992).

Convenția privind responsabilitatea civilă în materie de pagube nucleare (Convenția de la Viena) încheiată la Viena la 21 mai 1963, intrată în vigoare la 12 noiembrie 1977, Convenția pornește de la „necesitatea instituirii unor standarde minime, de natură să asigure protecția financiară împotriva daunelor rezultând din anumite utilizări ale energiei nucleare în scopuri pașnice”. Spre deosebire de Convenția de la Paris, cea de față are o vocație universală, putând să fie semnată, practic, de toate statele lumii.

Convenția asupra responsabilității civile în domeniul energiei nucleare (Convențiile de la Viena și de la Paris).⁸⁴⁴ Obiectivul declarat în preambul este acela de a asigura o reparație adecvată persoanelor-victime ale pagubelor cauzate prin accidente nucleare, luând măsurile necesare pentru a evita împiedicarea dezvoltării producției și utilizării energiei nucleare în scopuri pașnice. Convenția a fost amendată prin Protocolul din 28 ianuarie 1964, în scopul de a o apropia de Convenția de la Viena și prin tratatul din 16 noiembrie 1982, care a vizat aducerea sa la zi, în special prin substituirea unității de cont a Acordului Monetar European, prin Drepturile Speciale de Tragere (DST) a Fondului Monetar Internațional. Semnificația principală a documentului constă în stabilirea principiilor de bază ale răspunderii civile în materie nucleară, însușite ulterior de toate reglementările internaționale în domeniu și legislațiile naționale.

Dacă ambele convenții (de la Paris și de la Viena) au principii comune și sunt complete, în sensul că se aplică accidentelor nucleare survenite atât în instalațiile nucleare, cât și în cursul transportului de materii nucleare cu destinația ori provenind de la acestea, între ele există și o serie de deosebiri. Astfel, în privința statelor-părți, Convenția de la Viena are o vocație universală, putând fi semnată de orice stat, în timp ce Convenția de la Paris, încheiată în cadrul OCDE, are un caracter regional, fiind accesibilă numai țărilor membre ale organizației.

Apoi, numai Convenția de la Paris conține dispoziții relative la câmpul său de aplicare teritorială (art.2) și la tranzitul materiei nucleare (art.7). Referitor la quantumul responsabilității civile, acesta este diferit. Convenția de la Viena stabilește un minimum de 5 milioane unități de cont, în timp ce Convenția de la Paris prevede unul superior, mai ales în urma completărilor aduse prin Convenția de la Bruxelles.

Diferența există și în privința regulilor în materie de subrogare, conflict de competență jurisdicțională și reglementarea diferendelor.

Convenția complementară Convenției de la Paris din 29 iulie 1960, asupra responsabilității civile în domeniul energiei nucleare (Convenția complementară de la Bruxelles). Scopul principal al acestei convenții semnată la 31 ianuarie 1963 (și intrată în vigoare la 4 decembrie 1974) a fost acela de a institui fonduri publice pentru a completa

844 Vezi: Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. III, București, ARTPRINT, 2002, pag. 193-211.

reparația pagubelor nucleare, în cazul în care cea acordată în baza Convenției de la Paris nu ar fi suficientă pentru a acoperi, daunele cauzate prin accident nuclear.

§ 6. Regimul juridic privind transportul deșeurilor

A. Reglementări generale

Problema transportării deșeurilor⁸⁴⁵ prezintă o chestiune majoră pentru comunitatea internațională, dat fiind faptul că o cantitate prea mare de deșeuri se transportă pe distanțe lungi, fiind un pericol pentru mediul înconjurător. De menționat, că în unele țări standardele privitoare la tratare și depozitare sunt îngăduitoare și, drept consecință, tratarea și depozitarea deșeurilor sunt foarte ieftine. Dar transferarea deșeurilor dintr-o țară cu standarde exigente de mediu (și, deci, cu costuri mari de tratare și depozitare) în țări în care aceste operații nu sunt foarte costisitoare, nu este o opțiune adecvată pe termen mediu și lung. Oricum, transportul deșeurilor trebuie minimizat în vederea reducerii riscului de accidente și economisirii resurselor.⁸⁴⁶ Politica UE stabilește că, pe teritoriul Europei, deșeurile trebuie depozitate în locuri cât mai apropiate de acela în care au fost produse (principiul proximității)..

La cererea Adunării Generale a ONU, Consiliul de Administrare al PNUE, după adoptarea liniilor directoriale și principiilor privind gestionarea rațională din punct de vedere ecologic a deșeurilor periculoase, a reunit un grup de experți tehnici și juridici în vederea elaborării unei Convenții generale în domeniu. Ca urmare a acestui fapt, la 22 martie 1989 a fost semnată Convenția de la Bazel privind controlul transportului peste frontiere al deșeurilor periculoase și eliminării acestora.⁸⁴⁷

Una din reglementările principale a documentului este aceea ca fiecare stat parte trebuie să adopte dispozițiile necesare pentru a veghea ca producția de deșeuri periculoase și alte deșeuri, în interiorul țării, să fie redusă la minimum, ținând seama de considerentele sociale, tehnice și economice. Eliminarea deșeurilor va trebui să se efectueze într-un loc pe cât mai aproape posibil de cel al producerii lor, pentru a reduce transportul lor internațional. Unele mișcări transfrontiere de deșeuri periculoase sunt interzise. Toate transporturile autorizate în principiu sunt supuse unei proceduri minuțioase cuprinzând în special: notificarea oficială cu confirmarea de primire, elaborarea de contracte între exportator și eliminator specificându-se o gestiune rațională din punct de vedere ecologic a deșeurilor, documente scrise care să însoțească deșeurile de la locul lor de origine la cel de eliminare; garanții în privința întreprinderilor abilitate pentru transport și eliminarea, ambalajul și etichetajul etc. Traficul ilicit există atunci când: fără consimțământul real al autorităților statului importator, fără respectarea numeroaselor reguli ale Convenției și dacă eliminarea nu se efectuează conform dispozițiilor acesteia. Dacă se descoperă trafic ilicit prin faptul statului de unde provin deșeurile periculoase, acesta trebuie ca să vegheze ca deșeurile să fie repartizate de o altă manieră licită; dacă infracțiunea provine din partea statului importator, acestuia îi incumbă obligațiile respective. Fiecărui stat îi revine obligația de a lua măsuri menite să reprime traficul ilicit.

Ca principii de bază Convenția consacră: principiul nediscriminării între țări; principiul consimțământului prealabil al țărilor implicate și principiul adecvării instanțelor de eliminare finală.

845 Vezi: Cristina Negru, *Regimul internațional și aspectul legislativ al Moldovei privitor la gestionarea deșeurilor* // „Funcționarea Instituțiilor Democratice în Statul de Drept: Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale, 25-26 ianuarie 2003 (mun. Bălți)“ / red.șt. Gh. Costachi, Chișinău, „Tipografia Centrală“, 2003, pag. 420-422.

846 Ibidem.

847 În vigoare pentru Republica Moldova din 1 octombrie 1998.

Accentul este pus pe posibilitatea pentru un stat de a interzice accesul pe teritoriul său al deșeurilor periculoase de origine străină și a favoriza eliminarea lor în țara unde s-au produs.

De asemenea, este interzis exportul de deșeuri: în Antarctica, către statele-părți care au notificat această interdicție, către statele-părți care nu și-au manifestat în scris consimțământul lor și către statele nepărți la document.

Prin art. 11 se instituie o derogare de la principiu întrucât părțile pot încheia acorduri regionale ori multilaterale cu orice țară. Dacă termenii acestor acorduri sunt raționali din punct de vedere ecologic, câmpul de aplicare este determinat prin liste de categorii, de caracteristici, de pericole și de operații de eliminare.

Principiul care guvernează toate modalitățile de transport de deșeuri periculoase către o altă țară este că toate statele pe teritoriul cărora penetrează deșeuri periculoase trebuie să primească, în timp util, o informare completă asupra operației prevăzute, în scopul de a-i permite să ia măsurile care pot fi necesare și, în special, spre a putea evalua efectele acțiunii ce se intenționează să se desfășoare.

Potrivit principiului menționat în art. 29 al directivelor PNUE, statele ar trebui să adopte reguli de drept intern care să rezolve problemele răspunderii transfrontiere de deșeuri toxice ori periculoase.

Ele trebuie, totodată, să ia măsurile necesare pentru ca legile în domeniu să fie compatibile cu cele ale altor state, acționând, la nevoie, în vederea armonizării regulilor în cauză.

B. Regimul internațional al deșeurilor toxice

Problemele deșeurilor toxice ori periculoase au devenit o preocupare majorată a tuturor statelor. Din ce în ce mai frecvent se descoperă depozite de deșeuri toxice și trafic ilegal cu acestea, precum afacerile Love Canal în SUA, sau scandalul din țările de est Europene (deșeuri periculoase germane).⁸⁴⁸

Din punct de vedere juridic, o chestiune prealabilă o reprezintă definirea noțiunii de deșeuri.

Astfel, Directiva-cadru a comunităților europene din 15 iunie 1975 (75/442, J.C.C.E. nr.L.194/39, din 25.07.1975), care a stabilit linii directoare ale reglementării comunitare în domeniu, consideră ca deșeu orice substanță ori obiect de care deținătorii se desistază ori au obligația de a se desista în virtutea dispozițiilor naționale în vigoare, dar, după cum se poate observa, documentul nu ține seama de posibilitatea de reciclare.

În unele cazuri deșeuri sunt considerate drept materii prime derivate care ar trebui reutilizate, fie reciclate.

Cea mai completă definiție rămâne cea exprimată într-un document al OCDE din toamna anului 1987. Astfel, acesta determină, într-o primă anexă, rațiunile pentru care materialele sunt destinate eliminării (produse situate în afara normelor, materii deversate accidental, pierdute, contaminate etc.).

Analiza reglementărilor internaționale evidențiază două probleme principale în acest domeniu: Gestionarea și fluxul transfrontalier al deșeurilor periculoase.

Evidența deșeurilor se efectuează în conformitate cu formele statistice nr.1- deșeuri toxice și nr.2 - deșeuri. Forma nr.1 - deșeuri toxice este prezentată anual la 25 ianuarie de către persoanele juridice în activitatea cărora se formează, utilizează și neutralizează deșeuri toxice. Forma nr.2- deșeuri se prezintă la 20 ianuarie anual de către

⁸⁴⁸ Conform estimărilor O.C.D.E., țările membre ale organizației au produs, în 1989, circa 302,7 milioane de tone de deșeuri toxice, dintre 275 milioane t de către SUA și 23,4 milioane t de către statele europene; 2 milioane t au fost obiectul exportului oficial.

persoanele juridice cu numărul salariaților peste 20 persoane și mai mult, indiferent de forma de proprietate, la care se formează, se utilizează sau se livrează deșeuri.

Conform datelor statistice în anul 1999 au fost generate 2147,2 mii tone deșeuri, inclusiv 695,6 deșeuri aferente industriei alimentare și băuturi, 288,9 mii tone deșeuri de la întreprinderile de extracție, 254,6 tone deșeuri de la gospodăriile locative și comunale.

Modul de utilizare a deșeurilor prevede prelucrarea sau folosirea acestora în procesul de fabricare a produselor, executarea lucrărilor sau obținerea energiei în toate domeniile economiei naționale.

Moldova nu dispune de nici un poligon pentru înhumarea deșeurilor toxice. Totodată volumul deșeurilor toxice este destul de impunător, constituind la finele anului 1999 - 11267,8 tone, dintre ele deșeuri cu conținut de ferocianură - 6622,9 tone, deșeuri de pesticide - circa 2000 tone, deșeuri galvanice - circa 1000 tone, deșeuri petroliere - 290, 8 tone (conform raportului statistic nr.1- deșeuri toxice).

Densitatea înaltă a localităților urbane și rurale nu permite construcția și exploatarea unui astfel de poligon, din care cauză la gunoiștile pentru deșeuri menajere s-au transportat de la unele întreprinderi, fără autorizația organelor administrative, reziduuri care de cele mai multe ori conțin hidroxizi ai metalelor grele și alte substanțe toxice, rezultate mai ales din procesele de epurare a apelor reziduale ale secțiilor galvanice.

Gestionarea deșeurilor în localitățile rurale se efectuează la un nivel extrem de scăzut. Majoritatea deșeurilor menajere și de producție sînt evacuate la depozitele de deșeurilor, depozitarea fiind unica metodă de eliminare a deșeurilor menajere. Conform datelor Inspectoratului Ecologic de Stat, din cele 1784 de rampe pentru depozitarea și neutralizarea deșeurilor 1453 nu corespund cerințelor. Situația ecologică este agravată în mod deosebit de complexele animaliere și gospodăriile private. Mii de tone de dejecții animaliere se colectează în locuri ne amenajate, de unde precipitațiile atmosferice le spală, poluând resursele de apă de suprafață și subterane.

Deșeurile de la întreprinderile de extracție sunt stocate pe terenurile adiacente minelor și carierelor, ocupând o suprafață de 31 ha, ceea ce generează poluarea continuă a resurselor acvatice, degradarea solurilor, utilizarea nerațională a resurselor funciare. Pe parcursul anului 1999 au fost generate 288,9 tone de deșeuri de la întreprinderile de extracție, fiind utilizate 167,6 tone (actualmente sunt acumulate circa 5 000 mii tone de deșeuri).

În conformitate cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 30 din 15 ianuarie 2001 "Cu privire la măsurile de depozitare centralizată și neutralizare a pesticidelor inutilizabile și interzise", ministerele, departamentele, autoritățile publice locale, societățile pe acțiuni, alți agenți economici sunt obligați să întreprindă acțiuni în vederea pregătirii deșeurilor de pesticide pentru depozitarea lor centralizată. În urma inventarierii deșeurilor existente au fost estimate cantitățile reale de pesticide stocate în depozite, care constituie 1978 tone, inclusiv 717 tone de pesticide interzise.

C. Reglementări internaționale

Politicile occidentale privitoare la protecția mediului și a resurselor naturale au căpătat o tot mai mare amploare în anii '80. Cauza a fost legată de faptul că daunele aduse mediului sunt departe de a fi menținute sub control. Din fericire, în ultimii ani, tot mai mulți oameni devin conștienți de aceste pericole și cer acțiuni mai energice la nivel național, european și internațional pentru protecția mediului înconjurător.

Ca rezultat al acestei îngrijorări, a crescut numărul măsurilor din domeniul politicilor de mediu, de la cele legate de legislație la cele din domeniul politicilor financiare. În particular, tratatul de la Amsterdam pus pe primul plan principiul "sustainable development", adică al dezvoltării suportabile, precum și prioritatea

protecției mediului înconjurător. Astfel strategia în acest domeniu a Uniunii Europene a devenit mai pragmatică și mai diversificată, acoperind toate sectoarele societății și îmbrățișând o gamă largă de instrumente de lucru.

Câteva dintre problemele de mediu sunt în mod deosebit familiare cetățenilor Europei. Unul dintre ele este cel al creșterii îngrijorătoare al cantității de deșeuri. La nivelul comunității europene rezultă anual un volum de deșeuri de cca. 2.000 de milioane de tone. Peste 40 de milioane de tone din cantitatea de mai sus (2%) sunt clasificate ca deșeuri toxice. În ultimii 6 ani, cantitatea de deșeuri generate a crescut cu cca. 10% pe an. Este evident că această tendință trebuie stopată dacă nu dorim să ne scufundăm în deșeuri. Uniunea Europeană și-a definit și urmărește punerea în aplicare a strategiei sale în acest scop.

Elemente ale acestei strategii sunt prezentate în continuare. Urmărim să aducem această informație la toate nivelurile locale și regionale, la cunoștința organizațiilor neguvernamentale, la politicienii de la toate nivelurile, la partenerii sociali, la consumatori, la cetățeni. Sperăm că această informație să dea o idee clară asupra modului în care fiecare poate contribui la rezolvarea problemei de mediu creată de deșeuri.

§ 7. Regimul juridic al poluării transfrontaliere

O primă chestiune în abordarea problematicii o constituie precizarea noțiunii de „poluare” și „transfrontalieră”.

În ceea ce privește primul termen, definiția i s-a impus prin Recomandarea din 14 noiembrie 1974 a Consiliului OCDE, relativă la principiile poluării transfrontaliere, reluată cu câteva modificări și în alte texte internaționale.

Conform acestui document prin poluare se înțelege introducerea de către om, direct sau indirect, de substanțe ori de energie în mediu, care antrenează consecințe prejudiciabile de natură a pune în pericol sănătatea umană, a vătăma resursele biologice și sistemele ecologice, a aduce atingere acordurilor ori a jena alte utilizări legitime ale mediului. Referitor la termenul „transfrontalier” a fost definit și larg acceptat tot în documentele OCDE și apoi în Convenția de la Geneva din 13 noiembrie 1979, în cadrul căreia expresia poluare atmosferică transfrontalieră la lungă distanță desemnează poluarea atmosferică.⁸⁴⁹

Deci, fenomenul transfrontalier ar implica prezența a două state: „poluatorul” și „poluantul”, fiind excluse zonele care nu sunt supuse nici unei jurisdicții statale: marea liberă, spațiul cosmic etc.

Chiar pornind de la această definiție se poate observa că documentul „inovează” în raport cu dreptul internațional generai. Astfel, dacă în mod tradițional se caută legătura de cauzalitate între actul de poluare și prejudiciu acum nu se cunoaște cine este autorul poluărilor, ca atare, singura soluție rămâne să se caute diminuarea emisiilor poluante în globalitatea lor, iar pentru a ajunge la acest rezultat este nevoie ca statele să colaboreze în mod adecvat.

Potrivit normelor dreptului internațional tradițional, orice stat exercită o competență exclusivă asupra teritoriului său, în situația în care acte desfășurate pe teritoriul unui stat – ori cel puțin care își au originea aici – cauzează pagube ori atingeri suveranității asupra teritoriului altora, asistăm la un conflict între drepturile celor două state. Acest conflict poate fi privit din două perspective: cea a statului al cărui teritoriu este la originea poluării (care poate susține teza suveranității absolute asupra teritoriului său) și cea a statului victimă (care reclamă dreptul de a nu suferi pagube).

⁸⁴⁹ Vezi: Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. II, București, ARTPRINT, 2002, pag. 65-75.

O primă soluție constă în a recunoaște dreptul statului „poluator” la exclusivitatea competențelor sale, cu completarea că trebuie totuși supuse unei reguli superioare de drept internațional, cea care interzice exercitarea abuzivă a acestui drept.⁸⁵⁰ Este admis unanim că principiul care interzice abuzul de drept, a cărui origine urcă în dreptul internațional și care există în toate sistemele juridice, face parte dintre principiile generale de drept, în același timp, după cum este cunoscut, dezvoltarea urmată de acest principiu în același domeniu – de exemplu, condamnarea poluării transfrontaliere în numele interdicției abuzului de drept poate da naștere la o nouă regulă specifică de drept internațional care să interzică direct aceste poluări, fără a recurge la suportul teoriei abuzului de drept. O nouă soluție deci: existența unei reguli autonome. Și statul victimă are plenitudinea și exclusivitatea competențelor suverane; el are dreptul ca teritoriul său să fie respectat. Acest drept nu este mai puțin absolut decât cel al altui stat de a folosi teritoriul său. Soluția constă în concilierea celor două drepturi aparent opuse.

Pe cale cutumiară și uneori chiar prin intermediul convențiilor în materie s-au formulat o serie de reguli specifice poluărilor transfrontaliere, afirmate sau confirmate ca norme și principii de drept.

a) Practica internațională și documentele în materie au formulat principiul potrivit căruia statele au dreptul suveran de a exploata propriile lor resurse, potrivit propriilor lor interese și obligația de a acționa astfel încât activitățile executate în limitele jurisdicției lor naționale ori sub controlul lor să nu cauzeze pagube mediului în alte state ori în regiunile nesupuse unei jurisdicții naționale;

b) Principiul cooperării internaționale în soluționarea problemelor protecției mediului este exprimat sub diferite forme, atât de către texte ne obligatorii, cât și prin dispoziții convenționale.

c) Principiul potrivit căruia statele trebuie să informeze de urgență alte state susceptibile de a fi afectate de orice situație ori de câte ori un eveniment ar putea cauza brusc efecte prejudiciabile mediului lor (obligația de informare în caz de situație critică).

Fundamentul acestei reguli se găsește în dreptul internațional general și este ilustrat atât de practica judiciară, cât și de texte convenționale.

d) Îndatorirea de asistență a unui străin al cărui mediu cunoaște o situație critică consacrată, într-o manieră deosebit de generală, de majoritatea dispozițiilor convenționale care prevăd obligația de informare.

e) Un stat care urmărește să întreprindă sau să autorizeze activități susceptibile de a avea efecte sensibile asupra mediului unui alt stat trebuie să-l informeze pe acesta și trebuie să îi transmită detaliile pertinente ale proiectului, în măsura în care este vorba de informații și date a căror comunicare nu este interzisă prin legislația națională ori de tratatele internaționale aplicabile.

f) Complementul natural al informării prealabile asupra proiectelor care ar putea cauza efectele prejudiciabile mediului este reprezentat de consultările reciproce și permanente.

Aceste reguli fundamentale și-au găsit expresia în o serie de documente internaționale referitoare la poluarea diferiților factori de mediu (precum Convenția asupra poluării atmosferice transfrontaliere pe distanțe lungi).⁸⁵¹

Importantă ar fi, desigur, consacrarea lor la nivel global, printr-o convenție care să stabilească regimul juridic general al protecției și conservării mediului.

⁸⁵⁰ Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *Drept internațional public*, Ediție revăzută și adăugită, Casa de editură și presă “Șansa” S.R.L., București, 1997, p. 366-382.

⁸⁵¹ Vezi: Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. II, București, ARTPRINT, 2002, pag. 65-75.

Instituția fundamentală a studiului de impact ecologic și-a găsit consacarea juridică la nivel internațional prin Convenția privind evaluarea impactului asupra mediului într-un context transfrontalier, adoptată la Espoo (Finlanda) la 25 februarie 1991 și intrată în vigoare la 10 septembrie 1997. Obiectul documentului îl constituie promovarea unei dezvoltări raționale din punct de vedere ecologic și durabile prin aportul informațiilor privind incidentele reciproce ale activităților economice și efectele lor asupra mediului, în particular într-un context transfrontalier. În acest sens, Convenția precizează drepturile și îndatoririle Părților în ceea ce privește efectele transfrontaliere ale diferitelor activități și fixează proceduri vizând asigurarea luării în considerație a factorilor de mediu în procesul decizional. De asemenea, ea stipulează că o evaluare a impactului asupra mediului trebuie întreținută conform dispozițiilor pe care le prevede, pentru orice activitate preconizată de către un stat parte care ar putea avea un impact important asupra zonei aparținând jurisdicției unei alte părți. Activitățile considerate ca fiind susceptibile să aibă un impact ecologic important sunt enumerate în Anexa I a Convenției.

Sub raportul conținutului său, Convenția de la Geneva (13 noiembrie 1979, intrată în vigoare în 1995) asupra poluării transfrontiere pe distanțe lungi consacră patru principii fundamentale ale cooperării internaționale în domeniu. Primul se referă la angajamentul părților contactante de a se strădui să limiteze și, în măsura posibilului, să readucă în mod treptat și să prevină poluarea atmosferică, inclusiv poluarea atmosferică transfrontiere pe distanțe lungi (art. 2). Pentru combaterea emisiilor de poluanți atmosferici statele-părți vor elabora, pe calea schimbului de informații, consultații și activități de cercetare și, de supraveghere, politici și strategii adecvate (art. 3.) și vor face schimburi de informații și păreri (art. 4). Ele trebuie, de asemenea, să se consulte dacă un stat este bănuit că poluează mai mult în detrimentul altor țări.

O importanță deosebită o reprezintă preocuparea semnatarilor de a pune în practică și largi Programul cercetat de supraveghere continuă și de evaluare pe distanțe lungi a poluanților atmosferici în Europa. În cadrul consilierilor guvernamentali ai țărilor CEE și ONU pentru problemele mediului s-a constituit organul executiv al Convenției, care se reunește o dată pe an.

Aceste preocupări și-au găsit expresia juridică și la încheierea, la 22 martie 1985, la Viena a Convenției privind protecția stratului de ozon (în vigoare pentru Republica Moldova din 22 ianuarie 1997).⁸⁵² Concepută ca un document-cadru, Convenția stabilește bazele juridice ale unei cooperări sistematice între state, în special în privința factorilor care modifică ori sunt susceptibili să modifice stratul de ozon. Astfel, pentru aceasta sunt stipulate o serie de obligații generale, precum: cooperarea prin intermediul observațiilor sistematice, cercetării și schimbului de informații pentru o mai bună înțelegere și evaluare a efectelor activităților umane asupra stratului de ozon și efectelor asupra sănătății umane și a mediului provenite în modificarea stratului de ozon (art. 2.2. a); adoptarea de măsuri legislative, administrative și de cooperare politică pentru controlul, limitarea, reducerea sau prevenirea activităților umane sub jurisdicția sau controlul lor, cu impact asupra stratului de ozon (art. 2.2. b); cooperarea în formularea măsurilor, procedeele și standardelor pentru implementarea convenției ș.a.

§ 8. Protecția mediului în activitatea de exploatare a atmosferei și cosmosului

A. Consecințele activității de explorare și exploatare a spațiului cosmic asupra mediului.

Folosirea tot mai intensă a spațiului cosmic în diferite scopuri poate determina, în anumite condiții, modificări semnificative în starea naturală a Pământului, a Cosmosului,

⁸⁵² Vezi: Vezi: Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratatate și Convenții internaționale*, vol. II, București, ARTPRINT, 2002, pag. 367-385.

inclusiv a Lunii și celorlalte corpuri cerești, cu implicații deosebite asupra condiției contemporane a omului.⁸⁵³

Utilizarea resurselor naturale ale spațiului cosmic implică însă adoptarea și respectarea unor măsuri corespunzătoare vizând protejarea mediului cosmic, prin exploatarea lor rațională, avându-se în vedere interesele prezente și viitoare ale umanității, consecințele imprevizibile la care pot conduce actele de folosire abuzivă, distructive, în același timp, există posibilitatea (deși până în prezent, din fericire, nematerializată) infestării mediului terestru cu substanțe și organisme nepământenene, mai ales în condițiile în care analiza substanțelor aduse de pe Lună conducând la concluzia că acestea nu sunt infestate, au fost suspendate măsurile de carantină și protecție adoptate inițial.

O asemenea situație este favorizată și de inexistența unor norme și reguli internaționale unanim acceptate, privind prevenirea infestării biologice prin adoptarea unor măsuri profilactice adecvate.

O problemă cu implicații directe și evidente pentru protecția și conservarea spațiului cosmic o reprezintă în prezent depozitarea reziduurilor radioactive. După cum e bine cunoscut, amplificarea și diversificarea utilizării energiei atomice, în diferite scopuri, a pus cu acuitate problema dispunerii reziduurilor și neutralizării lor corespunzătoare.

Plasarea acestora în scoarța terestră sau în ocean a generat și generează consecințe negative deosebite pentru mediul ambiant, continuarea unor asemenea practici devenind foarte periculoasă și cu efecte din ce în ce mai dăunătoare. În aceste condiții, printre soluțiile propuse de specialiști se numără și depozitarea reziduurilor în spațiul extraterestru, ceea ce determină la rândul său complexe și dificile probleme pentru protecția mediului cosmic.

Totodată, creșterea numărului de obiecte cosmice lansate pe orbite circumterestre (sateliți, părți componente ale acestora, deșeuri cosmice radio, iar în condițiile în care capacitatea unor orbite este limitată (precum cea a orbitelor geostaționare care reprezintă amplasamentul ideal pentru orice satelit de teledetecție sau comunicații spațiale) împiedică desfășurarea unor activități deosebit de importante de folosire a spațiului extraterestru.⁸⁵⁴

Pericolul major pentru poluarea mediului cosmic îl constituie însă în contemporaneitate infestarea radioactivă ca urmare a folosirii energiei nucleare în activitatea spațială.⁸⁵⁵

853 Pentru problema consecințelor explorării și exploatării Cosmosului asupra mediului a se vedea: Alexandru Burian, *Regimul de drept al spațiului cosmic și reglementarea activităților spațiale* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 6, pag. 41-47; Mircea Dușu, *Considerații privind principiul ocrotirii mediului în explorarea și exploatarea spațiului extraatmosferic* // „Revista română de studii internaționale”, Ianuarie-februarie 1987, p. 55-62; Michel Bourelly, *Le droit de l'environnement spatial*, în vol. *Droit de l'espace (aspects recents)*, Editions Pedone, Paris, 1988, p. 299-313; *Международное космическое право* / А. С. Пирадов, И. П. Блищенко, В. С. Верещетин, Ю. М. Колосов, Москва, «Международные отношения», 1985; Александр Буриан, Каролина Пелипецкая, *Космическая деятельность и охрана окружающей среды* // „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective: Materiale ale conf. teoretico-științifice internaționale, 26-27 februarie 2003” / red. șt. Gh. Costachi. – Chișinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, pag. 312-315.

854 Potrivit datelor recente, peste 17.000 fragmente de obiecte și obiecte fabricate de om evoluează în prezent pe orbite circumterestre, ca rezultat al activității spațiale în scopuri științifice, economice și militare: numărul lor crește considerabil, date fiind programele spațiale tot mai ambițioase, aflate în curs de dezvoltare sau implementare. (Space Market, Interalia Comp, New York, London, Paris, nr. 2/1986, p.23 și urm.).

855 Prin rezoluția nr. 34/66 din 5 decembrie 1979 Adunarea Generală a ONU a decis înscrierea pe ordinea de zi a Subcomitetului juridic al C.U.P.E.E.A. a problemei vizând examinarea posibilității completării normelor de drept internațional privind utilizarea surselor de energie nucleară în spațiul

O serie de modificări negative ale mediului ambiant al Pământului. Astfel, cu ocazia lansărilor cosmice are loc o ejectare în atmosferă a unor însemnate cantități de gaze poluante, produse de arderea combustibilului rachetelor care, alături de transportul aerian supersonic, pot genera o serie de fenomene, precum: creșterea nebulozității, frângerea balanței termice a atmosferei și distrugerea stratului de ozon care protejează Pământul de acțiunea nocivă a radiațiilor ultraviolete etc.⁸⁵⁶ De asemenea, exploziile nucleare pot determina creșterea radioactivității în atmosferă cu consecințe multiple și deosebit de periculoase.

Pe de altă parte, activitățile spațiale și, îndeosebi, teledetecția terestră prin intermediul sateliților artificiali ai Terrei reprezintă importante instrumente pentru obținerea unor date importante privind starea mediului și a variabilelor ecologice⁸⁵⁷ ale planetei.

B. Reglementări juridice privind protecția mediului în activitatea de folosire a Cosmosului.

Analiza reglementărilor internaționale existente în materie relevă protecția mediului în activitatea de explorare și exploatare a spațiului cosmic se manifestă prin reguli aflate în diferite stadii de formare și afirmare ca norme de drept, consacrate în documente internaționale cu forță juridică variabilă. Acestea sunt cuprinse atât în dreptul spațial (reglementările care au ca obiect activitățile spațiale) cât și în unele texte care au o altă finalitate principală.

Astfel, Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și folosirea spațiului cosmic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești (din 27.01.1967) a prevăzut în art. 9 obligația statelor părți: ...să desfășoare acțiunile de explorare în așa fel încât să evite contaminarea și, de asemenea, să evite schimburi nocive în mediul terestru, rezultate din introducerea materiei extraterestre și unde, în mod necesar, trebuie să adopte măsuri adecvate în acest sens. Pentru ca această prescripție să fie efectivă s-a stabilit o procedură de consultări prealabile în cazul în care o activitate ori o experiență ar cauza o situație potențial vătămătoare pentru activitățile altui stat parte la tratat.

Așa cum s-a observat în literatura de specialitate, caracterul prea general și confuz al textului articolului a condus fie la o întreprindere în sens restrâns a dispozițiilor sale (considerându-se că modificarea nefavorabilă a mediului terestru trebuie evitată numai în ceea ce privește aducerea unor elemente dăunătoare pe Terra, așa-numita poluare inversă prin substanțe nepământene), fie la calificarea sa ca o reglementare de principiu, deși imperfectă, care oferă posibilitatea elaborării în viitor a unor norme concrete, speciale și complete.⁸⁵⁸

Documente ulterioare au precizat mai în detaliu conținutul juridic al principiului ocrotirii mediului în activitatea de folosire a spațiului cosmic.

extraatmosferic, care însă nu a condus până acum la elaborarea și adoptarea unui instrument juridic adecvat în materie, inclusiv privind protecția mediului.

856 S-a constatat că lansarea a numai 60 de obiecte spațiale în fiecare an determină distrugerea a 0,5% a stratului de ozon al atmosferei pământene.

857 Menționăm, în primul rând, folosirea teledetecției ca instrument principal de colectare sistematică a datelor asupra variabilelor ecologice, elementelor climatice etc. A se vedea, în acest sens, Programul Sistemului mondial de supraveghere permanentă a mediului, inițiat de P.N.U.E., proiectul internațional de studiere a climei terestre, desfășurată în cooperare cu C.O.S.P.A.R. etc. Pentru detalii, a se vedea: *Activités spatiales de l'Organisation des Nations Unies et d'autres organismes internationaux*, Nations Unies, New York, 1986, (Doc. ONU, A/AC, 105/358.)

858 Виноградов С. В., *Деятельность в космосе и охрана окружающей среды* // «Космос и право» - Москва, 1980, с. 115-138.

Astfel, p. 4 al articolului 5 din Acordul privind salvarea astronauților, reîntoarcerea cosmonauților și restituirea obiectelor lansate în spațiul cosmic (1968) prevede în sarcina statului care a efectuat lansarea obligația de a întreprinde măsuri eficiente pentru înlăturarea pericolului existent de a produce daune altui stat, dacă obiectul cosmic, descoperit pe teritoriul acestuia din urmă, prezintă pericole sau este dăunător prin caracterul său. De asemenea, Acordul privind activitatea statelor pe Lună și alte corpuri cerești (1979) a stipulat în art.7 că: ...statele-părți vor lua măsuri pentru a evita perturbarea echilibrului existent al mediului, prin producerea unor modificări nocive, contaminarea periculoasă, aducerea de materie străină sau pe orice altă cale. Statele-părți vor lua, de asemenea, măsuri pentru a evita orice degradare a mediului terestru prin aport de materie extraterestră ori de altă manieră.

Comparat cu articolul IX al Tratatului spațial, textul Acordului privind Luna apare mult mai cuprinzător, vizând orice acțiune menită să producă modificări nefavorabile atât mediului cosmic, cât și celui al Lunii și celorlalte corpuri cerești, eliminându-se astfel imperfecțiunile primului document.

Analiza dispozițiilor convenționale existente în materie a condus pe unii autori să afirme existența în dreptul spațiului cosmic a principiului preîntâmpinării consecințelor potențial dăunătoare ale experiențelor în Cosmos și pe alte corpuri cerești.⁸⁵⁹

Convenția privind responsabilitatea internațională pentru daunele cauzate de către obiectele spațiale (1972) a stabilit, la rândul său, principiul separării oricărei pagube provocate printr-o activitate spațială. Aceasta este definită prin art.1 al documentului ca pierderea de vieți umane, leziuni corporale ori alte atingeri ale sănătății ori pierderea de bunuri... ori pagube cauzate acestor bunuri. Pot fi cauzate fie la suprafața Terrei ori în aeronavele în zbor (art.2), fie în altă parte decât la suprafața Pământului la un obiect spațial al unui stat de lansare ori la persoane ori bunuri aflate la bordul unui asemenea obiect spațial (art.3).

De remarcat că, dacă aceste dispoziții permit să se acopere cauzele exploziei ori coliziunilor, Convenția nu prevede repararea daunelor cauzate locurilor ori mediilor plasate în afara jurisdicției statelor, ca, de exemplu, Marea liberă, Antarctica și spațiul cosmic. De asemenea, documentul nu instituie nici o măsură preventivă.

Alături de aceste documente de drept spațial, protecția mediului în spațiu este vizată și de alte acorduri internaționale, Este vorba, în primul rând, de Tratatul privind interzicerea parțială a experiențelor nucleare, din 1963, care interzice realizarea de explozii nucleare experimentale în atmosferă, sub apă și în spațiul cosmic.⁸⁶⁰

Declarația de la Stockholm privind mediul înconjurător (16 iunie 1972) a prevăzut în art.21 obligația ca: „...activitățile exercitate de state în limitele jurisdicției lor sau sub controlul lor să nu provoace daune mediului înconjurător în alte state sau cu regimuri ce nu țin de nici o jurisdicție națională”.

La rândul său, Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor (adoptată de Adunarea Generală a ONU la 12 decembrie 1974) a consacrat printre responsabilitățile comune ale statelor față de comunitatea internațională (art.30) și: „Ocrotirea, conservarea și ameliorarea mediului pentru generațiile prezente și viitoare constituie responsabilitatea tuturor statelor... Toate statele au responsabilitatea de a asigura ca activitățile lor în limitele jurisdicției sau controlului lor să nu dăuneze mediului altor state sau zonelor situate dincolo de limitele jurisdicției naționale...”.

859 Котляров И. И., *Космические наблюдения и охрана окружающей среды*//«Советское государство и право», 1984, № 6, с. 93 – 97.

860 Vezî: Кристина Негру, *К вопросу о международно-правовой охране атмосферного воздуха* // «Закон и жизнь», 2002, № 12, стр. 46-48.

Menționăm, totodată, că un alt document internațional, respectiv Convenția privind interzicerea modificărilor mediului în scopuri militare ori pentru alte obiective ostile, din 1978, este aplicabil și spațiului cosmic.

Protecția mediului în activitatea de explorare și exploatare a spațiului cosmic se conturează ca un principiu de bază deopotrivă al dreptului internațional al mediului și dreptului spațial. Acesta exprimă două cerințe fundamentale: pe de o parte, prevenirea poluării și conservarea mediului cosmic, iar, pe de alta, protecția mediului pământesc în utilizarea Cosmosului.

Se poate aprecia că principiul protecției mediului în activitatea de utilizare a Cosmosului apare ca o consecință directă (și, în același timp, ca o dimensiune definitorie) a regimului juridic al spațiului cosmic de patrimoniu comun al întregii umanități, zonă aflată în afara oricărei jurisdicții naționale.⁸⁶¹ Or, explorarea și exploatarea spațiului cosmic în interesul întregii umanități presupune cu necesitate ocrotirea și ameliorarea mediului, a celui cosmic, având în vedere importanța sa pentru viața tuturor popoarelor și națiunilor lumii.

Analiza reglementărilor actuale în materie relevă necesitatea completării și adaptării acestora la noile cerințe ale protecției mediului. Se manifestă astfel o serie de lacune și imprecizii, în special în privința diferitelor concepte (ca, de exemplu, termenul de obiect spațial), imposibilității de a aplica Convenția privind responsabilitatea atunci când dauna rezultă dintr-o atingere adusă mediului spațial nu este cauzată unui stat sau unor persoane ori bunuri aflate sub jurisdicția sa etc.

În acest sens, o importantă deosebită ar avea crearea unui organism ONU însărcinat cu coordonarea și îndrumarea activităților de folosire în scopuri exclusiv pașnice a spațiului cosmic în conformitate cu regimul său juridic internațional de patrimoniu comun al umanității.

§ 9. Cooperarea internațională în domeniul protecției mediului

Până în prezent Republica Moldova a aderat la următoarele documente internaționale în materie: Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa, Berna, 19 septembrie 1979;⁸⁶² Convenția privind protecția și utilizarea cursurilor de apă transfrontiere și a lacurilor internaționale, Helsinki, 17 martie 1992;⁸⁶³ Convenția-Cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, New York, 9 mai 1992;⁸⁶⁴ Convenția de la Basel privind controlul transportului peste frontiere al deșeurilor periculoase și a eliminării acestora, 22 martie 1989;⁸⁶⁵ Convenția privind diversitatea biologică, redactată la Rio de Janeiro la 5 iunie 1992;⁸⁶⁶ Convenția asupra poluării atmosferice transfrontiere pe distanțe lungi, Geneva, 13 noiembrie 1979;⁸⁶⁷ Convenția privind evaluarea impactului asupra mediului înconjurător în zonele

861 Asupra regimului juridic al spațiului cosmic a se vedea: Alexandru Burian, *Regimul de drept al spațiului cosmic* // „Revista Națională de Drept”, 2002, nr. 3, pag. 30-37; Mircea Duțu, *Considerații privind principiul explorării și exploatării spațiului extraatmosferic în interesul întregii umanități*, // „Revista română de drept”, nr. 8/1982, p.3-8; *Международное космическое право* / Отв. ред. Г. П. Жуков и М. Ю. Колосов, Москва, «Международные отношения», 1999.

862 În vigoare pentru Republica Moldova din 1 septembrie 1994.

863 În vigoare pentru Republica Moldova din 6 octombrie 1996.

864 În vigoare pentru Republica Moldova din 7 septembrie 1995.

865 În vigoare pentru Republica Moldova din 1 octombrie 1998.

866 În vigoare pentru Republica Moldova din 18 ianuarie 1996.

867 În vigoare pentru Republica Moldova din 7 septembrie 1995.

transfrontiere, Espoo (Filanda), 25 februarie 1991;⁸⁶⁸ Convenția pentru protecția stratului de ozon, Viena, 22 martie 1985;⁸⁶⁹ Convenția privind comerțul internațional cu specii sălbatice de faună și floră pe cale de dispariție, Washington, 3 martie 1973.

Instrumentele internaționale în domeniu pot fi clasificate, în mod variat, în dependență de mai multe criterii. Sunt astfel convenții care vizează sau pot viza toate speciile sub un unghi specific (habitat, comerț internațional); alte tratate se referă la viața sălbatică în ansamblu său și altele se referă la conservarea unor specii determinate: foci, păsări migratoare, balene.

Convenția asupra zonelor umede, de importanță internațională, în special ca habitat al păsărilor acvatice, semnată la Ramstar, în Iran, la 2 februarie 1971, se înscrie printre primele mari convenții referitoare la conservarea patrimoniului natural.

În Preambul se afirmă că zonele umede constituie o resursă de mare valoare economică, naturală, științifică a căror pierdere ar fi ireparabilă.

Deși obiectivul declarat al Convenției a fost acela de a conserva zonele umede, a faunei și florei lor, importanța sa depășește cu mult acest obiectiv. În realitate zonele umede sunt printre locurile cele mai productive ale planetei din punct de vedere biologic și o mare parte a faunei marine, în special peștii, depind de aceste zone. Conform Convenției, fiecare parte contractantă va trebui să desemneze cel puțin o zonă umedă, la momentul semnării documentului sau depunerii instrumentului de ratificare sau aderare.

Zonele astfel desemnate vor fi înscrise pe o listă (art. 2) ținută de Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii și a Resurselor naturale – UICN – (art. 8).⁸⁷⁰ Înscrierea unei zone umede pe listă se face fără a prejudicia drepturile exclusive de suveranitate ale părților contractante pe teritoriul cărora se află situată zona. Alegerea acestor zone trebuie să se bazeze pe rolul internațional din punct de vedere ecologic, ținând seama de importanța lor internațională pentru păsările acvatice în toate anotimpurile.

Înscrierea pe listă a zonelor umede stabilește pentru statele-părți o serie de responsabilități: ele trebuie să elaboreze și să aplice planurile de amenajare astfel încât să favorizeze conservarea zonelor umede înscrise pe listă și, pe cât e posibil, utilizarea rațională a zonelor umede din teritoriul său (art. 2 al. 6).

Conservarea trebuie să fie favorizată prin crearea de rezervații naturale în zonele umede, aceasta fiind sau nu înscrise pe listă și prin asigurarea în mod adecvat a supravegherii lor (art.4). Dacă părțile contractante au dreptul de a adăuga pe listă alte zone umede situate pe teritoriul său sau extinde pe cele existente, ea poate de asemenea, pentru rațiuni urgente, de interes național, de a retrage de pe listă, ori de a restrânge zone umede deja înscrise (art. 4 al. 4).

Totodată, în acest caz, orice pierdere de resurse în zone umede trebuie compensată, și în mod special, vor trebui să se creeze noi rezervații naturale pentru păsările acvatice și pentru protecție (art. 4 al. 2).

Convenția de la Ramsar prevede, de asemenea, cooperarea între părțile contractante. Acestea trebuie să se consulte asupra executării obligațiilor care decurg din convenție, în special în cazurile în care o zonă umedă care depășește teritoriul unei părți contractante sau în cazul când un bazin este împărțit în mai multe părți contractante (art. 5).

Conform art. 6 al Convenției, părțile contractante pot organiza conferințe, asupra conservării zonelor umede și păsărilor de apă; aceste conferințe poartă un caracter

868 În vigoare pentru Republica Moldova din 10 septembrie 1997.

869 În vigoare pentru Republica Moldova din 22 ianuarie 1997.

870 În prezent, pe această listă sunt înscrise peste 300 zone umede.

consultativ și pot privi completarea , modificarea listei zonei umede cât și aplicarea convenției.

În ciuda caracterului său preponderent de recomandare, Convenția de la Ramsar a cunoscut un real succes în aplicarea dispozițiilor pe care le cuprinde.

Convenția asupra comerțului internațional cu specii sălbatice ale faunei și florei amenințate cu dispariție (CITIS). Semnată la Washington la 3 martie 1973, Convenția nu se bazează pe conceptul spațial de protecție, ci pe activitatea determinată privind speciile sălbatice: comerțul internațional. În prezent au aderat la acest document marea majoritate a statelor lumii, inclusiv CEE (respectiv, peste 105 state).⁸⁷¹

Mecanismul stabilit de Convenție se bazează pe ideea că supraexploatarea unei specii de animale și vegetale, până la punerea în pericol a perenității ei, se datorează în mare parte comercializării acestora și deci, tranzacțiile trebuie interzise sau puse sub control.

Speciile amenințate cu dispariția care sunt ori pot fi afectate de către comerț vor trebuie să beneficieze de o protecție deosebit de strictă în scopul de a nu pune în pericol supraviețuirea lor: comerțul nu poate fi autorizat de cât în condiții excepționale (art. 2 al. 1). Aceste specii, în număr de 1000, au fost enumerate în Anexa 1, iar exportarea lor necesită eliberarea și prezentarea prealabilă a unui permis de export. Aceasta trebuie să satisfacă următoarele condiții:

- o atestare de către o autoritate științifică a faptului că exportul în cauză nu dăunează supraviețuirii speciei respective;
- certificarea că specimenul nu va fi transportat în condiții care să evite riscurile de rănire, îmbolnăvire ori un tratament dur;
- certificarea de către un organ de stat competent că exportul nu a fost obținut prin violarea legilor referitoare la prezervarea faunei și florei;
- probarea de către un organ de gestionare al statului de export că a fost eliberat un permis de import pentru specimenul în cauză de către alt stat. La rândul său, în statul importator este nevoie de un permis de import.

Condițiile de export cuprind, printre altele, un aviz al unei autorități științifice că operațiunea nu prejudiciază supraviețuirea speciei interesate, proba că specimenul nu a fost obținut prin contravenției le legile referitoare la prezervarea faunei și florei, în vigoare, precum și proba că transportul este pregătit să se desfășoare de o manieră care să evite riscurile de răniri, îmbolnăviri ori tratament dur.

În sfârșit, Anexa III a Convenției cuprinde toate speciile pe care o parte contractantă le declară supuse, în limitele competenței sale, unei reglementări având ca scop a împiedica ori a restrânge exploatarea lor necesită cooperarea cu alte state pentru a controla comerțul în domeniu. Exportarea unui specimen dintr-o specie înscrisă pe această listă de către orice stat care a cerut această înscriere necesită eliberarea și prezentarea prealabilă a unui permis de export supus unor condiții comparabile cu cele prevăzute pentru speciile acoperite de Anexa II.

Convenția asupra conservării speciilor migratoare aparținând faunei sălbatice, semnată la Bonn, la 23 iunie 1979, de asemenea este un instrument internațional cu vocație universală, care vizează protejarea acestor specii în statele prin care ele tranzitează și unele își petrec o parte a vieții.

Fondat pe ideea că animalele sălbatice constituie o parte de neînlocuit a sistemului natural terestru care trebuie să fie conservate pentru binele umanității, documentul consideră că „specia migratoare” semnifică întreaga populație sau orice parte separată

⁸⁷¹ Republica Moldova a aderat la această Convenție prin Legea nr. 69 din 15 iunie 1994.

geografic a populației, oricărei specii sau oricărui taxon inferior de animale sălbatice, o parte semnificativă ai cărei indivizi traversează ciclic și previzibil una sau mai multe granițe, de sub jurisdicția națională. Un concept important al tratatului este cel de „stare de conservare”, care ține seama de suma influențelor care acționează asupra unei specii migratoare și care poate afecta numărul și repartiția sa pe termen lung. Acest statut este considerat favorabil atunci când datele asupra populației speciei arată: a) că aceasta va continua pe termen lung să constituie un element viabil al ecosistemelor cărora aparține; b) că importanța speciei nu este redusă în prezent și nu este susceptibilă de a fi pe termen lung; c) că există și că va rămâne probabil un habitat suficient de a menține populația de termen lung; d) și că reparația și efectele populației sunt apropiate de nivelurile lor istorice în măsura în care este compatibilă cu o gestiune adecvată a faunei sălbatice și a habitatului. Starea de conservare servește drept criteriu pentru a determina regulile aplicabile stabilite de Convenție.

Convenția ONU privind dreptul mării adoptată la Montego Bay, la 10 decembrie 1982, cuprinde și o serie de importante dispoziții referitoare la conservarea resurselor biologice ale mării.

Ca regulă generală, statul de coastă este competent să asigure conservarea resurselor biologice în zona asupra căreia își exercită drepturile de suveranitate (respectiv marea teritorială, zona economică, exclusivă și platoul continental).

Este, consacrată, de asemenea, obligația generală de conservare a resurselor biologice ale mării, în special a celor situate în marea liberă. În condițiile în care, în această parte a mării operează principiul libertății, toate statele au obligația de a lua măsurile necesare aplicabile resortanților lor, care pot fi necesare pentru a asigura conservarea resurselor biologice în marea liberă ori de a coopera cu alte state pentru a realiza acest obiectiv.

Convenții regionale la conservarea vieții sălbatice și mediului natural al Europei, pregătită în cadrul Consiliului Europei, adoptată la Berna, la 19 septembrie 1979 și intrată în vigoare la 1 iunie 1982.⁸⁷²

Convenția reprezintă un însemnat progres în raport cu celelalte documente regionale de acest tip, datorită creării unei instituții însărcinate să vegheze la funcționarea și aducerea la zi a dispozițiilor sale, precum și prin crearea unor veritabile obligații pentru statele contractante, depășind astfel stadiul unor texte declarative, mai ales formale.

Convenția își declară un triplu obiectiv: a) asigurarea conservării florei și faunei sălbatice și habitatelor lor naturale; b) încurajarea cooperării între state și c) acordarea unei atenții particulare speciilor, inclusiv celor migratoare, amenințate cu extincția și vulnerabile.

În acest sens, documentul preconizează conservarea tuturor speciilor vegetale și animale și habitaturile lor, independent de raritatea acestora, în special a speciilor și habitatelor a căror conservare necesită cooperarea mai multor state. Deși Convenția vizează, în principiu, să protejeze viața indigenă a Europei, ea nu cuprinde în textul art.1 (1) elementele de circumscriere continentală „în Europa”, ori „europene” din două rațiuni:

1. Pentru a nu limita aria geografică acoperită de Convenția la continentul european, dat fiind faptul că numeroase specii de floră și faună din Europa se întâlnesc și în afara acesteia;

2. Pentru a include animalele care nu se întâlnesc numai în Europa.

⁸⁷² Convenția a fost elaborată în cadrul Consiliului Europei de Comitetul ad-hoc de experți pentru protecția vieții sălbatice (reunit în noiembrie 1979), și adoptată de Comitetul miniștrilor (la 18 iunie 1979), fiind deschisă spre semnare statelor membre al Consiliului și statelor membre care au participat la elaborarea sa, precum și Comunităților economice europene, la 19 septembrie 1979.

Folosirea cuvântului „sălbatic” după cele de „floră și faună” are ca scop și consecință excluderea animalelor ari plantelor crescute ori cultivate.

Articolul 2 conține o obligație principală, care decurge din obiectivele anunțate în articolul precedent și vizează adoptarea populației florei și faunei sălbatice: „la un nivel care corespunde, în special, exigențele ecologice, științifice și culturale, ținând cont de exigențele economice și recreaționale ...”

Obligația generală a părților contractante de a lua fiecare măsuri în materie de conservare a florei și a faunei sălbatice și a oricăror habitaturi naturale în general se exprimă prin: implementarea de politici naționale de conservare, luarea în considerare a conservării în politicile de amenajare a teritoriului și de luptă împotriva poluării și încurajarea educației și informației.

Dispozițiile care enunță modalitățile de conservare sunt regrupate în trei capitole: protecția habitaturilor, conservarea speciilor și dispozițiile speciale privind speciile migratoare. Bineînțeles sunt multiple legături între acestea. Astfel, art.4 relativ la protecția habitaturilor, deși are o aplicare generală, privind toate speciile sălbatice, acordă un loc special celor care sunt considerate că trebuie să beneficieze de o protecție particulară (Anexa I și II al Convenției). În același sens, o atenția deosebită trebuie să fie acordată speciilor migratoare, precum a proteja zonele importante pentru căile de migrație, ariile de hibernare, de adunare, alimentare, reproducție etc.

Partea centrală a Convenției este consacrată speciilor (art. 5-9). O atenția prioritară este acordată conservării florei, articolul 5 fiind consacrat integral obligațiilor ce revin statelor contractante în privința protecției speciilor enumerate în anexa I. Aplicarea interdicției deținerii și comercializării acestor specii este încredințată statelor - părți. De menționat că acest articol reglementează numai comerțul intern cu specii amenințate cu dispariția, lăsând reglementarea comerțului internațional „Convenție de la Washington asupra comerțului internațional de specii sălbatice de floră și faună amenințate cu extincția”.

Convenția pune un accent deosebit asupra protecției speciilor migratoare, prevăzând necesitatea și obligația cooperării între statele contractante în efortul de conservare și, în special, coordonarea măsurilor, ca, de exemplu, interzicerea vânătorii.

În sfârșit, art. 11 stabilește un număr de obligații complementare pentru Părțile Contractante în ce privește cooperarea interstatală, cercetarea, reintroducerea și introducerea de specii și informarea Comitetului permanent.

O atenția deosebită a fost acordată compatibilității dintre dispozițiile Convenției și cele ale altor instrumente juridice internaționale în materie, precum și precizările relațiilor dintre acestea și legislația internă a statelor contractante.

În temeiul principiului general al teritorialității legii, un prim răspuns constă în aceea că dacă o măsură legislativă adoptată de un stat contractant, în aplicarea Convenției de la Berna, nu conține nici o precizare în acest sens, aplicarea sa trebuie să fie considerată ca limitată la teritoriul național.

În ce privește marea liberă, art. 117 din Convenția privind dreptul mării (adoptată la Montego Bay la 10 decembrie 1982) impune obligația „de a lua măsuri, aplicabile resortisanților lor, care ar putea fi necesare pentru a asigura conservarea resurselor biologice ale mării libere...”

Convenția asupra diversității biologice, semnată la 5 iunie 1992, în cadru Convenției ONU privind mediul și dezvoltarea (Rio de Janeiro, iunie 1992) are ca obiect definitorii „conservarea diversității biologice, utilizarea durabilă a elementelor sale și împărțirea justă și echitabilă a avantajelor ce decurg din exploatarea resurselor genetice, în special printr-un proces satisfăcător la resursele genetice și la un transfer corespunzător de

tehnici pertinente, ținând cont de toate drepturile asupra acestor resurse și tehnicilor și datorită unei finanțări adecvate”

Plecând de la constatarea că, astăzi, conservarea biodiversității reprezintă o preocupare comună a întregii umanități, documentul stabilește, ca principiu director, cel potrivit căruia statele au dreptul suveran de a explora propriile lor resurse conform politicilor lor în materie de mediu și au îndatorirea de a face astfel încât activitățile exercitate în limitele jurisdicției ori sub controlul lor să nu cauzeze pagube mediului în alte state ori în regiuni nesupuse nici unei jurisdicții naționale (art.3).

Astfel, ca măsuri generale sunt prevăzute, în acest sens, elaborarea de strategii, planuri ori programe naționale sau adoptarea celor deja existente alături de integrarea conservării și utilizării durabile a diversității biologice în planurile, programele și politicile sectoriale ori intersectoriale pertinente (art.6).

După identificarea elementelor constitutive ale diversității biologice care au nevoie de protecție și instituirea unui sistem de supraveghere adecvat, statele trebuie să adopte și să aplice o serie de măsuri specifice de conservare și utilizare durabilă a acestora.

Ca metode principale sunt consacrate: conservare **in situ** (conservarea ecosistemelor și habitatelor naturale și menținerea și reconstituirea populațiilor viabile de specii în mediul lor natural și, în cazul speciilor domestice și cultivate, în mediul unde s-au dezvoltat caracterele lor distinctive) și conservarea **ex situ** (conservarea elementelor constitutive ale biodiversității în afara mediului lor natural).

Referitor la prima metodă sunt prevăzute, ca măsuri apropiabile de părțile contractante, printre altele: stabilirea unui sistem de zone protejate ori de zone unde trebuie luate măsuri speciale de conservare, elaborare, dacă este necesar, pentru alegerea, crearea ori gestiunea zonelor protejate, promovarea unei dezvoltări durabile și raționale din punct de vedere ecologic în zonele adiacente zonelor protejate, în vederea consolidării protecției acestora din urmă, respectarea, prezervarea și menținerea cunoștințelor, inovațiilor și practicilor tradiționale, care reprezintă interes pentru conservarea și utilizarea durabilă ale biodiversității (art.8).

O problemă mult disputată o constituie accesul la resursele genetice, pe de o parte, și accesul la tehnologie și transferul acesteia, pe de alta.

În privința primului aspect, reafirmând suveranitatea statelor asupra resurselor naturale și puterea de a determina accesul la resursele genetice, care le aparține, conform legislației naționale, Convenția prevede obligația fiecărei Părți Contractante de a depune eforturile necesare în vederea creării condițiilor proprii de a facilita accesul la resursele genetice în scopul utilizării lor ecologice raționale de alte state contractante și de a nu impune, în acest sens, restricții contrare obiectivelor documentului (art.15).

O prevedere importantă este cea referitoare la relațiile Convenției cu alte convenții internaționale. În acest sens, art. 22.1 stabilește faptul că dispozițiile acesteia nu modifică cu nimic drepturile și obligațiile decurgând pentru o Parte Contractantă dintr-un acord internațional existent în afară dacă „exercițiul acestor drepturi ori respectarea acestor obligații cu cauze serioase produc daune diversității biologice ori constituie o amenințare pentru aceasta”.

Din punct de vedere instituțional, este stabilită o structură formată din: Conferința părților, Secretariatul și un organ subsidiar însărcinat să furnizeze avize științifice, tehnice și tehnologice.

În sfârșit, un regim special urmează reglementarea diferendelor, în acest sens se stabilește că în caz de diferend între părți privind interpretarea ori aplicarea Convenției se va căuta o soluție pe calea negocierilor.

Bibliografie:

Burian, Alexandru. *Dreptul internațional al mediului*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg, *Drept internațional public, Ediția a 2-a*. – Chișinău, CEP USM, 2005, p. 389-432; Burian, Alexandru; Negru, Cristina; Pelipețchi, Carolina. *Obiectul Dreptului Internațional al Mediului* // „Funcționarea Instituțiilor Democratice în Statul de Drept: Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale, 25-26 ianuarie 2003 (mun. Bălți)“ / red.șt. Gh. Costachi, Chișinău, „Tipografia Centrală“, 2003, pag. 384-386; Ceban, Cristina. *Protecția mediului în activitatea de exploatare a atmosferei și cosmosului* // „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, nr. 1-2, 2007; Ceban, Cristina; Burian, Alexandru *Dezvoltarea economică durabilă și protecția mediului înconjurător: probleme globale ale umanității* // „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, nr. 1, 2008; Mircea Dușu, *Dreptul internațional și comunitar al mediului*, București, Editura Economică, 1995; Mircea Dușu, *Dreptul Mediului*, Tratat, vol. 1-2, București, Editura Economică, 1998; Grigore Geamanu, *Drept Internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965; Gh. Iancu, *Drepturile fundamentale și protecția mediului*, București, Monitorul Oficial, 1998; Niciu Marțian I., *Drept internațional public, Două volume, Ediția a II-a (revizuită și completată)*, Editura Fundației "Chemarea", Iași, 1995-1996; A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, București, 2000, p. 267-279; Dumitra Popescu, *Protecția mediului înconjurător în dreptul internațional*, „Studii de drept românesc“, 1992, nr. 2; Dumitra Popescu, Mircea Popescu, *Dreptul mediului, Tratat și Convenții internaționale*, vol. I, II, III, București, ARTPRINT, 2002; Dumitra Popescu, Adrian Năstase, *Drept internațional public*, Ediție revăzută și adăugită, Casa de editură și presă „Șansa“ S.R.L., București, 1997, p. 366-382; Ion Diaconu, *Drept internațional public*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Casa de editură și presă „Șansa“ S.R.L., București, 1995; Dr. Florian Coman, *Dreptul internațional public*, Ediția a II-a, București, 2002; Gheorghe Moca, *Dreptul internațional public*, vol. I, Universitatea București, 1989, p. 17-67; Alexander Kiss, *Droit international de l'environnement*, Paris, Pedone, 1989; I. Borwnlie, *Principles of Public International Law*, London, 1999, p. 283-288; Prieur, Michel, *Droit de renvironnement*, Dalloz, Paris, 1991; Santiago Benadava, *Derecho Internacional Publico, 6-a edicion*, Editorial Juridica ConoSur, Santiago de Chile, 1999; Dr. Felipe Tredinnic, *Derecho internacional publico y relaciones internacionales*, Tercera edicion, Editorial “Los amigos del libro”, La Paz-Cochabamba, Bolivia, 1997.

Виноградов С. В., *Деятельность в космосе и охрана окружающей среды* // «Космос и право», Москва, 1980; Колбасов О.С., *Экология: Политика – право*, Москва, «Наука», 1976; Хименес де Аречага, Э., *Современное международное право*, Издательство «Прогресс», Москва, 1983; Буриан, Александр; Пелипецкая, Каролина, *Космическая деятельность и охрана окружающей среды* // „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective: Materiale ale conf. teoretico-științifice internaționale, 26-27 februarie 2003“ / red. șt. Gh. Costachi. – Chișinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală“, 2003, pag. 312-315; Негру, Кристина, *К вопросу о международно-правовой охране атмосферного воздуха* // «Закон и жизнь», 2002, № 12, стр. 46-48; *Курс международного права. В 7 т. Т. 5. Отрасли международного права* / В.С.Верещетин, С.В.Виноградов, Г.М.Даниленко, Москва, «Наука», 1992, с. 280-330; 115 -138.

Capitolul XVIII

DREPTUL INTERNAȚIONAL ECONOMIC

§ 1. *Noțiunea, izvoarele și principiile dreptului internațional economic.*

§ 2. *Participanții la relațiile economice internaționale*

§ 3. *Soluționarea diferendelor economice internaționale*

§ 4. *Dreptul internațional comercial*

§ 5. *Dreptul internațional financiar*

§ 6. *Dreptul internațional investițional*

§ 1. Noțiunea, izvoarele și principiile dreptului internațional economic.

Dreptul internațional economic este o ramură a dreptului internațional. Normele acestei ramuri reglementează relațiile dintre subiecții dreptului internațional în legătură cu activitatea lor în domeniul relațiilor economice internaționale.

Obiectul de reglementare al dreptului internațional economic sunt relațiile economice internaționale, care se stabilesc între state ca subiecți ai puterii publice. Colaborarea economică a statelor crește odată cu aprofundarea diviziunii internaționale a muncii și internaționalizarea vieții sociale. Relațiile economice interstatale au caracter politic, fiind ca atare o parte a politicii externe a statului.

Relațiile economice internaționale sînt complexe și variate.⁸⁷³ Conținutul lor include relații internaționale comerciale, de producție, tehnico-științifice, valutare, financiare, de credit, de transport, ș.a. Fiecare din ele necesită o reglementare juridică specială în rezultatul cărui fapt s-au format subramuri ale dreptului internațional economic așa ca: dreptul comerțului internațional; dreptul internațional al transporturilor; dreptul internațional financiar; dreptul internațional investițional, ș.a.

Complexitatea obiectului de reglementare a relațiilor economice internaționale devine evidentă din următorul exemplu. Dacă două state au încheiat un Tratat sau Acord economic (Acord de livrare reciprocă a mărfurilor) conform căruia fiecare parte se obligă să permită persoanelor fizice și juridice din țara sa să exporte și să importe mărfuri, arătate în listele anexate, atunci relațiile economice reglementate de acest Tratat sunt din domeniul dreptului internațional public, iar părțile la tratat sunt statele, subiecți ai puterii. Datorită unui astfel de Tratat devin posibile multiple relații economice comerciale între persoanele fizice și juridice din statele părți la Tratat, ca relații juridice civile cu element de străinătate, modul de reglementare al cărora se referă la dreptul internațional privat.⁸⁷⁴

Reglementarea relațiilor economice internaționale necesită interacțiunea sistemelor de drept internațional și național în cele mai variate domenii. Din punct de vedere teoretic se înaintează două concepții de bază privitor la dreptul internațional economic:

1. Dreptul internațional economic – este o ramură a dreptului internațional public, obiectul de reglementare al căruia sunt relațiile economice ale subiecților dreptului internațional.

2. Dreptul internațional economic – este totalitatea normelor dreptului internațional și dreptului intern, obiectul de reglementare al căruia sunt relațiile internaționale economice (de

⁸⁷³ Alexandru Burian, *Teoria relațiilor internaționale* (Ediția a 3-a, revăzută și adăugită) - Chișinău., CEP USM, 2008. - 624 p.

⁸⁷⁴ Курс международного права. В семи томах. Т. 4, Москва, Наука, 1990, с. 213.

producție, comerciale ș.a.), care se formează între orice subiecți de drept, participanți la aceste relații.⁸⁷⁵

Expunerea tuturor normelor, indiferent de natura lor, care în interacțiune reglementează întreg complexul de relații economice internaționale, are o însemnătate practică.

Menționăm însă, că dreptul internațional economic ca ramură a dreptului internațional public reglementează relațiile internaționale economice de primul nivel, adică cele interstatale. Statele stabilesc fundamentul juridic, regimul general pentru realizarea multiplelor relații economice de nivelul doi, care se formează între persoane fizice și juridice din diferite țări, în diferite domenii și se reglementează de normele dreptului internațional privat.

Dreptul internațional economic se află în continuă dezvoltare reflectând realitățile globale contemporane. Statele sunt interesate în dezvoltarea dreptului internațional economic, în perfecționarea reglementării juridice a întregului complex de relații economice la nivel universal.

Funcția regulatorie a dreptului internațional economic are un rol deosebit nu numai în relațiile economice dintre state, dar și în cadrul proceselor de integrare economică.

La etapa actuală procesul producției mondiale e constituit din blocuri economice de integrare baza cărora sunt organizațiile și Acordurile economice internaționale.

Din a doua jumătate a sec. XX integrarea economică regională a devenit tendința dominantă în dezvoltarea relațiilor economice internaționale. Țările membre ale Uniunii Europene au creat spațiul economic unic cu libera circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalurilor, tehnologiilor și a forței de muncă.

Asociația Nord - Americană a Liberului Schimb (NAFTA), creată în 1989, se transformă în cea mai mare piață comună din lume. Comunitatea Statelor Independente (CSI), aprofundează integrarea pe etape avînd ca obiectiv formarea spațiului economic unic.

Există și alte asociații economice ale statelor în America Latină, Asia de Sud - Est, în zona Asiei și Pacific.

Dreptul internațional economic în prezent este orientat spre instituirea relațiilor economice bazate pe egalitatea în drepturi. Pentru aceasta, în anii 70 ai secolului trecut, țările în curs de dezvoltare au cerut să fie creată o „nouă ordine economică”. În 1974 în cadrul ONU a fost adoptată Declarația referitoare la instaurarea unei noi ordini economice internaționale; Programul de acțiune privind instaurarea noii ordini economice internaționale și Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor. Aceste acte au valoare politico-morală progresivă, fac parte din categoria de acte care formează *soft law*. Însă, din cauza faptului că nu au reflectat și interesele statelor industrial dezvoltate* nu au obținut o realizare practică deplină.

Izvoarele dreptului internațional economic. Dreptul internațional economic are aceleași izvoare ca și dreptul internațional: tratatul internațional și cutuma internațională. Acestea sunt formele în care își găsesc exprimare regulile de conduită a subiecților dreptului internațional economic. Un anumit specific în acest domeniu îl aduce activitatea organizațiilor internaționale.

Tratatul internațional și cutuma internațională sunt izvoare de bază universale ale dreptului internațional economic, iar hotărârile organizațiilor internaționale sunt izvoare speciale. Fundamentul juridic al dreptului internațional economic este acordul de voință al statelor, privitor la conținutul și puterea juridică a normelor de drept internațional economic.

875 Шумилов В. М., Международное экономическое право, Москва, ДеКА, 1999, с. 21.

* Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor a fost adoptată prin vot, existînd 6 voturi contra și 10 abțineri ale țărilor dezvoltate. Vezi G. Geamanu, Drept internațional public, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 352.

Baza normativă a dreptului internațional economic se conține în tratatele economice bilaterale și multilaterale, care sunt tot așa de variate ca și multiplele relații economice internaționale. Din ele fac parte tratatele de comerț, tratatele vamale, tratatele privind investițiile, transporturile, decontările internaționale, creditele ș.a. Astfel de tratate conțin norme care formează corpul normativ al subramurilor respective ale dreptului internațional economic.

Începând cu a doua jumătate a sec. XX, în legătură cu creșterea colaborării economice a statelor, au devenit frecvente Acordurile privind colaborarea economică, industrială și tehnico-științifică în care statele părți determină direcțiile generale și domeniile de colaborare; își asumă obligația să contribuie la susținerea stabilirii legăturilor economice între persoanele fizice și juridice din statele părți; stabilesc modalitățile de finanțare și creditare ș.a.

Odată cu dezvoltarea colaborării economice în diverse domenii crește rolul tratatelor economice multilaterale. Ca exemplu de tratat multilateral în domeniul comerțului internațional servește Acordul general pentru Tarife și Comerț (GATT), intrat în vigoare la 1 ianuarie 1948.

În calitate de izvoare a dreptului internațional economic sunt și tratatele multilaterale privind crearea organizațiilor economice internaționale, cum ar fi cele de constituire a BIRD, FMI, UE, CSI ș.a. Ca exemplu de tratate economice multilaterale pot servi convențiile încheiate în vederea unificării normelor de drept care reglementează relațiile economice private cu element de străinătate, cum ar fi Convenția ONU privind vânzarea - cumpărarea internațională a mărfurilor din 1980.

Una din particularitățile dreptului internațional economic este faptul că direcțiile principiale ale colaborării economice a statelor își găsesc expresie în multiple rezoluții și hotărâri adoptate în cadrul organizațiilor și conferințelor internaționale. Dintre ele fac parte „principiile ce determină relațiile comerciale internaționale și politica comercială care contribuie dezvoltării”, adoptate la prima Conferință a UNCTAD convocată la Geneva în 1964; Declarația referitoare la instaurarea unei noi ordini economice internaționale și Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor, adoptate în formă de rezoluții a Adunării Generale a ONU în 1974; Rezoluția Adunării Generale a ONU „Despre securitatea economică internațională” din 1985; Declarația despre noul consens global privind căile de dezvoltare a colaborării economice internaționale în interesul tuturor statelor în condițiile schimbărilor radicale din lume, adoptată în mai 1990 la sesiunea a 18-a specială a Adunării Generale a ONU ș.a.

În sensul juridic direct hotărârile și rezoluțiile enumerate, adoptate de organizațiile internaționale, nu au o putere juridică obligatorie și nu pot fi numite izvoare propriu-zise ale dreptului internațional economic. Totodată, aceste acte conțin prevederi care răspund legităților generale și necesităților dezvoltării economice mondiale, sunt recunoscute și formează baza conceptuală a dreptului internațional economic. Conținutul lor vorbește despre existența unei practici internaționale care s-a format până la adoptarea acestor acte, ceea ce confirmă că normele fundamentale ale dreptului internațional economic există și în formă de cutumă internațională.⁸⁷⁶

Principiile dreptului internațional economic. Baza reglementării relațiilor economice internaționale o constituie principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan (vezi Cap. IV). Acestea însă stabilesc cerințele generale privind relațiile interstatale, de aceea, practica subiecților relațiilor economice internaționale a dus la completarea și concretizarea lor, la formarea principiilor speciale ale dreptului internațional economic.

⁸⁷⁶ Vezi: Международное публичное право. Отв. Ред. Бекашев К.А., Москва, изд-во «Проспект», 2007.

Principiul suveranității indispensabile a statelor asupra resurselor naturale presupune dreptul fiecărui stat de a-și exercita suveranitatea deplină asupra bogățiilor naturale și resurselor naturale, asupra activităților economice ce se desfășoară pe teritoriul său, dreptul fiecărui stat de a dispune liber de mijloacele de producție, de forța de muncă, de piața sa națională, de resursele monetare, de mijloacele de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică, de totalitatea pârghiilor de conducere economică. În conformitate cu acest principiu fiecare stat are dreptul să reglementeze și să controleze investițiile străine pe teritoriul său, activitatea corporațiilor transnaționale în limitele jurisdicției sale naționale, dreptul de a naționaliza, expropria sau de a transmite proprietatea străină, conform legilor sale și plătind compensația respectivă.

Elementele și conținutul acestui principiu își găsesc expresie în Declarația referitoare la instaurarea unei noi ordini economice internaționale (p. 4), în Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor (art. 5 și 16), într-un șir de acorduri internaționale (art. 15 a Convenției de la Viena privind succesiunea statelor asupra tratatelor din 1978; art. 16 a Convenției de la Viena privind succesiunea statelor asupra proprietății de stat și datoriiilor de stat din 1983).

Principiul alegerii libere a formei de organizare a legăturilor economice externe este strâns legat cu principiul libertății alegerii sistemului social-economic, care la rândul său reiese din principiile fundamentale ale dreptului internațional (principiul egalității suverane a statelor, a egalității și a dreptului la autodeterminarea popoarelor, neamestecului în treburile interne ale statelor ș.a.).

Conform acestui principiu fiecare stat, în procesul realizării comerțului internațional și altor forme de colaborare economică, este liber să aleagă formele de organizare a relațiilor sale economice externe și să încheie acorduri bilaterale și multilaterale de colaborare economică internațională. În același timp, fiecare stat poartă răspundere pentru contribuția la dezvoltarea economică, socială și culturală a poporului său, pentru alegerea scopului și mijloacelor de dezvoltare, pentru mobilizarea și folosirea deplină a resurselor sale, pentru înfăptuirea reformelor economice și sociale progresive. Aceste prevederi se conțin în Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor (art. 4, art. 7) și în Actul final al Conferinței de la Helsinki pentru Securitate și Colaborare în Europa din 1975.

Principiul nediscriminării economice presupune dezvoltarea colaborării economice internaționale în bază de egalitate și avantaj reciproc. Exclue înaintarea de condiții speciale, care ar avea pentru un oarecare stat, instituțiile, persoanele fizice și juridice ale sale un caracter defavorizat, discriminatoriu, în comparație cu alt stat și propriile lui instituții, persoane fizice și juridice.

În cazul stabilirii din partea statului de măsuri restrictive, introduse legal în domeniul comerțului extern, conform principiului nediscriminării, acestea trebuie să fie aplicate față de toate statele, dar nu selectiv. Deoarece, în practică, deseori, se întâlnesc încălcări de acest fel a fost necesară introducerea de prevederi nediscriminatorii economice în Acordul General pentru Tarife și Comerț din 1948.

Principiul egalității și avantajului reciproc reiese direct din principiul egalității suverane a statelor.

Relațiile economice externe trebuie să aibă un caracter echitabil, să se formeze în bază de avantaj reciproc, interesele partenerilor să permită distribuirea veniturilor și obligațiilor în mod paritar cu respectarea prevederilor acordurilor bilaterale și multilaterale.

În același timp, statele dezvoltate, în scopul atingerii egalității de fapt, pot acorda țărilor în curs de dezvoltare unele beneficii în mod unilateral, fără a cere cedări unilaterale din partea acestora, contribuind astfel la realizarea conceptului dezvoltării economice durabile și diminuarea decalajului economic între țările industrializate și cele slab dezvoltate.

În afară de principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan, a principiilor speciale ale dreptului internațional economic în colaborarea economică există regimuri juridice care se aplică în cazul când statele interesate se înțeleg și le prevăd în tratatele economice.

Regimul națiunii celei mai favorizate constă în obligația asumată într-un tratat de a acorda celeilalte părți tratamentul cel mai favorabil acordat sau care va fi acordat unui stat terț (drepturi, facilități, privilegii). Concomitent se concretizează domeniile în care regimul se va aplica. De regulă acestea sunt:

- a) exporturi, importuri, tranzit, tarife vamale;
- b) transportul în general și tratamentul mijloacelor de transport străine;
- c) regimul persoanelor fizice și juridice străine, drepturile și obligațiile lor personale, drepturile de creație intelectuală;
- d) administrarea justiției, accesul la instanțe judiciare și administrative, recunoașterea și executarea hotărârilor străine.

O mare importanță o au concretizările prevăzute în acorduri despre nerăspândirea regimului asupra priorităților de care beneficiază țările vecine în domeniul comerțului de frontieră, statele membre ale uniunilor de integrare, țările în curs de dezvoltare.

Regimul național urmărește de asemenea, nediscriminarea și egalitatea de tratament ca și regimul națiunii celei mai favorizate. Acest regim constă în aceea că persoanele fizice și juridice se folosesc pe teritoriul altui stat de aceleași drepturi, care sunt acordate persoanelor fizice și juridice proprii, a statului dat.

Sfera regimului național se acordă persoanelor fizice și juridice străine în ceea ce privește drepturile lor de proprietate, accesul lor la instanțe, impozitele, taxe de aeroport, capacitatea juridică. Acestea sunt limitele rezonabile de punere în condiții de egalitate a persoanelor fizice și juridice străine cu cetățenii și persoanele juridice proprii fără a crea dificultăți sau o amenințare pentru economia națională și independența statului.

Regimul preferențial constituie o derogare de la regimul națiunii celei mai favorizate, acordând unor state preferințe în unele domenii comerciale și economice. În sistemul GATT/OMC sunt acceptate situații de acordare a regimului preferențial cum ar fi: aranjamente preferențiale care există între părți contractante expres specificate; aranjamente preferențiale existente exclusiv între țări învecinate, în special în privința comerțului de frontieră; tratamentul preferențial acordat țărilor în curs de dezvoltare ș.a.

§ 2. Participanții la relațiile economice internaționale

Relațiile economice internaționale sunt complexe, atât prin obiectul lor de reglementare, cât și în legătură cu multitudinea participanților la astfel de relații. Participanți ai relațiilor internaționale economice sunt statele și alți subiecți ai dreptului internațional (cum ar națiunile ce luptă pentru eliberarea națională, organizațiile internaționale), persoanele fizice și juridice ale diferitor țări, corporațiile transnaționale.

În sistemul de reglementare a relațiilor economice internaționale un loc central îl ocupă statele. Statul este subiectul principal al dreptului internațional economic, ca și al dreptului internațional public în general. În rezultatul acordului de voință dintre state se creează normele ce reglementează relațiile economice internaționale în vederea stabilirii unei ordini juridice în circuitul economic între țări.

Necătând la faptul că dreptul internațional economic reflectă legitățile economiei de piață, rolul statului în sfera economică este destul de mare. Sarcinile privind administrarea proceselor economice devin tot mai complicate, de îndeplinirea lor depinde stabilitatea socială, aceasta având ca rezultat necesitatea implicării statului în problemele dezvoltării economiei naționale și mondiale.

Statul poate să devină participant la relații economice cu caracter internațional aflându-se în raport juridic cu persoane fizice și juridice din alte state (creând întreprinderi mixte, încheind acorduri privind concesiile sau acorduri privind partajarea producției în sfera dobândirii resurselor naturale). Astfel de relații au caracter economic privat și sunt reglementate de dreptul național. Participarea statului la așa relații are specificul său, care se exprimă în faptul că statul, proprietatea statului, contractele cu participarea statului se bucură de imunitate de jurisdicție a statului străin. Datorită imunității de jurisdicție statul nu poate fi atras în instanța de judecată străină în calitate de pârât (reclamat) fără acordul său; față de stat și proprietatea sa nu pot să fie aplicate măsuri coercitive pentru asigurarea prealabilă a cererii și executarea silită a hotărârii judecătorești străine; contractelor cu participarea statului li se aplică dreptul statului care este parte la contract, dacă părțile nu au o altă înțelegere.⁸⁷⁷

Organizațiile internaționale sunt un subiect important al relațiilor economice internaționale. Natura juridică a organizațiilor internaționale ca subiecți ai relațiilor economice internaționale este aceeași ca și a calității lor de subiect a dreptului internațional public. Există doar specificul că statele sunt dispuse să acorde organizațiilor internaționale în sfera economică funcții regulatorii însemnate. În unele din ele sunt create mecanisme stricte privind îndeplinirea hotărârilor adoptate.

Rolul organizațiilor internaționale în sfera relațiilor economice internaționale este determinat prin aceea că:

1. organizațiile internaționale servesc ca forumuri pentru a pune în discuție cele mai însemnate probleme economice;
2. sunt mecanisme în permanentă acțiune pentru rezolvarea operativă a problemelor economice complicate;
3. acestea prezintă în sine un aparat calificat pentru elaborarea proiectelor tratatelor economice.

Ca participanți la relațiile economice internaționale organizațiile internaționale pot fi divizate în două categorii:

1. organizațiile care în activitatea lor cuprind toate sferile relațiilor economice;
2. organizațiile care acționează în limitele anumitor subramuri ale dreptului internațional economic (în domeniul comerțului, finanțelor, transportului, investițiilor ș.a.)

Din prima categorie, în primul rând face parte Organizația Națiunilor Unite. Unul din scopurile ONU este să realizeze cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic. Cu aceste întrebări în sistemul organelor ONU se ocupă Adunarea Generală și Consiliul Economic și Social (ECOSOC). Adunarea generală inițiază studii și poate face recomandări statelor pentru a promova cooperarea internațională în domeniile economic, social și cultural ș.a. (art. 13 din Carta ONU). Adunarea generală îndeplinește funcții directoare față de ECOSOC. Recomandările ei la adresa Consiliului sunt obligatorii (art. 60, 66 din Carta ONU). La fiecare sesie, pentru examinarea ordinii de zi, Adunarea generală formează Comitetul pentru problemele economice și financiare. Un organ subsidiar important al Adunării generale a ONU este Comisia privind dreptul comerțului internațional (UNCITRAL). Funcția ei principală este de a contribui la unificarea dreptului comerțului internațional.

Răspunderea principală pentru îndeplinirea funcțiilor ONU, în ceea ce privește colaborarea statelor în domeniul economic și social, o are ECOSOC, care coordonează activitatea organelor și instituțiilor sistemului ONU din această sferă, pregătește proiecte de convenții asupra chestiunilor ce țin de competența sa și le prezintă pentru adoptare Adunării Generale.

⁸⁷⁷ Международное публичное право, отв. ред. К. А. Бекяшев, Москва, изд-во Проспект, 2007, с. 414

Consiliul Economic și Social și-a creat numeroase organe subsidiare sub formă de comitete permanente, comisii și subcomisii. În cadrul ECOSOC funcționează Comitetul pentru programe și coordonare; Comitetul pentru știință și tehnică în scopul dezvoltării; Comitetul pentru resursele naturale; Comitetul pentru planificarea dezvoltării.

Sub egida ECOSOC activează cinci comisii economice regionale: pentru Europa; Asia și Extremul Orient; America Latină; Africa; și pentru Asia de Vest. Una din funcțiile ECOSOC este coordonarea activității instituțiilor specializate ale ONU, multe din ele se ocupă cu întrebările colaborării economice internaționale. Din acestea fac parte Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (ONUDI). La început era un organ subsidiar al Adunării Generale a ONU. Din anul 1985 a devenit instituție specializată a ONU.

Obiectivele ONUDI sunt: promovarea și accelerarea dezvoltării industriale a țărilor în curs de dezvoltare și progresul în domeniul cooperării industriale la nivel global, regional și național.

Funcțiile organizației sunt următoarele:

- a) acordarea de asistență țărilor în curs de dezvoltare pentru accelerarea industrializării lor și modernizarea industriei din aceste țări;
- b) coordonarea dezvoltării industriale a țărilor membre pentru a asigura o dezvoltare armonioasă și echilibrată a acestor țări;
- c) să contribuie la promovarea tehnicii de planificare;
- d) să sprijine țările în curs de dezvoltare în funcționarea industriilor lor;
- e) să sprijine transferul de tehnologii industriale spre țările în curs de dezvoltare;
- f) să contribuie la formarea de cadre tehnice;
- g) să acționeze ca centru de schimb de informații industriale.

ONUDI, în caz de calamități naturale, acordă statelor membre ajutoare.⁸⁷⁸ Pe parcursul activității sale organizația și-a adus aportul la consolidarea concepției dreptului internațional economic. În diferite sfere ale colaborării economice activează și alte instituții specializate ale ONU, așa ca: Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI); instituțiile specializate în domeniile relațiilor valutare și financiare internaționale: Fondul Monetar Internațional (FMI); Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD); Societate Financiară Internațională (SFI); Asociația Internațională pentru Dezvoltare (AID).

Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD), inițial, a fost creată ca organ subsidiar al Adunării Generale a ONU (prin Rezoluția nr. 1995/XIX din 30 decembrie 1964). Și-a păstrat această denumire până în prezent cu toate că, *de facto*, a devenit o organizație internațională cu o structură ramificată de organe.

Sarcina principală a UNCTAD este formularea de principii și politici în problemele comerțului internațional. Un rol însemnat îl are UNCTAD în formarea noilor viziuni și concepții privind restructurarea relațiilor economice internaționale pe bază democratică și de echitate. În 1964 la Conferința UNCTAD – I au fost adoptate principiile relațiilor comerciale și a politicii comerciale. În 1968 UNCTAD – II a adoptat Recomandările privind introducerea sistemului de preferințe generale în favoarea statelor în curs de dezvoltare; în 1972 UNCTAD – III a făcut recomandări privind elaborarea Cartei Drepturilor și Îndatoririlor Economice ale Statelor, textul căreia în 1974 a fost prezentat Adunării Generale a ONU; în 1993 UNCTAD – IV a adoptat Programul integru pentru materii prime.

În cadrul UNCTAD s-au negociat acorduri privind asigurarea unor prețuri echitabile și stabile la așa produse ca: cauciuc, cositor, zahăr, cacao; referitor la întreprinderea de măsuri operative în baza programului „Măsuri de urgență”.

⁸⁷⁸ Marțian Niciu, Organizații Internaționale (Guvernamentale), Ediția a II-a, Iași, Editura Fundației „Chemarea”, 1994, p. 58.

La Conferința UNCTAD – IX din 1996 a fost pusă în discuție problema statutului corporațiilor transnaționale în relațiile internaționale. În raportul Secretarului General al UNCTAD s-a menționat că corporațiilor transnaționale trebuie să li se acorde posibilitatea de a participa la forumurile internaționale multilaterale, deoarece ele traduc în viață hotărârile referitoare la producere și consum, formal adoptate de guverne. Se subliniază, în continuare, că, necătând la dificultățile și complicațiile legate de această întrebare, e necesar de „început integrarea sectorului privat și altor noi actori în activitatea cotidiană a UNCTAD”.⁸⁷⁹

La etapa actuală există diverse opinii privind capacitatea juridică internațională a corporațiilor transnaționale. Una din ele este că corporațiile transnaționale sunt subiecți ai dreptului național, chiar dacă activitatea lor are caracter transfrontalier.

§ 3. Soluționarea diferendelor economice internaționale

Diferendele economice internaționale sunt raporturi juridice în care se opun interesele statelor privitor la datorii, suma prejudiciilor, compensațiilor ș.a.

Statele au dreptul la alegerea liberă a mijloacelor concrete de rezolvare pașnică a diferendelor internaționale. Acestea pot fi negocierile, consultările părților, ancheta, procedurile de conciliere și mediere, arbitrajul internațional, examinarea judiciară, recurgerea la organizații sau la acorduri regionale.

Rezolvarea diferendelor în dreptul internațional economic poate fi considerată ca o trăsătură distinctivă a acestuia față de dreptul internațional general. Caracteristic pentru acest domeniu este organizarea rezolvării diferendelor economice internaționale în cadrul organizațiilor economice internaționale, prin tehnici preluate de la mediere, conciliere și arbitraj, precedate de încercări de a determina părțile să ajungă la o înțelegere fără a mai fi nevoie de intervenția procedurilor de soluționare menționate.⁸⁸⁰

O metodă avansată și originală de soluționare a diferendelor din sectorul relațiilor comerciale internaționale a fost instituită în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului (OMC).⁸⁸¹

Acordul OMC prevede un sistem comun de reguli și proceduri aplicabile diferendelor apărute în cadrul oricăruia din instrumentele sale juridice (4.2 Capitolul XXIII). Principala responsabilitate în aplicarea acestor reguli revine Consiliului General care acționează ca Organ de Reglementare a Diferendelor (ORD).

Unul din principiile importante prevăzute în aceste proceduri este acela că un diferend trebuie prezentat la ORD de către Guvernul țării membre, în vederea reglementării, numai după ce încercările de rezolvare a neînțelegerii prin consultări bilaterale au eșuat. Procedurile mai prevăd că pentru ajungerea la o soluție reciprocă acceptabilă, cele două părți pot cere directorului sau unei alte persoane să folosească bunele sale oficii pentru concilierea și medierea între ele.

Numai dacă consultările sau eforturile de conciliere nu au dat rezultatele așteptate, într-un interval de 80 zile, partea vătămată poate cere ORD declanșarea oficială a mecanismului de reglementare a diferendelor, prin stabilirea unui panel care să examineze plângerea.

Panelul este format din trei persoane, în afară de cazul în care părțile implicate în diferend nu convin că trebuie să fie cinci persoane. Numele lor sunt propuse de Secretarul OMC din lista ținută de către acesta în care sunt înscrși experți înalt calificați, guvernamentali și neguvernamentali.

879 UNCTAD Buletin, 1996, IV 35, p. 6

880 Grigore Geamănu, Op. Cit., p. 318.

881 Antonio Cassese, *Diritto internazionale*. Societa editrice il Mulino, Bologna, 2006, p. 327.

Decizia privind structura panelului este de regulă adoptată în urma consultărilor cu părțile aflate în dispută. Într-o perioadă de șase până la nouă luni, panelurile trebuie să prezinte ORD rapoartele și recomandările lor, în baza evaluării obiective a faptelor din cazul respectiv, precum și a conformității măsurilor examinate cu prevederile din instrumentele juridice. Inițial, panelul adoptă un raport provizoriu pe care părțile la diferend pot s-o comenteze și chiar să ceară o ședință a panelului în care să aducă contraargumente. Ulterior panelul adoptă un raport final, care se transmite părților la diferend și ORD. Raportul final este aprobate automat de ORD, dacă nu se decide, prin consens, de a nu-l accepta.

Fiind acceptat de către ORD raportul devine obligatoriu pentru părțile la diferend.⁸⁸² Una din părțile la diferend poate face apel la raportul panelului în Organul de Apel, compus din șapte membri, numiți de ORD.

Rapoartele Organului de Apel, pentru a deveni obligatorii, de asemenea, trebuie să fie adoptate de ORD. Acesta din urmă le aprobă automat, în caz că nu decide prin consens de a le respinge.

Controlul privind punerea în aplicare a rapoartelor panelurilor sau a Organului de Apel este efectuat de ORD. Dacă unul din statele părți la diferend nu se conformează cerințelor din raport, celălalt stat poate cere ORD autorizarea de a recurge la contramăsuri sau de a suspenda aplicarea față de statul în cauză de concesiile sau alte obligații comerciale. Această suspendare se poate referi la același sau alt sector comercial, nu asupra obligațiilor care decurg din alt Acord OMC.

În cadrul Uniunii Europene un rol important în rezolvarea diferendelor economice aparține Curții Europene de Justiție. Recunoașterea jurisdicției obligatorii a Curții este una din condițiile pentru calitatea de membru al UE.

Curtea Europeană de Justiție a UE este competentă:

- să reglementeze diferendele între state;
- să anuleze acțiunea actelor legislative și a hotărârilor, adoptate de alte organe principale ale UE;

- să oblige statele membre ale UE să îndeplinească obligațiunile asumate,
- să interpreteze normele de drept ale UE.

La Curtea de Justiție a UE pot să se adreseze:

- statele membre ale UE;
- organele de justiție naționale;
- persoanele fizice și juridice.

Hotărârile Curții sun obligatorii.

În cadrul Comunității Statelor Independente (CSI), baza juridică pentru rezolvarea diferendelor între statele membre este Statutul CSI (art. 16-18, art. 32).

Diferendele între statele CSI care apar pe parcursul îndeplinirii obligațiilor economice sunt de competența Curții Economice a CSI.

Acordul privind Statutul Curții Economice a CSI a fost semnat la 6 iulie 1992. În 1994 a fost adoptat Regulamentul Curții Economice a CSI și emisă prima decizie.

În scopul rezolvării anumitor tipuri de diferendele economice se creează centre specializate, care au o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea relațiilor economice internaționale. În baza Convenției de la Washington privind reglementarea diferendelor investiționale dintre state și rezidenți, încheiat în 1965, a fost creat Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor privind Investițiile (CIRDI). Convenția a fost elaborată în cadrul Corpului Băncii Mondiale și Centrul activează pe lângă BIRD.

⁸⁸² Sistemul Comercial Mondial. Ghid pentru întreprinderi. Centrul de Comerț Internațional UNCTAD/OMC și Secretariatul Commonwealth, 1999, p. 46.

În cazul când neînțelegerile apar între participanții raporturilor economice internaționale cu caracter privat (între persoane fizice și juridice din diferite țări), rezolvarea lor are loc în cadrul instanței naționale (judecătorii economice sau arbitraje ale statelor) sau arbitraje comerciale internaționale.

Arbitrajul comercial internațional se instituie în baza dreptului național și se conduce de acesta în activitatea sa. Termenul „internațional” se referă la caracterul litigiilor pe care le examinează – litigiile economice internaționale între persoane private.

Unele Arbitraje comerciale dețin autoritate recunoscută ca centru de rezolvare a litigiilor economice. Din ele fac parte Curtea de Arbitraj Comercial Internațional a Camerei Internaționale de Comerț din Paris, Asociația Americană de Arbitraj, Institutul de Arbitraj a Camerei de Comerț din Stockholm, Curtea de Arbitraj Internațional din Londra.

§ 4. Dreptul internațional comercial

Comerțul internațional este forma cea mai timpurie și mai cunoscută a relațiilor economice internaționale. El asigură legătura între producători și consumatori din diferite țări, reflectând interdependența lor economică, care reiese din diviziunea internațională a muncii.

Raporturile de comerț internațional, până la un anumit punct, sunt reglementate de normele dreptului internațional public. Statele, fiind privite ca complexe economice și piețe de desfacere a mărfurilor, sunt obiectiv interesate în reglementarea juridică a unor întrebări, cum ar fi condițiile de acces a mărfurilor unor state pe teritoriul altora, măsurile de reglare a circuitului mărfurilor și protecția pieței naționale, gradul de participare a statului în procesele comerciale ș.a. Totalitatea normelor, care reglementează relațiile dintre state în domeniul comerțului internațional formează dreptul internațional comercial. Relațiile comerciale internaționale se înfăptuiesc cel mai mult de persoane fizice și juridice din state diferite prin încheierea de contracte comerciale. Pentru a cuprinde întreg ansamblul de norme juridice care aparțin ordinii juridice internaționale (drept internațional comercial), cât și ordinii juridice naționale (drept comercial intern, drept civil), ce reglementează relațiile de comerț internaționale se folosește termenul „dreptul comerțului internațional”.

4.1 Unificarea normelor ce reglementează relațiile comerciale internaționale

Normele juridice internaționale, care reglementează raporturile internaționale comerciale se situează pe prim plan. Acestea, realizând o reglementare uniformă, înlătură complicațiile pe care le comportă diferențele de concepție legislativă și de reglementare juridică a diferitor țări.⁸⁸³

Unificarea normelor dreptului național din domeniul comerțului are loc la nivel universal și local, inclusiv bilateral, referitor la norme cu caracter general special. În acest proces participă statele și în mare măsură organizațiile internaționale.

De mai mult timp în acest domeniu își desfășoară activitatea Conferința de la Haga privind dreptul internațional privat, convocată încă în sec. XIX. Din 1955 a devenit organizație internațională, având sfera principală de activitate unificarea dreptului conflictual, inclusiv a normelor conflictuale a diferitor țări în domeniul comerțului internațional. În 1986 în cadrul ei a fost elaborată Convenția privind dreptul aplicabil contractelor de vânzare-cumpărare de mărfuri.

Un rol însemnat în unificarea normelor din diferite ramuri ale dreptului internațional privat îl are Institutul Internațional de Unificare a Dreptului Privat (UNIDROIT), care activează ca organizație internațională din 1926 cu sediul la Roma. În baza proiectelor pregătite de UNIDROIT la Conferința de la Haga din 1964 au fost adoptate Convenția privind legea aplicabilă vânzării-cumpărării de mărfuri și Convenția privind legea aplicabilă încheierii

⁸⁸³ Lilia Gribincea, *Dreptul Comerțului Internațional*, Chișinău, Editura „Reclama” S.A., 1999, p. 47.

contractelor internaționale de vânzare-cumpărare de mărfuri. În 1983 a fost adoptată Convenția de la Geneva privind reprezentanța la vânzarea-cumpărarea internațională. În 1988 la Conferința de la Ottava au fost adoptate Convenția privind leasing-ul financiar și Convenția privind factoring-ul internațional.

În legătură cu necesitatea crescândă a perfecționării și unificării reglementării comerțului internațional în 1966 Adunarea generală a ONU a creat Comisia ONU privind dreptul internațional comercial (UNCITRAL). Sarcina Comisiei este armonizarea și unificarea dreptului internațional comercial și contribuirea la calificarea uzanțelor comerciale. În baza proiectelor elaborate de Comisie au fost adoptate: Convenția de la New York privind termenul de prescripție la vânzarea-cumpărarea internațională de mărfuri din 1974 (intrată în vigoare în 1988), Convenția de la Hamburg privind transportul maritim de mărfuri din 1978 (în vigoare din 1992), Convenția de la Viena privind contractele internaționale de vânzare-cumpărare de mărfuri din 1980 (a intrat în vigoare în 1988) ș.a.

O autoritate în mediul de afaceri este Camera Internațională de Comerț de la Paris creată în 1920. Camera generalizează obiceiurile și practica comercială, pregătește și publică reguli aplicabile în diferite domenii de comerț internațional. Este cunoscut Setul de reguli pentru interpretarea termenilor comerciali (INCOTERMS) elaborat de Camera în redacția 2000.

4.2. Organizațiile internaționale în domeniul comerțului

După cel de-al II-lea război mondial unele țări au întreprins mai multe acțiuni pentru normalizarea și liberalizarea comerțului internațional. Aceste eforturi au condus la adoptarea în 1948 a Acordului General pentru Tarife și Comerț (GATT).

La început GATT-ul era un acord comercial multilateral care a devenit ulterior organizație economică internațională. În decursul timpului textul GATT a fost modificat cu noi prevederi în special pentru a trata problemele comerciale ale țărilor în curs de dezvoltare. În plus a fost adoptat un număr de acorduri conexe, care detaliază câteva din principalele prevederi ale GATT.

Principiile fundamentale și normele cutumiare ale GATT, care rămân valabile în continuare, sunt următoarele:

- *principiul nediscriminării*, conform căruia fiecare parte trebuie să aplice același tratament în comerț cu toate celelalte părți contractante;
- *principiul deschiderii piețelor*, care interzice toate formele de protecționism, cu excepția tarifelor vamale ce urmează să se micșoreze progresiv pe calea negocierilor;
- *principiul loialității comerțului*, prin interzicerea de subvenții la exportul produselor primare

Forma specifică de activitate a GATT s-a manifestat în „runde de negocieri comerciale multilaterale”, în cadrul cărora părțile contractante negociază concesiile pe care și le acordă în mod reciproc, în relațiile lor comerciale cum ar fi: reducerea taxelor vamale la anumite produse, eliminarea obstacolelor netarifare și a altora din relațiile lor comerciale și îmbunătățirea cadrului juridic al comerțului internațional.

Sub egida GATT, periodic, au avut loc vaste negocieri tarifare între principalii partenerii economici de prim rang: SUA, Japonia, Europa Occidentală (Runda Kennedy, Runda Nixon, Runda Tokyo, și începând cu 1986 Runda Uruguay, care a durat până în 1994).

Textul GATT, împreună cu deciziile adoptate în decursul anilor privind acest text și cu mai multe înțelegeri elaborate în cadrul Rundei Uruguay, sunt cunoscute în prezent sub denumirea GATT 1994.

Acorduri separate au fost adoptate în domenii cum ar fi agricultura, textilele, subvențiile, antidumping, ș.a. Împreună cu GATT 1994 acestea constituie elementele Acordurilor Multilaterale privind Comerțul cu Bunuri. Runda Uruguay a condus, de

asemenea, la adoptarea noului set de reguli ce guvernează comerțul cu servicii și aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală.

Unul din rezultatele ultimei runde de negocieri multilaterale întreprinse sub egida GATT, Runda Uruguay, a avut ca consecință instituirea unei noi organizații - Organizația Mondială a Comerțului. GATT-ul nu dispare, în rezultat el este integrat în ansamblul de „acorduri comerciale multilaterale” , la realizarea cărora OMC trebuie să contribuie, sprijinindu-se pe un nou „mecanism de examinare a politicilor comerciale”, și un nou sistem de reglementare a diferendelor din comerțul internațional.⁸⁸⁴

Sistemul OMC, așa cum s-a născut din Runda Uruguay, constă, în prezent, din următoarele Acorduri principale:

- Acordurile multilaterale privind Comerțul cu Bunuri, incluzând Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT 1994) și acordurile conexe;
- Acordul General privind Comerțul cu Servicii (GATS);
- Acordul privind Drepturile de Proprietate Intelectuală, legate de Comerț (TRIPS).

Cu fiecare din ele, sunt legate un complex întreg de înțelegeri care detaliază prevederile acordurilor. Din acestea fac parte Memorandumul privind procedura de reglementare a diferendelor, Memorandumul privind procedura de control a politicilor comerciale a statelor membre.

Toate statele membre ale OMC sunt în mod obligatoriu părți la aceste acorduri comerciale multilaterale.

OMC își răsfrânge, de asemenea, competența la punerea în acțiune a acordurilor comerciale „plurilaterale” (care se referă asupra comerțului de nave aeriene, a piețelor publice, a cărnii de vită).

Spre deosebire de acordurile multilaterale acestea sunt obligatorii numai pentru statele ce le-au acceptat.

Runda de la Uruguay a permis adoptarea unui nou Cod de subvenții și a unui sistem particular la comerțul internațional de textile (Acordul multifibre).

Există orientarea spre un sistem global de organizare a Comerțului internațional dominat, ghidat și coordonat de OMC, cu menținerea unui sistem suplu de interpretare, de derogare și amendamente, atât în favoarea acordurilor comerciale, cât și a Cartei OMC.

OMC are o amplă structură organizațională. Organul suprem al OMC, responsabil pentru luarea deciziilor, este Conferința Ministerială, care se reunește la fiecare doi ani. În perioada dintre reuniuni, atribuțiile Conferinței sunt îndeplinite de către Consiliul General.

Consiliul General se întrunește și în calitate de Organ de Reglementare a Diferendelor dintre țări membre. Este, de asemenea, responsabil pentru examinarea politicilor comerciale ale țărilor membre, pe baza rapoartelor pregătite de Secretariatul OMC.

Consiliul General este asistat în activitatea sa de :

- Consiliul pentru comerțul cu bunuri, care supraveghează implementarea și funcționarea GATT 1994 și a acordurilor conexe;
- Consiliul pentru Comerțul cu Servicii, care supraveghează implementarea și funcționarea GATS;
- Consiliul pentru TRIPS, care supraveghează funcționarea Acordului TRIPS.

Luarea deciziilor în cadrul OMC are loc prin consens. Când consensul nu este posibil, Acordul OMC prevede luarea deciziei cu majoritatea de voturi, fiecare țară având un singur vot. Există câteva cazuri în care cerințele speciale de votare sunt prescrise de a fi luate cu trei pătrimi sau două treimi de voturi.

⁸⁸⁴ Vezi: Antonio Cassese, *Diritto internazionale*. Societa editrice il Mulino, Bologna, 2006, p. 317 - 327.

OMC are sediul la Geneva, Elveția. Este condusă de un director general, care este asistat de trei directori generali adjuncți. Secretariatul OMC are un personal de peste 500 de angajați de naționalități diferite.

În îndeplinirea sarcinilor lor, atât directorului general, cât și personalului OMC li se solicită „să nu ceară sau să accepte nici un fel de instrucțiuni de la vreun guvern sau autoritate din afara OMC”.

Acordul privind înființarea OMC prevede îndeplinirea de către organizație a patru funcții:

- va facilita implementarea, administrarea și funcționarea instrumentelor juridice ale Rundei Uruguay și ale oricăror altor noi acorduri ce vor fi negociate în viitor;
- va reprezenta un for pentru negocieri viitoare între țările membre pe probleme cuprinse în acorduri, pe noi subiecte care se află în competența sa, precum și pe continuarea liberalizării comerțului;
- va fi responsabilă pentru reglementarea neînțelegerilor și diferendelor între țări membre;
- va fi responsabilă pentru examinarea periodică a politicilor comerciale ale țărilor sale membre.

La 26 iunie 2001 Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Protocolul privind aderarea Republicii Moldova la OMC (Legea nr. 218-XV).

Procesul de aderare al Republicii Moldova a început în 1993 și a avut următoarele etape:

- Înaintarea cererii de aderare din partea Guvernului Republicii Moldova în noiembrie 1993;
- Prezentarea Memorandumului referitor la regimul de comerț al Republicii Moldova în septembrie 1996;
- Corespondența (întrebări și răspunsuri), în perioada 1997-1999, în formă scrisă, care a inclus mai mult de 300 de întrebări din partea țărilor membre a OMC, la care Republica Moldova a prezentat opt complete de răspunsuri, începând cu cele referitor la tarife și servicii și terminând cu nivelul de dotații pentru agricultură.

Procesul de aderare la OMC impune anumite obligații:

- adaptarea legislației la normele stabilite de Acordul OMC;
- introducerea modificărilor în mecanismele existente de reglementare a comerțului;
- crearea unui cadru instituțional adecvat.

Membre a OMC sunt mai mult de 147 de state.

§ 5. Dreptul internațional financiar

Circulația mărfurilor și serviciilor în plan mondial este însoțită de circulația transnațională a valutei și finanțelor, care își găsește reflectare în bilanțul național de plăți. Totalitatea normelor de drept care reglementează relațiile internaționale valutare-financiare formează dreptul internațional financiar.

În relațiile internaționale financiare se observă tendința interferenței dreptului internațional financiar și a dreptului intern, creșterea influenței normelor dreptului internațional financiar asupra sistemelor naționale de reglementare a relațiilor financiare, a convergenței sistemelor financiare, a unificării legislațiilor naționale.

În relațiile internaționale financiare, în sens larg, participă nu numai statele, dar și persoanele fizice și juridice, cu preponderență băncile, bursele, fondurile și alte instituții creditare. Relațiile în domeniul valutar-financiar în practică au un caracter complex. În cazul realizării unui tratat de comerț între state sau a unui acord de colaborare economică, apare

întrebarea creditării, în acest proces se includ mecanismele interbancare, care funcționează în cadrul relațiilor juridice constituționale, civile, administrative, a fiecărei țări.

Finanțele deservesc comerțul internațional de mărfuri și servicii, circulația capitalurilor, piețele muncii. Mijlocul de legătură între sistemele financiare ale diferitor țări este cursul valutar, prețul valutei naționale exprimat în valuta altei țări sau unitățile de plată internațională.

Dreptul oricărui stat de a-și determina moneda sa este un atribut al suveranității economice a statului. În același timp, politica monetară a statului are reflecție directă asupra schimburilor internaționale, există o legătură directă între monedă și comerțul internațional. Aspectele financiare sunt o parte integrantă a ordinii economice internaționale.

Reglementarea relațiilor valutar-financiare între state are loc prin încheierea de tratate bilaterale. Normele care se referă la acest domeniu se conțin în tratatele privind comerțul și colaborarea economică.

Regimul juridic care se stabilește prin tratatele privind comerțul pentru întregul complex de relații comerciale se răspândește și asupra activității valutar-financiare. Un larg diapazon de întrebări valutar-financiare sunt reglementate prin încheierea acordurilor privind livrarea de mărfuri și plăți (se stabilește valuta cu care se efectuează plățile, modul de efectuare a plăților, ș.a.)

Acordurile de credit stabilesc condițiile de acordare a împrumuturilor, formele creditului (creditul poate să fie acordat în aur, în valută, în marfă), termenii, dobânda, modul de rambursare, ș.a.

Relațiile valutar-financiare tot mai des se reglementează și prin încheierea tratatelor multilaterale. Între țările membre ale Uniunii Europene au fost încheiate o serie de acorduri privind ordinea de plăți în valută europeană (Tratatul de la Maastricht din 1992). Statele membre ale CSI au încheiat Acordul privind crearea uniunii de plăți din 1994.

Unificarea normelor ce reglementează relațiile financiare internaționale. Circulația transfrontalieră a mijloacelor financiare are loc prin efectuarea operațiunilor de plată, valutare, de credit.

Operațiunile financiare internaționale țin de competența băncilor. Activitatea băncilor în sfera de plăți internaționale este reglementată de stat. Operațiunile de plată între bănci sunt reglementate, în dependență de forma de plată, de coduri de reguli și cutume codificate și periodic revăzute de către Camera Internațională de Comerț – Regulile și obiceiurile unificate privind acreditivele documentare din 1933 (în redacția din 1993), Regulile unificate privind încasarea documentelor referitor la marfă din 1936 (în redacția din 1978), Regulile unificate privind incasoul (ultima redacție din 1993), Regulile unificate privind garanțiile la cerere (ultima redacție 1995), Regulile unificate privind garanțiile contractuale din 1978. La aceste reguli aderă băncile, nu statele.

Un rol important, din punctul de vedere al unificării normelor, ce reglementează relațiile financiare internaționale, îl au Convenția de la Geneva ce reglementează unele conflicte de legi în materie de cambie și bilet la ordin din 1930 și Convenția de la Geneva ce reglementează unele conflicte de legi în materie de cec din 1931. Convențiile au o largă răspândire, însă nu sunt universale.

Țările anglo-americane nu au devenit membre a acestor convenții. În relațiile financiare internaționale există două sisteme de cambie și cecuri – sistema de la Geneva și cea anglo-americană.

În scopul înlăturării situației create în 1988 a fost adoptată Convenția ONU cu privire la cambiile internaționale transferabile și cambiile internaționale simple, dar contradicțiile existente între cele două sisteme încă nu au fost înlăturate.

Referiri la întrebările financiare o au și Convenția UNIDROIT privind leasing-ul financiar, Ottava 1988 și Convenția UNIDROIT cu privire la factoring-ul internațional, Ottava 1988. Ambele au destinația asigurării financiare a contractelor comerciale private.

Organizații financiare internaționale. Necesitate cooperării statelor în domeniul financiar prin instituirea de regimuri convenționale a servit ca premisă pentru convocarea în iulie 1944 a Conferinței monetare și financiare a Națiunilor Unite, care a avut loc la Bretton Woods, SUA. La conferință a fost stabilit sistemul valutar-financiar de după cel de-al II-lea război mondial și au fost adoptate acordurile internaționale, ce au stat la baza creării a două organizații financiare internaționale: Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD).

Fondul Monetar Internațional este o organizație internațională, înființată în baza Acordului privind crearea FMI, adoptat la 2 iulie 1944 la Washington. Obiectivele FMI conform art. 1 al Acordului sunt:

- promovarea cooperării pe plan financiar în vederea asigurării unui mecanism permanent de consultare și colaborare în problemele monetare între țări membre;
- facilitarea expansiunii și creșterii echilibrate a comerțului internațional și contribuția la menținerea unui nivel cât mai scăzut al ratei șomajului, la creșterea producției și dezvoltarea resurselor productive a țărilor membre;
- promovarea stabilității ratelor de schimb și evitarea devalorizării monetare;
- asistență în stabilirea unui sistem multilateral de plată, care ar elimina anumite restricții ce încetinesc intensificarea comerțului internațional;
- acordarea de credite țărilor membre pentru scurtarea duratei și reducerea efectelor negative ale dezechilibrării balanțelor de plăți externe ale statelor membre.

Pentru realizarea acestor obiective Fondul Monetar Internațional întreprinde următoarele acțiuni:

- monitorizează schimbările și politicile economice și financiare în țările membre și la nivel global și asigură consultanță în acest domeniu țărilor membre;
- acordă împrumuturi țărilor membre care au probleme în ajustarea balanței de plăți, nu doar pentru a acorda ajutor financiar, dar și pentru a susține ajustarea și reformarea politicii economice;
- asigură guvernelor și băncilor ale statelor membre asistență tehnică și posibilități de instruire în acest domeniu de expertiză.

Împrumuturile FMI pot fi pe perioade de 6 luni sau maxim patru ani. Durata de rambursare este între 3 și 5 ani pentru împrumuturi pe termen scurt și 4,5 ani și 10 ani pentru împrumuturi pe termen mediu.

Împrumuturile FMI sunt condiționate de anumite politici: țara împrumutată trebuie să adopte politici pentru a corecta balanța plăților.

Organul FMI este Consiliul Guvernatorilor, format din guvernatorii statelor membre (de regulă miniștrii lor de finanțe sau președinții băncilor lor naționale) și câte un supleant. Consiliul Guvernatorilor aprobă raportul anual al Fondului privind activitatea acestuia, primește noi membri, poate revizui cota de participare a țărilor membre și statutul organizației.

Conducerea curentă a organizației este asigurată de Consiliul de Administrație pe o perioadă de 5 ani. Serviciul personal al FMI cuprinde cca. 1800 colaboratori permanenți.

Pe parcursul anilor au fost efectuate două amendamente la Statutul FMI. Primul prin Acordul de la Stockholm din 1968 prin care a fost creat Dreptul Special de Tragere (DST)* care

* Dreptul special de tragere este un activ de rezervă internațională, creat în baza „Acordului general de împrumut”, încheiat în anul 1968 de către principalele 10 state membre ale Fondului, prin care ele s-au obligat să pună la baza acestuia un credit suplimentar de 6 mlrd. De dolari. Pe baza acestui credit a fost creat „dreptul de tragere special” (DST), care este o unitate financiară de calcul folosită de Fond.

apare în prezent ca un nou instrument de rezerve monetare folosite în comerțul internațional alături de dolarul american.

Cel de-al doilea amendament la Statutul FMI a fost acceptat prin Acordul de la Kingston (Iamaica) din 1978. ca urmare, SUA au suspendat convertibilitatea oficială a dolarului în aur. În rezultat DST au devenit instrumentul principal de rezervă al Sistemului Monetar Internațional, țările membre având unele obligații privind politica de cursuri valutare și fiind plasate sub supravegherea FMI. Ca urmare, aurul a încetat să mai constituie mijlocul de plată obligatoriu pentru tranzacțiile dintre FMI și țările membre.⁸⁸⁵

Fondul Monetar Internațional este organizat și își desfășoară activitatea ca o societate pe acțiuni. Cota de participare a țărilor membre se compune din 25 % aur sau drepturi speciale de tragere (DST) și 75 % monedă națională, care rămâne în posesia țării respective. Criteriile după care se stabilește cota de participare a unei țări la FMI sunt nivelul de dezvoltare al țării, volumul comerțului exterior și venitul național. Cota de participare stabilită determină numărul de voturi deținute de stat în cadrul FMI, cantitatea de bani cu care acesta poate fi finanțat în caz de nevoie. Fiecare membru are 250 de voturi și câte un vot suplimentar pentru fiecare 100 mii de dolari sau (DST) din cota sa de participare. Moldova a devenit membru al FMI la 12 august 1992. Cota Moldovei alcătuiește 123 mln. Drepturi Speciale de Tragere (cca. 190 mln. dolari SUA), care formează 0,06 % din cota totală. Puterea de vot a Moldovei în cadrul FMI este de 0,07 % din suma voturilor totale. Din august 1992 FMI a deschis oficiul reprezentanței sale permanente în Republica Moldova. FMI își are sediul la Washington.

*Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD)** a fost creată în baza acordului de constituire, care a intrat în vigoare în 1945, odată cu cel privind FMI.

BIRD are ca obiective:

- sprijinirea reconstrucției și activității economice a țărilor membre prin investiții de capital în scopuri productive;
- promovarea activității străine particulare în materie de investiții prin preluarea de garanții sau participări;
- susținerea dezvoltării comerțului internațional și menținerea echilibrului balanței de plăți a statelor membre prin stimularea investițiilor internaționale;
- acordarea asistenței tehnice țărilor membre, ș.a.

Resursele Băncii provin din contribuția acționarilor și din împrumuturi de pe piețele internaționale de capital. Resursele împrumutate reprezintă 85% din totalul resurselor Băncii, în mare parte sub formă de obligațiuni pe termen mediu și lung. Contribuția acționarilor este cu mult mai redusă și joacă un rol secundar.

Activitate Băncii constă în acordarea de împrumuturi statelor membre pentru realizarea unor proiecte sau pentru înfăptuirea unor programe de dezvoltare – forma directă de asistență financiară pe care o acordă Banca. Asistența financiară în formă indirectă pe care o acordă BIRD constă în garantarea împrumuturilor obținute de statele membre pe piața financiară internațională.

(Marțian Niciu, Organizații Internaționale (Guvernamentale), Ediția a II-a, Iași, Editura Fundației „Chemarea”, 1994, p. 63)

Sub aspect juridic, drepturile de tragere speciale sunt considerate ca o adevărată monedă internațională scripturală. Valoarea DST este calculată zilnic, folosind un cost al celor mai puternice și mai stabile monede din lume: euro, yenul japonez, lira sterlină și dolarul american. Componența costului este revizuită la fiecare 5 ani pentru a se asigura că este reprezentativă pentru monedele folosite în tranzacțiile internaționale.

⁸⁸⁵ Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, Dreptul internațional contemporan. Ediția a II-a, revăzută și adăugată. Curs universitar, București, Ed. „ALL BECK”, 2000, p.284.

* http://en.wikipedia.org/wiki/International_Bank_for_Reconstruction_and_Development

Statele membre pot obține împrumuturi de la Bancă în rezultatul unor negocieri purtate cu ea.

Statutul BIRD prevede următoarele condiții pentru acordarea de împrumuturi statelor membre:

- împrumutul să fie folosit pentru realizarea unui scop productiv, materializat într-un proiect de investiții cu caracter prioritar;
- proiectul de investiție trebuie să prezinte siguranță din punct de vedere tehnic și economic;
- statul care solicită împrumutul să nu aibă posibilitatea de a obține mijloace financiare dintr-o altă sursă și în condiții mai avantajoase, decât cele ale Băncii;
- statul care solicită împrumutul să poată garanta rambursarea lui.

Banca verifică prezența acestor condiții, face investigații privind starea economică a statului respectiv. În cazul unei concluzii pozitive Banca acordă împrumutul în baza a două acorduri încheiate cu statul solicitant. Acordul de împrumut și acordul de garanție. Creditele sunt acordate guvernului sau au garanție guvernamentală. Au scadențe de 10-15 ani și perioade de grație de 3-5 ani.

Statul membru al BIRD trebuie să contribuie, în anumite proporții la capitalul social al Băncii în aur sau monedă națională, 20 % fiind vărsate imediat, restul 80%, constituind un fond de garantare, la care Banca poate recurge în promovarea activității de investiții particulare și extinderea comerțului internațional. Numărul de voturi al fiecărui stat membru depinde de mărimea contribuției sale, similar sistemului FMI. Pentru ca o țară să devină membru al BIRD ea trebuie să fie membră a FMI.

Conducerea Băncii se face prin Consiliul Governorilor, Consiliul Directorilor și Președintele Băncii, care conduce Secretariatul.

În activitatea de zi cu zi a Băncii participă mai mult de 7000 colaboratori din mai mult de 110 țări.

Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare împreună cu filialele sale formează o formațiune internațională complexă, aflată în legătură cu ONU – Banca Mondială. De rând cu BIRD din sistemul Băncii Mondiale fac parte: Asociația Internațională pentru Dezvoltare (AID), Societatea Financiară Internațională (SFI), Agenția Multilaterală de Garanții Investiționale precum și Centrul Internațional de Soluționare a Litigiilor Investiționale.⁸⁸⁶

Asociația Internațională pentru Dezvoltare a fost fondată în 1960. obiectivul acestei asociații este – acordarea împrumutului cu o rată a dobânzii mică celor mai sărace țări în curs de dezvoltare, care nu-și pot permite împrumuturi de la Banca Mondială. Creditele sunt acordate în primul rând țărilor cu un venit anual de 925 de dolari SUA sau mai puțin pe cap de locuitor (sunt eligibile cca. 70 de țări) în scopul finanțării aceluiași gen de proiecte de dezvoltare ca și cele finanțate de Banca Mondială. Cele mai mari împrumuturi au fost acordate Indiei – 1,1 mlrd. dolari SUA, Etiopiei – 669,2 mlrd. dolari SUA și Bangladesh – 646,4 mlrd. dolari SUA. Rata dobânzii este de 0,0%. Creditele au fost acordate pe un termen de 35- 40 ani.

Societatea Financiară Internațională a fost fondată în 1956. Scopul este de a susține creșterea economică a țărilor în curs de dezvoltare prin finanțarea investițiilor în sectorul privat, mobilizarea capitalului piețelor financiare internaționale și asigurarea consultanților și asistenței tehnice guvernelor și companiilor. La această corporație au aderat 174 state. Ratele de dobândă a împrumuturilor acordate variază pentru diferite țări și proiecte. Scadența împrumuturilor este de la 8 ani la 13 ani, cu perioada de grație de până la opt ani.

Agenția Multilaterală de Garanții Investiționale – formată în 1998 are ca obiectiv de activitate susținerea fluxului de investiții străine directe în țările membre în curs de dezvoltare

⁸⁸⁶ „Corpul Băncii Mondiale” - publicație a Departamentului Relații Publice al Băncii Mondiale, Washington, aprilie 1999.

prin acordarea garanțiilor investiționale contra riscurilor politice. Au aderat 149 state. MIGA poate asigura până la 200 mln. dolari pentru un proiect și sporirea limitei pentru țară până la 620 mln. dolari SUA.

Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor privind Investițiile a fost fondat în 1966. Membri al CIRDI sunt în jurul de 130 state. Obiectivul Centrului este promovarea fluxurilor sporite de investiții internaționale, oferind facilități pentru concilierea și atribuirea litigiilor dintre guverne și investitori străini. De asemenea, acordă consultații, efectuează cercetări și face publicații în domeniul legislației privind investițiile străine.

La 28 iulie 1992 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr. 1107-XII cu privire la aderarea Republicii Moldova la Fondul Monetar Internațional, la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare și la organizațiile afiliate, care prevede în art. 1 că Guvernul Republicii Moldova este împuternicit să consimtă, în numele Republicii Moldova, aderarea la Fondul Monetar Internațional, la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, la Corporația Financiară Internațională, la Asociația Internațională pentru Dezvoltare și la Agenția Multilaterală pentru Garantarea Investițiilor, acceptând Statutele Fondului, Băncii, Corporației, Asociației și ale Consiliului Guvernatorilor Agenției referitoare la calitatea de membru a Republicii Moldova în aceste organizații.⁸⁸⁷

Criza economică și financiară globală, care s-a declanșat în a doua jumătate a anului 2008 poate avea impactul său și asupra dreptului internațional economic. Conform Planului de acțiuni adoptat la Summit-ul G-20 în noiembrie 2008 la Washington⁸⁸⁸ instituțiile financiare internaționale urmează să fie reformate astfel încât ele să reflecte realitățile economice globale de astăzi.

§ 6. Dreptul internațional investițional

În dreptul contemporan se conturează formarea unor reguli referitoare la mișcările de capital, cu alte cuvinte a unui drept internațional investițional.

Totalitatea normelor, care reglementează relațiile economice interstatale privind investițiile formează dreptul internațional investițional.

Obiectul de reglementare în acest caz sunt investițiile de orice tip și în oricare formă (directe, de portofoliu, capital creditar)*, climatul investițional, regimul întreprinderilor cu capital străin, hârțile de valoare, dreptul de proprietate asupra lor, ș.a.

În Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor se conține precizarea, că fiecare stat are dreptul, decurgând din suveranitatea sa permanentă asupra resurselor naturale și activităților economice, de a reglementa investițiile străine și de a exercita autoritatea asupra

887 Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aderarea Republicii Moldova la Fondul Monetar Internațional, la Banca Internațională pentru Reconstrucții și Dezvoltare și la organizațiile afiliate // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr. 1107-XII din 28 iulie 1992, nr. 7/154.

888 <http://roxanaiondache.wordpress.com/2008/11/16/g-20-summit-global-reform-and-still-american-way>

* Tratatul de la Roma din 1957 despre crearea Comunității Economice Europene a proclamat libera circulație a capitalurilor ca bază fundamentală a cooperării economice. Ulterior, în cadrul comunității, au fost adoptate multiple acte care serveau juridic libera circulație a capitalurilor între țările membre CEE, precum și cu țările în curs de dezvoltare; investițiile directe – sunt investițiile în obiecte economice, care îi dau investitorului dreptul să participe la efectuarea controlului efectiv și administrarea întreprinderii; investițiile de portofoliu – varietate a investițiilor financiare, care se manifestă prin introducerea banilor în pachetul (portofoliu) de diferite hârți de valoare în scopul creșterii venitului și diminuării riscului economic, cu orientarea de a avea dividende și profit; capital creditar – sunt investiții în formă de credite internaționale private și de stat, care se folosesc de către statele primitoare pentru acoperirea deficitului bugetar, crearea infrastructurii de producție, dezvoltarea legăturilor economice externe.

acestor investiții, în limitele jurisdicției sale naționale, în concordanță cu legile și reglementările sale și în conformitate cu obiectivele și prioritățile sale naționale.

Astfel, statul are dreptul exclusiv să autorizeze și să reglementeze investițiile străine, iar statul, atunci când interesele lui necesită, poate încuraja investițiile străine recurgând la legislația sa internă sau la convenții bilaterale, care să stabilească un cadru juridic general al acestora.

Relațiile investiționale interstatale se reglementează, de cele mai dese ori, de tratatele bilaterale, care pot avea denumiri diferite: tratate, convenții sau acorduri pentru promovarea, protecția și garantarea reciprocă a investițiilor, ș.a.

Între țările lumii au fost încheiate mai mult de 1330 de astfel de acorduri, fapt care vorbește despre o largă răspândire a lor.⁸⁸⁹ În 1992 BIRD și FMI au editat o culegere care conține principalele prevederi ale tratatelor investiționale. De regulă, conținutul lor cuprinde așa întrebări ca: stabilirea regimului juridic al investițiilor străine (de cele mai dese ori se acordă regimul național); sistemul de protecție, securitate și garanții pentru investițiile străine; ordinea rezolvării disputelor între investitorul străin și statul contractant.

În prezent nu există un sistem universal centralizat care ar stabili ordinea efectuării investițiilor străine. Există însă tendințe spre crearea unui mecanism multilateral de reguli privind investițiile străine, în special a unificării regimurilor investiționale, a universalizării regulilor de acceptare și protecție a investițiilor străine.** Tendința creării unui mecanism multilateral privind investițiile își găsește reflectare în crearea diferitor „coduri de conduită” și altor acte similare. Așa, de exemplu, este cunoscut Codul liberalizării mișcării capitalurilor adoptat în cadrul Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică. Acest Cod este obligatoriu pentru statele membre ale organizației și constă din trei părți: obligația statelor părți de a nu introduce noi restricții referitoare la circulația capitalurilor; ordinea notificării în cazurile aplicării măsurilor restrictive (din considerente de securitate); lista operațiunilor investiționale care urmează a fi liberalizate. În 1992 BIRD a adoptat „Principiile directe privind regimul investițiilor străine”. În cadrul Organizației colaborării economice din Asia și Pacific în 1994 a fost adoptat „Codul benevol” al investițiilor străine directe, în care sunt formulate următoarele principii investiționale:

- atitudine nediscriminatorie față de țările donatoare;
- minimalizarea restricțiilor;
- neadmiterea exproprierii fără compensare;
- asigurarea înregistrării și convertirii;
- înlăturarea barierelor la transferul capitalului;
- excluderea dublei impuneri;
- respectarea de către investitor a normelor și regulilor de afare pe teritoriul țării;
- asigurarea intrării - ieșirii personalului străin;
- rezolvarea diferendelor pe calea negocierilor sau prin arbitraj.

În cadrul CSI în 1993 a fost încheiat Acordul multilateral privind colaborarea în domeniul activității investiționale. Regimul prevăzut în Acord nu se răspândește asupra statelor terțe. Părțile își acordă reciproc regimul național în toată activitatea investițională, se obligă să colaboreze în elaborarea și realizarea politicii investiționale concordate. Una din

⁸⁸⁹ Sistemul comerțului mondial. Centrul de Comerț Internațional UNCTAD/OMC și Secretariatul Commonwealth, 1999, p. 300.

** În 1965 a fost încheiată Convenția de la Washington (a intrat în vigoare în 1966) privind ordinea rezolvării diferendelor investiționale între state și persoanele străine. Ea prevede stabilirea de facilități pentru rezolvarea disputelor între investitori și state, prin conciliere și arbitraj. În corespundere cu această convenție sub egida BIRD a fost creat Centrul Internațional pentru Reglementarea Diferendelor privind Investițiile (CIRDI).

direcțiile de colaborare este apropierea legislației referitoare la activitatea investițională. Este prevăzut un nivel înalt de protecție a investițiilor și nu numai de naționalizare. Investitorii au dreptul la despăgubiri, inclusiv a venitului ratat, pricinuit în rezultatul acțiunilor ilegale a organelor de stat și a persoanelor cu funcții de răspundere. Suplimentar a fost adoptată Convenția privind drepturile investitorilor din 25 martie 1997, care garantează drepturile lor.

Agenția Multilaterală pentru Garantarea Investițiilor (AMGI). În octombrie 1985 a fost încheiată Convenția de la Seul în baza căreia s-a creat Agenția Multilaterală pentru Garantarea Investițiilor (AMGI). Principalul scop al Agenției este de a oferi un mecanism multilateral de asigurare a investițiilor, complementar schemelor naționale, regionale și private de asigurare a investițiilor, fiind astfel atenuate temerile privind riscurile necomerciale (interzicerea transferului valutei, naționalizarea și alte forme de expropriere, război, revoluție, dezordine socială pe teritoriul statului).

Agenția are capacitate juridică internațională. Din punct de vedere organizatoric Agenția este în legătură cu BIRD. Membri ale Agenției sunt mai mult de 120 de state, numai statele membre ale BIRD. Administrarea Agenției este efectuată de Consiliul Guvernatorilor (câte un guvernator și un locțiitor al guvernatorului de la fiecare stat), Consiliul Administrativ din 12 membri, numiți de Consiliul Guvernatorilor și Președinte, numit de Consiliul Administrativ pe un termen nedeterminat.

Capitalul social al Agenției se repartizează între statele membre grupate în două categorii: statele dezvoltate (60% de capital în sumă) și țările în curs de dezvoltare (40% de capital în sumă). Se garantează investițiile directe a persoanelor fizice și juridice a statelor din prima categorie pe teritoriul statelor din categoria a doua. Între Agenție și statele membre deținătoare de investiții se încheie acorduri de protecție și garantare a investițiilor.

Garanțiile se oferă investitorilor privați, din aceste considerente Agenția încheie cu investitorul privat contractul corespunzător. În cazul apariției riscului de asigurare Agenția plătește suma respectivă și ulterior pretențiile investitorului privat față de statul deținător de investiții trec la Agenție. Neînțelegerea sau disputa între investitorul străin și statul deținător de investiții se transformă în diferend internațional. Merită atenție faptul că părți ale diferendului nu sunt două state, dar un stat și o organizație internațională - Agenția Multilaterală pentru Garantarea Investițiilor.

Conform Convenției de la Seul AMGI are și un rol privind normele de fond asupra tratamentului investițiilor. În baza articolului 12 (d) al Convenției, Agenția trebuie, atunci când garantează o investiție, să se declare satisfăcută în ceea ce privește „condițiile investițiilor în țara gazdă, inclusiv disponibilitatea unui tratament corect și echitabil, precum și a protecției juridice a investițiilor”.

Naționalizarea investițiilor străine. Dreptul internațional contemporan recunoaște dreptul statului de a naționaliza proprietatea străină. Acest drept se bazează pe exercitarea unui atribut al suveranității statului - asupra resurselor naturale. În art. 2 din Carta drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor, consacrat suveranității permanente asupra resurselor naturale, s-a precizat că fiecare stat are dreptul de a naționaliza, expropria sau transfera proprietatea bunurilor străine, în care caz trebuie plătită despăgubirea corespunzătoare de către statul care ia asemenea măsuri, ținând seama de legile și de reglementările sale și de toate împrejurările pe care statul le consideră pertinente. În cazul când problema despăgubirilor dă naștere unui diferend, el va fi reglementat conform legislației interne a statului naționalizator, dacă nu s-a căzut de acord, în mod liber și reciproc, de către toate statele interesate, de a căuta alte mijloace pașnice pe baza egalității suverane și în concordanță cu principiul liberei alegeri a mijloacelor de soluționare.

Naționalizarea, cu toate acestea, nu exclude posibilitatea apariției unui diferend între statul naționalizator și statul care oferă protecție diplomatică persoanei fizice sau juridice investitor privind, de exemplu, cuantumul despăgubirilor.

În așa cazuri, între statele părți la diferend, poate avea loc recurgerea pe plan internațional la mijloace pașnice de reglementare a diferendelor.

În cazul naționalizării urmează să fie luate în considerație cerințe speciale: naționalizarea nu poate fi arbitrară, ea poate avea loc în situații excepționale, întemeiate pe motive de utilitate publică, în baza legii, cu respectarea principiului nediscriminării; naționalizarea trebuie să fie însoțită de plata unei compensații rapide, efective și adecvate.

Ca exemplu, în art. 5 al Acordului între Republica Moldova și Republica Slovacă privind promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor, încheiat la 7 aprilie 2008, sunt prevăzute următoarele: „Investițiile investitorilor unei Părți Contractante nu vor fi naționalizate, expropriate sau supuse oricăror altor măsuri cu efect echivalent naționalizării sau exproprierii și care are drept rezultat un transfer formal de drept sau confiscarea directă (denumită în continuare „expropriere”) pe teritoriul celeilalte Părți Contractante, cu excepția cazurilor când expropriere se efectuează în scop public și însoțită de o compensare promptă, adecvată și efectivă. Expropriere urmează să fie efectuată în baza non-discriminatorie, în conformitate și în baza unor prevederi legale.

Asemenea compensare va totaliza valoarea de piață a investițiilor expropriate la data imediat anterioară exproprierii sau înainte de momentul când expropriere a fost anunțată sau făcută public cunoscută, în dependență de ceea ce se va întâmpla mai curând, va include dobânda comercială utilizată din momentul exproprierii până la data plății și va fi realizată efectiv. Compensarea va fi efectuată într-o valută liber convertibilă sau în altă valută, conform înțelegerii dintre investitor și Partea Contractantă care achită compensarea respectivă”.⁸⁹⁰

Republica Moldova a încheiat 40 de acorduri bilaterale privind promovarea și protecția investițiilor străine cu așa țări: Turcia, Polonia, Germania, SUA, China, Uzbekistan, Ucraina, România, Olanda, Luxemburg, Belgia, Finlanda, Iran, Ungaria, Rusia, Grecia, ș.a.

Aceste acorduri stabilesc principiile juridice fundamentale, destinate consolidării relațiilor comerciale între Republica Moldova și țările părți la extinderea dezvoltării și colaborării comerciale și economice, la încurajarea și crearea condițiilor favorabile pentru investițiile persoanelor fizice și juridice ale unei țări pe teritoriul altei.

În conformitate cu prevederile acestor acorduri părțile contractante și-au asumat obligația să asigure administrarea, menținerea, utilizarea, deținerea sau repartizarea pe teritoriul lor a investițiilor altei părți contractante, să se abțină de la toate măsurile discriminatorii sau nefondate. Părțile contractante vor acorda investițiilor altei părți regimul național sau al națiunii celei mai favorizate. Părțile contractante asigură investitorilor transferul, după îndeplinirea obligațiilor lor fiscale, fără nici o restricție, a investițiilor (a dividendelor, a profitului, a sumelor obținute în rezultatul vinderii sau lichidării investițiilor, ș.a.). transferurile vor fi efectuate fără nici o restricție, într-o valută convertibilă, la prețul aplicat pe piață la data efectuării transferului. Aceste prevederi vor fi aplicate, de asemenea, asupra investițiilor efectuate înaintea datei intrării în vigoare a acordurilor.

Referitor la investițiile efectuate până la data expirării acordului, prevederile menționate vor fi aplicate pentru o perioadă de 10 ani, începând cu data expirării acordului.

Bibliografie:

D.Chilea, Drept internațional public. București, Editura Hamangiu, 2008; Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, Dreptul internațional contemporan. Ediția a II-a,

⁸⁹⁰ Acordul între Republica Moldova și Republica Slovacă privind promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor din 7 aprilie 2008, art. 5.

revăzută și adăugată. Curs universitar, București, Ed. „ALL BECK”, 2000, p.284; Adrian Năstase, Drept Internațional Economic, București, 1996; Aurel Băieșu, Contractele Comerciale Internaționale (suport de curs), Chișinău, CEP USM, 2007; Claudiu-Paul Buglea, Dragoș Alexandru Sitaru, Șerban Sitaru, Dreptul Comerțului Internațional, Tratat - Partea Generală și Partea Specială, București, Editura Universul Juridic, 2008; Lilia Gribincea, Dreptul Comerțului Internațional, Chișinău, Editura „Reclama” S.A., 1999; Antonio Cassese, Diritto internazionale. Societa editrice il Mulino, Bologna, 2006, p. 317 - 327; Peter Malanczuk, Akehurst’s Modern introduction to international law. Seventh revised edition. London and new York, 1997; Pierre-Marie Dupuy, Les grands textes de droit international public, 2e éd., Paris, Editions Dalloz, 2000, p. 347 - 435;

Блатова Н. Т., Мелков Г. М., Международное право: Сборник документов, Москва, изд-во РИОР, 2009; Кузьмин Э. Л., Международное экономическое право, Москва, изд-во Проспект, Велби, 2008; Шумилов В. М., Международное экономическое право, Москва, ДеКА, 1999; Шумилов В. М., Международное экономическое право, Изд. 3-е, переработ. и доп. — Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 2003; Курс международного права. В семи томах. Т. 4, Москва, Наука, 1990, с. 211-266; Международное публичное право, отв. ред. К. А. Бекяшев, Москва, изд-во Проспект, 2007.

Capitolul XIX

DREPT INTERNAȚIONAL UMANITAR

§ 1. Noțiunea și izvoarele dreptului internațional umanitar.

§ 2. Începerea ostilităților și instituirea stării de război.

§ 3. Persoane autorizate să comită acte de ostilitate. Combatanții.

§ 4. Protecția populației civile și a persoanelor civile în caz de conflict armat.

§ 5. Statutul prizonierilor de război.

§ 6. Protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat.

§ 7. Protecția civilă

§ 8. Încetarea ostilităților

§ 9. Încetarea stării de beligeranță și restabilirea păcii

§ 10. Reprimarea infracțiunilor la normele dreptului internațional umanitar.

§ 1. Noțiunea și izvoarele dreptului internațional umanitar.

Raporturile juridice care trebuie să existe între state pe timp de război și de pace a preocupat mereu mințile luminate ale timpurilor. În acest sens putem aminti de numele italianului Giovanni da Legnano,⁸⁹¹ de spaniolii Francisco Arias de Valderas,⁸⁹² de Francisco de Vitoria,⁸⁹³ de Pietro Belli din Alba in Piemonte,⁸⁹⁴ de Alberico Gentili,⁸⁹⁵ de Hugo Grotius⁸⁹⁶ ș. a.

Noțiunea de „dreptul războiului” utilizată cu mult în urmă, este înlocuită mai încoace cu aceea de „dreptul conflictelor armate”, iar recent cu îmbinarea „drept internațional umanitar”. În plan explicativ și logic, triada constituie un compartiment, o instituție a dreptului internațional public și dispune de toate particularitățile acestuia.⁸⁹⁷

891 Giovanni da Legnano, profesor la Sorbona. Scrie „De bello” (1360). Moare în 1383.

892 Francisco Arias de Valderas, învață la Colegiul S. Clemente din Bologna. Scrie: „*Libellus de belli justitia inhumilitative*” (1533).

893 Francisco de Vitoria a trăit între anii 1483 – 1546. A scris: „*De Indis*”, „*De jure belli*” ș. a.

894 Pietro Belli din Alba in Piemonte. A trăit între anii 1502 – 1575. În 1563 scrie lucrarea „*De remilitari et bello*”.

895 Alberto Gentili, născut la San Ginesio (1552). A profesat la Oxford. A murit în 1608. A scris: „*De jure belli*” (1588).

896 Hugo Grotius (1583 – 1645), întemeietorul filozofiei moderne a dreptului, autorul operei în trei cărți „*De jure belli ac pacis*” („*Despre dreptul păcii și războiului*” (1625). Grotius este părtăș și fondator al dreptului internațional. Grotius s-a ridicat de la chestiunile particulare de drept internațional la principiile filozofice generale observând că un sistem de drept internațional trebuie fondat pe baze diferite de cele proprii sistemelor juridice pozitive ale fiecărui stat în parte. Pentru Grotius, inviolabilitatea pactelor e doar una din condițiile de sociabilitate care constituie dreptul: dacă admitem că este licit a viola pactele, societatea nu este posibilă (Deinde vero cum juris naturae sit stare pactis, ab hoc ibso fonte jura civilia fluxerunt). De la acest principiu, Grotius deduce legitimitatea guvernelor și inviolabilitatea tratatelor internaționale. El vrea să introducă ideea de drept în relațiile dintre state, să demonstreze că tratatele încheiate între state au validitate juridică. Astfel, Grotius, favorizând dezvoltarea dreptului internațional, propune norme speciale pentru starea de pace și de război.

897 Эрик Давид. Профессор открытого Брюссельского университета. *Принципы права вооруженных конфликтов*. Курс лекций юридического факультета открытого Брюссельского

Or, asemeni dreptului internațional public și dreptul internațional umanitar e mai mult unul al coordonării decât unul al subordonării. După alți parametri însă, dreptul internațional umanitar dispune totuși de un conținut specific mai variat și mai complex. Și anume: acesta e fără un legislator concret având ca izvor convențiile sub orice formă: tratate, contractele organizațiilor internaționale ș. a., din care motiv poate fi socotit în fond relativ anarhic și slab instituționalizat. Complexitatea lui se mai datorează și abundențelor de reglementări, și formulărilor nu întotdeauna clare, și dificultăților întru calificarea faptelor în baza unei sau altei norme. Dreptul la care ne referim e consensual, stabilit prin acordul dintre state de unde și trebuie să fie clar și nemijlocit aplicabil în timpul diferendelor militare, dar nicidecum pe durata examinărilor judiciare de mai apoi. Aici nu vom trece cu vederea opinia bună, după părerea noastră, că „*dreptul internațional umanitar al conflictelor armate poate fi definit ca ansamblu de norme de drept internațional, de sorginte cutumiară sau convențională, destinate a reglementa în mod special problemele survenite în situații de conflict armat internațional și neinternațional*”.⁸⁹⁸

Același drept cuprinde ambele ipostaze ale războiului: ura și înfrățirea, astfel reglementând, pe de o parte, mijloacele prin care persoanele se pot nimici reciproc, iar, pe de altă parte, impunând respectul pentru răniți aflați în captivitate sau pentru alte categorii de persoane neimplicate în conflict. Se pare că avem un drept al violenței, care reglementează acțiunile militare în interesul protejării statului, un drept aflat la intersecția dintre necesitățile militare și cerințele umanitare și un drept de acordare a ajutorului prin apărarea victimelor de război aflate sub mâna inamicului.

Dreptul internațional umanitar apare totalmente ca un institut al dreptului internațional, ce are menirea de a diminua nenorocirile provocate de război prin determinarea metodelor și mijloacelor inadmisibile acțiunilor militare și prin protejarea victimelor diferendului armat.⁸⁹⁹ E vorba în fond de selectarea metodelor și mijloacelor de ducere a războiului, de apărarea persoanelor și bunurilor cărora li se poate aduce vreun prejudiciu,⁹⁰⁰ adică și a obiectelor ce nu figurează ca obiectiv al atentatelor militare.⁹⁰¹ Aceste momente au fost incluse în sfera de reglementare a dreptului internațional umanitar abia în a doua jumătate a secolului XIX. Ne dăm seama de faptul că anume conținutul dreptului internațional umanitar a fost întotdeauna orientat spre satisfacerea necesităților omului, iar scopul principal al acestei ramuri de drept constă în apărarea vieții și demnității persoanei aflate în situații extremale din cauza războiului. La rândul lor, prevederile care țin de acest drept constituie un compromis al diferitelor interese. Pe de o parte, dreptul la care ne referim trebuie să ia în considerație prezența fenomenului „conflict armat”, precum și a fenomenului „necesitate militară admisibilă”, iar, pe de altă parte, trebuie să acorde la momentul oportun o deosebită atenție protejării adecvate a persoanelor ce nu participă la acțiuni militare. În fond, mai apare o contradicție și anume aceea dintre „necesitate militară” și „concepție umanitară”, care poate fi diminuată prin aplicarea regulilor ce limitează utilizarea forței în război, fără a o interzice însă în cazurile în care aceasta este legală. Cu alte cuvinte, normele umanitare trebuie să protejeze

университета. Перевод с французского. Международный Комитет Красного Креста. Москва, 2000, р. 34.

898 Dr. Ionel Cloșcă. Dr. Ion Suceavă. *Dreptul internațional umanitar*. Casa de editură și presă „Șansa” – S.R.L. București, 1992, p. 11.

899 И.И. Лукашук. *Международное право. Особенная часть*. Москва, 1998, р. 270.

900 A se vedea Ханс-Петер Гассер. *Международное гуманитарное право. Введение*. Международный Комитет Красного Креста. Москва, 1995, р. 24.

901 A se vedea Станислав Е. Нахлик. *Краткий очерк международного гуманитарного права*. Опубликовано в Международном Журнале Красного Креста. Июль – Август 1984, р. 7.

persoana de consecințele războiului, însă fără a urmări obiectivul apărării absolute a acesteia. Astfel, principalul scop al dreptului internațional umanitar îl constituie nu interzicerea conflictului armat sau adoptarea unor reguli care ar transforma războiul într-o imposibilitate, el trebuie să se împace cu situația existentă, asigurând însă ca consecințele diferendului armat să nu depășească limitele determinate de necesitatea militară. Acest drept este alcătuit din două compartimente:

1) „Dreptul de la Geneva”, care protejează interesele militarilor inapți pentru luptă și a persoanelor ce nu iau parte la acțiunile militare. Acest cumul de norme a fost elaborat, în exclusivitate, în interesul victimelor războiului, punând începutul epocii priorității omului ca personalitate și a principiilor umanitare;

2) „Dreptul de la Haga”, care determină drepturile și obligațiile părților beligerante în timpul acțiunilor militare, limitând punerea în practică a mijloacelor de cauzare a daunei.

Ulterior (1977), două Protocoale adiționale adoptate ca o completare la Convențiile de la Geneva (1949) conțin prevederi împrumutate din „Dreptul de la Haga”, ceea ce reduce prăpastia dintre cele două compartimente ale dreptului internațional umanitar⁹⁰². Cu alte cuvinte, „Dreptul de la Geneva” ține de protejarea personalității de actele de violență, iar „Dreptul de la Haga” întrunește un șir de reguli care reglementează aplicarea și realizarea acestor acte.

E momentul, poate, să facem și o trecere în revistă a deosebirilor dintre următoarele două sisteme juridice: dreptul internațional umanitar și dreptul omului. Dintr-un curent de opinie le înșirăm astfel:

1) dreptul internațional umanitar se aplică acolo și atunci când drepturile în exercitare ale omului sunt strâmtorate de războaie; reglementează relațiile stat-cetățeni străini (inamici).

2) drepturile omului urmează să asigure drepturile persoanelor și să-i apere de perturbațiile sociale în toate timpurile și în mod ideal; se legalizează în relațiile stat-cetățeni de origine (proprii).

Tot în literatura de specialitate este folosit și termenul „conflict armat”, înlocuindu-l pe cel de „război”, fenomen scos din uz juridic și plasat treptat în afara legii cu toate că aplicarea forței continuă să aibă loc anume sub forma războiului. La moment totuși ar fi mai convenabilă relevarea îmbinării „conflict armat”, care cuprinde orice situație conflictuală, indiferent de vre-o calificare juridică, în care părțile se opun una alteia cu arma în mână.

Doctrina recunoaște tratatul și cutuma internațională ca fiind izvoare ale dreptului internațional. Și totuși, într-o direcție mai largă de cercetare acestea nu sunt unicele izvoare ale dreptului care ne preocupă, așa cum ele nu oferă o listă a mijloacelor prin care se exprimă normele sale făcute odată și pentru totdeauna⁹⁰³.

Tratatul internațional bilateral sau multilateral constituie izvorul de bază al dreptului internațional umanitar. Subliniem totuși că tot așa cum Convenția de la Geneva (1864) a fost *avant la lettre* o consecință indirectă a războiului franco-austriac din 1859, tot așa și multiple alte tratate adoptate mai recent în materie de drept internațional umanitar au constituit o reacție la anumite diferende armate. Urmările sunt notabile: catalizatorul

902 Жан Пикте. *Развитие и принципы Международного Гуманитарного Права*. Курс, прочитанный в июле 1982 г. Жаном Пикте в Страсбургском университете в рамках информационной сессии, организованной Международным институтом прав человека. Международный Комитет Красного Креста. p. 6 - 8.

903 A se vedea: Ерик Давид, *Op. cit.* p.p. 48 - 54.; Oleg Balan, Eduard Serbenco. *Drept internațional public*. Vol. I, Chișinău, 2001, p. 50.

Declarației de la Bruxelles, de exemplu, a fost războiul franco-prusian din 1870; Protocolul de la Geneva din 1925 și convențiile de la Geneva de la 1929 au văzut lumina zilei după listele de atribute (cheek list) ale primului război mondial; Convențiile de la Geneva din 1949 au constituit un răspuns la cel de-al doilea război mondial, iar apariția Protoacoalelor adiționale din 1977 a fost generată de războaiele de eliberare națională din anii '60 - '70.

În cele ce urmează enumerăm în ordine cronologică o serie de documente de bază lansate și adoptate după Convenția de la Geneva „Cu privire la ameliorarea soartei militarilor răniți în armatele în campanie” din 22 august 1864:

- Declarația de la Sankt-Petersburg din 11 decembrie 1868 „Cu privire la renunțarea la folosirea, în timp de război a proiectilelor explozive mai ușoare de 400 gr.”⁹⁰⁴;

- Declarația de la Bruxelles „Privind legile și obiceiurile războiului terestru” (27 august 1874)⁹⁰⁵;

- Declarațiile și Convențiile de la Haga din 29 iulie 1899: 1) Convenția (a II-a) „Cu privire la respectarea legilor și obiceiurilor războiului terestru”, însoțită de un Regulament-anexă⁹⁰⁶; 2) Convenția (a III-a) „Pentru adaptarea la război maritim a principiilor Convenției de la Geneva din 22 august 1864”; 3) Declarația „Privind gazele asfixiante”; 4) Declarația „Cu privire la gloanțele dilatatoare”; 5) Declarația „Relativă la interzicerea pe termen de 5 ani a lansării de proiectile și explozive din baloane și alte noi mijloace de aceeași natură”;

- Convenția de la Haga „Pentru exceptarea navelor-spital, în timp de război, de plata drepturilor și taxelor impuse în beneficiul statelor” din 21 decembrie 1904;

- Convenția de la Geneva de la 6 iulie 1906 „Cu privire la ameliorarea soartei bolnavilor și răniților din forțele armate în campanie”⁹⁰⁷;

- Convențiile de la Haga (18 octombrie 1907)⁹⁰⁸: 1) Convenția (III) „Relativă la începerea ostilităților”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 2) Convenția (IV) „Referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 3) Convenția (V) „Referitoare la drepturile și îndatoririle statelor și puterilor neutre în caz de război”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 4) Convenția (VI) „Referitoare la statutul navelor comerciale inamice la izbucnirea ostilităților”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 5) Convenția (VII) „Referitoare la transformarea navelor comerciale în nave de război”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 6) Convenția (VIII) „Relativă la lansarea de mine automate de contact”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 7) Convenția (IX) „Privitoare la bombardarea prin forțele navale în timp de război”, în vigoare din 26 ianuarie 1926; 8) Convenția (X) „Relativă la adaptarea la războiul maritim a principiilor convenției de la Geneva din 1884”, în vigoare

⁹⁰⁴ Această Declarație a fost ratificată de 19 state și constituie un document, care pentru prima dată reglementează metodele și mijloacele de realizare a acțiunilor militare. Ea a introdus anumite interdicții în privința atacării necombatanților, a aplicării armelor capabile să sporească suferințele oamenilor sau care provoacă moartea inevitabilă a acestora, a utilizării proiectilelor cu greutatea sub 400 gr., care ar fi explozibile sau încărcate cu materii fulminante ori inflamabile.

⁹⁰⁵ Ea a fost semnată de către 15 state, nefiind însă ratificată.

⁹⁰⁶ Regulamentul anexat la această Convenție a inclus majoritatea normelor Declarației de la Bruxelles din 1874 cu referire la realizarea acțiunilor militare și la tratarea persoanelor aflate în deținere la inamic.

⁹⁰⁷ Mai apoi, ea a fost înlocuită cu I-a Convenție de la Geneva din 27 iulie 1929.

⁹⁰⁸ Aici au fost revizuite și completate cu noi prevederi Convențiile de la Haga stocate la 1899, care, între altele, au interzis pe de o parte, aplicarea gazelor asfixiante, iar pe de alta, utilizarea gloanțelor Dum-Dum (denumire a arsenalului Britanic nu departe de Kalkuta, unde erau fabricate aceste gloanțe), dilatatoare care se lățesc sau se turtesc ușor în corpul omenesc, cum sunt gloanțele cu cămașă tare, a căror cămașă n-ar acoperi în întregime miezul glonțului sau ar fi prevazute cu incizii.

din 26 ianuarie 1910; 9) Convenția (XI) „Referitoare la anumite restricții privitoare la exercitarea dreptului de captură în războiul naval”, în vigoare din 26 ianuarie 1910; 10) Convenția (XII) „Privitoare la crearea unei Curți Internaționale de prize maritime”, (neratificată); 11) Convenția (XIII) „Cu privire la drepturile și obligațiile puterilor neutre în războiul maritim”, în vigoare din 26 ianuarie 1910;

- Regulile de la Haga „În privința realizării acțiunilor militare aeriene”, din februarie (1923)909;

- Protocolul de la Geneva din 17 iunie 1925 „Cu privire la interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, otrăvurilor și a altor gaze precum și a metodelor bacteriologice de război”910;

- Cele două Convenții de la Geneva din 27 iulie 1929: „Pentru ameliorarea soartei răniților și bolnavilor în armatele în campanie” și „Relativă la tratamentul prizonierilor de război”911;

- Tratatul: „Pentru limitarea și reducerea armamentelor navale” și „Pentru protecția instituțiilor artistice și științifice și a monumentelor istorice” din 22 aprilie 1930 (ambele în vigoare din 26 august 1935);

- Convențiile (cu caracter regional și atribuite numai statelor Sud-Americane): „Privind îndatoririle și drepturile statelor în caz de război civil”, din 20 februarie 1928 în vigoare de la 21 mai 1929 și „Asupra neutralității maritime”, din 20 februarie 1928 în vigoare de la 12 ianuarie 1931;

- Procesul-verbal de la Londra din 6 noiembrie 1936 „Referitor la regulile privitoare la submarinul de război”912;

- Convenția „Pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid”, din 9 decembrie 1948;

- Cele patru Convenții din 12 august 1949 de la Geneva913: 1) Convenția „Pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie”; 2) Convenția „Pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragaților din forțele armate maritime”; 3) Convenția „Cu privire la tratamentul prizonierilor de război”; 4) Convenția „Cu privire la protejarea persoanelor civile pe timp de război”914;

- Convenția de la Haga din 14 mai 1954 „Pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat”915;

- Protocolul (din 1 mai 1957) la Convenția (din 20 februarie 1928) „Privind îndatoririle și drepturile statelor în caz de război civil”916;

909 Această codificare de reguli este unica până în zilele noastre în domeniul la care se referă.

910 La 19 ianuarie 1989 acest Protocol era ratificat de 119 state.

911 Ambele Convenții sunt în vigoare de la 19 iunie 1931, fiind înlocuite prin Convențiile adoptate la Geneva în august 1949.

912 El interzicea nimicirea oricărui vas comercial dacă aceasta prezenta pericol pentru viața pasagerilor și a echipajului.

913 Ele au înlocuit Convențiile de la Geneva din 2 iulie 1929, fiind semnate și ratificate aproape de toate statele lumii.

914 A se vedea: *Tratate internaționale. (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Garuda-Art, Chișinău, 1999, pp. 9 - 183.

915 La ea sunt anexate Regulamentul pentru aplicarea Convenției privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și Protocolul privind protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat. Convenția a fost semnată de 82 de state, iar la Protocol au aderat 63 de țări. Aceste documente interzic scoaterea valorilor culturale din teritoriile ocupate și cer reintoarcerea în țara de origine a valorilor aflate pe teritoriul unui stat străin.

916 Menționăm că el este specific numai pentru statele Sud-Americane.

- Convenția „Asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității” din 11 noiembrie 1970;
- Convenția „Cu privire la interzicerea perfecționării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și distrugerea lor”, din 10 aprilie 1972;
- Convenția din 10 decembrie 1976 „Asupra interzicerii utilizării de tehnici de modificare a mediului în scopuri militare sau în orice alte scopuri ostile”⁹¹⁷;
- Protocoalele adiționale la Convențiile de la Geneva din 1949, primul referindu-se la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, iar al doilea instituind un șir de reglementări în privința protejării victimelor conflictelor armate fără caracter internațional⁹¹⁸;
- Convenția ONU din 10 octombrie 1980 „Cu privire la interzicerea sau limitarea utilizării anumitor arme clasice sau care pot fi considerate ca producând efecte traumatizante sau lovind fără discriminare”⁹¹⁹;
- Convenția de la Oslo din 18 septembrie 1997 „Cu privire la interzicerea producerii, acumulării, aplicării și transmiterii minelor antipersonal și referitor la nimicirea lor”.

Fixarea acestui spectru de tratate internaționale a pus temei trecerii la anumite reglementări codificate pe tărâmul dreptului internațional umanitar. Asta, însă, nu înseamnă că a fost uitată cutuma, adică celălalt izvor de bază al dreptului internațional, care a reușit adesea să obțină independență, titlu, fiind reflectat în diferite convenții și documente juridice⁹²⁰.

Cutuma rămâne actuală în măsura în care dreptul scris nu poate asigura plenitudinea reglementărilor. Mai mult ca atât: uneori statele nu sunt legate de toate documentele convenției, aplicate în timpul conflictelor armate, și atunci cutuma rămâne un mecanism de reglementare a diferendelor ce nu sunt supuse unor acorduri. Astfel, completarea lacunelor în „dreptul convențional” sau compensarea neaplicării unor tratate acordă cutumei un rol de „adaos” la normele tratatelor precum și unul de substitut al acestora. Din cele menționate reiese că statul care nu este supus unor norme ale convențiilor, aplicabile într-o anumită situație, nu se poate pomeni într-un vacuum al reglementărilor, deoarece în locul normelor cuprinse în tratate, statul va folosi obișnuit o serie de reguli ale dreptului conflictelor armate, reguli ce nu sunt stabilite, dar care variază în dependență de evoluția evenimentelor în lume.

Nu trecem cu vederea nici faptul că în dreptul internațional umanitar există și o serie de izvoare auxiliare. La acestea se referă: Rezoluțiile Adunării Generale a ONU, legile

⁹¹⁷ Ea a intrat în vigoare la 5 octombrie 1978.

⁹¹⁸ Ambele Protocoale au fost adoptate în cadrul Conferinței diplomatice destinate dezvoltării dreptului internațional umanitar, aplicabil în timpul conflictelor armate. Lucrările Conferinței s-au desfășurat la Geneva între anii 1974 - 1977. Conferința, pe de o parte, a codificat normele obișnuite, iar, pe de alta, a instituit noi norme care țin de dreptul conflictelor armate. La prima categorie de reglementări se referă regulile realizării acțiunilor militare și a protejării persoanelor civile pe timp de război, iar la categoria a doua se referă momente ca: internaționalizarea războaielor de eliberare națională; extinderea statutului prizonierilor de război asupra anumitor categorii de persoane etc.

⁹¹⁹ Convenția în cauză cuprinde următoarele documente: 1) de bază, care conține anumite prevederi referitoare la sfera de aplicare a Convenției, la legătura acesteia cu alte tratate internaționale, la procedura de revizuire și cercul persoanelor asupra cărora se extinde; 2) cele patru Protocoale referitoare la categoriile de arme, a căror aplicare este interzisă sau limitată de Convenție. E vorba de armele, a căror acțiune se bazează pe utilizarea schijelor nelocalizabile (Protocolul I), despre mine și minele capcană (Protocolul II), despre armele incendiare (Protocolul III), despre armamentul ce orbește cu laser (Protocolul IV).

⁹²⁰ Кристоф Свинарски. *Основные понятия и институты международного гуманитарного права как система защиты человека*. Международный Комитет Красного Креста. Москва, 1997, p. 10.

și regulamentele interne, hotărârile instanțelor judiciare și arbitrare, jurisprudența internațională, doctrina. Jurisprudența, în funcția care ne interesează, oferă largi posibilități pentru interpretarea și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional. Este vorba, în primul rând, despre hotărârile Tribunalului internațional, precum și despre practica instanțelor judiciare naționale în privința aplicării normelor de drept internațional. Doctrina constituie o interpretare și realizare a dreptului internațional umanitar, o totalitate de reguli abordate în privința acordării de uniformitate activității umanitare internaționale.

Ca izvoare ale dreptului internațional umanitar sunt considerate și documentele Conferințelor Internaționale ale Comitetului Crucii Roșii (statutele, rezoluțiile, declarațiile), a căror varietate e generată de particularitățile structurale ale acestei organizații, la care participă cu drept de vot toate statele membre ale Convențiilor de la Geneva. Această participare acordă hotărârilor Conferințelor Internaționale o forță juridică similară cu cea a deciziilor luate de către organizațiile guvernamentale internaționale în domeniul dezvoltării și interpretării dreptului internațional umanitar.

§ 2. Începerea ostilităților și instituirea stării de război.

Datele și argumentele istorice sunt în favoarea faptului că, după lege, declararea oficială a războiului premerge, începerii acțiunilor armate. Momentul este întâlnit la popoarele antichității, la cele din Evul Mediu și Epoca Modernă.

Actualmente, conform reglementărilor din domeniu, inițierea unui diferend militar interstatal trebuie să treacă anumite proceduri, să îmbrace în prealabil o formă strict stabilită de normele dreptului internațional umanitar.

În această ordine de idei, Convenția de la Haga (III) din 18 octombrie 1907 „Cu privire la începerea ostilităților”, stabilește că: „Puterile contractante recunosc că ostilitățile între ele nu trebuie să înceapă decât cu un avertisment prealabil neechivoc, ce va avea fie forma unei declarații de război motivată, fie pe cea a unui ultimatum cu declarația de război condiționată”⁹²¹. Or, conform acestei prevederi, avertismentul prealabil neechivoc are forma unei comunicări – înștiințare făcută de un stat altui stat în privința faptului că starea de pace între ele încetează, fiind instituită cea de război.

Documentul nominalizat precum și doctrina dreptului internațional umanitar fixează, în mod expres, două forme în care se realizează evaluativ avertismentul prealabil în privința începerii acțiunilor militare și care contribuie la adaptarea de aici încolo a mediului social și a cadrului politic general la trebuințele de război. Aceste forme sunt:

- declarația de război motivată;
- ultimatumul cu declarație de război condiționată⁹²².

Majoritatea cercetătorilor în domeniu susțin că declarația de război motivată dezlănțuie efecte imediate, că acțiunile militare violente pot începe în orice moment după notificare. Declarația aceasta marchează, *juris temporis*, data la care s-a instituit starea de război⁹²³, iar ultimatumul⁹²⁴..., este o somație formulată în termeni neîndoielnici,

⁹²¹ A se vedea: Конвенция «Об открытии военных действий», от 18 октября 1907 г., ст. 1. В: Международное право. Ведение военных действий. Сборник Гаагских Конвенций и иных соглашений. Издание второе, исправленное и дополненное. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 1999, p. 15.

⁹²² Фредерик де Мулинен. *Право войны. Руководство для вооруженных сил*. Издание второе, исправленное. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 1999, p. 36.

⁹²³ Dr. Ionel Cloșcă, Dr. Ion Suceavă. *op. cit.*, p. 79.

⁹²⁴ Ultimatum – comunicare cuprinzând condițiile irevocabile și hotărâtoare pe care o putere, un stat, un împunător le pune altuia, în vederea rezolvării unei situații litigioase de care depind relațiile lor reciproce. (A se vedea *Dicționarul limbii române moderne*. Editura Academiei Republicii Populare Române,

adresată de un stat altui stat prin care se formulează condițiile ce trebuie îndeplinite de acesta într-o anumită perioadă de timp, în caz contrar starea de război între ele urmând a se naște automat⁹²⁵.

Se pare că, în ciuda tuturor laturilor ce se invocă sub cuvânt că „se putea și altfel”, cel mai bine e totuși dacă instituirea stării de război este (și trebuie!) adusă și la cunoștința statelor neutre. Înștiințarea aceasta face loc poziției principiale sau „efectului de spectator” pe care îl pot lua aceste state. Lipsa înștiințării însă nu e o frustrare în acest caz și nu poate fi invocată drept argument întru nerespectarea obligațiilor ce revin statelor neutre, dacă se poate dovedi cu certitudine că ele erau încunoștiințate (puse la curent) despre începerea războiului⁹²⁶.

Din momentul instituirii stării de beligeranță sunt produse un șir de mutații în relațiile sociale, economice și politice dintre statele aflate deja pe picior de război. Aceste mutații sunt condiționate întru totul de efectele generate de starea de război.

Starea de beligeranță dintre părțile conflictului armat înseamnă:

1) ruperea sau suspendarea firească și totală a relațiilor diplomatice și consulare, care duc după sine la retragerea în mod obligator și a agenților diplomați, și a consulilor, distrugerea arhivelor dacă nu e posibilă evacuarea sau lăsarea imediată a acestora întru păstrare unui stat protector;

2) afectarea acordurilor și tratatelor internaționale încheiate între părțile intrate în conflict, a căror aplicare, de obicei, ori se anulează, ori se suspendă și toate acestea fără a produce vreun efect negativ asupra tratatelor organizațiilor internaționale sau a acelorora de drept umanitar;

3) lovirea proprietății statului inamic, (depozitele de arme, mijloacele de transport, magaziiile, aprovizionările și orice proprietate mobilă a statului care prin natura ei servește operațiunilor de război)⁹²⁷. Excepții fac numai acele obiecte care nu pot servi scopurilor de război.

Începerea ostilităților militare dictează și alte schimbări de efect, direcționând prevăzător tratarea persoanelor, în dependență de faptul în ce teritoriu se află și cărui stat aparțin. Situația naționalilor aflați în propriul teritoriu este determinată de reglementările interne speciale, ei fiind împărțiți în două categorii: beligeranți și non-beligeranți (combatanți și necombatanți). Supușii statelor aliate, neutre sau prietene, ca persoane străine beneficiază de statutul premergător stării de război cu anumite limitări și restricții. Cea mai gravă se dovedește a fi însă situația naționalilor unui stat inamic aflați pe teritoriul statului vrăjmaș sau în propriul teritoriu deja ocupat de dușman. Conform tradiției aceste persoane beneficiază de anumite garanții oferite de reglementările din domeniu și de normele juridice ale dreptului internațional umanitar. Situația lor dificilă și tratarea specifică nu chiar favorabilă nu poate fi întotdeauna lichidată prin intermediul aplicării expulzării în țara de origine, deoarece momentul poate genera întărirea capacității de luptă a adversarului, poate duce la divulgarea secretelor de stat etc.

1958, p. 902); Ultimatum - în dreptul internațional - notă diplomatică a unui stat adresată altui stat, cuprinzând o revendicare categorică, care nu admite polemici și obiecții, cu privire la îndeplinirea într-un anumit termen a condițiilor expuse în această notă. Neîndeplinirea revendicărilor ultimative atrage după sine ruperea relațiilor diplomatice, aplicarea de represiuni sau de acțiuni militare. În sens larg - revendicare hotărâtă, categorică, însoțită de amenințări. (A se vedea, *Mic dicționar politic*. Alcătuit de: I.V. Liohin și M.E. Struve. Editura „Cartea Moldovenească”, Chișinău, 1971, p.p. 391-392.

⁹²⁵ Dr. Ionel Cloșcă, Dr. Ion Suceavă. *op. cit.*, p. 80.

⁹²⁶ A se vedea: Конвенция «Об открытии военных действий», от 18 октября 1907 г., ст. 2.

⁹²⁷ A se vedea: Regulamentul-anexă la Convenția de la Haga (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru” din 18 octombrie 1907, art. 53, alin. I.

Pentru prima dată problema protejării acestei categorii de persoane a fost abordată după primul război mondial, elaborându-se un Proiect de convenție în această privință. După studiere, documentul a fost pus în ordinea de zi abia la cea de a XV-a Conferință Internațională a Crucii Roșii, care și-a desfășurat lucrările în orașul Tokio în 1934. Întrunirea unei noi Conferințe în vederea adoptării acestor norme a fost stopată de începutul celui de-al doilea război mondial⁹²⁸.

Reglementări cât de cât adecvate în acest domeniu au fost instituite prin adoptarea Convenției de la Geneva „Cu privire la protecția persoanelor civile pe timp de război” de la 12 august 1949. În privința problemei ce ne interesează acest document stabilește că „Orice persoană protejată, care ar dori să părăsească teritoriul la începutul sau în cursul unui conflict, va avea dreptul să o facă, dacă plecarea sa nu contravine intereselor naționale ale statului. Asupra cererii sale de a părăsi teritoriul se va hotărî după o procedură ordinară, iar hotărârea va trebui să fie dată cât mai repede cu putință. Persoana autorizată să părăsească teritoriul va putea să-și ia banii necesari de drum și să ia cu sine o cantitate suficientă de obiecte de uz personal.

Persoanele cărora li s-a refuzat permisiunea de a părăsi teritoriul vor avea dreptul să obțină ca un tribunal sau un colegiu administrativ competent, creat în acest scop de către Puterea deținătoare, să reconsidere acest refuz într-un termen cât mai scurt⁹²⁹. Plecărilor autorizate trebuie efectuate „în condiții satisfăcătoare de securitate, igienă, salubritate și alimentare”⁹³⁰. Dacă persoanei de altă naționalitate îi este refuzată cererea de a părăsi teritoriul statului inamic, apoi în privința acesteia pot fi aplicate un șir de măsuri de control, dintre care cele mai severe sunt stabilirea domiciliului forțat și internarea.

Totalitatea prevederilor nominalizate au reușit, mai mult sau mai puțin, lichidarea anumitor goluri existente în cadrul dreptului internațional umanitar.

Începerea ostilităților militare este capabilă, de asemenea, să provoace și unele schimbări în sfera relațiilor dintre cetățenii statelor inamice care deveneau intoleranți față de „străini”, reieșind din măsura în care națiunile nu se văd unele pe altele în plan interstatal. De cele mai multe ori, aceste schimbări iau forma interzicerii relațiilor comerciale, anulării contractelor încheiate după începerea diferendului și cea a suspendării contractelor premergătoare stării de conflict.

§ 3. Persoane autorizate să comită acte de ostilitate. Combatanții.

Pentru întâia dată noțiunea de combatant a fost definită în articolul 1 din Regulamentul-anexă la Convenția de la Haga (II) „Cu privire la Respectarea legilor și obiceiurilor războiului terestru” din 29 iulie 1899. În 1907 această convenție este revizuită, acordându-i-se denumirea de Convenția (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru”. Ultima atribuie statut de combatant:

1. Armatei;
2. Milițiilor și corpurilor de voluntari, care îndeplineau următoarele condiții:
 - aveau un semn fix care putea fi recunoscut de la distanță;
 - aveau în fruntea lor o persoană responsabilă de subordonații săi;
 - purtau armele deschis (pe față);

⁹²⁸ A se vedea: Жан Пикте, *Указ. соч.*, pp. 53 – 54.

⁹²⁹ Convenția de la Geneva (IV) din 12 august 1949 „Cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război”, art. 35, alin. I și II.

⁹³⁰ Convenția de la Geneva (IV) din 12 august 1949 „Cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război”, art. 36, alin. I.

- se conducea în timpul acțiunilor militare de legile și obiceiurile de război”⁹³¹.

În calitate de combatanți sunt recunoscute și persoanele care, la apropierea inamicului, pun spontan mâna pe arme pentru a respinge invazia fără a avea timp de a se organiza în forțe armate regulate⁹³². Lor li se acorda acest statut doar dacă era respectată condiția purtării deschise a armelor și cea referitoare la respectarea legilor și a obiceiurilor de război. Dispariția pericolului invaziei externe genera în mod obligator depunerea armelor de către cei ridicăți în masă, iar luarea lor în prizonierat în timpul beneficiii de statutul de combatant atrăgea după sine acordarea statutului de prizonier de război⁹³³.

Regulamentul nominalizat pomenește și categoriile de persoane care însoțesc armatele în calitate de necombatanți, dar cărora în cazul luării în prizonierat li se asigură același tratament precum combatanților. Aici se includ: reprezentanții serviciilor administrative ale armatei; reprezentanții justiției militare; corespondenții de presă; intendența etc⁹³⁴.

Un șir de mutații pe tărâmul recunoașterii calității de combatant are loc după adoptarea Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949. În cadrul Convenției (III) „Cu privire la tratamentul prizonierilor de război” întâlnim reglementări ce largesc simțitor sfera persoanelor beligerante. În pct. A din articolul 4 al acestei convenții în calitate de combatanți sunt recunoscuți:

1. Membrii forțelor armate ale unei Părți în conflict, precum și membrii milițiilor și corpurilor de voluntari făcând parte din aceste forțe armate;

2. Membrii altor miliții și membrii altor corpuri de voluntari, inclusiv acei din mișcările de rezistență organizate, aparținând unei Părți în conflict și acționând în afara sau în interiorul propriului lor teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat, cu condiția că aceste miliții sau corpuri de voluntari, inclusiv aceste mișcări de rezistență organizate, să îndeplinească următoarele condiții:

- a) să aibă în fruntea lor o persoană care răspunde pentru subordonații săi;
- b) să aibă un semn distinctiv fix și care se poate recunoaște de la distanță;
- c) să poarte armele în mod deschis;
- d) să se conformeze, în operațiunile lor, legilor și obiceiurilor războiului;

3. Membrii forțelor armate regulate, care se pretind ale unui guvern sau ale unei autorități nerecunoscute de Puterea deținătoare;

4. Persoanele care urmează forțele armate, fără a face parte direct din ele, cum sunt membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenții de război, furnizorii, membrii unităților de lucru sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea forțelor armate, cu condiția ca ele să fi primit autorizația forțelor armate pe care le întovărășesc, acestea trebuind să le elibereze în acest scop un bilet de identitate...;

5. Membrii echipajelor, inclusiv comandanții, piloții și elevii marinei comerciale și echipajelor aviației civile ale Părților în conflict, care nu beneficiază de un tratament mai favorabil în virtutea altor dispoziții de drept internațional;

6. Populația unui teritoriu neocupat care, la apropierea inamicului, ia armele în mod spontan pentru a combate trupele de invazie, fără să fi avut timpul de a se constitui în

⁹³¹ A se vedea: Art. 1 din Regulamentul-anexă la Convenția de la Haga (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru” din 18 octombrie 1907.

⁹³² A se vedea: Art. 2 din Regulamentul-anexă la Convenția de la Haga (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru” din 18 octombrie 1907.

⁹³³ A se vedea: Эрик Давид. Указ. соч., p. 319.

⁹³⁴ A se vedea: Art. 13 din Regulamentul-anexă la Convenția de la Haga (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru” din 18 octombrie 1907.

forțe armate regulate, dacă ea poartă armele în mod deschis și dacă respectă legile și obiceiurile războiului terestru.

Punctul B al aceluiași articol 4 mai adaugă, în plus, că „vor beneficia, de asemenea, de tratamentul rezervat prizonierilor de război” și:

1. Persoanele aparținând sau care au aparținut forțelor armate ale țării ocupate dacă, din cauza acestei apartenențe, Puterea ocupantă consideră necesar să procedeze la internarea lor – chiar dacă inițial le eliberase în timp ce ostilitățile se desfășurau în afara teritoriului pe care ea îl ocupă – mai ales după o încercare neizbutită a acestor persoane de a se alătura forțelor armate de care aparțin și care sunt angajate în luptă sau când nu ascultă de somația ce le-a fost făcută, în scopul internării;

2. Persoanele aparținând uneia din categoriile enumerate în prezentul articol, pe care Puterile neutre sau nebeligerante le-au primit pe teritoriul lor și pe care trebuie să le interneze în baza dreptului internațional, fără a aduce prejudiciu oricărui tratament mai favorabil pe care aceste Puteri ar socoti că trebuie să-l acorde și cu excepția dispozițiilor articolelor 8, 10, 15, 30, alineatul 5, 58 până la 67 inclusiv, 92, 126 și, în cazul în care există relații diplomatice între Părțile în conflict și Puterea neutră sau nebeligerantă interesată, dispoziții care privesc Puterea protectoare. Dacă astfel de relații diplomatice există, Părțile în conflict de care depind aceste persoane vor fi autorizate să exercite față de ele funcțiile acordate Puterilor protectoare prin prezenta Convenție, fără prejudiciul funcțiilor pe care aceste Părți le exercită în mod normal, în conformitate cu obiceiurile și tratatele diplomatice și consulare...⁹³⁵.

Cea din urmă definiție a noțiunii de combatant este întâlnită în articolul 43 (Forțele armate) din Protocolul adițional nr. I (1977) „Referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale”. Acesta perfecționează, desăvârșește și completează lista persoanelor care pot fi considerate combatanți indicând că:

1. Forțele armate ale unei Părți în conflict se compun din toate forțele, toate grupurile și toate unitățile armate și organizate care sunt puse sub comandă, care răspund de conduita subordonaților săi față de această parte, chiar dacă aceasta este reprezentată de un guvern sau o autoritate nerecunoscută de către partea adversă. Aceste forțe armate vor trebui să fie supuse unui regim de disciplină internă care să asigure, în special, respectarea regulilor de drept internațional aplicabile la conflictele armate;

2. Membrii forțelor armate ale unei Părți la conflict (alții decât personalul sanitar și religios prevăzut în articolul 33 al celei de a III-a Convenții) sunt combatanți, adică au dreptul de a participa direct la ostilități;

3. Partea la un conflict, care încorporează în forțele sale armate o organizație paramilitară sau un serviciu armat însărcinat cu menținerea ordinii, trebuie să notifice aceasta celorlalte Părți la conflict⁹³⁶.

Pentru ca persoanelor nominalizate să li se recunoască statutul de combatant este necesară respectarea următoarelor lucruri:

1. să acționeze în cadrul unei colectivități;
2. colectivitatea în care acționează să fie organizată pe principii militare;
3. să se afle în subordinea unui comandament responsabil care să exercite un control efectiv asupra membrilor organizației;
4. organizația să aparțină unei Părți la conflict;

⁹³⁵ Convenția la care ne referim este în vigoare pentru Republica Moldova din 24 noiembrie 1993. A se vedea: *Tratate internaționale. (Drept umanitar)*. Ediție oficială. GARUDA-ART, Chișinău, 1999, pp. 57-58.

⁹³⁶ Acest Protocol este în vigoare pentru Republica Moldova de la 24 noiembrie 1993. A se vedea: *Tratate internaționale. (Drept umanitar)*. Ediție oficială. GARUDA-ART, Chișinău, 1999, p. 207.

5. să fie supusă unui regim de disciplină internă⁹³⁷.

Mercenarii⁹³⁸. Faptul că luptătorul acaparator de către statul inamic nu este cetățean al statului în ale cărui forțe armate a luptat, nu atrage după sine, în mod obligator, lipsirea de statutul de prizonier dacă el face față cerințelor stabilite în vederea obținerii acestui statut. Articolul 17 al Convenției de la Haga (V) „Cu privire la drepturile și îndatoririle statelor și puterilor neutre” (18 octombrie 1907) exclude în genere delimitarea între persoanele luate în prizonierat în baza criteriului cetățeniei. Articolul 4 al Convenției de la Geneva (III) „Cu privire la tratamentul prizonierilor de război” (12 august 1949) și articolele 43-44 ale Protocolului adițional nr. I „Referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale” (1977) de asemenea, nu fac delimitarea pe care o urmărim.

Această regulă, însă, are o anumită excepție prevăzută în articolul 47 alin. I din Protocolul adițional nr. I, care-i permite statului acaparator de a refuza recunoașterea statutului de combatant și respectiv de prizonier de război mercenarilor luați în captivitate. Norma, totuși, nu poartă un caracter imperativ, deoarece statul acaparator nu poate fi obligat să-i lipsească pe mercenari de statutul la care ei pretind.

În dreptul internațional umanitar, noțiunea de mercenar este legată de prezența semnelor puse în articolul 47, alin. II din Protocolul amintit mai sus unde scrie că: „Prin termenul de mercenar se înțelege orice persoană:

1) care este special recrutată în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat;

2) care, în fapt, ia parte direct la ostilități;

3) care ia parte la ostilități în special în vederea obținerii unui avantaj personal și căreia îi este efectiv promisă, de către o Parte la conflict sau în numele ei, o remunerație superioară aceleia promise sau plătite combatanților având un grad și o funcție analoagă în forțele armate ale acestei Părți;

4) care nu este nici resortisant al unei Părți la conflict și nici rezident al teritoriului controlat de o Parte la conflict;

5) care nu este membru al forțelor armate ale unei Părți la conflict;

6) care nu a fost trimisă de către un stat, altul decât o parte la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv”.

Deci, o persoană implicată în acțiuni militare poate fi recunoscută drept mercenar doar ca rezultat al întrunirii obligatorii a tuturor elementelor indicate.

Doctrina dreptului internațional umanitar mai cuprinde constitutiv și un șir de elemente care, luate împreună, caracterizează noțiunea de mercenar. La acestea se referă: 1) caracterul privat al angajamentului; 2) elementul de extranietate; 3) participarea directă și efectivă la ostilități, 4) încorporarea în forțele armate; 5) mobilul⁹³⁹.

Actualmente, unele din trăsăturile mercenariatului indicate în articolul 47, alin. II, din istoricul Protocol pomenit deja, se dovedesc a fi insuficiente și neadaptate la realitate datorită faptului că:

1) este foarte greu a dovedi caracterul special al recrutării, deoarece acțiunile efectuate în această direcție poartă un caracter secret, iar cea mai mare parte a probelor ce se referă la acest moment se află dincolo de frontierele statului care efectuează cercetările;

2) lipsește definirea noțiunii „avantaj personal” și deci și cristalizarea obiectivelor urmărite de mercenari;

937 A se vedea: Dr. Ionel Cloșcă, Dr. Ion Suceavă. *op. cit.* p. 99.

938 Mercenarul este un militar angajat cu leafă într-o armată străină.

939 A se vedea: Dr. I. Cloșcă, Dr. I. Suceavă. *op. cit.*, p. 104.

3) de cele mai multe ori, mercenarul nu obține o remunerație superioară aceleia plătită combatanților naționali de același grad și care îndeplinesc aceleași funcții, fiind obligat să accepte „condiții egale” din cauza crizei economice sau a stării de șomaj;

4) înscrierea sau includerea oficială a mercenarului în cadrul forțelor armate ar duce automat la dispariția statutului de care dispune;

5) practic este imposibil de a dovedi faptul primirii de către mercenar a unei sume de bani mărite, aceste informații fiind secrete și nereflectate în vreun document.

În așa fel, am reușit să demonstrăm în linii generale ineficiența actualului mecanism de combatere a implicării mercenarilor în conflictele militare, și prezența lacunelor în definirea noțiunii de „mercenar”.

Reglementările din domeniu exclud acordarea statutului de mercenar persoanelor puse la dispoziția unei părți beligerante de către statele aliate sau prietene, de organizațiile internaționale. Nu se acordă același statut consilierilor militari străini, cetățenilor unei părți la conflict precum și rezidenților de pe un teritoriu ocupat. Astfel, conform articolului 47, alin. II, pct. f, din Protocolul adițional nr. I, nu poate fi considerat mercenar cel care a fost trimis de către un stat, altul decât o parte la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv.

*Spionii*⁹⁴⁰. Pentru întâia dată în dreptul internațional umanitar noțiunea de „spion” este întâlnită în Regulamentul-anexă la cea de-a IV-a Convenție de la Haga din 18 octombrie 1907 „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru”. Articolul 29 al acestui document prevede că: „spion poate fi considerat individul care, lucrând pe ascuns sau sub pretexte mincinoase, adună ori încearcă să adune informații în zone de operații ale unui stat beligerant cu intenția de a le comunica părții adverse”. Conform acestei definiții, activitatea de spion se caracterizează prin prezența următoarelor trei elemente:

- clandestinitatea;
- pretextul fals;
- intenția de a comunica informațiile adunate părții inamice.

Noi reglementări pe terenul sancționării activității de spionaj apar în urma adoptării Protocolului adițional nr. I, care în articolul 46 conține următoarele prevederi referitor la problema vizată:

1. În pofida oricărei alte dispoziții din Convenții sau din prezentul Protocol, un membru al forțelor armate ale unei Părți la conflict care cade în mâinile unei părți adverse atunci când se dedă la activități de spionaj, nu are dreptul la statutul de prizonier de război și poate fi tratat ca spion;

2. Un membru al forțelor armate ale unei Părți în conflict care culege sau caută să culeagă, în folosul acestei părți, informații în teritoriul controlat de către o parte adversă nu va fi considerat că se dedă unor activități de spionaj dacă, făcând aceasta, este îmbrăcat în uniforma forțelor sale armate;

3. Un membru al forțelor armate ale unei Părți la conflict, care este rezident al unui teritoriu ocupat de către o parte adversă și care culege sau caută să culeagă, în folosul părții de care depinde, informații de interes militar în acest teritoriu, nu va fi considerat ca dedându-se unor activități de spionaj, în cazul în care, făcând aceasta, nu acționează sub pretexte înșelătoare sau într-un mod deliberat clandestin. În plus, acest rezident nu pierde dreptul la statutul de prizonier de război și nu poate fi tratat ca spion decât în cazul unic în care este capturat atunci când se dedă la activități de spionaj;

4. Un membru al forțelor armate ale unei Părți la conflict, care nu este rezident al unui teritoriu ocupat de către o parte adversă și care s-a dat la activități de spionaj în

⁹⁴⁰ Spion – persoană care caută și descoperă secrete militare, politice, economice ale unui stat pentru a le transmite altui stat.

acest teritoriu, nu-și pierde dreptul la statutul de prizonier de război și nu poate fi tratat ca spion decât în cazul unic în care este capturat înainte de a se fi reîntors la forțele armate de care aparține.

Activitatea de spionaj efectuată în timpul acțiunilor militare de către civili nu are ca efect recunoașterea acestora drept combatanți sau, mai mult ca atât, oferirea statutului de prizonier de război. Persoana antrenată în asemenea activitate poate fi arestată, anchetată, dar cu respectarea normelor ce țin de domeniul drepturilor omului și a garanțiilor fixate în articolul 75 al Protocolului adițional nr. I. Mai mult chiar: dacă activitatea de spionaj este efectuată în terenul ocupat, apoi spionul-persoană civilă beneficiază și de garanțiile oferite de articolele 60-78 ale Convenției de la Geneva (IV) din 12 august 1949 „Cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război”⁹⁴¹.

§ 4. Protecția populației civile și a persoanelor civile în caz de conflict armat.

Până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, dreptul internațional umanitar nu asigura în mod practic, populației civile o protecție eficientă în caz de conflict armat din motivul că ea nu era implicată sau afectată direct.

Totuși primele reguli cu caracter general sunt stipulate în Declarația de la Sankt Petersburg din 11 decembrie 1868, care prevedea: „statele trebuie să aibă un singur scop legitim de slăbire a forțelor militare ale inamicului”, unde poate fi interpretat ca populația civilă să se afle la adăpost de efectele directe ale războiului.

Așadar, violența armată nu trebuie folosită decât împotriva celui care o folosește, fiind unul din principiile de bază. Populația civilă este alcătuită din persoane care nu participă direct la ostilitățile militare și implicit împotriva sa nu este îngăduit nici un act de război.

Noi reglementări apar în secolul XX în care se interzice de a ataca sau bombarda prin orice mod orașele, satele, locuințele sau clădirile care nu sunt apărate.⁹⁴²

Acestea au fost primele și singurele norme ce reglementau protecția populației civile până după cel de-al doilea război mondial. Perioada anilor 1939-1945 a demonstrat totala ineficiență a acestor norme⁹⁴³.

Problema protecției populației civile a ridicat-o CICR⁹⁴⁴ care a adresat o notă cu propunerea ca Societatea Națiunilor să se preocupe de problemele referitoare la război și în special de mijloacele de-al face mai uman. În acest sens, la cea de-a X-a Conferință a CICR, înscrie principiul care “interzice abuzurile autorităților de ocupație împotriva populației civile, deportarea lor în masă, luarea de ostatici, precum și orice tratament neomenos”.

După izbucnirea celui de-al doilea război mondial CICR a adresat tuturor statelor un apel solemn, cerându-le să confirme imunitatea generală a populației civile și să definească obiectivele militare, să renunțe la bombardamente nediscriminant și să se abțină de la represalii, însă, formal aprobat de 14 state, nu a fost aplicat.

O încercare de abordare a protecției populației civile s-a înscris în 1946 prin Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg. O serie de acte inumane

⁹⁴¹ A se vedea: Эрик Давид. *Указ соч.*, p. 340.

⁹⁴² Art. 25 din Regulamentul anexă la cea de-a IV-a Convenție de la Haga din 1907 și secția III intitulată „Autoritatea militară pe teritoriul statului inamic”.

⁹⁴³ În primul război mondial și-au pierdut viața 10 milioane de oameni din care jumătate de milion civili; în cursul celui de-al doilea război mondial din cele 50 de milioane de morți, 24 de milioane au fost civili.

⁹⁴⁴ CICR - Comitetul Internațional al Crucii Roșii.

enumerare interziceau asasinările, exterminarea în masă, supunerea la sclavie, deportările, persecuțiile pentru motive politice, rasiale și religioase ș.a.

La 9 decembrie 1948 se adoptă „Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid”, care extinde actele comise atât pe timp de pace, cât și pe timp de război.

În 1949, la Conferința diplomatică de la Geneva, a fost adoptată cea de-a IV-a Convenție relativă⁹⁴⁵ privind protecția persoanelor civile în timp de război⁹⁴⁶.

După materia pe care o reglementează, dispozițiile convenției se divizează în două mari grupe:

1) norme menite să protejeze persoanele civile împotriva abuzurilor puterii de ocupație asemănătoare celor petrecute în cursul celui de-al doilea război mondial;

2) norme care protejează persoanele civile împotriva anumitor efecte ale războiului.

Prima grupă de norme este guvernată de principiile privitoare la tratamentul străinilor în timp de pace.

În orice caz, li se vor garanta următoarele drepturi:

- vor putea primi ajutoarele individuale sau colective, tratament medical și spitalizare în egală măsură cu cetățenii statului respectiv;

- li se va acorda dreptul să practice cultul lor și asistența spirituală a preoților cultului lor;

- vor fi scoși în afara oricărui pericol din zonele sau regiunile unde sunt acțiuni militare;

- copiii și femeile vor fi în special protejați împotriva oricărei atingeri a onoarei lor, mai ales contra violului, constrângerii la prostituție și la orice atentat la pudoare;

- copiii sub cincisprezece ani, femeile însărcinate și mamele cu copii până la 7 ani vor beneficia de o protecție în aceeași măsură ca și cetățenii statului interesat.

Cea de-a doua categorie de norme înscriu crearea de zone și localități sanitare și de securitate⁹⁴⁷ și zone neutralizate.⁹⁴⁸

După adoptarea prezentei Convenții s-au produs anumite efecte juridice în problema protecției populației civile pe timp de război; ea reprezintă primul instrument inspirat din geneza războaielor care consacră protecția persoanelor civile vulnerabile la acțiunile militare.

Normele în cauză au fost elaborate ca să protejeze persoanele civile, dar nu populația în întregul ei, împotriva abuzurilor puterii deținătoare prin pericole cauzate de bombardamentele aeriene, de noile mijloace și metode de luptă, apărute în arsenalul statelor etc.

Practica conflictelor ulterioare a demonstrat totuși neaplicarea unor norme ale convenției cu privire la crearea de zone și localități sanitare, precum și zone neutre.

Protecția populației civile trebuie să pornească de la situațiile în care se pot afla acestea, precum și de la natura pericolelor care o pândesc și anume:

⁹⁴⁵ Întrucât unele state s-au opus unei reglementări complexe a problemei, conferința a trebuit să se limiteze numai la un singur aspect: protecția persoanelor civile aflate sub autoritatea unei puteri ocupante.

⁹⁴⁶ Convenția a intrat în vigoare la 21 decembrie 1950, iar R. Moldova a aderat la Convenție prin H.P. nr. 1318 din 02 martie 1993.

⁹⁴⁷ Aceste zone, localuri și localități pot fi stabilite și în timp de pace sau imediat după începerea ostilităților militare pentru a pune la adăpost persoanele din prima grupă și ultima categorie.

⁹⁴⁸ Zonele neutralizate pun la adăpost de pericolele acțiunilor militare următoarele categorii a) răniții și bolnavii, combatanții sau necombatanții; b) persoanele civile care nu participă la ostilități și nu pun mâna pe arme și nu desfășoară nici o activitate cu caracter militar în interiorul acestor zone.

1. Când populația și persoanele civile sunt direct expuse operațiunilor militare pe teritoriul național de care aparțin prin bombardamente sau atacuri etc.

2. Când teritoriul național este ocupat de trupele inamice și este supus abuzurilor din partea autorităților de ocupație prin deportări, internări, luări de ostatici, rele tratamente, represalii ș.a.

3. La începutul ostilităților, pe teritoriul inamic autoritățile desfășoară acțiuni de represalii împotriva turiștilor, rezidenților, persoanelor aflate în misiuni, refugiaților sau apatrizilor etc.

Dacă o persoană se bucură de protecția prezentei Convenții, dar este bănuită legitim de unele activități ce aduc daune securității statului, persoana nu va putea să beneficieze de drepturile convenției.

În cazul în care o persoană protejată prin Convenție, este deținută ca spion sau sabotor împotriva Puterii ocupante, acea persoană va putea să fie lipsită de drepturile de comunicare, prevăzute de Convenție.⁹⁴⁹

Va înceta aplicarea Convenției la un an de la încheierea generală a operațiunilor militare, iar în cazul eliberării, repatrierii stabilirea va avea loc după aceste termene.

De la începutul unui conflict, Părțile beligerante și cele interesate vor putea încheia între ele acorduri⁹⁵⁰ pentru recunoașterea zonelor și a localităților pe care le-ar stabili, în acest scop CICR, sunt invitate să-și ofere bunele lor oficii pentru a înlesni stabilirea acestor zone.

În urma stabilirii zonelor, Părțile vor dispune să pună la adăpost de pericolele luptelor, fără nici o distincție, următoarele persoane:

- răniți și bolnavi, combatanți sau necombatanți;
- persoanele civile care nu participă la ostilități și nu prestează nici o muncă cu caracter militar în aceste zone.

Spitalele civile organizate pentru acordarea de îngrijiri medicale răniților, bolnavilor, infirmilor, bătrânilor și altor categorii de persoane vor beneficia de un document care atestă caracterul lor de spital civil. Ele vor fi marcate, dacă sunt autorizate de stat, prin emblema prevăzută de Convenția II ca în cazul îmbunătățirii soartei răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, ele vor fi perfect vizibile forțelor inamice, în vederea îndepărtării posibilității oricărei acțiuni agresive.

Întreg personalul spitalelor civile⁹⁵¹, inclusiv personalul destinat căutării, ridicării, transportării și îngrijirii răniților și bolnavilor civili va fi respectat și protejat.

Toate mijloacele de transport vor fi protejate și respectate conform prevederilor Convenției, ce sunt utilizate de spitalele civile, aceste transporturi vor fi îndrumate cât mai repede posibil, iar statul care autorizează libera lor trecere va avea dreptul să fixeze condițiile tehnice în care trecerea va fi autorizată.

Persoanele civile aflate pe teritoriul unei Părți în conflict, vor putea primi sau trimite membrilor familiilor lor, oriunde s-ar găsi, vești cu caracter strict familial⁹⁵².

⁹⁴⁹ În toate aceste cazuri persoanele care se fac vinovate vor fi totuși tratate cu omenie și în caz de urmărire vor avea dreptul la un proces echitabil conform principiilor unanim recunoscute, art. 5 Titlul I al Convenției III.

⁹⁵⁰ Anexa 1 privind proiectul de acord la zonele și localitățile sanitare și de securitate în baza art. 14 al Convenției III și art. 23 al Convenției II de la Geneva din 12 august 1949; cu drepturile și obligațiile ce decurg din proiectul de acord.

⁹⁵¹ Personalul spitalelor civile, aflate în zonele operațiilor militare, se vor legitima cu ajutorul unui bilet de identitate care constă dintr-o brasardă purtată pe brațul stâng. Este rezistent în condiții nefavorabile și prevede obligațiile care-i revin.

Părțile în conflict vor ușura cercetările întreprinse de membrii familiilor lor dispersate de război pentru a relua relațiile unii cu alții și, dacă e posibil, să se întâlnească.

Inovația principală a Convenției o constituie faptul că în structura dreptului internațional umanitar aduce o serie de definiții ale conceptelor fundamentale ca elemente indispensabile și eficiente protecției.

În acest sens CICR a pregătit două proiecte de protocoale adiționale la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949; unul privind protecția victimelor în conflictele armate internaționale și altul în cele neinternaționale.

După dezbaterile desfășurate în patru sesiuni anuale la 8 iunie 1977, a fost adoptat Protocolul I care în titlul IV stabilește statutul actual al protecției populației civile.

Distincția între persoanele care participă direct la ostilități și cele care nu iau parte nemijlocit la acestea constituie principiul de bază al dreptului internațional umanitar.

Datorită acestui fapt s-a propus astfel să se excludă din categoria de „populație civilă” persoanele care participă direct la ostilități, iar expresia „participare directă la ostilități”, acțiune distinctă de „efortul de război”⁹⁵³, presupune comiterea unui act de război, care lovește în mod concret potențialul militar al inamicului.

Prin definiție este considerată civilă orice persoană care nu face parte din forțele armate și care nu participă direct la ostilități.⁹⁵⁴

În categoria de „civili” sunt incluse toate persoanele aflate pe teritoriul părților în conflict și nu fac parte din forțele armate, fără a se ține cont de naționalitatea acestora. Se mizează pe caracterul lor inofensiv și, în cazul apariției vreunui dubiu, toate persoanele aflate pe teritoriul părților în conflict sunt recunoscute civile.

Un alt principiu de bază în protecția populației civile îl constituie „interzicerea atacării acesteia”.

Termenul de „atac” înseamnă „a începe o luptă”, „a da primele lovituri”, însă în Protocolul adițional I al Convenției III are un sens mai larg, înglobând toate acțiunile care ar putea afecta populația civilă atât pe cale ofensivă cât și defensivă. Combatanții sunt obligați să se diferențieze de populația civilă atunci când iau parte la un atac sau la o operațiune militară preliminară unui atac⁹⁵⁵.

Protocolul adițional de la Geneva din 1977 a lăsat neelucidate o serie de concepte utilizate cum ar fi: operațiuni militare, ostilități, acte de violență ș.a., toate având legături cu protecția ce se dorește asigurată populației civile.

Persoanele protejate au dreptul în toate împrejurările la respectarea onoarei, a drepturilor familiale, convingerilor și practicii religioase, tratare cu omenie și protejare contra oricărui act de violență sau de intimidare, contra insultelor și curiozității publice⁹⁵⁶.

Conferința diplomatică de la Geneva, aplicabilă în conflictele armate, prevede în mod expres o normă cutumiară, conform căreia civilii inofensivi trebuie să beneficieze de o protecție generală contra pericolelor ostilităților.

⁹⁵² În cazuri necesare, Părțile aflate în conflict armat pot să restrângă corespondența familială cel mult până la folosirea de formulare tip, conținând douăzeci și cinci de cuvinte la cel mult o scrisoare pe lună.

⁹⁵³ „Efortul de război” se poate defini ca ansamblul activităților care din apropiere sau de la distanță, contribuie la continuarea ostilităților. Populația civilă poate participa la efortul de război fără să piardă prin aceasta dreptul la protecție.

⁹⁵⁴ Cu excepția persoanelor, prevăzute la art. 4, A 1), 2), 3), și 6) din Convenția III și art. 43 din Protocolul adițional Convenției.

⁹⁵⁵ Art. 44 alin. 3 ale Protocolului I, Convenția III de la Geneva, 12 august 1949.

⁹⁵⁶ Art. 27, secțiunea I, titlul III, Statutul și tratamentul persoanelor protejate al Convenției IV de la Geneva din 12 august 1949.

Protocolul adițional privind „Protecția populației civile” (art. 51 din Protocol), consacră printre cele mai importante dispoziții următoarele:

1. Populația civilă și persoanele civile se bucură de o protecție generală contra pericolelor ce reies din operațiile militare, care vor trebui să fie respectate în toate împrejurările.

2. Sunt interzise atacurile sau actele de amenințare cu violență ale căror scop principal este de a răspândi teroarea printre populația civilă.

3. Persoanele civile se bucură de protecția acordată, dar cu excepția cazurilor în care participă direct la ostilități și numai pe durata acestei participări.

4. Sunt interzise: atacurile fără discriminare prin care se înțeleg:

a) atacuri care nu sunt îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat;

b) atacuri cu mijloace și metode de luptă ale căror efecte nu pot fi limitate după cum le prescrie Protocolul adițional I și care, în consecință, sunt capabile să lovească fără deosebire, obiective militare și persoane civile sau bunuri cu caracter civil.

5. Vor fi considerate atacuri fără discriminare, următoarele tipuri:

a) bombardarea prin orice metodă sau mijloace utilizate,⁹⁵⁷ care consideră ca obiectiv militar unic un anumit număr de obiective militare distanțate și distincte, situate în orice zonă, conținând o concentrare de persoane civile sau bunuri cu caracter civil;

b) atacuri, prin care se poate incidental cauza rănirea sau pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, pagube de bunuri cu caracter civil în raport cu avantajul militar concret așteptat.

6. Acțiuni de represalii sunt interzise împotriva populației civile sau persoanelor civile.

7. Prezența sau mișcările populației sau persoanelor civile nu pot fi utilizate în scop de a pune la adăpost anumite puncte sau zone de operațiune militară, sau să pună obiectivele militare la adăpost de atacuri, sau să se acopere, să favorizeze ori să afecteze operațiunile militare.

La rândul lor, forțele militare nu trebuie să dirijeze mișcările populației sau persoanelor civile în scopurile sus-menționate.

În acest sens, Părțile la conflict armat vor lua măsuri de precauție împotriva efectelor atacurilor ce pot surveni:

a) se vor strădui să îndepărteze din vecinătatea obiectivelor militare populația și persoanele civile, precum și bunurile cu caracter civil ce sunt supuse autorității lor;

b) vor evita amplasarea obiectivelor militare în interiorul sau în apropierea zonelor dens populate;

c) vor lua toate măsurile de protecție ce sunt necesare pentru a proteja împotriva pericolelor ce rezultă din operațiile militare ce sunt supuse autorității lor.

Conflictele armate au pus cu acuitate și problema protecției unor categorii de persoane din rândul populației și persoanelor civile.

O primă categorie sunt persoanele civile care exercită o funcție umanitară ca: membrii personalului sanitar civil, membrii personalului protecției civile, ai protecției bunurilor culturale și alte persoane care au anumite relații de activitate profesională.

A doua categorie sunt persoanele civile, datorită situației lor speciale: vârsta înaintată sau copiii, sexul, starea fizică sau mintală etc.

⁹⁵⁷ Redactorii Protocolului au dorit să interzică, în mod expres, bombardamentele de tip „covor”, denumite și „pe metru pătrat”, menite să distrugă orice formă de viață sau bun pe o suprafață determinată.

Scopul acestor reglementări nu este de a înlătura definitiv aceste pericole, fapt absolut imposibil, ci de a reduce la minimum riscurile ce se pot răsfrânge asupra acestor categorii.

Se bucură de o protecție generală contra pericolelor ce rezultă din „operațiunile militare” în sensul articolului 51 paragraful 1 din Protocol anumite categorii din rândul populației civile.

Conceptul de „operațiune militară”⁹⁵⁸ nu este definit în dreptul internațional umanitar, deși aproape toate convențiile care reglementează această materie fac referire la el.

Pericolele care amenință populația civilă, ca urmare a desfășurării operațiunilor militare, sunt multiple, mai ales dacă ținem seama de faptul că în anumite operațiuni, atacurile celor trei forțe armate - terestră, aeriană și navală - sunt combinate.

Măsurile concrete de protecție pe care trebuie să le ia atât partea care atacă, cât și cea care se apără, sunt următoarele:

1. Să identifice cu exactitate obiectivele militare pe care dorește să le atingă. O asemenea îndatorire impune responsabilități deosebite pentru combatanții militari, care trebuie să-și instruiască trupele în acest scop.

2. Să folosească numai mijloace și metode de atac strict necesare pentru distrugerea obiectivelor militare alese. Această normă are un sens dublu atât pentru atacator, care reduce cheltuielile pentru armament și muniții cât și pentru partea atacată - o limitare a pierderilor și distrugerilor obiectivelor militare. În consecință, părțile trebuie să aibă drept scop în urma acestor măsuri, reducerea la minimum a pierderilor de vieți omenești⁹⁵⁹.

3. Să nu întreprindă un atac în cazul în care ar ajunge la concluzia că acesta ar putea să producă incidental pierderi de vieți omenești în rândul populației sau persoanelor civile. Sunt interzise numai atacurile intenționate îndreptate împotriva populației civile, iar cele incidentale nu vizează această îndatorire.⁹⁶⁰ Dar obligația de a întrerupe un atac când ar putea produce incidental pierderi de vieți omenești le aparține atât celor care pregătesc atacul (comandanții), cât și celor ce-l execută (soldații). În diverse cazuri este posibil să apară elemente noi în timpul lansării atacului, în care trebuie să înceteze atacul sau să nu-l declanșeze.⁹⁶¹

4. Să avertizeze în timp util populația civilă înainte de declanșarea atacului.

Uneori un asemenea avertisment prealabil ar putea compromite un atac, mai ales unul aerian, de aceea această îndatorire a fost circumstanțiată, „afară de cazul în care circumstanțele nu permit aceasta”, iar respectarea ei are efecte benefice, care permite evacuarea sau adăpostirea populației civile sau declararea unor „orașe deschise”. Avertismentul nu interzice „șireteniile de război”, cu condiția de a nu înșela populația sau persoanele civile pentru a le lipsi de protecție.

⁹⁵⁸ Art. 23, 37 și 52, Convenția a IV-a de la Haga din 1907, Convenția de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor de război art. I/37, II/39, 4,15-17 și 40; III/23, 50, 75; IV/28, 40, 53, 95, III; Protocolul I din 1977 (art. 3, 37, 44, 49, 51, 59, 60), Protocolul II din 1977 (art. 1 și 3).

⁹⁵⁹ Oricât de precise ar fi mijloacele de luptă, ele nu pot evita pierderile de vieți omenești. În conflictele din Golf din 1991, forțele aliate au folosit așa-numitele arme „inteligente”, dar au produs 68000 de morți dintre care cea mai mare parte au fost civili, iar rachetele „skud”, folosite de Irak, lipsite de precizie, au fost dirijate contra populației civile din Israel și Arabia Saudită.

⁹⁶⁰ În Irak o bombă, care fusese dirijată împotriva unui pod, obiectiv strategic, a căzut într-o piață din apropiere și a cauzat circa 160 de morți.

⁹⁶¹ Bombardarea Irakului pe timp de zi, în obiectivele militare se aflau mulți civili, fapt pentru care aviatorii trebuiau să-l sesizeze și să se abțină de la atac.

5. De a alege, dintre toate obiectivele militare, pe acelea care vor aduce aceleași avantaje militare cu cel mai redus grad de pericol pentru populația civilă și bunurile cu caracter civil. Într-un sistem de obiective militare se pot ataca numai anumite elemente ale lui care duc la paralizarea acestuia.

6. În acțiunile militare navale sau aeriene, să ia aceleași măsuri de precauție pentru protecția populației civile și a bunurilor cu caracter civil.

Statutul persoanelor civile, aflate în perioada de conflict armat, în puterea părții adverse a fost stabilit printr-un șir de reglementări internaționale⁹⁶² care, cum s-a constatat din păcate, prevederile acestor instrumente n-au fost luate în considerare în cazul mai multor conflicte recente.

Întru evitarea acestor situații, Conferința diplomatică de la Geneva a urmărit să completeze normele enunțate în 1949. Astfel, în Protocolul I au fost adăugate două secțiuni noi, în capitolul IV secțiunea a II-a intitulată: „Ajutoare în favoarea populației civile” și secțiunea a III-a „Tratamentul persoanelor aflate în puterea unei părți la conflict”.

Puterea ocupantă va asigura, de asemenea, în întreaga măsură, în afara obligațiilor enumerate în articolului 55 al Convenției a IV-a, fără nici o diferențiere cu caracter defavorabil, furnizarea de îmbrăcăminte, așternuturi, mijloace de adăpostire și alte furnituri esențiale supraviețuirii populației civile pe teritoriul ocupat.

Va beneficia de ajutor populația civilă aflată sub controlul inamicului pe un teritoriu ocupat, care este insuficient aprovizionată, fără nici o diferențiere cu caracter defavorabil, respectând condițiile acestor acțiuni de asistență.

Li se vor acorda prioritate la distribuirea de colete cu ajutoare copiilor, femeilor însărcinate, mamelor care alăptează copii.

Părțile vor autoriza și facilita trecerea rapidă și fără pierderi a tuturor trimiterilor; să condiționeze această autorizare condiției ca distribuirea asistenței să fie efectuată sub controlul la fața locului a unei puteri protectoare.⁹⁶³

Personalul care participă la acțiunile de ajutorare va trebui să aibă agrementul părții pe teritoriul căreia își exercită activitatea sa, neputând fi limitat sau restrâns decât în caz de necesitate, cu condiția să nu-și depășească misiunile și să țină seama de exigențele securității teritoriului respectiv.

În concluzie, aceste amendamente în asistența populației civile din teritoriile ocupate s-au extins benefic asupra întregii populații, s-au adăugat noi îndatoriri în sarcina părților la conflict, acordându-se o protecție expresă personalului care participă la acțiunile de ajutorare.

În categoria persoanelor foarte vulnerabile în caz de conflict armat femeile și copiii dețin un loc prioritar⁹⁶⁴.

Protocolul de la Geneva consacră trei reguli speciale femeilor aflate în puterea inamicului sau pe un teritoriu ocupat.

1. Femeile vor fi protejate în special împotriva violului, constrângerii la prostituție și a oricărei forme de atentat la pudoare.

⁹⁶² Regulamentul de la Haga din 1907 (secțiunea a III-a), Convenția a IV-a de la Geneva din 12 august 1949 privitor la protecția persoanelor civile în timp de război.

⁹⁶³ Acțiunile de ajutorare a populației civile din teritoriul ocupat sunt guvernate de articolele 59-62, 108-111 din Convenția a IV-a de la Geneva 1949 și art. 71 din Protocolul I din 1977.

⁹⁶⁴ Convenția a IV-a de la Geneva din 1949; art. 76 din Protocolul I din 1977; Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU din 1970 privind protecția femeilor și copiilor în perioada de urgență sau în timp de război, în perioada de luptă pentru pace, eliberare națională și independență.

2. Cu prioritate absolută vor fi examinate cazurile în care sunt femeile însărcinate și mame cu copii mici, care depind de acestea, ce sunt arestate, deținute sau internate în legătură cu conflictul armat.

3. Femeile însărcinate sau mamele cu copii, ce depind de ele, vor fi exonerate de o pedeapsă cu moartea pentru o infracțiune comisă în legătură cu conflictul armat. O astfel de condamnare la moarte nu va fi executată.

Protecția copiilor în Protocol are un caracter mai complex, mai larg, decât a fost reglementată în Convenția a IV-a, prin următoarele reguli sau principii de reglementare:

1. Copiii vor trebui să beneficieze de un regim special și să fie protejați împotriva oricărei forme de atentat la pudoare, li se vor acorda îngrijiri și ajutor dacă au nevoie, ținând cont de vârsta lor sau orice alt motiv.

2. Copiii sub 15 ani sub nici o formă nu vor fi implicați să participe la ostilitățile militare sau să fie recrutați sau înrolați în forțele armate.

3. În cazurile în care părțile la conflictul armat înrolează copii sub 15 ani devin prizonieri de război, aceștea vor continua să beneficieze de protecția specială acordată.

4. Dacă copiii sunt arestați, deținuți sau internați în legătură cu conflictul armat, vor fi puși sub pază în localuri separate de adulți cu excepția cazului în care copii sunt cazați ca unități familiale.⁹⁶⁵

5. Copiilor care au săvârșit o infracțiune în legătură cu conflictul armat și sunt condamnați la moarte, nu li se aplică pedeapsa dacă nu aveau 18 ani în momentul comiterii infracțiunii.

Este interzisă evacuarea către o țară străină a copiilor, cu excepția cazurilor în care acest lucru este necesar pentru protejarea lor de pericolele sau efectele acțiunilor militare sau de tratamentul medical și numai cu consimțământul în scris al reprezentanților lor legali, dacă aceasta este posibil.

În cazul copiilor evacuați, autoritățile țării gazdă vor perfecta pentru fiecare copil o fișă însoțită de fotografii pe care o vor trimite Agenției Centrale de Depistare a Comitetului Internațional al Crucii Roșii.⁹⁶⁶

Localitățile neapărate nu pot fi făcute obiectul unor atacuri în conflictele armate.

Autoritățile vor putea să declare drept localitate neapărată orice loc populat, care se află în apropierea sau în interiorul unei zone în care forțele armate sunt în contact și care este deschis ocupației și trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

a) să fie evacuate toate materialele militare și armamentul împreună cu forțele armate;

b) instabilitățile să nu fie utilizate în scopuri ostile;

c) să nu se întreprindă nici o activitate în sprijinul operațiunilor militare.

Forțele care rămân să mențină ordinea publică nu vor fi contra condițiilor de protecție.

Declarația făcută părții adverse trebuie să determine și să indice limitele localității neapărate; o dată primită declarația, trebuie să se confirme primirea și localitatea să fie tratată ca una neapărată.

⁹⁶⁵ P. 5 art. 75 din Protocolul I al Convenției a IV-a de la Geneva din 1949 prevede „... femeile vor fi deținute în localuri separate de cele ale bărbaților”. Dacă sunt arestate, deținute sau internate familii, unitatea acestor familii va fi păstrată, pe cât e posibil, în ceea ce privește cazarea lor.

⁹⁶⁶ Această fișă va conține următoarele date: numele, prenumele, sexul, locul și data nașterii (sau vârsta aproximativă), numele și prenumele tatălui și ale mamei, naționalitatea, limba maternă, adresa, starea sănătății, grupa sanguină, data și locul unde a fost găsit, precum și locul în care copilul și-a părăsit țara, adresa în țara gazdă. Iar în caz de deces, data, locul și împrejurările morții și locul de înmormântare.

Chiar dacă n-au fost respectate toate condițiile enumerate mai sus, populația civilă și tot restul de persoane civile vor beneficia de protecția regulilor dreptului internațional umanitar.

§ 5. Statutul prizonierilor de război.

O primă ameliorare a soartei prizonierilor de război consta în aceea că erau transformați în sclavi, însă până la acel moment erau în afara oricărei legi umanitare.

Începând din secolul al XVII-lea se creează o cutumă, conform căreia comandanții militari încheiau acorduri denumite carteluri, în care stabileau condițiile de eliberare a prizonierilor de război, inclusiv tariful de răscumpărare, al cărui quantum varia în funcție de rangul prizonierului. Astfel, se creează pe cale cutumiară principiul cruțării, conform căruia prizonierii nu mai pot fi uciși, ci internați ori schimbați contra unei răscumpărări.

Unul din întemeietorii acestui obicei este Alexandru cel Mare, care a ajuns la apogeul cuceririlor sale și a creat doctrina numită *stoică*, creând o eră nouă în lumea antică. El a pus baza răscumpărării prizonierilor⁹⁶⁷.

Unii autori identifică la această perioadă și regula: „dacă învingătorul nu poate să părăsească și să ia în captivitate prizonierii săi, el nu-i poate ucide, ci trebuie să-i elibereze”⁹⁶⁸.

Secolul al XVIII-lea înregistrează două evenimente istorice deosebite în soarta prizonierilor de război. În primul rând, se cristalizează pe cale cutumiară principiul, după care războiul este o relație între state și nu între cetățenii acestora și, în al doilea rând, constă în apariția unui număr mai mare de combatanți pe câmpul de luptă, iar soarta prizonierilor devine deja o preocupare statală.

Combatantul prins și dezarmat nu mai este considerat un inamic, ci un cetățean care trebuie tratat după toate regulile de respect proprii ființei umane⁹⁶⁹.

În secolul XIX sporește numărul înțelegerilor bilaterale pentru schimbul prizonierilor de război ce sunt deosebit de semnificative pentru regularizarea războiului⁹⁷⁰.

Dacă pe plan internațional problema nu face progrese resimțite, atunci pe plan intern asistăm la o evoluție interesantă.

Din acest punct de vedere, cunoscutul jurist Francis Lieber în Instrucțiunile pentru armatele în campanie ale Statelor Unite, elaborate în 1863, acordă 38 de articole problemei prizonierilor de război⁹⁷¹.

În plan normativ statutul prizonierilor de război a fost reglementat în patru instrumente internaționale⁹⁷² determinate pe de o parte, de necesitatea de a asigura protecția noilor categorii de combatanți, iar pe de altă parte, de a le ameliora soarta lor.

Conform articolului 43-44 ale Convenției de la Geneva din 12 august 1949, conceptul de prizonier de război derivă din acela de combatant, unde persoanele care fac

⁹⁶⁷ Henry Bonfils. *Manuel de droit international public*, Paris, 1905, p. 33-35.

⁹⁶⁸ V. Pillet. *Le droit de la guerre*, Thème 1, Paris, 1892, p. 200.

⁹⁶⁹ Tratatul de pace și prietenie între Franța, Marea Britanie și Spania semnat la Paris la 10 februarie 1763; Tratatul de pace dintre Austria și Prusia încheiat la Teschen la 13 iunie 1779; Tratatul de pace de la Haga din 10 septembrie 1785 dintre Statele Unite și Prusia ce propune o reglementare în timp de pace pentru a fi aplicată în timp de război.

⁹⁷⁰ Cartelul semnat la Washington la 12 mai 1813 între SUA și Marea Britanie; Convenția din 26 noiembrie 1820 dintre Spania și Columbia semnată la Ciudad de Trujillo.

⁹⁷¹ Articolele 49-53, 55-56, 72-80, 105-110; 119-133 în Schindler, Toman.

⁹⁷² Regulamentul anexă la Convenția a IV-a de la Haga 1907 (cap. II art. 4-20) Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929 pentru ameliorarea soartei prizonierilor de război; Convenția a III-a de la Geneva din 12 august 1949; Protocolul adițional 1 din 8 iunie 1977 art. 43-44.

parte din componența forțelor militare aflate în conflict se consideră combatanți (adică au dreptul să participe nemijlocit la acțiuni militare) și orice combatant, fiind prins în prizonierat de partea adversă, este prizonier de război⁹⁷³.

Esența acestei Convenții poate fi exprimată prin teza: „Prizonierii de război trebuie tratați cu omenie”.

În acest context, se bucură de protecție umanitară în calitate de prizonier de război următoarele categorii de combatanți:

a) membrii forțelor armate ale unei părți în conflict ai milițiilor și corpurilor de voluntari făcând parte din aceste armate;

b) membrii altor miliții și membrii altor corpuri de voluntari, inclusiv cei din mișcările de rezistență organizate aparținând unei părți în conflict, acționând în afara sau în interiorul propriului lor teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat⁹⁷⁴;

c) membrii forțelor regulate care se pretind ale unui guvern ori ale unei autorități nerecunoscute de puterea deținătoare;

d) Persoanele care urmează forțele armate fără a face parte din ele, membrii civili ai echipajelor unităților de muncă sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea forțelor armate;

e) persoanele din rândurile populației locale care iau benevol arma în mâini pentru a opune rezistență.

Protocolul I din 1977 extinde statutul de prizonieri de război la toate forțele, toate grupele și toate unitățile armate, care sunt plasate sub un comandament responsabil de conduita subordonaților săi față de această Parte, chiar dacă aceasta este reprezentată de un guvern sau autoritate nerecunoscută de o Parte adversă.

Includerea persoanelor menționate la statutul prizonierului de război este raportată la următoarele două condiții:

- să fi căzut în puterea inamicului;
- să aparțină uneia din categoriile enumerate.

În concluzie, putem să menționăm că capturarea unui prizonier de război poate avea loc numai în perioada ostilităților active, stabilind categoriile de persoane ce pot obține statutul de prizonier de război cu excepția personalului militar, sanitar și religios.

Beneficiază de statut de prizonier de război și rezerviștii, membrii mișcărilor de rezistență, precum și membrii forțelor armate în uniformă care acționează pe teritoriul inamic în scopul obținerii de informații sau distrugerea unor obiective militare.

Nu se bucură de statutul prizonierilor de război spionii, sabotorii, mercenarii și militarii care au comis crime de război, după ce un tribunal competent a pronunțat o sentință împotriva lor⁹⁷⁵.

Prizonierii de război își păstrează statutul lor juridic din momentul capturării lor până la repatriere.

973 Dispoziții generale ale Convențiilor de la Geneva și Protocoalelor adiționale. CICR, 1994, p. 21.

974 Participanții la mișcările de rezistență aparținând unei părți în conflict trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- a) să fie conduși de o persoană responsabilă pentru subordonații săi;
- b) să aibă un semn distinctiv fix și recunoscut clar de la distanță;
- c) să poarte deschis arma;
- d) să respecte legile și obiceiurile războiului.

975 Numai persoanele care acționează cu înșelăciune sau care recurg intenționat la metode ascunse pot fi considerate spioni. Astfel militarii în ținută nu pot fi considerați spioni, chiar dacă ei încercă să adune informații necesare clandestin.

Nici un fel de măsuri din partea autorităților care îi dețin sau acțiuni proprii ale lor nu pot duce la pierderea de către ei a acestui statut în timpul captivității.

Răspunderea de tratamentul care le este aplicat prizonierilor de război, nu revine indivizilor sau corpurilor de trupă care i-au capturat, ci numai autorității puterii inamice deținătoare.

Ei nu pot fi transferați unei alte Puteri, iar dacă au fost transferați, răspunderea aplicării Convenției aparține Puterii care a acceptat să-i primească. În cazul în care această Putere nu-și îndeplinește obligațiile de a executa dispozițiile Convenției, partea care i-a predat este în drept să ceară înapoierea prizonierilor de război.

Orice act de agresiune sau omisiune ilicită care ar pune în pericol viața sau sănătatea unui prizonier de război de sub puterea sa va fi considerat ca o gravă încălcare a Convenției, ei nu vor putea fi supuși unei mutilări fizice sau experiențe medicale de orice natură care nu ar fi justificată de starea sănătății lor⁹⁷⁶.

Protecția prizonierilor de război trebuie să aibă un caracter permanent, mai ales împotriva oricărui act de intimidare, contra insultelor sau curiozității publice⁹⁷⁷.

Orice încălcare a acestor reguli va antrena răspunderea statului respectiv și a celor care au efectuat-o, orice act ilicit din partea puterii deținătoare, antrenând moartea sau punând în pericol grav sănătatea prizonierilor vor fi considerate infracțiuni grave și echivalează cu crime de război.

În mod gratuit va trebui să suporte Puterea deținătoare cheltuielile pentru întreținere și îngrijiri medicale și nu în ultimul rând statele membre la Convenție se obligă să adapteze normele sale interne la Convenție.

Militarul sau o altă persoană care se bucură de protecția umanitară și beneficiază de statutul prizonierilor de război, capturat pe câmpul de luptă, este predat superiorilor și condus în afara acțiunilor militare apoi supus unor formalități de înregistrare⁹⁷⁸.

Încercarea de a induce în eroare autoritatea adversă va fi sancționată cu restrângerea unor drepturi ce decurg din statutul de prizonier, iar prizonierul care refuză să răspundă nu poate fi amenințat sau insultat sau, cu atât mai mult, supus unor constrângeri fizice sau psihice.

Prizonierilor de război care sunt incapabili de a se prezenta datorită stării lor fizice sau psihice vor fi transmiși serviciului sanitar și identitatea lor va fi stabilită prin toate mijloacele posibile și într-o limbă pe care acesta o cunoaște.

Toate bunurile și obiectele prizonierului de război vor rămâne în posesia lui,⁹⁷⁹ iar bunurile ridicate vor fi înapoiate în momentul punerii lui în libertate sau repatrierii lui.

Evacuarea⁹⁸⁰ se va face în cel mai scurt timp după capturare, în lagăre situate departe de zona de luptă. Pe timpul evacuării Puterea deținătoare va asigura prizonierii cu apă potabilă și hrană suficientă, îmbrăcăminte, îngrijiri medicale necesare.

⁹⁷⁶ Este interzisă tortura psihică și morală cum ar fi "spălarea creierilor", practică de Vietnam față de prizonierii francezi și nord-americani.

⁹⁷⁷ Expunerea la televiziune a prizonierilor irakieni în timpul conflictului din Golf din 1991, s-a apreciat ca o încălcare a dispozițiilor art.13 din Convenția a III-ea.

⁹⁷⁸ Prizonierul este obligat să prezinte datele sale personale, numele și prenumele, gradul și data nașterii și numărul matricol purtate sau o altă indicație echivalentă. Aceste date vor fi gravate pe o placă de identitate confecționată dintr-un material rezistent în două exemplare, iar în caz de deces al combatantului un exemplar va fi trimis puterii de care depinde prizonierul.

⁹⁷⁹ Bunurile sau obiectele ce sunt destinate pentru acțiuni militare (arme, cai, echipament militar, documente militare) vor fi ridicate, obiectele de valoare vor fi trecute pe contul prizonierului respectiv din considerente de securitate prin ordinul unui ofițer

⁹⁸⁰ Evacuarea, dacă este la o distanță lungă, se va face în etape și deplasarea pe jos nu va depăși 20 km pe zi.

Puterea deținătoare a prizonierului de război va putea să le impună obligația să nu treacă peste o anumită limită sau îngrădire.

Prizonierii de război vor putea fi puși în libertate total sau parțial, pe cuvânt sau pe angajament în măsura în care legile naționale ale statelor beligerante acceptă această posibilitate.

Internarea se va efectua numai în încăperi ce vor putea asigura toate garanțiile cu privire la igiena personală și salubritate, prizonierii care provin din zone cu climă caldă sau rece vor fi internați pe cât posibil în zone mai favorabile.

Localurile de internare a prizonierilor de război vor dispune în aceeași măsură ca și populația civilă de adăposturi contra bombardamentelor aeriene, în acest sens, părțile beligerante își vor comunica reciproc prin intermediul Puterilor protectoare indicațiile utile asupra situației geografice a lagărelor de prizonieri de război.

Prizonierii de război vor fi grupați în lagăre după naționalitate, sex, limba pe care o cunosc, obiceiurile lor.

Lagărele de prizonieri de război vor fi semnalizate în timpul zilei prin literele P.G. sau P.W. așezate astfel încât văzute în mod distinct de la înălțime sau prin alte mijloace de semnalizare convenite între părțile beligerante.

Condițiile de cazare a prizonierilor de război vor fi tot atât de favorabile, ca și condițiile rezervate trupelor Puterii deținătoare.

În ce privește dormitoarele, suprafața totală și volumul de aer minim, amenajarea și așternutul, inclusiv păturile vor trebui să fie complet ferite de umiditate, suficient de încălzite și luminate, precum și luate toate măsurile contra incendiilor.

În ce privește cantitatea, calitatea și varietatea hranei, aceasta trebuie să fi satisfăcătoare pentru a menține sănătatea prizonierilor, se va ține seama și de regimul obișnuit al prizonierilor⁹⁸¹.

Prizonierilor de război care lucrează li se va da un supliment la hrană, necesară pentru a participa la munca la care sunt folosiți.

Apa potabilă va fi în cantități suficiente și nu se va interzice fumatul.

Prizonierii au dreptul să participe la prelucrarea și fabricarea hranei lor precum și a alimentelor de care dispun, în acest sens se vor amenaja sufragerii sau popote.

Puterea deținătoare va asigura prizonierii de război cu îmbrăcăminte și încălțăminte suficientă, ținând cont de clima în care se află amplasat lagărul.

Prizonierii care muncesc vor primi și haine specifice muncii pe care o prestează. Vor fi instalate cantine unde prizonierii de război vor putea cumpăra alimente, obiecte uzuale, săpun și tutun, prețul cărora nu va depăși prețul pieței locale, iar beneficiile vor fi utilizate în folosul prizonierilor de război. La desființarea lagărului, acest fond va fi transferat unei organizații umanitare internaționale pentru a fi întrebuințat în profitul prizonierilor de război de aceeași naționalitate. În caz de repatriere, Puterea deținătoare va păstra aceste beneficii, dacă nu s-a convenit altfel.

În scopul asigurării curățeniei și pentru a preveni epidemiile, Puterea deținătoare va lua toate măsurile de igienă în cadrul lagărului de prizonieri.

Prizonierii vor dispune permanent de instalații conform normelor de igienă, ce vor fi ținute într-o stare de curățenie. De asemenea, li se va da apă suficientă pentru a se spăla și pentru spălarea rufelor, cu acordarea timpului necesar în acest scop.

În cadrul fiecărui lagăr va activa o infirmerie corespunzătoare cu un local separat pentru prizonierii cu afecțiuni molipsitoare sau mintale.

⁹⁸¹ În conflictul armat din Afganistan, s-a ținut cont de religia prizonierilor de război când li s-a acordat hrană și orele de rugăciuni.

Bolnavii ce necesită o intervenție chirurgicală sau spitalizare vor fi admiși în orice formațiune militară sau civilă aptă pentru a acorda îngrijirile medicale necesare, iar invalizii, în special orbii, vor beneficia de înlesniri la repatriere.

Personalul medical poate fi format de Puterea deținatoare de care depind și, dacă e posibil, de naționalitatea lor.

Toate cheltuielile de tratament vor fi suportate de Puterea deținatoare⁹⁸².

În scopul prevenirii răspândirii tuberculozei și a altor boli transmisibile specifice lagărelor se vor organiza inspecții medicale nu mai rar de o dată pe lună. Acestea vor supraveghea în special starea generală a sănătății, nutriția, curățenia prizonierilor, prin diverse mijloace, cum sunt microradiografia periodică și altele.

Membrii personalului sanitar și religios, reținuți de Puterea deținatoare pentru a acorda asistență prizonierilor de război, nu pot fi considerați prizonieri de război, dar vor beneficia cel puțin de toate avantajele ca să acorde îngrijirile medicale, ajutor moral și religios prizonierilor de război.

Personalul sanitar și religios reținut pentru misiunea sa va mai beneficia și de alte facilități:

- a avea dreptul să viziteze prizonierii care se găsesc în spitale sau în detașamente amplasate în afara lagărului;
- medicul militar cu cel mai înalt grad va fi responsabil de personalul sanitar reținut, va avea acces la autoritățile competente ale lagărului pentru soluționarea tuturor problemelor ce apar⁹⁸³;
- acest personal reținut nu poate fi constrâns să muncească la alte munci, decât la cele încadrate în misiunea sa medicală sau religioasă.

Duhovnicii reținuți vor acorda asistență prizonierilor de război prin autorizația și ajutorul acordat de Puterea deținatoare de la pastorul lor ca să exercite liber conștiința lor religioasă.

Puterea deținatoare va încuraja, respectând întru totul preferințele individuale ale fiecărui prizonier și anume activitățile intelectuale, sportive, educative, în acest scop punând la dispoziție localuri corespunzătoare și echipament necesar.

Pentru respectarea disciplinei în lagăr este numit un responsabil, ofițer de armată, care face parte din forța deținatoare⁹⁸⁴.

Cu excepția ofițerilor lor⁹⁸⁵, toți prizonierii de război sunt obligați la salut și la semnele exterioare de respect, prevăzute de regulamentele proprii lor armate față de toți ofițerii Puterii deținatoare, în acest sens, fiind autorizat portul semnelor gradului și naționalității, precum și al decorațiilor.

Vor fi afișate în fiecare lagăr, textul prezentei Convenții cu anexele sale, prevăzute în art. 6, în limba cunoscută prizonierilor, iar la cerere ele vor fi comunicate prizonierilor aflați în imposibilitatea de a lua cunoștință de textul afișat.

La fel toate regulamentele, ordinele, avertismentele și publicațiile de orice natură vor fi afișate în aceleași condiții ale Convenției, iar o copie a lor i se va transmite

⁹⁸² În special cheltuielile pentru orice aparat necesar, mai ales protezele dentare sau ochelarii.

⁹⁸³ Reprezentanții vor fi aleși prin vot secret pe o perioadă de 6 luni și aprobați de puterea deținatoare. Acești responsabili vor fi reeligibili (Cap. II, art.79-81).

⁹⁸⁴ Șeful lagărului de prizonieri va avea o copie a prezentei Convenții și va obliga pe toți subordonații s-o cunoască și s-o respecte în raport cu prizonierii de război sau cu alte categorii de persoane ce cad sub incidența Convenției.

⁹⁸⁵ Ofițerii prizonieri se bucură de drepturi și obligații separate față de celelalte categorii de prizonieri. La începutul ostilităților părților li se vor comunica gradele și titlurile militare pentru a primi un tratament corespunzător datorită gradului și vârstei lor (Cap. VII art. 43-45).

reprezentantului prizonierilor. De asemenea, ordinele și dispozițiile adresate individual vor fi scrise într-o limbă pe care o înțeleg.

În cazul în care prizonierul de război încalcă aceste legi sau regulamente, ale Puterii deținătoare, aceasta este autorizată să ia măsuri judiciare sau disciplinare asupra oricărui prizonier, dar nu va fi autorizată nici o urmărire sau sancțiune contrară dispozițiilor Convenției.

Numai tribunalele militare vor putea judeca un prizonier de război, cu excepția cazurilor în care legislația Puterii deținătoare autorizează un tribunal civil în mod expres să judece un membru al forțelor armate⁹⁸⁶.

Pedeapsa cu moartea, în principiu, poate fi pronunțată pentru infracțiuni ce se pedepsesc cu moartea în rândurile forței armate ale Puterii deținătoare. Dar, ținând cont de faptul, că prizonierul de război se află ca urmare a unor împrejurări independente de propria sa voință și nefiind cetățean al Puterii deținătoare, nu are nici o obligație de credință. În consecință, el nu va putea fi pasibil de pedeapsa cu moartea fără acordul Puterii de care depind prizonierii.

În toate cazurile în care este posibil, pedeapsa cu moartea nu se pronunță asupra femeilor gravide sau cu copii minori, precum și asupra prizonierilor de război care n-au împlinit optsprezece ani⁹⁸⁷.

Sancțiunile disciplinare⁹⁸⁸ vor fi folosite în cele mai dese cazuri. Pedepsele disciplinare nu pot fi pronunțate decât de către un ofițer împuternicit în acest scop.

Este unanim recunoscut că evadarea din lagărul de concentrare a prizonierilor nu încalcă principiile demnității militare și bărbăției, dragostea față de patrie, de aceea sancțiunile pentru evadare vor fi destul de limitate⁹⁸⁹.

Evadarea se va considera reușită dacă:

- s-a alăturat forțelor armate ale puterii de care depinde sau de acelea ale unei Puteri aliate;
- a părăsit teritoriul aflat sub autoritatea Puterii deținătoare sau a unei Puteri aliate acesteia;
- a ajuns pe o navă care arborează pavilionul Puterii de care depinde sau ale unei Puteri aliate cu condiția ca nava să nu se afle sub autoritatea Puterii deținătoare.

În cazul în care prizonierii de război au evadat și cad din nou în prizonierat, nu vor fi pasibili de nici o pedeapsă, iar în cazul încercării nereușite de evadare - vor fi remiși autorităților militare competente unde vor putea fi supuși unui regim de supraveghere special, dar cu condiția că acest regim să nu atingă starea sănătății lor⁹⁹⁰.

⁹⁸⁶ Procedura, condițiile, efectele și categoriile de pedepse ce li se pot aplica prizonierilor de război sunt stipulate în cap. III secț. I art. 82-88 ale Convenției.

⁹⁸⁷ Art. 100-101; 107-a Convenției III și Protocolul I art. 76-77, 86, 99.

⁹⁸⁸ Cea mai aspră pedeapsă disciplinară este arestul, după care urmează amenda, suprimarea avantajelor acordate peste prevederile Convenției și corvezile (până la trei ore pe zi) cea din urmă se aplică cu excepția ofițerilor. Pedepsele disciplinare în nici un caz nu trebuie să fie inumane, crude și periculoase pentru sănătatea prizonierilor, iar durata lor să nu depășească mai mult de 30 de zile (art. 89-90 al Convenției III).

⁹⁸⁹ Dacă prizonierul de război săvârșește infracțiuni în scopul evadării cum sunt: furt fără scop de îmbogățire, întocmirea și folosirea de acte false, port de haine civile, se vor aplica doar pedepse disciplinare.

⁹⁹⁰ Prizonierii pedepsiți disciplinar vor putea să facă zilnic exerciții și să stea la aer liber cel puțin două ore, să consulte zilnic punctul medical și eventual vor fi evacuați la infirmeria lagărului sau la spital. Vor avea dreptul să scrie sau să primească scrisori, însă coletele și trimiterile de bani le vor primi la expirarea pedepsei, iar bunurile perisabile primite vor fi trimise infirmeriei.

Comandantul lagărului va trebui să țină o evidență a pedepselor disciplinare pronunțate care va fi pusă la dispoziția reprezentanților Puterii protectoare.

Prizonierii de război vor putea fi folosiți de Puterea deținatoare ca muncitori, ținând cont de vârsta, gradul, sexul, precum și de aptitudinile lor fizice și mai ales, de condițiile în care vor fi supuși muncii pentru a-i întreține într-o stare de sănătate fizică și morală bună.

Subofițerii vor fi supuși la munci de supraveghere, iar ofițerii și celelalte categorii asimilate lor, dacă solicită o muncă, le va fi acordată în măsura posibilului, însă în nici un caz nu vor putea fi constrânși la muncă.

Prizonierii vor fi puși doar la următoarele munci:

- a) lucrări agricole;
- b) lucrări legate de procedura sau extracția materiilor prime pentru industria prelucrătoare;
- c) în administrare și lucrări de transport;
- d) activități comerciale artistice;
- e) servicii publice sau casnice.

Condițiile de muncă trebuie să fie convenabile, încât să se poată realiza procesul de lucru în condiții similare cu cele prestate de cetățenii Puterii deținatoare folosiți la munci similare, iar pentru acele munci care necesită o protecție specială, vor beneficia de mijloace de protecție respective. În acest sens, prizonierii nu vor putea fi folosiți la munci cu caracter periculos sau nesănătos.

Regimul de muncă zilnică nu va fi diferit de cel prevăzut pentru muncitorii Puterii deținatoare dacă aceasta din urmă este de o durată mai lungă⁹⁹¹.

Capacitatea de muncă va fi examinată cel puțin o dată pe lună. Prizonierilor de război, care suferă de boală în urma unor accidente de muncă sau obținută în procesul muncii, Puterea deținatoare le va elibera un certificat medical și vor primi toate îngrijirile necesare.

Aceste certificate medicale le va permite prizonierilor valorificarea drepturilor lor față de Puterea de care depind cu prezentarea unui dublicat Agenției Centrale a Prizonierilor de Război.

Comandantul lagărului de care aparțin prizonierii au întreaga răspundere pentru întreținerea, îngrijirea, tratamentul și plata indemnizației de muncă.

Indemnizația de muncă, datorată prizonierilor de război pentru munca prestată, va fi fixată conform cuantumurilor direct de la autoritățile deținatoare, dar cuantumul nu va fi însă niciodată inferior unui sfert de franc elvețian pentru întreaga zi de lucru. Acest cuantum se va aduce la cunoștința Puterii protectoare.

De asemenea, vor beneficia de o indemnizație de muncă prizonierii de război, care exercită funcții sau munci meșteșugărești în legătură cu administrația, precum și prizonierii solicitați să exercite funcții spirituale sau medicale.

Reprezentantul prizonierilor și ajutoarele sale vor beneficia de o indemnizație dintr-un fond alocat de beneficiile cantinei, cuantumul căreia va fi aprobat de comandantul lagărului.

Prizonierilor de război li se recunoaște dreptul de a dispune de unele resurse bănești care provin:

- dintr-un avans din solda lunară vărsată de puterea deținatoare în funcție de gradul prizonierului;

⁹⁹¹ Durata muncii zilnice, repaosul de prânz va fi de cel puțin o oră, de asemenea li se va acorda un repaos de 24 ore consecutive pe săptămână, de regulă, duminica. Dar după o muncă de un an, vor beneficia de un concediu de 8 zile consecutive ce vor fi remunerate cu indemnizația sa de muncă.

- din sumele pe care prizonierii le-au avut asupra lor în momentul luării în prizonierat;
- din suplimentul trimis de statul de care depind prizonierii de război;
- din indemnizațiile de muncă plătite de autoritățile statului deținător;
- din sumele pe care prizonierii le vor primi, individual sau colectiv, de la rude sau de la diverse societăți de caritate.

Convenția prevede posibilitatea autorizării prizonierilor de a face cumpărături sau de a beneficia de servicii contra plată, în afara lagărului.

Prizonierii au dreptul și la ajutoare materiale permise în formă de colet poștal individual sau colectiv.

Convenția, totuși, acordă o prioritate mai largă coletelor poștale colective cu dimensiuni standard, al căror conținut reprezentanții prizonierilor îl pot repartiza în mod egal tuturor⁹⁹².

Militarii sau persoanele care au participat activ la ostilitățile militare, făcuți prizonieri cel mult în termen de o săptămână, vor putea să adreseze direct familiei lor sau Agenției Centrale a Prizonierilor de Război o carte poștală, informându-i despre captivitatea sa⁹⁹³.

De regulă, scrisorile vor fi scrise în limba maternă a prizonierilor, însă Puterea deținătoare poate dispune corespondența și în alte limbi.

Cei care un timp îndelungat n-au primit vești de la familia lor, din cauza unor împrejurări, vor fi autorizați să expedieze telegrame, ale căror taxe vor fi trecute în debitul contului Puterii deținătoare, precum și în caz de urgență vor beneficia de acest drept cu taxe minime de expediere, dacă nu există acorduri bilaterale dintre părțile beligerante.

Dacă părțile beligerante, din cauza ostilităților, nu pot asigura circulația normală a corespondenței, coletelor, vor asigura transportul acestor trimiteri pe tot teritoriul ei aflat sub control, iar în continuare acesta va fi asigurat de celelalte Puteri pe teritoriile lor.

Aceste mijloace de transport vor putea fi utilizate și pentru asigurarea:

- expedierii listelor și rapoartelor schimbate între Agenția Centrală de Informații și birourile naționale⁹⁹⁴;
- expedierii rapoartelor privitoare la prizonierii de război cu care Puterile protectoare vin în ajutorul prizonierilor și care o poartă cu propriii lor delegați sau cu părțile în conflict.

Corespondența va putea fi supusă unei cenzuri, dar numai din partea părților beligerante și numai pentru motive militare sau politice, și nu va putea fi decât temporară și de o durată cât mai scurtă cu putință.

În cazul transmiterii actelor, pieselor și documentelor destinate sau care emană de la prizonieri, în special procurile și testamentele, Puterea deținătoare va consulta un jurist cu luarea măsurilor necesare pentru atestarea autenticității semnăturilor.

În timpul acțiunilor de ostilitate Convenția prevede repatrierea nemijlocită a răniților și bolnavilor care sunt scoși sau inapți pentru a relua pozițiile de luptă.

Vor fi repatriați direct:

- răniții și bolnavii incurabili cu o scădere importantă și permanentă a stării intelectuale sau fizice;

⁹⁹² Toate coletele poștale sunt scutite de taxa vamală sau de alte forme de impozitare.

⁹⁹³ Prizonierul va putea informa membrii familiei sale cu privire la locul și starea sănătății sale, prin cel puțin două scrisori și patru cărți poștale pe lună.

⁹⁹⁴ Titlul V art. 122-123 al Convenției III. Birou de Informații și societăți de ajutor privind prizonierii de război.

- răniții sau bolnavii care necesită o îngrijire medicală mai mare de un an și facultățile fizice sau mintale au suferit o scădere importantă;

- răniții și bolnavii însănătoșiți ale căror facultăți intelectuale sau fizice par să fi suferit o scădere continuă importantă.

Vor putea fi spitalizați în țări neutre:

- răniții și bolnavii a căror vindecare poate fi întrevăzută în anul următor începutului bolii, dacă se poate asigura un tratament mai sigur și eficient în țara neutră;

- prizonierii de război a căror sănătate mintală este pusă în pericol datorită stării de menținere în captivitate și internarea într-un stat neutru ar putea înlătura acest pericol.

În general, vor fi repatriați prizonierii de război spitalizați în țară neutră, care aparțin următoarelor categorii:

- cei a căror sănătate s-a agravat, astfel îndeplinind condițiile repatrierii directe;

- cei ale căror facultăți intelectuale sau fizice rămân după tratament deosebit de scăzute⁹⁹⁵.

Comisiile medicale mixte⁹⁹⁶ vor fi desemnate de la începutul stării de beligeranță, fiind chemate să soluționeze ce categorii de prizonieri de război, răniți sau bolnavi, urmează să fie repatriați. Repatrierea prizonierilor grav bolnavi, indiferent de numărul și originea lor, vor fi transportați numai în situația în care o vor putea suporta.

Victimele unor accidente, cu excepția celor răniți voluntar, vor beneficia de repatriere sau spitalizare într-o țară neutră.

Cheltuielile vor fi suportate până la hotarele Puterii deținătoare a prizonierilor de război și nici un repatriat nu poate fi recunoscut ca militar activ al forțelor armate.

Imediat după ce s-a pus capăt ostilităților militare, prizonierii de război vor fi eliberați și repatriați.

În acest scop se vor respecta următoarele principii:

- Puterea deținătoare a prizonierilor de război își asumă cheltuielile de transport în limitele hotarelor în cazul în care cele două Puteri sunt limitate;

- în caz contrar, se vor suporta cheltuielile de transport pe teritoriul său până la frontieră sau până la portul său de îmbarcare până la cel mai apropiat port al Puterii deținătoare.

Obiectele de valoare și sumele de bani străine neconvertite în moneda Puterii deținătoare vor fi restituite, iar cele ce n-au fost remise se restituie biroului de informații.

O repartizare imediată nu este prevăzută numai într-o singură situație. Prizonierii condamnați sau supuși urmării penale pentru infracțiunile săvârșite, pot fi reținuți până la terminarea urmării penale sau ispășirea pedepsei⁹⁹⁷.

Prizonierii au dreptul la întocmirea testamentului. Cadrul Convenției prevede că testamentul prizonierilor de război trebuie să fie întocmit conform legislației țării lor de

⁹⁹⁵ În lipsa unor acorduri speciale între Părțile beligerante, în vederea determinării gradului și cazurilor de invaliditate sau boală după care urmează repatrierea directă sau spitalizarea într-o țară neutră, vor fi fixate conform principiilor cuprinse în Acordul-tip privitor la repatrierea directă cu privire la comisiile medicale și spitalizarea în țară neutră; Regulamente mixte, prevăzute în Convenție. Anexa I. Dreptul Internațional Umanitar al conflictelor armate (documente), Asociația Română de Drept Umanitar, București 1993 pag. 224.

⁹⁹⁶ Anexa II a Convenției III art. 112. Regulamentul cuprinde 14 articole cu dispoziții generale de organizare a procesului de stabilire a răniților și bolnavilor ce vor fi supuși repatrierii sau spitalizării în state neutre.

⁹⁹⁷ La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, eliberarea prizonierilor s-a făcut astfel: S.U.A. au eliberat prizonierii în august 1947; Marea Britanie în iulie 1948; Franța, Polonia și Cehoslovacia - în decembrie 1948; U.R.S.S. în mai 1950 (12000 au fost reținuți după această dată).

origine, care va lua măsurile necesare pentru a aduce aceste condiții la cunoștința Puterii deținătoare.

Prizonierii decedați în timpul prizonieratului vor fi înmormântați în mod onorabil, în cazurile în care survine decesul în urma unor împrejurări suspecte se intențiază o cercetare oficială cu scopul stabilirii vinovăției, în parte, pentru o eventuală compensare rudelor. Certificatele de deces vor fi trimise de urgență Biroului de Informație pentru prizonierii de război⁹⁹⁸.

Sunt bine cunoscute acele servicii pe care Agenția Centrală privind problemele prizonierilor (actual Agenția Centrală de căutare) le-a acordat prizonierilor și familiilor lor în timpul celor două războaie mondiale și a nenumăratelor conflicte ce au avut loc după 1945.

Agenția are în arhivele sale peste 50 milioane de cartele, care alcătuiesc un sistem unic de informație, ce permite a restabili drepturile prizonierilor și familiilor acestora.

În mod individual aceste cartele⁹⁹⁹ conțin informații referitor la prizonierii de război, ce pot ajuta la identificarea sau obținerea altor date concrete în legătură cu transferarea, eliberarea, repatrierea, evadarea, internarea într-un spital sau survenirea decesului prizonierului.

Convenția indică importanța acestei activități, care cere nu numai înființarea birourilor oficiale de colectare a informației cu privire la prizonieri, dar prevede și organizarea Agenției Centrale de Informație pe un teritoriu neutru cu aceleași probleme.

Pentru a contribui la o bună organizare a activității acestor Birouri și Agenții, părțile beligerante vor scuti de plata taxelor poștale sau, eventual, vor institui o reducere semnificativă a acestora¹⁰⁰⁰.

Rudele au dreptul să cunoască ce s-a întâmplat sau care este soarta celor luați în prizonierat¹⁰⁰¹.

1) Imediat ce vor permite împrejurările, și nu mai târziu decât după încetarea acțiunilor militare, fiecare parte la conflict, are obligația de a organiza căutarea persoanelor date în căutare de partea adversă. În acest scop partea interesată va pune la dispoziție datele necesare pentru urgentarea procesului de căutare.

La încheierea păcii, Agenția Centrală de informații pentru prizonierii de război¹⁰⁰² va înmâna fișa individuală (cartela) guvernului de care depind prizonierii, iar Biroul va aduna toate obiectele personale, valorile, corespondența, soldele, semnele de identitate lăsate de prizonierii evadați, decedați și le vor transmite statelor interesate.

§ 6. Protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat.

Istoria culturii universale a cunoscut frecvente cazuri de discriminare față de unele culturi naționale, care datorită unor împrejurări mai puțin favorabile, nu și-au putut afirma peste hotare valorile lor. În unele cazuri, asistăm la transferul ilicit de bunuri culturale, fapt ce a constituit una din cauzele principale ale sărăciei patrimoniului cultural

⁹⁹⁸ Art. 120-121 ale Convenției III și Protocolul I art. 34.

⁹⁹⁹ Anexa a IV-a „A” a Convenției III de la Geneva „Bilet de identitate” și anexa a IV-a „B” Carte poștală de captură.

¹⁰⁰⁰ Aceste înlesniri au fost ratificate la Convenția Internațională a Oficiului Poștal, Bruxelles 1952.

¹⁰⁰¹ Art. 33 al Protocolului I adițional al Convenției III.

¹⁰⁰² Prima agenție de acest fel a fost creată în timpul războiului franco-prusac, în 1870, ulterior la Geneva a fost creată Agenția internațională a prizonierilor de război în 1914, cu un rol deosebit de important pentru primul război mondial și în 1939, tot la Geneva, pentru cel de-al doilea război mondial, care funcționează până în prezent.

al țărilor din care provin aceste bunuri și nu în ultimul rând, la distrugerea iresponsabilă a unor bunuri de o valoare inestimabilă în situații de conflict armat¹⁰⁰³.

Pe plan internațional a fost realizat și se află într-un proces de perfecționare un sistem de protecție juridică, constând din norme, organizații, organisme și mecanisme menite să reglementeze relațiile culturale în scopul contracarării pericolelor ce pot fi supuse bunurile culturale.

De-a lungul anilor s-a adoptat un șir de Convenții cu valoare universală, menite să reglementeze colaborarea internațională. Totodată, în cadrul UNESCO au fost elaborate o serie de recomandări¹⁰⁰⁴ privind protecția bunurilor culturale și naturale.

Astfel, Convenția privind protecția bunurilor culturale¹⁰⁰⁵ în caz de conflict armat divizează bunurile culturale în trei grupe, după genul bunurilor protejate:

a) prima categorie o constituie bunurile mobile sau imobile, care prezintă o mare importanță pentru patrimoniul cultural al popoarelor; cum sunt: monumente de arhitectură, de artă, istorice, religioase sau laice, terenurile arheologice, grupurile de construcții ce prezintă un interes istoric, artistic sau arheologic, precum și colecțiile de cărți științifice, arhive sau reproducerea acestor bunuri enumerate mai sus;

b) edificiile a căror destinație principală și efectivă este de a conserva sau de a expune bunurile culturale mobile prezentate în prima categorie, cum sunt: muzeele, marile biblioteci, depozitele de arhive, precum și adăposturile destinate să protejeze în caz de conflict armat bunurile culturale mobile;

c) centrele în cuprinsul cărora se află un număr considerabil de bunuri culturale, prevăzute la alineatele precedente, denumite „centre monumentale”¹⁰⁰⁶.

Părțile contractante se obligă să pregătească în timp de pace ocrotirea bunurilor culturale de pe propriul lor teritoriu împotriva oricăror acțiuni posibile ale unui conflict armat. Locurile și bunurile supuse protecției nu vor fi utilizate în scopul care le-ar putea expune distrugerii sau deteriorării în caz de conflict armat sau orice act ostil.

În cazul de ocupare a unui teritoriu, forțele de ocupație vor depune toate eforturile să asigure autorităților locale naționale paza și păstrarea bunurilor culturale, iar dacă autoritățile naționale a bunurilor culturale nu pot asigura această protecție, în urma unui anunț prealabil, vor asigura protecția.

Spre deosebire de reglementările din 1907, care vizau bunurile culturale sub un dublu criteriu, al distincției și al naturii, Convenția din 1954 le protejează numai în raport de un singur criteriu, și anume, după importanța lor pentru patrimoniul popoarelor.

Experții au constatat că din această enumerare lipsesc stilurile de o frumusețe naturală, drept motiv pentru care UNESCO în 1972 adoptă o asemenea Convenție specială.

Războiul va fi purtat veghind la protejarea mediului natural împotriva daunelor întinse de durată și grave; protecția include interdicția de a utiliza metode și mijloace de luptă care pot să compromită ca urmare sănătatea sau supraviețuirea populației. Orice represalii împotriva bunurilor culturale și împotriva mediului natural sunt interzise¹⁰⁰⁷.

1003 I. Cloșcă, I. Suceavă. *op. cit.* p. 359.

1004 Recomandări privind principiile internaționale aplicabile săpăturilor arheologice (New Delhi 1956); Recomandări privind interzicerea exportului, importului și transferul ilicit de drepturi de proprietate asupra bunurilor culturale (Paris, 1960); Recomandări privind protecția monumentelor de cultură amenințate de lucrări publice (Paris, 1960); Recomandări privind protecția bunurilor culturale mobile, Paris (1978); Recomandări privind salvagardarea și protecția circulației picturilor (Belgrad 1980) ș.a.

1005 A intrat în vigoare la 7 august 1956 la Haga (în baza Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907 și Pactului de la Washington din 15 aprilie 1935).

1006 Capitolul I art.1 din Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat (Haga, 14 mai 1954).

1007 Art. 55 Capitolul III din Protocolul I al Convenției IV de la Geneva din 12 august 1949.

Bunurile culturale, conform dispoziției convenției, pot fi identificate cu un semn distinctiv, în acest scop părțile se obligă să prevadă în regulamentele sau instrucțiunile pentru uzul trupelor lor, dispoziții care să asigure respectarea din timp de pace, un spirit de respect față de cultură și debunurile culturale ale tuturor popoarelor¹⁰⁰⁸.

Nu sunt protejate nici localurile de cult, chiar dacă prezintă o importanță deosebită, întrucât ele lipsesc din enumerare.

Pot beneficia de o protecție specială un număr restrâns de adăposturi destinate să protejeze bunuri culturale mobile în caz de conflict armat, centre monumentale de o importanță foarte mare¹⁰⁰⁹.

Aceste adăposturi trebuie să întrunească următoarele condiții:

a) să se găsească la o distanță suficientă de un mare centru industrial sau de orice alt obiect militar important ce prezintă un pericol iminent (de exemplu: un aerodrom, o stație de radiodifuziune, un stabiliment ce are drept scop apărarea națională, un port, o stație de cale ferată de o anumită importanță sau de o cale de comunicație);

b) să nu fie folosite în scopuri militare.

Orice adăpost acordat bunurilor culturale mobile poate fi pus sub protecție specială, indiferent de locul de amplasare, dacă datorită construcției sale nu poate fi afectat de consecințele sau efectele acțiunilor militare. Un centru monumental este considerat că este utilizat în scopuri militare și nu va beneficia de protecție în cazurile în care el este folosit pentru deplasări de personal sau de mijloace militare, activități legate direct de operațiile militare, de cantonare a personalului militar sau de producerea materialelor de război¹⁰¹⁰.

În cazul în care un bun cultural supus unei protecții speciale este situat în apropierea unor obiective militare, părțile își asumă obligația de a nu folosi obiectivul în scopurile militare, dacă este vorba de un port, stație de cale ferată sau aerodrom, devierea traficului de bunuri sau forțe militare trebuie prevăzută încă din timp de pace.

Protecția specială se efectuează prin înscrierea lor în „Registrul internațional al bunurilor culturale sub protecție specială”.

Înscrierea în Registru poate fi făcută numai în conformitate cu regulamentul de aplicare și cu dispozițiile Convenției¹⁰¹¹.

Responsabil de înregistrare este Directorul general al ONU pentru Educație, Știință și Cultură care va emite copii, pentru părțile implicate în conflictul armat și secretarului general al ONU.

Părțile se obligă să asigure imunitatea bunurilor culturale ce au fost supuse unei protecții speciale de orice act de ostilitate față de ele și cu excepția cazurilor de utilizare a acestor bunuri sau a împrejurimilor lor în scopuri militare, iar în cazul în care sunt violate aceste obligații, partea adversă la conflict, va face o somație prealabilă de a se pune capăt acestor încălcări într-un termen rezonabil, după care este eliberată, atât timp cât această violare se menține, de obligația ei de a respecta imunitatea bunului cultural.

¹⁰⁰⁸ Semnul distinctiv al bunurilor culturale care fac obiectul Convenției constă dintr-un scut ascuțit jos, împărțit în patru părți, cu liniile încrucișate oblic, în culorile albastru și alb.

¹⁰⁰⁹ Sistemul de protecție specială este prevăzut de art. 8-11 din Convenția din 1954 și 11-17 din Regulamentul de aplicare a acesteia.

¹⁰¹⁰ Supravegherea unuia din centrele monumentale sau din bunurile culturale de către paznici înarmați, special autorizați, precum și a forțelor de poliție în scopul menținerii ordinii publice, nu se consideră „întrebuițate în scopuri militare” (p. 4 art.8 din Convenția din 1954).

¹⁰¹¹ Regulament de aplicare a convenției pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat (art.12-13 Capitolul II Despre protecția specială), Registrul va fi împărțit în capitole, câte unul pentru fiecare parte contractantă. Fiecare capitol-în trei paragrafe intitulat: adăposturi, centre monumentale, alte bunuri culturale mobile.

Retragerea imunității se face numai în cazuri excepționale, determinate de necesitățile militare de neînălțurat. Hotărârea de retragere a imunității va fi notificată părții beligerante și comisarului general pentru bunurile culturale cu suficient timp înainte sau în timpul cel mai scurt cu putință.

Bunurile culturale supuse protecției speciale vor beneficia și ele de o semnalizare și control cu caracter internațional conform regulamentului de aplicare a convenției.

Ori de câte ori va fi necesar, bunurile culturale mobile vor fi transportate și, la cerere¹⁰¹², vor fi supuse unei protecții speciale, iar transportarea se va face sub supravegherea internațională și părțile se vor abține de la orice acte de ostilitate față de un transport supus protecției.

Dacă transferul este justificat, va fi desemnat un grup de inspectori care va verifica date din cerere și va însoți transportul până la locul de destinație.

În cazul în care transportarea bunurilor culturale se face către o altă țară, transportul va fi supus și următoarelor dispoziții, cu excepția celor prevăzute în articolul 12 al Convenției și articolul 17 al Regulamentului de aplicare:

a) bunurile culturale aflate pe teritoriul unui stat, altul decât cel național, acesta din urmă se va considera depozitarul lor și va asigura o protecție ca și pentru propriile sale bunuri culturale;

b) bunurile vor fi înapoiate numai după încetarea conflictului, dar nu mai târziu de 6 luni de la data depunerii cererii statului proprietar al bunurilor culturale;

c) la transportarea succesivă și în perioada depozitării, bunurilor culturale pe teritoriul altui stat, vor fi la adăpost de orice măsură de confiscare în care părțile nu vor dispune de ele.

Depozitarul, cu consimțământul prealabil al depunătorului, dacă este posibil, poate să transporte bunurile culturale într-o țară neutră sau terță, respectând condițiile prevăzute de Regulamentul de aplicare, iar statul terț trebuie să menționeze acordul favorabil asupra transportului ce se îndreaptă către el.

Nu se va considera a fi o însușire ilegală a bunurilor culturale dacă partea beligerantă, care se află pe un teritoriu ocupat, le transportă dintr-o zonă în alta, și are certificat în scris privind necesitatea acestei transportări¹⁰¹³.

Personalului antrenat în protecția bunurilor culturale, care cade în mâinile Părții adverse, va trebui să i se permită continuarea exercitării funcțiilor sale¹⁰¹⁴. Persoanele nu pot fi private fără nuci un motiv de drepturile sale legitime ce decurg din Convenție.

În urma dezmembrării fostului imperiu sovietic, unde au apărut conflicte armate pe motivul naționalismului, religiei sau politicii, s-a pus problema protecției victimelor conflictelor militare și, în primul rând, a populației civile din zonele în care se desfășoară acțiunile militare¹⁰¹⁵.

Prin aceasta statele și-au confirmat obligațiile lor care decurg din normele internaționale cu privire la drepturile omului. Părțile au făcut trimitere la principiile

1012 Cererea va fi adresată comisarului general pentru bunurile culturale cu specificarea numărului lui aproximativ de bunuri culturale de transferat, importanța, locul unde se află și locul de destinație sau unde vor fi mutate, mijlocul de transport, ruta, data transferării, precum și orice altă informație utilă (art.17 din Regulamentul de aplicare a Convenției).

1013 Art.18-19 Capitolul III "Despre transportările de bunuri culturale" din Regulamentul de aplicare ale Convenției de la Haga din 1954.

1014 Art.15 Capitolul IV "Despre personal" din Convenția de la Haga din 1954. Personalul prevăzut la art.17 al aceleiași Convenții poate să poarte o banderolă pe mână prevăzută cu semnul distinctiv și ștampile eliberate de autoritățile competente.

1015 În acest scop statele C.S.I. au semnat la 24 septembrie 1993 Acordul cu privire la protecția inițială a victimelor conflictelor armate (a intrat în vigoare în luna noiembrie 1994).

umanitare și normele Convențiilor de la Geneva din 1949. Referitor la protecția victimelor de război și Protocoalele adiționale la Convenții, părțile s-au obligat să colaboreze în baza acordurilor bilaterale, pentru a lua măsuri de preîntâmpinare a încălcării drepturilor omului și normelor dreptului umanitar, în acele regiuni în care apar conflicte militare.

Părțile care nu participă, sau aderă la normele umanitare internaționale, vor întreprinde acțiuni de urgență a procesului în realizarea acestor acorduri. De asemenea, și-au asumat obligațiunea de a aduce legislația națională în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional umanitar al conflictelor armate. Vor adopta și normele naționale ce garantează apărarea socială și repararea pagubelor materiale persoanelor care au suferit în urma conflictelor militare. Totodată își vor acorda ajutorul reciproc în scopul apărării drepturilor personale și materiale a victimelor conflictelor militare.

Părțile acordului au stabilit principiul adoptării măsurilor neamânate în privința apărării persoanelor lipsite ilegal de libertate în legătură cu starea de beligeranță, independent de aceea dacă sunt internate sau reținute.

În același fel trebuie întreprinse și măsurile pentru repatrierea prizonierilor militari și eliberarea necondiționată a ostaticilor. În acest scop este necesar a fi curmată oricăre acțiune, care încalcă dreptul internațional umanitar, de aceea fiecare Parte va întreprinde măsuri eficiente în urmărirea penală și pedepsirea persoanelor care au organizat, săvârșit sau ordonat să se săvârșescă acțiuni, calificate drept crime de război sau infracțiuni contra omenirii conform dreptului internațional penal sau legislației naționale.

§ 7. Protecția civilă

Scopul protecției civile este de a ușura suferințele și de a reduce pierderile populației civile în contextul dezvoltării intensive a mijloacelor și metodelor de purtare a războiului¹⁰¹⁶.

Protecția civilă este un subiect nou al dreptului internațional umanitar, formată dintr-un ansamblu de activități precum protecția contra catastrofelor, servicii de alarmă, autoprotecția, protecția bunurilor culturale, construirea de adăposturi, etc. Serviciile de protecție civilă acționează atât în timp de pace, cât și în timp de război.

Problema protecției civile a început să se pună în timpul primului război mondial. Ca urmare a uriașelor pierderi umane și a distrugerilor masive, în perioada celui de-al doilea război mondial protecția civile devine o strictă necesitate.

Conceptul de protecție civilă este formulat pentru prima oară în Convenția a IV-a de la Geneva din 1949, în articolul 63, însă, destul de confuz. Conform acestor prevederi, organismelor speciale cu caracter nemilitar, care ar avea ca scop să asigure condiții de existență populației civile prin menținerea serviciilor esențiale de utilitate publică, prin distribuirea ajutoarelor și organizarea salvării, trebuie să li se asigure posibilitatea de a-și desfășura activitatea în teritoriile ocupate.

Protocolul I de la Geneva din 1977 reglementează în articolele 61-67 problematica protecției civile în situații de conflict armat. Datorită faptului că sistemul protecției civile este foarte diferit de la un stat la altul, prin Protocolul I sau definit funcțiile și domeniile de aplicare a protecției civile. Prin expresia *protecție civilă*, conform articolului 61, se înțelege îndeplinirea tuturor sarcinilor umanitare sau a celor mai multe dintre ele, orientate să protejeze populația civilă împotriva pericolelor ostilităților sau a catastrofelor și s-o ajute

¹⁰¹⁶ Стефан Жанне. *Гражданская оборона: 1977-1997гг. – от буквы закона к практике*. В сборнике статей и документов *Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве*. МККК, Москва, 1999, p. 313.

să depășească efectele lor imediate, asigurând condițiile necesare supraviețuirii acesteia¹⁰¹⁷.

De asemenea, în articolul 61, Protocolul enunță următoarele sarcini ale protecției civile: serviciul de alertă; evacuarea; punerea la dispoziție și organizarea de adăposturi; aplicarea măsurilor de camuflaj; salvare; servicii sanitare, inclusiv prim ajutor și asistență religioasă; lupta contra focului; reperarea și semnalizarea zonelor periculoase; decontaminarea și alte măsuri de protecție analoage; adăpostirea și aprovizionarea de urgență; ajutor în caz de urgență pentru restabilirea și menținerea ordinii în zonele sinistrate; restabilirea de urgență a serviciilor indispensabile de utilitate publică; servicii funerare de urgență; ajutor privind ocrotirea bunurilor esențiale pentru supraviețuire; activități complementare necesare îndeplinirii oricărei sarcini menționate mai sus, cuprinzând planificarea și organizarea, dar fără a se limita la acestea.

În scopul exercitării funcțiilor protecției civile, statele au creat o varietate de organisme de protecție civilă, unele numai pentru cazuri de conflict armat, altele și pentru situații de catastrofe. Prin expresia *organisme de protecție civilă*, în sensul I Protocol, se înțeleg așezămintele și alte unități înființate sau autorizate de către autoritățile competente ale părții în conflict pentru a îndeplini oricăre sarcină menționată și care sunt în exclusivitate afectate și utilizate pentru aceste sarcini. Formarea și dotarea organismelor de protecție civilă este la latitudinea statelor.

Personalul organismelor de protecție civilă este reprezentat de persoanele pe care o Parte la conflict le afectează în exclusivitate pentru îndeplinirea sarcinilor menționate, inclusiv personalul afectat în exclusivitate administrației acestor organisme de către autoritatea competentă a acestei părți.

Apare întrebarea cât de protejate sunt înseși persoanele care asigură protecția civilă¹⁰¹⁸. Pentru a-și putea îndeplini funcțiile încredințate, organismele de protecție civilă, inclusiv personalul care le deservește și materialul din dotare, în baza articolului 62 din Protocolul adițional I, li se acordă o protecție generală. De asemenea, protecție li se acordă și civililor care, deși nu aparțin unor organisme civile de protecție civilă, răspund unui apel al autorităților competente și îndeplinesc, sub controlul lor, sarcini de protecție civilă.

Persoanele civile care răspund la chemarea organelor competente ale statului, dar care nu fac parte din organisme preexistente, trebuie să li se elibereze o carte de identitate, care să ateste calitatea pe care o au, precum și semnul protector pe care trebuie să-l poarte pe o brasardă sau pe spate¹⁰¹⁹.

Clădirile și materialele utilizate în scop de protecție civilă, adăposturile destinate populației civile și bunurile utilizate în scopul protecției civile nu pot fi distruse și nici returnate de la destinația lor, decât de partea cărora acestea aparțin.

Organismele civile de protecție civilă, în teritoriile ocupate, vor primi de la autorități facilitățile necesare pentru îndeplinirea sarcinilor lor. Personalul acestora nu trebuie constrâns, în nici o împrejurare, să îndeplinească activități care ar împiedica executarea convenabilă a acestor sarcini. Puterea ocupantă nu va putea aduce nici o schimbare structurii sau personalului acestor organisme care ar putea prejudicia

¹⁰¹⁷ Art. 61 din I Protocol adițional la Convențiile de la Geneva, semnat la 8 iunie 1977, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în *Tratate internaționale (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Garuda-Art, Chișinău, 1999, p. 219.

¹⁰¹⁸ A se vedea mai detaliat în acest sens Фриц Кальсховен. *Ограничения методов и средств ведения войны*. МККК. Москва, 1994, pp. 144-146,

¹⁰¹⁹ Pe lângă semnul protector prevăzut în art. 66 al Protocolului adițional I, părțile pot conveni și asupra altor semne distinctive. În acest sens a se vedea Фредерик де Мулинен. *Право войны руководство для вооруженных сил*. МККК. Москва, 1993, p. 25.

îndeplinirea eficace a misiunilor lor. Aceste organisme civile de protecție civilă nu vor fi obligate să acorde prioritate resortisanților sau intereselor acestei propuneri.

§ 8. Încetarea ostilităților

Încetarea ostilităților și încetarea stării de beligeranță cu restabilirea păcii sunt noțiuni juridice diferite. Ele se deosebesc:

- 1) prin documentele care le instituie;
- 2) după acțiunea întinsă în timp.

Dacă utilizăm metoda listei de atribute în jurul primului punct, apoi încetarea ostilităților militare înscrie:

- a) încheierea actului de capitulare;
- b) armistițiul;
- c) capitularea necondiționată;
- d) acordul tacit;
- e) actele legislative interne.

După utilizarea aceleiași metode, încetarea stării de beligeranță și restabilirea păcii, la rândul ei, prevede:

- a) încheierea tratatului de pace;
- b) *debellatio*.

În jurul celui de-al doilea punct, încetarea ostilităților întotdeauna premerge încetării stării de beligeranță, adică încheierea tratatelor de pace nu corespunde nici o dată cu încetarea ostilităților și urmează, de obicei, mai târziu.

De rând cu cele menționate, mai adăugăm că dreptul internațional umanitar cunoaște și cazuri, când încetarea ostilităților nu este urmată în general de încheierea tratatelor de pace¹⁰²⁰. Ca varietate (temporară sau total desăvârșită) a stopării războiului, încetarea ostilităților se realizează prin:

- instrumente scrise;
- acord tacit;
- acte legislative interne.

La instrumentele scrise care pun capăt ostilităților se referă:

- 1) actul de capitulare;
- 2) armistițiul.

Pentru prima dată unele aspecte ale actului de capitulare sunt reglementate în cadrul Convenției de la Haga (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru” (1907), care atinge „respectarea regulilor onoarei militare și a condițiilor convenite”¹⁰²¹.

Cu timpul în setul de atribute și reglementări din domeniu și-a făcut apariția și o varietate nouă a actului de capitulare, și anume capitularea necondiționată. Ea este o formă de încetare a ostilităților care se axează în jurul ideii că la sfârșitul ostilităților, statele învingătoare nu mai sunt legate de nici un impediment juridic față de statele învinse, dacă nu considerăm configurația unor condiții ușor identificabile de ordin moral și al unui proces de conștiință. Acest tip de capitulare este un acord bilateral în aparență, conținând, însă, de facto, recunoașterea unor condiții în totalitate definite și impuse de către învingător celui învins.

Armistițiul, spre deosebire de actul de capitulare, reprezintă o suspendare convențională și temporară a luptelor, având drept scop a reglementa contactele sociale și relațiile dintre părțile beligerante de la încetarea ostilităților și până la încheierea păcii sau

¹⁰²⁰ Ne referim la următorul exemplu: după cel de-al doilea război mondial, Germania nu a încheiat tratate de pace cu foștii săi inamici.

¹⁰²¹ E vorba despre art. 35, alin. I și II din Regulamentul-anexă la Convenția (IV) din 1907.

pe o anumită altă perioadă. El suspendă acțiunile de luptă printr-un acord bilateral semnat de Părțile beligerante. Dacă durata acestuia nu a fost adusă din litera legii și fixată cu toată responsabilitatea, apoi Părțile în conflict pot relua acțiunile militare oricând, însă cu respectarea obligațiunii de avertizare prealabilă a inamicului, conform condițiilor armistițiului¹⁰²². Problema mai este și că amplitudinea armistițiilor poate fi locală și generală, deosebirea dintre forme fiind determinată de teritoriul asupra căruia se produc efectele urmărite fără urme de înșelătorie politico-militară (fie asupra unor sectoare ale frontului sau pe întreg câmpul de luptă). Pe linia dovezilor strânse în această direcție, tot ele se încheie în formă scrisă, cu notificarea și încunoștințarea ulterioară oficială a acestora autorităților competente și trupelor militare, fapt care generează suspendarea la termenul fixat a acțiunilor armate.

Ca modalitate de încetare sau suspendare a ostilităților, armistițiul denotă un șir de efecte juridice:

- 1) încetarea tuturor ostilităților (fără a exclude, însă, starea de război);
- 2) repatrierea prizonierilor de război (în cazul încheierii armistițiilor generale și definitive)¹⁰²³;
- 3) aplicarea în continuare, în teritoriile ocupate a reglementărilor referitoare la ocupația militară.

Preocuparea noastră pentru o cât mai bună înțelegere, ne obligă să adăugăm că armistițiile încheiate în baza condițiilor recunoscute de dreptul internațional umanitar trebuie respectate în întregime de către state și de către forțele armate ale acestora, momentul dat urmând a fi adesea supravegheat de anumite comisii mixte specializate sau de diferite organizații internaționale. Insistăm asupra acestui punct pentru a limpezi faptul că încălcarea de către o parte beligerantă a condițiilor acestei convenții o eliberează pe cealaltă de obligația respectării, ea având uneori chiar și dreptul de a reîncepe acțiunile militare. Armistițiile încheiate cu folosirea forței sau prin amenințare cu aplicarea acesteia ori cu încălcarea principiilor de drept internațional sunt recunoscute ca fiind nule¹⁰²⁴.

Ostilitățile pot înceta și în urma unui acord tacit dintre participanții la lupte. Procedura încetării conflictului armat prin intermediul acestei forme se caracterizează prin simplul motiv că declarația unilaterală de încetare a focului adresată de o parte beligerantă este pur și simplu acceptată, fără careva condiții, de către cealaltă parte a diferendului. Socotim că e nevoie să mai adăugăm ceva: neajunsul acestei modalități de încetare a ostilităților se datorează dificultăților în determinarea exactă a momentului când încetează starea de război, urmând a se stabili pașii următori pentru a fi înlăturate efectele ei.

¹⁰²² A se vedea: Art. 37 din Protocolul-anexă la Convenția (IV) din 1907.

¹⁰²³ Regulile dreptului internațional umanitar ne conduc spre înțelegerea că finalizarea operațiunilor militare permite în mod logico-legal eliberarea și repatrierea prizonierilor de război. Situațiile însă, de multe ori, dovedesc contrariul: înțelegerea de repatriere a prizonierilor de război din conflictul Somalo-etiopean a fost încheiată abia după 11 ani de la terminarea luptelor care s-au încadrat în perioada de timp - septembrie 1977 - martie 1978; în conflictul de pe insulele Malvine această eliberare a anticipat data de 13 iunie 1982, când a capitulat armata argentiniană (A se vedea: Junod S.S. *La protection des victimes du conflit armé des îles Falkland - Malouines* (1982), Genève, CICR, 1985, p. 31); în conflictul Irano-Iraqian principiul a fost grav încălcat. Dacă acțiunile militare s-au sfârșit la 18 iunie 1988, eliberarea prizonierilor s-a prelungit în virtutea pretențiilor înaintate de părți. Iraqul a luat în vedere propunerile Iranului abia în toial conflictului din Kuwait. Reabilitarea și repatrierea s-a început la 17 august 1990. În ciuda faptului, însă, în 1992 mai mult de 20000 de iraqieni erau prizonieri ai Iranului și mai mult de 1000 de prizonieri de război iranieni se aflau în Iraq (A se vedea: Sahovic M. *La question de la libération des prisonniers de guerre entre l'Irak et l'Iran*. AFDI, 1989, p.p. 161 - 165; Le Monde. 17 et 18 août, 1990).

¹⁰²⁴ A se vedea: Grigore Geamănu. *Drept internațional public*. Vol. II. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 151.

Conform doctrinei, de rând cu formele indicate, starea de ostilitate mai poate fi înlăturată și printr-un șir de acte normative interne: legi, decrete, hotărâri.

§ 9. Încetarea stării de beligeranță și restabilirea păcii

Spre deosebire de ostilități, care încetează prin armistițiul sau prin capitulare, prin acord tacit sau prin acte interne, starea de beligeranță poate fi înlăturată numai ca rezultat al încheierii unui tratat de pace.

Operației de încheiere a tratatelor de pace în trecut, premergea o etapă intermediară, numită preliminarile păcii. Aceasta lua forma unui tratat provizoriu, predeterminând clauzele tratatului de pace definitiv¹⁰²⁵, iar uneori juca chiar și rolul de armistițiu în baza și în măsura clarității misiunilor executate.

Tratatul despre care vorbim constituie demonstrativ documentul juridic care înlătură starea de beligeranță, generând încetarea tuturor efectelor legate de război. Adăugăm la cele spuse că el se delimitează de actul de capitulare și armistițiu prin aceea că anulează totalmente starea de luptă, dar nu se limitează doar la o simplă sau temporară încetare a ostilităților. Fiind instrumente juridice, tratatele de pace au o anumită structură și de cele mai multe ori includ:

- 1) Preambul;
- 2) Clauze generale;
- 3) Clauze speciale.

În preambulul oricărui tratat de pace se conțin mențiuni asupra părților participante la acest document, sunt reflectate indicațiile asupra restabilirii relațiilor diplomatice.

Clauzele generale țin, de cele mai multe ori, de următoarele aspecte:

- stabilirea frontierelor;
- restabilirea tratatelor suspendate pentru perioada cât a existat starea de beligeranță;

- restituirea bunurilor confiscate și rechiziționate;
- achitarea reparațiilor de război;
- preluarea temporară a administrării statului învins (administrare pașnică);
- garanțiile instituite în vederea respectării și executării tratatelor de pace;
- dezarmarea;
- sancționarea criminalilor de război.

Cât privește clauzele speciale, incluse în tratatele de pace, acestea nu sunt similare pentru toate tratatele, nu pot fi stabilite în prealabil și variază de la stat la stat, în dependență de circumstanțele și particularitățile conflictului, de obiceiurile, tradițiile și cultura popoarelor implicate în diferend etc.

Teoretic, starea de beligeranță mai poate înceta și independent de tratatul de pace prin așa zisa **debellatio**. Prin *debellatio* se înțelege actul prin care statul învingător supune în întregime statul învins. Aceasta presupune ocuparea totală a teritoriului inamic, desființarea completă și definitivă a organelor statale ale părții învinse, ceea ce duce la dispariția statului învins¹⁰²⁶.

Actualmente, această formă a încetării stării de beligeranță nu este admisă de către dreptul internațional umanitar, deoarece orice război de cotofire este plasat în afara legii.

¹⁰²⁵ A se vedea: Isaak Paeson. *Manuel of the terminology of the Law of armed conflicts and of International Humanitarian Organization*. Bruylant, Nijhoff, 1989, p. 69.

¹⁰²⁶ A se vedea *Dictionnaire de la terminologie du droit international*. Éd. par J. Basdevant. Paris, Sirey, 1960, p. 186.

§ 10. Reprimarea infracțiunilor la normele dreptului internațional umanitar.

În cazul în care o normă de drept internațional umanitar ar fi încălcată, se pune problema sancționării nerespectării acesteia. În acest caz caracterul ilicit al faptei se determină prin raportarea conduitei respective la norma de drept internațional. Un asemenea act de violare a dreptului internațional antrenează răspunderea internațională a subiecților de drept internațional, fie a statelor, fie a persoanelor fizice care au săvârșit actul material în cauză.

Subiecții pasivi ai sistemului de reprimare pot fi constituiți din subiecții dreptului internațional – statele, organizațiile și ceilalți subiecți de drept internațional, dar și din persoane fizice care, după cum se știe, sunt subiecți ai dreptului intern. Răspunderea funcționează însă, diferit, în sensul că nu se aplică același fel de răspundere, ea nefiind identică pentru toate cazurile. La prima vedere, în timp ce reprimarea infracțiunilor la regulile dreptului internațional privește exclusiv subiecții acestui drept – deci, în special statele, iar răspunderea acestora poate avea o natură morală, politică și juridică (cu caracter material), reprimarea de infracțiuni internaționale, săvârșite de persoanele fizice, subiecți de drept intern, se prezintă sub formă de răspundere juridică internațională (penală). În realitate, răspunderea persoanelor fizice are o natură mult mai complexă, care nu poate împinge consecințele ei până la transformarea acestora în subiecți de drept internațional; nu se pot ignora, nici comportamentele care au impus reprimarea unor asemenea fapte și nici o oarecare detașare de dreptul intern care are loc, în ceea ce privește mecanismul sancționării; or, acestea au impus sancționarea, la nivel internațional, a persoanelor fizice și nu și-au propus, nici măcar printr-un reflex, să le confere calitate de subiect de drept internațional¹⁰²⁷.

Prin dispozițiile speciale ale instrumentelor de drept umanitar, statele se angajează să adopte pe plan național măsuri de ordin legislativ și organizațional, care urmăresc o corectă și integrală aplicare a dreptului internațional umanitar. Aceste măsuri sunt destinate să asigure o protecție eficace a persoanelor, bunurilor și locurilor, care nu au o legătură directă cu operațiunile militare. În acest scop s-a creat un sistem de reprimare a infracțiunilor la normele dreptului internațional umanitar, cu caracteristici specifice și cu domeniu propriu de aplicare.

Sistemul de represiune are două componente: una care vizează statele, organizațiile internaționale și indivizii și alta care vizează numai indivizii. În primul caz este vorba de reprimarea infracțiunilor la regulile dreptului internațional umanitar, care antrenează răspunderea morală și materială a statelor și pe cea penală a persoanelor, care au ordonat sau au executat asemenea crime (crime colective, adică crime contra păcii); cel de al doilea vizează persoanele, indiferent de grad sau funcție, care au comis crime individuale (crime de război, crime contra umanității și acte de genocid)¹⁰²⁸.

Dat fiind faptul că problema reprimării infracțiunilor individuale a fost prezentată în paragraful precedent, în acest paragraf ne vom ocupa numai de problema răspunderii internaționale a statelor.

Sistemul de reprimare al dreptului internațional umanitar a fost instituit prin Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 și Protocolul I adițional la aceste convenții, din 8 iunie 1977.

Acest sistem impune trei categorii de obligații statelor, și anume:

- să *incrimineze* în legislația lor națională anumite categorii de infracțiuni;

¹⁰²⁷ Ion M. Anghel, Viorel I. Anghel, *Răspunderea în dreptul internațional*. Ed. Lumina Lex, București, 1998, p.173.

¹⁰²⁸ A se vedea Ionel Cloșcă, Ion Suceavă. *Tratat de drept internațional umanitar*, București, 2000, p.712.

- să sancționeze persoanele care comit asemenea infracțiuni;
- să asigure garanții de procedură pentru inculpați.

Trăsăturile definitorii ale sistemului de reprimare sunt următoarele:

- răspunderea penală se pune numai pentru infracțiunile grave la Convențiile de la Geneva și la Protocolul adițional I;
- caracterul unitar al sistemului de reprimare (chiar dacă este consacrat în instrumente diferite)¹⁰²⁹;
- sistemul represiv internațional cuprinde și dispoziții privind răspunderea autorilor lor, pedepsele la care se expun, tribunalele competente a-i judeca și competențele acestora, precum și procedurile de urmat.

Responsabilitatea penală a autorilor infracțiunilor grave decurge direct din principiul general al obligației pe care o are orice individ, de a răspunde de consecințele unei infracțiuni.

Statele, ca principale subiecte ale dreptului internațional, sunt cele dintâi răspunzătoare, gravele încălcări ale dreptului umanitar fiind calificate de tratatele internaționale drept crime, deci violări ale unor obligații *erga omnes* ale statelor¹⁰³⁰.

Statele nu răspund penal în sensul strict al acestei forme a răspunderii juridice, ci numai moral, politic și material.

Răspunderea morală a statelor este o formă a răspunderii internaționale a statelor, determinată de prejudiciul moral cauzat altui stat printr-o faptă contrară dreptului internațional. Repararea prejudiciului constă de obicei, într-o satisfacție sub forma exprimării de scuze datorate de statul autor statului lezat. Prezentarea scuzelor se face, uneori, în cadrul unui anumit ceremonial.

Răspunderea morală se poate concretiza chiar și prin aplicarea unor sancțiuni funcționarilor sau cetățenilor, care au săvârșit fapta, sau în plata unor sume de bani ca despăgubiri punitive¹⁰³¹.

Răspunderea morală nu are numai o funcție reparatorie din punct de vedere moral, ci, prin reafirmarea normelor încălcate, și o funcție de promovare a respectării normelor dreptului internațional.

Răspunderea politică este o formă a răspunderii internaționale a statelor, care poate fi angajată pentru actele ilicite de natură a atrage aplicarea unor sancțiuni împotriva statului delincvent.

Asigurarea respectării normelor dreptului internațional se realizează prin exercitarea constrângerii individuale sau colective de către state, prin aplicarea de măsuri coercitive admise de dreptul internațional.

Sancțiunile politice se pot materializa în condamnarea și alte luări de poziții de dezaprobare, ruperea relațiilor diplomatice, excluderea dintr-o organizație internațională, întreruperea relațiilor economice, comerciale, de comunicație sub diverse forme, încetarea, totală sau parțială, a tratatelor pentru încălcările lor substanțiale, iar pentru un act de agresiune sau de violare a păcii, statele vor putea folosi forța armată, în baza rezoluției Consiliului de Securitate al ONU¹⁰³².

¹⁰²⁹ A se vedea Ion M. Anghel, Viorel I. Anghel, *op. cit.* p. 214.

¹⁰³⁰ A se vedea Stelian Scăunaș, *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. Ed. ALLBECK. București;

¹⁰³¹ De exemplu, pentru gravele încălcări ale dreptului umanitar în cel de-al doilea război mondial, Germania a acceptat să plătească despăgubiri victimelor lagărelor naziste, atât pentru daunele materiale cât și pentru cele morale provocate (A se vedea în acest sens Stelian Scăunaș. *op. cit.* p. 60).

¹⁰³² În conformitate cu Carta ONU, cap. VII - măsuri în caz de amenințare împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune.

În cazul agresiunii, ca sancțiune poate fi aplicată și măsura limitării parțiale sau totale a suveranității statului agresor¹⁰³³.

De asemenea, sunt considerate sancțiuni de natură politică și moțiunile sau rezoluțiile aplicate în cadrul unor organizații internaționale¹⁰³⁴.

Răspunderea materială a statelor intervine atunci când un stat reclamă pagube care i s-au cauzat de către un alt stat, fie direct ca urmare a încălcării dreptului internațional ori a unui angajament contractual, fie când este vorba de o pagubă creată unui cetățean al său.

Constituie un caz de răspundere materială internațională orice act de agresiune sau de violare a păcii și securității internaționale, întrucât, pe lângă măsurile de legitimă apărare ce se întreprind, intervine și răspunderea materială, care poate consta în compensarea pagubelor pricinuite în timpul conflictului armat¹⁰³⁵.

Răspunderea materială incumbă obligația de a repara prejudiciul produs, reparație ce se poate face atât pe calea *restituirii* cât și prin plata unei *despăgubiri*.

Restituirea constă în readucerea lucrurilor la situația preexistentă producerii actului ilicit¹⁰³⁶. Este o formă de reparare în natură, prin restituirea bunurilor sau valorilor preluate, ori prin înlocuirea acestora cu bunuri similare.

Despăgubirea se angajează atunci când reparația în natură, prin restituire, nu mai este posibilă. Ea se concretizează printr-o despăgubire bănească justă. De regulă, despăgubirile în urma unui conflict armat sunt stabilite prin tratatele de pace¹⁰³⁷.

Despăgubirea are un caracter compensator și nu represiv, având drept scop reintegrarea victimei într-o situație echivalentă celei existente anterior producerii pagubei. Despăgubirea poate consta dintr-o sumă reprezentând echivalentul unui bun concret de care a fost păgubit statul respectiv, fie dintr-o sumă calculată arbitrar prin evaluarea globală a diverselor elemente constitutive ale prejudiciului produs.

Dreptul internațional admite și cauze care înlătură răspunderea internațională, însă în afară de cazurile actelor de agresiune, crimelor contra păcii, crimelor de război sau crimelor contra umanității.

Bibliografie:

Ando N. *Surrender. Occupation and Private Property in International Law*. Oxford, Clarendon Press, 1991; Anghel M. Ion, Anghel I. Viorel. *Răspunderea în dreptul internațional*. Ed. Lumina Lex, București, 1998; Antoine Ph. *Droit international humanitaire et protection de l'environnement en cas de conflit armé*. RICR, 1992; Aubert M. *Le CICR et le problème des armes causant des maux superflus ou frappant sans discrimination*. RICR; Balan O., Burian Al., *Drept Internațional Public*, volumul II, Chișinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003; Burian Al., Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, ediția a II-a, Chișinău, CEP USM, 2005; Balan O., Rusu V., Nour V. *Drept Internațional umanitar*. Departamentul editorial al Universității de Criminologie, Chișinău, 2003; Balan O. *Protecția drepturilor omului în conflictele armate*. CEP USM, Chișinău, 2009; Beck L. Doswald, Cauderay G.C. *Le*

1033 După capitularea necondiționată a Germaniei în al II-lea război mondial, guvernele URSS, SUA, Marii Britanii și Franței au preluat temporar puterea supremă în Germania, exercitând un control direct asupra acesteia, în scopul asigurării poporului german de restabilirea integrală a suveranității sale, uzurpate de regimul nazist (A se vedea în acest sens Vasile Crețu, Crețu Vasile. dr. *Drept Internațional Penal*. Ed. „Tempus România”, București, 1996. p. 132.).

1034 Conform art. 5 și 6 din Carta ONU.

1035 A se vedea Ion M. Anghel, Viorel I. Anghel. *op. cit.* p. 69.

1036 A se vedea Hans-Peter Gasser. *International Humanitarian Law, an introduction*. Separate print from Hans Haug, *Humanity for all, the International Red Cross and Red Crescent Movement*. Henry Dunant Institute, Haupt, 1993, p.118.

1037 În urma primului război mondial, despăgubirile au fost stabilite prin Tratatul de pace de la Versailles din 1919, în urma celui de-al doilea război mondial, despăgubirile au fost stabilite prin Tratatul de pace de la Paris din 1947.

développement de nouvelles armes antipersonnel. RICR, 1990; Beck L. Doswald, *Les travaux de la table ronde d'experts sur les lasers de combat*. (Genève, 9-11 avril, 1991). RICR, 1991; Bonfils Henry. *Manuel de droit international public*, Paris, 1905; Carnahan B.M., Robertson M. *The Protocol on „Blinding Laser Weapons“: a New Direction for International Humanitarian Law*. AJIL, 1996; Caudey G.C. *Les mines antipersonnel*. RICR, 1993; Cloșcă Ionel, Suceavă Ion. *Tratat de drept internațional umanitar*, București, 2000; Cloșcă Ionel. Suceavă Ion. *Dreptul internațional umanitar*. Casa de editură și presă „Șansa” – S.R.L. București, 1992; Cornelio Sommaruga, *Acțiunea militară și acțiunea umanitară: incompatibilitate sau complementaritate*, Revista Română de Drept Umanitar. nr. 4/1997; Crețu Vasile. dr. *Drept Internațional Penal*. Ed. „Tempus România”, București, 1996; Gasser Dutli Maria Teresa. *Les Services consultatifs en droit international humanitaire du CICR*; în vol. *Commission ou autres instances nationales pour le droit international humanitaire. Réunion d'experts*. CICR, Genève, 1997; Fenrick W.J. *La convention sur les armes classiques; un traité modeste, mais utile*. RICR, 1990; Hans-Peter. *International Humanitarian Law, an introduction*. Separate print from Hans Haug, Humanity for all, the International Red Cross and Red Crescent Movement. Henry Dunant Institute, Haupt, 1993; Geamănu Grigore. *Drept internațional public*. Vol. II. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983; Geamănu Grigore. *Drept internațional contemporan*. Editura Didactică și Pedagogică. 1965; Greerspan M., *The Modern Law of Land Warfare*, University of California, Pres Berkeley et Los Angeles, 1969; Hays Parks W. *Le protocole sur les armes incendiaires*. RICR, 1990; Herby P. *Troisième session de la Conférence d'examen des Etats parties à la Convention des Nations Unies de 1980 sur certaines armes classiques*. RICR; Junod S.S. *La protection des victimes du conflit armé des îles Falkland – Malouines (1982)*, Genève, CICR, 1985; Kiss A. *Les Protocoles additionnels aux Conventions de Genève de 1977 et la protection de biens de l'environnement*, Mélanges Pictet. CICR – Nijhoff, Genève, La Haye, 1984; Paeson Isaak. *Manuel of the terminology of the Law of armed conflicts and of International Humanitarian Organization*. Bruylant, Nijhoff, 1989; Pictet Jean. *Une institution unique en son genre: Le Comité International de la Croix-Rouge*. Paris, 1985; Pillet V. *Le droit de la guerre, Thème 1*, Paris, 1892; Prokosch E. *Arguments en faveur de l'introduction de restriction concernant les armes à sous-munitions: protection humanitaire contre „nécessité militaire”*. RICR; Rogers A.P.V. *Mines, pièges et autres dispositifs similaires*. RICR, 1990; Sandoz Y. *Nouveau développement du droit international: interdiction ou restriction d'utiliser certaines armes classiques*. RICR; Sahovic M. *La question de la libération des prisonniers de guerre entre l'Irak et l'Iran*. AFDI, 1989; Scăunaș Stelian. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. Ed. ALLBECK. București; Convenția de la Haga (IV) din 29 iulie 1899 „Cu privire la gazele asfixiante”; Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929 pentru ameliorarea soartei prizonierilor de război; Convenția de la Geneva (IV) din 12 august 1949 „Cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război”; Protocol adițional I la Convențiile de la Geneva, semnat la 8 iunie 1977, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale; Regulamentul-anexă la Convenția de la Haga (IV) „Cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru” din 18 octombrie 1907; Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU din 1970 privind protecția femeilor și copiilor în perioada de urgență sau în timp de război, în perioada de luptă pentru pace, eliberare națională și independență; Rezoluția Adunării Generale a ONU 3435 (XXX) din 9 decembrie 1975; Doc. ONU A/38/383, p. 14, § 33; Rapport du CICR pour la Conférence d'examen de la Convention de 1980 des Nations Unies. RICR, 1994; Commentaire des Protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genève du 12 août. Martinus Nijhoff Publishers, Genève, 1986; Déclaration du CICR au Conseil des délégués, Birmingham, 29 octobre 1993. RICR; Dicționarul limbii române moderne. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958; Mic dicționar politic. Alcătuit de: I.V. Liohin și M.E. Struve. Editura „Cartea Moldovenească”, Chișinău, 1971; Dictionnaire de la terminologie du droit international. Paris, Sirey, 1960; Dicționar de drept internațional umanitar. Alcătuit de: Balan O., Neagu Gh., Rusu V. Editura Pontos, Chișinău, 2007; Dicționar de drept internațional public. Coordonator – Dr. Ionel Cloșcă. Editura Științifică și Enciclopedică, 1982; *Tratate internaționale. (Drept umanitar)*. Ediție oficială. Garuda-Art, Chișinău, 1999.

Антуан Филипп. *Международное гуманитарное право и охрана окружающей среды во время вооруженных конфликтов*. В кн: *Защита окружающей среды в международном гуманитарном праве*. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 1995; Бувьё Антуан. *Последние исследования в области охраны окружающей среды во время вооруженного конфликта*. В кн: *Защита окружающей среды в международном гуманитарном праве*. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 1995; Кальсховен Фриц. *Ограничение методов и средств ведения войны*.

Международный Комитет Красного Креста, Москва, 1994; Свинарски Кристоф. *Основные понятия и институты международного гуманитарного права как система защиты человека*. Международный Комитет Красного Креста. Москва, 1997; Convenția de la Haga (IV) din 29 iulie 1899 „Cu privire la gazele asfixiante”; Конвенция «Об открытии военных действий», от 18 октября 1907 г; Пикте Жан. *Развитие и принципы Международного Гуманитарного Права*. Курс, прочитанный в июле 1982 г. Жаном Пикте в Страсбургском университете в рамках информационной сессии, организованной Международным институтом прав человека. Международный Комитет Красного Креста; Давид Эрик. Профессор открытого Брюссельского университета. *Принципы права вооруженных конфликтов*. Курс лекций юридического факультета открытого Брюссельского университета. Перевод с французского. Международный Комитет Красного Креста. Москва, 2000; Фредерик де Мулинен. *Право войны. Руководство для вооруженных сил*. Издание второе, исправленное. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 1993; Хуонг Т. Хуинх. *Основополагающие принципы движения Красного Креста и Красного Полумесяца*. Отпечатано в России; Жанне Стефан. *Гражданская оборона: 1977-1997гг. – от буквы закона к практике*. В сборнике статей и документов *Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве*. МККК, Москва, 1999; Лукашук И.И.. *Международное право. Особенная часть*. Москва, 1998; Meyrowitz H. *Le projet américano-soviétique de traité sur l'interdiction des armes radiologique*. AFDI, 1979; Нахлик Е. Станислав. *Краткий очерк международного гуманитарного права*. Опубликовано в Международном Журнале Красного Креста. Июль – Август 1984; Конвенция «Об открытии военных действий», от 18 октября 1907 г; Гассер Ханс-Петер. *Международное гуманитарное право. Введение*. Международный Комитет Красного Креста. Москва, 1995.

Capitolul XX

DREPTUL INTERNAȚIONAL PENAL

§ 1. *Noțiunea, izvoarele și principiile dreptului internațional penal*

§ 2. *Infracțiunile internaționale*

§ 3. *Tribunalele penale internaționale*

§ 1. **Noțiunea, izvoarele și principiile dreptului internațional penal**

Ca ramură de sine stătătoare a dreptului internațional public, dreptul internațional penal s-a constituit după cel de-al doilea război mondial, momentul nașterii acestuia fiind considerat sancționarea penală a criminalilor de război și a celor ce au săvârșit crime împotriva păcii și a securității internaționale prin declanșarea și purtarea unui război de agresiune.

Elemente ale răspunderii internaționale penale au apărut, însă, cu mult înainte de epoca modernă. Primele norme de drept internațional penal sunt legate de război. La diferite popoare, încă din antichitate existau reguli de purtare a războiului, conform cărora erau sancționate excesele comise de trupele de invazie asupra persoanelor particulare și a bunurilor acestora.¹⁰³⁸ Astfel întâlnim în antichitate preceptele canonice ale Sf. Augustin și concepțiile laice ale lui Aristotel, care conțin reguli și sancțiuni religioase cu privire la modul de purtare a războiului.

În evul mediu, biserica catolică tinde să „îndulcească” purtarea războaielor, introducând instituții ca „pacea lui Dumnezeu” prin care se acorda protecție unor categorii de persoane cum ar fi preoții, femeile, copiii și bătrânii și „armistițiul lui Dumnezeu” prin care se impunea oprirea războaielor în perioada sfintelor sărbători. Abaterile de la aceste reguli atrăgeau sancțiuni.

Hugo Grotius (1583-1645), considerat părintele științei dreptului internațional public, afirmă că orice ființă umană are drepturi fundamentale și încălcarea prin forță a acestor drepturi constituie o crimă.¹⁰³⁹ Grotius promovează ideea răspunderii individuale în dreptul internațional, într-o formă embrionară. Esența acestei idei constă în aceea că statul trebuie să pedepsească nu numai criminalii din interior, ci și pe cei care săvârșesc infracțiuni la dreptul ginților.

Răspunderea internațională penală capătă un contur veritabil la începutul secolului al XIX-lea, când găsim pentru prima oară în dreptul intern al SUA, reguli încheiate de drept penal privind pe beligeranți.¹⁰⁴⁰

După primul război mondial, tratatele de pace și în special tratatul de la Versailles din 1919 reprezintă momentul important pentru dezvoltarea dreptului internațional penal și totodată, pentru consacrarea răspunderii penale a persoane fizice.¹⁰⁴¹

Tratatul de la Versailles a prevăzut înființarea unui tribunal internațional având competența de al judeca pe fostul împărat al Germaniei, Wilhem al II-lea de Hohenzolern, pentru

1038 A se vedea: dr. Crețu Vasile. *Drept Internațional Penal*. Ed. „Tempus România”, București, 1996, p.12.

1039 A se vedea: Malaurie P. *Antologia gândirii juridice*. Ed. Humanitas, București, 1997, p. 99.

1040 „Instrucțiunile pentru armatele guvernamentale ale Statelor Unite în campanie” (Instrucțiunile Francis Lieber, după numele autorului lor) art. 71 prevede „oricine rănește în mod intenționat inamicul redus deja la neputință, îl omoară sau ordonă să fie ucis, sau încurajează soldații să-l omoare, va fi executat, dacă culpabilitatea sa este demonstrată, fie că aparține armatei Statelor Unite, fie că este un inamic capturat după comiterea crimei”.

1041 A se vedea: Aurora Ciucă. *Drept internațional public*. Ed. „Cugetarea” Iași, 2000, p. 244.

„ofensă supremă contra moralei internaționale și autorității sacre a tratatelor”¹⁰⁴². Guvernul olandez a refuzat extrădarea fostului împărat german, iar guvernul german a refuzat extrădarea criminalilor de război și numai șase ofițeri germani care fuseseră luați prizonieri de război, au putut fi judecați de tribunalele franceze și engleze.

Cu toate că n-au fost aplicate în totalitate, dispozițiile tratatului de la Versailles prezintă o deosebită importanță pentru dezvoltarea dreptului internațional penal. Apare astfel, pentru prima oară noțiune de crimă de război și este pentru prima oară când un șef de stat este făcut răspunzător pentru încălcarea normelor dreptului internațional.

În perioada dintre cele două războaie mondiale dreptul internațional penal s-a îmbogățește cu noi reglementări cu privire la interdicțiile și restricțiile din domeniul dreptului războiului, și cu noi convenții privind infracțiunile internaționale.

În 1925 s-a adoptat la Geneva Protocolul privind interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a armelor bacteriologice; în 1928 s-a semnat Pactul Briand-Kellogg prin care s-a interzis războiul ca mijloc al politicii internaționale; în 1929 a fost adoptată la Geneva o nouă convenție „pentru ameliorarea soartei răniților și bolnavilor din armatele în companie” care prevedea ideea pedepsirii celor ce violează prevederile convenției.

După cel de-al doilea război mondial dreptul internațional a cunoscut un adevărat salt de ordin calitativ, ceea ce a permis autorilor de drept internațional să aprecieze că dreptul internațional penal modern s-a născut în această perioadă. Afirmția se sprijină pe evoluțiile spectaculoase în plan juridic referitoare la răspunderea pentru săvârșirea crimelor contra păcii și securității omenirii, a crimelor contra umanității și a crimelor de război. Sub egida Organizației Națiunilor Unite sau în cadrul general al relațiilor internaționale, dreptul internațional penal a cunoscut dezvoltări importante și în planul colaborării dintre state pentru încriminarea și reprimarea unor fapte săvârșite de persoane nu în calitatea lor de agenți ai statului ci în nume propriu, prin care se aduc atingeri grave unor valori ce vizează întreaga comunitate internațională¹⁰⁴³.

În urma celor descrise putem concluziona că dreptul internațional penal s-a conturat în legătură cu cerința respectării legilor de purtare a războiului și a respectării tratatelor internaționale și a necesității pedepsirii persoanelor vinovate de încălcarea lor în calitate de organe de stat sau de particulari¹⁰⁴⁴.

Totodată este necesar de subliniat că în literatura de specialitate se folosesc doi termeni pentru indicarea acestei ramuri a dreptului internațional public: *drept penal internațional* și *drept internațional penal*. Aceste două sintagme exprimă concepte diferite.

Drept penal internațional apără ordinea juridică internă a fiecărui stat, fiind domeniul în care statele își cer reciproc sprijinul pentru rezolvarea unor probleme de drept penal intern. Din cadrul acestuia fac parte norme referitoare la extrădare, la aplicarea legilor naționale în cazul infracțiunilor săvârșite în străinătate, la asistență judiciară în cauze penale, la recunoașterea hotărârilor penale pronunțate de instanțele judecătorești ale altor state sau la regulile de jurisdicție penală în cazul infracțiunilor săvârșite de trupele străine aflate în tranzit sau staționate pe teritoriul altui stat ori împotriva unor asemenea trupe.

Drept internațional penal face parte din ordinea juridică internațională, cuprinzând normele de drept intern care au și un element de extranietate, în ce privește locul săvârșirii

1042 Aceasta constă în violarea neutralității Belgiei și Luxemburgului și a principiilor Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907.

1043 A se vedea: dr. Crețu Vasile. *op. cit.* p.18.

1044 A se vedea: Prof. univ. dr. Marțian Niciu. *Drept internațional public*. Ed. „Chemarea”, Iași, 1993, p.140.

faptelor sau a producerii consecințelor acestora, naționalitate făptuitorilor, locul unde aceștia se află după săvârșirea infracțiunilor etc¹⁰⁴⁵.

Deși există o deosebire netă între aceste două ramuri de drept ele se interpătrund, realizând o strânsă legătură între dreptul intern al statelor și dreptul internațional penal.

Pe parcursul secolului XX-lea mai mulți autori au încercat definirea acestei ramuri de drept. Printre primii se numără românul Vespasian V. Pela, care definea dreptul internațional penal ca fiind totalitatea regulilor de fond și formă care guvernează modul de exercitare a acțiunilor comise de state sau de indivizi, de natură să tulbure ordinea publică internațională și armonia între popoare.

O altă definiție dată de belgianul Ștefan Glaser înțelege prin drept internațional penal ansamblul de reguli juridice, recunoscute în relațiile internaționale, care au drept scop de a proteja ordinea juridică sau socială internațională prin reprimarea actelor care îi aduc atingere.

În prezent dreptul internațional penal este definit ca ansamblul normelor juridice instituite prin convenții internaționale în scopul apărării ordinii și legalității internaționale și care sancționează infracțiunile ce aduc atingere normelor și principiilor de drept internațional¹⁰⁴⁶.

Izvoarele dreptului internațional penal sunt aceleași ca și în cazul dreptului internațional public – tratatele internaționale, cutuma internațională și în unele cazuri deciziile organizațiilor internaționale. Din totalitate de tratate internaționale, izvoare ale dreptului internațional penal vom exemplifica următoarele:

- Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor Europene ale Axei, semnat la 8 august 1943;
- Statutul tribunalului militar internațional de la Nürnberg, semnat la Londra la 8 august 1945;
- Statutul tribunalului militar internațional pentru Extremul Orient, adoptat la 19 ianuarie 1946;
- Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată de Adunarea Generală a ONU, la 9 decembrie 1948;
- Convențiile de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate, semnate la 12 august 1949;
- Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituției semenilor, semnate la 2 decembrie 1949
- Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, de la Haga din 14 mai 1954;
- Convenția europeană de asistență juridică în materie penală, din 20 martie 1959;
- Convenția privind infracțiunile și alte anumite acte ce survin la bordul aeronavelor, semnată la Tokio în septembrie 1963;
- Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 26 noiembrie 1968;
- Convenția pentru reprimarea capturii ilicite a aeronavelor, semnată la Haga la 26 decembrie 1970;
- Convenția privind prevenirea și reprimarea actelor teroriste, semnată la Washington la 2 februarie 1971;
- Convenția pentru reprimarea actelor ilicite, îndreptate contra securității aviației civile, adoptată la Montreal la 23 septembrie 1971;

¹⁰⁴⁵ A se vedea: dr. Crețu Vasile. *op. cit.* p.5.

¹⁰⁴⁶ A se vedea: *Dicționar diplomatic*. Coordonator dr. Petre Bărbulescu și alții. Ed. Politică. București, 1979, p.382.

- Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului, semnată la Strasbourg la 27 ianuarie 1972;
- Convenția internațională asupra eliminării și reprimării crimei de apartheid, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 30 noiembrie 1973;
- Principiile cooperării internaționale în ceea ce privește depistarea, arestarea, extrădarea și pedepsirea indivizilor vinovați de crime de război, crime contra umanității, adoptate de Adunarea Generală a ONU la 3 decembrie 1973;
- Convenția asupra prevenirii și reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, adoptată la Adunarea Generală a ONU la New York, la 14 decembrie 1973;
- Convenția europeană asupra imprescriptibilității crimelor contra umanității și a crimelor de război, adoptată de Consiliul Europei la 25 ianuarie 1974;
- Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului, semnată la Strasbourg la 27 ianuarie 1977;
- Convenția internațională împotriva luării de ostatici, adoptată prin rezoluția 34/146 a Adunării Generale a O.N.U la 17 decembrie 1979;
- Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, încheiată la Montigo Bay la 10 decembrie 1982;
- Convenția contra torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, adoptată la Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1984;
- Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Iugoslavia, adoptat prin Rezoluția nr. 827 a Consiliului de Securitate a ONU, la 25 mai 1993;
- Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, adoptat prin Rezoluția nr.995 a Consiliului de Securitate a ONU, din 8 noiembrie 1994;
- Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, adoptat la Conferința diplomatică a ONU din 17 iulie 1998.

Fixarea acestui spectru de tratate internaționale a pus temei trecerii la anumite reglementări codificate a dreptului internațional penal. Asta, însă, nu înseamnă că a fost uitată cutuma, un alt izvor de bază al dreptului internațional. Vorbind despre coraportul dintre tratate și cutuma internațională, desigur cutuma deține un loc secundar. Totodată este necesar de menționat că o serie de norme de drept internațional, s-au creat în baza unor cutume internaționale¹⁰⁴⁷.

Procesul normativ internațional este adesea influențat de legislația internă a statelor, care este îndreptată spre urmărirea și combaterea infracțiunilor internaționale. Legile interne, însă, pot fi considerate doar izvoare auxiliare, deoarece ele doar contribuie la realizarea principiilor și normelor dreptului internațional penal pe teritoriul statului¹⁰⁴⁸.

Prin normele dreptului internațional penal sunt reglementate relațiile internaționale cu caracter penal, stabilindu-se faptele care aduc atingere intereselor comunității internaționale, modul de sancționare a acestor fapte, precum și regulile de colaborare în incriminarea, descoperirea și sancționarea acestor fapte.

Caracteristic pentru convențiile internaționale cu caracter penal, este faptul că ele nu cuprind de regulă și sancțiunile corespunzătoare pentru fiecare faptă, ci doar indici referitoare la regimul sancționator.

Subiectele dreptului internațional penal sunt statele. Ele sunt părți la raporturile juridice reglementate de dreptul internațional penal, chiar dacă statelor nu li se pot aplica sancțiuni

¹⁰⁴⁷ Арцибасов И.Н., Егоров С.А. *Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия*. Москва, 1989, p.56.

¹⁰⁴⁸ *Международное уголовное право*. Под редакцией В.Н. Кудрявцева. Из. Наука, 1999, Москва, p.26.

penale. Persoanele fizice, fie ca organe ale statului, fie ca particulari, apar ca obiect al normelor penale internaționale, decât ca subiect direct al lor. Statele se obligă prin tratate să introducă în ordinea juridică internă normele pe baza cărora să tragă la răspunderea penală pe autorii crimelor internaționale și, ca regulă, instanțele naționale sunt competente să judece. Rezultă că persoana fizică autoare a infracțiunilor internaționale are calitatea de subiect de drept în ordinea juridică internă și numai în mod excepțional în cea internațională. Dreptul internațional nu creează obligații directe în sarcina persoane fizice, ci prin intermediul statului care se angajează ratificând tratatele internaționale¹⁰⁴⁹.

Dreptul internațional penal este fundamentat în baza principiilor fundamentale a dreptului internațional public, dar și pe o serie de principii specifice.

Principiul legalității încriminării și al legalității pedepsei, presupune că nu există infracțiune dacă fapta nu este prevăzută de legea penală înainte de momentul săvârșirii ei, respectiv nici o pedeapsă nu poate fi aplicată dacă ea nu era prevăzută de legea penală în sistemul de pedepse și pentru fapte de natura celei săvârșite de către persoana ce urmează să fie sancționată penal (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). Este necesar de precizat că acest principiu vizează și legalitatea judecății, precum și legalitatea hotărârilor instanțelor judecătorești (*nullum iudicio sine lege, nulla poena sine iudicio*).

Prin urmare, putem afirma că principiile legalității încriminării și al legalității pedepselor sunt chemate să servească drept garanție drepturilor omului, împotriva arbitrarului organelor de stat¹⁰⁵⁰.

Un alt principiu este *principiul represiunii universale*. Sorginta acestui principiu este de origine cutumiară, dar care este astăzi general recunoscut în cadrul întregii comunități internaționale, adeseori figurând în convenții internaționale ce cuprind dispoziții cu caracter penal.

Conform acestui principiu, statul care descoperă pe teritoriul său autorul infracțiunii internaționale, este competent să o judece și să o pedepsească, indiferent de locul unde a fost săvârșită infracțiunea (*ubi te invenero, ibi te iudicabo*). Principiul represiunii universale este o derogare de la principiul teritorialității legii penale, predominant în dreptul intern.

Principiul răspunderii penale individual presupune că răspunderea penală incumbă persoane care a săvârșit fapta, indiferent de poziția acestuia în procesul infracțional. Nu se admite răspunderea colectivă și nici răspunderea unei persoane pentru fapta altuia.

În temeiul *principiului imprescriptibilității crimelor contra umanității și a crimelor de război*, trecerea timpului nu exonerează de răspundere penală. Crimelor de război și crimele contra umanității constituind cele mai grave crime de drept internațional nu pot fi supuse termenului de prescripție. Acest principiu stimulează cooperare între state și favorizează pacea și securitatea internațională. Principiul a fost consacrat într-o serie de documente politico-juridice ca de exemplu: Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg; Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității; Principiile cooperării internaționale în ceea ce privește depistarea, arestarea, extrădarea și pedepsirea indivizilor vinovați de crime de război, crime contra umanității etc.

Principiu al dreptului internațional penal trebuie considerat și faptul că *ordinul superiorului ierarhic nu înlătură răspunderea penală*. Dat fiind caracterul faptelor care se pot săvârși sub imperiul ordinului superiorului, aceasta nu constituie o cauză care să înlătore răspunderea penală.

¹⁰⁴⁹ Stelian Scăunaș. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. Ed. ALLBECK. București, 2002, p.70.

¹⁰⁵⁰ Marțian I. Niciu, prof. univ. dr. *Drept internațional public*. Ed. Servosat. Arad, 1999, p.130.

Persoanele cu înalte funcții de răspundere cum ar fi șefii de state, șefii de guverne sau alți funcționari cu înalte funcții de stat, în cazul săvârșirii unor infracțiuni internaționale vor atrage o pedeapsă penală mai aspră¹⁰⁵¹.

§ 2. Infracțiunile internaționale

Infracțiune internațională, este fapta contrară principiilor și normelor dreptului internațional public săvârșită de către state (organe centrale sau locale), organizații internaționale sau persoane particulare¹⁰⁵².

Infracțiunea internațională se caracterizează prin următoarele elemente constitutive:

- *Elementul material*, cere constă dintr-un act material, voluntar și fizic, care poate fi comis numai de o persoană fizică. Acest act se poate manifesta sub două forme, ca acțiune (*delicta commissiva*), sau ca inacțiune ori omisiune (*delicta ommissiva*).

- *Elementul ilicit*, condiționează existența infracțiunii internaționale. Caracterul ilicit al faptei este elementul fundamental al infracțiunii internaționale care atrage sancțiunea penală pentru persoana vinovată. Este necesar să se țină cont de gradul de pericolozitate a actului ilicit, deoarece infracțiunile care cad sub incidența normelor dreptului internațional penal sunt numai cele de natură să aducă atingere valorilor supreme a comunității internaționale.

- *Elementul subiectiv* se referă la raportul cauzal dintre infracțiunea comisă și autorul ei. Acest element presupune nu numai voința persoanei de a comite actul respectiv, dar și conștiința caracterului ilicit al faptei.

Infracțiunile internaționale se pot clasifica după mai multe criterii. Cel mai important criteriu de clasificare a infracțiunilor este cel al valorilor ocrotite. Din acest punct de vedere, infracțiunile internaționale se divid în *crime internaționale* și *delicte internaționale*. Crimele internaționale sunt denumite uneori infracțiuni internaționale prin natură, iar delictelor internaționale sunt denumite infracțiuni convenționale¹⁰⁵³.

Crimele internaționale sunt infracțiunile ce reprezintă prin gravitatea lor un grav pericol social pentru bazele coabitării națiunilor și statelor. Ele sunt fapte care aduc atingere unor obligații internaționale esențiale.

Pentru prima oară termenul de crimă internațională a fost utilizat în Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg, conform căruia aceste se împărțeau în trei categorii:

- Crime de război;
- Crime împotriva umanității;
- Crime contra păcii ¹⁰⁵⁴.

Crimele de război datorită gradului uriaș de pericol pentru existența statelor și a populațiilor, au fost scoase în afara legii și, pentru a împiedica și descuraja comiterea lor, a fost creată o instituție juridică nouă – răspunderea internațională a statelor și persoanelor vinovate de comitere a astfel de crime¹⁰⁵⁵.

La data de 24 aprilie 1863 președintele american Lincoln proclamă „*Manualul de instrucțiuni al armatei americane*”, conform căruia legea marțială era aplicabilă pe teritoriile ocupate

1051 A se vedea: *Международное уголовное право*. Под редакцией В.Н. Кудрявцева. Из. Наука, Москва, 1999, p.19.

1052 A se vedea: *Dicționar de Drept internațional public*. Coordonator: dr. Ionel Cloșcă. Ed. Științifică și enciclopedică. București, 1982, p.156.

1053 Mona Maria Pivniceru. *Răspunderea penală în dreptul internațional*. Ed. Polirom, Iași, 1990, p.80.

1054 Лукашук И.И. Наумов А.В. *Международное уголовное право*. Из. Спарк, Москва, 1999, p.112.

1055 Dr. Ionel Cloșcă, dr. Ion Suceavă. *Tratat de drepturile omului*. Ed. Europa Nova. București, 1995, p. 230.

de armată atât la ocupați cât și la ocupanți, reprimând atât „crimele de război” cât și pe cele de drept comun. Se naște în acest fel noțiunea de „crime de război”, o noțiune fundamentală care avea să fie mult schimbată și dezvoltată în secolul XX, devenind un pilon de bază al Dreptului Penal Internațional actual¹⁰⁵⁶.

Crimele de război constituie o categorie importantă de fapte penale prin care se încalcă în mod grav regulile stabilite prin tratatele internaționale sau cu caracter cutumiar referitoare la modul de desfășurare a conflictului armat și la protecția anumitor categorii de persoane și de bunuri în cadrul acestuia.

Crimele de război sunt condamnabile pe temeuri morale, etice sau religioase, întrucât ele constituie încălcări ale normelor legale, au drept rezultat lezarea celor nevinovați și neprotejați, duc la degradarea scopurilor și principiilor beligeranților, sunt cauză a slăbirii disciplinei propriilor forțe militare, afectează relațiile cu alte state și pot cauza represalii din partea oponentilor.

Termenul de crimă de război este o expresie care desemnează încălcarea normelor de purtare a războiului de către orice persoană sau persoane, militare sau civile.

În articolul 6 al Statutului Tribunalului militar internațional de la Nürnberg se definesc crimele de război ca fiind violări grave ale legilor și obiceiurilor războiului. Aceste violări cuprind, fără a fi limitate, asasinatul, relele tratamente sau deportările de civili pentru munci forțate, sau în orice alt scop, a populației civile în teritoriile ocupate, asasinarea sau relele tratamente ale prizonierilor de război sau ale persoanelor aflate pe mare, executarea de ostatici, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor și satelor sau devastarea care nu este justificată de necesitățile militare.

Analiza actelor incriminate în Statut sunt inspirate din instrumente anterioare privitoare la legile și obiceiurile războiului, respectiv Convențiile de la Haga din 1907 și Convențiile de la Geneva din 1929.

Elementul de noutate care este adus prin Statut, este extinderea sferei noțiunii criminal de război și asupra persoanelor civile, chiar dacă acestea nu participă la acțiuni militare. Această extindere rezultă din incriminarea deportărilor pentru munci forțate sau în alte scopuri, care pot fi săvârșite mai ales de persoanele investite cu exercițiul autorității publice statale.

Sfera crimelor de război a fost extinsă considerabil prin Convențiile de la Geneva din 1949 și prin Protocolul adițional I la aceste convenții din 1977.

În Convenții se precizează, că în conflictele armate sunt interzise oricând și oriunde: luarea de ostatici, execuțiile fără judecată, tortura și orice tratament crud și dezonorant¹⁰⁵⁷.

De asemenea, Convențiile prevăd în mod categoric, obligația statelor de a urmări și a pedepsi persoanele care se fac vinovate de comiterea crimelor de război.

Pornind de la principii general recunoscute în materie de incriminare și jurisdicție în privința crimelor de război, convențiile de la Geneva au stabilit obligația statelor de a adopta legislația necesară pentru pedepsirea infracțiunilor grave pe care le prevăd, de a căuta persoanele vinovate și de a le deferi tribunalelor sale indiferent de naționalitate, potrivit principiului presiunii universale¹⁰⁵⁸.

Primul protocol de la Geneva, din 1977 privind protecția victimelor în conflictele armate internaționale, stabilește următoarele fapte ca fiind infracțiuni grave: îndreptarea atacurilor împotriva populației civile; lansarea de atacuri nediscriminatorii, afectând populația civilă sau bunurile sale; atacarea instalațiilor ce conțin forțe periculoase (baraje, hidrocentrale, centrale

1056 Eric David. *Principes de droit des conflits armés*. Bruylant, Bruxelles, 1994, p. 490.

1057 *Dictionar diplomatic*. Ed. Politică. București, 1979, p. 313.

1058 Grigore Geamănu. *Drept Internațional Public*. Vol. II. Ed. Didactică și pedagogică, București, 1983, p. 551.

electrice nucleare, etc.); atacarea localităților neapărate și a zonelor demilitarizate; atacarea unei persoane scoase din luptă; folosirea cu perfidie a emblemelor și semnelor Crucii Roșii¹⁰⁵⁹.

Scopul Protocolului I din 1977 nu este de a înlocui sistemul represiv al Convențiilor din 1949, ci de a-l dezvolta și consolida. Protocolul proclamă ca infracțiuni grave actele definite ca atare de Convențiile de la Geneva, la care adaugă noi infracțiuni grave, extinzându-le la alte categorii de persoane și bunuri.

Protocolul I de la Geneva din 1977, deși nu reprezintă un maximum dorit, constituie un compromis satisfăcător, crimele de război ocupă un loc distinct în dreptul internațional umanitar.

Participanții la Conferința internațională pentru apărarea victimelor războiului, care a avut loc la Geneva în septembrie 1993, în declarația finală, și-au exprimat dorința de a obține tragerea la răspundere a tuturor persoanelor vinovate de săvârșirea crimelor de război¹⁰⁶⁰.

Crimele contra umanității au fost definite pentru prima oară în Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg.

Conform articolului 6 al Statutului constituie crime contra umanității: asasinatul, exterminarea, sclavia, deportarea și orice act inuman comis împotriva populației civile înainte sau în timpul războiului, precum și persecuțiile pe motive politice, rasiale sau religioase, indiferent dacă încalcă sau nu legea internă a țării unde au fost comise.

Crimele contra umanității, asemenea celorlalte crime internaționale, pot fi comise de organele unui stat sau de persoane particulare, în timp de pace sau de război¹⁰⁶¹.

Reglementările convenționale ulterioare adoptării statutelor tribunalelor militare internaționale de după cel de-al doilea război mondial au operat o separare netă a crimelor contra umanității de crimele de război.

Din studierea conținutului textelor diverselor convenții sau a altor instrumente politico-juridice internaționale, rezultă că fac parte din categoria crimelor contra umanității următoarele fapte: omorul intenționat, exterminările, punerea în sclavie sau obligarea la muncă forțată, deportările sau transferurile forțate ale populației civile, expulzarea, persecutarea pe motive politice, rasiale, religioase și etnice, deportarea, inclusiv curățirea sau epurarea etnică, orice alte acte inumane comise împotriva oricărei populații civile (tortura, violul, prostituția forțată, lipsirea de libertate etc), genocidul, apartheidul, practica sistematică a disparițiilor forțate.

Totodată, Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr.1653(XVI) din 1961, a incriminat folosirea armelor nucleare și termonucleare, considerându-le crime contra umanității.

Unele dintre faptele care se încadrează în categoria crimelor contra umanității figurează și printre infracțiunile clasice de drept comun (omorul, tortura, violul, prostituția, lipsirea ilegală de libertate, obligarea la muncă forțată etc.).

Crimele contra umanității se deosebesc, însă, de infracțiunile de drept comun prin unele trăsături proprii, în special prin gravitatea deosebită, caracterul de masă și mobilul săvârșirii lor.

Gravitatea deosebită a crimelor contra umanității este exprimată de împrejurarea, că în această categorie se încadrează fapte prin care se aduc importante atingeri vieții, integrității corporale fizice sau mintale – valori supreme ale ființei umane, într-un mod care poate pune în pericol existența biologică a mai multor persoane, precum și de împrejurarea, că faptele de natura crimelor contra umanității se comit în baza unor planuri concrete, ele constituind acțiuni premeditate.

1059 Prof. univ. dr. Marțian I. Niciu. *Drept Internațional Public*. Ed. Servosat, Arad, 1999, p. 135.

1060 Мария-Тереса Дутли, Кристина Пелландини. *Международный Комитет Красного Креста и система пресечения нарушений норм международного гуманитарного права*. В *Пресечение нарушений международного гуманитарного права*. Сборник статей, МККК, Москва, 1998, p. 158.

1061 Marian Mihăilă. *Elemente de drept internațional public și privat*. București. Ed. ALLBECK. 2001, p. 173.

Caracterul de masă al crimelor contra umanității se manifestă prin numărul mare de victime pe care le produc, asemenea crime fiind îndreptate împotriva populației civile ca atare, nu a unor indivizi izolați, fie că lezarea privește o masă amorfă de indivizi, fie că se referă la anumite grupuri în baza unor criterii precise care le delimitează de populația civilă în general.

Mobilul săvârșirii crimelor contra umanității exprimat în sentimentul, interesul sau orice alt resort de natură subiectivă care-l determină sau incită pe autorul faptei să acționeze, constituie de asemenea un criteriu esențial pentru existența unor asemenea infracțiuni grave.

Mobilul îl constituie, de regulă, în cazul unor asemenea crime, o politică deliberată și urmărită consecvent pentru reprimarea, persecutarea sau exterminarea unor grupuri de oameni, fie pentru că acestea ar constitui un pericol actual sau potențial pentru cei ce inițiază asemenea fapte ori le săvârșesc, fie că sunt expresia unor convingeri de natură ideologică, etnică sau religioasă ale autorilor sau inspiratorilor unor fapte de această natură.

La incriminarea concretă a unor fapte de categoria crimelor contra umanității, una sau alta din trăsăturile care le caracterizează (gravitatea deosebită, caracterul de masă și mobilul săvârșirii), poate să prevaleze, dar, de regulă, ele trebuie să fie întrunite cumulativ¹⁰⁶².

Dintre crimele contra umanității¹⁰⁶³, cea mai gravă este crima de genocid¹⁰⁶⁴. Ca urmare a gravității pe care o prezintă această este reglementată distinct de celelalte crime contra umanității.

Termenul genocid provine din grecescul *genos* care înseamnă rasă și latinescul *cide* care înseamnă a ucide.

Istoria a consemnat și continuă să consemneze numeroase acțiuni de exterminare fizică, biologică sau culturală, întreprinse împotriva unor colectivități umane, sub diferite motivații, pe întreaga hartă a lumii.

În perspectiva istorică, primele victime ale genocidului sunt indigenii celor două Americi și ai Africii. Sub seducătorul paravan al introducerii progresului și dezvoltării economice, construirea de șosele, piste de aerodrom, instalare de sonde și conducte petroliere, sunt uciși sau alungați sute de mii de băștinași, pentru a-i deposeda de terenurile deținute¹⁰⁶⁵.

Începutul secolului XX este pătat de sângele armenilor vărsat în cursul, probabil, celor mai oribile crime în masă din istoria omenirii de până atunci, între anii 1915-1918 căzând victime un milion de membri ai populației armenice. Victimele au fost ucise în cadrul unor operațiuni ale forțelor militare turce întreprinse asupra așezărilor locuite de armeni¹⁰⁶⁶.

În 1932-1933, peste 6 milioane de ucraineni au murit ca urmare a „foamei artificiale” impuse de guvernul sovietic, iar în timpul celui de-al doilea război mondial au fost deportați în Siberia peste un milion de persoane, de naționalități diferite, dintre care peste o jumătate au pierit¹⁰⁶⁷.

Evaluarea finală a acțiunilor de exterminare în masă din considerente naționale, etnice, religioase sau de rasă practicate de nazismul german a oferit un tablou zguduitor. În perioada celui de-al doilea război mondial, prin acte de genocid, naziștii au exterminat peste 12 milioane de evrei, ruși, polonezi, țigani, cehi, slovaci¹⁰⁶⁸.

¹⁰⁶² Vasile Crețu, *op. cit.* pp. 223-225.

¹⁰⁶³ A se vedea: Kriangsak Kittichaisaree. Hohorary Visiting Fellow, University of New South Wales School of Law. *International criminal law*. Oxford, 2002, pp 85-126

¹⁰⁶⁴ A se vedea: Kriangsak Kittichaisaree. *op.cit.* pp. 67-82.

¹⁰⁶⁵ A se vedea: dr. Gheorghe Diaconescu, *Genocidul*, Ed. Militară, București, 1991, pp.113-115.

¹⁰⁶⁶ A se vedea: Johannes Lepsius, *Archives du génocide des Arméniens*, Fayard, 1986, p. 25-45.

¹⁰⁶⁷ A se vedea: Leo Kuper, *The Prevention of Genocide*, Yale University Press, New Haven and London, 1985, p.148-150.

¹⁰⁶⁸ A se vedea: *Международное уголовное право*, под редакцией В.Н. Кудрявцева. Из. Наука, 1999, Москва, p. 129.

Istoria cunoaște alte multe cazuri de genocid. Cu titlu de informare putem exemplifica cazul R.P. Chineze, unde în anii 1950-1951 au fost masacrați aproximativ 3 milioane de țărani bogați și latifundiari, iar în perioada revoluției culturale din această țară din anii 1966-1975 au devenit victime aproximativ 850 mii de persoane. În anii 1965-1966 în Indonezia au devenit victime 1 milion de comuniști și chinezi, până la 3 milioane de victime în Kampuchia în perioada 1975-1979. Cele mai tragice evenimente recente sunt cunoscute în Iugoslavia și Rwanda.

Desigur, lista omuciderilor colective și a motivațiilor acestora este extrem de întinsă și greu determinabilă, dar datele sumare aduse, ilustrează faptul că reprimarea în masă a fost și continuă să rămână un fenomen la scară internațională, cu grave și nerecuperabile daune de ordin social, politic, economic, cultural, juridic și că tocmai aceste consecințe obligă o reacție colectivă a statelor pentru prevenirea și combaterea acestui flagel.

Noțiunea de genocid a fost propusă pentru prima dată de Raphael Lemkin, în 1933, care a înaintat către Conferința internațională pentru unificarea dreptului penal o propunere prin care solicită ca distrugerea colectivelor rasiale, religioase, etnice etc. să fie considerată crimă. Totodată, se arată că genocidul poate să nu consiste numai în distrugerea imediată a unui grup, ci și într-un plan de anihilare, susținându-se ideea că pedepsirea acestor fapte trebuie să constituie o problemă de interes internațional.

Primul document oficial în care se incriminează genocidul este Statutul Tribunalului militar de la Nürnberg, care încadrează în categoria crimelor contra umanității persecuțiile pe motive politice, rasiale sau religioase, fapte de natura genocidului, fără a se menționa în mod expres că acestea ar constitui crime de genocid.

În lucrările Tribunalului de la Nürnberg s-a susținut că inculpații au recurs la acte de genocid, deliberat și sistematic, cu scopul de a distruge anumite rase sau grupuri naționale rasiale sau religioase, referindu-se în mod concret la exterminarea poporului evreu și a țiganilor, dar și la alte forme aplicate în Iugoslavia, populației din Țările de Jos și Norvegia, precum și locuitorilor negermani din Alsacia și Lorena.

Tribunalul de la Nürnberg a condamnat pe inculpați numai pentru crimele contra păcii și crimele de război. Crima de genocid figura în cadrul hotărârii date de Tribunal, inclusă fiind în conținutul primelor două categorii de crime. Concepția Tribunalului militar internațional de la Nürnberg lega astfel genocidul numai de starea de război, actele de genocid săvârșite în timp de pace neavând o bază juridică clară pentru a fi sancționate.

Exterminarea milioanele de evrei și a altor membri ai unor grupuri naționale, etnice și religioase în timpul Holocaustului nazist a determinat adoptarea Convenției cu privire la genocid, care scoate această crimă în afara legii¹⁰⁶⁹.

Inițiativa și elaborarea Convenției pentru prevenirea și reprimarea genocidului a fost determinată de conștientizarea pericolului, care îl reprezintă genocidul și impactul acestuia asupra relațiilor internaționale.

Textul convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid a fost adoptat la cea de-a treia sesiune de la înființarea ONU, de Adunarea Generală, la 9 decembrie 1948.

Potrivit convenției, părțile contractante confirmă că genocidul, fie că este comis în timp de pace sau în timp de război, este o crimă de drept internațional, pe care ele se angajează să o prevină și să o pedepsească¹⁰⁷⁰.

Conform articolul 2 al convenției, genocidul se referă la oricare dintre actele de mai jos, comise cu intenția de a distruge, în totalitate sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, cum ar fi:

¹⁰⁶⁹ A se vedea: Thomas Buergenthal și Renate Weber, *Drept internațional al drepturilor omului*. Ed. ALL, București, 1996, p. 43.

¹⁰⁷⁰ Art. 1 al Convenției cu privire la prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată la 9 decembrie 1948.

- Omorârea membrilor unui grup;
- Atingerea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor unui grup;
- Supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care antrenează distrugerea fizică totală sau parțială;

- Măsuri care vizează scăderea natalității în sânul grupului;
- Transferarea forțată a copiilor dintr-un grup într-altul.

Convenția incriminează nu numai genocidul, ca pe o crimă internațională, ci și următoarele acte:

- Înțelegerea în vederea comiterii genocidului;
- Incitarea directă și publică la comiterea genocidului;
- Tentativa de genocid;
- Complicitatea la genocid.

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunea se realizează numai cu intenție directă și vizează ca scop distrugerea unui grup și nu doar a unui sau a mai multor indivizi care sunt accidental membri ai grupului. Acțiunea împotriva membrilor individuali ai grupului este mijlocul folosit pentru a realiza obiectivul infracțional împotriva grupului în sine, care este o entitate distinctă.

Intenția de a distruge grupul trebuie să vizeze distrugerea totală sau parțială a acestuia, infracțiunea realizându-se și în situația distrugerii cel puțin a unei părți din grup. Nu este necesară obținerea rezultatelor – distrugerea unui grup, ci este suficient să se fi comis oricare dintre actele incriminate în Convenție, cu intenția de distrugere totală sau parțială¹⁰⁷¹.

Printre prevederile convenției, este necesar de menționat și respingerea doctrinei „actului de stat”, întrucât prin articolul 4 se prevede că persoanele care au comis acte de genocid vor fi pedepsite indiferent că sunt conducători, funcționari sau particulari.

De asemenea, convenția obligă statele părți contractante de a lua măsuri legislative necesare pentru a asigura aplicarea prevederilor convenționale pe teritoriul lor și să prevadă în legislația lor sancțiuni penale eficiente și să pedepsească pe cei vinovați de această crimă.

Conform noului Cod penal al Republicii Moldova, infracțiunea de genocid se pedepsește cu închisoarea de la 16 la 25 de ani sau cu detențiunea pe viață¹⁰⁷².

Persoanele acuzate de genocid vor fi trimise în fața tribunalelor competente ale statului pe al cărui teritoriu a fost comis actul sau în fața Curții Internaționale de Justiție, care va fi competentă numai față de statele care au recunoscut competența sa.

Prin urmare s-a statuat o jurisdicție dublă, una națională și alta internațională, prevăzându-se printr-o Rezoluție separată a Adunării Generale a ONU din 1948, necesitatea creării unui organ jurisdicțional internațional¹⁰⁷³.

Actele de genocid nu vor fi considerate crime politice, părțile contractante, angajându-se în acest caz să acorde extrădarea conform legislației lor și tratatelor în vigoare.

Făcând o analiză a actelor de genocid cuprinse în Convenție, observăm că nu sunt acoperite toate mijloacele și modalitățile de a distruge intenționat un grup uman.

Unele discuții au avut loc în legătură cu genocidul cultural, susținându-se că fapte cum sunt suprimarea sau limitarea folosirii limbii ori a exprimării culturale, estomparea caracterelor sau a trăsăturilor specifice, distrugerea sistematică a arhivelor, a obiectivelor de valoare artistică sau istorică ale grupului sunt tot atât de grave, ca și genocidul de ordin fizic.

Articolul 319 din noul Cod penal al Republicii Moldova, de asemenea incriminează cele două categorii de crime descrise mai sus¹⁰⁷⁴.

1071 Mona Maria Pivniceru. *op.cit.* p. 104.

1072 Articolul 135 al *Codului Penal* al Republicii Moldova.

1073 Care avea să devină Curtea Penală Internațională, al cărui Statut a fost semnat tocmai la 17 iunie 1998.

Datorită gradului de pericol ridicat pe care îl prezintă crimele de război și crimele contra umanității au fost declarate imprescriptibile. Aceasta presupune că făptuitorii lor pot fi urmăriți și judecați oricând, indiferent de timpul scurs de la comiterea acestora.

Crimele contra păcii, adesea denumite și *crime de agresiune*¹⁰⁷⁵, au fost definite pentru prima dată de Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg. Conform articolului 6 lit. a din Statut constituie crime contra păcii:

- Plănuirea, pregătirea, dezlănțuirea sau purtarea unui război de agresiune, sau a unui război cu violarea tratatelor, a garanțiilor sau a acordurilor internaționale;
- Participarea la un plan premeditat sau un complot pentru săvârșirea actelor menționate mai sus.

Carta ONU proclamă principiul neagresiunii, ca principiu fundamental al dreptului internațional. Articolul 2 pct. 4 din Cartă dispune: "Toți membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite".

Un moment de referință în consacrarea existenței principiului neagresiunii îl constituie, Pactul Ligii Națiunilor (1919), care a limitat dreptul tradițional al statelor de a porni război. În caz de survenire a unui diferend între membrii Ligii, aceștia erau obligați să-i caute rezolvare prin mijloace pașnice. Și numai în caz de imposibilitate de a parveni la o soluție pașnică, ele puteau recurge la război. Pactul mai prevedea și aplicarea de sancțiuni față de statul vinovat de încălcarea acestei restricții.

Primul act internațional cu caracter multilateral care cuprinde interdicția războiului de agresiune a fost Pactul general de renunțare la război ca instrument al politicii naționale a statelor (denumit și *Pactul Briand-Kellog*), încheiat la Paris la 27 august 1928. Articolul 1 al Pactului stabilește: "Înaltele Părți Contractante declară în mod solemn în numele popoarelor lor că ele condamnă recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor internaționale și renunță la acesta în calitate de instrument al politicii naționale în relațiile lor mutuale". Articolul 2 prevede obligațiunea ce incumbă părților Pactului de a reglementa toate diferendele și conflictele dintre acestea, indiferent de natura sau originea lor, numai prin mijloace pașnice.

Principiul neagresiunii a fost dezvoltat și interpretat ulterior în așa acte internaționale ca: Declarația privind principiile de drept internațional ale relațiilor prietenești și de cooperare între state, în conformitate cu Carta Națiunilor Unite, aprobată prin Rezoluția nr. 2625 a Adunării Generale a ONU din 24 octombrie 1970, Definiția agresiunii, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 3314 din 14 decembrie 1974, Actul final al CSCE din 1975 și Declarația privind sporirea eficacității principiului renunțării la amenințarea cu forța sau la aplicarea ei în relațiile internaționale, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 18 noiembrie 1987.

Conform documentelor sus-numite sunt interzise:

- orice acțiuni ce reprezintă o amenințare cu forța sau aplicarea directă sau indirectă a forței împotriva altui stat;
- aplicarea forței sau amenințarea cu forța în scopul încălcării frontierelor internaționale ale altui stat sau în scopul soluționării diferendelor internaționale, inclusiv a diferendelor teritoriale și a problemelor legate de frontierele de stat, sau în scopul încălcării liniilor de demarcație internațională, inclusiv liniile de armistițiu;

¹⁰⁷⁴ Art. 319 al *Codului penal* al Republicii Moldova, este intitulat „Încălcarea gravă a dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor armate”.

¹⁰⁷⁵ A se vedea: *Crimes of war. What the public should know*. Edited by Roy Gutman and David Rieff. Legal editor Kenneth Anderson. W.W. Norton & Company. New York · London. 1999, p. 364.

- represaliile cu aplicarea forței armate; din categoria acțiunilor interzise face parte și așa-numita “blocada pașnică”, adică blocarea porturilor sau coastelor altui stat, în condiții de pace, cu ajutorul forțelor armate;
- organizarea sau sprijinirea organizării pe teritoriul unui stat a forțelor neregulate sau a altor bande înarmate, inclusiv a bandelor de mercenari;
- organizarea, instigare, acordarea de asistență sau participarea la acțiunile de război civil sau teroriste pe teritoriul altui stat sau tolerarea activităților organizate în limitele propriului teritoriu și îndreptate spre comiterea unor asemenea acte, inclusiv când actele amintite sunt legate de amenințarea cu forța sau de aplicarea ei;
- ocuparea militară a teritoriului altui stat prin aplicarea forței cu încălcarea prevederilor Cartei ONU;
- achizițiile teritoriale străine obținute ca rezultat al amenințării cu forța sau al aplicării ei;
- acțiunile forțate ce au drept scop privarea popoarelor de dreptul la autodeterminare, libertate și independență.

Pentru a pătrunde în esența principiului neagresiunii, iar în mod implicit și pentru aplicarea acestuia în relațiile internaționale, prezintă importanță precizarea noțiunilor de *forță* și, respectiv, *amenințarea cu forța*.

Noțiunea de forță cuprinde mai întâi de toate războiul de agresiune, calificat de dreptul internațional drept crimă contra păcii. În conformitate cu definiția agresiunii, adoptată de Adunarea Generală a ONU, prin aceasta se înțelege “folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice ale altui stat sau în orice altă manieră incompatibilă cu Carta Națiunilor Unite, după cum se prevede în prezenta definiție (art. 1)”.

Definiția agresiunii din 1974 enumeră un cerc larg de acțiuni care sunt calificate drept acte de agresiune, indiferent dacă a fost sau nu făcută declarația de război:

- invadarea sau atacarea teritoriului unui stat de către forțele armate ale altui stat, sau orice ocupație militară, chiar temporară, rezultată dintr-o astfel de invazie sau un astfel de atac, sau orice anexare, prin folosirea forței, a teritoriului altui stat sau a unei părți din teritoriul său;
- bombardarea de către forțele armate ale unui stat a teritoriului altui stat sau folosirea oricăror arme de către un stat împotriva teritoriului altui stat;
- blocada navală a porturilor sau coastelor unui stat de către forțele armate ale altui stat;
- atacarea de către forțele armate ale unui stat a forțelor armate terestre, navale sau aeriene ale altui stat sau a marinei ori aviației civile ale acestuia;
- folosirea forțelor armate ale unui stat, care sunt staționate pe teritoriul altui stat, cu acordul acestuia, contrar condițiilor prevăzute în acord sau orice prelungire a șederii acestor forțe armate pe teritoriul statului după expirarea acordului;
- fapta unui stat de a admite ca teritoriul său, pe care l-a pus la dispoziția altui stat, să fie folosit de către acesta din urmă pentru a comite un act de agresiune împotriva unui stat terț;
- trimiterea de către un stat sau în numele său de bande sau grupuri înarmate, de forțe neregulate sau de mercenari pentru a se deda la acte de violență împotriva altui stat, de o gravitate asemănătoare cu a actelor enumerate mai sus sau faptul de a se angaja, în mod substanțial, la o astfel de acțiune (art. 3).

Din cele expuse rezultă că în calitate atât de subiect, cât și de obiect al agresiunii pot fi statele¹⁰⁷⁶. Folosirea forței armate împotriva formațiunilor nestatale nu poate fi considerată ca atare. Deși definiția agresiunii adoptată de ONU face o enumerare destul de largă a actelor de

¹⁰⁷⁶ Potrivit definiției agresiunii din anul 1974, art. 1 lit. b), termenul de “stat” include, după caz, și conceptul “grup de state”.

agresiune, ea nu este exhaustivă. Se precizează că Consiliul de Securitate al ONU mai poate califica și alte acte de agresiune în conformitate cu dispozițiile Cartei (art. 4).

O prevedere importantă a definiției agresiunii este că ea caracterizează războiul de agresiune drept “o crimă împotriva păcii internaționale”, care atrage răspunderea internațională a celui vinovat de comiterea ei (art. 5 pct. 2). Definiția mai precizează că nici un considerent, de orice natură ar fi el – politică, economică, militară sau alta, nu poate justifica agresiunea (art. 5 pct. 1)1077.

Principiul neagresiunii cuprinde și interdicția propagandei de război, după care am putea reține și calitatea unei norme distincte de drept internațional. În Declarația privind principiile de drept internațional din 1970 se stipulează: “În conformitate cu scopurile și principiile Națiunilor Unite, statele sunt obligate să se abțină de la propaganda războaielor de agresiune”. Acest fapt a fost confirmat și prin Declarația Adunării Generale a ONU din 18 noiembrie 1987. Norma amintită presupune că statele în persoana autorităților lor sunt obligate să nu admită propaganda de război; mai mult decât atât, statele sunt obligate să întreprindă măsuri care ar exclude efectuarea propagandei de război de către persoanele particulare, organizații etc.

De la principiul neagresiunii, dreptul internațional admite trei excepții când se poate recurge la forță în relațiile internaționale:

- *în caz de autoapărare*, potrivit articolul 51 din Carta ONU, când un stat devine victima unui act de agresiune din partea altui stat. După cum se arată în articolul 51 din Carta ONU, statele sunt în drept să-și exercite dreptul de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat, “până când Consiliul de Securitate nu va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale”;

- *în situația popoarelor care luptă pentru independență (împotriva dominației străine)*. Ca expresie a dreptului la autodeterminare, popoarele au posibilitatea să folosească forța armată pentru a-și apăra ființa națională și în scopul de a se elibera de dominația străină. Acest drept a fost consacrat în mai multe acte internaționale, dintre care în mod special distingem Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, adoptată prin Rezoluția nr. 1514 (XV) a Adunării Generale a ONU la 14 decembrie 1960;

- *în cazul aplicării măsurilor de constrângere stabilite de Consiliul de Securitate al ONU*, în conformitate cu dispozițiile capitolului VII din Cartă. Potrivit articolului 41 și 42 din capitolul VII, atunci când Consiliul de Securitate constată existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune, el poate adopta măsuri de constrângere “care nu implică folosirea forței armate” (întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, prin radio și a altor mijloace de comunicație, precum și ruperea relațiilor diplomatice) și măsuri de constrângere cu folosirea forței armate (demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțe aeriene, maritime sau terestre ale membrilor Națiunilor Unite).

Printre crimele date în competența Curții Penale Internaționale, Statutul de la Roma încriminează și agresiunea. Din motive că până astăzi nu există un instrument juridic internațional care să definească agresiunea, Conferința diplomatică de la Roma a recurs la o suspendare a competenței Curții, până la adoptarea unei definiții unanim recunoscut de majoritatea statelor lumii.

Spre deosebire de crimele internaționale, delictelor internaționale sunt infracțiuni internaționale mai puțin grave. Prin aceste infracțiuni sunt afectate valori universale, care nu sunt

1077 Prevederea în cauză reia conținutul dispoziției art. 3 comun celor trei Convenții de la Londra din 3-5 iulie 1933. Aceste convenții au constituit prima încercare de a defini noțiunea de “agresiune” în dreptul internațional, însă cu o arie limitată de valabilitate, pe motiv că la ele au participat, în total, doar 12 state din Europa.

esențiale pentru garantarea intereselor fundamentale ale comunității internaționale, dar statele au obligația de a le incrimina prin propria legislație și de a coopera pe plan internațional în materie penală.

Faptele considerate în prezent infracțiuni internaționale sunt:

- terorismul internațional;
- traficul de stupefiante;
- sclavia și traficul cu sclavi;
- traficul cu ființe umane;
- pirateria maritimă;
- distrugerea cablurilor submarine;
- difuzarea de publicații pornografice;
- falsificarea de monedă.

Terorismul internațional poate îmbraca mai multe forme. Printre acestea vom analiza actele propriu zise de terorism, deturnare ilicită de aeronave, luarea de ostatici și infracțiunile comise împotriva persoanelor care se bucură de protecție internațională.

Fenomenul terorismului nu constituie o apariție nouă în societatea contemporană. Proporțiile respectivului fenomen ne demonstrează că pentru indivizi în parte, organizații sau guverne, terorismul rămâne o metodă de atingere a scopurilor politice sau de o altă natură.

La baza apariției și proliferării fenomenului terorismului stau cauze și factori, ce continuă să-l revigoreze și adâncească. Tendința actuală a terorismului este, în mod neîndoelnic, determinată de evoluția sa la scară mondială, fapt atestat tot mai elocvent, atât de sporirea lui din punct de vedere geografic, cât și frecvența și gravitatea actelor teroriste, comise în multe din statele lumii¹⁰⁷⁸. Varietatea și complexitatea acestor cauze fac din acest fenomen una dintre cele mai complicate probleme ale zilelor noastre.

Îndiferent de zona, în care acționează, terorismul este un instrument politic, o continuare, de fapt, a politicii, o modalitate extremistă de manifestare a unei opoziții politice. Concluzia, care se impune, o constituie caracterul organizat, sistematic și coordonat prin care terorismul acționează la scară internațională. S-a dovedit, că nici o grupare teroristă nu acționează strict individual, ceea ce înseamnă că există relații strânse între grupările teroriste atât în interiorul unei țări, cât și pe plan internațional.

La 18 decembrie 1972, în cadrul ONU, a fost creat un comitet special pentru terorismul internațional, care are drept principala sarcină de a studia cauzele fenomenului terorismului și de a recomanda măsuri practice pentru reprimarea actelor de violență și teroare. Printre cauzele cele mai însemnate ale actelor teroriste, comitetul le evidențiază pe cele de ordin social, politic, rasial, fundamentalist-religios, naționalist, economic etc. În această ordine de idei, Comitetul menționează următoarele dintre aceste cauze: politica de dominație, expansiune și hegemonie, discriminatorie, rasială, politica de apartheid, folosirea forței în relațiile internaționale și violarea independenței politice, a suveranității naționale și integrității teritoriale a statelor; amestecul în treburile interne ale altor state, teroarea în masă; încercările de a impune unor grupuri naționale părăsirea teritoriilor; exodul forțat al populației persecutate; intensificarea activității organizațiilor fasciste și neofasciste; menținerea unei ordini economice internaționale injuste și inechitabile; exploatarea străină a resurselor naturale naționale; distrugerea sistematică de către o putere străină a populației, florei, faunei, mijloacelor de transport, a structurilor economice; lipsa drepturilor politice, economice și sociale, violarea drepturilor politice, economice și sociale, violarea sistematică a drepturilor omului, arestările în masă, utilizarea torturilor și represaliilor, sărăcia, foamea, mizeria și frustrările.

1078 Ioan Maxim. *Terorismul. Cauze, efecte și măsuri de combatere*. Ed. Politică. București. 1989, p. 68.

La aceste cauze ar putea fi adăugate și altele cum ar fi instalarea la putere în unele state a unor regimuri totalitare sau dictatoriale, învrăjbirea între cetățeni de religii și naționalități diferite; apariția și dezvoltarea curentelor idealist-fataliste, șomajul, criminalitatea, violența, traficul ilicit de arme etc.

O altă cauză, și poate cea mai importantă, o constituie legăturile terorismului cu anumite state, guverne și servicii secrete, manipularea de cele mai multe ori "invizibilă" a fenomenului terorist ca și a teroriștilor de către acestea prin intermediul serviciilor secrete, în scopul frânării ascensiunii forțelor democratice, ale păcii și progresului.

Precum observăm, terorismul este multiform, variabil în timp și în spațiu, diferit după scopurile sale, individual sau colectiv, criminal și idealist, reacționar și revoluționar, care cere folosirea sistematică a violenței pentru a impresiona fie indivizi, fie populația în genere.

Având în vedere cele expuse mai sus, clasificăm terorismul după următoarele criterii:

1. După mobilul sau intenția care stă la baza actului terorist, distingem:

a) *terorism de drept comun*, prin care se urmărește realizarea unui avantaj material ori cu titlu personal, cum ar fi extorcarea de fonduri sau răzbunarea, șantajul, amenințările, răpirile etc. În asemenea cazuri ne aflăm în fața unor infracțiuni de drept comun, a căror consecințe cad sub incidența codului penal, agravată prin metoda de execuție: acte teroriste.

Terorismul de drept comun constă, în esență, dintr-o acțiune violentă sau de intimidare, comisă de un individ sau de un grup de persoane și care nu urmăresc obiective politice.

b) *terorismul social* este acea formă a terorismului, care urmărește schimbarea orânduirii sociale într-o țară, impunându-i o altă ideologie socială și economică. Caracteristica acestui gen de terorism este faptul, că el nu depășește granițele țării respective.

c) *terorismul politic* are drept scop ruperea relațiilor dintre state, înlăturarea anumitor lideri politici, inclusiv șefi de state, deveniți indezirabili unor cercuri politice, influențarea prin intimidarea politică generală a unor state¹⁰⁷⁹.

Înfracțiunile de terorism politic sunt acele infracțiuni, care se servesc de mijloace specifice în vederea atingerii unui scop politic și care provoacă un sentiment de teamă. Terorismul politic prezintă, o amenințare directă pentru ordinea de drept a unui stat.

d) *terorismul de stat*: formă ce presupune recurgera din partea unui stat la acte de natură teroristă în lupta contra unor mișcări sau persoane, considerate subversive. În această categorie se mai înscrie exercitarea sistematică a actelor de coerciție bazate pe utilizarea pe scară largă a forței și pe un larg evantai de mijloace violente: menținerea unor grupuri sociale etnice sau religioase, în condiții de inferioritate prin oprinare și represiune; politica de segregare rasială și apartheid¹⁰⁸⁰.

În literatura franceză terorismul de stat este acea formă, prin care statul folosește împotriva concetățenilor săi violența ascunsă, caracteristică statutului centralizat, injust, totalitar și responsabil de acțiunile sale ca un veritabil terorist¹⁰⁸¹.

Gravitatea deosebită a acestei forme de terorism constă și în faptul, că ea poate prejudicia în cel mai înalt grad pacea, securitatea și stabilitatea mondială.

2. După spațiul în care este practicat, al factorilor implicați sau afectați, precum și din punct de vedere al întinderii efectelor sale, terorismul poate fi:

a) *terorism național sau intern*, care provoacă o stare de teroare pentru a-și atinge scopul pe calea unor acte de violență, susceptibile să exercite o influență distructivă asupra stării morale a maselor. Starea de intimidare a maselor, pe care o crează și care ar putea atrage o dezorganizare a

¹⁰⁷⁹ Grigore Geamănu. *Drept internațional penal și infracțiunile internaționale*. Editura Academiei, București, 1977, p. 169.

¹⁰⁸⁰ Ioan Maxim, op.cit. p. 81.

¹⁰⁸¹ Le Monde au present. Encyclopaedia Universalis. France, 1994, p. 294.

forțelor sociale, constituie condiția necesară a realizării unui succes probabil al programului urmărit de autor.

Terorismul național sau intern a căpătat azi noi dimensiuni și forme, el fiind definit ca folosirea nelegitimă a forței sau a violenței, comise de un grup, de doi sau de mai mulți indivizi, împotriva persoanelor ori proprietății, pentru a intimida sau a coercita un guvern, populația civilă, sau orice segment al acesteia, ca să-și realizeze obiectivele politice și sociale¹⁰⁸².

b) *terorismul internațional* este folosirea nelegală a forței sau a violenței, comisă de un grup sau de indivizi, care se află în străinătate și/sau sunt conduși de țări sau de grupări din afară, sau a căror activitate transcende hotarele naționale, împotriva persoanelor sau a proprietății, pentru a intimida sau a coercita un guvern, populația civilă sau orice segment al acesteia, ca să-și realizeze obiectivele politice sau sociale.

Actele teroriste, săvârșite sub această formă, îmbracă obligatoriu elemente de extranietate cu caracter internațional, în ce privește autorul, victima, locul comiterii sau pregătirii acțiunii, locul de refugiu al autorilor sau al complicilor, natura intereselor lezate și consecințele actului în sine. În acest sens, actele de terorism internațional sunt pregătite de cele mai multe ori într-un alt teritoriu decât cel, unde trebuie să fie executate. Ca principale forme de manifestare amintim pirateria aeriană, luarea de ostatici, răpirea de diplomați și demnitari, pentru a căror eliberare se pun condiții grele, de ordin politic sau material, la a căror rezolvare sînt angrenate mai multe state. În materializarea sa, terorismul internațional păstrează însușirile oricărui act terorist, însă în cadrul lui se disting mai multe elemente: naționalitatea autorilor sau a complicilor, naționalitatea victimelor, cărui stat îi aparține teritoriul unde s-au produs efectele actului terorist, în ce țară s-au refugiat autorii, ce state concurează la înlăturarea efectelor.

c) *terorismul transnațional* - este o nouă formă, denumire întâlnită în literatura de specialitate, dar care aproape că este confundată cu terorismul internațional, deosebirea constând în faptul, că autorii actelor teroriste sunt autonomi față de orice stat.

Adesea grupările teroriste transnaționale sunt compuse din indivizi de naționalități diferite, uniți sub drapelul religiei și al violenței. Terorismul internațional radical a devenit un fenomen transnațional, care implică o interpretare radicală a credințelor. Părtași ai acestei mișcări radicale sunt persoane din toate păturile sociale. Credințele individuale sau de grup sunt adesea folosite ca o justificare a violenței.

3. După principalele cauze care îl generează, putem distinge:

a) *terorismul rasist*, care a apărut în SUA în a două jumătate a secolului XIX și avea drept reprezentant de frunte vestita organizație Ku-Klux-Klan.

b) *Terorismul extremist-naționalist*, în general, își limitează aria în interiorul unei singure țări.

Astfel, autorii unor studii consideră că o mare pondere a acțiunilor teroriste, comise îndeosebi în ultimii ani, se înscriu sub semnul tezelor anarhiste și nihiliste. În acest context, o parte restrînsă a manifestărilor de violență ar fi inspirate de concepții naționaliste.

c) *Terorismul neofascist sau neonazist*. Grafat pe fondul unor situații internaționale complexe și contradictorii, neofascismul, ca manifestare politică și ideologică a extremei drepte, încearcă astăzi să reactualizeze cultul violenței, îndeamnă la nesocotirea drepturilor legitime ale popoarelor, la amestecul în treburile interne ale statelor, la acțiuni de forță de natură să periclitzeze climatul internațional.

d) *Terorismul de nuanță fundamentalist-religioasă*: deși pare a fi nefiresc, terorismul a devenit totuși un mijloc, o metodă de acțiune chiar și pentru unele grupări și organizații care pretind a avea un caracter religios. Observăm că sub acoperiri religioase sunt executate acte teroriste în numele Creștinismului, Iudaismului și Budismului.

¹⁰⁸² Revista americană "Terrorism, in the united states" 1994, p. 24.

În ultimul timp, tot mai mult se vorbește de problema răspândirii fundamentalismului islamic în lume, care înseamnă ignorarea intereselor spre izvoarele de început ale islamului și folosirea în scopul îmbunătățirii societății.

Dat fiind pericolozitatea actuală a fanatismului religios musulman și, pe atare fond, a sporirii actelor teroriste comise de organizațiile extremiste de nuanță islamică, multe state, printre care și unele arabe, sesizând asemenea situație, sunt preocupate din ce în ce mai mult de combaterea acestui periculos flagel.

4. După modalitățile de executare a acțiunilor teroriste, distingem:

a) *terorismul direct*, prin care atacul vizează scopul propus, aceasta constituind însuși obiectivul actului terorist.

Actul terorist, săvârșit sub această formă, poate îmbrăca, în principal, următoarele forme:

- atacul forță adusă obiectivului vizat;
- atacul de la distanță împotriva obiectului;
- producerea de explozii, incendii etc.;
- deturnarea mijloacelor de transport;
- răpirea, luarea de ostatici și sechestrarea de persoane.

b) *terorismul indirect*, prin care actele teroriste se comit, folosind metode și procedee de acțiune indirectă, care conduc la atingerea scopului propus ori concură la realizarea acestuia.

Dintre metodele specifice acestei forme, reținem:

- plasarea de dispozitive explozive;
- expedierea sau trimiterea de scrisori și colete capcană;
- infestarea sau infectarea mediului, spațiului sau bunurilor de larg consum;
- perturbarea sau dereglarea unor sisteme electronice în scop terorist¹⁰⁸³.

Prin proporțiile pe care le-a atins, terorismul nu constituie subiect de preocupare doar pentru guverne și autorități, ci pentru întreaga societate internațională.

Amploarea pe care o cunoaște și varietatea problemelor pe care le ridică terorismul a determinat comunitatea internațională să-și concentreze eforturile pentru a eradia acest flagel. Procesul a început încă sub egida Ligii Națiunilor, dar n-a avut o mare reușită.

Cooperarea internațională în combaterea fenomenului apare ca o realitate complexă, existența sa este dictată în multe cazuri de conținutul unor tratate, convenții, pacte, acorduri încheiate ori ratificate între două sau mai multe state.

Liga Națiunilor a manifestat preocupări și a întreprins activități concrete pe plan internațional în problema combaterii terorismului. Convenția pentru prevenirea și reprimarea terorismului din anul 1937 de la Geneva se referă la problema extrădării și caracterizează terorismul ca o infracțiune internațională, ceea ce la data respectivă era o inovație în materie.

Din punct de vedere juridic, fenomenul terorismului nu a căpătat nici până azi o definiție universal valabilă, dificultatea provenind din faptul că terorismul constituie o metodă de acțiune, o modalitate de punere în execuție a unei activități infracționale prin teroare, violență, intimidare, metodă, adesea confundată cu însăși infracțiunea. În mod curent, prin terorism se are în vedere latura materială a fenomenului, modalitățile practice, prin care acesta se manifestă, respectiv exercitarea unei activități infracționale, ce se caracterizează prin folosirea terorii sau a violenței.¹⁰⁸⁴

Prin terorism se înțelege folosirea sistematică a măsurilor de excepție în vederea atingerii unui scop politic, cuprinzând acte de violență (atentatele individuale sau colective, distrugerii...),

¹⁰⁸³ A se vedea mai detaliat: dr. Oleg Balan. *Terorismul – crimă internațională*. Chișinău, 1998; conf. univ. dr. Oleg Balan, drd. Gr. Beșleagă. *Terorism și antiterorism*. Ed. Academiei „Ștefan cel mare”, Chișinău, 2002.

¹⁰⁸⁴ A se vedea: O. Balan, *Terorismul - flagel internațional*. Revista „Legea și viața” Nr. 8 din 1997. Chișinău. p. 28

pe care o organizație politică le execută pentru a impresiona populația și a crea un climat de insecuritate,¹⁰⁸⁵ sau prin terorism se înțelege o acțiune politică violentă a indivizilor sau a minorităților; ansamblul acestor acte de violență (individuale sau colective), care pot fi diverse prin modalitățile sale (asasinatul, luarea de ostatici, punerea de explozivi, sabotajul...), precum și în scopurile sale; independența unui teritoriu, răsturnarea unui regim politic, contestarea anumitor aspecte ale politicii unui stat și altele¹⁰⁸⁶.

Deseori, terorismul este definit ca folosirea cu premeditare a violenței sau a amenințării cu violența pentru a produce teamă, cu intenția de a coercita sau a intimida guverne sau societăți, în urmărirea scopurilor care sunt, de obicei, politice, religioase sau ideologice.

Definiția respectivă este formulată pentru a delimita terorismul de alte tipuri de violență. Actul de terorism este definit independent de cauza care îl justifică, oamenii folosind violența teroristă în numele unor cauze proprii. Terorismul este un tip specific de violență. De obicei, teroriștii au un scop bine determinat, adică terorismul este o infracțiune. Alegerea țintei de către ei este bine planificată. Ei cunosc urmările pe care le doresc, violența teroristă nu este nici spontană, nici întâmplătoare. Terorismul are intenția de a produce frică, îndreptată spre altcineva decât victima nemijlocită. Scopurile terorismului îl delimitează de alte acte de violență, cum ar fi, de exemplu, violența criminală¹⁰⁸⁷.

Primele măsuri de combatere a terorismului ca fenomen internațional datează din a doua jumătate a secolului trecut, când Belgia, în 1856, a prevăzut în dreptul penal "clauza atentatului", făcând astfel asasinatele politice extradabile.

A doua fază, privind dezvoltarea reglementărilor pe plan juridic și internațional, este legată de perioada dintre cele două războaie mondiale. Astfel, în 1927, la Varșovia a avut loc prima Conferință de unificare a dreptului penal, în cadrul căreia fără a se utiliza termenul de terorism, s-a încercat a defini fenomenul. Rezoluția propune o sancționare universală a unor infracțiuni ca: pirateria, falsificarea de monedă, comerțul cu sclavi și utilizarea internațională a unor mijloace, capabile să creeze un pericol comun.

La cea de-a doua conferință de unificare a dreptului penal de la Bruxelles din 1930, a fost folosită noțiunea de terorism. Propunerea de a defini terorismul, făcută la Conferința de la Bruxelles, prevedea: "Folosirea intenționată a unor mijloace capabile să producă un pericol comun reprezentând acte de terorism, ce constau în crime împotriva vieții, libertății și integrității fizice a unor persoane sau care sunt îndreptate contra proprietății private sau publice în vederea realizării unor scopuri politice sau sociale". În acest concept "motivul" era reținut ca factor determinant, pentru stabilirea naturii teroriste a actului¹⁰⁸⁸.

La Conferința de la Paris din 1931 a fost adăugat și "scopul", ca element al definiției, menționându-se propagarea unor doctrine sociale și politice prin utilizarea violenței, conspirației sau a activității subversive. Crima de terorism a fost definită în cadrul acestei conferințe astfel: "Oricine, care în scopul terorizării populației, folosește împotriva persoanelor și proprietății lor bombe, mine, incendii sau mijloace explozive, arme de foc sau alte mijloace, făcute sau cine întrerupe sau încearcă să întrerupă un serviciu public sau de utilitate publică, va fi pedepsit". Plenara conferinței nu a susținut însă această definiție, problema fiind transferată Conferinței de la Madrid din 1934. În cadrul Conferinței de la Madrid s-a propus includerea în noțiunea de terorism și a altor acte ca: provocarea de catastrofe, distrugerea lucrărilor de artă, participarea la masacre și alte atrocități colective, comise împotriva unei populații, lipsite de apărare.

1085 A se vedea: Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Deuxième édition. Tome IX. Suc-z. Paris 1992. p. 258.

1086 A se vedea: Grand Larousse Universel. Tome 14. Paris, 1993. p. 10156.

1087 A se vedea mai detaliat: conf. univ. dr. Oleg Balan, drd. Grigore Beșleaga. *Terorism și antiterorism*. Ed. Academia "Ștefan cel Mare". Chișinău, 2002.

1088 Ioan V. Maxim. *op. cit.* p. 117.

Următoarea conferință, ținută la Copenhaga în 1935, s-a ocupat mai ales de principiul neextrădării criminalilor politici. Rezoluția conferinței declară drept infracțiuni speciale actele, care crează o situație de teroare ce poate incita la schimbări sau ridicări de obstacole în funcționarea unui organ public sau tulburarea relațiilor internaționale și care reprezintă o amenințare deosebită la adresa păcii.

Prima acțiune de elaborare și adoptare a unei convenții internaționale asupra terorismului internațional s-a făcut sub egida Societății Națiunilor. Ea s-a materializat sub forma a două convenții, adoptate la Geneva în anul 1937. Ele au fost: "Convenția pentru prevenirea și reprimarea terorismului" și "Convenția pentru înființarea unei Curți penale internaționale", care însă n-au intrat în vigoare¹⁰⁸⁹.

O serie de convenții internaționale au fost elaborate și adoptate după cel de-al doilea război mondial sub egida Organizației Națiunilor Unite. Alături de convențiile internaționale o deosebită importanță o au și rezoluțiile Adunării Generale a O.N.U.

Printre convențiile internaționale, elaborate sub egida Națiunilor Unite le enumerăm pe acelea pentru prevenirea și reprimarea deturnării ilicite de aeronave de la Tokyo, Haga și Montreal, convenția asupra prevenirii și reprimării infracțiunilor împotriva persoanelor, care se bucură de o protecție internațională, precum și convenția internațională împotriva luării de ostatici.

Adunarea Generală a Națiunilor Unite fiind determinată de recrudescența actelor de terorism internațional, la 18 decembrie 1972 adoptată rezoluția 3034 (XXVII), intitulată "Măsuri vizând prevenirea terorismului internațional care pune în pericol sau nimicește vieți omenești inocente, ori compromite libertățile fundamentale ale omului. Studiarea cauzelor subiacente ale formelor terorismului și actelor de violență ce își au originea în decepții, subjugare și disperare și care îndeamnă persoane să sacrifice vieți omenești, inclusiv pe ale lor, pentru a încerca să aducă comunității schimbări radicale"¹⁰⁹⁰.

Prin rezoluția respectivă se prevede elaborarea unor măsuri corespunzătoare pentru combaterea terorismului pe baza unui studiu asupra cauzelor, precum și crearea în acest scop a unui comitet. Rezoluția Adunării Generale își pune drept scop prevenirea terorismului prin înlăturarea cauzelor care îl generează.

Potrivit prevederilor paragrafului 4 al rezoluției, ONU condamnă actele de represiune și de terorism, la care continuă să se dedea regimurile coloniale, rasiste și străine, privând popoarele de dreptul lor legitim la autodeterminare și la independență și de alte drepturi ale omului și libertăți fundamentale, iar prin paragraful 5 invită statele să devină părți la convențiile internaționale existente, care privesc diferite aspecte ale problemei terorismului internațional.

Unul dintre instrumentele regionale, adoptate în problema terorismului internațional, este și Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului, semnată la Strasbourg la 27 ianuarie 1977 de către statele membre ale Consiliului Europei.

Convenția încearcă să acopere fenomenul terorist în ansamblul său, dar, din cauza imposibilității definirii actului terorist, în articolul 1 se face o enumerare a actelor cuprinse în noțiunea de terorism.

Scopul Convenției a fost studierea adoptării unor principii comune în domeniul luptei împotriva terorismului. Prin articolul 1 al Convenției se enumeră infracțiunile, pentru a căror săvârșire autorii sunt pasibili de extrădare. Aceste infracțiuni sunt:

a) infracțiunile cuprinse în câmpul de aplicare a Convenției pentru reprimarea capturii ilicite a aeronavelor, semnată la Haga la 16 decembrie 1970;

¹⁰⁸⁹ Prof. univ. dr. Marțian Niciu. *Dreptul internațional public*. Editura "Chemarea" Iași. 1993. p.165.

¹⁰⁹⁰ Documentele oficiale ale Adunării Generale a O.N.U., Sesiunea a XXVII-a.

b) infracțiunile cuprinse în câmpul de aplicare a Convenției pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile, semnată la Montreal la 23 septembrie 1971;

c) infracțiunile grave, constând dintr-un atac contra vieții, integrității corporale sau libertății persoanelor care au dreptul la o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici;

d) infracțiunile ce comportă răpirea, luarea de ostatici sau sechestrarea;

e) infracțiunile ce comportă utilizarea de bombe, grenade, rachete, arme de foc automate sau scrisori și colete conținând explozibil în măsura în care utilizarea lor prezintă un pericol pentru persoane;

f) tentativa de a comite una dintre infracțiunile menționate sau de a participa în calitate de coautor sau complice al unei persoane, care comite sau încearcă să comită o asemenea infracțiune.¹⁰⁹¹

Prin convenția de la Strasbourg statele urmăreau să realizeze, mai cu seamă, unificarea lor la nivel regional în lupta împotriva terorismului. Astfel, convenția prin articolul 8 prevede că statele contractante își acordă întraajutorarea juridică cea mai larg posibilă în materie penală în orice procedură referitoare la infracțiunile vizate în articolele 1 sau 2.

Convenția recunoaște dreptul fiecărui stat de a refuza extrădarea, atunci când are motive temeinice să creadă că cererea de extrădare ce i-a fost adresată are ca scop urmărirea sau pedepsirea unei persoane pentru considerente de rasă, religie, naționalitate sau convingeri politice.

În perioada 4-6 mai 1976, la Tokio a avut loc reuniunea șefilor celor șapte state occidentale industriale. În cadrul reuniunii a fost adoptată o rezoluție, privind combaterea terorismului, precizându-se măsurile ce trebuie aplicate atât în cadrul legislației internaționale, cât și pe planul normelor interne. Printre aceste măsuri menționăm:

- limitarea strictă a nivelului reprezentării diplomatice și consulare a statelor, ce sprijină terorismul și în anumite situații închiderea respectivelor misiuni diplomatice;
- declararea unui embargo asupra livrărilor de arme, destinate statelor care sprijină terorismul;
- interdicția de intrare pe teritoriul național pentru orice persoană care a fost expulzată din oricare dintre cele 7 țări participante;
- cooperarea bilaterală și multilaterală cât mai strânsă între toate forțele, ce participă la activitatea de combatere a terorismului.

Un alt document cu caracter regional în lupta împotriva terorismului este Documentul final al Reuniunii de la Madrid din 1980 a reprezentanților statelor participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa.

Prin documentul respectiv statele se obligă să se abțină de la o asistență directă sau indirectă a activităților teroriste, subversive sau a altor activități îndreptate spre înlăturarea prin violență a regimurilor dintr-un alt stat participant, de la a finanța, a încuraja, a instiga sau a tolera o asemenea activitate.

Un alt instrument având o deosebită importanță în problema combaterii terorismului, este Reuniunea Internațională de la Sherm-El-Shekn din 13 martie 1996 din Egipt.

Reuniunea a fost consacrată luptei antiteroriste și reinstaurării păcii în Orientul Mijlociu. La reuniune au participat șefii a 30 de state și organizații internaționale, fiind prezidate de președintele S.U.A. Bill Clinton și președintele egiptean Hosni Mubarak. Reuniunea din 13 martie 1996 a avut drept scop definitivarea unui plan comun de luptă împotriva terorismului internațional, orientate spre distrugerea forțelor fundamentaliste, implicate în valul de atentate din Israel.

¹⁰⁹¹ Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului, semnată la Strasbourg, la 27 ianuarie 1977. art. 1.

În vederea atingerii scopului propus, Bill Clinton, președintele american, a trasat un program din trei puncte:

- condamnarea fără echivoc a autorilor actelor teroriste;
- revigorarea acțiunilor îndreptate spre realizarea unei păci globale;
- folosirea tuturor mijloacelor disponibile pentru a pune capăt activităților teroriste.

Reuniunea la nivel înalt de la Sharm-El-Sheikh și-a propus următoarele obiective:

- izolarea mai accentuată a Iranului, țară acuzată de sprijinirea terorismului;
- înființarea unui organism internațional, gen Interpol, care să includă factori de decizie guvernamentali, polițienești și ai serviciilor de securitate din țările participante și care să lupte eficient împotriva terorismului;
- facilitarea integrării Israelului într-un context amiabil cu vecinii săi.

Alt document cu caracter regional este conferința grupului celor 7 state occidentale industriale și Rusia. Conferința a avut loc la Paris, pe data de 31 iulie 1996, cu participarea miniștrilor de afaceri externe și interne. Conferința a avut ca scop adoptarea unui plan de măsuri, menit a pune capăt valului de atentate teroriste, ce au avut loc în ultimul timp în S.U.A., Marea Britanie, Japonia și Italia.

Planul de măsuri, adoptat la conferința respectivă, avea ca scop consolidarea cooperării internaționale în domeniul luptei antiteroriste și întărirea legislației fiecărei țări implicate în această problemă.

La Lyon, între 17 și 19 octombrie 1995, a avut loc al zecelea colocviu, dedicat terorismului internațional cu tema: "Terorismul din 1995 până în 2000 - perspectivă la răsăritul mileniului trei". La lucrările Colocviului au participat reprezentanți din 45 de state. În cadrul discuțiilor s-a vorbit despre evoluția mijloacelor utilizate de teroriști, de pericolul pe care îl prezintă fundamentalismul islamic și sectele religioase. Reprezentantul Japoniei a vorbit de secta A.U.M., care avea intenția de militarizare, echipându-se cu diferite arme. Suma totală de bunuri, aparținând sectei A.U.M., se ridică la mai mult de 100 milioane de yeni, având filiale în Rusia, S.U.A., Germania și Sri-Lanka.

La colocviul de la Lyon a fost revizuit Ghidul de luptă contra terorismului internațional, în capitolul 1 al căruia se vede: "Acest ghid are ca scop definirea măsurilor practice capabile să amelioreze cooperarea în lupta împotriva terorismului internațional" 1092.

Luarea în stăpânire în mod ilegal a unor aeronave civile aflate în zbor și deturnarea lor de la traseul stabilit pe culcuarele aeriene pentru a fi îndreptate spre destinații necunoscute, punându-se în acest mod în pericol atât securitatea navigației aeriene, cât și a echipajelor și pasagerilor, constituie un fenomen de dată relativ recentă, în condițiile apariției și dezvoltării mijloacelor de transport aerian.

Ca și celelalte forme de terorism, terorismul aerian, este după cum s-a constatat, rezultatul activităților criminale desfășurate de indivizi sau grupuri teroriste pentru care actul respectiv este scopul principal, fie doar un mijloc, o etapă intermediară în vederea realizării unui anumit obiectiv 1093.

Pentru definirea infracțiunii de deturnare de aeronave s-au făcut numeroase tentative. Una din cele mai corespunzătoare definiții a acestui fenomen este faptul sau acțiunea ce vizează preluarea controlului unei aeronave în zbor, prin violență sau amenințarea cu aceasta, în vederea deturnării ei de la destinația sa.

Deturnarea aeronavelor în zbor este forma principală, în care s-a manifestat terorismul aerian. Noțiunea de terorism aerian are însă un sens mai larg, deoarece, pe lângă actele de deturnare, ea cuprinde alte forme de diversiune împotriva aeronavelor, cum sunt atacul la sol,

1092 *Guide pour la lutte contre le terrorisme international*. Lyon, octobre, 1995, art. 1.

1093 A se vedea: Ioan Maxim. *op. cit.* p. 135.

sabotarea instalațiilor aeroporturilor, atacul împotriva pasagerilor și bunurilor ce urmează a fi transportate¹⁰⁹⁴.

Datorită gravității lor, actele de terorism aerian devin treptat ținta unei reprobări generale, opinia publică cerând măsuri ferme pentru prevenirea lor și sancționarea autorilor acestora. Din cauza pericolului său ridicat și a gravității consecințelor sale asupra stabilității relațiilor internaționale, s-a ajuns la un consens larg de opinii ca măsuri corespunzătoare pentru prevenirea și reprimarea terorismului internațional.

Discuțiile pentru semnarea a primei convenții pentru reprimarea actelor de terorism împotriva aeronavelor au început în anul 1950.

Convenția de la Tokio este cel mai vechi tratat internațional, care are drept obiect aviația civilă sub aspectul încălcărilor, comise la bordul aeronavelor în timpul zborului. Convenția privind infracțiunile și alte anumite acte, survenite la bordul aeronavelor, a fost semnată la Tokio la 14 septembrie 1963 și a intrat în vigoare la 4 decembrie 1963.

Convenția privind infracțiunile și alte anumite acte ce survin la bordul aeronavelor, semnată la Tokio la 14 septembrie 1963, a marcat o etapă importantă pe calea represiunii infracțiunilor de terorism aerian, fiind ratificată până în prezent de 112 state¹⁰⁹⁵.

Mărirea numărului deeturnărilor de aeronave, înregistrată după anii '60, a făcut inevitabilă adoptarea unei convenții în această materie. Astfel în decembrie 1970, la Haga, sub egida Organizației Aviației Civile Internaționale s-au reunit 77 de state pentru elaborarea Convenției privind reprimarea capturării ilicite a aeronavelor civile.

Obiect al convenției îl constituie autorii unor acte de captură ilicită de aeronave sau care execută un control prin forță ori amenințarea cu forța, ori o altă formă de intimidare, comisă pe o navă civilă în zbor. Prin convenția respectivă, fiecare stat este obligat să pedepsească și să judece pe orice autor de deeturnare aflat pe teritoriul său, indiferent de naționalitatea sa, dacă nu poate să-l extrădeze.

În completarea prevederilor incriminatorii a convenției de la Haga, la 23 septembrie 1971, la Montreal este adoptată Convenția pentru reprimarea actelor ilicite, îndreptate contra securității aviației civile.

La lucrările Conferinței de la Montreal, convocate de Organizația Aviației Civile Internaționale, au participat reprezentanți din 61 de state și șapte organizații internaționale.

Această convenție aduce următoarele elemente noi: lărgeste elementele componente ale infracțiunii de deeturnare ilicită de aeronave, prin precizarea că face parte din această infracțiune producerea de daune unei aeronave aflate la sol sau distrugerea ei; plasarea într-o aeronavă în serviciu de substanțe de natură să o distrugă sau s-o împiedice să zboare; distrugerea instalațiilor de navigație aeriană de la sol; comunicarea unei informații false, de natură să compromită securitatea zborului unei aeronave¹⁰⁹⁶.

În ultimii ani, intensitatea actelor de violență, îndreptate împotriva agenților diplomați, sediilor misiunilor diplomatice și asupra altor persoane care se bucură de protecție internațională, au luat o amploare fără precedent, devenind o formă actuală a terorismului internațional.

Principiile protecției politico-diplomatice a personalului diplomatic și asigurarea protecției lor este prevăzut de către Convenția privind relațiile diplomatice din 1961,¹⁰⁹⁷ Convenția privind relațiile consulare din 1963,¹⁰⁹⁸ și Convenția privind reprezentarea statelor în relațiile cu organisme internaționale cu caracter universal din 1975, toate semnate la Viena.

1094 A se vedea: Ioan Maxim. *op. cit.* p. 138.

1095 R. Moldova a ratificat convenția prin Hotărîrea Parlamentului 766-XII din 6 martie 1996.

1096 A se vedea: Prof. univ. dr. Marțian Niciu. *op. cit.* p. 173.

1097 R. Moldova ratifică convenția prin Hotărîrea Parlamentului 1135-XII din 04.VIII.1992.

1098 R. Moldova ratifică convenția prin Hotărîrea Parlamentului 1135-XII din 04.VIII.1992.

În cazul reprezentanțelor permanente a organizațiilor internaționale, funcționează un sistem complex de imunități și privilegii. În acest domeniu convenția din 1975 de la Viena a făcut o operă de dezvoltare progresivă a dreptului internațional, deoarece sfera imunităților și privilegiilor acordate reprezentanților statelor din convenția din 1946 privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite este mult limitată¹⁰⁹⁹.

În afara garanțiilor, acordate de convențiile amintite mai sus cu protecția agenților diplomatici și a altor persoane care se bucură de protecție internațională, avem un număr de convenții care îi protejează împotriva actelor cu caracter terorist.

Printre aceste convenții enumerăm Convenția de la Geneva din 1937, care include printre actele de terorism faptele intenționate, îndreptate contra vieții integrității corporale, sănătății sau libertății șefilor de state sau a persoanelor ce exercită prerogativele șefului de stat, precum și a persoanelor însărcinate cu funcții publice.

O altă convenție, care are un caracter regional, este convenția privind prevenirea și reprimarea actelor teroriste, semnată la Washington la 2 februarie 1971. Conform prevederilor convenției "Statele contractante se angajează să coopereze luând toate măsurile pe care le vor considera eficace și în special cele care sunt prevăzute în prezenta convenție, pentru a preveni și reprima actele de terorism, în special răpirea, asasinatul și alte atingeri la viața sau la integritatea fizică a persoanelor, cărora statul este dator, potrivit dreptului internațional, să le acorde o protecție specială, precum extorcările de fonduri consecutive unor asemenea crime"¹¹⁰⁰. Faptele enumerate vor fi considerate crime de interes internațional, indiferent de mobilurile de care sunt inspirate.

Același caracter regional îl are și Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului, semnată la Strastourg, la 27 ianuarie 1977. Convenția vizează cooperarea statelor și sancționarea infracțiunilor grave care constau ontrun atac contra vieții, integrității corporale sau libertății persoanelor ce au dreptul la o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici¹¹⁰¹.

Caracter de universalitate în domeniul protecției împotriva actelor teroriste îndreptate împotriva persoanelor care se bucură de protecția internațională are Convenția adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. prin rezoluția 3166/XXVIII, din 14 decembrie 1973, intitulată "Convenția cu privire la prevenirea și reprimarea infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională inclusiv agenții diplomatici".

Convenția incriminează fapta intenționată de a comite un omor, o răpire sau orice act contra persoanei sau libertății, comiterea prin recurgere la violența unui atac contra sediilor oficiale, locuințelor particulare sau mijloacelor de transport de natură a pune persoana sau libertatea sa în pericol, amenințarea cu comiterea unui asemenea act, încercarea de a comite asemenea act și participarea în calitate de complice la un asemenea act, asupra unei persoane care se bucură de protecție internațională inclusiv a unui agent diplomatic.

Pentru faptele încriminate convenția nu prevede nici o sancțiune, lăsând posibilitatea statelor semnatare de a stabili cuantumul pedepselor în funcție de gravitatea faptei.

Statele semnatare au obligația de a-și stabili competența sa în sancționarea autopilot în următoarele cazuri:

- când infracțiunea este comisă pe teritoriul respectivului stat sau la bordul unei nave sau aeronave înmatriculate în respectivul stat;
- când autorul prezumat al infracțiunii are naționalitatea respectivului stat;

¹⁰⁹⁹ A se vedea: Grigore Geamănu. *Dreptul internațional public*. Vol. II. Ed. Didactică și pedagogică. București. 1983. p. 45.

¹¹⁰⁰ Convenția privind prevenirea și reprimarea actelor teroriste semnată la Washington la 2 februarie 1971. art.1.

¹¹⁰¹ Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului semnată la Strasbourg la 27 ianuarie 1972. art.1. pc. c.

- când infracțiunea este comisă contra unei persoane care se bucură de o protecție internațională în virtutea funcției pe care o exercită în numele respectivului stat;
- când autorul prezumat al infracțiunii se află pe teritoriul său și dacă nu-l extrădează;¹¹⁰²

Luarea de ostatici, ca și deturnarea de aeronave, este o infracțiune de tip nou împotriva cărora apărarea este greu de realizat¹¹⁰³.

La 12 august 1949 la Geneva a fost semnată "Convenția privind protecția populației civile în timp de război", care condamnă luarea de ostatici în timp de război. Mai târziu, în 1977, în scopul dezvoltării și consolidării prevederilor anterioare, au fost semnate Protocoalele de la Geneva¹¹⁰⁴.

Intensitatea cazurilor de luare de ostatici a făcut necesară încheierea unei convenții internaționale. Astfel, la 17 decembrie 1979 prin rezoluția 34/146 a Adunării Generale a O.N.U., a fost adoptată "Convenția internațională împotriva luării de ostatici", prevederile căreia se aplică numai în timp de pace. Luarea de ostatici în timp de pace, conform prevederilor convenției, este calificată drept delict internațional.

Conform articolului 1 al convenției, "Orice persoană care capturează sau deține și amenință cu moartea, cu vătămarea sau continuă să dețină o altă persoană în scopul de a constrânge o a treia și anume un stat, o organizație internațională, interguvernamentală, o persoană fizică sau juridică, sau un grup de persoane, să facă sau să abțină de a face un act, ca o condiție explicită sau implicită a eliberării ostaticului, comite infracțiunea de luare de ostatici"¹¹⁰⁵.

Statul, pe teritoriul căruia se află autorul prezumat al infracțiunii, este autorizat, conform legislației sale, să-l rețină și să-i asigure prezența pe perioada care este necesară pentru procedura penală sau extrădare, procedând imediat la o anchetă preliminară a faptelor.

După evenimentele din 11 septembrie 2001, într-o multitudine de lucrări de referință, sa subliniat că pentru combaterea eficientă a terorismului nu este suficient a se lua măsuri numai pentru restrângerea și eliminarea efectelor actelor teroriste, dar cel mai important este să se analizeze cauzele reale ale actelor teroriste pentru ca apoi să se acționeze pentru eliminarea lor¹¹⁰⁶.

Prin *trafic de stupefiante* se înțelege comerțul ilegal cu droguri toxice (opium, morfină, cocaină sau derivate ale acestora) care dăunează omului fizic și moral.

Flagelul drogurilor este întânlit astăzi în majoritatea statelor lumii sub forma producerii ilicite, traficului ilicit sau a consumului de stupefiante. Toate aceste infracțiuni determină uriașe profituri pentru inițiatorii acestor practici și crează serioase breșe în economia unor state. Pierderile de vieți omenești ca urmare a consumului de droguri depășesc pe decenii numărul pierderilor umane din conflagrațiile militare¹¹⁰⁷.

Globalizarea traficului de stupefiante necesită luarea inițiativei și elaborarea metodelor și mecanismelor de combatere atât la nivel național cât și internațional.

¹¹⁰² Convenția din 1973 de la New York, art. 3.

¹¹⁰³ A se vedea: L. Leprince - Riquet. *Le Grand Merdier. Ou l'espoir pour demain?* Ed. Flammarion. 1978. Imprime en France, p. 26.

¹¹⁰⁴ A se vedea: Dr. Ionel Cloșcă, dr. Ion Suceavă. *Drept internațional umanitar*. Casa de editură și presă "Sansa"-SRL, București 1992, p. 481, 483.

¹¹⁰⁵ Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17 decembrie 1979. art. 1.

¹¹⁰⁶ Prof. univ. dr. Dumitru Mazilu. *Drept internațional public*. Vol. II. Ed. Lumina lex, București, 2002, p. 391.

¹¹⁰⁷ A se vedea pentru detalii: General-locotenent dr. Ion Suceavă, căpitan Marcu Viorel, maior Gheorghe Constantin. *Omul și drepturile sale. Drepturile omului și dreptul umanitar în tratate și legi*. București, 1991, p. 243.

Primele reglementări internaționale pentru reprimarea traficului de stupefiante datează din 1912, când la Haga a fost semnată Convenția internațională a Opiumului¹¹⁰⁸. Convenția cerea statelor părți să controleze producția de opium brut, să reglementeze importul și exportul și să supravegheze comerțul cu opium. De asemenea, Convenția limitează numărul orașelor, porturilor, punctelor de frontieră prin care se poate face importul și exportul de opium¹¹⁰⁹.

Prevederile fixate în convenția de la Haga din 1912 au fost ulterior dezvoltate în Convenția de la Geneva din 1925. În scopul evitării răspândirii substanțelor narcotice în timpul operațiilor de import-export pe teritoriul statelor terțe, au fost prevăzute reguli de tranzit și depozitare. Totodată, statele părți au fost obligate să adopte sancțiuni pentru încălcarea legislației referitoare la fabricarea, comerțul și folosirea opiumului preparat.

Cooperarea în acest domeniu a continuat cu adoptarea la 26 iunie 1936 la Geneva a Convenției pentru reprimarea traficului ilicit cu stupefiante. În baza acestei Convenții statele semnatare s-au angajat să supună urmării penale persoanele care se ocupă cu transportul, păstrarea, importul, exportul, vânzarea și cumpărarea ilegală de stupefiante și se crea un sistem de supraveghere și coordonare a măsurilor pentru prevenirea traficului de stupefiante prin înființarea unor oficii centrale cu aceste atribuții în fiecare stat parte.

După cel de-al doilea război mondial rolul de coordonator al eforturilor internaționale pentru reprimarea traficului de stupefiante a fost preluat de ONU. Sub egida ONU vor fi adoptate o serie de convenții care au drept scop eradicarea acestui flagel.

În martie 1961, la New York, a fost adoptată Convenția unică asupra stupefiantelor. Ea reunește într-o reglementare unitară prevederile anterioare ale dreptului internațional în această materie. În baza convenției statele părți sau angajat să pedepsească drept infracțiuni cultura, producția, fabricarea, extracția, prepararea, deținerea, oferirea, punerea în vânzare, distribuirea, procurarea, livrarea și mijlocirea, trimiterea, importul, exportul, și transportul stupefiantelor care nu sunt conforme prevederilor Convenției. Statele se angajează să pedepsească infracțiunile comise pe teritoriul său și pe delincvenții aflați pe acest teritoriu, dacă extrădarea nu este posibilă.

În baza articolului 5 al convenției a fost creat Comitetul internațional pentru control asupra stupefiantelor, format din 11 membri aleși de Consiliul Economic și Social al ONU. În atribuțiile acestui Comitet intră supravegherea permanentă asupra comerțului internațional cu stupefiante.

Completarea și adaptarea Convenției unice asupra stupefiantelor s-a făcut prin adoptarea în 1971, la Viena, a Convenției asupra substanțelor psihotrope, care a introdus sub control internațional substanțele psihotrope care până la acea dată nu constituiau subiectul unui astfel de control¹¹¹⁰.

Convenția prevede că statele părți vor asigura pe plan național coordonarea acțiunilor preventive și represive împotriva traficului ilicit și se vor sprijini reciproc în lupta împotriva traficului ilicit de substanțe psihotrope. Statele părți sau angajat să pedepsească drept infracțiune orice act comis intenționat care contravine unei legi sau unui regulament adoptat în executarea obligațiilor din Convenție¹¹¹¹.

În scopul eficientizării luptei cu traficul ilicit de stupefiante în 1988, la conferința ONU, a fost adoptată Convenția contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope. Convenției prevede că fiecare stat parte trebuie să adopte măsuri necesare pentru a conferi caracterul de

¹¹⁰⁸ Convenția a fost semnată de 12 state: Germania, SUA, China, Franța, Anglia, Italia, Japonia, Țările de Jos, Persia, Portugalia, Rusia și Siam.

¹¹⁰⁹ A se vedea mai detaliat: *Международное право*. Ответственные редакторы: проф. Ю.М. Колосов, проф. Э.С. Кривчикова. Из. Международные отношения. Москва, 2000, p. 443.

¹¹¹⁰ Constantin Andronovici. *Drept internațional public*. Ed. Graphix. Iași, 1993, p. 194.

¹¹¹¹ Dr. Ion Diaconu. *Curs de drept internațional public*. Casa de editură și presă "Șansa". București, 1993, p. 265.

infracțiuni, în conformitate cu dreptul său intern, unei serii de fapte comise cu intenție, cum ar fi: producția, extracția, fabricarea, prepararea, oferta, vânzarea, livrarea, expedierea substanțelor stupefiante și psihotrope, cultura macului, coca, canabis în scopul producerii de stupefiante contrar Convenției din 1961, deținerea sau cumpărarea de substanțe psihotrope sau stupefiante pentru a comite acțiuni de fabricare, transport sau distribuire de echipament, materiale sau substanțe în același scop; organizarea, dirijarea sau finanțarea unora din aceste fapte; conversarea sau transferul de bunuri despre care se știe că provin din asemenea infracțiuni; disimularea naturii, originii, dispunerii sau a proprietății reale a unor asemenea bunuri; achiziția, deținerea sau utilizarea lor, ca și a echipamentelor, materialelor sau substanțelor menționate; se prevede pedepsirea incitării de a comite asemenea fapte, a participării, asocierii, înțelegerii, tentativei sau complicității¹¹¹².

Slavia și traficul cu sclavi a fost una dintre primele probleme în domeniul drepturilor omului, care a neliniștit în serios comunitatea internațională.

Fenomen caracteristic societății sclavagiste, care constituia principala sursă de venit pentru stăpânii de sclavi, slavia a fost un însoțitor permanent al istoriei medievale și moderne, cunoscând momente de apogeu în perioada de constituire a imperiilor coloniale sau de constanță, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, sub forma comerțului cu sclavi. În prezent, ea se manifestă sub alte forme, mai rafinate, dar tot atât de odioase, definite în limbajul Națiunilor Unite prin expresia „forme contemporane de sclavie”¹¹¹³.

Primele preocupări pentru interzicerea și eradicarea sclaviei datează de la începutul secolului al XIX-lea, adoptate la Congresul de la Viena din 1815, *Declarația asupra abolirii traficului cu negri*¹¹¹⁴.

Pasul următor în abolirea sclaviei a fost făcut la Congresul de la Aix la Chapelle din 1818 și apoi de la Verona din 1822, însă ambele aceste congrese au rămas la nivel declarativ și nu s-au materializat în practică, slavia și traficul cu sclavi continuând să existe.

Abia în 1841, interzicerea și traficul de sclavi a făcut obiectul unui tratat internațional special, când marile puteri ale Europei au semnat o convenție prin care se interzicea comerțul cu sclavi, asimilându-l pirateriei.

Prin Actul General al Conferinței de la Berlin cu privire la Congo, din 1885, se prevedea că bazinul convențional al acestui fluviu nu putea servi drept piață sau zonă de tranzit pentru vânzarea de sclavi.

Următorul document de importanță internațională, este Actul general al Conferinței împotriva sclaviei, încheiat la Bruxelles în 1890. Acest document se remarcă prin faptul că obligă statele-părți să adopte prevederi penale prin care actele de acaparare violentă a sclavilor să fie pedepsite. Totodată statele-părți se obligă să aplice o serie de măsuri în scopul eradicării fenomenului comerțului cu sclavi, cum ar fi de exemplu instalarea unor posturi fixe pe căile posibile de transportare a sclavilor sau acordare navelor militare a dreptului de a vizita navele maritime comerciale suspecte. Actul general al Conferinței împotriva sclaviei prevede de asemenea instituirea unui organ special de luptă împotriva comerțului cu sclavi.

Lupta comunității internaționale împotriva sclaviei se va da în continuare în cadrul Societății Națiunilor, însă, este necesar de subliniat că documentele adoptate până atunci aveau drept scop lupta împotriva comerțului cu sclavi și nu împotriva sclaviei ca fenomen.

¹¹¹² Ambasador dr. Aurel Preda-Mătășaru. *Tratat de drept internațional public*. Ed. Lumina Lax. București, 2002, p. 320.

¹¹¹³ d. Ionel Cloșcă, dr. Ion Suceavă. *Tratat de drepturile omului*. Ed. Europa Nova. București, p. 115.

¹¹¹⁴ Este necesar de menționat că imbold pentru adoptarea acestei declarații a fost nu dorința nobilă de a ușura soarta celor aflați în sclavie, ci slăbirea concurenței americane pe piața bumbacului, care folosind munca sclavilor negri era foarte rentabilă. (n. n.)

Problema interzicerii sclaviei, ca atare, a fost pusă pentru prima oară în cadrul Societății Națiunilor, prin crearea în 1922, a Comisiei ad-hoc pentru studierea sclaviei în lume și formularea unor propuneri în scopul eradicării acestei probleme. În baza propunerilor Comisiei ad-hoc, Adunarea Generală a Societății Națiunilor a adoptat în 1926, Convenția referitoare la sclavie.

Conform articolului 1 al Convenției sclavia este starea sau condiția unui individ asupra căruia se exercită atribuțiile dreptului de proprietate sau unele dintre ele. Comerțul cu sclavi semnifică orice act de captură, de achiziție sau de cesiune a unui individ, cu scopul readucerii sale în stare de sclavie; orice act de achiziție a unui sclav pentru a fi vândut sau schimbat; orice act de cesiune prin vânzare sau schimbul unui sclav, dobândit în scopul de a fi vândut sau schimbat, precum și orice act de comerț sau de transport de sclavi¹¹¹⁵.

Conform Convenției, statele-părți se angajează să prevină și să reprime îmbarcarea, debarcarea și transportul sclavilor în toate apele lor teritoriale și acordarea reciprocă de sprijin pentru reprimarea sclaviei și a comerțului cu sclavi. De asemenea statele-părți se angajează ca în cel mai scurt timp să lichideze sclavia sub toate formele ei posibile.

Problema sclaviei a rămas să fie actuală și după cel de-al doilea război mondial. Astfel în 1953, Convenția relativă la sclavie, adoptată în 1926 sub egida Societății Națiunilor a trecut printr-un protocol de amendare sub egida ONU. În conformitate cu acest protocol statele-părți se angajează ca în relațiile dintre ele să atribuie efect juridic deplin amendamentelor aduse Convenției, să le pună în aplicare și să le asigure aplicarea.

În septembrie 1956, Consiliul Economic și Social al ONU a convocat Conferința plenipotențiarilor pentru a definitiva textul unei noi convenții asupra sclaviei. La 7 septembrie 1956, Conferința a adoptat Convenția suplimentară relativă la abolirea sclaviei, a traficului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor analoage sclaviei. Noua Convenție nu înlocuiește Convenția din 1926, ci adaugă câteva reglementări noi impuse de dezvoltările din dreptul internațional și drepturile omului. Aceste reglementări se referă la interzicerea aservirii pentru datorii, șerbii, cumpărarea soțiilor, exploatarea muncii copiilor și adolescenților, traficul cu sclavi și practicile analoage sclaviei. Convenția lărgeste totodată sistemul de cooperare obligând statele să comunice Secretarului general al ONU orice informație privind reprimarea reglementărilor și deciziile administrative adoptate pentru a da efect prevederilor Convenției, precum și dreptul Consiliului Economic și Social al ONU de a face recomandări statelor-părți în scopul îndeplinirii prevederilor convenționale.

În afara prevederilor special adoptate în scopul lichidării sclaviei au fost adoptate o serie de tratate care tangențial interziceau sclavia. Printe acestea se poate enumera Declarația Universală a drepturilor omului, din 10 decembrie 1948, care în articolul 4 interzice sclavia și robia; Convenția de la Geneva din 1958 cu privire la marea liberă, care acorda dreptul navelor de război de a opri în marea liberă orice navă de comerț străină dacă există bănuiele că această navă se ocupă cu traficul de sclavi; această dispoziție a fost prevăzută și în Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, semnată la Montego Bay în 1982; Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, prevede că nimeni nu va fi ținut în sclavie; sclavia și comerțul cu sclavi, sub toate formele sunt interzise ș.a.

Noul cod penal al Republicii Moldova incriminează sclavia în articolul 167 din cadrul capitolului III, referitor la infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei, *punerea sau ținerea unei persoane în condiții în care o altă persoană exercită stăpânire asupra se pedepsește cu amendă penală sau cu închisoare.*

Cu toate reglementările naționale și internaționale existent, lupta împotriva sclaviei este foarte actuală, astăzi în lume sunt supuse sclaviei sau unor forme de aservire peste 10 milioane de persoane.

¹¹¹⁵ Convenția referitoare la sclavie, adoptată de Adunarea Generală a Societății Națiunilor în 1926, art. 2.

Traficul cu ființe umane este contrariu demnității și valorii umane. Prin el se încalcă drepturile fundamentale ale omului și se lezează moralitatea internațională. De aceea statele comunității internaționale au incriminat acest fapt ca infracțiuni internaționale¹¹¹⁶.

Traficul cu ființe umane a făcut preocuparea mai multor convenții internaționale, de la începutul secolului XX. Primul act internațional, în această privință îl constituie Aranjamentul internațional în vederea asigurării unei protecții eficace contra traficului cu femei albe, din 18 mai 1904, de la Paris. Prin acest Aranjament se interzicea ademenire și exploatarea femeilor și copiilor sub 20 de ani.

Prima Convenție internațională pentru reprimarea traficului de femei, a fost semnată la 4 mai 1910 tot la Paris. Convenția consideră drept infracțiune faptul și tentativa, de a recruta ori de a antrena sau a influența în vederea recrutării femei și fete minore spre a practica prostituția, chiar cu consimțământul lor. În privința femeilor majore, această faptă se va considera infracțiune dacă se recurge la fraudă, amenințări sau abuzuri de autoritate. Totodată, Convenția mai conține și angajamentul statelor părți de a incrimina acest comerț.

Sub auspiciile Societății Națiunilor au fost încheiate alte două instrumente: Convenția internațională de la Geneva din 30 septembrie 1921, referitoare la combaterea traficului cu femei și copii și Convenția internațională de la Geneva din 11 octombrie 1933, cu privire la reprimarea traficului cu femei majore¹¹¹⁷.

Prin Convenția din 1921 statele părți se obligă să ia măsuri pentru aplicarea de sancțiuni penale persoanelor care se ocupă cu acest comerț și pentru abolirea lui, iar Convenția din 1933 extinde aceste angajamente la comerțul cu femei majora, chiar dacă ele își dădeau consimțământul.

O reglementare și interdicție mai largă asupra traficului de ființe umane este dată prin Convenția din 2 decembrie 1949, intitulată Convenția pentru reprimarea și abolirea traficului de ființe umane și a exploatării prostituției altuia, adoptată la inițiativa ONU. Potrivit Convenției statele părți vor pedepsi orice persoană care, pentru a satisface pasiunile altuia, recrutează, antrenează sau influențează în vederea prostituției o altă persoană, chiar cu consimțământul acesteia. Statele convin de asemenea să pedepsească orice persoană care ține, dirijează sau finanțează ori contribuie la finanțarea unei case de prostituție, sau dă în folosință cu bună știință, în totalitate sau în parte, un imobil sau un alt loc în scopul prostituției altor persoane.

Convenția asigură o protecție penală împotriva traficului tuturor ființelor umane, fără distincție de sex sau de rasă. În convenție se prevăd o serie de reglementări cu privire la cooperarea internațională pentru reprimarea traficului de ființe umane. Ca o deficiență a Convenției este considerat faptul lăsării în mod expres la atitudinea statelor a o serie de prevederi.

Problema traficului de ființe umane figurează și în cuprinsul celei mai largi reglementări asupra condiției femeii în societatea modernă, Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 18 decembrie 1979. Convenția cuprinde obligația tuturor statelor părți de a lua toate măsurile adecvate, inclusiv de ordin legislativ, pentru reprimarea sub toate formele existente a traficului de femei și a exploatării prostituției femeii.

În același sens, la 20 decembrie 1989, Adunarea Generală a ONU adoptă Convenția cu privire la drepturile copilului, care obligă statele părți să protejeze copiii de orice formă de exploatare sexuală și obligația acestora de a lua măsurile necesare pe plan național, pentru a împiedica exploatarea copiilor în pornografie sau materiale pornografice¹¹¹⁸.

1116 Prof. univ. dr. Marțian Niciu. *op. cit.* p. 180.

1117 Dr. Ionel Cloșcă, dr. Ion Suceavă. *Tratat de drepturile omului*. Ed. Europa Nova. 1995. p.125.

1118 Лукашук И.И., Наумов А.В. *Укз. соч.* p. 160.

Pirateria maritimă este una dintre cele mai vechi infracțiuni internaționale, ce constă în săvârșirea de persoane particulare sau nave de stat a unor acte de violență în marea liberă în scopul de a prăda, captura sau scufunde vasele atacate. Datorită pericolului pe care îl reprezintă pentru navigația maritimă și comerțul internațional, navele-pirat erau considerate în afara legii, iar piraiții inamici ai genului uman¹¹¹⁹.

O serie de state ale lumii cu interes deosebit în navigația maritimă au incriminat prin legislația lor internă actele de piraterie cu mult înainte de apariția unor reglementări convenționale. Până astăzi, însă, nu există o convenție generală care să reglementeze regimul juridic al pirateriei.

Pe parcursul timpului ai fost adoptate mai multe convenții care reglementau problematica pirateriei. Printre acestea enumerăm Convenția de la Nyon din 1937, prin care sa inclus în categoria actelor de piraterie atacul navelor submarine, de suprafață și al aeronavelor militare împotriva vaselor comerciale ale beligeranților, Convenția de la Geneva cu privire la marea liberă din 1958, care stabilește obligația statelor de a colabora la reprimarea pirateriei în marea liberă sau în orice alt loc, care nu este supus jurisdicției vreunui stat, Convenția asupra dreptului mării din 1982 de la Montego Bay, care a preluat normele referitoare la interzicerea și pedepsirea pirateriei conform Convenției din 1958 și Convenția de la Roma din 1988 privind lupta contra actelor ilicite îndreptate împotriva securității navigației pe mare¹¹²⁰, care a enumerat actele ilicite ce cad sub incidența noțiunii de piraterie.

Convenția din 1982, prin articolul 102 stabilește dreptul fiecărui stat ca navele sale, militare sau cele afectate serviciului public, să captureze navele pirat. Tribunalele statului care a capturat nava sunt competente să judece și să pedepsească piraiții și să hotărască soarta navei capturate și a bunurilor aflate la bordul ei.

Distrușgerea cablurilor submarine constă în ruperea sau deteriorarea cu intenție sau din neglijență culpabilă a cablurilor submarine de către o navă sau de o persoană particulară, dreptul de sancționare a acestei infracțiuni revenind statului al cărui pavilion îl poartă nava autor al infracțiunii, iar în cazul navelor fără naționalitate, se exercită competența personală asupra autorilor, în condițiile dreptului comun al țării lor.

Progresele tehnice care au loc la mijlocul sec. al XIX-lea determină comunitatea internațională să intervină în scopul protejării cablurilor telegrafice și telefonice instalate în mediul subacvatic. Primul asemenea cablu a fost instalat în 1851 între Franța și Marea Britanie în apele Canalului Mânecii, iar în perioada imediat următoare un asemenea cablu a fost instalat între Europa și America de Sud, determinând astfel semnarea unei Convenții în 1864¹¹²¹, privind problema protecției juridice internaționale a cablurilor submarine. Statele semnatare se angajau să incrimineze și să pedepsească acțiunile de deteriorare sau distrugere a cablurilor, însă, Convenția, deoarece nu a fost ratificată n-a intrat în vigoare.

În martie 1884, la Paris s-a încheiat Convenția privind protecția cablurilor telegrafice submarine, care este în vigoare și în prezent. Convenția se referă la cablurile submarine instalate legal, ale căror terminații se află pe teritoriul unuia sau mai multor state părți. Ea se aplică doar situațiilor care intervin în timp de pace, nelimitând acțiunile beligeranților în cazul unui război naval, iar în spațiu se aplică doar în marea liberă, dincolo de apele teritoriale ale statelor semnatare. Convenția cuprinde prevederi referitoare la condițiile de instalare a cablurilor submarine, dar îndeosebi la răspunderea internațională, atât sub aspect civil cât și sub aspect penal, în cazul săvârșirii unor fapte prin care se aduc atingeri securității cablurilor submarine instalate¹¹²².

1119 Панов В.П. *Международное уголовное право*. Из. Инфра 'М, Москва, 1997, p. 131.

1120 *Международное публичное право*: Сб. документов Том 2, Москва, 1996, p. 82-89.

1121 Convenția a fost semnată între Brazilia, Franța, Haiti, Italia și Portugalia.

1122 A se vedea: dr. Crețu Vasile. *op. cit.* p.268.

Articolul 2 al Convenției prevede că ruperea sau deteriorarea unui cablu submarin, făcută voluntar sau din neglijență culpabilă și care ar putea avea drept rezultat întreruperea sau împiedicarea totală sau parțială a comunicațiilor telegrafice se pedepsește penal.

Cercetarea și judecarea infracțiunii de distrugere a cablurilor submarine se face de autoritățile judiciare ale statului căruia îi aparține nava la bordul căreia s-a săvârșit infracțiunea, dar și fiecare stat poate pedepsi pe naționali proprii prezumați ca vinovați, dacă statul respectiv nu-și îndeplinește această obligație¹¹²³.

Prevederile Convenției din 1884 au fost preluate de Convenția de la Geneva asupra mării libere din 1958 și de Convenția asupra dreptului mării din 1982.

Convenția din 1958 impune statelor obligația de a lua măsuri legislative necesare, pentru ca faptele definite de convenție să fie calificate infracțiuni în legile lor interne și să fie pasibile de pedeapsă. Convenția din 1982 extinde aria de aplicare a reglementărilor sale și asupra cablurilor telefonice submarine, cablurilor electrice de înaltă tensiune și a conductelor petroliere. Convenția mai prevede obligația statelor de a reglementa despăgubirea proprietarului unei nave, care pentru a evita deteriorarea unui cablu sau a unei conducte submarine, a suferit anumite prejudicii.

Difuzarea de publicații pornografice reprezintă o activitate nocivă ce poate aduce atingeri grave de ordin spiritual și moral lumii contemporane ducând la un regres față de acumulările valorizante ale ființei umane.

Interesul umanitar cu caracter universal, lezat prin acest gen de fapte cu determinanță obscenă, a făcut comunitatea internațională să incrimineze ca infracțiune circulația și traficul publicațiilor obscene și să fundamenteze procedee de colaborare internațională pentru reprimarea acestora. Fundamentul juridic al reprimării penale internaționale a circulației și traficului cu publicații obscene este constituit de Angajamentul relativ la reprimarea circulației publicațiilor obscene, adoptat la 4 mai 1910 la Paris, și de Convenția internațională asupra reprimării răspândirii și traficului publicațiilor obscene, adoptată la Geneva sub auspiciile Societății Națiunilor, în septembrie 1923¹¹²⁴.

Potrivit Angajamentului relativ, statele semnatare se angajau să facă schimb de informații referitoare la datele care ar putea înlesni descoperirea și reprimarea faptelor ce constituie infracțiuni potrivit legii lor interne.

În mai 1949 Angajamentul a fost amendat printr-un Protocol care prevedea doar trecerea funcției de depozitar din sarcina Franței în sarcina ONU.

Convenția din 1923 stabilește faptele pe care fiecare stat parte trebuie să le pedepsească prin legislația proprie și împotriva autorilor cărora se angajează să ia toate măsurile pentru descoperirea, urmărirea și sancționarea lor penală. Faptele incriminează sunt următoarele: fabricarea și deținerea de scrieri, desene, gravuri, picturi, imprimare, imagini, afișe, embleme, fotografii, filme cu conținut obscen sau alte obiecte de acest fel, cu scopul de a le distribui, de a face comerț, de a al expune public; importul și exportul sau ținerea în circulație; comerțul și orice distribuire, expunerea în public; favorizarea circulației sau traficului, direct sau indirect, cu aceste obiecte.

Competența de judecată a acestor infracțiuni o au organele judiciare ale statului pe teritoriul căruia sa comis infracțiunea sau unul din elementele constitutive ale acesteia.

Convenția internațională asupra reprimării răspândirii și traficului publicațiilor obscene, adoptată la Geneva 1923, de asemenea a fost amendată printr-un Protocol din noiembrie 1947, prin care funcțiile de depozitar sunt preluate de la Societatea Națiunilor de ONU.

¹¹²³ A se vedea: Vasile Crețu. *Drept internațional public*. Ediție revăzută și adăugită. Ed. Fundației România de mâine. București, 2002, p. 330.

¹¹²⁴ A se vedea: Mona Maria Pivniceru. *op. cit.* p.145.

Atât Angajamentul din 1910, cât și Convenția din 1923 sunt în vigoare, constituind și astăzi fundamentul juridic al reprimării penale internaționale a difuzării de publicații pornografice.

Falsificarea de monedă este infracțiune internațională și constă în confecționarea de monedă sau de alte titluri false, pentru efectuarea de plăți, în mod fraudulos, contrafacerea, în orice mod sau alterarea calităților semnelor monetare.

Falsificarea de monedă este una dintre cele mai vechi infracțiuni internaționale care a apărut odată cu înlocuirea schimbului de mărfuri și apariția în circuit a banilor. Această infracțiune a fost săvârșită pe parcursul istoriei nu numai de persoane particulare dar și de diferite state, care aveau drept scop subminarea economică a altor state¹¹²⁵.

Circulația monedelor false antrenează prejudicii grave intereselor statului, de aceea cooperarea dintre state pentru incriminarea și sancționarea falsului a devenit inevitabilă.

Sub auspiciile Societății Națiunilor, în 1929 la Geneva, s-a semnat Convenția internațională pentru reprimarea falsului de monedă. Convenția a reglementat protecția tuturor monedelor statelor și a prevăzut obligația statelor de a pedepsi pe falsificatorii de monede.

Convenția a incriminat următoarele fapte ca fiind infracțiune internațională de falsificare de monedă: manoperele frauduloase de a fabrica sau de a altera moneda, indiferent de mijloacele folosite în acest scop; punerea în circulație, în mod fraudulos, a monedelor falsificate; punerea în circulație, introducerea în țară, primirea ori procurarea monedei false, știind că ea este falsificată; tentativa la aceste infracțiuni și acte de participare intenționată; faptele frauduloase de fabricare, primire sau procurare a instrumentelor sau altor obiecte destinate pri naturăa lor la fabricarea de monedă falsă ori la alterarea monedelor.

Statele-părți sunt obligate conform Convenției să nu facă distincție la incriminare între moneda națională și moneda altor state și să pedepsească în mod egal falsul, fără a putea invoca condiția reciprocității. Falsificarea de monedă este supusă principiului represiunii universale și constituie un caz de extrădare chiar dacă s-a comis în scopuri politice.

Codul penal al Republicii Moldova prevede pedepsire infracțiunii de falsificare de monedă în articolul 136.

§ 3. Tribunalele penale internaționale

După primul război mondial, tratatele de pace și în special tratatul de la Versailles din 1919 reprezintă momentul important pentru dezvoltarea dreptului internațional penal și totodată, pentru consacrarea răspunderii penale a persoanei fizice¹¹²⁶.

Tratatul de la Versailles a prevăzut înființarea unui tribunal internațional având competența de a-l judeca pe fostul împărat al Germaniei, Wilhelm al II-lea de Hohenzolern, pentru „*ofensă supremă contra moralei internaționale și autorității sacre a tratatelor*”¹¹²⁷. Guvernul olandez a refuzat extrădarea fostului împărat german, iar guvernul german a refuzat extrădarea criminalilor de război și numai șase ofițeri germani care fuseseră luați prizonieri de război, au putut fi judecați de tribunalele franceze și engleze.

Cu toate că n-au fost aplicate în totalitate, dispozițiile tratatului de la Versailles prezintă o deosebită importanță pentru dezvoltarea dreptului internațional penal. Apare astfel, pentru prima oară, noțiunea de crimă de război și este pentru prima dată când un șef de stat devine răspunzător pentru încălcarea normelor dreptului internațional.

¹¹²⁵ De exemplu acțiunile lui Napoleon Bonaparte împotriva Imperiului Rus sau a Germaniei fasciste împotriva Marii Britanii în perioada pregătirii către război (a se vedea mai detaliat: Панов В.П. *Ук. соч.* p. 94.)

¹¹²⁶ A se vedea: Aurora Ciucă. *Drept internațional public*. Ed. „Cugetarea” Iași, 2000, p. 244.

¹¹²⁷ Ofensă supremă contra moralei internaționale și autorității sacre a tratatelor constă în violarea neutralității Belgiei și Luxemburgului și a principiilor Convențiilor de la Haga din 1899 și 1907.

În perioada dintre cele două războaie mondiale dreptul internațional penal se îmbogățește cu noi reglementări cu privire la interdicțiile și restricțiile din domeniul dreptului războiului, și cu noi convenții privind infracțiunile internaționale.

În 1925 a fost adoptat la Geneva Protocolul privind interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a armelor bacteriologice; în 1928 a fost semnat Pactul Briand-Kellogg prin care s-a interzis războiul ca mijloc al politicii internaționale; în 1929 a fost adoptată la Geneva o nouă convenție „pentru ameliorarea soartei răniților și bolnavilor din armatele în campanie”, care prevedea ideea pedepsirii celor ce violează prevederile convenției.

După cel de-al doilea război mondial dreptul internațional a cunoscut un adevărat salt de ordin calitativ, ceea ce a permis autorilor de drept internațional să aprecieze că dreptul internațional penal modern s-a născut în această perioadă. Afirmarea se sprijină pe evoluțiile spectaculoase în plan juridic referitoare la răspunderea pentru săvârșirea crimelor contra păcii și securității omenirii, a crimelor contra umanității și a crimelor de război. Sub egida Organizației Națiunilor Unite sau în cadrul general al relațiilor internaționale, dreptul internațional penal a cunoscut evoluții importante și în planul colaborării dintre state pentru încriminarea și reprimarea unor fapte săvârșite de persoane nu în calitatea lor de agenți ai statului ci în nume propriu, prin care se aduc atingeri grave unor valori ce vizează întreaga comunitate internațională¹¹²⁸.

Cel de-al doilea război mondial, fiind un război tipic de agresiune, a însemnat o violare brutală a normelor dreptului internațional care s-a caracterizat prin acte criminale sistematice contra beligeranților și a populației civile. Problema instituirii unei instanțe jurisdicționale internaționale pentru sancționarea criminalilor de război s-a pus încă în timpul războiului.

Astfel, în 1942 s-a creat Comisia interaliată pentru cercetarea crimelor de război. De asemenea, în același an, guvernele în exil ale țărilor aliate ocupate de naziști¹¹²⁹ au semnat la Londra declarația cunoscută sub denumirea de „*Declarația de la Saint James Palace*”. Acesta este primul document care prefigurează reprimarea crimelor de război sau alte violențe contra populației civile. Ulterior au fost semnate și alte documente care vizau pedepsirea criminalilor de război: „*Declarația cu privire la atrocități*”, adoptată la conferința de la Moscova din octombrie 1943; „*Acordul de la Ialta*” din februarie 1945; „*Acordul de la Potsdam*” din august 1945; „*Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai puterilor europene ale Axei, ale căror crime sunt fără localizare geografică*”¹¹³⁰ din august 1945, în baza căruia a fost creat Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg. Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg a fost anexat la Acordul de la Londra. De asemenea, este necesar de adăugat Proclamația din 19 ianuarie 1946 a Comandantului Suprem al Puterilor Aliate, prin care s-a creat Tribunalul Militar Internațional de la Tokio pentru urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război din Extremul Orient.

*Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg*¹¹³¹ cuprindea reguli de ordin procedural și de fond, fiind o instanță jurisdicțională de excepție creată de statele învingătoare, pentru a judeca atrocitățile săvârșite numai în tabăra inamică. Crime de natura celor ce intrau în competența Tribunalului au fost comise aproape în egală măsură și de statele învingătoare¹¹³². Tribunalul era internațional numai în sensul că a fost creat în baza unui acord internațional (Acordul de la Londra), însă el era alcătuit numai din statele învingătoare, care erau părți la acord; judecătorii proveneau numai din aceste state, statele învinse neavând nici un reprezentant,

1128 A se vedea: Dr. Crețu Vasile. *op. cit.* p.18.

1129 Belgia, Cehoslovacia, Grecia, Iugoslavia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, și Polonia.

1130 Se mai numește Acordul de la Londra.

1131 A se vedea: Kriangsak Kittichaisaree. *op. cit.* pp.17-22.

1132 Distrugerea unor orașe precum Dresda, Köln, Tokio etc., acte de agresiune împotriva unor state și ocuparea sau desființarea acestora, precum Țările Baltice.

așa cum cere principiul echității și justiției. Tribunalul nu a fost creat cu consimțământul tuturor părților în cauză, conform unui principiu unanim admis. Procedura după care a judecat era în contradicție cu concepția unanim admisă despre justiția internațională; judecătorii erau, de regulă, militari, care au judecat după o procedură simplificată¹¹³³.

Articolul 6 al Statutului prevedea competența de judecată *ratione materiae* Tribunalului și se referea la:

- crimele contra păcii (ordonarea, pregătirea, declanșarea sau purtarea unui război de agresiune, sau a unui război prin violarea tratatelor, a garanțiilor sau a acordurilor internaționale, sau participarea la îndeplinirea oricărui dintre aceste acte);

- crimele de război (violarea legilor și obiceiurilor războiului, asasinatele, relele tratamente și deportările pentru munca forțată a populației din teritoriile ocupate, asasinatul sau relele tratamente a prizonierilor de război sau ale persoanelor aflate pe mare, executarea ostaticilor, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor și satelor sau devastarea lor nejustificată de necesitățile militare);

- crimele contra umanității (asasinatul, exterminarea, aducerea în stare de sclavie, deportarea populației civile, persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase).

Ratione persone Tribunalul era competent să judece orice persoană care a comis, individual sau cu titlu de membru a unor organizații, oricare din crimele menționate mai sus. Conducătorii, organizatorii, provocatorii sau complicii care au luat parte la comiterea oricărei dintre crimele prevăzute de statut erau considerați răspunzători pentru toate actele îndeplinite de către alte persoane în executarea planurilor respective, situația lor fiind aceea de instigator sau complice.

Ca element de noutate, Statutul extinde sfera noțiunii „*criminal de război*” în raport cu normele anterioare. Dacă până acum puteau fi autori ai crimelor de război numai militarii și civilii participanți la ostilități, deci combatanții, de acum înainte se extinde categoria persoanelor care pot comite crime de război, prin includerea civililor, îndeosebi a funcționarilor, chiar dacă nu participă la operațiuni militare. Această extindere rezultă cu claritate din incriminarea deportării pentru munci forțate sau în alte scopuri, acte care pot fi săvârșite și de alte persoane decât combatanții, mai ales cele investite cu exercițiul autorității publice pe diferitele trepte ale ierarhiei statale¹¹³⁴.

În baza art. 9 al Statutului, Tribunalul era abilitat, în cazul în care în cadrul unui proces se constată că un inculpat vinovat de o anumită faptă face parte dintr-un grup sau o organizație, să declare că grupul sau organizația sunt criminale. În baza acestui articol, Gestapoul, S.S.-ul și conducerea partidului nazist german au fost declarate criminale.

Tribunalul era împuternicit să judece în lipsa acuzaților când aceștia nu au fost depistați și de a-i condamna pe vinovați la moarte ori la orice altă pedeapsă pe care o va considera justă, precum și de a aplica pedepse suplimentare, cum ar fi confiscarea averii dobândite ilegal de condamnat.

În scopul asigurării garanțiilor fundamentale pentru ca acuzații să fie judecați în cadrul unui proces echitabil, art. 16 al Statutului prevede dreptul acuzaților de a se apăra în instanță, fie personal, fie prin apărători. În administrarea probelor Tribunalul nu era limitat de nici o formalitate.

Tribunalul și-a început activitatea la 20 noiembrie 1945, iar la 1 octombrie 1946, după 403 ședințe publice, în care au fost audiați 116 martori, 19 acuzați și pledoariile avocaților a pronunțat

¹¹³³ Ionel Cloșcă, Ion Suceavă. *Tratat de drept internațional umanitar*. București, 2000, p. 682.

¹¹³⁴ Stelian Scăunaș. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. Ed. ALLBECK. București, 2002, p. 100.

următoarele sentințe: pedeapsa cu moartea, 12 persoane¹¹³⁵; muncă silnică pe viață, 3 persoane; închisoare între 10 și 20 de ani, 4 persoane.

Executarea pedepselor era încredințată Consiliului de Control al Aliaților.

Tribunalul Militar Internațional pentru Extremul Orient, cunoscut și ca Tribunalul de la Tokio, a fost instituit pentru judecarea marilor criminali de război din Extremul Orient. Carta Tribunalului era asemănătoare cu Statutul Tribunalului de la Nürnberg, deosebirile constau în faptul că Tribunalul era competent să judece doar indivizi, nu și organizații și nu erau incluse în competența *ratione materiae* crimele contra umanității.

Structura Tribunalului era complet diferită de cea de la Nürnberg. Întrucât SUA erau singura putere de ocupație în Japonia, Comandantul Superior al puterilor aliate, care era american, era împuternicit cu atribuția de desemnare a președintelui, judecătorilor și procurorului general al tribunalului. În felul acesta SUA a avut un rol esențial în constituirea Tribunalului.

Regulile de procedură și garanțiile judiciare, precum și cele privind responsabilitatea acuzaților și pedepsele pe care Tribunalul le putea aplica, sunt similare celor din Statutul Tribunalului de la Nürnberg.

Tribunalul a pronunțat sentințele la 12 noiembrie 1948. Pedeapsa cu moartea a fost aplicată pentru 7 persoane¹¹³⁶, 11 persoane detențiune pe viață, șapte persoane la închisoare pe diverse termene.

Chiar dacă Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, precum și cel de la Tokio s-au autodizolvat prin îndeplinirea obiectivelor stabilite, prevederile Statutului cu privire la crimele de război și crimele contra umanității, rămân în continuare active, în sens că actele enumerate ca având această încadrare au fost confirmate prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 3(I) din 13 februarie 1946 și nr. 95(I) din 11 decembrie 1946 și declarate imprescriptibile, indiferent de data la care au fost comise, precum și prin „*Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității*” din 1968.

În afara Tribunalele Militare Internaționale s-au constituit tribunale naționale, care au judecat și condamnat criminali de război pe baza legilor naționale, îndeosebi pentru fapte de violare a legilor și obiceiurilor războiului.

Până la sfârșitul lunii noiembrie 1948 au fost arestați pentru crime de război 7109 persoane, inclusiv persoanele trimise spre judecată pentru faptele deosebit de grave tribunalelor de la Nürnberg și Tokio. În urma proceselor care au avut loc, au fost condamnate 3686 persoane, iar 924 au fost achitate. S-au dat sentințe de condamnare la moarte în 1019 cazuri; 33 de inculpați s-au sinucis, 2667 persoane au fost condamnate la închisoare și 2499 de cazuri au rămas pe rol. Până la sfârșitul anului 1958, cele patru puteri au judecat 15025 persoane pentru crime de război, în cele mai multe cazuri pronunțându-se sentințe de condamnare la 25 de ani muncă silnică¹¹³⁷.

Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, precum și cel de la Tokio, constituie un moment de maximă importanță în dezvoltarea dreptului internațional penal și inclusiv a răspunderii internaționale penale.

După dispariția bipolarismului din sistemul relațiilor internaționale, numărul conflictelor armate a crescut sensibil. Majoritatea acestor conflicte au avut un caracter neinternațional. Aici au avut loc cele mai grave violări ale dreptului internațional umanitar.

¹¹³⁵ La pedeapsa cu moartea au fost condamnați; Göring, Ribentropp, Kaltenbrunner, Rosenberg, Frank, Frick, Streicher, Keitel, Suarel, Jodl, Seiss-Inguart și Borman (ultimul în lipsă).

¹¹³⁶ Koko Hirota și Hideki Tojo, foști prim-miniștri și generalii Seishiro Itagaki, Kenji Doihara, Iwene Matui, Akira Muto, Heitato Kimura.

¹¹³⁷ A se vedea: prof. univ. dr. Dumitru Mazilu. *Dreptul păcii. Tratat*. Ed. ALLBECK. București, 1998, p. 336.

Tribunalul Penal Internațional pentru Iugoslavia a fost instituit ca răspuns la omorurile, violurile și epurările etnice, care au avut loc în Iugoslavia în așa proporții, pe care continentul european nu le-a văzut de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial¹¹³⁸.

Consiliul de Securitate al ONU a condamnat, în mai multe rânduri, cazurile în care au fost violate prevederile normelor dreptului internațional umanitar și a avertizat persoanele care au comis sau au ordonat comiterea unor asemenea acte. De asemenea, Consiliul de Securitate a cerut tuturor părților în conflict să se conformeze obligațiilor care decurg din dreptul internațional umanitar și, în special, din Convențiile de la Geneva din 1949. Cu toate acestea, comportamentul autorităților și combatanților a devenit intolerabil, astfel născându-se ideea creării unei instanțe penale internaționale pentru pedepsirea autorilor crimelor de război și crimelor contra umanității.

Consiliul de Securitate al ONU, constatând că situația din Iugoslavia reprezintă o amenințare la adresa păcii și securității internaționale¹¹³⁹, decide prin Rezoluția nr. 808/22 februarie 1993 crearea unui tribunal internațional spre a judeca persoanele presupuse a fi responsabile pentru cazuri de violare gravă a dreptului internațional umanitar, comise pe teritoriul fostei Iugoslavii, începând din ianuarie 1991.

La 25 mai 1993, Consiliul de Securitate a adoptat prin Rezoluția nr. 827, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Iugoslavia.

Această modalitate de înființare a pus problema, dacă Tribunalul este o veritabilă instanță de judecată? În mod normal, el trebuia să fie creat printr-un tratat, care să aibă la bază o hotărâre a Adunării Generale a ONU. S-a argumentat în mai multe rânduri că s-a recurs la această măsură din motive de operativitate, întrucât, încheierea unui tratat în acest scop, chiar dacă s-ar fi încununat de succes, ar fi avut dezavantajul unei perioade îndelungate de transpunere în viață și al nesiguranței că s-ar putea obține numărul necesar de ratificări pentru intrarea în vigoare.

Datorită faptului că Tribunalul a fost creat printr-o decizie a unui organ principal al ONU, el este mai degrabă un organ subsidiar al Consiliului de Securitate¹¹⁴⁰, decât o instanță de judecată, create în baza unei convenții internaționale.

Indiferent de modalitatea de constituire, Tribunalul Penal Internațional pentru Iugoslavia a readus în discuție problema instituirii unei Curți Penale Internaționale cu caracter permanent. Numai o instanță jurisdicțională care posedă o competență generală ar fi capabilă să contribuie la dezvoltarea justiției penale internaționale¹¹⁴¹.

Ca structură, Tribunalul este alcătuit din 11 judecători. Potrivit Statutului, judecătorii sunt aleși de Adunarea Generală a ONU după o listă prezentată de Consiliul de Securitate. Această listă este prezentată în Consiliu de Secretarul General al ONU la propunerea statelor. Alegerea judecătorilor se face pe o perioadă de 4 ani, cu dreptul de a fi realeși. Judecătorii trebuie să fie persoane de înaltă moralitate, imparțialitate și integritate, să posede calificările cerute în țările lor de proveniență, pentru a fi numite în cele mai înalte funcții judiciare. La formarea camerelor se va ține cont de experiența judecătorilor în materie de drept penal și drept internațional, mai ales de drept internațional umanitar și drepturile omului.

Potrivit articolului 11 din Statut, Tribunalul este alcătuit din următoarele organe:

1138 Антонио Кассезе. *Предисловие бывшего председателя Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии*. Международный Журнал Красного Креста. № 19, ноябрь-декабрь 1997 г. 695.

1139 *Carta ONU*, art. 39 prevede „Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune și va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate”.

1140 Creat în baza art. 29 din Carta ONU (Consiliul de Securitate poate înființa organele subsidiare pe care le consideră necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale).

1141 A se vedea: Лаити Кама. *Предисловие председателя Международного уголовного трибунала по Руанде*. Международный Журнал Красного Креста. № 19, ноябрь-декабрь 1997 г. 698.

- Trei camere (două de primă instanță, fiecare alcătuită din câte trei judecători și o cameră de apel¹¹⁴² cu cinci judecători);
- Procurorul;
- Grefa, comună camerelor și procurorului.

Procurorul Tribunalului este numit de Consiliul de Securitate, în baza propunerii Secretarului General al ONU, pentru o perioadă tot de 4 ani. Personalul necesar pentru buna îndeplinire a atribuțiilor se numește în funcție de Secretarul General al ONU, la propunerea procurorului.

În baza informațiilor primite de la state, organizații sau plângeri individuale de la victime, procurorul decide asupra oportunității declanșării urmăririi penale. Actul de acuzare, întocmit de procuror, este înaintat uneia din Camerele de primă instanță.

În conformitate cu articolul 1 din Statut, Tribunalul este abilitat să judece persoanele, presupuse a fi responsabile de violări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul fostei Iugoslavii începând din 1991, fără a se prevedea inculparea unor grupări instituționalizate.

Un element important, din punct de vedere al *competenței ratione persone* al Tribunalului, este principiul responsabilității penale individuale. Acest principiu se bazează pe precedentele adoptate după cel de-al doilea război mondial. Orice persoană, în poziție de autoritate, va trebui să fie ținută responsabilă individual. Ordinul dat de superior nu va putea fi invocat ca o cauză de exonerare de răspundere, dar poate constitui un motiv de reducere a pedepsei.

În cazul competenței *concurrente*, atunci când jurisdicția națională și Tribunalul Internațional sunt competente a judeca o cauză din cele ce fac obiectul Statutului, prioritate va avea Tribunalul Internațional. În orice fază a procesului, Tribunalul poate cere jurisdicției naționale să se desisteze în favoarea sa.

În *competența materială* a Tribunalului intră următoarele categorii de fapte: încălcările grave ale Convenției de la Geneva din 1949; violările legilor și obiceiurilor războiului; genocidul și crimele împotriva umanității.

În legătură cu categoria de infracțiuni grave la Convenția de la Geneva din 1949, se prevede că Tribunalul Internațional este abilitat să urmărească persoanele care comit sau dau ordin să se comită infracțiuni grave la Convenția de la Geneva din 1949, adică actele îndreptate împotriva persoanelor sau bunurilor, protejate în condițiile dispozițiilor acesteia.

Din această categorie fac parte: omuciderea cu intenție; tortura sau tratamentul inuman, îndeosebi experiențele biologice; faptul de a cauza cu intenție suferințe mari sau de a aduce atingeri grave integrității fizice sau sănătății; distrugerea sau însușirea de bunuri, nejustificate prin necesități militare și efectuate pe o scară largă, într-un mod ilicit și arbitrar; faptul de a constrânge un prizonier de război sau un civil să servească în forțele armate ale puterii inamice; faptul de a priva pe un prizonier de război sau pe un civil de dreptul de a fi judecat, în mod regulat și imparțial; expulzarea sau transferul ilegal al unui civil sau deținerea sa ilegală; luarea de civili ca ostatici¹¹⁴³.

De asemenea, Tribunalul este competent să judece: folosirea de arme toxice sau alte arme concepute să cauzeze suferințe inutile; distrugerea orașelor și satelor care nu se justifică prin necesitățile militare; atacarea sau bombardarea, prin orice mijloace, de orașe, sate, locuințe sau clădiri neapărate; sechestrarea, distrugerea sau deteriorarea deliberată de edificii consacrate

¹¹⁴² Camera de apel a Tribunalului Penal Internațional pentru Iugoslavia este comună și pentru Tribunalul Penal Internațional de la Arusha (A se vedea în acest sens: И.И. Лукашук, А.В. Наумов. *Международное Уголовное Право*. Из. «Спарк», 1999 p. 90.)

¹¹⁴³ A se vedea: Ion M. Anghel, Viorel I. Anghel. *Răspunderea în dreptul internațional*. Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 229.

religiei, bunăstării, învățământului, artelor și științei, monumentelor istorice, operelor de artă și operelor cu caracter științific; jefuirea de bunuri publice și private¹¹⁴⁴.

Statutul Tribunalului prevede și urmărirea persoanelor care au comis acte de genocid. Prin genocid, conform Statutului, se înțelege unul din actele enumerate, comis cu intenția de a distruge în tot sau în parte, un grup național etnic, rasial sau religios: uciderea de membri ai grupului; atingerea gravă adusă integrității fizice sau mintale a membrilor grupului; supunerea cu intenție a grupului la condiții de existență care trebuie să antreneze distrugerea sa fizică totală sau parțială; măsuri vizând împiedicarea nașterilor în interiorul grupului; transferul forțat de copii dintr-un grup în altul. Totodată, în Statut se prevede că se vor pedepsi actele privind înțelegerea în vederea comiterii genocidului, incitarea directă și publică, la comiterea genocidului, tentativa și complicitatea la genocid.

În articolul 5 al Statutului Tribunalului se prevede competența asupra persoanelor presupuse responsabile de următoarele crime, atunci când acestea au fost comise în cursul unui conflict armat, cu caracter intern sau internațional, îndreptat împotriva populației civile: asasinatul, exterminarea, supunerea în sclavie, expulzarea, înțemnițarea, tortura, violul, persecuțiile pe motive politice, rasiale și religioase, precum și alte acte inumane¹¹⁴⁵.

În articolul 21 al Statutului se reglementează drepturile acuzatului. Acesta este prezumat inocent până la rămânerea definitivă a sentinței. De asemenea, acuzatului i se recunoaște dreptul de a fi informat într-un termen cât mai scurt posibil și într-o limbă pe care o cunoaște, despre motivele acuzării care i se aduc; dreptul de a fi audiat în mod echitabil și public; dreptul de a dispune de un timp suficient pentru a-și pregăti apărare și de a comunica cu apărătorul său; de a fi judecat fără o întârziere excesivă; de a participa la procesul său; să interogheze sau să ceară interogarea martorilor; să nu fie forțat să depună mărturie împotriva sa ori de a se recunoaște vinovat.

Procedura tribunalului este publică. Sentința se dă de Camerele de primă instanță, în ședință publică. Hotărârile date de Camerele de primă instanță sunt supuse recursului în fața Camerei de apel a Tribunalului, la sesizarea procurorului sau a condamnatului, dar numai pentru eroarea într-o problemă de drept și eroare asupra faptelor stabilite. Camera de apel examinează recursul, având dreptul de a confirma, anula sau a revizui sentințele Camerelor de primă instanță. Sentința se stabilește în scris și este motivată.

Ținând cont de Protocolul facultativ referitor la Pactul internațional asupra drepturilor civile și politice din 15 decembrie 1989, Protocolul nr. 6 la Convenția Europeană a drepturilor omului și Rezoluția Adunării Generale a ONU, 2857/XXVI, part. 3, și 36/61, part. I care interzic pedeapsa cu moartea, Statutul Tribunalului prevede doar pedeapsa cu închisoarea și restituirea către proprietarii legitimi a bunurilor și resurselor dobândite ilegal. La individualizarea cuantumului pedepsei, Tribunalul trebuie să recurgă la practica generală privind pedeapsa închisorii, a tribunalelor locale de pe teritoriul fostei Iugoslavii.

Executarea pedepsei se face într-un stat desemnat de Tribunal de pe o listă a statelor membre ale ONU, care au indicat Consiliului de Securitate voința lor de a accepta persoanele condamnate. Statele respective au dreptul să acorde grațierea sau comutarea pedepsei, dar sub controlul Tribunalului.

Conform Statutului, statele membre ale ONU sunt obligate să coopereze și să acorde asistență juridică Tribunalului pentru identificarea și căutarea persoanelor vinovate, precum și arestarea și aducerea în fața Tribunalului a persoanelor împotriva cărora s-a emis mandat de arestare sau de aducere.

¹¹⁴⁴ Această enumerare a faptelor nu este limitativă.

¹¹⁴⁵ A se vedea: Мари-Колод Роберж. *Юрисдикция специальных Трибуналов для бывшей Югославии и для Руанды в отношении преступлений против человечности и геноцида*. Международный Журнал Красного Креста. № 19, ноябрь-декабрь 1997. p. 764.

Judecătorii, Procurorul și Grefierul au un statut care-i asimilează agenților diplomatici, ceilalți membri ai personalului beneficiază de statutul acordat funcționarilor ONU.

Sediul Tribunalului este stabilit la Haga, iar cheltuielile pentru funcționare sunt suportate din bugetul ordinar al ONU. Limbile de lucru sunt engleza și franceza.

Crearea Tribunalului Penal Internațional pentru Iugoslavia a suscitat nenumărate discuții contradictorii atât în ce privește legitimitatea lui, cât și a funcționalității și eficienței sale. Rolul său nu va putea fi, însă, decât unul pozitiv, aducându-și aportul la întărirea legalității internaționale privind normele aplicabile în timp de conflict armat.

Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda a fost constituit prin Rezoluția nr.955 din 8 noiembrie 1994 a Consiliului de Securitate al ONU. Spre deosebire de Tribunalul pentru Iugoslavia, Tribunalul pentru Rwanda s-a constituit la cererea oficială a guvernului rwandez¹¹⁴⁶.

Chiar dacă Tribunalul a fost creat la cererea guvernului, reprezentantul Rwandei în Consiliul de Securitate al ONU¹¹⁴⁷ a votat împotriva fondării Tribunalului, aducând mai multe motive în argumentarea poziției statului său. Printre acestea se numără faptul că perioada în care se înregistrează faptele de genocid săvârșite între 1 ianuarie 1994 și 31 decembrie 1994, nu cuprinde și perioada de pregătire a actelor de genocid; detenția infractorilor este posibilă în afara teritoriului țării; persoanele judecate de Tribunal și declarate vinovate nu vor fi condamnate la moarte, precum și faptul că organele principale ale Tribunalului se vor găsi în afara Rwandei.

Pentru a putea înțelege poziția oficială a statului vis-a-vis de Tribunalul Penal Internațional, este necesar a se înțelege acele schimbări majore care au avut loc în societate în perioada conflictului¹¹⁴⁸.

Ratione personae, Tribunalul este abilitat să urmărească și să judece persoanele responsabile de genocid și alte violări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Rwandei și a cetățenilor rwandezi responsabili de genocid și alte asemenea violări comise în teritoriul statelor vecine, între 1 ianuarie 1994 și 31 decembrie 1994.

Ratione materie, Tribunalul pentru Rwanda este competent să judece trei categorii de fapte:

- genocidul, definit în cuprinsul Statutului într-o formulă similară celei din Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948;
- crimele împotriva umanității, constând în atacuri sistematice și pe scară largă săvârșite împotriva populației civile în baza unor considerente de ordin național, politic, etnic, rasial sau religios;
- crimele de război săvârșite prin violarea articolului 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 1949 și al Protocolului adițional II de la Geneva din 1977.

În articolul 4 al Statutului se face o enumerare a crimelor de război, aceasta fără a fi însă limitativă.

Ratione loci, competența Tribunalului se extinde pe teritoriul Rwandei, inclusiv solul și spațiul aerian, precum și pe teritoriul statelor învecinate în ceea ce privește violările grave ale dreptului internațional umanitar săvârșite de cetățenii rwandezi.

Statutul prevede o competență prevalentă a Tribunalului internațional față de orice altă instanță care ar judeca fapte de natura celor menționate, săvârșite în limitele teritoriale stabilite, principiul *non bis in idem*, aplicându-se în mod absolut în ce privește hotărârile tribunalelor internaționale și în mod relativ pentru hotărârile date de tribunalele naționale, în sens că persoanele judecate de acestea vor putea fi rejudicate de tribunalul internațional dacă hotărârile

¹¹⁴⁶ Scrisoarea din 28 septembrie 1994, adresată de către reprezentantul permanent al Rwandei la ONU, doc. S/1994/1115

¹¹⁴⁷ În acea perioadă Rwanda, era membru nepermanent în Consiliul de Securitate.

¹¹⁴⁸ În conflictul din Rwanda au fost uciși peste un milion de civili.

pronunțate în ceea ce-i privește se referă la fapte caracterizate ca fiind crime de drept comun, ori dacă judecata în fața unui tribunal național nu a fost imparțială, a fost angajată doar cu scopul de a salva pe inculpat de la răspunderea penală internațională sau nu s-a desfășurat cu diligența necesară¹¹⁴⁹.

Conform prevederilor Statutului, sentințele Tribunalului pot fi atacate cu apel pentru erori de fapt sau de drept și supuse revizuirii pentru motive specifice acestei căi de atac.

Pedeapsa aplicată de Tribunal este închisoarea pe termene determinate. Limitele închisorii se apreciază în raport cu practica generală privind pedepsele privative de libertate a tribunalelor din Rwanda. Ea se execută pe teritoriul Rwandei sau pe teritoriul oricărui stat care și-a exprimat voința de a accepta persoane condamnate de Tribunal. De asemenea, poate fi luată decizia de confiscare a averii dobândite ilicit și restituire a bunurilor proprietarului de drept. La propunerea autorităților statului pe teritoriul căruia se execută pedeapsa, condamnatul poate fi grațiat de președintele Tribunalului, cu consultarea celorlalți judecători.

Președintele Tribunalului prezintă anual un raport asupra activității desfășurate de instanță, Consiliului de Securitate al ONU.

Sediul Tribunalului este stabilit la Arusha, capitala Tanzaniei. Biroul Procurorului se află la Kigali, capitala Rwandei. Finanțarea Tribunalului se face din bugetul ordinar al ONU.

Cele două Tribunale Penale Internaționale au suportat anumite critici, datorită imperfecțiunii constituirii lor, demonstrând încă o dată necesitatea creării unei Curți Penale Internaționale permanente.

Ideea instituirii unei jurisdicții penale internaționale nu este nouă.

O primă încercare practică de instituire a unei jurisdicții internaționale a avut loc încă în 1474, deși însă nu poate fi vorba de o jurisdicție internațională convențională propriu-zisă.

Este vorba despre procesul intentat lui Peter von Hagenbach¹¹⁵⁰ care fusese numit de ducele Burgundiei la conducerea cetății Breisach, pe Rinul de Sus.

Urmând instrucțiunile ducelui, Hagenbach a introdus în cetate un regim de teroare și brutalitate. Crimele, violurile, taxele ilegale și confiscarea proprietății au devenit practici generalizate.

O coaliție alcătuită din Austria, Franța, Berna și orașele de pe Rinul de Sus, a oprit ascensiunea ducelui de Burgundia, care dorea să devină rege și chiar împărat. În urma asediului cetății Breisach și a revoltei locuitorilor acesteia, Hagenbach a fost înfrânt și capturat, iar arhiducele de Austria a ordonat judecarea acestuia. Hagenbach n-a fost judecat de un tribunal ordinar, ci de o curte constituită ad-hoc, alcătuită din 28 de judecători din statele și orașele coaliției.

Acest proces este considerat de unii istorici ca fiind actul de naștere al dreptului internațional penal, idee care nu poate fi împărtășită. Importanța procesului lui Hagenbach este considerabilă pentru sancționarea pe plan internațional a conduitelor individuale contrare regulilor cutumiere sau convenționale, care apără valori fundamentale pentru comunitatea internațională.

Proiecte concrete de instituire a unei jurisdicții penale internaționale datează însă din secolul al XIX-lea.

Gustav Moynier a lansat în 1872 proiectul de „Convenție pentru crearea unei instituții judiciare internaționale care să prevină și să reprime infracțiunile la Convenția de la

¹¹⁴⁹ A se vedea: dr. Crețu Vasile. *op. cit.* p. 312.

¹¹⁵⁰ A se vedea: E. Greppi, *The evolution of individual criminal responsibility under international law*, in *Revue internationale de la Croix-Rouge*, septembre, 1999, vol. 81, nr. 835, p. 533-535.

Geneva”1151, într-un raport prezentat în Comitetul internațional pentru ajutorul militarilor răniți.

Deși nici măcar nu a fost supus dezbaterilor în cadrul unei conferințe internaționale, Proiectul Moynier a rămas ca un început de cale în drumul spre instituirea unei Curți internaționale permanente de justiție.

Un alt pas spre realizarea practică a acestei idei a fost încercarea de instituire printr-una dintre convențiile de la Haga din 1907, a unei Curți internaționale de prize maritime, competente a se pronunța asupra capturării unei nave, de către o altă navă, cu pavilion străin. Convenția respectivă nu a fost ratificată, astfel Curtea nu a putut lua ființă.

În perioada imediat următoare primului război mondial, preocupări pentru crearea unei instanțe penale internaționale permanente s-au manifestat atât în cadrul Societății Națiunilor, cât și în cadrul unor foruri științifice de drept internațional.

Problema a fost ridicată la reuniunea de la Bruxelles, a Asociației internaționale de drept penal, de către profesorul român V.V. Pella. Prin rezoluția conferinței a fost creat un comitet de juriști, responsabil pentru pregătirea statutului Curții penale internaționale. V.V. Pella, în 1934 înaintează un proiect al unei Curți penale internaționale, care este preluat de Societatea Națiunilor.

Ideea creării unei Curți penale internaționale se intensifică în urma evenimentelor de la Marsilia din octombrie 1934¹¹⁵². Astfel, la conferința din 16 noiembrie 1937, este adoptată și semnată de 24 de state, Convenția pentru instituirea unei Curți penale internaționale.

Scopul creării Curții penale internaționale era lupta împotriva oricăror infracțiuni cu caracter internațional. Intrarea în vigoare a Convenției pentru instituirea unei curți penale internaționale era subordonată intrării în vigoare a Convenției pentru prevenirea și reprimarea terorismului, în termen de un an de la ratificarea de către 7 state semnatare a acestei convenții. Curtea trebuia să aibă caracter permanent, cu sediul la Haga.

Judecătorii în Curtea penală internațională urmau să fie numiți de către Curtea permanentă de justiție internațională. Numărul lor este stabilit la 5 judecători titulari și 5 judecători supleanți, conaționali ai statelor contractante, care erau aleși pe 10 ani. Însă în scopul asigurării unei continuități, se adoptă sistemul reînnoirii parțiale a judecătorilor la fiecare doi ani, cu câte un membru titular și un membru supleant. În scopul asigurării independenței judecătorilor, aceștia se bucurau de imunități diplomatice.

Competența Curții penale internaționale se limita la sancționarea penală a persoanelor fizice, ca autoare sau complice ale unei infracțiuni prevăzute de Convenția pentru prevenirea și reprimarea terorismului, excluzându-se prin aceasta răspunderea statelor.

În convenție se prevede, de asemenea, posibilitatea statelor semnatare ale convenției, de a-l deferi pe vinovat curții penale internaționale, ceea ce constituie o delegare de competență, competența curții fiind facultativă, întrucât depinde de decizia statului. Prevederea respectivă tinde să ușureze aderarea la convenție a unui număr cât mai mare de state.

Conform art. 26, la Curtea penală internațională au acces nu numai statele, dar și particularii, în cazul constituirii ca parte civilă. Dreptul particularilor însă, este limitat, întrucât particularul are dreptul de a intenta o acțiune civilă în fața curții numai după ce cazul a fost adus în fața Curții de statul interesat¹¹⁵³.

1151 Este vorba de Convenția de la Geneva pentru ameliorare soartei militarilor răniți în armatele în campanie, semnată la 22 august 1864.

1152 Asasinarea la Marsilia, în 1934, a regelui Alexandru al Iugoslaviei și a ministrului de externe francez, Louis Barthou.

1153 Convenția pentru instituirea unei Curți penale internaționale, art. 26, semnată la conferința din 16 noiembrie 1937 la Geneva.

Conform prevederii convenției, Curtea va aplica legislația penală a statului, pe al cărui teritoriu s-a comis infracțiunea sau pe cea a statului, care a deferit pe acuzat, curții.

Ședințele Curții penale internaționale sunt publice, dar curtea poate decide să le țină și cu ușile închise.

Instrucția și judecata se desfășoară în prezența acuzatului, a avocaților săi și a reprezentanților statului, sentința urmând să se pronunțe în ședință publică. Deliberările Curții sunt secrete, iar deciziile sunt luate cu majoritatea de voturi.

În decursul procesului, acuzatul se bucură de dreptul de a se apăra cu avocați, iar dacă nu și i-a angajat, curtea îi va desemna unul din oficiu, pentru a lua cunoștință de dosarul și memoriile părților civile, de a propune curții audierea de martori și de a nu fi judecat pentru alte infracțiuni, decât cele pentru care a fost deferit curții.

Conform convenției, sunt prevăzute trei modalități de finalitate a procedurii și executare a sentinței:

- acuzatul poate fi achitat, ceea ce presupune punerea lui imediată în libertate;
- acuzatul este condamnat la o pedeapsă cu privațiune de libertate. Convenția prevede în cazul privării de libertate a acuzatului, posibilitatea Curții de a desemna statul însărcinat cu exercitarea pedepsei, în condițiile obținerii în prealabil a asentimentului acestui stat. Asentimentul nu este necesar în cazul desemnării statului diferent al acuzatului;
- acuzatul este condamnat la pedeapsa capitală. În cazul respectiv, statul desemnat de curte pentru a executa pedeapsa, este liber de a înlocui pedeapsa cu moartea cu pedeapsa privativă de libertate, cea mai gravă din legislația sa penală, argument fiind faptul că nu toate statele prevăd în legislațiile lor pedeapsa cu moartea.

Hotărârile Curții pot fi atacate, existând o singură cale de atac, revizuirea. Dreptul la revizuire aparține statului care a deferit acuzatul curții, statul împotriva căruia infracțiunea a fost comisă sau statul pe teritoriul căruia infracțiunea a fost comisă, precum și condamnatului.

În prevederile convenției se face referire și la posibilitatea denunțării de către state a convenției. Denunțarea se face prin trimiterea instrumentelor de denunțare Secretariatului General al Societății Națiunilor.

Crearea Curții penale internaționale însemna asigurarea eficienței pedepsirii crimelor internaționale și descurajarea potențialilor autori, precum și cooperarea statelor în acest domeniu.

Din cauza declanșării celui de-al doilea război mondial, ratificarea Convenției pentru crearea Curții penale internaționale a fost imposibilă, acest fapt, însă, rămâne unul de referință în istoria jurisdicției penale internaționale, cu ecouri mari pentru perioada de după cel de-al doilea război mondial.

Actele de violență extremă și disprețul pentru ființa umană au avut o asemenea amploare în cursul celui de-al doilea război mondial, încât au șocat în frecvente rânduri opinia publică mondială. Răspunsul la asemenea acte de barbarie nu putea fi decât unul singur – instituirea unui sistem de jurisdicție internațională.

Având în vedere experiența Tribunalului militar ad-hoc de la Nürnberg și Tokio, în cadrul celei mai cuprinzătoare organizații mondiale de apărare a păcii, ONU, s-a luat inițiativa creării unei instanțe internaționale permanente. Lumea dorea o instanță internațională creată departe de tumultul războiului, în timp de pace pentru a nu se răsfrânge în activitatea ei, aura învingătorilor, instanță în care legea odată convenită pentru instrumentarea și sancționarea celor mai grave crime internaționale, să fie aplicată în mod egal și imparțial pentru toate părțile responsabile, indiferent de momentul istoric în care se săvârșește crima: pace sau război¹¹⁵⁴.

Fenomenul creat de activitatea celor două Tribunale – de la Nürnberg și Tokio – ca și ecoul provocat de acestea, au condus Adunarea Generală a Națiunilor Unite la adoptarea

¹¹⁵⁴ A se vedea: D. Diaconu, *Curtea penală internațională. Istorie și realitate*. Ed. ALLBECK. București, 1999, p. 27.

rezoluției 95/11.12.1946 care aproba și confirma principiile „de la Nürnberg”. De asemenea, Adunarea Generală va declanșa, în 1947, procesul de elaborare a unui „Cod al crimelor contra păcii, securității și umanității”, care nu a fost realizat¹¹⁵⁵.

Prin rezoluția nr. 270(III)/9.12.1949 Adunarea Generală a ONU cere Comisiei de Drept Internațional să se pronunțe asupra posibilității de a înființa un organ judiciar internațional pentru judecarea crimelor prevăzute de convențiile internaționale. Comisia, după câteva luni dă un aviz favorabil creării unei Curți Penale Internaționale. Pornind de la acest aviz, se creează un Comitet, care în 1951 redactează un proiect de Statut al unei Curți Penale Internaționale, care este expediat statelor pentru eventualele observații. Pe baza observațiilor făcute de statele membre, un nou Comitet, creat în 1953 aduce îmbunătățiri proiectului de Statut.

Din considerentele că proiectul nu a întrunit o adeziune destul de largă în rândul statelor membre ale ONU, instituirea Curții Penale Internaționale a fost abandonată.

Tragicele evenimente din Iugoslavia și din Rwanda au șocat întreaga comunitate internațională, determinând ONU să reia dezbaterile privind statornicirea unei instanțe penale permanente.

Astfel, în noiembrie 1992, Adunarea Generală a ONU, prin rezoluția 47/33, a mandatat Comisia de drept internațional, pentru elaborarea unui proiect de Statut privind crearea unei Curți penale internaționale. Proiectul fiind întocmit a fost prezentat Adunării Generale, care în 1995, prin rezoluția 50/46 a creat un Comitet Premergător, care să stabilească textul unei Convenții pentru crearea Curții penale internaționale. Timp de 3 ani, din 1995 până în 1998, Comitetul Premergător a reușit să stabilească textul unei asemenea Convenții, text care urma să fie supus examinării unei Conferințe diplomatice a plenipotențiarilor Națiunilor Unite.

Adunarea Generală a ONU, prin rezoluția nr. 52/160 din 15 decembrie 1997, stabilește sarcina Conferinței în a finaliza și a adopta Convenția pentru înființarea unei Curți penale internaționale.

Conferința diplomatică a plenipotențiarilor Națiunilor Unite și-a început lucrările la 15 iunie 1998. Lucrările Conferinței s-au desfășurat aproape cinci săptămâni. În acest răstimp au avut loc nenumărate dezbateri, fiecare articol fiind supus unor discuții separate.

Astfel, la 17 iulie plenara Conferinței a redactat un Act final ce consfințește adoptarea „Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale”. Din 148 de state prezente la vot pentru adoptarea statutului au votat 120 de state, 7 au fost împotriva¹¹⁵⁶ și 21 s-au abținut.

În felul acesta, visul de peste un secol de creare a unei instanțe penale internaționale se realizează, ziua de 17 iulie 1998 va rămâne în conștiința umanității și în istoria dreptului internațional ca un moment de schimbare radicală a concepției privind justiția internațională¹¹⁵⁷.

În scopul elaborării unor proiecte care să completeze necesitățile de funcționare efectivă a Curții, prin Actul final al Conferinței de la Roma a fost instituită o Comisie Pregătitoare. În sarcina acesteia intra elaborarea:

- Regulilor de procedură ale Curții;
- Elementelor constitutive ale infracțiunilor internaționale care se află în competența de judecată a Curții Penale Internaționale;
- Acordului între Curtea Penală și ONU;
- Acordului de sediu cu Olanda;
- Regulamentului privind imunitățile și privilegiile acordate personalului care va activa în organismele specializate ale Curții;

¹¹⁵⁵ A se vedea: Victor Ponta. *Scurt istoric al justiției penale internaționale*. Ed. Regia autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2001, p. 29.

¹¹⁵⁶ SUA, China, Libia, India, Irak, Iran, Israel.

¹¹⁵⁷ Republica Moldova a semnat Statutul Curții Penale Internaționale la 8 septembrie 2000.

- Bugetului pentru primul an de activitate.

Conform articolului 126, Statutul va intra în vigoare în prima zi din luna după cea de-a 60-a zi de la data depunerii celui de-al 60-lea instrument de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare, la Secretariatul General al ONU.

Pentru fiecare Stat care ratifică, acceptă, aprobă sau aderă la Statut după depunerea celui de-al 60-lea instrument de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare, Statutul va intra în vigoare în prima zi din luna de după cea de-a 60-a zi de la depunerea de către un astfel de Stat a instrumentului său de ratificare, acceptare, aprobare sau aderare¹¹⁵⁸.

La 7 ani de la intrarea în vigoare a acestui statut Secretarul General al ONU va organiza o Conferință de revizuire pentru a examina orice amendament adus acestui Statut, revizuire ce se va putea face de către Adunarea Statelor Părți.

De asemenea, este interesantă prevederea că, chiar dacă un stat devine parte la Statut și acceptă competența Curții, totuși poate declara că, pentru o perioadă de 7 ani de la intrarea în vigoare a Statutului pentru statul respectiv, nu acceptă jurisdicția Curții cu privire la crimele de război atunci când se presupune că o atare crimă a fost săvârșită de cetățenii săi sau pe teritoriul său.

În calea înființării Curții Penale Internaționale s-au ridicat numeroase obstacole. Ideea creării Curții Penale Internaționale era adesea obstrucționată de refuzul statelor de a accepta o idee în care vedeau „un transfer” al prerogativelor de suveranitate și renunțarea la unul dintre drepturile fundamentale ale lor – acela de a-i judeca pe propriii lor cetățeni.

Evoluția și acceptarea justiției penale internaționale a fost condiționată pe parcursul timpului de două mari probleme: pe de o parte, necesitatea de a defini cu exactitate crimele internaționale ce urmau a fi supuse jurisdicției Curții, iar pe de altă parte, o coerentă delimitare a prerogativelor statelor.

Obiectivul principal al Curții Penale Internaționale este de a judeca și pedepsi indivizii care comit cele mai grave crime de drept internațional.

Printre motivele cele mai importante care justifică necesitatea instituirii Curții Penale Internaționale sunt următoarele:

- Necesitatea de a pune capăt nesancționării. În pofida existenței anumitor precedente, majoritatea autorilor gravelor abuzuri ale drepturilor omului și ale încălcărilor dreptului internațional umanitar nu sunt pedepsiți de organismele naționale sau internaționale. Lipsa sancționărilor încurajează repetarea abuzurilor și privează drepturile omului și dreptul umanitar de efectul lor impeditiv.

- Necesitatea de a contrabalansa ineficiența sistemelor naționale.

Guvernele pot să se opună tragerii la răspundere a propriilor cetățeni din următoarele motive:

- a) motive de politică a statului;
 - b) lipsa unui sistem jurisdicțional intern care să poată înfăptui justiția în cazul unor conflicte interne;
 - c) nedorința de a demite persoane care dețin funcții politice sau militare în stat.
- Necesitatea de a crea un mecanism executoriu. Prin crearea Curții Penale Internaționale se conferă standardelor penale internaționale o mai mare credibilitate.

- Necesitatea de a servi ca model de justiție. Interpretarea de către Curtea Penală Internațională a prevederilor drepturilor omului și a standardelor internaționale umanitare ar putea clarifica ambiguitățile existente în domeniul dreptului și va face lumină asupra dezvoltărilor ulterioare. Datorită faptului că toți membrii O.N.U. contribuie în mod voluntar la ameliorarea sistemului, Curtea Penală Internațională va primi un suport internațional mai larg decât curțile temporare.

¹¹⁵⁸ Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, art. 126.

Aplicarea statutului curții se bazează pe anumite principii generale ale dreptului penal. Un prim principiu este cel al neretroactivității, conform căruia un individ nu va fi tras la răspundere penală pentru acte comise înainte de intrarea în vigoare a Statutului. Un alt principiu este condiția vârstei, conform căreia persoana poate fi trasă la răspundere numai dacă la momentul săvârșirii crimei a împlinit 18 ani. De asemenea, nu există condiții legate de termenul de prescripție.

Răspunderea penală a indivizilor poate surveni numai atunci când persoana comite o crimă în mod individual sau colectiv, ordonă, solicită sau provoacă comiterea unei crime, care se consumă sau constituie doar o tentativă, incită în mod direct și public alte persoane la comiterea genocidului.

În stabilirea categoriilor de infracțiuni ce trebuie să intre în competența Curții, s-a pornit de la ideea de a se păstra o coerență între definirea acestora în diverse instrumente internaționale și în statutul curții. În final s-a ajuns la includerea în Statut a patru categorii de crime:

- I - crime de război;
- II - crima de genocid;
- III - crime împotriva umanității;
- IV - crima de agresiune.

Crima de agresiune este acea faptă care numai după ce a fost constatată de Consiliul de Securitate poate fi pusă pe rol în fața Curții Penale Internaționale. Curtea își poate exercita competența numai atunci când persoana care face obiectul unei anchete sau al unei urmăririi penale este cetățean al unui stat parte la statut și când statul, pe teritoriul căruia a avut loc actul sau omisiunea, este parte la Statut.

Curtea Penală Internațională va fi compusă din patru organe principale:

- a) Președinția;
- b) Secția de apeluri, Secția de judecată, Secția pentru faza dinaintea judecării;
- c) procuror;
- d) grefier.

Curtea va avea 18 judecători. Judecătorii vor fi aleși dintre persoanele cu un înalt caracter moral, care au calificările cerute de statele lor pentru numirea în posturile cele mai înalte, va avea competență în domenii de drept internațional, internațional umanitar și drepturile omului.

Biroul procurorului va acționa independent ca organ separat al Curții. El va răspunde de primirea referatelor și a oricăror informații privind crimele de competența Curții. Biroul va fi condus de un procuror, care poate fi ajutat de unul sau de mai mulți procurori adjuncți.

Procesul de judecată se va desfășura la sediul Curții, în afară de cazurile în care s-a prevăzut altfel. Limbile oficiale de lucru sunt araba, spaniola, engleza, franceza, rusa și chineza. Procesul se desfășoară public și sentința la fel se pronunță în public și, dacă e posibil, în prezența acuzatului.

Pedepsele pot fi conform art.77 al statutului, închisoarea pentru un număr specificat de ani, care nu poate depăși maximum 30 de ani sau închisoarea pe viață. Pe lângă pedepsele cu închisoarea, Curtea poate dispune o amendă conform criteriilor stipulate în Regulile de procedură și probe, o confiscare a produselor infracțiunii, a proprietății și bunurilor obținute direct sau indirect de pe urma acelei infracțiuni.

Cheltuielile Curții sunt suportate din fondul propriu care se formează din cotizațiile statelor-membre, mijloacele puse la dispoziție de ONU, precum și din donații benevole ale guvernelor, organizațiilor internaționale, persoanelor fizice și juridice¹¹⁵⁹.

Adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale a constituit un eveniment istoric, întrucât s-a creat un nou mecanism de luptă și descurajare a violării normelor și principiilor dreptului internațional umanitar și drepturilor omului. Existența în dreptul internațional a unor

1159 A se vedea: Лукашук И.И., Наумов А.В. Указ. соч. p. 110.

numeroase acte investite cu autoritatea națiunilor lumii, unite în lupta pentru pace – prin care se condamnă săvârșirea de crime de război și crime contra umanității – creează un cadru legal eficient pentru urmărirea și pedepsirea tuturor celor vinovați pentru comiterea unor astfel de crime, pentru împiedicarea lor de a se sustrage de la corecta judecată a umanității.

Bibliografie:

Andronovici Constantin. *Drept internațional public*. Ed. Graphix. Iași, 1993; Anghel Ion M., Anghel Viorel I. *Răspunderea în dreptul internațional*. Ed. Lumina Lex, București, 1998; Balan O., Burian Al., *Drept Internațional Public*, volumul II, Chișinău, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003; Burian Al., Balan O., Serbenco Ed., *Drept Internațional Public*, ediția a II-a, Chișinău, CEP USM, 2005; Balan O., *Terorismul - flagel internațional*. Revista „Legea și viața” Nr. 8 din 1997; Balan Oleg. *Terorismul - crimă internațională*. Chișinău, 1998; Balan Oleg conf. univ. dr., Beșleagă Gr drd. *Terorism și antiterorism*. Ed. Academiei „Ștefan cel mare”, Chișinău, 2002; Buergenthal Thomas și Weber Renate, *Drept internațional al drepturilor omului*. Ed. ALL, București, 1996; Ciucă Aurora. *Drept internațional public*. Ed. „Cugetarea” Iași, 2000; Cloșcă Ionel, Suceavă Ion. *Tratat de drepturile omului*. Ed. Europa Nova. București, 1995; Cloșcă Ionel, dr., Suceavă Ion dr. *Drept internațional umanitar*. Casa de editură și presă „Sansa”-SRL, București 1992; Crețu Vasile. *Drept internațional public*. Ediție revăzută și adăugită. Ed. Fundației România de mâine. București, 2002; Crețu Vasile dr., *Drept Internațional Penal*. Ed. „Tempus România”, București, 1996; David Eric. *Principes de droit des conflits armés*. Bruylant, Bruxelles, 1994; Diaconescu Gheorghe dr., *Genocidul*, Ed. Militară, București, 1991; Diaconu D., *Curtea penală internațională. Istorie și realitate*. Ed. ALLBECK. București, Diaconu Ion dr. *Curs de drept internațional public*. Casa de editură și presă „Șansa”. București, 1993; Greppi E., *The evolution of individual criminal responsibility under international law*, in Revue internationale de la Croix-Rouge, septembre, 1999; Geamănu Grigore. *Drept Internațional Public*. Vol. II. Ed. Didactică și pedagogică, București, 1983; Grigore Geamănu. *Drept internațional penal și infracțiunile internaționale*. Editura Academiei. București, 1977; Gutman Roy and Rieff David *Crimes of war. What the public should know*. Legal editor Kenneth Anderson. W.W. Norton & Company. New York · London. 1999; Johannes Lepsius, *Archives du génocide des Arméniens*, Fayard, 1986; Kriangsak Kittichaisaree, Hohorary Visiting Fellow. University of New South Wales School of Law. *International criminal law*. Oxford, 2002; Kuper Leo, *The Prevention of Genocide*, Yale University Press, New Haven and London, 1985; Leprince-Rinquet L. *Le Grand Merdier. Ou l'espoir pour demain?* Ed. Flammarion. 1978. Imprime en France; Malaurie P. *Antologia gândirii juridice*. Ed. Humanitas, București, 1997; Maxim V. Ioan. *Terorismul. Cauze, efecte și măsuri de combatere*. Ed. Politică. București. 1989; Mazilu Dumitru, prof. univ. dr. *Drept internațional public*. Vol. II. Ed. Lumina lex, București, 2002; Mazilu Dumitru prof. univ. dr. *Dreptul păcii. Tratat*. Ed. ALLBECK. București, 1998; Mihăilă Marian. *Elemente de drept internațional public și privat*. București. Ed. ALLBECK. 2001; Niciu I. Marțian prof. univ. dr. *Drept internațional public*. Ed. Servosat. Arad, 1999; Niciu Marțian prof. univ. dr. *Drept internațional public*. Ed. „Chemarea” Iași, 1993; Pivniceru Mona Maria. *Răspunderea penală în dreptul internațional*. Ed. Polirom, Iași, 1990; Панов В.П. *Международное уголовное право*. Из. Инфра-М, Москва, 1997; Ponta Victor. *Scurt istoric al justiției penale internaționale*. Ed. Regia autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2001; Preda-Mătășaru Aurel, ambasador dr. *Tratat de drept internațional public*. Ed. Lumina Lax. București, 2002; Stelian Scăunaș. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. Ed. ALLBECK. București, 2002; Sărcu-Scobioală D., Lupușor Ir., Gonciarova Eu., *Jurisdicția internațională penală*. CEP USM, Chișinău, 2008; Suceavă Ion general-locotenent dr., Marcu Viorel căpitan, Gheorghe Constantin maior. *Omul și drepturile sale. Drepturile omului și dreptul umanitar în tratate și legi*. București, 1991; *Carta ONU*; Codului Penal al Republicii Moldova; Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17 decembrie 1979; Convenția Europeană pentru reprimarea terorismului, semnată la Strasbourg, la 27 ianuarie 1977; Convenția privind prevenirea și reprimarea actelor teroriste semnată la Washington la 2 februarie 1971; Convenția pentru instituirea unei Curți penale internaționale, semnată la Geneva la 16 noiembrie 1937; Convenția referitoare la sclavie, adoptată de Adunarea Generală a Societății Națiunilor în 1926; Convenția de la Geneva pentru ameliorare soartei militarilor răniți în armatele în campanie, semnată la 22 august 1864; Le Monde au present. Encyclopaedia Universalis. France, 1994; Grand Larousse Universel. Tome 14. Paris, 1993; Le Grand Robert de la langue francaise. Dictionnaire alphabetique et analogique de la langue francaise.

Deuxieme edition. Tome IX. Suc-z. Paris 1992; *Dicționar de Drept internațional public*. Coordonator: dr. Ionel Cloșcă. Ed. Științifică și enciclopedică. București, 1982; *Dicționar diplomatic*. Coordonator dr. Petre Bărbulescu și alții. Ed. Politică. București, 1979; Documentele oficiale ale Adunării Generale a ONU, Sesiunea a XXVII-a, 1999; *Guide pour la lutte contre le terrorisme international*. Lyon, octobre, 1955; Revista americană "Terrorism, in the united states" 1994.

Арцибасов И.Н., Егоров С.А. *Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия*. Москва, 1989; Дугли Мария-Тереса, Пелландини Кристина. *Пресечение нарушений международного гуманитарного права*. Сборник статей, МККК, Москва, 1998; Кассезе Антонио. *Предисловие бывшего председателя Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии*. Международный Журнал Красного Креста. № 19, ноябрь-декабрь; *Международное право*. Ответственные редакторы: проф. Ю.М. Колосов, проф. Э.С. Кривчикова. Из. Международные отношения. Москва, 2000; *Международное уголовное право*. Под редакцией В.Н. Кудрявцева. Из. Наука, 1999, Москва; Лаити Кама. *Предисловие председателя Международного уголовного трибунала по Руанде*. Международный Журнал Красного Креста. № 19, ноябрь-декабрь 1997; Лукашук И.И. Наумов А.В. *Международное уголовное право*. Из. Спарк, Москва, 1999; Роберж Мари-Колод. *Юрисдикция специальных Трибуналов для бывшей Югославии и для Руанды в отношении преступлений против человечности и геноцида*. Международный Журнал Красного Креста. № 19, ноябрь-декабрь 1997; *Международное публичное право*: Сб. документов Том 2, Москва, 1996.

Capitolul XXI

DREPTUL CONTENCIOSULUI INTERNAȚIONAL

- § 1. *Noțiunea dreptului contenciosului internațional*
- § 2. *Normele și izvoarele dreptului contenciosului internațional*
- § 3. *Tipologia organelor jurisdicționale internaționale*
- § 4. *Competența jurisdicțională internațională*
- § 5. *Procedura jurisdicțională internațională*
- § 6. *Actul jurisdicțional*

§ 1. Noțiunea dreptului contenciosului internațional

Dreptul contenciosului internațional este o ramură nouă a dreptului internațional public, apariția sa fiind indisolubil legată de instituirea și funcționarea jurisdicțiilor internaționale. Spre deosebire de alte ramuri ale dreptului internațional, care în marea lor majoritate sunt formate din norme materiale, obiectul dreptului contenciosului internațional, prin natura sa, este constituit din relații procesuale de exercitare a drepturilor și obligațiilor internaționale. Dacă am face o paralelă cu sistemul dreptului intern, atunci dreptului contenciosului internațional i-ar corespunde dreptul contenciosului fie administrativ, constituțional, fie cel pe care privațiștii îl preferă sub sintagma *dreptul de procedură*. În sfera de reglementare a dreptului internațional același obiect este tratat la general în cadrul instituției reglementării pașnice a diferendelor internaționale, denumire care, potrivit profesorului Jean Combacau, nu reflectă juridicitatea însăși a dreptului internațional.¹¹⁶⁰ Prin urmare, crearea căilor juridice contencioase are un scop politic de asigurare a păcii și securității internaționale, oferind societății internaționale modalități pașnice de reglementare a diferendelor, dar și unul juridic – cel de realizare a unei ordine juridice în caz de confruntare a pretențiilor divergente.

De fapt, definirea și chiar însăși denumirea dreptului contenciosului internațional trezește controverse în doctrina juridică a dreptului internațional. În doctrina rusească, această ramură ia contururi mai largi, fiind denumită *drept internațional procesual*, conceput ca o totalitate de principii și norme, care reglementează modalitatea de realizare a drepturilor și obligațiilor subiectelor dreptului internațional public. În acest context, profesorul Bekiașev K.A. susține că „procesul internațional nu trebuie redus la activitatea organelor judiciare și arbitrale în examinarea unor cauze concrete (...), dar la întreaga procedură de realizare a normelor dreptului internațional prin intermediul mecanismelor internaționale sau naționale”.¹¹⁶¹ Evident în această abordare, spectrul relațiilor reglementate se lărgește inclusiv acoperind procedura internă a oricărui organ permanent sau ad-hoc al oricărei organizații internaționale, care de fapt formează dreptul derivat al organizației în cauză. Pe de altă parte, diversitatea jurisdicțiilor internaționale ne conturează un subiect procesual nou pentru dreptul internațional cum ar fi persoana fizică

¹¹⁶⁰ Combacau Jean, Sur Serge. *Droit international public*. – Paris: MONTCHRESTIEN, 3-e ed., 1997, p. 549.

¹¹⁶¹ *Международное публичное право*. Учебник. Отв. ред. Бекяшев К. А. – Москва: Изд. Проспект, 2004, p.883.

care nu este subiect de drept internațional public, dar este justițiabil în fața unor jurisdicții internaționale cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Tribunalul Administrativ al Națiunilor Unite sau Curtea Internațională Penală.

Din aceste perspective, poziția doctrinei franceze¹¹⁶², care pledează pentru denumirea de drept al contenciosului internațional, ne pare să răspundă cel mai bine unei ramuri care ar reglementa modalitatea de constituire și funcționare a unor organe judiciare internaționale pentru soluționarea unor contestații juridice având ca temei încălcările unor norme de drept internațional public.

Prin urmare, **dreptul contenciosului internațional** este ansamblul de norme și principii care reglementează procedura realizării dreptului material de către jurisdicțiile internaționale în caz de apariție a unui contencios internațional.

Din definiția propusă, cel puțin două concepte par indispensabile pentru identificarea conturului dreptului contenciosului internațional: jurisdicția internațională și contenciosul internațional. Comun pentru ambele concepte este calificativul de internațional care le plasează într-o ordine juridică reglementată de dreptul internațional public. În această optică, jurisdicția și diferendul aparțin ordinii publice internaționale.

În sensul său organic, **jurisdicția internațională** poate fi definită ca un organ care are funcția soluționării unui diferend internațional printr-o decizie obligatorie urmare a aplicării dreptului internațional. În acest sens, o jurisdicție este în primul rând contencioasă, deoarece reglementează un diferend. Pe de altă parte, o jurisdicție se identifică prin activitatea sa *dictio iuris*, prin emiterea hotărârilor obligatorii.

În sensul dreptului internațional, **contenciosul internațional** se identifică cu diferendul internațional, care presupune două elemente de bază: pretenția unei părți și contestarea ei de cealaltă parte. Pentru formarea diferendului nu contează dacă pretenția este explicită sau implicită, iar contestația este expresă sau tacită. Important pentru constituirea unui contencios este întrunirea celor două poziții divergente. În schimb, calificativul „internațional” atribuit unui diferend nu este atât de simplu de determinat pentru a ne afla în sfera contenciosului internațional. Potrivit lui Carlo Santulli¹¹⁶³, pentru identificare poate fi utilizat criteriul material sau formal. Astfel, un diferend va fi material-internațional dacă va conține un element de extraneitate, care la rândul lui poate rezulta din criterii personale sau spațiale, ceea ce ne apropie de dreptul internațional privat. De exemplu, un diferend între un stat și un investitor străin va fi unul material-internațional, dacă va fi atribuit unui tribunal, constituit potrivit unui tratat ce reglementează protecția investițiilor. Totuși acest criteriu, în opinia noastră, este destul de ambiguu, deoarece se poate plasa oricând și ușor în sfera privată.

Situația este diferită dacă acceptăm criteriul formal și aici cele două abordări, spațială și personală, sunt irelevante. Tot ce contează este forma de reglementare a diferendului. De exemplu un litigiu „plasat și izvorât” în întregime pe teritoriul unui singur stat poate fi internațional. Este cazul contenciosului în domeniul drepturilor omului (Curtea Europeană a Drepturilor Omului¹¹⁶⁴). Dacă e să ne referim la criteriul personal, atunci un diferend va fi internațional dacă el opune două subiecte de drept internațional public, care deja diferă de conceptul clasic ce opera cu categoria de diferend interstatal¹¹⁶⁵. Bineînțeles, contenciosul internațional nu se limitează numai la contenciosul interstatal, dacă ținem cont de entitățile derivate (organizațiile internaționale)

1162 A se vedea Santulli Carlo. *Droit du contentieux international*. – Paris: Edition LGDJ, 2005; Combacau Jean, Sur Serge. *Droit international public*. – Paris: MONTCHRESTIEN, 3-e ed., 1997.

1163 Santulli Carlo, *op.cit.*, p.6.

1164 Site-ul oficial al Curții Europene a Drepturilor Omului: <http://www.echr.cone.int>

1165 A se vedea Cloșca I. *Reglementarea pașnică a diferendelor dintre state*. – București, 1998.

sau de subiecții interni, care pot opune pretenții statelor. Mai mult, în prezent contenciosul internațional cuprinde categorii de litigii în care statele nu sunt părți, dar care sunt examinate de jurisdicții internaționale, cum ar fi diferendele între organizații internaționale, sau, și mai interesant, contenciosul funcției publice internaționale (Tribunalul administrativ al Națiunilor Unite¹¹⁶⁶) și contenciosul represivității internaționale (Curtea Internațională Penală¹¹⁶⁷), ambele plasând persoanele fizice și organizațiile internaționale în poziții opuse.

În același context, este interesantă și modalitatea de tratare a contenciosului internațional de către Jean Combacau¹¹⁶⁸, care deosebește, dar după criterii mai mult clasice, contenciosul interstatal de cel „transtatal”, raportându-l la „tehnicile contencioase de realizare a dreptului internațional cu ocazia diferendelor care opune părți care nu sunt, sau cel puțin nu sunt ambele, state”.

În fine, se cuvine să amintim că, similar dreptului intern, între contencios și jurisdicție există un raport dictat de două reguli:

- *inexistența jurisdicției fără contencios*, în sensul că însăși jurisdicția este în primul rând contencioasă și numai cu titlu facultativ poate fi consultativă;
- *existența contenciosului fără jurisdicție*, ceea ce dreptul intern numește „modalități alternative de soluționare a diferendelor”, iar dreptul internațional – „modalități politico-diplomatice de reglementare a diferendelor internaționale”¹¹⁶⁹.

§ 2. Normele și izvoarele dreptului contenciosului internațional

După natura lor, normele dreptului contenciosului internațional sunt reguli de procedură. Ele reglementează o multitudine de raporturi juridice cu caracter tehnic. Aceste norme nu reglementează diferendul propriu-zis, dar modalitatea lui jurisdicțională de reglementare. După conținutul lor, ele determină:

- ordinea de constituire a jurisdicțiilor internaționale,
- competența jurisdicțiilor internaționale,
- formarea angajamentului jurisdicțional,
- funcționarea jurisdicțiilor internaționale,
- fazele procedurii jurisdicționale,
- formarea actului jurisdicțional,
- modalitatea de executare a actului jurisdicțional.

Normele dreptului contenciosului internațional se clasifică după tipologia izvoarelor în care se conțin. Dar indiferent de sursa lor, aproape toate au un caracter **supletiv**. Acest caracter se datorează, pe de o parte, naturii angajamentului jurisdicțional, determinat de părțile în diferendul deja existent sau de părțile unui tratat care inserează în conținutul lui clauze compromisorii. Pe de altă parte, majoritatea normelor acestei ramuri se conțin în acte derivate, cum ar fi de exemplu, majoramentul interior al jurisdicției, adoptat de ea însăși. Respectiv normele de procedură sunt flexibile și adaptabile în dependență de situație de către părțile în diferend sau autorizate de președinții instanțelor judiciare internaționale.

1166 Site-ul oficial al Tribunalului administrativ al Națiunilor Unite: http://untreaty.un.org/UNAT/main_page_French.htm

1167 Site-ul oficial al Curții Internaționale Penale: <http://www.icc-cpi.int>

1168 Combacau Jean, Sur Serge, *op.cit.*, p.602.

1169 A se vedea Chebeleu T. *Reglementarea pașnică a diferendelor internaționale*. – București, 1994; Cloșcă I. *Despre diferendele internaționale și căile soluționării lor*. – București, 1973; Malița M. *Mecanisme de reglementare pașnică a diferendelor*. – București, 1982.

Dacă e să ne referim la izvoarele acestei ramuri, ele sunt tratatul și cutuma, deși rolul ultimei este minimalizat și redus de fapt la unele principii generale de drept care guvernează procedura jurisdicțională.

Tratatul internațional este izvorul incontestabil al dreptului contenciosului internațional, deși specific totuși pentru această ramură sunt izvoarele nu tocmai „ortodoxe” ale dreptului internațional și aceasta se explică prin conținutul complex al relațiilor reglementate de dreptul contenciosului internațional, despre care am amintit mai sus. De exemplu, funcționarea jurisdicțiilor internaționale poate fi reglementată printr-un tratat internațional (Statutul Curții Internaționale de Justiție, parte integrantă a Cartei ONU; Convenția Europeană a Drepturilor Omului), printr-o decizie a unei organizații internaționale (Statutul Tribunalului Administrativ al Națiunilor Unite; Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie) sau printr-un act unilateral al însăși jurisdicției internaționale (Regulamentului Curții Internaționale Penale). Dacă ne referim la formarea angajamentului jurisdicțional, acest gen de raporturi sunt reglementate fie prin tratatele multilaterale, fie bilaterale, care prevăd clauze compromisorii, și cel mai neordinar pentru dreptul internațional – prin acte unilaterale, așa-numitele declarații de recunoaștere a jurisdicției obligatorii, cum ar fi cea emisă potrivit art. 36, par.2 din Statutul Curții Internaționale de Justiție¹¹⁷⁰.

Pentru aceste motive vom grupa sursele dreptului contenciosului internațional după criteriul formei actului și nu naturii sale juridice:

I. Tratamente multilaterale, care reglementează raporturile contenciosului internațional:

1. Convenția pentru soluționarea pașnică a diferendelor internaționale din 18 octombrie 1907, Haga;
2. Tratatul general de arbitraj interamerican din 5 ianuarie 1929, Washington;
3. Carta Națiunilor Unite și Statutul Curții Internaționale de Justiție din 26 iunie 1945, San Francisco;
4. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950, Roma;
5. Convenția europeană pentru reglementarea pașnică a diferendelor din 29 aprilie 1957, Strasbourg;
6. Protocolul Comisiei de mediere, conciliere și arbitraj din 1964;
7. Convenția O.N.U. asupra dreptului mării din 10 decembrie 1982, Montego-Bay;
8. Acordul european cu privire la persoanele participante în cadrul procedurilor în fața Curții Europene a Drepturilor Omului din 5 mai 1996, Strasbourg;
9. Statutul Curții Penale Internaționale din 17 iulie 1998, Roma.

II. Acorduri bilaterale de creare a unor jurisdicții :

1. Acordul cu privire la crearea Tribunalului special pentru Sierra Leone din 16 ianuarie 2002, încheiat între Națiunile Unite și Guvernul Sierra Leone;
2. Acordul cu privire la crearea Tribunalului pentru Liban în vigoare din 10 iunie 2007, încheiat între Națiunile Unite și Republica Libaneză.

III. Actele organizațiilor internaționale de instituire a jurisdicțiilor internaționale:

1. Statutul Tribunalului administrativ al Națiunilor Unite, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 351-A-IV din 24 noiembrie 1949, ultimul amendament din 13 aprilie 2005, adoptat prin Rezoluția nr. 59/283;

¹¹⁷⁰ A se vedea Кожевников Ф.И., Шармазанашвили Г.В. *Международный суд ООН: организация, цели, практика.* – Москва: Изд. Международные отношения, 1971.

2. Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie, adoptat de Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 827 din 25 mai 1993;

3. Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda, adoptat de Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 955 din 8 noiembrie 1994;

4. Rezoluția AG a ONU nr. 52/160 din 15 decembrie 1997 cu privire la crearea unei Curți internaționale penale;

5. Rezoluția Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite nr. 1315 (2000) din 14 august 2000 cu privire la crearea Tribunalului special pentru Sierra Leone;

6. Rezoluția Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite nr. 1757 (2007) din 30 mai 2007 cu privire la crearea Tribunalului pentru Liban.

Cu toate acestea, există jurisdicții ale căror statut constituie surse inedite de proveniență, exemplul elocvent fiind cel al Curții de Justiție a Uniunii Europene: Protocolul cu privire la statutul Curții de justiție constituie anexa la Tratatul asupra Uniunii Europene, la Tratatul de constituire a Comunității Europene și la Tratatul de constituire a Comunității Europene pentru Energie Atomică, potrivit art.7 al Tratatului de la Nița din 26 februarie 2001, statut modificat ulterior prin decizia Consiliului Uniunii Europene din 12 mai 2002 și din 15 iulie 2003, prin art.13 al Actului cu privire la condițiile de aderare din 16 aprilie 2003, prin decizia Consiliului din 19 și 26 aprilie 2006, prin decizia Consiliului din 2 noiembrie 2004 de instituire a Tribunalului funcției publice a Uniunii Europene, prin decizia Consiliului din 3 octombrie 2005, prin art.11 al Actului cu privire la condițiile de aderare din 25 aprilie 2005 și prin decizia Consiliului din 20 decembrie 2007. Bineînțeles, o astfel de „producție” cu greu se conformează fundamentului însuși a dreptului internațional public.

În egală măsură, prezintă interes, din aceleași considerente, și Regulile de procedură și probe, adoptate la 9 septembrie 2002 de către Adunarea statelor-părți la Statutul Curții Penale Internaționale, care este un organ „legislativ”, creat prin Statutul precitat.

IV. Actele jurisdicțiilor care reglementează propria procedură de constituire și funcționare:

1. Regulamentul Tribunalului Administrativ al Națiunilor Unite din 7 iunie 1950, ultimele amendamente din 27 iunie 2004;

2. Regulamentul Curții Internaționale de Justiție din 14 aprilie 1978, ultimele amendamente din 29 septembrie 2005;

3. Instrucțiuni de procedură ale Curții Internaționale de Justiție din octombrie 2001, ultimele amendamente din 20 ianuarie 2009;

4. Regulamentul Curții Internaționale Penale din 26 mai 2004, amendat la 9 martie 2005;

5. Regulamentul Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării, cu ultimele amendamente din 17 martie 2009;

6. Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului din 1 iulie 2009;

7. Adendum la Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la aplicarea provizorie a unor dispoziții ale Protocolului 14 la Convenția europeană a drepturilor omului, din 1 iulie 2009;

O sursă importantă în dreptul contenciosului internațional o constituie **echitatea**, adică posibilitatea oferită judecătorilor de a statua *ex aequo et bono*, dacă părțile în diferend sunt de acord. La această facultate pot recurge atât judecătorii Curții Internaționale de Justiție potrivit art. 38 par.2 din Statutul său, cât și arbitrii internaționali potrivit compromisului încheiat între părți la diferend.

Ansamblul normelor dreptului contenciosului internațional este conform principiilor fundamentale ale dreptului internațional public – în special celui al respectării

drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, soluționării pașnice a diferendelor internaționale, neagresiunii, respectării cu bună credință a obligațiilor asumate etc. Dar ca ramură distinctă, dreptul contenciosului internațional dispune și de **principii** specifice proprii: principiul securității raporturilor juridice, principiul economiei procedurii, principiul respectului formalismului procedurii, principiul dezvoltării coerente a jurisprudenței internaționale¹¹⁷¹. O serie de alte principii ale acestei ramuri sunt împrumutate din procedura internă a statelor cum ar fi: principiul egalității părților în proces, principiul independenței judecătorilor, principiul contradictorialității etc. În fine, a treia categorie de principii a fost inspirată din procedura penală și inserate în statutele jurisdicțiilor internaționale penale: *nullum crimen sine lege*, *nulla poena sine lege*, principiul răspunderii penale individuale, prezumției nevinovăției, principiul imprescriptibilității unor crime internaționale etc¹¹⁷².

§ 3. Tipologia organelor jurisdicționale

După cum am menționat, jurisdicția internațională este un organ care dispune de competență de a examina și soluționa un contencios internațional printr-o decizie obligatorie urmare a aplicării dreptului internațional. Calificativul său de „internațional” ne indică ordinea juridică căreia i se supune – cea reglementată de dreptul internațional public. Crearea lor este rezultatul unui compromis realizat între subiectele dreptului internațional. De fapt crearea jurisdicțiilor internaționale cu caracter permanent cu o competență prestabilită este rezultatul degajat al voinței statelor ca subiecte primare și originare ale dreptului internațional public, care au cedat o parte din competențele lor suverane în favoare noii instituții, hotărârile căreia ele le acceptă ca fiindu-le obligatorii și executorii.

Din punct de vedere tipologic și conceptual jurisdicțiile internaționale se împart în două mari categorii:

1. Jurisdicția internațională ad-hoc și
2. Jurisdicția internațională permanentă.

Jurisdicția internațională ad-hoc. În dreptul internațional public prin jurisdicția ad-hoc se subînțelege arbitrajul internațional. Marțian Niciu îl definește ca fiind judecata pe plan internațional a unui diferend de către o instanță de judecată ad-hoc, constituită de părțile în diferend¹¹⁷³. După Gr. Geamănu, arbitrajul constă în rezolvarea unui diferend între state de către o persoană sau un organ, stabilit de părți și a cărui hotărâre, potrivit înțelegerii prealabile dintre părți, are valoare obligatorie¹¹⁷⁴. Ion Popescu, vorbind despre arbitrajul internațional menționează: „Între popoare ca și între indivizi, arbitrajul are un obiect precis: actul prin care două state inamice, însuflețite de dorința de a se înțelege într-un mod pacific, cer un arbitru, numit special de ele să hotărască în conflictul care s-a ivit între ele”¹¹⁷⁵.

Chiar dacă dreptul contenciosului internațional este o ramură recent conturată, totuși primele modalități jurisdicționale ad-hoc de reglementare a diferendelor „internaționale” datează încă din perioada antică. Astfel, în Grecia Antică au existat nu numai arbitraje izolate, dar și tratate de arbitraj permanent. Acest mijloc de pacificare nu intervenea însă decât în neînțelegerile dintre popoarele elene. În conflictele cu celelalte

1171 Sârcu D. *Metode de interpretare a Convenției europene a drepturilor omului* // Avocatul poporului.- Nr. 1-3.- 2002.-Pp.24-25.

1172 Capitolul 3 din Statutul CIP.

1173 Niciu Marțian. *Drept internațional public*. Volumul II – Iași, 1993, p. 199.

1174 Geamănu Grigore. *Drept internațional contemporan*. – București, 1975, p. 302.

1175 Popescu I. *Arbitrajul internațional*. – București, 1898, p.6.

popoare, calificate de greci ca „barbare”, decidea numai forța. În acea perioadă, în calitate de tribunale arbitrale funcționau *amfichioniile* grecești, numite de Ion Popescu „tribunale de rasă”, ele fiind asociații politice și religioase, formate dintr-un număr limitat de state limitrofe pentru reglementarea relațiilor lor reciproce¹¹⁷⁶. De exemplu, această instituție a judecat în anul 345 î.Ch. diferendul dintre Delos și Atena cu privire la președenția sanctuarului lui Apolon, dându-se dreptate atenienilor. Afară de acest tribunal permanent, grecii recurgeau uneori la arbitri speciali, alegând fie un oraș, fie particulari. Nici romanilor antici nu le era străin arbitrajul internațional, el având o semnificație practică numai în conflictele altor state între ele. Ei nu-l acceptau pentru propriile lor diferende cu celelalte popoare, dar îl admiteau atunci când puteau interveni ei singuri în calitate de arbitru și dădeau sentințe în interesul lor personal.

De abia în Evul Mediu arbitrajul a călcat pe un teren mai solid, continuând să se aplice în alte condiții istorice, servind la rezolvarea diferendelor dintre orașele-republici italiene (sec.XIII și XIV), precum și dintre seniorii feudali, un rol important în calitate de arbitri, revenind papilor. Într-o scrisoare adresată episcopilor Franței în 1200, Inocențiu al III, întemeindu-se pe un text din evanghelie, se pretinde judecător european între regele Franței și regele Angliei. Bonifacius al VIII, în 1298, este numit arbitru între Filip cel Frumos și Eduard I. În 1319 Ioan al XXII intervine între Filip le Long și flamanzi, iar după el papa Benoit al XII – între Filip de Valois și Eduard al III. Au fost tentative de arbitraj și din partea regilor, dar acestea erau mai mult încercări accidentale decât lucrări juridice. Regii nu judecau singuri, adeseori aceștea delegau în locul lor parlamentari sau juriști. Ca exemplu poate servi arbitrajul dintre Francisc I și Henric al VIII în anul 1546, predat spre a fi soluționat la 4 avocați special aleși. În afară de aceasta, Evul Mediu cunoaște și instituții care ar îndeplini unele funcții arbitrale. Astfel Dieta din Worms, proclamând pacea publică perpetuă a fondat un tribunal suprem numit *Camera Imperială*, formată de un mare judecător și 16 supleanți. Marele judecător era ales dintre prinți, iar cei 16 supleanți dintre prinți și jurisconșulți. În perioada absolutismului și constituirii statelor centralizate, până în secolul al XVIII-lea, arbitrajul, fără să dispară definitiv, joacă un rol mai retrâns în relațiile interstatale. Cu toate acestea, istoria a conservat din această perioadă câteva exemple de arbitraj¹¹⁷⁷.

Un rol deosebit în evoluția arbitrajului au avut convențiile adoptate la cele două conferințe pentru pace de la Haga, din 1899 și 1907. Sub influența convențiilor de la Haga într-o perioadă scurtă (până în 1914) s-au încheiat 154 de tratate de arbitraj și existau 154 clauze compromisorii în vigoare între diferite state¹¹⁷⁸. Odată cu apariția primei jurisdicții internaționale permanente (1922), arbitrajul internațional și-a restrâns sfera și domeniile de aplicare și s-a constatat un interes moderat față de acest mijloc. Cu toate acestea, prin adoptarea Convenției ONU asupra dreptului mării din 1982, care a instituit cele două arbitraje pentru diferendele maritime (Anexa VII și VIII), se constată o tendință de revitalizare.

La rândul său, din punct de vedere organizațional, arbitrajul internațional se poate constitui în următoarele forme¹¹⁷⁹:

- arbitrul unic,

1176 Idem, pp. 8-29.

1177 Pentru detalii a se vedea: Sârcu D. *Noțiunea și evoluția istorică a arbitrajului internațional* // Revista Națională de Drept.-Nr.1.-2004.-Pp.16-19.

1178 *Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale*. – București: Editura Academiei, 1983, pp.63-64.

1179 Sârcu D. *Unele reflecții asupra organizării și funcționării arbitrajului internațional* // Analele științifice ale USM.-Vol.I.-2004.-Pp.144-147.

- comisia mixtă,
- tribunalul arbitral,
- tribunalul arbitral mixt,
- arbitrajul special
- arbitrajul instituționalizat.

Arbitrul unic. Organul constituit dintr-un arbitru unic este tipul cel mai vechi de organ arbitral, fiind folosit foarte mult până în secolul XIX. În multe cazuri arbitrul era ales dintre oamenii politici de prestigiu din vremea respectivă. Arbitrul unic trebuie, de obicei sa nu aibă cetățenia părților în conflict pentru a se asigura și pe această cale, imparțialitatea sa. În practica arbitrajului au existat însă și unele excepții de la această regulă, cum s-a întâmplat în spețele *navelor Etna, Lisman, Seguranca*, în diferendele SUA contra Marii Britanii.

O practică frecventă în Evul Mediu a reprezentat-o desemnarea arbitrilor (unici) a suveranilor. Arbitrajul internațional prin suveran, care mai este uneori folosit și în perioada contemporană, a luat însă cu totul alt caracter. Hotărârea fiind elaborată de un corp de tehnicieni, suveranul nu face decât să o adopte formal. Acest lucru s-a evidențiat, spre exemplu, în sentința din 18 aprilie 1977 în conflictul dintre Argentina și Chili în diferendul referitor la canalul Beagle, dată de regina Elisabeta a II-a, care a "ratificat" în realitate hotărârea unui tribunal arbitral ad-hoc.

Comisia mixtă. Acest tip de organ arbitral își are originea în așa-numitul Tratatul Jay. Comisia se constituia pe o bază paritară și era formată numai din cetățeni ai părților în conflict. În cazul imposibilității luării unei decizii, acestora li se adăuga un al treilea arbitru – un neutru – pentru a se lua o hotărâre. Comisia mixtă era folosită în practică pentru soluționarea unor diferende minore datorită dificultăților inerente structurii sale¹¹⁸⁰.

Tribunalul arbitral. El se constituie de obicei dintr-un număr impar de arbitri: 3, 5 etc., din care 1 sau 2 pot fi cetățeni ai statelor în conflict, iar ceilalți sau celălalt – cetățeni ai altor state. Rolul arbitrilor "naționali" în acest tribunal este de a permite accesul nemijlocit al tribunalului la cunoașterea și interpretarea sistemelor de drept ale părților, la celelalte componente ale suprastructurii juridice ale acestora și ei trebuie desemnați de către părți, într-un anumit termen. Arbitrii desemnați pot fi, în general, persoane particulare, având anumite calificări profesionale, persoane oficiale (suverani, șefi de state, șefi de guverne, ambasadori etc.) sau diferite organisme independente. Spre exemplu, în diferendul dintre Portugalia și Iugoslavia referitor la tranzitul unor scrisori iugoslave prin Portugalia în timpul războiului, soluționat prin sentința arbitrilor din 1 și 17 martie 1956, ca arbitri au fost desemnate administrațiile poștale din Olanda și Danemarca. De regulă, tribunalele arbitrale sunt compuse din persoane cu multă calificare în domeniul dreptului și relațiilor internaționale.

Desemnarea supraarbitrului (președintele tribunalului) reprezintă un element important în elaborarea sentinței, în votarea ei (în caz de partaj) ca și în ceea ce privește desfășurarea în continuare a procesului în cazul nenumirii de către părți a arbitrilor "naționali". Călea normală pentru desemnarea supraarbitrului este desemnarea sa, în comun, de către părți. În măsura în care însă părțile nu se înțeleg asupra acestui aspect, desemnarea sa se face, de regulă, de către un terț. Alegerea poate fi făcută direct de către o autoritate independentă de părți, cum ar fi șefii de state (de obicei șefi de state ale statelor neutre), președinții unor jurisdicții interne (președinți de Curți Supreme) sau de către un consiliu sau un funcționar internațional (Secretarul Curții Permanente de Arbitraj,

¹¹⁸⁰ Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale, op.cit., p. 69.

Secretarul General al ONU¹¹⁸¹, Președintele Curții Internaționale de Justiție, Președintele Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării¹¹⁸² etc.).

Desemnarea arbitrilor naționali se face, de regulă, de către statele-părți. În practica arbitrală s-a observat însă ca în anumite situații deși exista angajamentul de recurgere la arbitraj, unele state nu-și numeau arbitrii naționali paralizând astfel constituirea tribunalului și, ca atare, recurgerea la arbitraj. De aceea, în practica convențională au fost folosite unele proceduri de numire automată a arbitrilor naționali, care, în general, sunt aceleași cu cele utilizate pentru desemnarea automată a supraarbitrilor.

Tribunalul arbitral mixt. După primul Război Mondial tribunalele arbitrale mixte au avut ca sarcină soluționarea diferendele născute din război. Aceste tribunale aveau o permanență relativă, fiind destinate să soluționeze anumite categorii de diferende. Tribunalul arbitral mixt era compus din trei membri – câte un cetățean al unui stat neutru în timpul războiului. Aceste tribunale, instituite în baza tratatelor de pace încheiate în urma primului Război Mondial, aveau în competență soluționarea cererilor de indemnizare de către statul ocupant a daunelor cauzate proprietății private.

Arbitrajul special. Un astfel de organ se constituie pentru soluționarea unor categorii aparte de diferende ce vor apărea eventual. Instituirea unui asemenea arbitraj este prevăzută în Convenția de la Montego Bay asupra dreptului mării, din 1982, (Anexa a VIII-a). Acest tribunal de arbitraj special este competent să juridice diferendele ivite între părțile contractante ale convenției în legătură cu interpretarea ei sau cu aplicarea prevederilor sale în domeniile pescuitului, protecției și conservării mediului marin, al cercetării științifice marine, al navigației și a apărării mediului marin¹¹⁸³.

Arbitrajul instituționalizat. Totuși rezultatul cel mai remarcabil l-a avut Convenția de la Haga din 1899 ce a prevăzut înființarea Curții Permanente de Arbitraj (CPA) care, confirmată apoi prin Convenția a II-a la Haga din 1907 funcționează și azi¹¹⁸⁴.

Articolul 27 al Convenției din 1899 stipulează că statele contractante, în caz de apariție a unui conflict între două state, au obligația să le indice posibilitatea adresării spre soluționare către arbitrajul permanent pentru menținerea păcii publice. Curtea Permanentă de Arbitraj este recunoscută competentă să soluționeze diferendele, nu numai cele apărute între statele contractante, dar și cele ivite între un stat ce a semnat Convenția și un stat care nu a semnat-o. Ba chiar articolul 26 prevede că Curtea poate decide asupra unui conflict ce a apărut între state necontractante, dacă ele vor dori aceasta.

Conform art. 41 al Convenției de la Haga din 1907 CPA se instituie, în primul rând, pentru a facilita posibilitatea recurgerii la arbitraj în caz de litigiu, în al doilea rând, pentru ca această “recurgere” să se producă “fără întârziere”, în al treilea rând, pentru aceea ca Curtea să fie “accesibilă în orice timp” și în fine ea trebuie să activeze în lipsa unei alte condiții de soluționare, prevăzută de Convenție.

Curtea Permanentă de Arbitraj cuprinde trei organe distincte și anume: Consiliul permanent administrativ al Curții, Biroul Internațional al Curții și Curtea de Arbitraj propriu-zisă. Consiliul permanent este alcătuit din reprezentanții diplomați ai statelor contractante acreditați în Olanda având ca președinte pe ministrul de externe danez. Acest consiliu conduce și controlează Biroul Internațional al Curții și decide toate problemele de ordin administrativ, legate de activitatea Curții. Consiliul administrativ nu posedă o putere disciplinară față de judecători. Biroul Internațional, în afară de atribuțiile

1181 A se vedea art.3, lit.d din Anexa VIII la Convenția din 1982.

1182 A se vedea art. 3, lit.e din Anexa VII la Convenția din 1982.

1183 Art. 1 din Anexa VIII la Convenția din 1982.

1184 Pentru detalii a se vedea: Лазарев С. *Международный арбитраж*. – Москва 1991.

administrative servește drept oficiu de registratură și arhivă al Curții. El este condus de un secretar general.

Curtea propriu-zisă este alcătuită dintr-o listă de personalități având o competență recunoscută în probleme de drept internațional, fiind dispuși să-și asume obligațiile unui arbitru și bucurându-se de cea mai înaltă reputație morală, desemnate de fiecare stat-parte la Convenție. Fiecare stat poate desemna cel mult patru persoane pe o perioadă de șase ani, însă funcțiile lor pot fi reluate (art.44).

Curtea Permanentă de Arbitraj în esență, nu este o instanță juridică internațională, deoarece este permanentă doar lista arbitrilor ce urmează a fi desemnați și membrii Biroului, dar nu însăși Curtea. După opinia lui M. Hadson "Curtea abia prezintă ceva mai mult decât metoda și procesul procedurii arbitrale. Ea nu a fost o judecată permanentă și de fapt nici nu a fost chiar judecată"1185.

În cei peste 100 de ani de existență Curtea a contribuit la judecarea a peste 30 de cauze, o bună parte fiind examinate până la înființarea Curții Permanente de Justiție Internațională. În perioada dintre cele două războaie mondiale, Curtea a examinat numai 7 cauze. Ultima sentință arbitrală a fost dată de către CPA la 12 martie 2004 în diferendul între Olanda și Franța, iar pe rolul Curții în prezent se află spre examinare încă 8 cauze1186.

Jurisdicția internațională permanentă. Instanțele jurisdicționale internaționale cu caracter permanent sunt creația secolului XX1187, debutând cu renumita Curte Permanentă de Justiție Internațională (CPJI), înființată după primul Război Mondial prin Pactul Ligii Națiunilor. Prima ședință de inaugurare a avut loc în 1922, Curtea activând până în 1946, când cedează misiunea jurisdicțională în favoarea succesoarei sale – Curtea Internațională de Justiție (CIJ). Într-o perioadă relativ scurtă, CPJI a reușit să examineze 29 de cauze interstatale și să emită 27 avize consultative1188.

Odată cu dezvoltarea progresivă a dreptului internațional public se diferșifică și jurisdicția internațională permanentă, în mare parte specializându-și competența. Spre deosebire de arbitrajul internațional, *jurisdicția permanentă* poate fi definită ca o instanță de judecată cu caracter permanent, constituită dintr-un corp de magistrați, propuși de state, potrivit dreptului internațional, având o competență prestabilită de a examina anumite categorii de diferende și funcționând pe baza unui statut, care de regulă este un tratat internațional.

La rândul său, instanțele internaționale de judecată pot fi clasificate după diferite criterii:

1. După întinderea competenței distingem:

- de competență generală – CPJI, CIJ, Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE);

- de competență specială – Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării (TIM), Tribunalul Administrativ al Națiunilor Unite (TANU), Curtea Internațională Penală (CIP).

2. După obiectul diferendelor:

- teritoriale – CIJ;

- în materia drepturilor omului – CIJ, CEDO, CJUE;

1185 A se vedea Хадсон. М.О. *Международные суды в прошлом и будущем.* – 1947.

1186 A se vedea site-ul oficial al CPA <http://www.pca-cpa.org/>

1187 A se vedea pentru detalii: Хадсон. М.О., *op.cit.*; Кожевников Ф.И., Шармазаншвили Г.В. *Международный суд ООН: организация, цели, практика.* – Москва: Изд. Международные отношения, 1971.

1188 A se vedea <http://www.icj-cij.org/pcij/index.php?p1=9>

- de reprimare a infracțiunilor internaționale – CIP, Tribunalul internațional pentru ex-Iugoslavia, Tribunalul internațional pentru Rwanda;
- maritime – TIM, CIJ.

3. După calitatea justițiabililor:

- între state – CPJI, CIJ, TIM, CJUE, CEDO;
- între state și persoane fizice sau persoane juridice – CEDO, CJUE, TIM;
- între state și organizații internaționale – CJUE, TIM;
- între organizații și persoane fizice – TIM, TANU.

O clasificare specifică cunoaște jurisdicția internațională penală. Deși ca și concept este diferită de arbitrajul internațional, practica internațională în materie a debutat cu *jurisdicția internațională penală ad-hoc* (Tribunalul internațional de la Nürnberg și Tribunalul militar internațional de la Tokio), care a constituit drept premisă pentru crearea *jurisdicției internaționale penale permanente* (CIP)1189.

Din cele precitate ne convingem că la începutul secolului XXI, dreptul internațional a oferit societății internaționale o paletă variată de jurisdicții internaționale sesizate cu un număr impresionant de categorii de contencios. Deși sunt diferite, toate au anumite *trăsături particulare* care caracterizează jurisdicția internațională permanentă în ansamblu:

1. Ele sunt constituite și funcționează în baza statutelor lor, care, de regulă, sunt tratate internaționale, de exemplu Statutul CIJ (parte integrantă a Cartei ONU), Statutul CIP, Statutul TIM (Anexa VI la Convenția asupra dreptului mării din 1982). Cu toate că CEDO, din punct de vedere formal nu funcționează pe baza unui statut, crearea și funcționarea sa are de asemenea o sursă convențională – Convenția europeană a drepturilor omului din 1950. O excepție de la această regulă o prezintă Statutul TANU, Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie și Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda, care sunt acte de sursă derivată, deoarece sunt adoptate de organele unei organizații internaționale (ONU): Adunarea Generală (pentru TANU) și Consiliul de Securitate (pentru ultimele două).

2. La rândul lor, aproape toate jurisdicțiile funcționează pe baza unui regulament interior, care reglementează în cele mai mici detalii constituirea, competența și procedura jurisdicțională. Aceste regulamente sunt creația proprie a jurisdicției, care trebuie să fie în concordanță și subordonate actului primar – statutului.

3. Ele sunt formate dintr-un corp de magistrați, care sunt numiți fie membri (TIM, TANU), fie judecători (CEDO, CIJ, CIP). Numărul magistraților variază de la jurisdicție la alta. De exemplu CIJ numără – 15 judecători, CEDO – 47, CIP – 18, TIM – 21 de membri, TANU – 7.

4. Judecătorii internaționali trebuie să răspundă unor criterii de eligibilitate: independența, imparțialitatea, înaltă moralitate, competența notorie în materia jurisdicției, reprezentarea echitabilă a principalelor sisteme juridice din lume, reprezentarea echitabilă geografică, reprezentarea echilibrată a sexelor, cunoașterea excelentă a limbilor oficiale ale jurisdicției etc.

5. De regulă candidații la funcția de judecător sunt propuși de state, dar aleși de unele foruri internaționale – Adunarea Generală a ONU (TANU), Adunarea Generală și Consiliul de Securitate ai ONU concomitent, dar separat (CIJ), Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (CEDO), Reuniunea statelor-părți (TIM), Adunarea statelor-părți (CIP).

1189 a se vedea Sârcu D., Lupușor I. *Necesitatea și constituirea jurisdicției internaționale penale permanente* // Analele științifice ale USM.-Vol. I. - Chișinău. - 2006. - Pp.254-257.

6. Cu toate că jurisdicția este permanentă, judecătorii internaționali sunt aleși pentru o perioadă anumită de timp: 9 ani (CIJ, CIP, TIM), 6 ani (CEDO), 4 ani (TANU). De regulă ei pot fi reeligibili.

§ 4. Competența jurisdicțională

Competența unui organ jurisdicțional este determinată de condițiile de exercitare a jurisdicției. Respectiv domeniul competenței jurisdicțiilor acoperă ansamblul de litigii pe care acestea au puterea de a le examina. De fapt, competența jurisdicțiilor este una materială, care în mare parte determină întinderea contenciosului, iar condițiile de timp, spațiu și justițiabilii nu sunt decât elemente de identificare a diferendelor care pot intra în sfera de examinare a jurisdicției. În același timp, aceste elemente de identificare constituie și condiții de competență. Competența materială rezultă din statutul organului jurisdicțional (jurisdicția permanentă) sau din acordul părților (tribunalul arbitral), care dictează atribuțiile instanței și formează sfera „jurisdicției” în general¹¹⁹⁰. Pe de altă parte, instanța nu va putea examina fondul unei cauze dacă condițiile impuse de părți sau statut nu vor fi respectate. Prin urmare, în procedura de contencios internațional, fiecare condiție de competență care delimitează (cumulativ) atribuția organului, se referă la admisibilitatea fondului: dacă una din condiții nu este îndeplinită, jurisdicția nu este competentă, în consecință diferendul nu va ține de competența instanței - temporală, spațială, personală.

În principiu, în caz de dubiu asupra competenței, însăși organul jurisdicțional este competent să se pronunțe asupra propriei competențe. Cu alte cuvinte, este vorba despre competența asupra competenței¹¹⁹¹. Dreptul internațional actual recunoaște existența unei puteri inerente jurisdicțiilor internaționale, atât judiciare cât și arbitrale, de a soluționa litigiile cu privire la propria competență. Competența jurisdicției de a decide asupra propriei competențe se stabilește în momentul examinării admisibilității cererii introductive și constituie baza unei puteri bine delimitate.

Identificarea competenței unei jurisdicții internaționale depinde de modalitatea de atribuire a ei. Dreptul contenciosului internațional cunoaște 3 modalități de atribuire a competenței:

1. modalități convenționale,
2. modalități unilaterale și
3. modalități autoritare.

Modalitățile convenționale. Printre aceste modalități figurează compromisul și clauza compromisorie. Compromisul este un acord care are ca obiect delegarea unui organ împuternicirea de a judeca un diferend sau o serie de diferende actuale. Este de precizat că acest acord fixat în compromis vizează în egală măsură acordul în favoarea unui organ judiciar sau arbitral. Din punct de vedere al dreptului internațional compromisul este un tratat internațional, încheiat între părțile diferendului care trebuie să fie subiecte de drept internațional public, respectiv se supune regulilor dreptului comun al tratatelor internaționale, reglementat prin Convenția de la Viena asupra tratatelor internaționale din 1969. Spre deosebire de compromis, clauza compromisorie este o dispoziție a unui tratat, care are ca obiect de a conferi unui organ puterea de a judeca diferendele eventuale, indiferent de domeniul de reglementare al tratatului. Este extrem de frecventă situația când tratatele internaționale comportă o clauză compromisorie care supune unei jurisdicții, judiciare sau arbitrale, litigiile care ar rezulta din aplicarea sau interpretarea tratatului, constituind în acest sens o formulă clasică de clauză compromisorie. Ea poate fi

¹¹⁹⁰ Combacau Jean, Sur Serge, *op. cit.*, p. 581.

¹¹⁹¹ Art. 36, par.6 din Statutul CIJ; art. 32, par.2 din Convenția europeană a drepturilor omului.

introdusă în tratatele cu vocație universală¹¹⁹². Clauza poate fi în egală măsură inserată și în convenții regionale¹¹⁹³. În fine, ea poate avea un caracter bilateral¹¹⁹⁴.

Modalitățile unilaterale. Aceste modalități îmbracă forma declarațiilor unilaterale de recunoaștere a jurisdicției obligatorii a unor instanțe internaționale. Cu alte cuvinte, unele tratatele internaționale prin care se crează o jurisdicție pot subordona autoritatea puterii jurisdicționale unei declarații unilaterale, de regulă facultativă, din partea statului contractant, prin care acesta recunoaște, obligatoriu în privința sa jurisdicția internațională. De exemplu, articolul 36 § 2 din Statutul CIJ prevede facultatea pentru state de a adopta declarații unilaterale prin care acestea acceptă jurisdicția CIJ – declarații facultative de jurisdicție obligatorie. Declarațiile permit Curții de a examina diferendele opozabile statelor care au emis declarația: atât reclamatul cât și reclamantul trebuie să aibă formulate declarațiile. Prin astfel de declarații poate fi acceptată jurisdicția CIJ pentru toate diferendele sau ea poate fi condiționată numai pentru unele categorii de diferende. Aceste condiții pot exclude diferendele politice, teritoriale sau pot delimita *ratione temporis* competența CIJ, în sensul emiterii lor pentru o anumită perioadă de timp¹¹⁹⁵.

Modalitatea declarațiilor facultative de jurisdicție obligatorie este des utilizată pentru jurisdicțiile de contencios internațional al drepturilor omului¹¹⁹⁶. De exemplu, Convenția europeană a drepturilor inițial a adoptat acest sistem și impunea declarațiile unilaterale pentru cererile individuale, prin care era sesizată fosta Comisie europeană a drepturilor omului¹¹⁹⁷ cât și CEDO¹¹⁹⁸. Prin Protocolul 11 din 1994, care a modificat mecanismul jurisdicțional prevăzut de Convenția europeană a drepturilor omului, a fost anulată modalitatea unilaterală, fiind instituită clauza compromisorie pentru Curte atât pentru cererile individuale¹¹⁹⁹, cât și pentru cererile interstatuale¹²⁰⁰. Cu toate acestea, modalitatea declarațiilor facultative de jurisdicție obligatorie este păstrată pentru cererile individuale introduse la CEDO prin care se invocă încălcarea Convenției pe teritoriile pe care statele-părți le asigură relațiile internaționale¹²⁰¹.

Aceeași modalitate este prevăzută și în privința competenței Comitetului ONU pentru drepturile omului, instituit prin Pactul Națiunilor Unite cu privire la drepturile civile și politice din 1966, cu singura excepție ca această modalitate unilaterală facultativă se materializează prin acceptarea Protocolului facultativ la Pact, adoptat în aceeași zi¹²⁰².

Modalități autoritare. Aceste modalități de atribuire a jurisdicției unor jurisdicții internaționale s-au realizat în practica internațională prin rezoluțiile Adunării Generale

1192 De exemplu, Convenția din 1951 cu privire la refugiați, Convenția din 1957 privind naționalitatea femeii căsătorite, Convenția din 1948 pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, Convenția din 1982 asupra dreptului mării; Pactul Națiunilor Unite din 1966 cu privire la drepturile civile și politice etc.

1193 De exemplu, Tratele Comunității Europene și Comunității Europene pentru Energia Nucleară care definesc competența Curții de justiție a comunității europene și a Tribunalului de primă instanță.

1194 Tratat bilaterale de investiții, tratate de prietenie, mai rar convenții contra dublei impuneri care privilegiază „procedura amiabilă”.

1195 Potrivit practicii statelor ele se emit de regulă pentru o perioadă de 5 ani.

1196 Sârcu D. *Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate.* – Chișinău: Centrul de Drept, 2001, p.28, 52-53.

1197 Fostul art.25 din Convenția europeană nemodificată prin Protocolul 11.

1198 Fostul art.46 din Convenția europeană nemodificată prin Protocolul 11.

1199 Actualul art.34 din Convenția europeană a drepturilor omului.

1200 Actualul art.33 din Convenția europeană a drepturilor omului.

1201 Art. 56, par. 4 din Convenția europeană a drepturilor omului.

1202 Sârcu D. *Incidența mecanismelor internaționale în domeniul protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale asupra ordinii juridice interne // Analele științifice ale USM.-Vol.I.-2006.-Pp.247-250.*

sau Consiliului de Securitate, organe ale ONU. În acest sens, nu este exclus ca un acord între state să abiliteze o organizație internațională de a crea un tribunal internațional. Astfel Tratatul de Pace încheiat în 1947 cu Italia a permis instituirea prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 388 (V) din 15 decembrie 1950 a Tribunalului Națiunilor Unite în Libia¹²⁰³. Cu toate acestea, organizațiile internaționale au putut să impună jurisdicția internațională în absența unei abilitări exprese numai în 2 situații:

1. în cazul contentiosului cu privire la funcția publică internațională, prin instituirea de către Adunarea Generală a ONU sau alte organizații a tribunalelor internaționale administrative, și

2. într-un caz foarte particular, al tribunalelor create *ad hoc* de către Consiliul de Securitate al ONU.

În primul caz, organele de competență generală ale organizațiilor internaționale au puterea de a atribui unilateral tribunalelor administrative internaționale puterea de a judeca litigii între organizație și agenții săi. Ele pot crea un tribunal cu asemenea efect căruia i se conferă contenciosul de funcție publică a organizației. Pe de altă parte, ele pot extinde în acest sens competența jurisdicțiilor preexistente. Astfel, Tribunalul administrativ al Organizației Internaționale a Muncii¹²⁰⁴, cel mai vechi și cel mai prestigios dintre tribunalele administrative, examinează litigii din domeniul funcției publice a diferitor organizații cum ar fi FAO, OMS, UNESCO, OMC, Interpol etc.

Al doilea este cazul tribunalelor *ad hoc* ale Consiliului de Securitate al ONU. Potrivit capitolului VII din Carta ONU, Consiliul de Securitate al ONU are împuternicirea de a crea organe subsidiare însărcinate de al asista în exercitarea funcției sale de menținere a păcii și securității internaționale. Unele din aceste organe pot fi chemate să funcționeze ca jurisdicții. Un exemplu a fost Rezoluția nr. 808 din 22 februarie 1993, prin care s-a decis crearea unui Tribunal Internațional pentru fosta Iugoslavie și, respectiv Rezoluția nr. 827 din 25 mai 1993¹²⁰⁵, care prevede statutul tribunalului, sau Rezoluția nr. 955 din 8 noiembrie 1994¹²⁰⁶, prin care s-a creat Tribunalul Internațional pentru Rwanda.

După cum am menționat competența de bază a tribunalului este cea asupra fondului, care mai este numită competența principală. Ea se referă la competența *ratione materiae*, restul aspectelor *ratione temporis*, *personae* și *loci*¹²⁰⁷ determină întinderea primei. Pe lângă competența principală, un tribunal jurisdicțional mai dispune și de o competență accesorie care se poate manifesta într-o competență prejudiciară, atunci când tribunalul se expune asupra admisibilității, și competență incidentă pentru examinarea incidentelor de procedură, care la drept vorbind nu constituie o extindere a competenței, dar mai mult a împuternicirilor. Ea semnifică puterea inerentă, dar disponibilă, doar ca tribunalul să soluționeze prin aplicarea dreptului contenciosului internațional incidentele de procedură.

Ultima chestiune care urmează să fie elucidată constă în momentul stabilirii competenței organului jurisdicțional. Conform Curții Internaționale de Justiție, „competența trebuie să fie stabilită în momentul depunerii cererii în instanță”¹²⁰⁸. În realitate, dreptul aplicabil procesului internațional admite ca competența jurisdicției să

1203

Publicată

pe

[http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/388\(V\)&Lang=F](http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/388(V)&Lang=F)

1204 A se vedea site-ul oficial al Tribunalului - <http://www.ilo.org/public/french/tribunal/>

1205 Publicată pe http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statut_sept08_fr.pdf

1206 Publicată pe <http://69.94.11.53/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>

1207 A se vedea Sârcu D. *Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de admisibilitate*.

- Chișinău: Centrul de Drept, 2001, pp.66-76.

1208 A se vedea hotărârea CIJ din 14 februarie 2002 în Afacerea privind mandatul de arest din 11 aprilie 2000, Republica Democrată Congo c. Belgiei, par. 26.

poată fi stabilită după introducerea în instanță a cererii, în special prin comportamentul apărătorului care invocă excepția de incompetență.

§ 5. Procedura jurisdicțională

În principiu, procedura jurisdicțională variază în dependență de fiecare jurisdicție în parte. Ea este reglementată de actul constitutiv al jurisdicției și de regulamentul său interior. Cu toate acestea, jurisdicțiile pot fi grupate în 4 categorii principale cărora le este specifică o procedură similară: arbitrajul internațional, jurisdicția internațională care are competența examinării sesizărilor individuale, jurisdicție interstatală și jurisdicția internațională penală.

Dat fiind faptul că procedura diverselor jurisdicții a fost deja examinată cu diferite ocazii pe parcursul acestei lucrări (soluționarea diferendelor maritime, mecanisme de protecție a drepturilor omului, drept internațional penal), în cele ce urmează vom generaliza procedura jurisdicțională raportată la jurisdicția interstatală.

În mod normal o jurisdicție internațională dispune de o procedură ordinară a instanței (asupra fondului) și poate recurge la proceduri incidente. *Procedură ordinară* presupune câteva etape în mare parte inspirate din procedura internă:

1. *Introducerea în instanță.* În cazul unei jurisdicții permanente sesizarea instanței are loc printr-un act unilateral din partea reclamantului, care îmbracă forma unei cerere contra reclamatului sau prin notificarea compromisului dintre părți. Potrivit art.40 din Statutul CIJ, cererea sau notificarea sunt adresate grefierului, care trebuie să le comunice imediat tuturor interesaților. Cererea sau notificarea trebuie să indice expres obiectul diferendului și părțile.

2. *Duelul jurisdicțional.* Din momentul sesizării, jurisdicția aplică principiul contradictorialității și părților li se asigură o egalitate procesuală. Orice document adus în față tribunalului de către o parte este transmis celeilalte părți pentru replică. Părțile sunt reprezentate în fața jurisdicțiilor internaționale de către agenții lor, care pot fi asistați de consilieri sau avocați¹²⁰⁹. De regulă, procedura contencioasă cuprinde 2 faze: scrisă și orală. Faza scrisă constă din memorii, contra memorii, observații, comentarii, replici, duplici, comunicate de către părți jurisdicției, iar cea verbală presupune audierea martorilor, experților, pledoariile agenților guvernamentali și a altor persoane solicitate de tribunal. Pentru efectuarea oricărei anchete tribunalul poate solicita de la părți orice probă. Audierile sunt publice și conduse de președinte, dacă altceva nu prevede statutul tribunalului. Cu ocazia fiecărei audieri se întocmește un proces-verbal de către grefier. Numai după epuizarea fazei de judecată, adică după examinarea minuțioasă și multilaterală a tuturor materialelor prezentate de părți, aprecierea probelor, audierea părților și celorlalți participanți la proces, tribunalul se retrage în camera de consiliu pentru deliberare, adoptând o hotărâre pe care apoi o face publică prin pronunțare.

3. *Adoptarea hotărârii.* Deliberările sunt secrete și supuse unor reguli specifice fiecărui tribunal, destinate să degajeze un enunț legal. Scopul lor este de a oferi fiecărui judecător posibilitatea să contribuie direct la procesul adoptării opiniei colegiale a tribunalului. Astfel, deliberările în cadrul CIJ, de obicei, durează trei luni și cuprind mai multe faze. Deliberările anterioare pronunțării deciziei au și ele un caracter secret, în Camera de Consiliu, unde nu intră decât judecătorii și grefierul. Pe baza unei ordonanțe special date, Curtea, conform Regulamentului, poate încuviința și prezența altor persoane. La această fază, Președintele CIJ prezintă celorlalți membri ai completului un proiect, unde sunt menționate problemele importante în legătură cu care trebuie să se pronunțe Curtea. Acesta este discutat și comentat de către membrii completului în timpul deliberărilor

¹²⁰⁹ Art.42 din Statutul CIJ.

inițiale, în cadrul căreia fiecare judecător își expune punctul personal de vedere. Ulterior, judecătorii pot în decursul a câtorva săptămâni să pregătească fiecare o notă scrisă, în care să-și exprime punctul său de vedere asupra chestiunilor trasate în proiectul prezentat de Președinte¹²¹⁰. De regulă hotărârile tribunalului sunt luate cu majoritatea de voturi, iar în caz de paritate votul președintelui prevalează¹²¹¹. Fiecare judecător participant la deliberări poate să anexeze o opinie separată concordantă sau disidentă.

Afară de procedura ordinară, jurisdicția internațională realizează acțiuni procesuale în cadrul *procedurilor incidente*. Acestea sunt complementare procedurii de bază și de fapt, în mare măsură, contribuie fie la buna ei derulare, fie la menținerea unei ordini juridice provizorii până la decizia finală. Tribunalul internațional recurge la procedura incidentă în 3 situații, în cazul:

1. *Intervenției terților*. Dreptul contenciosului internațional recunoaște terților, care justifică un interes de ordin juridic, dreptul de intervenție în cadrul unui proces jurisdicțional care opune două alte părți¹²¹². În acest sens, terțul adresează o cerere tribunalului în care aduce argumentele ce justifică interesul său în cadrul procedurii declanșate. În fine, tribunalul este acela care autorizează această intervenție. În caz de acceptare a terțului, el nu devine parte la proces, dar își prezintă observațiile sale și hotărârea tribunalului în partea ce vizează interpretarea unui tratat la care este parte terțul, îi va fi opozabilă¹²¹³.

2. *Excepțiilor preliminare*. O excepție preliminară este o obiecție în adresa jurisdicției tribunalului scopul căreia este de a împiedica examinarea în fond a cauzei¹²¹⁴. Utilizarea ei este frecventă în cazul când tribunalul este sesizat unilateral printr-o cerere. Acest mijloc este o primă reacție de apărare din partea reclamatului care obiectează contra competenței contencioase a tribunalului. În cadrul acestei proceduri este examinată admisibilitatea cererii reclamantului, în special dacă sunt respectate condițiile de competență: *ratione materiae, personae, loci și temporis*.

3. *Măsurilor conservatorii*. În principiu, introducerea unei cereri în instanța internațională nu are efect suspensiv. Deoarece procedurile jurisdicționale sunt destul de lungi, mai ales atunci când sunt întârziate de examinarea excepțiilor preliminare, tribunalul poate decide, la cererea unei părți, ordonarea măsurilor conservatorii¹²¹⁵. Cu toate acestea, luarea unei astfel de decizie nu constituie o practică frecventă, pentru că ar însemna suspendarea acțiunii care a condus la apariția diferendului, ceea ce ar însemna o avantajare provizorie a unei părți în diferend¹²¹⁶.

§ 6. Actul jurisdicțional

Actul jurisdicțional se întemeiază pe constatările pe care instanța internațională le face cu privire la unele chestiuni de fapt sau de drept. Activitatea judiciară pune în discuție o problemă de drept determinată adeseori de un fapt generator de efecte juridice, judecătorul fiind chemat, de a ajunge la soluția finală, evaluând faptele și dându-le calificarea juridică corespunzătoare.

În accepțiunea sa cea mai largă, actul jurisdicțional este actul ce emană de la jurisdicția sesizată cu contencios. Această noțiune se extinde asupra tuturor categoriilor de

1210 Peter H. F. Bekker. *Commentaries on World Court Decisions (1987-1996)* // Martinus Nijhoff Publishers.-Hague-London-New York.- 1998.- Pp. 21-22.

1211 Art.55 din Statutul CIJ.

1212 Art.62 din Statutul CIJ; art.36 din Convenția europeană a drepturilor omului.

1213 Art.63 din Statutul CIJ.

1214 Combacau Jean, Sur Serge, *op.cit*, p.594.

1215 Art. 41 din Statutul CIJ.

1216 Combacau Jean, Sur Serge, *op.cit*, p.596.

acte, fie că se referă la fondul cauzei sau la procedurile incidente, adoptate de tribunal în procedura contencioasă. Prin urmare, noțiunea de act jurisdicțional are un sens generic, cuprinzând, în primul rând, soluțiile date de instanță asupra fondului cauzei, ca o concluzie finală a dezbaterilor. Pe lângă acestea ea include actele prin care se rezolvă și chestiunile preliminare sau incidente soluționării cauzei.

Într-un sens restrâns, prin act jurisdicțional se înțelege actul ce emană de la tribunalul investit cu competența de a se pronunța asupra elementelor de fapt și de drept pe care acesta se întemeiază, adoptat în cadrul unei proceduri prestabilite sau recunoscute de părți prin asumarea angajamentelor internaționale, și care indică măsurile în vederea soluționării cauzei. De fapt, actele jurisdicționale contribuie la procesul de interpretare, chiar creare și de modificare a dreptului internațional. De exemplu, raționamentele Curții Internaționale de Justiție în cauza *Platoul continental al Mării Nordului* (Danemarca și Olanda v. Germania) au influențat dezbaterile de la a treia Conferință privind Dreptul Mării, finalizată cu adoptarea Convenției de la Montego Bay din 1982/1217.

Într-o altă accepțiune, actul jurisdicțional este definit ca fiind actul final sau epilogul judecății sau altfel spus concluzia asupra analizei pertinente și complete a tuturor elementelor de fapt și de drept ale cauzei. În plus, actele jurisdicționale sunt acte obligatorii pentru titularii de drepturi și obligațiuni, implicați în soluționarea cauzei. Autoritatea lucrului judecat este considerată ca un atribut exclusiv al actului jurisdicțional. Altfel spus, dacă un act dobândește autoritatea lucrului judecat, el se consideră un act jurisdicțional, spre deosebire de avizele consultative date de unele jurisdicții internaționale cum ar fi CIJ, CEDO (în teorie cel puțin) sau CJUE.

Prin urmare, un act jurisdicțional este hotărârea judecătorească investită cu putere executorie, care conține o dispoziție autoritară finală referitoare la aplicarea normelor de drept internațional în cazul unui raport juridic concret, prin care se pune capăt situației litigioase.

Din cele precitate rezultă că actele jurisdicționale dispun de anumite **particularități** care le conferă o poziție specială în sistemul surselor dreptului internațional actual. Ele sunt următoarele:

- actele jurisdicționale se emit doar de către tribunalele internaționale, arbitrale sau judiciare, care acționează în limitele competenței stabilite de actele lor constitutive;
- actele jurisdicționale se adoptă în cadrul unei proceduri prestabilite de regulamentele și regulile interne de funcționare a tribunalului internațional;
- actele jurisdicționale sunt acte derivate spre deosebire de cele emanând de la state, care sunt acte primare;
- actele jurisdicționale sunt acte de aplicare a dreptului internațional, întrucât ele sunt materializarea și reflectarea realizării jurisdicționale a normelor materiale de drept internațional public (tratatele internaționale);
- actele jurisdicționale au un caracter individual, deoarece sunt date în privința unor subiecți de drept concreți (părțile în diferend);
- actele jurisdicționale reprezintă mijloace auxiliare de determinare a normelor de drept internațional, în special de identificare a normelor cutumiare.
- toate actele jurisdicționale se emit în formă scrisă, necesară pentru asigurarea conservării, comunicării, cunoașterii motivelor care au determinat pronunțarea hotărârii, exercitării căilor de recurs, posibilitatea punerii ei în executare;
- actele jurisdicționale au ca finalitate restabilirea ordinii internaționale și a relațiilor de conviețuire pașnică.

Deși cele mai importante acte jurisdicționale internaționale rămân hotărârile prin care tribunalul soluționează în fond cauza, totuși ele **se clasifică** după variate criterii:

1. În dependență de fazele procedurii distingem:

- hotărâri asupra fondului,
- hotărâri asupra procedurilor incidente.

2. După tipologia jurisdicției emitente:

- hotărâri, care reprezintă actul final și de dispoziție al instanței internaționale permanente (CEDO, CIJ, TIM, TANU)1218,
- sentințe, care constituie actul final al tribunalului arbitral internațional (CPAI)1219,
- decizii asupra culpabilității sau pedepselor ale jurisdicțiilor internaționale penale (CIP)1220.

3. După conținutul actului jurisdicțional:

- hotărâre cu privire la constatarea unor încălcări1221,
- decizie asupra satisfacției echitabile1222,
- decizii de admisibilitate1223/ hotărâri asupra admisibilității1224,
- decizii de inadmisibilitate1225,
- decizia de admitere a terților intervenienți1226,
- decizii de radiere de pe rol1227,
- decizie de desesizare în favoarea Marii Camere (CEDO)1228,
- ordonanță de desesizare1229,
- instrucțiuni ale instanței1230.

Odată adoptat, actul jurisdicțional produce efectele legale scontate de autoritatea emitentă și se bucură de autoritatea lucrului judecat, fiind obligatorie pentru părțile în diferend. Totuși **validitatea** sa depinde de conformitatea lui cu regulile care determină condițiile de elaborare (*validitate externă*) și conținutul actului (*validitate internă*). Validitatea actelor jurisdicționale poate fi afectată de viciile comune tuturor actelor juridice, în mod special, fiind vorba de cele unilaterale. În acest sens, cele mai frecvente vicii invocate sunt: iregularitatea desfășurării procedurii de către tribunal, nemotivarea sau motivarea insuficientă, acțiuni frauduloase în prezentarea dovezilor, erori *de facto* în constatarea anumitor elemente (de exemplu: sentințe pronunțate în legătură cu determinarea frontierei într-o zonă unde datele cartografice se adeveresc a fi mai târziu eronate) și, în particular, atunci când este vorba de „exces de putere” din partea tribunalului (adoptarea unei decizii care este străină competenței sale, recursul la echitate în lipsa autorizației părților, acordarea unui răspuns la o întrebare ce nu a fost pusă sau denaturarea întrebării puse,

1218 Art. 74 din Regulamentul CEDO, art.56 din Statutul CIJ, art. 30 din Statutul TIM (Anexa VI la Convenția ONU asupra dreptului mării), art. 11 din Statutul TANU.

1219 Art. 10 din Anexa VII și art. 4 din Anexa VII la Convenția ONU asupra dreptului mării.

1220 Art. 74, 76 din statutul CIP.

1221 Art. 42 din Convenția europeană a drepturilor omului.

1222 Art. 751 din Regulamentul CEDO.

1223 Art. 562 din Regulamentul CEDO.

1224 Art. 791 din Regulamentul CIJ.

1225 Art. 531 din Regulamentul CEDO.

1226 Art. 84 din Regulamentul CIJ, art.19 din Regulamentul TANU.

1227 Art. 431 din Regulamentul CEDO.

1228 Art. 72 din Regulamentul CEDO.

1229 Art. 88 din Regulamentul CIJ.

1230 Art. 32, 392 din Regulamentul CEDO, art.25 din Statutul TIM, art. 71 din Statutul CIP, art.41 din Statutul CIJ.

etc.)¹²³¹. Anume grație eventualității acestui viciu, poate fi invocată doar nulitatea care afectează validitatea externă a sentinței arbitrale, act al unei jurisdicții ad-hoc, competența căreia este determinată de părțile în diferend.

Pe de altă parte, validitatea sentinței arbitrale nu poate fi contestată pe motive rezultate din propriul său conținut (validitate internă): aceasta ar însemna să punem la îndoială capacitatea tribunalului de a aprecia elementele ce-i sunt prezentate de părți și respectiv, să contestăm caracterul definitiv al sentinței¹²³².

Cu toate acestea, doctrinarii, fără a devia substanțial de la principiul forței obligatorii a sentinței arbitrale, au încercat să formuleze în nenumărate rânduri diverse **condiții de nulitate**, fapt ce a constituit, desigur, nu doar o amenințare la autoritatea sentinței arbitrale, dar a determinat și apariția unor situații abuzive sub egida ideilor doctrinare: necompetența instanței, nerespectarea unei reguli fundamentale de procedură; coruperea tribunalului sau a unui membru al său, nulitatea compromisului, fraudă, nemotivarea sentinței arbitrale, exercitarea constrângerii asupra arbitrilor de către una dintre părțile în litigiu¹²³³.

O reacție puternică la aceste tentative a fost manifestată de Institutul de Drept Internațional, care în cadrul celei de-a doua sesiuni ținută la Haga, în 1875, a abordat problema limitelor admisibile ale dreptului de a invoca nulitatea sentinței arbitrale. În acest sens, Institutul și-a finisat lucrările prin recunoașterea a patru circumstanțe care afectează validitatea actului arbitral, și anume:

1. nulitatea convenției sau clauzei arbitrale ce a guvernat procedura arbitrală;
2. excesul de putere din partea tribunalului;
3. coruperea arbitrilor;
4. existența unor erori esențiale.

Deși un act jurisdicțional internațional este definitiv¹²³⁴ și, în principiu, ordinea juridică internațională este reticentă față de tot felul de „revizuri” sau „apeluri”, totuși unele excepții sunt înregistrate chiar în statutele jurisdicțiilor permanente.

De exemplu, capitolul 8 din Statutul CIP, evident reieșind din specificul jurisdicției internaționale penale, prevede **un apel și o revizuire** a deciziilor CIP similare mai mult procedurilor penale decât internaționale. Un apel împotriva deciziei CIP poate fi introdus de către Procuror pentru următoarele motive: viciu de procedură, eroare de fapt, eroare de drept; iar persoana condamnată pe lângă motivele enunțate mai poate formula un apel invocând orice alt motiv de natură a compromite echitatea sau regularitatea procedurii sau a deciziei¹²³⁵. O cerere de revizuire a unei decizii de condamnare poate fi formulată de persoana condamnată sau de rudele ei, dacă ea este decedată, pentru motivele expres enunțate în art.84 din Statutul CIP.

În egală măsură, cerere de revizuire poate fi înaintată CIJ¹²³⁶ numai dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții:

1. cererea se întemeiază pe descoperirea unui „fapt nou”;
2. faptul nou descoperit trebuie să fie de natură a exercita o influență decisivă asupra hotărârii;

¹²³¹ Combacau Jean, Sur Serge, *op.cit*, p. 600.

¹²³² ibidem.

¹²³³ Sârcu D. *Principalele reguli de procedură operate de arbitrajul internațional // Analele științifice ale USM.-Nr.7.- Chișinău.-2004.-Pp.42-45*

¹²³⁴ Art. 60 din Statutul CIJ, art.33 din Statutul TIM, art.11 din Statutul TANU.

¹²³⁵ Art. 81 din Statutul CIP.

¹²³⁶ Potrivit art. 61 din Statutul CIJ.

3. faptul descoperit nu trebuie să fi fost cunoscut nici Curții, nici părții care cere revizuirea până la pronunțarea hotărârii;

4. necunoașterea faptului nu trebuie să rezulte din neglijența părții;

5. cererea trebuie făcută în termen de cel mult 6 luni de la descoperirea faptului nou și în termen de 10 ani de la pronunțarea hotărârii.

Practic aceeași procedură o regăsim în art.12 din Statutul TANU cu singura deosebire că revizuirea poate fi cerută fie de Secretarul General al ONU, fie de reclamant într-un termen de 30 de zile de la descoperirea noilor fapte și într-un termen de 1 an de la data adoptării hotărârii.

O posibilitate similară se întâlnește în art.80 din Regulamentul CEDO. Mai mult decât atât, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale indică existența unei căi de atac, împotriva hotărârilor pronunțate de o cameră - **retrimiterea**. Potrivit Convenției (art. 43), o hotărâre pronunțată de o cameră poate, în cazuri excepționale, să fie atacată cu cerere de retrimitere în fața Marii Camere. Este vorba de o cale extraordinară de atac, existentă numai pentru cazuri excepționale. Se precizează că această cerere de retrimitere poate fi utilizată, cu titlu excepțional, pentru o chestiune gravă referitoare la interpretarea sau la aplicarea Convenției ori a Protocoloalelor sale, sau pentru o chestiune gravă cu caracter general, care merită să fie examinată de Marea Cameră. Facultatea de retrimitere nu este de drept. În mod cert, este necesar ca hotărârea să pună probleme particulare, deoarece numai în „circumstanțe excepționale” este posibilă o retrimitere. Nu pot fi atacate cu cererea de retrimitere, fiind definitive, deciziile de inadmisibilitate, deciziile de radiere a unei cauze de pe rol, deciziile de respingere a cererii de retrimitere, pronunțate de colegiul Marii Camere, deciziile privind declararea unei cereri ca fiind inadmisibilă, pronunțate de Marea Cameră atunci când o cameră s-a desesizat în favoarea ei, hotărârile de radiere a unei cauze de pe rol, pronunțate de Marea Cameră, hotărârile de soluționare a fondului cauzei, pronunțate de Marea Cameră.

În afară de căile de atac examinate, practica juridică internațională mai cunoaște **recursul în interpretare și în rectificare a erorilor**. Astfel, atunci când Curtea Internațională de Justiție a avut competența de a pronunța o hotărâre, ea are competență și în ce privește interpretarea acesteia.¹²³⁷ De asemenea, potrivit art. 79 alin. 1 din Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului, oricare dintre părțile litigiului soluționat de Curte „poate cere interpretarea hotărârii, în termen de un an cu începere de la data pronunțării”. În realitate, interpretarea la care se referă textul privește dispozitivul hotărârii unei camere sau a Marii Camere a Curții.

Cu toate că arbitrajul internațional nu recunoaște instituția de apel sau revizuire, se admite recursul în interpretare a sentinței, dacă între părțile la diferendul soluționat a apărut un dezacord asupra sensului ei. Acest recurs se face în fața tribunalului care a adoptat sentința¹²³⁸.

Prin urmare, cererea de interpretare reprezintă, într-o oarecare măsură, un accesoriu al cererii inițiale, ceea ce confirmă posibilitatea recunoscută în fața Curții Internaționale de Justiție de a o introduce prin cerere. Dar dincolo de aceste facilități, cererea de interpretare nu trebuie să fie denaturată și tribunalele veghează în mod strict să nu accepte sub această mască un recurs contra deciziilor pe care le-au luat anterior sau o cerere de reglementare a noilor chestiuni.

¹²³⁷ Art. 98 din Regulamentul CIJ.

¹²³⁸ Art.12 din Anexa VII la Convenția ONU asupra dreptului mării din 1982.

Referitor la recursul în rectificarea erorilor, această cale de recurs este recunoscută doar de practica Curții Europene a Drepturilor Omului¹²³⁹ și a Tribunalului Administrativ al Națiunilor Unite¹²⁴⁰.

Așadar, odată definitiv actul jurisdicțional este obligatoriu pentru părți și nu produce efecte *erga omnis*¹²⁴¹. Cu toate acestea, în absența mecanismelor centralizate de realizare forțată sau care survin din necesitatea aplicării dreptului internațional, actele jurisdicționale nu dispun de forța executorie.

De exemplu, hotărârile adoptate de CEDO nu fac decât să constate încălcarea de către un stat a unui drept garantat și nu are valoare decât pentru reclamant. Numai hotărârile prin care Curtea acordă părții lezate o satisfacție echitabilă, pot servi drept titlu executor în conformitate cu dreptul intern al statelor-membre. După opinia Curții și marii majorități a doctrinarilor, termenii Convenției europene nu impun integrarea acesteia din urmă în dreptul intern. Curtea nu poate prescrie direct statului măsurile corective sau să-i adreseze ordine de a suprima sancțiunile disciplinare și penale sau de a modifica legislația sa. Curtea poate, însă, să indice indirect caracterul măsurilor necesare pentru a lichida consecințele acestei încălcări¹²⁴². Este evident că art. 46 din Convenția Europeană cere restituirea și repararea situației, atât de fapt, cât și de drept. Anume executarea acestei obligații va fi supravegheată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. În principiu, statul în cauză decide singur măsurile pe care să le ia ca să execute hotărârile Curții. Deci Comitetul nu poate decide singur măsurile necesare pentru executare, dar trebuie să le evalueze în lumina art. 46. Critica acestei evaluări a făcut clară situația că nu există o adevărată procedură efectivă de executare. În consecință, Comitetul de Miniștri nu dispune de nici un mijloc de presiune cu privire la executarea hotărârilor CEDO altul, decât de a supraveghea statele de a face publice măsurile pe care le iau (sau lipsa de reacție a statelor), fiind deci o presiune pe plan politic. Dar, fără îndoială, Comitetul are o puternică autoritate convingătoare și o mare importanță în raport cu protecția procedurală a drepturilor omului. Un stat care refuză să execute o hotărâre a Curții, ar încălca art. 3 din Statutul Consiliului Europei și ar putea, ca o ultimă sancțiune, să fie suspendat dreptul său de reprezentare de către Comitet. Este ultimul mijloc de presiune pe care l-ar avea Comitetul, dar aplicarea acestuia rămâne mai mult o ipoteză.

Într-o oarecare măsură dispozițiile art. 46 se aseamănă cu cele ale art. 94 din Carta Națiunilor Unite, ce conferă Consiliului de Securitate al ONU puterea de a face recomandări sau de a decide ce măsuri urmează de luat pentru a executa o hotărâre a Curții Internaționale de Justiție. Astfel, Consiliul de Securitate apare într-o dublă postură: de organ politic suprem al ONU, și în același timp, unicul mecanism de executare în sistemul ONU, fiind investit cu puterea de a încuraja soluționarea pașnică a diferendelor internaționale conform Capitolului VI din Carta ONU.

O situație specială este prevăzută în Capitolul 10 din Statutul CIP privind executarea deciziilor de condamnare, care dispune că o sentință cu pedeapsa închisorii va fi executată într-un stat desemnat de Curte de pe o listă de state care și-au manifestat acceptul de a primi persoanele condamnate¹²⁴³.

1239 Art. 81 din Regulamentul CEDO.

1240 Art.12 din Statutul TANU.

1241 Art.59 din Statutul CIJ.

1242 Sărcu D. *Unele reflecții cu privire la executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului* // Rezultatele comunicărilor ale Conferinței științifice internaționale cu genericul "Învățământul superior și cercetarea - piloni ai societății bazate pe cunoaștere" dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova.-Științe socioumanistice.- Volumul II.-CE-USM.-2006.-Pp.329-330.

1243 Sărcu D., Lupușor I., Gonciarova E. *Jurisdicția internațională penală*. - Chișinău: CEP-USM, 2008, p.184.

În privința sentințelor arbitrale dreptul internațional public nu dispune de nici un mecanism să le asigure forță executorie.

Bibliografie:

- Aurescu Bogdan. *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*. – București: All Beck, 2005;
- Barbăneagră A. *Curtea Penală Internațională. Istorie și realitate*. – București: All Beck, 1999; Bazalaire Jean-Paul, Cretin Thierry. *La justice pénale internationale. Son évolution, son avenir. De Nüremberg à La Haye*. – PUF, 2003; Chebeleu T. *Reglementarea pașnică a diferendelor internaționale*. – București, 1994; Cloșca I. *Reglementarea pașnică a diferendelor dintre state*. – București, 1998; Cloșcă I. *Despre diferendele internaționale și căile soluționării lor*. – București, 1973; Combacau Jean, Sur Serge. *Droit international public*. – Paris: MONTCHRESTIEN, 3-e ed., 1997; Diaconu D. *Curtea penală internațională. Istorie și realitate*. – București: Ed. ALL BECK, 1999; Elian G. *Curtea internațională de Justiție*. – București, 1978; Geamănu Grigore. *Drept internațional contemporan*. – București, 1975; Heydecker Joe, Leeb Johannes. *Procesul de la Nurenberg*. Traducere de Motoc A. și Barbat - Searbură L. – București : Orizonturi, 1995; Malița M. *Mecanisme de reglementare pașnică a diferendelor*. – București, 1982; Maupas S. *L'essentiel de la Justice pénale internationale*. – Paris: Gualino éditeur, 2007; Megret Frédéric. *Le tribunal pénal international pour le Rwanda* : Pedone, 2000; Niciu Marțian. *Drept internațional public*. Volumul II – Iași, 1993; Onica-Jarka B. *Jurisdicția internațională penală* – București: Ed. C.H. Beck, 2006; Pettiti L.E., Decaux E., Imbert P.H. *La Convention Européenne des Droits de l'Homme. Commentaire article par article*. – Paris : Economica, 2-ème édition, 1999; Poenaru Iulian, Pella Vespasian V. *O viață dedicată ideii de justiție internațională*. – București : Editura Lumina, 1992; Peter H. F. Bekker. *Commentaries on World Court Decisions (1987-1996)* // Martinus Nijhoff Publishers.-Hague-London-New York.- 1998.- 301p.; Ponta V., Coman D. *Curtea Penală Internațională*. – București: Editura Lumina Lex, 2004; Popescu I. *Arbitrajul internațional*. – București, 1898; Preda A., Bărbulescu N. *Curtea Internațională de Justiție și Dreptul Mării* : Ed.Finmedia, 1999; Santulli Carlo. *Droit du contentieux international*. – Paris: Edition LGDJ, 2005; Sârcu D., Lupușor I., Goncarova E. *Jurisdicția internațională penală*. – Chișinău: CEP-USM, 2008; Sârcu D., Lupușor I. *Necesitatea și constituirea jurisdicției internaționale penale permanente* // Analele științifice ale USM.-Vol. I. - Chișinău. - 2006. - Pp.254-257; Sârcu D. *Metode de interpretare a Convenției europene a drepturilor omului* // Avocatul poporului.-Nr.1-3.-2002.-Pp.24-25; Sârcu D. *Principalele reguli de procedură operate de arbitrajul internațional* // Analele științifice ale USM.-Nr.7.-Chișinău.-2004.-Pp.42-45 ; Sârcu D. *Accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Condiții de funcționării arbitrajului internațional* // Analele științifice ale USM.-Vol.I.-2004.-Pp.144-147; Sârcu D. *Noțiunea și evoluția istorică a arbitrajului internațional* // Revista Națională de Drept.-Nr.1.-2004.-Pp.16-19; Sârcu D. *Unele reflecții cu privire la executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului* // Rezultatele comunicărilor ale Conferinței științifice internaționale cu genericul "Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere" dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova.-Științe socioumanistice.- Vol. II.-CE-USM.-2006.-Pp.329-330; Sârcu D. *Incidența mecanismelor internaționale în domeniul protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale asupra ordinii juridice interne* // Analele științifice ale USM.-Vol.I.-2006.-Pp.247-250; *Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale*. – București: Editura Academiei, 1983; Voican M., Burdescu R., Mocuța G. *Curți internaționale de justiție*. – București: Editura ALL, 2000.
- Блищенко И., Фисенко И. *Международный уголовный суд*. – Москва: ЮНИТИ, 1998; Кожевников Ф.И., Шармазанашвили Г.В. *Международный суд ООН: организация, цели, практика*. – Москва: Изд. Международные отношения, 1971; Костенко Н. *Международный уголовный суд*. – Москва: ПРИОР, 2002; Лазарев С. *Международный арбитраж*. – Москва 1991; Хадсон. М.О. *Международные суды в прошлом и будущем*. – 1947. *Международное публичное право*. Учебник. Отв. ред. Бекяшев К. А. – Москва: Изд. Проспект, 2004.

Capitolul XXII

DREPTUL SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE

§ 1. Noțiunea, scopurile și principiile dreptului securității internaționale.

§ 2. Securitatea colectivă a statelor.

§ 3. Acorduri regionale de menținere a păcii.

§ 4. Operațiunile de menținere a păcii.

§ 5. Dezarmarea statelor.

§ 6. Reducerea și controlul armamentelor.

§ 1. Noțiunea, scopurile și principiile dreptului securității internaționale

Dreptul securității internaționale *lato sensu* presupune o totalitate de norme juridice și principii unanim recunoscute și speciale care au drept scop protecția păcii și securității internaționale, reprimarea acțiunilor de agresiune, asigurarea securității politice, militare, economice, ecologice, alimentare, informaționale a statelor, precum și stabilitatea politică, economică și socială în lume. *Stricto sensu*, dreptul securității internațional cuprinde o totalitate de principii unanim recunoscute și speciale care au drept scop asigurarea securității militare și politice a statelor, prevenirea izbucnirii războiului și reprimarea actelor de agresiune.¹²⁴⁴

Securitatea colectivă contemporană este universală, cuprinzând nu doar aspectele miliare și politice, ci și alte aspecte – economice, ecologice, umanitare și, desigur, juridice. În primul rînd astăzi se pune accentul pe diplomația preventivă. Prevenirea conflictelor, eliminarea amenințărilor la pace și securitate sunt calea cea mai efectivă de asigurare a păcii.¹²⁴⁵

Scopurile de bază a regulilor de drept internațional conținute în Carta Organizației Națiunilor Unite constau în asigurarea păcii și securității în toate țările lumii. Totodată, necătând la rigiditatea lor, regulile prevăzute de Cartă n-au împiedicat declanșarea numeroaselor conflicte armate. Din aceste considerente, eforturile societății internaționale în prezent sunt concentrate atât la consolidarea mecanismelor existente cît și în vederea creării de noi instrumente de reacționare a statelor contra oricăror tentative de a aduce atingere păcii internaționale.

Sistemul de securitate actual este dominat, mai mult decît alte domenii ale dreptului internațional, de considerațiuni politice, deoarece în primă analiză, acesta este fundamentat pe sentimentul de indivizibilitate și solidaritate a statelor în chestiuni de pace, care în fond reprezintă mai degrabă o chestiune politică decît una juridică. Astfel, toți subiecții societății internaționale trebuie să fie preocupați de securitatea fiecărui actor în parte, iar aceasta necesită existența unui mecanism de garanții internaționale, instituit în interesul comun, pentru a menține pacea internațională. Această idee a căpătat o tentă particulară în sec. XX, odată cu crearea organizațiilor internaționale cu vocație de universalitate: Societatea Națiunilor, Organizația Națiunilor Unite, ale căror preocupare

¹²⁴⁴ К.А. Бекяшев *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000, р. 354.

¹²⁴⁵ Лукашук И.И. *Международное право. Особенная часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 284.

majoră a devenit menținerea securității internaționale cu scopul de a izbăvi generațiile viitoare de flagelul războiului.

În acest sens, statele după cele două războaie mondiale, nu sînt preocupate decît de ceea ce le pare imperios - securitatea colectivă. Prin urmare, ele au convenit să confere organelor organizației internaționale funcția și prerogativa de a asigura eficacitatea, nu a dreptului în general, dar a singurei reguli de interzicere a utilizării forței; dreptul și pacea trebuiau să fie ambele supravegheate prin aceeași acțiune colectivă. În fața conflictelor de interese, preocuparea fundamentală rămîne menținerea păcii și nu a justiției. Organizația Națiunilor Unite după Societatea Națiunilor a preferat să dea un sens îngust „interesului comun” al statelor.¹²⁴⁶

Autorii Cartei Națiunilor Unite n-au considerat că postulatele Societății Națiunilor erau responsabile de eșecul său, ci caracterul lor nefinisat. Ideea securității colective a fost păstrată, în partea în care ea constituia un progres în raport cu sistemul tradițional al alianțelor politice și militare: securitatea colectivă nu constă într-o coalitție *a priori* a anumitor state adepte a unei filozofii comune contra alților, nici în alianțe „fluide” și pragmatice; aceasta este angajamentul luat de fiecare Stat de a aduce sprijinul său la o decizie colectivă de a se opune oricărui Stat vinovat, la decizia majorității, unei agresiuni sau unei amenințări a păcii. Prin definire, securitatea colectivă este *defensivă*, spre deosebire de alianțele rigide de la sfârșitul secolului XIX, și ea se pregătește la o reacție universală, oricare Stat neavînd posibilitatea sa conteze asupra aliaților de încredere pentru a scăpa de amenințarea sancțiunilor colective. Această sistematizare a acțiunii contra tuturor și a tuturor cu toții, în conformitate cu formula lui M. Virally, n-a fost niciodată absolută, în sensul că anumitor State le scapă logica ei: pe timpul S.N., Statele puternice puteau să exploateze „fisurile” Pactului; în Cartă, membrii permanenți ai Consiliului de Securitate sunt, grație dreptului de *veto*, în adăpostul realizării sancțiunilor colective. Totodată, ceea ce este inedit, în sistemul stabilit prin Cartă, este rolul fundamental conferit cîtorva State mari - învingătorii celui de-al doilea conflict mondial - recunoscute drept responsabile pentru menținerea păcii. Ineficacitatea S.N. fiind atribuită respectării prea amănunțite a egalității Statelor în materie, nu s-a ezitat să fie consacrată juridic inegalitatea lor, prin „responsabilitatea principală a Consiliului de securitate” pentru menținerea păcii.¹²⁴⁷

Această evoluție juridică corespundea de asemenea unui schimb în balanța de puteri în societatea internațională: această schimbare ține mai puține de multiplicarea numărului de State, puțin evidentă după imediata încheiere a războiului, decît la distanța mai mare între Statele cele mai puternice și toate celelalte (fenomen care va culmina, cîteva ani mai târziu, prin „bipolarizare”).

Mijloacele juridice internaționale de asigurare a securității internaționale sunt destul de variate. La ele referim mijloacele pașnice de soluționare a diferendelor internaționale, măsurile de dezarmare, mecanismele de securitate la nivel universal și regional, măsurile de încredere.¹²⁴⁸

Toate mijloacele de asigurare a securității internaționale pot fi divizate în:

- mijloace de întărire a păcii: dezarmarea, măsuri de încredere, crearea zonelor denuclearizate;

- mijloace de menținere a păcii: mijloacele pașnice de soluționare a diferendelor internaționale, operațiunile de menținere a păcii;

1246 Nguyen Quoc Dinh. Droit international public; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 945.

1247 Nguyen Quoc Dinh. Droit international public; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 949.

1248 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, p. 363.

- mijloace de restabilire a păcii: măsurile de constrângere ale ONU.¹²⁴⁹

Măsurile realizate până astăzi în vederea constituirii sistemului universal de securitate colectivă pe care omenirea le-a întreprins odată cu conștientizarea pericolului declanșării conflictelor de proporții, au fost următoarele:

- crearea Societății Națiunilor și ulterior crearea Organizației Națiunilor Unite
- formarea alianțelor militare
- începerea negocierilor pe scară mondială îndreptate spre limitarea și lichidarea celui mai periculos armament
- elaborarea concepției de securitate colectivă
- tentativele de elaborare a tratatelor internaționale în materia interzicerii armei nucleare
- limitarea înarmărilor
- reducerea contingentelor militare
- interdicția curselor de înarmare în spațiul cosmic
- interdicția creării și producerii noilor tipuri de arme de distrugere în masă.

Totodată astăzi ca niciodată este pusă problema elaborării sistemului flexibil de măsuri de asigurare a securității a frontierelor de stat, inclusiv măsurile de încredere, crearea zonelor demilitarizate pe baze convenționale, măsurile de luptă cu terorismul internațional.

Este important să notăm că Carta ONU prevede în primul rând mijloacele pașnice de asigurare a păcii internaționale. Formula „menținerea păcii internaționale” în sensul Cartei mai întâi de toate presupune prevenirea conflictului armat, luarea măsurilor pentru a nu permite declanșarea unui nou război. Scopul principal al ONU este izbăvirea omenirii de flagelul războiului. Din acest considerent Carta ONU pune accentul pe realizarea măsurilor necesare pentru existența relațiilor pașnice între state și ar preveni apariția conflictelor armate.¹²⁵⁰

Din cele expuse mai sus, putem evidenția trei etape în *evoluția istorică a securității colective*:

1. formarea alianțelor interstatale clasice. Prin acestea, statele s-au întrunit pentru a globaliza răspunsul la chestiunile legate de securitatea colectivă. Astfel un răspuns colectiv este prezentat la întrebări calificate *ab initio* ca fiind strict individuale. Aceasta a fost starea embrionară a securității colective pe care o cunoaștem astăzi, deoarece aceste alianțe reprezentau mai degrabă apărarea colectivă a statelor contra agresiunii din exterior. Deficiențele acestei abordări a securității colective au dus la declanșarea primului conflict mondial, ale cărui rezultate sînt binecunoscute.¹²⁵¹

2. a doua etapă a fost cea a Pactului Societății Națiunilor, semnat după primul război mondial. Pactul a propus nu doar apărarea comună contra agresiunii din afară, ci și a inclus garanțiile mutuale de securitate, în principiu, egale pentru toți. Dar Pactul nu a oferit garanții viabile ale păcii perpetue. În această ordine de idei merită a fi menționate: limitarea capacității de reacționare a Consiliului Societății Națiunilor la amenințările la pacea internațională, neinterzicerea completă a utilizării forței în vederea soluționării diferendelor internaționale etc. Prin urmare și această etapă s-a soldat cu izbucnirea unui

1249 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, p. 363.

1250 Г. Тункин, *Международное право*; Юридическая литература. Москва, 1982, p. 308-309

1250 Th. de Montbrial, J. Klein. Sécurité collective în Dictionnaire de stratégie; PUF. 2000, p. 305-309.

1251 Th. de Montbrial, J. Klein. Sécurité collective în Dictionnaire de stratégie; PUF. 2000, p. 305-309.

nou război mondial.

3. sistemul propus de Carta ONU demonstrează, că necătând la eșecurile sale, securitatea n-a fost abandonată, ci a fost preluată și perfecționată. Totodată, deși securitatea colectivă a fost preocuparea centrală a statelor viitoare membre ale ONU, în textul actului constitutiv nu este utilizat acest termen. Consfințind toate garanțiile securității internaționale: interzicerea recurgerii la război, mijloacele de soluționare pașnică a diferendelor internaționale etc., Carta ONU ne pare astăzi să privească spre viitor, adaptată aceluși context politic instabil existent în prezent.

Principiile securității colective. Principiile și scopurile dreptului securității internaționale sunt în același timp scopuri și principii ale dreptului internațional public. Tratatul internațional fundamental al dreptului securității internaționale, la fel ca și a dreptului internațional public, este Carta ONU. În ea este formulat scopul de bază – „de a menține pacea și securitatea internațională”. Sunt indicate, de asemenea, mijloacele de atingere a scopului propus – „de a întreprinde măsuri colective efective pentru evitarea și înlăturarea amenințării la pace”. Carta ONU a determinat principiile de bază a dreptului securității internaționale. În primul rând acestea sunt principiile soluționării pe cale pașnică a diferendelor internaționale și interzicerea aplicării forței și amenințării cu forța. În scopul realizării acestor principii, Carta obligă statele să acorde ONU întregul ajutor în acțiunile sale și să se abțină de la acordarea ajutorului oricărui stat, împotriva cărui ea întreprinde măsuri de natură preventivă sau coercitivă. Suplimentar, Carta ONU a acordat organizației un drept fără precedent, de a asigura ca statele, care nu sunt membre, să acționeze în conformitate cu principiile indicate în acea măsură, care este necesară pentru menținerea păcii și securității internaționale. Totodată, nu doar principiile indicate, ci și alte principii ale dreptului internațional formează fundamentul dreptului securității internaționale. Această dispoziție a fost subliniată special de către Adunarea Generală a ONU. Măsurile colective efective pot fi realizate doar în baza respectării principiilor egalității suverane, neimixtunii în afacerile interne și autodeterminării. O importanță deosebită o are principiul îndeplinirii cu bună credință a obligațiilor de drept internațional. Ordinea juridică internațională sigură este o condiție inerentă a păcii și securității internaționale.¹²⁵²

În cele ce urmează vom expune în esență conținutul principiilor aflate la baza sistemului internațional de securitate colectivă:

- *principiul soluționării diferendelor internaționale pe cale pașnică.* Securitatea internațională trebuie cercetată în primul rând prin intermediul mijloacelor de reglementare pașnică a diferendelor internaționale. La rândul său, interdicția de a recurge la forță constituie, totodată, o incitare de a acorda prioritate mijloacelor pașnice și o garanție a eficacității lor. Însă ea va părea o utopie dacă nu va fi însoțită, pe plan *institucional*, de procedurile și mijloacele destinate să reprime orice recurgere la forță și să asigure, în locul statelor de la acel moment private de puterea lor de constrângere unilaterală, respectarea tuturor regulilor de drept. Statele nu se pot mulțumi de ceea ce le garantează mecanismul răspunderii internaționale, adică de reparația *a posteriori*, aleatorie și în orice situație insuficientă pentru anumite violări de drept. Concilierea suveranității statale și a securității internaționale în sens larg necesită o veritabilă *putere executivă* internațională. Or, statele nu sînt pregătite să o accepte, ceea ce dă naștere unui dezechilibru în mecanismul securității internaționale.

- *principiul indivizibilității securității.* În virtutea interdependenței statelor securitatea trebuie să fie una pentru toți și egală pentru toți: nu poate fi creată securitatea

1252 Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 285.

pentru unele state din contul altor state.¹²⁵³ În baza acestui principiu, doctrinele militare ale tuturor statelor trebuie să fie strict defensive. Înarmările nucleare și obișnuite precum și forțele armate ale statelor trebuie limitate în aspect atât cantitativ cât și calitativ împreună cu cheltuielile bugetare pentru ele și trebuie să se afle la nivelul suficienței rezonabile pentru apărare, sub un control internațional.¹²⁵⁴

- *principiului „anonimității”*. Securitatea are drept scop stoparea sau prevenirea utilizării forței sau înseși agresiunii din orice sursă fără o desemnare prealabilă a prietenilor și dușmanilor.¹²⁵⁵

- *principiul dezarmării*. Dezarmarea presupune un complex de măsuri avînd drept scop încetarea creșterii numărului de mijloace de purtare a războiului, limitarea lor și lichidarea. Principiul dezarmării se conține în mai multe documente importante de drept internațional: Declarația ONU din 1970 referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state în conformitate cu Carta ONU adoptată prin Rezoluția Adunării Generale nr. 2625(XXV), Tratatul privind neproliferarea armamentului nuclear (art.VI) etc. Acest principiu presupune obligația membrilor comunității internaționale să realizeze dezarmarea totală sau parțială pe calea negocierilor cu scopul de a limita, lichida sau reduce anumite tipuri de înarmări. În condițiile actuale sarcina primordială este de a realiza dezarmarea nucleară.¹²⁵⁶

- *principiul egalității și securității egale (principiul neprejudicierii securității)*. Securitatea egală în sens juridic presupune: toate statele posedă același drept de a-și asigura securitatea. Egalitatea *de facto* în acest context nu există și nici nu poate exista. Asigurarea securității are loc pentru toți în măsură egală fără primirea anumitor beneficii unilaterale.¹²⁵⁷

Răspuns la problema politică centrală a relațiilor internaționale, fiecare sistem juridic de securitate internațională este totodată o *codificare* a tentativelor anterioare și o *corijare* a deficiențelor lor tehnice în conformitate cu concepțiile puterilor dominante la începutul unui conflict major care justifică un nou sistem. Această dualitate a putut fi verificată atât în 1815, precum și în 1919 și 1945. Odată stabilit, sistemul evoluează în dependență de circumstanțele care n-au fost prevăzute de către creatorii săi. În orice caz, acestea nu sînt mecanisme juridice care garantează securitatea internațională; ele nu pot acționa decît în situații politice în care guvernează minimum de consens asupra gradului insuportabil de violență.¹²⁵⁸

Cu toate deficiențele prezente astăzi în sistemul universal de securitate colectivă, nu putem să nu atestăm faptul că normele sistemului internațional de securitate colectivă contribuie la stabilizarea și ordonarea raporturilor interstatuale, ceea ce va permite în viitor prognozarea dezvoltării acestor relații, precum și altor relații legate de ele.¹²⁵⁹ Totodată, merită să fie menționat progresul realizat de comunitatea internațională în vederea

1253 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, p. 363.

1254 К.А. Бекяшев *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000, p. 353.

1255 J. F.L.Ross *Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security*; PRAEGER. New York, Westport, Connecticut, London, 1989, p. 12.

1256 Б. Клименко, *Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 87.

1257 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, p. 363.

1258 Nguyen Quoc Dinh. *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 948.

1259 P. Reuter. *Droit international public*; Presses universitaires de France. Paris, 1958, p. 8.

asigurării securității colective. Astfel astăzi suntem în prezența unui număr impunător de tratate internaționale atât bilaterale, cât și multilaterale, care rețin și interzic producerea și experimentarea, precum și stocarea sau reducerea anumitor tipuri de înarmări care, în final, au permis prevenirea apariției anumitor conflicte, sau evoluția lor.¹²⁶⁰

În final susținem că asigurarea securității internaționale indubitabil se referă la una din problemele globale ale contemporaneității, de soluționarea cărei depinde supraviețuirea civilizației umane.

§ 2 Securitatea colectivă a statelor

La nivelul cel mai teoretic, securitatea colectivă presupunea în trecut o vagă „ideologie de solidaritate”, care este criticată de E.H. Carr drept o prezumție falsă a „armoniei de interese”, prin care conceptul de „bun comun” recunoscut de către statele civilizate va înlocui interesele naționale egoiste. În acest sens, securitatea colectivă reprezintă o întoarcere parțială la principiul medieval *jus ad bellum*.¹²⁶¹

Astăzi, prin securitate colectivă se subînțeleg acele măsuri întreprinse în comun de state în exercitarea dreptului de autoapărare colectivă, pentru asigurarea păcii, înlăturarea și combaterea agresiunii, măsuri înlăptuite fie prin intermediul organizației internaționale, fie în baza prevederilor unor tratate încheiate între ele.¹²⁶²

O altă definiție ne este propusă de doctrina sovietică, în care prin securitate colectivă se are în vedere un sistem de acțiuni comune ale statelor lumii sau a unui anumite regiuni geografice, realizate pentru a preveni sau înlătura amenințarea la pacea internațională, precum și pentru eliminarea actelor de agresiune sau altor acte ce încalcă pacea.¹²⁶³

În același timp, este necesar să distingem securitatea colectivă de apărarea colectivă, care este chemată să stopeze agresiunea ce parvine dintr-o sursă predeterminată, pe când securitatea colectivă este îndreptată contra tuturor tentativelor de încălcare a păcii internaționale.

Trăsăturile caracteristice ale securității colective. Din definițiile expuse mai sus rezultă că securitatea colectivă este realizată prin intermediul unei organizații internaționale, care acordă fundamentele pentru coordonarea discuției despre care, când și ce tip de sancțiuni trebuie impuse.

Sistemul de securitate colectivă este exprimat juridic printr-un tratat. Conținutul acestui tratat este determinat de statele participante. Însă fundamentul oricărui sistem de securitate colectivă sunt cel puțin trei obligații ale statelor participante:

1. să nu aplice forța sau amenințarea cu forța;
2. să soluționeze diferendele apărute exclusiv prin mijloace pașnice;
3. să coopereze activ cu scopul de a înlătura orice încercare de a perturba pacea internațională.

Suplimentar, statele participante își pot asuma benevol obligația de a acorda ajutor în toate cazurile, când un membru al sistemului de securitate colectivă va devenit victima unui atac săvârșit de un stat terț.¹²⁶⁴

Mai mult ca atât, termenul „securitate colectivă” denotă un sistem de garanții

1260 Б. Клименко. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. *Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 4.

1261 J. F.L.Ross *Neutrality and international sanctions*. Sweden, Switzerland and collective security; PRAEGER. New York, Westport, Connecticut, London, 1989, p.12.

1262 A. C. Aureliu. *Principii ale relațiilor dintre state*; Editura politică. București, 1966, p. 175.

1263 Г. Тункин. *Международное право*; Юридическая литература. Москва, 1982. p. 307.

1264 Г. Тункин, *Международное право*; Юридическая литература. Москва, 1982, p. 307-308.

mutuale creat pentru a promova securitatea și alte scopuri comune care unesc membrii acesteia.¹²⁶⁵ Un sistem operativ de securitate colectivă este în general bazat pe două cerințe interdependente:

1. cerința ca statele să-și rezolve diferendele internaționale pe cale pașnică prin așa mijloace cum sunt: mijloacele judiciare, medierea, concilierea etc.

2. orice stat care evită să utilizeze mijloacele indicate mai sus, devine subiect al sancționării colective de către alți membri prin aplicarea anumitor sancțiuni.¹²⁶⁶

În fapt, aceste trăsături derivă din *funcțiile securității colective*:

Funcția disuasivă care presupune că atunci când sistemul funcționează el oprește partenerii să recurgă la violența armată, deoarece aceasta va fi din start soldată cu eșec, prin urmare recurgerea la război devine irațională.

Funcția preventivă - în caz de amenințare contra păcii, partenerii vor acționa pentru a dezamorsa tensiunile prin negocieri sau alte mijloace pașnice, or problema securității colective reprezintă, în sens larg, problema asigurării păcii și prevenirii războiului.

Funcția coercitivă (reparatorie) - în caz de atentare la pace sau încălcarea păcii internaționale, ce reprezintă în sine un eșec al sistemului, securitatea colectivă este pusă în fața sarcinii de a-și repara propriile lacune. Aceasta va presupune reacționarea prin toate mijloacele, inclusiv utilizarea forței armate.¹²⁶⁷

Reieșind din cele expuse mai sus, pornind de la imperativele realității din zilele noastre, concepția creării sistemului internațional de securitate colectivă înaintează în calitate de scop - crearea mecanismului efectiv de menținere a păcii la nivele radical scăzute de înarmări nucleare ținând cont de lichidarea totală a armamentului nuclear și a altor arme de distrugere în masă.¹²⁶⁸ În drept, estimăm a fi utilă separarea acestui obiectiv sub formă de principiu separat al dreptului securității internaționale, alături de principiile dezarmării universale, reducerii și controlului înarmărilor.

Structura sistemului securității colective.

Sistemul de securitate colectivă reprezintă prin sine un ansamblul articulat de norme juridice, de instituții și mecanisme, care pot fi reduse, în opinia unor autori la următoarele:

1. principiile fundamentale a dreptului internațional public, cum ar fi interzicerea aplicării forței sau amenințării cu aplicarea forței, soluționarea pașnică a diferendelor internaționale, egalitatea suverană a statelor, integritatea teritorială, neamestecul în treburile interne ale unui stat;

2. procedurile de soluționare pașnică a diferendelor;

3. acțiunile colective pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor la pacea internațională, violarea păcii, precum și pentru prevenirea actelor de agresiune;

4. atribuțiile Adunării Generale și Consiliului de Securitate a ONU în examinarea chestiunilor legate de dezarmare și limitarea înarmărilor.¹²⁶⁹

5. neangajarea și neutralitatea

1265 J. F.L.Ross Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security; PRAEGER. New York, Westport, Connecticut, London, 1989, p. 11.

1266 J. F.L.Ross Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security; PRAEGER. New York, Westport, Connecticut, London, 1989, p. 12.

1267 http://www.afri-ct.org/article.php3?id_article=1495

1268 Б. Клименко. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. *Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 86.

1269 Б. Клименко. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. *Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 5

6. măsurile de încredere etc.¹²⁷⁰

Pot fi deosebite două sisteme de securitate colectivă: sistemul universal de securitate colectivă și sistemul regional de securitate colectivă.

Cu referire la structura sistemului de securitate colectivă, în calitate de sistem organizat, nu putem să nu consemnăm faptul că aceasta presupune un șir de probleme în ce privește definirea sa, precum și fundamentele precise. Este cert faptul, că Carta ONU permite să fie soluționat un număr mare de probleme, deoarece reprezintă prin sine o construcție pozitivă contemporană, care oferă un cadru concret pentru analiza și evaluarea dispozițiilor sale.¹²⁷¹

După cum am enunțat mai sus, forumul principal pentru realizarea acțiunilor concrete în vederea formării sistemului internațional de securitate colectivă este **Organizația Națiunilor Unite** (ONU)- organizația internațională universală în materia cooperării statelor pentru asigurarea securității internaționale.¹²⁷² Conform Cartei ONU, organizația trebuie să devină centrul coordonării acțiunilor tuturor națiunilor în vederea atingerii scopurilor sale.

Principalele mijloace prevăzute de Carta Națiunilor Unite pentru asigurarea securității colective sînt îndeplinirea dezarmării, măsurile de reglementare pașnică a diferendelor internaționale iar, în caz de necesitate - adoptarea măsurilor de constrângere contra statelor ce se fac vinovate de încălcarea păcii și securității internaționale.

Anume după adoptarea Cartei ONU, securitatea internațională tradițională a dobândit denumirea de "*securitate tradițională*", care reprezintă un anumit sistem de relații interstatale în scopul menținerii păcii și securității internaționale, reglementate de principiile și normele statutului organizației.

Activitatea practică a ONU cuprinde toate sferile securității internaționale universale: politică, militară, economică, ecologică și umanitară. Însă aceste aspecte sînt reflectate de o natură vagă, dacă le privim din punct de vedere a securității universale. Astfel, sistemul de securitate colectivă universală prezintă astăzi un spațiu vast de activitate pentru dreptul internațional convențional.¹²⁷³

Organele ONU, cum ar fi Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social prezintă prin sine mecanisme în exercițiu de negocieri în marea majoritate a chestiunilor legate de securitatea colectivă universală. În rezoluția 43/90 din 7 decembrie 1988, Adunarea Generală a ONU a chemat toate statele să-și aducă aportul la dialogul internațional, mai întâi de toate în cadrul ONU, cu scopul căutării căilor acceptabile pentru toți, mijloacelor și coordonarea măsurilor practice în vederea întăririi pe baze universale a securității colective, determinate în Carta ONU, precum și pentru ridicarea rolului și eficacității ONU în menținerea păcii și securității internaționale sub toate aspectele.¹²⁷⁴

În ce privește prevederile Cartei în materia menținerii securității internaționale, în articolul 1, organizația cere membrilor organizației „*să ia măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de*

1270 П. БИРЮКОВ. Международное право; ЮРИСТЪ. Москва, 2001, p. 191.

1271 Th. de Montbrial, J. Klein. Sécurité collective în Dictionnaire de stratégie; PUF. 2000, p. 305-309.

1272 Б. Клименко. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. *Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 11.

1273 Б. Клименко. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. *Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 5.

1274 Б. Клименко. Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. *Справочник*; Международные отношения. Москва, 1990, p. 11-12.

agresiune sau a altor încălcări ale păcii". Totodată trebuie de avut în vedere faptul că nici un membru a ONU nu poate să se eschiveze de la îndeplinirea obligațiilor conform Cartei, cu excepția cazului când el va fi eliberat de îndeplinirea lor de către Consiliul de Securitate. Art. 2 p.2 al Cartei ONU prevede „toți membrii Organizației ... trebuie să-și îndeplinească cu bună credință obligațiile asumate potrivit prezentei Carte”, iar art. 25 prevede angajamentul membrilor ONU „să accepte și să execute hotărârile Consiliului de Securitate”, deoarece anume Consiliul de Securitate în conformitate cu art. 24 din Cartă poartă răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Carta ONU în mod detaliat reglementează mijloacele de menținere a păcii și securității internaționale punând accent pe caracterul lor pașnic, preventiv: soluționarea pașnică a diferendelor internaționale, interzicerea aplicării forței și amenințării cu forța, realizarea cooperării în soluționarea problemelor internaționale de natură economică, socială, culturală și umanitară, limitarea înarmărilor și dezarmarea. În situația în care măsurile preventive nu ajută la soluționarea diferendului, se recurge la măsuri coercitive, ce reprezintă măsuri cu caracter temporar cu privire la reprimarea acțiunilor de încălcare a păcii, pe care Consiliul de Securitate a ONU le va estima ca fiind necesare.¹²⁷⁵ În conformitate cu prevederile articolelor 41 și 42 ale Cartei ONU, statele membre ale ONU, la decizia Consiliului de Securitate, sînt obligate să participe la sancțiunile cu caracter nemilitar (întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice, căilor de comunicare feroviară, maritimă, aeriană, poștală, telegrafică, radio etc, ruperea relațiilor diplomatice) sau cu caracter militar.

Consiliul de Securitate a utilizat de mai multe ori articolul 41 dispunînd măsuri fără caracter militar în caz de amenințare sau încălcare a păcii. Astfel el a decis sancțiuni economice contra Rodeziei de sud (viitorul Zimbabwe) în anul 1966. În zilele noastre Consiliul de Securitate a decretat embargoul general contra Irakului ca urmare a invadării Kuveitului, prin rezoluția 661 (1990), precum și alte embargouri (inițial asupra armelor, mai apoi mai generale) decise contra Iugoslaviei în 1991-1993.¹²⁷⁶

În ce privește mecanismul prevăzut de Cartă în materia reacționării Organizației la amenințările în adresa păcii și securității internaționale, mai ales cu referire la aplicarea sancțiunilor cu caracter militar față de statele ce se fac vinovate de încălcarea prevederilor Cartei, este necesar să examinăm articolul 43 din Cartă, care dispune că statele membre pun la dispoziția Consiliului de Securitate forțele lor armate, pe baza unor acorduri speciale încheiate cu Consiliul de Securitate. Autorii Cartei au lăsat la latitudinea statelor membre chestiunea de a decide asupra oportunității și volumului mijloacelor militare care trebuiau puse după caz în serviciul securității internaționale. Prin aceasta articolul 43 a căpătat o importanță însemnată în cadrul sistemului ONU de organizare a securității colective. El constituie suportul material al cărui absență în Pactul Societății Națiunilor afectase serios încrederea în aceasta din urmă.¹²⁷⁷ În practică statele membre ale ONU pun la dispoziția Consiliului forțele necesare fără ca acordurile în cauză să se refere la art.43 din Carta ONU. Se are în vedere contingente puțin numeroase, prezentate chiar de țări nealiniat sau slab înarmate. Această practică a evoluat în timp.¹²⁷⁸ Totodată, până la moment nici un stat n-a semnat un astfel de acord, prevăzut de articolul 43 al Cartei ONU,

1275 K.A. Бекяшев *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000, p. 357.

1276 C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003, p. 112.

1277 J.-P. Cot, A. Pellet. *La Charte des Nations Unies. Commentaire article par article*, 2e édition; Economica, Paris, 1991, p. 718.

1278 V.Arhihuc. *Diplomația preventivă și dreptul internațional*; USM. Chișinău, 2004, p. 115.

fapt trasat în literatura de specialitate drept fenomen negativ al sistemului universal de securitate colectivă.

Situația existentă, însă nu este ieșită din practica comună, astfel constituirea forțelor armate ale Societății Națiunilor, de asemenea, nu fusese niciodată realizată. În virtutea unei rezoluții a Consiliului din 8 decembrie 1934, o forță internațională de poliție compusă din 3300 persoane a asigurat corectitudinea operațiunilor electorale în Sarre, în timpul plebiscitului, iar o astfel de soluție care avea precedent în trecut este de aceeași natură ca și operațiunile de „menținere a păcii” a Națiunilor Unite.¹²⁷⁹

Totodată mulți autori consideră că în practică sistemul ONUzian de menținere a păcii și securității internaționale a suferit eșec. Astfel, Carta oferă rolul principal Consiliului de Securitate (chiar dacă Adunarea Generală are anumite atribuții în virtutea articolelor 11 și 14), fapt ce în anul 1945 permitea puterilor aliate să fie garante ale păcii. Dreptul de veto a celor cinci membri permanenți nu părea la acel timp să devină o problemă, însă în scurt timp, odată cu începerea „războiului rece” anume acest drept a început să fie folosit cu scopul de a proteja un stat „prieten”, făcând imposibilă desemnarea statului agresor și prin urmare, făcând imposibilă acționarea organizației. Una din consecințele eșecului de realizare a procedurilor capitolului VII al Cartei ONU a fost adoptarea rezoluției Dean Acheson [377 (V)]. În iunie 1950 Coreea de Sud a fost invadată de trupele Coreei de Nord (comunistă). Consiliul de Securitate a ONU a votat o rezoluție care cerea încetarea ostilităților. URSS care practica la acel moment „politica scaunului gol” în cadrul Consiliului de Securitate, cu scopul de a protesta contra respingerea candidaturii Chinei comuniste în cadrul ONU, s-a opus acestei decizii. Ea a aplicat dreptul de veto, paralizând toate deciziile cu privire la acest conflict. Din aceste considerente Adunarea Generală a votat rezoluția 377 (V) „Uniunea pentru menținerea păcii” (rezoluția Dean Acheson, în numele secretarului de stat al SUA), care a permis Adunării generale să acționeze în caz de imposibilitate de acționare a Consiliului de Securitate. Această rezoluție, de mai multe ori, a permis trecerea peste realizarea dreptului de veto de către un membru permanent a Consiliului de Securitate (de exemplu în Egipt în anul 1956).¹²⁸⁰

§ 3 Acorduri regionale de menținere a păcii

Mecanismul securității colective, propusă de Carta ONU, nu interzice, totodată, sistemele *regionale* de securitate colectivă, cu condiția că ele rămân conforme aceluiași postulate și sînt subordonate sistemului universal.

Conform articolului 53 din Carta ONU, Consiliul de Securitate a ONU va folosi, acolo unde este cazul, organisme regionale, pentru aplicarea acțiunilor de constrângere sub autoritatea sa. În conformitate cu aceste prevederi, diferite organizații internaționale au desfășurat activități avînd acest caracter.¹²⁸¹

Organele și forumurile regionale joacă un rol considerabil în realizarea programului securității internaționale universale. Pentru ca sistemul să devină universal, el trebuie în egală măsură să se refere la toate regiunile. De fapt, însăși sistemul securității universale presupune măsuri nu doar de caracter global, dar și regional, de exemplu limitarea înarmărilor, dezarmarea, reducerea numerică a contingentelor militare, crearea zonelor denuclearizate, zonelor de pace, măsurile de încredere și prevenirea atacurilor

1279 P. Reuter. *Droit international public*; Presses universitaires de France. Paris, 1958, p. 508.

1280 C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003, p. 112.

1281 A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura ALL BECK, București, 2000, p. 135.

neșteptate.¹²⁸² Suplimentar, la nivel regional pot fi concretizate și dezvoltate principiile și normele dreptului internațional în sferile: economică, ecologică, umanitară, care, la rândul lor, pot deveni parte componentă a securității colective universale.

Legalitatea acordurilor regionale de menținere a securității colective este recunoscută prin articolul 52 din Cartă, cu anumite condiții. Activitățile acestor organisme regionale trebuie să fie „compatibile cu scopurile și principiile Națiunilor Unite” și ele trebuie să fie destinate „reglementării cazurilor care aduc atingere menținerii păcii și securității internaționale, se referă la o acțiune cu caracter regional”. Formula articolului 52 nu permite să afirmăm că aceste acorduri regionale trebuie să fie conforme cu criteriile sistemului universal al securității colective. Adunarea generală a Națiunilor Unite se consideră competentă, în aceleași condiții ca și Consiliul de securitate, pentru a determina care organizații regionale sau sub-regionale răspund criteriilor acestui articol (O.S.A., O.U.A., Conferința islamică, de exemplu). Este dubios faptul că orice proces regional de negociere ar putea fi calificat drept „acord regional” în sensul articolului 52 din Cartă: Statele Unite au susținut-o cu privire la „Grupul Contadora” în fața Curții Internaționale de Justiție, însă aceasta a exprimat rezerve serioase la această teză (cazul *activității militare în Nicaragua*). În ce privește alianțele încheiate după cel de-al doilea război mondial, ele se înscriu mai exact în cadrul articolului 51, ca legitimă apărare colectivă a căror conținut nu este același.¹²⁸³

Capitolul VIII din Cartă reglementează raporturile între Consiliul de securitate și organizațiile regionale de securitate create de către Statele membre. El stabilește un gen de *federalism* - mai mult funcțional decât instituțional - al cărui vârf îl ocupă Consiliul de securitate. Toate activitățile acestor organizații în materie de securitate sînt plasate sub controlul Consiliului, care trebuie să fie informat despre ele (articolul 54); în special, nici o acțiune coercitivă nu va trebui să fie întreprinsă de către ele fără permisiune prealabilă (articolul 53 §1, în afară de excepția prevăzută de articolul 107 pentru „Statele exinamice”). În cadrul *crizei iugoslave* s-a instituit o cooperare între Națiunile Unite și pe de o parte Comunitatea europeană, care s-a exprimat în special prin co-președenția Conferinței pentru pace în Iugoslavia începând cu 1992, precum și pe de altă parte cu N.A.T.O. și Uniunea Europei Occidentale: aceste organizații vor fi la început însărcinate să realizeze blocada maritimă a Iugoslaviei (Serbia și Montenegro), interzicerea survolului Bosniei-Herțegovinei, să recurgă la forță dacă este necesar pentru asigurarea securității FORPRONU, să controleze navigația pe Dunăre, în final, ele se vor substitui Forțelor de pace ale Națiunilor Unite în cadrul acordurilor Dayton din 1995. De asemenea ele sunt susținute în demersurile lor diplomatice în faza actuală a tentativelor de aplanare a conflictului din Kosovo. Iar în ce privește colaborarea O.N.U. cu O.S.A. în vederea restabilirii democrației în Haiti, a se vedea în special rezoluțiile 46/7 și 48/27 ale Adunării generale și 841 (1993) a Consiliului de securitate.¹²⁸⁴

Din cele menționate mai sus putem deduce condițiile înaintate sistemelor de securitate regională:

- activitățile la nivel regional trebuie să corespundă scopurilor și principiilor ONU;
- acestea trebuie să privească doar diferendele locale și să nu depășească limitele regiunii respective;
- nu pot fi întreprinse careva măsuri coercitive în lipsa acordului Consiliului de Securitate a ONU;
- toate diferendele locale apărute dintre statele anumitei regiuni trebuie soluționate doar prin mijloace pașnice;

1282 P. Reuter. *Droit international public*; Presses universitaires de France. Paris, 1958, p. 13.

1283 Nguyen Quoc Dinh. *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 962.

1284 Nguyen Quoc Dinh. *Droit international public*; «L.G.D.J.». Paris, 1999, p. 962-963.

- Consiliul de Securitate trebuie să fie mereu informat de acțiunile întreprinse sau preconizate în cadrul acordurilor regionale pentru menținerea păcii și securității internaționale;

- orice acțiuni la nivel regional nu trebuie să contravină acțiunilor în cadrul sistemului universal de securitate colectivă a ONU.

- măsurile coercitive cu folosirea forței armate la nivel regional pot fi realizate doar pentru respingerea atacului deja săvârșit în cadrul realizării dreptului la legitimă apărare individuală sau colectivă în termenii articolului 51 al Cartei ONU, cu înștiințarea imediată a Consiliului de Securitate.

Din cele menționate mai sus rezultă că orice sistem regional de securitate colectivă poate fi și constituie parte componentă a sistemului universal de securitate colectivă.¹²⁸⁵

Securitatea europeană este una dintre cele mai importante probleme politice de pe continentul nostru, afectând prin consecințele sale întreaga situație internațională, o problemă în a cărei rezolvare sînt cointeresate toate popoarele europene. Popoarele din Europa sînt vital interesate în zădărnicierea izbucnirii unui nou război, în statornicirea unei păci trainice.¹²⁸⁶ Asigurarea securității europene nu este îndreptată împotriva nici unui popor, ea corespunde intereselor naționale vitale ale tuturor țărilor, reprezintă o cauză comună a întregii Europe. Lupta pentru securitatea europeană oferă fiecărei țări de pe continentul nostru posibilitatea de a juca un rol demn în viața internațională contemporană, de a-și aduce contribuția la cauza păcii mondiale. Obținerea unor progrese reale în direcția reglementării problemelor politice europene face necesar ca fiecare țară, mare sau mică, să militeze cu perseverență pentru a-și aduce contribuția proprie la întărirea securității europene, la cauza păcii tuturor popoarelor.¹²⁸⁷

Anume cu scopul realizării acestor obiective, în această regiune au fost efectuate multiple tentative, deseori soldate cu succes, pentru instituirea mecanismelor regionale de securitate colectivă a statelor cum ar fi: Organizația Tratatului Nord-Atlantic, fosta Organizație a Tratatului de la Varșovia, Uniunea Europei Occidentale, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa etc.

Organizația Tratatului Nord-Atlantic

Tratatul Nord-Atlantic a fost semnat în anul 1949. La momentul semnării organizația număra 12 state. În prezent sunt 28 membri. În conformitate cu dispozițiile articolelor 5 și 7 din Tratat, atacul armat contra unui sau câtorva state participante va fi calificat ca atac contra tuturor membrilor, dacă un astfel de atac va avea loc, fiecare membru va ajuta partea atacată prin toate mijloacele inclusiv aplicarea forței armate. Atacul cuprinde atacul armat atât pe teritoriul statelor membre cît și asupra navelor aeriene și militare dintr-o anumită regiune. Orice atac săvârșit precum și măsurile întreprinse imediat vor fi aduse la cunoștința Consiliului de Securitate a ONU. Măsurile vor fi încetate atunci când Consiliul de Securitate va întreprinde măsuri de restabilire și menținere a păcii și securității internaționale.

Sediul organizației este orașul Bruxelles (Belgia).

Uniunea Europei Occidentale (UEO) a fost înființată în anul 1954, în scopul întăririi cooperării între statele vest-europene în domeniul securității. Ea are la origine Tratatul de la Bruxelles semnat la 17.03.1948 de către cinci țări occidentale - Franța, Belgia, Luxemburg, Olanda și Marea Britanie - prin care se crea o alianță militară europeană la care au aderat ulterior Germania, Spania, Portugalia, Italia și Grecia (în total zece state).

1285 К.А. Бекяшев *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000, p. 361

1286 A. C. Aureliu. *Principii ale relațiilor dintre state*; Editura politică. București, 1966, p. 179.

1287 A. C. Aureliu. *Principii ale relațiilor dintre state*; Editura politică. București, 1966, p. 181.

Sarcinile sale principale constau în obligația generală de asistență în caz de agresiune contra unui stat membru, prezervarea păcii și securității în Europa. UEO oferă statelor membre o platformă de cooperare în materie de politică de apărare și securitate, în scopul consolidării influenței politice a Europei în cadrul NATO și de a crea o identitate europeană de securitate. Prin intrarea în vigoare, la 1.11.1993, a Tratatului de la Maastricht, UEO a devenit parte integrantă a dezvoltării Uniunii Europene, fiind definită drept « braț înarmat al UE și pilon european al NATO ». Tratatul de la Amsterdam, intrat în vigoare la 1.05.1999, consfințește rolul UEO în implementarea deciziilor de politică externă și securitate comună (PESC) a UE.

Totodată, în plan teoretic, în opinia autorilor sovietici blocurile militare create în Europa Occidentală încalcă principiul regionalității, deoarece sfera lor de acțiune cuprinde câteva continente. Astfel sfera de acțiune a NATO cuprinde teritoriile membrilor europeni, America de Nord, o parte a Africii. Articolul 8 din Tratatul de la Bruxelles revizuit prevede că Consiliul Uniunii Europene Occidentale, creat de tratat „... va fi convocat imediat pentru a da posibilitate Înaltelor părți contractante să se consulte cu privire la orice situație care poate amenința pacea, indiferent de regiunea unde ar apărea această amenințare...”. Observăm că această dispoziție vine în contradicție cu prevederile art. 52 din Carta ONU.¹²⁸⁸ Or, în literatura sovietică a dreptului internațional regiunea este determinată ca un areal geografic unanim recunoscut la o anumită etapă istorică, care include state suverane, caracterizate prin cultură și tradiții comune, legături politice stabile și cooperare economică strânsă.¹²⁸⁹

Uniunea Europeană. Definiția progresivă a unei politici de apărare comună a statelor membre a Uniunii Europene a fost introdusă prin articolul 17 al Tratatului cu privire la Uniunea Europeană semnat la Maastricht în anul 1992. Totodată prevederea respectivă a fost realizată doar în decembrie 1999, ca urmare a summit-ului franco-britanic de la Saint-Malo. În timpul acestei întruniri guvernul Regatului Unit a precizat că inițiativa europeană de securitate și apărare trebuie concepută ca o parte componentă a Alianței Nord-Atlantice. Aceasta presupune faptul că statele membre ale Uniunii Europene vor putea avea, pe această cale, o influență asupra deciziilor Alianței. Totodată discordanțele între statele neutre și cele membre ale Alianței Atlantice în cadrul UE au persistat, necâtând la faptul că două din cele patru state neutre ale UE, Finlanda și Suedia, în realitate cooperează cu Alianța și au reacționat pozitiv la propunerile de la Saint-Malo.

După consacrarea politicii străine și de apărare comună în Tratatul de la Maastricht a izbucnit conflictul în fosta Iugoslavie. Atunci Uniunea Europeană a încercat fără succes să-și propună bunele oficii în vederea reglementării diplomatice a conflictului. Lipsite de o capacitate de intervenție europeană, statele membre ale Uniunii n-au putut decât să intervină în cadrul forțelor de menținere a păcii a ONU și în continuare, sub comandamentul SUA – în cadrul unei forțe a NATO – acesta fuseseră cazul Bosniei și Herțegovinei în Kosovo și fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei. Astfel, lecția conflictelor din Balcani a fost însușită. De la acel moment Uniunea a acționat atât în sfera diplomației cât și în materie de securitate.

În timpul summitului de la Feira (iunie 2000), cele patru direcții civile ale Politicii Europene Comune în materie de Securitate și Apărare au fost definite : poliție, protecție civilă, administrație civilă și Stat de drept.

1288 В.К.Собакин, *Коллективная безопасность в Европе*, «Государственное издательство юридической литературы», Москва, 1956, p. 72.

1289 Высоцкий А.Ф., *Концепция региона в международном праве (некоторые вопросы методологии) в Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве*, Киев, 1990, p. 175.

În continuare, Consiliul european de la Nice (7-9 decembrie 2000) a decis crearea organelor permanente :

- Comitetul politic și de securitate : compus din reprezentanți naționali, care urmărește evoluția situației internaționale, contribuie la definirea politicilor și supraveghează realizarea lor în practică ;

- Comitetul militar al Uniunii Europene : compus din șefii de Stat-major al forțelor armate, care dau sfaturi militare Comitetului politic și de securitate;

- Statul-major al Uniunii Europene, care îndeplinește funcții de reacționare rapidă, planificare strategică și evaluare.

În ce privește fosta **Organizație a Tratatului de la Varșovia** (1955-1991), care a fost creată cu scopul de a asigura securitatea regională a statelor aparținând blocului socialist, putem atesta faptul că modelul propus de aceasta a fost unul de tranziție, care era departe de a fi unul perfect. Acest fapt rezultă din prevederile articolului 11 al Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Republica Populară Ungară și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (Tratatul de la Varșovia) din 14 mai 1955: „În cazul când în Europa va fi creat un sistem de securitate colectivă și va fi încheiat în acest scop un tratat general-european de securitate colectivă, lucru spre care părțile contractante vor tinde neîncetat, prezentul tratat își va pierde valabilitatea în ziua intrării în vigoare a Tratatului general-european.”

Mai mult ca atât, în Declarația statelor participante la Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia, semnată la Praga, 28 ianuarie 1956 se propunea: „Până la realizarea unui acord cu privire la crearea unui sistem eficace de securitate în Europa, o contribuție serioasă la consolidarea acestei securități și la crearea încrederii necesare între statele europene ar fi încheierea între țările respective a unor tratate de neagresiune cu luarea angajamentului de a rezolva problemele litigioase numai prin mijloace pașnice... Condițiile pașnice de dezvoltare a popoarelor europene pot fi asigurate cel mai bine prin crearea unui sistem de securitate colectivă în Europa, care să înlocuiască grupurile militare existente în Europa.” 1290

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa din anul 1975, semnat de 33 state europene, Canada și SUA, crează fundamentele securității europene și a cooperării regionale. În acest sistem pot fi evidențiate patru elemente:

1. totalitatea principiilor de care se vor conduce statele participante în raporturile dintre ele (printre care figurează principiile interne oricărui sistem de securitate: principiul neaplicării forței, principiul soluționării pașnice a diferendelor internaționale, principiul inviolabilității frontierelor de stat);

2. complexul de măsuri practice convenite pentru asigurarea securității europene (luarea de măsuri efective în sfera dezarmării, elaborarea unei metode unanim acceptate de soluționare a diferendelor internaționale etc.)

3. programul cooperării în sferile economică, tehnico-științifică, umanitară etc., care în mod sigur va contribui la întărirea securității europene și universale;

4. măsuri organizaționale realizate de statele participante cu scopul de a realiza în practică dispozițiile Actului Final. Acestea sunt realizate în mod unilateral, în ordine bilaterală sau multilaterală.1291

1290 Organizația Tratatului de la Varșovia. 1955-1975, Documente, Editura politică, București 1976, p. 35

1291 Г. Тункин, *Международное право*; Юридическая литература. Москва, 1982, p. 311-312

Sediul OSCE este orașul Viena (Austria).

Sistemul de securitate colectivă în cadrul Comunității Statelor Independente (CSI)

În conformitate cu Tratatul de securitate colectivă din 1992 și Acordul de aprobare a Dispoziției privind Consiliul de securitate colectivă din 1992 în cadrul CSI a fost înstituit Consiliul de securitate colectivă. În cadrul Consiliului intră șefii statelor membre și Comandantul Superior a Forțelor Armate Unite ale Comunității. Consiliul stabilește și întreprinde măsuri pe care le consideră necesare pentru menținerea și restabilirea păcii și securității. Despre aceste măsuri va fi imediat anunțat Consiliul de Securitate a ONU.

În cadrul CSI au fost la fel create Forțele Armate Unite ale Comunității - trupe, forțe și organele de conducere cu ele oferite de Forțele Armate ale statelor CSI și operațional subordonate Comandamentului Superior a FAUC, care însă rămân în subordonare directă față de conducerea militară a propriilor state.

Statutul CSI prevede că în caz de apariție a amenințării la suveranitatea, securitatea și integritatea teritorială a unui sau câtorva state membre, fie la pacea și securitatea internațională, membrii Comunității realizează consultări reciproce cu privire la luarea de măsuri pentru înlăturarea amenințării apărute, inclusiv operațiuni de menținere a păcii și folosirea forțelor armate în vederea realizării dreptului la legitimă apărare individuală sau colectivă în termenii articolului 51 din Carta ONU.

Sediul Consiliului - or. Moscova (Federația Rusă).

În calitate de sisteme regionale neeuropene de securitate colectivă pot fi menționate următoarele:

Organizația Statelor Americane (OSA), cu sediul la Washington (SUA), a fost înființată în 1948, în baza Tratatului interamerican cu privire la ajutorul reciproc din 1947, Statutului OSA din 1948 și Tratatului internamerican cu privire la soluționarea pașnică a diferendelor internaționale din 1948. În perioada anilor 1960-1980 în Tratatul din 1947 și Statutul OSA au fost introduse modificări considerabile. Organizația are ca scop principal garantarea păcii și securității pe continentul american și organizarea unei acțiuni solidare a membrilor săi în cazul unei agresiuni. Astfel, în conformitate cu articolul 25 din Statutul OSA orice agresiune îndreptată contra unui stat membru este calificată drept agresiune contra celorlalte state. Totodată, spre deosebire de alte sisteme regionale de securitate colectivă, Statutul OSA nu prevede obligația organizației de a înștiința Consiliul de Securitate a ONU despre măsurile cu caracter militar întreprinse, fapt ce contravine dispozițiilor ONU.

Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN)

ASEAN a fost creată în anul 1987 la Bangkok de către cinci membri fondatori, iar astăzi numără deja 10 state. Unul din scopurile fixate ale organizației consistă în promovarea păcii și stabilității regionale. Liderii ASEAN au estimat util, în vederea realizării scopului propus, să creeze Comunitatea pentru Securitate a ASEAN (ASC). Membrii Comunității pledează pentru soluționarea exclusiv pașnică a diferendelor regionale. Suplimentar, în vederea recunoașterii securității în regiunea asiatică și cea a Pacificului, ASEAN a creat în anul 1994 Forumul Regional al ASEAN, ale cărui obiective sunt dezvoltarea diplomației preventive și elaborarea soluțiilor pentru conflictele apărute.

Sediul ASEAN este în Jakarta (Indonezia).

Organizația Colaborării de la Șanghai creată în anul 2001, are în componență următoarele state: Rusia, China, Kazahstan, Uzbekistan, Kârgâzstan și Tadjikistan. În organizație există și un grup de observatori - Mongolia, India, Pakistan și Iran. Liderii acestei structuri au desfășurat primul lor summit în anul 2001. Această organizație, acreditată la ONU, își desfășoară activitatea în numele stabilității în regiunea Asiei

Centrale și în interesele membrilor ei. Dacă inițial țelurile fundamentale ale organizației au fost concertarea eforturilor în lupta împotriva terorismului, extremismului religios și traficului de droguri din regiune, în prezent ea reacționează la provocările globale. Aceasta se referă, în primul rând, la problemele amplasării sistemului american de apărare antirachetă în Europa. Organizația Colaborării de la Șanghai nu este o structură exclusiv militară. În ultima vreme se discută activ aspectele economice ale cooperării membrilor ei. Însă cu toate acestea tema securității colective rămâne principală.

Uniunea Africană (UA), fondată în 2002, a succedat Organizația Unității Africane și numără în prezent 53 membri. O instituție importantă în cadrul UA este Consiliul de Pace și Securitate. Înființarea acestuia a fost propusă în 2001, iar activitatea și-a început-o în 2004. Rolul acestui consiliu este acela de a menține pacea și securitatea colectivă, bazându-se pe o diplomatie preventivă.

Sediul UA este orașul Addis-Abeba (Republica Federală Democratică Etiopia).

Liga Statelor Arabe (LSA) creată în anul 1945 numără astăzi 22 membri. Printre scopurile organizației figurează menținerea securității regionale. Cu acest scop au fost create Comisia militară permanentă (comandanții forțelor militare ale statelor membre) și Consiliul unit de apărare (miniștrii afacerilor externe, miniștrii apărării). Aceste organe au fost create în anul 1950 după semnarea Tratatului cu privire la apărarea comună și cooperarea economică. Funcțiile acestor organe constau în pregătirea planurilor strategice pentru respingerea eventualelor amenințări sau agresiuni îndreptate contra unui sau câtorva state membre a tratatului, precum și înaintarea propunerilor cu privire la organizarea forțelor armate ale statelor membre ale tratatului.

Sediul LSA – Cairo (Egipt).

§ 4 Operațiunile de menținere a păcii

Activitatea operațiunilor de menținere a păcii este reglementată de o serie de rezoluții adoptate de Adunarea Generală în baza Cartei ONU. Adunarea Generală în mod regulat examinează chestiuni legate de operațiunile de menținere a păcii.¹²⁹² În rezoluțiile sale se menționează că activitatea pacificatoare a ONU, chemată să aducă părțile în diferend la un acord, este o funcție importantă a organizației. Ea contribuie la reglementarea politică a diferendului, însă nu o substituie. Aceasta este o dispoziție principală, care se referă la competența tuturor organelor ONU. Subliniind principala răspundere a Consiliului de Securitate pentru menținerea păcii, rezoluțiile susțin că Carta ONU a înzestrat și „Adunarea Generală cu funcții și atribuții în această sferă și Adunarea, în particular, poate recomanda în conformitate cu articolele corespunzătoare ale capitolului VII a Cartei ONU principii și orientări de realizare a operațiunilor pacificatoare” (rezoluția 49/37 din 9 decembrie 1994). În anul 1994 Adunarea Generală a aprobat proiectul Convenției privind securitatea personalului Națiunilor Unite precum și a celui asociat. Necesitatea acestei convenții este dictată de numărul mare de victime, care le suportă forțele pacificatoare. Timp de 45 ani cât este realizată misiunea în Israel au fost omorâte 39 persoane. Timp de doi ani numărul victimelor forțelor ONU în Somalia a depășit 130 persoane. La personalul ONU se referă persoanele, îndreptate de către Secretarul General în calitate de membri a contingentelor polițienesci, militare sau civile, care participă în operațiunile ONU. Prin operațiunile ONU subînțelegem operațiunile, întreprinse de organul competent al ONU în conformitate cu Carta și realizate sub conducerea și controlul Organizației în două cazuri:

1) când sunt realizate în scopul menținerii sau restabilirii păcii și securității

¹²⁹² Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, p. 292

internaționale;

2) când Consiliul de Securitate sau Adunarea Generală au declarat că există o amenințare serioasă la securitatea personalului participant la operațiune. În acest caz sunt realizate operațiuni umanitare și nu militare.¹²⁹³

Convenția face deosebire între operațiunile pacificatoare și operațiunile, ce prezintă

măsurii coercitive în conformitate cu capitolul VII din Cartă. Ea nu se aplică față de personalul, implicat în acțiunile militare contre forțelor armate organizate, cărui i se aplică dreptul internațional umanitar. Totodată aceasta nu înseamnă că personalul pacificator este exceptat de acțiunea acestui drept. În convenție se conține prevederea că nici o dispoziție din ea nu aduce atingerea aplicabilității dreptului internațional umanitar față de personalul ONU, antrenat în operațiunile sale sau obligației acestui personal să respecte acest drept (art.20). Personalul ONU este obligat să respecte legile și hotărârile statului de ședere și a statului de tranzit; să se abțină de acțiuni incompatibile cu caracterul imparțial și internațional al obligațiilor lor.¹²⁹⁴

După cum cunoaștem, Consiliul de Securitate este în drept să aplice forța armată pentru realizarea deciziilor sale cu privire la înlăturarea amenințărilor la pace sau orice încălcare a ei. Aceasta este constrângerea militară. Ea se poate exprima prin participarea în lupte, prin separarea forțată a beligeranților etc. Dispozițiile respective ale Cartei ONU au un important rol preventiv, însă în practică ele nu au fost realizate. Spre deosebire de acestea, operațiunile de menținere a păcii presupun operațiunile forțelor armate fără aplicarea armelor, cu excepția cazurilor de legitimă apărare, realizate cu acordul părților beligerante și destinate pentru urmărirea asupra respectării acordului de armistițiu. Scopul lor este susținerea eforturilor diplomatice pentru soluționarea politică a diferendului. Forțele pacificatoare ale ONU sunt caracterizate prin următoarele trăsături:

- personalul lor este pus la dispoziție și echipat de către statele membre;
- forțele pacificatoare sunt aplicate la decizia Consiliului de Securitate și în limitele acestei decizii;
- forțele pacificatoare acționează sub egida ONU;
- forțele pacificatoare sunt folosite cu prezența dorinței părților în diferend de a-l înceta;
- forțele pacificatoare se supun Secretarului General al ONU.¹²⁹⁵
- Acțiunile contingentelor armate sub egida ONU sunt realizate imparțial fără a avea loc o imixtiune în afacerile interne ale părților implicate în diferend¹²⁹⁶

Forțele pacificatoare au fost aplicate deja în 1948.

După cum am menționat mai sus, potrivit articolului 39 din Cartă, Consiliul de Securitate, constatând existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune, va face recomandări ori va hotărî ce măsuri să fie luate, în conformitate cu articolele 41 și 42 pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Pe acest temei juridic ONU efectuează operațiuni de menținere a păcii, ce au caracterul de sancțiuni aplicabile statelor care prin acțiunile lor amenință pacea și

¹²⁹³ Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 295

¹²⁹⁴ Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 295

¹²⁹⁵ Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 293

¹²⁹⁶ К.А. Бежяшев *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000, р. 360

securitatea internațională.¹²⁹⁷

Totodată sistemul prevăzut de Carta ONU s-a dovedit a avea deficiențe serioase, cum este utilizarea dreptului de veto. În anul 1956 în timpul crizei de Suez, acțiunea Consiliului de Securitate a fost paralizată de un veto dublu: francez și englez. Adunarea Generală atunci a fost sesizată în virtutea rezoluției 377 (V) și ea a recomandat încetarea focului. Franța și Marea Britanie au cerut atunci ca o forță internațională să fie plasată între Egipt și Israel. În temeiul unei propuneri parvenită din partea Canadei, Adunarea Generală prin rezoluția 998 din 4 noiembrie 1956 a creat FUNU (Forțele de Urgență a Națiunilor Unite).¹²⁹⁸

În calitate de operațiuni prevăzute în capitolul VII al Cartei ONU, operațiunile de menținere a păcii sunt acțiuni colective care sunt decise și realizate de către organele ONU. Acestea sunt acțiuni operaționale care plasează contingente (forțe armate sau observatori) furnizate de statele membre și care se află sub comandamentul statului major al Națiunilor Unite.

Spre deosebire de sistemul prevăzut de Cartă, operațiunile de menținere a păcii nu prezintă un caracter coercitiv, cu alte cuvinte misiunea lor este doar de a se interpune între beligeranți, însă fără a persecuta agresorul. Această misiune este strict definită de organul care creează operațiunea de menținere a păcii. În orice situație nu are loc desemnarea agresorului, ci recunoașterea mai multor părți implicate în conflict.¹²⁹⁹

În situațiile în care Consiliul de Securitate nu este în stare să adopte o decizie, Adunarea Generală poate în virtutea rezoluției 377 (V) să creeze o nouă forță de intervenție, iar Consiliul de Securitate nu mai este unicul organ capabil să acționeze. Este necesar de asemenea să subliniem că acordul dintre statele interesate este indispensabil pentru trimiterea contingentelor. Prin urmare, acest sistem este relativ „consensual”, spre deosebire de cel prevăzut în Cartă.

În prezent în lume sunt realizate șaisprezece operațiuni de menținere a păcii. Teoretic, operațiunile de menținere a păcii sunt măsuri temporare, realizate în așteptarea unei reglementări politice a diferendului, justificând prin aceasta crearea lor. În practică atunci când această reglementare politică întârzie, operațiunea durează la nesfârșit cum este cazul UNFICYP (Cipru) al cărei mandat este reînnoit în mod regulat începând cu anul 1964. Multiplicarea conflictelor și în special celor interstatale au crescut considerabil numărul operațiunilor. Finisarea antagonismelor dintre Est și Vest de asemenea a permis terminarea utilizării sistematice a dreptului de veto în cadrul Consiliului de Securitate. Sarcinile înscrise căștilor albastre și băștilor albastre s-au diversificat, trecând de la misiunea clasică de intervenție la misiuni de supraveghere a alegerilor, precum și la însărcinări umanitare.

Odată cu încetarea „războiului rece” și a bipolarității, Consiliul de Securitate a devenit un factor important în luarea de măsuri cu caracter militar. Consensusul politic între membrii Consiliului de Securitate a avut ca rezultat recurgerea, pentru prima dată în istoria ONU la utilizarea directă și sistematică a ansamblului prevederilor Cartei în scopul de a pune capăt folosirii forței și amenințării cu forța. Astfel, în rezoluțiile nr. 660 din 2 august 1990 și nr.661 din 6 august 1990 privind agresiunea Irakului împotriva Kuwaitului, agresiunea și agresorul sunt identificate, iar în rezoluția nr.662 din 9 august 1990 este

1297 A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura ALL BECK, București, 2000, p. 135

1298 C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003, p. 113

1299 C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003, p. 113

respinsă orice valoare juridică a anexiunii Kuwaitului de către Irak, declarată nulă. Irakul a acceptat toate condițiile puse în Rezoluția nr. 687 din 3 aprilie 1991, pentru intrarea în vigoare a încetării focului. Rezoluțiile nr. 661 și 662 prevăd și măsuri de embargo.

Numeroasele succese ale operațiunilor de menținere a păcii (de exemplu cea din Timor în anul 1999) nu ne fac totuși să uităm și importanțele eșecuri cum a fost cel al FORPRONU în fosta Iugoslavie unde imposibilitatea căștilor albastre de a interveni a fost demonstrată prin luarea lor ca ostatici, sau insuccesul MONUOR în Ruanda, care nu a putut împiedica un genocid previzibil.¹³⁰⁰

În anul 1992 Consiliul de Securitate a cerut Secretarului General să elaboreze un raport și recomandări pentru a permite o mai mare eficacitate a ONU în domeniul menținerii și restabilirii păcii. Acest studiu este „Agenda pentru pace”, completat în anul 1995 cu un supliment. Agenda definește un anumit număr de concepte și le dezvoltă din nou, plecând de la funcțiile ONU în domeniul menținerii păcii. Aceste concepte sunt: „diplomația preventivă”, care consistă în împiedicarea nașterii sau răspândirii diferendelor interstatale, „restabilirea păcii” care trebuie să permită apropierea părților în diferend, „menținerea păcii” care constă în menținerea unei prezențe a forțelor Națiunilor Unite pe teren. În sfârșit un nou concept, cel de „consolidare a păcii” trebuie să permită evitarea unei reînceperi a ostilităților, în special prin reconstruirea structurilor distruse.¹³⁰¹

Printre operațiunile de menținere a păcii realizate de ONU se numără: operațiunile desfășurate în Cipru în 1964, cele desfășurate în urma „războiului din octombrie” din 1973 în Orientul Mijlociu (în Sinai și Golan), în 1978 în Liban, în 1988 prin grupul de observatori militari pentru Iran și Irak. În Cambodgia, cu începere din 1991 și în fosta Iugoslavie (Croatia), începând cu martie 1992, au fost folosite, cu amploare deosebită, operațiunile de menținere a păcii.¹³⁰²

§ 5 Dezarmarea statelor

Dezarmarea statelor este un complex lărgit de măsuri ale statelor, realizate de comun acord cu scopul de a micșora, iar în final – de a lichida complet mijloacele materiale de purtare a războiului.¹³⁰³ Dezarmarea astăzi este unul mijloacele cele mai efective de menținere a păcii și prevenire a războaielor.

Pentru prima dată dezarmarea a fost prevăzută de Statutul Societății Națiunilor, în care se vorbea despre necesitatea limitării armamentelor naționale până la minimul compatibil cu securitatea națională și îndeplinirea obligațiilor internaționale (art.8). În cele ce au urmat, Carta ONU a recunoscut necesitatea de a controla înarmările cât și realizarea dezarmării (art. 11, 26).

Principiul dezarmării presupune anumite obligații juridice:

1. de a respecta strict normele cu privire la dezarmare, de a participa la manifestațiile, prevăzute de tratate având drept scop limitarea cursei de înarmări și dezarmarea;

2. de a insista să fie elaborate norme noi, să fie încheiate noi tratate în sfera

1300 C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003, p. 114

1301 C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003, p. 114

1302 A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu, *Drept internațional contemporan*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura ALL BECK, București, 2000, p. 135

1303 Г. Гункин, *Международное право*; Юридическая литература. Москва, 1982, p. 312

dezarmării.1304

Directiile de bază ale cooperării internaționale în sfera dezarmării sunt:

- dezarmarea nucleară (*Tratat pentru interzicerea folosirii armelor nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă 1963, Tratatul de neproliferare a armamentului nuclear 1968, Tratatul de interzicere totală a experiențelor nucleare 1996*);
- interzicerea producerii și lichidarea anumitor tipuri de armament (Convenția cu privire la interzicerea perfecționării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și la distrugerea acestora 1972, Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora 1993)
- limitarea anumitor tipuri de armament (Tratatul încheiat între URSS și SUA privind limitarea sistemelor de apărare antirachetă 1972, Tratatul privind limitarea armelor strategice ofensive 1991, Tratatul cu privire la reducerea și limitarea în continuare a armelor strategice ofensive 1993).1305

În ce privește căile de realizare a principiului dezarmării, cea mai radicală cale poate fi

considerată adoptarea unui tratat multilateral cu privire la dezarmarea generală și totală. Tentativele de a elabora un astfel de tratat întreprinse în anii 60 ai secolului trecut s-au soldat cu eșec. A doua cale presupune adoptarea acordurilor bilaterale și multilaterale. Există un șir de forumuri internaționale la care este examinată chestiunea dezarmării. În calitate de exemple pot fi menționate: Adunarea Generală a ONU, Comisia ONU pentru dezarmare, Comitetul special pentru Oceanul indian, Comitetul special pentru Conferința universală pentru dezarmare.1306

Problema cea mai importantă în materia dezarmării universale o constituie armamentul nuclear, a cărui utilizare în prezent nu este interzisă, ci doar proliferarea lui (Tratatul de neproliferare a armamentului nuclear 1968). Prin urmare, necesitatea soluționării grabnice a problemei neproliferării armamentului nuclear este condiționată de mai multe cauze:

În primul rând, răspândirea acestui tip de armament ar provoca o majorare cantitativă a efectelor cursei de înarmare, fapt ce prezintă o amenințare la pacea și securitatea internațională. Apariția unui nou membru în „grupul nuclear” extinde sfera geografică de aplicare a armamentului nuclear. O altă consecință ar fi majorarea cantitativă a acestui tip de arme, care va avea loc atât din contul membrilor vechi cât și a celor noi.

În al doilea rând, în virtutea răspândirii rapide a armamentului nuclear, ultimul poate să ajungă în mâinile formațiunilor teroriste din lumea contemporană.1307

§ 6 Reducerea și controlul armamentelor

Controlul constituie un element necesar al dezarmării statelor. În această sferă, legată de interesele securității, fără un control sigur este dificil să contezi pe succes. Comisia ONU pentru dezarmare în anul 1988 a declarat că controlul efectiv este elementul cel mai important al oricărui acord despre dezarmare.1308

1304 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, р. 386

1305 Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.И., *Международное право*, издательство Эксмо, Москва, 2004, р. 342

1306 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, р. 387

1307 Малинин С.А., *Проблема нераспространения ядерного оружия* в Тезисы докладов на научной конференции юридического факультета (12 декабря 1966 г.) под ред. Бекешко С.П., Минск, 1966, р. 186

1308 Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 312

Controlul național joacă un rol important în sfera dezarmării. El are două aspecte. Primul presupune crearea unei baze normative, ce asigură îndeplinirea normelor internaționale în sfera dezarmării și activitatea organelor naționale și internaționale de control. 1309 Cel de-al doilea aspect constă în utilizarea mijloacelor tehnice de control, care se află în afara limitelor teritoriului controlat (stațiuni seismice, sateliți artificiali, care aparțin unor state, cu ajutorul cărora este realizat controlul asupra activității altor state pe teritoriul lor). Celelalte state trebuie să respecte dreptul la control național și să nu împiedice realizarea acestuia.

Un rol considerabil revine schimbului de informații despre starea înarmărilor și măsurile privind limitarea lor. O formă mai efectivă sunt inspecțiile reciproce la fața locului. Scopul inspecțiilor este de a vizita teritoriul statului sau obiectele, aflate sub jurisdicția sau controlul său pentru verificarea respectării obligațiilor în baza acordului. Inspecțiile pot fi alcătuite din grupe de naționali, sau pot fi completate la nivel internațional și sunt realizate în bază de reciprocitate (de exemplu, Documentul Conferinței de la Stocholm cu privire la măsurile de întărire a încrederii și securității și dezarmarea în Europa 1986), la cerere (de exemplu, Convenția cu privire la interzicerea producerii, stocării și aplicării armei chimice 1993) sau la decizia organului internațional (de exemplu, Tratatul cu privire la neproliferarea armamentului nuclear 1968) organizației internaționale (de exemplu, Tratatul cu privire la interzicerea totală a experiențelor nucleare 1996).¹³¹⁰

Schimbul operativ de informații pentru prevenirea confruntării militare cu scopul de a afla intențiile adevărate ale părții adverse este atât un mijloc de realizare a dezarmării, precum și o metodă de reacție contra unor eventuale tentative de atentare la pacea și securitatea internațională. În calitate de exemplu poate fi adus acordul încheiat între URSS și SUA cu privire la „telefonul roșu” (Memorandumul privind înțelegerea între URSS și SUA cu privire la stabilirea liniei pentru legătura directă din 20 iunie 1963). Astfel de acorduri se referă anume la acele cazuri când nici una din părți nu este cointeresată în apariția situațiilor periculoase care se dezvoltă într-o modalitate inacceptabilă. Această linie de legătură directă a fost intensiv folosită în anul 1967 în timpul războiului arabo-israelian, în anul 1971 în timpul războiului dintre India și Pakistan, în anul 1974 în timpul conflictului dintre Turcia și Cipru. Astfel de linii au fost create mai târziu între URSS și Franța, RFG, Marea Britanie.¹³¹¹

Majoritatea tratatelor în sfera dezarmării prevăd crearea sistemelor proprii de control. De exemplu, Tratatul de interzicere totală a experiențelor nucleare 1996 prevede crearea de stațiuni, capabile să stabilească faptul producerii exploziei nucleare cu puterea mai mare de 1 mie tone în echivalent trotil, oriunde ar fi el produs.

Pentru realizarea controlului anumite tratate prevăd instituirea organizațiilor internaționale. În conformitate cu Convenția privind interzicerea armei chimice acționează Organizația pentru interzicerea armelor chimice.

Un loc aparte în sistemul de control îl ocupă Tratatul Cer Deschis din 1992. Scopul lui este de a contribui la o mai mare transparență a activității militare a părților, precum și la fortificarea securității prin măsurile de sporire a încrederii și securității. Tratatul a stabilit regimul cerului deschis pentru realizarea survolurilor de urmărire de către statele

1309 Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 312

1310 Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003, р. 392

1311 Трофимов В.Н., *Военная и экологическая безопасность. Международное право и сила*, Прометей, Москва, 1991, р. 98

participante asupra teritoriilor altor state participante. Respectarea tratatului este urmărită de Comisia consultativă pentru cer deschis, constituită din statele membre a tratatului.

Pentru a conchide, controlul trebuie realizat în cadrul dreptului internațional. El nu este un scop, ci un element al dezarmării, prin urmare trebuie să fie proporțional, să nu iasă din limitele celor necesare, să nu devină un instrument de imixtiune în afacerile altor state.¹³¹²

Bibliografie:

Arhiliuc, V. *Diplomația preventivă și dreptul internațional*; USM. Chișinău, 2004; A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aureescu, *Drept internațional contemporan*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura ALL BECK, București, 2000; A. C. Aureliu, *Principii ale relațiilor dintre state*; Editura politică. București, 1966; Nguyen Quoc Dinh, *Droit international public*; «L.G.D.J.», Paris, 1999; Th. de Montbrial, J. Klein, *Sécurité collective în Dictionnaire de stratégie*; PUF, 2000; J. F.L.Ross, *Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security*; PRAEGER. New York, Westport, Connecticut, London, 1989; J.-P. Cot, A. Pellet, *La Charte des Nations Unies. Commentaire article par article*, 2e édition; Economica. Paris, 1991; P. Reuter, *Droit international public*; Presses universitaires de France. Paris, 1958; C. Roche, *L'essentiel du droit international public et du droit des relations internationales*, 2e édition, Gualino éditeur, Paris, 2003; E. Lagrange, *Les opérations de maintien de la paix et le chapitre VII de la Charte des Nations Unies în Perspectives internationales nr.16*, Editions Montchrestien, Paris, 1999; *Organizația Tratatului de la Varșovia. 1955-1975, Documente*, Editura politică, București 1976.

Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005; Колосов, Ю.М.; Кривчикова, Э.С., *Международное право*, Издательство «Международные отношения», Москва, 2003; Бекашев К.А. *Международное публичное право*, Издательство «Проспект», Москва, 2000; Б. Клименко, *Всеобъемлющая международная безопасность. Международно-правовые принципы и нормы. Справочник; Международные отношения*. Москва, 1990; Тункин, Г., *Международное право*; Юридическая литература. Москва, 1982; П. Бирюков, *Международное право*; ЮРИСТЪ. Москва, 2001; Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.И., *Международное право*, издательство Эксмо, Москва, 2004; Собакин, В.К. *Коллективная безопасность в Европе*, «Государственное издательство юридической литературы», Москва, 1956; Высоцкий А.Ф., *Концепция региона в международном праве (некоторые вопросы методологии) în Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве*, Киев, 1990; Малинин С.А., *Проблема нераспространения ядерного оружия în Тезисы докладов на научной конференции юридического факультета (12 декабря 1966 г.)* под ред. Бекешко С.П., Минск, 1966; Трофимов В.Н., *Военная и экологическая безопасность. Международное право и сила*, Прометей, Москва, 1991.

¹³¹² Лукашук И.И., *Международное право. Особенная часть.*, издание 3е, переработанное и дополненное, Волтерс Клувер, Москва, 2005, р. 313

Capitolul XXIII

DREPTUL RĂSPUNDERII INTERNAȚIONALE

§ 1. *Răspunderea în dreptul internațional.*

c) *Noțiunea de răspundere internațională;*

d) *Atribuirea răspunderii unui subiect de drept internațional;*

§ 2. *Formele răspunderii internaționale a statelor.*

c) *Răspunderea politică a statelor;*

d) *Răspunderea materială a statelor.*

§ 3. *Clauzele ce exclud răspunderea internațională a statului.*

§ 1. Răspunderea în dreptul internațional.

a) Noțiunea de răspundere internațională.

Sub aspect social răspunderea internațională a statului este determinată de apartenența acestuia la comunitatea internațională. Fiind membru al societății, statul nu se poate eschiva de răspundere pentru acțiunile comise. În doctrina dreptului internațional deseori este expusă opinia cum că răspunderea în dreptul internațional are același izvor ca și alte forme de răspundere socială – obligația morală față de societate.¹³¹³ Calitatea de membru al comunității internaționale prezumă acceptarea normelor acestei societăți. Anume pe acest acord de a respecta normele societății se bazează răspunderea internațională.¹³¹⁴

Caracterizând instituția răspunderii în dreptul internațional, atenționăm, că unul din elementele ce caracterizează dreptul internațional contemporan este recunoașterea răspunderii internaționale în calitate de instituție de sine stătătoare. Rolul decisiv în acest sens l-a avut adoptarea de către Comisia de drept internațional a ONU (în continuare CDI) a Proiectului de Articole privind răspunderea statelor pentru fapte internațional-ilicite, anexat la Rezoluția 56/83 din 12 decembrie 2001 a Adunării Generale a ONU.¹³¹⁵ Elaborarea acestui proiect a durat mai mult de 25 de ani, la acest proces participând un număr impunător de guverne, care și-au prezentat obiecțiile la articolele elaborate de Comisie. Deseori pozițiile guvernelor erau diametral opuse, ceea ce a determinat Adunarea Generală să amâne adoptarea Proiectului în cadrul unei sesiuni ordinare. Acest document este rezultatul unei munci îndelungate a CDI, în cadrul căreia au fost elaborate un șir de prevederi de bază ale dreptului răspunderii internaționale ca una din ramurile de bază ale dreptului internațional pozitiv, au fost formulate principiile și normele lui.

Rezultatele acestei activități enorme au fost luate în considerație atât de practica internațională, cât și de doctrina dreptului internațional, care anterior conținea opinii controversate referitor la problemele-cheie ale răspunderii internaționale. Încercăm să presupunem că ea va influența și instituția răspunderii în dreptul național al statelor.

Conform principiului de bază al dreptului internațional, orice subiect este responsabil pentru propriul comportament în raport cu obligațiile internaționale asumate.

1313 Лукашук И.И. Право международной ответственности. Москва. РАН. ИГП. Изд-во «Wolters Kluwer», 2004, стр.18.

1314 Ibidem.

1315 A/RES/52/135. A/56/PV.85. 12 décembre 2001. Responsabilité de l'Etat pour fait internationalement illicite
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/98/PDF/N0147798.pdf?OpenElement>

Mai mult, un subiect de drept internațional poate fi responsabil pentru fapta ilicită a altui subiect, de exemplu, în cazul în care fapta a fost comisă sub dirijarea directă a acestuia.

Răspunderea subiectului de drept internațional ia naștere în urma încălcării unei obligații internaționale, indiferent de originea acesteia. Obligațiile internaționale pot naște dintr-o normă cutumiară de drept internațional, dintr-o normă convențională sau dintr-un principiu general de drept. Subiectele de drept internațional își pot asuma obligații internaționale și în baza unui act unilateral. Așa, în manualul de drept internațional sub redacția profesorului K. Bekiashev,¹³¹⁶ în calitate de exemplu este adus cazul Franței, care și-a asumat obligația unilaterală de a nu produce explozii nucleare în atmosferă.¹³¹⁷

Baza răspunderii internaționale trebuie studiată în contextul distincției care se face între răspunderea pentru fapte ilicite din punct de vedere al dreptului internațional și răspunderea pentru consecințele prejudiciabile ale unor activități legale. Astfel, în primul caz, răspunderea statelor pentru fapte ilicite din punct de vedere al dreptului internațional, baza răspunderii internaționale a statelor este fapta ilicită care, potrivit Proiectului de Articole al CDI, trebuie să îndeplinească două condiții:

- una de ordin subiectiv, respectiv o comportare manifestată prin comisiune sau omisiune imputabilă statului;
- una de ordin obiectiv, respectiv o încălcare a unei obligații internaționale printr-o comportare care-i este imputabilă.

La o analiză mai profundă, constatăm că cele două condiții sunt identice – o încălcare a dreptului internațional – și CDI nu interpretează îndeajuns baza răspunderii internaționale. Doctrina și practica judiciară consideră că răspunderea internațională a unui stat poate fi angajată, în cazul în care, fapta îi este imputabilă și dacă este ilegală din punct de vedere al dreptului internațional public. Pe lângă aceste condiții se afirmă uneori și existența culpei, a prejudiciului și a legăturii cauzale. Cât privește culpa, aceasta este o condiție care aparține dreptului internațional clasic, care și-a pierdut rolul decisiv în prezent, în raport cu răspunderea obiectivă. Potrivit Proiectului de Articole al CDI, prejudiciul nu este o condiție a răspunderii statelor pentru fapte ilicite, în sensul că numai existența prejudiciului nu determină direct răspunderea dacă nu există și o încălcare a dreptului internațional. Totuși, sunt autori care admit prejudiciul ca o condiție a faptei ilicite și, în această măsură, legătura causală poate fi ea însăși o condiție.

Fapta ilicită a subiectului de drept internațional se exprimă prin acțiune sau inacțiune. Condiția obligatorie este ca oricare din aceste elemente să fie atribuit statului și fiecare din ele să prezinte o încălcare a unei obligații internaționale asumate, în vigoare la momentul pentru subiectul în cauză. Curtea Internațională de Justiție a ONU (în continuare CIJ), în speța din 1980 privind personalul diplomatic și consular (SUA v. Iran) a menționat, că pentru a determina responsabilitatea Iranului, trebuie să fie stabilit: „... în primul rând, în ce măsură din punct de vedere al dreptului internațional, faptele comise pot fi atribuite statului iranian, iar în al doilea rând, trebuie examinată chestiunea compatibilității faptelor comise cu obligațiile Iranului, ce reiese din tratatele în vigoare sau din alte norme de drept internațional aplicabile”.¹³¹⁸

1316 Международное публичное право. Ответственный редактор Бекишев К.А. МГЮА. Изд-во «Перспект». Москва, 2004, стр.227.

1317 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire des essais nucléaires* (Nouvelle-Zélande v. France). Arrêt du 20 décembre 1974 <http://www.icj-cij.org/docket/files/59/6158.pdf>

1318 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire relative au personnel diplomatique et consulaire des Etats-Unis a Téhéran* (États-Unis d'Amérique c. Iran). Arrêt du 24 mai 1980 <http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6290.pdf>

În ordinea internațională principiul răspunderii statelor după vechime poate fi comparat cu principiul egalității. Și-n zilele noastre dreptul răspunderii internaționale rămâne încă în mare măsură a fi unul cutumiar și controversat, destinat pentru a concilia diverse interese și voințele suverane ale statelor.

Scopul dreptului internațional este de a asigura un comportament legal al statelor și al altor subiecți, altfel spus – de a asigura o finalitate, care „poate avea loc tocmai ca urmare a perspectivei consecințelor pe care le antrenează o ... abatere, deci a funcționării instituției răspunderii internaționale”.¹³¹⁹

Specificul răspunderii internațional reiese, în primul rând, din specificul dreptului internațional și a subiectelor sale principale – statele suverane. Problema în cauză a fost deseori abordată în trecut, în special în doctrină. Confirmarea faptului că răspunderea internațională era recunoscută și în trecut o găsim, în primul rând, în practica internațională. Statele înaintau pretutindeni pretenții reciproce privind recuperarea prejudiciului adus prin fapte ilicite, considerând că acest drept reiese din răspundere. Caracterul juridic al răspunderii este confirmat de practica bogată a instanțelor judiciare internaționale. Suveranitatea absolută și iresponsabilă contravine esenței comunității internaționale, făcând-o între timp imposibilă și incompatibilă cu dreptul internațional. Suveranitatea absolută a unui stat presupune negarea suveranității altora. Iată de ce suveranitatea reală poate fi asigurată doar în condițiile respectării dreptului internațional. Drept concluzie – suveranitatea este exercitată în limitele dreptului internațional. Statele își pot asigura drepturile doar în baza principiului reciprocității. Actorii comunității internaționale acceptă să respecte anumite principii și norme, în așa fel – își asumă responsabilitatea pentru respectarea acestora.

Răspunderea internațională se caracterizează și prin alte momente specifice, care sunt dictate de specificul dreptului internațional. Menționăm, că guvernele în obiecțiile sale în raport cu Proiectul de Articole s-au expus diferit. Situație analogică a fost și-n cadrul CDI. Unii susțineau că răspunderea internațională este de natură juridică civilă. Alții considerau că evoluția normelor privind răspunderea statelor poate urma calea divizării răspunderii civile și a celei penale. Totuși, majoritatea au constatat, că normele privind răspunderea statelor, ce reglementează relațiile între subiecte suverane egale, nu sunt nici norme civile, nici penale, acestea sunt norme internaționale ce au un caracter *sui generis*.¹³²⁰

Jurisprudența internațională în egală măsură a recunoscut răspunderea internațională în calitate de principiu al dreptului internațional. Astfel, Curtea Permanentă de Justiție Internațională (în continuare CPIJ), în hotărârea din 13 septembrie 1928 în speța *Usin de Chorzow* (Germania v. Polonia), relevă că „încălcarea unui angajament atrage obligația de a repara prejudiciul într-o formă adecvată, ceea ce reprezintă un principiu de drept internațional. Reparația este ... elementul indispensabil al aplicării unei convenții, fără a fi necesar, totuși, ca acest lucru să fie prevăzut în convenție”.¹³²¹

Calificarea unei fapte internațional-ilicite are loc în baza dreptului internațional. Calificarea nu depinde de faptul dacă această acțiune este legală din punct de vedere al

1319 Anghel I.M., Anghel V.I. Răspunderea în dreptul internațional. Ed. Lumina Lex. București. 1998, p.10.

1320 Document: - A/53/10 Report of the International Law Commission on the work of its fiftieth session, 20 April - 12 June and 27 July - 14 August 1998, Official Records of the General Assembly, Fifty-third session, Supplement No.10 Extract from the Yearbook of the International Law Commission:- 1998 Document:-, vol. II(2) http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_53_10.pdf

1321 CPIJ, SÉRIE A - № 17. RECUEIL des ARRÊTS, № 13 http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf

dreptului național. Această prevedere este acceptată și de practica judiciară internațională. La 4 februarie 1932, în avizul privind tratamentul naționalilor polonezi în Dantzig,¹³²² CPJI a stabilit, că „... conform principiilor unanim recunoscute, un stat, în raporturile sale cu un alt stat poate face trimitere doar la prevederile dreptului internațional. statul nu poate face trimitere la propria Constituție, pentru a se eschiva de la exercitarea obligațiilor asumate în baza dreptului internațional ...”¹³²³ Această regulă a fost reiterată de CIJ și a fost fixată în art.27 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor.¹³²⁴

Raportul CDI atenționează, că „calificarea ilicită din punct de vedere al dreptului internațional a unei fapte atribuite unui stat se bazează pe prevederile dreptului internațional. O asemenea calificare nu este afectată de calificarea licită din punct de vedere al dreptului național a aceleiași fapte. Fapta comisă de un stat nu poate fi calificată ilicită din punct de vedere al dreptului internațional în cazul, în care ea nu constituie o încălcare a unei obligații internaționale, inclusiv dacă ea încalcă o prescripție de drept intern a acestui stat. În final, un stat nu-și poate argumenta comportamentul prin aceea că el este conform dispozițiilor dreptului său intern, în timp ce acest comportament este calificat ca fiind ilicit de către dreptul internațional.

Fapta unui stat trebuie să fie calificată ca fiind internațional-ilicită, în cazul în care ea constituie o încălcare a unei obligații internaționale, inclusiv în condițiile în care această faptă nu va contravine dreptului național sau, în egală măsură, când statul era impus, conform dreptului său, să aibă așa un comportament”.¹³²⁵

Doctrina dreptului internațional recunoaște principiul răspunderii subiectului pentru faptele internațional-ilicite în calitatea de normă *jus cogens*. În opinia profesorului I. Lukașuk, acest principiu constituie un principiu vital pentru dreptul internațional în general și reiese din natura sa juridică.¹³²⁶ În opinia d-lui, acest principiu constituie baza unei ramuri de sine stătătoare – dreptul răspunderii internaționale.¹³²⁷

b) Atribuirea răspunderii unui subiect de drept internațional.

Atribuirea răspunderii statelor.

Atribuirea răspunderii statelor pentru prejudiciul cauzat de către o persoană sau un organ ce se află sub autoritatea sa efectivă este larg admisă în dreptul internațional.

Precizând că un organ de stat „cuprinde orice persoană sau entitate care are acest statut în baza dreptului național al statului”, articolul 4 al Proiectului CDI enunță cât de cât acest principiu și realizează un echilibru satisfăcător între cele două exigențe contradictorii: autonomia organizării interne care aparține tuturor statelor și răspunderea oricărui subiect pentru acțiunile sale, indiferent de statutul pe care îl deține. Responsabilitatea internațională a statului este deci, angajată de toate organele sau „entitățile” (în special colectivitățile teritoriale) pe care dreptul național le desemnează în această calitate, precum și de cei ce sunt în mod tradițional considerați în această postură.

De altfel, un stat nu poate invoca particularitățile organizării sale constituționale sau dificultățile vieții politice pentru a se eschiva de la angajamentul ce impune

1322 CPJI, SÉRIE A/B - № 44. RECUEIL des ARRÊTS
http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_44/01_Traitement_nationaux_polonais_Avis_consultatif.pdf

1323 Ibidem.

1324 Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, semnată 23.05.1969, în vigoare din 27.01.1980. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/francais/traites/1_1_1969_francais.pdf

1325 DOCUMENT A/56/10 Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session (23 April-1 June and 2 July-10 August 2001). Chapter IV. State Responsibility, p.36
<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2001/2001report.htm>

1326 Лукашук И.И., op. cit., p.65.

1327 Ibidem.

răspunderea internațională – aceasta reprezintă partea opusă a interdicției impuse altor state de a se implica în afacerile interne.

Drept acțiune a statului este considerat comportamentul oricărui dintre organele sale, indiferent de locul pe care-l ocupă în sistemul de stat, cu condiția că acest organ desfășoară o activitate oficială, fapt recunoscut și de CIJ, de exemplu, în cazul fraților *La Grand* (Germania c. SUA) din 27 iunie 2001.¹³²⁸ Va fi considerată drept acțiune a statului și un comportament al unei persoane sau al unei formațiuni, care, deși nu activează în calitate de organ al statului, totuși, posedă unele criterii ale puterii de stat. Faptul că organul, ce reprezintă statul își depășește împuternicirile nu scutește statul de răspundere pentru un asemenea comportament.

Aceste prevederi și-au găsit reflectare în actele internaționale, inclusiv în practica aplicării lor. Protocolul I din 1977 adițional celor patru Convenții de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor de război prevede, că „partea la conflict poartă răspundere pentru actele comise de persoanele ce fac parte din forțele sale armate” (art.91). Comentariul Comitetului Internațional al Crucii Roșii (în continuare CICR) la acest articol prevede că el „corespunde principiilor generale a răspunderii internaționale”.¹³²⁹

Drept acțiune a statului va fi considerat comportamentul unei persoane sau al unui grup de persoane, care-și desfășoară activitatea în numele acestui stat. Hotărârea Camerei de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru ex-Yugoslavia (în continuare TPIY) din 15 iulie 1999, în speța *Tadic* prevede că „drept condiție pentru atribuire, în baza dreptului internațional, a faptelor comise de persoane fizice unui stat, este controlul efectuat din partea statului asupra acestor persoane”.¹³³⁰

Drept încălcare a obligației internaționale este considerată acțiunea statului ce vine în contradicție cu obligațiile asumate. Un caz special îl reprezintă adoptarea unei legi de către un stat, care contravine obligației internaționale asumate. Analiza practicii internaționale demonstrează că nu există o normă generală în acest sens. În unele cazuri însăși fapta adoptării unei asemenea legi vine în contradicție cu obligațiile statului și atrage răspunderea internațională. Asemenea conflicte au fost examinate de către TPIY, de exemplu în speța *Furundjia* din 10 decembrie 1998.¹³³¹ În alte cazuri, însăși fapta adoptării unei legi poate să nu fie considerat drept încălcare a obligațiilor asumate, în special în cazurile, în care statul are posibilitatea s-o aplice fără a fi încălcată obligația internațională. O asemenea prevedere a fost fixată de către CIJ în speța *La Grand*, menționat anterior.

Conform regulii generale răspunderea ia naștere în cazul încălcării unei obligații internaționale. Totodată, încetarea efectelor unei obligații, de exemplu în cazul suspendării unui tratat ca urmare a încălcării lui, nu influențează raportul juridic survenit în urma răspunderii. Această regulă și-a găsit oglindire și în practica CIJ, în spețele *Affaire du*

1328 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Cazul fraților LaGrand* (Germania v. SUA). Hotărârea din 27 iunie 2001 http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoocket/cgus/cgus_cjudgment/cgus_cjudgment_20010627.htm

1329 ICRC. Commentary on the Additional Protocols. Geneva. 1987, p. 1054.

1330 Judgment, The Prosecutor v. Dusko Tadic. Case № IT-94-1-A, ICTY Appeals Chamber, 15 Juli 1999, para 103. <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/judgement/index.htm>

1331 Le Tribunal Pénal International pour l'ex-Yougoslavie, *Le Procureur c. Anto Furundzija*, Affaire № IT-95-17/1-T, (La Chambre de première instance, 10 Décembre 1998), para. 155. <http://www.un.org/icty/furundzija/trialc2/jugement/fur-tj981210f.pdf>

Cameroun septentrional din 2 decembrie 1963¹³³² și *Certaines terres a phosphates a Nauru* (Nauru c. Australia) din 26 iunie 1992.¹³³³

Conform principiului răspunderii în dreptul internațional statul poartă răspundere pentru propriul comportament. Dar, uneori, fapta ilicită poate fi rezultatul acțiunilor câtorva state. În cazul în care un stat acordă ajutor altui stat la comiterea unui act ilicit, el va purta răspundere, dacă:

- statul conștientizează că fapta este ilicită;
- fapta ar fi fost ilicită în cazul în care ar fi fost comisă de către statul ce acordă

ajutor.

În cazul dat este vorba despre o co-participare la fapta ilicită. Credem că al doilea punct este discutabil, deoarece acordarea ajutorului altui stat la încălcarea acordului nu este obligatorie pentru survenirea răspunderii statului ce acordă ajutor și, în general contravine principiului buneii credințe. Interpretarea acestei norme este posibilă doar prin aplicarea unui element de noutate în instituția co-participării în dreptul internațional.

În majoritatea cazurilor aceasta nu are un rol decisiv, deoarece în practică, de regulă, are loc acordarea ajutorului în încălcarea normelor unanim recunoscute. După bombardarea în 1986 a orașului Tripoli, Libia a protestat față de SUA și Marea Britanie, ultima punând la dispoziție bazele sale militare. Drept rezultat, Adunarea Generală a ONU a adoptat la 20 noiembrie 1986 Rezoluția Nr. 41/38,¹³³⁴ care chema statele la abținerea de la acordarea oricărui ajutor sau mijloc în scopul comiterii actelor de agresiune contra Libiei. Adunarea Generală și Consiliul de Securitate a ONU de nenumărate ori au chemat statele să se abțină de la acordarea ajutorului militar statelor ce au încălcat grav drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Răspunderea statelor pentru acțiunile comise pe teritoriul său preia o nouă formă în condițiile intensificării reciprocității statelor. Practica internațională și anterior menționată că principiul egalității suverane a statelor include obligația statelor „de a nu admite utilizarea propriului teritoriu pentru acțiuni ce încalcă drepturile altor state”. Drept exemplu poate servi speța *Strâmtoarea Corfu* examinată de CIJ în 1949 (Marea Britanie v. Albania).¹³³⁵ Această formulă reflectă unul din principiile generale de drept – *sic uti suo ut non laedat alienum*.

Mijlocul universal de influențare asupra statului culpabil constă în privarea acestuia de posibilitatea de a se folosi de drepturile și posibilitățile ce reiese din sistemul de raporturi juridice încălcate, din tratatul internațional sau din statutul organizației internaționale. Avizul consultativ al CIJ din 11 iulie 1950 privind *Africa de Sud-Vest* menționează că „unul din principiile de bază, ce reglementează relațiile internaționale, ... este acela, conform căruia partea, care renunță la obligațiile sale și nu le îndeplinește, nu

1332 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire du Cameroun septentrional*. Arrêt du 2 décembre 1963 <http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/csummaries/ccuksommaire631202.htm>

1333 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire Certaines terres a phosphates a Nauru*, 1992 (Nauru c. Australie). Arrêt du 26 juin 1992 http://www.icj-cij.org/cijwww/ccases/cnaus/cnausjudgment/cnaus_cjudgment_19920626_exceptionspreliminaires.pdf

1334 Rezoluția № 41/38 a Adunării Generale a ONU din 20 noiembrie 1986 „*Déclaration de la Conférence des chefs d'Etat et de gouvernement de l'Organisation de l'unité africaine relative à l'attaque militaire aérienne et navale lancée en avril 1986 par l'actuel gouvernement des Etats-Unis contre la Jamahiriya arabe libyenne populaire*”

1335 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire du détroit de Corfou* (fixation du montant des réparations). Arrêt du 15 décembre 1949 <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1664.pdf>

poate fi considerată parte ce-și menține drepturile, care ar reieși, după părerea ei, din aceste relații.”¹³³⁶

În avizul privind *Rezervele la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid* din 28 mai 1951, CIJ a estimat că „în cadrul unei asemenea convenții statele contractante nu au interese proprii, ele au doar, în ansamblu și separat, un interes comun – cel de a proteja obiectivele de bază prevăzute în Convenție”.¹³³⁷

În hotărârea CPJI din 17 august 1923 în cazul *Wimbledon*, care a admis, că statele părți la o convenție multilaterală pot angaja răspunderea unui stat, care nu-și respectă obligațiile, de exemplu, libertatea de trecere printr-un canal internațional pentru navele sub pavilionul altui stat, în cazul în care el nu este lezat în mod direct (CPJI, 17 aout 1923, affaire du Wimbledon, Serie A n 1).¹³³⁸

Articolul 48 al Proiectului CDI prevede, că „orice stat, altul decât cel lezat, este în drept să invoce răspunderea altui stat, dacă: „... b) obligația încălcată este adusă comunității internaționale în ansamblul său”. Această dispoziție vizează violările grave ale obligațiilor ce decurg din normele imperative ale dreptului internațional general, precum și ale obligațiilor *erga omnes*. CIJ în hotărârea din 5 februarie 1970 în cazul *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* (Belgia v. Spania), a subliniat că „reieșind din importanța drepturilor în cauză, toate statele pot fi considerate ca având un interes juridic, în ceea ce se referă la drepturile care trebuie protejate; obligațiile despre care este vorba sunt obligații *erga omnes*”.¹³³⁹

Această hotărâre conține exemple despre „obligațiile ce decurg din dreptul internațional contemporan, care scoate în afara legii actele de agresiune și de genocid, la fel principiile și regulile referitoare la drepturile fundamentale ale persoanei umane, inclusiv protecția contra practicării sclavajului și a discriminării rasiale”.¹³⁴⁰ În hotărârea din 30 iunie 1995 privind *Timorul Oriental* (Portugalia v. Australia), CIJ a recunoscut în mod egal că „dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, prevăzut în Cartă, precum și de practica ONU, este un drept ce reiese din obligațiile cu caracter *erga omnes*”.¹³⁴¹

Atribuirea răspunderii unei organizații internaționale.

Ca și statele, organizațiile internaționale se văd responsabile în plan internațional, în baza unui comportament ilicit care le este imputat. Există o condiție necesară – cea a personalității juridice.

Desori, responsabilitatea organizației este prevăzută *a priori*: fie printr-o renunțare a statului de a exercita protecția diplomatică în raport cu organizația internațională; fie prin preluarea consecințelor prejudiciului cauzat resortisanților săi de

1336 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. Avis consultativ privind *Africa de Sud-Vest*, 11.07.1950 <http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/csummaries/csswasommaire500711.htm>

1337 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. Avis consultativ privind *Rezervele la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid* din 28.05.1951 <http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/csummaries/cppcgsommaire510528.htm>

1338 Publications de la Cour Permanente de Justice Internationale. Serie A n 1. Affaire du *Wimbledon*, 17.08.1923 http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_01/03_Wimbledon_Arret_08_1923.pdf

1339 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. Cazul *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, 05.02.1970 (Belgia v. Spania) <http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/csummaries/cbtsommaire700205.htm>

1340 Ibidem.

1341 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. Cazul *Timorul Oriental*, 30.06.1995 (Portugalia v. Australia) http://www.icj-cij.org/cijwww/ccases/cpa/cpa_cjudgments/cPA_cjudgment_19950630.pdf

către statul, pe teritoriul căruia organizația își desfășoară activitatea (clauză deseori inclusă în acordurile de asistență tehnică).

Regimul acestei responsabilități trebuie să fie, în linii generale, asemănător responsabilității statului. Aplicarea prin analogie ar fi fost mai „naturală” în cazul, în care ar fi fost vorba despre unele reguli cutumiare, care ar fi avut ca obiectiv asigurarea intereselor particularilor. În cazul dat însă, punerea în aplicare a acestei formule se confruntă cu unele dificultăți din mai multe considerente, în special aceasta se explică prin termenul relativ scurt, în care organizațiile internaționale activează ca subiecte de drept internațional, care la rândul său, nu permite a constata existența unei practici respective.

Responsabilitatea organizației poate fi impusă prin activitatea organelor normative, a serviciilor „administrative” și jurisdicționale ale organizației.

Deseori actele constitutive sau acordurile de sediu ale organizațiilor internaționale prevăd clauza recursului la arbitraj pentru unele diferende cu statele, în situațiile în care responsabilitatea acestor organizații ar putea fi impusă. În mod excepțional, poate fi prevăzut, că responsabilitatea poate surveni în urma unor acte normative care au cauzat un prejudiciu particularilor.

În lipsa unei prevederi explicite, principalul obstacol va consta în dificultatea stabilirii unei legături a cauzalității directe dintre activitatea normativă a organizației și prejudiciul cauzat.

În principiu, în calitatea sa de subiect de drept internațional, organizația internațională impune responsabilitatea sa în aceleași condiții ca și statele. Așa, Națiunile Unite, în condițiile în care refuză indemnizarea victimelor în urma unui act comis de forțele de menținere a păcii, impus de necesitățile militare, acceptă între timp, responsabilitatea sa pentru actele de violență comise de forțele armate în afara desfășurării operațiunilor militare.¹³⁴² Totodată, ONU adoptă o atitudine *viceversa*, în cazul în care un membru al forțelor armate „acționează independent și individual”.¹³⁴³

Limitele impuse capacităților operaționale ale organizațiilor internaționale, le obligă să mandateze statele membre pentru a realiza unele din sarcinile impuse sau să recurgă la agenți naționali pentru exercitarea unor activități. Aceasta este soluția tradițională pentru organizațiile de cooperare, practică tot mai răspândită în cadrul organizațiilor integraționiste.

Atribuirea responsabilității internaționale devine deseori o chestiune delicată din considerentele partajării autorității exercitate asupra acestor agenți sau a marjei de apreciere acordate autorităților naționale.

Jurisprudența Curții Europene de Justiție,¹³⁴⁴ pornește de la principiul că responsabilitatea statelor membre trebuie examinată în primul rând, deoarece prejudiciul a fost cauzat în condițiile în care un stat membru a pus în aplicare reglementarea comunitară. Și puțin importă în acest sens, că prejudiciul a fost cauzat în baza unei norme comunitare.

1342 În perioada 1957-1965 ONU a semnat acorduri cu Belgia, Grecia, Italia, Luxemburg și Elveția privind restituirea prejudiciului cauzat resortisanților acestor state, inclusiv bunurilor lor, în urma desfășurării operațiunilor militare sub egida ONU în Congo.

1343 Daillier P., Pellet A. *Droit international public*. 7-e edition. L.G.D.J. Paris. 2002, p.782.

1344 Ne referim la practica Uniunii Europene în calitate de exemplu, deși conștientizăm faptul că natura Dreptul Uniunii Europene își are specificul său.

Operațiunile de menținere a păcii desfășurate sub egida ONU pun o problemă asemănătoare. Într-o asemenea ipoteză, poate apărea întrebarea privind eficacitatea controlului exercitat de ONU asupra contingentelor militare naționale.¹³⁴⁵

Situația în cauză trebuie separată, în mod evident, de cele, în care statele, colaborând în scopul executării unei convenții internaționale, cauzează un prejudiciu prin acțiunea lor comună: se pune, deci, problema partajării responsabilității între aceste state, în funcție de responsabilitatea respectivă în realizarea iregularității.

În 2002 CDI, la cererea Adunării Generale a ONU a pornit lucrările privind elaborarea Proiectului „Răspunderea organizațiilor internaționale”, prevăzut inițial pentru o perioadă de 5-7 ani.

§ 2. Formele răspunderii internaționale a statelor.

Cunoaștem două forme de răspundere internațională a statelor - politică și materială.

a) Răspunderea politică a statelor.

Răspunderea politică, de regulă, prevede aplicarea măsurilor de constrângere față de statul culpabil, concomitent cu răspunderea materială. Cele mai răspândite forme de răspundere politică sunt retorsiile, represaliile (nemilitare), satisfacția, restaurarea, excluderea din organizația internațională sau stoparea calității de membru, aplicarea forței față de statul agresor. Aceste măsuri sunt realizate prin intermediul sancțiunilor aplicate.

Sancțiunile reprezintă măsuri de constrângere aplicabile în raport cu statul culpabil. Ele pot fi aplicate fie de către organizațiile internaționale universale și regionale, fie de către state. Volumul și formele sancțiunilor depinde de gravitatea încălcării și a prejudiciului cauzat. În manualul de drept internațional sub redacția profesorului K. Bekiashev, sunt enumerate sancțiunile aplicate față de un stat agresor, în calitate de exemplu fiind aduse totalitatea sancțiunilor aplicate Germaniei, Japoniei și Italiei în urma celui de-al Doilea Război Mondial.¹³⁴⁶ Așa, de exemplu, față de statul agresor pot fi aplicate următoarele măsuri de constrângere: limitarea provizorie a suveranității; preluarea unei părți din teritoriu; ocupația post-militară; demilitarizarea totală sau parțială; limitarea forțelor armate și a armamentului (sub aspect calitativ sau cantitativ) sau interzicerea de a avea anumite structuri armate sau armament; limitarea jurisdicției statului agresor în cazurile privind răspunderea criminalilor de război, culpabili în comitere crimelor contra păcii, omenirii și a crimelor de război.

Sancțiunile reprezintă măsurile de constrângere, adoptate de către o organizație internațională față de statul ce a comis o faptă internațional-ilicită, în scopul obligării lui de a-și îndeplini angajamentele internaționale. În trecut termenul „sancțiuni” cuprindea toate mijloacele de constrângere față de statul culpabil. Sunt bine cunoscute urmările grave ale aplicării sancțiunilor în mod unilateral din partea Marilor Puteri, inclusiv prin aplicarea forței.

CDI utilizează termenul „sancțiuni” pentru determinarea măsurilor adoptate de către organizațiile internaționale, în special în baza Capitolului VII al Cartei ONU. În baza ei ONU poate aplica următoarele sancțiuni: ruperea relațiilor economice, feroviare, maritime, aeriene, poștale, radio și a altor mijloace de comunicare, ruperea relațiilor diplomatice, aplicarea forței armate (art.41, 42).¹³⁴⁷ Aceste mijloace pot căpăta caracter

¹³⁴⁵ Referindu-ne la un caz separat, în calitate de exemplu vezi: Guillaume M. La reparation des dommages causes par les contingents francais en ex-Yougoslavie et en Albanie. A.F.D.I. 1997, p.151-166.

¹³⁴⁶ Международное публичное право. Ответственный редактор Бекяшев К.А., op. cit., p.232.

¹³⁴⁷ Carta ONU, adoptată la 26.06.1945 www.icj-cij.org/cijwww/cdocumentbase/unchart.pdf

obligatoriu pentru state prin hotărârea Consiliului de Securitate, în caz de pericol pentru pace sau a unui act de agresiune.

Studiul practicii ONU la acest capitol demonstrează că sancțiunile pot avea un rol decisiv. Putem aduce exemplele Rodeziei de Sud și al Republicii Sud-Africane – regimurile rasiste din aceste state au fost lichidate în mare măsură în rezultatul sancțiunilor impuse de către ONU. Odată cu schimbarea climatului politic și acumularea practicii din partea ONU se observă tendința de recunoaștere pentru această organizație a posibilităților crescânde în domeniul aplicării sancțiunilor. Această cerință este impusă de necesitatea menținerii păcii și securității internaționale, inclusiv în așa cazuri ca conflictul armat din ex-Yugoslavia, unde sancțiunile ONU au avut un caracter pozitiv.

În opinia profesorului Lukașuk I., în anii ce urmează ne putem aștepta la completarea Capitolului VII al Cartei ONU „Acțiuni îndreptate împotriva păcii, încălcării păcii și acte de agresiune” cu noi reglementări teoretice.¹³⁴⁸

Iată doar două exemple. În cadrul aplicării sancțiunilor împotriva Irakului în timpul agresiunii față de Kuweit, rezoluțiile Consiliului de Securitate au obligat statele să aplice măsuri ce contravin obligațiilor lor politice și economice față de Irak. Același lucru se poate spune și despre sancțiunile impuse de către Consiliul de Securitate Serbiei & Montenegro în timpul conflictului din Balkani, la aplicarea cărora au participat statele membre ale Comisiei Dunărene. Aplicarea acestor sancțiuni vine în contradicție cu prevederile Convenției de la Beograd din 1948 privind regimul juridic al Dunării. Totodată, ele au adus pagube economice mari Bulgariei, României, Ucrainei, Ungariei, etc. În cazurile sus menționate forța obligatorie a rezoluțiilor Consiliului de Securitate reiese din prevederile art.103 al Cartei ONU.

Trebuie să menționăm că stabilirea sancțiunilor se referă nu doar la relațiile interstatale, ci și la relațiile stabilite cu participarea persoanelor fizice și juridice. De exemplu, Rezoluția № 661 din anul 1990 a Consiliului de Securitate, ce a stabilit sancțiuni economice împotriva Irakului în urma agresiunii față de Kuweit, prevede că ea este obligatorie, indiferent de faptul dacă contractul a fost încheiat sau licența a fost eliberată până la adoptarea rezoluției.¹³⁴⁹ Altfel spus, rezoluția interzice executarea contractului și exonerează de răspundere pentru neîndeplinirea lui în perioada aplicării sancțiunilor.

Deși prin aplicarea sancțiunilor comunitatea internațională își atinge scopul, ele, totuși, au și efect negativ, ducând la apariția unui șir de probleme, în primul rând, cu caracter economic. Aceasta a fost menționat și în cadrul Declarației mileniului a ONU din anul 2000, unul din scopuri fiind minimalizarea efectului negativ al sancțiunilor economice impuse de ONU față de populația civilă și lichidarea consecințelor negative față de terți (p.9).¹³⁵⁰

Unul din principiile de bază la aplicarea sancțiunilor este luarea în considerație a efectelor față de statele terțe. Statelor terțe, ce au suferit în urma unor asemenea sancțiuni, li se acorda ajutorul necesar pentru lichidarea consecințelor negative. Este prevăzută perfecționarea mecanismului de soluționare a problemelor ce apar, în ideea că aceste probleme își vor găsi reflectarea în Carta ONU.

Putem constata progresul în aplicarea răspunderii statelor pentru fapte internațional-ilicite la etapa contemporană. Drept exemplu aducem poziția CIJ, care între anii 1999-2004, a trebuit să se expună de mai multe ori, pentru de a se opune celor mai

1348 Лукашук И.И. Право международной ответственности. МПЧП. № 2, 2002, p.41.

1349 Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU Nr.661 (1990)
<http://www.un.org/french/documents/sc/res/1990/661f.pdf>

1350

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/559/52/PDF/N0055952.pdf?OpenElement>

grave violări ale dreptului internațional și anume în cazul pretențiilor înaintate de Serbia & Montenegro către statele membre NATO, în urma bombardării teritoriului ei, în lipsa unei rezoluții din partea Consiliului de Securitate a ONU (Serbia & Montenegro v. Belgia; Serbia & Montenegro v. Canada; Serbia & Montenegro v. Franța; Serbia & Montenegro v. Germania; Serbia & Montenegro v. Italia; Serbia & Montenegro v. Regatul Țărilor de Jos; Serbia & Montenegro v. Portugalia; Serbia & Montenegro v. Spania; Serbia & Montenegro v. Marea Britanie; Serbia & Montenegro v. SUA). În cazul Serbia & Montenegro v. SUA, Curtea a stabilit că ea nu posedă jurisdicția, deoarece lipsește recunoașterea jurisdicției din partea statului responsabil. În trecut problema s-ar fi stopat aici. Astăzi însă, Curtea nu mai poate să nu reacționeze în cazul unei violări grave a dreptului internațional. Curtea a stabilit că conștientizează „responsabilitatea sa pentru menținerea păcii și securității” în conformitate cu Carta ONU și Statutul său. Curtea și-a exprimat preocuparea față de tragedia umană din Kosovo și a menționat că „... indiferent de faptul recunosc sau nu statele jurisdicția CIJ, ele sunt responsabile pentru acțiunile ce reprezintă o încălcare a dreptului internațional...”¹³⁵¹

Curtea și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu aplicarea forței față de Serbia & Montenegro și a menționat că aceasta poate duce la apariția „unor probleme de drept internațional”. În ordonanța CIJ din 2 iunie 1999, privind legalitatea aplicării forței speța Serbia & Montenegro v. SUA, Curtea a amintit că toți participanții la diferend trebuie să procedeze „în conformitate cu obligațiile lor ce decurg din Carta Organizației Națiunilor Unite și din alte norme de drept internațional”. După cum vedem, deși Curtea nu posedă jurisdicția în cazul dat, ea s-a pronunțat destul de clar *vis-à-vis* de actul de „agresiune” din partea statelor NATO.

Retorsiile reprezintă măsuri de constrângere aplicate de un stat în raport cu un alt stat, în urma violării intereselor celui dintâi. Retorsia poate fi doar un răspuns din partea unui stat la adresa unui alt stat, în rezultatul unor acțiuni neamicale din partea acestuia cu scopul restabilirii drepturilor încălcate. Drept exemplu pot servi: rechemarea ambasadorului din statul care a comis un act neamical; expulzarea din stat a unui număr egal de diplomați ai statului, care anterior a expulzat diplomați ai statului respectiv; interdicția intrării în țară sau anularea vizitelor delegațiilor, inclusiv a șefului de stat, etc.

În anul 1995 Lituania și-a rechemat ambasadorul din Letonia ca semn de protest împotriva acordului privind examinarea resurselor petroliere semnat între Lituania și unele companii occidentale. În viziunea Lituaniei, statutul teritoriului, în care vor fi efectuate lucrările, era nedeterminat la moment, iar lucrările ce trebuiau întreprinse pot aduce daune suveranității și intereselor acestui stat.¹³⁵²

Represaliile (nemilitare) reprezintă acțiuni de constrângere legale din partea unui stat față de un alt stat. Represaliile sunt aplicabile ca răspuns la acțiunile ilegale ale altui stat cu scopul de a restabili dreptul încălcat. Ele trebuie să fie co-raportate daunei aduse și acelei constrângeri necesare pentru restabilirea situației anterioare.

Represaliile pot fi exprimate în încetarea sau întreruperea relațiilor diplomatice, introducerea embargo-ului la importul bunurilor și a materiei prime din teritoriul statului culpabil, etc.

Represaliile trebuiesc încetate odată cu atingerea scopului. Dreptul internațional contemporan interzice represaliile armate ca mijloc de soluționare a diferendelor. Totodată, aceasta nici într-un caz nu afectează dreptul statului sau a unui grup de state la

¹³⁵¹ Лукашук И.И. Право международной ответственности. Москва. РАН. ИПП. Wolters Kluwer, 2004, стр.259.

¹³⁵² Международное публичное право. Ответственный редактор Бекашев К.А., *op. cit.*, p.233.

legitima apărare în caz de agresiune conform art.51 al Cartei ONU; la adresarea în CIJ sau la Arbitrajul Internațional.

Satisfacția constituie un mod de reparare aplicată în relațiile interstatale pentru daune concrete. Atunci când este atinsă onoarea, demnitatea, prestigiul, satisfacția capătă o importanță deosebită. Este o procedură cunoscută de mai mult timp, deseori aplicată prin intermediul mediatorilor, de exemplu comisia mixtă italo-venezueleană din 3 mai 1930 în speța *Martini*¹³⁵³.

În baza unui acord încheiat în 1986, grație medierii Secretarului general al Națiunilor Unite, Franța a adus scuze Noii Zelande (speța *Rainbow Warrior*) în urma acțiunilor întreprinse de un grup de agenți secreți francezi în 1985 împotriva unei nave străine, care se găsea în portul neo-zelandez; în același timp fiind achitată și o sumă de bani. Pare originală procedura de înlocuire a pedepsei pentru agenții secreți francezi, condamnați în același timp la privațiune de libertate de tribunalele neo-zelandeze, prin atragerea la răspundere în statul de reședință; evident, că nu putea fi vorba despre o pedeapsă disciplinară internă. În caz de ne-respectare strictă a acestui angajament din partea Franței, conduita ei ar fi fost declarată de un arbitraj în mod solemn și public, drept o „încălcare esențială a obligațiilor sale”, ceea ce „constituie, în aceste circumstanțe, o satisfacție aplicată pentru pagubele legale și morale aduse Noii Zelande” – hotărârea din 30 aprilie 1990.¹³⁵⁴ În lipsa unei prevederi privind compensația monetară, în baza unui acord mutual, a fost creat un fond destinat promovării relațiilor amiabile între cetățenii celor două state, acord semnat la 29 aprilie 1991 la Wellington.

În proiectul de articole privind răspunderea statelor, CDI a distins asigurările de garanțiile nerespectării reparației *stricto sensu* (art.30); în speța *La Grand*, CJI a stabilit că este vorba despre forme de satisfacție, inclusiv scuzele. În hotărârea din 27 iunie 2001, Curtea a relevat „că scuzele nu sunt suficiente, la fel cum și de fiecare dată când cetățenii străini nu au fost avizați fără întârziere privind drepturile lor în baza par.1 al art.36 al Convenției de la Viena privind relațiile consulare și care au fost obiectul unei detenții prelungite, în cadrul cărora au fost condamnați la pedepse severe” (par.123); însă ea stabilește „că angajamentul preluat de Statele Unite de a asigura punerea în aplicare a mijloacelor specifice adoptate în executarea obligațiilor sale, trebuie să fie considerate drept satisfăcătoare față de cererea Germaniei privind obținerea unei asigurări generale de nerepetare a unor asemenea cazuri” (par.124).

Satisfacția este necesară în cazurile în care restituția sau compensația nu acoperă reparația *in integrum*. Satisfacția reprezintă un mijloc de restituire a prejudiciului adus statului ce nu poate fi estimată financiar. Asemenea forme de prejudicii, de regulă poartă un caracter simbolic și iau naștere din însăși încălcarea obligației, indiferent de urmările materiale pentru statul în cauză.

Satisfacția constă în exprimarea scuzelor, onorurilor aduse drapelului, atragerea la răspundere a persoanelor culpabile, asigurărilor privind nerepetarea unor asemenea acte sau și despăgubirilor nominale sau punitive (plata unor sume în bani). Satisfacția poate fi și sub forma declarării faptei ca *faptă ilicită* de către un tribunal internațional competent – hotărârea arbitrală din 6 mai 1913, spețele *Carthage* și *Manouba*¹³⁵⁵; hotărârea CIJ în speța *Détroit de Corfou* din 15 decembrie 1949; hotărârea CIJ în speța fraților *LaGrand* din 27 iunie 2001. Se poate vorbi despre sancțiuni interne (măsuri administrative sau disciplinare) față de agentul public autor al faptei ilicite.

1353 Recueil des sentences arbitrales (RSA), vol. II, p.1002.

1354 Revue Generale de Droit International Public. 1991, p.838-878.

1355 Recueil des sentences arbitrales (RSA), vol. IX, p. 472.

Concluzionând, putem menționa că satisfacția urmărește trei scopuri: aducerea scuzelor sau altă formă de recunoaștere a ilegalității actului comis; pedepsirea celor vinovați; întreprinderea unor măsuri ce nu ar permite repetarea unei asemenea încălcări.

Restaurarea ca formă a răspunderii presupune restabilirea de către statul culpabil a calității anterioare a unui obiect material (de exemplu, restabilirea calității apei purificate din vina acestuia).

b) Răspunderea materială a statelor.

Răspunderea materială survine în cazul încălcării de către un stat a obligațiilor sale internaționale, în rezultatul cărora survine prejudiciul material. Ea poate fi realizată sub forma de reparații, restituții, compensații și substituții.

Răspunderea materială este o formă a răspunderii internaționale, prin care statul culpabil este obligat să repare prejudiciul material provocat altui stat sub dublu aspect: plata despăgubirilor pentru prejudiciul provocat (*reparatio*) și restabilirea drepturilor încălcate (*restitutio*). Spre deosebire de răspunderea morală, reparația prejudiciul material are un caracter compensatoriu și nu punitiv. Principiul aplicabil este *restitutio in integrum*, cu precizarea că practica internațională consacră regula, potrivit căreia statul culpabil va repara numai daunele directe, nu și pe cele indirecte. Ca principiu subsidiar, când restabilirea situației anterioare faptei ilicite nu este posibilă, răspunderea materială va consta în plata unor compensații pentru prejudiciul provocat.

Reparația reprezintă restituirea prejudiciului material în bani, bunuri sau servicii. Volumul și forma reparațiilor, de regulă se aplică în baza tratatelor internaționale. În caz de război, de regulă, suma reparațiilor este cu mult mai mică în comparație cu prejudiciul cauzat.

Repararea prejudiciului cauzat de fapta internațional-ilicită poate avea loc sub forma restituției, substituției sau compensației. Ele pot fi aplicate de sine stătător sau în cumul. Pentru stabilirea formei se va lua în considerație poziția statului victimă.

Statul culpabil este obligat să restituie integral prejudiciul survenit în urma faptei internațional-ilicite. Obligația de a restitui integral prejudiciul este un principiu general de drept caracteristic și sistemelor naționale de drept. În dreptul internațional acest principiu s-a stabilit la începutul secolului XX. În hotărârea CPJI din 26 iulie 1927, în speța *Usin de Chorzow (demande en indemnité; compétence)* se arată că „principiul de drept internațional prevede că încălcarea unui angajament atrage obligația de a repara prejudiciul într-o formă adecvată. Reformația este ... complimentul indispensabil aplicării unei convenții, fără a fi necesar, totuși, ca acest lucru să fie înscris în convenție”.

Restituția este prima formă de reparare a prejudiciului cauzat. Prioritatea restituției este recunoscută și de practica judiciară. Conform celebrului *dictum* din 26 iulie 1927, expus de CPJI în speța *Usine de Chorzow (demande en indemnité; compétence)*, obiectivul principal al reparației este de a înlătura toate consecințele faptei ilicite internaționale. De fiecare dată, când aceasta este posibil, prioritate va avea *restitutio in integrum*, ceea ce presupune restabilirea, în limitele posibilităților, a situației anterioare faptei internațional-ilicite în raport cu alte forme de reparație.

În speța *Texaco-Calasiatic*, arbitrul a stabilit că „*restitutio in integrum* constituie ... sancțiunea logică a neexecutării obligațiilor contractuale” și că ea nu poate constitui o abatere, decât în măsura în care, restabilirea *status quo* se lovește de o imposibilitate absolută.¹³⁵⁶

1356 Daillier P., Pellet A., op. cit., p.799.

În cazul în care actul ilicit este un act juridic, transmiterea bunurilor în starea inițială consistă în anularea sa, indiferent de natura sa, inclusiv dacă este vorba despre o hotărâre judecătorească – Arbitrage, 3 mai 1930, affaire *Martini*.1357

CIJ în hotărârea din 14 februarie 2002 în cazul *Verodia* (RD Congo v. Belgia) a estimat, că Belgia „prin mijloace ..., la alegerea sa, va anula mandatul de arest”, emis în mod ilegal împotriva Ministrului Afacerilor Externe al Republicii Democrate Congo „și va informa autoritățile pe lângă care acest mandat a fost eliberat”,1358 poziție contestată de unii judecători – R. Higgins, P. Kooijmans și Th. Buergenthal).1359

Instanțele internaționale nu au, în principiu, competența de a anula de sinestătător un act național. Aceeași regulă se aplică și jurisdicțiilor aplicabile instituțiilor integraționiste, drept exemplu fiind Curtea Europeană de Justiție. Statului îi revine răspunderea pentru luarea măsurilor necesare pentru eliminarea faptei internațional-ilocite, care să nu mai producă efecte. Memorandumul-acord privind regulile și procedurile de reglementare a diferendelor între statele membre ale OMC, anexă la GATT din 1994, prevede libertatea de a alege mijloacele, când necorespunderea regulilor contractuale este constatată de ORD (organul de reglementare a diferendelor în cadrul OMC).

Există o excepție celebră, dar care, totodată, confirmă regula: CPJI a fost autorizată printr-un compromis pe care l-a sesizat, în speța *Zones franches* între Franța și Elveția în ordonanța din 6 decembrie 1930, declarând *nulle et de nul effet* o lege franceză din 1923 incompatibilă cu obligațiile internaționale ale Franței.1360

Compensația. Statul responsabil pentru fapta internațional-ilicită este obligat să compenseze prejudiciul cauzat, în cazul în care acest prejudiciu nu poate fi restabilit prin intermediul restituției. Compensația prevede restituirea pagubei financiare, inclusiv *lucrum cessans* (profitul ne-realizat). Statul responsabil este obligat să compenseze prejudiciul cauzat prin fapta internațional-ilicită în măsura în care ea nu este rambursată prin restituție. În speța *Barrage de Gabcikovo-Nagyymaros*, CIJ a stabilit că „există o normă recunoscută în dreptul internațional, conform căreia statul victimă are dreptul la compensație de la statul culpabil, pentru prejudiciul cauzat”.1361

Prezintă interes faptul că compensația pentru prejudiciul cauzat mediului poate avea loc și în cadrul răspunderii pentru desfășurarea unui conflict militar. Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU Nr. 687 (1991) prevede responsabilitatea Irakului conform dreptului internațional „pentru orice pierderi, prejudiciu, inclusiv cel cauzat mediului și folosirea resurselor naturale ... în rezultatul agresiunii din partea Irakului și ocupației Kuweitului” (p.16).1362 În conformitate cu această rezoluție, Comisia de compensare a ONU a indicat în mod direct asupra diverselor prejudicii cauzate, inclusiv mediului și

1357 Recueil des sentences arbitrales (RSA), publié par Nations Unies, vol.II, p.975.

1358 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire Mandat d'arrêt du 11 avril 2000* (République démocratique du Congo c. Belgique) http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoCKET/cCOBE/ccobejudgment/ccobe_cjudgment_20020214.PDF

1359 Ibidem http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoCKET/cCOBE/ccobejudgment/ccobe_cjudgment_20020214_higgins-kooijmans-buergenthal_english.PDF

1360 CPJI, SÉRIE A - № 24. RECUEIL des ARRÊTS http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_A/A_24/78_Zones_franches_Haute_Savoie_et_Pays_de_Gex_2e_phase_Ordonnance_19301206.pdf

1361 Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Affaire Barrage de Gabcikovo-Nagyymaros* (Slovacie v. Ungarie). Arrêt du 25 septembre 1997 http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoCKET/chs/chsjudgment/chs_cjudgment_970925_frame.htm

1362 Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU Nr.687 (1991) <http://www.un.org/french/documents/sc/res/1991/687f.pdf>

resurselor naturale în hotărârea din 17 martie 1992 „Criterii privind categorii de pretenții adăugătoare”.

Substituția este o formă a restituției. Ea reprezintă înlocuirea bunului, imobilului, mijlocului de transport, valorilor artistice, bunurilor personale, etc. distruse sau deteriorate în mod ilegal.

§ 3. Clauzele ce exclud răspunderea internațională a statului.

Ca și orice sistem de drept, dreptul internațional prevede situații care exclud fapta ilicită, ce nu corespunde obligației asumate. Asemenea situații sunt consimțământul victimei, exercitarea legitimei apărări, contra-măsurile,¹³⁶³ forța majoră, calamitățile și starea de necesitate. Această listă este definitivă. Condițiile menționate nu duc la încetarea obligației și nu influențează conținutul ei. Ele doar argumentează neîndeplinirea lor în perioada, în care are loc fapta. În acest sens, mecanismul răspunderii diferă de neexecutarea unui tratat drept consecință a încălcării lui, prevăzut de art.60 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor. La acest aspect a atras atenția și CIJ în 1997, în speța *Projet Gabčíkovo-Nagymaros* „chiar dacă existența stării de necesitate va fi stabilită, ea nu duce la încetarea unui tratat. Starea de necesitate poate fi invocată doar pentru exonerarea de la răspundere a statului ce n-a îndeplinit un tratat. Chiar dacă invocarea acestui motiv va fi considerată justificată, tratatul nu ia sfârșit imediat; el poate fi lipsit de efect pe durata stării de necesitate, dar rămâne în vigoare atâta timp, cât părțile nu-l vor dezavua printr-un acord comun. Din momentul dispariției stării de necesitate, datoria de a-și îndeplini obligațiile prevăzute prin tratat renaște”.

Hotărârea CIJ din 25 septembrie 1997 în speța *Barrage de Gabčíkovo-Nagymaros* (Slovacia v. Ungaria) relevă, că odată depășită etapa măsurilor de pregătire încă reversibile, deciziile Slovaciei constituie comportamente ilicite, deoarece contravin principiului proporționalității, deci actele ilicite sunt susceptibile de a angaja responsabilitatea sa.

Proiectul de Articole al CDI confirmă existența unei clauze ce exclude caracterul ilicit (art.22), deja admis de jurisprudența arbitrală privind represaliile – speța privind răspunderea Germaniei pentru paguba cauzată în coloniile portugheze din sudul Africii – Naulilaa, hotărârea din 31 iulie 1928¹³⁶⁴ sau hotărârea CIJ din 27 iunie 1986 în speța *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua c. SUA).¹³⁶⁵

Clauzele fixate în Proiectul de Articole al CDI pot fi grupate în două categorii: a) cele ce sunt atribuite victimei prejudiciului eventual cauzat prin fapta internațional-ilicită și b) cele ce îi sunt străine.

a) Faptele victimei.

În această ipoteză victima în mod necesar este subiect de drept internațional. Chiar dacă victima reală a prejudiciului cauzat este un particular, doar faptele ce rezultă din comportamentul statelor și a organizațiilor internaționale sunt pertinente; victima concretă apare în fața lor în bza mecanismului protecției internaționale – diplomatice sau funcționale.

¹³⁶³ Autorul își rezervă dreptul de a utiliza termenul dat, în pofida faptului că acesta nu este acceptat unanim în terminologia românească de drept internațional, argumentul fiind că Proiectul de Articole privind răspunderea statelor pentru actele internaționale ilicite, elaborat de Comisia de drept internațional a ONU, utilizează în varianta oficială (limbile de lucru: engleza și franceza) termenul „*contre-mesures*”.

¹³⁶⁴ Speța poate fi găsită pe site-ul oficial al CIJ al ONU: <http://www.icj-cij.org>

¹³⁶⁵ ICJ, Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (*Nicaragua v. United States*), Merits, Judgement, 27 June 1986. ICJ Reports 1986. http://www.icj-cij.org/cijwww/ccases/cnus/cnus_cjudgment/cnus_cjudgment_19860627.pdf

1. Consimțământul victimei.

Spre deosebire de dreptul penal, dreptul internațional admite că ilicitatea nu este automat constituită prin circumstanțe obiective; voința subiectelor de drept internațional pot permite acoperirea ilicității sau interzice ca actul ilicit să fie atribuit autorului acestuia. Participând la definirea „legalității” internaționale, subiecții de drept pot introduce excepțiile dorite. Responsabilitatea internațională nu poate fi angajată acestora, decât în limitele consimțământului exprimat (art.20 al Proiectului CDI). Excepție de la această regulă sunt cazurile în care norma în cauză este o normă *jus cogens*.

Consimțământul privind încălcarea unei norme de drept din partea unui individ este, din contra, fără efecte juridice. Indivizii nu pot participa la definirea obligațiilor internaționale și, în cazul în care ei pretind la aceasta, comportamentul lor nu va fi atribuit statelor.

Riscul unei utilizări abuzive a argumentului consimțământului este foarte real, în special în situațiile în care un stat atentează la suveranitatea altui stat („intervenții umanitare”, menținerea bazelor militare străine). În acest sens, CDI impune anumite cerințe pentru ca consimțământul să fie legal: el trebuie să fie exprimat în mod liber și expres, consimțământul nu poate fi prezumat (Raport CDI 2001, A/56/10, p.187, par.6 din comentariul art.20).

2. Exercițarea legitimei apărări.

În cazul în care actul ilicit nu este altceva decât un răspuns la un alt act ilicit, în condițiile justificate prin noțiunea de legitima apărare, subiectul de drept care este la originea procesului nu va putea invoca ilegalitatea care îi este opusă. Prin atitudinea sa inițială, „victima secundă” și-a pierdut dreptul să invoce ilegalitatea comportamentului răspuns.

În speța *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, CIJ a admis principiul, constatând că faptele reproșate de SUA față de Nicaragua nu justifică exercitarea dreptului la legitima apărare (hotărârea din 27 iunie 1986).

Consacrând principiul tradițional (art.21 din Proiect), CDI nu a dorit să intre în dezbateri referitor la noțiunea de legitimă apărare, inclusiv conținutul ei: ea se limitează la ceea ce face trimitere la Cartă în general și nu direct la art.51 al Cartei, pentru a evita propunerea unei interpretări a acestei dispoziții.

Rămâne sub semnul întrebării necesitatea includerii acestei dispoziții în proiectul CDI: pe de o parte, există o erupție discutabilă a „dreptului Cartei” în dreptul răspunderii, dat fiind că este vorba de ramuri diferite de drept internațional, care răspund unor logici diferite; pe de altă parte, legitima apărare nu este decât o formă specială a „contra-măsurilor”.

3. Contra-măsurile.

Comisia de drept internațional a preferat expresia „contra-măsuri” termenilor tradiționali, cum ar fi „represalii” sau „sanțiuni” (ultimul trebuie rezervat măsurilor aplicabile, în baza hotărârilor unei organizații internaționale, în urma încălcărilor dreptului, având consecințe grave pentru comunitatea internațională). Putem estima că acestea nu sunt contra-măsuri, în timp ce ele constituie circumstanțe ce exclud caracterul ilicit al faptelor, ci fapte ilicite cu caracter internațional față de care se ripostează.

Practica internațională contemporană, inclusiv cea judiciară, recunoaște contra-măsurile drept mijloc de implementare a răspunderii statelor. În hotărârea arbitrară din 9 decembrie 1978, în speța privind acordul franco-american referitor la transporturile aeriene, se menționează că „în situația, care, la părerea unui stat, există o încălcare a obligației internaționale din partea altui stat, primul este în drept, în limitele stabilite de

normele dreptului internațional privind aplicarea forței armate, să-și apere drepturile prin contra-măsuri.¹³⁶⁶ Totodată, arbitrajul a atras atenția că aplicarea contra-măsurilor trebuie să corespundă unor cerințe. Această instituție acordă mari posibilități pentru abuzuri, în special, dacă luăm în considerație inegalitatea statelor din punct de vedere al posibilității aplicării lor. Reieșind din aceasta, dreptul internațional acordă în primul rând, atenție stabilirii condițiilor și limitelor, care au ca scop minimalizarea posibilității unui eventual abuz.

Contra-măsurile sunt limitate prin neîndeplinirea temporară a obligațiilor din partea statului atentat față de statul culpabil și sunt considerate legale până când va fi atins scopul lor. Ele trebuie aplicate în așa fel, încât să permită restabilirea aplicării obligațiilor încălcate. Această regulă este consemnată în Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, conform căreia „în perioada de suspendare, părțile trebuie să se abțină de la orice act de natură să împiedice reluarea aplicării tratatului” (art.72. 2). La fel, statele trebuie, după posibilități, să selecteze contra-măsurile aplicate. Importanța acestui moment a fost menționat și de CIJ în speța *Barrage de Gabcikovo-Nagyymaros*. Totuși, caracterul aplicării contra-măsurilor nu poate fi considerat absolut, deoarece în multe cazuri urmările lor nu pot fi lichidate.

CDI definește contra-măsurile în art.22 al Proiectului de Articole ca o consecință ce exclude ilegalitatea. Numite în mod tradițional „represalii”, contra-măsurile sunt o practică veche, legitimitatea lor fiind determinată printr-o jurisprudență care a stabilit limitele, principala fiind exigența față de proporționalitatea între fapta internațional-ilicită și riposta față de ea.

CDI a decis să includă contra-măsurile în partea a treia a proiectului său consacrat „punerea în aplicare a răspunderii internaționale a statelor”. Aceste prevederi stipulează că răspunderea este definită ca o situație nouă, ca rezultat al unei fapte internațional-ilicite: dreptul de a recurge la contra-măsuri este o consecință a acestei situații.

Dreptul internațional determină un șir de obligații, încălcarea cărora nu poate atrage aplicarea contra-măsurilor. Din ele fac parte obligațiile ce reiese din normele imperative ale dreptului internațional. În primul rând, aceasta se referă la obligațiile ce derivă din principiul neagresiunii, care interzice aplicarea forței și amenințarea cu forța. Excepție constituie doar cazul de legitimă apărare. Declarația ONU din 24 octombrie 1970 privind principiile de drept internațional referitoare la relațiile de prietenie și de cooperare între state conform Cartei Națiunilor Unite – rezoluția №2625 (XXV) – prevede că „statele se vor abține de la acte de represalii, care prevăd aplicarea forței.”¹³⁶⁷

Nu se aplică contra-măsurile nici în cazul încălcării obligațiilor în domeniul drepturilor omului, a obligațiilor cu caracter umanitar, care interzic represaliile militare. Aceste prevederi se conțin în tratatele cu privire la drepturile omului și de drept umanitar.

Statul ce aplică contra-măsuri nu este în drept să se eschiveze de la îndeplinirea unor obligații internaționale, cum ar fi de exemplu soluționarea pașnică a diferendului sau a celor ce țin de asigurarea și respectarea imunităților și privilegiilor diplomatice. Hotărârea CIJ din 24 mai 1980 în speța *personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran* (SUA v. Iran), a stabilit că „orice încălcare presupusă a unui tratat de către una din părți nu poate împiedica această parte să facă trimitere la prevederile Tratatului, ce prevede

¹³⁶⁶ Recueil des sentences arbitrales (RSA), vol. XVIII, p.454.

¹³⁶⁷ Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile de prietenie și cooperare între state, adoptate în cadrul Rezoluției Adunării Generale № 2625 din 24 octombrie 1970. A/RES/2749 (XXV).
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/787/12/IMG/NR078712.pdf?OpenElement>

soluționarea pașnică a diferendelor.”¹³⁶⁸ Un alt exemplu: normele ce stabilesc imunitatea diplomatică au drept scop garantarea securității și a inviolabilității personalului diplomatic. Totodată, aceste norme nu interzic declararea diplomatului *persona non grata*, întreruperea sau încetarea relațiilor diplomatice etc.

Contra-măsurile trebuie să fie proporționale în raport cu prejudiciul adus și valoarea drepturilor încălcate. Proporționalitatea constituie baza determinării legalității contra-măsurilor. Măsurile neproporționale duc la survenirea răspunderii din partea statului ce le-a aplicat. Hotărârea CIJ din 25 septembrie 1997 în speța *Barrage de Gabcikovo-Nagymaros* a stabilit că măsurile adoptate de Cehoslovacia, nu constituie contra-măsurile legale, deoarece lipsește criteriul proporționalității.

În principiu, pentru aplicarea contra-măsurilor, statul atentat trebuie să ceară de la statul culpabil îndeplinirea obligațiilor, ce decurg din răspundere, inclusiv să-l pună la curent despre adoptarea hotărârii privind aplicarea contra-măsurilor și să propună începerea negocierilor. Totodată, statul atentat este în drept să ia măsuri urgente pentru asigurarea drepturilor sale, de exemplu, să rețină nava implicată în încălcarea normei de drept.

Contra-măsurile nu pot fi aplicate în cazul în care fapta internațional-ilicită a luat sfârșit sau diferendul este înaintat instanței judiciare sau arbitrajului. Astfel este privit cazul adoptării măsurilor din partea statelor care nu au avut de suferit, dar care sunt participanți la obligațiile stabilite, în scopul protejării intereselor colective ale unui grup de state sau ale unei obligații ce se referă la comunitatea internațională în general. Oricare din aceste state este în drept să atragă la răspundere statul culpabil, să i-a împotriva lui măsuri legale pentru asigurarea încetării faptei internaționale ilicite.

Una din problemele cu care se confruntă dreptul răspunderii internaționale este ceea ce lipsește o interpretare a noțiunii „măsuri legale”. Practica contemporană cunoaște cazuri de adoptare a măsurilor colective, legitimitatea cărora trezește dubii. În 1998, în rezultatul evenimentelor din Kosovo, statele membre ale Uniunii Europene au introdus sancțiuni împotriva noii Serbiei & Montenegro. Pentru unele state aceste sancțiuni reprezentau încălcări ale acordurilor cu Serbia & Montenegro, fapt ce presupunea ilegalitatea lor. Argumentele aduse la denunțarea acordului cu Serbia & Montenegro, în lipsa prevenirii prealabile din partea Marii Britanii vizau faptul că încălcările drepturilor omului din partea regimului Miloșevici au privat guvernul său, din punct de vedere politic și moral, de dreptul de aplicare a termenului de 12 luni de aviz prealabil.¹³⁶⁹

În rezultatul analizei unei asemenea practici, CDI în raportul către Adunarea Generală a ONU a constatat că „... la etapa contemporană nu există un drept evident ... al statelor de a aplica contra-măsuri în interese colective...”

b) Clauzele străine victimei.

Statul care comite un act ilicit nu va invoca suveranitatea sa pentru a se exonera de răspundere. Această regulă ar exista și în afara dreptului internațional. Unele fapte externe, care impun un stat să comită o faptă internațional-ilicită, pot pune chestiunea răspunderii internaționale față de victimă.

1. Forța majoră.

CDI o definește ca „o forță irezistibilă sau un element extern neprevăzut, care exclude controlul din partea statului” (art.23; aceeași definiție se aplică efectelor forței majore în dreptul tratatelor – art.61 al Convenției din 1969 privind dreptul tratatelor).

¹³⁶⁸ Cour International de Justice. Recueil des arrêts, avis consultatifs et ordonnances. *Cazul privind personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran*. Hotărârea din 24 mai 1980 http://www.icj-cij.org/cijwww/ccases/cusir/cusir_cjudgment/cusir_cjudgment_19800524.pdf

¹³⁶⁹ Лукашук И.И. Право международной ответственности. МПЧП. № 2, 2002, стр.41.

CDI n-a considerat oportun să separe cele două noțiuni: forța majoră și cazul fortuit din considerente că există divergențe asupra criteriilor de distincție a acestor noțiuni, renunțând în Proiectul său definitiv din 2001 de a invoca cazul fortuit. În doctrina dreptului internațional există părerea că diferența rezidă din cauza a doi factori: o forță sau o constrângere în cazul forței majore și un eveniment – în cazul fortuit. O altă poziție – se pune accentul pe diferența efectelor survenite: forța majoră va antrena o imposibilitate materială de acțiune, iar cazul fortuit va împiedica autorul actului să conștientizeze că comportamentul său nu este cel impus de norma de drept.

Deci, forța majoră anulează caracterul ilicit al comportamentului, cu condiția că responsabilul n-a contribuit prin neglijență la survenirea situației forței majore sau a cazului fortuit; în așa fel, din definiție trebuie să reiasă un comportament involuntar. Cauzele de exonerare sunt rareori acceptate deoarece condițiile sunt dificil de executat: situația forței majore trebuie să fie irezistibilă și externă autorului comportamentului contrar dreptului internațional.

2. Calamitățile.

Situația dată diferă un pic, prin faptul că autorul actului alege, față de un pericol extern, nerespectarea unei obligații internaționale și i-a riscul luării unui comportament ilicit. În realitate, alegerea sa nu este mai liberă sau voluntară decât în cazul forței majore, și deci, el va fi exonerat de răspundere.

Asemenea situații presupun că interesele proeminente ale indivizilor au prioritate în comparație cu cele ale statului: majoritatea exemplelor de calamități purtate asupra riscurilor reale acceptate de către persoanele fizice (pericol pentru viața lor în circumstanțe atmosferice sau tehnice foarte dificile: fuga de pe navă în timpul unei furtuni sau refugiul în caz de accident, intrarea în spațiul aerian a unui stat a unei nave accidentate sau din cauza scurgerii carburanților). Suveranitatea teritorială sau protecția mediului vor fi considerate neprioritare în raport cu aceste calamități. Așa, de exemplu, Convenția de la Montego Bay din 1982 privind dreptul mării admite stoparea și staționarea navei străine în timpul trecerii inofensive prin marea teritorială a unui stat în caz de calamitate (art.18, p.2).

Excluzând că subiectul de drept internațional ar putea contribui la survenirea unei calamități, cu condiția că încălcarea dreptului va aduce un minim de prejudicii, CIJ se expune asupra impunerii acestei cauze exoneratoare a unor limite stricte. Se pare că nu există o jurisprudență „pozitivă” prin care o jurisdicție internațională ar fi admis scuza unei calamități. Drept exemplu putem aduce hotărârea arbitrală din 30 aprilie 1990 în speța *Rainbow Warrior*, care prevede că „orice încălcare din partea unui stat a unei obligații, indiferent de originea ei, angajează responsabilitatea acestui stat”.¹³⁷⁰

Regula calamității nu se aplică, dacă ea a survenit în urma comportamentului statului dat sau în cazul în care este creat un pericol egal sau mai mare. În ultimul caz se are în vedere situația, în care acțiunea crează pericol pentru un număr mai mare de vieți, comparativ cu cel ce poate fi salvat.

3. Starea de necesitate.

Mult mai contestată în comparație cu circumstanțele precedente în ce privește cauza exonerării, starea de necesitate a fost definitiv reținută de către CDI (art.25 din Proiect), dar într-o formă foarte restrictivă pentru a evita o utilizare abuzivă a acestei noțiuni. În general, starea de necesitate presupune un pericol grav și eminent pentru un „interes vital” al statului. Se poate imagina divergențele în apreciere între subiecții de drept ce se referă la un asemenea pericol, când interesele lor materiale sunt contradictorii (distrugerea unei nave străine în marea liberă pentru a limita efectele unei poluări

¹³⁷⁰ Mémento de la jurisprudence du droit international public. Blaise Tchikaya, 2-e édition. Paris. 2001, p.128-130.

maritime). Redactarea negativă a art.25 al Proiectului CDI „statul nu poate invoca starea de necesitate ... doar în cazurile ...”, demonstrează că această clauză de excludere este destinată să rămână ca una excepțională.

În calitate de simplă siguranță, starea de necesitate nu va fi susceptibilă de a înlătura ilegalitatea unei încălcări a unei norme de drept în lipsa mai multor condiții cumulative:

- scuza nu trebuie să fie înlăturată prin regula primară, presupusă violată în mod expres sau în sensul ei (fapt ce impune o examinare a fiecărui caz în parte a obiectului și scopului acestei reguli);

- încălcarea dreptului este singurul mijloc utilizabil;

- această încălcare nu trebuie să aducă pericol unui alt interes vital al statului victimă sau a comunității internaționale în ansamblul său.

În speța *Barrage de Gabcikovo-Nagyymaros*, CIJ a aplicat direct criteriile propuse de CDI, pentru a refuza Ungariei de a beneficia de această clauză extraordinară: un „interes vital” al statului – interesul ecologic, nefiind în mod suficient stabilit pericolul invocat; mai mult – alte mijloace utilizabile rămâneau disponibile. În acest caz poate fi creată impresia că se exclude ipoteza când statul, ce invocă starea de necesitate este la originea situației care-l conduce la adoptarea unui comportament *a priori* ilicit.

Statul nu poate face trimitere la starea de necesitate în cazul în care obligația asumată exclude asemenea trimiteri sau dacă statul a favorizat crearea unei asemenea situații. Exemplu de obligație ce exclude trimiterea la starea de necesitate, pot servi convențiile din domeniul dreptului umanitar, care interzic trimiterea la necesitatea militară.

Nici unul din evenimentele enumerate, ce prevăd excluderea faptei ilicite, nu îndreptățește nerespectarea normelor imperative ale dreptului internațional. Așa, de exemplu, în cazul încălcărilor în masă a drepturilor omului, în caz de comitere a crimelor de genocid, este interzisă aplicarea aceluiași reguli. Această prevedere corespunde normei prevăzute în Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor, conform căreia tratatul ce contravine unei norme imperative este nul (art.53 și 64).

Trimiterea la un eveniment ce exclude ilicitatea, nu presupune încetarea obligației, ea își restabilește acțiunea imediat după ce evenimentul corespunzător a luat sfârșit. Această prevedere este acceptată și de practica judiciară. În hotărârea în speța *Barrage de Gabcikovo-Nagyymaros*, CIJ a stabilit că „imediat după ce încetează starea de necesitate, datoria de a executa obligațiile convenționale este restabilită”.

Trimiterile la fapte ce exclud ilicitatea nu presupune și restituirea prejudiciului cauzat. De exemplu, în cazul aterizării avariate a unei nave aeriene militare pe teritoriul unui stat străin, statul căruia îi aparține nava nu poartă răspundere pentru încălcarea spațiului aerian al altui stat, dar este obligat să compenseze prejudiciul direct (în caz de survenire).

Noua ordine mondială va fi influențată de tendințele creșterii priorității funcțiilor de garantare a intereselor comunității internaționale, fapt recunoscut nu doar de teoreticieni, ci și de reprezentanți ai statelor. Astfel, în cadrul Comitetului VI al Adunării Generale a ONU (sesiunea a 50-a), reprezentantul Austriei menționa că la moment, pe prim-plan se situează aspectele noi ale activității normative, aceasta devenind o obligație a statelor față de comunitatea internațională în ansamblul său.¹³⁷¹

¹³⁷¹ Лукашук И.И. Право международной ответственности. Москва. РАН. ИГП. Изд-во «Wolters Kluwer», 2004, стр.262.

Prioritatea intereselor comunității internaționale nu înseamnă lezarea intereselor statelor. Scopul constă în găsirea unei variante optime, dreptul internațional servind instrument de soluționare a acestei probleme.

Studiul asupra Proiectului de Articole privind răspunderea statelor pentru fapte internațional-ilicite, elaborat de CDI, poate servi drept exemplu al progresului la care s-a ajuns pe parcursul elaborării dreptului răspunderii internaționale în ultimii ani. Este evidentă necesitatea creșterii eficacității dreptului internațional, perfecționării mecanismului său. Trebuie luat în considerație faptul că implementarea principiilor și normelor acestei ramuri în practica statelor, acceptarea din partea liderilor politici și conștientizarea în masă implică dificultăți mari în comparație cu alte domenii, de exemplu dreptul tratatelor sau dreptul diplomatic. În aceste condiții, rolul răspunderii internaționale în ridicarea nivelului de dirijare a sistemului internațional devine decisiv. Evident că acest proces întâlnește dificultăți în calea sa, în primul rând, de ordin politic. În opinia specialiștilor, dificultățile cu care se confruntă dreptul răspunderii internaționale în procesul de codificare, țin nu doar de specificul acestei ramuri, dar în mare măsură sunt de ordin politic. Nimic nu poate aduce un aport mai mare la creșterea autorității dreptului internațional decât recunoașterea caracterului imperativ al răspunderii pentru încălcarea lui.¹³⁷²

Renunțarea la vechea terminologie oferă avantajul de a demonstra lipsa unei criminalizări a instituției răspunderii internaționale a statului (putem invoca destinul Germaniei după cel de-al doilea război mondial, cel al Irakului în urma conflictului din Golf sau cel al regimului taliban în Afganistan, în urma atentatelor din 11 septembrie 2001, care poate fi comparat cu o situație de acest gen). Evident că, în lumea contemporană există posibilități de a reprima comportamentele ilicite; însă această presiune relevă, în plan universal, mecanismele Cartei ONU (Capitolul VII), unde obiectivul nu constă în punerea în aplicare a răspunderii internaționale, ci în menținerea păcii și a securității internaționale.

Procesul de globalizare impune o legătură tot mai strânsă între state, unindu-le într-un sistem, de nivelul de funcționare a căruia depind interesele vitale ale statelor. Asigurarea unei bune funcționări a acestui sistem impune necesitatea respectării normelor dreptului internațional, printre care, în mod prioritar – implementarea răspunderii internaționale. Scade rolul constrângerii directe și crește rolul mijloacelor adoptate de organizațiile internaționale.

Constrângerea ca element al metodei de funcționare a dreptului internațional nu constituie o încălcare, ci un mijloc de realizare a dreptului. Elementul de bază al constrângerii este legalitatea, inclusiv din punct de vedere al originii, metodei și volumului. Constrângerea este determinată, în primul rând, de scopurile și principiile de bază ale dreptului internațional.

Problema constrângerii este tradițional considerată drept una din cele mai importante în dreptul internațional. Făcându-se trimitere la lipsa unui aparat centralizat de constrângere, mulți gânditori negau caracterul juridic al dreptului răspunderii, acordându-i caracterul unei morale pozitive. În realitate însă, constrângerea are un rol important în funcționarea dreptului internațional și reprezintă unul din elementele caracteristice ale mecanismului de funcționare ale acestuia.

Bibliografie:

Anghel I.M., Anghel V.I. *Răspunderea în dreptul internațional*. Ed. Lumina Lex. București. 1998; Daillier P., Pellet A. *Droit international public*. 7-e edition. L.G.D.J. Paris. 2002;

¹³⁷² Ibidem, p.377.

Лукашук И.И. *Право международной ответственности*. Москва. РАН. ИГП. Изд-во «Wolters Kluwer», 2004; Лукашук И.И. *Право международной ответственности*. МПЧП. № 2, 2002, р.41.; *Международное публичное право*. Ответственный редактор Бежашев К.А. МГЮА. Изд-во «Проспект». Москва, 2004.

Capitolul XXIV

SOLUȚIONAREA PAȘNICĂ

A DIFERENDELOR INTERNAȚIONALE

§ 1. Noțiune, surse, categorii

§ 2. Mijloacele politico-diplomatice

§ 3. Mijloacele juridictionale

§ 4. Soluționarea diferendelor în cadrul organizațiilor internaționale

§ 5. Mijloacele bazate pe constrângere

§ 1. Noțiune, surse, categorii

Conform prevederilor normelor de drept internațional, statele sunt obligate să soluționeze diferendele care au apărut între ele prin mijloace pașnice, pentru a nu supune pericolului pacea și securitatea internațională. Principiul unanim recunoscut al dreptului internațional privitor la soluționarea pașnică a diferendelor internaționale are caracter imperativ și este stipulat în Carta ONU (p. 3 art. 2) și alte acte normative internaționale.¹³⁷³

În sens larg, noțiunea de diferend desemnează o neînțelegere, un dezacord, un litigiu între două sau mai multe state cu privire la un drept, o pretenție sau un interes.¹³⁷⁴

Atât în izvoarele de drept internațional, cât și în doctrină, se folosesc diverse termene: litigiu, diferend, situație, conflict, criză, etc., însă termenul diferend are o uzanță mai frecventă și, în principiu, înglobează în sine toți ceilalți termeni.

Problematika privind soluționarea pașnică a diferendelor internaționale a fost discutată încă la Conferințele de pace de Haga din 1899 și 1907,¹³⁷⁵ însă în cadrul convențiilor încheiate la aceste conferințe războiul nu a fost interzis ca mijloc de soluționare a diferendelor. Doar în 1928, prin Pactul de la Paris (Partul Briand-Kellog) au fost recunoscute ilegale mijloacele militare de soluționare a conflictelor.

Statutul ONU divizează diferendele în două categorii: a) extrem de periculoase, continuarea cărora pot duce la afectarea securității internaționale și menținerea păcii mondiale (art. 34); b) alte diferende (p. 1 art. 33, p. 1 art. 35, p. 1 art. 36). Concomitent, Statutul ONU nu diversifică noțiunile de diferend și situație, delegând această funcție Consiliului de Securitate al ONU (art. 34).¹³⁷⁶

Sfera subiectelor între care apar diferendele internaționale include:

- statele;
- statele și organizațiile internaționale;
- organizațiile internaționale;
- alte subiecte ale dreptului internațional.

Pe parcursul dezvoltării istorice a comunității internaționale mijloacele de soluționare pașnică a diferendelor au evoluat în dependență de perioada istorică concretă și corelația de forțe pe arena internațională. Astfel, unele din mijloacele pașnice de

1373 Boulery C., *Bibliography on the Peaceful Settlement of International Disputes*, Geneva, 1990.

1374 Dumitra Popescu, *Drept internațional public*, Vol. II, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2004, p. 99.

1375 Мартенс Ф.Ф., *Современное международное право цивилизованных народов*. Т. 1, Москва, 1996, с. 267.

1376 *Международное публичное право* /Отв. ред. К.А.Бекяшев. – 4-е изд. перераб. и доп. – Москва, ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005, с. 161.

soluționare a diferendelor sunt cunoscute din cele mai străvechi timpuri (bunele oficii, medierea etc.), altele au aparut de abea în secolul XIX (ancheta internațională, arbitrajul), terțele s-au confirmat în a doua jumătate a secolului XX (instanțele de judecată internațională, comisiile de conciliere, organizațiile internaționale).

În vederea rezolvării diferendelor internaționale, părțile pot recurge la trei categorii de mijloace pașnice (alegerea oricăruia dintre mijloace este facultativă, rezultând din caracterul facultativ al acestor mijloace): 1) Politico-diplomatice (negocierile, bunele oficii, medierea, ancheta internațională, concilierea); 2) Jurisdicționale (arbitrajul, instanțe judiciare internaționale); 3) Organizații internaționale (organizații universale, organizații regionale).

§ 2. Mijloacele politico-diplomatice

Reglementarea prin mijloace pașnice a diferendelor internaționale a fost consacrată în plan juridic multilateral prin Convențiile de la Haga din 1899 și 1907. Convenția de la Haga pentru reglementarea pașnică a conflictelor internaționale, din 18 octombrie 1907, este primul act de codificare parțială a normelor internaționale referitoare la unele mijloace pașnice de soluționare a diferendelor internaționale.

Soluționarea pașnică a diferendelor a fost prevăzută într-o serie de alte acte internaționale, precum și în convenții bilaterale. Carta O.N.U. înscrie în dispozițiile sale, atât principiul soluționării pașnice a diferendelor, cât și mijloacele de rezolvare a lor, făcând precizarea că diferendele de ordin juridic trebuie, ca regulă, să fie supuse de părți Curții Internaționale de Justiție (art. 33 și 36 alin. 3).

Carta O.N.U. mai adaugă că părțile din diferend pot recurge la orice alt mijloc pașnic la alegerea lor.

Rezoluția 2625 (XXV) a Adunării Generale a ONU din 24 octombrie 1970, referitoare la principiile de drept internațional privind relațiile prietenești și cooperarea între state, conform Cartei ONU, stipulează, că diferendele internaționale se soluționează pe cale pașnică cu respectarea principiului egalității suverane al statelor și în conformitate cu libertatea de alegere a modalităților și mijloacelor de reglementare pașnică a diferendelor internaționale.

Din mijloacele politico-diplomatice de soluționare a diferendelor internaționale fac parte: negocierile, bunele oficii, medierea, ancheta internațională și concilierea.

Negocierile directe sunt cel mai dinamic și eficient mijloc, mai puțin costisitor și la îndemâna părților care, în funcție de cadrul de desfășurare, pot fi bilaterale sau multilaterale.

Pe parcursul negocierilor pot fi acceptate diverse forme și metode de soluționare a diferendului internațional. Concomitent, negocierea, pe lângă faptul că este un mijloc de bază de soluționare pașnică a diferendelor, îndeplinesc și funcții aplicative în cadrul soluționării diferendelor. În mod practic, toate mijloacele de soluționare pașnică a diferendelor se inițiază prin negocieri și, de multe ori, se finalizează de asemenea prin negocieri.

Dreptul internațional nu stipulează reguli unice cu privire la tipurile, modalitățile și procedura de negociere. De regulă, negocierile trec următoarele etape: inițiativa de a începe negocierile (poate parveni de la un stat sau un grup de state), înțelegerea propriuzisă privind negocierile (timpul, locul, nivelul și statutul delegaților sau împuterniciților la negocieri etc.), pregătirea negocierilor (procedura, principiile etc.), negocierile propriuzise, elaborarea actului final al negocierilor.¹³⁷⁷

¹³⁷⁷ Курс международного права. В 7 т. Т. 3. Основные институты международного права. – Москва, «Наука», 1990, с. 155.

Negocierile diferă după: 1) obiectul supus negocierii (probleme politice, economice, sociale, militare etc.); 2) actorii procesului de negociere (bilaterale sau multilaterale); 3) nivelul și statutul părților participante la negocieri (la nivel înalt, la nivel de miniștri de externe, la nivel de ambasadori sau împuterniciți speciali); 4) interesele părților; 5) mediul de negociere; 6) modul de finalizare al negocierii.¹³⁷⁸

Bunele oficii implică prezența unui terț acceptat de către părțile în diferend, ce ajută la negocieri și chiar la evitarea unor conflicte. Conform prevederilor stipulate în art. 2 a Convenției de la Haga pentru reglementarea pașnică a conflictelor internaționale, din 18 octombrie 1907, statele, în caz de diferend, sunt obligate de a apela la bunele oficii a unui sau mai multor state prietene.

Dreptul de a acorda bune oficii îl au doar statele care nu sunt implicate în diferend. Spre exemplu, Austria și Rusia au acordat bune oficii Angliei și Americii de Nord în cazul semnării Acordului de la Versailles din 1783, care a recunoscut independența SUA. În 1966 URSS a acordat bune oficii în cazul diferendului indo-pakistanez cu privire la Kașmir.

Bunele oficii pot fi acordate și de organizațiile internaționale. Spre exemplu, în cazul crizei din Marea Caraibilor, din octombrie 1962, Secretarul General al ONU a acordat bune oficii SUA și URSS în procesul de soluționare pașnică a diferendului existent între părți.

În cazul acordării bunelor oficii, statele sau organizațiile internaționale care le oferă nu participă, de regulă, la negocieri cu excepția cazurilor, când părțile în diferend solicită această participare.

Medierea, spre deosebire de bunele oficii, preconizează că terțul participă nu numai la negocieri, ci formulează și propuneri de rezolvare, care însă nu sunt obligatorii pentru părțile în diferend. Scopul mediatorului se limitează doar la stabilirea pretențiilor reciproce între părțile în diferend și îndemnarea lor spre soluționare pașnică a diferendului. Rolul de mediator încetează îndată ce una din părțile în diferend cere aceasta, sau însuși mediatorul conștientizează că propunerile sale nu sunt acceptate.

Ancheta internațională se efectuează de către o comisie internațională de anchetă, creată de părțile în diferend și are ca scop stabilirea exactă a faptelor care au dat naștere diferendului, cât și culegerea unor informații, privitor la diferend, în prezența părților.

Ancheta internațională este o modalitate de soluționare pașnică, care constă în elucidarea unor chestiuni foarte controversate, ce formează obiectul unui diferend internațional, de către o comisie desemnată în acest scop de părțile aflate în diferend sau de către o organizație internațională, comisie ale căror concluzii au un caracter facultativ.¹³⁷⁹

Competența și procedura de constituire a comisiilor internaționale de anchetă este reglementată de Statutul ONU și art. 9 a Convenției de la Haga pentru reglementarea pașnică a conflictelor internaționale, din 18 octombrie 1907.

Concilierea internațională. Primele referiri la procedura de conciliere internațională s-au făcut în cadrul tratatelor bilaterale. În acordurile multilaterale chestiunea privind concilierea internațională a fost stipulată în unele rezoluții ale Ligii Națiunilor din 1922, Carta ONU (art. 33), Declarația de la Manila din 1982 ș.a. Poate fi

¹³⁷⁸ Deac Ioan, *Introducere în teoria negocierilor*, București, Paideia, 2002, p. 24-51; *Международное публичное право* /Отв. ред. К.А.Бекяшев. – 4-е изд. перераб. и доп. – Москва, ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005, с. 164.

¹³⁷⁹ Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept internațional contemporan*, Editura ALL BECK, București, 2000, p. 188.

menționată și reglementarea concilierii în Convenția cu privire la dreptul mării din 1982, de la Montego Bay, Jamaica (art. 284).

Concilierea internațională se realizează de către o comisie internațională de conciliere (creată de către părți) și constă în examinarea diferendului sub toate aspectele, concilierea părților și propunerea unei soluții, care este facultativă pentru părți.¹³⁸⁰

Concilierea internațională asociază elementele medierii și ale anchetei, având și trăsături caracteristice proprii. Spre deosebire de mediere, concilierea presupune o investigație realizată de un organ independent, și nu de un terț, care acționează ca mediator.¹³⁸¹

În raport cu ancheta, concilierea are ca obiect nu numai cercetarea faptelor, prin audierea părților, ci și procedează în continuare la concilierea propriu-zisă, propunând părților în diferend soluții de rezolvare a diferendului. Părțile își expun pozițiile asupra acestor propuneri, acceptându-le sau nu.

Lucrările comisiei de conciliere au un caracter secret, publicitatea fiind interzisă până când rezultatul procedurii de conciliere este evident.¹³⁸²

§ 3. Mijloacele jurisdicționale

Din mijloacele jurisdicționale fac parte:

- arbitrajul internațional (instanță *ad-hoc* sau și permanentă);
- instanțele de judecată internaționale permanente (Curtea Internațională de Justiție, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării).

Atât în cazul arbitrajului internațional, cât și al justiției internaționale, diferendul se rezolvă prin hotărârea unui organ (arbitral sau judecătoresc) căruia părțile îi supun diferendul și se angajează să accepte și să execute hotărârea, care este obligatorie numai pentru părțile în cauză.

Arbitrajul internațional. Arbitrajul internațional își începe originile încă din antichitate. În evul mediu rolul de arbitri îl jucau Papa și Imperatorul German. Practica arbitrală modernă și-a luat începuturile în secolul al XIX-lea, pe parcursul căruia au fost instituite mai mult de 60 de Arbitraje. În 1899 a fost formată *Curtea Permanentă de Arbitraj*, cu sediul la Haga. Potrivit prevederilor art. 37 al Convenției de la Haga din 1907, diferendele de ordin juridic, în special în chestiunile de interpretare sau aplicare a convențiilor internaționale, necesită să fie soluționate prin recurgerea la arbitraj. În perioada 1902 – 2002 Curtea Permanentă de Arbitraj a examinat mai mult de 40 diferende între state (spre exemplu, diferendul Norvegia-Suedia privind frontierele maritime (1908-1909); diferendul SUA - Marea Britania, privind pescuitul în Oceanul Atlantic (1909-1910), ș.a.). În calitate de comisie internațională de conciliere Curtea Permanentă de Arbitraj a examinat 3 diferende.

De menționat, că Curtea Permanentă de Arbitraj nu funcționează ca organ de jurisdicție internațională permanentă în adevăratul sens al cuvântului, ci doar ca organ, care propune o *listă* a arbitrilor, formată de statele membre la Convenția de la Haga din 1907 (câte 4 arbitri de la fiecare stat membru), din care statele în diferend își aleg arbitrii.¹³⁸³

1380 Dumitra Popescu, *Drept internațional public*, Vol. II, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2004, p. 101.

1381 Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept internațional contemporan*, Editura ALL BECK, București, 2000, p. 190.

1382 Ibidem.

1383 *Международное публичное право* /Отв. ред. К.А.Бекяшев. – 4-е изд. перераб. и доп. – Москва, ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005, с. 168-169.

Arbitrajul internațional prezintă anumite caractere specifice, care îl individualizează în sistemul de mijloace de soluționare pașnică a diferendelor internaționale. Astfel, părțile convin să supună un diferend arbitrajului, fie pe calea: unui acord denumit *compromis*; unei *clauze compromisorii* incluse în anumite tratate; unui tratat general de arbitraj permanent.

Acordurile de arbitraj au ca obiect litigiul concret ce s-a ivit între părți și în acest sens: definesc litigiul; desemnează organul arbitral și îi stabilesc competența; fixează regulile de procedură.

De obicei, se aplică regulile dreptului internațional și principiile echității. O sentință arbitrală poate fi lovită de nulitate pentru vicii cum sunt:

- depășirea competențelor de către arbitrii;
- pronunțarea sentinței sub influența constrângerii;
- compunerea organului arbitral a fost nereglementară.¹³⁸⁴

Justiția internațională. Prima instanță internațională a fost *Curtea Permanentă de Justiție Internațională* (CPJI), creată în 1920. A funcționat independent de Liga Națiunilor. Curtea a examinat 65 de cauze și a emis și avize consultative.

Odată cu crearea O.N.U. s-a instituit și *Curtea Internațională de Justiție* (CIJ), ca organ principal la O.N.U., alcătuită din 15 judecători, aleși pentru o perioadă de 9 ani, cu dreptul de a fi realeși. Nu se admite, ca în componența CIJ să fie doi cetățeni ai unui stat. Judecătorii sunt aleși de către Adunarea Generală a ONU și Consiliul de Securitate al ONU, din listele formate de către grupurile naționale ale Curții Permanente de Arbitraj. Statele membre ale ONU, însă care nu sunt reprezentate în Curtea Permanentă de Arbitraj, își înaintează candidaturile prin intermediul grupurilor naționale de specialiști în domeniul dreptului internațional și guvernelor acestor state.¹³⁸⁵

Ratione personae C.I.J. poate judeca numai diferendele între state. Ea nu poate fi sesizată de persoane fizice sau juridice și nici de organizații internaționale. Jurisdicția C.I.J. este facultativă, exceptând unele cazuri. Competența Curții are un dublu aspect: *jurisdicțională* (contencioasă) și consultativă (emite avize).

Ratione materie. Competența Curții privește cauzele cu care este sesizată de state. Potrivit art. 36 (2) din Statut, statele pot recunoaște competența obligatorie a Curții pentru diferende cu caracter juridic, și anume: a) interpretarea unui tratat; b) orice problemă de drept internațional; c) existența oricărui fapt care, dacă ar fi stabilit, ar constitui încălcarea unei obligații internaționale; d) natura sau întinderea reparației datorate pentru încălcarea unei obligații internaționale.¹³⁸⁶

În perioada 1946-2000, Curtea a fost sesizată de către state cu 119 cauze, a emis 23 de avize și 200 de ordonanțe procedurale. Cauzele sau referit la: răspunderea statelor, protecția diplomatică, delimitarea frontierelor maritime; dreptul de azil, luarea de ostatici, drepturi economice etc.

Câteva exemple de cauze soluționate de CIJ:

-În 1973-1974 CIJ a examinat cazul Australia și Noua Zeelandă împotriva Franței, privitor la interzicerea testărilor nucleare efectuate de către Franța în Oceanul Pacific. În legătură cu faptul, că Franța a încetat testările nucleare în zonă, CIJ a încetat examinarea cazului;

1384 Dumitra Popescu, *Drept internațional public*, Vol. II, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2004, p. 101-102.

1385 *Международное публичное право* /Отв. ред. К.А.Бекяшев. – 4-е изд. перераб. и доп. – Москва, ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005, с. 171.

1386 Dumitra Popescu, *Drept internațional public*, Vol. II, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2004, p. 102-103.

-În 1979-1980 CIJ a examinat cazul SUA împotriva Iranului, privitor la luarea ostaticilor în incinta Ambasadei SUA la Teheran în noiembrie 1979. CIJ a decis, ca Guvernul Iranului să elibereze imediat tot personalul Ambasadei reținut nelegitim și de a transmite acest personal statului acreditant;

-În 1986 CIJ a decis, ca Guvernul SUA să înceteze imediat blocada militară a porturilor Nicaragua, calificând aceste acțiuni ale SUA ca fiind nelegale;

În 1999 CIJ a soluționat diferendul de frontieră între Botswana și Namibia, privitor la insula Kasichili/Sedudu de pe râul Cobe. CIJ a decis, că insula aparține Botswanei, iar Namibia a declarat că recunoaște decizia CIJ și această decizie este obligatorie.

Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării a fost instituit conform prevederilor stipulate în anexa IV la Convenția ONU pentru dreptul mării din 1982. Sediul Tribunalului - Hamburg.

Tribunalul este format din 21 judecători, specialiști cu conotație și autoritate internațională, aleși de către Adunarea generală a statelor membre la Convenție, pe o perioadă de 9 ani, cu dreptul de a fi realeși. Pe parcursul îndeplinirii funcțiilor sale, judecătorii se bucură de de privilegii și imunități diplomatice. Hotărârile Tribunalului sunt obligatorii pentru statele membre la Convenție.¹³⁸⁷

Curtea Europeană pentru Drepturile Omului este unicul organ de jurisdicție internațională a Consiliului Europei, instituit în conformitate cu prevederile Convenției cu privire la drepturile și libertățile omului din 1950. Curtea este formată din 45 judecători, inclusiv din partea Republicii Moldova. Judecătorii sunt aleși de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei din lista formată de statele membre (fiecare stat propune câte 3 candidaturi, din care minimum 2 trebuie să fie cetățeni ai statului respectiv). Judecătorii sunt aleși pentru o perioadă de 6 ani și pot fi realeși. *Ratione personae* competența acestei instanțe este deschisă nu numai statelor și altor subiecte de drept internațional, dar și persoanelor fizice și sau persoanelor juridice, iar jurisdicția ei este obligatorie.¹³⁸⁸

§ 4. Soluționarea diferendelor în cadrul organizațiilor internaționale

Crearea unor proceduri specifice de gestionare și rezolvare a diferendelor este rezultatul existenței unor organizații internaționale universale și regionale cum sunt Organizația Națiunilor Unite, instituțiile specializate ale O.N.U. și organizațiile regionale.

În cadrul sistemului O.N.U., *Consiliul de Securitate* și *Adunarea Generală* au competențe speciale în reglementarea pașnică a diferendelor. O anumită implicare are și *Secretarul General*, fără a fi specificate în Cartă dispoziții speciale în acest sens.

Consiliul de Securitate. Competența sa vizează soluționarea diferendelor de natură a pune în pericol pacea și securitatea internațională. În asemenea cazuri, Consiliul poate să recomande părților: proceduri sau metode adecvate de soluționare (de ex. negocieri, bunele oficii, mediere, supunerea diferendului CIJ, etc.); să facă recomandări cu privire la modul de reglementare a diferendului; să recomande părților conținutul reglementării.

Consiliul poate, de asemenea, ancheta orice diferend sau situație ori poate încredința aceasta Secretarului General. Diferendele de ordin juridic vor fi, de regulă, supuse Curții Internaționale de Justiție.¹³⁸⁹

1387 *Международное публичное право* /Отв. ред. К.А.Бекяшев. - 4-е изд. перераб. и доп. - Москва, ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005, с. 176-178.

1388 Энтин М. Л., *Международные гарантии прав человека. Опыт Совета Европы*. - Москва, 1997, с. 169-206.

1389 Dumitra Popescu, *Drept internațional public*, Vol. II, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2004, p. 104.

Adunarea Generală. Poate discuta și face recomandări părților pentru rezolvarea oricărui diferend sau situație dacă acestea afectează bunăstarea generală sau relațiile prietenești între națiuni. Cu toate că, competența Adunării este mai extinsă, ca este subsidiară competenței Consiliului și aceasta, deoarece Consiliul are răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Secretarul General poate atrage atenția Consiliului asupra oricărei probleme care ar pune în primejdie pacea și securitatea internațională (art. 99 al Cartei). În fapt, Secretarul General îndeplinește misiuni de bune oficii, mediere, invită părțile în diferend să-1 soluționeze prin negocieri.

Instituțiile specializate ale O.N.U. au în structura lor și organe cu competențe de soluționare pașnică a diferendelor.

Carta O. N. U (art. 52) admite existența unor acorduri și organisme regionale pentru menținerea păcii și securității internaționale și pentru rezolvarea pașnică a diferendelor locale, cu condiția ca aceste organisme și activitatea lor să fie conforme cu scopurile și principiile O.N.U..

În principiu, asemenea organisme și mecanismele lor nu diferă substanțial de mijloacele și procedurile organizației mondiale.

În plan regional, statele au creat următoarele organizații de acest tip:

- Liga Statelor Arabe (L.S.A.-1945);
- Organizația Statelor Americane (OSA-1947-48);
- Organizația Uniunii Africane (OUA-1963), din 2002 Uniunea Africană (UA);
- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE1994-1995).

Liga Statelor Arabe.

Art. 5 din Pactul Ligii stabilește următoarele principii și reguli:

- interzice recurgerea la forță pentru reglementarea conflictelor;
- recurgerea statelor în diferend la Consiliul Ligii, care are funcții arbitrale și de conciliere;
- hotărârea Consiliului este obligatorie și executorie;
- statele părți în diferend nu vor participa la dezbateri și nici la adoptarea hotărârilor;
- Consiliul își poate oferi bunele sale oficii în orice diferend care poate duce la război între două state membre sau între un stat membru și un stat terț.

În practică, Liga Arabă nu și-a dovedit eficiența în problematica ce vizează soluționarea pașnică a diferendelor internaționale.

Organizația Statelor Americane.

În baza art. 2 din Tratatul Interamerican de Ajutor Reciproc (1947) și art. 3, art. 23-26 din Carta OSA (Bogota, 1948), modificată prin Protocolul de la Buenos Aires (1967) se prevăd atât principiul soluționării pașnice, cât și mijloacele de reglementare a diferendelor.

Competențe în reglementarea pașnică a diferendelor revin, în principal, Consiliului permanent care la sesizarea părților poate să:

- ofere bunele sale oficii;
- asiste părțile în diferend;
- să recomande procedurile adecvate de rezolvare a diferendului;
- poate iniția anchete (cu consimțământul părților implicate);
- poate constitui comitete ad-hoc (cu acordul părților).

Secretarul general al OSA are unele atribuții nesemnificative în domeniu.

În practică, OSA a fost atrasă, într-o anumită măsură, în:

- conflictul anglo-argentinian privind insulele Faullcland-Malvines (1982);
- în 1989, mediere în conflictul de frontieră dintre Costa Rica și Nicaragua;

• începând din 1991, OSA și O.N.U. s-au implicat în Haiti, pe cale diplomatică, printr-un trimis special și în 1993, printr-o misiune comună O.N.U./OSA, Misiune Internațională Civilă în Haiti, pentru respectarea democrației, respectarea drepturilor omului și pentru a investiga diferite încălcări ale legii.

Organizația Uniunii Africane (OUA), din 2002 Uniunea Africana (UA).

Carta OUA (art. 3 alin. 4) prevede principiul soluționării pașnice și mijloacele de rezolvare a diferendelor, constituirea unei Comisii de mediere, conciliere și arbitraj.

Carta Africană (a Uniunii Africane), spre deosebire de Carta OUA, nu mai include o structură de tipul Comisiei tripartite (mediere, conciliere și arbitraj) dar, în schimb introduce următoarele competențe pentru UA:

• creează Curtea de justiție cu largi atribuții în soluționarea diferendelor și prevenirea conflictelor;

• creează Consiliul executiv, care are ca funcție principală să îndeplinească directivele Adunării privind gestionarea conflictelor, războaielor și a altor situații de urgență;

• a introduce sancțiuni de ordin politic și economic;

• Președintele Uniunii va putea să-și ofere bunele oficii, medierea, arbitrajul, sau să acționeze în mod adecvat în cazuri specifice.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa.

Convenția privind concilierea și arbitrajul (1992) a adus în cadrul OSCE următoarele inovații:

• a creat Curtea Europeană de Conciliere și Arbitraj;

• procedura de conciliere obligatorie;

• neacceptarea soluțiilor propuse, într-un anumit termen, poate duce la aplicarea unor mijloace de presiune de către Consiliul OSCE.

Procedura de conciliere este confidențială și contradictorie. Propunerile de soluționare sunt cuprinse în raportul final al Comisiei de conciliere care se notifică părților.

Arbitrajul prevăzut de Convenție are caracter facultativ. Tribunalul arbitral poate fi constituit pe baza acordului părților sau la solicitarea unei părți dacă a fost recunoscută competența Curții.¹³⁹⁰

§ 5. Mijloacele bazate pe constrângere

Dacă, pentru soluționarea pașnică a diferendelor, celelalte mijloace nu au dat rezultate, statele pot recurge la măsuri de constrângere fără folosirea forței armate. Asemenea măsuri sunt: retorsiunea și represaliile.

Retorsiunea, măsuri de retaliere cu caracter licit luate de un stat față de acte neprietenești, contrare uzanțelor internaționale, săvârșite de un alt stat; exemple de acte neprietenești: acte de natură legislativă, administrativă ș.a., iar ca măsuri de retaliere: reducerea importurilor de la un astfel de stat, nerecunoașterea actelor sale, etc.

Represaliile, măsuri luate de un stat ca răspuns la acte ilicite ale altui stat pentru a-1 determina să înceteze actul ilicit și să repare eventualele daune (exemplu: sechestrarea unor bunuri aparținând statului respectiv sau expulzarea resortisanților săi.) Recurgerea la represalii se face cu respectarea anumitor condiții cum sunt: păstrarea unei proporții între actul ilicit și represalii, nefolosirea forței.

Ca forme speciale ale represaliilor sunt: embargoul și boicotul.

1390 Ibid., p. 105-107.

Embargoul, acțiunea unui stat de a interzice importurile, exporturile sau ieșirea navelor comerciale ale altui stat din porturile sau marea sa teritorială. Embargoul poate fi aplicat de state, dar și de organizațiile internaționale;

Boicotul, întreruperea relațiilor comerciale dintre state, a comunicațiilor feroviare, maritime, poștale etc. Atât statele, cât și organizațiile internaționale pot recurge la această măsură.

Este necesar de a menționa și *blocada militară*, care se soldează cu demonstrații, alte măsuri și operațiuni ale unor forțe aeriene, navale sau terestre. Însă, întrucât aceasta implică amenințarea cu forța sau folosirea forței, numai Consiliul de Securitate al O.N.U. poate recurge la astfel de măsuri, în conformitate cu dispozițiile Cartei O.N.U. (capitolul VII).¹³⁹¹

Bibliografie:

Burian, Alexandru. *Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale*. // Burian, Alexandru; Balan, Oleg, *Drept internațional public, Ediția a 2-a*. – Chișinău, CEP USM, 2005, p. 595-606; Popescu, Dumitra. *Drept internațional public*, Vol. II, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2004; Popescu, Dumitra; NĂSTASE, ADRIAN. *Drept internațional public*, Casa de editură și presă „ȘANSA” S.R.L., București, 1997, pp. 290-319; Popescu, Dumitra; NĂSTASE, ADRIAN. *Sistemul principilor dreptului internațional*, Editura Academiei, București, 1986; Popescu, Dumitra; Chebeleu, Trăian. *Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale*, Editura Academiei, București 1982; Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept internațional contemporan*, Editura ALL BECK, București, 2000; Raluca Miga-Besteliu, *Drept internațional. Introducere în Dreptul internațional public*, Editura ALL, București, 1997; Gheorghe Moca, *Drept internațional public*, Editura ERA, București, 1999; Grigore Geamănu, *Drept internațional public*, vol I și II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, pp. 8-40, și 1983, pp. 47-61; Marțian I. Niciu, *Drept internațional public*, Editura SERVOSAT, Arad, 1997, pp. 306-333; Aurel Preda, Nineta Bărbulescu, *Curtea Internațională de Justiție și dreptul mării*, Editura Finmedia, București, 1999; Boisson L., *International Organizations and International Settlement: Trends and Prospects*. - N. Y., 2002; Boulery C., *Bibliography on the Peaceful Settlement of International Disputes*, Geneva, 1990;

Блищенко И. П., *Прецеденты в международном праве*. - Москва, 1977; Верещетин В.С., *Международный суд ООН на новом этапе* // Московский журнал международного права. 2002. № 2. с. 74-85; Левин Д. Б., *Принцип мирного разрешения международных споров*. - Москва, 1977; Хадсон М., *Международные суды в прошлом и будущем* / пер. с англ. - Москва, 1947; Энтин М. Л., *Международные судебные учреждения*. - Москва, 1984; Энтин М. Л., *Международные гарантии прав человека. Опыт Совета Европы*. - Москва, 1997; Мартенс Ф.Ф., *Современное международное право цивилизованных народов*. Т. 1, Москва, 1996; *Международное публичное право* /Отв. ред. К.А.Бекяшев. - 4-е изд. перераб. и доп. - Москва, ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005.

1391 Ibid., p. 108.

International Public Law

Third Edition (revised and updated)

Contents

Preface	9
Table of Abbreviations	11
<i>Chapter I.</i>	
CONCEPT OF INTERNATIONAL LAW	
§ 1. The international community, international relations and international law	13
§ 2. Features of international law in the ratio with the internal law	18
§ 3. Norms of international law and their classification	21
§ 4. International law system	24
§ 5. International law and other norms of behaviour existing in the international community	26
<i>Chapter II.</i>	
OCCURRENCE AND DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LAW	
§ 1. General characteristic	33
§ 2. International law in classical antiquity	34
§ 3. International law in the Middle Ages	35
§ 4. International law in present times	37
§ 5. International law in modern epoch	39
§ 6. The Republic of Moldova in modern international relations	41
<i>Chapter III.</i>	
SOURCES OF INTERNATIONAL LAW	
§ 1. General characteristic of sources of international law	45
§ 2. The international contract	47
§ 3. The international custom	49
§ 4. The international custom	51
§ 5. Additional sources of international law	52
§ 6. Other possible sources of international law	53
§ 7. International law codification	56
<i>Chapter IV.</i>	
THE BASIC CONVENTIONAL PRINCIPLES OF INTERNATIONAL LAW	
§ 1. Historical evolution and codification of general principles of International law	59
§ 2. Concept and characteristic of general principles of International law	62
§ 3. The legal content of general principles of International law	64
<i>Chapter V.</i>	
CORRELATION BETWEEN INTERNATIONAL LAW AND INTERNAL LAW	
§ 1. The legal nature of International law and order	91
§ 2. Correlation between International law and internal law	93
§ 3. Correlation between customary law, internal law of member-states and International law	103

Chapter VI.

SUBJECTS OF INTERNATIONAL PUBLIC LAW

§ 1. Definition of subject of International public law	107
§ 2. System of subjects of International law and their category: doctrine and practice	112
§ 3. Sovereign state – classical subject of International public law	116
§ 4. The recognition of states	125
§ 5. The international organizations as subject of International public law	133
§ 6. Nations struggling for independence	142
§ 7. The legal status of the physical person in International public law	145
§ 8. Other subjects of International public law	148
§ 9. The Republic of Moldova as subject of modern International public law	154

Chapter VII.

TERRITORY IN INTERNATIONAL LAW

§ 1. General characteristic	161
§ 2. State territory	164
§ 3. State frontiers and regime of state frontier	167
§ 4. Problem of territorial changes in International law	169
§ 5. The legal regime of the International rivers	171
§ 6. The legal regime of Danube	173
§ 7. Territories with a special International legal regime	175
§ 8. The Legal regime of Arctic regions and Antarctic	177

Chapter VIII.

POPULATION IN INTERNATIONAL LAW

§ 1. General characteristic of population in International law	179
§ 2. Citizenship in International law	186
§ 3. Conflict situations in questions on citizenship	190
§ 4. The Legal status of foreigners	192
§ 5. Principles of legal status of foreigners	193
§ 6. The legal regime of refugees in International law and right of sanctuary	196

Chapter IX.

INTERNATIONAL LAW OF TREATIES

§ 1. Definition of international law of treaties	205
§ 2. Classification of international treaties	208
§ 3. Structure of international treaties	211
§ 4. The conclusion of international treaties	211
§ 5. The form of international treaties	219
§ 6. Reservations to multilateral international treaties	221
§ 7. Conditions of the validity and invalidity of international treaties	223
§ 8. Force of international treaties. Force of treaties in time and space	225
§ 9. Termination and suspension of international treaties	229
§ 10. Interpretation of international treaties	231

Chapter X.

INTERNATIONAL LAW OF HUMAN RIGHTS

§ 1. Human rights as branch of International public law	233
§ 2. The international pact about human rights	240
§ 3. Regional cooperation in the field of protection of human rights	243
§ 4. The European mechanism of protection of human rights	252

Chapter XI.

LAW OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

§ 1. International organizations: historical inquiry	255
§ 2 International organizations: definition, characteristic, classification	264
§ 3. International organizations and modern international law	271
§4. Definition of law of international organizations	273
§ 5. The legal personality of international organizations	278
§ 6. The competence and international responsibility of international organizations	286
§ 7. Functions, powers and standard activity of international organizations	289

Chapter XII.

DIPLOMATIC LAW

§ 1. Definition of Diplomatic law	287
§ 2. Sources of Diplomatic law	297
§ 3. Correlation between diplomacy, foreign policy, Diplomatic law and international morals	300
§ 4. Diplomatic activity carried out by state structures	302
§ 5. Establishment of diplomatic relations and opening of diplomatic mission	306
§ 6. Personnel of diplomatic missions	309
§ 7. Diplomatic privileges and immunities	310
§ 8. Diplomatic asylum	313
§ 9. Diplomacy ad-hoc	315
§ 10. Diplomacy by means of international organizations	319
§ 11. Diplomacy by means of international conferences	325
§ 12. The Moldavian diplomacy and its characteristic	

Глава XIII

CONSULAR LAW

§ 1. Definition and characteristic of Consular law	335
§ 2. Sources of Consular law	344
§ 3. Establishment and termination of consular relations	345
§ 4. Execution of consular functions	346
§ 5. The personnel of consular establishments	348
§ 6. Regular and supernumerary consular agents	349
§ 7. Consular rights, duties, privileges and immunities	350
§ 8. Application of consular privileges and immunities	353
§ 9. Consular activity in the Republic of Moldova	355

Chapter XIV.

LAW OF THE SEA

§ 1. Definition, principles and sources of Law of the sea	357
§ 2. Sea spaces being under national jurisdiction	368
§ 3. Sea spaces being under double jurisdiction	375
§ 4. Sea spaces not submitting to national jurisdiction	385
§ 5. Ways of dispute settlement in modern law of the sea	390

Chapter XV.

INTERNATIONAL AIR LAW

§ 1. General characteristic of International air law	391
§ 2. Principles of International air law	401
§ 3. Nationality of aircrafts and their registration	403
§ 4. International legal norms prohibiting activity directed against safety of courts of civil aircraft	404
§ 5. The international organizations in the field of civil aircraft	406

Chapter XVI.

INTERNATIONAL SPACE LAW

§ 1. General characteristic of International space law	401
§ 2. Definition, subjects and sources of International space law	411
§ 3. Key principles of International space law	412
§ 4. The legal status of cosmonauts (astronauts)	415
§ 5. International damage liability, caused by objects started in space	416
§ 6. The legal status of heavenly bodies	417
§ 7. Principles of direct television announcement and sounding of the Earth from space	420
§ 8. International organizations in the field of space activity	421
§ 9. The national (internal) space law	421

Chapter XVII.

INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

§ 1. General characteristic	417
§ 2. Object and subjects of International environmental law	427
§ 3. Sources of international environmental law	429
§ 4. Sources of international environmental law	434
§ 5. International liability for damage to the environment	436
§ 6. The legal regime of transportation of waste	440
§ 7. The legal regime of transboundary pollution	443
§ 8. Environment protection in realization of space activity	446
§ 9. International cooperation in the field of environment protection	449

Chapter XVIII.

INTERNATIONAL ECONOMIC LAW

§ 1. Definition, characteristic and sources of International economic law	449
§ 2. Participants of international economic relations	461
§ 3. The decision of international economic conflicts	464
§ 4. International commercial law	466
§ 5. International financial law	470
§ 6. International investment law	475

Chapter XIX.

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

§ 1. Definition and sources of International humanitarian law	471
§ 2. The beginning of war and its legal consequences	485
§ 3. The legal regime of military occupation. Combatants	489
§ 4. Protection of civilians in case of armed conflict	499
§ 5. The legal regime of captivity	502
§ 6. Protection of cultural and military values	511
§ 7. Civil defence	515
§ 8. The termination of a regime of military occupation	517
§ 9. The termination of a state of war	519
§ 10. The liability of infringement of norms of the International humanitarian law	520

Chapter XX.

INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

§ 1. Definition and sources of International criminal law	515
§ 2. International delicts	532
§ 3. International criminal tribunals	560

Chapter XXI.

INTERNATIONAL PROCEDURAL LAW

§ 1. Definition of International procedural law	563
§ 2. Norms and sources of International procedural law	577
§ 3. Typology of international jurisdictional bodies	580
§ 4. International jurisdictional competence	586
§ 5. International jurisdictional procedure	589
§ 6. The jurisdiction act(process) in international law	590

Chapter XXII.

INTERNATIONAL SECURITY LAW

§ 1. Definition, purposes and sources of international security law	585
§ 2. Collective security of the states	602
§ 3. Regional treaties on maintenance of peace and security	606
§ 4. Peace-making operations	612
§ 5. Disarmament of the states	615
§ 6. Restriction and arms control	616

Chapter XXIII.

LAW OF INTERNATIONAL RESPONSIBILITY

§ 1. Responsibility in International law	607
e) Definition of international responsibility	619
f) Definition of responsibility of the subject of International law	622
§ 2. Forms of International legal responsibility	627
e) Political responsibility of the states	627
f) Financial responsibility of the states	631
§ 3. The cases excluding financial responsibility of the states	633

Chapter XXIV.

PACIFIC SETTLEMENT OF INTERNATIONAL DISPUTES

§ 1. Definition of pacific settlement of international disputes	629
§ 2. Political-diplomatic means	630
§ 3. Jurisdiction means	632
§ 4. Settlement of international disputes in international organizations	634
§ 5. Means based on use of force in settlement of international disputes	636

Table of contents (in English)	639
Table of contents (in Russian)	645

Международное публичное право

Издание 3-е (переработанное и дополненное)

Оглавление

Введение	9
Условные сокращения	11

Глава I

ПОНЯТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

§ 1. Международное сообщество, международные отношения и международное право	13
§ 2. Особенности международного права в соотношении с внутренним правом	18
§ 3. Нормы международного права и их классификация	20
§ 4. Система международного права	23
§ 5. Международное право и другие нормы поведения существующие в международном сообществе	26

Глава II

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

§ 1. Общая характеристика	33
§ 2. Международное право в античном мире	34
§ 3. Международное право в средние века	35
§ 4. Международное право в новое время	37
§ 5. Международное право в современной эпохе	39
§ 6. Республика Молдова в современных международных отношениях	41

Глава III

ИСТОЧНИКИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

§ 1. Общая характеристика источников международного права	45
§ 2. Международный договор	47
§ 3. Международный обычай	49
§ 4. Общепризнанные принципы международного права	51
§ 5. Дополнительные источники международного права	52
§ 6. Другие возможные источники международного права	53
§ 7. Кодификация международного права	56

Глава IV

ОСНОВНЫЕ ОБЩЕПРИЗНАННЫЕ ПРИНЦИПЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

§ 1. Историческая эволюция и утверждение общепризнанных принципов международного права	59
§ 2. Понятие и характеристика общепризнанных принципов международного права	62
§ 3. Юридическое содержание общепризнанных принципов международного права	64

Глава V

СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И ВНУТРЕННЕГО ПРАВА

§ 1. Юридическая природа международного правопорядка	91
§ 2. Соотношения между международным правом и внутренним правом	93
§ 3. Соотношения между комунитарным правом, внутренним правом стран-членов и международным правом	103

Глава VI

СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПУБЛИЧНОГО ПРАВА

§ 1. Понятие субъекта международного публичного права	107
§ 2. Система субъектов международного права и их категории: доктрина и практика	112
§ 3. Суверенное государство – классический субъект международного публичного права	116
§ 4. Признание государств	125
§ 5. Международные организации в качестве субъектов международного публичного права	131
§ 6. Нации борющиеся за независимость	142
§ 7. Юридический статус физического лица в международном публичном праве	145
§ 8. Другие субъекты международного публичного права	148
§ 9. Республика Молдова как субъект современного международного публичного права	154

Глава VII

ТЕРРИТОРИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

§ 1. Общая характеристика	161
§ 2. Государственная территория	164
§ 3. Государственные границы и режим государственной границы	167
§ 4. Проблема территориальных изменений в международном праве	169
§ 5. Правовой режим международных рек	171
§ 6. Правовой режим Дуная	173
§ 7. Территории со специальным международно-правовым режимом	175
§ 8. Правовой режим Арктики и Антарктики	177

Глава VIII

НАСЕЛЕНИЕ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

§ 1. Общая характеристика населения в международном праве	179
§ 2. Гражданство в международном праве	186
§ 3. Конфликтные ситуации в вопросах о гражданстве	190
§ 4. Правовой статус иностранцев	192
§ 5. Принципы правового статуса иностранцев	193
§ 6. Правовой режим беженцев в международном праве и право убежища	196

Глава IX

ПРАВО МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ

§ 1. Понятие права международных договоров	205
§ 2. Классификация международных договоров	208
§ 3. Структура международных договоров	211
§ 4. Заключение международных договоров	211
§ 5. Форма международных договоров	219
§ 6. Оговорки к многосторонним международным договорам	221
§ 7. Условия действительности и недействительности международных договоров	223
§ 8. Действие международных договоров. Действие договоров во времени и пространстве	225
§ 9. Прекращение и приостановление действия международных договоров	229
§ 10. Толкование международных договоров	231

Глава X

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

§ 1. Права человека как отрасль международного публичного права	233
§ 2. Международный пакт о правах человека	240
§ 3. Региональное сотрудничество в области защиты прав человека	243
§ 4. Европейский механизм защиты прав человека	252

Глава XI

ПРАВО МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

§ 1. Международные организации: краткая историческая справка	255
§ 2. Международные организации: понятие, характеристика, классификация	264
§ 3. Международные организации и современное международное право	271
§ 4. Понятие права международных организаций	273
§ 5. Юридическая правосубъектность международных организаций	278
§ 6. Компетенция и международная ответственность международных организаций	286
§ 7. Функции, полномочия и нормативная деятельность международных организаций	289

Глава XII

ДИПЛОМАТИЧЕСКОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие дипломатического права	287
§ 2. Источники дипломатического права	297
§ 3. Соотношение между дипломатией, внешней политикой, дипломатическим правом и международной моралью	300
§ 4. Дипломатическая деятельность осуществляемая государственными органами	302
§ 5. Установление дипломатических отношений и открытие дипломатической миссии	306
§ 6. Персонал дипломатических миссий	309
§ 7. Дипломатические привилегии и иммунитеты	310
§ 8. Дипломатическое убежище	313
§ 9. Дипломатия <i>ad-hoc</i>	315
§ 10. Дипломатия посредством международных организаций	319
§ 11. Дипломатия посредством международных конференций	325
§ 12. Молдавская дипломатия и ее характеристика	329

Глава XIII

КОНСУЛЬСКОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие и характеристика консульского права	333
§ 2. Источники консульского права	344
§ 3. Установление и прекращение консульских отношений	345
§ 4. Исполнение консульских функций	346
§ 5. Персонал консульских учреждений	348
§ 6. Штатные и нештатные консульские агенты	349
§ 7. Консульские права, обязанности, привилегии и иммунитеты	350
§ 8. Применение консульских привилегий и иммунитетов	353
§ 9. Консульская деятельность в Республике Молдова	355

Глава XIV

МЕЖДУНАРОДНОЕ МОРСКОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие, принципы и источники международного морского права	357
§ 2. Морские пространства находящиеся под национальной юрисдикцией	368
§ 3. Морские пространства находящиеся под двойной юрисдикцией	375
§ 4. Морские пространства не подчиняющиеся национальной юрисдикции	385
§ 5. Способы решения конфликтов в современном международном морском праве	390

Глава XV

МЕЖДУНАРОДНОЕ ВОЗДУШНОЕ ПРАВО

§ 1. Общая характеристика международного воздушного права	391
§ 2. Принципы международного воздушного права	401
§ 3. Национальность воздушных судов и их регистрация	403
§ 4. Международно-правовые нормы запрещающие деятельность направленная против безопасности судов гражданской авиации	404
§ 5. Международные организации в области гражданской авиации	406

Глава XVI

МЕЖДУНАРОДНОЕ КОСМИЧЕСКОЕ ПРАВО

§ 1. Общая характеристика международного космического права	401
§ 2. Понятие, субъекты и источники международного космического права	411
§ 3. Основные принципы международного космического права	412
§ 4. Правовой статус космонавтов (астронавтов)	415
§ 5. Международная ответственность за ущерб, причиненный объектами запущенные в космическое пространство	416
§ 6. Правовой статус небесных тел	417
§ 7. Принципы непосредственного телевизионного вещания и зондирования Земли из космоса	420
§ 8. Международные организации в области космической деятельности	421
§ 9. Национальное (внутреннее) космическое право	421

Глава XVII

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

§ 1. Общая характеристика	417
§ 2. Объект и субъекты международного экологического права	427
§ 3. Источники международного экологического права	429
§ 4. Принципы международного экологического права	434
§ 5. Международная ответственность за ущерб окружающей среде	436
§ 6. Правовой режим транспортировки отходов	440
§ 7. Правовой режим трансграничного загрязнения	443
§ 8. Защита окружающей среды при осуществлении космической деятельности	446
§ 9. Международное сотрудничество в области защиты окружающей среды	449

Глава XVIII

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие, характеристика и источники международного экономического права	449
§ 2. Участники международных экономических отношений	461
§ 3. Решение международных экономических конфликтов	464
§ 4. Международное коммерческое право	466
§ 5. Международное финансовое право	470
§ 6. Международное инвестиционное право	475

Глава XIX

МЕЖДУНАРОДНОЕ ГУМАНИТАРНОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие и источники международного гуманитарного права	471
§ 2. Начало войны и его правовые последствия	485
§ 3. Правовой режим военной оккупации. Комбатанты	489
§ 4. Защита гражданского населения в случае вооруженного конфликта	499
§ 5. Правовой режим военного плена	502
§ 6. Защита культурных и военных ценностей	511
§ 7. Гражданская оборона	515
§ 8. Прекращение режима военной оккупации	517
§ 9. Прекращение состояния войны	519
§ 10. Ответственность за нарушение норм международного гуманитарного права	520

Глава XX

МЕЖДУНАРОДНОЕ УГОЛОВНОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие и источники международного уголовного права	515
§ 2. Международные деликты	532
§ 3. Международные уголовные трибуналы	560

Глава XXI

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

§ 1. Понятие международного процессуального права	563
§ 2. Нормы и источники международного процессуального права	577
§ 3. Типология международных юрисдикционных органов	580
§ 4. Международная юрисдикционная компетенция	586
§ 5. Международная юрисдикционная процедура	589
§ 6. Юрисдикционный акт (процесс) в международном праве	590

Глава XXII

ПРАВО МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

§ 1. Понятие, цели и источники права международной безопасности	585
§ 2. Коллективная безопасность государств	602
§ 3. Региональные договоры о поддержании мира и безопасности	606
§ 4. Миротворческие операции	612
§ 5. Разоружение государств	615
§ 6. Ограничение и контроль вооружений	616

Глава XXIII

ПРАВО МЕЖДУНАРОДНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

§ 1. Ответственность в международном праве	607
g) Понятие международной ответственности	619
h) Определение ответственности субъекта международного права	622
§ 2. Формы международно-правовой ответственности	627
g) Политическая ответственность государств	627
h) Материальная ответственность государств	631
§ 3. Случаи, исключающие материальную ответственность государств	633

Глава XXIV

МИРНОЕ РАЗРЕШЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СПОРОВ

§ 1. Понятие мирного разрешения международных споров	629
§ 2. Политико-дипломатические средства	630
§ 3. Юрисдикционные средства	632
§ 4. Разрешение международных споров в международных организациях	634
§ 5. Средства базирующиеся на применение силы при разрешении международных споров	636

Оглавление (на английском)

639

Оглавление (на русском)

645

Drept internațional public

**Ediția a III-a
(revăzută și adăugită)**

Bun de tipar 30.09.2009.
Formatu B5 1 82x257 1/64
Coli de tipar 53,28. Coli editoriale 53,30.
Tipar *Riso*. Hîrtie ofset. Garnitura *Book Antiqua*
Comanda 23/54. Tirajul 1000 ex. (I lot – 500 ex.)

FPC "Elena V.I." SRL
MD 2028, Chișinău, str. Academiei, 3
Tel/fax: (373 22) 72-50-26